

Resedokumentationer

av Christian Lanciai

Första delen,
till och med 1997.

Resedokumentationer, del 1

Innehåll:

Från Italienresan 1980	1
Svenskar i Italien – självkritisk körreseanalys (1988)	6
Julbrev 1989	13
Årets resa (1990)	26
Resan februari 1991	38
Resans motto: ”Att leva är att leva farligt” (Eirik Hornborg)	49
Resa till Egypten (1992)	60
Problemet Turkiet-Armenien-Kurdistan-Irak-Iran etc	70
Påskresan 1992	72
Samtal på vägen	85
Indiska turer	100
Fransmannens protokoll från Benares	118
Winterreise (1993)	131
Rapport från Tibet	150
Strulresan	187
Nya indiska turer	202
Samtal i Jerusalem (1994)	226
Efterskrift (apropå fallet Baruch Goldstein)	246
Cypern i våra hjärtan	248
Den mirakulösa strulresan till Cambridge	258
En Kul Turrea	268
Michael Lanciai in memoriam	289
Himalayaturer (1995)	291
Vårresan	317
Optimistresan (med GSS till Prag)	339
Krisresan	347
Nya Himalayaturer	367
Paradisresan (med GSS till Ungern 1996)	396
Torskresan	401
Expedition Oman (1997)	406
Drömresan	421
Expedition Tibet, maj '97	438

Från Italienresan augusti 1980.

8.8.1980. Ännu om Münchens ofantliga konstgalleri ville jag berätta det, att den vackraste tavlan där för min del nog var Tizians "Törnekröningen", en jättelik tavla som han gjorde som mycket gammal och nästan blind. Man kunde stå och gråta framför den i timmar. Något mera gripande har nog sällan målats.

Den stora värmen överföll en på vägen ner för alpslutningarna: man storknade nästan genast i den översvallande oemotståndliga medelhavsvärmen. Något mera själsvärmande och hälsobringande finns knappast i världen.

Vid Verona station klockan 21.30 på kvällen (då tåget var en timme försenat) ringde jag genast Turrís, där ingen var hemma, och sedan Michael, där han svarade, men tyvärr blott genom sin automatiska telefonsvarare. Men när jag försökte hos Turrís på nytt senare från Adiges strand var Ida hemma. Det har visat sig att en moster till Achille är mycket svårt sjuk. Idag morse skulle hon

opereras, men hennes inälvor visade sig vara i ett eländigt skick, så det är sannolikt att hon inte lever alltför länge till. Hon är 75 år gammal. På grund av denna sorg uppsköts Arenabesöket i kväll till en annan dag när även Cristina är här.

Bologna tyckte jag bättre om i år än vid mitt senaste besök där 1966. Den stora förskräckliga apan i San Petronio satt fortfarande där och glufsade i sig människobarn som den sedan födde på nytt till ett fortsatt liv i Helvetet. På Piazza Maggiore framför Domkyrkan tilldrog sig en scen: jag satt på ett trottoarkafé med god utsikt över torget och drack kaffe med glass. (Där satt även en hel del mycket underligt folk: mycket just så feminina och dekadenta ungdomar som bara är så effeminerade i Italien, men det hör inte hit.) Men mitt på torget på en trottoarkant satt det en gammal man som plötsligt började sjunga. Han sjöng inte vackert. Hans röst var bruten av ålder och hes, men han sjöng absolut rent, och man hörde att hans musikalitet var utan brister: han höll tonarten fenomenalt bra, fastän den italienska serenaden i många verser som han med stor inlevelse sittande sjöng ställde stora krav på röstomfånget. En äldre herre bredvid mig som också lyssnade sade ironiskt: "*Opera!*" Jag svarade med en blick som betydde: "Men hör ni inte att han sjunger med större inlevelse och smärta än de flesta operasångare?" Efter en stund kom det plötsligt fram en polis till den gamle som sjöng. Polisen tystade honom och sade tydligen åt honom att sjunga någon annan stans än mitt på torget framför alla turisterna och utan att ens ta betalt för det. "Låt honom sjunga! Han vill ju inget illa!" ville jag springa fram och säga till polisen, men hellre än att se scenens pinsamma slut gick jag fegt därifrån.

Jag såg även i Bologna den sprängda centralstationen. Den kunde användas, men en viktig del av den vackra byggnaden var jämnad med marken och prydd med några dussin alltför talande begravningskransar.

Ravenna var dock en större upplevelse. Dantes grav var inte mycket att se: det enda märkvärdiga med den var att det var Dante som låg i den. Däremot var de gamla bysantinska gravarna, kapellen och kyrkorna från Teoderiks och Justinianus tid en upplevelse utan like. Ravenna är den enda stad i Italien som levde under den mörkaste medeltiden, och det är bara i Ravenna i Italien som den mörkaste medeltidens minimala förkrympta prestationer av arkitektur och konst finns till beskådan för evigt, och detta gör det lilla Ravenna till kanske Italiens mest gripande stad.

Jag har alltså kommit till Italien i den starkaste sommarhettan, och varken Achille, Michael eller Cristina vågar vistas i staden vid denna heta tid. Däremot hade jag igår en mycket trevlig stund hemma hos Alberto Beltrame och får kanske i morgon träffa Romano d.ä. Cristina anländer hit i övermorgon, och jag hoppas även få träffa Achille och Michael innan jag måste återvända till den kalla och karga andefattiga Norden.

Dessutom har Achilles mosters sjukdom en aning beslöjat atmosfären. Dock har jag haft mycket trevliga samtal med Ida.

Achilles moster dog lördag och begravdes tisdag. Stackars Ida var mycket upprörd över släktingens bortgång: hon hade varit mycket trevlig och helt frisk tills hon inlades på sjukhus för en småsak, som skulle opereras. Operationen misslyckades och patienten dog, helt allena, utan att någon hade trott det.

Söndagen tillbringades i Romanos och hans frus sällskap, vilka även visade mig marmorbrottet i Domegliara med hela den tunga imponerande känsliga industrin, numera övertagen av Romanino. En dag kunde Michael göra sig ledig. Vi lyssnade på en orgelkonsert med musik av Bach och Max Reger innan vi for runt till Garda och Bardolino, hälsade på Laura och målar- och krukmakaren där nära och mot kvällen även Henni och Gaddo. Sålunda har jag nu stiftat bekantskap med alla fyra bröderna, och

alla är de lika trevliga och har lika briljanta tänder. Ur min synpunkt är Michael den ömmaste, Gaddo den grannaste, Romano den säkraste och Henni, Danielas far, den godaste, men Michael, den äldsta, är den bäst bibehållna av dem.

Idag, fredag, for vi med tåg till Venedig av och an på tre man hand, jag, Cristina och en hennes väninna.. Helst hade jag farit ensam, ty jag vet hur dessa italienskor är: de är inte så grova och kraftiga som vi nordbor, och fastän jag minskar min vanliga promenadtakt till hälften får jag alltid vänta på dem. Endast om jag minskar den till en fjärdedel blir den lika med deras, men att behöva gå så långsamt innebär bara för mig att jag blir lika trött som de. Vi hann emellertid se Santa Maria Gloriosa dei Frari, var två av Tizians vackraste målningar finns, San Rocco, med målningar av Tintoretto från den minsta storleken till Michelangeloformat, och Dogepalatset, var särskilt Tintorettos "Paradiset", världens största oljemålning, gjorde ett djupt intryck. Längre än så orkade inte flickorna: San Giorgio Maggiore, marmorkyrkan med kampanilen på en ö bortom San Marco, fick jag bege mig till ensam, och det var värt besväret. Tyvärr var *l'Accademia* stängd, men *Santa Maria della Salute* var öppen. Tyvärr var dock Tizians största målning där avlägsnad för restaurering, liksom tre av bronshestarna på San Marco.

Men som helhet var Venedig mera imponerande än någonsin. Denna otroliga på trask och hav byggda stad av palats och katedraler, med sin tusenåriga republik som endast en Napoleon kunde förstöra, fyller en med en helig moralisk energi med sitt exempel som knappast är av denna världen, hur reell den än är. Och det är hemligheten med hela den italienska enastående renässanskulturen, som hela vår nuvarande kultur vilar på: realism, och blott och enbart realism, från början till slut.

Ida har tyvärr någon svulst i sidan som plågar henne, men annars mår alla bra. Jag har lättare att förstå Ida än Cristina, men den vackraste och rikaste italienskan här i familjen i Verona tycker jag att Michaels dotter Laura talar, som har en fruktansvärd sjukdom som hon bär med enastående hjältemod.

Här har understundom varit så varmt, att fastän man har legat i bara underbyxor och med blott ett lakan över kroppen, så har man på morgonen vaknat genomsvettig.

Jag hoppas ännu hinna besöka Sirmione, Laura ännu en gång och Venedig ännu en gång i samband med Padua. På söndag kanske vi får biljetter till Aida på Arenan.

21.8. Söndagen blev äventyrlig: jag företog en cykelfärd på Cristinas alltför låga eländiga damcykel, med en sadel som inte kunde höjas utan att den blev alldeles lös, till Lago di Garda. Vid Garda uppsökte jag Cisano var Carbonis tyvärr inte var hemma. Det gav mig tid över som jag brukade till att cykla till Sirmione, som var så tjockt av bilar och folk att bilköen var två kilometer lång och det var omöjligt att slippa fram med cykel. Med nöd kunde jag sedan ta mig tillbaka de sista trettiotvå kilometrarna på denna "*bicicletta maledetta*".

Sedan var det dags att gå till Arenan för att se "*Aida*". För att få plats måste man gå dit 1 1/2 timme innan föreställningen börjar, och diverse pauser med långvarig omdekoration av scenen gör hela spektaklet 5 timmar långt. Det är ändå värt att se det: regin, koreografin, scenografin, allt var tio gånger bättre än på Kållesseum i Göteborg 1971, och de långa pauserna med ihärdigt skrikande glass-, smörgås-, dryck- och programförsäljare ger den tunga operan en viss välbehövlig *touch* av komedi. Aida (Maria Chiara) och hennes far var enastående, men tenoren sjöng ständigt en aning i överkant, och köreerna släpade något efter dirigenten. Mest imponerande var koreografin och ljussättningen. Hela föreställningen andades djup egyptisk realism, och särskilt kläderna var ytterst övertygande. Vi var hemma igen, Ida och jag, klockan 2 efter midnatt.

Tisdag blev det åter dags för en utfärd *da solo* till Venedig och Padua. Den här gången satsade jag främst på att få se Venedigs *Accademia*, som var stängt förra gången, men när jag nu för andra gången nådde fram till *Accademias* port och fann att klockan var fem över två möttes jag av den prydliga skylten på porten som sade: *Accademia* stänger idag klockan två.

I stället köpte jag dock en bok där utanför: "*L'opera completa di Tiziano*", och med den som guide kunde jag sedan uppsöka alla kyrkor i Venedig var hans viktigaste tavlor fanns som jag ännu inte hade sett: San Salvatore, la Chiesa dei Gesuiti, var världens första nocturnemålning finns signerad av Tizian, och några till. Jag besåg även de tre ghettona: *ghetto novissima ghetto nuova* och *ghetto vecchia*. Venedig var länge judarnas främsta församling i Italien och en av de få trygga i världen, ty venetianerna var alltid förnuftiga nog att inte efterapa världens övriga till överdrift kristna fanatiker som behagade förfölja judarna för att de trodde mera på Gud än på Kristus. Dessa delar av Venedig, de föga turistfrekventerade, är de intressantaste och har knappast förändrats mycket till det yttre sedan 800-talet. Att *i signori Lanciai* först gjorde sig bemärkta i historien under 1200-talet i denna sunda miljö, i en stad mera sjudande av flit och kamp för tillvaron än någon annan stad i världen då, mot ett hav fyllt av ständiga obehagliga överraskningar, på osäker grund som endast kunde göras fast av ens egna händer, kan man i dessa fattiga men hederliga kvarter mycket väl föreställa sig.

I Padua besökte jag Arenakapellet nära stationen, *Capella degli Scrovegni*, som Giotto gjorde till sitt Sixtinska kapell: hela kapellet från golv till tak är smyckat med en biblisk bilderbok utan motstycke: aldrig har någon målare givit Kristus en större värdighet än Giotto. Med små medel och utan Rubens och Tizians teknik har Giotto presterat en sannare och djupare realism än dessa: hans *pietà* med alla de ursinnigt gråtande kvinnorna är mera skakande än någon annans. Och i fottvagningen har Giotto mycket verkningsfullt målat Kristus som en mindre gestalt än alla apostlarna. Storslagnast är dock Judaskyssen.

Idag har jag åter cyklat till Lago di Garda på Achilles mycket bättre cykel och lyckats uppleva både eremitbyn uppe på Rocca di Garda, som ytterst sällan är öppen för besökare, familjen Carboni med Claudia och Fabio bland barnen och med mycket prat från deras stormoster Silvias sida, som efter Pieros död är mera på bettet än någonsin, samt även *le Grotte di Catullo* i Sirmione, som var en enastående upplevelse: det är resterna av en jättelik romersk villa för gudomliga kejsare med gäster av internationell rang som här sträcker sig över en yta stor som Colosseum. Vilket nöje hade inte Catullus haft, om han verkligen har levat här, av att veta att denna sagolika villa efter att under tusen år ha begravts och förtrampats av barbarer sedan skulle beaktas med större respekt och vördnad än de flesta kyrkor av kultiverade historiskt medvetna eliturister från en större värld än hans egen, som skulle svalka sig i sjöns rena böljor från dess röda strandklippor med honom och den latinska poesin i tankarna.

I morgon begynner återfärden norrut med tåg klockan 8.30. Två veckor är för litet för att uppleva Italien på, och sju år är en för lång skilsmässa därifrån. Därför vill jag nästa gång återvända hit litet fortare och då även välja en annan säsong än sommaren, som är den avgjort sämsta, ty då dräller dollarturisterna som värst, då är klimatet som hetast, och då är även italienarna som hetast. April och september är de bästa månaderna att uppleva Italien, ty då är landet åter italienarnas och då tar italienarna det något lugnare. Dock var det bättre att jag nu kom hit i den sämsta av alla säsonger och mitt bland okända släktingars sjukdomar och dödsfall med åtföljande bekymmer, depressioner och begravningar, än att jag inte kom alls.

Jag har intresserat mig särskilt mycket för Tizian därför att han är i mitt tycke den enda renässanskonstnären som kan mäta sig med Michelangelo. Cristina har inte varit riktigt frisk och ständigt mycket trött, vilket även har gett andra än mig bekymmer. Ida har varit nere på grund av släktingarnas nedgång och fall. Jag hade gärna velat träffa även Vito och Romanino; jag har dock fått nöja mig med att skicka dem mina hälsningar. Zaira kan inte förlåta Scientologin att den hindrar Mamma från att komma till Italien.

För mig har denna alltför korta Italienupplevelse inneburit en hälsosam injektion av moralisk energi som jag hoppas att skall vara länge. Särskilt njöt jag av de två femtimmarscykelturerna på 10 respektive 11 mil, men Venedig skall jag tänka på mest, även om jag nästa gång skall ägna mig mera åt Toscana, Florens och Rom.

Återresan var inte helt utan äventyr. Åter fick jag stå större delen av vägen från Verona till Brenner i ett tåg som var så överfullt att folk stod och trängdes i de trånga järngångarna mellan vagnarna. På grund av att det dessutom blev mycket försenat kunde jag inte stanna i München och beskåda Amalienburg utan fortsatte direkt till Würzburg var jag tänkte övernatta. Würzburg nåddes klockan 20, och som jag då bara hade italienska pengar försökte jag växla dem på stationen, men allting var stängt och ingen ville hjälpa. För att inte komma för sent till vandrarhemmet tog jag risken att bege mig dit utan tyska pengar. Det låg en halvtimmes promenad från stationen, och det gick bra, sade de, att jag växlade mina pengar på stationen följande morgon.

Följande morgon steg jag upp tidigt för att hinna med allt och begav mig efter frukost till stationen halv 8, kom fram 8 och måste sedan vänta till halv 9 innan växelkassan skulle öppna. Men den öppnade inte, ty det var lördag. I stället företog jag mig en irrfärd i staden på jakt efter sparkassor eller postanstalter, men allt var stängt. Bedrövad måste jag återvända till vandrarhemmet och förklara mitt misslyckande och be dem mottaga italienska lire, vilket de vägrade göra. De insisterade på att det var möjligt att växla på stationen, jag bad dem ringa dit och ta reda på var, vilket de gjorde: det visade sig att en liten resebyrå bakom stationen kunde växla. Ännu en gång fick jag gå tillbaka till stationen, växla och gå tillbaka till vandrarhemmet innan jag äntligen fick betala de 10 erforderliga marken. Jag gjorde det och bad om ursäkt för det besvär som jag hade vållat dem. Klockan var 10 när jag äntligen var fri: 2 1/2 timmar hade jag förlorat på deras brist på hjälpsamhet.

Dock hann jag sedan se Biskopsresidenset, vilket besök väl var värt alla besvären: Tiepolo har där målat så att taket lyfter sig. Det italienska måleriet med sin klarhet och realism kommer aldrig någonsin att kunna överträffas, endast med möda efterliknas.

Utan pengar i Tyskland, fick jag alltså erfara, kan vara farligare än att vara utan vatten i öknen. Och fastän man har hur mycket pengar som helst kan man ändå ha det lika illa ställt som vore man utan.

I Italien var min mage häpnadsväckande perfekt hela tiden, och överraskande nog gick min vikt, trots den italienska maten där, ned från 65 till 60 kilo. Nu sedan jag har kommit hem har magen blivit sämre igen varför jag nog får införa en diet och sluta äta mycket bröd.

Terminen har sedan börjat med alla dess plikter i släptåg, varför jag nu i all hast får avsluta detta alltför korta kapitel om Italien. Ty efter sju år är två veckor ingenting, och jag hoppas verkligen att det inte på nytt blir sju år till nästa gång.

(Det blev sex. *red. anm.*)

Augusti 1980

Svenskar i Italien

- självkritisk körreseanalys.

Den vanliga svenskhetens möte med ett kulturland som Italien är ett ämne som borde utredas. Jag fick anledning att studera det närmare vid en körresa till Italien bestående av 45 personer av vilka två nästan kunde italienska. Endast en av dessa visste någonting över huvud taget om italiensk kultur.

Kören var från Göteborgs mest borgerliga stadsdel Örgryte och var tämligen rik ekonomiskt och tämligen ung i kvalitén. Visserligen var det utmärkt klass på dirigenten, en mycket spirituell och skämtsam man i Groucho Marx-stil som fullkomligt behärskade sin kör och dess mycket varierande repertoar, men han var lika svensk som alla de andra: fullkomligt omedveten om andra världar än den egna trygga svenska världen, som i sin självgod förnöjsamhets leende slummer aldrig kan påverkas av någon annan större värld.

Dessa sångarentusiaster färdades med buss hela vägen från Göteborg till Bazzano utanför Bologna, vilket tog två dygn. Starten skedde 16.30 från Örgryte Nya Kyrka i bländande vackert solsken: sämsta tänkbara väder att skiljas från en hemstad i. Denna kör, som på sin repertoar hade verk av Verdi, Gunnar Wennerberg, Gustaf Nordqvist, Anders Öhrwall och andra fullödiga klassiska tonsättare, började i bussen nästan omedelbart plåga alla känsligare öron i sällskapet med ursinnig rockmusik à la mode på kassett som alla tvingades lyssna på. Därmed skulle tydligen resans italienska kulturhjärntvätt börja. Stängde man av högtalaren ovanför sitt eget säte måste man ändå höra de heta hysteriska skriken och skrällande elgitarrerna från alla deras högtalare som tycktes njuta av det monotona slagverksraseriet. Bussen hade dessutom en television som kunde visa video. Hela kvällen

under resan genom Danmark fick kören njuta av de löjligaste och fånigaste transfarser med Lasse Åberg endast avlösta av de mest sadistiska tänkbara Tom-och-Jerry-filmer, där ju hela handlingen som bekant kroniskt ensidigt handlar om kattens och mössens ständiga tävling med varandra om vem som kan vara grymmast och mest sadistisk - utan att någon av dem någonsin lyckas stryka med i dessa extrema och ständigt mer överdrivna överansträngningar åt det morbida hållet. *En* sådan svensk fars och *en* sådan katt-och-råtta-lek kunde man väl stå ut med, men när sådan tramsig och sadistisk humor upprepas i det oändliga, medan alla i bussen hela tiden sitter och vrider sig och vrålar av skratt som i programmerade skrattkörer i TV, så kan man nog börja tycka att det skulle vara bättre utan i längden. Sådana buskis-tramstillställningar och slaskiga drastiska sado-masochistiska videofilmer hade detta glada kulturgång besvärat sig med att ta med sig bara för att kunna njuta och frossa riktigt ordentligt.

En kort rast på Hälsingborgsfärjan och en något längre på Puttgardenfärjan följdes av den mest obekväma tänkbara natt i de mest onaturliga tänkbara kroppsställningar, då det att stolryggarna kunde fällas ner innebar att den som satt bakom varje nedfälld stolsrygg måste sitta och sova med benen utspärrade, nästan som i en sorts sittande spagatställning. Naturligtvis blev allas lemmar nedanför låren antingen avdomnade eller uppsvällda med följdenliga plågor och besvär som varade hela den följande dagen ända ner till Innsbruck.

Vädret genom Tyskland var dåligt, och bland annat uppstod det en så tät dimma under dagen att det resulterade i en kedjekrock på *der himmlischer Autobahn* som cirka 50 fordon invecklades i med total förstoppning av all trafik mellan Nürnberg och München som följd: köerna var milslånga, och då många valde alternativa landsvägar fylldes även dessa av köer, som det var ännu svårare att komma ut ur. Ändå var denna kedjekrock lindrig och bagatellartad. Det brukar ju handla om upp till 250 bilar som entusiastiskt av hjärtans lust kör in i varandra och på varandra och över varandra huller om buller, så att allt blir bara ett enda stort dragospelsskrotupplag av gigantiska dimensioner, där ett ansevärt antal förlustesebesökare skaffat sig direkt biljett till himmelen på köpet utan retur.

Det vackra vädret började äntligen i Innsbruck, där kören lyckats skaffa sig stadens minst typiska hotell: ett sterilt hypermodernt betonghotell utan trivsel och långt utanför staden. Att promenera in till centrum tog 45 minuter, vilket var väl värt att göra bara för att komma bort ifrån hotellet, där man lika litet fick vara i fred för ständigt närvarande och påträngande musikhögtalare med skrällande elgitarrer och hysteriska skrik till debil skvalmusik som någonstans norr om Alperna under hela denna resa.

Så fort man väl var söder om Alperna började dock livet bli mänskligare. En rökpaus togs på autostradan efter Bolzano som inte fick räcka längre än fem minuter: den räckte en kvart och förlängdes sedan. Men Italien blev Italien först när man äntligen lämnade autostradan.

Under ledning av den enda i bussen som var upp vuxen med italiensk kultur övergavs autostradan vid Trento, varefter bussen ringlade sig utmed de smala vägarna ner till Gardasjön. Svenskarna häpnade. Aldrig hade de sett ett så vackert land förut. Det var ju rentav vackrare än Vättern!

Lunch intogs i Malcésine och skulle ha tagit en timme som dock blev till två. Den italienska maten tog nämligen genast ut sin rätt, varpå lunchtimmen på ett rent naturligt sätt förlängdes. På programmet för eftermiddagen stod Verona, som man nu tyvärr skulle få bråttom med. Och till denna tidsbrist med den anryckande nödvändigheten att göra hela Verona springandes kom den makliga svenska otympligheten.

Den förträffliga och perfekta svenska bussen var tre och en halv meter hög, och en sådan buss, hur mästerligt den än förs av de bästa och skickligaste tänkbara chaufförer, är de italienska städerna helt enkelt inte byggda för. Den första krisen uppstod när huvudinfarten till Verona visade sig gå

under en bro som var såpass hög som två och en halv meter. Trots denna bro's ansenliga höjd (med italienska mått mätt) kunde man inte ens pressa in bussen under bron.

Det blev till att köra omkring i nejderna och under kartläggning av landskap tidigare okända för geografin försöka hitta alternativa infarter till Verona, vilka heroiska försök endast kröntes med den framgången att man alltid visade sig hänvisad tillbaka till samma utmanande låga bro igen. Omsider lyckades bussen pressa sig in genom några trånga gränder söderut och den vägen via omfattande omvägar tränga ända in till centrum med uppenbar risk för att sedan inte kunna ta sig ut igen, och närmare centrum än Castell Vecchio kom man inte hur man än blockerade alla de största gatorna i hela västra Verona. Klockan fem steg 45 färdigt utmattade och utslagna svenskar ur bussen, vilka skulle ha stigit ut ur den betydligt närmare centrum klockan två.

Meningen var att de skulle vandra genom staden över floden och upp till Teoderiks kastell för att där dricka kaffe. På grund av tidsbristen blev promenaden ett gatlopp. Därtill kom det problemet att en av körmedlemmarna var diabetiker och måste ha mat precis klockan sex med hot om oöverskådliga katastrofer annars. Det hela ledde till tårar, uppror och upplösning. På Piazza dei Signori upplöstes gruppen helt i alla dess beståndsdelar, och endast ett fåtal fick därigenom möjlighet att under guidens ledning bekanta sig en aning med Veronas kultur och historia.

Det blev naturligtvis inget kaffe uppe vid Teoderiks kastell: ingen kom någonsin dit. I stället drack var och en kaffe var det passade honom eller henne medan de flesta blev utan tills vidare. Bussen väntade på andra sidan floden, medan guiden förtvivlat sprang kors och tvärs genom staden på jakt efter svenskar som förirrat sig och som inte hållit sina löften att stanna kvar på Piazza dei Signori och invänta utspridda kaffejägare tills de blev hämtade till de övriga av guiden. Och allt var naturligtvis guidens fel, som stressat de arma svenskarna så hårt och som inte kunnat berätta något om Verona för någon utom för dem som följt med honom. Det visade sig, att det enda som egentligen intresserade dessa svenskar i Verona var Julias balkong och Julias grav, Veronas två enda falska och konstruerade sevärdheter och enda verkligt professionella turistfällor, som hittats på enkom för att lura turister på pengar.

Med guiden avsatt följde nu den enformiga autostradan till Módena och Bologna, där målet den lilla byn Bazzano slutligen uppnåddes med tacksamhet efter en otrolig dag. Redan samma kväll slog svenskarna runt på alla byns fem krogar.

Det följde en måndag i fridens och avlagenhetens tecken, som dock många begagnade till att ta sig in till Bologna och vela omkring där bland alla stadens anspråkslösa sevärdheter. Någon kom fram till tornen och konstaterade att de lutade, vilket de hade trott att torn bara gjorde i Pisa, men ingen vågade eller orkade gå upp i dem. Någon besökte en synrättning för att få ett trasigt blixtlås åtgärdat och hamnade på ett ställe där man var fullkomligt säker på sin sak och gärna ställde upp med all hjälpsamhet i världen bara man vann sin kund. Det var bara det, att det som man var så säker på där med all sin professionella expertis var enbart kemisk tvätt. Svensken blev nästan kvar där i den förunderliga tvättinrättningen för evigt. Om hon fick sitt blixtlås lagat förtäljer inte historien, men det förefaller osannolikt att hon fick det i Bologna.

Så följde den stora tisdagen i Florens, resans dramatiska höjdpunkt, där det skulle ges två konserter. Det var om möjligt ännu omöjligare för bussen att ta sig in i Florens än vad det hade varit i Verona. Guidning av en svenska som bott i Italien i tio år hjälpte inte, för chaufförerna följde ändå helst bara missvisande bussanvisningsskyltar ämnade för den lokala busstrafiken som den svenska bussen, som bekant, var för oproportionerlig för, och den avsatte guiden från Verona hade resignerat.

Bussen innehöll utom 45 prisgivna svenskar även konsertmunderingar för de flesta av dessa, och alla dessa körkläder måste vara vid Domen klockan fem jämte hela kören. Före det hade man tänkt hinna med åtminstone Uffizierna och Palazzo Pitti. Bussen måste till slut stanna någonstans utanför stadskartan varifrån var och en fick reda sig in till staden bäst han kunde. Man lovade att körkläderna skulle transporteras till Domen senare.

Guiden från Verona tog under sitt beskydd tre äldre damer och genomförde med dem en angenäm rundvandring i Uffizierna, varefter de intog en angenäm lunch på en trattoria med lämpliga priser. Under tiden utspelade sig märkvärdiga svenska dramer runt omkring i staden. Priset för största möjliga ansträngningar med minsta möjliga resultat togs av busschaufförerna.

De hade kört i stafett ända från Göteborg och klarat av det mesta, men i Florens ställdes de inför förbluffande utmaningar av oanade proportioner.

Deras enda uppgift var att köra bussen med alla körkläderna till Piazza del Duomo i god tid före klockan fem. De hade fem och en halv timmar på sig. Klockan fem, när trots allt hela kören samlats utanför Domen i spänd väntan på bussen med körkläder och noter, hade ingen buss ännu visat sig. En kvart senare var den fortfarande osynlig.

I efterhand har man lyckats rekonstruera vad som ungefärligen egentligen hände. Efter att ha blivit av med alla passagerarna tog busschaufförerna det tämligen lugnt, vilket senare skulle hämna sig. Småningom, ungefär vid tretiden, började de ta reda på hur man kunde komma in till centrum. De kom så långt, att de lyckades utverka åt sig tillstånd av en parkeringstjänsteman att få ställa sig med bussen vid Domen. Sedan inleddes resan dit, som stötte på de mest oanade och oupphörliga hinder. Än var det vägarbeten, än var det trafikolyckor, än var det oväntade och plötsliga enkelriktningar (tydligt i all hast improviserade), och framför allt verkade det att råda ett ständigt tillstånd av rusningstid i hela Florens. Efter många om och men och efter åtskilliga lokala jorden-runt-resor ankom bussen till Domplatsen. Där möttes den av en obönhörlig polis som kategoriskt uteslöt alla möjligheter för en buss att få parkera vid Domen. Det hjälpte inte vilken parkeringsvakt som hade givit den bussen sitt extraordinära specialtillstånd. Det var bara för bussen att köra vidare igen ut på nya ofrivilliga odysseyer och nya varianter på lokala jorden-runt-resor.

Enda möjligheten för chaufförerna blev till slut att frakta körkläder och noter till Domen med taxi. Problemet var bara det, att de inte kunde italienska. De flesta lokala taxichaufförer tolkade dessa båda oidentifierbart utrikiska skojare som släpade på en massa brudutstyrlar och vita kostymer till antingen klädesmånglare eller flyktingar från någon institution. Flera villiga köpare av de vackra kläderna uppenbarade sig och erbjöd sina tjänster men förbluffades av att de båda klädesmånglarna resolut och nästan argt vägrade genomföra någon försäljning. Vad tusan försökte de då prångla ut kläder för? undrades det på lokal nivå. Kort sagt, ingen blev klok på dem, och ingen kunde hjälpa dem. Det tog således en alltför god stund innan de båda hederliga göteborgarna lyckats packa sig själva och alla körens kläder och väskor in i två små taxibilar, som verkade särskilt krympta för tillfället. Tjugo över fem rullade bilarna in på piazzan sprängladdade med vita kläder. Konserten skulle vara klockan sex.

Därmed var inte farsen tilländalupen. Det visade sig att det inte fanns något lämpligt omklädningsrum i Domen, för inte kunde ju prästerna tillåta att damer och herrar tillsammans klädde av sig och på sig inne i sakristian. Ej heller visste prästerna om att en svensk kör skulle uppträda, då den som ensam visste allt var mycket upptagen och dessutom bortrest. Alla problem löstes med att ingen omklädningsrum ägde, till busschaufförernas omåttligt obeskrivliga desillusion. Sålunda höll

göteborgarna sin konsert i det anspråkslösa sidokapellet i Domen som ackompanjemang till en mässa iförda shorts, korta ärmar och andra lätta kläder i alla världens mest okyrkliga färger som blottade mången mjölklen kvinnoskuldra till domkyrkans prästers synnerliga förtvivlan. Hela konsertprogrammet var naturligtvis på svenska. Prästen som läste mässan var dock vänlig nog att efter mässan tacka kören med att det låtit bra fastän han inte förstått ett enda ord, vilket tacktal naturligtvis ingen av svenskarna begrep ett enda ord av.

Efter "konserten" följde några timmars uppehåll före nästa konsert i en obskyr kyrka, som var definitivt låst och skulle så förbli fram till konserten. Ingen anade vad som skulle komma att utspela sig i denna till det yttre så intetsägande kyrka.

Till de mera aktningvärda bedrifterna från sällskapet sida denna dramatiska dag i Florens hörde det ungerska parets aktiviteter. De hade redan tidigare utmärkt sig. Under gatloppet i Verona hade de genast skiljt sig från svenskarna för att noga inspektera hela Arenans inre och därefter uppsöka Veroneses målningar i San Giorgio för att som de enda bli helt nöjda med Veronaloppet. Här i Florens tog de priset i målmedvetenhet: de hann inte med bara hela Uffizierna och Palazzo Pitti utan tog dessutom metodiskt i tu med gravkyrkan Santa Croce, Medicéergravarna och l'Accademia med allt deras överväldigande innehåll. Priset de fick betala för denna kulturella aktivitet utan like var att de blev utan middag - ett billigt pris, menade de själva.

Så småningom öppnades kyrkan SS. Apostoli för den kommande konserten. Naturligtvis hade ingen reklam gjorts för denna, inga affischer hade iordningställts, så det var bara att vänta att det inte skulle bli någon publik alls utom den medhavda obligatoriska hejarklacken.

Så dök även de båda stråksolisterna upp: en lång och kraftig altviolinist, som gärna visade sig i all sin glans, och en fin gammal 77-årig cellomästare, som helst höll sig undan för de andra. Skillnaderna mellan dem var extrema inte bara rent fysiskt (ungefär som Fyrtornet och Halvan) utan även musikaliskt: tyvärr kunde altviolinisten inte spela tillfredsställande rent, medan cellistens renhet var fullkomlig. Tillsammans måste det bli skärande friktioner, då den enes renhet måste framstå som desto renare mot den andres då desto mer skärande divergenser. Det visade sig redan under repetitionerna, hur den stackars cellisten vantrivdes med den självhärlige violinisten. Det var ett samarbete, som violinisten solade sig i och som cellisten led av.

Konserten inleddes klockan nio. Publiken bestod av ungefär fem personer av vilka fyra då var göteborgare och den femte kyrkvaktmästaren. Utgångsläget var alltså det sämsta tänkbara. Desto mera oförlömlig blev konserten.

I all hemlighet avslöjade kyrkvaktmästaren för den avsatte Veronaguiden att kyrkan var Florens äldsta och invigd med Karl den Store strax efter dennes kejsrlika kröning i Rom år 800. Arkitekturen var också därefter. Det härskade en innerlig mystisk stämning inne i kyrkan under de uråldriga trävalven och de antika gallerierna, som man endast återfinner på svårtillgängliga håll som i Aachen, i Ravenna och i den gamla normandiska kyrkan inne i Towern i London. Och så väl bibehållen och omskött var denna kyrka, att det var omöjligt att gissa att den var så gammal om man inte visste om det. Den var på något sätt tidlösheten själv.

Under konsertens gång tillkom det enstaka publikmedlemmar från hotellet mitt emot. Kören gjorde sitt, solisterna gjorde sitt, de båda stråkförarna spelade tillsammans, varvid cellisten satt så långt borta från violinisten som möjligt bakom en pelare och osynlig för publiken, varefter violinisten försökte dra ut sin motvilligt ackompanjerande cellist därifrån. Cellisten vägrade dock skaka hand med violinisten inför publiken.

Så blev det cellistens tur att spela ett solo. Han satt kvar bakom pelaren osynlig för publiken och spelade en barocksonat med den renaste tänkbara stråkföring i extrem motsats till violinistens omedelbart föregående brist på rent spel. Effekten var överväldigande i sin gripande storslagenhet. På något sätt hade cellisten fångat kyrkans tidlösa evighetsstämning och tolkat in den i sitt stycke. Det var en gammal man med fem decenniers yrkeserfarenhet bakom sig av musiken och sitt instrument som kom till ett så fullödigt uttryck i denna nästan 1200-åriga kyrka. Det var en röst som var mera mänsklig än alla körens röster och mera universell och klangfull än en hel orkester. Cella var gammal och skamfilad men genljöd under de medeltida valven mera mäktigt än en Silbermannorgel med alla sina stämmor. Det var musik direkt ur evigheten med hela den känsla som endast de djupaste erfarenheter kan luttra fram under ett långt och händelserikt liv i musikens tjänst.

Därmed var konserten räddad. Därefter gick även kören från klarhet till klarhet, dirigenten kom i högförm, publiken blev mer och mer entusiastisk, och det hela slutade i ren extas. Två gamla damer från hotellet mitt emot ville omfamna var och en särskilt. En fullständigt krisartad och kaotisk dag hade slutat i en överväldigande eufori utan gränser.

Därmed var även hela resan räddad. De svåraste tänkbara kriser hade klarats av, nu sedan det värsta hade uthärdats och väntes till motsatsen var det bara att rulla vidare för lösa boliner, och dagen efter den överansträngande Florensdagen valde kören att sitta fem timmar på buss för att få vara fyra timmar i Venedig. Denna stad begicks på det för svenskarna sedvanliga och självklara sättet: man tog Vaporetton från bussen direkt till Markusplatsen, så att man slapp hela sta'n, och slog sig där någonstans ner på ett kafé för att sitta där hela dagen. Veronaguiden tog hand om ett äldre par och förde dem genom l'Accademia, som de aldrig hittat till själva, somliga förirrade sig inne bland Markuskyrkans många frestelser och höll på att aldrig komma ut igen, och endast det ungerska paret vågade sig på Dogepalatset med allt vad det innehöll. Bussen skulle köra från Venedig halv fem men fick vänta till halv sex på de sista. Kvällen firades med middag på hotellet, som kören betalade, och med ett honnörsbord i mitten, som bara ordföranden, dirigenten och deras utvalda damer fick sitta vid tillsammans med lokala excellenser. Efter middagen gick de som ville ha det litet trevligare ut i byn och firade runt på alla dess fem krogar.

Torsdagen användes till ett Ravennabesök. En studiegrupp inom kören hade lagt ner ett flera veckors arbete på att lägga upp ett program med historik och guidning för resten av kören, och detta program hade även tryckts upp i 50 exemplar. Det var bara det att dessa nu låg kvar i Göteborg. De ansvariga förklarade, att det i alla fall fanns många kyrkor med mosaiker i Ravenna, och att man kunde gå till vilken som helst av dem. Veronaguiden ansåg sig då böra rycka in, höll ett improviserat Ravennaföredrag i bussen och lotsade busschaufförerna direkt in till San Vitale och Galla Placidias grav. Därifrån skingrades kören sedan ut på diverse restauranger.

Ett gäng kom till en restaurang som de ansåg alldeles för dyr. De gick då runt hörnet och fann en annan restaurang som föreföll billigare, där de gick in och åt gott och blev väl tillfreds med allt. När de skulle betala visade det sig, att restaurangen hade två utgångar, och att den andra var den restauranggång som de först gått förbi emedan de tyckt den verka för dyr...

På kvällen genomfördes den tredje konserten inför en lättköpt publik i en by utanför Bologna som hette Zola Predosa. Det visade sig att publiken kommit till kyrkan för att roa sig. Efter en medelmåttig konsert med tre sakrabanala Giombinilåtar (som ungefär är Italiens sakrala motsvarighet till svensktoppen) som sämsta prestation, följde en fullkomlig bolognesisk bacchanal, som publiken anförda av prästen bjöd på. Vinflaskorna korkades upp så effektivt att intet glas tilläts bli tomt

någonsin, medan det bjöds på kallskuret, bakverk och körsbär på stående fot. Stämningen blev snabbt totalt lössläppt, och prästen anförde publiken i en oupphörlig allsång som var omöjlig för kören att överrösta. Den store svenske violinisten, som briljerat under hela konsertfestivalen med sin Viola d'Amore som nästan en manlig primadonna, (- även Maria Callas och Birgitta Nilsson blev ju på sin tid som störst och berömdast när de sjöng som falskast, -) blev mest påverkad av alla, stängde in sig på damtoaletten och vägrade komma ut därifrån förrän någon dam ville hålla honom i handen. Få damer anmälde sig frivilligt, då de fruktade att den upprymde även ville hålla dem i svansen. Den sista flaskan var tömd omkring klockan ett, varefter en omtumlad kör tumlade till sina platser i bussen därtill stressade av busschaufförerna, som skrämte dem med berättelsen om en punktering på ett av bakdäcken, varför alla måste stå upp i bussen så långt åt vänster sida som möjligt under hela vägen hem så länge de detta förmådde. Efter några få kilometer hade alla glömt punkteringen, och även om det hade förefunnits någon var knappast någon i ett sådant tillstånd att han kunde känna av det.

Dagen var den stillsammaste hittills men slutade i den mest groteskt uppsvällda lössläpptheten hittills. Jämför Veronaguidens vandring tillsammans med körens kvinnliga zonerapeut under samtal om nödvändigheten av att den under 1900-talet så förrådde mänskligheten måste förändras till det bättre inifrån med den öronbedövande vulgära Giombiniallsången på kvällen från 100 mer än rimligt påverkade strupar med en full prelat som bacchanalisk ledare, som tycktes ha kommit direkt från ledarskapet för en fotbollsläktares besinningslösa hejarklack. Andakten kring Dantes, Teoderiks och Galla Placidias gravar fick sig en ordentlig törn av de praktiska följderna av en medelmåttig sakrabanal kyrkokonsert inför en billig förortspublik, som bara inbjudit utländska körer för att få en ursäkt till att roa sig mer än vad deras lokala förmågor någonsin tillät dem.

Lyckligtvis blev den fjärde och sista konserten på fredagen den bästa. Uppe på Monte Veglio finns det ett gammalt fäste med kyrka och kloster från 700-talet med utsikt därifrån över hela Emilia. Konserten skedde i kyrkan och blev betydligt bättre än torsdagens, då den sämsta Giombinilåten ströks med den påföljd, att Giombini plötsligt klingade riktigt vackert i all sin debilt naiva banalitet. Till och med vår glänsande violinsolist, vår egen Paganini med sin älskade Viola d'Amore, ägnade sig här äntligen åt rent spel. Sämre klingade Ingvar Lidholm med sin moderna musik utan form, harmoni eller final, och sämst klingade fortfarande det moderna svenska körverket "Pax?", som börjar hur vackert och formfulländat som helst blott för att senare totalt spåra ur och sluta i ingenting, som all modern musik i allmänhet gör efter att ha uppnått sitt enda musikaliska syfte, nämligen totalt harmoniskt, rytmiskt och melodiskt kaos och den extremaste tänkbara motsats till det egentliga syftet med all musik, nämligen att det skall låta bra. Detta verk var dessutom närmast en dålig parodi på modern musik, så att en riktig körsångare egentligen bara kunde skämmas över att behöva framföra sådant inför musikaliska italienare.

Fest följde i Bazzanos gamla klippborg i det kommunistiska partiets regi med borgmästare och allt, rikligt med mat och sång men lyckligtvis utan alltför förryckta urspårningar eller alltför störande fylla. Här fick vi veta att Zola Predosa, stället för gårdagens konsert, hade den högsta kommunisthalten i hela Italien, närmare bestämt 63 procent, och att båda våra konserter i Bolognatrakten hade varit fullkomligt i kommunistisk regi. Det har alltid en störande inverkan på musiken när den ställs inför partipolitik. Hade vi vetat det tidigare hade antagligen ingen av Bolognakonserterna blivit bra.

Dessa plötsligt uppdagade politiska förtecken för hela jippoorganisationen fick av någon anledning maten att inte längre smaka riktigt bra. Dirigenten bröt upp från banketten med kören

klockan två på natten ganska abrupt utan att efterrätten hunnit serveras. Direkt stigning på bussen följde med omedelbar avresa mot norr.

När man lämnar Italien är det första misstag man begår alltid det mest påträngande, när man inser misstaget i att lämna Italien. Och man kan inte rätta till det förrän man återvänder.

Bussresans fångar torterades under vägen i vanlig svensk ordning med skvalmusik på kassetband och videofilmer. Tom-och-Jerry-sadismen överträffades nu av den mest dekadenta av alla filmer, "Cabaret" från 1969 med Liza Minelli i början av hennes exploatering. Hon blev inte ens vackrare med tiden medan hennes mor åtminstone från början både varit söt och kunnat sjunga mer än bara vackert. Någon försökte motverka skvalkulturens sadistiska lågmärken med att sätta på en videokassett med Mozarts "Figaros bröllop" i en alldeles utmärkt filmversion, som grymt tystades ner och avbröts av majoritetens definitiva krav på mera råhet, ytlighet och vulgaritet. Genom hela Tyskland regnade det som värdigt ackompanjemang till alla bussens skvalvideofilmer av kvalificerat skräp för imbecill smaklöshet. Mot kvällen uppnåddes hotellet Bertram utanför Hannover, där en festmåltid fick gottgöra allt pizzafrossande och annat matslarv i Italien. Svenskar kan ju bara inte äta i Italien, eftersom där ju varken finns filmjolk, gröt, köttbullar eller annan potatis än pommes frites. Den enda italienska rätt som skandinaver är kända för att äta i Italien är pizza, för den känner de igen hemifrån. Ej heller förstår de sig på det italienska kaffet, som tydligen bara serveras i fingerborg eller intages som nyponsoppa. Bättre ordning är det då i Tyskland, där man slipper så många onödiga nollor i valutan, där kaffet åtminstone är ordentligt uppblandat med vatten, där autostradorna går rakt för att underlätta och bereda vägen för seriekrockar, och där folket åtminstone i någon mån förstår svenska.

Deras hjärtan smälte när de på båten mellan Tyskland och Danmark äntligen åter fick använda svensk valuta. Tillbaka på hemmaplan var man äntligen sig själv igen: fullständigt för evigt hängiven det ändlösa nordiska svärmotet, som inte tillåter något universum utom det egna personliga, som inte tillåter något som sticker av och bryter den evigt smäktande melankolin, och som inte accepterar någon identitet utom den genom de ständigt upprepade kalla och mörka vintrarna konstant påtvingade och framluttrade identitetslösheten.

(Denna resa ägde rum i juni 1988. Denna dokumentation är särskilt intressant genom att den återger atmosfären kring en konsert med den nio år senare bortgångne legendariske cellisten Guido Vecchi, som var delvis skåning och delvis bolognesare.)

Julbreve 1989

Året dominerades fullständigt av resor och musik ofta i kombination med varandra. Ibland gav det ena det andra, och ibland blev det ena följden av det andra.

Om vi tar november 1988 som utgångspunkt, så blev det då inträffade musikaliska intermezzot faktiskt tongivande för alla de följande. Av någon outgrundlig anledning har jag alltid haft otur med mina konserter. Min första konsert hösten 1971 måste inställas på grund av plötsliga hinder i vägen förorsakade av mina studieförpliktelser mot Vuxengymnasiet vid vilket jag då just hade börjat utan att ana vidden av de krav som dess hårda studietempo då ställde. När jag spelade offentligt i Italien sommaren 1973 blev jag bestulen på originalpartituren till två av mina ballader. När jag som organist i katolska kyrkan 1977 satsade allt på att fullkomna gudstjänstmusiken blev jag efter 15 månaders hårt

arbete avskedad. Som pianolärare blev jag aldrig av med dåliga och omöjliga elever medan jag alltid förlorade de bästa åt Musikhögskolan eller evakuering utomlands. Som organist i den judiska församlingen 1981-86 blev jag slutligen offer för den tyvärr ofrånkomliga judiska fanatismen, som i mitt fall uttryckte sig genom en ortodox religiös fördom och motvilja mot all musik, som tillspetsades genom att församlingen fick en rabbin av just denna mentalitet. I november 1988 skulle jag spela endast en komposition av mig själv vid en körkonsert. Sex dagar innan kallades jag bort på en resa österut i ofrånkomliga nödangelägenheter. Ett tomt hål uppstod i konserten då ingen informerat programledaren om mitt frånfälle fastän jag åtminstone hunnit informera tre meddeltagare därom.

I maj 1989 blev jag helt plötsligt anmodad att spela vid ett bröllop i Hardanger i Norge fastän jag inte spelat orgel på tre år. Omständigheterna kring detta bröllop blev ovanligt kraftigt kryddade. Brudens moder kom till bröllopet med två män, en övergiven och dennes ersättare, (alla föredrog den förre,) brudgummen hade tvingats krympa ner antalet inbjudna från hela världen från 300 till 150, två timmar före vigseln gick hela säkringen i kyrkan så att orgeln var mera död än ett färdigt kadaver, en timme före vigseln bad brudgummens familj brudgummen att inställa sådana onödiga extra festligheter inför bröllopet som båtfärd och hästskjuts på grund av dessas obekvämlighet och det ovanligt oberäkneliga vädret, som latent hotade med storm och hagel och ösregn när som helst, en halvtimme före vigseln skadade samme brudgum sin fot så att han inte kunde gå, tio minuter före bröllopet reparerades orgeln, men vigseln lyckades, och sedan blev det kaffe och tårtor och smörgåsbord för resten av den dagen och de två följande - man kan säga, att brudgummen blev gift trots allt, men att det krävdes en betydande andens seger över materien för att inte allt skulle implodera.

I juli anmodades jag av en god vän att ge en konsert i min hemtrakt kring Borgå i Finland. Allt förbereddes ytterst väl med programblad, tidningsintervjuer och radiomeddelanden. Omständigheterna var idealiska med ett gott instrument, perfekt miljö och en tacksam publik. Cyklandes på väg in till konserten krockar jag med en omdömeslös bilist och bryter vänstra nyckelbenet. Utan att ana att det är brutet (då jag aldrig tidigare brutit något ben) underlåter jag att genast fara till sjukhus och infinner mig i stället punktligt till konserten för att meddela publiken att jag tyvärr inte längre kan spela. Allas ansikten återspeglade min egen förkrossande snopenhet. Fem timmar efter olyckan kommer jag till sjukhus och får en utskällning för att jag inte kommit dit genast.

Tillbaka i Göteborg kunde jag varken spela ordentligt eller skriva på maskin utan ohyggliga smärtor. Alltså reste jag bort på en längre rekreationsresa.

Resan gick över Hamburg, München, Brennerpasset, Verona, Rimini, från Bari med färja till Patras, vidare med tåg till Athen, Konstantinopel, Thessaloniki, Belgrad, Venedig, Florens, Pisa, med spårvagn och buss upp till örnnästet Volterra, därifrån tillbaka via Pisa till Genua, Franska Rivieran, Barcelona, Valencia, Madrid, Toledo, Sevilla, med buss, färja och tåg till Lissabon, med tåg över Coimbra, Valladolid, Salamanca och San Sebastian till Bayonne, via Pau, Lourdes och Toulouse tillbaka över Franska Rivieran (båda gångerna vid soluppgång) till Genua, Milano och Verona, varifrån den 27 timmar långa återresan till Göteborg anträdde.

Resan var knappast avkopplande men synnerligen lärorik. Hela medelhavsvärldens nordliga kustländer inspekterades med synnerligen intressanta forskningsresultat. Mänskorna var bäst kring östra Medelhavet, Jugoslavien var politiskt mest illa därän medan en förbluffande social misär konstaterades i det politiskt stabilaste och rikaste landet Frankrike; Grekland och Portugal var positiva överraskningar, medan Spanien och Turkiet båda var på gott och ont. Om Albanien hörde jag följande

ögonvittnesskildring: folket är dystert och lever i fullkomlig misär. Allt gott i landet är reserverat åt kineser. När mitt vittne skulle lämna landet fick han inte sitt pass tillbaka förrän han betalat vad en tidigare turistgrupp, ett kommunistisällskap från Bologna, lämnat efter sig i form av obetalda hotellräkningar. Ingen lycka är möjlig i detta land, antikens och Shakespeares Illyrien, förrän alla kommunistiska kineser kastats ut därifrån.

Grekland var nummer ett. Fastän jag drömt om Grekland och Athen i hela mitt liv överträffade Athen alla mina vildaste förväntningar. Under mina 36 timmar där sprang jag sammanlagt fem gånger av och an och upp och ner för Akropolis, för 2000 drakmer om dagen kunde man leva gott och billigt, och framför allt gjorde jag mycket goda bekantskaper, av vilka den värdefullaste var en sann filosof av ett slag som jag trodde var utdött för 2500 år sedan. Jag upplevde i stort sett hela Grekland som ett återupplivande av ett 2500 år gammalt kärleksförhållande.

Nummer två var Portugal. Lissabon är som stad säkert en av de vackraste i världen genom sin konsekventa gammalmodighet, mjuka stil och underbara läge med en av världens bästa hamnar. Priserna i Portugal är 3/4 av priserna i Spanien, folket är svårmodigt men hederligt och anspråkslöst, alla jag har träffat som varit i Portugal har sagt att de vill fara dit tillbaka, och med sin oändliga underbara kust tror jag att Portugals framtid är relativt ljus, då landet är idealiskt som semesterparadis i synnerhet för skandinaver. Atlanten och klimatet är för svala för sydligare europeer men ej för folk som tål vintrar.

Nummer tre var Turkiet trots dess mänskliga armod och de allestädes närvarande beväpnade soldaterna. Bedrövliga tiggare går liksom i Marocko ej att undvika vart man än går, men ändå tror jag att Turkiet har det värsta bakom sig, och man kunde tydligt hos det turkiska folket skönja en längtan efter bättre kontakt med västvärlden. Jag kom till Konstantinopel på en fredag, islams heliga vilodag, och ändå fungerade alla affärer och såg jag få damer med slöja. Endast böneutroparna påminde om islam med sina numera med megafoner och förstärkare absurt beväpnade minareter.

Nummer fyra var Frankrike, var jag intog resans bästa måltid i en sylta i Bayonne som var baskisk och hette "Ttoro" inte långt från järnvägsstationen. Hela Baskien var en positiv överraskning, och jag var synnerligen imponerad av det baskiska köket. Jag anser absolut att baskerna har rätt till samma frihet och självständighet som jag även önskar kurderna och tibetanerna bland andra kämpande och strävande minoriteter.

Frankrike för övrigt gjorde gott intryck genom sin höga levnadsstandard och framför allt genom sina snabba, bekväma och punktliga tåg. I varje passagerarvagn är två platser reserverade för invalider. Inte ens Sveriges järnvägar har ett sådant hänsynstagande att uppvisa. Dessa båda länder är för övrigt varandra mycket lika rent mentalitetsmässigt: samma yttre perfektion som en fasad för en mänsklig inre osäkerhet som är alltför lätt för främlingar att misstolka och missförstå.

Överraskande var den stora sociala misären bland ungdomar. Frankrike har den högsta aidsstatistiken i Europa, och på järnvägsstationen i Toulouse kunde jag se Frankrikes sjukdom i vitögat: unga luffare i oändlighet utan någonting i livet att leva för. Utslagningen i Frankrike måste vara avsevärd, och stationen Gare du Nord i Paris lär vara Europas hemskaste öppet-dygnet-runt-ställe.

Nummer fem var Spanien. Den spanska mentaliteten fann jag vara svår i sin hårda stolthet, landet fann jag vara förhärjat och brunbränt av överexploatering och brist på mänskligt initiativ, städer som Madrid och Barcelona fann jag avskräckande genom sin extrema modernism, som nästan var värre än den franska, och egentligen trivdes jag bara i Toledo och Sevilla. Överallt där det moriska minnet framträdde fann jag positiva miljöer, men Spanien fördrev alla sina morer och judar på 1400-talet, och

tomheten efter denna fanatiska destruktivitet är ännu idag påfallande. Den spanska stoltheten är dock imponerande, och den mest levande historiska gestalten fann jag alljämt vara El Cid, vars mänskliga överlägsenhet på något sätt gått i arv till hela Spanien.

Nummer sex var den serbiska delen av Jugoslavien, landets dominerande del, som bara talar serbiska med kyrilliskt alfabet dessutom. Det var omöjligt att få någon kontakt med dessa hårda egensinniga människor, deras samhälle är ett snigelsamhälle rent tempomässigt, landet är monotont och utomordentligt tråkigt, och medan jag reste genom Jugoslavien var inflationen 30% om dagen. 1000 jugoslaviska dinarer var i Venedig värda 10 lire och dagen därpå i Verona endast 7 lire. Jag hoppas verkligen att de mer kultiverade och driftiga kroaterna och slovenerna i norra Jugoslavien och längs kusten på något sätt skall kunna frigöra sig från den serbiska befolkningen. Tyvärr är jag fullständigt pessimistisk beträffande det politiska Jugoslaviens framtid.

Som primärt råd till andra resenärer till dessa länder vill jag rekommendera dem att aldrig växla till sig utländsk valuta hemma. Man kan ta med sig pund, dollars och D-mark, men i länder som dessa omkring Medelhavet lönar det sig alltid att växla till sig deras valuta hos dem själva. Och växla då så litet som möjligt åt gången, högst 100-lappar i D-mark och 10-pundssedlar. Man riskerar annars att få händerna fulla med sedlar som sedan är så gott som värdelösa vid växling i andra länder. Detta gäller framför allt Jugoslavien och Turkiet.

Italien har jag ej tagit med i ovanstående gradering, då jag känner detta land sedan gammalt medan de andra sex var nya för min erfarenhet. Jag nöjer mig med att nämna, att övergången från grekiskt till italienskt kändes som en liten förnedring, medan det var skönt att från Spanien komma hem till Italien.

Kostnaderna för denna hektiska och hårdande semestermånad blev 6000 kronor, vilket är mycket för en sådan som jag. Emellertid hade jag kunnat komma undan mycket billigare, om jag känt till problemen med den turkiska och den jugoslaviska valutan samt skillnaderna mellan de båda tågformerna *Rapido* och *Diritto* i Spanien och Italien - det gäller att undvika *Rapido* och hellre resa lugnare och billigare med kortare *Diritto*-tåg - den värsta, dyraste och tråkigaste av alla tågsträckor jag upplevde var linjen Valencia-Madrid via Alcazar - samt framför allt om jag sluppit ådra mig en dysenteri i Konstantinopel (som kurerades genom fasta - ingen avföring på en vecka) samt en förkylning i Andalusien (som kurerades genom återvändandet till kallare hemtrakter), men jag hade tur, ty i Turkiet härjade en koleraepidemi, och i Spanien gick det tyfus.

Extra romaner kunde berättas om alla de människor jag träffade, exempelvis kinesen i Konstantinopel som var bosatt i London och genast såg att jag var svensk, min gode vän Turkiet-experten från Padua, mitt tysk-israeliska värdpar i Athen Eva och Rudolf, mina portugisiska vänner som jag träffade i Konstantinopel och som senare i Lissabon skänkte mig en flaska av landets finaste portvin, mina libyska vänner på tåget till Istanbul som greps av den turkiska gränspoliserna bara för Khadaffis skull, alla de naiva och godtrogna engelsmän jag mötte i Grekland, somliga bestulna, andra fiffigare (vanligen från Manchester) och några omöjliga (alltid från Birmingham), alla de smutsiga svettiga tyskarna i Spanien, den utsökta portugisiska restaurangvagnen från Lissabon till Paris, fullsatt och i full fest hela tiden med bar och allt, min mycket muntre baskiske restaurangvärd i Bayonne, som hade så alldeles otroligt roligt hela tiden åt jag vet inte vad medan jag var hans enda gäst, en mycket vimsig amerikanska på väg till Lourdes från Port Said via Volterra utan att kunna något språk utom sitt mycket egna - frågan var om hon inte var bortkommen eller redan kommit bort åtskilliga gånger på sin resa, som hon tycktes ta för givet att aldrig skulle nå sitt mål; två norrmän bestulna liksom jag av

spanska konduktörers krav på extra supplementavgifter in absurdum, en gammal dansk pianist i Athen som verkligen kunde sitt Grekland och tog det från dess enda rätta sida - Antikens; den sympatiska turken som togs av den turkiska gränspoliserna och frivilligt lämnade kvar sin matsäck åt oss sina tacksamma medpassagerare, som tack vare detta lyckades överleva Jugoslavien; den förträfflige tyske latinläraren i Thessaloniki som talade bättre engelska än någon engelsman, vår natt på stationen därstädes bland idel vagabonder från hela Europa, alla mina medresenärer från Canada, Australien och Nya Zeeland, tydligen Europas mest entusiastiska resenärer; den vid Berlin fysikstudierande koreanen som hellre läste den för honom helt främmande och obegripliga Bibeln än fysik; min natt i en tredje-klass-kupé mellan Barcelona och Valencia bland åtta grova spanjorer som munhöggs hela natten mest med konduktören som hävdade att vår kupé var reserverad, (grälet rörde sig mest om mig som blev de åttas yppersta försvar för att få sitta kvar - jag var ju främlingen som inte bara kunde kastas ut, varför de tog skydd bakom mig,) samt min oförglömliga natt i Lissabon (: på grund av det spanska tågets försening kom jag inte fram dit förrän klockan 24.00 söndag kväll då allting var stängt inklusive stationen och endast poliser och horor fanns att påträffa på gatorna, båda kategorierna lika respektgivande, men de senare lika vördnadsbjudande som de athenska, det vill säga mer än bara övertygande,) samt alltför mycket annat, som det kommer att ta år att smälta och överblicka konsekvenserna av.

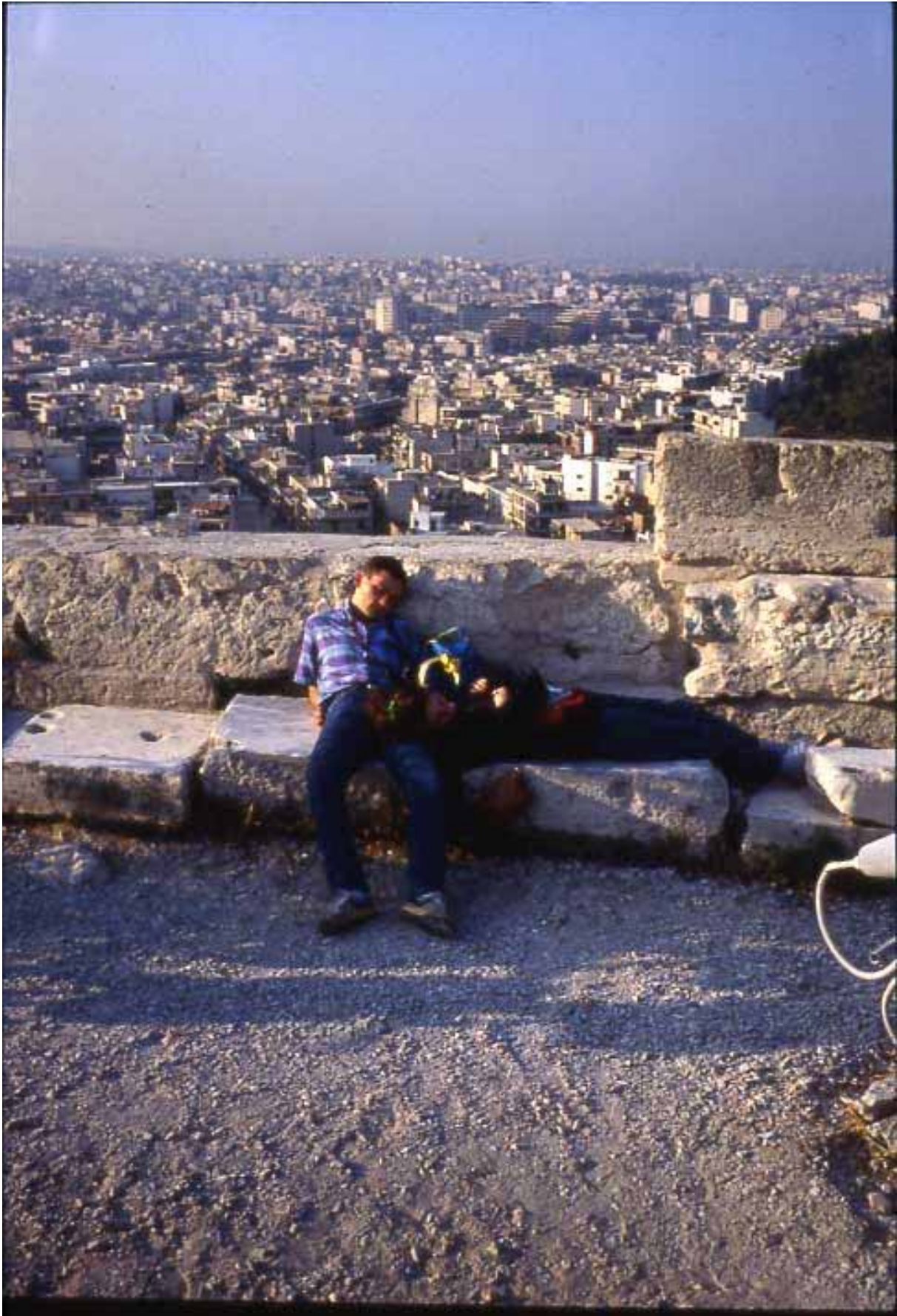
Årets intressantaste musikupplevelse blev till slut dock ett evenemang i Stockholms Konserthus den 21 oktober. Med Göteborgs Konserthuskör och orkester reste vi upp för att med Nicolai Gedda och Håkan Hagegård delta i Bizets alltför sällan framförda opera "Pärlfiskarna", ett verk som i ungdomlig friskhet och spontan genialitet bitvis överträffar "Carmen" om den dock är mindre mogen och publikfriande. Den stockholmska publiken fann vi till en början tämligen sval, men inför den franske dirigenten Michel Plassons rikhet på underbara infall, Nicolai Geddas mycket seriösa mästerskap och de internationella Göteborgsmusikernas skicklighet kunde till och med stockholmarnas totala entusiasm väckas. Man frågar sig vem som kan överta Geddas fenomenala tenorskap när även han en gång måste ge vika för ålderns rätt. Intressant att konstatera angående denna alldeles ovanligt högt upplyftande konsert är att den recenserades mycket bristfälligt av massmedia, som i stället hade halvsidor med fula bilder och dåliga recensioner av popgruppen "Eurythmics" konsert i Globen.

Därmed avslutar jag mitt julbrev för i år.

Allt gott inför vintern,

önskar

Christian.

Fotnot. *Denna dokumentation är historiskt mycket intressant genom observationerna på Balkan. Jugoslavien stod i september 1989 redan på tröskeln till det förödande och mångåriga inbördeskriget under 90-talet, järnridån fanns fortfarande kvar, så att man för att komma till Konstantinopel från Europa måste ta omvägen förbi Thessaloniki, varför denna järnvägsknutpunkt då var en av Balkans mesta häxkittlar av resande löst folk av de mest exotiska tänkbara blandningar och ett tacksamt ställe för tjuvar och zigenare. Den natten i Thessaloniki glöms väl aldrig av dem som var med.*

Här har vi nu lyckats komma över de enda överlevande dokumentationsfragmenten från resan:

På Piazza Brá i Verona.

Florens är Dantes stad och Michelangelos,
Rom är imperiets, historiens och kejsarnas heliga påvestad,
Genua tillhör Columbus och sjöfararna,
Marco Polo och de koloristiska målarna präglar Venedig,
Verona emellertid är endast präglad av undantag,
andrahandsdiktare och små falsifikationer.
Den största av dessa falsifikationer är Romeo och Julia:
balkongen är inte ens trovärdig i sin prosaiska fänighet,
och Julias grav, vet varenda Veronabo, är blott en hästho.
Men att dessa älskare funnits kan ingen förneka att Shakespeare har skrivit om
och även lyckats bevisa åtminstone rent teatraliskt.
Emellertid är även denna stad märkt av Catullus,
en tidig poet av det lättare slaget i Rom före Caesar.
Och på något sätt är Verona en stad just för känsligare poesi.
Den är ej så dramatisk och slagkraftig som Dantes eviga upphøjelse
av sin mö Beatrice i Florens till himmelens höjder
men mera försiktig och känslig i stället. Catullus dog ung
och som den enda svärmaren någonsin i Roms antikpoesi,
och vår vän William Shakespeare skrev sitt allra ömmaste varmaste
känsligaste och ödmjukaste drama om Romeo och Julia i staden Verona,
och det var ej hans enda rent veronesiska drama.
Man vet ej vad de där befängda ungdomarna gjorde egentligen i verkligheten,
men dramat finns såsom en konkretiserad och oöverträffbar
beundransvärd kärlekens, ömhetens, renhetens, trohetens dröm,
och det räcker. En idealdröm som blir konkretiserad,
om än blott på scen och i saga, blir odödlig genast och det oundvikligt.
Den idealdrömmen är vad som mest präglar Verona
och ger den ett drag av opåtaglig subtilitet
lika svårfångad som själva kärleken i dess mest åtrådade renhet.
Förrän jag nu lämnade Norden skrev en vacker kvinna en kärleksdikt till mig
om barnet hon önskade med mig.
Jag kan aldrig ge henne ett sådant barn.

Endast renhetens kärlek och dess resultat
i dess renaste oprovocerade sanning
kan jag producera som barn,
och en sådan opåtaglig avlelse
kan endast bli lika fjärran från denna vår verklighet
och lika sann som falsifikationen om Romeo och Julia.

Som en annan falsifikation kom jag till Verona mera som ett spöke än som en mänska. Det var trist att återse staden, ty här hade jag givit en av mina finaste konserter för tre år sedan, och konserten hade kulminerat i ett efterspel i en villa vid Lago di Garda. Där hade jag ombetts spela för ett utvalt sällskap av underbara unga amatörer av vilka initiativtagaren var en duktig ingenjör som arbetat i Sverige. Jag hade blivit god vän med dem alla, och vi hade festat i tre dagar. När jag nu försökte treva mig tillbaka till denna grupp var den försvunnen och upplöst. Ingenjören hade flyttat till Rom, mina bästa vänner hade flyttat till Sydafrika, och resten hade förlorat kontakten med varandra. Inte ens den underbara villan vid Lago di Garda, där jag hade spelat under andäktiga cypresser i solnedgången, kunde jag längre på något sätt spåra.

Väl underrättad om de katastrofalt dåliga tågmanövreringarna i Jugoslavien valde jag att ta tåget till Rom, därifrån fortsätta till Bari och ta färjan över till Grekland där. Resan blev en besvikelse. Jag hade aldrig varit i Grekland förut, och mitt första möte med grekerna ombord på färjan var negativt. Visserligen togs jag med storm av den förtrollande vackra grekinna i biljettkontoret som visade mig ombord på fartyget, men väl ombord möttes jag av ligkiltighet och hänsynslös ekonomisk krasshet. Först när man var ombord fick man veta att endast grekisk valuta gällde, och då måste man växla till sig pengar där ombord enligt en ganska oförmånlig kurs. Priserna ombord var hutlösa, för 500 drakmer fick man inte ens en dålig portion moussaka, personalen var snorkig, skeppet var sjaskigt, det fanns inte ens dasspapper på toaletten, och det värsta var högtalarna i vilka pursern då och då skrek något oförståeligt meddelande snabbt på grekiska och obegripligt på dålig italienska och engelska vid alla olämpliga tider på dygnet och särskilt på natten, när man ändå omöjligt kunde sova på grund av motorbullret. Dessa högtalare kom man inte undan var på båten man än befann sig. Även skvalmusiken från salongen, där endast besättningsmedlemmar ständigt satt och söp, var olidlig och ofrånkomlig. Ändå var det en viss fröjd i att få uppleva den storslagna infarten till Grekland västerifrån genom passagen förbi Levkas och Ithaka in i den om en extra stor norsk fjord erinrande Korintiska viken. Det var omöjligt att tänka sig detta gigantiska landskap utan Poseidons, Hades, Zeus, Apollons och Athenas eviga närvaro. Endast den som aldrig har sett Grekland kan tvivla på de olympiska gudarnas evigt levande existens. Kristendomen var maktlös mot detta faktum som hela den skälvande jordbävningssomskakade hellenska naturvärlden så självklart vittnade om.

Tågresan in från Patras till Athen var oförlömlig. De eviga olivlundernas silvergröna mildhet mot de bländande vita husen och havets lysande blåhet illustrerade och underströk det underbaraste av allt: det bländande grekiska ljuset. Vid Korinth lämnade vi havet i väster och fick det i stället i öster. Gradvis upprullades hela det historiska landskapet framför mig med bara marmorsten överallt: hela Grekland verkade bestå av bara marmor. Gradvis uppträdde Salamis, och jag tyckte mig se de attiska galärerna fullständigt uppfylla sundet mellan den stora ön och fastlandet. Och så började Athens oändliga förstäder.

Tåget kom fram klockan sju på kvällen. Jag försökte genast skynda upp till Akropolis. Jag kom för sent: klippstaden stängdes för allmänheten klockan åtta. Det skymde redan, och beklämd vandrade jag ner längs den historiska tidens Agora. Där fanns många mysiga trottorserveringar, och den ena var mera inbjudande än den andra. Jag fastnade för en skylt som inbjöd en till en middag för 790 drakmer, vilket jag fann oemotståndligt, så hungrig som jag var. Jag klev in och visades av kyparen till en plats där en annan ensam person satt vid samma bord. Jag kunde inte tro mina ögon. Det råkade vara....

"Hejsan," sade han leende. "Hur har du hittat hit?"

"Fråga inte mig," svarade jag stammande.

"Du har förstås bara slumpvis passerat Athen och sedan slumpvis kommit till samma nattsylta som jag."

"Jo, faktiskt." Han verkade inte övertygad. "Jag har aldrig varit i Athen förut." Då verkade han börja tro mig.

"Vad gör du i Athen?"

"Turistar."

"Har du varit uppe på Akropolis?"

"Jo. Tyvärr var jag för sent ute. De hade redan stängt."

"Ja, de gör så numera. Förr i tiden kunde man gå dit mitt i natten och njuta av fullmånen. Nattetid stördes man inte av ruinernas bedrövlighet. Jag ville nästan avråda dig ifrån att gå dit på dagen. Där är alltid tjockt med fåniga odrägliga turister som trampar på varandra, och dessutom är ruinerna för beklagansvärda. Jag vill bara gråta när jag ser dem i dagsljus. Det enda intressanta som finns att se där uppe är restaureringsarbetena. Sedan sex år tillbaka arbetar man metodiskt med att få Parthenon i någorlunda skick igen. Det går olidligt långsamt, men det går desto säkrare och intensivare sten för sten. Man har aldrig kunnat begripa sig på de antika hellenernas tempelbyggnadsteknik, men med moderna hjälpmedel kan man nästan börja åstadkomma något liknande. Jag reser hit varje år bara för att följa med hur långt de har kommit."

"Hur mår din arm?"

"Jag försöker glömma den. Jag tackar dig inte för din erinrande fråga. Bäst glömmet jag den tillsammans med hororna i Athen. Det finns inga bättre horor i världen. Den erfarenheten gör jag på nytt varje gång."

Jag lade märke till vinflaskan bredvid honom. Han drack ganska redigt, och så fort den var tom beställde han en ny. Jag åt dock en middag tillsammans med honom, och han pratade mest hela tiden. Det verkade som om han gjorde det bara för att anstränga sig till att försöka glömma. Jag tyckte inte riktigt om det.

Vi gick tillsammans därifrån vid halvtolvtiden. Vid den stora loppmarknaden dök det upp en dam som högg honom i armen och sade något hjärtligt på grekiska. Han svarade på samma språk och lika hjärtligt, och jag förstod inte ett ord, men han presenterade oss för varandra, och jag förstod att hon hette Lola. Ett föga genuint grekiskt namn, tyckte jag.

Vi följdes åt ett par kvarter, men plötsligt försvann han med Lola in i en gränd med ett tjockt folkliv. Det var ingen idé att följa efter honom. Han var uppslukad av denna oformliga stad, som det var så lätt att försvinna i. Och jag fick en naggande känsla av att han hade försökt bli av med mig hela kvällen, som av ett tråkigt minne som man bara ville slippa.

Jag begick misstaget att resa till Konstantinopel. Det var ett oerhört misstag. Tågresan dit var oändlig och varade i 26 timmar, som slutligen blev 29. Vagnsitsarna var hårda och obekväma, och det fanns inga sovvagnsmöjligheter. Däremot fanns det en restaurangvagn. Den var inte bekväm den heller. Vad som serverades var kalla drycker på burk, ett slags sandwich utan smör men med torr skinka, och kallt kaffe. Detta kalla kaffe var konstruerat på ett underligt sätt. En plastmugg var full med vatten, och ovanför denna "vattenvåning" fanns det en "andra våning" med neskafe och socker. Dessa båda våningar inom muggen stod inte i någon kontakt med varandra. Det var följaktligen omöjligt att blanda kaffet. Antagligen fanns det något särskilt trick som man måste kunna för att få detta "kaffe" att fungera, men detta trick var jag för ointelligent för att kunna lista ut. Jag måste ge upp och gav slutligen muggen i bearbetat men ointagligt tillstånd tillbaka till kyparen, som var vänlig nog att göra vad jag inte kunde och servera mig det färdiga "kaffet" i en helt annan kopp.

I samma kupé som jag hade tre bronshyade kraftiga män tagit plats. Det visade sig snart att jag olyckligt nog hade hamnat i en rökarkupé, och dessutom visade det sig att de tre imponerande herrarna var libyer. Detta släkte är känt för att röka extra mycket när de röker. Dessa rökte i förhållande till sin respektingivande kroppsstyrka, det vill säga tre gånger så mycket. Emellertid var de vänliga, och jag kom väl överens med dem, fastän vi inte hade ett enda ord gemensamt. Det enda europeiska språk de behärskade några ord av var italienska. Hur de lyckats ta semester från den angenäma herr Khadaffis Libyen var ett mysterium för mig, men ju mer jag observerade dem, desto mera sympati fick jag för dem.

Den hårdaste prövningen var emellertid gränsöverskridningen. Greker och turkar är inte världens godaste grannar. Den grekiska passkontrollen gick någorlunda smärtfritt: alla pass insamlades från tåget av en tjänsteman, och därefter väntades det i en timma, och därefter kallades alla passagerare ut ur tåget för att de själva skulle plocka sina pass från passkontoret. Alla släpptes igenom.

Den turkiska passkontrollen gick annorlunda till. Först måste samtliga pass förevisas i tre omgångar för tre olika tjänstemän som i tur och ordning gick igenom hela tåget. Sedan började den stora passkontrollen. Samtliga passagerare måste gå ut och köa utanför passkontrollen medan en och en släpptes in och stämplades. Allt som allt tog den turkiska passkontrollen två timmar. Mina tre libyer släpptes inte igenom. De hade säkert inte gjort någonting ont. De bara råkade ha oturen att vara libyska medborgare, eller rättare sagt, de hade oturen att tillhöra en nation som fått dåligt rykte i Europa genom sin diktator.

Både till och från Turkiet skedde passkontrollen mitt i natten, och det gick endast ett tåg om dygnet i en riktning över gränsen. Det var som om båda länderna kommit överens om att göra denna resa så obehaglig som möjligt för alla passagerare som vågade anträda den. Det enda alternativa sättet att med tåg resa till Konstantinopel var genom Bulgarien, och detta land krävde både extra priser och visum för ytterligare extra kostnader. Diktaturer av detta slag har jag alltid varit allergisk för.

Valutaväxlingen gick godtyckligt till på tåget. För tusen grekiska drakmer fick man tio tusen turkiska lira, som alltså ungefär har samma kurs som den italienska liran, med en avgörande skillnad, som jag kommer till senare.

Konstantinopel visade sig vara en död stad. Endast Istanbul var vid liv. Hagia Sofia var beklämmande i sin nakenhet med de borthuggna mosaikerna och de vanställande plakaten med citat från koranen. Ytterligare beklämmande var de allestädes närvarande beväpnade vakterna och soldaterna, som tycktes bevaka nästan varje gata med en kulsprutepistol, och de var aldrig ensamma. Var det fanns en sådan skräckinjagande varelse fanns det i närheten alltid ett hundratal. Ytterligare

beklämmande var de många tiggarna. En pojke kom fram till mig och insisterade på att få sälja något fullständigt onyttigt föremål till mig, jag vet inte om det var glasspinnar utan glass, men det var något åt det hållet, och han tycktes finna det fullständigt orimligt att hans vara inte var alldeles oemotståndlig för mig. Jag skämdes för att jag inte med den bästa vilja i världen kunde ge honom något för något som jag inte ville ha. Kort efteråt kom en utsliten skoputsare och insisterade ännu mera ihärdigt på att få blanka mina skor fastän jag inte hade några. Jag demonstrerade för honom mina obblankbara sandaler varvid han endast insisterade ännu mera eftertryckligt. Han försökte idka ojust utpressning med att framhålla saker som att "Baby pappa hungrig" på tafatt engelska, men det var omöjligt att låta honom få blanka mina omöjliga sandaler.

Jag tröttnade snart på staden. Den var för kaotisk och vulgär för min smak. Den turkiska skrytsamheten från förgångna tider lockade mig inte med sina sevärdheter, och de bysantinska kristna minnena var bara minnen mera beklämmande än Athens Akropolis genom att det bigotta Konstantinopel på sin tid egentligen aldrig lyckats åstadkomma något annat än inre stridigheter. Medan Athen var mera levande än någonsin framstod det bleka minnet av det levande begravda Konstantinopel som föga mer än en historisk parentes. Det hade förfallit till döds och fallit för alltid, Venedig och västvärlden hade med förenade krafter förrått det och plundrat det tillsammans med världens mest destruktiva fanatiker, alla bekännare av islam, och ingenting hade kunnat rädda det sedan 1453. Inte ens Kemal Atatürk hade förmått rädda Turkiet från dess fortsatta öde av ständigt förtryck under de två ständigt varandra avlösande herrarna kaos och diktatur.

Ej heller fann jag något spår i detta mänskliga osaliga kaos av min vän. Han hade knappast varit där, och jag brydde mig inte ens om att försöka gå till den stora bazaren och söka efter honom där. I stället tog jag samma kväll tåget tillbaka till Grekland för att från Thessaloniki fortsätta hemåt genom Jugoslavien.

Även här visade sig ett resultat av ovänskapen mellan Grekland och Turkiet. Den som kom från Konstantinopel och ville resa till Europa utan att störa Bulgarien måste stiga av i Thessaloniki klockan 22.30 på kvällen för att sedan ta det första (och enda) tåget till Jugoslavien klockan 6.30 på morgonen. Kan man tänka sig en sämre tågkombination? Hellre än att uppsöka ett hotell vid midnatt, komma i säng efter halv ett och sedan nödgas stiga upp halv sex för att hinna i tid till tåget och betala fullt hotellpris för något sådant beslöt jag att tillbringa natten på stationen.

Väntsalen i Thessalonikis järnvägsstation var full med folk. Det var lördag kväll, och hela stationen kryllade av folk. Väntsalen såg ut som ett flyktingläger med hemlösa människor överallt. Där fanns gamla greker av båda könen, utslitna horor och förstörda alkoholister, och där fanns massor av unga tåggluffare från hela Europa. Snart identifierade jag både tyska, engelska, portugisiska, finska, italienska och turkiska utom grekiska. Många hade sträckt ut sig på smutsiga filtur, resmattor och luftmadrasser på det smutsiga stengolvet, och en hop tyskar hade slutit sig samman inom en barrikad av bagage för att skydda sig mot tjuvar, vilket tydligen behövdes. De hade en liten kaffekokare ständigt verksam, och deras lilla koloni utgjorde det centrala flyktinglägret. Två barfotade hemlösa barn strök omkring mellan bänkarna och väckte ständig uppståndelse med att stjäla saker vilka de dock alltid återlämnade efter en obligatorisk jakt till deras förtjusning. Speciellt trakasserade de en ensam man som låg på en filt mellan två bänkar. Denne man hade slitna jeans med hål på knäna och var både smått berusad, smutsig och mycket orakad. Jag studerade honom och de båda pojkarna en stund innan jag visade mig för honom. Det var uppenbart att pojkarna tyckte om honom och att de

bara lekte med honom. När de försvann för fem minuter gick han själv omkring smått letande efter dem, som om han saknade deras sällskap.

Det var två riktiga tiggarringar, men de var hjärtliga. De kunde skratta, de kunde leka, de var kanske högst 11 år gamla, de var smutsiga som Londons slum på Dickens tid, de var delvis nakna, men ändå var det något tilldragande med dem. Jag kunde förstå att engelsmannen drogs till dem fastän de var ganska påfrestande med sina påhitt. Vid ett tillfälle lyckades de ta en bok ifrån honom, en vild jakt över hela väntsalen blev resultatet, tills engelsmannen tröttnade och försökte glömma hela saken, men just då kastade den ena pojken hans bok på honom. Och så höll det på.

Det blev naturligtvis inte mycket sömn för alla de stackars människor som valt att tillbringa natten på detta underliga ställe. Vid ett tillfälle dök det upp en turkisk musiker som satte i gång med att sjunga och spela på sitt om en indisk sitar erinrande instrument. En finne lockades till honom och tog fram sitt turkiska instrument som han faktiskt trakterade inte mindre genuint, så att det blev en angenäm duett tills stationens ordningsmän kom och körde bort dem till hela stationens besvikelse. Tydligen gick det inte an att förgylla tillvaron i en grekisk tågstation för ett bedrövligt väntsalsklientel med att spela och sjunga för dem på turkiska.

Min reskamrat sade: "Se dig omkring. Finns det någonting vackrare än människan?"

För att inte göra honom besviken såg jag mig omkring. Jag tittade på de dräglade gubbarna, de grälände gamla ragatorna utan tänder, de två sovande halvnakna genomsmutsiga tiggargossarna, de snarkande krigsinvaliderna, de tågluffande ungdomarna i trasiga kläder, den stora stinkande oredan i denna hemska väntsal, som kunde ha varit ett sinnessjukhus på 1600-talet, och jag svarade på hans fråga, utan att kunna svara något annat: "Nej."

Hela denna natt i Thessaloniki var som en dröm. Jag somnade i en av bänkarna vid 3-tiden och vaknade till med vanställd värkande rygg vid 5-tiden. Barerna, restaurangen och natlivet var fortfarande i full gång som vid 11-tiden på lördagskvällen. Vartenda bord i stationens kaféserving var fortfarande upptaget, och kyparna var inte mindre i farten än sex timmar tidigare. Hela staden, hela Grekland verkade leva som allra mest just på lördagsnatten och fullt ut ända tills solen ånyo skulle visa sig. Skulle de sedan sova hela söndagen? Jag kunde inte föreställa mig detta om detta energiska och ytterst livliga folk. De skulle säkert göra lika mycket affärer under hela söndagen som de gjort under hela lördagen. Deras livlighet och företagsamhet hade enligt min erfarenhet endast i någon mån sin like hos folket i Israel och i Finland.

I stället för att stanna kvar i Thessaloniki eller återvända till Athen steg jag på tåget till Venedig och for genom hela Jugoslavien.

Timme efter timme färdades tåget genom ett monotont Serbien utan like. Ett oändligt jordbrukslandskap utan någon variation uppfyllde mig med enbart tomhet och tristess. Hur kunde man leva i ett sådant land?

Emellertid var det söndag, och tåget var fullt av folk. Det var någonting speciellt med denna dag, ty alla serberna på tåget festade. Det var mest unga män, och de sjöng och dansade och drack hejdlöst i varje vagn. Somliga av dessa unga män kom jag på med att gråta.

En ung italienare gav mig förklaringen. "Alla dessa unga män är på väg till sin militärtjänstgöring. Det är deras sista dag i frihet." Förklaringen var rimlig.

Svårmodet, lössläppheten, den melankoliska glädjen, den innerliga sången, allting var blott en svanesång. I en kupé dansade fyra män omkring på sitsarna och sjöng med armarna om varandra

medan en femte markerade rytmen med gafflar och skedar. Vid utrymmet mellan två vagnar stod en man och spelade väl på gitarr medan fyra andra sjöng i kvartett omkring honom med halvtömda vinflaskor omkring sig. Det var rena akrobatuppvisningen. Och allt var fullständigt genuint, rent och äkta. Ingen stereo, ingen free-style, inget artificiellt, bara ett hämningslöst flödande hjärta fyllt av underbar sång.

Samtidigt var hela denna företeelse så utomordentligt slavisk. Ungefär som detta monotona landskap och detta spontant hjärtliga och samtidigt så melankoliska och sentimentala folk förstälde jag mig att hela Ryssland måste vara.

Samtidigt var den jugoslaviska verkligheten fruktansvärd. Serberna talade bara serbiska, de kunde bara läsa sitt eget obegripliga kyrilliska alfabet, de förstod sig inte ens på sina egna landsmän och närmaste grannfolk kroaterna och makedonierna, och deras inflation var galopperande: i Venedig var 1000 jugoslaviska dinarer värda 100 italienska lire, och dagen därpå var de bara värda 70. För mina 90,000 överblivna dinarer fick jag sammanlagt 780 lire, vilket i svenska pengar är knappt fyra kronor. Det räckte i Italien, i detta billiga land med världens nästlägsta valuta, inte ens till en kopp kaffe. Jag hade tur som fick denna valuta växlad över huvud taget, även om en packe jugoslaviska sedlar i italienska pengar bara gav mig några mynt till dricks....

Årets resa (1990)

Berättelsen om en resa är egentligen berättelsen om de människor man har att göra med under resan. Min första reskamrat (i tågupén från Göteborg ända till Hamburg) var en iranier. Vår kontakt var obefintlig, tills han vid den första passkontrollen slog mig med häpnad med att visa sig vara svensk medborgare. Därför vågade jag sedan tilltala honom på svenska. Han slog mig yttermera med förvåning med att visa sig inte bara behärska språket utan dessutom tala det utan någon brytning alls efter att ha bott i landet i bara sex år.

Alla iranier jag har träffat har varit genomsympatiska och antimuslimska människor. Denne bekräftade regeln. Han tillhörde Bahai-rörelsen från 1800-talet, som har drag av Swedenborgianism. Rörelsen har vissa moraliska riktlinjer men baserar sig mera på förnuft än på dogmatik. Den sätter alla de klassiska omuslimska persiska poeterna mycket högt och inriktar sig på internationell pacifistisk universalism. Denne klarögde man var sysselsatt med att dra i gång boktryckning och universitetsundervisning i Tjeckoslovakien på svenskt initiativ. Kunde en resa börja bättre?

Järnvägsstationen i Hamburg var som vanligt: trevliga gubbar som stod och spydde från galleriet över perrongen nedanför lyckligt omedvetna om denna och den irritation de lyckades väcka på så behörigt avstånd, det eviga nattklientelet därstädes bestående av allsköns stapplande original med tänder och utan, med kryckor och utan, med skor och utan, med horor och utan, samt ofta utan ärende än med. Trots allt är Hamburgs järnvägsstation som mastodontmonument över mänsklig sjaskighet alltid lika trivsamt och framför allt karaktäristiskt. Där händer det alltid mycket under det eviga nattskådespelet i denna stationsväntsal, vars vakter ständigt har den slussfunktionen att köra ut alla oegentliga nattgäster för att den genast skall kunna fyllas på nytt av andra sådana.

I Budapesttåget från Wien dök det upp två intressanta små mörka män som fyllde kupén med radioapparater, TV-diton, säckar med kläder och annat som de tydligen av hjärtans lust hade köpt. De båda hjärtliga små herrarna var rumäner från Timisoara (med rumänska som modersmål) som tydligen som bäst firade sin nya demokratiska frihet. De spökade ut sig i de billiga sliskiga kläder de hade köpt, skrikande gredelina skjortor, playboyskodon och andra utvärtes prydnader, såsom ett väldigt halsband med krucifix, som skulle föreställa guld men som inte var det. De frossade i sin free-style, drog inspirerat av sig sina skor så att hela kupén stank av troligen aldrig tvättade strumpor, (dessa såg även ut därefter,) de spottade på golvet vid behov och ådagalade därvid diverse pittoreska munsbitar såsom tjockt snus och tuggtobak, de fyllde strax hela icke-rökarkupén med resultatet av konsumtionen av några paket extra starka cigaretter, kanske rentav papyrosser, askade var som helst och särskilt på golvet och sätena, och åkte fast för tullen i Ungern. Tullflickan var tydligen van vid sådana spelevinklar och behandlade dem ungefär som oförbätterliga kroggäster som aldrig kan lära sig någon måtta, varpå de fick fara vidare med hela sin skrytlast av prylar.

Ungrarna är ett mycket speciellt folk, och jag kan inte hjälpa att jag älskar dem. De är överaktiva, över-erotiska, frossar i intensitet och går längre än ryssarna i sentimentalitet och psykologiserande självförstoring. Budapest är ingenting annat än ett uttryck för deras mentalitet med sin oerhört storslagna geografi och skönhet och med sin nästan psykopatiska smutsighet. Mina fötter blev svarta av att jag vandrade omkring i staden hela dagen med sandaler utan strumpor. Jag såg en desperat man kedja fast sig vid räcket ovanför nedgången till en tunnelbanestation Gud allena vet i vilka avsikter. Jag såg bara hans desperata blick som en alldeles tillräcklig anledning. Under hela den stora östeuropeiska revolutionen har Ungern i princip hela tiden legat först, och den intensiva

gatuhandeln med små affärsstånd i varje gathörn och tunnelbanestation var oerhört imponerande. I varje kvarter tycktes det dessutom finnas överfrekventerade bokhandlar. Hur smutsigt och vemodigt och fattigt Ungern än är så måste man bara älska det och till varje pris komma tillbaka.

I Tjeckoslovakien var klimatet kallare och försiktigare. Prag är lika rent som Budapest är smutsigt, det är lika oförstört av det senaste kriget som Budapest lades i grus och ruiner därav, om Budapest är storslaget i härlighet och prakt så är Prag snarare småstadsaktigt i sin pittoreska frid och intakta idyll. Ändå trivdes jag bättre i Budapest med dess mera markanta nackdelar. Emellertid hade jag mitt trevligaste tågsällskap i Tjeckoslovakien från Sturowo till Bratislava. Tre glada gossar klev in i min kupé med vin och korb och ville tydligen fira mig också utom allting annat denna deras sista fria natt före en repmånad. Den trevligaste av dem var teolog och ville inte skiljas från mig utan ömsesidigt adressbyte fastän vi bara umgåtts under några timmar, men de timmarna var desto gladare. Alla dessa tre "bröder i ödet" tillhörde dock den ungersktalande minoriteten i Tjeckoslovakien. Sitt mest outplånliga intryck på mig gjorde alltså ungrarna i Tjeckoslovakien.

I Tjeckoslovakien är levnadskostnaderna ett skämt för en västeuropé. Kaffe med tårta i ett lyxigt kafé i stadens centrum kostade fem kronor. Mitt besök hos barberaren, mitt första på 22 år, (och han hade mycket hår att klippa,) kostade 1:75, dvs. sju tjeckiska kronor, för den som vill kontrollera. Ungern var ungefär dubbelt så dyrt, men i princip står nu hela Östeuropa öppet och sårbart inför den västerländska kapitalismens hänsynslöshet. Den östeuropeiska bristen på erfarenhet av kapitalismen gör att östeuropéer ekonomiskt kan utnyttjas hur mycket som helst av väst. Dessutom är Östeuropa handikappat genom 40 års isolering. I Tjeckoslovakien kunde endast de gamla tyska och de flesta inget oslaviskt språk alls. Plötsligt har nu engelska där införts som första språk i stället för ryskan, men det kommer att ta tid innan tjeckerna lyckats överbrygga följderna av sin långa instängning. I Ungern var förutsättningarna bättre, ty där har aldrig någon varit rädd för att tala tyska: ungrarna hade mera gott än ont av Habsburgmonarkin, och Österrikes storhetstid var även Ungerns. Men på tåget i Tjeckoslovakien mellan Bratislava och Prag upplevde jag något annat.

Vi var två herrar i kupén. Den andra satt och sov på sin bänk medan jag låg utsträckt på min. Jag väcktes av att en tredje herre kom in. Han var mycket gammal. Jag öppnade inte ögonen men blev på något sätt skrämmd av honom, jag vet inte själv varför, men det var något med honom. Det var mitt i natten, och jag väcktes nästa gång av att en kvinna kom in och var oförsämmd. Hon sade något argt på tjeckiska, varpå vi andra genast beredde plats åt henne. Mitt emot henne satt då den gamle mannen,. Efter bara en liten stund rusade hon ut i panik. Efter en stund kom hon tillbaka med konduktören. Tydligen hade hon inbillat konduktören att den gamle hade förolämpat henne, ty konduktören tilltalade den gamle mannen ganska strängt. Inte ett ord hade förekommit mellan den gamle och kvinnan. Nu svarade den gamle till konduktören: "*Was wollen Sie, bitte?*" Det var de första ord jag hörde från den gamles mun. Konduktören genmälde spydigt: "*Bist du Deutsch?*" Utan vidare tilltalade en ung konduktör en gammal man med "du" bara för att den gamle vågade tala tyska. Den gamle var inte tysk, men han var på något annat sätt främling i landet. Kontroversen mellan kvinnan och den gamle fick aldrig sin förklaring, kvinnan kom aldrig mer tillbaka till kupén, utom långt senare för att hämta sin jacka, som hon i förskräckelsen hade glömt. Sålunda fick vi tre herrar ensamma sova vidare i kupén i sittande ställning, ty jag vågade inte lägga mig ner igen. Det hade varit mycket intressant att närmare få lära känna den gamle herrn, som hade en så skakande utstrålning, men han meddelade sig inte mer och försvann i Prag.

I det nya Östeuropa har östtyskarna en oerhörd nyckelställning. De är det enda östeuropeiska folk som efter en 40-årig isolering fullkomligt behärskar ett västerländskt språk. Jag tror det är oundvikligt att östtyskarna inom tio år kommer att vinna en betydande dominans i Östeuropa, som kanske endast österrikarna med sitt historiskt mjukare och vänligare sätt kan konkurrera med.

I Wien räddades jag av en liten taxichaufför från diverse katastrofer genom sitt typiska österrikiska mjuka diplomatsätt. Jag visste inte att det fanns en Südbahnhof och tog för givet att mitt tåg till Venedig skulle utgå från Westbahnhof. I sista stund körde mig denna taxichaufför rätt i det att han säkert bröt mot alla trafikregler och hastighetsbegränsningar medan vi ventilerade hela världspolitiken. Han tyckte att den nya tyska situationen var tämligen ointressant i jämförelse med exempelvis den oöverskådliga utvecklingen kring Persiska Viken.

Tåget till Venedig var fullt redan en halvtimme före avgång. Till slut fann jag en kupé som dock två unga koreanska damer var mycket ovilliga till att dela med någon annan. Tydligt hade många andra misslyckats med att få tillträde, och att jag då lyckades var ett underverk. Efter mig lyckades även en andra herre, som nervöst rullade tummarna en stund medan han satt på nålar, tills han, medan jag var på toaletten, av någon anledning lämnade kupén för gott, som om de båda koreanskorna hade avslöjat sig som vampyrer. Sedan var jag lyckligt ensam med de båda unga fnittriga skönhetsmedvetna koreanskorna hela natten, och de var mycket tacksamma för många goda råd om Europa som jag kunde ge dem. När vi skildes i Venedig var de inte längre rädda för mig.

En sällsam upplevelse var det att med tåg ta sig från Venedig en söndagskväll. Perrongen var så fullspäckad med folk att man fruktade en olycka. När tåget äntligen kom en minut före avgångstid bröt genast paniken ut bland de tusentals väntande passagerarna: kapplöpningen gällde de sittplatser i tåget som fanns. Det var tydligt att de flesta måste hamna i korridorerna. Värst skrek fransmännen och tyskarna.

När paniken var över och tåget äntligen hade kunnat sätta i gång (en halvtimme efter avgångstid) var korridorerna i tåget så fulla med folk att det var omöjligt för någon att ta sig till toaletten. Folk satt på varandra, låg på varandra och stod på varandra, medan tåget kröp fram i snigelfart mot Milano. Efter en timme uppnåddes Mestre. Då hade redan diverse tjocka gubbar börjat forcera sig fram genom tågkorridorerna, under vilka ofattbara ansträngningar de givetvis fastnade överallt med sina kartonger och sina skjortor, som vanligen revs sönder. Dessa tjocka gubbar var tågpersonalen, som skulle se till att detta eleganta Inter-City-tåg skulle fungera ordentligt med kaffe och Coca-Cola och annat sådant, vilket det under omständigheterna ändå inte gjorde. Detta eleganta Inter-City-tåg stannade vid så få stationer som möjligt. Vid varje station steg det av ungefär fem passagerare, som då under en halvtimmes tid först fått tränga sig fram till äntliga utgångar, varpå dessa fem avstigande avlöstes av ungefär fem hundra påstigande, som vid varje station presterade samma kapplöpningspanik om obefintliga sittplatser som redan börjat vid avgångsstationen Venedig.

Regeln är tydligt att inte ha något med Venedig att göra under en söndag ens under lågsäsong. Min taxichaufför i Verona var av en ännu mer radikal åsikt, och han var ändå italienare. Hans första besök i Venedig med sin familj hade varit ett fulländat kaos. Sitt andra besök där gjorde han för säkerhets skull med tåg, vilket inte förbättrade kaoset. Därför var hans slutsats efter två besök i Venedig under lågsäsong: aldrig mera Venedig! Tydligt är Venedig endast ämnat för de lyckliga få som orkar med världens mest kaotiska strapatser.

Att sitta på ett överbefolkat tåg på en bänk utan ryggstöd mitt i en tågkorridor, som alla människor hela tiden måste tränga sig fram genom, så att man i ett tåg inte kan ha en mera utsatt och obekväm

sittplats, är dock inte omöjligt, vilket alla Italien-tågresenärer förr eller senare torde få erfara. Däremot måste man nog kalla sig lycklig om man slipper en så utsatt sittplats eller ståplats exempelvis under en tågresa i månadsskiftet juli-augusti från Palermo till Milano som under vägen blir sex timmar försenad. Sådant är inte ovanligt.

I Rom blev jag tilltalad av en skäggig man i shorts och bara fötter i ett par sandaler som jag, som hade problem. Han kunde varken tyska, engelska eller franska och hade en flickvän i Österrike, som till varje pris måste meddelas ett telefonnummer, ehuru hon inte var hemma. Han bad mig alltså ringa hennes väninna i Österrike och för henne på vilket språk som helst redogöra för den nya situationen. Full av optimism vågade vi försöket, men ingen var hemma i Österrike. Följaktligen hade jag endast att betrakta mig såsom fast i Rom tills situationen hade utretts.

Lyckligtvis lyckades vi utreda den. Som belöning gav mig min nye romerske vän (en konststuderande från Kalabrien) en hel middag och en inbjudan till sitt hus i Kalabrien. Vad som var mera värt var dock hans kunskaper om maffian.

Denna är fullkomligt ofarlig för envar som inte har något med den att göra. Endast de som själva blir "*maffiosi*" riskerar att förr eller senare bli dödade. Maffian är ingenting annat än en naturlig manifestation av korruptionens egen självdestruktivitet. Den finns i hela världen, men endast i Sicilien är den definierbar och har den ett namn. Jag upplevde Sicilien som Italiens kanske vackraste och mest romantiska land. Det är en värld för sig full av rövarromantik och vild skönhet. Endast det sydöstra hörnet med Syrakusa var ett undantag från Siciliens överväldigande friskhet, frihet, skönhet och hejdlösa romantik. För drygt 2400 år sedan mötte här stormakten Athen sin undergång, och platsens överväldigande fulhet med oljeraffinaderier längs hela kusten må tjäna som monument över Athens skönhets och kärleks politiska undergång. På gatorna i Syrakusa fann jag bland annat använda tamponger - man frågar sig oroligt om de även använts på gatorna - och ett klassiskt syrakusanskt toalettbesök torde även redogöras för androm till varning. Det fanns en lavoar med kran, men denna kunde icke rubbas. Det fanns fem kabinettdörrar, men ingen hade lås. En av klosetterna hade sits men utan något sittskydd ovanpå emaljen. Alla de övriga var så kallade ståplatser. Ingen av dessa fem klosetter hade någon fungerande spolning. WC-papper fanns endast att tillgå i använt tillstånd till hälften nedspolat - det gällde att ha med sig medsmugglade oanvända restaurangservietter - ett tips till eventuella framtida hjälpbehövande. Det var bara att under rådande omständigheter, då bättre toaletter ej fanns att tillgå, finna sig i nödens tvång, avkläda sig samtliga benkläder bakom kabinettdörren utan lås och sätta sig på huk under inspirerad läsning av tidigare kabinettsbesökarens erfarenheter inpräntade på dörren och väggarna - "*Im stehen Scheissen flecklos*" började ett tyskt poem som slutade med *Kakerlaken* - nordbor har aldrig förstått meningen med dessa "ståplatser", vilken helt enkelt är den att inta den egentligen enda riktiga skitställningen på huk - många skandinaver har trott att man skulle stå upp och fyra av i blindo - och missat. Under det tyska uttrycksfulla poemet vågade jag pietetsfullt tillfoga på svenska: "Om någon förstår detta språk må han tyda det på sitt eget vis."

Från dessa mänskliga brydsamheter tillbaka till den sicilianska rövarromantiken. Som resällskap i den vildaste vackraste delen av det inre Sicilien hade jag världens kanske vackraste unga familj - en rövarromantisk ung lycklig man med bländande vit vacker mönstrad skjorta med världens stiligaste och älskligaste fru samt världens sötaste pojke på två år med tindrande lyckliga stjärneögon. Den lille visade ett smickrande närgånget intresse för mig (- allsköns välmenat småbarnssabotage), och föräldrarna konstaterade genast att jag och deras son hade exakt samma mörkblonda hårfärg. De talade en för mig okänd sydsiciliansk dialekt som lät som en blandning av polska och portugisiska med

inslag av typiskt engelska t-ljud, och en vackrare italienska har jag aldrig hört. Den var samtidigt kristallklar och så makalöst mjuk.

Som kontrast till denna lyckliga unga sicilianska familj må en äldre halvgalen moder nämnas, som visste allt om maffian och förklarade alla dess gruvligaste former av mord mera uttryckligt med gester än med ord - för att ingen utanför kupén, som vi då satt i på tu man hand, skulle höra. Hon småskrattade hela tiden medan hon halvt hysteriskt pladdrade på oavbrutet, medan hon på sin blus bar förtexten "*maliziosa*" - maliciös. Hon hade tydligt erfarit för mycket av livet på Sicilien för att det i längden skulle vara hälsosamt för henne. Så fort det kom annat folk in i kupén tystnade hon - och jag fick aldrig mera höra en mera autentisk sanningskälla från hjärtat av Siciliens kanske eviga förbannelse.

Etna i åska och månsken.

Du skälver i mörkret, du jätte av liv och av skräck;
om du vaknar är en skön välmående värld helt puts väck;
du allena kan lägga Sicilien så som i en säck,
men det finns ingen som vågar säga till dig: "Maffian släck!"

Ty Sicilien beror av din mytiska fruktansvärdhet;
du är icke så vacker som dina kolleger Vesuvius
och Japans förtrollande lika utslocknade sevärdhet,
men du är desto mer fasansfull som gamle Erebus
fastän din snö skänker liv åt en värld av gudomlighet.

I dessa dagar av fullmåne har åter Tyskland förenats
just som mina tåg på Sicilien i blixtar och moln har försenats.
Men fullmånen har lyst igenom och givit min värld en förklaring:
en mera dramatisk värld har aldrig funnits i denna förslavning
av underbar skräckromantik i intim blyxtbelysning av dagning.

Kort sagt, jag känner nu maffian, och därför är jag inte rädd för den, men jag kan heller inte försvara den. Som resällskap bort från Sicilien hade jag maffians motsats: en italiensk protestantisk familj, som under hela resan till Florens och längre bara läste Bibeln och lyssnade på fireligiös musik. Så fort det var något utbrast den lille trinde skallige fadern: "*Gloria a Dio!*", "Ära vare Gud!" Deras pietism var rörande naiv men fullkomligt uppriktig och underbart godtrogen.

Emellertid var mig intryckena av Sicilien nästan något för starka med den överdrivet individualistiska mentaliteten med alltför magstarka extremismerna både åt kriminellt, pietistiskt och mentalt osunt håll. Att pausera innan resan fortsattes var nödvändigt. Florens fanns då att tillgå med all dess intellektuellt strängt disciplinerade konst.

Att besöka de tre viktigaste skulpturmuseerna *l'Accademia*, *San Lorenzo* och *il Bargello* kostar en förmögenhet: 25,000 lire kostade de mig tillsammans. Samtidigt är museerna svårtillgängliga: de stänger klockan 2 och har dessutom stängt alla måndagar. Kommer man förbi Florens en måndag eller någon annan dag då något tåg råkar vara försenat (vilket de alltid är) så är man såld, och världen är

stängd för en. Till Tizianutställningen i Venedig fick jag alls inget tillträde, då alla de fyra olika dagar som jag var där samtliga biljetter var slutsålda i förväg.

Man kan aldrig tröttna på att jämföra Michelangelo och Tizian med varandra, då de är renässansens två mest outröttliga konstnärer. Det har aldrig funnits en flitigare konstnär än Tizian eller en större skulptör än Michelangelo. Emellertid är Tizian svårtillgänglig som människa medan Michelangelo måste ha lidit av världens svåraste mindervärdighetskomplex. Allt vad denne skulptör åstadkom och planerade är i gigantisk skala, och därför blev de flesta av hans arbeten ofärdiga. Donatello, hans föregångare, höll sig på ett mera mänskligt plan, varför alla hans statyer både är talrika och fullbordade såsom omistliga mästerverk. Michelangelo var liten till växten, vägde bara 48 kilo och hade dessutom en krossad näsa, varför hans mindervärdighetskomplex är fullständigt naturligt, men samtidigt var han kanske världens mest jordnära konstnär någonsin. Hans verk tilltalar alla människor i alla tider. Tizian är i stället i all sin oantastlighet och lysande mångproduktion en diffus oidentifierbarhet för finsmakare. Han är säkert världens bästa målare efter Leonardo och Rafael men saknar i all sin glans på något sätt Michelangelos så underbart handgripliga ryggrad.

Nog av. Efter Siciliens överväldigande syndaflod av framför allt mänskliga intryck var jag mest hågad att återvända hem, men i Verona fick jag en eftermiddag tillsammans med min gamle veronesiske storförbror Michael. Han var 83 1/2 år gammal och såg ut som en 60-åring, han promenerade raskt genom hela staden med mig hem till sig, och med en oförliknelig livlighet berättade han om sina krigsupplevelser i Ryssland för 48 år sedan, då han talrika gånger överlevde fastän han skulle ha dött och upplevde hela det ärelösa återtagandet genom den ryska vintern under oerhört Napoleoniskt vedervärdiga strapatser - lemmar amputerades med rakkniv och med konjak som enda bedövningsmedel - och han visade mig ett fotografi som han tagit av en italiensk soldatkyrkogård vid Jasnaja Poljana, Leo Tolstojs familjegods. Där hade denne varmblodige italienare varit vintern 1941-42 och begravt sina egna, och han var nu lika gammal och äldre än Leo Tolstoj när denne dog. Och min storförbror såg minst 30 år yngre ut än Leo Tolstoj.

Vår livliga samvaro slöts med att han dränkte mig i god mat och presenter i form av kläder, drinkar, kaffe, tårta, med mera på italienskt vis, och det gick plötsligt upp för mig hur mycket viktigare det var att umgås med goda människor än att arbeta. Alltså kunde jag plötsligt skrota mitt dåliga samvete för mitt försummade arbete hemma och lugnt återvända till den redan förlorade solen i söder.

En ung intelligent och högt kultiverad läkare från Perugia kunde under natten i tåget från Rom ge mig en ganska smickrande diagnos, samtidigt som han var djupt pessimistisk angående situationen i Kuwait. Han hade just rest Europa runt, upplevat Tyskland den 3 oktober och diskuterat Irak med alla fransmän i Paris och högeligen förvånats över amerikanernas och Europas skrämmande naivitet.

Världens vackraste morgon i Calabrien öppnade åter mina ögon för Etnas överväldigande skönhet från Reggios sida, vilket panorama välsignade utsikten ända bortom Bova Marina på väg mot Locri och Gerace, en uråldrig stad med katedral från 1000-talet och minnen från grekernas, romarnas, bysantinernas, arabernas, goternas, normannernas, kejsar Fredrik II:s och Gustav VI Adolfs tider, vilken sistnämnde monark här gjorde arkeologiska utgrävningar årligen och vilken hade varit god vän både med min värds farbror och fader. Gerace är en klippstad som ungefär en gång per sekel blir helt raserad av återkommande jordbävningar, men 500 meter över havet som den ligger utsatt för alla världens vindar är dess klimat ypperligt, och dess naturliga isolering har även skyddat den från maffians härjningar. Min värd gav mig en intressant rapport om livet i Gerace i förhållande till den allt komprometterande maffian, som dock det naturliga mänskliga livet lever helt oberoende av. Jag fick

bo i hans familjepalats i egen våning med eget badrum och kände mig som en prins i dessa omgivningar som var hämtade såsom ur "Leoparden". Min tillgivenhet för den sicilianska kultursfären med dess utomordentliga ädelmod i förening med djup melankoli odlades och fördjupades härigenom ytterligare.

I Brindisi väntade mig ett nytt hemskt toalettbesök. Vid hamnen lyste generöst en skylt med beteckningen "WC" upp underbara utlösningsmöjligheter i en trängd tillvaro, och helt naivt och godtroget följde man skylten. Hundra meter längre bort möttes man av en ny lika generös skylt som lockade en vidare. Hundra meter längre bort väntade en ny likadan maning vidare, varunder gatorna hunnit bli allt skummare och belysningen allt mörkare. Slutligen var man framme. Det internationella WC-kontoret visade sig då vara stängt för dagen, och det var bara att treva sig den långa vägen tillbaka igen till den mycket avlägsna utgångspunkten. Där väntade dock en ny skylt som erbjöd plåster på såren och pekade åt motsatt håll. Helt naivt beslöt man att ge hamnen en andra chans. Man följde de nya skyltarna enligt samma system som tidigare och anlände slutligen till ett ställe som faktiskt var öppet. Där väntade en kraftigt vindögad individ med handduk på armen som en hovmästare och som sade: "Det blir hundra lire." Jag vågade invända, att jag bara önskade låta mitt vatten. "Då blir det två hundra lire," svarade den vindögde karlen medan hans högra öga drog sig ännu längre mot nordost medan det vänstra förblev åt sydost. Själv stod jag i öster. "Men jag behöver ju bara göra det lilla," invände jag, varpå han krävde 300 lire av mig. Längre kom jag inte utan lämnade raskt stället för att skona honom. Däremot fick den hamnen den aftonen därefter höra ett ovanligt generöst och ihållande perklande, vilken internationella svordom faktiskt inte gör sig sämre på italienska än på finska, men på italienska måste det dock skrivas "Perchele", då K icke finns i detta alfabet, vilket av italienare kan missuppfattas till "*perche*", "varför?", vilken italienska betydelse ju är betydligt snällare, varför man i Brindisi i princip kan gå och perkla hur mycket som helst, tills man äntligen hittar en diskret sida av en barmhärtig palm, vars grenar kan skugga och skyla ens oitalienska förehavanden.

Så har vi den klassiska toalettvarianten med vattenbehållare i taket och snöret, som man alltmer oroligt och desperat får dra i, tills det utlöses en öronbedövande syndaflod, som man tror skall översvämma hela huset efter det femte försöket, såsom med en gammal aktersnurra, vilken prövande klosett-tillvaro alltid ytterligare ökar spänningen i mitt personliga gamla vandrarhem i Athen; men inte är ju toalettbesök och deras otaliga variationer de viktigaste upplevelserna under en resa, om de dock kan vara de nödvändigaste.

Det finns få upplevelser för en stelfrusen och tungsint nordbo som är så stimulerande och förlösande som att plötsligt en morgon vakna upp och befinna sig i en ny vacker ljus och varm värld som heter Italien. Jag kom med Venedigexpressen från Wien på min kurrese, och det räckte med detta italienska uppvaknande och ett intagande av Venedig som nummer ett i Italien för att min hälsa omedelbart skulle bli total. Emellertid var detta endast första etappen i slussningen.

Samma skillnad som det är mellan Norden och Italien är det mellan Italien och Grekland. Redan i Brindisi råkar man ut för den kaotiska charmfulla grekiska världen och mentaliteten, och mötet måste bli något av en chock, och det kan dröja innan man lyckas hämta sig. Om man dock väl lyckas med att hämta sig så är det oundvikligt att man finner sitt välbefinnande ytterligare fördubblat.

Diverse fenomen förföljde mig under mitt livs andra entré till Grekland. Världens kanske vackraste tågresa från Patras till Athen fick jag denna gång tyvärr avnjuta i kolsvart mörker. Icke desto mindre inträffade till min häpnad samma extas som första gången fastän jag varken kunde se Korint, Salamis eller någonting av havet. Solen var till och med i moln så länge den var uppe. Min

återupplevelse av Grekland borde därför ha blivit en antiklimax men blev trots mörkret samma gamla klimax ändå.

När jag anlände till mitt gamla skamfilade vandrarhem var alla mina gamla vänner borta därifrån. Den nye portvakten gav mig nyckeln till ett rum som visade sig vara exakt samma rum som jag haft året innan, vilket han inte kunde veta, och vilket jag själv upptäckte först när jag trädde därin. När jag sedan letade efter min gamla restaurang i Plaka på Marcus Aurelius-gatan hamnade jag rätt genast utan att behöva chansa och söka bland Plakas virrvarr av gränder. Kort sagt, jag var mera hemma än någonsin i min egen gamla antika hemstad, och den tog emot mig med varmare behag än någonsin, fastän det nu var senare på hösten än vid mitt förra besök tretton månader tidigare.

Min grekiska tur förföljde mig även följande dag. Jag råkade ringa till mina enda halvbekanta i Grekland just när modern skulle lämna huset och köra in till staden. Det var en sådan dag då deras bil kunde köras till staden. (Athen har det trafiksystemet för avgasernas skull, att udda dagar får endast bilar med udda trafiknummer köras i staden och jämna dagar endast jämna trafiknummerskyltar.) När jag sedan tillbringade eftermiddagen ute hos dem visade sig även sonen vara hemma, en arkeolog, som jag inte ens vetat att existerade. Resultatet blev att man fick sitt lystmäte på konversation om Antiken och dess eviga personligheter och detta dessutom på ens modersmål svenska, medan utanför deras villa vid Megara med havsutsikt mot Salamis solen sakta gick ner över min vackraste dag i Athen hittills.

På morgonen hade jag på Arkeologiska Muséet upptäckt något nytt beträffande grekisk konst. Den klassiska skulpturen når sin höjdpunkt ungefär 430 f.Kr. varefter hellenismen gradvis vidtar. Denna fortsätter dock ständigt att utveckla den klassiska realistiska konsten ända fram till familjen Caesars ödeläggelse av all andlig odling, men den senare hellenistiska konsten får gradvis allt innerligare uttryck av vemod, melankoli och smärta. Detta sentiment börjar redan med de höghellenska gravvårdarna men stegras oavbrutet fram till alltmer gripande människokarakteriseringar, som sedan den romerska kejsarkulten med sitt förskönande av kejsare som Tiberius, Caligula och Nero tyvärr sätter stopp för, tills Michelangelo med sina slavar och pietàgrupper återuppväcker just den hellenistiska uttrycksfullheten med melankoli och smärta äntligen åter fullt realistiskt återgivna.

Mitt vandrarhems portvakt var från Iran och gav mig sin syn på Saddam Hussein. Denne förtjänar att mördas för de folkmord han gjort sig skyldig till och för de lidanden han åsamkat sitt eget folk, men helt orätt har Saddam Hussein inte. Även om han likvideras kommer den problematik som han väckt att därefter fortsätta sysselsätta världen, och något krig kommer inte att innebära någon lösning. Tvärtom.

Det var min sista kväll i Athen som jag talade med honom. Den 11.10 började det även bli kallt om kvällen i denna vanligen alltför varma stad, och hösten började kännas även här. Det var lönlöst att vidare försöka fly undan den. Det var bara att resignera inför dess oemotståndliga anstormande och ge vika för dess gränslösa melankoli, som nu började uppfylla hela Athen med dess allt färre turister, allt tommare restauranger och tavernor och allt mer påträngande svårmod, som inte bara var den gamla Antikens. Jag hade inte återfunnit mina vänner från fjolåret, men deras andar eller spöken fanns kvar. Jag måste nu ge Rudi rätt, den tyske portvakten från förra året, i hans indignation över Athens smuts, dess oerhörda snuskliv med vidöppna bordeller och de största porrbiografer jag någonsin sett belägna vid själva huvudgatorna, vilket allt nu framträdde för mig när turistglansen allt mer avtog.

Mitt sista toalettbesök blev som vanligt. Spolningen fungerade inte utan snarare tvärtom, duschen sprutade vatten när man satte på badkarskranen, och när man satte på duschen i hopp om att få badkarskranen att rinna sprutade duschen vatten icke desto mindre och dessutom lika envist åt alla möjliga icke avsedda håll, lavoarkranen sprutade vatten på fötterna under lavoaren när man ville tvätta händerna, kort sagt, allt var som vanligt, men när man rentvättad och fin skulle gå ut ur badrummet hände något mera ovanligt. Dörrhandtaget gick av. Följden blev att man inte kunde ta sig ut. Det bultades i en kvart utan att någon i det bullriga Athen hörde det. Det var ingen annan råd än att ta sig ut genom badrumsfönstret och in i en annan toalett medan man måste svinga sig i lösa vattenledningar utomhus på högsta våningen i bara underbyxor som en annan Tarzan i lianer. När man slutligen presterat akrobatbragden var man som lön där för smutsigare än när man gått för att tvätta sig i badrummet. Ju mindre mera sagt om vidare bedrövligheter i denna sak, desto bättre.

En athensk restaurangmusiker måste beskrivas. Han var gammal och sliten, och hans violin var lika gammal och sliten. Den verkade vara hemmagjord, och stråken hade upprepade gånger reparerats både med lim och med tejp. Några snören höll ytterligare samman den för säkerhets skull. Med denna fela gick han omkring på kvällen bland restaurangerna i Plaka och sjöng och spelade publikfriande saker som "La Paloma" och "Donauwellen" utan någon större framgång. Han var nästan höjdpunkten av alla denna resas patetiska upplevelser i Athen. Jag hade emellertid turen att ha ett ungt grekiskt par bredvid mig i restaurangen. För dessa spelade och sjöng han en grekisk sång med många verser och med komiskt innehåll och med den största framgång. Patetiska vithåriga farbröder med spruckna violiner i Athen borde hålla sig till det grekiska och strunta i att försöka behaga turisterna.

På mitt vandrarhem erbjöds jag arbete som vicevärd, och det var ytterst frestande att gå in på det och stanna i det underbara Athen som hjälpare åt alla världens internationella gäster, men hur bleve det då med musiken? Till min ytterligare smärta måste jag tacka nej.

Jugoslavien blev som vanligt resans förskräckligaste kapitel. Vad är maffian och hela Syditaliens smuts och alla Athens smogproblem mot det aldrig fungerande Jugoslavien? Tågresa gick perfekt från Athen till gränsen med världens urmodigaste och antikaste och mest hemtrevliga restaurangvagn med intarsiaarbeten i trä, men vid gränsen kopplades restaurangen bort, och tåget blev jugoslaviskt. Sedan kröp det fram överbelastat med rökande människor som skröpade på golvet och trampade och låg på varandra i alla korridorer medan det vid varje ny station blev ytterligare en timme försenat. Att stå och trängas i en tågkorridor från Bologna till Rom är ingenting mot att åka tåg i Jugoslavien. Det olösliga problemet är hur man skall undvika att drabbas av Jugoslavien och den dyra överfarten till Grekland från Italien om man en gång ser en nödvändighet att komma fram till och tillbringa en så billig vistelse som möjligt i det alltför avlägsna Grekland.

När jag återkom till tåget efter en misslyckad exkursion på stationen i Belgrad i fåfång jakt på ett tåg till Budapest, som hållit tiden och därför avgått innan vi kom fram, varför man måste vänta i tio timmar på nästa möjlighet, vilket man bara inte gör i Belgrad, där inte ens någonting kan läsas utom på serbiska med kyrilliska bokstäver, så hade naturligtvis någon avlägsnat mitt bagage från min plats och själv intagit denna i det överbefolkade tåget. Denna någon var en gammal gumma i huckle och trasiga kläder som inte var så lätt att åtgärda. Inte ens konduktören kunde med att avlägsna henne fastän hon saknade biljett. Mitt emot mig satt en tyska, och vi turades sedan om med att använda en sits medan gumman fick behålla sin knipslugt erövrade och knipslugt behållna. Det intressanta var att här två västeuropéer uppoffrade sig för en serbisk bondgumma av tveksam moralisk halt: vi hade båda platsbiljetter vilket hon saknade.

I Trieste inträffade emellertid något som bara är möjligt i Italien. En passagerarvagn kopplades från tåget och kopplades inte på igen. Tåget var Paris-expressen, och vår vagn, i vilken flera fransmän och milanesare befann sig, hamnade i stället i ett tåg till Rom. Vad fransmännen och milanesarna tänkte om saken fick vi aldrig veta, ty dessa lämnade brådstörtat tåget när sanningen gick upp för dem utan att konduktören hade knystat ett ord, men min medpassagerare och jag följde snällt med i tågets nya inriktning. Att ett misstag hade begåtts var uppenbart, det var bara vår vagn som blivit drabbad, och någon kanske påverkad stins måste ha räknat fel på vagnarna och växlat in en vagn för mycket på fel spår och inte kunnat med att erkänna detta för den vagnens Parisinriktade passagerare. Min medpassagerare var emellertid en ung musiker som just i Budapest inhandlat en skattkammare av klassiska noter till skrattretande priser, så vi glömde tragedin för musiken.

En naturlig följd av tragedin blev emellertid senare på natten att konduktörerna körde ut mig från min kupé för att göra den till sitt högkvarter för resan. Inga protester hjälpte, och alla mina medpassagerare från Spanien och Lombardiet hade redan givit upp och försvunnit. Nu är det ganska betänkligt att bli berövad sin kupé mitt i natten i ett internationellt tåg, ty chanserna då att hitta någon annan ledig plats i tåget är så gott som obefintliga. Emellertid hade jag tur. I en primitiv kupévagn från Ungern fann jag i en kupé en ensam blond flicka som låg utslagen på ena bänken och sov. Utan att väcka henne gjorde jag henne sällskap på den andra bänken. Hon väckte emellertid mig i Rovigo (när hon skulle gå på toaletten), och följderna blev ett samtal. Hon visade sig vara en vacker ungerska som arbetade i Florens. Hon inbjöd mig att följa med henne ända till Florens och stanna där resten av natten, dvs. morgonen, men jag avböjde, *for better or for worse*.

Under min andra exkursion till Ungern hade jag som sällskap en sällsynt fin gammal man från Frankrike, en riktig grandseigneur, som visste allt om all kultur i Europa. Av honom lärde jag mig att Sicilien är vackrast i februari när mandelträden blommar, att det finns mer välbevarade ruiner av det klassiska Grekland i det norra än i det södra Grekland, och att man på ön Lampedusa kan leva som medlem av en lampedusansk infödningfiskarfamilj en hel månad för bara 30,000 lire. Emellertid var denne franske grand seigneur något för optimistisk. Som om inte ens det första världskriget någonsin hade inträffat reste han omkring i Europa utan pass, vilket det i våra dagar trots alla liberaliseringar ännu är för tidigt att göra. Han fick lämna tåget inför den ungerska gränskontrollen, och jag såg honom aldrig mera. Emellertid glömde han kvar några dokument, som gav mig tacksam anledning att ta kontakt med honom i framtiden.

Från Budapest, som även vid mitt andra besök endast gav mig goda intryck, hade jag en lika god medpassagerare, vars ursprung emellertid var omöjligt att fastställa. Inte ens Sherlock Holmes hade lyckats med det. Han talade engelska med fransk brytning och var israelit. Under resan från Budapest till Wien hade vi fullt sjå med att på engelska diskutera hela världsteologin och på det sättet överrösta eller åtminstone konkurrera med de tre unga koreaner som oavbrutet och högljutt prapplade på sinsemellan på sitt språk i samma kupé med en aggressiv effektivitet och gällt ursinne som om koreanska var det enda språket i världen med något som helst existensberättigande. Denna israelit gav mig kanske resans bästa mänskliga utbyte hittills.

Än en gång Venedig, och än en gång Rom. Ytterligare två toalettbesök må dokumenteras av mera angenämt slag. En vänlig toalettstädare i Budapest tog emot mig med öppna armar och krävde mig på endast 5 forint, (50 öre), en rimlig nota, medan alla en toalets förnämlighetsartiklar stod till mitt förfogande till överraskande och upplyftande ackompanjemang av en brasiliansk lambada av klassisk kategori. Utanför Peterskyrkan i Rom väntade mig dock en ännu större älskvärdhet. Toalettvakterskan

tog emot sina gäster gratis och med ett leende och hade dessutom ställt fram friska blommor på bordet. Låt oss hoppas att Vatikanstaten alltid förblir världens minsta och mest mänskliga stat.

Det sista Rombesöket gjordes för att ge möjligheten att få återse mina gamla vänner där en sista chans, och försöket kröntes omedelbart med framgång. Min unge värd från 1973, nu stadgad fader med två söner, vilken jag inte sett på 17 år, var märkvärdigt oförändrad fastän han under ett antal år upprepade gånger genomkorsat hela Asien och alla de svåraste delarna därav inklusive Sibirien, Kina och Tibet, och hans erfarenheter från Tibet var ytterst upplysande och värdefulla. Denne enkle man, som öppnat sitt hem för mig som för en broder under nio dagar 1973, var fortfarande samma mänskliga guldgruva, full av samma värme och hjärtlighet som för 17 år sedan. Ingen av oss hade egentligen åldrats.

Efter mitt besök i Vatikanmuséerna, då jag var som mest uppfylld av Leonardos, Michelangelos och Rafaels andar, inträffade emellertid resans mest kuriösa incident. Mellan Castell Sant'Angelo och Piazza Navona tilltalades jag av en bilist. Han var ganska liten men verkade tämligen tät, ty hans bil var lyxig, och han var väl klädd. Han tilltalade mig på engelska för att få veta hur han skulle köra för att komma till järnvägsstationen, och när jag bekände mig vara främling från Sverige uppstod en konversation, ty hans hustru, upplyste han mig, var svenska. Han presenterade sig som en förmögen modist från Paris, men han bröt inte på franska utan på italienska, och han hade denna lördag problem med att hitta en öppen bensinstation och öppna växelkontor och hade dessutom förtvivlat bråttom till Paris. Men hur kunde väl jag hjälpa honom? "Hör du," sade han, "jag är mycket förmögen, och jag skall ge dig en present som reklam för min firma. Jag råkar ha två ypperliga läderrockar kvar. Du får dem av mig, de är värda 4000 svenska kronor var, här är de, var så god!" Och han slängde till mig två tunga läderrockar som inte alls gick i min stil. "Jag ber dig bara hjälpa mig med litet kontanter till bensin, så att jag kvickt kan komma hem till min svenska hustru i Paris." Förgäves försökte jag förklara för honom att allt vad jag hade i italienska pengar var några tusen lire. Emellertid insisterade han med sitt ivriga, entusiastiska, överväldigande och hjärtliga sätt och tycktes inte förstå. Jag visade honom då min plånbok och att det enda jag hade i lire var några tusenlappar. "Du förstår inte," sade han. "Jag är mycket rik. Min adress finns inne i rockarna. Du kan ta kontakt med mig när som helst. *Just give me some money.*" Och plötsligt hade min plånbok tömts på 600 svenska kronor och 50 tyska mark. Han var alldeles för snabb för mig. Förgäves försökte jag förklara för honom att han just tagit min återstående reskassa, men han sade bara: "Du förstår inte. Jag är mycket rik. Min adress finns där inne." Och han körde iväg.

När jag kom hem med de tunga kläderna fanns det ingen adress någonstans bland dem. Min olyckliga värd förklarade att jag fallit offer för en napolitansk skojare: Rom var fullt av sådana, och läderjackorna var enligt honom värda högst 250 kronor tillsammans. Denne bilist, var han än kom ifrån, hade med sin lyxbil och i sin fina kostym, välrakad och välcoifferad, medvetet valt ut en ung beskedlig man som bara var intresserad av kultur, som gick barfota i sandaler av vilka den ena var trasig, för att plundra ut honom på 90% av hans reskassa, och inga böner hade hjälpt. Dessutom var det endast i Rom som denne unge man någonsin tidigare hade råkat ut för någon stöld, när han där berövades på två originalmusikmanuskript sjutton år tidigare. Genast började mina gamla välbekanta magsymptom återkomma. Ack, Italien, jag beklagar dig!

Mitt ruinerande möte i Rom kastade givetvis en mörk skugga över hela resan. Hade man rest så långt (1732 mil) under så stora ansträngningar (12 uppesittarnätter på tåg) bara för att omedelbart före återresan få denna lön? På en minut hade en fjärdedel av min reskassa berövats mig medan de övriga

tre redan frikostigt hade östs över framför allt Italien med dess muséer, natur och kultur. Och bilisten i fråga hade fullkomligt struntat i mina böner och gladeligen kört vidare i sin lyxbil.

Tankarna måste obönhörligt återsamlas kring hela årets största händelse för mig, guldsmeden Berndt Lindholms bortgång 43 år gammal efter en 19-årig kamp mot döden efter att som barn ha blivit överkörd av en ansvarslös lastbilschaufför, som fick behålla sitt körkort. Vad var hela Östeuropas befrielse och alla Saddam Husseins folkmord mot förlusten av en enda god vän sedan 18 år? Berndt var en hantverkare från Borgå som levde nära naturen, hans segelbåt var en gammal öppen eka med ett enda segel, allt han ville var kärlek och skönhet, men han blev överkörd. Det finns ingen värre miljöförgiftare och ingen flitigare mördare i världen idag än bilismen. Och sådana män som min hjärtlige plundrare i Rom kan ingen sätta fast, och de kör vidare i sina bilar.

Ju mindre sagt om återresan, desto bättre. Det är inte roligt att resa från Rom hem till Sverige utan pengar som en tiggare. Som utplundrad vill man inte längre hälsa på någon och inte ens sin egen broder. Min stackars romerske värd, som kände sig drabbad genom mig, ville ge mig pengar, men jag vägrade ta emot dem och lånade hellre av en annan. Om inte en sällsynt ädelsinnad svensk körbroder hade befunnit sig i Paris och tagit emot mig hade resan blivit enbart en tragedi. Lyckligtvis finns det även goda människor i världen även om de är sällsynta. Desto viktigare är det att man alltid odlar och uppehåller kontakten med dem.

Emellertid måste det även sägas något litet ord om hemkomsten. Redan i Danmark var man som hemma, och tydligare än någonsin framgick det hur Danmark, Sverige, Norge och Finland rent geografiskt och etniskt egentligen är en enda samhörig enhet med mycket starkare gemensamma band än vad exempelvis Venetien och Lombardiet har med Sicilien och Sardinien. Men riktigt välkommen och hemma kände man sig först i Hälsingborg, när man äntligen åter fick sitta på en riktig kinesrestaurang och äta kinesiskt med sallad, juice och kaffe för ett bättre pris och med en högre kvalitet än vad man påträffat hos någon restaurang på hela resan. Två kinesiskor förestod restaurangen "Chinatown" vid Sundstorget och personifierade hela den mjuka Fjärran Östern-älskvardheten på utsöktaste skånska, medan romantisk pianokonsertmusik diskret i bakgrunden gjorde matsmältningen extra njutbar. Äntligen var man hemma i sin egen miljö igen.

Fotnot. Under förloppet av denna resa 25.9-23.10 var redan Saddam Husseins ockupation av Kuwait ett faktum, och Gulfkriget tornade upp sig mot framtidens horisont, samtidigt som Tysklands återförening blev ett faktum den 3 oktober. Två viktiga upplevelser beskrivs inte under resan: det första mötet med doktor Sandy i Budapest, som blev av så stor betydelse för framtiden, och upplevelsen och visionen just den 3.10 på Sicilien av den gamle medeltide kejsaren Fredrik II av Hohenstaufens personlighet, som även den blev av så stor betydelse för utvecklingen av ett speciellt förhållande med Sicilien.

Däremot finns första mötet med René Drouault från Grasse med, vilket efter denna resa genast gav en av anledningarna till nästa resa.

Resan februari 1991

Resans första dag har utmärkts av såväl tur som otur. Som medpassagerare till Köpenhamn hade jag en ung dam som via Moskva skulle resa till Zambia i mörkaste Afrika för att arbeta där i tre månader i olika utbildnings- och utvecklingsprojekt framför allt inom skolan. Hon var mycket medtagen av ett antal tunga vaccinerings, och hon hade en svår värld framför sig att bemöta: i Zambia lider 60-70% av befolkningen av Aids.

På stationsrestaurangen i Köpenhamn hann jag precis få en måltid innan köket stängde klockan nio på kvällen, och vilken måltid! Men sedan hopade sig bekymren: på söndag är det inte säkert att det går några tåg från Hamburg till Köln på morgonen. Följaktligen riskerar jag att bli mycket försenad på vägen till Paris, varför de som väntar på mig där kan bli allvarligt oroliga. Det är bara att hoppas på att man i alla fall på något sätt hinner till Köln i tid på morgonen.

På tåget från Köpenhamn blev vi tre män i en kupé av vilka en var dödfull och dessutom hade en extra flaska med sig för att detta tillstånd icke skulle avtrubbas. Det var omöjligt att förstå vilket språk han talade. När konduktören kom in hade den dödfulle ingen biljett, så han fick stiga av mitt i natten mitt i Danmark. Ingen blev någonsin klok på vart han skulle, och det blev en kall natt, även i tåget, ty värmesystemet i vår vagn fungerade inte. Man fick hela natten leva på hoppet att det någon gång skulle börja fungera, vilket det aldrig gjorde, medan man oavbrutet vickade på de frusna fötterna.

Att sitta en lördagskväll på Köpenhamns Centralstations enda öppna nattcafé är inte precis något nöje, där den enda disciplin som förekommer utgörs av skrikig skvalmusik som i hög grad påverkar nattklienteletets nerver i dämpande grad, vilket de dock är ganska okänsliga för, miljöskadade som de alla är. Men ännu värre är det att hamna i Hamburgs centralstation klockan sex på morgonen medan

den är under ombyggnad. Ingenting fungerar, allt är stängt, ingen värme finns, och om det då är kallt är man fullkomligt prisgiven. Den här gången var det mycket kallt, och man var hänvisad till att vänta i två timmar på första Köln-tåg, då förbindelserna mellan Hamburg och Paris inte fungerar på en söndag. För att komma till Paris från Hamburg på en söndag måste man ta tre olika tåg och dessutom vänta en timme i Bryssel.

Emellertid förblir Belgien alltid lika humant och trivsamt, och det är trots allt ett nöje att få äran att nödgas sitta och vänta på tåg just där.

I Paris konstaterades en förlamande kyla, och på de stillastående fontänerna i Luxembourgträdgården konstaterades is. Ännu kallare var det dock i Chartres, vars stationstolett ej kan rekommenderas: där finns varken dasspapper eller värme. Katedralen lär dock vara den vackraste i världen med dess förtrollande glasmålningsmirakler, som förvandlar den invändigt mörka katedralen till ett underverk av ljus under dagstid. En lika oföglömlig upplevelse var intrycket av Leonardo da Vincis grav i Chapelle St. Hubert vid slottet Amboise vid Loire i all sin enkla värdighet. Graven är den enda prydnaden i hela kapellet, och det är ingenting märkvärdigt med den. Inte ens hans namn utmärker den.

Vid återkomsten till Paris efter sådana utflykter gör sig Paris dåliga luft sig pinsamt påmind: det är som att komma ner i en kolgruva. Det avgasproblem som alla världens bilar vållar förblir världens största miljöproblem, vilket förr eller senare måste lösas på bilarnas bekostnad. Till och med mitt skägg smakar mycket illa efter en dag i Paris på grund av alla spyor i luften som sätter sig i det.

Från avgasernas Paris till vårens Provence och "*Château Folie*", min 87-årige värds residens, ett bisarrt original väl värd samma namn som Provences sista kung, den trubadursvärmande kung René, som alltid bar en blomstergirland på huvudet. Min värd hade arbetat 40 år i Algeriet (1922-62) och därifrån samlat med sig hela sin extravaganta bisarra orientalisk-afrikanska heminredning, som var som ett mellanting mellan ett ostindiskt museum och en exotisk bordell - hans hus var alltid fullt av gäster. Enbart positiva erfarenheter hade jag inte av detta ställe, som en aning färgades av den rådande undergångsstämningen längs Rivieran, där det ena hotellet efter det andra måste stänga och där turisternas frånvaro till följd av fruktan för Golfkrigets konsekvenser och terrorhot innebär en ekonomisk katastrof för hela Rivieran. Turismen är Rivierans enda industri och nästan enda levebröd, den berömda Cannes-karnevalen måste detta år inställas, och dessutom var en hård vinter och nosade på mina hälar: varje dag blev kallare, och köldtemperaturer på uppåt minus 10 grader paralyserade nu hela Frankrike utom denna kust.

Min värd hade som ung varit en ganska långt kommen pianist, han kunde uppträda som solist i exempelvis Rachmaninovs andra pianokonsert, men så gifte han sig, och hans fru orkade inte med att han övade dagligen, varför den ådran tyvärr tilläts torka in. De hade en son som dog vid nio års ålder (av en blindtarmsinflammation), och hans fru dog under 60-talet. Sedan dess har han haft denna ganska extravaganta livsföring, som om han efter 60 år ville ta igen det konstnärsliv som han aldrig fick ta ut ordentligt som ung, med ständigt vänner omkring sig inbjudna från hela världen, som fritt fick bo hos honom så länge de ville, medan han såg ett nöje i att sköta om dem på bästa sätt. Själv fick jag ett eget rum och två måltider dagligen utom kaffe på morgonen och te på eftermiddagen, och i den kopp som jag fick dricka ur stod det på insidan: "*To a very important person.*" Han sade konsekvent "Ni" till mig, och han fann ett nöje i att diskutera musik och historia med mig, ett nöje som han tydligen inte kunde dela med sina andra tillfälliga gäster.

Den intressantaste av dessa var en 30-årig portugis som talade den bästa och klaraste franska jag har hört. Han var ytterst munvig och hade en för franska förhållanden ytterst sällsynt humor, han påstod sig ha nio planeter i Tvillingarna, vilket jag inte tror att man kan ha, om man så är född den 18 juni 1960, men kanske åtta. Hans ascendent i Stenbocken gav dock en kanske välbehövlig stadga åt hans mycket sprudlande karaktär.

Målaren Fragonard föddes och dog i Grasse, men annars har denna stad inte mycket att skryta med utom en utomordentligt fin utsikt mot Cannes och Antibes vid havet 15 kilometer rakt söderut. På fredagskvällen tog varmvattnet slut, det återkom inte, så det var bäst att fortsätta resan på lördagen efter tre nätter hos denne mycket gamle men ytterst vitale levnadskonstnär som vid 87 år var lika klar i hjärnan och lika spänstig i lederna som en 50-åring. Vid ett tillfälle insisterade han till och med på att få bära mitt tunga bagage och gjorde det verkligen. Hans utseende var någonting mellan Artur Rubinstein och Rossano Brazzi. Hans ansikte var som en predikan och som en önskedröm för en konstnär att få avbilda.

Bittra dagar i Rom.

Jag var en idiot som inte stannade åtminstone en dag längre i Grasse trots kölden, ty i Rom väntade mig ingenting gott utan bara umbäranden och kaos. Rom är en trött världsstad och en mänsklig avgrund. Ändå förblir den historiens huvudstad, men detta är blott en plågsam belastning. Romarna har lidit av dålig moral ända sedan Augustus tidevarv, och än idag dominerar denna dåliga moral hela staden genom anarkistiskt klottrande över hela staden med obscena fraser och bilder och destruktiva extremistiska politiska slagord.

Min värd visste att jag skulle komma men hade ändå inte ens städat. Han har en fin trerumslägenhet i ett bättre kvarter av Rom, men denna lägenhet är fullständigt förslummad och försummad av honom. Han har aldrig satt den i ordning, och där är inte ett spår av hemtrevlighet. Varmvattenberedaren fungerar inte, den sista dagen fungerade inte heller elektriciteten, men det värsta av allt var hans forcerande av min s.k. konsert.

Det var därför jag kom till Rom, för att tillmötesgå hans önskemål om att jag skulle ge en konsert där. När jag kom till Rom visade det sig att han inte hade gjort något, och han föreslog att jag själv skulle göra all reklam för min konsert medan jag var där. Under sådana omständigheter ville jag inte ge någon konsert, dessutom var pianot hos Skandinaviska Föreningen föga tillfredsställande, men han förbjöd mig att backa ur. Ej heller gavs det möjlighet till nödvändiga förberedelser, och först när jag äntligen gått med på att trots allt ge en liten konsert meddelade han mig att han först efter mitt beslut att inte backa ur hade lyckats övertala presidenten för Skandinavisk Förening att ge tillåtelse till konserten. Då hade det varit bättre om min värd låtit mig backa ur.

Inte heller kom det någon publik till "konserten", fastän min värd ringt ett 40-tal telefonsamtal för att göra reklam. Dessutom avbröts "konserten" av att en mängd folk kom in, som senare skulle hålla ett årsmöte i lokalen, och som inspirerade av musiken gjorde sitt bästa för att överrösta den med prat. Det var bara att avbryta "konserten" efter 20-25 minuter, och därmed var mina romerska lidanden för musikens skull över, och jag ger nog ingen konsert där igen.

I Grasse var de musikaliska omständigheterna idealiska. Jag var gäst hos en gammal musiker som själv förstod musik, och jag behövde bara spela för hans egna närmaste vänner och gäster som en god vän till dem. I Rom uppträdde min värd som en hänsynslös impresario som ville tvinga alla sina

vänner till att komma och lyssna på mig, bara för att jag var "en så stor och berömd pianist", och resultatet blev sämre än noll. Det var tacksamt att få spela privat för hans svenska väninna, som förstod mig bättre än han, medan det sedan var olidligt att spela privat för hans italienska väninna, en ung musikstuderande, emedan hon tack vare hans överdrifter redan satt mig på en piedestal utan att ens ha sett mig och ännu mindre hört mig.

Kort sagt, jag spelar gärna intimt för vänner som bara betraktar mig som en vän, men jag anförtror mig aldrig mer åt en publik som jag inte känner.

Den största upplevelsen i Rom blev ett besök på den protestantiska kyrkogården, där förutom Shelleys anspråklösa och Goethes sons hemska grav man även finner kanske världens mest gripande gravsten, den som utan att nämna hans namn utmärker John Keats' sista viloplats: "*Here lieth a poet whose name was writ in water.*" ("Här vilar en skald vars namn var skrivet på vattnet.") Och han var världens underbaraste diktarbegåvning på sin tid och dog endast 25 år gammal. En mera vemodig och bitter gravsten med en mera hjärtslitande klagan över ett oförtjänt olyckligt öde finns väl knappast i världen.

Lyckliga dagar i Palermo.

Det sicilianska återseendet blev överväldigande. I gryningen gick färjan över Messinasundet, och medan morgonen gradvis ljusnade visade sig samtliga sicilianska berg vara täckta med snö. Vädret var ungefär som nordiskt sommarväder när det är som sämst, men gradvis ljusnade morgonen allt mer, och Sicilien visade sig vara täckt av vårgrönska. Mandelträden blommade, citronerna och apelsinerna var redan mogna, och de mörka molnen skingrades allt mera. Snart var snön borta från bergen. Våren hade besekrat vintern.

Mitt mottagande i Palermo blev lika överväldigande. Min faders gode vän tog emot mig som en son, och samma afton tog han mig med ut på en märklig bankirmiddag. Han var själv banktjänsteman, och utom jag deltog fyra andra bankirer i denna bankett. En av deltagarna var pensionerad och hade ställt till med middagen, som var som en värre julmiddag med fem olika rätter och outtömliga vinresurser. Festligast av deltagarna var en fet stofil som föredrog rent lantlig mat och hela tiden kritiserade maten medan han åt mer än alla de andra och slutligen parkerade sig i husets gungfåtölj, en märklig konstruktion med uppfällbar fotapall. Kvällens intressantaste konversationsämne blev den logiska hypotesen, att man egentligen borde börja livet som pensionerad mellan 20 och 40 år, medan man skaffade sig all sin utbildning, för att sedan vara nog förberedd för att anförtrors högsta möjliga ansvarspositioner och sedan undan för undan depromoveras bit för bit i takt med ens egen prestationsnivå för att aldrig egentligen behöva bli pensionerad mera.

Att min värd genast den första kvällen av vår bekantskap tog mig ut på en sådan intim och överdådig bankirtillställning måste betecknas som högsta möjliga betyg för hans värdskap, generositet och förtroende för sin gäst. Genast var alla såren från Rom läkta.

Därmed var det sicilianska överflödets godhet endast inledd. Nästan genast var jag accepterad som en medlem av denna familj, som inte var liten. Min värd var endast god vän och inneboende hos familjen, vars överhuvudspar hade fyra barn, av vilka jag genast fick lära känna två och alla deras barn. Den äldre systern var gift med en konstnär och fick jag oerhört god kontakt med: vi kunde sitta uppe hur länge som helst om kvällarna och bara prata. Hennes bror var konstnär och något av ett geni. Han visste allt om Palermos historia och alla dess konstverk och i detalj hur de var utförda, och mitt

umgänge med honom blev lika intensivt som med systemen. Hans fru var en helt blond skönhet med tre exemplariska barn, en djupt mörk och oemotståndlig skönhet till storasyster, en helt blond yngre bror och ytterligare ett äldsta syskon, som inte längre bodde hemma.

Men vem var då min värd, denne gamle ungarl, bankir i Sicilianska Bankens huvudkontor i Palermo, som drog vilt främmande främlingar med sig ut på märkliga bankirbanketter med endast genialiska ungarlar som deltagare? Han var adopterad av min värdfamilj, och det var i själva verket han som tog hand om och skötte om hela familjen. Ingen var så god mot alla barnbarnen som han, han stod på bättre fot med alla familjens enskilda medlemmar än vad dessa gjorde med varandra, han var därtill en ytterst effektiv och pliktrogen tjänsteman med kloka vanor som alltid åt mindre än alla de andra i familjen fastän han hade den bästa aptiten, och jag har aldrig sett någon man röra sig så ledigt som han. När han gick fick man springa i kapp med honom för att hinna med, och allt praktiskt nödvändiggör utträttade han med en ledighet och smidighet utan motstycke. Dessutom hade han humor, han tog ytterst väl hand om mig som sin gäst, hans uppmärksamhet och tjänstvillighet var nästan överväldigande i sin artighet, men likväl, fastän han var världens öppnaste mänska, fick man inte veta något om honom. Hade han själv haft familj? Hade han inga egna syskon? Vad drev honom till denna kroniska självutplåning? Och lägg därtill världens mest klassiska grekiska näsa och en örnblick som ibland var lika intensivt forskande som greve Draculas. Det fanns mycket i denne man som alltid kommer att förbli okänt.

Efter några dagars umgänge och forskning i Palermo med dess underbara människor och omgivning stod dock en sak helt klar för mig: Maffian hör gårdagen till. Min värd själv skrattade åt den som åt ett löjligt otidsenligt gyckelspel. Den har spelat ut sin roll och har blivit historia, och därmed punkt. Visserligen ger den ännu yttringar ifrån sig, men dessa är bara att ignorera såsom krampryckningar från en politisk anakronism som överlevt sig själv med 170 år: Maffian behövdes 1820 som vapen mot spanskt förtryck, men sedan dess har den vilat på sina lagrar och överlevt bara genom sina egna legender. Maffian är döende om inte redan död. Vad kommer att komma i stället? De förtryckta sicilianerna, Italiens mest underutvecklade, oskolade och vidskepliga folk, består inte längre huvudsakligen av analfabeter, utan de har lärt sig skriva, och idag är det huvudsakligen sicilianerna som sköter hela det italienska samhället genom regering, poliskår, medicinalstyrelse, skolstyrelse, med mera, m.m. Ge en sicilianare luft under vingarna, och han flyger högre än alla andra. Ge honom arbete, och han blir en pålitligare arbetare än alla andra. Ge honom kultur, och han blir ett florentinskt universalgeni, som bankiren som gav bankirmiddagen, som själv har byggt hela sitt hus i Toscana med alla dess finesser och därtill ett annat hus i Tyrolen för sommarbruk. Själv såg han ut som Alec Guinness i glasögon, och han lagade lika god mat som Gioacchino Rossini utan att för den skull vara lika fet som denne utan var snarare lika mager som Alec Guinness när denne ännu var okänd.

Om den palermitanska trafiken är följande märkvärdigheter att notera. För det första fungerar den inte alls. Ungefär 25% av alla stadens bilar är ordentligt tillbucklade men kör ändå. När ett trafikljus växlar från rött till grönt har alla väntande redan börjat köra och satt gasen i botten innan ljuset hunnit bli gult. Alla palermitaner kör alltid utan säkerhetsbälten och ägnar sig med förkärlek åt sporten att accelerera så länge i sträck som möjligt. En liten Fiat kan man skaffa sig för 500 kronor och använda utan körkort tills bilen stupar. Det gör alla Palermos bilar förr eller senare varvid de överges och till exempel lämnas på en otillåten parkeringsplats, vilket medför att en bärgningsbil ofelbart kommer och för bort den till en okänd destination. Alla bilister tar ut sin bilradio ur bilen och tar den med sig in på varje krog, cafeteria, restaurang eller frisersalong som de besöker med bilen och håller den helst under

armen samtidigt som de dricker kaffe, låter sig friseras eller tar sig ett glas. Staden har en tunnelbana som dock är periferisk och än så länge endast omfattar fyra stationer. På en buss kan man få bli väntande i 40 minuter eller mera. Vanligen går det fortare att gå än att vare sig ta bil eller buss, men även trottoarerna är proppfulla av människor som går i vägen för varandra, och dessutom är trottoarerna smala och vanligen blockerade av slarvigt och felaktigt parkerade bilar. Varje parkerad bil i Palermo hindrar i allmänhet fyra andra bilar från att komma ut. Om man vill slippa både den ständigt blockerade biltrafiken och de ständigt blockerade trottoarerna, så finns det faktiskt bara en enda lösning, som gör att man kommer framåt trots allt, och det är att vandra i rännstenen, vilket är en häpnadsväckande effektiv lösning på alla trafikproblem.

Utfärder företogs till Monreale, Agrigento, Giardinello och Segesta. Söndagsutflykten till Giardinello blev kanske hela resans höjdpunkt. Vädret var sommarvarmt och vackert, man var tvungen att ta av sig barfota, och ute i detta alldeles genuina pastorallandskap (i närheten av "banditen" Giulianos hemtrakter och kyrkogård) begicks en rustik söndagsfest med festmiddag hela dagen med 24 deltagare från två olika släkter utom jag och min värd. Barnen var i majoritet. Det förekom även gäss, kalkoner, höns, grisar och andra djur, och mot kvällen visades i den sicilianska televisionen andra delen av den mycket spännande, exotiska och romantiska serien "Den svarta djungelns mysterier" med handlingen förlagd i Indien och med (naturligtvis) förbjuden kärlek som tema. Allting var perfekt, våren hade inte kunnat vara vackrare, den omfattande familjeharmonin var fulländad, ingenting fattades, och landskapet med sina höga berg och djupa dalar med utsikt från banditen Giulianos näste ut mot Castellammaregolfen hade inte kunnat vara mera rövarromantisk. Och givetvis stod mandelträden i sin fullaste blom, medan barnen lekte, damerna gjorde riktig *pasta asciutta alla natura*, herrarna lekte med barnen eller filosoferade och fåglarna sjöng.

Utflykten till Segesta blev mindre angenäm men desto mera intressant. Det var de hårt trängda invånarna i dåvarande Egesta som år 415 före Kristus bönföll athenarna om hjälp, varvid athenarna såg sig nödsakade till att utrusta den sicilianska expeditionen och därmed expediera sin egen undergång medan Syrakusa och Sicilien i stället blev världens maktcentrum. Segesta spelade en viktig roll i historien ända tills vandalerna fullkomligt förstörde staden. Kvar på dessa avlägsna blåsiga kullar ovanför Castellammare finns världens kanske vackraste grekiska tempel (från 400-talet) som aldrig blev fullbordat men som kanske är helare än någon liknande ruin, samt en fullständig amfiteater. Endast ett tåg om dagen går till Segesta, och endast ett tåg om dagen leder därifrån. Mellan dessa båda tåg har man en dryg timme på sig till att springa upp till Segestas båda berg med templet och amfiteatern. Stationen är fullständigt övergiven, alla fönster är krossade, någon har anlagt eld i toaletten (troligen för att värma sig), och endast en enda levande människa kunde påträffas i hela Segesta. Han högg ved utanför stationen och var tydligen denna stations enda tjänsteman: stins, signalman, växlare och (i väntan på dagens två enda tåg klockan 12 och klockan 13) vedhuggare.

Att befinna sig alldeles ensam i detta det vackraste grekiska tempel jag har påträffat ingav mig dock känslan av att ha träffat på Siciliens hjärta. Det var här som den athenska expeditionen och den sicilianska historien fick sitt avgörande initiativ, och efter 2470 år står fortfarande det aldrig fullbordade Segestatempet kvar lika rent och lugnt inväntande sin framtid som om dess kolonner fortfarande var färska och lika optimistiskt inväntande sin framtid och fullbordan som när Sicilien blev framtidslandet nummer ett efter fenikiernas definitiva nederlag samma dag år 480 som slaget vid Salamis stod. Som ett monument över Siciliens obegränsade resurser och fantastiska rikedom och samtidigt över dess enastående eviga oförmåga att realisera sig själv vittnar detta tempel i sin eviga

intakthet och ofullbordad om något mycket sällsamt, som kanske kan beskrivas som den eviga lyckliga barndomen.

Att Sicilien tillhör dess barn är en ofrånkomlighet. Under de tre karnevalsdagarna såg jag bara barn utklädda till prinsessor, markiser, baroner, clownar, féer och allt vad som finns i sagornas värld medan de vuxna pliktskyldigast ledde dem vid handen. Dock finns även den andra sidan. Av en god vän fick jag i present en karnevalsdräkt som föreställde Döden: ett benrangel på en svart silkespyjamas. Givaren rådde mig att ha den på mig när jag någon gång skulle gå i brudsäng med min tillkommande. Jag skulle häpna inför utstyrelsens effektivitet, menade hon. Min tanke blev dock att hellre aldrig gifta mig än att utsätta en eventuell brud för någonting sådant.

Att döden ständigt är närvarande i den sicilianska mentaliteten är alltså ofrånkomligt till och med i bröllopssammanhang, och döden i Siciliens historia börjar kanske redan med Odysseus' påträffande av dödsriket just i dessa nejder. Capuccinernas katakomber i södra Palermo, där åtta tusen lik står och trängs fullt påklädda och dåligt mumifierade (med några undantag), och där jungfrurna i döden fått brudkronor som en extra välsignelse om dock en något sen sådan, är den kanske mest uppseendeväckande historiska illustrationen till detta faktum.

Även det världsberömda sicilianska våldet kom till något uttryck i min närvaro. Resans mest hetsiga politiska debatt utspann sig mellan min väninna och hennes mor. Modern var emot allt vad våld heter och följaktligen även emot kriget vid Persiska Viken. Dottern såg det dock som en nödvändighet att "*ammazzare gli tutti*", att konsekvent ta livet av herr Hussein och alla som stod på hans sida, emedan de alla var hopplösa fanatiker, som bara skulle fortsätta kriga mot hela världen så länge de skulle få leva. Därför var det enligt denna idealiska tvåbarnsmothers mening bara att ta livet av dem alla utan något snack om saken, och i bedömandet av det reella läget i Kuwait var jag tyvärr tvungen att ge henne rätt, fastän jag inte ens är någon extra hetblodig sicilianare.

Resan från Palermo till Brindisi blev inte oäventyrlig. Då tågförbindelserna mellan dessa båda städer var de sämsta tänkbara (med tre tågbyten i Villa San Giovanni, Reggio di Calabria och Taranto) och nödvändiggjorde en sittande resa på 18 timmar (inklusive två timmars väntande i Villa San Giovanni mitt i natten och två timmars väntande i Reggio di Calabria mitt i natten) låg alla möjligheter öppna för alla tänkbara umbäranden. Det mest märkvärdiga som hände var dock den häpnadsväckande upplevelsen att få vakna upp i ett kolmörkt tåg mitt i natten, som låg utväxlat på ett sidospår långt borta från all ära och redlighet fjärran från alla stationer, och finna, att man befann sig fullständigt ensam på detta övergivna tåg och att varken geografisk eller tidsmässig orientering fanns att tillgå. Det var bara att plocka med sig allt sitt bagage, bege sig ut mitt i nattmörkret och styra stegen mot närmaste ljuskälla, som visade sig vara en station, efter att man klättrat över sju olika tågspår och inte lyckats bli kvar på ett enda.

Den värsta överraskningen väntade dock i Brindisi. Tre dagar försenad skulle man äntligen få komma till Grekland, men det fanns ingen båt. Passagerartrafiken var inställd på grund av brist på turism till följd av kriget. Nästa båt skulle gå efter 30 timmar, och i Brindisi fanns det inte något vandrarhem. Man kan slösa bort 30 timmar på bättre ställen än Brindisi.

I stället för att förlora dessa 30 timmar togs tåget till Verona, där släkten väntade. Redan i Bari började marken bli vit, och redan i Rimini hopade sig snödrivorna och vittnade om den bittra och hårda verklighet som nio tiondelar av Europa för närvarande gick igenom: mitt Sicilien hade kanske varit den enda oasen.

Italien förefaller att vara ett lyckligt land, men vad döljer sig egentligen bakom de ytliga och perfekta kulisserna? Förvisso är den katolska äktenskapsmoralen den högsta i världen i dess konsekventa tillåtelse av endast ett äktenskap för båda parter så länge båda parterna lever, men hur många äkta par i Italien är egentligen lyckliga? Hur många lyckliga äktenskap har jag hittills sett under min resa? Inte ett enda. Min svenske vän i Paris är visserligen nygift, och med sin hustru ser han fram emot en normal familjetillvaro, men hustrun verkade föga lycklig genom sitt allvar, sin oåtkomlighet och sin nästan förskrämda skygghet. Ändå måste man önska dem allt tänkbart gott så länge något sådant är möjligt. Min värd i Grasse hade varit gift i många år och därigenom förlorat musiken och sedan sin enda son och till sist sin hustru. *Nu* var han lycklig. Förhållandet inom min palermitanska värdfamilj var mycket märkligt och komplicerat. Familjeöverhuvudet var något av en slusk och en tölp ungefär som pappa Karamasov. Han var aldrig hemma, han kom sent hem på kvällarna, antagligen arbetade han inte, och så hade det varit i 40 år, medan hans desillusionerade fru fött honom fyra barn och ensam fått skapa hemmet. Så hade min värd uppenbarat sig och blivit en kär vän till familjen. I år hade han levat med familjen i 30 år som allt det som fadern inte var: den som gav kärlek åt barnen, den som försörjde familjen, den som blev hela familjens trygghet, osv., en gåtfull ungarl, bankir och perfektionist och kanske något av ett helgon. Han tog hand om alla medan man aldrig fick veta något om honom, en fullständigt självutplånande och idealisk familjevän, helt neutral och nästan opersonlig men underbar och den resignerade moderns enda moraliska stöd, varmt älskad av alla de fyra barnen och i synnerhet av barnbarnen - en lycklig familj, förvisso, men inte utan ett 40-årigt olyckligt äktenskap.

Så har vi mina kära släktingar i Verona. Även här är fasaderna idealiska och vattentäta men inte utan avgrunder bakom sig. Min värd, maken till min fars kusin, en framstående professor och humanist, intresserad av allt mänskligt och kunnig om det mesta i den vägen, med två barn, av vilka sonen var en idealisk och framstående ingenjör med fyra barn, en grann pojke, som dock fadern aldrig egentligen haft någon kontakt med, och en yngre dotter, som alltjämt bodde hemma, som, hur duktig och arbetsam hon än var, hopplöst led av epilepsi. Till dotterns sjukdom och till frånvaron av kontakt med sonen kom äktenskapet med en visserligen god dam som dock var på ljusårs avstånd från sin make intellektuellt. Hur de en gång hade blivit gifta kan man undra. Nu var de båda omkring 65-70, och hans livslånga tålmod med hennes brist på intelligens började tydligt lida mot sitt slut: han röt åt henne dagligen. Ack, alla dessa förvirlade, plågsamma, okorrigerbara och hopplöst tragiska äktenskap!

(*Obs!* Om denna bok någonsin översätts måste detta stycke uteslutas.)

Efter Verona följde den värsta tänkbara 40-timmars mardrömsresa till Athen. I hela Jugoslavien låg snön en meter djup eller mera, och vagnen från Trieste till Ljubljana saknade funktionerande värme. Under dygnet genom Jugoslavien var trängseln i kupén inte alltför förskräcklig, men den sista natten från Thessaloniki till Athen var trängseln i kupén verkligen alltför förskräcklig. Emellertid låg marken bar i Thessaloniki, och i Athen väntade våren med ett utomordentligt hjärtligt och varmt uppvaknande och välkomnande. Fastän det ännu blåste kallt och var mulet under onsdagen tvingades man stundom transpirera våldsamt, men på torsdagen var sommaren redan så fullkomlig som den kan bli på nordiska breddgrader. Än en gång visade sig Athen vara som en moder bland alla Europas städer.

Än en gång blev man även välkommen i det underbara finlandssvenska hemmet längre söderut vid havet mitt emot Salamis, där middag och bastu och en skön säng väntade utom hjärtligt sällskap. Detta finlandssvenska-internationalistiska hem är från golv till tak i två våningar fyllt med böcker, och det är svårt att föreställa sig en mera idealisk familj än denna lyckliga samling bok-, konst- och kulturälskare, där både föräldrarna och de båda barnen har i stort sett samma konstruktiva bildningsideal. Tyvärr måste jag avstå från den fullkomliga fulländningen i form av riktig bastu i detta hem då nöden tvingade mig i förtid tillbaka till staden: min biljettlucka stängde klockan ett, och jag hann fram till den fem minuter före. Den hade då redan stängt, men genom vänlig övertalning kan man få greker till att ställa upp på vad som helst, och jag fick min eftertraktade liggvagnsplats under två nätter från Athen till München, en återresa från Athen på ytterligare 40 timmar. Ingenting är dock mera hälsosamt än strapatser, och för ett hur kort besök i Athen som helst är alla tänkbara strapatser värda att gå igenom, då resultatet ändå måste sluta på plus och läka alla tänkbara sår. Ett besök i Athen är den mest effektiva moraliska och andliga vitamininjektion jag vet och dessutom den säkraste. Det är ett närmast ofelbart recept, och man kan leva på det länge efteråt.

Ytterligare några karakteristiska kännemärken på tåglivet i Jugoslavien: i inget land har jag upplevat åsynen av levande råttor på tåget utom i Jugoslavien. Hur de kan komma ombord är ett mysterium, men de lär nog ha skäl att trivas och förkovra sig när de väl är ombord, ty jugoslaviska tåg är de mest söliga i Europa, fastän Jugoslavien är det enda land där tågstäderna går omkring och sopar och städar medan tåget är i full gång. - Om man får ett sugrör till det jugoslaviska kaffet och ställer detta i kaffet, så får man uppleva magin i hur sugröret faktiskt står upprätt där man ställt det utan att vidröra kanterna, som om kaffet plötsligt stelnat. Det har dock icke stelnat, och man kan flytta omkring sugröret och lämna det stående upprätt mitt i kaffet hur man vill utan att det någonsin självmant faller mot kanterna. Fenomenet verkar ägnat att uppfordra ens fantasi i riktning spekulationer i jugoslaviskt kaffes fantastiska molekylära beskaffenhet. - Den jugoslaviska restaurangvagnens tandpetare är handtäljda och vässade i båda ändor och inte ens med pennvässare. - Värst av alla folk tycks alltid greker råka ut i Jugoslavien, som om dessa var de enda som jugoslaverna direkt vågar sig på. Följande skräckberättelser fick jag höra från min mycket erfarne grekiske reskamrat, som var kock med taverna i Tyskland och i Grekland, vilka han ständigt pendlat mellan under ett stort antal år.

Ett grekiskt par bilade genom Jugoslavien i sin bil och sov i bilen utan att utnyttja något hotell, av rädsla för att bilen kunde bli stulen, en logisk rädsla, enär bilar stjäls i Jugoslavien. En morgon vaknade de upp i bilen, som var kvar, men något var fel: motorn lyckades inte få bilen att rubba sig en tum. När de trädde ut ur bilen fann de att landets lokala människor under natten hade skruvat loss och tagit med sig bilens samtliga fyra hjul. - Vid ett annat tillfälle reste två greker med sin gamla mor omkring i sin bil, och de hade inte bättre tur än att modern stilla råkade avsomna för evigt mitt under resan i bilen mitt i Jugoslavien. Vad skulle de ta sig till? De visste, att om de bad landets myndigheter om hjälp, så var det oundvikligt att de skulle få trubbel med landets myndigheter, ty sådana var landets myndigheter. Därför valde de att ta risken att bila hem till Grekland med sin döda mor i bilen. Vid ett tillfälle lämnade de bilen för att ta igen sig i en taverna och lät då modern naturligtvis av hjärtans lust sova kvar ostört i bilen. När de kom tillbaka till bilen var bilen borta. De anmälde saken, men varken den stulna bilen eller moderns lik i densamma kunde någonsin återfinnas eller spåras. Man må försöka föreställa sig biltjuvarnas nunor och reaktioner när de väl kom under fund med att bilen de hade stulit

medförde en okänd gammal kvinnas lik. Kanske försvann tjuvarna med bilen och med liket ut någonstans i tomma intet. Det lär i så fall ingen någonsin få veta.

En vemodig utflykt gjordes till förutvarande Östtyskland. Med obeskrivliga och blandade känslor upplevde man ställen som Eisenach, Bachs födelsestad, Erfurt, där Goethe umgicks med Napoleon, och Weimar, ett centrum för både Bachs, Goethes, Liszts och Weimarrepublikens verksamheter i ett nu mycket avlägset förflutet. Östtyskland och Västtyskland är nu ett land, men det råder fortfarande himmelsvida skillnader mellan dem. Att resa in i Östtyskland idag är som att resa tillbaka till 50- och 40-talet. På sina håll står gatunamn och skyltar ännu med frakturskrift och gotiska bokstäver, och det är som om det andra världskriget hade slutat igår. Allt är nedgången och ruffigt, och mänskorna är skygga och förtegn, i synnerhet ungdomarna, som vant sig vid och accepterat att växa upp i DDR och som nu plötsligt inte längre har något DDR. Jag reste till Naumburg för att äntligen besvara en inbjudan till denna stad från en kördeltagare, som en gång gästade Göteborg med sin Naumburgska kyrkokör. Hon hade lämnat mig en adress och insisterat på att jag skulle besöka henne i Naumburg. Adressen inbegrep ingen telefonnummer, så jag hade bara att söka upp adressen. Efter en dryg promenad omkring i hela staden med samtligt bagage på ryggen och i händerna påträffades adressen. Adressen visade sig vara en skola. Det var sent på eftermiddagen, alla barn hade gått hem, och skolan var stängd. Ingen öppnade när jag ringde på. Sanningen stod klar för mig i hela sin patetiska och gripande verklighet. Hon hade givit mig adressen till sin arbetsplats, emedan hon aldrig kunde vara säker på att få behålla sin bostad. Och hon hade aldrig vågat avslöja att hon inte vågade avslöja sin bostadsadress. Jag fann hennes arbetsplats men hade inga möjligheter att finna henne.

Gatorna var smutsiga och slaskiga av smältande snö, husen var gråa och förfallna och delvis övergivna, några pruttande Trabantbilar puttrade omkring som trasiga fläktar och utgjorde merparten av stadens trafik, och man fick ett överväldigande perspektiv på Tysklands situation och en lika stor beundran för tyskarna. Efter kriget låg hela Tyskland i ruiner, västtyskarna bet ihop tänderna och byggde upp en ny industri med blod, svett och tårar, medan östtyskarna drucknade i sin egen sorg och resignation, tills den dagen kom då Västtyskland adopterade Östtyskland. För den förtjänst som västtyskarna gjort sig av sitt hårda arbete efter kriget har de nu efter 45 år lyckats köpa Östtyskland och därmed inte sparat på något. Man måste med rätta anse detta berömligt.

Ändå var Östtyskland med sin förfallenhet, sin hopplösa efterblivenhet och otidsenlighet och sin fattigdom vida att föredra framför Västtyskland med sin amerikanism. Med amerikanskt kapital byggdes Västtyskland upp efter kriget som ett europeiskt Amerika med skyskrapor, hamburgerbarer, betong och asfalt, medan allt som var tyskt begravdes levande eller glömdes bort. Följaktligen är Västtyskland föga tyskt, medan det tyska lever kvar i Östtyskland. Nu ser man även där amerikanska discotek, amerikanska våldsleksaker, i Bachs och Händels gamla städer hör man amerikansk discomusik med stressrytmer och hessa vrål, och nu sprider sig snuskigt klotter överallt även i Östtyskland. Jag har aldrig någonsin varit en kommunist, men det som jag fann av Östtyskland med allt dess elände fann jag mera värt att älska än det totalt amerikaniserade Västtysklands groteska fasadvärld av tomhet, där historien begravts levande utan att allt det positiva därav givits någon plats eller chans till att få vara kvar.

Att inte finna den eftersökta personen i Östtyskland var resans andra misräkning och motgång. Den första var av mera prekärt slag. På Sicilien i Agrigento under ett besök i tempeldalen mitt på dagen avslutades en kamerafilm. En ny rulle hades i väskan, men olyckligtvis råkade den gamla filmen gå av just före den allra sista bilden. Den exponerade filmen kunde därmed inte vevas tillbaka

och tas ut med mindre än att man öppnade kameran, och i Agrigentos tempeldal mitt under solen var det fem kilometer till närmaste mörkrum, jag hade bara sett och fotograferat två av de fem templen, och mitt tåg skulle gå om en timme. Den exponerade filmen var full av ovärderliga bilder från Chartres, Rivieran, Loire, Rom och hela Sicilien. En nödlösning måste till varje pris finnas.

I tempeldalen fanns det även en utgrävd antik begravningsplats. Jag letade mig fram till den djupaste och mörkaste hålan i dessa gravgångar, men även här var det omöjligt att eliminera allt dagsljus. Här kunde jag dock dra ut den exponerade filmen och sätta in en ny, och det var bara att hoppas att den gamla filmen skulle bli så litet skadad som möjligt. När operationen var avslutad upptäcktes det att någon hade varit på samma mörka plats tidigare: begagnade dasspapper skvallrade om en annans prekära belägenhet, och jag stod mitt i skiten. Men jag hade en ny film, och den gamla var kanske räddad.

Naturligtvis var det även en misräkning att det inte fanns någon färja till Grekland när man kom fram till Brindisi, denna oväntade kalldusch spräckte definitivt hela reseprogrammet och medförde ohjälpligt de båda maratontågresaerna genom Jugoslavien, 40 timmar från Verona till Athen och 70 timmar från Athen (via Naumburg) till Danmark (inklusive en skräcknatt i stationsväntsalen i Kassel med amerikansk disco och fylleslagsmål mellan träbenta krigsinvalider och andra socialfall som uppfriskande uppvakningsmoment i mycket korta skymtar till sömnstunder,) men ändå måste denna resa betraktas som min mest lyckosamma Europarundresa hittills. Den viktigaste erfarenheten av denna resa är dock att en månad inte räcker till. Att besöka vänner på olika håll i Europa med en månad som tidsbegränsning är att resa under ständig stress, som om man var jagad. Det är omöjligt att undvika oförutsedda streck i räkningen i form av kallduschartade drastiska överraskningar som måste försena en betydligt, och även om man hinner uppleva mycket under en månad i Europa, så är allt det som man hinner gå miste om p.g.a. tidsbrist oändligt mycket mera.

Av alla resans minnesvärda original torde några förtjäna någon dokumentation. På Sicilien reste det omkring en tysk Messiasfigur i Jesuskläder med en liknande dam i sällskap. Han talade med alla passagerare och inledde varje konversation med ett halleluja. Många hade roligt åt denne excentriske tysk, men när man väl talade med honom måste man ta honom på allvar och respektera honom för att han i alla fall var seriös. Han betecknade Kuwaitkrisen som en nödvändig reningsprocess för den politiska världen. Tyvärr kunde jag inte dela hans mening, då jag ansåg att snarare mera smuts och miljöproblem för att inte tala om alla mänskliga problem måste bli ett resultat av denna kris initierad av en enda storhetsvansinnig bedragare än någon rening.

Min åsikt delades till fullo av en liten förskrämd tysk i Athen som gick till den extrema motsatsen: han hade tillbringat årtal i arabiska länder och ansåg amerikanerna vara ett huliganfolk, som för all framtid systematiskt höll på med att förstöra alla relationer mellan I-världen och den tredje världen och framför allt alla dess muslimer. "De förstör hela världen för dessa människor! Aldrig mer kan västeuropéer visa sig i islamska länder! Det är slut med tredje världens gästfrihet för alltid! Amerikanerna får hela Asien att hata och förakta oss! *America has ruined everything!*" Hans anklagelser och förtvivlan över Amerika var utan gränser, medan han dock inte kunde ta S. Hussein i försvar.

Som medpassagerare på tåget till Palermo hade jag en mycket intensiv *maresciallo* i italienska armén. Även han ansåg att kriget kunde ha undvikits och borde ha undvikits till varje pris.

En ljuv engelska stötte jag på i Palermos katedral, varpå jag blev hennes guide i denna historiemättade kyrka. Tre dagar senare fann jag samma dam bland templen i Agrigento, varpå min guidning återupptogs. Hon hade sedan vänner som väntade på henne, och vi skildes utan att vi ens hade utbytt våra namn, men hon var mycket tacksam för min guidning.

Åter till det aktuella kriget. Dess kanske mest häpnadsväckande fenomen är väl att ingen lyckats eller ens försökt knäppa den världslivsfarlige krigsgalningen S. Hussein. För att komma åt en enda man har man betalat miljarder, mobiliserat miljoner, satsat arméer och offrat tusentals mänskoliv i stället för att gå rakt på sak och eliminera den ende ytterst ansvarige. Man har med den yttersta tekniska precision lyckats bomba sönder hela Irak, men man har inte kunnat göra någonting åt en enda mänska och hans vilja. Detta faktum om något är ett vittne om all världens tekniska perfektions totala värdelöshet, fullständiga otillräcklighet och groteska fåfänga när det gäller fundamentalt mänskliga frågor.

26.1 - 24.2.1991

Resans motto:

"Att leva är att leva farligt"

(Eirik Hornborg)

Resans första stora upplevelse var ankomsten till Berlin. Denna vidsträckta stad med sitt kaotiska öde, sitt virrvarr av stolta historiska byggnader, ruiner och funkislådor, sina pittoreska prydligt slingrande kanaler och sin nedgångenhet, slafsighet och allestädes närvarande dekadens, gjorde i alla fall ett överväldigande positivt intryck med sin hjärtliga charm, sin lufsiga godmodighet och sin imponerande nästan överväldigande sprudlande storslagenhet speciellt omkring Kurfürstendamm. Värre var det att trassla in sig i den redan ordentligt tilltrasslade tunnelbanetrafiken med sina ständigt improviserade avstängningar och omläggningar av trafiken. Åkte man fel, vilket man ofelbart råkar ut för i detta trafik kaos där ingenting stämmer, så är det enda sättet att komma rätt igen att omedelbart stiga av, resa samma väg tillbaka, lokalisera källan till misstaget och börja om därifrån på nytt.

Lita dock inte på hjälpsamma berlinare. Om de vill hjälpa dig till ett mål mat vill de bara bli bjudna på middag själva, och lyckas de hjälpa dig så långt att ni som goda vänner hamnat att sitta vid samma bord så finns det sedan ingen annan väg ut ur den knipan än att betala och sedan aldrig lita på en berlinare mera.

Tyvärr blev mitt sista intryck av Berlin inte det angenämaste. Vid stationen Berlin Lichtenberg gick det en trappa ner till gången som förde till tågspåren. På kvällen (en onsdag) ankom det tre frånstötande s.k. skinheads och fattade posto vid denna trappa. Varje olycklig själ som måste ta sig ner till spåren måste passera dessa tre förskräckligt hemska människor och utsätta sig för deras totala oberäknelighet. En stackars vietnames vågade sig förbi dem, men inte utan att hans bagage blev utsatt för direkta provokativa sparkar. Nästa kandidat till detta gatlopp blev en stackars lufsig påstruken långhårig hedersknyffel, som råkade släpa på en portabel kassettbandspelare. Vad de tre monstren gjorde med honom vet ingen, men hela stationen hörde aggressivt tilltal, dunsar, vrål, skrik och en stereo som ramponerades. Därefter kom en av de tre skinnhuvudena upprusande med ett skrik och blödande över hela det redan alldeles tillräckligt brutala ansiktet. Tydligen hade luffaren vågat försvara sig. De tråkiga konsekvenserna blev ett våldsamt uppträde med vakter, poliser och fängslandet av luffaren, som verkade snäll som ett lamm. En av de tre äggskallarna flydde från stället. Den blodige blev troligen i märkt i ansiktet för livet, varför åtminstone han fick vad han förtjänade, medan luffarens framtida öde blev en anledning till oro. Alla passagerare måste sedan passera scenen för uppträdet med spillrorna av en helt sönderslagen stereo och mycket utspridda och väl tilltagna blodfläckar över allt på stenläggningen som mer än värtaliga vittnesmål om de tre östberlinska äggskallarnas omänsklighet.

Ett desto bättre intryck gjorde Polen. Man slogs genast av dess utomordentliga och underbara oordning. Ingenting fungerade, ingenting var logiskt eller konsekvent, allt var ett enda oöverskådligt fullkomligt men mycket mänskligt kaos. Jag trivdes genomgående.

Redan på tåget måste man fylla i en tullblankett och bekänna precis hur mycket guld, kassaskrin, varor, sedlar, utländsk valuta, ädelstenar och säljbart gods man förde med sig och precisera värdet på alltsammans. Jag fyllde i 0 på alla ställen och blev sedan förvånad över att ingen kom och återkrävde den med möda fullständigt ifyllda blanketten. När jag ankom till Katowice i avsikt att besöka Krakow och Warszawa hade det sista tåget till Krakow redan gått. Det fanns dock möjlighet att hinna med ett Warszawatåg, men till det behövdes det en platsbiljett, och jag hade inga polska pengar. Fåfängt genomsöktes hela den väldiga stationen efter ett växelkontor. Till slut vände jag mig till polisen. De ställde upp omedelbart, och jag fick väpnad eskort till växelkontoret, som låg i källaren och som var stängt. I stället fick jag anvisningar till ett hotell i staden som kunde växla. Hotellet i fråga var obefintligt, men i stället hittades ett annat hotell, där jag lyckades växla en svensk hundralapp mot några polska hundratusenlappar. När jag återkom till stationen hade Warszawatåget gått. Nu hade jag i alla fall pengar och hade inte ätit på hela dagen. En tjock gubbe, som visade sig utgöra stationens växlingskontor efter stängningsdags, anvisade mig en trevlig sylta inne i staden och bad mig hälsa från honom. Alla mat- och kaffeserveringar på stationen hade precis stängt. Från stationen vågade jag inte bege mig på nytt då jag inte ville missa även Budapesttåget, till vilket jag fick erforderlig platsbiljett, men av misstag till 1-a klass, (fastän jag tydligt sagt 2-a,) vilken förnämre klass interrailresenärer ej får beträda. Utanför stationen hittade jag till slut en husvagn där det kokades kaffe och såldes bröd. Äntligen mat åtminstone! Överallt kunde jag nu se skyltar med ordet "*Kantor*" i staden som tydligen betydde växlingskontor. Det fanns hur många som helst, men de var alla stängda. 21.48 gick mitt tåg

till Budapest. Puh! Kanske var det lika bra att skiljas från det så positiva och mänskliga Polen innan något ännu hade hänt.

Rumänska komplikationer.

Rumänien är det sista landet i Europa som kräver visum. Mina ansträngningar inleddes redan i Göteborg. Där fanns inget konsulat, men man kunde ringa till Stockholm. Där meddelades det att en visumansökan inte innebar några som helst problem. Man skulle bara skicka sitt pass till Stockholm med 210 kronor och invänta svaret. Jag skulle resa följande dag, varför inget svar kunde inväntas. I stället hoppades jag på Köpenhamn.

I Köpenhamn fanns inget konsulat. I Hamburg fanns inget konsulat. Det enda rumänska konsulatet i Tyskland låg tydligen i Bonn, som jag då rakt inte skulle till. Jag hoppades på Warszawa, Prag eller Budapest.

Det blev som sagt tyvärr inget Warszawa denna gång. I stället blev det Prag, denna idealiska kontinentala kulturstad, som på ett år drastiskt hade förändrats i positiv riktning. Förra året var människorna ännu skygga, försiktiga och kalla, det var svårt att finna restauranger, servicen var obefintlig och maten vattmig. I år var allt som en omvänd hand - idel vänlighet och tillmötesgående överallt, trevliga kaféer och god servering i varje kvarter, och hela staden var mänskligt sett som en utslagen blomma. Tyvärr var det rumänska konsulatet inte i enlighet därmed.

Jag skulle komma tillbaka följande dag. De stämplade visum endast på måndag, onsdag och fredag. Priset för ett visum var hos dem 150 dollars. Plötsligt hade alltså priset på ett visum under en halv veckas tid gått upp med nästan 500%. Var då rumänska visa så utomordentligt eftersökta?

I Budapest fick jag höra andra avskräckande historier från ungerska veteraner och ögonvittnen. Visst var det numera lätt att resa in till Rumänien, men en turist släpptes sedan inte mera ut därifrån. Jag blir väl klar med en samling rumänska skräckhistorier så småningom, som alla tyder på att greve Dracula ännu inte är död, hur mycket Ceaucescu än må vara det.

Under omständigheterna var det vida lämpligare att resa genom inbördeskrigets Jugoslavien än att ta risken och betala 150 dollars för ett visum till ett land som direkt verkade personifiera det Stora Okända, från vilket kanske ingen återvändo fanns.

Bulgarisk charm.

Jag slapp höra till dem som vid jugoslaviska gränsen (Subotica) kommenderades av från tåget för kontroll, visitering och förhör. Jag såg de unga männen som plockades ner. De såg alla ut som unga sköna virila kroater. De serbiska gränspoliserna skulle bara ha vetat vad jag hade i sinnet för kroaternas del mot serberna.

Bulgarien gjorde genast ett enastående gott intryck. Rent, ålderdomligt, jungfruligt, trevligt, anspråkslöst och småstadsaktigt verkade detta sjungande folk, vars körer hör till de bästa i världen. Slående var kontrasten mellan det Kungliga Slottet i Sofia och Stalins kommunistiska högkvarter alldeles i närheten. Den "odräglige fördrivne" monarkens slott var som en liten idyllisk paviljong, som kunnat ligga i Borgå eller Trosa, medan den kommunistiska högborgen var som Pentagon i storvulen massiv svulstighet. Snacka om skrytsamhet! Innan kommunistfästet övergavs hade någon tuttat eld på dess dokumentsamlingar, branden hade effektivt förstört borgens inre men lämnat de massiva

betongmurarna föga mer än nersmutsade, och i detta svärtade övergivna tillstånd hade stalinismens huvudmonument i Sofia lämnats. Troligen kommer ingen att vilja sätta byggnaderna i stånd igen, ty de är ju så fula.

Vida märkligare än Stalins monumentalverk var dock intrycket av en gudstjänst i Alexander Nevskij-katedralen i Sofia, byggd av ryssar på tsar Alexander III:s initiativ som symbol för ryssarnas hjälp i bulgarernas frihetskrig mot de alltjämt avskydda turkarna. Körens, prästernas, sångens, de tusen levande ljusens och den undersköna byggnadens inres oemotståndlighets insatser bidrog till en överväldigande verkan av skönhet som måste framkalla tårar av rörelse. Den ortodoxa renässansen i hela Östeuropa är som en naturblomsterkraft som genom en översvämning av skönhet ofrånkomligt måste ha framgång med sig överallt och även i västerlandet. Vad är väl en torftig katolsk mässa efter Johannes XXIII med dess nedbantade vulgariserade musik, med dess kraftiga censurering av ceremonielet, med dess radikala banalisering av själva gudstjänsten och med dess på senare tid även förekommande utrensning av helgonbilder mot den ortodoxa rikedom, ja, gränslösheten på skönhet, skönsång, bildprakt, ceremoniellt allvar, och framför allt högstämning? Det som det andra vaticankonciliet framför allt har lyckats avliva i den katolska kyrkan är stämningen. Dess mystik har utrotats, och kvar är bara ytlig formalism. Med desto större helig övertygelse överväldigar då en riktig ortodox gudstjänst en genom sitt formligen himmelska överdåd på fullständigt frigjord och ohämmad skönhet utan gränser.

Vad ska man då säga om den stackars ambassadör från Vatikanen som uppgiven frivilligt lämnade Bulgarien med den ursikten att bulgarerna inte kunde tro på någon Gud? Han kan varken någonsin ha bevistat en ortodox gudstjänst eller besökt något av landets 330 kloster, och det är att befara att både han och Vatikanen led av en betydligt djupare religiös kris än det hopplöst men praktfullt ortodoxa Bulgarien.

Eller han kanske inte fann sig tillräckligt bortskämd av den underbara Balkan-standard? Han kanske råkade ut för nödvändigheten att ta med sig toalettpapper hemifrån om han under ett besök i operan ville besöka toaletten, han kanske fick orienteringssvårigheter i Bulgariens huvudstad, där gatskyltar för det mesta saknas och där många varandra korsande gator är identiska med varandra till utseendet med sina låga träd, ruffiga tvåvåningshus, leriga beskaffenhet och ofrånkomliga trängsel av skyndande fotgängare, han kanske råkade ut för att inga klockor i hela staden gick rätt om någon befintlig visare alls rörde sig åt något håll, han kanske råkade ut för en sedvanlig bulgarisk bensinkö: hundra bilar i kö för en bensinstation, kön räcker i tre timmar, och när man äntligen kommer fram är bensinen slut i stationen - en mycket lustig upplevelse av oförglömligt slag på landsvägen mellan Belgrad och Istanbul, (det är en icke ovanlig syn i Bulgarien att se några köande bilar vid en öde bensinstation, där bilarna snustorra köat i sju timmar i väntan på att något skulle hända vid macken utan att kunna göra något annat...) han hade kanske normala problem med sin bil, dvs. bulgarisk bilbesiktning fungerar som så att man får köra fritt tills något går sönder, och därefter börjar problemen; eller han kanske hade oturen att gå på en bulgarisk restaurang och där råka ut för normala bulgariska restauranggäster, som spottade och dräglade på golvet och bordet, slog sönder dricksglasen mot väggen om kyparen gav dem anledning till otålighet eller antastade andra gäster med berusat tilltal; eller han kanske fick en vänlig inbjudan till någon hög potentat uppe i bergen, som, när vår vän längs omöjliga landsvägar äntligen kom fram till stället, hade lämnat villan och låst efter sig; eller han kanske råkade ut för bulgariska meteorologiska experter som lovade solsken och 25 grader varmt hela dagen, varpå han under sin väl planerade pastorala utflykt i bergen fick avnjuta tropiskt hällregn och

kyla hela dagen - allt sådant kan man väl stå ut med i Bulgarien som bulgar men inte som utlänning - eller han kanske helt enkelt gick bet på det bulgariska alfabetet. Det har nämligen ett antal försvårande eller förenklande bokstäver, beroende på hur man ser det. Egentligen borde Bulgarien skrivas Böllgarien, ty så uttalas det, om man inte föredrar Blgarien med accenten mellan B och l. CocaCola heter på bulgariska Kokakola, Mark Twain heter Mark Tven, Snack Bar heter Snek Bar, Puccini heter Putjini och hans japanska opera Madam Bötterflaj. Man må sedan bedöma ett stackars ensamt och vilset vatikanskt sändebud i denna slaviska folkkultur och kanske en aning förstå hans slutledning att de skyldiga till oredan måste vara ordentligt gudlösa. Han borde dock ha insett och uppskattat att bulgarerna åtminstone inlett en början till ett försök i rätt riktning.

Emellertid kunde alla dessa missförhållanden inte göra mig orolig för Bulgarien, ehuru de tydligen förtretade ett bekvämt vatikanskt sändebud. Bulgarien har redan lyckats arbeta sig upp från Europas allra lägsta standardkategori, som ännu markerar länder som Albanien, Rumänien och delar av Jugoslavien, och hamnat på nästan samma nivå som Polen, Portugal, Ungern, Tjeckoslovakien och Östtyskland. Dess fattigdom har varit extrem, (i vintras måste min värdinna stiga upp klockan 4 varje morgon för att köa i två timmar för att få mat till familjen; inflationen är ungefär 1000% eller 50% i månaden,) och man kan inte på en natt ta steget från förtryckt kommunistiskt U-land till välfärdsstat. Emellertid har Bulgarien möjligheter. Dess bergiga vildmarksnatur med både skidsportorter och sommarparadis vid havet gör det till ett oemotståndligt turistland. Det har inte utsatts för samma vansinniga tvångsindustrialisering som Polen, Östtyskland och Tjeckoslovakien med en oreparerbar miljöförstöring som följd, och dess folk är driftigt, dugligt och kraftigt.

Emellertid finns det skäl för oro av ett helt annat slag. Vi besökte en restaurang som var känd för sin lantliga idyll och sin bulgariska typiskhet. När vi kom dit var den fullbesatt och priserna astronomiska: den var fullkomligt exploaterad av de nya svarta-börs-vinnarna och den nya diplomatkåren. Ingen normal bulgar hade råd att äta där mera.

För Bulgarien framstår nu efter 40 års kommunistisk diktatur Amerika som det stora idealet. Allt amerikanskt anammats helt okritiskt med videovåld, hårdrock och allt sådant i släptåg. Hårdast av allt amerikanskt har Livets Ord slagit sina klor i Bulgarien. I Sverige är Livets Ord känt för sin statistik av hög självmordsfrekvens och ännu högre frekvens av psykos. I Bulgarien har det bara börjat. Man kan bara gissa sig till vad en stenhård diktatorisk moral av "endast den kan bli frälst som kan göra pengar" i evangelistisk frälsningsförklädning kan ha för oöverskådliga konsekvenser för ett fattigt folk som bulgarerna.

Kommunismen är död, men kapitalismen består. Är det helt sunt att en amerikansk vulgärkapitalism med pengar som enda mått på livets värden skall få helt fria händer utan konkurrens med sin vämjeliga hårdrocks- och videovåldskultur som reklamångvältar? Nej, det behövs alldeles nödvändigt ett motstånd mot detta, och må detta motstånd ta formen av kultur med litterära och historiska traditioner under namnet av humanism.

Därmed lämnar vi det före detta kommunistiska Europa bakom oss.

Den grekiska världen.

Redan i Plovdiv (antikens Filippopolis) trädde den grekiska kulturvärlden en till mötes med hela sin värme och skönhet. Den gamla delen av staden står under Unescos omedelbara beskydd såsom en unik och pittoresk kulturmiljö utan motstycke med sin charmfulla trähusbebyggelse på de tre bergen

(*"Trimontium"*). Här blandades det slaviska, det turkiska och det grekiska elementet till underbar fördel för alla tre.

Återseendet med Konstantinopel efter två år blev även positivt i allra högsta grad. För två år sedan var landet ännu en militärdiktatur, och vart man än kom möttes man av beväpnade soldater och tiggare. Båda elementen var nu försvunna, och i stället bemöttes man överallt med vänlighet och tillmötesgående på engelska, ett friskhetstecken hos detta land mellan Europa och Asien som påtagligt börjat växa in i det förra. Även de slöjmaskerade damerna var mindre förekommande än för två år sedan.

De grekiska järnvägarna hade plötsligt blivit bättre. För två år sedan tog resan Konstantinopel-Thessaloniki ett helt dygn i anspråk. Nu tog den bara 18 timmar, om än passkontrollen vid gränsen som procedur var lika omänsklig fortfarande: man kallades ut ur tåget klockan 4 på morgonen för att tillfredsställa passmyndigheternas byråkratiska fåfänga en timme på varje sida om gränsen.

Man hade trott att resten av resan skulle ha varit rena semestern efter Bulgarien. I stället mötte man oanade problem. Det svåraste var värmen. I Konstantinopel möttes man av en hetta på 35 grader, som i Athen var ännu värre. (Lägg en tågresa i detta klimat på 32 timmar däremellan.) Att fortsätta ytterligare söderut exempelvis mot Israel och Egypten var otänkbart. I Skandinavien härdas man mot kyla, och de skandinaver som beger sig till Medelhavet under sommaren, när temperaturerna rör sig mellan 30 och 40 grader, måste betraktas som ganska dumma i huvudet, då ju ingen sommar går upp mot den skandinaviska. Nu fann jag mig själv som en dum skandinav utsatt för en extrem hetta som bara kunde golva en. En oerhörd huvudvärk följdes av fullständig vanmakt. Tåget från Athen till Patras visade sig till råga på eländet vara överfullt. Det fanns plats endast mellan vagnarna, och i 38-gradig värme i ett tåg överfullt av svettiga halv döda kreverande turister befanns det enda luftkonditionerade stället vara själva övergången från en vagn till en annan. Dock blev jag inte sjuk förrän jag tog steget bort från grekisk mark.

Grekland förblir Europas urhem och hjärta. Det är något med Grekland som aldrig kan ha sin like någon annanstans. Fastän mitt besök där denna gången blev mera hektiskt på grund av hettan än något av de tidigare, inträffade även denna gång de viktigaste händelserna, mötena och upplevelserna under hela resan där, och det är bara att konstatera, att Greklands andliga betydelse för en kulturmänska aldrig kan överskattas.

Sciroccoproblem.

Jag var inte den enda som hade drabbats av Sciroccos framfart. Överallt fann jag plågade och sjuka människor. En förskräcklig värmebölja hade förlamat hela medelhavsvärlden i mer än en månad med olidliga dagstemperaturer mellan 35 och 40 grader dag ut och dag in. Till och med min värd i Verona, den friskaste av alla människor, kom hem efter en dagsutflykt till Venedig med sitt livs första feber. Alla mina andra värdar och kontakter i Italien, som jag skulle ha träffat, skall vi inte tala om. De låg alla insjuknade och indisponerade; den hårdast drabbade hade redan medicinerat i månader och bara blivit sjukare genom Sciroccos vållande av konstant nervös utmattning.

Det hemska är, att man kan värja sig mot alla sorters väder genom kläder, utom mot värme. Mot en värme som Sciroccos brännande frätande genomborrande hänsynslöst hårda hetta kan man ingenting göra. Det är bara att hålla sig i skuggan, och inte ens det hjälper. Bäst är att sova bort så många timmar som möjligt av dagen inomhus i ett mörkt rum, men om man ska någonstans eller

måste utföra plikter under dagen står man prisgiven vart man än beger sig som mitt i den ofrånkomliga brännpunkten av ett solglas. Saknar man hatt och solglasögon är man fångad naken som en insekt under ett dricksglas dömd till att snabbt försmäkta.

Naturligtvis söker man då svalka till vilket pris som helst och begår alla världens dumheter. Man tar ett kallt bad och får lunginflammation. Man dricker en iskall dryck och får maginfluensa. Man blir kroniskt sjuk på ett eller annat sätt, och eftersom ingen medicin hjälper tar man till universalmedicinen i en eller annan form: ouzo, sprit, vin, konjak, absint, pernod eller whisky och finner denna medicin så tillfredsställande att man blir alkoholist, som majoriteten av alla franska främlingslegionärer i Afrika. Kort sagt, vad man än gör för att få bukt med Sciroccos inflytande så gör man fel. Det enda kloka att göra är att genast så fort som möjligt lämna den bakom sig och resa norrut.

Trots alla sjuka värdskap blev jag som vanligt kungligt mottagen i Palermo. På grund av sjukdom kunde mina värdar inte ta emot mig i sitt hem. I stället skaffade de mig rum på ett pensionat och betalade själva räkningen. Hur långt får man gå i generositet och hänsynstagande? Visserligen är Italien världens mest generösa land både genom sin frikostiga natur, sin mentala friskhet och sin mänskliga värme och har alltid varit det, men även godhet kan gå till överdrift. Min enda protest gällde det faktum, att de genom ett sådant totalt hänsynstagande visade hur litet de kände mig och visste om mig. Jag hade kommit till Italien enkom för att få vara så nära mina vänner som möjligt, och mina värdar i Palermo kunde inte heller veta att jag redan genomlevt alla Scirocchhelvetets fasor och kommit undan med bara litet huvudvärk och en dags total impotens. Kort sagt, genom sitt hänsynstagande tog de ingen hänsyn till mitt perfekta immunförsvar, som var väl härdat mot kyla redan och nu dessutom satts på eldprov genom själva Sciroccon. Visa mig helst inte en sådan hänsyn igen, kära värdar. Hellre sover jag i samma säng som en dödligt sjuk eller spetälsk än att jag vräker mig ensam i världens lyxigaste hotellrum.

Prov på min Sciroccomotståndskraft? Låt en annan knalla runt till fots i Konstantinopel utan hatt och solglasögon med en tung väska och upp till toppen av Taksim mitt under en Scirocchögeftermiddag, och se vad som händer med honom! Låt en annan stå hela vägen i ett överfullt tåg från Athen till Patras (4 timmar) en ännu hetare dag. Låt honom sedan sova ute på däck under natten under överfarten till Brindisi och låt honom erfara Scirocconattkylan! Och ge honom sedan ett sitt-tåg till Venedig under följande natt, överfullt av bråkiga slynglar, som inte ens låter honom sitta i fred. Vansinne, säger ni? Nej, att lämna Sciroccon för Venedig under en dag var det klokaste jag kunde göra. Vilken semester!

Den heta Sciroccon, som blåser in alla Afrikas febrar över medelhavsländerna, hade även satt i gång saker och ting i hela södra Italien. Där pågick som bäst ett fullt utvecklat underjordiskt inbördeskrig, vilket skördade i medeltal tre människoliv (brutalt mördade) om dagen. Orsaken var inre maffia-problem. Anledningen till problemen hade orsakats av att folket i södra Italien plötsligt hade tagit ett historiskt initiativ och vägrat fortsätta falla maffians utpressningsfasoner till föga. Resultatet hade blivit kaos inom maffian. Därför sköt nu alla maffiamedlemmar ihjäl varandra. Rätt åt dem, kunde man ju tänka, men för folket i dessa trakter var kriget en svår prövning. Inför turisterna måste de ju skämmas för spektaklet.

I jämförelse med den kroatiska krisen är den syditalienska betydligt svårare, djupare och mera känslig. Den kroatiska situationen är självklar: kroaterna vill vara självständiga, serberna vill inte låta dem vara självständiga, dumt nog har serberna därför valt att kriga mot kroaterna, och kroaterna kan således inte ha mera rätt och serberna inte mera fel. Men hur inför världen förklara det brutala

dödandet i Syditalien? Varje mord är ju mystiskt och ouppklarligt, och nästan varje mördare lyckas gå fri, åtminstone tills han själv blir mördad anonymt av andra. Den syditalienska situationen går historiskt och folkmentalitetsmässigt så djupt, att det nästan är omöjligt att få någon icke-syditalienare att förstå den. Inte ens norditalienarna kan förstå den. Därför har syditalienarna skäl att frukta för vad de icke initierade egentligen ska tänka om saken, och ingenting är syditalienaren så rädd för som att genom misskänedom bli ansedd för något mindre än vad han är.

Misskänedom är kanske just hela Syditaliens öde. Turisterna trängs och trampar varandra på tårna och gör sig odrägliga i hela Grekland, Spanien och Norditalien ner till Rom, men i Syditalien finner man få turister. På sätt och vis är Syditalien just därigenom mera drägligt som turistland än något av de övriga: man får i princip vara i fred, och man slipper bevittna vulgärturismens ihjälexploatering av den nationella originaliteten.

Denna har förstört det mesta längs Spaniens kuster, Norditalien och Turistgrekland. Hand i hand med turisternas exploatering har industrier etablerats och fördärvat landet miljömässigt: hela Norditalien är som pittoreskt skönhetsland förlorat. Turismen har blivit en platt och banal industri i stället för att förbli ett ömsesidigt hjärtligt utbyte mellan generösa entusiastiska upptäckare av ädlare kulturvärldar och tacksamma presentatörer, vägvisare och värdar.

Det underbara med hela Östeuropa idag är denna saknad av turismen som industri: all kultur i Östeuropa är i princip intakt och väl bevarad trots allt av kommunisternas förvaltning. Exempelvis finns alla Bulgariens 330 kloster kvar som kloster trots en 40-årig ateistisk regim. Överallt i Östeuropa kan man träffa på ursprunglig äkthet. Detta kan man även ännu i Syditalien tack vare turisternas fruktan för landets ökändhet.

Redan när man lämnar det fattiga Bulgarien och kommer in i det betydligt rikare Grekland grips man av beklämning inför miljöexploateringen främst genom bilismen. I Bulgarien kunde man möta en herde vallande en fårhjord mitt på en autostrada. Är icke det en underbar och frisk kontrast mot all miljöförstörande automobilism i världen? Hur mycket vackrare är icke fattigdomens förnöjsamhet mot alla rikedomens laster!

Ytterligare skillnad föreligger ännu mellan öst och väst. Öst är ännu fattigt, och all kultur ligger där högt i kurs. Väst är rikt, men där ringaktas kulturen för att den inte är direkt lukrativ. Följden av detta är det lukrativa videovåldet och hårdrockmusiken som substitut för kultur. I det rika Italien hade jag från Kalabrien till Ligurien till resällskap en mogen ung teknolog minst 20 år gammal. Han underhöll sig under hela sin långa resa genom att lyssna på hårdrock genom freestyle och läsa Kalle Anka. Genom att han hela tiden hade sina freestyleproppar i öronen var varje försök till konversation dödfött. Vi skildes således efter en gemensam resa i hela Italiens längd från skymning till gryning utan att någon av oss hade fått veta något om den andra. Att han var en avancerad teknolog kunde jag förstå av de böcker han hade med sig som han *inte* läste.

En hög teknologie studerandes kulturkonsumtion bestod alltså i detta fall av hårdrock och Kalle Anka. Tyvärr har jag sett alltför talrika exempel på detta. Just teknologer löper extra stor risk att bli helt kulturlösa genom sin ensidigt tekniska inriktning. I Bulgarien hade jag tre teknologer som resällskap. Deras reselitteratur bestod av enbart pornografiska tidningar. Med en sådan kulturlöshet utan litterära intressen, utan skönhetsbegrepp och utan historiska kunskaper om verkligheten tilltar faran för en absolut identitetsbankrutt. Sådana människor löper den största risken att hamna i drog- och sexkarusellen med Aids som slutresultat, fullkomningen av en materialistisk verklighetsuppfattning

och livspraktisering, medan människor med kunskap om verklighetens oändligt djupa bakgrund och dess dokumentering genom litteratur samt med andliga skönhetsvärderingar knappast löper samma risk.

Mitt hem i Europa.

Det finns två städer i Europa som för mig är oundgängliga som miljöer för min kulturidentitet. Den första har dåligt rykte för sin smuts och sin hemska luft, men Athen är ändå Athen, världens mest makalösa stad genom sin historia, genom sin uppfinning av demokratin som politiskt system och genom sin kulturgärningsexplosion, vilken skapade hela Antikens skönhetsvärld från Homeros till romarrikets fall, och vars minnen ännu finns kvar mera levande än någonsin.

Den andra staden är icke Florens och ej heller Rom. Båda städerna kan jag vara utan, men jag kan icke vara utan Venedig, ej heller kan jag vara utan Verona, men mest av alla italienska städer kan jag ej vara utan den ökända, avsides liggande, brottsliga maffiastaden Palermo.

Vad är det då med Palermo, utom dess natursköna läge som överträffar Neapels? Palermo liksom hela Sicilien var efter anno 1264 en ständigt skändad, förtryckt och levande begravningsvagg. Faktum är, att den europeiska renässansen började i Palermo under 1200-talets första hälft genom födelsen av den första italienska litteraturen (som Dante och Florens övertog), genom uppblomstringen av bildkonst, vetenskap, filosofi och religiös tolerans och framför allt genom återuppväckelsen av skönheten som idé, skönheten för skönhetens egen skull, dess omhuldande och dess frihet. Där stod vårt nya Europas vagg hundra år innan Dantes fullbordade Gudomliga Komedie kom ut.

Det är mina huvudstäder i Europa, som jag aldrig kommer att svika som dyrkare så länge jag lever. London, Paris, Budapest, Prag, Berlin, Stockholm, New York och Rio de Janeiro i all ära, men ingen av alla världens vackraste städer kan mäta sig med Athen och Palermo när det gäller historisk inspirationskraft och konstruktivitetsskoncentration.

Påtvingad resignation.

Meningen var att resan från Palermo skulle gå via Rom och Grasse till Paris, London, Cambridge och Bryssel. Emellertid kunde ingen av mina vänner nås per telefon i Rom och ej heller i Grasse. Alla människor tycktes vara sjuka och särskilt på tågen (hela vägen från Palermo till Grasse), som mera lät som rullande tuberkulossanatorier på väg med alla sina patienter mot döden, eftersom hostandet och rosslingarna oavbrutet tilltog, och Frankrike lovade ingen bättring. Intrycket av denna Europas genom tiderna främsta nationaliststat med sin etablerade dekadens och dessutom översvämmat av problemet afrikanska invandrare, såväl araber som svarta, var utomordentligt beklämmande. (Man kan inte bara tåga ihjäl det franska argumentet: Om alla negrerna i Afrika var så fanatiska i att kasta ut alla européer från sina afrikanska hemländer, med vilken rätt anser de sig då böra flytta ut till européernas vita hemländer? Och vilken rätt har de att göra det olagligt?) Ej heller fick jag kontakt med Paris, och längtan efter den övergivna italienska värmen, dess liv och dess positiva människor övermannade mig totalt bakifrån. Det var bara att återvända.

Samtidigt nödgades jag ta hänsyn till rubbningen av min egen hälsas känsliga balans. Jag var tvungen att erkänna att jag inte var fullt frisk, hade jag fortsatt norrut hade jag blivit sämre, och därför var det enda förnuftiga att göra att stanna kvar söder om Alperna så länge som möjligt och helst var

man kunde bli väl omhändertagen. Jag hade begått det fatala misstaget att mitt under den värsta Sciroccohettan svalka mig i ett iskallt bad. Det hade kunnat leda till lunginflammation. Jag kom billigt undan, men hälsan var dock rubbad, och därmed var hela resan tvingad ur sin ram. Programmet kunde inte fullföljas, jag var strandsatt och hänvisad till andras välvilja, jag var inte längre fri och kunde göra som jag ville, och det var bara att ta konsekvenserna. Huvudregeln för alla fritt flängande resenärer är alltid: tag aldrig någon risk! Den regeln hade jag vanligen alltid lyckats hålla, men jag visste inte vilken fara det låg i att svalka sig i ett iskallt bad mitt under ett Sciroccohögtryck. Jag hade inte ens hört ordet Scirocco då ännu. Omedvetet tog jag risken, och därmed var min resa kastad ur sin bana och jag tvingad att stanna bredvid vägen, berövad min initiativkraft och isolerad, genom att man i ett sådant tillstånd inte längre kan uppträda i den form man vill inför andra, och utan krafter att ta mig hem. Kort sagt, det är inte för Sciroccos skull man reser till Medelhavet.

Avslutning.

Därmed slutade resan med en ömklig suck till följd av en överväldigande otur med vädret. Det började redan i Sofia med regn tre dagar i sträck, vilket är mycket ovanligt för Bulgarien; sedan förföljdes man av Sciroccon från Konstantinopel ända till Venedig, och även på Sicilien regnade det utom den dagen då jag reste därifrån, som var kanske hela resans enda riktigt vackra och helt och hållet njutbara dag ur väderlekssynpunkt. Även i Verona regnade det kraftigt, och temperaturen där sjönk till 20 grader, samma temperatur som Göteborg uppvisat när jag lämnat Sverige. Därmed var cirkeln sluten.

I jämförelse med de tre tidigare resorna av samma natur var denna ojämförligt mer strapatsrik och prövande genom Sciroccokrisen och oturen med vädret: jag antog att resan skulle bli svår ner genom Östeuropa och att därefter rena semestern skulle följa, medan det i stället blev tvärtom: allt gick bra tills jag kom fram till Konstantinopel, och där började problemen, som varade resan ut. Emellertid var resan en klar framgång musikaliskt och ekonomiskt och mera så än någon av de tidigare. De musikaliska upplevelserna, utbytena och nya impulserna var oerhörda i sin rikedom, och hela resans totala kostnad blev endast drygt 4000 kronor, vilket slår alla rekord. Därmed blev hela denna månads kostnad på resande fot i 14 av Europas länder inklusive hyran hemma endast 8000 kronor. Därmed blir en ny resa möjlig våren 1992, även om jag nog aldrig mer reser ner till kontinenten om hösten. För att kunna genomföra en så billig och så omfattande resa gäller det att a) i möjligaste mån undvika tåg som kräver extra kostnader, d.ä. främst IC och EC-tåg, b) tillbringa så många nätter som möjligt sittande på tåg, c) undvika restauranger och i stället så mycket som möjligt leva på torrkaffning som man kan föra med sig, d.ä. bröd och frukt, samt d) motstå alla ekonomiska frestelser som att köpa kläder och böcker utomlands. Följer man dessa regler konsekvent kan utgifterna begränsas till ett minimum, så länge man är frisk och slipper nödgas ta hänsyn till sig själv.

Några speciellt minnesvärda möten och bekantskaper må dokumenteras. I Tyskland hade jag till sällskap en nordirländare, alltså en protestantisk Ulster-man, och vi diskuterade livligt den irländska frågan och kom slutligen överens om att egentliga Irland aldrig borde ha lämnat Storbritannien, då religiösa meningsskiljaktigheter kan överkommas med sunt förnuft, diplomati och god vilja, medan en politisk skilsmässa är ett sår som aldrig kan ärra sig. - I Mantua sammanträffade jag med en skotte, som strängt varnade mig för att i mitt tillstånd resa till England i oktober. Men den mest minnesvärda britten på resan var en ung, lång och mager optimist, som satt sin cykel på flygplanet till Istanbul och

sedan cyklat omkring i hela Turkiet inklusive kurdernas vilda gränsland mot Iran och Irak under en månads tid. Hans enda äventyr på vägen hade varit allvarlig stenkastning från barn, vilket spräckt hans ena armbåge; men glasögonprydd, ung och oskyldig verkade han fullständigt bekymmersfri och omedveten om vilka risker han tagit. Kurdernas land är ju rena krigshelvetet sedan åtta år tillbaka, där intet mänskligt liv kan existera utan att sväva i ständig livsfara.

En besvikelse var att finna så många väntsalar stängda i Europas järnvägsstationer. I Hamburg och Budapest och på många andra ställen var väntsalarna låsta och väntande passagerare hänvisade till ingenstans i stället. Till och med i Thessaloniki, Europas kanske mest berömda väntsal så länge järnridån fanns, var denna stängd och låst som om den aldrig hade fungerat och härbärgerat tusentals gäster om natten från alla Europas hörn och inte minst exotiska sådana och inte minst zigenare, musikanter och taskspelare. En natt i Thessalonikis järnvägsstations väntsal glömmer ingen som en gång fått uppleva denna maratonfolkfest av rabalder och underhållning mellan nödvändiga tupplurar.

Hela resans mest imponerande bekantskap var emellertid en dam, min 70-åriga värdinna i Sofia, som behärskade grekiska, turkiska, italienska, franska och tyska utom bulgariska och som dessutom hade studerat japanska. Att leva med denna stora familj på fem människor i deras lilla nerslitna, underbara våning på intim fot under dagligt bruk av italienska, engelska och tyska måste betecknas som resans mänskliga höjdpunkt. Huvudpersonen i denna familj var dock alltjämt den avlidne fadern, en sann humanist, som ägnat hela sitt långa liv åt humanismens tjänst under oavlåtligt förtryck från kommunismens sida och ändå klarat sin integritet igenom det. Hela hemmet vibrerade ännu av hans stora, varma och innerliga ande. Modern gjorde närmast ett grekiskt intryck. Hon var fortfarande alldeles blond fastän över 70, hennes otroliga vidsynthet, språkkunskaper och karaktärsstyrka var som en direkt personifiering av grekernas integritet i öster under eviga turkiska tumskrivar: många av 1900-talets främsta greker har fostrats under den turkiska pressen. Det var ju också öster om Egeiska Havet som det historiska grekiska initiativet började under persiskt förtryck. Som finlandssvensk, som en del av en minoritet av ett land som en gång var svenskt, är det lätt att känna en stark frändskap med greker som överlever öster om Hellas.

Till bekantskaper av motsatt slag: i stationsrestaurangen i Genua, den arkitektoniskt dyrkansvärda stationen Piazza Principe, kan man lätt hamna i sällskap av både sjömän, fyllon, helgon, prostituerade och transvestiter. En helig påstruken sjöman, kraftigt skelögd, försökte förgäves med min tålmodiga hjälp bilda sig en uppfattning om var i all världen Skandinavien kunde ligga. Hans geografiska kunskaper inskränkte sig till Lourdes och några andra vallfartsorter samt hamnar i Spanien och Portugal, men icke desto mindre höll han envist fast vid att han höll sin heligt skyddande hand över hela världen och över hela mänskligheten. En annan dam på Palermotåget hade också personligt färgade geografiska kunskaper. Hon visste precis var Sverige låg. Där åt man dåligt, och det låg någonstans norr om Livorno.

Så ur hennes synpunkt, så skulle mitt öde snart bli att, som så många andra dumma människor, försvinna och upplösas i det gråa geografiska dunklet, som likt en svart förmörkande trollkappa bredde ut sig över hela den europeiska kontinenten norr om Livorno. Och ur sin palermitanska synpunkt hade hon säkert rätt.

Resa till Egypten

Motto : Resan var så omtumlande, att det kommer att bli svårt att få folk att tro på vad jag verkligen upplevde.

25.2. I praktfullt solsken beskådades från 9000 meters höjd hela svenska västkusten, Östersjön, Polen, Tjeckoslovakien med dess snötäckta berg, Ungern och Rumänien med ännu mera snötäckta berg, de vilda Karpaterna. Sedan började tjockan. Hela Svarta Havet och Turkiet var inbäddade i moln, men berget Taurus siktades innan hoppet togs över Medelhavet. Sedan började den riktiga dimsoppan, och Kairo mottog sina landande turister med kall snålblåst, kyla och regn. Bussresan från flygplatsen tog fyra timmar men förstördes endast av en lyxhora på dåligt humör av ostasiatiskt ursprung som förolämpade alla människor omkring sig på olämpligaste tänkbara språk. Så fort lyxhotellet (med flagande tapeter, död radio och inget vatten i badrummet med undantag av klosetten, som dock inte ens orkade spola ner tidigare gästers bajskorvar,) som var trestjärnigt och låg nära pyramiderna, intagits och befunnits tillräckligt trivsamt, begicks staden med nya vänner och bekanta hos en egyptisk familj som bjöd på mat, te, kaffe, konjak och vattenpipa. Mera hjärtligt har jag aldrig någonsin blivit mottagen av ett främmande land med så gränslöst generöst och reservationslöst öppna armar.

Några tidigare okända extra deltagare till konferensen har stiftats intressant bekantskap med, bl.a. en ateist och en zigenare. Tyvärr är Sinaiutflykten i farozonen.

26.2. Tid och plats för konferensen har preliminärt beslutats: Sinai natten den 27-28.2 från skymning till gryning i fria luften antingen uppe på själva berget eller där någonstans omkring. Platsen är idealisk för de flesta deltagarnas önskvärda anonymitet och likaså tiden: risken för störningar är den minsta tänkbara. Transporten dit är visserligen ett problem, men det går olika bussar, somliga kan

diskret ta sig fram med bil och andra med häst och till och med per kamel. Ett alternativ hade varit utanför Cheopspyramiden, det alternativet kvarstår om något skulle äventyra Sinaialternativet, men risken för störningar vid den stora pyramiden så nära Kairo med turistmarknad runt omkring är mycket större än ute vid Sinai.

Deltagarna tycks bli tretton: en katolik, en ortodox, en protestant (en kvinna som varit gift och skiljt sig från en muslim,) en kopt, en assyrisk och en armenisk kristen, en jude, en shiamuslim, en sunnimuslim, en hindu, en buddhist, en zigenare och en ateist. Antalet tretton är oroväckande, men därigenom kan de kristna inte bli en majoritet eller ens 50%, och förhoppningsvis deltar Gud som nummer fjorton. Det kan bli ännu flera. Munkarna i Katarinaklostret vet ingenting och skall om möjligt hållas ostörda.

Alla ska få yttra sig fullständigt fritt om de framställda frågorna. De båda muslimerna heter Ismael och Muhammed och är redan mycket goda vänner till mig, den senare kanske till och med en broder för livet.

President Mubarak har samtidigt idag hållit sitt stora tal inför årsdagen av befrielsen av Kuwait och däri framhållit Egyptens egenskap som alla islamska länders diplomatiska ledare och försonare. Arabien lär knappast protestera, och Irans eventuella protester lär vara fåfänga. Därför tiger Iran.

Min första avföring i diarréernas förlovade hemland Egypten var mycket hård. Det gäller att inte reagera negativt rent mentalt inför Egyptens främmande kök, utan att i stället förse sig med alla dess ytterst skiftande former utan att utesluta något.

27.2. Bara buddhisten kom fram. Kanske det var någon mening med det. Anledningen till denna kalldusch var naturlig: Sinaihalvön var översnöad. Ett iskallt helvete väntade oss. Det var säkert varmare och torrare på Hardangervidda. Vart alla de andra tog vägen vet vi ännu inte, men de såg väl snön och flydde, antingen till Sharm-el-Sheikh, Suez eller Nuweiba.

Inte heller var berget tillgängligt. Ett amerikanskt par hade försökt bestiga det och kommit ner genomsura och genomförkylda. Dagen innan hade endast en fransman varit gäst i klostret. Denna dag ankom utom jag och buddhisten ett schweiziskt par, ett tyskt par från Stuttgart, det amerikanska paret från Kalifornien och två unga österrikiskor, som stannade i byn och inte ens vågade sig upp till klostret. Schweizarna försökte pruta med en arabisk taxichaufför från 3 kronor resan till 2. De fick ner priset med 20%. Är det så schweizarna gör sig rika: prutar med arabiska analfabeter från 3 kronor till 2 utan att ens lyckas halvvägs? För mig var det pinsamt med en sådan materialism och småaktighet vid Mose berg.

Naturligtvis var området turisminfekterat. Platsen är gudomlig, och man kan förstå Moses fanatism i att driva sitt folk ända hit för att sedan låta dem stanna här. Men det har gått *business* i det religiösa, Coca Cola och souvenirer är vad Moses och Israels barn hade mötts av här idag, vilket är mycket fjärran från grundmeningen med det hela. Men klostret fungerar bra som port mot berget, om det nu verkligen var det berget, det skulle lika bra kunna vara någon av de andra fyra-fem nästan likadana topparna, sannolikt var det kanske flera av dem. Det är bara platsen nedanför under alla dessa toppar, denna märkvärdiga plåtå med upptornande bergskatedraler överallt omkring sig, som man kan vara helt säker på som Israels gudstjänstlägerplats.

Eftersom konferensens höjdpunkt därmed inte blev av är det kanske lämpligt att resultaten hittills får en liten parentes. Konferensens huvudfråga var: "Skall islam få ha en framtid eller inte?" Nio röstade bestämt nej, tre röstade ja och en lade ner sin röst. Den nedlagda rösten var överraskande nog

protestanten, den från en muslim frånskilda damen. De som röstade ja var naturligtvis Ismael och Muhammed samt zigenaren. Alla har fått motivera sitt sätt att rösta.

Huvudargumenten mot islam är fallet Salman Rushdie, fallet Saddam Hussein och vissa textavsnitt i Koranen. Textavsnitten, konferensens tyngsta argument mot islam, var följande:

1. "Att störa den religiösa ordningen är ett värre ont än att döda." (2:214)
2. Förnekandet av att Jesus dog på korset. (4:156) Det är visserligen en intressant teori men som teori omöjlig att upphöja till dogm.
3. Profetens och Koranens anspråk på ofelbarhet, ex. profeten som "den fullkomligt rene". (7:156-158) Här föreligger tolkningsvariationer.
4. Profetens destruktiva uppsåt: "Vi skall sannerligen förvandla allt som finns på jorden till en öde öken." (18:7)
5. De dödas kroppsliga uppståndelse. (22:7) Många kristna har samma föreställning, islam har övertagit den från kristendomen, och naturligtvis ställer denna orealistiska föreställning även kristendomen i tvivelaktig dager.
6. "Gud älskar förvisso dem som strida för hans sak i slagordning lik en väl hopfogad byggnad." (61:4) Gud som det organiserade krigets älskare, föreställningen om en krigsgalen Gud.

Hindun och buddhisten har mest anklagat islam för dess aggressivitet och dess despotiska kvinnoförtryck - dessa har hårdare opponerat sig däremot än någon av de kristna. Ateisten anklagar judendomen och kristendomen för samma sak medan han tolererar hinduism och buddhism.

De fem kristna säger ingenting än så länge emedan de har en överraskning i bakfickan. Protestanten, den frånskilda damen, är väl det kristna lägre intressantaste argument. Hon menar att fördomarna mot islam är överdrivna, att ingen utom muslimerna själva egentligen kan veta vad de talar om när islam diskuteras, att kvinnoförakt visserligen förekommer men att muslimer i regel är mera ärliga och renhåriga än några judar eller kristna.

Sunnimuslimen menar att det är Shia och enbart Shia som dragit vanära över islam med att gå till överdrifter i Iran. Han menar att islam skulle må bättre och bli helt rumsrent utan Shia. "Men Saddam Hussein," genmäler då den ortodoxt kristne, "var Sunnimuslim och drog mer vanära över islam än någon annan muslim i historien genom sina krig mot först Iran i åtta år och sedan mot det obehäpnade Kuwait." Då tiger Sunnimuslimen och medger att hela islam måste skämmas för Saddam Hussein.

Sedan kommer Shiamuslimens svar, det intressantaste av allt som har sagts hittills. Han hade aldrig ställt upp om han inte haft ett försvar att komma med. För det första ger han oss rätt i att Muhammeds ofelbarhet inte håller, att det finns vissa ställen i Koranen som kan och som bör diskuteras. Men om Muhammeds ofelbarhet måste ifrågasättas, tillägger han genast, så måste även påvens ofelbarhet ifrågasättas.

"Visst har ni rätt," säger han, "visst är islam en burdus och onyanserad religion, den yngsta världsreligionen, som lever högt på sin manliga aggressivitet med det heliga kriget som ett fruktansvärt vapen. Men det är inte Shia som är skyldigt till islam. Det är islam som är skyldigt till Shia. Sunni och Shia är bröder, och ingendera kan belastas för sin faders hårda fostran. Om den ena är skyldig så är båda lika skyldiga." Och han betonar rättvist, att Saddam Hussein i Sunnis namn orättfärdigt offrade det shiitiska Iran och Kuwait för sin destruktiva grymhet. Och han tillägger försiktigt, att Saddam Husseins ställning och verksamhet hade varit omöjlig om inte Amerika, Kuwaits bästa vän, hade byggt upp den.

"Men ni kan inte stoppa islam," fortsätter han, "lika litet som ni kan stoppa katolska kyrkan. Som vår vän här har sagt," och han vänder sig till mig, "så lever både islam och katolska kyrkan mest på enkelt och fattigt folks brist på kunskap. Ja, religionen är den kroniskt fattiges sista tröst. Berövar ni honom hans tro på Allah och profeten och jungfru Maria så berövar ni honom hans hjärta. Islam är egentligen en kristen sekt. Jesus och Moses är lika stora för oss som Muhammed, och vi respekterar Jungfru Maria. Men ni rika västerlänningar," och därmed vänder han sig stolt och djärvt i en storartad moral mot en deltagare som aldrig räknats med i konferensen, "vill ersätta de fattigas drömmar med droger och prostitution, med pengar och egoism, med Coca-Cola-kultur och pornografi, med bilavgaser och miljöförstöring. Det är *det* vi fattiga muslimer mest vänder oss emot. Vi fattiga har rätt att få vara hederliga fattiga och få ha våra ideal i fred. Och det är vi som skänker världen barn mest av alla. Tänk på det. Ni rika västerlänningar med er miljöförstöring, er materialism, er familjeupplösning, er moralupplösning, er otukt, er elakhet och cynism, er dryga snålhet och beräknande hänsynslöshet skänker inga goda barn åt världen. Ni förgås i era mediciner, era droger, era utsvävningar, er narcissism och er brist på idealism och skaffar mer och mer adoptivbarn från tredje världen samtidigt som ni gör fler och fler aborter. Det är vi i tredje världen som lever ett normalt och naturligt liv i våra drömmar, vår naiva tro och våra lyckliga familjer. Ingen kan stoppa naturen, och vi lever med naturen, och därför kan ingenting stoppa oss."

Så långt har vi kommit. Fortsättning följer.

28.2. I gryningen besteg jag berget. Här är resultatet:

Den nya dekalogen.

1. Det finns en Gud.

2. Han är lika evig som timlig, lika levande som död, lika personlig som opersonlig, lika universell som allestädes närvarande i allt liv och lika evigt närvarande som evigt frånvarande.

3. Den högsta hädelsen mot Gud är att bruka någon form av våld mot någon form av liv.

4. Andra synder är vrede, falskhet, avundsjuka, frosseri, stöld, förtal och varje form av destruktivitet. Att ge efter för någon av dessa synder är bara föraktlig svaghet.

5. Kärlek är aldrig en synd, och sann kärlek är oförenligt med otukt.

6. Allt liv är heligt. Endast ens eget överlevande kan ursäkta någon form av dödande.

7. Det finns inget förtryck utom makten. All makt riskerar att innebära förtryck. Därför kan makt rätteligen utövas endast genom ödmjukhet. Därför är ödmjukhet och sanning varje maktutöwares främsta plikt.

8. Själens odödlighet är beroende av individen själv.

Ingen har någon rätt att förneka någon form av odödlighet rent teoretiskt, och ingen har rätt att förneka någon hans rätt att få dö så fullkomligt som möjligt.

9. De tre främsta dygderna är godhet mot sina medmänniskor, trohet mot sina egna och personlig arbetsamhet. Samvetet är den högsta lagen.

10. Ditt liv är ett lån från Gud som du äger att förvalta. Allt måste du ge tillbaka, och allt vad du gör, säger, skriver och tänker måste du redovisa för.

Allt kommer att nagelfaras och kontrolleras, och ingenting kan i längden döljas.

Din högsta strävan bör därför vara att alltid göra vad som är rätt, och dina största fiaskon är dina underlåtelser.

Tanke utan handling är därför lika värdelöst som handling utan tanke.

Domen över dig som död kan du aldrig överklaga.

Tänk på det i dödsögonblicket, när summan av ditt liv står klar för dig själv.

Det är aldrig för tidigt att justera vad som bör justeras.

Naturligtvis kom inte denna "nya dekalog" till mig där på berget genom nya stentavlor. Nej, vi utarbetade den tillsammans med min ortodoxe broder i Göteborg redan den 23.2 som förslag till ett grundläggande initiativ till att förena alla religioner till en. Somliga av oss fick denna dekalog redan för fyra dagar sedan, och vi översatte den redan före resan till engelska; men genom det trots allt lyckade besöket uppe på Mose berg fick den ett slags andligt *imprimatur*. Naturligtvis har de kristna vännerna sina invändningar mot att den inte innehåller något om Jesus och muslimerna mot att den förbigår Muhammed, men varken juden, hinduisten, buddhisten, ateisten eller zigenaren hade några invändningar. Med mig och den ortodoxe blir det sju för och sex tveksamma.

Mest positiva till denna dekalog var anmärkningsvärt nog zigenaren och ateisten. Zigenaren råkar vara insatt i den gammalegyptiska religionen och menar att denna dekalog äntligen försonar Moses och Faraos med varandra. Ateisten prisar dekalogen för dess sunda förnuft och för dess lugna förbigående av allt religiöst flum och flams. Buddhisten kommer närmast hans uppfattning. Han gick upp på berget efter mig genom snödrivor och smältvatten och stannar kvar vid Sinai efter att jag återvänt till Kairo.

Bussresan mellan Kairo och Sinai tog tur och retur 18 timmar. Vägen var bitvis rena tvättbrädan över den mest utsatta ökendelen. Suezkanalen sågs bara på avstånd, då bilvägen gick under den genom en tunnel. En kort lunchpaus togs mitt i öknen i en oas med servering. Direktören var sällsynt sympatisk. På ditvägen glömde jag mina handskar kvar på en stol. (Det fick jag men av när jag vid bestigandet av Sinai ådrog mig skrubbsår på händerna.) Öknen blev bara vackrare ju närmare Sinai man kom. När sedan den första snön uppenbarade sig infann sig en mördande kall och förbjudande stränghet. Kontrasten mellan oasparadiset Nuweiba och Sinai var som mellan Tahiti och Spetsbergen. När det sedan övernattades på klostret frös alla. Ingen kunde tvätta sig, ty allt vatten var fruset. Klosterträdgården var intäckt av is och snö. Vi låg med fyra-fem filter men frös ändå fullt påklädda under en massiv värmevikt. Värst av alla frös buddhisten. Vi beslöt att kalla klostret för "*Winter Garden Hotel*".

Bergsklättringen var inte bara besvärlig och våt utan även fysiskt ansträngande. Efter nedkomsten kunde jag inte längre räta på ryggen. Jag var helt enkelt överansträngd. Efter det nedisade och

genomförkylda amerikanska parets bittra erfarenheter av en bestigning vågade sig ingen upp utom jag och buddhisten. Schweizarna menade att man endast med månstövlar ("*moon-boots*") kunde våga sig på berget, och ingen av de andra ens reflekterade över att våga ett försök. Men vädret på morgonen var oemotståndligt, och när man väl kommit i gång efter en ordentlig Campari var det bara att kämpa på tills man var uppe. Vad gjorde det att man trampade ner sig i snön, fick skorna fulla av snö, ramlade i snödrivor och även fick ärmarna fulla av snö, när man föll och måste använda de bara händerna som stötdämpare, när man ändå hade ångan uppe? Jag gick upp och kom ner för stentrappans 3600 trappsteg medan jag rekommenderade åt buddhisten att i stället använda den längre men lättare kamelstigen, vilket även amerikanerna hade rekommenderat. Det hör även till saken, att jag med mig till Sinai hade Bibeln, gamla och nya testamentet, och Koranen. Dock tog jag dem inte med mig upp på berget. I stället hade jag i mina tankar inledningen till Sibelius sjunde symfoni på för fullt. Naturligtvis är denna Sinai-incident inte av omedelbar praktisk och avgörande betydelse för alla världens religioner men dock åtminstone ett försök till konstruktiv demonstration inför evigheten.

När bussen på återvägen på nytt stannade vid ökenkaféet för lunchpausen hade ägaren tagit vara på mina handskar, så att jag fick tillbaka dem - ett vackert tecken på egyptisk ärlighet. Han hade ändå inte vetat att jag skulle komma samma väg tillbaka.

Det vackraste av alla tecken var dock planteringen uppe på Mose berg, en vacker cypressörtagård mitt i snön på denna heliga plats, kanske den heligaste av alla, vars frid inom en naturlig fästning innanför bergstopparna fullkomligt tog andan ur en med sin fullkomlighet. Naturligtvis hade Moses kunnat tänka ut hela Moselagen endast på ett ställe som detta i en så påtaglig omedelbar närhet av öknens egen omätligt majestätiske Gud. Och här reste sig grönskande cypresssträd mitt i ett norskt snölandskap. Öknens var full av vatten, och öknens grönskade. Det var bara att konstatera.

29.2. Konferensen avslutades i skuggan av den stora pyramiden. Alla var ledsna över uteblivandet vid Sinai, medan buddhisten var dagens hjälte. Endast han hade tagit samma buss som jag. De andra hade alla valt lättare färdsätt och färdvägar och därför blivit på vägen. En bil hade fått motorstopp och blivit stående mitt i öknen under en kall och fasansfull väntan på hjälp. Hindun hade blivit sjuk, och de som körde med honom måste föra honom till Suez. Det tredje ekipaget hade stannat i Nuweibas sommarparadis efter att ha avskräckts av Sinais vinterlandskap och tagit för givet att alla andra skulle reagera på ungefär samma sätt.

Den som sagt minst av alla under konferensens dagar var juden, liberal och lärjunge till Abba Eban. Nu kom han äntligen med sin syn på saken. Han vände sig till muslimerna och de kristna, som haft invändningar mot att den nya dekalogen "glömt" Jesus och Muhammed.

"Den säger heller ingenting om Moses, Toran eller Talmud. Ändå är den ur judisk synvinkel fullt acceptabel. Vi kan aldrig förneka de ortodoxas förekomst, eller de bokstavstroga, som jag vill kalla dem, och vi kan aldrig ta deras rätt att få vara bokstavstroga ifrån dem, vare sig de är ortodoxa judar, islamska fundamentalister, mormoner, Jehovas vittnen eller scientologer, men en sak kan göras och måste göras. Alla sådana bokstavstroga använder sitt fastklamrande vid bokstavligheten som skyggglappar mot omvärlden. Hela deras verklighetssyn blir därav förvriden och oriktig. Därför är det av högsta vikt att bokstavstroga aldrig får något politiskt inflytande. Deras bokstavstroghet är total andlig underkastelse under ren andlig diktatur, och därför måste bokstavstrohet leda till diktatur. Därför är bokstavstrohet oacceptabelt i en demokratisk verklighet där fredlig samverkan är av nöden för överlevnadens skull, i synnerhet i nya svåra tider som hotas av Aids och global miljökatastrof. I

sådana tider är det absurt att kräva att allt skall bli bra om man bara noggrant följer alla tredje och fjärde Moseböckernas regler och föreskrifter, om man bara gör de rätta pilgrimsresorna och om man bara går i mässan varje söndag. De heliga skrifterna från Moseböckerna till evangelierna och Koranen är stor litteratur och kanske den största, Moselagen går litterärt djupare ner i våra mentala rötter än vad till exempel Homeros, Dante och Shakespeare gör hos sina folk, och därför bör sådana böcker läsas ständigt om och om igen, men det går inte att genomföra deras ideal i verkligheten, ty verkligheten är ständigt oavbrutet föränderlig, och alla ideologers misstag är att försöka omsätta sina ideal i en statisk verklighet, vilket är den yttersta omöjligheten. För en framtid, som inte bara hotas av Aids och global miljökatastrof utan även, som vår vän Muhammed framhöll, av industrivärldens omänskliga kortsynthet och egoism, behövs det verkligen att alla religioner förenas till en enda som verkligen omfattar alla. Därför tar jag gärna emot denna nya dekalog, och jag uppmanar er muslimer och kristna att göra det samma. Moses, Jesus och Muhammed lär nog överleva ändå."

Nu tog broder Johannes till orda, min ortodoxe närmaste medarbetare, medskyldig till "dekalogen".

"Du har talat väl, hebreiske broder. Emellertid bortser du från en sak. Varför har profeterna Moses, Paulus och Muhammed omgivit sina religioner med så höga och hårda murar av skenbar intolerans och stränghet? Saken är den, att det tyvärr finns mycket ondska bland mänskorna. Hur hög vår idealism än är, så måste vi samtidigt omge vår verksamhet med ett ogenomträngligt skydd mot just ondskan. Vår shiitiska broder var den förste som vågade ta upp den saken, men ingen har tänkt på hur till exempel din nya dekalog, Christian," (därmed gav han orättvist mig äran för den,) "skall kunna skyddas mot framtida missförstånd och avsiktliga feltolkningar som kan leda till attacker och ondska. Därför måste vi ha fler sådana här konferenser. Det här är en början som kräver en fortsättning. Det måste vi återkomma till när väl denna blivit skriftligt dokumenterad och justerad. Därmed avslutar jag denna världens hemligaste religiösa konferens." Och i egenkap av dess ordförande avslutade han den.

1.3. Därmed var det bästa av resan över, och den ofrånkomliga melankolin efter en höjdpunkt infann sig. För att bli av med den reste jag till Luxor: en tolv timmars tågresä sittandes hela natten. Men det var värt besväret. Luxor är en underbar plats, och man förstår att så många faraoner ville bli begravda här. Jag tog in på ett hotell där värdskapet var nubiskt och fick således stifta bekantskap även med något av Nubiens mysterier. Nubierna, vilkas land börjar vid Assuan, motsatte sig byggandet av den stora dammen, varpå Nasser 1967 lät spola bort och dränka 3000 av de besvärligaste nubierna i den mest motspänstiga byn nedanför dammen, och därmed bröt han det motståndet.

När vi nu ändå drabbats av resans mera melankoliska del är det lika bra att även några melankoliska erfarenheter dokumenteras. Den mest melankoliska är den egyptiska girigheten. En normal egyptier förtjänar 200 kronor i månaden, en läkare och en tandläkare som jag träffade förtjänade 350, och dessa två var mycket bedrövade över hur hänsynslöst vissa egyptier lurar turister på pengar. De sätter sig helt enkelt fast på dem som blodiglar och släpper inte taget förrän de lyckats sälja sitt värdelösa skräp i form av förfalskningar och pastischer. Jag förlorade bortåt 150 pund (50 dollar eller 300 kronor) bara för att bli av med sådana blodiglar. Andra gjorde värre erfarenheter.

Mest melankoliskt var fallet med papyrusförsäljaren. Han hade storartade anor och hade övertagit rörelsen efter sin far, som fått premium av Anwar Sadat för att vara den ende som verkligen kände till hemligheten med papyrustillverkningen. Han visade mig hur man tillverkar papyrus. Jag hade sett det förut och imponerats av den utomordentliga noggrannheten i hantverket, men denne rike arvtagare

gjorde det slarvigt och förklarade allting oklart. Hans påfallande slentrian gjorde det genast klart för mig vad jag hade råkat in i: blodigelsproceduren, och det fanns ingen annan väg ut än att köpa vad han ville sälja för så lågt pris som möjligt. Jag fick 55% rabatt, men ändå fick han mer än vad hans papyrusarbete var värt, ty han var bara intresserad av pengar, och hans fäderneärvda, internationellt högt ansedda firma hade en beklaglig framtid framför sig: att råka ut för dekadens genom slarv och spekulationer.

Även i det pittoreska Luxor florerade blodigelsmekanismen. Turist = pengar, och en sådan är till för att skinnas. Jag begick misstaget att inte genast gå till ett rekommenderat hotell. Jag inbillade mig att man kunde hyra en cykel och undvika hotell, då jag ändå inte skulle stanna över natten, men jag råkade på vägen ut för blodiglar som tvingade mig till ett hotell som tvingade mig att skriva in mig då jag annars inte kunde få hyra någon cykel emedan jag inte hade passet med mig. Även Sinai hade jag besökt utan pass men där sluppit utpressning.

Många ville sälja hasch till mig. Till slut frågade jag min nubiske vän, vars fader 1967 hört till de 3000 som Nasser spolade bort och dränkte i ett avsiktligt massmord, (Sovjet bekostade dammen,) varför så många ville sälja hasch till mig. Han förklarade att det var en lönsam verksamhet. Alla europeiska turister i Luxor ville gärna röka hasch. Melankoliskt.

Vad var mera melankoliskt: det arabiska nöjesfältet med bazarer och fullt håll-i-gång vid Konungarnas Dal i Luxor eller det arabiska nöjesfältet med fullt håll-i-gång och bazarer utanför världens största grav, Cheopspyramiden? Det fattades bara karuseller och pariserhjul, men det kommer väl med det ökande västerländska inflytandet.

Kairos slum var inte lika melankolisk i allt sitt oändliga elände. Det säger en del om dess standard, att de fattigaste tillåts leva på begravningsplatserna i de små gravkapell som byggts åt de döda, emedan det vore obarmhärtigt att hålla de fattigaste därifrån. Jag gick en dag vilse i Kairo och fick en ordentlig *sight-seeing-tour* genom det värsta armodet, men folk är ändå harmoniska, positiva och förnöjsamma, och glada tillrop mötte mig överallt. "*Moustache-Barbe-Sahib*" kallades jag glatt bland de fattigaste. Man behöver aldrig vara rädd i Kairo var man än rör sig, ty så genomgående är renhårigheten, och ett sådant vitsord för en världsstad, där Afrika, Asien och Europa möts, som är både Afrikas och hela den islamska världens största stad, är underbart i sin höghet. Lika stor som kriminaliteten är i New York, lika liten är den i Kairo.

Melankolin når emellertid en bitter höjdpunkt vid just Cheopspyramiden, där turisterna trängs för att få kräla in i gravkammarens yttersta mörker. Gravar byggs inte för att man ska klättra på dem eller krypa in i dem. Lämna Faraos i fred med sitt eviga världsrekord i fåfänga.

Faraos fåfänga.

Vad väntade du att få med dig till den andra sidan, gudomlige Faraos?
Hela din rikedom, allt vackert guld, dina skepp, allting utom din själ?
Det var blott för din fåfängas skrytsamhets skull
som prins Moses en gång gjorde uppror mot dig
för att finna en mera bestående Gud än ditt glitter och guld, dina later och olater.
Samtidigt var du dock höjden av naivitet. Aldrig kommer man från
att den stora civilisationsenhetstanken kom till genom dig,
genom ditt riksförenande, genom din ordning och din underbara generositet.

Vad som slår en mest av alla fina skulpturer av Farao är hans "*Stage Presence*", hans självsäkerhet och hans lysande och övertygande starka skådespeleri. Men just den är hans fåfänga. Gagnlöst tog du med dig guld in i graven, o Farao, hur mycket guld du än tog, ty din grav blev fullkomligt utplundrad ändå av vandaler som logiskt nog tyckte att de bättre kunde behöva ditt guld än du själv. I din fåfänga ligger du fullkomligt naken, o Cheops, och inte ens kvar i din grav, som är tom, utan guld, utan någonting alls utom tomhet och nakenhet. Eller var det kanske meningen? Kanske du insåg att du såsom död aldrig skulle bli så respekterad som levande? Kanske du insåg, att du aldrig kunde ta med dig den makt, som var den enda faktor som gjorde dig så respekterad och rik? Kanske genomskådade du människosläktet och skrattar fortfarande åt det, med tomheten i din gravs mörker, med en cynicism utan gränser? Ja, skratta åt människorna, Cheops, ty de förblir obotligt fåfänga. Kanske kurerade du din personliga fåfänga just genom byggandet av din rekordstora grav, men för människosläktets, turisternas, alla småaktiga människors fåfänga, (fåfänga hör alltid samman med småaktighet,) har det nog aldrig någonsin funnits det ringaste hopp.

2.3. Vid min återkomst till Kairo berättade broder Johannes för mig det värsta. Efter min avresa lördag kväll hade de värsta meningsskiljaktigheterna mellan de kristna och muslimerna brutit ut. Armeniern hade vågat ta upp fallet Salman Rushdie till närmare behandling, vilket hade inlett en allt intensivare oändlig diskussion mellan de kristna och muslimerna, vilket småningom övergick till rent gräl. Hindun och buddhisten hade då dragit sig tillbaka jämte vår enda kvinnliga konferensdeltagare (den frånskilda), juden, zigenaren och ateisten. Till slut hade också muslimerna sårade och bedrövade dragit sig tillbaka.

Problemet var tydligen det, att Salman Rushdie inte var någon hädare ur kristen synpunkt, medan han var det ur muslimsk. Salman Rushdie har en gång för alla retat islam, och även om det var onödigt av islams shiamuslimer att låta reta sig så till den grad att de beslöt att stackars Salman Rushdie måste dö, så var det lika onödigt av armeniern, assyriern och kopten att blåsa liv i denna problematik bara för att reta Ismael och Muhammed.

Nu har alla rest sin väg utom broder Johannes. Han gjorde vad han kunde för att dämpa det fanatiska temperamentets svåraste avigsidor men lyckades inte helt. Emellertid hade han i någon form lyckats forma vissa riktlinjer för framtiden.

"Trots allt har vi nått en del märkliga resultat med vår konferens, som vi måste ta vara på. Men vi måste även skydda dem. Jag har fått alla de andra att gå med på, att endast du får skriva om vår konferens, då bara du kan göra det så att allt det väsentliga kommer fram utan att det väcker anstöt eller verkar propagandamässigt. Alla deltagare har av mig fått fullaste frihet att inför påflugna och fräcka frågor förneka hela konferensen, om det skulle behövas. Vår styrka är vår hemlighet, vår saknad av konkretiseringar som folk kan hacka på och bringa i tvivelsmål, och vår bästa politik för framtiden är att bevara hemligheten. När du skriver om konferensen, så skicka den inte till vem som helst, och blotta den inte för andra än för sådana som kan tänkas förstå den." Jag lovade att visa honom den fullständiga dokumentationen före någon annan.

Därmed blev det, och även han reste iväg som den siste, efter att ha väl sett till att alla de andra kommit lyckligt iväg. Utan honom hade konferensen aldrig blivit möjlig, han hade samlat alla orientalerna medan jag egentligen bara bidragit med damen och juden, och för mig var konferensens största succé det att broder Johannes över huvud taget gick med på att låta mig skriva om den.

Så här efteråt går det dock inte att undvika att misstänka, att den avgörande anledningen till att Johannes ville att endast jag skulle skriva om konferensen var, att jag var den enda av deltagarna som inte var närvarande vid grälen och upplösningen.

3.3. Det är avresedag, och det är dags att summera resan. Sammanlagt kostade den mig 5000 kronor. Efter erlagd avgift för resa och Kairohotell hade jag 1500 i reskassa (för mat, extra resor och nöjen) vilket gick precis jämnt ut. Det är hälften av vad min egyptiske vän och läkare menade att var minimum för vad en utländsk turist kan klara sig på under en vecka i Egypten. Jag hade till och med kunnat spara en femtedel därav om jag inte råkat ut för så många väl rutinerade blodiglar. Ett svenskt par, två av de tre deltagare i charterresan som jag kom i god kontakt med, och som båda blev sjuka, hade som jämförelse med sig 16,000 kronor. Varför blir man som turist sjuk i Egypten? Jag tror att den främsta anledningen helt enkelt är den drastiska kulturkollisionen. De för svenskt tänkesätt omöjliga förhållandena i ett muslimskt land blir helt enkelt för överväldigande, man upplever en psykisk mentalitetskris och blir extra sårbar, och så ådrar man sig vilka åkommor som helst. Ett par tog två extra resväskor med sig med enbart svensk mat och svenska konserver och drycker för att fullkomligt gardera sig mot de egyptiska magsjukdomarna. De blev sjukast av alla. Själv klarade jag mig utan andra kroppsliga besvär än en knäckt rygg efter Sinai och blåsor under fötterna efter diverse promenader i Kairo. (Att gå från Centralstationen till Cheopspyramiden tar 170 minuter.) Cykeltutflykten i Luxor kurerade allt.

Det var den materiella summeringen. Min personliga summering av konferensen måste tyvärr, hur positiv helhetssumman än blir, dock bli negativ för islams del. Den muslimska drillningen, indoktrineringen och manipulationen av allt enkelt fattigt folk är på sina håll skrämmande lik systemet i Maos Kina. En fattig muslim kan aldrig räkna med att kunna bli välbärgad eller ens kunna höja sig ur sitt totala armod så länge han håller fast vid islam och följer dess regler. Islam är en andlig diktatur grymt genomförd och etablerad av Muhammed, och att vara en lojal muslim är att vara livegen på livstid, en slav under ett strängt diktatoriskt förtryck. Männens låtsas inte om det, men man märker förtrycket hos kvinnorna. Deras svarta nunnedräkter, som döljer allt utom att de kan se, är i själva verket uttrycket för att de har gett upp som människor. De har försakat sitt människovärde och lever under en kronisk, bitter, tårlös och apatisk sorg utan gränser. Enda sättet för någon att bryta islams andliga förtryck och dess förnekande av allt människovärde är att bryta med islam.

Dock bör man skilja skarpt mellan sunni och shia. Sunni kan respekteras, den är inte omöjlig utan liberal, tålmodig, fredlig och respektfull, men shia är en sekt som med politisk makt bara kan bli livsfarlig. Till varje pris måste den politiskt upplösas och berövas all möjlighet till politiskt inflytande, ty med politisk makt som tillhygge kan den bara göra sig skyldig till mänskliga tragedier av oöverskådliga och ofattbara dimensioner.

Därmed tar jag avstånd från Shia, lämnar Sunni i fred och fattar med varm sympati en sådan sällsynt muslimsk individualist som Salman Rushdie varmt om handen.

Kairo 3.3.1992 klockan 9 på morgonen.

Efterskrift. (12.3.1992)

Denna enkla redogörelse för mötet i Egypten kring månadskiftet februari-mars 1992 kan synas väl knapphändig, ytlig och lättsam för ett så oerhört diskussionsämne. I själva verket skulle det kunna skrivas ett vidlyftigt drama över allt vad som diskuterades, sades och hände, och mötet var i själva verket ett resultat av 21 års ansträngningar. Redan 1971 uppkom idén om att söka formeln för ett enande av alla religioner och ideologier, men idealismen då strandade mot det kalla krigets grymma verklighet. Redan i augusti 1971 stod det klart att det kalla kriget först måste avslutas och kommunismen besegras innan man kunde komma någon vart.

Helt fel hade emellertid kommunismen icke. Dess stora misstag var att förtränga och undertrycka religionen samt att nonchalera demokratin. Det viktigaste resultatet av mötet i Egypten var det klara ådagaläggandet av att världens verkliga fiender inte var tredje världens religiösa fanatiker utan första världens materialistiska rovlystnad. Det är inte tredje världens religiösa fanatiker som åstadkommer global miljöförstöring, storstadskriminalitetsutbredning, kärnvapenarsenaler, narkomani och universalsuicidala tendenser utan första världens industrialistiska materialister.

Emellertid omfattar den kortfattade redogörelsen allt det väsentligaste som kom fram vid konferensen. Broder Johannes har bestämt avrått mig från att lägga till något ytterligare, och även flera av de andra deltagarna menar att dagboksanteckningarna avslöjar mer än tillräckligt.

Därmed vågar jag skicka ut detta dokument för allmän kännedom som ett gott budskap för somliga och som ett kontroversiellt magsår för andra.

P.S. (17.3) Många tror att jag hittat på alltsammans. De får tro vad de vill. Jag räknar inte längre med att bli trodd av någon som inte själv var med. Man har ju även betvivlat förekomsten av den första sammankomsten vid Sinai, att Jesus över huvud taget existerade och till och med att sex miljoner verkligen skulle ha dödats under andra världskriget. Tydligt är allt judiskt tvivelaktigt, just emedan Gud är med i spelet.

Naturligtvis kan jag inte sticka under stol med att jag faktiskt inte rapporterat hela sanningen. Kanske har jag förskönat "konferensen" en aning med att bara ta med de bästa bitarna. I själva verket var Sinaifiaskot mycket värre än vad som framgår av min knapphändiga skildring. Emellertid bör den som direkt anklagar mig för lögn kunna bevisa att han själv i så fall inte har fel.

Faktum kvarstår, att den nya dekalogen existerar som ett förslag till mänskligheten om ett förenande av alla religioner. Mänskligheten är helt fri till att förkasta det eller acceptera det som den vill.

Problemet Turkiet-Armenien-Kurdistan-Irak-Iran etc.

Kort översikt.

Om vi börjar längst bort i Iran, så tycks åtminstone det värsta vara över. President Rafsanjani har klarat av en svår sats i två år, och att han över huvud taget blev president måste betecknas som en stor lycka i beaktande av de andra kandidaternas hemskare profiler. Han är smidig, kan lyssna och kan anpassa sin politik efter föränderliga omständigheter, vilket ingen av de andra kan. Mot sig har han de mera militanta och mer ensidiga Shiamuslimerna, Khomeinis fruktade trotjänare Hizbollah, samt

Mujaheddin NLA (mest i västra Iran) som organiserar strejker, demonstrationer, upplopp och till äventyrs även attentat i landet. Även NLA är militanta och har förlorat i betydelse efter Khomeinis död. Mest gjorde de bort sig med att slåss på Saddam Husseins sida mot Iran. De leds av ett romantiskt äkta par, och de känns igen på sina knallröda huvudbonader. Det intressanta med dem är att de är de enda i Iran som vill ha full öppenhet angående Irandiktaturens alla brott och att de har överlevt Khomeiniregimen. Det vore angeläget för dem att nå en överenskommelse med Rafsanjani för att fortsätta överleva och för att få Hizbollah bättre i schack. Irans revolutionära aggressioner idag inskränker sig annars till gläfs mot Israel och vidmakthållandet av en fånig och självdestruktiv dödsdom mot den harmlöse filosofen Salman Rushdie.

Mera bekymmersamt är läget i Irak, vilket inte blir bättre så länge Saddam Hussein får fortsätta vara diktator. Hårdast drabbade av Kuwaitkrisen är alla utom de skyldiga, alltså kurderna, Shiamuslimerna i söder och de 13 procenten assyriskt kristna. De assyriskt kristna i Irak, Syrien, Turkiet, Iran, Libanon och andra ställen är cirka 5 miljoner och har det lika svårt överallt. De om några är en faktor att räkna med i byggandet av en framtid i detta politiskt i stark upplösning varande område.

Naturligtvis har kurderna rätt till en egen stat. Ju snarare den bildas (på Turkiets, Iraks, Irans och Syriens bekostnad,) desto bättre. Så länge de inte får sin egen stat, så länge fortsätter inbördeskrigen. Emellertid är de inte helt oskyldiga till sin egen förtvivalade situation.

I början av seklet försiggick under decennierna (1893-1924) ett märkligt politiskt agerande som måste anses ha varit av avgörande betydelse för allt elände i området. 1 à 2 miljoner kristna armenier utrotades av turkarna medan världen såg på och gjorde ingenting. 1909 ägde de värsta massakrerna rum samt under det första världskriget, då hälften av alla armenier i Turkiet (750,000) mördades. Skeendet har bara en parallell i historien: tyskarnas massaker på 6 miljoner judar under andra världskriget. Det senare fallet känner alla till. Judarna har fått sin egen stat, tyskarna har erkänt sina brott, många av de skyldiga har straffats, och ännu idag får Israel pengar som gottgörelse. Naturligtvis är allt detta inte nog för att försona 6 miljoner oskyldigas död. Men ingenting har gjorts för att försona slakten på 1 à 2 miljoner (ingen vet exakt hur många) armenier. Inte ett öre har utbetalats i gottgörelse, inte en turk har officiellt erkänt något brott, det finns bara 100,000 armenier kvar i Turkiet idag, och många av dem är tvångsomvända till islam.

Deltagare i slakten var kurderna. I Allahs namn gjorde turkarna och kurderna gemensam sak och utrotade armenierna så gott de kunde, och idag har kurderna problem med turkarna, medan turkarna har lika stora problem med kurderna. Så länge turkarna har dessa problem kommer Turkiet aldrig med i EU. Emedan turkarna verkar vara minst lika hårdnackade inför att ge kurderna fria (med en tredjedel av Turkiets yta) som Faraos var inför att släppa iväg Israels barn, verkar problemet än så länge vara för intrikat för att kunna lösas, ty 1 à 2 miljoner mördade oskyldiga armenier väntar dessutom på en gottgörelse som de aldrig kan få, ty vem ska ge den, och hur ska det gå till? Mot detta framstår Khomeinis offrande av 70,000 politiska martyrer som en blygsam parentes.

Det bästa vi européer kan göra för att lösa våra invandrarproblem är att ordna så att invandrarna kan leva i säkerhet hemma i sina egna länder.

Göteborg 28.3.1992.

Påskresan 1992

Mitt tåg skulle avgå från Göteborg klockan 03.20. Väl packad förberedde jag mig i god tid. Till slut var allting klart efter packning och städning halva natten. Jag räknade med en timmes promenad till stationen. Det hade slutat regna, och luften var frisk och klar. Äntligen var jag på väg! Det var skönt att gå till fots med de båda mindre resväskorna, och jag njöt av den begynnande resefriheten. Och jag gav mig tid till att försöka komma på vad jag kunde ha glömt.

Allt tycktes jag ha kommit ihåg. Ändå kändes jag så underligt lätt på något vis. Hur kunde allt vara så lätt när jag hade så mycket att bära på? En fullastad ryggsäck och två tunga resväskor - med ens bröt kalla kårar ut över min rygg. Ryggsäcken! Den hade jag glömt hemma...

På tåget från Köpenhamn till Hamburg hamnade jag mitt i ett sällskap av sex mycket glada unga danskar, som skulle till Hamburg över helgen (det var fredag) bara för att roa sig. Flera av dem hade aldrig varit i Hamburg förut och allra minst över en helg. De var fullständigt aningslösa i sin hejdlösa nöjesentusiasm, och de hade börjat i så god tid som möjligt. Även andra passagerare och särskilt damer utsattes för deras bullersamma sällskap, som blev tämligen påflugit och påstruket i all sin välmening och aningslösa oskuld. Gossarna visste inte ens vart de skulle ta vägen i Hamburg. Det enda de visste var hur man låter danskt öl flöda, och denna konst utvecklade de med bravur till att även omfatta imponerande mängder rödvin och groggar. Efter Puttgardenfärjan gick det så långt att deras drycker inte längre hölls i deras glas, så att det blev allmänt fotbad i vagnen. Dock var deras sällskap mycket trivsamt och glatt och i högsta grad underhållande. Man befarade bara med goda skäl att så glada unga män för första gången i Hamburg på urskiljningslös jakt efter dansanta damer ganska snabbt skulle förlora ganska mycket pengar...

Från München skulle det avgå ett tåg till Istanbul fredag kväll klockan 21.43. Det stod tydligt i alla tidtabeller och på stora tavlan, det skulle gå från spår 13, och även vid spår 13 förkunnade den automatiska tågtidsförklararen med tysk noggrannhet att tåget skulle gå 21.43 till Istanbul. Det enda problemet var, att klockan var redan 21.30, och där fanns inget tåg.

En ensam slovensk man skulle med samma tåg till Ljubljana och fann sig ställd inför samma bekymmer. Turistinformationen hade lämpligt nog stängt för dagen, och klockan blev 21.40. Var fanns tåget?

Klockan 21.43 inträffade det förbluffande miraklet. Alla tågskyltar förkunnade med ens att tåget hade gått. Tåget försvann från den stora skylttavlan och från spår 13 utan att någonsin ha stått där. Ingen kunde för oss förklara mysteriet med det tydligt och precist utannonserade men komplett obefintliga tåget. Effekten var den samma som om tåget hade blivit upplöst i alla sina atomer strax innan det kom in på stationen. Ännu idag väntar problemet på en logisk, kemisk och matematisk lösning, som aldrig kommer att kunna presenteras i brist på vetenskaplig trovärdighet. Conan Doyle har skrivit en historia om ett tåg som försvann på liknande sätt, men han hade åtminstone en förklaring.

I Budapest försvann ett annat tåg. Det skulle ha avgått ett tåg från Budapest till Warszawa klockan 15 enligt alla tidtabeller, men det tåget hade tydligen avgått för alltid. På vissa obskyra ställen i Budapest Keleti Pu-stationen (som till exempel bakom annonspelare) hade man omsorgsfullt med blanka remsor tejpat över just det tågets plats i tidtabellen, och ej heller utannonserades det på skyltar, så tydligen hade åtminstone någon upptäckt att det tåget hade försvunnit.

Denna station har annars två olika högtalarsystem. På det ena är det en herre som meddelar vilka tåg det är som går och när, och på det andra är det en sludrig dam. Båda systemen har samma melodiosa introduktionssignal, en vacker treklang neråt med början från grundtonen med någon ornamentik, men olyckligtvis i olika tonarter. Ibland kolliderar de med varandra och försöker meddela något samtidigt med häpnadsväckande musikaliska fenomen som följd, då oavsiktliga melodier med knorr uppstår i originell opreciserad tonart. Efter att de har kolliderat är det alltid tyst i högtalarna en lång stund innan vare sig mannen eller den sludriga damen vågar försöka meddela något igen.

Eftersom jag på grund av diverse försvunna tåg både hamnade och fick vänta i Budapest fick man där även stifta bekantskap med den lokala väntalsproceduren. Den har pittoreskt nog alla de klassiska ingredienserna: där samlas original, där sovs det, där snarkas det professionellt, där smusslas det med flaskor, och där hålls diskreta privata sammankomster av antingen flytande eller intim natur, allt för att öka trivsamteten i denna filial av de internationella tågväntsalarnas universella *Lonely Hearts' Club*. Var fjärde timme inspekteras klubben av vakter som då ägnar sig åt att återställa ordningen. När de kommer försvinner snabbt alla flaskor i diskreta gömmor, och vakternas enda uppgift blir sedan att obarmhärtigt väcka alla som sover. Om den sovande vågar reagera med berättigad harm över en hjärtlös väckning blir det palaver och i värsta fall förhör, men jag såg gudskelov ingen köras ut därifrån hur utslagna de alla än var.

I stort sett är i hela Östeuropa tågresekombinationsmöjligheterna obefintliga. Om man som svensk vill resa till Warszawa får man räkna med att vänta i minst fem timmar vid varje tågbyte. Jag försökte mig på en direkt tripp non-stop Göteborg-Istanbul med bara en halvtimmes uppehåll vid varje byte enligt en svensk tidtabells sedvanligt optimistiska standard. Företaget strandade på fenomenet spårlöst försvunna tåg, och jag fann mig strandsatt i Budapest med en extra väntetid på precis 13 timmar. Lyckligtvis såg det ut att finnas ett omöjligt tåg som krånglade sig upp över Karpaterna utmed den ryska gränsen till Krakow i Polen. Spänningen inför att se om detta tåg verkligen skulle finnas i verkligheten var total. När det slutligen faktiskt uppenbarade sig både på anslagstavlan och i verkligheten var det som att äntligen se ett verkligt fartyg nalkas vid horisonten efter fem år på en öde ö.

Något av en tänkbar förklaring till de försvunna tågen visade sig ombord på detta sällsamma Krakowtåg. Tre passagerare satt i min vagn, en i resten av sittvagnståget, och om man undantar sovvagnen var det detta dussinvagnarstågs hela klientel. Av tio vagnar var i princip sju tomma.

Detta tåg hade dessutom vissa speciella unika tågegenskaper. Värmen var så kraftigt på att vi svettades fastän vi färdades för full fart med tågfönstret öppet till maximum, och ändå hade vi sänkt värmen till lägsta möjliga nivå. På toaletten fanns det inget vatten. Jag utförde en modig specialexpedition mitt i natten på jakt efter rinnande vatten och fann inget i hela tåget förrän fyra vagnar längre bort i första-klass-vagnen, där ingen satt. Det vatten som fanns där var kokhett, och eftersom tydligt rören var trasiga rann det inte ut i lavoaren när man öppnade kranen eller ens ner i toaletten utan i stället direkt ut på golvet. Om man inte fått fötterna varma tidigare fanns det möjlighet på denna toalett. Jag och min reskamrat från Wales drog den logiska och kemiska slutsatsen att allt övrigt vatten i tåget måste ha kokat bort.

Nästan ensam i hela tåget satt vi och spelade Backgammon hela natten medan vi försökte glömma den tropiska hettan under utbyte av liknande absurda erfarenheter från andra ungarlsspöktåg i gudsförgätna länder, en lämplig sysselsättning i vår märkvärdiga belägenhet, ehuru vi inte kunde vara fullt säkra på att det folktomma tåg som rusade iväg med oss i natten mot Karpaterna inte även det var

i färd med att försvinna, som så många andra, förrän det faktiskt kom fram till Krakow, Polens underbara gamla helt intakta medeltida huvudstad, (Warszawa gjordes till huvudstad först av Wasakungen Sigismund,) där det dock regnade hela dagen. Det regnade sedan även i Katowice. Att gå där omkring på jakt efter obefintliga restauranger, som alla var stängda, då det var söndag, i bara sandaler, var faktiskt inte så värst roligt i längden, då vattenpölar i Katowice är outranssakliga i sitt förrädiska djup och sin strategiska belägenhet. På tal om farliga vatten måste det dock här även trots vissa läsares uttryckliga motvilja redogöras för ett polskt toalettbesök, då ett sådant måste anses höra till detta lands mera häpnadsväckande upplevelsemöjligheter. Vad som helst kan nämligen hända, vilket nedanstående torde belysa.

Alla polska offentliga toaletter är från början avskräckande genom de typiska käringar som sitter utanför och vaktar dem. Deras enda jobb är att sälja toalettpapper till sådana som menar sig behöva sådant. De är alla i avancerat käringsstadium, minst 60 år och ej över 70, de har alla tänder kvar och kan bitas, och de är alla fetlagda och sitter. Polskt toalettpapper kan undfås genom deras nåd för priset av 1000 zloty (50 öre). Toalettpappret i fråga är tidningspapper men lyckligtvis otryckt sådant. Toalett-kabinettet är sedan en extremt trång liten skrubben i allmän oordning och i avancerat hygieniskt upplösningstillstånd, ett tacksamt studieämne för en kemist eller egyptolog, ty varhelst någon har kunnat skriva eller rista eller teckna något finns det hieroglyfer enligt besökarnas tillfälliga vildaste fantasier. (Jag har aldrig tidigare på någon offentlig toalett sett en heroinkanyl framställd som en avgud.) I denna lilla våta trånga skrubben måste jag (för att vara säker på att inte förlora någon partikel av mitt bagage) pressa in mig med en ryggsäck, en plastpåse med matsäck samt två resväskor. Det säger sig självt att det därefter var tämligen omöjligt att kränga av sig byxorna. Efter ett knep och ett knåp och ett tredimensionellt pusslande av högsta svårighetsgrad lyckades man omsider komma i gynnsamt läge, men den värsta krisen återstod ännu. Naturligtvis var klosetten förstoppad. Utan att jag ännu hade spolat och medan jag alltjämt sitter upptagen av för lokalen ändamålsenligt arbete, så märker jag plötsligt till min synnerliga förvåning att vattennivån i klosetten sakta men säkert är i obönhörligt stigande. Med resväskor, matsäck, ryggsäck och tills vidare oskadda kläder omkring är naturligtvis konsekvenserna av en sådan oförklarlig lokal och oupphörligt tilltagande vattennivåhöjning att befara, då ett Niagara på ett så trångt ställe måste innebära oöverskådliga fataliteter. Det fanns bara en sak att göra, vilket även den historiska lindansaren som en gång gick på lina över Niagara klart insåg, nämligen att skynda sig över linan innan man spolades ner i Niagarafallen. Hur det sedan slutade, efter att jag väl lämnat den offentliga polska toalett-kulturen med dess främlingsfientligt stigande vattennivåer väl avvägda efter graden av aktuella krissituationer bakom mig, får därtill anpassade lokala myndigheter ta ansvaret för.

Det här med extrema temperaturer i polska tåg förekommer inte allenast i obefolkade specialtåg utan även i helt vanliga tåg för vanliga människor. Tåget från Krakow till Katowice var ett fullproppat lokaltåg i vilket värmen var så påträngande att flera damer (om dock mest tanter åt det fetlagda hållet) fick tydliga problem med att det brände illa i ändan, då många värmeaggregat var direkt under sitsarna.

Polen är mera förfallet än Ungern och mera melankoliskt. Människorna där är mycket snälla, goda och fromma men också mycket passiva och fatalistiska. De tror inte de kan göra något själva. I Ungern är mentaliteten mera romantiskt glödande, frenetisk och energisk. Även där finns den tragiska melankolin men har där ett pathos och en passionerad glöd. Polackerna är ödmjukt estetiska medan ungrarna är passionerat estetiska. Polen är i många avseenden motsatsen till Tyskland. Tyskarna är

välordnade, metodiska, oförskämda, odrägliga och skrytsamma av naturen medan polackerna är oordnade, kaotiska, utsägligt sympatiska och gränslöst ödmjuka. En polack tål därför vad som helst medan en tysk inte tål någonting.

Detta kan verka som generaliseringar men är dock karakteristiska drag i folkmentaliteten. Bäst trivs jag i Ungern. Antagligen kommer Polen och Ungern ungefär samtidigt med i EG, de har ingen brådska och skyndar långsamt men har det ändå väl förspänt, Polen genom sina privata överenskommelser med Tyskland (som ger tyskarna i Polen särskilda privilegier, egen språkundervisning, egna skolor, etc.) och Ungern genom sin starka energi. I Tjeckoslovakien är situationen svårare genom den löjligen slovakiska nationalismen. Tjeckoslovakien har varken pengar eller jobb, allt privatiseras utan att någon kan köpa, och slovakerna gör inte saken bättre genom sina separatistflummerier. Politiskt saboterar de landets möjligheter, och de är för obildade för att förstå bättre.

I Turkiet är situationen ungefär som i Tjeckoslovakien men annorlunda. Kurderna vill separera, och turkarna vill inte förlora deras land. Ingendera vill ge efter för den andra. Kompromissmöjligheter finns inte. Följden är ett kroniskt inbördeskrig och en ond cirkel som ständigt blir värre, ty ju hårdare turkarna motverkar kurdernas separationssträvan, desto hårdare vill kurderna slåss för att få separera.

Problemet förvärras ytterligare av att ingen tror på en kurdisk stat. Kurderna är helt enkelt för utvecklade. Desto hårdare kämpar kurderna för en egen stat. Och om de en dag får en egen stat kommer de sedan inte att ge sig förrän de också brutit loss territorier ur Irak, Iran och Syrien. Således har alla i området skäl att bekämpa kurdernas frihetssträvanden. Det hela är upplagt för utveckling av ständigt svårare terrorism, som åtminstone Libyen och Iran till en början kommer att understödja och med tiden kanske även andra terrororganisationer. Kurdproblemet är således ett öppet och tilltagande kräftsår för hela den islamska världen. Kurderna har en lång fest framför sig. Turkarna idag ser i allmänhet bekymrade ut.

Därför var den turkiska melankolin tämligen brydsam. Jag älskar Konstantinopel för dess urgamla universalitet, dess ljuva gästfrihet, dess underbara pittoreska charm och för dess oemotståndliga älskvärdhet; och att då samtidigt bevittna turkiska soldater på väg ut för att meningslöst slakta kurder, fyllde en med outhärdlig smärta, i synnerhet som det i dagens läge (7.4.1992) var omöjligt att se någon lösning på den tilltrasslade problematiken. Islam och politik går inte ihop. De muslimska ländernas kanske enda räddning ligger i att inse detta.

Hela situationen är egentligen ganska tokig och har oerhörda möjligheter. Turkarna kallar Helmut Kohl för en ny Hitler (för att han inte vill leverera fler tanks åt turkarna att göra köttfärs av kurderna med) och kurderna för terrorister och kommunister och lurar Amerika till att tro att turkarna har rätt och att turkarna inte har något problem med kurderna. Det hela har möjlighet att utvecklas till en gigantisk politisk komedi, där de stora förlorarna blir Turkiet, USA, islam och Nato, och där vinnarna blir kurderna, deras bundsförvanter, Grekland och EG. Turkiet riskerar att sluta som en söndertrasad tiggarnation som blir beroende av att andra tänker åt dem, en utveckling som Turkiet kommer att kämpa emot med alla medel genom att först och främst massakrera så många kurder som möjligt. Om krisen drives tillräckligt långt skulle den kunna ramponera inte bara hela islam utan även hela Nato. President Bush är redan förvirrad och dessutom felaktigt informerad, medan överste Khadaffi, islams nye högste ledare, vill spela rollen av löjlig kalif. En hemlig extra nyckelroll spelas dessutom av okända vänsterelement i Turkiet, som har på programmet att avrätta fem turkiska poliser om dagen och ibland lyckas hålla den takten, vilket turkarna naivt ger kurderna skulden för, som de kallar

kommunister för att imponera på Amerika. *A magnificent set-up for the downfall of humbugs. What next?*

I Bulgarien är situationen en annan. En ung demokrati lider av alla tänkbara kramper och skrik efter sin förlösning. I parlamentet grälas och slåss det som på Cromwells tid, och landets första demokratiska val i höstas blev orättvist på grund av brist på erfarenhet: det viktiga lantbrukarpartiet, landets traditionella ryggrad, fick inte en enda man in i parlamentet, medan det allmänt hatade turkiska partiet fick desto fler och erövrade en nyckelställning som vågmästare. I viss måtto regerar den hatade turkiska minoriteten (muslimer) därför landet. Efter valet satte någon eld på kommunistpartiets klubblokal, en av huvudstadens tre största byggnader, (de andra två, också partikommunistiska, hade satts eld på tidigare,) så att nu är inte bara röda stjärnan utan även varje namn avlägsnat därifrån (då alla arkiv bränts upp) medan allt är tillbommat och hänskjutet till en uppskjuten framtids restaurering. Överallt i Bulgarien finner man andra stora och små monument resta till "sekler av vänskap mellan Bulgarien och befriaren Sovjetunionen" på liknande sätt lemlästade, stympade, övermålad, oigenkännliggjorda av graffiti och tragikomiskt ihjälmisshandlade, medan gator och städer och platser överallt i hela landet byter namn så att ingen längre vet vad någonting heter, medan Ulf Ekman och Livets Ord från Sverige (med balett) gör allt för att kristna ett Bulgarien som aldrig var annat än ortodox sedan 1500 år tillbaka i tiden då inte ens Ynglingaätten ännu fanns i Sverige. Ulf Ekman skulle hjälpa bulgarerna bättre om han gjorde något åt landets turkiska muslimer, som saboterar parlamentsdebatten med att använda denna till ett allmänt slagsmål om huruvida Bulgarien skall få ha en mufti eller inte. Genom turkbulgarernas inflytande i parlamentet har Bulgarien nu fått en muslimsk mufti med samma rang som den ortodoxa patriarken.

Bulgariens räddning förblir dock musiken. Det musikaliska intresset är innerligt, och smaken och sinnet är högt utvecklat. De talrika nyutexaminerade musikerna är unga och lovande, dagligen upplevde jag hänförande gratisdebutkonserter som gavs av examinander på löpande band, och publikintresset var utomordentligt. Därmed kommer vi in på litet välbehövlig musikalisk omväxling.

Det musikaliska utbudet i Sofia är utomordentligt och ytterst varierande. Under drygt två dygn hörde jag konserter med musik av Petrassi, Morreconi, Tartini, Mozart, Bach, Beethoven, Schubert, Schumann, Chopin, Brahms, Tjajkovskij, Skrjabin och ett otal inhemska kompositörer. Den mest utsökta talangen jag fick uppleva hette Slatka Slatkova, vilket ungefär betyder Gulda Gulddotter. Även den bulgariska folkmusiken är högt utvecklad och till fullo njutbar. Minst imponerad var jag av den moderna musiken (Morreconi, Petrassi m.fl.) samt importerad västerländsk rockmusik. Man måste än en gång fråga sig: varför måste en konsert med idel njutbara stycken av klassiska mästare sedan ändå alltid även fördärvas av något modernt atonalt katzenjammerstycke? Varför måste oskyldiga människomassor, som inte gjort något för att förtjäna det, dränkas på offentliga ställen av den mest barbariska tänkbara amerikanska rockmusik, som bara är hysterisk apteater, hesa skrik och skrällande oväsen? Varför fördärva så mycket god musik, som ändå finns, med att överrösta den med dålig? Hisnande musikaliska skönhetsupplevelser åtföljda av hänsynslös rock eller tolvtonsmusik kan bringa vilken seriös och känslig musiker som helst till en sådan förtvivlan att han tystnar för evigt. Är det den moderna atonala och rockmusikens mening? Åtminstone är det dess mest anmärkningsvärda effekt: att genom sitt avskräckande exempel avskräcka musiker från att bli musiker.

Åter till Östeuropas märkvärdiga tågförhållanden. Ner till Konstantinopel var tågen överhettade, så att man kokade bort; från Istanbul tillbaka till Europa var tågen helt utan värme, så att man frös ihjäl. Tågförbindelsen mellan Belgrad och Zagreb var bruten. Det innebar att Hellasexpressen (från

Athen till Venedig) måste gå över Budapest och Wien i stället för över Zagreb och Ljubljana med dubbelt så lång väg och ett dygns extra resa som följd. Från Athen kunde man visserligen ta Patrasvägen med färjan till Brindisi i stället, men från Sofia är det lika långt till Venedig via Brindisi som via Budapest och Wien.

Bulgariska järnvägsstationer har ett numrerat antal perronger med två spår vardera, och på varje spår står i regel tre olika tåg. Perrongerna är oändliga. Ett tåg kan preciseras på följande sätt: 6:11:3. Det betyder perrong 6 spår 11 del 3. Ingen stins eller konduktör vet någonting om tågen, så det lönar sig aldrig att fråga. Vanligen får man springa över spåren från tåg till tåg och använda uteslutningsmetoden. Har man tur hinner man med det rätta i panik i sista minuten genomsnittligt och hjärtslagsmässig, men i så fall kan man vara säker på att det sedan går i orätt riktning.

Vojvodina är kanske ett viktigt kapitel i det jugoslaviska sammanbrottet. Där lever ännu idag 7 à 800,000 ungrare (30% av befolkningen), och före 1914 fanns det inte serber här. (Vojvodina är den nordligaste delen av Serbien mellan Belgrad och Ungern.) Serberna har senare infiltrerats och inplanterats här liksom i hela Kroatien och Bosnien. Jugoslavien var egentligen ingenting annat än ett diktatoriskt Stor-Serbien, som nu slåss desperat mot kroater, bosnier och albaner för att få behålla sin imperialism. Serbien är fortfarande en kommunistisk diktatur, och ungrarna i Vojvodina blir oupphörligt gradvis bestulna av regimen på allt vad de äger. När Ungern var kommunistiskt hade ungrarna i Vojvodina det mycket bättre än vanliga ungrare, men nu har kriget brunnit i ett år i hela Vojvodina. De ungrare där som ännu äger något måste gradvis sälja det och smuggla över sina pengar till Ungern för att överleva, åtminstone så länge kriget fortsätter och så länge Vojvodina förblir under serbiskt kommunistiskt styre.

Serberna är helt enkelt vilseförda av en diktator, som inbillar dem att de är ett utvalt folk som judarna och grekerna, och han lever bara på sin nationalchauvinism och egoistiska storhetsdårskap. Judar och greker är fiffiga, språkbegåvade och intelligenta, medan serberna är motsatsen. Diktatorn lever i en drömvärld, vilket bara förvärrar Stor-Serbiens sammanbrott. Serbiens enda hopp vore ett totalt och drastiskt regimombyte genast. En revolution i Belgrad med serbiskt inbördeskrig som följd vore välkommet, ty en sådan läxa är kanske vad serberna behöver för att nyktra till.

I Italien är situationen en helt annan. I början av april var det val, och segern hembars av ett nytt parti som bär det historiska namnet Lombardiska Ligan. Partiet är ett missnöjesparti, och det har vunnit sina röster på sin rasistiska avoghet mot syditalienare och negrer. På en fråga ställd till en av dess segrande ledare Bossi, som lydde: "Vem vill ni först kasta ut ur Norditalien - negrerna eller syditalienarna?" lär han ha svarat: "Plikten först och nöjet sedan." Partiet vill dela upp Italien i tre olika länder, och dess huvudargument är att negrerna och syditalienarna lever på norditalienarnas bekostnad. Likväl är det norditalienare som anställer dem emedan de inte vill utföra grovarbete själva.

På Sicilien tar man denna nya politiska utveckling med ro. Man betraktar den norditalienska ligan (med Italiens rikaste stad Mantua som huvudsäte) som ett ryggradslöst protestparti och menar att sicilianerna och syditalienarna med sin större flexibilitet och levnadsfantasi ändå förblir överlägsna de mer materialistiska och inskränkta norditalienarna, som mest baserar sin motvilja mot söderns folk på avundsjuka och fördomar. Dock har man förståelse för norditalienarnas logiska avoghet mot maffian och dess inflytande.

Från en neutral synpunkt är det nya norditalienska rasistiska högerpartiets framgång en frisk fläkt i italiensk politik, som animerar den och inleder många nya välbehövliga debatter. Emellertid måste jag som alltid i Italien försvara södern mot norden.

Visst är norden rikare, mera tekniskt utvecklad, bättre ordnad och står dess standard på en högre nivå. Viss kommer maffian och dess avarter från Sicilien och södra Italien. Men vem försörjer den? Medelhavets greker, syditalienare, sicilianare och andalusier, som vanligen är enkla och fattiga, är inte narkomaner. Droger konsumeras av rika städer som Milano, Madrid, Barcelona och rikare länder som Tyskland, Holland och USA. Det är i de nordliga rikare storstäderna och industriländerna som man påträffar det stora förfallet, den tilltagande moraliska dekadansen och det ständigt accelererande drogmissbruket. De rika städerna och länderna, som betraktar de fattiga som underlägsna parasiter och vill bli av med dem av rasistiska fördomsskäl, underhåller och bibehåller kriminella institutioner som maffian vid makt och drogimporten genom ren självdestruktivitet. Det var imponerande att se att det inte fanns något spår av någon prostitution i Palermo. Om den fanns var den så snyggt hanterad att det var omöjligt att upptäcka den. Ändå brukar sådant märkas genast så fort det existerar. I Andalusien, Sicilien, Syditalien och Grekland lever man enkelt och anspråkslöst men rent och mänskligt, medan man i länder som USA och Sverige frossar i droger, prostitution, våldspornografi och annat sådant. Då är livet i de fattigare arbetarproducerande svartskalleländerna betydligt friskare. Jag tror med bestämdhet, att de drogimporterande länderna och städerna aldrig kan komma till rätta med drogmissbruket, medan man just i länder som Grekland och Sicilien verkligen kan sätta in ett effektivt motstånd och en segerrik bekämpning av detta världsproblem, denna världssjukdom och denna civilisationspest genom den högre andliga levnadskonststandard som finns i dessa länder.

Katolska kyrkan i kris.

Krisen är lika omfattande som den katolska kyrkan. Man behöver bara besöka en normal katolsk gudstjänst för att uppleva den. En modern katolsk gudstjänst exempelvis i Italien är ungefär lika flamsig som en normal TV-underhållningsshow. Kyrksången består av karusellvisor, prästen talar till församlingen som en dålig komediant som tror att hela publiken består av idioter, musiken är så lågt stående att en riktig kyrkorgel inte längre kan ackompanjera den eller följa den hur skicklig organisten än är, och predikan är i allmänhet infantil och intetsägande, som om predikanten själv minst av alla trodde på vad han sade. Den formella gudstjänsten är förnedrad till banal intetsägande smörja som automatiskt rabblas utan att någon tänker på vad han rabblar och utan att bristen på logik och sans ens någonsin medges. Normalt görs det som sägs, läses och predikas dessutom ourskiljbart genom öronbedövande mikrofonanläggningar, så att ingen begriper något. Sedan det Andra Vatikanconciliet, då krisen inleddes på själva påvens initiativ genom ren naiv okunnighet, har präster, munkar och nunnor övergivit kyrkan i hundratusental om inte miljontal. Problemet är att de inte längre kan ta kyrkan på allvar. Tyvärr måste man ge dem rätt när man bevittnar gudstjänster och ekumeniska sammankomster där vackra flickor dansar balett i kyrkan, där kvinnliga lekmän får läsa ur Bibeln offentligt med blottade bröst (i tredje världen) och där vilka drastiska förändringar och improvisationer i liturgin och den sakrala musiken som helst accepteras fullständigt okritiskt. Följden är att kyrkor blir oigenkännliga (genom utrensning av helgonbilder, extra-altaren, Maria- och Josefstatyer, överkalkning av fresker och målningar, etc.) präster gör sig till patetiska fånar genom att böja sig för den infantila nyordningen, och, det mest problematiska och fatala av allt, att gudstjänsten har förlorat varje tillstymmelse av högtidlighet. I jämförelse med en ortodox gudstjänst exempelvis framstår en katolsk som en allmän lekstuga. Den katolska kyrkan har blivit barnslig, löjlig och fånig. Visserligen säger ju

Jesus: "Ni måste bli som barn för att komma in i himmelen," men det är inte det enda han säger, och kristendomen innefattar även skärtorsdagens allvar och långfredagens sorg.

Apropå det, när jag nu ändå är så kättersk som möjligt, så hörde jag en intressant teori om uppståndelsen på Sicilien. Muslimerna menar ju att Kristus aldrig dog på korset. Teorin jag hörde från en läkare hävdar, att själva det fantastiska uppståndelseögonblicket, när Jesus enligt kyrkan reser sig ur sin grav (utan ögonvittnen) och slår vakterna med förskräckelse och försvinner, i själva verket är det ögonblick när Jesus dog. Enligt läkaren är det fullt möjligt, att Jesus skulle ha klarat sig genom hela korsfästelsen (med spjutgenomborrning och allt) för att sedan först när hela lidandet äntligen var över kunna i lugn och ro andas ut i sin grav. Sedan skulle esséerna ha kommit och fört bort hans kropp bara för att förbrylla mänskligheten och ge anledning till en segerrik kristendom, som levt som högst på Jesu liks bortförande ända sedan dess. Läkaren menade, att Jesu dödsögonblick, efter alla de lidanden han gått igenom, i sanning skulle ha varit som ett triumferande uppståndelseögonblick om dock enbart för själen.

Åter till katolska kyrkans kaotiska och allomfattande identitetskris. Lyckligtvis finns det traditionalister som håller fast vid den gamla gudstjänstformen på latin. De är bannlysta, människor plägar ju i blind okunnighet förbanna vad de inte förstår, de är otillåtna och utestängda från alla normala katolska sammanhang, av alla religiösa människor i hela världen är de av katoliker de mest föraktade och mest förtalade, och om de ej öppet förtalas och sprids onda rykten om så tigs de ihjäl. Men de överlever, och det blir kanske de som räddar den katolska kyrkans 2000-åriga latinska kulturidentitet med all dess universalitet av lärdom, kunskap och sunt förnuft, som en kvasikommunist till fet påve i slutet av 1950-talet med den största välvilja tog initiativet till att stryka ett tjockt svart streck över bara för att han själv inte begrep sig på det.

Det klassiska idealet.

Vi kommer här in på ett övermåttan känsligt område, då det klassiska idealet i våra länder i vår tid tyvärr är tämligen okänt och bortglömt. Emellertid kan man inte ens på de mest kalla och barbariska breddgrader bortse från att det finns ett klassiskt ideal.

Naturligtvis härstammar allt klassiskt från Grekland och Rom. Rom var emellertid aldrig mer än en efterapare och kopierare. Idealet fanns i Grekland och har aldrig överträffats. Därmed avses den grekiska skulpturen, den grekiska byggnadskonsten och den grekiska litteraturen representerad av Homeros och de tre stora tragödemna.

Homeros skapade den första romanen med snillrik, överskådlig och koncentrerad form och med högt utvecklad karaktärsteckning. De tre tragödemna Aiskhylos, Sofokles och Euripides skapade dramat. Egentligen har ingen uppnått deras dramatiska nivå utom Shakespeare.

"Odysseen" förblir den eviga förebilden för en klassisk roman: en fångslande berättelse berättad på ett fångslande sätt i en snillrik form med gripande människooöden och en klart utformad logisk handling med effektfull final. Men den viktigaste ingrediensen i Homeros fabuleringskonst är hans mänsklighet. Hektor och Odysseus är oöverträffade exempel på en enastående litterär medmänsklighet och mänsklig värme. Homeros berättelser skälver och strålar och bävar och strålar av kärlek utan att någonsin ta till vulgär pornografi.

Den utveckling av dramat som Aiskhylos, Sofokles och Euripides inleder fullbordas 2000 år senare av Shakespeare. Redan hos de tre grekerna finns femaktaren utvecklad, men Shakespeare

formfulländar den och ger den en teatralisk rikedom som aldrig har överträffats. Vad är då ett drama? Det är talad och agerad litteratur vars konkreta handling åskådliggörs för en publik genom skådespelares konsekventa levandegörande av roller.

Följande är därför livsviktigt för ett iscensatt drama: att diktionen är så klar som möjligt, att realismen är så nära sanningen som möjligt, att enkelheten och koncentrationen iakttages utan förkonstling och förvrängning, och att föreställningen har tempo, så att publiken aldrig blir uttråkad. Idealet när det gäller det första och det sista är Laurence Olivier: han talar klart så att varje ord når fram, och han drar inte på orden utan framför tvärtom vers så flytande att det verkar som prosa. Punkt två och punkt tre kommer an på regissören. När det gäller realism är realismen önskvärd helt enkelt för att göra föreställningen så övertygande som möjligt. Ett romerskt drama med skådespelarna utstyrda som Chicagogangsters är exempelvis lika litet övertygande som en Othello som inte är svart. Ett grekiskt drama utan antik grekisk kostymering är lika oegentligt som ett elisabetanskt drama i modern kostymering. Shakespeares dramer bör aldrig ha en modernare scenografi än tidigt 1600-tal med dess klädmode, (David Garrick i peruk som Hamlet och Macbeth på 1700-talet var en lika befängd absurditet som en Cyrano de Bergerac skulle vara med en Pelle-Jöns-näsa.) Ibsens borgerliga dramer bör alltid framställas i sen 1800-talsmiljö, vad är en italiensk Verdiopera utan stora krinoliner och röd sammet, och vad vore kung Lear och hans döttrar utan keltiska dräkter? Miljötroheten är nyckeln till konsekvent realism. Det är lika viktigt att en regissör tänker sig in i dramatikers avsikter, tid och miljö som det är för en dirigent att inte göra extra tillägg som inte står i partituret. En Madame Butterfly som inte är en geisha, en Nero utan toga, en La Traviata utan boudoir och festliga kandelabrar, en Carmen som är fet och ful och inte ens en zigenerska, en sludrande Hamlet, en Julia som inte ser ut som sjutton år, en Kleopatra som inte verkar egyptisk, en slätrakad Jesus, en Agamemnon utan röd matta, en mager Falstaff, en Aida utan överdådlig pomp och ståt, en Wagners Flygande Holländare utan riktigt skepp - ju längre bort från det absolut realistiska man kommer, desto mera skäl till missnöje ger man publiken. Puccinis La Bohème kräver sitt 1800-tals-Paris, Macbeth kräver att blod flyter, Othello kräver att Desdemona är så vacker att hon är värd att dödas för, Puck och Ariel kräver sin lätthet, alla Shakespeares konungar kräver sitt majestät, Marivaux kräver sina peruker och fina spetsar, Wagner kräver en hyperromantisk scenografi, och Ibsen kräver sin borgerlighet. Allt annat är hopplösa oegentligheter.

Det klassiska idealet finns även i musiken. Fram till ungefär 1850 försöker man leva upp till det, därefter försöker man fuska bort det. Följden är, att i princip all musik före 1850 låter bra, medan den från och med 1850 börjar låta sämre och sämre. Den atonala musiken och rockmusiken har nått så långt i sitt strävande bort från det klassiska idealet att den inte längre låter som musik. Alla som hör ett stycke av Bach, Mozart eller Beethoven måste medge att det är musik, men atonal komposition utan melodi, ett gallskrikande rockband med öronbedövande slagverk, svängande kalufser och utmanande kläder, eller ljud framställt på elektronisk väg, kan aldrig någonsin få samma erkännande av alla som musikalisk musik. Levande musik framförd på violin och piano kan aldrig överträffas av syntetiska ljud utan mänsklig känslighet. Det klassiska idealet inom musiken når aldrig högre än Beethoven. Därefter blir det konsekvent ständigt mer och mer undanträngt genom att klåpare till efterträdare sämre och sämre behärskar sin konst. Chopin har aldrig överträffats när det gäller pianokompositioner, ty hans musik är den känsligaste, och den är skapad och frambragt genom fingertopparna, människans känsligaste muskler.

Endast om man återvänder till det klassiska idealet kan man åter börja uppnå intressanta höjder inom litteratur och musik. Ju mer man ignorerar det klassiska idealet, desto sämre måste resultatet bli.

Det kliniska EG.

Tyvär har observationerna av skillnaderna mellan medlemmar i EG och icke-medlemmar i EG gjort mig till EG-motståndare. Vad är det då med EG som förskräcker? Den tilltagande soliditeten på bekostnad av det mänskliga. Det tydligaste symptomet är rasismens frammarsch i Tyskland, Frankrike och Italien. EG har lysande ekonomiska förutsättningar, men nackdelen är en solid ekonomisk mur mot andra folk som automatiskt blir betraktade som lägre folk. Livet är mänskligare idag i länder som Polen, Ungern och Bulgarien än i Tyskland, Frankrike och Italien. I de förstnämnda finns det ännu obegränsat utrymme för partikularism, pluralism och fri inre utveckling, medan EG-ländernas allt solidare ekonomi måste innebära större klasskillnader, högre levnadskostnader, bortrationaliseringar av de små och svaga med ökad utslagning och kriminalitet som följd. EG:s avskaffande av tullgränser kommer starkt att underlätta och till och med befordra drogtrafiken inom och till EG. Det i ekonomisk självsäkerhet tillväxande EG kan ses som en fästning vars murar blir allt starkare medan någonting ruttar i dess innersta hjärta. USA är en sådan stark gigantfästning med rasande förruttnelse som pågår i det inre. Risken är att EG kan bli som USA.

Räddningen kan finnas i partikularismen. Italiens nya framgångsrika parti "*Legha del Nord*" är inte enbart rasistiskt utan även ett försök att förläna landskap som Lombardiet, Venetien och Toscana större frihet och oberoende från Rom. Detta är partikularism, som går hand i hand med pluralism. Ju mindre enheter, desto större frihet och möjlighet, desto intressantare specialiteter, och desto större urvalsrikedom och mångfald. Utveckling av detta är nödvändigt för EG om det inte skall få samma självdestruktiva sjukdomar som USA.

Därför är det bättre ju långsammare EG tillväxer. Länder som Polen, Ungern och Tjeckoslovakien vare hur välkomna som helst i EG på lång sikt, men bara på lång sikt och gärna på så lång sikt som möjligt, för deras egen skull. För om utvecklingen av EG:s yttre ekonomiska säkerhet blir en skyddande förljugenhetsfasad som kuliss för betänkliga inre tumörer så är en sådan falsk och ståtlig fasad ingenting värd.

Avslutning.

I Grekland domineras de politiska stämningarna av fruktan för vad som pågår i angränsande länder i norr och öster. Turkiet är den eviga arvfien. Det tysta, kalla kriget mellan Grekland och Turkiet kommer att pågå så länge Turkiet finns kvar på kartan. Samtliga länder som omger Turkiet har anledning att hata Turkiet, och Grekland mest av alla. Mera omotiverad är Greklands fruktan för det jugoslaviska Makedonien. I det jugoslaviska Makedonien talas det slaviska, i det grekiska Makedonien talas det grekiska. De båda Makedonierna har alltså ingenting gemensamt och ingenting att kräva av varandra. Greklands nordgränser går där de går och kommer inte att rubbas. Bulgarien har erbjudit sig att uppsluka Makedonien (då de båda länderna talar nästan samma språk,) men Makedonien har tackat nej. Troligen kommer Jugoslavien att separera i sju olika stater samt Kosovo. Slovenien, Kroatien, Bosnien, Vojvodina, Serbien, Montenegro och Makedonien kommer antagligen att gå olika vägar, medan Kosovo kanske ansluter sig till Albanien. Därmed skulle det jugoslaviska problemet vara löst.

Bulgarien är kanske det enda land som skulle kunna medla mellan Grekland och Turkiet, då Bulgarien består av både turkiska, grekiska och slaviska element. Bulgarien har inte fullt så dåliga relationer med Turkiet som alla Turkiets andra grannar har.

Summeringen av det nya politiska läget i Europa är väl att allt är oredigare än någonsin och är på väg att bli ännu oredigare. Bäst alltså att inte befatta sig med slika oredor utan att i stället befatta sig med väsentligare saker som kultur, litteratur och musik. En god vän till mig från Skopje (Makedonien) hade därvidlag följande åsikt om vad han kallade världens största problem.

Alla tittar på TV. Alla tittar på samma amerikanska skvalserier. Alla lyssnar på samma amerikanska onyanserade rockmusik. Alla lever bara för sin mage och sina pengar i fickan. Följaktligen förslappas och demoraliseras alla medan Aids och drogmissbruk accelererar. Färre och färre läser böcker. Färre och färre ägnar sig åt högre kultur, klassisk musik, ädlare hantverk och mänskligt umgänge. Fler och fler vet mindre och mindre om historia och religion. Mänskligheten passiviseras mer och mer genom massmedial hjärntvätt och vulgärkultur. Den kulturella standarden är i sjunkande inom USA och EG i samma takt som den moraliska. Vad är att göra? Det kalla krigets utmaning och ansträngning är förbi. Natos enda stora utmaning idag är överste Khadaffi, en storhetsvansinnig skrävlare och fjant. Natos mastodont-mobiliseringar mot överste Khadaffi är en iögonfallande måttstock på Natos löjlighet och otidsenlighet.

Det värsta tecknet på det kulturella förfallet i världen är det gradvis tilltagande kravet på att kultur ska löna sig. Kultur har aldrig lönat sig i hela historien. Den har tagits hand om och förts fram av enbart ideella intressen. Endast skvalkultur lönar sig genom sin massproduktion. Finkultur blir mer och mer sällsynt, dyrare och dyrare, mer och mer satt på undantag och mer och mer fruktad ju mer isolerad den blir. Det är ingen självklarhet längre (åtminstone inte i Sverige) att klassiska verk skall omhändertas, publiceras och spridas bara för att de är klassiska. (Klassiskt: något som blir till förebild och föregångsexempel för kommande tider.) Följaktligen blir den samtida kulturen ständigt mera ytlig, intetsägande, vulgär, lättsinnig och billig, samtidigt som den ständigt får ökad spridning och ekonomiskt understöd (som Dallas, Santa Barbara, etc.) i brist på annat. Följaktligen blir hela världen ständigt mer och mer blaserad, varpå Aidsepidemin, drogmissbruk, prostitution och kriminalitet hela tiden fortsätter att breda ut sig. I kulturellt hänseende är det bara det klassiska idealet som kan rädda mänskligheten, då motsatsen bevisligen bara kan fördärva den.

Fenomen.

Nummer ett på fenomenlistan var naturligtvis erfarenheten av två påskhögtider efter varandra, en katolsk på Sicilien och veckan därpå en ortodox i Grekland och Bulgarien. Naturligtvis kunde den katolska påskens naiva ytlighet inte jämföras med den ortodoxa påskens innerligt djupa högtidlighet.

I stort sett hade jag tur med allt resällskap utom på slutet. På "zigenartåget" (från Sofia via Belgrad, Budapest och Prag till Berlin) hade jag i en icke-rökar-kupé för sex personer oturen att bli instängd av en rökande serbisk zigenarfamilj om aderton personer. (De lade även beslag på kupén intill, vars kvarvarande passagerare i motsats till mig dock frivilligt övergav sin kupé.) De aderton mänskorna förklarade att de var på väg till Berlin för att där försöka leta reda på någon specialist som kunde bota någons sjukdom i släkten. Vem den sjuka var bland dessa aderton var omöjligt att utrannsaka - de flesta hade rosslande rökhosta. Dock var de lika intresserade av att få veta hur man kunde åka vidare exempelvis till Hamburg, Stuttgart eller Heidelberg som av att få komma till Berlin.

Deras totala reskassa var 400 mark, så jag gissade att de hade för avsikt att stanna i Tyskland. En resa natt och dag med skrikande, klättrande och sparkande småbarn överallt omkring sig och med rökande föräldrar och far- och morföräldrar säger sig självt att måste bli som en kronisk cirkusmanège av oordningsrang nummer ett. Då var till och med det grekiska sällskapet från Athen till Thessaloniki att föredra. Det tåget var överfullt och startade från Athen 23.55. (Athen-Moskva-expressen.) I min kupé var det elva personer utom jag av vilka alla kedjerökte och tre stod hela vägen. Det kan ursäktas med att det faktiskt var en rökarkupé, men ett sällskap på elva kedjerökande ungdomar som höll i gång hela natten till klockan sex med sprudlande prat under den konstanta tillväxten av en ständigt allt mera ogenomtränglig rökridå säger sig självt att inte vem som helst hade kunnat stå ut med. Resans längsta etapp var sträckan Sofia-Köpenhamn, som tog 42 timmar.

Anmärkningsvärt för resan var att det hanns med så mycket. Höjdpunkterna var många. En politisk höjdpunkt uppnåddes i Konstantinopel, en familjär höjdpunkt i Verona, en mänsklig höjdpunkt i Palermo, en kulturell höjdpunkt i Athen och en musikalisk höjdpunkt i Sofia. Naturligtvis tog dock Palermo och Athen priset som vanligt. I beaktande av att resan av nödtvång var förkortad till 25 dagar och att jag hann med mera än under någon tidigare inter-rail-resa måste resan betraktas som en avgjord succé. Allt det som jag inte hann med, och det var mycket även det, förpliktigar dock till en ny resa i september.

Politiska framtidsperspektiv.

USA har skrutit och framställt sig själv som världens enda supermakt och t.o.m. ställt som mål att behålla en sådan ställning. Sådant övermod är orealistiskt. USA kan aldrig bortse från EG-Europa, som idag är världens säkrast och starkast expanderande makt, eller från Japan. Dessa tre dominerar redan världen totalt, medan Ryssland genom sin 70-åriga ekonomiska bankrutt är totalt utslaget kanske för minst 100 år framåt. Däremot finns det en fjärde maktfaktor, som än så länge bara är ett stort spännande frågetecken. Frågan är vad som kommer att hända i Kina. När väl dess kommunistparti har fallit, vilket det måste göra, kan vad som helst hända i Kina. Ansträngningar görs idag för att inför kommunistpartiets fall förbereda Tibet, Mansjuriet och Sinkiang för självständighet, men även utan dessa tre provinser skulle Kina utgöra ett oöverskådligt hav av oanade möjligheter.

Under min månad ute i Europa har mycket förändrats framför allt i Polen och Jugoslavien. När jag avreste stod Polen som nummer ett i kön för EG bland Östeuropas länder, och när jag nu far tillbaka står Polen nästan sist i kön. Det är inte Tysklands fel. Det är inte tyskarna som har förrått Polen den här gången. Det är ett polskt deficit som omöjligt kan göras om till ett plus, inte ens med hela EG:s bästa vilja i världen, och det är kanske tur för Polen.

I Jugoslavien har igår (27.4) en ny jugoslavisk stat bildats genom Serbiens och Montenegros sammangående. Den må hålla så länge den håller. Man får främst kanske hoppas att detta innebär att Serbien lämnar sina grannar i fred, vilket dock knappast är troligt att det behagar göra. I Kosovo, Bosnien och Vojvodina kommer ännu problemen att vara olösta för en lång tid framöver genom Serbiens ovilja att acceptera att Stor-Serbien är förlorat för alltid.

De allt mera ryckiga, överraskande och drastiska förändringarna i världen, framför allt inom politiskt underskattade områden, är kanske den viktigaste faktorn av alla i dagens politiskt mycket oroväckande värld, som samtidigt dock är kanske mera livlig och vital än någonsin.

3 - 28.4.1992.

Samtal på vägen

(Den här resan kom helt att domineras av samtal om aktuella problem. Den inleddes genast av en djupdykning i samtidens svåraste problematik, och även om det samtalet innebar en svårsmält dos realism blev det sedan inte värre.)

Kim mötte mig i Köpenhamn, vilket vi hade kommit överens om. Vi hade sedan sällskap ända ner till Frankfurt, där han steg av tåget. Vi hade tur, ty från Köpenhamn till Hamburg fick vi en hel kupé för oss själva, och tåget söderut från Hamburg var nästan lika öde. Sålunda kunde vi samtala ostört under hela resan.

Naturligtvis kretsade våra samtal hela tiden kring herr Singh. Kim och herr Singh var de båda indiska deltagarna vid mötet i Egypten februari-mars 1992, Kim som buddhist och herr Singh som hindu med en fot i Amritsar; talande flytande svenska och på rörlig fot i Nordeuropa hade jag haft bäst kontakt med Kim av alla deltagarna efter konferensen i Egypten, medan herr Singh befann sig i Indien. Han skulle ha ordnat en ny konferens i Bangalore i november, men i augusti överraskade han oss med att inställa hela programmet. Givetvis hade därigenom Kim och jag mycket att diskutera.

Både herr Singh och Kim hade det gemensamt, att de var typiska sirliga hinduer med ett underbart sätt, en artighet och förbindlighet utan gränser och samtidigt en total oåtkomlighet, så att man aldrig fick veta vad de egentligen tänkte. Men herr Singh var gammal och kärv medan Kim var ung och flexibel. Båda var små och magra med ganska mörk hy och ädla drag, men medan herr Singh hade stickande ögon och nästan ett befallande förbjudande sätt var Kim ytterst mänskointresserad med ytterst levande och spelande ögon som hela tiden följde med hos den andre medan han nästan

självtutplånande aldrig förrådde sig själv eller uttryckte något av vad han personligen tänkte. Därför var det oerhört spännande att samtala med honom, ty han förstod allting så bra, samtidigt som han alltid hittade nya obanade vägar att föra in samtalet på.

Vi var båda helt på det klara med att herr Singhs inställande av konferensen måste betyda att situationen var värre än vad till och med herr Singh kunnat föreställa sig. Vi visste att han haft intensiv kontakt med minst 24 andra expertläkare från hela världen, men vi visste ingenting om vad dessa minst 25 människor sinsemellan talat om. Kim kände bara en av dem och jag två. Vi hade bara herr Singhs eget korta facit i handen, ur vilket de mest aktningsvärda orden var: "Läkare som vägrar att behandla eller ta emot Aids-patienter kan inte anklagas för att de vägrar att befatta sig med ett olösligt problem." (Min översättning.) Vi visste, att de flesta av herr Singhs 24 läkare kom från Indien, Thailand och Kina. Asien, med de största befolkningarna i världen, har än så länge världens lägsta Aids-statistik, men dessa ord från herr Singh tydde på att man alltså ändå redan på sina håll i Asien stod inför den situationen, att skarorna av obotligt Aids-sjuka patienter var så överväldigande, att vissa läkare helt enkelt inte kunde orka med det.

Kim hade talat med herr Singh flera gånger under augusti i telefon, och de kunde ju prata obehindrat med varandra, då de hade gemensamt modersmål, och de informationer som Kim kunde ge mig om dessa samtal var oerhört nedslående. I all korthet kan det hela sammanfattas sålunda:

"Ingen i världen tror ännu på en sådan fara, men det är tyvärr inte omöjligt att mänskligheten inför Aidsepidemin står inför en värre kris än andra världskriget. Naturligtvis kommer kriget mot Aids, liksom andra världskriget, att vinnas i längden, men ingen kan uppskatta de blivande förlusternas omfattning. Allt tyder dessutom på att det kommer att bli ett oerhört utdraget krig, som sakta men säkert under kanske decennier kommer att upptrappas allt eftersom epidemin griper omkring sig. Och ingen kan utlova någon säker bot mot sjukdomen ens om kriget vinnas. Tyvärr är det än så länge troligast, att kriget bara kan vinnas med att samtliga Aidssjuka dör bort och försvinner. Men även om detta sker kommer Aidssyndromet alltid att leva vidare och aldrig lämna mänskligheten i fred.

Sedan har vi den andra epidemin, som också oavbrutet griper omkring sig och har gjort så sedan 60-talet. Fortfarande blir det fler och fler narkomaner i världen, och i takt med narkotikans ständigt flere och längre tentakler i världen växer också bläckfiskens makt, alltså de olika maffiorna. Laglöshetens hänsynslöshet och den organiserade brottsligheten vinner oavbrutet terräng.

Mot dessa båda problem framstår folkomröstningen i Frankrike om Maastrichtavtalet som en lokal idyllisk tebjudning."

Vi diskuterade också mycket herr Singhs personlighet och hur han egentligen tänkte och fungerade.

"Han är en typisk hindu," förklarade Kim. "Hans vishet och kunskap är omätliga, men visheten tar inte hänsyn till mänskliga begränsningar. Därför kan hans spekulationer ibland förefalla chockerande omänskliga. Och det är mycket möjligt att han har rätt. Aidsepidemin kan mycket väl vara naturens egen reaktion mot överbefolkning och miljöförstöring, och i så fall har herr Singh kanske helt rätt, när han vågar hävda, att det vore bättre för världen att 90% av mänskligheten dog direkt av Aids, än att epidemin sakta men säkert och desto mera plågsamt skördade eventuellt samma procenttal av mänskligheten under 50 år."

Han var mycket glad åt att jag ändå troligen reser till Indien i november.

"Herr Singh gläder sig också, jag har talat med honom om saken, och han har lovat att han bara därför ska ställa till med åtminstone en lika stor religiös konferens som den i Egypten. Men majoriteten blir olika sorters buddhister och hinduister. De kristna blir få, även muslimerna kommer att dominera över de kristna, (Indiens muslimer är 80 miljoner,) men muslimerna kommer ändå att möta en förkrossande övermakt i Indiens religioners företrädare på hemmaplan. Kristendomen kommer att bli korsfäst och kanske hela monoteismen. Du kommer att behöva en medhjälpare i försvaret av kristendomen. På tal om det, har du hört något från broder Johannes?"

Senast hade jag hört från honom från Irkutsk i augusti. Han hade varit betänkt på att komma till Finland, men när jag inte kunnat möta honom där hade han förblivit bortom Ural. Han skulle dock säkert befinna sig i Indien i november.

Vi skildes i Frankfurt. Nästa gång vi ses blir kanske på min återfärd genom Tyskland. (Det blev inte så.)

René, den 89-årige pianisten i Provence, som levtt 40 år i Algeriet, hade jag inte hört ett ord från på ett halvår. I Provence fick jag veta varför. Sedan mars har han genomgått tre operationer, den ena värre än den andra, de har grävt i honom runt prostatan, så det var kanske inte så underligt att han numera spelade med sordin.

Han klagade över ont i ryggen, tappade ständigt saker på golvet, var slut redan klockan 8 på kvällen och beskrev sig själv som en eunuck. Ändå verkade han friskare än när jag senast sett honom för ett och ett halvt år sedan. Han hade mera kött på benen och friskare hy, och även om hans hemhjälp menade att han förändrats mycket, glömt mycket och förlorat något av sin koordinationsförmåga, så verkade han på mig totalt mentalt oförändrad om kanske dock något trött. Han hade ju precis för bara tre dagar sedan kommit ut från sjukhuset efter sin senaste laseroperation.

Musikers instrument blir ofta själsliga spegelbilder av dem själva. Hans flygel var patetiskt nedstämd, och tyvärr hade jag glömt min stämnyckel i Göteborg, vilket var det enda jag hade glömt. Men under min traktering blev i alla fall flygeln litet gladare igen.

Vi diskuterade ingående den aktuella mycket problematiska situationen i Algeriet, som ju han visste något om, hans Indienresa för ett år sedan (till Pushkar, Rajahstan, i en ålder av 88 år!) och den övriga problematiska situationen i alla muslimska länder. Han menade att islam var en döende religion, att den för närvarande var i ett livsviktigt behov av att förnya sig, vilket den genom sin beskaffenhet inte kunde göra. "Muslimerna kan bara klara sig om de bryter sig ut ur islam och lämnar det som ett tomt skal av en puppa bakom sig," menade han.

"Men vad har de i stället?" invände jag.

"De har många alternativ. Ett är Sufi-rörelsen, det kanske viktigaste. Sedan har vi Bahai-rörelsen och dess fader Babismen. Sedan finns också den gamla persiska eldsreligionen, och i Indien lockar ständigt hinduismens otaliga varianter med vilka kläder som helst som kan passa dem."

Som en äkta provençalare tog han situationen ganska lätt.

Jag vet inget hem som är så särpräglat vackert som Renés. Det är genomgripande moriskt till karaktären med bara vackra nordafrikanska minnen, tavlor, skåp, möbler och gardiner. Till och med taklamporna är moriska i olika färger spridande olika ljus. Allt är genomsyrat av den finaste tänkbara smak. Televisionen, till exempel, finns osynlig inne i ett arabiskt glasskåp, vilket bara öppnas när det skall ses på TV, och sedan stängs igen. Sängkammaren är genomgripande i kinesisk stil, och även andra stilar från Japan, Bali, Indien och Egypten förekommer.

Man kan helt förlora sig i bara betraktandet av Renés gamla ansikte. Det är det mest måleriska ansikte jag vet. Hans hårväxt har lidit av operationerna, tidigare hade han en lejonman av vitt bakåtkammat hår, men örnäsan är oförändrad och likaså den bestämda hakan med den framskjutande, trotsiga underläppen. Ansiktet är som hämtat direkt från någon monarki från barockens tidevarv. De första dagarna hade han ingen aptit, men andra dagen visade han att han fortfarande kunde njuta av Chopin. Tredje dagen började hans aptit komma tillbaka.

När jag lämnade honom slumrade han tidlöst efter avslutad måltid med världens vackraste profil. Han lever säkert till nästa årtusende.

Hans hemskötare hade ungefär samma funktion och status hos honom som en engelsk "dresser" hos en stor skådespelare: fullständigt hängiven och fullständigt åsidosatt. Han har dock andra som kan alternera med honom, så det är ingen risk för att tillsynen hos den gamle skall ebba ut.

I Latina söder om Rom träffade jag på nytt Teresa. Med henne blir det bara tal om konst och film och allt som är vackert och konstnärligt. Hon kom precis hem från filmfestivalen i Venedig, så det blev mycket tal om aktuella filmer, hon hade sett den senaste finska mastodontiskt tungrodda totaltragedin och tyckt mycket om den, och samma kväll visades i italiensk TV en av de bästa filmerna med hennes favoritskådespelare: Peter O'Toole i "*My Favourite Year*".

Hon är den enda människa jag vet som har både blåa och bruna ögon. Blåheten dominerar, men den omringar en mindre ring av brunhet. Hennes ögons blåhet är dessutom av en alldeles särskild tjock nästan opalliknande nyans. Man kan aldrig se sig mätt in i hennes ovanliga ögon.

Som journalist är hon även väl bevandrad i internationella affärer. Vi diskuterade ingående både Rio och Amsterdam, och hon var av den mycket realistiska åsikten, att de flesta konferenser av sådant slag är förfelade, då det bara pratas för att göra en god min av dåliga samveten. Kanske väckte just därför min nyhet om den inställda konferensen i Indien hennes stora intresse. Jag håller henne förtjänt informerad, samtidigt som hon alltid har utsökta tips åt mig om konstsevärdheter. Av henne fick jag veta om ett exklusivt och underbart Carpacciomuseum i Venedig, vars existens jag aldrig ens anat tidigare.

I Borghesiana i Roms utkanter nära Frascati träffade jag Kerstin. Det blev något av en andlig erfarenhet av ett slag som överträffar det mesta. Hon fyller 75 år i år (liksom den misslyckade ryska revolutionen, som hon har överlevt med den äran,) hon är änka sedan ett antal år och sköter ensam en överdimensionerad villa med tillhörande jordbruk och vingård. Men rent professionellt är hon någonting alldeles extra. Hon är nämligen praktiserande och framgångsrik helare, och jag fick själv pröva kraften av hennes handpåläggningar. Hennes huvudverksamhet utgörs av studier i esoterisk astrologi, vit magi, egyptologi, världsekumeniska synkretistiska sällskap och annat sådant. Som människa är hon vid första mötet kanske något överväldigande, men bara man ger sig tid och unnar sig att komma upp till hennes febrilt konstruktiva tankeverksamhets otroliga nivå, så finner man sig sedan i världens bästa sällskap och kanske förbättrad på livstid.

Liksom andra kända helare i historien har hon inte alltid haft det så lätt. Edgar Cayce, till exempel, låg ju för det mesta förlamad, och hur många Jesus än kunde hjälpa genom rent helande, så kunde han ju sedan föga hjälpa sig själv när han väl hängde på korset. Kerstin hade under sitt annars mycket lyckliga och långvariga äktenskap tre missfall i början, som åtminstone hennes kropp aldrig har kommit över. Hon rör sig med möda på grund av kronisk övervikt till följd av missfallen, och hennes underbara trädgård är svårt vanskött och övervuxen medan hon endast kan skörda en bråkdel

av det vin som hennes gård producerar. Likväl lever hon på sin gårds grönsaker från april till december. Hon skulle behöva extra hjälp, vinskötare och trädgårdsodlare, som förstod att sätta allting i ordning, men allt vad jag kan göra är att föra ordet vidare.

Det var ytterst fängslande att få höra om hennes utveckling, hur hon gradvis blev bekant med sina egna förmågor, hur hon gradvis prövade sig fram och hur hon ideligen experimenterar vidare med att exempelvis impregnera näsdukar med helande kraft och åstadkomma helanden på rent telepatisk väg. Genom att hon lever så isolerat som hon gör, (hon kan endast med största svårighet ta sig till staden,) måste hon kompensera sig genom andlig tankeverksamhet och distribuera sina energier på andlig väg i så breda doser som möjligt för att helt enkelt inte kvävas själv i egen överkvalificering. För en materialist måste hon göra ett ganska förbryllande intryck, men för sådana som jag, som ändå söker upp henne ibland, framstår hon med sina undergörande krafter som någonting fullkomligt övertygande och självklart.

Som medpassagerare från Rom till Palermo hade jag Ruggiero, en förträfflig levnadskonstnär, som bara kan beskrivas som något av en prakthippie. Han har ett oerhört fascinerande ansikte med stor käft och tjocka läppar, djupt liggande forskande ögon som hela tiden blixtrar av vaksamhet, djupt insjunkna kinder och världens hjärtligaste och generösaste leende. Han är musiker som jag men inom jazzen och spelar både klarinett och saxofon. När vi träffas undviker vi konsekvent att tala om musik, då vi har så helt olika inriktningar, men han är även ytterst verklighetsnära och en filosofisk levnadskonstnär av ansevärda mått. Vi diskuterade nästan mest den aktuella ekonomiska krisen i hela världen men framför allt i Italien, och jag måste få summera några av hans mest anmärkningsvärda synpunkter:

"Att återvända till naturen är ett nödvändigt alternativ för människan. Det var det redan på Rousseaus tid, Leo Tolstoj framhöll det ytterligare, och båda hade rätt. I våra dagar befinner sig hela industrivärlden i en kris som ständigt förvärras och som ingen kan se något slut på. Materialismen har nått en mättnad och en punkt varifrån den inte längre kan finna någon väg vidare. Den har fastnat i sin egen blindgångsfälla, och blind som den är vägrar den att erkänna det själv. Alternativet naturen kvarstår alltid och förblir alltid den enda vägen vidare och den enda möjligheten till återhämtning och nyutveckling. Ända sedan 60-talet har den helt spontana hippierörelsen med dess olika barn som Greenpeace och miljörelsen stått som envisa och outslitliga vägvisare för detta alternativ till ett alltför artificiellt, onaturligt, omänskligt och överindustrialiserat liv.

Italiens plötsliga devalvering har med en enda liten handrörelse satt hela industrivärlden, hela världsekonomin och hela EG-samarbetet i stormig gungning som hotar att stjälpas hela Maastrichtavtalet. EG är en god och naturlig idé medan Maastrichtprojektet bara är en europeisk hollywooddröm som är omöjlig att genomföra i praktiken. På lång sikt kanske man kan realisera något av de konstruktiva tendenserna i Maastrichtavtalet medan det i sin helhet är en naiv utopi."

"Så du vill att alla skall få klä sig i primitiv extravagans, gå med långt hår, ägna sig åt enbart musik och filosofi, strunta i samhället och få tillgång till alla droger lagligt och billigt utan begränsningar?" lød min provocerande invändning.

"Jag medger att drogmissbruket utgör en betänkelig baksida av hippimentalitetens ansikte, men blir saken bättre av att saken total kriminaliseras utan urskiljning? Jag medger att jag och mina vänner utan skrupler använder cannabis ganska regelbundet, men är det bättre med all världens etablerade alkoholism?"

Vi kom inte längre med dessa argument, då han bara kunde vidhålla sin rätt till frihet från samhällets materialism och då jag måste försvara världsordningens politiska samvete och dess nödvändighet.

I samma kupé hade jag även sällskap av en ung man som precis gått ut skolan och nu tvekade inför olika universitetsalternativ. Han var sysselsatt med att resa från universitet till universitet i hela Italien för att säkert kunna välja det enda rätta. Det stora valet gällde en ingenjörsutbildning eller en humanistutbildning. Jag föreslog honom en kompromiss: först det ena och sedan det andra, och det var han inte alls främmande för. Mest lutade han mot Pisa men skulle ändå i lugn och ro tänka över saken på plagera i hemstaden Palermo under en månads tid. Jag gav honom min adress i Göteborg om han någonsin skulle komma till Sverige, så han kanske dyker upp plötsligt en dag. Han var blond och ytterst försiktig och finkänslig, så vi kom mycket väl överens. Jag fick aldrig veta hans namn.

En tredje passagerare i samma kupé var algerier från Oran. Han hade arbetat i Perugia över sommaren, och vi diskuterade mycket ingående den svåra situationen i Algeriet. Han var en mycket innerlig natur och var ytterst glad och tacksam över att få tala om saken med en europé. Han var helt införstådd med att de nordafrikanska flyktingarna i hela Europa utgjorde ett problem för i synnerhet Frankrike, och hans åsikt var att problemet enbart bestod i att de afrikanska regeringarna var så misslyckade. Endast på grund av rådande diktaturers övervåld och godtycke förekom det så stor utvandring av afrikaner till Europa, så att dessa misslyckade regeringar blev ett problem även för Europa. Det var en hjärtinnerlig människa som bad mig hälsa på honom om jag någon gång kom till Oran. Han gav mig ingen adress, men jag skulle bara fråga, för hela Oran kände ju till Abdul.

När vi kom fram till Palermo lämnade jag tåget i sällskap med den unge studenten. Ruggiero hade gått i förväg, men vi fick se honom igen, då han blivit stoppad av två poliser. Den unge studenten ville ingripa, men Ruggiero gav oss ett förstulet tecken att bara gå vidare och inte kännas vid honom. Jag förstod det så att han ville klara poliserna ensam. Jag kan inte tro att han gjort något eller hade något med sig som han kunde arresteras för, men jag måste medge att han kunde misstänkas för vad som helst genom sitt blotta överromantiska, orakade och utmanande utseende. Det var det sista jag såg av Ruggiero, denne på sitt sätt ganska typiske representant för Palermo, då han både i blodet och i utseendet hade både det normanniska, det galliska, det rövarromantiska och vilda och det vilt sköna, som allt karaktäriserar det fjärran men oemotståndliga Palermo.

Hos mina kära vänner i Palermo talades det mest om relationer och barnuppfostran. Min goda vän Paola har två unga gossar, båda föräldrarna arbetar, och hennes mor är ganska bekymrad över gossarnas vildhet och oro. Tre saker har jag märkt att kan ha en förödande effekt på barns utveckling när det gäller intelligens och självdisciplin:

1. Televisionen. Denna fungerar i många fall som en hjärntvättningsapparat. De flesta tittar för mycket på TV och utsätter sig därmed inte bara för dess radioaktiva strålning, som på lång sikt kan skada hjärnan, utan även för alla TV:s fördummande nonsensprogram, som reklamsnuttar, kalkonfilmer och annan s.k. underhållning, som är så tillrättalagd att tittarna inte ens behöver skratta själva - skrattkörerna gör det åt dem; förödande långa sportprogram och rockkonserter, m.m, och därmed har vi redan presenterat de två andra punkterna.

2. Rockmusik. Mera om det fenomenet nedan. Den inte bara brutaliserar och vulgariserar genom sin primitiva standard med mest slagverk, skrällande elgitarrer och hessa skrin, musik som aldrig skulle

hålla utan en förskräcklig förstärkningsapparat, så att den bara gör intryck genom sin allt annat överröstande sinnesbedövande volym; utan den ger även många unga bestående hörselskador för livet.

3. Sport. I och för sig är denna inte skadlig, och det är gamla veteraner väl unnat, som inte längre kan idrotta själva, att få se andra göra det, och alla sporter är i princip hälsosamma om man praktiserar dem och inte bara är fotbollshuligan. Därmed är vi inne på sportens avigsida.

Den har tyvärr ibland våldsamma tendenser. Det händer till och med att barn sätts i kurser för att lära sig självförsvar genom judo och karate. Att lära barn våld är det mest vanvettiga en förälder kan göra, för våld föder alltid bara mera våld. Mest lär sig dock barnen våld genom TV.

Genom dessa tre olater, TV, skvalmusik och våld, utbildas barn till att bli dumma grobianer. Genom för mycket TV-tittande går de miste om det betydligt mera konstruktiva alternativet kunskapshämtning genom läsning, genom att ägna sig åt syntetisk skvalmusik går de miste om den kvalificerade levande musiken, och genom att bringas till att acceptera våldet blir de ibland till vandaler och huliganer. Det sista är givetvis det värsta.

Varje barn måste lära sig att våld måste undvikas till vilket pris som helst. Det gäller att få dem att fatta att man kommer mycket längre med intelligens och diplomati än med våld. Hur rättfärdigt våld än ibland kan te sig, som till exempel i självförsvar, är det dock i sig alltid det mest föraktliga som en människa kan ägna sig åt och är egentligen berättigat bara som en yttersta nödgärd om inget annat alternativ finns.

Föräldrar som agar sina barn lider brist på tålmod, och även detta slag av våld kan endast föda mera våld. Ett slaget barn glömmar aldrig att den som har slagit henne faktiskt har slagit henne, och det med våldets och övermaktens rätt och inte med lagens. Det finns effektivare straff som gör mera psykiskt ont utan att de innebär våld, som inlåsning, nonchalering och indragning av förmåner. Det sista är väl ofta det mest rättvisa, då den som förbryter sig begår ett litet förräderi och därför förtjänar att berövas något.

Så mycket om mina erfarenheter av bråkiga barn. Varning alltså för TV, rockmusik och allt vad våld heter.

Här kommer nu en särskild paragraf om rockmusik. När jag lämnade Palermo hade jag en säregen upplevelse i tåget. Det var fredag kväll, och tåget var överfullt av ungdomar som allesammans skulle resa till Salerno (nära Neapel) för att där vara med om en rockkonsert med *Dire Straits* från USA (den 19.9). Inget ont i det, kunde man ju tycka, men denna rockkonsertmassutflykt hade för alla dessa ungdomar även en annan innebörd och lockelse. Det visade sig inte genast, men det kröp fram så småningom. Vad de egentligen var ute efter var möjligheten att få delta i en så stor narkotikafest som möjligt. Alla som jag talade med såg fram emot att få tända på, och därmed menas åtminstone både hasch och marijuana.

Sedan var det inte roligt längre att färdas tillsammans med dessa ungdomar. De skulle inte komma bara från Sicilien utan från hela Italien. Redan när de drack vin på färjan framgick det att det att bli yra i huvudet var ett självändamål för dem, och de hade ingen distans eller hanteringskonst alls med detta. Omogna, vackra, förförda och delvis redan fördärvade ungdomar i tusental och även flickor, - hur trist som helst, som om det att fördärva hjärnan för så många skulle vara själva livets mening.

För övrigt var södra Italien på gott och ont. Två utflykter företogs på Sicilien - en till Trapani och Erice och den andra till Segesta. I februari 1991 hade jag det otroliga privilegiet att få vara helt ensam

i hela Segesta. Ingenting var ordnat, allt var öppet och vilt, och man kunde klättra upp till templet över slänten och sedan få vara helt ensam med det.

På 18 månader hade mycket hänt. Hela tempelområdet och den antika staden ännu högre upp var inhägnat av höga järnstaket, endast en väg förde upp till de båda områdena, och grindarna stängdes före solnedgången för att förbli stängda till klockan nio. Området vimlade av turister och turistbussar, en restaurang låg nedanför templet med alla tänkbara souvenirgrannlåter till salu, och mest iögonfallande var, liksom i Erice, alla de tjocka tyska turisterna, som inte bara dominerade i majoritet utan även i volymitet. Ingenting ont om den nya perfekta ordningen och kontrollen på platsen, men jag var ändå lycklig över att ha fått uppleva Segesta utan turister, utan staket, utan bussar, utan tjocka tyskar och utan något som kontrasterade mot Segestas tidlösa helighet.

Resan från Palermo till Brindisi blev en mardröm. Tåget från Reggio till Taranto var ett Inter-City-tåg, det kostade 13,000 lire (65 kronor) extra i tillägg, och ändå blev det stående i två timmar mitt i den mest gassande Sciroccosolen tio minuter och lika många kilometer från slutstationen Taranto. I en sådan hetta orkade man inte ens krevera.

Men stewarden på den grekiska färjan var en gammal bekant från tidigare resor, och han blev så glad över att återse mig, att han oombedd bjöd på en hel flaska grekiskt vin. Det är överflödigt att tillägga, att det mer än väl plåstrade om alla dagens sår med dess erfarenheter både av drogfanatiska rockentusiaster i tusental, trakasserande fyllon under natten i Reggio och ett stillastående dyrt Inter-City-tåg mitt i Italiens värsta Sciroccohetta i två timmar. Tack och lov för Grekland.

I Athen träffade jag doktor Sandy, som avtalat var. Han heter egentligen Alexander men kallas för "Sandy Sawbones". Han är en liten man som nästan alltid går med pipa i munnen, som en annan Karl-Alfred, och han är något av det mest typiskt skotska man kan tänka sig. Mina gamla vänner vid Salamis skulle resa bort, och även Claude la Barre hade denna gång uteblivit från Athen, så jag fick desto mera tid tillsammans med Sandy.

Han var en av dessa läkare som skulle ha deltagit i Singh-konferensen men kanske den mest udda och originella tänkbara. Mest såg han ut som en gammal sjöman (med helskägg och ring i örat), och när man hörde hans språk undrade man varför han inte också uppträdde i kilt och säckpipa.

Vi talade mest om vädret. Han kände alla världens olika väder och var uppriktigt bekymrad över situationen. "Mänskligheten har satt i gång en onaturlig utveckling här på jorden som redan allvarligt kan ha påverkat själva vädret. Om de har satt i gång en väderlekslavin på glid mot det okända, så har de verkligen satt eld på stubinen till världens största okända krutlager."

"Hur stor är risken?"

"Vi vet inte ännu. Väderleken är i gungning. Den saken är klar. Men det finns tusen olika tänkbara anledningar till varför den är i gungning. Ozonkrisen över polerna är bara en detalj. Koldioxidutsläppen är en annan. Miljöförstörelsen är en tredje. Flygplanstrafiken med avgaser som aldrig kan analyseras kan vara en fjärde. Värst är väl antagligen biltrafiken. Lägg till detta alla världens rökare. De tar risken att förgifta sig själva med sin tobak, men de ignorerar fullständigt att de därmed också förgiftar alla andra och naturen. Har du åkt tåg genom norra Attika?"

"Inte ännu."

"Där har brunnit skogar. Hela gränslandet mellan Attika och Beotien är uppbrunnet. På tågen röker alla greker och struntar fullständigt i om kupén är för icke rökare. Minoriteten icke rökare är för beskedlig för att våga protestera. Ut genom tågfönstren slänger grekerna sina förbrukade matpaket

med papper, plastpåsar och mest av allt cigarettfimpar. Antagligen är det en osläckt cigarettfimp utslängd från ett öppet tågfönster som satt eld på alla Attikas återstående skogar. Så förbannat sorglösa, tanklösa och ansvarslösa är dessa hektiska ytliga greker."

"Men du röker själv."

"Tyvärr är jag inte ensam. Men jag slänger åtminstone inte fimpar."

Han var mycket besviken över återbudet från Indien, och vi diskuterade den saken ingående. "Den konferensen hade behövts just för att den i Rio var tämligen misslyckad. Där sades det inte ett ord om befolkningsexplosionens problem på grund av rädsla för omänskliga debatter. I Indien däremot och framför allt läkare emellan hade den saken kunnat dryftas ordentligt."

Han formligen befallde mig att resa till Indien i alla fall eftersom jag hade möjligheten. "Mr Singh vet kanske mest i världen om sådant som för de flesta människor är farligt att veta någonting om. Han är ju både politiker och brahmin och vetenskapsman. Du måste träffa honom och höra vad de andra dussinerna läkare har sagt, och du måste sedan dokumentera allt, som du gjorde i Egypten, och informera mig. Annars förlåter jag dig aldrig."

Men res inte till Bangalore. Där spiller du bara tid,. Det är inte Indien. Det är som en modern europeisk storstad, som Milano eller Frankfurt. Sådant har du nog av i Europa. Försök att få mr Singh att möta dig i Goa i stället eller träffa honom på en mer indisk plats, exempelvis Benares."

När jag sedan tog tåget från Athen norrut måste jag tyvärr ge doktor Sandy rätt: grekerna kastade vad som helst ut genom tågfönstren och till och med osläckta fimpar. De tänkte väl att deras skogar hade brunnit färdigt för i år, om de tänkte alls."

Samma dag jag kom till Bulgarien inträffade en politisk kris. Det turkiska minoritetspartiet (10%), som sedan valet förra året stött demokraterna mot kommunisterna, beslöt plötsligt att stödja kommunisterna mot demokraterna. Eftersom demokraterna inte hade absolut majoritet i parlamentet bröt det ut en allvarlig regeringskris med skriande folkmassor utanför parlamentet och fullt polispådrag med avspärningar och militärförstärkning. Jag lämnade Bulgarien innan krisen lösts för att återkomma senare."

Turkbulgarerna hör till Balkans olycksaliga muslimska minoriteter. En annan är bosnierna, som serberna vill utrota, varför bosnierna ger igen med samma mynt och får förstärkning från Iran både med vapen och fanatiska soldater som gärna låter sig bli martyrer för islam."

Turkarna i Bulgarien var alltid förtryckta av kommunisterna, men efter att kommunisterna förlorade valet i fjol kom turkarnas parti i vågmästarställning. Sedan dess har de manövrerat sig till oerhörda privilegier i Bulgarien som de aldrig kunnat drömma om tidigare. Alltså fick de det lika bra under demokraternas regim som de tidigare haft det dåligt. Och nu plötsligt beslutar sig alltså dessa turkar i Bulgarien för att stödja de kommunisterna som för bara några år sedan hotade tvångsomvända, tvångsdöpa och tvångsundervisa turkarna i ett nytt påtvingat modersmål. Fenomenet är politiskt oförklarligt och kan endast förklaras genom de mycket speciella rådande Balkanförhållandena."

Vad är att göra? Tyvärr framstår mer och mer det islamska problemet som världens svåraste politiska problem. Dess anatomi är enkel: islamska fundamentalister gör sig politiskt omöjliga. Problemet växer genom att fler och fler muslimer blir fundamentalister. Iran vill göra Bosnien till en fundamentalistisk muslimsk stat, trängt som Bosnien är av serberna accepterar Bosnien denna våldsamt hjälpsamt hand, varpå det jugoslaviska inbördes- och upplösningskriget ständigt förvärras. Och tyvärr är det inte mycket som står i omvärldens makt att göra så länge ortodoxa serber och

fundamentalistiska muslimer, båda parter lika fanatiskt hårdnackade, behagar fortsätta att decimera varandra av hjärtans lust. Redan Tito, Jugoslaviens store fredsdiktator i närmare 40 år, ägnade sin huvudsakliga energi åt att massakrera sina stipulerade fiender, och de inhemska offren för hans regim blev åtminstone 300,000.

Glöm Jugoslavien. Men det är värt att rädda Bulgarien. De kommunister som finns kvar i öst tror tyvärr fortfarande på sina lögner, de är fortfarande maktlystna, och de uppträder hotfullt. Samtidigt är de politiskt lika omöjliga som de islamska fundamentalisterna.

Den andra sidan av saken: på tåget till Konstantinopel fick jag sällskap av två turkar. De hade sin firma och arbetade i Bulgarien men hade turkiska pass. När de i Plovdiv skulle köpa biljett till Adrianopel fick de biljetter bara till gränsen. De rekommenderades att därifrån sedan köpa nya extra biljetter till vart de skulle i Turkiet. Godtrogna och ödmjuka gjorde de som de blivit tillradda. På tåget satte konduktören fast dem. Den extra biljetten till Adrianopel hade bara kostat fem kronor (20 leva). Konduktören ville bötfälla dem för oriktiga biljetter och tvinga dem att betala 45 dollar, emedan de dessutom medförde varor. Bara för att de var turkar behandlades de alltså i Bulgarien som rättslösa som det var tillåtet att behandla precis hur som helst.

Även min vän Manfred i Konstantinopel uppträdde till turkarnas försvar. "Du måste medge att de vanligen är vänliga, ödmjuka och tillmötesgående. Om du jämför dem med grekerna måste grekerna framstå som mera snobbiga, viktiga, tillgjorda och överlägsna. Naturligtvis kan ingenting slå grekerna med deras historia och kultur, men samtidigt är en sådan stolthet och självmedvetenhet som deras ganska betänklig. Bysantinismen var trots all sin stabilitet en återvändsgränd i sin extrema egocentricitet som gjorde sig själv tidvis avskyvärd i hela världens ögon. Det var inte muslimerna som krossade Konstantinopel, utan det var korsfararna 1204. 1453 blev bara den avgörande dödsstöten efter en 250 års fåfång dödskamp mot historien, den egna maktlösheten och den egna fåfängan.

Emellertid övertog sultanerna den bysantinska situationen med dess fallenhet för kronisk komplicerad av det egna sjukliga tillståndet, och sultanerna slutade inte mycket bättre än bysantinerna. Säg vad man vill om Atatürk, men han räddade faktiskt Turkiet. Tack vare honom är Turkiet och turkarna mera europeiska än asiatiska, de har ett latinskt alfabet, av alla muslimska stater är de den mest moderna och sekulariserade, och turkarnas naturliga ödmjukhet som ett resultat av fem hundra års diktatur och förtryck är oerhört vinnande hos alla turister, och även som utvandrare är de arbetsamma och i regel pålitliga. Kort sagt, Turkiet förtjänar ett äntligt europeiskt erkännande, även om ett sådant är omöjligt på grund av framför allt grekernas och bulgarernas historiska erfarenheter av turkarna som förtryckare, roffare och slaktare."

Emellertid kan man råka illa ut även för turkar. Min vän Alexandros, begåvad student och konstnär, reste från Konstantinopel till Frankfurt och medförde en vanlig turistkamera. Turkiska tullen ville ha 40 dollar för att låta kameran passera. Tyvärr hade Alexandros inte 40 dollar. Hellre än att provocera turkarna ytterligare lät han dem få sin kamera, som han huvudsakligen fotograferat Konstantinopelianska turistvyer och dokumenterat sina egna mycket väl utförda konstverk med. Den turkiska tullkommissarien sålde antagligen kameran vidare och gjorde sig en nätt svart extrainkomst, medan alla Alexandros tagna bilder gick förlorade.

"Grekernas och bulgarernas historiska erfarenheter av turkarna som förtryckare, roffare och slaktare" aktualiseras dessutom idag genom att kurderna får göra samma historiska erfarenhet.

Jotka menar att alla religioner är kvalificerade bedrägerier och att alla religiösa ledare från Moses till Khomeini varit brottsliga skurkar som enbart agerat utifrån egna personliga och i högsta grad egoistiska värderingar. Hon menar att hela kyrkohistorien bara handlat om förtryck från början till slut och att den kristna kyrkan bara varit ett medel för maktlystna fanatiker att förtrycka människomassorna med genom att bestämma vad som är att tro på genom etablerandet av dogmer som genomdrivits med våld obeaktande av vad Jesus sagt och vad som egentligen står i Bibeln. Till och med Jesus menar hon att var en bedragare då han hävdade att han var Guds Son, en teologisk och praktisk omöjlighet, då Gud inte vore Gud om han inte vore absolut ensam som sådan. Hela islam fördömer hon som en primitiv förtryckarideologi, och även judarna menar hon att alltid konspirerat mot hela mänskligheten, och som sitt bästa bevis för denna hypotes framlägger hon att enbart judar skulle ha legat bakom kommunismen och den ryska revolutionen. Hon menar bestämt att Lenin var halvjud, att Stalins hustru var judinna och att Hitler var kvartsjud.

Jag framlade dessa synpunkter för min lärde vän Alexandros från Alexandria, en egyptisk grek som hade det typiskt klassiska gamla egyptiska faraoanletet med smal haka, lång näsa och mycket egendomliga kattögon. Jag hoppades just från en representant för det gamla lärda och universalistiska Alexandria eventuellt på något bärande motargument mot den gamla lejoninnans (72 år) svador.

Han presenterade också ett motargument vars natur dock förvånade mig. "Det kan väl hända," menade han, "att Moses verkligen var världens förste religiöse fanatiker, att Jesus gick ett steg för långt när han menade sig vara Guds Son, (om han verkligen gjorde det,) och att islam gick för långt genom förkunnandet av det heliga kriget. Men antag att dessa religioner verkligen berövades alla sina oegentligheter. Vad skulle då finnas kvar? Endast synagogan skulle klara sig oförändrad, men antag att Maria berövades sin funktion som Guds Moder, antag att treenighetsläran upphävdes, antag att Kristus accepterades blott som en människa, och antag att alla fantasier om änglar och helgon, helveten och paradiset skulle upphöra, vad skulle då återstå av den kristna världen? Skulle du ha hjärta att beröva alla kristna präster deras skrudar och ceremonier, beröva kyrkorna deras utsmyckningar av änglar och helgon och Josef och Maria, beröva kyrkomusiken alla texter som med ens skulle bli meningslösa och beröva gudstjänsten alla litanior och trosbekännelser och böner och högstämda hymner som Gloria?"

Utan den kristna kyrkan skulle hela västvärlden reduceras till bara tom och ful egoistisk materialism utan skönhet och kärlek. De oändliga massorna i den islamska världen skulle berövas det enda som de har att tro på. Även för dem skulle all kärlek, vänlighet och anledning till godhet ta slut. Och försök säga till en jude att Moses var en bedragare. Det går bara inte. Hur rätt din gamla väninna än har i vissa avseenden, så skulle konsekvenserna av hennes argument ha förödande konsekvenser för hela mänskligheten, då den främsta motivationen till all högre strävan mot skönhet, kultur och idealism skulle berövas åtminstone de flesta. Hennes argument må vara riktiga ur strikt förnufts synpunkt, men de är omänskligt hjärtlösa och kortsynta."

Och jag tackade Gud för att det gamla Alexandria alltjämt existerade.

På tåget från Sofia till Athen förekom det ett ansenligt antal lustiga ryssar. De hade alla suttit tre dagar på samma tåg från Moskva, två av dem förekom i min kupé och var båda tanter av det robustaste slaget, utseendetypen kulstötterskor. Den ena var storrysk och den andra var lillrysk, och de var oerhört bestyrssamma hela natten, emedan de frös, emedan tågfönstrets mekanism var trasig, varför det drog och särskilt på den storryska, den största, som satt närmast, som det blåste rakt på. En natt i de

bulgariska bergen kan vara ganska kall om det drar. Denna imposanta men mycket kultiverade storryska dam genomförde metodiskt det mycket långsamma och tålmodsprövande arbetet att täta hela tågfönstret medelst små pappersremсор, som hon rev från någon sorts rysk katalog och pressade in i skarvarna med hjälp av min kniv. Hennes ganska omfattande bagage var ytterst väl fastsurrat med olika rep och remmar vid en liten behändig rullvagn, och när tullen vid gränsen skulle undersöka allas bagage uppstod det problem med hennes, då det var så ordentligt fastsurrat. Hon hade antagligen tänkt att det skulle förbli så ända till Athen. Praktisk som hon var såg hon dock ingen annan råd än att drastiskt skära av alla rep och remmar med min kniv, varvid troligen ett dygns arbete omintetgjordes. När tullen var färdig med sin undersökning och även sökt efter rymlingar och flyktingar under allas sitsar, så var hela kupén översallad av olika spridda delar av olika ryska mänskors inspekterade bagage. Det mesta av de patetiskt spridda delarna var storryskans. Likväl företog hon sig heroiskt och utan den minsta tvekan det omfattande företaget att åter surra fast allt sitt bagage vid sin behändiga lilla vagn igen, som det en gång hade varit. Klockan sex på morgonen var hon tack vare lillryskans och min assistans någorlunda färdig och hade då sett sig nödsakad att skarva extra med några rullar medhavd gasbinda.

Två andra ryssar i samma vagn blev mina synnerliga vänner, och de fick mig att lova att komma och hälsa på dem i Moskva. De utrustade mig med sina namn, adresser och telefonnummer, de var båda entusiastiska tennisspelare, så om jag kommer till Moskva någon gång lär jag nog ringa upp dem och åtminstone kontrollera att dessa båda helt entusiastiska farbröder fortfarande lever. De hette Sasja och Valja (Valentin).

Trots sina finskurna pappersremсор runt hela fönstret förkylde sig de båda tanterna under natten, så de behagade stanna kvar i Thessaloniki för att hämta andan, slicka sina sår och förfriska sig. Deras platser övertogs i stället av två unga engelskor, som när dagen i Grekland blev för het energiskt och metodiskt tog sig före att avlägsna samtliga pappersremсор instoppade runt hela fönstret, varvid en hel natts mödosamt arbete beslutsamt omintetgjordes, varefter dock detta hårt bearbetade fönster åter kunde öppnas och brukas till det nyttiga ändamålet att släppa in frisk hälsosam luft, som nu dock var lika het som den i bergen i Bulgarien varit kall. Det var då bara jag kvar i kupén som kände till hemligheten med det vadderade fönstret, som hållit två väl vadderade ryskor så extremt sysselsatta en hel natt att de överansträngt sig och ådragit sig förkylningar, men jag nämnde ingenting av hela den romanen för engelskorna.

I Athen sammanträffade jag på nytt med doktor Sandy, som meddelade mig nya högintressanta nyheter från Indien. (Jag hade i Konstantinopel fått bud om att jag måste återbesöka Athen. Därför skrotades Jugoslavien.) I all korthet gäller det för mig att vara i Benares den 15.11, då både herr Singh och Westerberg kommer att vara där då. Vilka andra som eventuellt kommer att dyka upp vid tillfället visste han inte. Således är min Indienresa redan helprogrammerad: flyg till Goa den 9.11, några dagar där hos mina vänner, tåg till Benares, kanske Agra på återvägen, och åter till Goa. Jag berättade för doktor Sandy om min vän Alexandros' argument från Alexandria, och han var mycket nöjd. "Med det argumentet, som egentligen bara går ut på hänsynstagande även till hedniska företeelser, kan du möta hela Asien. Men om jag känner hinduismen och buddhisterna rätt kommer din alexandrinske väns försvar för kristendomen inte att vara tillfyllest för islam."

Jag berättade även för honom om den pågående politiska krisen i Bulgarien och om mina samtal med ryssarna på tåget. Han lugnade mig avsevärt. "Kommunisterna i Bulgarien har ingen chans.

Rysslands kommunister kan aldrig resa sig mera, och även om de gjorde det skulle det i så fall bli bara för att falla desto djupare. Samma sak i Bulgarien. Kommunismen har förlorat sin grund och gjort sig vedervärdig för alla tider. Socialismen har inträtt i sin ålderdom och nästan redan i sin senilitet och kan bara självdö om den inte fattar att den redan blivit en anakronism. Vilka stöder kommunismen i Bulgarien?" De gamla och ärkekonserverna. "Och ungdomen?" De föredrar popmusik och coca-cola. "Där ser du. Kommunismen har ingen chans."

Vi hade en angenäm lunch i en trädgård i Plaka, och vi diskuterade även Italiens och Greklands olikheter. Till min förvåning föredrog han Italien.

"Vi får inte glömma, att Antiken dog ut i Grekland genom kristendomen och Konstantinopels fall, medan den överlevde i Italien. Hela det historiska fenomenet renässansen var uteslutande en italiensk företeelse, som helt pånyttfödde hela Antiken med alla dess estetiska ideal, medan Grekland aldrig hade någon renässans utom i liten men desto mer blodig utsträckning på 1800-talet mest genom skotten Lord Byrons initiativ. Och turkarna hade aldrig kunnat erövra Konstantinopel om inte grekerna själva förrätt sin konung och själva valt den turkiska överhögheten av krassa skattetekniska skäl."

"Men venetianarna bombade Akropolis," var det enda motargument jag kunde komma med.

"Det har du rätt i, och det var även venetianarna i Italien som först vägrade Konstantinopel sin hjälp, medan genuesarna ställde upp. Det huvudsakliga förräderiet skedde dock genom grekerna själva. Problemet med grekerna är att de aldrig kunnat lita på varandra, medan italienarna ändå en gång lyckades förena sig under Rom."

"Men var inte det största förräderiet mot Konstantinopel, när Västeuropa riktade det fjärde korståget mot staden och då redan plundrade den och gjorde den försvarslös mot turkarna?"

Han gav mig rätt i detta. Således gav vi båda varandra mest rätt hela tiden.

Därmed var resan fullbordad såsom förberedelse för Indienresan, och det återstod bara att fara hem. Emellertid är det långt från Athen till Göteborg.

Båten från Patras till Brindisi var översållad av unga interrailresenärer, som låg överallt på däck, i matsalarna, på golven och särskilt där det var tillträde förbjudet. Interrailsystemet är hotat inför nästa år, och på sätt och vis kan man förstå varför: interrailungdomarna är fullständigt hänsynslösa och tänker bara på sig själva. När jag tog tåget från Brindisi och öppnade dörren till en kupé och artigt frågade dess enda ockupant om jag fick ta plats, svarade hon på engelska: "Nej, allt är upptaget, för vi är fyra stycken," och stängde snabbt dörren för min näsa. Kupén var dock byggd för sex passagerare.

Interrailungdomarna är dock inte så skrymmande som deras bagage. De bär ofta på ryggsäckar som är större än de själva med extra föremål dessutom som dinglar ifrån dem, såsom kastruller, skopor, muggar och inhandlat gods. Dessa kamelbördor använder de ej sällan som effektiva bakdelssläggor, som är mycket hårdare och tuffare än armbågar. Det räcker med att en sådan ungdom med en sådan koffert på ryggen viftar litet med svansen, och ett helt kompani ligger nermejat bakom honom. De unga tågluffarna är vanligen lika ytliga som de är unga, och jag har aldrig träffat någon intressant interrailresenär av yngre datum som jag fått ut något av. Man kan till och med förstå att vissa lustiga bovar i Turkiet, Marocko och Italien helt naturligt ser interrailungdomar som fullständigt lovliga byten för nedsövning och totalplundring. Vem har inte hört talas om interrail-"offer" som vaknat upp efter en rolig kväll någonstans i Neapel, Istanbul eller Tangier utan en tråd kvar på kroppen och med en baksmälla för sex månader framåt av betydligt mer än bara knock-out-droppar.

Resans allra värsta tågetapp blev emellertid en nattågs-sittresa från Venedig till Rom. I min kupé förekom det bara en ung grön polack utom jag. I Padua (halv ett på natten) översvämmades kupén av sju stökiga negrer, som oavbrutet talade i mun på varandra med höga röster på sitt gutturala hugga-bugga-språk, och som dessutom var alldeles ovanligt frenetiskt bestyrssamma samtidigt, som om de hade hela Afrikas inre kaotiska angelägenheter att ordna upp på en gång med det samma. Dessutom yrkade de på att få åka med öppet fönster i den kalla natten. Polacken försvann snart frivilligt och spårlöst genom att dra sig ut baklänges. Det var en icke-rökar-kupé, jag reser bara i sådana, och när de sju bestyrssamma, munviga och gällt falssettröstade negrerna satte i gång med att röka allesammans på en gång sade jag ifrån. Effekten blev märkvärdig. Inom en minut försvann alla negrer från kupén frivilligt, spårlöst och under total oordning, panik och kaos, som om de hade fått en ond ande i kupén. Det var som om de flydde för sina liv. Det tog sedan sin lilla tid innan de vågade sig tillbaka igen. Men när de väl var tillbaka fortsatte de med sin frenetiska hugga-bugga-debatt, deras bagage fortsatte att ramla ner i huvudena på dem igen från hyllorna, de tycktes inte kunna lära sig att kontrollera detta, och de till och med ifrågasatte det att jag vågade stänga fönstret, fastän jag satt mitt i draget. "Varför stänger du fönstret?" frågade de (klockan två på natten). "Därför att jag fryser," sade jag. Tyvärr har jag aldrig någonsin träffat eller sett någon intellektuell neger, fastän jag inte skulle ha något emot att göra det.

Negrerna försvann för sista gången i Bologna och efterträddes av en vacker ung florentinska samt en oförsämd odräglig fullständigt vidrig playboy-typ, som ansatte henne med erbjudanden ända tills de steg av i Prato. De rökte och struntade i mig. En annan ung man ockuperade två tredjedelar av kupén med att vräka sig för att få sig sin sömn medan jag blev inklämd i ett hörn. När han försvann i Teróntola avlöstes han omedelbart (klockan sex på morgonen) av en äldre man som rökte. Jag påpekade genast för honom att det var en kupé för icke-rökare, varpå han gav mig världens utskällning, som om jag var den första i hela hans liv som någonsin hade vågat sticka upp mot honom. Han såg dessutom hur det såg ut i kupén med cigarettfimpar efter ungdomarna, förskräckta matrester efter negrernas kaotiska improviserade måltider, fotavtryck av alla nattens slynglar på sitsarna, osv, och jag fick skulden för allt. Ibland är det inte alldeles bra att kunna det lokala tungomålet. För honom var det fullständigt likgiltigt att tåget kom ända från Moskva och jag från Finland.

Efter denna tredygnspärs av intellektuell svält hade jag dock Kerstin att uppsöka i Rom för andra gången, vilket behövdes, ty inga umbäranden i form av svält, nattvak, strapatser, kyla, hetta och evigt rullande tåginfernon är så svåra som det att nödgas umgås med människor som är totalt utan intellektuella vingar.

Den mest nedslående upplevelsen av alla var dock den konkreta erfarenheten av narkotikamissbrukets frammarsch i länder som Sicilien och Grekland. Man hade trott att sådana spontana kulturländer skulle klara sig undan en sådan förnedrande plåga, men till och med i Grekland kom det vid ett tillfälle, när jag råkade vara ensam i min kupé, in två sympatiska unga män som bad att få röka cannabis hos mig med den ursikten att min kupé var ledigast i tåget. Jag sade bestämt nej men berömde dem samtidigt för att de varit så goda och frågat. De fick dra vidare med otillfredsställt behov och lämna mig med en bitter och beklaglig avsmak inför fenomenet att unga och friska och sköna män faktiskt frivilligt röker sönder sina hjärnor av ren falsk sinnlighet. Kerstin hänförde behovet av högtalarförstärkt rockmusik och Jotka stressiga sportprogram på TV till samma manliga behov av

självhjärntvätt. Varför dominerar inte i stället behovet av intellektuell utbildning och utveckling, som borde vara mera naturligt, och som definitivt är mera sunt och konstruktivt?

I Venedig fick jag dock resans mest smickrande komplimang. En mycket ödmjuk och finkänslig kypare frågade mig efter min avslutade måltid om jag möjligen var en ortodox munk. Tyvärr måste jag göra honom besviken, men samtidigt hade han ju inte helt fel, när jag redogjorde för mitt finländska ursprung och mina intressen och försänkningar i öst, - min kontakt och relation med den ortodoxa kyrkan är ju den bästa tänkbara. Men själva komplimangen låg inte i hans felaktiga förmodan utan i den finkänsliga respekt som låg i innebörden av hans förmodan.

Det kvarstår att återge samtalet med den desillusionerade ingenjören. Han uppträdde i Villa San Giovanni mitt i natten i ett ganska färdigt tillstånd. Jag inväntade ett tåg, och det uppstod en konversation med denne vilsne gäst från någonstans. Han var yngre än jag men fullständigt gråhårig, ty han hade metodiskt bränt sitt ljus i båda ändar, hoppat av sin karriär när den verkat som mest lovande och sedan huvudsakligen ägnat sig åt kvinnor och fester. Han påminde starkt om den tidigt utbrände Errol Flynn.

Naturligtvis intresserade det mig varför han hade hoppat av, och han gav mig en oändlig förklaring. Jag ska försöka återge det viktigaste:

"Du förstår, vi ingenjörer hade världen i våra händer. Med vår överlägsna drullesäkra teknologi, med våra obegränsade resurser, med ofelbar matematisk säkerhet kunde vi göra vad vi ville med världen genom överlägsna konstruktioner. Och vad gjorde vi? Vi byggde motorvägar och skyskrapor. Vi gjorde supertankers och kalhyggen. Vi rev allt smått och sött och byggde stort och fult. Vi dränkte städerna med höghus och bilar. Vi drog fram med våra bulldozers och plattade till hela naturen. Kort sagt, vi lyckades med vår överlägsna metodik att fullständigt förfula hela världen.

Människan är ur teknologisk synpunkt en gud som besitter alla medel till att kunna konstruera och förstöra vad hon vill. Men hon saknar totalt en guds omdömesförmåga. Förnuftsmässigt blir hon aldrig mer än ett barn som leker med klotsar och som förstör vad hon än bygger upp. Med detta gudomliga tekniska kunnande kunde vi ha gjort 1900-talet till historiens mest gyllene era av konstruktiv skönhet. Och vad blev det? Pannkaka! Två världskrig och atombomben!

Jag lämnade allt och har inte ens en fast bostad. De enda vettiga människorna i världen idag är för mig hantverkarna, som inskränker sig till att bara skapa med sina blotta händer. De är naturliga. De är enbart konstruktiva och åstadkommer varken skada eller fulhet. Men hela teknologin är bara en monstruös frestelse för människan till storhetsvansinnigt självsvåld, och majoriteten av mänskligheten föll för den frestelsen. Därför är världen så ful och miljöförstörd som den är idag."

Mitt tåg anlände, och jag måste avbryta konversationen, men han insisterade på att få fortsätta den någon annanstans. Vi kom överens om en träff i Verona vid Piazza Bra den 5 oktober på eftermiddagen, och för säkerhets skull skrev jag upp det åt honom. Den eftermiddagen gick jag fyra gånger till Piazza Bra, men den gråhåriga unge Vito var inte där. Han hade kanske upptagits av nya vilda fester och kvinnor eller kommit bort i den storm som översköljde hela Italien 4-6 oktober. När jag lämnade Verona brusade Adige vilt i högsta tänkbara vattenstånd medan blixterna flammade explosivt ovan de hotande mörka och vilt rusande molnen. Det var som om Vito genom sin frånvaro endast desto starkare betonade sitt anathema över den tekniska människan och illustrerade sin demonstration genom hela naturen.

Från Verona till München hade jag sällskap av tre tyskar, vilkas huvudsakliga samtalsämne var hur de alla hade plundrats mest i Rom och Florens - inte i Sicilien, Kalabrien eller Neapel, och inte i norr, utan i Rom och Florens. De var överens om att aldrig mera besöka Italien och tänkte i stället satsa på Norge och Finland i fortsättningen. Tydligt utgör numera även tysktalande turister lovliga byten i Italien, då det ju finns österrikare och tyskar överallt där och då de alla har pengar.

Från München till Köpenhamn hade jag sällskap av ett ungt skånskt par som just blivit färdiga från Oktoberfesten i München och där bara druckit öl. Även i kupén hade de ansevärd kvantiteter öl, och de var tämligen dästa. Som sällskap var de därigenom föga intellektuella, kommunikativa eller ens tillgängliga. Snarare utgjorde de ett praktexempel på svensk tråkighet i sin prydno, en bjärt kontrast mot de nyss lämnade levande människorna i Grekland och Italien.

Från Hälsingborg, slutligen, hade jag en ung dam sittande framför mig som aldrig sade ett ord och som aldrig ens mötte en med blicken. Bredvid mig hade jag en äldre herre som bara sade förolämpningar, en introverterad surkart som inte tycktes kunna något annat språk än förolämpningar. Man var av allt att döma hemma i Sverige igen. Nackdelen med att man ständigt blir mer och mer hemma i vilka utländska länder som helst är att man känner sig mindre och mindre hemma i Sverige.

Ekonomiskt blev resan dyrare än vanligt dels på grund av en extra dag i det dyraste landet Grekland, där jag alltid blir ohjälpligt slösaktig, och dels till följd av en italiensk devalvering, som inträffade dagen efter att jag växlat ett ansevärt belopp, och som inte hjälptes av att den italienska valutan sedan ytterligare försämrades. Total kostnad: 5400 kronor eller 90 kronor om dagen exklusive biljetterna.

Tidsmässigt gick resan inte heller ihop. Trettio dagar är inte tillräckligt att fördela rättvist mellan sju olika stödpunkter kring Medelhavet (:Grasse vid Cannes, Verona, Rom, Palermo, Athen, Sofia, Konstantinopel.) Flera av mina vänner och kontakter blev lidande och även jag. För första gången hade jag inte ens tid till att besöka min bror på Själland på återvägen. Det skulle även vara välkommet med fler och bättre pianoinstrument längs vägen. Man ser längtande fram emot den dag när man äntligen kan börja resa på allvar utan vare sig ekonomisk eller tidsmässig begränsning.

8.9 - 7.10.1992.

Indiska turer

I Indien är det väldigt lätt att bli galen, för de flesta är det. Fördelen med detta är, att de som inte är det är desto klokare.

Icke desto mindre är Indien ett land som man kan leva i. Det är ett mänskligt och billigt land, och allt vad man behöver för att överleva är en smula tålmod och ett leende.

Flygfärden dit gick från Stockholm över Tallinn, Riga, Smolensk, Volgograd, Tiflis, berget Ararat, Teheran, Isfahan, Persiska Viken, Sharjah med Abu Dhabi och Oman och över Indiska Oceanen till Goa. Färden skedde nattetid vid fullmåne, och efter Smolensk avlöstes de långt nere på jorden strålande stadshärdarna av ett drömligt molnlandskap som blev desto mera drömligt genom fullmånens ihärdiga skarphet.

Flygplanet gick ner i Sharjah för att mellanlanda i denna oas av lyx och påfallande oljerikedomar som ett drömrrike ur "Tusen och en natt". Solen gick sedan upp över den Indiska Oceanen, som hade

helt andra slags molninformationer att bjuda på än vad man var van vid. Mjukhet och vänlighet karaktäriserade denna nya värld från början och blev det dominerande temat under hela resan.

Likväl blev det första mötet med Indien en chock. Klimatet i Goa var det sämsta tänkbara - fuktigt och hett, och jag förstod genast alla som tog avstånd från Indien på grund av dess smutsighet. Ingenting är rent i Indien, men smutsen är trivsamt, och om man inte lär sig leva med den har man ingenting i Indien att göra.

Det i luftens komprimerade sardinburk forslade koncentrationslägret av svenska turister, som nästan alla var av samma slag - Svenssons av den värsta, fetlagda, kortklippta, imbecilla sorten, ställdes först att vänta i 40-gradig solhetta utomhus i en timme innan tullmyndigheterna tog hand om dem, varefter de fick stå och köa i ytterligare en timme men i ännu svårare värme inomhus. Därefter forslades de olika kategorierna till sina olika turistreservatshotell beroende av om de stannade en, två, tre eller fyra veckor. De flesta ville nog hem genast, men alla dessa var för lata för att ta något förnuftigt initiativ i den vägen.

Själv tog jag tåget så snabbt som möjligt bort från Goa efter en dags vanmakt i stillasittande ställning under kroniskt rinnande som i en mycket våt bastu. Tåglivet i Indien är underbart. Vagnarna är som jättelika baracker med ventiler. Dessa så kallade tågfönster har inga fönster men vågräta galler för att ingen ska ramla ut. Sedan finns det två luckor som man kan dra ner för fönstret, en plåtlucka, som utestänger både luftdrag och solsken, och en plastlucka, som bara utestänger luftdraget och som man kan se ut igenom. Vagnarna saknar kupéer men har båsliknande anordningar. Varje bås rymmer sex passagerare sittande om dagen och liggande om natten. I taket i varje bås finns tre stora fläktar som man kan sätta på och stänga av vid behov. Vanligen är de på oavbrutet.

Tågvarnarna är höga, och när man inträder i en sådan ser man genast hela vagnen, som är rik på rymd och utrymme, men den ter sig närmast som en förstörad koncentrationslägersbarack: överallt trängs, ligger och sitter obeskrivliga individer huller om buller om varandra. Sitsarna och även kojerna är stenhårda, och man måste ständigt ömsa ställning för att inte utmatta stjärten eller ryggen.

Först när man kommer till Indien förstår man Kipling på riktigt, och då måste man ge honom rätt i allt vad han har skrivit. Det har aldrig funnits en ypperligare och mer realistisk Indiensbildare, och ändå är Indien ett såpass totalt obeskrivligt land att ingenting stämmer, ingenting är logiskt, ingenting är rationellt, och ändå fungerar det, kanske mest tack vare en minutiös noggrannhet när det gäller detaljer, som skulle verka mörkdande för en europé. När jag exempelvis köpte mitt *Indrail Pass*, ett slags Interrailkort för Indien, för femton olika engelska pundsedlar, så skrev biljettförsäljaren faktiskt på sin blankett upp numret på varenda sedel. Det hörde till proceduren.

Tågen är långa och långsamma och tågresorna därför oändliga. Från Goa till Bombay (400 kilometer) tog det 20 timmar. Från Goa till Agra (200 km söder om Delhi) tog det 40 timmar. Följaktligen var man ganska skälvande på benen när man äntligen steg ut på stationen i Agra, som ett nyfött föl eller rådjur.

Broder Johannes mötte mig vid Taj Mahal lätt vitklädd i sandaler. Van som jag redan var vid indiska oförklarligheter var jag knappast överraskad men frågade honom ändå: "Hur kunde du veta att jag skulle vara här nu?"

"Det var lätt att räkna ut," sade han. "Vi visste ju med vilket flyg du skulle komma till Goa. Du hade inget hotell där, så du tog troligen första bästa tåg därifrån. Praktisk som du är måste du planera in Taj Mahal före Benares, för det att du ville uppleva Taj Mahal var ju en självklarhet. Hade du inte kommit hit idag så hade du kommit i morgon."

Låt mig dröja litet vid detta vårt första möte efter Egypten. Gud vet vilka irrfärder han hade beskrivit för att komma från Egypten till Indien via Irkutsk och allt vad han hade gjort och utträttat under tiden och på vägen under dessa åtta månader, men att undra över allt detta föll sig fullständigt oviktigt inför blotta upplevelsen av honom här på detta förtrollande ställe, denna så utsägligt vita, rena och heliga plats och han själv i denna skinande vita uppenbarelse, yngre och friskare än jag någonsin upplevat honom förut. Vi hade här känt varandra nu i fjorton år, och vårt litterära samarbete skulle snart fylla fem år. Ändå var det som om vi här stod precis på tröskeln alldeles i början av vårt viktigaste mellanhavande.

Han blev dock rasande när han fick höra att jag betalat 260 rupier extra för en platsreservation till Benares. "Hur kunde du vara så dum efter alla blodiglar som du råkade ut för i Egypten? Ditt Indrail Pass berättigar dig till en plats i första klass vilket tåg du än hoppar på och när utan någon extra kostnad. Med dina 105 pund har du en gång för alla köpt dig den rättigheten. Du har råkat ut för vanliga hänsynslösa turistskinnare. Låt dem skinna sina stinna turister, det blir inte turisterna färre av, men en sådan som du ska inte behöva råka ut för sånt. Det hade varit bättre om du fördelat de pengarna bland alla de tiggare du mött hittills som inte fått någonting."

Vi övergick snart till viktigare angelägenheter. "Herr Singh mår inte bra. Jag vet inte om han simulerar eller bara spelar teater. Jag har inte fått träffa honom ännu. Han vill inte se mig förrän du säkert har kommit."

Han hade som vanligt mycket att berätta och verkade ganska bitter på herr Singh. Om herr Singh verkligen var sjuk kunde man förstå att han inte ville utsätta sig för Johannes irriterade humör. Kim hade kommit men ingen annan. Det var detta som förargade Johannes mest. "Hade jag vetat det hade jag kunnat plocka upp ett antal muslimer, konfucianer och lamaiter på vägen. Nu är det för sent." Allt tydde på att herr Singh ville att så få som möjligt skulle komma, medan Johannes alltid var för att samla så många som möjligt till sina viktiga konferenser. Däremot väntade Kim en gäst från Frankrike som ingen visste något om. "Allt vi vet är att han kan stenografera. Det är förmodligen därför som Kim tagit honom hit för att inte ett enda ord av överläggningarna ska gå förlorat."

Han var mycket intresserad av mina intryck av Indien och belåten med min ytterst positiva inställning. "Jag visste att du skulle känna dig hemma här," sade han.

Vi diskuterade också den muslimska situationen. Jag berättade min uppfattning för honom att hinduerna hade svårt för att ta islam på allvar och att de närmast betraktade den med löje. "Det är helt riktigt," sade han. "Det är affärerna Salman Rushdie och Saddam Hussein som dragit ett obotligt löje över hela islam i hinduernas ögon, och saken blir inte bättre av att Iran höjer priset på Salman Rushdies huvud fastän ayatollah Khomeini är död. Ingenting hade kunnat skada islams renommé mera."

Man märkte ingenting av hans armbrott för ett halvår sedan. Han medgav att armarna hade läkts perfekt, men "det känns när jag lyfter tunga saker, och särskilt om jag lyfter någonting med handflatan uppåt," sade han leende. Han menade högerhanden, vars underarm brutits, medan vänsterarmen brutits ovanför armbågen. Han ville helst inte tala om olyckan och dess tragiska allvar, som utlösts genom otur och oförutsägbara väderleksförhållanden. "Vi har viktigare saker att tala om," menade han, "innan vi kommer in under ordets makt under herr Singh."

Det var någonstans i Himalaya i våras som han haft sin svåra olycka i en snölavins med ett par jakar. Han hade försökt rädda packningen, kommit under en jak och brutit båda armarna. Han hade fått ta skydd i ett kloster, där munkarna gömt honom inför en kinesisk inspektion - de hade stoppat ner

honom i klostrets likkammare tillsammans med andra obegravda lik i ett slags krypta. Kim hade varit med honom, och han hade gett mig hela historien under vår gemensamma tågfärd från Köpenhamn till Frankfurt. Det var efter olyckan som Johannes tagit sig till Ryssland, återhämtat sig i Irkutsk och sedan rest direkt ner till Indien. Inte ett spår syntes nu på honom av vårens olyckor och prövningar.

Det var naturligtvis mycket sällsamt att möta honom här efter så lång tid och just vid Taj Mahal, ett muslimskt byggnadsverk, som utan konkurrens råkade vara världens vackraste, just när vi båda kanske visste mer om islams svåra kris (i sina nuvarande former) än någon annan och kanske råkade hålla islams öde i våra händer. Världens utan konkurrens vackraste byggnadsverk? Ja, det vågar jag säga, fastän jag inte har sett hela världen; och jag tror att alla som upplevat Taj Mahal delar min mening. Redan parkerna utanför är fullkomligt överväldigande i sin skönhet. Redan introduktionstemplena och paviljongerna utanför är blott alltför överväldigande. Redan de omgivande trädgårdarna innanför parkerna får en att smälta av skönhetsupplevelsens innerlighet. Bara portarna är som ett Alhambra i kosmisk förstoring. Allt som man passerar innan man ens får se mausoléet är som enkom konstruerat för att ständigt höja den inträdandes stämning och förväntningar. Till slut är man rädd för att själva mausoléet bara skall vara en kliché efter allt det överväldigande omkring det, - när det faktiskt visar sig vara kronan på verket, en krona som ensam gör Indien till världens rikaste land. Alla de som beklagar Indiens fattigdom, tycker synd om de stackars fattiga hinduerna, beklagar Indiens ofattbara elände och dömer det hela efter en egoistisk materiell standard begriper ingenting. Vi som lärt känna Indien förstår varför hinduerna är lyckliga medan alla världens övriga materiellt rikare folk är olyckliga.

Mausoléet byggdes av en konung över hans bortgångna gemål, som han älskade så oerhört, att detta världens vackraste monument samtidigt strålar av vemod och sorg. Varken Johannes eller jag ville gå in i det då vi var överens om att den sovande drottningen där inne inte fick störas, åtminstone inte av någon som i någon mån kunde förstå vidden av hennes konungs kärlek till henne.

"Smärtornas himmelska tempel", "det absoluta paradiset för en älskad avliden", "den outsinliga saknadens universella känsloklimax", "den eviga saliga gråten", "den absoluta arkitektoniska skönheten", alla Taj Mahals klassiska epitet äger sina berättiganden. Inträdet kostar två rupier (40 öre). Videofilmning är förbjudet. Fotografering ute i trädgårdarna är icke tillåten. En oavlönad indisk vakt visade mig gratis de bästa fotograferingsvinklarna. Jag ville helst av allt få med Johannes på en bild med det heligaste av alla tempel i bakgrunden från dess vackraste vinkel, men han vägrade - "jag är icke värd att synas på samma bild som Taj Mahal." Jag har aldrig fått fotografera honom. Förutom hos sådana som Johannes och jag var respekten för den avlidna obefintlig. Det kändes nästan som om det skulle till två klassiska vemodiga islamforskare och bekymrade sådana som han och jag för att den rättvisa vördnaden skulle tillkomma den avlidna, den mest älskade av alla drottningar.

Innan vi skildes återvände vi till incidenten med hur jag hade blivit lurad. Han berättade precis hur det hade gått till. Jag hade råkat ut för en påpasslig turistfångare. Han hade sett mig i den långa kön för reservationer, lockat mig med att allting skulle ha varit fullbokat, erbjudit mig ett alternativ, och jag hade gått på det. De 260 rupierna hade han sedan delat med någon direktör på stationen som varit införstådd med hur man lurar turister. Men nu hade jag min dyrt köpta reservation, samme reseagent hade försett mig med en rickshawchaufför för hela dagen för 40 rupier, och jag tyckte varken att jag kunde avstå från min dyrt köpta reservation eller från min troget väntande rickshawcyklist. Johannes förstod mitt dilemma och lät mig gå. I stället skulle han vara i Benares före mig, förbereda de andra, fransosen skulle ha kommit fram idag, så att vi kunde dra i gång med

överläggningarna så snart som möjligt på eftermiddagen. Sålunda skulle de kunna komma i gång två dagar tidigare än beräknat. Johannes var mycket otålig med att få komma åt doktor Singh.

Min trogne tandlöse gamle rickshawcyklist förde mig lycklig till stationen via en diamanthandlare och en mattfabrikant, som båda trodde de kunde göra affärer med mig. Under artigt utbytande av adresser kom jag undan med förhoppningen om att kunna göra affärer med dem nästa år, när jag eventuellt kom tillbaka. Att kunna göra goda affärer med dem var inte alls en omöjlighet, om man hade pengar. Det var det jag inte hade. När jag skildes från min rickshawchaufför vägrade han växla en 50-lapp och krävde växeln som backshish. Det visade sig, att alla dessa människor, från reseagenturföreståndaren till restaurangägaren, diamanthandlaren och mattfabrikanten, som rickshawcyklisten fört mig till, varit muslimer liksom rickshawcyklisten själv. Och tre av dem hade lyckats plocka mig på pengar på exakt samma fräcka sätt som deras trosfränder gjort det i Egypten. Följden blev en besk eftersmak efter alla dessa muslimer i Agra, dessa ättlingar till mogulerna, som hänsynslöst gjort om flera av Benares vackraste tempel till moskéer, vilket hinduerna av ren tolerans låtit dem förbli.

Innan vi når Benares vill jag gärna nämna de intryck av Aids i Indien jag fått hittills. Folk vill inte tala om det och tar det inte på allvar. För hinduerna är Aids blott en plåga av många och inte märkvärdigare än någon annan. De lever med det som med allt annat elände, som i Indien, liksom allt annat mänskligt där, är utan botten. Bland de oräkneliga tiggare jag utsattes för, av vilka en klar majoritet var barn, förekom det sådana med stympade lemmar, neurosedynbarn utan ben, vanskaplingar med fötter som fotbollar med bulor och bölder, blinda, stumma och döva, och mest gripande av alla tiggare var de blinda som gick omkring och sjöng. En gammal man utan ögon sjöng helt underbart. Min princip var den att ge de tiggare en slant som uppträdde ensam, men aldrig mer än fem rupier (en krona), och att avstå helt om jag saknade så låg växel, medan alla tiggare som uppträdde i grupper om två eller flera ignorerades helt. Även alla tiggare som hade väntande kompanjoner ignorerades, sådana som uppenbarligen uppträdde å andras vägnar samt sådana som uppenbarligen var bedragare. Ensam barn med något lyte som utan att ge upp envisades i det oändliga med att dunka huvudet mot ens fot var det naturligtvis outhärdligt svårt att behöva refusera när man saknade växel.

Vad är Aids mot sådana levandes plågor som inte ens har döden att se fram emot?

Hur ska jag kunna förklara det oerhörda som hände i Benares och göra det begripligt? Det hela var ungefär ett fiasko av sådana oerhörda proportioner att det överträffade alla ens förväntningar. Mycket återstår ännu att utreda och komma under fund med, gradvis klarnar det hela, men det förblir osmältbart. (Ännu två veckor senare, när jag skriver rent det hela, får jag kallsvett när jag tänker på det.)

Jag blev ytterst väl mottagen i Benares och fick min första säng efter fyra nätter utan, ett eget rum med dusch och rena lakan. Ett mera fullkomligt paradiset var det omöjligt att drömma om efter 55 timmars tågresan till Benares och efter ett tåg från Agra som var ännu primitivare än alla de tidigare: kojerna var trånga och stenhårda, takfläktarna var bara två i stället för tre i varje bås och fungerade inte, tåget var så packat att jag var fullständigt isolerad i min överkoj hela vägen och varken såg något av Kanpur, Allahabad eller Lucknow, om det var dessa städer som passerades. Två italienare befann sig i liknande belägenhet inte långt från mig (men tillräckligt långt för att jag inte skulle kunna få

kontakt med dem) och blev knäckta och gav upp på halva vägen och tänkte fortsätta med buss, som också varit Johannes förespråkade alternativ. (Det lönar sig vanligen att åka buss i Indien, vilket går snabbare och är billigare om vägen inte är för lång, men vägarna är desto sämre.) Italienarna gjorde en oförglömlig sorti från tåget grälände teatraliskt på italienska med alla saligt leende oförstående hinduer som de trängde sig förbi på den svåra vägen ut.

Efter att jag fått duscha och återhämta mig kom Kim och hämtade oss. Han ensam visste var herr Singh befann sig. Kim var tyst, och även herr Singh hälsade oss med tystnad. Han ville tydligen att stämningen inte skulle tillåta några känsloytringar.

Vi väntade på fransmannen som kom ganska snart. Kim presenterade honom för oss. Det var en medelålders härjad figur som såg ut som om han mest i sitt liv sysslat med sjöslag och krogslagsmål. Han hade flera markanta ärr i ansiktet som dock inte förfulade det, han hade en skäggstubb som tydligt skvallrade om ett mycket slarvigt liv, men det som var intressant var ögonen. Han hade en magnetisk blick som om han med den ville spika fast varje människa han såg vid väggen. Man visste inte om han faktiskt genomskådade allt och alla eller om han bara var fruktansvärt luttrad av erfarenheter eller alkoholism.

Tydligen hette han Max. Han satte sig utanför kretsen av oss fyra och tog genast fram sitt noteringsblock och började använda det som en vanlig professionell journalist.

Herr Singh började äntligen tala och förde sedan ordet hela tiden. Han dominerade samtalet fullständigt hur hårt Westerberg än försökte rubba honom. Det hela utvecklade sig snart till en intensiv ordduell dem emellan. Herr Singh gick genast drastiskt till saken, förklarade monoteismen upphävd emedan den inte längre behövdes, och därmed var striden i full gång. Herr Singh verkade fullkomligt avslappnad hur tård och trött han än tydligt var, det fanns flagnande sprickor i hans jämnmodiga fasad, och Westerberg skonade honom inte. Han gick så långt som till att förklara herr Singhs tänkesätt nazistiskt i sin grymma cynism medan herr Singhs svåraste anklagelser mot monoteismen naturligtvis var atombomberna mot Japan, som fällts genom de kristna regeringarnas initiativ i Amerika och England, varvid miljontals oskyldiga massmördats utan anledning, ett sår i Asien som ingen kristendom och monoteism i världen kunde bota.

Mest följde jag dock med fransmannen. Han var inte helt utanför debatten, herr Singh drog in honom ibland, men han fick under diskussionens gång ett allt tydligare drag av ovilja, som om han varken trodde på vad som sades eller tyckte om det. Till slut fick herr Singh ett allt mera plågat uttryck i ansiktet, och till slut föreslog han ett avbrott för en ordentlig middag. Ingen hade någonting emot det. Det märkliga var emellertid att fransmannen inte ville delta. Han gick i stället ut på en promenad, och vi andra fyra hade all anledning att frukta att han inte skulle komma tillbaka.

Men han kom tillbaka, och vi kunde alla andas ut. Emellertid återstod det värsta. Just när vår diskussion äntligen började bli verkligt intressant fick herr Singh plötsligt ett anfall. Det var just vad han själv hade fruktat mest för, och nu hände det, och det var ohyggligt att vara närvarande. Det var inte bara en kollaps, utan det var som om hela hans kropp varit utsatt för fruktansvärda elchocker. Kim kunde hantera det och gjorde vad han kunde och bad oss andra gå, vilket vi inte ville göra, utom fransmannen, som gick. Och det värsta av allt var att denna gång kom han inte mer tillbaka. Han hade nästan visat att han hade fått nog. Han försvann och tog alla sina anteckningar med sig.

Herr Singhs anfall var så svårt att det försämrades ytterligare. På kvällen vågade Kim berätta för oss vad varken jag eller Johannes vetat eller haft en aning om. Herr Singh hade kommit till Benares bara för att dö. Därför hade han bara velat se sina närmaste förtrogna hos sig. Hans doktor hade sagt

att han inte tålde ett nytt epileptiskt anfall. Johannes var förkrossad. Endast Kim hade vetat hur det egentligen hade förhållit sig med herr Singhs tillstånd.

I denna fina säng i detta vackra tysta fridfulla rum väntar mig således en sömnlös natt. Kim är ute och söker efter fransosen. Och allt vad vi kan göra är att vänta och se hur situationen ska vidaregestalta sig. Förhoppningsvis lever herr Singh ännu i morgon, men någon fransos tror varken Johannes eller jag att vi mera ska få se röken av.

Efter en hemsk natt med både uppkastningar och diarré, och som dessutom förstördes av moskiter, följde en sordinerad morgon. Det var omöjligt att inta någon frukost. Kim kom och kallade på oss. Han berättade att herr Singh var mycket svag men att han ändå ville träffa oss.

Han hade åldrats 10 år på en natt. Han var bara några och sextio, men nu såg han ut som åttio. Emellertid kunde han ännu uppbjuda sin älskvärdhet.

"Please pardon my vanity, that I wanted to see my three favourite bodhisattvas before I died." Han kallade oss fram en och en. Jag fick komma först. Han satte sina händer mot min panna och sade något på sanskrit. (Enligt Johannes var det något om att Vishnus ande skulle vara med oss.) Det kändes som om man fått ett sigill inbränt. Sedan gjorde han det samma med de andra. Johannes grät, vilket var mycket upprörande, då jag aldrig hade sett honom gråta tidigare. Kim var mera sansad fastän han var yngst av oss alla - bara några och trettio. Sedan sade herr Singh: *"Take care of the world, because I can't do it any more."*

Det var allt. Vi fick gå. Han log när vi gick, men man kunde se på honom att han inte hade långt kvar.

Kim dröjde ännu kvar inne hos honom. Sedan kom han ut och ville tala med Johannes i enrum. Johannes hade känt herr Singh längst av oss alla. När de båda kom tillbaka till mig sade Johannes till mig mycket allvarligt: "Herr Singh kommer att dö inom de närmaste dagarna, och Kim kommer att ombesörja hans kremation vid Ganges. Jag föreslår att du reser vidare med tanke på hur du har mått i natt. Har du någonstans att ta vägen?" Jag hade ingenstans att ta vägen. Plötsligt stod det helt klart för mig hur totalt ensam jag var i hela Indien nu på denna min första resa i detta väldiga vilda land av idel kriser och faror överallt, fastän jag befann mig mitt bland vänner. "Kim föreslår att du reser upp bland bergen. Vad tror du om det?" Jag kom då att tänka på att jag redan i Göteborg hade lockats av möjligheten att sticka upp till Darjeeling, men att det var förenat med vissa svårigheter som problem med myndigheter och oro i området. Men i brist på annat föreslog jag att jag skulle resa till Darjeeling av och an på några dagar och sedan komma tillbaka. Kanske herr Singh ändå kunde återhämta sig. Johannes gillade förslaget. Han kände tydligen inte till de politiska och byråkratiska svårigheterna. "Men du behöver inte komma tillbaka. Avgör saken själv när du lämnar Darjeeling. Om du inte kommer tillbaka meddelar jag dig ändå allt viktigt förr eller senare."

Ingen visste bättre än Johannes hur dålig jag hade varit under natten. Han hade själv hjälpt mig till toaletten flera gånger och varit noga med att jag inte frös i sängen. Därför var han nu så allvarlig.

Även Kim gillade förslaget, inte heller han tycktes känna till några svårigheter med att besöka Darjeeling. Tvärtom sken han upp inför idén och trodde att det under omständigheterna var det bästa tänkbara stället för mig och att jag skulle trivas där. Jag reste till Patna samma dag (5 timmar öster om Benares) för att samma kväll ta tåget upp mot Nepal, Sikkim och Bhutan och den yttersta indiska utposten mot dessa länder och mot Tibet - Darjeeling.

Här är det lilla som jag egentligen vet om herr Singh. Utbildad till läkare praktiserade han aldrig utan gick i stället in i politiken. Denna övergav han redan på Shastris tid på 60-talet och blev därefter vetenskapsman och sedermera mer och mer religiös och var en tid djupt engagerad i sikhernas sak. Han förstod fullständigt att de hade mördat Indira Gandhi, även om han vid det tillfället tog avstånd från sikherna. Namnet Singh är säkert inte hans ursprungliga namn utan kanske bara en titel, då just denna titel, som betyder "lejon", förlänas många framstående sikher. Som vetenskapsman var han mest pionjärverksam för den gröna revolutionen. I Egypten utmärkte han sig med att vara den mest anspråkslösa av alla deltagare och den enda som aldrig höjde rösten. Kim var där nummer två i försynthet. Jag hade gärna velat lära känna doktor Singh närmare, men nu verkar det vara för sent. Han har aldrig varit gift eller haft barn, han hade inga nära anhöriga, men en släkting till honom var visst politiker. Politiskt beklagade han uppdelningen av Indien i Pakistan och Indien och attribuerade den tragedin med dess många åtföljande krig till indiernas otacksamhet till England i förening med muslimernas egoistiska halsstarrighet. Han älskade Gandhi men beklagade dennes politiska ageranden, vilket ju ledde till dennes död. Han hade ett otroligt kontaktnät i hela Indiens bakgrundspolitiska värld och även inom dess olika religioner. Han tolererade andra religioner men sade en gång, att "Indiens religion är fantasi, och det finns ingen bättre gud här i världen."

Tyvärr fick jag aldrig lära mig hans riktiga namn. Jag försökte en gång, men efter att jag försökt några gånger sade han: "*Forget it.*" Till utseendet var han nästan som en gammal romersk senator, med hög panna och ändå rik hårväxt utan flint, med vitt hår, skarpa drag, elektrifierande ögon och en bred ironisk mun som gärna log åt andra, varunder han då finkänsligt brukade böja ner ansiktet. Endast den mörkare hudfärgen förrådde hans indiskhet.

Aidssituationen i världen, om jag har förstått den rätt, är väl enklast summerad och sammanfattad sålunda: I delar av världen som Europa, det engelsktalande Amerika, Australien och Japan är situationen under kontroll såtillvida, att man kan följa med pandemins utveckling, föra statistik och göra tafatta försök till fördröjning av sjukdomens utveckling genom hittills misslyckade medikamenter. I resten av världen, alltså Asien, Afrika och Latinamerika, finns inte denna kontroll. Bland dessa världsdela miljardmassor kan alltså denna pandemi ställa till med vad som helst. I västländerna, Japan och Australien, där man framgångsrikt skulle kunna kontrollera pandemin, föredrar man ändå att hänge sig åt droger och prostituerade och ta med sig sådana vanor till tredje världen. Sådan är situationen. Naturligtvis föredrar man i länder som Indien att rycka på axlarna åt hela problemet. I Indien är man dock av den mening, att de värsta spridarna av Aids är rika araber. En annan tragisk uppgift: 90% av alla Indiens prostituerade är tvingade in i sitt yrke från vilket det inte finns någon återvändo.

Naturligtvis planerar jag härifrån Darjeeling att återvända till Benares, fastän vi glömde en sådan viktig detalj som att jag måste kunna hitta tillbaka igen till huset där vi vistades. Med litet tur hoppas jag kunna hitta tillbaka dit ändå.

Resan till Darjeeling tog 16 timmar från Patna. Den sista biten var en tre timmars bussfärd upp för Himalayas sluttningar. Darjeeling erinrar starkt om James Hiltons beskrivning av Shangri La med utsikten mot Kanjenjunga som perfekt motsvarighet till inramningen av Shangri La. Många gamla engelska kolonialminnen lever i bästa välmåga kvar här fortfarande, av vilka det underbaraste är den gamla smalspåriga järnvägen, som fortfarande används i högsta grad. Man lyfter på ögonbrynen åt gamla hotellnamn som "*Gay Lords Hotel*" från en tid när "*gay*" ännu bara hade sin ursprungliga

oskyldiga betydelse. På vägen upp möttes man av försäljare som hade som saluförande ramsa "*chef chef papan chefs*" vilket man undrade vad det betydde, då det lät så synnerligen komiskt, pittoreskt och bestickande på samma gång. Det som de sålde verkade ganska obeskrivligt tills det visade sig vara indiska versioner av "*chips chips popcorn chips*". Indien är även drakflygarnas förlovade land utom cricketspelarnas, och i många telefonledning ser man strandade drakar. På väg upp till Darjeeling var förekomsten extra riklig. Darjeeling tycks även vara hundarnas paradiset. Staden är full av hundar, vanligen små, snälla och tama fastän de normalt går lösa, och de börjar allesammans skälla före soluppgången. Två tips: gå inte ut i Darjeeling efter solnedgången utan ficklampa hur starkt stjärnorna än lyser, ty marken förblir ändå osynlig, och om man snubblar eller ramlar ser man inte hundlortarna. Och sov med öronproppar, om man vill slippa bli utskälld före soluppgången. Gatorna sopas först på morgonen. Det berömda tåget, som är en av världens högst belägna järnvägslinjer, (stationen Ghoom är världens näst högsta efter en station i Peru,) heter *Toy Train* och är mycket litet, har sittplatser för 32 människor, följer vägen och orsakar ofta trafikchaos i synnerhet om någon klumpig militärkolonn med stora truckar ska förbi, och om den smala vägen blir förstoppad av strandade bussar och för mycket turistfordon är det omöjligt att korka upp den om inte samtliga backar; och när tåget går som långsammast i de snävaste kurvorna, (det förekommer kurvor i 45 graders vinkel,) kan man lugnt promenera snabbare än tåget. Staden domineras av nepaleser som utgör mönster av vänlighet och ärligaste älskvardhet, trots Darjeelings berömda Gurkhakompanier. Staden är ett viktigt militärfäste, och alla utlänningar som reser dit kontrolleras, även om de inte längre behöver ha något byråkratiskt specialpass.

Efter en fyra timmars promenad uppåt bergen hamnade jag på en liten kyffig restaurang hållen av en liten nepalesisk mycket rörande gammal man av ungefär halva min kroppsstorlek. Man hade redan hunnit bli van vid att vara nästan huvudet högre än de flesta indier, men nepalesarna är ännu mindre. In i samma restaurant kommer en mycket mörk längre indier i medelåldern med mycket djupa forskande ögon och rikt blåsvart silvergråsprängt hår, som bara använder sig av engelska. (Nepalesiska är ett helt annat språk än alla andra hinduerna.) Han fäster sig vid mitt sätt att tala engelska, och ett samtal uppstår oss emellan, som sedan blir svårt att avsluta. Han är född i Benares men har bott i Darjeeling sedan 30 år tillbaka. Han är något av en vandrande filosof, och han ägnar sig mest åt självstudier i engelska och åt att författa små idylliska ofta samhällskritiska indiska noveller på engelska. Då han saknade utbildning var han mycket tacksam för varje hjälp och gott råd han kunde få av någon utlänning. Han hade sin skrivbok med sig, som han tydligen alltid bar omkring, och jag rättade gärna genast några av hans idyller. Det visade sig att hans engelska var påfallande avancerad.

Jag blev bjuden till hans hem om kvällen. Det var en ännu enklare håla än samtalsrummet i Benares. Tillsammans med sin hustru levde han i ett enda rum om ungefär 15 kvadratmeter med jordgolv, men utanför rucklet hade han Darjeelings kanske förnämsta utsikt upp mot Kanjenjungamassivet.

Han var född i Benares i mycket enkla omständigheter i en primitiv bondby. När han blivit vuxen gällde det att komma ut i världen och försörja sig, och den stora framtidsstaden med lysande möjligheter var Delhi. Han liftade dit och övernattade på halva vägen i en järnvägsstation. Han lade sig att sova på det hårda betonggolvet, som alla andra, men fick ögonen på en ledig bänk, som han ockuperade. När han sovit där en stund väcktes han bryskt av en tjänsteman som visade honom en annan plats bland många andra medellösa på betonggolvet, och lydigt begav han sig dit. Det visade sig, att denna grupp hemlösa stod under uppsikt och skulle inför rätta för dagdriveri. Min vän Sri Ram

sållades till dessa, dömdes till en månads fängelse och upplevde i fängelset alla en orättvist dömd straffånges värsta infernovandringar innan han kom ut igen. (Man kan tänka sig indiska fängelseförhållanden i storstaden Delhi på 50-talet.) Jag fick läsa hans långa novell om hela vandrigen, ("*Thirty Days for Nothing*"). Sådan var alltså verkligheten i framtidsdrömmarnas paradisi Delhi. Naturligtvis blev han svårt sjuk på kuppen men lyckades återhämta sig.

Därefter hade han vandrat omkring i Indien på jakt efter ett ställe där han kunde leva trots sin från början förintade karriär, (fängelsevistelsen stod för evigt stämplad som ett brännmärke i hans protokoll,) och i Darjeeling blev han vänligt bemött av nepaleserna, varför han stannade där. Han levde på att gå omkring med en verktygslåda som gravör; han utförde alltså små tillfällighetsjobb med ingravering av namn på skyltar. Han hade en son nere i södra Indien, och det var den enda säkra adress han kunde ge mig, då hans Darjeelingadress helt enkelt inte fungerade. Jag fick hålla kontakt med honom brevledes, men bara i sonens namn, så att sonen inte skulle få besvär av faderns öde, som ju i praktiken var brännmärkt av de statliga myndigheterna från början.

Han hade många litterära frågor att ställa mig. Mest var han nyfiken på en bok som han hade kommit över, som visade sig vara Orestin av Aiskhylos. Jag lärde honom att rätt uttala namnen Agamemnon, Orestes, Prometheus, m.m, och han var helt entusiastisk över den grekiska mytologin, som ju har många paralleller med den indiska. Han hade även böcker på italienska, franska, tyska och till och med svenska, mycket av hans lilla hem upptogs av böcker, som han ibland måste sälja av när inkomsterna krympte.

Men mest imponerande var hans djupa insikt i indisk politik och det sociala samhället. Indien är nu i en märklig fas av politiskt uppvaknande. I alla tider har indierna gått på det här med Gandhis och Nehrus ofelbara förträfflighet och deras heroiska kamp mot det engelska förtrycket, men nu börjar indierna sakta förstå, att allt det onda som frihetskämparna menade sig avlägsna med engelsmännen i stället nu efter självständigheten är mycket värre. Förtrycket har ökat i stället för att minska, demokratin är bara en mask och fasad för kastväsendets system av inre beundran, med engelsmännen försvann även dessas organisation, rättsväsen, ordning och ekonomi, Indiens riksbank är i upplösningstillstånd, byråkratin är allsmäktig, efter Sovjetunionens fall har man börjat upptäcka och ifrågasätta det indiska etablissemangets alla skumma affärer och allianser med mördare som Nasser, Tito, Bresjnev och andra, affärer mot vilka Bofors framstår som bara en diskret liten fis, ingenting fungerar i samhället som tycks lida av permanent kortslutning i nätet, och allt detta börjar nu Indiens djupare folkmassor att fatta.

Efter denna mycket givande dag med en ny indisk vän, som nästan kändes som en direkt fortsättning på doktor Singh, som var mera svårtillgänglig i sin höga lärdom medan denne var mera konkret, hade jag plötsligt en känsla av att äntligen ha fått kontakt med det verkliga, levande, innerliga Indien. Sri Ram var 57 år gammal men såg 15 år yngre ut, fastän han nu började få problem med tänder och ögon, hans engelska var underbar trots det torftiga uttalet, och fastän han aldrig bad om en enda småpeng var det för första gången ett nöje att få kunna skänka en indier pengar, 10 rupier till att börja med. (Hade jag givit mera hade han kunnat få problem med sina grannar.) Han tog tacksamt emot det, och jag gav det fullständigt frivilligt och oombedd.

Den påföljande natten blev däremot fasansfull. Till mitt hotell ankom en entusiastisk tyska, som var mycket intresserad av mig och som jag hade någon konversation med, då jag undrade vad hennes översvallande hjärtlighet berodde på, tills hon radade upp ett antal cannabiscigaretter, som hon gärna bjöd på. Finkänsligt drog jag mig tillbaka och inledde en sömlös natt med min andra indiska avföring

(den här gången perfekt) men med åtföljande nya uppkastningar. Maglaboratoriet stormade sedan hela natten, och aldrig har jag fisit så kraftigt och ihärdigt och våldsamt och länge. Det var tydligen dags att lämna Darjeeling.

Men i gryningen gick jag upp klockan fyra för att vandra till soluppgången på Tiger Hill. Sikten var fullkomligt klar, och det hade hela grannskapet tagit vara på, för uppe vid Tiger Hill samlade sig 50 jeepar fullproppade med nepaleser och bengaleser för att fira en folkfest inför den praktfulla soluppgången klockan sex på morgonen. Det sjöngs och dansades och klappades i händerna när det omätligt ståtliga Kanjenjunga, världens tredje högsta berg, långsamt började gnistra och blänka och stråla av ljus i sin majestätiska bländvita drapering. Jag var den enda europén bland alla dessa små glada nepaleser och bengaleser, och jag var den enda som var till fots. När alla de 50 jeeparna hade farit igen för att ta i tu med en vanlig arbetsdag stod jag ensam kvar med hela Himalayas horisont och ett berg mer än dubbelt så stort, högt och vackert som Fuji Jama, som uppfyllde hela horisonten med en naturhögtidlighet utan motstycke i gudomligaste majestät. Vem hade kunnat ana att Shangri La faktiskt skulle existera i verkligheten?

Men den största utmaningen var vissheten om, att bakom detta världens mest majestätiska berg och bergslandskap så dolde sig en hel värld av bara Shangri La, nämligen Tibet. Prospektet inför alla dessa berg, som dolde någonting där bakom, resulterade i en farlig frestelse för framtiden. Man kunde ju nu inte längre avstå från Tibet, när man en gång kommit så här nära.

Jag hade lämnat Benares på lördagen. När jag återkom följande onsdag stannade tåget vid den södra stationen Moghulserai, varifrån det är 20 kilometer in till staden. Jag tog en taxi till den stora bron och fick den här gången nöjet att få möta staden från floden.

Första gången hade jag inte fått se mycket av staden, då jag varit helt beroende och upptagen av mina kamrater, men nu tog jag mig friheten att vandra genom hela staden. Snart förstod jag varför Johannes förra gången nästan förbjudit mig att gå ut i staden. Överallt fanns det inbjudande människor som måste visa vad de hade att sälja, och snart hade jag förlorat 300 rupier. Ett tips till framtida besökare: se upp för färska kopannkakor! De finns försåtligt utplacerade överallt, de är ännu talrikare än hundlortarna i Darjeeling, och som fotgängare i en godtycklig trängsel har man ingen chans.

Jag fann huset var vi hade varit den natten. Jag mindes att huvudpostkontoret låg ganska nära, och när jag väl funnit detta gick resten lätt. Änkan, doktor Singhs väninna, som då tagit hand om oss, fanns kvar, men alla de andra var borta. Doktor Singh hade avlidit på söndagskvällen, följande morgon hade Johannes gett sig av norrut, och var Kim var nu visste hon inte. Hon hade ingenting med begravningsceremonierna att göra, och det var möjligt om inte rentav troligt att doktor Singh redan var kremerad. Jag kom ihåg det halvt förkolnade till en indisk svastika vridna liket i floden som jag hade sett från bron på morgonen och reflekterade över möjligheten att det liket hade kunnat vara doktor Singhs.

Angående den indiska religionen kan man ha följande synpunkter. I all sin färgstarka fantasirikedom och sin oändligt skiftande och nyansrika symbolik saknar den dock all logik, ordning och konsekvens, vilket återspeglas i hela det indiska samhället. Det säger nästan allt, att de enda som framgångsrikt bemästrat Indien är härskare som inte haft någonting med hinduismen att göra, som mogulerna och européerna. Dessutom har hinduismen definitiva fränstötande drag, som väl närmast kan beskrivas såsom snaskiga. (Ex. det uppbrända svastikaliket i Ganges.) Denna snaskighet hör emellertid samman med klimatet, mentaliteten och de naturliga förhållandena i Indien, med bekymmer

som de nyckfulla explosiva diarréerna, som kommer utan förvarning och utan skönjbar anledning, de ytterst bisarra specialsjukdomarna, omöjligheten att hålla någon konsekvent hygien, överbefolkningen och fattigdomen. Det säger sig självt, att okontrollerad överbefolkning måste medföra okontrollerad fattigdom. Till hinduismens fördel måste dess inställning till kvinnorna anföras. Kvinnor ska vara vackra, de ska äras och skämmas bort av sina män, de ska hålla nycklarna till huset, och deras mäns sinnestillstånd, samhällsställning och rekorderlighet ska återspeglas i hur vackra deras hustrur är, hur väl de är klädda, hur fina smycken de har och hur väl de mår. Den indiska kvinnoinställningen är alltså ganska motsatt den islamska. För en hindu är det en självklarhet att varje kvinna ska få ha samma frihet som varje man. Samtidigt som den yttre könsskillnaden i Indien kanske är mera påfallande än någon annanstans, så är kanske könsdiskrimineringen kanske mindre än någon annanstans.

I sin fattigdom, överbefolkning och mjuka mentalitet påminner Indien mycket om Brasilien. En anmärkningsvärd skillnad är dock, att i Indien skjuter man inte sina tiggare ens om de är vanskapta.

Om man kan tolerera snaskigheterna så måste Indien framstå som ett paradiset, som alltid kommer att ha mycket att lära och ge resten av världen, och som varje människa med bara en gnutta andlighet måste inspireras och imponeras av. Tänk bara på en sådan sak som hönan, som importerades till Europa från Indien. Alla ägg vi äter har vi alltså Indien att tacka för. Även Kina har skänkt ett evigt hus- och sällskapsdjur, men vilket? Jo, råttan.

Benares har två järnvägsstationer, av vilka den ena ligger två mil söder om staden medan den andra ligger inom promenadavstånd från centrum. Av praktiska skäl valde jag även den andra gången att lämna Benares via den senare, vilket visade sig vara ett misstag. Det förekom ett direkt tåg från Benares till Madras, som hade passat mig perfekt, och som skulle avgå samma dag. Först var det några timmar försenat, sedan var det 6 timmar försenat, sedan 12, och till slut 19 timmar försenat. Det skulle då alltså avgå först klockan 13 följande dag. Då det var för sent att boka sig för en säng på stationen måste jag uppsöka hotell. När jag återkom följande morgon klockan 9 till stationen hade Madraståget kommit och gått. Följande skulle avgå fyra dagar senare.

I stället inväntade jag ett annat tåg, som skulle gå till Patna, varifrån det fanns en daglig direktförbindelse till Madras. Det skulle avgå 14.45, först var det 45 minuter försenat, sedan en timme, sedan 90 minuter och till slut två timmar. Till slut visade det sig att det tåget hade strukits från programmet. Likväl stod det kvar på tidtabellen, och alla informationsexperter på stationen talade om det tåget som om det alltså existerade, fastän det alltså hade strukits. Min enda återstående möjlighet var att ta ett tåg till Calcutta och därifrån ett snabbtåg till Madras, då jag ej längre kunde hinna med Patna-Madras-tåget.

Hela denna station gav intryck av att inte fungera. Bakom en ståtlig fasad sprang råttorna omkring på restauranggolvet och i första-klass-väntrummet, och med alla dessa oändliga förseningar med strukna tåg, som alla förnekade att var strukna, förekom det liksom ingen kontroll över situationen. Jag hade förlorat ett oåterkalleligt dygn på denna oordning och därtill 600 rupier av min reskassa. Johannes hade haft rätt: jag borde inte ha återvänt till Benares. Ändå är jag glad att jag gjorde det, så att jag fick veta vad som hade hänt angående mina vänner, och så att jag närmare fick lära känna staden. Men varning alltså för stationen Varanasi Cantonment. Håll er till Moghulserai söder om staden.

Vid samtalen i Benares hade doktor Singh talat väldigt mycket om den symboliska föreställningen om Juggernaut. I Orissa fick jag äntligen veta exakt vad detta indiska mysterium rör sig om. Det verkliga ordet är "Jagganath" och betyder "Universalhärskaren". Det är alltså en mycket

indisk föreställning om en allsmäktig gudomlighet. "Juggernaut-kärnan" kommer in i bilden genom de religiösa festerna i Puri, som infaller årligen i juni-juli. Till dessa fester konstrueras väldiga kärror, "Raths", som är fjorton meter höga och rullar på sexton hjul. Kärrorna är fyrkantiga om ungefär tio kvadratmeter, och det krävs enorma krafter för att rulla i gång dem i de religiösa processionerna. När de väl kommit i gång är det nästan omöjligt att stoppa dem. För i tiden för en 3-400 år sedan var det sed bland de mest hysteriskt religiösa att kasta sig under hjulen och låta sig krossas bara för att få dö inför gudens ögon. Inga icke-hinduer tillåts bevittna Jagganathmysterierna.

Om Calcutta är det mycket att säga. Britterna byggde upp staden till sin indiska huvudstad och till landets största stad från ingenting, och i och med självständigheten 1947 inleddes stadens många lidanden. Emellertid är slummyten mycket överdriven. Staden behöver tydligt fräschas upp, dess 45-åriga lidanden har satt sina tydliga spår och djupa ärr, men hela dess tragedi beror bara på separationen mellan Väst-Bengalen och Öst-Bengalen, sedermera Öst-Pakistan och Bangla Desh. Genom separationen förlorade Calcutta sin landsbygd. Staden är stor som London, och tänk er vad det skulle bli av London om man skilde det från England under 45 år! I Öst-Bengalen producerades alla råvaror som Calcutta levde på, och i Calcutta fanns alla industrier för bearbetningen av dem. Separationen orsakade en permanent samhällskortslutning i hela Bengalen och framför allt i Calcutta. Samtidigt har miljoner flyktingar från Bangla Desh sökt sig in till Calcutta. Vad är att göra? Det finns bara en vettig sak att göra. Återförening Väst- och Öst-Bengalen. Förutsättningar finns, Indien har råd att tolerera och acceptera alla Bangla Deshs muslimer, och innan denna återförening äger rum måste Calcutta förbli ett öppet sår som skriar av smärta inför hela världen.

En medresenär från Calcutta till Madras var mycket bitter mot engelsmännen, som han menade att hade svikit Indien. All skuld för 1947 med separation och folkmord i Punjab lade han på Louis Mountbatten, Indiens siste brittiske vicekonung, för att denne, när han såg vart det barkade hän med skilsmässan Indien-Pakistan och uppdelningen Öst- och Väst-Bengalen, påskyndade britternas lämnande av det sjunkande skeppet i stället för att hjälpa till med att rädda det. Han menade att britterna smet av ren feighet och lämnade hinduerna i sticket att själva reda ut vad som kom att resultera i en folkvandring på 10 miljoner och spontana folkmord på 250-500,000 Punjabflyktingar.

Madras överraskade en med att uppvisa god ordning, renhet, klara besked, effektivitet och allt det andra som man hade saknat i hela Indien hittills. Men det var tyvärr det enda man hade tid med att uppleva av Madras, (som faktiskt uttalas madrass).

När jag kom till Bangalore kunde jag förstå doktor Sandys motvilja mot staden. Allt det charmfullt indiska saknas i den. Staden är alldeles för välputsad och fin, välordnad och ordentlig, modern och tråkig och saknar allt det idylliska och pittoreska. På länsresidensets pampiga byggnad står det skrivet: "Regeringens arbete är Guds arbete." Den är bara 400 år gammal, och dess namn betyder "bönornas stad". Den är Indiens teknologiska centrum och kunde lika gärna ha legat i Tyskland, Venezuela eller Texas.

Klockan nio på morgonen blev jag färdig med formaliteterna, och mitt sista tåg till Goa skulle avgå på eftermiddagen. Jag var tvungen att kontrollera min sista tågbiljett klockan 16, vilket bara gav mig sju timmar i Bangalore. Jag var helt slut efter en natt i halv bädd, (konduktören lät mig i nåder dela bädd med en annan,) morgonen inleddes med påfrestande avföringsprocedurer, jag var yr och mera gråhårig än någonsin, så det var tyvärr inte att tänka på att bege sig 150 km upp bland bergen för att hälsa på Sai Baba. I stället sökte jag mig ut bland Bangalores bakgator, där åtminstone något av det riktiga Indien ännu stod att finna.

Sista tågетappen från Bangalore till Vasco da Gama i Goa tog 22 timmar. Därmed var den indiska tågresan på c:a 8000 kilometer fullbordad. De cirka 175 timmarna ombord på tåg innebar en medelhastighet av cirka 45 kilometer i timmen. Det bästa och snabbaste tåget var Koromandelexpressen från Calcutta till Madras med en medelhastighet av 60 kilometer i timmen, (1800 kilometer på 30 timmar).

Hur ska man för övrigt summera denna mitt livs mest givande och intensiva resa hittills? Det, att av de 800 milen hade endast 400 varit planerade, säger nästan allt. Redan planeras en ny Indienresa för november '93, som dock måste bli minst dubbelt så långvarig, men den vackraste summan av resan är alla de nya goda kontakterna. Sri Ram i Darjeeling var bara den första, den största vänligheten upplevde jag i Calcutta där jag har ett stadigt nytt hem, i denna älskvärda stad fick jag till och med två nya kontakter, en annan intressant vän var tehandlaren i Assam, nästa resa måste inkludera Shillong i Indiens yttersta nordostliga gränstrakter nära fronten mot Kina, och en bankir i Bangalore, slutligen, lovade ytterst intressanta framtida kontaktutvecklingar. Naturligtvis var Varanasi höjdpunkten med de enastående mänskliga upplevelserna där, hur skakande de än var, medan Agra med Taj Mahal och framför allt Darjeeling blev de största skönhetsupplevelserna. Trevligast som stad betraktat framstod dock Patna med enastående kultiverade människor och där jag också hörde den bästa engelskan. För övrigt är engelskan i Indien lika bedrövlig som cockneydialekten. "*Chef chef papan chefs*" är ett mycket belysande exempel.

Naturligtvis hade jag många andra kontakter även, och i regel var mitt resällskap idealiskt. Från Goa till Agra var det särskilt fyra hjärtliga ungdomar, som pratade livligt på engelska och sjöng hela vägen, av vilka tre var damer, som underhöll mig; och under hela resan efter Patna hade jag det synnerliga nöjet att till resällskap ständigt få kultiverade affärsmän, med vilka man ledigt kunde diskutera hela världslitteraturen, hela världspolitiken och allt vad religion heter. Med vilka affärsmän i Norden kan man spontant diskutera Buddha och Bhagavadghita, Koranen och Bibeln, själavandring och Gud? Ofta beklagade man att man inte själv var affärsman. Vilka enastående affärer skulle man inte kunna göra med Indien, som har världens kanske förnämsta textilier och ädelstensexpertis, och som hungrar efter nya marknader efter förlusten av Sovjetunionen! För Indien innebar Sovjetunionen en mäktig beskyddare och generös handelspartner. Efter Gorbatsjovs och Sovjetunionens fall har Indien handelsmässigt förlorat sin ryggrad. Anledningen till Indiens tyende till Sovjetunionen var kriget med Pakistan. USA har begått två svåra misstag i Asien: det har accepterat och erkänt Kinas överhöghet över Tibet, och det har rustat upp Pakistan. Det blir svårt för någon nation att kunna ta över Sovjetunionens roll som Indiens beskyddare och vän, men i Europa skulle det finnas möjligheter för främst England, Frankrike och Sverige. I Indien skulle det finnas omätliga behov av exempelvis svensk miljöteknologi. Det tyska kynnet rimmar inte väl med Indien.

Det säger sig självt, att två veckor är alldeles för litet för en sådan resa. Två timmar i Madras utan att kunna besöka ens Sankt Tomaskyrkan där med aposteln Tomas ben, tre timmar i Calcutta utan att kunna komma närmare Victoria Memorial, indiska muséet och St. Paul's Church än att få se dem på avstånd, inga uppehåll alls för Allahabad, Lucknow, Delhi, Bombay och Kashmir, och ingen tidsmöjlighet att i Goa kunna ta sig ut till Anjunas hippieparadis eller ens in till huvudstaden Panjim - mycket missade man på vägen blott på grund av hård tidsbegränsning. Desto lyckligare får man vara över allt det som man ändå hann med.

De andra européerna i Indien var till 99% av två kategorier. Den ena var standardturisten i shorts, fula T-shirts, löjliga mössor, vanligen fetlagd och otymplig, behäftad med svåra magproblem efter för mycket drinkar och lättja, och hopplöst hjälplös. Den andra kategorin var alla dessa vanligen unga hippies, men även äldre förekom, i mycket extravaganta kläder, ofta mycket långt hår, helt excentriska men väl anpassade till den indiska världen. Själv befann jag mig väl i mitten av dessa båda extrema kategorier, enkelt klädd, varken västerländsk eller österländsk, med förundransvärt litet bagage både ur indisk och västerländsk synpunkt, något så ovanligt i Indien som en europeisk ensamresenär men väl konversant med alla kategorier, från totalt vilsna ryska turister utan pengar till de mest exotiska infödingar och hippies. Bäst kom jag väl överens med alla de kringresande, intelligenta, eleganta och diskussionslystna djupt religiösa affärsmännen med politiska frågor och åsikter som sökte bearbetning.

Ur hälsosynpunkt var resan inte mindre intressant. Frågan är varför jag blev så våldsamt sjuk i Benares, då det inte fanns någon biologisk anledning, då jag konsekvent iakttog alla försiktighetsåtgärder: ingenting okokt, och bara mineralvatten. Emellertid sattes jag aldrig ur spel, hur svag jag än var. Efter kräkningarna och den första diarrén i Benares kunde jag ändå genast resa upp till Darjeeling, och trots att mitt tillstånd i Darjeeling ytterligare försämrades genom det andra kombinerade kräknings- och diarréanfallet, (resans värsta,) kunde jag ändå genomföra promenaden på fem timmar upp till Tiger Hill (2660 m.ö.h.) med start klockan fyra på morgonen. Helt frisk igen blev jag inte förrän under det andra besöket i Benares. Inalles hade jag fem avföringar under resan av vilka tre, och särskilt den sista, var helt perfekta.

Nu kan sådana här detaljer tyckas något triviala, ovidkommande och osmakliga, men de är dock vetenskapligt intressanta och kan vara av nytta för andra västerländska Indienresenärer.

Resans enda allvarliga förveckling var väl att jag inte blev behandlad som utlänning med Indrailpass som jag borde ha blivit. Ind-Rail-passet kostar 165 dollar (tusen kronor eller 5000 rupier) för två veckor i första klass och motsvarar väl ett europeiskt Interrailkort, men med Indrailpasset behöver man inte betala extra för reservationer eller sovplats. Mitt Indrailpass borde ha gett mig fri tillgång till alla tåg i första klass runt hela Indien. Likväl såg jag inte min första plats i första klass förrän i Patna, i Agra anmodades jag dessutom betala 260 rupier extra för en plats i andra klass, den betan lärde mig att vara hänsynslös, och därefter hände det aldrig mer att någon konduktör kunde få ut mig ur första klass, fastän en konduktör (mellan Madras och Bangalore) faktiskt bad mig stiga av tåget. Indrailpasset är till för att en utlänning skall slippa behöva kämpa med lokalbefolkningen för att få tågplats, och likväl fick jag i princip kämpa under hela resan för min dyrt köpta rättighet.

Likväl har den indiska järnvägen flera fördelar som vi saknar i Europa. Den främsta är väl systemet med s.k. "*retiring rooms*", som helt enkelt innebär att en trött tågresenär mot uppvisande av biljett kan övernatta på stationen i för detta ändamål särskilt inrättade rum mot en blygsam avgift. (Jag fick ett dubbelrum med dusch och toalett för 75 rupier, alltså 15 kronor.) Man kan inte stanna mer än en natt, om inte särskilda skäl föreligger, men man kan välja mellan enrum, dubbelrum eller sovsal. Standarden är hyfsad, man kan få frukost på morgonen, och stationen har alltid en fullt acceptabel restaurang. Systemet är ypperligt för resenärer som måste stanna i en stad bara för att byta tåg. Man slipper hela hotellbestyret.

En annan fördel är "klagomålsboken". Varje station har en sådan. Har man något att klaga på är det bara att gå till den och göra det skriftligt. Varje klagomål tages ad notam. Om någon tredska med en på stationen så räcker det ofta med ett "Var är klagoboken?" för att den tredska byråkraten ska ta reson.

På beställning serveras varm mat direkt i kupéerna. Ofta är maten förträfflig, och *"the attendant"* hämtar sedan själv bort disken. Han serverar gärna te hur mycket som helst för några rupier kvartslitern, (mindre än en krona,) och om något är en gudadryck i Indien, så är det te. Kaffe och sprit smakar pyton i Indien, det är det sämsta man kan dricka där, men teet är desto ljuvligare i stället, så att det nästan är att rekommendera, att man inte dricker något annat i Indien än enbart det underbara, doftande och gudomligt välgörande teet.

Förmodligen var det väl bara helt enkelt emotionell överansträngning som gjorde mig sjuk i Benares, livet i Indien handlar mycket om mobilisering av extraordinära krafter, framför allt mentala, för att överleva, och innan man lärt sig sätta in den indiska växeln rätt måste det bli gnissel i motorn. Det hör till saken, att anfallet i Benares kom efter en 55-timmars tågresor i andra klass, som i Indien alltid är sprängfylld och av samma standard som boskapsvagnar.

I stället blev resans största bekymmer det oavslutade mysteriet i Benares. Den bestående otillfredsställelsen bestod i att fransmannen bara försvann med hela protokollet. Man kan hoppas på att han på något sätt ger sig till känna med en avskrift i efterhand, men det hoppet har sämsta tänkbara odds: i bästa fall en mot hundra. Frågan är varför han försvann. Det är knappast troligt att han ville utnyttja protokollet för egen räkning, då han själv närmast visade avsky för vad han dokumenterade, utan det troligaste är tyvärr att han slänger protokollet så att det förstörs. Detta vore synd ur den synpunkten, att samtalen, hur kontroversiella de än var, ändå utgjorde doktor Singhs testamente, en lärd och erfaren ytterst vederhäftig och realistisk hindus livs sista angelägna kommunikation till de levande, och tyvärr är det omöjligt att rekonstruera de ytterst laddade och intressanta samtalen i efterhand. Jag kan inte ens försöka. Under samtalens gång svävade vi alla i den tryggheten att varje ord antecknades och bevarades, och så löpte det hela rakt ut i tomma intet. Doktor Singhs död var inte så frustrerande som detta protokolls försvinnande, när det ändå faktiskt förelåg i svart på vitt.

Detta är resans enda bittra eftersmak: en fransmans sabotage av en döende hindus livs sista vilja.

Det bästa jag tog med mig från Sverige var en rulle svenskt toalettpapper av bästa och lenaste kvalitet. Ett gott råd till andra som gör samma sak: lämna aldrig den toalettrullen hemma om ni går ut på långa promenader. Man vet aldrig i Indien när ens kropp behagar spela en elaka spratt.

Solen är hård i Indien, varför många hinduer går med paraplyer under solen som något mycket effektivare än ett parasoll. Huvudbonad rekommenderas.

Maten i Indien är förträfflig, men undvikandet av kött rekommenderas. Gandhi levde under större delen av sitt mogna liv bara på jordnötter och getmjölk. Farligast av allt att äta är för mycket. Då kan vad som helst hända. Med Indiens tryckande klimat tål kroppen helt enkelt inte att den är för mätt. Själv levde jag mest på te och bananer. Min bästa middag hade jag i Darjeeling (den 15.11 på kvällen, just när doktor Singh dog,) men även i Patna åt jag förträffligt. De största bananerna fanns i Bangalore, en enda banan fick en att storkna, medan de minsta fanns vid kusterna, i Madras och Goa.

Sista etappen i södra Indien ingav mig stor respekt för tamilerna genom den bättre ordningen och effektiviteten i städer som Madras och Bangalore. Madras är tamilernas huvudstad, och det är huvudsakligen tamilska hinduer som utgör det indiska befolkningsinslaget i Östafrika, Egypten, arabländerna, Singapore och Indonesien. De är av naturen ett företagsamt resenärsfolk. Det var en tamil som sade till mig, efter att först ha frågat om jag var katolik, och jag svarat jakande men med det förbehållet att jag omfattade och accepterade alla religioner: "Då är du hindu." Staten Kerala, den sydvästra kusten av Indien, har den högsta läskunnigheten i Indien att uppvisa, och där finns även uråldriga kristna och judiska församlingar. Aposteln Tomas kom dit, och där avled även Vasco da

Gama i Cochin. När portugiserna kom dit efter Vasco da Gama irriterades de av att Keralas hinduer redan var kristna men inte kände till påven. Albuquerque och andra försökte omvända dessa urkristna till påvens kyrka men med dåligt resultat: tamilerna fortfor att importera syriskt kristna biskopar från Persien och Mesopotamien.

Slutligen har vi problemet med islam i Indien. Alla Indiens största politiska problem kommer därifrån. Mogulerna byggde Taj Mahal och många andra vackra städer, men de förstörde också så många antika indiska tempel och kloster som möjligt. Bara i Orissa (i Bindusagar vid Bhubaneswar) förstördes 6500 tempel. Sida vid sida vid det Gyllene Templet i Benares ligger en av islams viktigaste moskéer i Indien, som byggdes efter att ett indiskt tempel först raserats på platsen. Ännu ingår ruiner av det indiska templet i moskén. Ett vackert men vemodigt vittnesmål om hinduismens fantastiska tolerans är att indiska staten ställt upp med patrullövervakning vid denna moské för att skydda moskén mot eventuella berättigade hinduistiska hämndkänslor. Indien har 80 miljoner muslimer, vilket är mer än vad både Egypten, Turkiet och Iran har. Endast Pakistan och Indonesien har större muslimska befolkningar. Problemen i Kashmir kommer sig av, att Maharadjan av Kashmir bestämde sig för att ansluta sin stat till Indien och inte till Pakistan trots övervägande muslimsk befolkning. Detta har Pakistan aldrig förlåtit Indien, varför Pakistan oavbrutet understödjer terror i Kashmir mot Indien. Efter Bengalen är det värsta offret för Indien-Pakistan-separationen staten Punjab, sikhernas hemstat, som religiöst ligger mitt emellan islam och hinduismen och vacklar än hit och än dit samtidigt som det pågår en dragkamp om dem. Även här understödjer Pakistan terror mot Indien. Kort sagt, i beaktande av islams politiska och sociala praktisering, med våld på programmet, kvinnoförtryck och systematiskt förhindrande av utbildning, så framstår Allah tyvärr som historiens största religiösa fiasko. Salman Rushdie må vara hädisk, men han har rätt.

Européerna var inte lika hårda i Indien. Hårdast var portugiserna, men deras era gick snabbt över, fransmännen slogs i regel bara mot engelsmännen och försvann sedan, och engelsmännen exploaterade naturligtvis landet ekonomiskt, men de byggde även upp det. Endast tack vare engelsmännen är Indien så pass förenat som det ännu är idag med alla sina olika språk, raser och nationaliteter, och det är egentligen bara det engelska språket som håller Indien samman. Vad engelsmännen gav Indien var en solid stabilitet genom att förena alla de skilda staterna, bygga järnvägar, etablera en administration och, framför allt, lämna efter sig en beundransvärd demokrati, som hållit sig och som utan konkurrens är världens största. Vad är Victoria Memorial i Calcutta mot Taj Mahal mer än en löjeväckande otymplighet? Men, å andra sidan, vad var Stora Moguls hela härlighet mot engelsmännens bestående förening och demokratisering av Indien? Pakistan-tragedin förblir engelsmännens enda misslyckande i Indien, som dock kraftigt övervägs av de bestående frukterna av deras tidigare insatser.

En intressant detalj: genom att jag köpte mitt Indrailpass för 105 pund i stället för 165 dollar förtjänade jag faktiskt drygt 150 rupier på affären, vilket är mycket pengar i Indien. Fastän alla ansåg att dollar i Indien var bättre än pund förtjänade jag alltid på att ha pund i stället för dollar.

Ekonomiskt blev summan av resekostnaderna 7100 kronor. Om man bortser från flygbiljetten (5500) och Indrailpasset (1000) levde jag alltså faktiskt två veckor i Indien på bara 600 kronor. Om man bortser från onödiga utgifter (som bedrägeriet i Agra och uppköpen i Benares) var det bara 450 kronor. Om man dessutom bortser från egentligen onödiga hotellräkningar var det bara 380 kronor, som jag alltså hade kunnat leva på två veckor i Indien. Reserver behövde inte utnyttjas, och jag hade 40 pund kvar av de 200 jag hade tagit med mig.

Sista kvällen i Indien slog jag på stort, släppte loss ordentligt och unnade mig en ordentlig middag med allt vad jag ville ha utan några hänsynstaganden till magen. Resultatet, med efterrätt och specialte, blev en räkning på 13,50 rupier, det är ungefär tre kronor. Naturligtvis gav jag min betjänares 15 rupier. Återstoden av min indiska kassa, 72 rupier, tänker jag skicka till min vän Sri Ram i Darjeeling, doktor Singhs efterträdare som min huvudstödpunkt i Indien. Portot i Sverige kommer att kosta mig mer än 72 rupier (15 kronor), men det kommer att vara mycket pengar för honom.

Goa 24.11.1992

När jag återkom till Göteborg väntade mig resans största överraskning: fransmannens protokoll från Benares i nödortfölig avskrift på engelska. Utan avsändare hade han sänt mig det utan att kunna sända det till de andra. Inte minst intressant i protokollet var hans egna subjektiva anmärkningar. Jag kunde bara dra en lång suck av lättnad, men samtidigt påmindes jag om protokollets fruktansvärda innehåll och förpliktelser. Få kan begripa innebörden av vad vi egentligen kom att uttrycka där den där digra eftermiddagen i Benares fredagen den 13 november, och dessutom är jag belagd med tystnadsplikt. Dessutom är protokollet opresentabelt, då fransmannens grammatiska kunskaper i engelska var mycket bristfälliga. Väsentligt är dock, att man av hans ogrammatiska avskrift exakt kan rekonstruera hela diskussionen. I vilket fall måste protokollet bli en lång och särskild bilaga för sig.

Efter detta tacksamma mottagande gick naturligtvis mina tankar till Johannes, Kim och fransmannen, som varit med. Var var de nu? Fransosen meddelade ingen avsändare, kuvertets poststämpel skvallrade bara om Frankfurt, troligen hade han efter Benares tagit första bästa tåg eller buss till Delhi och flugit hem till Europa, men han kände min adress, som Kim måste ha givit honom. Det var bara att hoppas på att "Max Jacques" skulle höra av sig på nytt.

Kim hade meddelat sin föresats att tills vidare stanna kvar i Indien och återuppsöka sina rika föräldrar söder om Patna. Hans hemtrakter var Buddhas hemtrakter, och hans familj hörde till dem som trots alla Moguls och hinduismens invasioner alltid hållit fast vid buddhismen. Jag hade inte hans adress i Bihar, och det var bara att hoppas på att han skulle höra av sig, vilket han säkert gör.

Och Johannes hade begivit sig norrut förmodligen tillbaka till sina vänner i och bortom Himalayas sluttningar. Doktor Singh hade förutspått honom en våldsamt död i ensamhet i bergen och menat att olyckan i april bara hade varit en förvarning, jag hade efteråt frågat honom hur han upptagit denna spådom, men han hade absolut inte tagit den på allvar. Han är den enda av de tre som lovat höra av sig snart.

Mest måste man dock tänka på det oerhörda mänskliga fenomenet doktor Singh. Han måste alltså redan i september när vi meddelades om att han önskade träffa oss i Benares den 15 november ha varit inställd på att dö just den dagen. Kanske att han hade räknat ut det astrologiskt, då han var mycket kunnig i indisk astrologi. Nu sammanstrålade vi några dagar tidigare, men han dog ändå den 15 november. Naturligtvis var det väldigt smickrande för oss att han ville ha just oss omkring sig vid sin död, men samtidigt var det ett förkrossande ansvar genom allt det som han hade att säga. Hade hans epileptiska anfall kunnat undvikas? Troligen, men jag tror knappast att hans bortgång hade kunnat ändras. Genom sin egen vilja hade han lyckats arrangera att ha tre européer och en europeiskt skolad buddhist hos sig just när han skulle till att dö, och han hann få sagt vad han ville få sagt i tid. Hans livsuppgift och dödskamp var fullbordade redan den 13.11, så att han i lugn och ro sedan kunde somna in på söndagen. Han hade själv arrangerat allting otroligt väl, nästan som ett formellt fullkomnat

konstverk. Hur många är det väl som får dö exakt som de själva vill? På sitt sätt var doktor Singh genom sin totala självkontroll herre över döden.

Naturligtvis tänker man också mycket på alla de nya vännerna och kontakterna i Indien. Om alla som lovat skriva till mig från Indien verkligen skulle göra det skulle jag få minst ett dussin brev. Jag ser med längtan fram emot det första av dem, och, som jag fruktade redan innan jag reste dit, så var det betydligt lättare att resa dit än att nödgas komma tillbaka därifrån. Det är bara att längta tillbaka så länge och att gå in för att verkligen komma tillbaka.

Som Dag Hammarskjöld skrev strax innan han dog: "Nu känner jag åtminstone vägarna."

Göteborg 30.11.1992

Fransmannens protokoll från Benares.
grammatiskt korrigerad av C. Lanciai
utan några andra förändringar av texten.
(Kursiverade stycken är översatta från franskan.)

"Westerberg - den blonde germanen, den enda ledartypen i sällskapet, var på dåligt humör, indignerad och aggressiv. Herr Singh stod för förargelsen och bemästrade den västerländska aggressionen.

Singh Jag förstår att ni är missnöjda. Ni undrar varför vi är här. Ni, herr Lanciai, som har betalt en dyr resa från Sverige, ni, herr Westerberg, som har sett fram emot detta i flera månader, och ni, Kim och Max, som har kommit hela vägen från Tyskland. Jag förstår er. Men detta är inte en

allmän konferens som den vi hade i Egypten. Vi är bara fyra stycken plus en gäst, och det är tillräckligt för vad jag har att säga er.

Westerberg Du lovade mig åtminstone fem muslimer. Vad hände med muslimerna?

Singh De blev överflödiga.

Westerberg Överflödiga? Hur då?

Singh Låt oss se saker och ting som de är. Herr Mohammed var bara en uppkomling. Vi behöver inte honom i våra gamla antika religioner.

Lanciai Om det är skälet, så kunde vi åtminstone behöva en jude.

Singh Ni har rätt, herr Lanciai, men vi behöver inga judar heller.

Westerberg Varför?

Singh Därför att vi inte längre behöver någon monoteism.

(Tystnad. Alla tänkte nästan hörbart: herr Singh är en hård jävel.)

Kim Ni behöver nog förklara detta närmare för våra vänner, Pundit Singh.

Singh Och det skall jag göra. Vad har monoteismen gjort för världen? Vad har Gud gjort för världens välfärd? Han är bara en idé. Hans existens har aldrig kunnat bevisas. Han är bara en ursäkt för eskapism, en bekväm idé i en obekväm verklighet. Han är bara en filosofisk spekulering och hypotes - ingenting annat. Men vi måste handlägga verkligheten och avgöra världens öde.

Westerberg Gör ni då er själv till en gud i stället?

Singh Mina vänner, vi är alla gudar. Så sade även Salomo och Jesus till sina lärjungar. Jesus var en gud men inte den enda guden. Johannes Döparen, Petrus, Johannes och Paulus och till och med hans moder Maria var gudar med honom. Ni kan inte förneka att de alla har dyrkats ända sedan de dog.

Westerberg Ni driver med kristendomen.

Singh Nåväl, jag skämtar. Jag behandlar era religioner lättsinnigt. Är det då en så allvarlig sak att skämta?

(Herr Singh lekte onekligen med sina gäster, men jag var den enda som drog på munnen.)

Westerberg Vad ni än säger emot Guds existens så kommer det alltid att vidhållas att han existerar.

Singh Bra, herr Westerberg, jag erkänner att ni har rätt på den punkten. Hans existens kommer alltid att vidhållas hur grym Han än är enligt det Gamla Testamentet, vilka brott alla kristna kyrkor än har begått i Hans namn, och hur mycket islamitisk aggression än har mördat folk i alla islamska länder så länge islam har existerat och fortfarande fortsätter att mörda så många som möjligt i alla islamska länder, allt i namn av den Allsmäktige. Ni har rätt. Hans existens kommer alltid att vidhållas av majoriteten kristna, judar och muslimer fastän en sådan Allsmäktig Gud inte är bättre än en Juggernaut som kräver kontinuerliga människooffer för evigt. Jag föredrar att kalla uppfattningen om en sådan gud för en absurd vidskepelse medan ni föredrar att kalla det den otvivelaktiga existensen av en Allsmäktig Gud. Ni har alldeles rätt, herr Westerberg.

(Det uppstod en ny tystnad. Alla tänkte så det knakade:

hur kommer man åt en sådan jävel som denne Singh? Vad vill han egentligen?)

Westerberg (efter en paus) Är det därför ni har bett oss komma hit - för att övertyga oss om att Gud bara är en vidskepelse?

Singh Naturligtvis inte, käre John. Jag skulle aldrig hävda något sådant om inte du och herr Lanciai redan hade räddat Guds existens. Jag åsyftar er utmärkta dekalog från Egypten tidigare i år. Där framhåller ni att Gud är lika personlig som opersonlig. Det räddar er Gud. Endast en opersonlig

Gud kan accepteras som en universell gudomlighet här i Asien av buddhister och hinduer. Ni har redan räddat Guds existens.

(Tystnad igen, men mindre aggressiv och mera allvarlig.)

Westerberg (mera insisterande) Så varför har ni då bett oss komma hit?

Singh (lutar sig bakåt, suckar) Jag är en gammal döende man, mina vänner. Min sista möjlighet att åstadkomma någonting i livet var Kims inbjudan till ert möte i Egypten. Jag accepterade gärna inbjudan till ert möte, men jag har aldrig accepterat er Gud. Jag har aldrig varit inuti en moské eller kyrka eller synagoga, och jag kommer aldrig att gå in i någon. Jag önskade dock väldigt gärna följa er till berget Sinai men blev sjuk och dog nästan på kuppen. Men i mitt hjärta visste jag att nästan ingen av er skulle nå berget Sinai.

(tittar lurigt på herr Lanciai.)

Westerberg (efter en paus) Att herr Lanciai nådde Sinai räddade konferensen och monoteismen.

Singh Ja, det räddade er monoteism. Det räddade er nya dekalog. Men jag var med herr Lanciai uppe på berget.

Westerberg Prata inte strunt. Ni hade ett epileptiskt anfall.

Singh Jag vet, men i det anfallet såg jag allting klart. Jag såg er framgång och den gamla världens undergång.

Lanciai Vad menar ni?

Singh Herr Lanciai, jag lovade att informera er om vad jag fick veta från de dussintals läkare som jag var i kontakt med när jag skulle arrangera en indisk konferens om Aids. Jag skall informera er om allt jag vet. Det är huvudskälet till att jag inbjudit er hit. Jag kände att ni var de enda tre jag helt kunde lita på. Men den information som jag har att ge er måste förbli konfidentiell. Ni får inte föra ett ord vidare av den utanför detta hus.

Lanciai Vi lovar att bevara ert förtroende.

Singh (sänker rösten) Jag har redan sagt er att vi är alla gudar. Jag är en gud, och ni är gudar med mig. Jag har berättat en hel del för Kim här om vad jag fick veta av läkare från Thailand, Kina, Amerika och Europa. De var mera pessimistiska än någon av oss, och de hade goda skäl till att vara det, för de kände bara till vetenskapliga fakta. Men jag anar en gudomlig vilja i denna epidemi. Jag har ingått i den viljan. Det är samma vilja hos naturen och allt liv. Ingen av oss och inte ens jag kan tydligt se vad denna epidemi skall leda till, ty situationen förändras från dag till dag. Redan den amerikanske författaren Jack London förutsade en våldsamt epidemi i det tjugoförsta århundradet som drastiskt skulle decimera hela mänskligheten nästan intill utrotning. Jag vägrar att kalla denna epidemi en akt av Gud. Jag skulle föredra att kalla den en ny modern Juggernaut.

(Tystnad igen, nu helt fri från känslomässiga laddningar.)

Kim Och vad vet ni om epidemin?

Singh Bara att naturen och mänskligheten kommer att överleva. Men vi vet inte efter hur många decennier av ständigt växande massor av offer. Vi känner inte till procenthalten av dem som inte kommer att klara det. Det enda jag personligen kan säga är, att ju fler och ju längre tid, desto bättre.

Westerberg Är det inte omänskligt att säga så?

Singh Var det mera mänskligt, herr Westerberg, att sätta i gång det första världskriget och det andra och att släppa atombomber mot Japan? Kristna släppte atombomber mot oskyldiga buddhister.

Vad har er Gud att säga om det, herr Westerberg? Buddhister föredrar att klara sig utan Gud och åtminstone utan en sådan Gud, och det gör jag också.

Westerberg Ni kan inte skylla på Gud för det. Det var länge sedan och enbart ett resultat av historisk materialism.

Singh Kan ni verkligen bortförklara det, herr Westerberg? Kan ni hela såren? Inte ens hela världshistorien kommer någonsin att kunna hela Asiens sår. Och ni kristna tillfogade dessa sår i tron på er Allsmäktige Gud.

Westerberg De som begick sådana brott var materialister. De var inte kristna.

Singh Och är er Gud inte allsmäktig?

Westerberg Vart vill ni komma?

Singh Till att er Gud är en bluff. Kristus insåg det och dog därför på korset, men ingen av hans efterföljare har någonsin insett det. Deras fromhet är en naivitet av en så oerhörd menlöshet att det gör dem alla till heliga idioter, liksom judarna och muslimerna. Jag beklagar dem och skrattar åt dem, och det gör alla hinduer som med förtjusning dränker Europa och Amerika i droger och gör allt vad de kan för att få Aids-epidemin att gripa omkring sig fortare.

Westerberg Ser ni en glädje i att drogproblemen ökar i väst, och ser ni en glädje i Aids-epidemins spridning?

Singh Ja, mentalt gör jag det, liksom ni ser en glädje i er destruktive Allsmäktige Guds förehavanden och liksom vi hinduer ibland ser en glädje i den mäktiga kraften hos Juggernaut.

Westerberg Förstår ni vad ni säger?

Singh Naturligtvis. Jag har råd att säga det, för jag är en döende man. Jag lider av en elakartad form av epilepsi som ständigt blir värre. Jag umgås med döden hela livet. Jag ser livet klart mot dödens bakgrund. Även de flesta muslimer ser en glädje i Ayatollah Khomeinis härjningar. Juggernaut kommer aldrig att upphöra med att kräva människooffer. Er Gud, herr Westerberg, har oturen att vara intimt förknippad med ohyggliga kristna, judiska och muslimska brott genom hela historien, medan vi hinduer föredrar att se de fula sidorna av metafysiska fenomen symboliskt. Juggernaut är inte något konkret. Det är bara en symbol. Bara det som den står för är konkret, men i stället för att se detta ser vi härligheten i den gudomliga Juggernaut. Man kan kalla det den mänskliga svagheten för eufemismer. Viktorianerna, som förenade Indien och gav det åt oss, var experter på den saken.

Kim Herr Singh är en profet.

Westerberg Och tillika en astrolog. Kan ni se mitt öde?

Singh Ni kommer att få en våldsam död, herr Westerberg, och försvinna i det okända. Det kan mycket väl hända att ni dör i Tibet i fullständig ensamhet. Er olycka denna sommar var antagligen en förvarning.

Lanciai Kan ni se mitt öde?

Singh Ni kommer att överleva oss alla, herr Lanciai, och göra oss alla rättvisa.

Kim Och jag?

Singh Du är en buddhist. Du har inget öde.

Westerberg Och vår franske vän där borta? (*åsyftande mig*)

Singh Han är vår gäst. Han hör inte till vår krets. Jag tror att han skulle föredra att hålla sig utanför.

Jag Ni har rätt, herr Singh, och jag uppskattar er för att ni respekterar det.

Singh Tack, min vän och ärade gäst.

(Tystnad och återhämtning.)

Lanciai Ursäkta mig, men det verkar på mig som att vi tills vidare inte gjort något annat än bara undvikit huvudfrågan. Aids-epidemins okontrollerade expansion håller snabbt på att bli det största problemet i världen idag. Jag kom hit för att herr Singh hade fått veta något om Aids av sina 24 kolleger som det var värt att inställa en internationell konferens för. Allt detta prat om Juggernaut och människans gudomliga vilja är bara spekulation. Jag skulle vilja veta något om fakta.

Singh Känner du inte till dem redan?

Lanciai Vad känner jag till?

Singh Fyllde du inte i en visumansökan innan du kom in i landet?

Lanciai Jo.

Singh Stod det ingenting där om Aids?

Lanciai Om jag stannade längre än en månad måste jag göra ett Aids-test.

Singh Just det. Detta var otänkbart för bara tre månader sedan. Det har inte införts för att skydda Indien mot turister utan för att skydda turister mot Indien. Om de är Aids-positiva efter en månad har de blivit smittade i Indien.

Westerberg Jag skulle hellre höra mer om era Juggernaut-spekulationer, Pundit Singh. Vad menar ni egentligen?

Singh Herr Lanciai, jag uppskattar er synpunkt, och den är mycket viktig. Låt oss observera skillnaden mellan sanning och spekulation. Sanning är att så och så många dör i världsepidemin Aids. Allt annat är spekulation. Vad profeter förutspår och vad ansvarskännande läkare önskar, vad politiker anser att är bäst för mänskligheten och vad människan tror om er allsmäktige Guds vilja och avsikter förblir tvivelaktiga spekulationer. Låt oss vara medvetna om det. Man kan spekulera i det oändliga, men man kan aldrig säkert veta eller avgöra genom sin blotta vilja. Endast på basis av teoretisk spekulation kan vi fritt diskutera Juggernaut. Man kan endast fritt diskutera så länge man aldrig konkretiserar sina spekulationer eller förväxlar dem med verkligheten. Låt oss inte förväxla spekulationer med verkligheten. Låt oss uteslutande ägna oss åt önsketänkande.

Westerberg Till saken, herr Singh.

Singh Vad jag avser att meddela er är, att om en majoritet läkare runtom i världen bedömer det lämpligt att låta denna världsepidemi ha sin gång och decimera mänskligheten med upp till 90%, så är det ingen som kan stoppa en sådan allmän vilja. Ni känner alla till skandalen i Frankrike med det Aids-smittade blodet åt blödarsjuka, som distribuerades över hela Frankrike, och ingen kunde kontrollera saken eller ens visste om det förrän efter fem år. Och efter sex år blir vi upplysta om att samma Aids-smittade blod även exporterades till Italien, Spanien, Portugal och Grekland. Och det var omöjligt att spåra ansvarskällan eller den mänskliga faktor som fick allting att gå fel.

Vi kan inte övervaka vad läkare tänker. Om de tänker att mänskligheten borde reduceras med 90% så är det ingen som kan göra något åt ett sådant sätt att tänka. Och om de agerar i enlighet med detta sätt att tänka så är det möjligt att vi inte får veta om det förrän efter fem-sex år, för ingen kan kontrollera dem, och läkare verkar under tystnadsplikt, precis som maffian.

Om jag personligen anser att mänskligheten har begått så oerhörda brott mot livet, naturen och miljön att de förtjänar att bli utrotade till minst 90% så är jag fri att tänka så och ingen kan hindra mig. Och om det råkar bli en historisk verklighet att mänskligheten hotas av utrotning genom Aids, som Jack London profeterade, så är det ingen som kan anklaga honom eller mig för ett sådant historiskt

skeende, ingen kan någonsin sätta våra profetior i samband med den historiska världsepidemin, ingen kan hålla oss ansvariga, för vi bara spekulerade och ägnade oss som mest åt önsketänkande.

(Tystnad.)

Westerberg Herr Singh, jag vet att ni kan gå längre än så.

Singh Nåväl, herr Westerberg, låt oss gå ännu längre. Föreställ er, bara försök tänka er, att det verkligen fanns ett samband mellan den mänskliga tanken och det historiska skeendet. Föreställ er, att kommunismens fall i själva verket var resultatet av 70 års böner från människor som uppriktigt önskade dess fall. Föreställ er, att det fanns massor av oskyldiga människor, trädgårdsodlare, zoologer, Greenpeace-entusiaster och hippies, som verkligen önskade att världsepidemin Aids skulle reducera mänskligheten till ett minimum bara för att livets och naturens överlevnad skulle säkras, att Aids sedan verkligen hade en fantastisk framgång och lyckades reducera mänskligheten med 90%, och att detta var resultatet av miljoner människors önsketänkande. Vad skulle ni säga om en sådan spekulation?

Jag Absurt.

Westerberg Otänkbart.

Singh Kim?

Kim Jag säger ingenting.

Singh Herr Lanciai?

Lanciai *(säger ingenting.)*

Singh 50% av er säger ingenting. De övriga 50 procenten vägrar att föreställa sig idén. Jag kan tala om för er, att om det verkligen var ett faktum, att rent mänskligt önsketänkande kunde åstadkomma en sådan oerhörd historisk förändring, att om endast ett tillräckligt stort antal viljestarka människor verkligen önskade och bad om en drastisk rensning av mänskligheten och dess definitiva reduktion för historiens och naturens välfärds skull och detta skulle materialiseras, så skulle ni vägra att acceptera en sådan tanke för dess rena förskräcklighets skull, och även ni 50% som inte sade något skulle rygga tillbaka i skräck och fortsätta med att ingenting säga. Och de stora gudomliga gudar som beslöt denna stora kataklysm och avsiktligt programmerade den skulle lätt komma undan med ett sådant oerhört brott, emedan det skulle vara omöjligt att binda dem vid det, eftersom det enda de gjorde var att ägna sig åt önsketänkande.

Westerberg Är detta vad ni menar med Juggernaut?

Singh Det är bara en spekulation, en ren teoretisk idé, en abstrakt symbolik, ingenting annat.

Westerberg Jag skulle vilja påstå, att om någon person någonstans i världen verkligen önskade att miljarder skulle dö i Aids, och om sedan verkligen miljarder även dog i världsepidemin, så skulle den personen vara belastad med ett outhärdligt ansvar.

Singh Och om den personen hade rätt? Om mänsklighetens enda räddning verkligen vore att 90% skulle dö? Kan ni belasta honom?

Westerberg *(besegrad)* Nej.

Singh Där ser du. Och resten av er? Kim?

Kim Jag säger ingenting.

Singh Herr Lanciai?

Lanciai Jag förenar mig i herr Westerbergs nederlag.

Singh Vår neutrale gäst?

Jag Skulle ni vilja höra min invändning mot hela spørsmålet, mina herrar?

Westerberg Naturligtvis.

Singh För all del.

Jag Min invändning är, att hela ert spørsmål, dessa spekulationer i Aids och dess möjligheter, allt detta önsketänkande, som ni kallar det, rör sig på gränslandet till svart magi. Jag förkastar det som enkelriktad vidskepelse. Sådana tankar kan endast komma från sjuka hjärnor, de är varken naturliga eller mänskliga, och i ett demokratiskt samhälle skulle en överväldigande majoritet fyllas av avsky inför ett sådant spørsmål. Jag kallar det vidskepelse. Ingenting annat.

Singh Eftersom ni för demokratin på tal, och eftersom vi råkar befinna oss i hjärtat av den heligaste antika staden i världens största demokratiska samhälle, så kan vi lika gärna i detta sammanhang även diskutera demokratin. Så låt oss göra det.

Jag Före dess vill jag gärna höra litet mer om er Juggernaut. Vad är Juggernaut exakt?

Singh Det är Krishnas triumfvagn, under vars framfart gudens trogna anhängare villigt kastar sig in i döden.

Jag Så Juggernaut är en sorts frivilligt självmord?

Singh Nej, det är mer än så. Det är en drift. Det är en naturkraft och kanske den mest mystiska och mäktiga av alla. Det är en drift för vars skull mänskorna begår vilka dåskaper och galenskaper som helst. Tyska folkets underkastelse på 30-talet under Adolf Hitlers våldsamma och vansinniga tyranni var ett Juggernaut-fenomen. Unga människor som tar droger, sprider droger och förstör sin ekonomi och sina liv för droger är en Juggernaut-drift. De vet att det är dåskap, de vet att det är vansinnigt, men de gör det ändå, ty de kan inte motstå Juggernaut-kraften. Masshysterin kring den där outhärdliga västerländska rockmusikens popularitet är en Juggernaut. Det är den extremaste höjden av vansinne och den minst emotståndliga av alla naturkrafter. Det är Juggernaut-fenomen som förändrar historien genom katastrofer.

Jag Och de som motstår den?

Singh Ingen kan motstå den.

Jag Jag tror inte att någon av oss skulle gå på en rockkonsert eller gå in för att röka crack för resten av sitt liv.

Singh Naturligtvis inte, man kan motstå det individuellt, men endast individuellt. Men historiskt är det skoningslöst oemotståndligt.

Westerberg Och vem är ansvarig för det?

Singh Ingen särskild. Det är en naturkraft.

Westerberg Det kan inte ens bemästras genom önsketänkande? Du nämnde läkare som är kapabla till att önska 90% av mänskligheten död genom Aids. Denna Juggernaut är inte händelsevis enligt din mytologi produkten av detta hypotetiska önsketänkande?

Singh (efter en paus) Vem vet?

Westerberg (till de andra) Denne gamle man svarar precis som ett orakel. Det är omöjligt att få något definitivt ut av honom. Men just det är hans svaghet, liksom det är svagheten i hela det hinduistiska sättet att tänka och resonera.

Singh Lejonet vaknar.

Westerberg Jag ska tala om vad som är bristen i ditt tankesätt och i den hinduistiska religionen. Det innehåller ingen moral, eller snarare ingen etik. Du hävdar här att du kan önska 90% av mänskligheten död, och om det verkligen skulle hända skulle du inte ha några personliga skuld känslor för det. Det är symptomet för den totala ansvarslösheten i det hinduistiskt religiösa sättet att tänka, vars praktiska

konsekvenser vore att du utan att tveka skulle vara villig att sända 4 miljarder människor i döden. För dig skulle det bara vara en fråga om statistik, som för de tyska nazisterna.

(Lång tystnad.)

Singh Din svada svider, herr Westerberg. Å andra sidan, om det är något som jag respekterar kristendomen för så är det dess universella ansvarskänsla. En sann kristen känner sig alltid ansvarig för världsordningen och för allt vad som händer i världen, och det är kanske den bästa och mest civiliserade kvalitén hos kristendomen. Jag erkänner att sådant saknas i Indien. Men, å andra sidan, tror du verkligen att naturen passivt skulle underkasta sig människans kortsiktiga dumhet på längre sikt? Tror du verkligen att kriserna i Tjernobyl och Bhopal bara är något att uthärda och förlåta? För åtta år sedan dödades 5000 människor i Bhopal på ett ögonblick. 20,000 människor blev allvarligt skadade för livet, och 200,000 människors liv blev förstörda för att vetenskapsmän och kapital hade byggt en giftfabrik mitt i ett tätbefolkat område, och olyckligtvis så exploderade fabriken. Så tråkigt! säger vetenskapen och fortsätter att bygga giftfabriker. Där, herr Westerberg, har du det verkligt statistiska sättet att tänka, den cyniska kortsiktigheten som offerar vilka mänskliga värderingar som helst för en tillfällig vinst. Och är det i människans och livets natur att bara sitta ner och rulla tummarna och fortsätta att arbeta för en sådan ofelbar vetenskaps överlägsenhet? Detta är den materialistiska Juggernaut, för vilken ingen offerar sig frivilligt, men som kräver desto fler offer utan att ens fråga dem. Samma oreligiösa Juggernaut som konstruerats av människan krävde en miljon offer vid Hiroshima och Nagasaki. Då föredrar jag min religiösa form av Juggernaut, ty den är det enda försvar vi har emot den vetenskapliga människans monstruösa och storhetsvansinniga kortsynthet. Den är bara en idé. Men ibland visar den sig vara riktig, gudarna vaknar, det utkrävs hämnd, imperier skakar och faller, och vi har en ny historisk begynnelse, såsom efter ett välbehövligt åskväder.

Westerberg Så du menar att en religiös anstorm mot förtryck är att föredra framför tyst underkastelse och tålamod.

Singh Nej, tyst underkastelse, tålamod och total pacifism är alltid att föredra, det är definitivt det enda kloka sättet att agera, men saken är den, att även om du kan pacificera människan kan du aldrig tämja gudarna och naturen. Naturen kommer att reagera och revoltera om det blir nödvändigt, och de krafter som frigörs i en sådan revolt kan inte kontrolleras av någon annan kraft i universum.

Westerberg Och är Aidsepidemin ett symptom för en sådan revolt?

Singh (efter en paus) Vi vet inte. Men vi måste vara medvetna om möjligheten av att det kan vara en manifestation av en vaknande universell förintelse. Vi måste se fakta och verkligheten i vitögat, ty annars kommer vi aldrig att överleva. Enda sättet att klara av verkligheten och överleva den är att möta den.

Westerberg Och vad är det vi står inför?

Singh En miljon Aids-sjuka i Indien för närvarande. Det är den uppskattade siffran. Den officiella siffran är bara 11,000. Troligtvis är flera miljoner infekterade utan att de är medvetna om det. Ändå är det inte ens en procent av hela befolkningen. Men åtminstone tio gånger så många är troligen bärare och spridare av viruset - utan att veta om det. Alltsammans erbjuder prospektet av en långsamt men obönhörligt tilltagande kedjereaktion. Och vapnet är kärlek som används av naturen mot människan. Utan kärlek kan ingen människa leva. Plötsligt blir kärleken en säker död. Hur blir det då? Hur kan kärleken överleva? Hur kan människan överleva?

Kim Livet och naturen kommer att överleva och människan med dem.

Singh Naturligtvis, men hur långvarig blir krisen? Vi vet idag att den måste ha börjat för minst tjugo år sedan. Tjugo år till av ständigt accelererande statistik? Eller femtio år? Kanske hundra? Kanske människan måste dras med denna världsepidemi för alltid? Vetenskapen springer desperat i kapp med naturen men har ingen chans. Den har aldrig haft någon chans, och dess enda hopp var alltid dess egen fåfänga.

Lanciai Ni låter mycket pessimistisk.

Singh Och kan ni vara en optimist under dessa omständigheter, herr Lanciai?

Lanciai Nej, men jag skulle vilja visa en annan syn på saken.

Singh Låt höra.

Lanciai Allt detta som ni säger om den destruktiva universella Juggernaut-kraften är mycket intressant men ganska ensidigt. Om det verkligen finns en sådan universellt destruktiv kraft, så måste det också finnas en konstruktiv sådan, och är inte den i så fall minst lika viktig? Jag åsyftar till exempel sådana aktiviteter som Greenpeace och andra miljöorganisationer bedriver, världsnaturfonden och andra sådana humanitära organisationer som Röda Korset, Amnesty International, UNESCO, WHO, och så vidare. Många projekt arbetar på att göra öknarna bördiga, såsom djupbrunnsborringar i Tunisien och Sahara, i Israel förekommer idag världens främsta expertis på att lägga ökenland under plogen - konsten att få öknarna att blomma. Om ni, herr Singh, kan tänka er att det är möjligt för mänsklig magi att åstadkomma en drastisk decimering av mänskligheten genom blott önsketänkande, då måste det också vara möjligt för människan att blott genom tankens kraft få det att regna i alla öknar.

Singh (till de andra) Förstår ni nu varför jag insisterade på att herr Lanciai skulle få vara den enda som fick skriva något om vår konferens i Egypten? Jag tror på honom. Ni har rätt, herr Lanciai. Om det är möjligt för mänskligt tänkande att åstadkomma drastiska förändringar i världsordningen blott genom tankens kraft, så måste det också vara möjligt att åstadkomma konstruktiva världsmirakler blott genom tankens kraft. Men tyvärr är inte alla män lika konstruktiva som ni. Vi har fortfarande absurda dammprojekt här i Indien och i Amazonas som kommer att dränka stora områden regnskog och jordbruksområden bara för att behaga de bankirer som finansierar sådana projekt utan att fråga lokalbefolkningen, vi har fortfarande tonvis med plutonium som transporteras runt världen bara för att behaga japanska affärsmän, vi har fortfarande muslimska ledare som kommer till Bombay för att smitta ner Indien med deras Aids som de själva struntar i emedan Allah står över sådant, kort sagt, det finns fortfarande mycket ondska i världen, och endast den universella Juggernauts gudomliga kraft är nog för att besegra den. Min destruktiva Juggernautkraft är en universell nödvändighet. Man kan klara sig undan den, men den kommer aldrig att upphöra att göra sig påmind. Du kan leva ett helt liv utan att någonsin förstå vad hybris, nemesi och karma innebär, men sådana krafter kommer ändå att dominera hela ditt liv.

Lanciai En vän till mig i Sverige undrade varför våra samtal här måste förbli en hemlighet.

Singh Då har du redan avslöjat deras hemlighet. Naturligtvis kan du sätta allting ner på pränt och visa det för vem som helst, men vem skulle förstå? Inte ens alla i detta rum, fem perfekta och intelligenta varelser, kan helt förstå Juggernaut-symboliken, och vi som gör det är kanske bara en minoritet. Vår franske vän här, som har fört anteckningar hela tiden, vägrar att förstå den. John här är skeptisk och vill helst inte omfatta idén, vår vän Kim säger ingenting, och du kommer med alternativ. Det är allt mycket mänskligt. Ingen måste förstå Juggernaut. Har ni antecknat allt som vi har sagt, herr Jacques?

Jag Max. Ja. Det är allt stenograferat.

Singh Kim, min komplimang för att du har fått hit en sådan utmärkt sekreterare till vår sammankomst, men jag är glad att han inte var med i Egypten. Så vi har alltsammans på pränt. Ingenting kan hindra det från att bli känt. Ändå vill jag be er om en överenskommelse.

Westerberg Vad önskar ni, doktor Singh?

Singh Naturligtvis borde vi fyra alla ha var sin kopia av vad vi själva har sagt. Men jag tvivlar på att andra kan rätt förstå våra argument om de bara läser den nakna dokumentationen. Vi var trots allt alla med i Egypten, och få andra var det. Vi har alla utom ni, herr Jacques, en gemensam teologisk bakgrund som ingen annan kan dela. Men ändå tror jag att det finns ett sätt att göra det hela förståeligt för andra.

Westerberg Till saken, herr Singh.

Singh Jag har ett förslag. Låt herr Lanciai här få göra det till en roman eller åtminstone till en del av en roman. I en sådan form skulle läsarna få ha all frihet att få betrakta det som ren fantasi eller science fiction.

(protester)

Ge dem den friheten. Låt dem inte ta Juggernaut-idén för allvarligt. Låt dem ha möjligheten att tro att allt bara är ren fantasi, att ingen av oss har existerat, att detta möte i själva verket aldrig ägde rum, och så vidare. Vore inte det inte helt i linje med din vanliga praxis, John?

Westerberg För all del.

Singh Kim?

Kim Som ni vill.

Singh Herr Lanciai?

Lanciai Om inte vår vän Jacques har något emot det, så har inte jag det heller.

Singh Så vi beror alla av er, vår ärade gäst, vad ni önskar eller icke önskar.

Jag Jag kom hit på Kims inbjudan bara för att stenografera dessa samtal för att behaga honom, men det finns åtminstone en person i Europa som också borde få ha en egen kopia av dokumentationen - doktor Sandy, som ni alla känner, förmodar jag, som hade kommit till er Aids-konferens, herr Singh, om ni inte hade inställt den, och som sände mig hit. Jag förmodar att han också fick herr Lanciai att komma hit. Vi är skyldiga honom en kopia men ingen annan. Vad ni sedan avser att göra med dessa märkliga samtal är er egen ensak.

Singh Tack, herr Jacques. Vi uppskattar er samarbetsvilja och tackar er för ert värdefulla bidrag. Jag föreslår alltså att var och en av oss får en kopia, att vår vän doktor Sandy också får en, och att ingenting offentliggörs förrän herr Lanciai har en roman redo för det. Är det i sin ordning? Är vi alla överens?

Westerberg Jag förmodar det.

(Inga protester.)

Singh Så låt oss då göra en paus och ha litet middag innan jag tröttar ut mig tillräckligt för att få ett anfall.

(Herr Singh reser sig från golvet. Samtalen avbryts.)

(De andra gick till sin middag. Jag följde inte med. Jag ursäktade mig med att jag behövde en promenad. Jag gick ut ur deras liv för gott och tog mina stenografiska anteckningar av deras skumma samtal med mig. De fick klara sig själva i fortsättningen. Jag ville inte ha något med dem att göra. Kalla det anarkism eller förräderi eller vad ni vill, men för mig var det bara en högst naturlig

mänsklig reaktion. Jag var inte mer än mänsklig. Som mänsklig ville jag inte ha något med övermänskliga eller omänskliga naturer att göra.

Men när jag strövade där omkring bland Benares alla heliga tiggare hade jag två starka förnimmelser. Dels var det av min chef i Paris, som hånskrattade åt mig, och jag kunde nästan höra hans röst: "Ha-ha! Fegis! Det var väl det jag visste! Inte kan du göra någonting åt Aidsepidemin! Nu får läkemedelsindustrin hela världen i sina maffiahänder!" Och den andra förnimmelsen var av doktor Sandy, som missnöjt sög på sin pipa och föraktfullt vände mig ryggen med orden: "Svikare! Med sådana som du vill jag inte ha någonting att göra!"

Och jag tänkte på pianisten Lanciai. Han var den enda av de fyra som kommit med konstruktiva argument, och samtidigt var han den enda av dem som visat intresse för att verkligen få veta sanningen om Aidssituationen. De andra tre kunde jag vara utan, men denne pianist kunde jag kanske ännu få ut någonting av. Jag beslöt att ge honom en chans. Och jag kunde ju inte svika doktor Sandy. Jag gick tillbaka.

De hade precis ätit färdigt och välkomnade mig hjärtligt. "Vi trodde nästan du hade gått och dränkt dig i Ganges," yttrade Westerberg, och han visste inte hur nära sanningen han kom. Jag vägrade att ta emot någonting i matväg och styrkte mig bara med litet te. Herr Singh betraktade mig allvarligt. Jag fick aldrig veta vad de tänkt och talat om mig i min frånvaro. Samtalets kvällsskift började.)

Singh Jag skulle vilja börja med ert fall, herr Jacques.

Jag Max. Namnet är Max. Glöm inte det.

Singh Nåväl, herr Max, jag är ledsen. Men vad spelar det för roll? Herr Westerberg reser på falska pass runt i hela Asien, och hans riktiga namn är inte ens Westerberg.

Westerberg Jo, det är det, men inte juridiskt.

Singh Nåväl, det är ditt namn men inte ditt lagliga namn. Och Kim har inget annat namn än Kim. Och vem kan väl någonsin få namnet Lanciai rätt? Namn har ingen betydelse. Om ni inte har något emot det, skulle jag gärna vilja fortsätta kalla er herr Jacques. Det passar er.

Jag Som ni vill, Sir.

Singh Tack. När ni överlämnade oss åt vår middag blev vi riktigt oroliga. Vi trodde att ni kanske hade lämnat oss för gott. Jag är inte beroende därav, men jag fruktar att alla de andra är ytterst beroende av era stenograferade anteckningar. Jag hoppas verkligen att våra samtal före middagen inte sårade eller skrämde er.

Jag Ni får ursäkta mig, men jag fann dem faktiskt en aning stötande.

Singh Varför?

Jag De var på gränsen till omänsklighet.

Singh Och ändå känner ni inte till fakta. Vi spekulerade endast metafysiskt.

Jag Vilka fakta har jag missat?

Singh Herr Jacques, jag misstänker att ni har kommit hit med helt andra motiv än de andra. Kim, herr Westerberg och herr Lanciai är alla här av religiösa skäl. De vill veta mer om religiösa sanningar. Men ert skäl till att vara här är något helt annat. Vad är det?

Jag Det har jag sagt. Doktor Sandy skickade mig hit.

Singh Varför?

(*Jag suckade.*)

Jag Ni känner förmodligen till att jag är en gammal agent från det kalla kriget. Jag är ett stycke vrakgods. Mitt sista jobb gjorde slut på mig. Jag upptäckte några mycket skumma förehavanden hos vissa läkemedelsindustrier. Jag antydde för min chef i Paris att läkemedelsindustrin var mycket mera kriminell och mäktig än alla drogaffior i hela världen, vi hade ett gräl, och han såg till att jag hamnade på ett mentalsjukhus, från vilket jag rymde med hjälp av Kim här. Sedan kom vi hit tillsammans.

(Anmärkning: Max överdriver. Han endast tillråddes av sin Interpolchef att vila upp sig på ett vilohem, Max lydde rådet, och Kim endast övertalade honom att sedan lämna det. Kims uppgifter.)

Singh Känner ni till att AZT-industrin snabbt håller på att bli världens största affär?

Jag Jag kunde just tänka mig det.

Singh Det är dock ett typiskt västerländskt fenomen. Det är deras affär. Många genomskådar det redan som den största affärssvindeln i historien, men ingen i västvärlden får ens andas blotta tanken. Ni förstår, läkare, medicin, sjukhus, hela den baletten, är ytterst respektabel. Det är möjligt att ni i Europa och Amerika i framtiden får se den politiska makten rinna igenom politikernas händer för att i stället fastna i läkarnas. Då är det slut med demokratin, och i stället för stater kommer det att finnas nationalsjukhus för isolerandet av alla patienter i deras sängar i den lyckliga illusionen genom massmedia om att de fortfarande är medborgare. Du har alldeles rätt. Mediciner, av vad slag det vara må, är mycket mäktigare och farligare än droger, ty de är lagliga och helt vetenskapliga, fastän de utvecklats genom experiment på djur som dött på kuppen. Det är ett västerländskt vetenskapligt problem. Här i Asien föredrar vi den religiösa attityden till sådana problem, och vi kommer aldrig att acceptera läkemedelsföretag från väst som nya kolonialmakter som förslavar friska människor i påtvingat beroende av mediciner.

Lanciai Det finns människor i Europa som till och med påstår att Aids som världsepidemi är en bluff.

Singh Det kan det mycket väl vara. Vi vet inte ännu. Situationen är den, att denna så kallade världsepidemi förbryllar alla auktoriteter. Den fransman som upptäckte viruset är något så ovanligt som en vetenskapsman som offentligt förklarar att han hade fel i sina slutsatser, och han grälar nu med resten av världen. Det råder stor förvirring på området, panik har resulterat i ansvarslöshet och oordning, ingen kontrollerar något, alla är skrämde från vettet, och ingen är helt säker på ens att denna fatala sjukdom verkligen existerar.

Westerberg Är det möjligt att den inte existerar?

Singh Du kan varken utesluta den möjligheten eller möjligheten att den verkligen kan bringa mänskligheten på gränsen till utrotning. Mellan dessa båda möjligheter är allting möjligt.

Lanciai Jag känner människor i Europa som hävdar att Aids kan botas genom naturliga hälsokurer.

Singh Ingenting är omöjligt.

Westerberg Känner du verkligen till fall av Aids som har botats?

Lanciai Inte personligen, men jag har hört talas om dem.

Jag Vad är det exakt som du har hört?

Lanciai Jag har hört det sägas helt rakt upp och ner, att Aidsviruset har funnits sedan historiens födelse, att det inte är något nytt, att endast den aktuella hysterin kring upptäckten av viruset har resulterat i epidemin, och att det lätt kan botas på helt naturlig väg utan någon medicin.

Jag Vad har du för källa?

Lanciai En anonym journalist.

(Tystnad.)

Singh Varför ställer ingen den självklara frågan: Kan man lita på anonyma journalister? Den frågan skulle absolut ha ställts till herr Lanciai nu var som helst i den västerländska världen, men lyckligtvis är vi i Indien, och ni tycks alla ha förstått någonting av mentaliteten här. Jag ska ändå besvara frågan. Vi kan inte motsäga den anonyme journalisten såvida vi inte kan bevisa att han har fel. Han kan mycket väl ha rätt. Men vi vågar inte lita på att han har rätt, ty vi vet för litet; men det vore kriminellt att utesluta den möjligheten att han kan ha rätt innan det har bevisats att han har fel. Vad tror ni om saken, herr Lanciai?

Lanciai Jag tror att Aids kan botas på helt naturlig väg om endast patienten själv tror att det är möjligt. Redan 1984 kände jag till ett fall som nästan lyckades bota sig själv från Aids genom att ta LSD.

Singh Nästan?

Lanciai Till slut blev han hindrad av sina läkare från att ta LSD. De skrattade åt honom, han stängdes på i ett sjukhus där han inte fick tillgång till den drogen, och han dog.

Singh Så världen fick aldrig veta om LSD verkligen kunde bota Aids eller inte?

Lanciai Jag har aldrig hört talas om något sådant bevisat fall än så länge.

Singh Har någon annan?

Westerberg Jag har träffat några normän från Bergen som faktiskt trodde på en sådan kur, men jag har aldrig hört om några resultat.

Kim Det är ett annat fenomen med denna sjukdom. Folk som lyckas bota sig från Aids blir aldrig kända.

Westerberg Varför?

Singh Det är hela tiden Juggernaut-fenomenet vi talar om. Det är det enda svar jag kan ge på den frågan. Juggernaut som sprider panik och kaos på sjukhusen, som skrämmer vetenskapsmän från vettet, som får forskare att bekämpa varandra i stället för att hjälpa varandra, så att forskningsområdet blir förvirrat av att målinriktningen blir odefinierbar, sardoniska journalister som gör obekväma uttalanden, insinuationer och artiklar i massmedia, den ständiga tillväxten av förvirring och kaos, allt vittnar om den anryckande Juggernaut...

(Här fick plötsligt doktor Singh ett epileptiskt anfall. Diskussionerna avbröts fullständigt. Kim rusade upp för att bistå honom, herr Westerberg och herr Lanciai gjorde vad de kunde, och jag hade fått nog. Detta ständiga återvändande till Juggernaut-ämnet äcklade mig. Men jag hade fått en del viktiga bekräftelser för min uppfattning om medicinmaffian. Jag behövde frisk luft högst nödvändigt och gick ut ur huset. Det var kvällen den 13 november 1992.)

Slut på fransmannens protokoll.

Winterreise

1.

Och vem dyker då inte upp i Köpenhamn om inte min gamle vän Vladimir? Redan i Göteborg timmarna före min avresa hade doktor Sandy ringt mig och bett mig möta honom i Warszawa i stället för i Budapest. Reseprogrammet hade följaktligen omedelbart gjorts om totalt, så att det i stället för Köpenhamn-Hamburg-Wien-Budapest blev Köpenhamn-Berlin-Warszawa-Konstantinopel. Vladimir var en av dessa obskyra okända i det tysta arbetande personer, läkare till yrket, som ägnat sig åt människosmuggling från öst till väst under det kalla krigets dagar under sin täckmantel som oantastlig läkare och kirurgspecialist inom njurtransplantationsområdet med ständiga internationella uppdrag och stort internationellt konferensdeltagande. Han kände doktor Sandy och mötte mig nu i Köpenhamn för att tryggt eskortera mig till Warszawa.

Vi började naturligtvis genast prata om alla tänkbara aktuella problem på engelska: den svenska kronans fall och dess betydelse för Europa, den tilltagande än så länge osynliga och väl dolda ekonomiska krisen inom EG, och fallet med Tysklands 8000 psykiatriker, många fler än hela USA:s och den högsta psykiatrikertätheten i världen.

"Jag förstår att du har dina uppgifter från dina scientologiska kontakter," sade han. "Av någon anledning föredrar scientologerna att föra oförsonligt krig mot psykiatrin i stället för att söka samarbeta fredligt med den och samverka mot det gemensamma mål som faktiskt de flesta psykiatriker och scientologer har. Naturligtvis finns det skräckexempel på psykiatriker som inte är bättre än nazister, men också scientologerna älskar ibland att göra övertramp, gå till överdrift och

skjuta över målet. Vad som mest ligger hela scientologin i fatet är dock dess billiga amerikanska vulgaritet, som från början gjort att ingen seriös människa kunnat ta den på allvar." Han kunde tala hur länge som helst om detta ämne då han visste mycket om det.

När jag senast kom med färja mellan Rostock och Gedser hade färjan varit nästan folktom och därför bjudit på en idealiskt fridfull överfart. Nu hade tydligen världen upptäckt denna goda färjeförbindelse. Det fanns inte en ledig stol på hela båten vare sig i restaurangen eller i de båda cafeterierna, kaffebrödet i cafeterierna tog omedelbart slut, och den tullfria butiken var i ett sådant kaos att den inte kunde öppna förrän en timme efter avgång. Köerna sträckte sig runt halva fartyget. En dansk sade till mig: "Det är alltid så här." På ett och ett halvt år hade dock sakernas tidigare angenäma tillstånd förändrats till sin totala motsats.

Det hade passat bra för Vladimir att möta mig i Köpenhamn, då han därifrån skulle resa till sina hemtrakter i Ryssland just via Warszawa, Kiev och Moskva. Det var därför doktor Sandy hade tyckt att jag ändå skulle ta vägen över Köpenhamn i stället för via Sassnitz, som ju var närmaste vägen till Berlin och Warszawa. Vladimir är egentligen azer från Baku i Azerbadjan, och målet för hans resa var denna exotiska stad vid Kaspiska Havet. Han hade inte varit hemma i Ryssland på två år och i sin hemstad Baku på över fem år. Det var ju fem år sedan oroligheterna började där i samband med bråket om Nagorno-Karabach. Vladimir är en liten man med anspråkslöst yttre och en typisk storstadsmänska som lätt och gärna försvinner bland mängden. Också kunde han inte tåla småstäder som Göteborg och Stuttgart utan hörde avgjort hemma i mer ordentliga metropoler som Berlin, Moskva, Paris och London. Han visste mycket om tysk ekonomi och belyste bland annat att den tyska marken var precis lika devalveringshotad som alla andra "starka" valutor i världen. Det råkar bara vara så att liran, pundet och den svenska kronan är de valutor som strukit med först. Många fler valutafall är att vänta enligt Vladimir, och enligt honom var endast den schweiziska francen nästintill pålitlig.

I vår kupé till Berlin satt det tre andra damer som alla läste böcker. Plötsligt uppstod det ett attentat: takbelysningen började blinka, slockna och tändas, slockna och tändas i tempo allegro, vilket de läsande damerna upplevde som någonting värre än rent mörker. Konduktören kunde inte laga eller bli klok på det nervösa felet, och damerna evakuerade kupén för att anvisas en annan med pålitligare belysning. Vladimir och jag släckte belysningen och kunde i lugn och ro fortsätta våra samtal i enrum.

Doktor Sandy mötte oss i Warszawa, liten och fryntlig och med borstigare skägg än någonsin. Vladimir försvann på sina ärenden för att sedan resa vidare medan den skotske doktorn tog hand om mig. Han ville genast veta allt om alla aktuella skeden i mitt hälsotillstånd, och jag hade ingenting att dölja för honom. Så här löd hans diagnos:

"Din musikkris är fullständigt naturlig. Du är av naturen inte någon stressande eldsjäl utan snarare en flegmatisk stoiker. Musiken har blivit motorn i ditt liv, och den användes huvudsakligen till att accelerera dig själv. Det är detta som din mage reagerar emot. Naturligtvis kan du fortsätta med musiken så länge du vill och kan, men antagligen kommer du förr eller senare att nå en punkt då du helt enkelt inte orkar med musiken längre. När den dagen kommer är det tur att du har litteraturen i stället."

Han ville absolut visa mig gamla staden i Warszawa, men jag ville absolut uppsöka minnesmärkena från Warszawaghattot. Vi inledde vår stadsrundtur med ett besök ner till floden; sedan begav vi oss till Warszawaghattot för att sluta i den gamla staden.

Fastän nästan ingenting finns kvar av Warszawaghattot är det märkvärdigt levande ännu. Den enda påtagliga kvarlämningen av andra världskrigets grymmaste kapitel är ett stycke mur med taggtråd

vid ingången till Pawiakfängelset. Resten är senare uppförda monument och en påträngande mängd av svarta korpar överallt precis som i Londons Tower. Den ödesmättade historiska stämningen är omisskännlig. Ännu idag pågår här parallellt med Warszawaghattets förstörelse och förintelsen av 300,000 judar ett av de mest förtvivlade och heroiska uppror som historien känner, nämligen det första riktiga upproret mot nazisterna, som organiserades av dessa dödsdömda svältande inmurade judar och som till en början hade framgång och blev nazisternas första riktigt svidande nederlag, därför att det var en framgångsrik resning av en handfull odugligförklarade dödsdömda mot en monstruös världsmakt. Upprorsmännen stupade till sista man, och Warszawaghattet raserades till sista tegelsten, men företaget krävde mer soldater, liv, tid och resurser än vad nazisterna hade råd med mitt i andra världskrigets vändpunkt 1943. Hitler-Tyskland stod på höjden av sin expansion, och just då bet en loppa Tyskland i lilltån så hårt och djupt att Hitler måste skrika aj och det hela utvecklades till en kallbrand. Det var samtidigt signalen till alla polackers uppror i Warszawa mot Tyskland, vilket följde strax efteråt.

Men alla dessa judar som 1941 fanns koncentrerade här, ett antal av 450,000 på en lika stor yta som ungefär Linnéstaden i Göteborg eller Vasastaden i Stockholm, finns på något sätt kvar ännu i den tidlösa dimensionen. De hade sin egen teater i ghattot inte långt ifrån var det ståtliga Kulturpalatset ("Tårtan") nu reser sina skyskrapetinnor, de hade sina tre ständigt proppfulla synagogor och sitt sprudlande socialliv överallt i dessa nu polackdominerade områden där endast enstaka moderna hyreskaserner nu ligger ganska ödsligt jämnt fördelade, som om de var pinsamt medvetna om vilka ruiner och lik de var uppresta över, och ena sidan av Milagatan, centrum för upproret, där den berömda centralupprorsbunkern vid Mila 18 låg, har lämnats helt obebyggd. Man slipper aldrig det evigt skakande drama, de 60,000 kvarlämnade judarnas desperata men himmelskt heroiska självmordsuppror efter de 300,000 frändernas bortförande och likviderande, mera levande idag än vad den moderna bebyggelsen här är med den nya tidens människor och dess liv. Ghattot är borta, det förblir borta och kommer aldrig mer tillbaka, men ändå är det på något sätt kvar här med allt sitt myllrande liv och det för evigt.

Det har klagats på polackernas likgiltighet inför de polska judarnas öde och deras allt ännu pågående antisemitism, men det måste beaktas att polackerna omfattar och vårdar det polsk-judiska kulturarvet som sitt eget. Polackerna är av naturen pietetsfulla och historiskt medvetna, och de vårdar ömt vad som finns kvar och även alla sådana synagogor som inte längre används. Det finns judiska museer överallt i hela Polen, och även koncentrationslägren bevaras som en nödvändig evig påminnelse om vad som aldrig mer någonsin får hända på något sätt, då den enda gången var mer än nog för hela världshistorien.

Den polska pietetsfullheten har skördat en underbar triumf genom den gamla staden i Warszawa, som är så oförglömligt imponerande genom att det är omöjligt att se att den inte verkligen är från 1600-talet. Nästan allting har rekonstruerats i detalj efter andra världskriget, som lämnade Warszawa efter sig som världens mest förstörda huvudstad; men det är så mästerligt väl och pietetsfullt gjort att allt faktiskt är övertygande 15-1600-tal. Det är bara att glädjas och trivas.

Snön utbredde sig söderut från Warszawa i land efter land som en kall liksvepning. Från Warszawa färdades jag ensam, men en konduktör i Tjeckoslovakien satte sig bredvid mig när han förstod att jag reste ensam. Han behövde få klarhet i ett mysterium. En god vän till honom hade färdats i Norden och råkat ut för en ung trevlig flicka. De hade haft roligt tillsammans i några veckor, men sedan hade hon plötsligt skiljt sig från honom med orden: "*Paska kaveri!*" Denne hade sedan aldrig

sett henne mera och alltid undrat vad hennes avskedsord egentligen betydde. Nu hade hans gode vän konduktören kanske en möjlighet att från en nordbo få veta vad dessa gåtfulla ord kunde betyda och genom en klar förklaring befria sin kompis från dennes svåra kroniska bryderi. Men hur översätter man "*paska kaveri*" inför en kultiverad böhmare? Det är oöversättligt till kontinentala förhållanden, och kompisen hade tydligen dessutom älskat henne. Inte kunde man krossa ett så vackert minne med exempelvis "*Scheisse Kamerad*"? Jag beklagade, men jag kunde helt enkelt inte översätta det, och den sympatiska konduktören fick resa vidare utan att kunna hjälpa sin kompis ur dennes melankoliska grubblerier.

2.

Den första mars i Bulgarien firades officiellt vårens entré i världen, men den dagen dränktes Bulgarien i snöväder. När jag ankom till Sofia kvällen därpå badade huvudstaden i snöslask och smuts. Landets politiska situation var någonting liknande.

Efter regeringskrisen i höstas, som utlöstes av att den 10-procentiga turkiska minoriteten övergick från att stödja det demokratiska partiet till att stödja det kommunistiska, bildades det omsider en ny regering med kommunistisk kompassriktning bakåt i tiden. Den kommunistiska regimen i landet före 1989 förtryckte den turkiska minoriteten och hade helst gjort sig av med den, och samtidigt är Turkiet ett anti-kommunistiskt Nato-land. Det är alltså ingenting i den bulgariska turkiska minoritetens politiska ställningstaganden som stämmer. Samtidigt förekommer det i Sofia vilda demonstrationer mot turkarna med slagord som att Bulgarien styrs av turkar och har en turkisk khan som sultan nämligen det turkiska minoritetspartiets ledare, som genom sin nyckelställning i regeringen har en avgörande vågmästarroll. Samtidigt firas den 3 mars i Bulgarien som landets största helgdag till minnet av befrielsen från turkarna på 1800-talet. Det demokratiska partiet vill ha nyval, men det är tre år kvar till nästa officiella val. Under tiden går den bulgariska ekonomin åt skogen samtidigt som utländska investerare skräms bort av den politiska kräftgången och turisterna skräms bort av återinförandet av visumtvång. Den bulgariska situationen är ägnad att väcka medlidande och kunde knappast bli mera betänklig.

Ett typiskt symptom på den nya politikens osundhet är förivringen av visumtvånget. Vid gränsen måste jag betala visum för 33 mark. Det var den andra mars. När jag kontaktade den svenska ambassaden i Sofia visade det sig att de nya visumbestämmelserna visserligen kungjorts den första mars men inte skulle träda i kraft förrän den 25 mars. Bara för att regeringen kungjort nya kommande bestämmelser rusar alltså alla viktiga bulgariska visumbyråkrater ut och pungslår intet ont anande turister på hutlösa visumböter tre veckor innan bestämmelserna gäller. Regeringen menar, att eftersom bulgarer måste ha visum för att resa till väst är det inte mer än rätt att turister från väst måste ha visum för att komma till Bulgarien. De fattar inte att bulgariska turister i väst inte har pengar varför Bulgarien behöver de pengar som västerländska turister för med sig till Bulgarien. I stället för att fatta detta skrämmer regeringen bort turisterna, gör dålig reklam för Bulgarien och ger anledning till diplomatiska förvecklingar, då sådana som jag inte låter sig orättvist pungslås i onödan utan att protestera.

Likväl var det värt att stanna några extra dagar i Bulgarien till följd av bråket om inte för annat så för att få nöjet att höra Verdis "*Trubaduren*" i den underbara Sofiaoperan, helt nyklassisk i stilen i enbart marmor och trä och byggd under och efter kriget. Som kontrast kan nämnas vad som hände vid

en Michael Jackson-konsert i Konstantinopel i höstas. Allt var klappat och klart, och ungdomar från hela Östeuropa skulle resa dit för att få dyrka honom och hans gudomliga musik. Min väninna reste dit som förkläde åt sex flickor som längtade efter att få bli hysteriska över Michael Jackson. De hade en mardrömsresa dit i buss med fyra timmars väntan vid gränsen och kontrollformaliteter, deras dyra hotell i Konstantinopel var både värdelöst och förskräckligt, de köade hela eftermiddagen för att få biljetter, och när allting äntligen var färdigt lät den store Michael Jackson genom arrangörerna meddela att konserten var inställd på grund av sjukdom. Han var inte alls sjuk, utan det var något som inte hade passat honom. De sex flickorna med sitt förkläde fick åka hem igen på en ny mardrömsresa helt upplösta i tårar hela vägen. Precis allt hade gått fel inför deras livs äventyr med den underbare Michael Jackson.

Konstantinopel var mera slitet och smutsigt än någonsin. Den stora hängbron över Bosporen, byggd av japaner och invigd 1973 för tjugo år sedan, förtjänar ett kapitel för sig. Jag ville gärna vandra över den för att få uppleva utsikten därifrån. Jag räknade med en promenad från Hagia Sofia över till Pera och via Taksim över bron till Asien och Haydarpasa i Skutari på ungefär tre timmar, men oväntade hinder infann sig. Först var det omöjligt att finna någon väg upp till bron utom autostradan, och förvillad av en annan liknande bro förrirade jag mig långt norrut. Slutligen fick jag av några pojkar anvisningar om hur jag skulle komma ner på bron, och äntligen lyckades jag. Då började redan skymningen falla. Men det värsta återstod. Bron hade en brovakt. När jag passerade hans lilla kabin anropade han mig, och jag fick träda in för att bli kroppsvisiterad. Det visade sig att bron inte fick passeras av fotgängare och att den inte var byggd för sådana. Endast motorfordon fick passera. I andra ändan av bron fanns en annan brovaktstuga för att stoppa okunniga och farliga fotgängare. Jag fick sitta inne i kabinen och vänta tills brovakten per telefon fått en bileskort till platsen åt mig. Sålunda fick jag åka bil över bron och där på andra sidan underkastas nya förhör och omfattande undersökningar. De tog tydligen för givet att mitt uppdrag på bron hade varit att spränga den. Lyckligtvis fanns det där en polis som både kunde engelska och hade humor och som förstod hela situationen. De övriga turkarna kunde inte för sitt liv begripa sig på en europé som ville vandra över hela bron bara för att få se utsikten. Den engelskkunnige turken kunde bara beklaga att denna bro, den till storleken andra i Europa och femte i världen, med ett brospann på över en kilometer, utslöt fotgängare i sin konsekvent japanska konstruktion. Om jag bara hade *fått* göra det hade jag utan svårighet kunnat vandra över bron ändå och det utan att störa biltrafiken. Och vad blir det av denna monstruösa ensidigt bilinriktade bro om en dag biltrafik blir något överflödigt?

Polisen satte mig på en buss som förde mig lyckligt ner till Haydarpasas järnvägsstation. Sammanlagt hade hela resan från Europa till Asien över Bosporen tagit fyra timmar. Hade de turkiska myndigheterna lämnat en fotgängare i fred hade det bara tagit tre.

Överläggningarna med min kontaktman i Ankara kan summeras sålunda: kurderna är redan på väg att få en egen stat i och med Iraks sönderfall. I den norra delen har redan grunden för en sådan stat lagts, och det gäller bara för den att bita sig fast vid sin existens, hålla på sin rätt och expandera. Alla omgivande stater måste släppa till: Syrien, Iran och Turkiet. Emellertid kan en sådan stat bara realiseras om den blir helt sekulär. Ingen politik går ihop med en religion som islam och allra minst en kurdisk stat. Liksom i situationen i Indien omöjliggörs all förnuftig politik om man låter den bli religiöst färgad, och en total sekulär bas är nödvändig för Kurdistans tillblivelse.

Dumt nog nöjde jag mig inte med det utan ville veta mera. Resan fortsattes därför mot öster med buss mot Kayseri och Malatya. Mellan Kayseri och Malatya överraskades bussen av den värsta

snöstorm jag har sett. Sikten blev obefintlig. Bussen var fullsatt, och snart passerade vi det ena strandade bilvraket i snön efter det andra. Snart såg vi även andra strandade lastbilar och även bussar. Vi höll oss bakom en snötruck som det kändes tryggt att följa efter, men vid midnatt efter tio timmars färd körde även den fast. Därigenom blev det även vår tur att fastna och det totalt.

Det märkliga med denna osannolika snöstorm var att vi såg fullmånen hela tiden, och när solen gick upp på morgonen såg vi även den, även om vi inte såg någonting annat. Snart allt eftersom dagen klarnade började konturer avteckna sig. Snart såg vi framför oss ett nästan helt begravet bilvrak, därefter två strandade fullsatta bussar, vid sidan därom vår strandade hjältemodiga snötruck och framför den en havererad snöslunga. Det säger något om snöstormens styrka. Det var som att plötsligt vara förpassad till Antarktis eller till Anderna. Medan vi tillsammans med ankomna snöslungor och snötraktorer under dagens lopp kämpade för att bli fria fick vi i olika omgångar gå ut och skotta och skjuta på medan bussens hjul bara slirade runt och vi blev till snögubbar av stormen. Passagerare från de andra bussarna sågs gå ut och falla ner i snön och bedja i den svidande yran. Klockan fem klarnade det så pass att vi kunde se en lång rad av andra strandade bussar och fordon i ett landskap ödsligare än Jotunheimen men lika höglänt. Det var det sämsta tänkbara landskap att råka ut för en ordentlig snöstorm i.

Det var klockan fem på eftermiddagen som vi äntligen kom loss från vår egen slirningssnögröp, men vi kunde ingenting göra så länge de andra vraken av bilar, snöplogar och bussar låg omkringspridda i snöterrängen framför oss i drivor, som om de höll på att sväljas levande. Räddningsarbetet kom i gång först mot kvällen. Då anlände bältebilar med bröd, ost och te, och då kom även speciella tankbilar för att rädda bränsleförbrukningen. En strandad buss måste ju oavbrutet hållas i gång så att ingenting fryser. Om exempelvis vindrutetorkarna fryser fast är det det första tecknet på att bussens tekniska utrustning håller på att duka under. Och hur går 500 människor i insnöade bussar med virvlande snöstorm utanför på toaletten? Det var bara att gå ut i snön, avteckna sig så osynligt som möjligt, göra vad som måste göras och gå kvickt in i bussen igen med kläder och fickor, skor och hår fulla av blötsnö.

Inte åker man ju till Turkiet för att få uppleva en antarktisk vinter. I Van skulle det ha varit mellan 2 och 3 meter snö, så jag beslöt att inte genomföra den redan betalda resan dit. Vid midnatt efter söndagen vid fullmånens sken kom äntligen alla de strandade bussarna loss. Vi fick först släppa förbi de nio bussar som varit på väg mot väster innan vi som den tionde kunde fortsätta vår färd mot öster. Kvar på platsen blev en helt begravd tidigt övergiven personbil mitt i vägen jämte vår trogne heroiske snöplogsvägvisare, som dock kört upp ordentligt vid sidan av vägen när han insett att allt var förlorat. Vägen till Malatya gick sedan genom fortsatt snölandskap längs isbelagda vägar utan vägräcken intill kanten av brådstup. Våra chaufförer var fyra stycken som turades om, och de var mycket skickliga och försiktiga. Ändå kan man förstå att det händer så mycket bussolyckor i Turkiet, och vi såg flera långtradare ligga i diket på vägen med missnöjda chaufförsfysionomier inuti.

I Malatya hoppade jag av för att fortsätta söderut. Malatya har 281,000 invånare och ligger vackert nedanför en storslagen bergskedja i söder, men staden som sådan är grå och trist och nästan helt ointressant. Ganska snabbt fann jag en lämplig fortsättningsbuss mot Adana och Tarsus. Vädret var drypande slaskigt och snölandskapet tungt och grått av tö. Vägen förde upp i bergen igen, och knappt hade hela landskapet åter blivit mjölkvitt med yrande snö, så blev det tvärstopp. Framför sig längs vägen såg man en lång karavan av väntande långtradare, bussar och personbilar. Längst bort såg man en lastbil på sidan strandad i diket och runt omkring den mödosamt och långsamt arbetande

snötruckar, snöslungor, traktorbilar och den vanliga massan av drabbade människor som bara diskuterade i det oändliga om den pågående katastrofen... Samma situation på nytt. Det var bara att somna ifrån hela saken.

Det värsta med att bli insnöad i en buss uppe i de turkiska bergen är den totala isoleringen. Det är som att bli fastbunden vid flygplanssitsen i ett havererat passagerarplan och sitta där inklämd och instängd bland en massa människor som inte en enda av dem kan något enda ord på något annat språk än bara turkiska. Det hade varit lättare om man själv kunnat någon turkiska, men när man inte kan det är en sådan situation faktiskt inte fullt så pittoresk som den kan verka...

3.

Lyckligtvis löste sig situationen med blockeringen av det högt belägna trafikstrategiska bergspasset på bara en timme, så man kunde överleva denna gång utan övernattning, bältebilar, räddningsaktioner, snöskottning, puffande av bussar i full snöyra och tjugofyra timmars väntan instängd på en trång fönsterplats av en voluminös och kvävande storturk, som varken rörde på sig eller kommunicerade. Så man kom levande iväg mot Adana, men man började på allvar få bråttom ut ur Turkiet.

Naturligtvis har Turkiet sina fördelar. Det är ett stort och generöst land, två och en halv gånger större än Frankrike, och det har oerhörda naturskönhetsvärden utan gränser. Islam har satt sina spår genom religiös enkelriktning och fördumning, isolering och kulturstagnation, men lyckligtvis är Turkiet mera en sekulär stat än trålbundet av islam. Folkbildningen står tyvärr på mycket låg nivå, alla TV-program dubbas till turkiska, så de turkar är få som kan något annat språk, men folket är vänligt och hjälpsamt och har en underbar folkmusik, som mest lever genom sina mycket suggestiva rytmer. Den lunkar i svärmod, men den lugna lunken blir aldrig stressad eller överspänd, skrikig eller hektisk. Man kan lugnt följa med i den och trivas i dess jämnmod.

Som min kontaktman i Ankara sade: "Naturligtvis är islam ingenting att vara stolt över utan snarare en kulturbelastning, men vad har vi i stället? När Turkiet gick med i Nato var Amerika något att se upp till, på 50-talet dyrkades allt amerikanskt och med rätta i hela världen, men sedan föll den amerikanska kulturstandarden med Kennedy och Vietnamkriget, och vad är Amerika och er västerländska kultur idag? Era filmer domineras av våldspornografi, er musik är hysteriska apkonster till ett outhärdligt slammer av elektroniska miljon-dollarsutrustningar, ni har levande begravt era skönhetsvärden och er melodiska musik, och för de flesta muslimer idag är Väst bara våld, droger, ohörbar rockmusik, kriminalitet och pornografi. Då är till och med islam bättre."

Han har rätt så till vida att väst aldrig kan komma till rätta med den muslimska extremismens problem om inte väst först klarar av sina egna problem med ständigt tilltagande kriminalitet, drogmissbruk, kulturförfall, prostitution och våldsdyrkan. Det hemska är att tendensen i väst är, att dessa självdestruktiva företeelser understöds med hjälp av den etablerade tolerans som går hand i hand med begreppet civilisation, medan civilisationen inte förstår att dess existens är hotad av just dessa toleransens olyckskulturbarn.

Adana vid antikens Tarsus, aposteln Paulus hemstad, var en mycket trevlig stad med de mest genomsympatiska människor. Den verkade mycket framåt och effektiv, dess både mänskliga och samhällliga standard verkade högre än både i Ankara och Konstantinopel, och den hade ett högt tempo. Den är kanske Turkiets fjärde stad, nästan en miljonstad, och utgör en viktig länk i landets

kommunikationspulsåder Konstantinopel-Ankara-Adana. Ankara ligger på halva vägen, och det är knappt hundra mil till Konstantinopel. Busstationen var av ytterst hög effektivitetsklass, och maten var bättre än annorstädes. Antikens Tarsus låg egentligen tre mil därifrån och finns kvar ännu idag, men Adana är det moderna Tarsus, som flyttat sitt handelscentrum med flodens skiftande strömfåra. Det är relativt nära till Antakya (antikens Antiokia) och Syrien med Aleppo (Haleb).

På återvägen i Ankara stötte jag ihop med den första europé jag sett efter Konstantinopel, och det var en annan galen finne. Det tycks bara vara två galna finnar som från Europa begett sig till snöstormarnas översnöade och kylslagna Turkiet av alla ställen. Denne finne (från Saimaa) hade försökt ta sig både till Syrien och till den grekiska delen av Cypern utan att lyckas. Han visste inte att Jerusalem numera inte längre var en del av Jordanien.

Annars såg jag inte någon annan europé förrän jag kom tillbaka till Konstantinopel. Européerna där på mitt internationella stamställe dominerades dock av kanadensare och australiensare från Tasmanien, bara extrema vintersportare från extrema håll av världen. Tåget från Konstantinopel till Sofia var näst intill folktomt - tre personer i min vagn. Sammanlagt hade hela Turkietvistelsen kostat mig 110 tyska mark - aktningvärt litet med tanke på den 250-milaresan inom landet mest per buss under fem dagar.

Buss är avgjort det bästa sättet att röra sig omkring i Turkiet. Systemet är väl utvecklat, livet vid busstationerna har en utomordentlig charm med sin enorma livlighet, chaufförerna är skickliga och vänliga, servicen är god, och man kommer utan svårighet i nära kontakt med medpassagerarna. Min bussresa i Turkiet på omkring 150 mil kostade sammanlagt inte ens två kronor milen. Tågen är i jämförelse naturligtvis säkrare men också långsammare och dyrare. Öster om Ankara går de inte ens alltid dagligen. Tåget exempelvis från Istanbul till Van går bara tre gånger i veckan. Naturligtvis kan det vara riskabelt att åka buss i Turkiet, men tjusningen är oemotståndlig.

Den enda direkta stöttestenen med Turkiet är dess historia - turkarna var Europas sista stora barbarinvasion, och dess skadegörelse var oerhörd särskilt i Grekland men även i Bulgarien men framför allt fatal för det uråldriga grekisk-armeniska väldet i nuvarande Turkiet. Den turkiska förödelsen kulminerade 1453 i våldtäkten av Konstantinopel, en sedan 2000 år helt grekisk stad. Det bysantinska rikets utplåning, som ägde rum med Europas goda minne och utan att någon effektiv undsättning sändes, ledde till hela Balkanhalvöns förslavning under turkarna, som inte började gå tillbaka förrän i och med slaget om Wien 1683, som vanns tack vare polacken Jan Sobieski, Polens kanske viktigaste historiska insats. Sedan fortgick Turkiets tillbakagång och kulminerade med dess politiska sammanbrott under det första världskriget mycket tack vare löjtnant Lawrences insatser i Arabien. Turkiet stympades av segrarmakterna, och Grekland och Bulgarien fick sitt nuvarande geografiska utseende. Men turkarna hade vant sig vid att förtrycka särskilt greker, och en så upplyst och förnuftig politiker som Kemal Atatürk, det gamla Turkiets räddare och det nya Turkiets grundare, en stor reformpolitiker som gav turkarna latinskt alfabet och järnvägar, såg passivt på medan den grekiska befolkningen i Smyrna massakrerades: det kan ha varit upp till 50,000 greker i Smyrna som fick sätta livet till när turkarna dränkte staden i blod 1922. De muslimska befolkningsöarna i Bulgarien, Bosnien och Albanien är rester av det turkiska väldet. Det nya Serbien försvarar sina aggressioner med de historiska sår som tillfogats av turkar och tyskar. Den turkiska rötan har gått djupt in i Europa och är allt ännu ett öppet och oläkligt sår.

Ändå är turkarna idag ett påfallande sympatiskt folk med större vänlighet att erbjuda än grekerna. Detta har väl med Turkiets fattigdom att göra: den som är fattig är snäll, ty han har inte råd att göra

bort sig. Trots sin djupa obildning, kulturfattigdom och brist på nationalidentitet har turkarna en underbar folkmusik och en vinnande naturlig charm, som de kan komma långt med. Turkiet är omätligt och glest befolkat och har troligen oöverskådliga naturresurser trots all sin ödemark, halvöken, skogsfattigdom, hemska stäppområden och en fruktansvärd vinter. En turk sade till mig, när vi satt insnöade utan kontakt med yttervärlden uppe i bergen på 1500 meters höjd helt prisgivna åt en rasande vinters fruktansvärda vrede: "*Die Türkei ist gefährlich!*" - "Turkiet är förfärligt!" Jag kan inte hålla med honom, utan Turkiet kan bli en fullständigt rumsren och acceptabel europeisk nation, om det bara släpper kurderna fria.

Den vackraste av alla upplevelser i Turkiet denna gången var ankomsten till Haydarpasa tisdag morgon och överfarten från Asien och Skutari till Europa och Konstantinopel. Vädret var regnsjukt och så dimmigt att man från Asien inte kunde se Europa, men när småningom den vackra passagerarfärjan närmade sig Europa över vattnet framträdde silhuetterna av Sofiakyrkan, Blå moskén, Topkapipalatset och de andra moskéerna mer och mer som ur ett töcknigt fjärran. Verkan av detta var oerhörd. Det var det historiska Konstantinopel som framträdde ur dimmorna, det klassiska östliga Rom, den bysantinska oasstaten, som fortfarande levde och aldrig kunde förgås. Och plötsligt framstod fader-dotter-relationen mellan Konstantinopel och Venedig i all sin påtagligt mycket nära släktskap. Skillnaden mellan dem var att Konstantinopel var äldre och större medan Venedig var en väl bibehållen och intakt jungfru, medan Konstantinopel trots alla dess prövningar och skändningar fortfarande stod sig väl som en oförgänglig skönhet.

En hemsk natt följde på tåget till Bulgarien. Det var minusgrader, och under natten upphörde värmen i tåget att fungera. Jag hade sällskap av en fiffig ung man från Vancouver och en mycket naiv ännu yngre australiensare som klarade sig dåligt i Europa och som kanadensaren tog hand om. Australiensaren Robert hade lurats att köpa en felaktig biljett till ett annat tåg som redan hade gått när han köpte den, vilket medförde problem med turkiska och bulgariska konduktörer och gränspolis för hans del. Slutligen blev han tvingad av tåget i Plovdiv klockan fyra på morgonen (efter två timmars uppehåll vid gränsen), och kanadensaren Scott följde med honom för att han inte skulle råka ännu värre ut. De turkiska konduktörerna var ganska toleranta mot de unga främmande gossarna och lät dem passera med en straffpredikan på turkiska, men de bulgariska försökte idka utpressning mot dem, vilket Scott sade nej till, varför de korrumpade myndighetsmissbrukarna körde pojkarna av tåget. Därefter blev tåget stående ett stycke utanför Plovdiv i två timmar i den bitande morgonfrostkyllan fortfarande med tågets värmesystem kaputt. Först klockan halv nio långt efter soluppgången kom tåget i gång igen och då även äntligen värmen. Denna hann inte värma upp kupén förrän det var dags att stiga av i Sofia. Där fick jag vid återkomsten till mina vänner veta, att min värdinna Jotkas syster, som jag druckit kaffe hos i allsköns ro en vecka tidigare, plötsligt hade fått en hjärtattack och avlidit. Efter en av resans hemskaste nätter kom jag alltså fram till ett hus som plötsligt drabbats av sorg. Roligare kan man ha.

Det blev till att hamna mitt i en ortodox familjebegravning med svartklädd högtidlighet, gråtande tanter, begravningskalas med mat, kaffe, vin, cognac, kakor och pajer, en brokig släktbjudning och massor av aktuella familjeintriger. Jag fick användning för alla mina språk, och var och en framhöll ett annat språk som världens viktigaste. Den intelligentaste menade att grekiskan i alla dess tre olika former var världens viktigaste, en ingenjör framhöll engelskan, en kulturdam framhöll franskan medan det mest pratades på italienska efter bulgariskan.

Jotkas avlidna syster Anna var bara 63 år när hon dog. Hon var en gammal ungmö och brukade tillbringa sina dagar med att sitta och kedjeröka framför televisionen i sin lilla enrummare, som var en källarlokal. Väggarna var gulbruna av allt hon rökt där under 40 år. Hon hade problem med lungorna, men tack vare att hon plötsligt fick en hjärtattack slapp hon dö i lungcancer. Det är märkligt, att hennes systerdotter tog mig med på en visit hos henne fyra dagar innan hon dog. Hon var alldeles normal då, och ingen kunde ana vad som skulle hända.

En ortodox kristen begravning är mycket mera seriös och omständig än en protestantisk eller katolsk. Man högtidlighåller den avlidnes minne inte bara en gång utan minst tre. Hon begravs tre dagar efter döden, och då hålls den första begravningssammankomsten. Den mat som då blir över får inte tas med hem utan lämnas kvar vid graven. Den andra begravningshögtidligheten hålls 40 dagar efter döden. Då celebreras själens skiljande från kroppen. Vid det laget anses det säkert att själen helt har lämnat kroppen, och då har också de efterlevande börjat lära sig leva utan den avlidne. Den andra begravningssammankomsten är lika sorglig som den första, och det finns i den ortodoxa kyrkan ingenting motsvarande ett glatt firande av den avlidnes entré i himmelriket. Detta är en protestantisk avart som faktiskt har något av en liknande motsvarighet i islam. Den tredje begravningshögtidligheten hålls på dagen ett år efter dödsfallet. Då bjuder man för sista gången vänner och släktingar till högtidlighållandet av den avlidnes minne. Sedan kan man fortsätta fira det samma dag varje år men i så fall bara inom familjen.

Andra högtidlighåller den avlidnes minne dessutom 9 dagar efter döden, 3 månader efter döden och 9 månader efter döden, men det är inte nödvändigt.

Detta allvarliga celebrerande av den döde har bara någon motsvarighet i judendomen. Där är begravningshögtidligheterna ännu djupare och mera vemodiga, men den ortodoxa kristendomens djupa allvar inför döden och avlidnas minne är nog för att kunna fresta vilken seriös och missnöjd katolik eller protestant som helst till att konvertera till ortodoxins så ofantligt mycket djupare andakt och fromhet och respekt för individen och hans själ.

4.

Bulgarien är ett av Europas mörka hörn och en av Balkans många dunkla garderober. Av alla slaviska folk är bulgarerna det sydligaste, det kanske äldsta och det kanske mest förtryckta och utsatta för främmande staters och folks aggressioner. Bulgarien var det första slaviska självständiga konungariket, som bildades när det på 600-700-talet bröt sig loss från Konstantinopels och grekernas dominans. Det äldsta kyrkslaviska språket och skriften kom till i Bulgarien, och det redde sig någorlunda väl ända tills turkarna kom. Under fem århundraden förtrycktes bulgarerna av turkarna, och bulgarerna var det sista balkanfolk som lösgjorde sig från det tyranniet. Upproret 1876 slogs blodigt ner och åtföljdes av fruktansvärda massakrer (skildrade bland annat av Dostojevskij i "Bröderna Karamasov" i samband med Ivan Karamasovs monolog om Storinkvisitorn), vilka upprörde en hel värld och blev anledningen till tsar Alexander II:s ingripande och krig mot Turkiet, vilket äntligen ledde till Bulgariens självständighet. Denna varade sedan bara i sextiofem år innan Bulgarien på nytt förslavades av kommunisterna.

Ivan Vazov föddes 1850 och upplevde hela självständighetsresningen med alla dess kriser. Han tvingades i exil främst i Rumänien och sedan i Odessa, där han skrev sin främsta roman "Under oket" (fullbordad 1888) som just handlar om den tragiska blodiga resningen 1876. Han skriver på ett språk

som ännu är litterärt omyndigt och osäkert, det är stapplande och tafatt i stilen, banaliteter ger det hela en ganska naiv prägel, men ändå når han under den episkt dramatiska berättelsens gång upp till en klassisk och oförgätlig nivå. Hans pathos är äkta, hans gestalter är av kött och blod, hans föreställningsvärld är nära besläktad både med Schiller och Walter Scott, och bokens tre delars tre olika finaler är alla gastkramande tillställningar som får en att tappa andan. Bulgarien tillhör Europas utmarker, och efter en fyrtioårig kommunistisk kräftgång har det ytterligare avlägsnat sig, men desto viktigare är det att vi bekantar oss med just sådana okända och likväl desto mer levande utmarker. Fler och fler svenskar reser till Turkiet som turister, men vad vet de om Turkiet utom att turkarna bara kan tala turkiska som inte ens är ett indoeuropeiskt språk? Vad vet de om det ohyggliga turkiska förtrycket av Balkan, som pressade samtliga Balkanländer ner i en kulturell dynggrop som gör att vi ännu idag föraktar hela Balkan? För att dessa länder och människor ligger långt efter och hör till Europas mest primitiva har vi ingen rätt att slå dövörat till för deras historia, som går mycket längre tillbaka än vår egen, som rymmer mycket mera lidanden än vår egen, och som vi, som ett nästan lika nytt kulturfolk som amerikanerna, därför kan lära oss mycket av.

Ivan Vazov dog 1921 som Bulgariens mest ansedda romanförfattare och diktare i ett land som tyvärr inte skulle få njuta mer än 25 år till av den totala självständighet som män som Ivan Vazov hjälpte till med att ge Bulgarien. Så trålbundet var Bulgarien under kommunismen att författare och professorer inte kunde få någonting publicerat i detta land om de inte i sina texter även medtog citat och lovprisningar av kommunismen, dess koryfärer och Leonid Bresjnev. Bulgarien har en lång väg kvar att gå och har ännu inte kunnat smälta alla de lögner och misstag som präglat landet ända fram till 1989, och kommunisterna behåller ännu delvis makten i detta svårt provade land. Det tar tid att skaka av sig ett mörkt förflutet.

Ett säreget journalistöde: dottern till en av Bulgariens främsta författare var en lika briljant begåvning som sin far och blev journalist vid Bulgariens kommunistiska huvudorgan. Som pålitlig medlem av kommunistpartiet i 18 år blev hon stjärnkorrespondent utomlands och levde två år på Kuba väl kunnig i spanska och engelska. Så kom 1989, och allt förändrades. Hennes man visade sig vara en dubbelagent som mottog feta arvoden både från öst och väst, och han försvann spårlöst. Hennes redaktör kom i fängelse och såg i 60-årsåldern hela sitt livsverk bli till intet: han blev överflödig och värdelös. Själv behövdes hon plötsligt ingenstans längre, hennes barn tog avstånd från henne, och nu sitter hon ensam i sin fantastiska lägenhet på 100 kvadratmeter och svindlande utsikt och tillbringar dagarna med att röka och dricka medan allt fler dörrar stängs för henne och hennes fina våning allt mer förfaller. En rörande och genomsympatisk människa och en briljant begåvning vars hela liv gått åt skogen bara genom att hon satsat allt på den säkraste hästen som visade sig bli en förlorare. Hon närmar sig nu de 50 och ser bara fram emot att ännu få dö ung. Hon tröstar sig med hundar, som alltid då och då stjäls eller försvinner eller blir sjuka och dör, varför hon hela tiden måste skaffa sig nya. Hennes cognac är den bästa i världen, men den används liksom för fel ändamål. Enligt uppgifter från henne kommer Castro snart att försvinna, vilket kommer att diskuteras i London de första dagarna i april (1993). Hon kan inte få visum dit, då visumkräftsjukdomsbyråkratin för närvarande kraftigt utbreder sig över Europa. Fastän jag tvingades betala för ett visum till Bulgarien vid gränsen genom ett misstag, kunde jag inte sedan få pengarna tillbaka utan måste överklaga i Stockholm kanske hos utrikesdepartementet och kanske inte utan att småningom nödgas trappa upp fientligheterna med ändå uteblivet önskat resultat.

Det värsta av Bulgarien återstod. Det hade en avskedskyss i beredskap åt mig. Visserligen hade ju den där natten i en passagerarvagn utan fungerande värme kunnat vara en tillfällighet och olycklig engångsföreteelse, men tyvärr hände det igen. På tåget från Sofia till Athen visade det sig snart att i den enda existerande sittvagnen höll värmen på att försvinna. Den försvann totalt långt före gränsen, man hoppades fåfängt på dess återkomst efter gränsuppehållsnatt-timmarna, en vänlig grekisk konduktör lovade att den snart skulle återkomma, men värmen återkom aldrig. När jag steg av i Thessaloniki klockan kvart över sju på morgonen efter en hel natts frysande visade sig denna vagn vara den sista i tåget, som fått tillskott av många andra vagnar under vägen med värme, från vilka dock den sista vagnen varit blockerad och plomberad. Denna unikt bulgariska och omänskliga vagn var dessutom behäftad med toalett utan belysning, dörrar som inte gick att stänga, öppna fönster som inte gick att tillsluta, det var en i särklass ovanligt ruskig vagn, och jag var inte den enda som satt vaken i den hela natten och frös. Det var minst trettio andra och även kvinnor. Man kan tolerera *en* sådan olycksnatt i ett land och uthärda den med bibehållet jämnmod, men när det i samma land inträffar en till så är det litet för mycket. Stackars Bulgarien!

Även i Grekland utbreddes sig snöfälten ända ner till Attika. I en tunnel söder om Lamia fastnade tåget mitt i tunneln. I kupén bredvid min satt det många ungdomar. Blev de förfärade? Inte alls. De applåderade, och när en liten hund började bjäbba någonstans i protest mot situationen så att det hördes i hela tunneln, satte alla ungdomarna i gång med att bjäbba, skälla, yla, ryta, pipa och kvittra tillbaka, så att tåget lät som en Noaks ark med förstärkning. Även översnöat är Grekland ändå alltid Grekland.

I Thessaloniki bytte jag till en varmare vagn och fick en stund njuta av en varm kupé. Den bulgariska skräckvagnen, som tydligen skickats ner till Grekland av bulgarerna för att få den skrotad, försvann från tåget. Nackdelen med den nya varma kupén var dock de grekiska tågfönstren i kombination med en stark fjädring. Grekiska tågfönster är sådana, att de inte kan hållas öppna av sig själva, utan om man drar ner ett fönster åker det genast fast igen när man släpper det. På grund av den väldiga fjädringen i vagnen skumpade denna så våldsamt, att fönstren ständigt åkte ner av sig själva och fast igen under ett förfärligt smällande, som inte kunde åtgärdas. Någon sömn blev det inte.

För första gången kom jag till Athen i dystert och mulet väder. Mitt sjunde besök i denna den sprudlande levnadsglädjens förlovade hemstad var det mest melankoliska av de sju. Mitt pensionat var oföränderligt det samma, och jag fick vara helt ensam i mitt gamla fyrbädds stamrum. Av någon anledning ville man bara gråta, uttröttad av de värsta resestrapatserna någonsin, själsligt överansträngd av alla plötsliga begravingar och alltför uppfylld av minnen från både lyckligare resor och alla reskamrater som jag aldrig mer skulle få se och vars fantomer särskilt Athen var överfullt av nu vid mitt sjunde och mest melankoliska besök. Schuberts "*Winterreise*" lovade ännu inte något slut på smärtan i bröstet. Det var den 12 mars, men det kändes som mörkaste november.

Och vad råkar man då inte ut för om inte en inkastare? Om en vänlig man tilltalar dig på Sintagma, (Athens finaste centrum,) och erbjuder sig att visa dig sitt ställe, lovar att ge dig sitt kort, tar med dig till stället och bjuder dig på en drink, så är du mycket illa ute. Vad som sedan händer är att en vänlig dam tar hand om dig medan din värd blir upptagen på annat håll. Damen frågar om hon får dricka ett glas med dig, det kan du ju inte ha någonting emot, och bartendern är mycket hjälpsam. När de sedan undrar på vilket hotell du bor, så är det det stora alarmet. Då är de ute efter mer än vad du kan betala. Det gäller att slå till reträtt genast. Då blir värden, som så vänligt bjöd dig på en så läcker drink,

plötsligt medveten om dig igen och ber att du betalar innan du går. Hur mycket? - 6000 drakmer, (mer än 150 kronor). Naturligtvis blir du upprörd, och det är bara bra, visa det för allt i världen, bli gärna arg, anklaga värden för att ha lurat dig, han bjöd dig ju på en drink och så vill han ha en förmögenhet i betalning för den, han lovade dig sitt kort som du aldrig fick, och de börjar pruta. Betala åtminstone drinken för damen, (det fula plufsiga ludret,) 3000 drakmer. Men hon bjöd ju sig själv! resonerar du, och du är på rätt kurs. När de fortsätter att argumentera och prutar till 1500 är det dags att sticka. "Jag är ledsen, jag har ett viktigt sammanträffande," lämna resten av din drink hur läcker den än var, och stick. De ropar efter dig: "Tag fast tjuven!" men bry dig inte om det utan bara stick utan att betala en drakma och gå aldrig i närheten av det stället mera.

Tillsammans med Freddy sökte vi efter ett matställe i Plaka. Han tog mig med till sin favorittaverna, som var stängd. Alla de ljuvliga Plakaträdgårdsserveringarna var stängda, tysta, öde och mörka. Jag tog med mig honom till mitt favoritställe "De fem bröderna", som också det var stängt. Aldrig tidigare under mina sex besök i Athen (varav ett hade varit i februari) hade någonting sådant inträffat. Mitt gamla älskade Athen var som en spökstad på grund av fimbulvintern.

Till slut fann vi oss hänvisade till ett varmt ställe inomhus som var ganska dyrt: 150 kronor per person. Middagen var dock ett behövligt plåster på sårerna, och Freddys angenäma sällskap förgyllde välbehaget. Han är bara 27 år, en ung i Moskva utbildad filmregissör som samarbetat med Sergej Bondartjuk ("Krig och fred", "Waterloo", etc.) en kuban som talar både spanska, engelska, ryska och grekiska flytande, en redan mycket erfaren ung man perfekt gift med en strålande grekiska, en pålitlig och kultiverad vän som redan inbjudit mig att komma och bo hos honom i några veckor när jag nästa gång kommer till Grekland för att lära mig grekiska kanske i september. Den största betydelsen för hans utveckling har Dostojevskij haft. Han hade mycket att berätta om det sovjetiska sammanbrottet, som medfört att han sagt farväl till Ryssland för alltid. Alla hans vänner och höga kulturkontakter i Moskva hade strukit med i den överväldigande kataklysmen. "Ryssland sålde sin själ för dollars, rockmusik, cocacolakultur, fri prostitution, droger och maffiavåld, och priset som Ryssland fick betala var världens högsta kulturstandard, dess högsta konstnärliga idealism och all sin moral." Han menade att Rysslands nuvarande riktning var rakt in i ett inbördeskrig (som i Jugoslavien) med antingen en ny Stalinkommunism eller högerdiktatur som resultat. Denna pessimism kunde jag dock inte dela med honom. Så långt är det ingen som vill att det skall gå utom möjligen sådana bedragarparasiter som den vänlige inkastaren, som lever på sin ohederlighet, alkoholproselytisering, hallickskap och maffiakryperi.

Bulgarien var som en miniatyrreflektion av situationen i Ryssland. Även där var samhället i upplösning och alkohol den enda trösten. Den fallna journalisten, den briljanta begåvningen som stått på höjden och kunnat hela kommunistvärlden utantill och behärskat den, som var i färd med att röka och dricka ihjäl sig i sin arbetslöshet, var ett praktsymptom. Den kommunistiska identiteten har fallit, och i stället har en förödande identitetslöshet infunnit sig som ett svart hål av vacuum i vilket allting bara försvinner.

Freddy arbetade nu hårt med att försörja sig inom turistbranschen. Han stiger upp klockan 6 och arbetar till 23 bara för att överleva och för att någon gång kunna få göra film igen. För närvarande ser det ut som om han säkert skulle få vänta länge.

Även i Patras gjorde sig vintern påmind. Min favoritrestaurang vid hamnen med världens mest inbjudande och hjärtliga kypare hade stängt liksom många andra, och uppe på bergen på Peloponnesos låg snön lika tjock som i Norge. Jag fick nöja mig med en annan inomhusrestaurang med ett om

möjligt ännu bättre kök och ännu hjärtligare kypare. Det kan inte hjälpas. Patras är ett paradiset när det gäller matkultur, och min kära kypare bjöd mig till och med på ett särskilt lokalt vin i stora kvantiteter som var hur gott som helst, och han lät mig till och med sitta kvar och njuta fast han själv gick hem. Även Patras hamns skattefria butik är utsökt och billig och en fabulös skattkammare: både Campari och Ouzo är där billigare än någon annanstans i Europa. De bästa båtarna över från Patras till Brindisi är *Lydia* och *Media*, vackert designade, trivsamma och varma med trevliga och inbjudande restauranger och barer. Farväl till det glada Grekland 200 tyska mark fattigare efter två dygn! Jämför det med kostnaderna fem dygn i Turkiet på 110 mark. Det är inte många turister förunnat att drivas på reträtt från Turkiet av snöoväder och att få se Peloponnesos inbäddat i snö - och allra minst bara en vecka före vårdagjämningen.

5.

En annan som trotsat hela världsvintern var Bernie, en liten fattig kines från Hongkong klädd i en fotsid uniformskappa från Röda Armén. Han var inte det minsta oroad över Hongkongs framtid då han var fattig och inte hade mycket att förlora, och vintern hade han trotsat med att resa genom hela Sibirien med transsibiriska järnvägen mitt i vintern utan att kunna ett ord ryska. Han var Patrasbåtens enda däcksplatspassagerare; alla andra hade köpt sig fåtöljplats inomhus för dyra pengar. Trots sin litenhet hade han ett glatt tandgarnityr som var större än all glädje ombord på hela båten, och han blev mitt bästa resällskap till Brindisi. Naturligtvis utbytte vi adresser. Han bodde i Hongkong i kvarter nummer 25 i rum nummer 312.

Ej heller Kerstin i Borghesiana utanför Rom hade låtit sig påverkas av vintern. Hennes mat var godare än någonsin, hennes vin var godare än någonsin och hennes sällskap var bättre än någonsin trots att hon lidit av infektioner hela vintern.

I Palermo kunde jag för första gången ta på mig sandaler men dock inte utan strumpor. Problemet med Palermo är att där blir det mänskliga umgänget så intensivt att det sedan varken går att studera eller arbeta eller koncentrera sig. Däremot gjordes ett lärorikt besök i kapucinernas katakomber. I dessa underjordiska korridorer står och ligger ett antal av 8000 lik, både män, kvinnor och barn. Männerna står i allmänhet upp och är ordnade efter yrken och samhällsställningar, medan kvinnorna oftast ligger ner. Barnen förekommer i särskilda bås för sig, och en liten balsamerad flicka ser levande ut fortfarande. För övrigt har alla de 8000 döda de mest förvridna grimaser och ansiktsuttryck beroende på hur mycket av skinnet och köttet som finns kvar. De nakna flinande dödsfallarna är naturligtvis övervägande. I korridor efter korridor står dessa lik och köar inför domedagen i kilometerlånga gångar utan ände som det kan vara svårt att hitta ut ur. Intrycket av denna överväldigande mängd dåligt balsamerade lik är naturligtvis brydsamt. Man påminner sig att Odysseus någonstans i dessa trakter uppsökte de ödas rike, och dessa katakomber är en alltför realistisk illustration till Odysseus beklämmande situation.

Somliga lik var vanställda även på annat sätt. Någon hade pressat in en cigarettfimp i mungipan på ett grinande lik, och ett annat hade fått en bit kex i munnen. Bland andra besökare förekom det några kvinnliga ungdomar, som gick omkring och tuggade tuggummi, skämtade grovt, skrattade högljutt och roade sig med att försöka skrämmas. Denna vanvördnad inför döden var stället enda avskrämdhet, och den var levande i motsats till alla de groteska döda, som borde ha varit mera avskrämda men som bara var sakliga föremål och paket.

Det finns flera ortodoxa kyrkor i Palermo, och det firas även ortodoxa gudstjänster i den anglikanska kyrkan. En dylik vanvördnad inför döden vore otänkbar i ortodoxa sammanhang. Jämför de flinande skolflickorna som tuggar tuggummi och ropar "Bu!" mitt bland kapucinernas dödsuppfyllda gruvkatakomber med situationen i Sofia, där Jotka tronade svartklädd som en bysantinsk kejsarinna i en högtidlighet utan gränser vid sammankomsten inför hennes yngre systems bortgång med enkelt kaffe, mycket tårar, många sentimentala minnen, innerliga relationer och deltaganden och en fullkomligt korrekt stilkänsla inför dödsallvarsstämningen förutom då en gränslös respekt för den avlidna. Endast så kan man göra döden till något icke avskräckande och inte genom att uppsöka de döda tuggande tuggummi, skämtande och skrattande grovt och gycklande med själva döden i ett ansträngt och dödfött försök att göra den löjlig. Det går bara inte. Döden kan inte skojas bort hur man än försöker. Den förblir alltid det djupaste allvaret, det största mysteriet och tröskeln till det heligaste som finns.

Från Palermo hade jag till resällskap en mycket kultiverad universitetslärare i filosofi och psykologi från Messina. Vi diskuterade hela kristendomen, jag framlade mina betänkan den katolska kyrkan, Augustinus egoistiska sentimentalitet och inkquisitionen och mitt föredragande av ortodoxin, och det visade sig att han kunde hela Johannes Chrysostomos utantill. Utan att kunna försvara sin katolska kyrka kunde han inte heller uppmuntra mig till att konvertera, fastän han kände många ortodoxa präster. Tyvärr spårade sedan vårt givande samtal ur, då det visade sig att han var homosexuell och ville ha ett förhållande med mig. Det ledde till en pinsam diskussion om diskriminering av homosexuella och heterosexualitetens otillräcklighet, som jag bara kunde slingra mig ur med att förklara mig vara asexuell. Detta fann han vara ett intressant alternativ, han förstod att han inte skulle komma längre med mig och bjöd mig farväl. Därefter bröt det ut en förödande diarré i mitt inre som fortsatte hela natten med förfärliga toalettbesök varannan timme. Denna natt blev därför värre än de båda kylslagna i Bulgarien. Först dagen därpå, när jag åter kunde samla mig hos Kerstin, började det lugna ner sig.

Kerstin håller på med fjortonåriga studier i ämnet "*World Goodwill*", en ny ekumenisk internationell och ytterst konstruktiv religiös samlingsrörelse, som går ut på att förena alla religioner. Den har sina huvudstödpunkter i Genève, London, New York, Tokyo och Darjeeling, och det hela handlar om att acceptera den enda förekommande Guden i alla hans manifestationer vare sig det är i olika religioner, i naturen, i astrologin eller i filosofin. För närvarande är hon inne på det ytterst aktuella studiet i den världspolitiska fara som ligger i den nya internationella tendensen till nationell egoism, i vilken inte minst EG har en stor skuld. Här är adresserna till kontoren i Genève och London, om någon är intresserad av att veta mera:

Lucis Trust Association,
Arcana School, World Goodwill Triangles,
1, Rue de Varembé, P.O.Box 31,
CH 1211 Genève 20,
tel. 022-7341252, Fax 022-7400911.

World Goodwill,
3 Whitehall Court, Suite 54,
London SW 1A 2 EF, England.

Ett känsligt problem infinner sig när man råkar ut för goda vänner som röker. En rökare tycker aldrig om att man påpekar rökandets skadlighet, och om man till exempel i en icke-rökare-kupé ber någon som ändå röker att låta bli, kan han uppleva det som en svidande förolämpning, fastän det är han själv som har begått ett fel. Tyvärr blir i sådana fall släktskapen mellan rökare och självdestruktiva narkomaner påtaglig.

Problemet är att det är så allvarligt. Lungcancer är världens mest dödliga sjukdom, och den uppstår nästan bara genom rökning. Den är alltså inte bara världens mest dödliga sjukdom utan dessutom nästan helt självförvållad. Ändå finns det intelligenta, duktiga och ansvarsställande människor som röker.

Även Annie röker. Hon bor i EUR utanför Rom och har ett långt jobbigt liv bakom sig, som inte är mindre jobbigt för närvarande. Hon har ett ytterst påfrestande arbete som översättare i affärssammanhang, hon har tre barn mellan 14 och 22 år men bor ensam då hon är skild från deras italienske fader. Hon är godheten själv, vilket gör att man ännu mer beklagar att hon röker. Likväl kunde jag inte med ett enda ord ta upp denna kinkighet med henne. Frågan är: vad är ett bra arbete värt, om dess svårighet är sådan att man inte klarar av det om man inte kan slappna av från det på något annat sätt än genom självdestruktiv rökning?

En ny överraskning mötte mig i Verona. Plötsligt var det sommarvarmt, och temperaturen visade 22 grader. Efter denna vinterresas alla provningar var naturligtvis en sådan värme överväldigande välgörande, men samtidigt verkade den avig i sin tunga klubbighet. Det visade sig att det inte hade regnat i Veronatrakten på fyra månader med risk för katastrof för hela jordbruket i detta viktiga näringsområde.

Min fars bortgång hade drabbat mina släktingar hårdare än någon annan utomlands. För hans kusin Ida hade han varit som en äldre bror, och även min småkusin Cristina hade gråtit och gråtit och åter gråtit. Min uppgift som tröstare blev lika svår som nödvändig.

Naturligtvis påverkades vår samvaro av katastrofens allvar, och en kväll blev det tal om hur var och en ville ha det när han dog. För Achille, Idas man, var saken enkel och klar: han ville ligga naken i sin kista med sin rosenkrans i handen. Marco, Cristinas kavaljer, belyste det absurda i att det har blivit så omänskligt dyrt att dö, och jag kom fram till att jag inte skulle ha råd med det. Lyckligtvis gick inte samtalet så långt så att jag behövde ta fram skelettena i kapucinerkatakombarna i Palermo och belysa dessa åtta tusendens ovanliga gravläggning och försök till självmumifiering.

Michael, min veronesiske storonkel, är 86 år gammal och firade förra året 50-årsminnet av sina upplevelser i Ryssland vid fronten mot Moskva vintern 1941-42, som var krigets första tyska nederlag. Hela Michaels italienska bataljon blev nermejad så när som på en handfull, som ännu lever högt på dessa förfärliga men trots allt överlevda krigsminnen. Exempelvis har han sällskap med en ambulansförerska som förekom vid samma skede och som är 89 år gammal. Vi talade mycket om Ryssland och de pågående turbulenserna där, och han var mycket intresserad av mina intryck av situationen i östra Turkiet. Jeltsin har liksom Gorbatsjov ett skumt förflutet som lojal partiboss och är därigenom medskyldig till mycket, Gorbatsjov tog en risk i att lita på sådana gamla kollegor vilket blev hans fall, hade kuppöversöket i augusti '91 aldrig ägt rum hade Gorbatsjov kunnat fortsätta styra landet i en mera lugn och säker kurs mot marknadsekonomi, Jeltsin tar större risker men har bättre inrikespolitiskt väderkorn än Gorbatsjov, men även Jeltsin är fläckad av smuts från sitt förflutna. Bland annat var det han som i egenskap av borgmästare i Jekaterinburg (Sverdlovsk) lät riva det Ipatjevskas

huset, i vilket tsarfamiljen mördades 1918, för att utplåna minnet av händelsen fastän FN ville restaurera det. Jeltsin agerade då i lojalitet mot Bresjnev. Michael menar att det ryska folket är genomsunt i sin godhet och att politikerna alltid gjort allt för att fördärva allting för det bara för att själva dra fördel därav. Mycket i den pågående ryska krisen beror av president Clintons ställningstaganden.

Resan närmar sig sitt slut, och ändhållplatsen visade sig vara Venedig. Det förelåg planer på att även resa till Wien eller till Frankrike (Grasse och Paris), men det var omöjligt både att bestämma sig och att förfördela någon av de tre som väntade: det var omöjligt att hinna med alla tre. I stället slog jag till reträtt och begav mig raka vägen hem, då ingenting väntade ivrigare på mig än mitt arbete.

6.

En tjeckisk familj i Venedig belyste situationen i öst på ett mycket åskådligt sätt. Fadern berättade på några minuter en hel roman om sitt liv, han hade tjänstgjort i kriget som ung man och haft ohyggliga erfarenheter först som soldat i tyskarnas led mot ryssarna och sedan i ryssarnas led mot tyskarna. Han kunde inte säga vad som hade varit värst: nazismen eller kommunismen, men han ansåg den moderna rockmusiken vara lika illa som båda. Efter krigsslutet hade det tagit rätt så lång tid innan han kunnat komma hem igen, och hans familj hade inte vetat om han var levande eller död. När han slutligen kom hem kunde de inte tro att det var han förrän de hade fått känna på honom. Han talade flytande tyska, franska och engelska utom tjeckiska och ryska och ville gärna studera italienska, vilket jag varmt rekommenderade honom att göra då det inte skulle vara svårt för honom. Egentligen är det ju bara det oändliga ordförrådet och verben som erbjuder någon svårighet i italienskan.

Beträffande situationen i öst var han mycket pessimistisk och målade gärna fan på dörren. Samtidigt hade han mycket att berätta om det religiösa uppvaknandet i öst, som utbreder sig överallt som blommor ur asfalt, som efter att i sjuttio år varit begravt levande plötsligt spricker ut som en hel lustgård. Framför allt märks detta i Ryssland. Religionen har blivit levande igen och kanske mera levande än någonsin. Även mina bulgariska vänner var av den mening att religionen i öst inte bara höll på att kompensera sig själv för alla sina år under jorden utan även hela det fatala politiska 70-åriga misstaget. I Ryssland, Rumänien och Bulgarien är det ortodoxin, i Polen och Ungern är det katolicismen, i Tjeckoslovakien och Östtyskland är det protestantismen, och i Serbien utgör ortodoxin det största motståndet mot regimen. Troligen kommer Ryssland att kunna undvika ett inbördeskrig just genom att religionen har blivit så levande igen: kristendomens solidaritet kompenserar kommunismens fall och sträcker sig längre än några meningsmotsättningar och schismer.

Tvärtom är fallet i den muslimska världen. Turkiets exempel utgör kanske räddningsplankan. Dess regim är helt sekulär, och religionen i Turkiet tas inte på allvar utom av de mest primitiva. Turkiet avhåller sig klokt från att blanda sig i konflikter utomlands (som den mellan Armenien och Azerbadjan) och utvecklar hellre sin diplomati och håller fast vid Nato och Amerika. Överallt annars i arabvärlden höjer fundamentalismen ett allt argare, blodigare och fulare ansikte, som allt fler avskräcks av. Salman Rushdie-affären har satt i gång en lavin som kan få hela islams trovärdighet att rasa, och de som kämpar mot denna lavin främst från iranskt håll sparkar fåfängt mot det som kliar: de skjuter vilt omkring sig för att bli av med sina egna löss, vilket inte är rätt lösning på problemet. En lösning vore i stället det turkiska exemplet: en klar sekularisering av staten och avskiljandet av all religion från all politik. Detta är också den enda möjliga vägen för Indien ut ur sina problem. Receptet

är klassiskt italienskt: det formulerades av Dante i början av 1300-talet och var då den enda vettiga lösningen på Italiens problem.

Kvar står det olösliga problemet Israel med det olösliga palestinska problemet, som bara tornar upp sig mer och mer. Avspänningspolitik åt vilket håll som helst är nödvändig i området, och ett steg i rätt riktning vore upprättandet av en kurdisk sekulär demokratisk nationalstat. Fransmännen och engelsmännen begick ett misstag när de glömde bort eller ignorerade kurderna i stymplingen av Turkiet, och det är aldrig för tidigt eller för sent att rätta till det misstaget. De har ett eget språk och en egen kultur som ingen av de andra folken eller staterna har, och endast i Armenien får kurder använda sitt eget språk. Jag kom tyvärr aldrig till Van och fick aldrig träffa min armeniska kontakt där, men jag fick i stället detta brev:

"Käre vän, Jag är verkligen ledsen över att du inte klarade det, eftersom vi verkligen hoppades att du skulle komma till Van och prata med oss om den armeniska situationen, för alla människor i världen känner väl till det kurdiska problemet, men de vet ingenting om armenierna, som bokstavligen utplånades ur sitt eget land av turkarna på 20-talet, vilket land sedan ockuperades av turkar och kurder, men landet kallas fortfarande geografiskt för Armenien fastän nästan inga armenier lever där längre. Van är en gammal armenisk huvudstad, det är inte någon kurdisk stad och har aldrig varit det, men kurderna gör mycket våld och oväsen, så världen lyssnar till dem och ignorerar de utplånade armenierna. Så kurderna får säkert sitt eget land och sin egen stat i framtiden, men hur blir det med armenierna? Om kurderna en dag får hela sydöstra Turkiet, då borde den nordöstra delen rätteligen tillkomma armenierna, som bodde här långt innan turkarna kom in från Asien. Det var dessa problem vi ville diskutera med dig, och vi beklagar djupt att snöstormar hindrade dig från att komma, medan det samtidigt var snällt av dig att kunna ringa från Ankara och berätta om saken. Vi ber dig att försöka komma igen någon annan gång. Armenien behöver varje vän det kan få.

Med kristen god vilja, etc."

Fastän den kurdisk-armeniska resan inte lyckades helt blev dock försöket resans höjdpunkt. Den oförglömliga situationen uppe i bergen i landet Ingenstans med bara rykande antarktisk snöstorm överallt, med 80 människor instängda i en buss i 24 timmar utan radio, utan toalett, utan annat att dricka än snö och med en chaufför liggande över ratten skakande i gråt, ensam ansvarig för alla dessa människors liv och fullständigt besegrad av elementen, och den kontaktsituation som uppstod mellan dessa 80 människor fastän jag inte kunde ett ord turkiska och de inte ett ord engelska, var utan tvekan i all sin fruktansvärdhet resans största upplevelse. Den näst största var att få komma med båt över Bosporen från Asien till Europa och se Konstantinopel växa fram ur dimmorna.

I Venetien är katolicismen mera ortodox och seriös än katolicismen för övrigt. Det ser man inte minst på det bysantinska inflytandet i Venedig och mest då i den säregna Markuskyrkan med sina många kupoler, sitt tunga gyllene inre, sina bysantinska mosaiker och sin oändligt rika och mångsidiga utsmyckning. Påven Johannes XXIII var venetianare, och få påvar har så drastiskt på så kort tid kastat in hela den katolska kyrkan i en så våldsam utveckling och förnyelse. Venedig förblir ett oupphörligt problem och dåligt samvete för världen, men någonting kan man alltid göra. Exempelvis kunde man stoppa till stadens blindkanaler, alla dessa små kanaldiken som inte leder någonstans och bara samlar smutsigt vatten. Alla dessa ohälsosamma blindtarmar kunde man blockera, dränera och fylla ut, vilket skulle ge hela staden en bättre stabilitet, om det bara gjordes konsekvent i hela staden. Det skulle

varken vara svårt eller särskilt dyrbart. Naturligtvis skulle de blindkanaler som faktiskt används och som förskönar idyllen lämnas i fred.

Vad skall man då säga om tillståndet i Italien för övrigt? Cicciolina sitter inte längre i regeringen, och därför får andra länder inte längre mycket nyheter om Italiens regering. Intressant är att fler och fler regeringsråd och riksdagsmän hamnar i fängelse för mutskandaler, så att premiärministern redan har alla sina soptunnor fyllda och ingenstans att kunna placera en ny avskedad regering. I Palermo ligger fortfarande hamnkvarteren, stadens dyraste tomter, obebyggda efter att ha bombats sönder under andra världskriget. Teatro Massimo i Palermo, en gång en av världens främsta operascener, är fortfarande under restaurering, som den varit under de senaste 18 åren. Kollektivtrafiken är ett kapitel för sig: sprider sig ryktet att en kontrollör kommit ombord på en buss flyr genast alla passagerarna i panik vid nästa busshållplats och tar en annan buss, och kvar blir bara de 4% som betalat sin bussbiljett. Men det är intressant att konstatera, att Bach, som var protestant, är mycket spelad i italienska kyrkor och nästan helt dominerande inom den italienska orgelmusiken, och att Shakespeare på samma sätt nästan helt dominerar den italienska teaterscenen. Nästan hälften av hans skådespel tilldrar sig ju i Italien, och han tröttnade på att skriva först när han fastnade för djupt i mer nordiska och tunga ämnen som Hamlet, Kung Lear, Macbeth, Cymbeline och annat sådant som var mera grått än ljusst. Kulturellt är Italien nog fortfarande nummer ett i Europa och världen och kommer nog att så förbliva, inte minst hantverksmässigt.

I norra Italien blev det åter Winterreise. Alperna badade i täta snöfall och jullandskap. Norden erbjöd åter sin gamla snålblåst, sina abnormt höga kostnader, sin perfekta men stela organisation och sin mänskliga strävan efter ensamhet. Trots den sol som först framträtt andra dagen i Athen och sedan varat ända till Verona förblev resan en melankolisk Winterreise. Tre vänner och kontakter uppoffrades på vägen: min gamle 89-årige kollega René i Provence, mina vänner i Paris och min kusin i Wien. Men ingen av dem hade känt Aurelio. Summeringen av Verona blev fem nätter hos släktingarna, vilket blev resans mest nödvändiga och viktiga kapitel, då de verkligen sörjde Aurelio. Det gäller att bygga vidare på kontakten med släkten i Italien fastän dess grundsten inte längre finns.

Till slut någonting helt annat: Iran. Min iranska kontakt gav en mycket belysande bild av den oerhörda politiska katastrof som drabbade Iran 1979 när Shahan fördrevs och utvecklingen i landet kördes tillbaka fem hundra år. Under de följande tio åren förstördes systematiskt landets hela civiliserade struktur, genom att allting kom av sig, allt färdigt förstördes, den persiska valutan försämrades 2500 gånger (så att 2500 riad från Khomeinis tid motsvarade 1 riad från Shahens tid,) sjukhus förstördes, skolor stängdes, inbördeskrig uppflammade i hela landet, det blev krig med Irak som varade i åtta år och krävde miljoner människors liv utom många städers utplåning, och all kultur, religion och tradition utplånades och undertrycktes utom det fundamentalistiska barbariet, som körde över hela landet som en ångvält och urskiljningslös massmördare. Även Bahai-rörelsen, den mest toleranta och universalistiska formen av islam, som predikar fred, kärlek och icke-våld, bannlystes och förbjöds, och dess medlemmar avrättades.

Hur kan man bygga en stabil stat på sådana grunder? I Iran finns det fortfarande 100,000 judar, 500,000 armenier och 20 miljoner turkar utom alla miljoner militanta kurder, som aldrig upphört att slåss för sin självständighet mot alla stater i området. Khomeini förödde och utarmade landet och lämnade efter sig ett vacklande vrak på stormiga vågor. Mer än 50% är analfabeter, och fundamentalismens herravälde beror enbart av stödet från denna majoritet av dumma, okunniga,

förledda och förförda offer för en hänsynslös indoktrinering och masshjärntvätt. Shahen representerade inte världens bästa, klokaste och mest rättvisa regering, men i jämförelse med vad som följde framstår Shahens regim som ett förlorat paradiset.

Kort sagt, idag framstår Iran som världens ondaste stat fastän den efter Khomeinis död har modifierat sig något. Parallellregimer, som Saddam Husseins Irak, överste Khadaffis Libyen och regimen i Khartoum, som alla stöder sig direkt på Koranen, får islam att framstå som den mest monstruösa av alla religioner, en religion som slagit fel totalt från början. Situationen är katastrofal genom att fundamentalister inte kan lyssna: kritik besvaras de med fusiljering. Deras agenter mördar flyktingar, politiker, författare, journalister och oskyldiga över hela världen och har utarbetat en skicklig teknik i att inte åka fast. Ett typiskt exempel är sonen till den ende kurdiske premiärministern för ett fritt Kurdistan någonsin, som lever under hemlig adress i Sverige, vilken uppdagades av fundamentalisterna, som gav honom en brevbomb, som han själv klarade sig ifrån genom att det blev hans hustru som råkade tömma brevlådan den dagen, varpå bomben utlöstes och hon dog. Iran är en terroriststat så länge den förblir fundamentalistisk. Enda medlet mot sjukdomen är information, upplysning, utbildning och bearbetning genom massmedia och sanktioner.

Hela resan (26 dagar) kostade 5500 kronor. Samtliga dessa anteckningar är från slutet av mars. Sedan dess har vår vän Aziz Nesin, den gamle turkiske socialistfarbrorn med barnhem och eget förlag som skulle ge ut Salman Rushdie på turkiska och som också gjorde det, råkat ut för ett bombattentat av fundamentalister. Aziz Nesin klarade sig, men många oskyldiga dog. Vad säger Koranen om omotiverat massmord på oskyldiga? Ingenting.

Värst är dock det åtreruptagna turkiska kriget mot kurderna, som vidtog på nytt i värre raseri än någonsin efter en vår som åtminstone delvis trodde sig kunna hoppas på fred.

(28.2-25.3.1993)

Rapport från Tibet

1.

Vi lämnade ett anskrämligt nordiskt väder för att sväva över Stockholms skärgård, Åland och Barösund för att vid Porkkala och Helsingfors med Fagerö och Emsalö plötsligt lova över Finska Viken mot Estland och därpå ha hela Sankt Petersburg som en mycket liten karta långt under oss men med Nevskij Prospekt lika tydligt och dominerande ändå. Man häpnade över Ladogas väldighet och Onegas litenhet medan resten av Ryssland bara var fluffig vispgräddes tills man tog skuttet över de väldiga sibiriska floderna Ob, Irtysh och Jenisej. Vi var på väg mot Kina men inte bara till Kina. Från Peking skulle vi vandra över till ett mindre lokalplan som skulle föra oss till bondeupprorets bråkiga provins Sezuans huvudstad Chengtu, där vi skulle byta till ett ännu mindre lokalplan som skulle få besväret att sätta ner oss på de lufttunna höjderna i Lhasa 3700 meter över havet. Och därifrån skulle vi fortsätta med buss ännu längre bort från en förhoppningsvis försvinnande verklighet.

Vi var fjorton personer som reste tillsammans i egenskap av medlemmar i Svensk-tibetanska skol- och kulturföreningen, som organiserade resan. Dessa resor hade föreningen nu gjort fem år i rad, men nu skedde det troligen för sista gången: på grund av den svenska maxidevalveringen hade de

blivit för dyra, det hade blivit svårare att få fram resenärer till dem, så nästa år skulle föreningens Tibetresa troligen bli både billigare och kortare.

Verkan av Kina var överväldigande. Efter Mongoliets och Gobiökknens förtorkade rödbrända vidder kom man in över ett välorganiserat lapptäcke av exemplarisk ordentlighet i en högt utvecklad agrikultur. Det första intryck Kina gjorde var av ordning, organisation och välstånd. När man kom in i Peking slogs man överallt av marknadsekonomins totala genombrott överallt. Detta är den nya kinesiska revolutionen - en kapitalistisk sådan. Överallt ser man engelska parallellt med de kinesiska skriftkrångligheterna, och man förbereder sig redan med entusiasm för olympiaden i Peking år 2000, fastän man ännu inte vet om man får den. Kina ser möjligheten som en etablering i den civiliserade världen som en nation i det internationella brödrskapet. Ändå har Kina en lika stor och lång civilisation bakom sig som Europa, Orienten och Indien. Problemet är att det uppstod en parentes i denna civilisation genom 1900-talets kriser efter den sista kejsardynastins fall och genom överklassdiktatorn Mao Zedongs alla katastrofala politiska misstag. De tre främsta av dessa var atombombsprogrammet, förtrycket av Tibet och kulturrevolutionen. Atombombsprogrammet var för Kina lika ekonomiskt fatalt som för Storbritannien, och liksom engelsmännen förstörde en del av Australien förstörde kineserna delar av Sinkiang och Tibet, de båda ockuperade och förtryckta provinserna. Förtrycket av Tibet med förstörelsen av kloster, tvångssterilisering av kvinnor, inplantering av kineser, miljöförstöring och exploatering, har förstört Kinas politiska anseende över stora delar av världen. Genom kulturrevolutionen slutligen försökte Mao förstöra Kinas kulturarv, vilket han lyckligtvis inte lyckades med helt och hållet. Buddhismen upplever nu en renässans i Kina parallellt med att kommunismen mer och mer skrotas, och liksom konfucianismen och taoismen kommer buddhismen alltid att förbli aktuellare än någonsin medan Marx glöms bort.

Den stora tibetanska katedralen Yang He Gong var fullständigt intakt och i nästan lika perfekt skick som Taj Mahal och väl besökt för religiösa ändamål. De olika paviljongerna med de ena vackra Buddhastatyerna efter de andra förbereder besökaren för den överväldigande verkan av den innersta tempelbyggnaden med en Buddhastaty av trä som är 26 meter hög varav 8 meter ligger under jorden. Statyn av den stående

1Buddha i praktskrud lär ha skulpterats direkt av ett sandelträd som sedan under tre år fraktats på floderna från Tibet som en present till kejsaren av Kina. Omkring denna väldiga och sköna praktstaty av bländande majestät byggdes sedan templet, som ursprungligen var ett kejsarpalats.

Imponerande var även de tydliga manifestationerna av den traditionella kinesiska universalismen, som nu tar sig moderna uttryck. Kineserna försöker tydligt sätta Kina in i världens sammanhang, och även om Kina fortfarande anser sig vara Mittens Rike (mellan Europa och Amerika) dominerades alla hotell vi upplevde av ett modernt internationellt medvetande. Kunskaper i engelska språket lär vara mera utbredda i Kina än i Japan.

Den Vita Pagoden från 1200-talet med otaliga buddhistmunkars ben hade däremot skadats svårt under kulturrevolutionen men hade restaurerats. Den låg inbäddad i ett gytter av de typiska kinesiska slumkvarter med små trånga gränder som man påträffar överallt i Peking mellan skyskraporna. De märks inte om man bara håller sig till de överväldigande ståtliga kulisserna av skyskrapor och ståtliga hotell som dominerar staden, men om man väl får upp ögonen för dem måste man höja en aning på ögonbrynen inför det oändliga elände som breder ut sig. Och det är bara början av en avgrund.

2.

Baksidan av Kina blir genast mera påträngande i Tibet.

1951 ockuperades Tibet av det kommunistiska Kina. Det var en "fredlig" och "vänskaplig" ockupation som dock åtta år senare ledde till tibetanernas uppror i Lhasa. Vad som då var kvar av Tibets självständighet slogs ner med skoningslöst våld. Tibet lades under en kinesisk militärdiktatur, vars för landet mest förödande åtgärd var stängandet av klostren och förbjudandet av deras verksamhet. Hela Tibets kultur och utbildningsväsen hade ombesörjts av klostren. Man kan säga, att plötsligt berövades tibetanerna rätten till utbildning. Följderna av detta blev under loppet av 30 år att ett kulturfolk reducerades till analfabeter, bara för att kineserna lättare skulle kunna behärska och förtrycka dem.

Det var början till eländet. Därefter drabbades Tibet dessutom av den kinesiska kulturrevolutionen, som med vett och vilja ägnade sig åt att förstöra så många kloster i landet som möjligt. Potala räddades genom ett underverk, kan man säga, genom Chou- En-Lais personliga ingripande, då han kommenderade sina egna trupper att skydda denna makalösa byggnad, men större kloster än Potala totalförstördes. Sedan tvångsevakerades kineser i hundratusental från Kina och planterades in i Tibet vare sig de ville eller inte, varför Tibets huvudstad idag är mer kinesisk än tibetansk. I olika omgångar och på olika sätt bragtes 1,2 miljoner tibetaner om livet mest genom våld eller genom påtvingad hungersnöd. Det är en sjättedel av alla existerande tibetaner eller mer än 16 procent. De dugligaste tvingades i landsflykt till Indien, många bortfördes till okända koncentrationsläger och straffarbete varifrån de aldrig mera hördes av, och kvinnorna begynte tvångssteriliseras. Även tvångsaborter blev allt vanligare, och andra medicinska ingrepp gjordes på havande kvinnor så att deras barn föddes missbildade. Kinas 1,2 miljarder kineser, världens största befolkning, ville förvägra ett folk på sex miljoner, en halv procent, rätten att existera efter att ha redan metodiskt mördat en sjättedel av denna halva procent. Och ännu värre metodiska folkmord ägde rum i den lika hårt ockuperade provinsen Sinkiang, där Kina sprängde sina atombomber, men om dessa folkmord vet man ännu mindre än om folkmordet i Tibet, då Kina alltid metodiskt bemödat sig om att utplåna all vittnesbörd. Denna metodik har ingått i alla socialistiska diktaturers praxis.

Vi befann oss i ett land där det pågick en systematisk folkutrotning. En sjättedel av ett unikt kulturfolk hade mördats under loppet av 30 år, och världen hade ingenting gjort för att stoppa det utan bara låtit det fortsätta ske och tigande sett på.

3.

Vår reseledare berättade om Skol- och kulturföreningens historia. När klostren och undervisningsväsendet i Tibet stängdes 1959 drog många tibetaner i exil med Dalai lama. Flera av dessa drog ut i stora världen och gjorde där Tibets fall känt och bildade en förening för Tibets frigörelse från Kina. Denna förening blev internationell och sågs naturligtvis med mycket oblida ögon av Kina, som hävdade att föreningen bedrev ensidig propaganda. Kinas triumfkort härvidlag blev det kinesiska behjärtansvärda hälsoprogrammet för att rädda tibetanerna från lungtuberkulos, en konkret konstruktiv hjälpåtgärd vars huvudmotiv var att överskylda de övriga "befrielse" från utbildning, klostertjänstgöring och mänskliga rättigheter. Många gick på denna kinesiska bluff, bland andra labour-regeringen i England på 60-talet och den mångbildade svenske författaren Tore Zetterholm.

För att ytterligare bättra på sitt anseende vågade sig Kina på att inbjuda några exiltibetaner som inte hade varit hemma på 30 år för att dessa, som berättade för hela världen om Kinas förstörelse av Tibets undervisningsväsen, skulle få se att tibetanerna visst hade rätt och möjlighet till utbildning. Två tibetaner från Sverige fick resa runt i Tibet och undersöka saken. Deras klara rapport om läget ställde Kina mot väggen då läget faktiskt var katastrofalt då nästan två hela generationer gått förlorade. De två tibetanska skolinspektörerna från Sverige utvisades och var inte mera välkomna till sitt egentliga hemland.

Men världen blev ännu mer medveten om Tibets fruktansvärda situation då den aktuella rapporten blev känd. Det värsta av allt var att ingen kunde göra någonting åt saken då kineserna var omöjliga att resonera med när det gällde Tibet. Men man gav sig inte utan sökte någon form av "gyllene medelväg", ett begrepp som om något är buddhistiskt. Resultatet blev denna helt opolitiska "skol- och kulturförening", vars målsättning var byggandet av en skola i Tibet. Efter tre års arbete och förhandlingar sade Kina slutgiltigt nej till projektet, och det verkade innebära slutet för föreningen och alla dess ansträngningar. Men efter detta totala nederlag vände det. Våren 1993 fick Lhasa en tibetansk borgmästare som lyckades få kineserna att underteckna avtalet om byggandet av en skola i Tibet med utländska (svenska skatte)pengar. SIDA skulle ansvara för projektet, och det gällde att se till att skolan sedan verkligen också skulle användas enbart till undervisning för medellösa tibetaner, så att inte kineserna lade beslag på den. Åtta klassrum skulle kunna tjäna 150 elever, och skolan skulle kunna bli ett föregångsexempel för andra skolbyggen i Tibet. Det har redan bildats en motsvarande förening i Amerika, som efter den svenska modellen också vill bygga en skola i Tibet, men den svenska skolan är alltså således redan under konstruktion.

Samtidigt måste man beundra tibetanerna. De ger intryck av att vara ett vitalt folk, och de är ofta storväxta och välskapta, vilket är att förundra sig över med tanke på Tibets genomsnittshöjd på över 3500 meter, vilket är betydligt högre än Bolivia. Bland kineserna påträffar man sällan exempel på skönhet och ännu mindre bland japanerna, i dessa länder kan mänskorna ha hur intressanta och karakteristiska drag som helst, men de är sällan vackra, medan tibetanerna ofta har oemotståndligt vackra och granna utseenden både bland männen och bland kvinnorna. Även deras klädedräkt röjer ett sinne för romantisk skönhet, och deras färger i särskilt de olika mörkröda nyanserna är underbara.

De ovärderliga klostrens kulturskatter, som till större delen totalförstördes under den kinesiska kulturrevolutionen - klostren och templen användes ej sällan till militärförläggningar och stall - har tibetanerna metodiskt återskapat från ingenting i kloster efter kloster. Det utsökta hantverket, som går igen i fantastiska gudastatyer, smörskulpturer, applikationer och broderier, gobelänger och andra konsttextilier, skördar triumfer i hela Tibet som får hela den kinesiska kulturrevolutionen att framstå som löjlig. Fortfarande håller kineserna klostren nere, kloster som tidigare hade många hundra munkar får nu bara engagera tiondelen därav, och klostren måste betala dubbla avgifter för elektricitet och skatter, men ändå kämpar munkarna vidare och visar prov på en okuvlig moralisk kraft. Kina har redan fallit för marknadsekonomin och kommer kanske att falla ännu mera, men den tibetanska religionen har inte fallit ett steg från sina grundvalar trots världens största folks massiva och överväldigande grymma och omänskliga kraftansträngningar för att utrota den.

Bara för två år sedan hittades en munk strypt av polisen, för att han talat med västerlänningar om Tibets problem, medan myndigheterna officiellt förkunnat att han avlidit genom sjukdom.

Den kommande konferensen förbereds trots vissa svårigheter med synkroniseringen av kulturföreningens program med konferensdeltagarnas dispositioner. Kulturgruppresan är den idealiska

täckmanteln för att dessa viktiga samtal över huvud taget skall få äga rum, men det är ytterst viktigt att man inte på något sätt riskerar kulturföreningens verksamhet. Därför får denna ingenting veta om den konferens som i största hemlighet förbereds för att diskutera problemet med Kina och dess nödvändiga lösning. Vår reseledare rentav förbjuder oss att göra några anteckningar om vad vi får se och höra här i Tibet. Därmed går han och kulturföreningen helt fria från allt ansvar för mina förehavanden som en möjlighet för representanter för förtryckta folk ockuperade av Kina att få deras fall presenterade för en annan opinion än bara svarslösa kinesiska stenansikten.

Om grålet med Johannes.

Som vanligt inleddes vår återförening med förhör och gräl från hans sida. Han ville veta allt om föreningen som jag reste med, och när han fick höra att 50% av deltagarna utgjordes av kvinnor och barn ville han inte mer höra talas om att ha något att göra med någon annan än mig i sällskapet.

"Du vet ju att alla som ses tillsammans med mig i ett land som detta riskerar att råka ut för problem. Även om jag aldrig har åkt dit så kan jag mycket väl en gång göra det, och i så fall åker alla dit som haft med mig att göra. Skulle jag bli gripen av kinesiska myndigheter för att jag vistas här med förfalskade papper skulle jag antingen omedelbart utvisas, sättas i koncentrationsläger eller avrättas som spion. Och alla som kände till mig skulle få liknande problem. Vi får inte riskera säkerheten för dessa sju kvinnor och barn."

Därmed var den saken slutdiskuterad. Hans stora gräl på mig gällde naturligtvis som vanligt mina ekonomiska utgifter.

"30,000 kronor! Och så mycket går du med på att betala för ett besök till Tibet fjättrad till en utländsk turistgrupp när du mycket väl vet att du tillsammans med mig kunde få uppleva hela Tibet med alla dess kloster gratis! För de pengarna hade du kunnat göra fem olika resor till Indien under sammanlagt fem månader!"

Han hade svårt för att komma över detta. Mina ursäkter, att det var mitt första besök i Tibet, att det även inkluderade Kina och att det var en fullkomligt säker resa hjälpte inte mycket. Det som han hade svårast för att förlåta var att jag inte kunde lita på honom och anförtro mig åt hans ansvar, att jag trodde så lite på honom. Det fanns ingenting jag kunde ursäkta detta med.

"Käre Johannes, Naturligtvis hade du rätt i att resans pris var mer än vad jag hade råd till och att det fanns billigare alternativ. Jag visste samtidigt att jag tog risken att jag skulle få ångra utgiften efteråt, men nu efteråt ångrar jag ingenting. Jag kom trots allt billigare undan än någon annan i Skolföreningen, och framför allt: att resa med denna förening var enda sättet att resa säkert och göra resan legitimt. Jag hade en konkret grund att stå på som var bergsäker och kunde tack vare det orientera mig i större delen av centrala Tibet och dessutom fritt ta del av er konferens under fler lediga dagar i Lhasa än vad du eller jag hade räknat med. Förlåt att jag inte litade på ditt råd och beskydd den här gången utan i stället lät mig bli beroende av en skolförening, men vi kan ta skadan igen i framtiden. När vi träffas igen i Indien i höst, vilket jag hoppas på och ser fram emot, kan vi ha obegränsad frihet att noggrant konferera på alla punkter som vi tidigare försummat och som tarvar uppmärksamhet."

4.

Vi besökte Holiday Inn idag, det fulaste huset i hela Lhasa, en monstruös betongbunker, som då är stadens lyxhotell nummer ett. Dit kommer mest rika föråldrade amerikaner, som då får sin existens vadderad i bomull med egna guider, som givetvis är kinesiska. De får leva fullständigt isolerade på detta lyxhotell med tillgång till alla tänkbara moderna bekvämligheter, så att det blir omöjligt för dem att klaga. Den egna kinesguiden serverar dem sedan Tibet på sitt sätt och ger dem den kinesiska vetenskapligt vederhäftiga versionen av Dalai Lamas dumma landsflykt, tibetanernas tacksamhetsskuld till kineserna som byggt vägar och sjukhus och industrier åt dem, kulturrevolutionens nödvändighet i ett så efterblivet land som Tibet där munkarna tog alla landets rikedomar medan folket fick svälta, och så vidare. Meningen är att amerikanerna sedan ska resa hem och veta allt om Tibet och sprida sin förstahands-expertiskunskap i Amerika, som ger Kina pengar.

Bakom Holiday Inn finns ett annat hotell som heter Tibet Hotel. Även detta byggdes av kineserna med kommunismens medel och underhölls och betalades av kommunismen och hölls i perfekt modernt skick fastän gästerna uteblev. Efter 1989 fick verksamheten läggas ner då även pampar från Östeuropa och Sovjetunionen uteblev.

Naturligtvis har kineserna även gjort sitt goda i Tibet, och deras insatser har varit direkt berömliga när det gäller organisation av landet, byggandet av vägar och sjukhus, öppnandet av landet för världen, införandet av telekommunikationer och annat sådant. Endast deras industrialisering av Tibet kan ifrågasättas, då detta blev ursäkten för Kina till att plantera in en kinesisk befolkning i landet, som varken tibetanerna ville ha eller landet orkade med, och som genom kulturrevolutionen urartade till rena folkvandring- och barbarinvasionen.

Problemet är den totala oförenligheten mellan kinesisk-kommunistisk materialism och den tibetanska religionen. Problemet och tragedin är gigantiska och oöverskådliga. Kineserna försvarar plundringen och förstörelsen av 6246 kloster med att dessa kloster utsög folket som fick svälta medan munkarna bara mumlade sina böner och samlade guld. Denna fördom avslöjar en total saknad av intresse för att sätta sig in i tibetanernas sätt att leva, en total okunnighet och en total motvilja mot att skaffa sig kunskap. Argumentet i sig saknar inte en viss förnuftig och mänsklig logik, men ingenting kan förmildra statistikens obönhörligt sakliga siffror: 6246 kloster förstördes så att bara 13 blev kvar, och klostren råkade vara Tibets hela undervisningsväsen och universitet. I Drepung, en gång världens största kloster som en hel stad med 12,000 munkar, har de kinesiska myndigheterna bestämt att det bara får finnas 400 munkar. Kineserna betraktar det tibetanska munkväsendet som roten till allt tibetanskt motstånd mot kineserna, men de inser inte att de själva är skyldiga till att ha skapat detta envisa motstånd genom sina metoder.

Det är högst troligt att även till exempel engelsmännen hade kunnat organisera Tibet och förse det med elektricitet, sjukhus, vägar och telekommunikationer, och om engelsmännen hade fått göra det är det knappast troligt att de hade förstört 6246 kloster och planterat in en engelsk folkmängd på 50% av landets befolkning som ett led i moderniseringen. Snarare hade de vinnlagt sig om att bevara vartenda kloster exakt som det var i avsikten att snarare locka lönsamma turister till landet än att skrämja bort dem. I stället för att slå vakt om alla landets skattkammare och pittoreska kloster så plundrade kineserna samtliga kloster innan de brutalt förstörde dem genom bombning eller metodisk rivning, tvingade de motvilliga kineser i miljoner att våldföra sig på landet genom tvångsimmigration och stationerade de en väldig armé på c:a 500,000 man som en kronisk förtryckarelit och

våldsförvaltare, som landet aldrig ens har kunnat försörja. Aldrig har en ockupationsmakt skämt ut sig mera efter Nazi-Tysklands fall. Här kommer det viktiga förhållandet fram att Kina inte är någon demokrati. Det styrs sedan årtusenden av dekret som kommer ovanifrån och som inte får ifrågasättas då de genom den makt som ligger bakom dem ju självfallet är ofelbara. Så var det redan på Shih-Huang-Tis tid, han som förstörde alla böckerna och offrade en femtedel av hela Kinas befolkning på att bygga den Kinesiska Muren, och så var det fortfarande på Mao Zedongs tid, han som tvångsindustrialiserade hela Kina och försökte utrota alla småfåglar, så att det uppstod en hungersnöd genom alla skadeinsektsexplosioner som dödade 43 miljoner kineser, och han som genomförde kulturrevolutionen som ett led i det ambitiösa försöket att utrota världsreligionen buddhismen, världens mest toleranta, livsbejakande och förståndiga religion, som inte ens missionerar.

Endast därför kunde kinesernas våldtäkt på Tibet lyckas: tibetanerna gjorde i regel inget motstånd, då religionen förbjuder dem bruket av våld. Tibetanerna är av naturen ett öppet, vänligt och lyckligt folk med stor humor, som fortfarande gärna ler trots 42 års ockupation, medan man sällan möter en lycklig kines. Man ser tvärtom mer betryckta och sorgmodiga kineser än leende och harmoniska sådana.

Eftersom tibetanerna tillät kineserna att ockupera Tibet 1951 utan motstånd såg också hela världen ingenting ont i det, och Mao lovade ju till och med att befria tibetanerna från deras fattigdom. Men den stora inkonsekvensen i Maos politiska filosofi, budskap och ageranden kom skrämmande tydligt fram inför hela världen genom aggressionerna mot Indien 1962 på två fronter, i Kashmir och i Assam. Vad tusan menade sig kineserna kunna åstadkomma för gott genom att invadera Indien, som dittills varit Kinas bästa vän och till och med dess störste sympatisör? Före det hade tibetanerna redan fått erfara kinesernas mening med "befrielse", som i praktiken bara innebar utsugning av landet, förslavning av befolkningen och metodisk förstörelse av all dess kultur.

Att den kinesiska närvaron i Tibet inte är önskvärd av tibetanerna är alltför tydligt och kommer ständigt att förbli det. Kineserna har givit tibetanerna för djupa hjärtesår utan anledning för att Tibet någonsin skall kunna komma över det. Samtidigt förstår man kinesernas argument att den kinesiska civilisationen i Tibet nu inte längre bara kan skrotas. De måste lära sig existera sida vid sida, och det kan de bara göra om Kina gottgör sina misstag.

Och vilka spännande kontraster leder inte detta till i huvudstaden Lhasa, där tre olika befolkningar lever helt åtskilda från varandra i sina egna kvarter av staden: tibetaner i det underbart oordnade centrum, kineserna i den geometriskt strikta staden öster därom och muslimerna i de västra utkanterna. Och alla samlas de inbördes för att intrigera mot varandra: kineserna odlar sin paranoia och kör hårt med sin propaganda och myndighetskontroll, tibetanerna vittnar om sina martyrer inför nyfikna västerlänningar, och muslimerna skaffar sig allt tätare band med den lika förtryckta muslimska majoriteten i det kinesiska kärnvapensprängningsområdet Sinkiang, (egentligen Turkestan: "Sinkiang" är kinesiska och betyder "Ny provins".) Och mitt i denna smältdegel av kolliderande ideologier anordnas det en hemlig religiös-politisk konferens med deltagare från Mongoliet, Manchuriet, Turkestan, Tibet, Indien, Iran och även Kina i ett försök att komma till rätta med problemen, som bara ökas av att en sådan konferens är fullständigt olaglig och oönskvärd ur kinesisk myndighets-synvinkel, av att ingen ännu vet om konferensdeltagarna över huvud taget kan träffas, då alla är så väldigt uppbundna av sina egna grupper, och då denna konferens verkar fullständigt omöjlig att organisera och genomföra. Och allt tycks hänga på två svenskar, av vilka den ena är i Tibet olagligt och inte får kompromettera sina buddhistiska munkbeskyddare, och den andra, vars ansvar det är att

dokumentera det hela, inte får kompromettera den kulturförening som han reser med och som han endast lyckats komma till Tibet genom.

5.

Idag besökte vi klostret Yerpa tre mil öster om Lhasa vid vägen mot Ganden. Vägen var bitvis besvärlig: den var på andra sidan om floden knappast bredare än bussens hjulbredd, den var bitvis översvämmad och använd av vattnet som flodbädd, och en bro, som bara bestod av fyra trädstammar belagda med flata stenar, var så osäker att alla passagerare måste stiga ur bussen för att lägga mera sten på bron och vänta tills bussen kommit över, varvid bron båda gångerna blev ännu mer riskabel. Själva klostret låg på 4000 meters höjd, och de sista kilometrarna måste man vandra uppför. Klostret var ett av Tibets 6246 förstörda, det var helt och hållet lagt i ruiner av kineserna, och kvar av de en gång 150 munkarna var bara 16, som bebodde de berömda naturliga grottorna i berget högt ovanför klostret. Dessa grottor erbjöd en hänförande utsikt mot söder över det nästan överkligt vilt romantiska landskapet med den breda floddalen i fjärran med till och med en medeltida fästning uppe på en klippa. Klostret var 1300 år gammalt och alltså från 600-talet och hade historiska minnen från denna Tibets storhetstid.

Hit flydde Palgyi Dorje efter att ha lyckats mörda konung Langdarma på 800-talet. Langdarma var tyrannen som försökt utrota buddhismen ur Tibet, och denne munk beslöt att ta lagen i egna händer. Vid en festival klädde han ut sig till en av dansarna, och i ett lämpligt ögonblick tog han fram pil och pilbåge ur kappan och sköt konungen till döds med den tredje pilen. Därefter flydde han på en svart häst, och även hans kappa var svart. Men han hade förberett sig väl. Kappan hade vitt foder, och hästen hade han svärtat med kol. När han red över floden vände han ut och in på kappan, så att den blev vit, och även hästen tvättades ren och vit i floden, och därmed lyckades han fly till Yerpa.

Men hans förföljare fick snart veta om hans list och att han dolde sig i Yerpa. De kom då dit, men han gömde sig men blev ändå uppdagad av en av förföljarna. Denne lät honom emellertid vara, Langdarma hade ju inte precis varit världens bästa kung, och sålunda kom Palgyi Dorje undan med tyrannmordet. Men han tillbringade resten av sitt liv under botövningar i ett annat kloster högt uppe i nordost i Amdo.

Från detta kom man hem till Luciano Pavarottis konsert i Central Park i New York som visades även i tibetansk TV. Två helt olika världar, och ändå inte oförenliga med varandra.

Dagen var inte utan strapatser. En av oss blev ordentligt rödbränd i ansiktet och fick en präktig portvinsnäsa, men han hängde bra med ändå och tog strapatserna hjältemodigt. En av de andra, en dam, föll i ett nässelsnår och blev illa bränd på händerna och i ansiktet, och en annan, en av herrarna, blev biten av en hund så att hans byxor blev förstörda. Sådana galna hundar lär vara det enda i livet som Dalai Lama är rädd för. Annars gick allting väl, trots att det regnade mest hela dagen, och uppe vid klostret i Yerpa sken solen.

6.

Igår gjorde vi Potala, klostret Sera och det tibetanska medicininstitutet Mentsi Khang, som för min del var det intressantaste. I Potala, det världsberömda vinterpalatset för Dalai Lama, handlade det mest om att trängas tillsammans med tusentals andra besökare och munkar. Det var Hongkongkineser,

som tydligt stack av från normala kineser genom sina betydligt mer raffinerade klädstyrslar, det var förhatliga kinesiska militärer, det var västerländska hippies och yuppies, och det var annat löst folk. Trots palatsets ofantliga storlek var rummen, kapellen och korridorerna smala och trånga, så trängseln var betydande. Lägg till detta alla de flammande oljelamporna överallt och ingen ventilation alls. Flera i vår grupp blev svimfärdiga.

I klostret Sera norr om staden var det bara en annan turistgrupp som konkurrerade med oss, och de var greker. En hade kommit bort från de övriga och kom med i vår buss. Grekerna hade en engelsktalande tibetansk guide, vars redogörelser den grekiska grupplederen sedan översatte till grekiska för grekerna. Klostret hade haft 5500 munkar och hade varit det näst största i Tibet. Nu var där i alla fall 400, och vi fick uppleva en del av dem debatterande i klosterträdgården. Ingen av munkarna hade gått in dit med skorna på utan lämnat dem utanför, medan vi och de grekiska turisterna klampade in med både skor och kameror och videos och nästan överträffade munkarna i antal. Munkarna var för fina för att protestera. För dem var deras egna filosofiska debatter vida mer intressanta än västerländska turisternas klumpiga nyfikenhet.

Den tibetanska läkarvetenskapen är helt och hållet biodynamisk och okemisk. Om något är fel på patienten går man först in och undersöker hans matvanor och ger honom en diet. Om det inte hjälper går man in på själva livsföringen. Om det inte hjälper med sundare levnadsvanor går man in på meditation och religiösa övningar. Först om det inte hjälper går man in för naturmediciner och kurer. Den kinesiska kulturrevolutionen förstörde Lhasas tibetanska hälsovårdsinstitut genom bombing där det sedan urminnes tider låg på berget intill Potala, som enligt kineserna lämpade sig bättre för en TV-mast, som nu står där i stället, med vars hjälp kineserna övervakar alla tibetaner i Lhasa. De har även bevakningskameror utplacerade på lämpliga oåtkomliga hustak, och torget framför katedralen Jokhang bereddes plats av kineserna bara för att de bättre skulle kunna kontrollera folkrörelserna kring helgedomen.

På kvällen berättade vår reseledare att det följande dag skulle vara Dalai Lamas födelsedag och att det därför väntades kravaller. Gruppmedlemmarna ombads undvika dessa och inte gå ut och fotografera. Förra året hade det rått utgångsförbud denna dag, två av damerna från gruppen hade ändå gått ut och fotograferat och blivit både nersölade med tsampa och tagna av polisen som vanliga demonstranter, vilket inte hade varit bra för föreningens ställning och prestige. Han bad oss enkom att gärna minnas vad vi upplevde men att inte dokumentera det. I år hade det denna dag projekterats en avfärd mot Shigatse och Sakya, kanske enkom för att hålla gruppen utanför tibetanska politiska skeenden.

Naturligtvis måste jag följa reseledarens direktiv och respektera hans ansvar. Troligen blir det så att jag får dokumentera och sammanfatta konferensens samtal först efteråt när jag är hemma i Sverige igen. Vi kan inte riskera att jag passerar genom Peking och Kinas gränspolis med en mängd kontrarevolutionärt material, som kan försätta både vår förening, Jokhangs munkar och kanske hela Tibets befolkning utom Kinas mongoler, muslimer och få återstående manchurier i en ännu svårare situation än hittills. Man vet ju aldrig. Det har hänt förut att kommunistisk gränspolis konfiskerat både filmer och dagböcker.

Emellertid skriver jag ändå flitigt i mitt kollegieblock, och jag är övertygad om att ingen gränspolis skulle intressera sig för mina noteringar. Min skrivstil är ju så liten att den nästan är oläslig, dessutom är det ju latinskt alfabet, och så skriver jag ju dessutom åt fel håll och på ett språk som väl knappast någon kines ens kan identifiera.

Vi for alltså till Shigatse följande dag. Tibets andra stad ligger 250 kilometer väster om Lhasa, man följer Lhasafloden ner till Brahmaputra och sedan Brahmaputra upp till Shigatse. Vägen är bitvis besvärlig fastän den är förhållandevis ny och modern. På vägen upp smalnar Brahmaputra till en smal fors mellan höga ravinväggar, bergen bredvid når över 6000 meters höjd, och den smala vägen genom det långa passet försvåras ofta av oåtgärdade ras i form av stenbumlingar som ligger mitt på vägen. Denna saknar vägräcke, så vid omkörningar uppstår det livsfarliga situationer då exempelvis vår fullastade buss med 15 personer måste köra om en bred fullastad lastbil med den forsande Brahmaputra 50 meter under oss till vänster som det enda vi har under oss åt det hållet. Längre upp blir Brahmaputra åter bredare och vägen mera tillförlitlig.

Shigatse är en dammig stad på 3900 meters höjd. Den är inte lika intressant som Lhasa, men även här drog den kinesiska kulturrevolutionen fram och ödelade Shigatses gamla fort från 1354 av nästan samma storlek och skönhet som Lhasas Potala. Det kallades också för "Lilla Potala" och var vitt och högre liksom Lhasas stora Potala. De kinesiska rödgardisterna sprängde det med dynamit, så att det nu bara återstår en mörk kulle som nästan inte ens kan identifieras som en ruin. Shigatses fort var bland annat sätet för Panchen Lama, Tibets andliga överhuvud liksom Dalai Lama är dess världsliga. Panchen Lama, den tionde i ordningen, stannade kvar på sin post i Tibet medan Dalai Lama gick i landsflykt. Icke desto mindre fick Panchen Lama sitt palats och kloster plundrade medan Dalai Lamas skonades. Den tionde Panchen Lama, som dog 1989, anklagades för att ha samarbetat med kineserna, men detta var kanske en nödvändighet just emedan Dalai Lama gått i landsflykt. Någon andlig ledare borde stanna kvar och ta hand om tibetanerna, som även bor inom vidsträckta områden i Kina, framför allt i provinserna Sezuan och Tsing Hai. Och även om Panchen Lama började som en medlöpare till kineserna, han var de facto deras egen kandidat, så blev han sedan en mäktig förkämpe för tibetanernas sak, som vållade kineserna sådana problem, att de ett slag höll honom inspärrad utan att någon i världen visste var han var i fjorton år.

En skakande upplevelse måste vi erfara vid besöket i Sakya. Innan vi ankom till den uråldriga staden stannade vi utanför för att inta våra lunchkartonger från hotellet med ägg, bröd, kyckling och vatten. Medan vi satt där i solskenet och åt dök det upp några tibetaner som visade sitt intresse. Några av oss var vegetarianer och avstod gärna sina kycklinglår åt dem, och de tog gärna emot dem, stannade kvar och blev fler till antalet. De var också mycket intresserade av våra tomma plastvattenflaskor, som vi gärna gav åt dem, medan de fortsatte att bli fler. Några av deras barn blev framfusiga och påträngande, och måltiden blev allt svårare att fullborda. Till slut började några av de smutsigaste och tovigaste barnen komma fram och rycka i vad vi hade. Då först gick det upp för oss att alla dessa trasiga smutsiga tibetaner helt enkelt var svältande tiggare.

Tre gånger på den 150 kilometer långa vägen till Sakya hade vi stoppats av kinesiska militärer. Första gången hade deras ärende varit att kontrollera att det inte fanns några tibetanska liftare med i vår buss: tibetaner hade tydligen inte rätt att lifta i sitt eget land. En av våra mer erfarna Tibetkännare visste att berätta, att om sådana kinesiska landsvägsmilitärer stoppade en buss med enbart tibetanska passagerare var det fritt fram för dem att plundra dessa, vilket ej sällan hände.

Sakya med sitt kloster från 1073 är unikt genom att det skonades av kultur- revolutionens hemsökelse. Anledningen var att Sakyas klosterväsen sedan 1200-talet haft goda relationer med Kina då redan mongolkejsaren Kublai Khan (som blev Marco Polos beskyddare) var en stor vän av Tibets

religiösa traditioner och särskilt av dessa i Sakya. Staden var som hämtad direkt från medeltiden. På väggen i det enda hotellets restaurang (ett rum utan fönster i gluggarna och med träbänkar utan ryggstöd vid ohyvlade bord) hängde ett kokadaver, från vilket kocken vid behov karvade köttbitar medan restauranggästerna kunde se på och väntades fortsätta äta med god aptit.

Flera har blivit sjuka i gänget. Några damer har drabbats av feber, diarréer och uppkastningar, och detta har även spritt sig till några av karlarna. En är verkligen illa däran och kan inte behålla någonting.

Dagens busstur till och från Sakya var på 300 kilometer, vilket tog åtta timmar längs en usel landsväg som var en enda lång oavbruten tvättbräda. Att bilen inte skakade sönder berodde väl på att den var japansk och inte kinesisk. Vi passerade ett pass på 4500 meters höjd, och Sakya låg på 4200 meter. Vi håller oss alltså på omkring 4000 meter, och här i Shigatsetrakten är klimatet torrt och gassigt, dammigt och ohälsosamt. Även en av veterandamerna, som varit i Tibet förut, har haft en dålig natt på toaletten.

Ju längre man vistas i landet, desto mera växer dimensionerna av den kinesiska förbrytelsen mot Tibet för ens medvetande. De har välsignat landet med vägar, överallt ser man det kinesiska vägverkets skyltar, men ingenstans arbetar detta vägverk utan att kinesiska militärer övervakar det hela. Arbetarna är vanligen fattiga tibetaner som drivs på av militärerna. Och varför var Kina redan på 50-talet så ivrigt med att bygga vägar i Tibet? 1959 stod den stora vägen mellan Lhasa och Peking färdig, och genast användes den uteslutande till att överföra halva Kinas krigsmakt till Tibet. Även alla broar, som Kina välsignat Tibet med, övervakas 24 timmar om dygnet av dessa militärer. Men vad är det för välsignelse med detta kinesiska välstånd, när dessa militärer sedan plundrar de tibetaner som vågar använda dessa kinesiska vägar, och när en västerländsk buss inte kan stanna i terrängen utan att det överallt ifrån dyker upp vittnen om att Kinas invasion av Tibet bara ytterligare utarmat det tibetanska folket och förvandlat det till ett utbildat folk av trasiga tiggare? Före invasionen 1950 lär Tibet ha varit ett välmående land med relativt hög levnadsstandard, högre än Kinas, medan Kina sedan med våld såg till att balansen vändes till motsatsen.

Det var intressant att jämföra Shigatses kinesiska och tibetanska befolkningar med varandra. Kineskvarteren känner man igen på att dess byggnader ofta är omgärdade av järnstaket av ansenlig höjd: ett vittne om att många kineser, om inte de flesta, lever som främlingar i Tibet i fruktan för tibetanerna och antagligen mot sin egen vilja: de har blivit utkommenderade och lever som i ett slags kinesiskt Sibirien. De tibetanska kvarteren är fattigare, men till skillnad från kineserna är tibetanerna hemma, de är vid gott mod, glada och optimistiska, och de umgås livligt socialt. Skillnaden rent mänskligt mellan de olika befolkningarna är som mellan natt och dag.

Och över hela Shigatse tronar de förskräckliga ruinerna av "Lilla Potala", som de kinesiska militärerna förstörde totalt utan anledning. De tibetanska kvarteren ligger närmast dessa ruiner, medan kineskvarteren ligger så långt därifrån som möjligt. Det stora klostret Tashilumpo, grundat 1447, klarade sig dock med mindre skador än de flesta kloster, och av dess tidigare 2800 munkar fanns det nu så mycket som 700 och mera. I detta kloster finner man kanske det vackraste kapellet i hela Tibet, den tionde Panchen Lamas stupa över de fem närmast tidigare Panchen Lamorna. Kapellet fullbordades i februari 1989, och bara några dagar efter fullbordandet avled den tionde Panchen Lama under mystiska omständigheter: efter ett gräl med kineserna fick han besök av en okänd kinesisk sköterska, som gav honom en injektion, varefter han dog, medan kineserna hävdar att han dog först en dag senare av en hjärtattack, som sedan också drabbade ett misstänkt antal medlemmar av hans familj. Av alla tibetaner var han den obekvämmaste för kineserna. Hans lik finns bevarat i ett av de mindre

kapellen, där sorgen över den avlidne Panchen Lama fortfarande är levande och hålls levande genom ständigt förnyade ceremonier. Han kunde ha dött för en månad sedan. I oktober 1993 kommer hans stoft att flyttas till en särskild stupa. Men det stora stupakapellet, som han själv hann fullborda och inviga, och som överträffade allt vackert jag sett i Tibet hittills, vittnar i högsta grad om hur levande den tibetanska religionen och kulturen är trots alla kineser. Den kinesiska kommunismen är på fall, den har förlorat initiativet efter Mao Zedongs död och efter 1989, och Johannes har berättat att han hört från en tibetan i den kinesiska armén, att hela denna armé är lika fullständigt korrumpert som det kinesiska polisväsendet, som blev totalt genomkorrumpert redan under Maos sista tio år; medan buddhismen och särskilt dess tibetanska form är mera levande än någonsin och stadd i utveckling och besjälad av den bästa tänkbara moral i motsats till den kinesiska kommunismen, där en sådan alltmer saknas. Mitt intryck av den tibetanska buddhismen så här långt är, att den är världens högst utvecklade religiösa livsform. De andra delarna av den buddhistiska världen har var och en sin form av buddhism, det är Zen eller Mahayana eller Theravada eller något annat, medan den tibetanska buddhismen inbegriper buddhismen i alla dess olika former. Det säger även Dalai Lama, att det är bara den tibetanska buddhismen som omfattar alla former av buddhism och som är komplett.

Som kontrast till detta framstår miljön i "Shigatse Hotel", där man i baren sitter mellan en grupp greker å ena sidan och en grupp engelsmän-schweizare-tyskar å den andra, medan man ur baren gramfon får höra moderniserade kinesiska arrangemang av Schubert ("Ave Maria"), Beethoven ("Freude schöne Götterfunken"), Bach (Toccat och Fuga i d-moll) och Mozart (40-e symfonin) men även intimare musik med enbart violin och piano som Fibichs "Poem", Dvoraks "Humoresk" och Massenets "Meditation" och detta mitt i Shigatse, en avlägsen håla i Tibets torraste halvöken på 3900 meters höjd, som man bara kan nå längs tvättbräddsvägar med en enda fil utan vägräcken.

8.

I Gyangtse 100 kilometer sydost om Shigatse fick vi problem när vi besteg fortet. Det ligger på en 75 meter hög klippa som på sina ställen stupar lodrätt ner mot staden, och man kan klättra ända upp till toppen av fortet längs branta trappor och stegar. Naturligtvis är detta ansträngande på 4000 meters höjd, och fler och fler i gruppen blev efter, pustande och flåsande och fastnande i skuggan i skydd för den brännheta solen. Ljuset är så hårt och bländande i Tibet, att det är en plåga att vistas utomhus före solnedgången utan mörka glasögon, och ljuset är egendomligt nog som mest plågsamt strax före solnedgången, när det drabbar en vågrätt i stället för lodrätt och det är omöjligt att undvika det. Vi får inte glömma, att dessa delar av centrala Tibet ligger på samma breddgrad som Kairo, Marrakesh, Kanarieöarna och New Orleans men 4000 meter högre upp, så att det kommer betydligt närmare solen.

Det är sällan man träffar på en stad som domineras så totalt av en enda byggnad, som Gyangtse domineras av sitt makalösa fort från 1440. Denna klippa med det spetsiga fortet som kröner den ger hela staden en mycket dramatisk prägel, som nästan verkar spansk genom dessutom de bergiga omgivningarna med både flod och grönskande slätter därtill. Engelsmännen kom så långt som till Gyangtse 1904, men fortet blev så svårt för dem att inta att de sedan inte fortsatte mycket längre in i landet och lät det förbli självständigt. Man kan beklaga detta, då ett brittiskt mandat i Tibet troligen både hade lett till ett undvikande av såväl kinesisk invasion och folkutrotning som kulturrevolution och till en mycket tidigare självständighet (än vad kineserna kommer att vara villiga till) med både bibehållet och oxfordiserat utbildningsväsen.

För övrigt infann sig de vanliga tibetanska symptomen även i Gyangtse, landets fjärde stad efter Lhasa, Shigatse och Chamdo. Det stora befästa klostret Palkor Choide med den 32 meter höga stupan Kumbum hade haft nio klosterbyggnader och 3000 munkar. Kineserna totalförstörde sju av de nio klosterbyggnaderna i kultur- revolutionen och bibehöll de övriga två bara emedan de erbjöd inkvarterings- möjligheter för den kinesiska armén, "folkets befrielsearmé", men naturligtvis rensades dessa byggnader invändigt från många oersättliga religiösa konstverk. I synnerhet statyer har kineserna i allmänhet slagit sönder eller bortfört till Peking medan alla konstverk i metall, trä och textilier i allmänhet sålts på den internationella antikvitetsmarknaden i Hongkong för att skaffa Kina hårdvaluta. Även det betydande nunneklostret högre upp för berget hade förstörts, och de återstående nunnorna hade sökt sin tillflykt till ett mindre kloster närmare Palkor Choide. De ville visa begravningsplatsen åt oss, men det visade sig att kinesisk militär befann sig vid denna. Nunnorna vågade därför inte riskera repressalier från de kinesiska myndigheterna med att för västerlänningar visa sina martyrs gravar.

Nu fanns det i alla fall 500 munkar i klostret Palkor Choide. Det var även glädjande att konstatera att staden var mycket mer tibetansk än kinesisk. De kinesiska kvarteren var tämligen få och instängda, medan man nästan bara såg tibetaner överallt. När Dalai Lama rest till Indien, vilket han gjort många gånger, tog han i allmänhet vägen över Gyangtse för att därifrån fortsätta längs vägen mot Sikkim och Darjeeling, den historiska handelsvägen mellan Tibet och Indien, som kineserna sedan har stängt, liksom alla andra vägar och pass mellan Tibet och Indien. Söderifrån kan man numera bara komma in i Tibet via Nepal och då nästan bara via Kodarivägen från Kathmandu, men det finns även andra mer hemliga pass, som ingen normal västerlänning väljer att ta och som därför är så gott som obevakade.

9.

Vi återvände från Gyangtse till Lhasa via Den Turkosfärgade Sjön eller Yamdrog Tso, snarare ett system av sjöar, halvöar och öar än någon enhetlig sjö. Den är en av de fyra heliga sjöarna, och de andra är då Nam Tso i norr, som vi kommer att tälta vid, Mapam Yumtso vid det heliga obestigligen berget Kailas i västra Tibet och en för mig okänd sjö i Indien, kanske Tso Morari i Ladakh. Vissa räknar också den stora sjön Koko Nor i nordöstra Tibet som en av de fyra heliga. Vi skulle ha besökt ett kloster vid denna otroligt vackert färgade turkosjö, det vackert belägna klostret Samding på en av halvöarna, men klostret låg i ruiner och var tomt, sedan dess abedissa hjärntvättats av kineserna och nu bodde som vanlig sekulär kvinna i Lhasa, och vägen dit var ofarbar. Mao Zedong förbjöd 1966 all religiös verksamhet i hela Kina och då även i det ockuperade Tibet; då förstördes de 6246 klostren, och alla munkor och nunnor drevs ut ifrån dem av vilka 400,000 mördades på ett eller annat sätt, varefter klosterruinerna fick stå tomma och övergivna och förstörda ända fram till 1979 tre år efter Maos ätliga död. Då först började munkarna återuppta det religiösa arbetet, och många förstörda kloster väcktes till nytt liv. Samding väntar dock fortfarande på sin återupprättelse.

Kineserna ville även använda denna heliga sjös vatten för ett vätekraftverk, som då skulle leda vatten genom berget för att se om där fanns guld eller uran. Panchen Lama lyckades bromsa detta företag, men efter Panchen Lamas bortgång genomfördes det. Sedan har dess har sjöns nivå sjunkit betydligt, ty den har ett mycket begränsat naturligt utlopp. Dess vackra turkosfärger anses bero av dess rikliga halt av mineraler, då den egentligen är en saltsjö men en otroligt djup sådan. Vad kineserna hittat genom att genomspola berget med den heliga sjös vatten förmäler ännu inte historien.

Därmed var vår rundresa i södra Tibet på nästan 100 mil avslutad. De högsta passen var på 5000 och 4800 meter, och de högsta bergen vi såg var på 7200 meter. Men många blev sjuka på kuppen. En dam kom hem till Lhasa halvdöd med både feber, diarré och kräkningar, båda barnen har drabbats av antingen kräkningar eller höjdsjuka, och även de stöddigaste har fått vika sig för egna magbesvär. Själv mår jag inte heller särskilt bra, även om jag mår bättre än vissa andra; men nu är det dags att inleda de första rapporterna från Johannes konferens:

Lördag 10.7. Jag träffade Johannes i kväll utanför Jokhang klockan 20.20. Han var glad åt att se mig och på gott humör. Vi gick omkring där bland prostrerarna och pelarna medan vi diskuterade varandras situationer. Till slut fastnade vi sittande på ett av de efter dagens affärer varulösa torgstånden utanför templet medan några prostrerande tibetanskor anförtrodde oss sina persedlar att vakta medan de prostrerade sig. Vi kom nu in på frågan om morgondagen och kom fram till att det skulle kunna gå att inleda de riktiga överläggningarna. Tibetanen, indiern, muslimen från Kashgar, muslimen från Iran, mongolen, manchuriern och kinesen var alla tillgängliga och var ivriga att få se mig, Johannes "bror" från Norden. Emellertid är situationen känslig, och vi måste ständigt vara vaksamma på vad som händer och rör sig omkring oss när det gäller människor, fastän det skulle kunna gå att få ett eget kapell för oss själva som publiken inte skulle kunna komma in i, men möjligheten av sådana störningar kan inte uteslutas helt. Exempelvis måste vi ge intresserade munkar tillträde, men vårt enda språk kommer att vara engelska, som alla buddhisterna och muslimerna kan. I värsta fall kan de översätta för varandra. Vi är alltså fem buddhister, två muslimer och två kristna, om man kan kalla mig och Johannes för sådana. Även Kim, indiern, är tämligen ekumenisk och europeisk. De är intressant att både de kristna och muslimerna för sig är i minoritet medan buddhisterna ändå inte är i majoritet då Kim som neutral världsmedborgare kan vara tungan på vågen i diskussionerna.

När vi bestämt tid och mötesplats skildes vi genast, det vill säga, han lämnade mig för att vika in till sina buddhistiska vänner medan jag satt kvar och funderade över det hela. Jag hade bara suttit där i fem minuter när reseledarna från skolföreningen i sin tur kom till Jokhang för att försvinna in i templet på sina privata konferenser. De såg mig inte. Hade de sett Johannes måste de ha tagit honom för en vanlig khampa, ty så såg han ut i sin förträffliga förklädnad med sitt långa hår helt svartfärgat och flätat under den stora breda hatten. Jag lät dem vara i fred och gick. Klockan var omkring nio.

10.

Söndag 11.7. Startade hemifrån strax efter 10. Vädret var leende och strålände. I Jokhang inväntades jag av Johannes, men alla hade ännu inte kommit. Under tiden diskuterade vi med en munk. Templet var öppet och fullt av besökare, så det skulle inte bli lätt att få vara ostörda. Munken menade att det bästa vore om vi helt enkelt begav oss upp på taket. Där kunde vi gå omkring som vilken turistgrupp som helst, och ingen skulle störa oss eller ens bli nyfiken på oss då. Vi kom fram till att detta var det bästa. Enda nackdelen med detta var att solen låg hårt på takterasserna, men vi kunde alltid vid behov ta vår tillflykt till den gröna soffan under soltaket, munkarnas sköna svalkningssoffa. Under tiden kom kinesen, och vi begav oss alla upp.

Det var bara Johannes och Kim som jag kände förut. Mannen från Iran var en spenslig småväxt man med skarpa drag, och han verkade väl kraftig och beslutsam för att vara så liten. Mannen från Öst-Turkestan ("Sinkiang") var en imponerande bjässe, nästan en gigant, med drag av både okuvlig

stolthet och ett överlägset lugn. Mongolen verkade vild och smutsig och hade ett grymt drag men var samtidigt en mycket romantisk typ. Manchuriern var den minsta av alla, en mycket liten man med något hjälplöst över sig. Johannes berättade för mig att han var den siste överlevande av sin familj, som alla hade omkommit genom japaners eller kinesers övergrepp i hans land. Kinesen, slutligen, var en ädel man vilket syntes lång väg. Föga anade jag hur mycket jag skulle få med honom att göra i framtiden och hur mycket han i framtiden skulle återkomma i mina tankar. Detta var det enda tillfälle jag någonsin fick träffa honom, den fine gamle doktorn, men jag fick genast från första ögonblicket en mycket djup respekt för honom.

De var alla mycket glada och tacksamma över att få träffa mig och samtidigt mycket nyfikna, men Johannes gick genast till saken och fick i gång huvudfrågorna. Han skötte det bra, men alla var inte lika bra på engelska. Manchuriern, mongolen och uiguriern övergick ofta till sina egna språk särskilt sinsemellan, varpå Johannes genast började tala svenska med mig, vilket återförde de tre till den engelska ordningen. Kinesen talade en utsökt engelska liksom iraniern, medan munken bara talade tibetanska, vilket Johannes översatte för oss andra. Under fyrtio minuter blev vi inte störda alls. Sedan måste munken gå, solen var brännande, och ingen utom kinesen hade någonting på huvudet, alla var nöjda med denna inledande presentation av problemen, så vi bröt alla upp samtidigt. Även Kim hade några brådskande ärenden i staden. Endast Johannes och jag satt kvar på den gröna soffan och diskuterade resultatet av debatten, tills det plötsligt kom en grupp amerikaner upp för trappan iförda shorts, korta ärmar och bärande på whiskeyplastpåsar. Johannes kan inte med turister och såg detta störande element som ett tecken på att förmiddagens program var avslutat. Han gick ner och försvann efter att vi avtalat en tid på eftermiddagen på ett annat ställe där säkert ingen skulle störa oss. Jag satt ensam kvar, och amerikanerna kom då fram och satte sig bredvid mig och visade sig inte vara amerikaner utan holländare. Jag hade ett mycket intressant samtal särskilt med deras tibetanska guide, och medan vi satt där kom fem svenskar ur skolföreningen upp och bidrog till diskussionen. Klockan var då halv tolv.

Eftermiddagens fortsättning av samtalen tog en kritisk vändning. Kinesen kom med förbluffande yttranden som bara kunde tolkas som direkta provokationer i synnerhet mot muslimerna, men samtidigt kunde man inte bemöta honom eller komma åt honom, ty hans gliringar var för subtila. "Vad menar han egentligen?" frågade jag Johannes, som svarade: "Ta det lugnt. Han har något utspel på gång." Men hans gliringar var så tydligt avsiktliga, att de båda muslimerna till slut protesterade. De ville inte vara med längre om de måste höra på sådana förolämpningar, och både mongolen och manchuriern tog deras parti. Det var bara jag, Johannes och Kim som inte kände oss förolämpade av kinesen, men vi förstod hur de andra kände sig förolämpade. Hans kanske giftigaste gliring till muslimerna var något i stil med: "Men hur har ni muslimer rätt att komma med protester mot den kinesiska kommunismens diktatur när det inte finns någon värre diktatur i världen än den muslimska?" Och han bara accelererade hela tiden. Till slut fick muslimerna nog, de ville inte vara med längre, och mongolen, manchuriern och även tibetanen tog deras parti. Alla fem drog sig tillbaka i protest, och detta bekymrade Johannes.

När kinesen befann sig ensam med oss tre kom han med sitt häpnadsväckande utspel. Han bad Johannes om ursäkt för att han skrämt de fem på flykten, men det hade varit avsiktligt, emedan han velat tala ensam med oss tre. Han hade ett otroligt förslag. Han kom med en fullt utvecklad plan som han presenterade för oss som ett förslag som gick ut på att få Dalai Lama återinsatt i sitt ämbete i Lhasa, som om vi kunde hjälpa honom med någonting sådant. Johannes och jag tittade på varandra

och visste inte vad vi skulle tro. Jag sade ingenting, men Johannes började klokt nog försöka utrannsaka motivet till ett sådant förslag. Det visade sig att kinesen skämdes för Kinas misstag och var orolig för Kinas framtid. "Om någonting händer vill vi inte ha bara fiender omkring oss utan även vänner. Genom Kinas politiska misstag har vi gjort Tibet till vår mest oförsonlige fiende fastän de aldrig visat det, och ingen fiende är mer fruktansvärd än en fiende som inte visar sin fiendskap. Jag och många andra upplysta kineser vill gärna försöka gottgöra Kinas politiska misstag."

Detta var kinesens förbluffande utspel. Han ville faktiskt återinsätta Dalai Lama i hans ämbete i Lhasa. Det var ingenting att tillägga. Johannes avslutade förhandlingarna med den motiveringen att jag skulle resa bort i morgon bitti, och kinesen tackade artigt för sig och gick.

"Vad tror du om detta?" frågade jag sedan Johannes. Han menade att denne kines visste mer om Kina och dess aktuella politiska läge än de flesta andra och att därför ett så desperat utspel var anmärkningsvärt. Men det bekymrade honom mer hur han skulle få tillbaka de andra fem under samma tak som kinesen igen. Kim var som vanligt neutral och hade ingen egen kommentar, men det verkade som om han betraktade utspelet som ett positivt tecken.

Detta var första gången jag blev bekant med doktor Suns otroliga framsynthet. Alltid när han sedan dess under åren kommit med nya utspel har det varit med samma elegans och obegripligt självklara framsynthet, som om han tog det för givet att alla människor genom en självklar nödvändighet måste vara lika kloka som han. Att få Dalai Lama tillbaka till Lhasa och fullt återupprättad och erkänd i sitt ämbete som högste ledare för all buddhism skulle samtidigt vara en diplomatisk triumf för Kina och en glädje för alla tibetaner, och doktor Sun hade redan 1993 en fullt utarbetad plan för att åstadkomma detta. Han intar en särställning i Kinas undre demokratiska värld, ingen har kritiserat Kinas ledning så hårt som han, medan han samtidigt alltid klarar sig och förblir respekterad. Hans senaste dramatiska utspel (1998) gällde dammbygget i Yangtse Kiang, som han vågat beteckna som "de gamla ofelbara diktatorernas definitiva senilitetsförklaring". Han menar som många andra att de fattat beslut om detta projekt med sin kommunistiska dogmatiska ofelbarhet som enda grund - alla vetenskapliga fakta har körts över och ignorerats med en lika katastrofal dumhet som Stalins, som också trodde att han kunde köra över naturen.

På kvällen träffade jag Johannes igen för sista gången på tolv dagar. Vi diskuterade dagens debatter, och han kunde inte lova att alla de andra sex (utom Kim, han och jag) skulle kunna träffas igen, men han skulle göra ett försök att hålla dem kvar. Emellertid var han ganska pessimistisk. När vi gick där tillsammans bland folket i Barkhor måste jag plötsligt stanna inför oväntade sensationer i bukregionen. Det var kraftig väderlek på gång. Han tolkade saken på sitt sätt och sade, att det var bäst att jag skyndade hem. "Du kommer att få en kraftig diarré inom en kvart." Jag lydde hans råd, vi skildes hastigt där i solnedgången över Barkhor, och tyvärr fick han rätt, men jag hann precis innanför toalettdörren innan ovädret bröt ut.

Eftermiddagens samtal hade pågått från halv fem till sex, och kvällens hade varit mindre än en halvtimme. För mig hade det varit svårt att samtidigt sköta dessa plikter mot dessa människor och hålla mig till min resegrupp inom skolföreningen, utan att dessa fick veta om de andra, men det hade gått trots allt. Emellertid var situationen lika svår inom båda grupperna: samtalen i Jokhang hotade spricka genom motsättningar och antipatier, och inom resegruppen låg tre damer sjuka, och vi skulle nu ut på en elva dagars tälttur i norr ut i kalla ödemarken...

Vi begav oss till Tsurpu, ett mycket märkligt kloster sju mil mot nordväst från Lhasa en bra bit upp i bergen. Klostret har en lama som bara är nio år gammal (1993), men det är inte det märkligaste med klostret. Det totalförstördes under kulturrevolutionen, då kineserna faktiskt bombade sönder det med flygplan, då de misstänkte att klostret härbärgerade motståndare mot kineskommunismen. (Vilket kloster i Tibet gjorde inte det? Kineserna inledde den metodiska förstörelsen av alla tibetanska kloster redan 1956. Före det hade de inte en fiende inom Tibets gränser, men det första angreppet mot tibetanernas religion, som genomsyrar allt tibetanskt liv, gjorde alla tibetaner till kinesernas hemliga fiender kanske för evigt.) En energisk lama tog ledningen för de överlevande i ruinerna, och nu är hela klostret återuppbyggt exakt som det var. Samma lama tog sig an undervisningen av den nya 9-årige laman, den så kallade Karmapa, överhuvud för en av Tibets fyra klosterordnar. Vi fick träffa denne gamle lama och undfick välsignelser både från honom direkt och från den 9-årige Karmapa. Men det märkligaste med detta tillflyktsmål uppe i bergen var naturen.

Man kunde gå upp på berget ovanför klostret och där följa en liten vindlande bergsstig (c:a 4500 meter över havet) längs med vilken otaliga eremitboningar låg belägna ofta ute på svindlande klipputsprång och toppar. Hit hade vår guide tagit sin tillflykt i ett eremitrum under sex månader av förföljelse, och man kunde förstå att det tidvis hade varit lättare att överleva här uppe som tibetan än nere i bygderna där kineserna gjorde sina metodiska bärsärkargångar bland civilbefolkningen.

Ovanför Tsurpu låg ett berg på 6000 meter med snötopp som var ytterst frestande att bestiga då det såg så lätt ut. Emellertid blev det svårare ju närmare man kom, och när man väl kommit på fel sida om en strid fors utan övergångsställen högre upp var det bara att ge upp och vända. Men det var fascinerande att bekanta sig med nomadernas liv uppe på 5000 meter där de drev sina hjordar av jakar och får, och en liten herdepojke sprang omkring där uppe och lekte på denna höjd som i vilken barnpark som helst nere i en kuststad.

Nomaderna liknar mycket de nordamerikanska indianerna. De bär sitt hår mycket långt, både kvinnor och män, och ju längre desto bättre, och dessutom förlänger männen sitt hår ytterligare med att fästa en lång antingen röd eller svart tofs vid ändan av sitt väl flätade hår. Sedan virar de håret med den knallröda långa tofsen som en turban runt huvudet som de fäster med ett silversmycke. Johannes har utrustat sig just på detta sätt. Han har först färgat sitt långa hår kolsvart, flätat det och satt upp det med den långa röda tofsen som en turban. Han är tillräckligt bronserad i hyn för att kunna tas för en tibetan eller urguit kanske snarare, ty han är högväxt och har stora blå ögon, vilket ingen tibetan har. Därför har han mest gått med mörka glasögon men även klätt sig tibetanskt, varför han nästan omöjligt kunnat tas för en svensk.

På natten kom krisen. Vi låg i ett tvåmanstält med den brusande forsen strax utanför, och vädret var hotfullt och rått, det regnade mycket, och även andra i lägret hade problem. Mitt i natten vaknade jag i min sovsäck i fullständig panik inför den kommande explosionen jag kände i mitt inre som en oundviklig naturkatastrof: "Nej! Nej! Nej!" ropade jag som om jag var utsatt för en otäck mardröm och kämpade emot att bli strypt, men det var mycket värre än så. Jag for upp så fort jag kunde och tog mig utanför tälttröskeln och krängde av mig alla mina benkläder under omisskännligt ackompanjering av obeskrivlig musik från min kluvna bakdel, som torde ha väckt upp halva lägret med dess odisciplinerade sirensånger. I nästa ögonblick var jag utanför tältet i ösregnet där min helt ofrivilliga musik dramatiskt fortsatte. Kvar i tältet men utanför sovsäcken låg alla mina kringspridda

benkläder som vid närmare inspektion med ficklampan efteråt visade sig vara påtagligt förorenade, och en växande stank i tältet med omgivningarna stegrade effekten av katastrofen. Det var bara att ta för givet att den våldsamma diarré-eruptionen hade förstört hela min sovsäck. Vattnet i floden var fyra grader varmt, och närmaste hygieniska saneringsmöjligheter låg sju mil och tio dagar ifrån oss. Vi hade just inlett den stora tältturen på närmare 60 mil under 11 dagar.

När jag kom in i tältet igen efter att ha suttit på huk utanför i strumplästen i ösregnet inspekterade jag och min tältkamrat konsekvenserna av katastrofen medan vi båda höll för näsan och kategoriskt kasserade allt som sölots ner. Lyckligtvis hade jag haft på mig mina tätaste kalsonger, det mesta hade fastnat i dem, och både mina byxor och sovsäcken hade klarat sig som genom ett under. Jag hade lyckats komma utanför tröskeln tillräckligt snabbt. Men utanför tältet kunde vi alla följande morgon häpna inför den hög av spillning och svenskt toalettpapper som jag hade lyckats producera helt naturligt och av nödvändighetstvång. Det liknade nästan det beryktade offentliga herrummet i Tangier, där man till nöds bara kan öppna dörren och sticka in bakkdelen och lämna sitt bidrag till det redan överfulla gödselöverskottet. Det gick inte ens att gräva ner. Vi lade en stor flat sten ovanpå det hela och lät det vara. Naturen fick göra resten.

Men i mitt tillstånd efter detta haveri kunde resan knappast bli värre för min del.

12.

Den stora elvadygnstältutflykten mot nomadvildmarkerna i norr fortsatte trots flera patienter. Jag kände mig något bättre efter fem diarréer av bara sprutande vätska under ett dygn, men en annan patient var inte bättre alls efter fem dagars hälsobesvär, och uppe på passet Largeh La över Nyan Chen-bergen på 5132 meters höjd drabbades den friskaste av oss av höjdsjuka. Han kunde inte stå på benen, och all känsel i armarna upphörde. Vi måste snabbt ner från denna höjd mot Tibets andra heliga sjö, den storslagna Nam Tso ("Himmelssjön") på bara 4591 meters höjd, en nästan lika stor sjö som Siljan med en yta av 194(?) kvadratkilometer.

När vi kom ner mot sjön lämnade vi kartan. Vägarna upphörde, och framför oss utbreddes sig ett vidsträckt grönt slättland med betande jakar och beridna herdar som påminde starkt om både Inka-peruaner och gauchos. Bortom slättlandet utbreddes sig sjön som ett jungfruligt hav med vidsträckta sandstränder. Landskapet verkade överkligt. Mitt i sjön sticker det ut en större halvö, och på udden av halvön ligger två ansenliga berg belägna. Denna plats är helig, och längs den västra sidan av det yttersta berget finns både kloster och ett antal stora imponerande grottor med talrika eremitboningar. Naturen här är mycket klippig och erinrar både om Påskön och Pitcairn i vackert väder. Om man sitter på toppen av detta berg hör man bruset av sjöns vågor precis som om det var i Söderhavet. Sjön har fått sitt namn av att horisonten ofta försvinner och gränsen mellan himmel och hav utsuddas då de har exakt samma färg.

Skillnaden mellan naturen här och på exempelvis Tahiti, Påskön och Pitcairn är att Nam Tso ligger 4600 meter närmare himmelen och inhägnas av gigantiska fjällkedjor. Det högsta berget Nyanchentangla är 7211 meter högt och aldrig bestiget, liksom flertalet av topparna i denna väldiga bergskedja bortom Himalaya. Berget omger sig vanligen med moln, som en blyg jungfru, och man får sällan se hela dess majestät.

Av de båda kullarna på halvön är den inre större och högre, men utsikten är vackrare från den yttre, vars klippnatur är mera dramatisk. Sjön är ett fågelparadis. Fågellarter som örn, hök, falk (av alla

storlekar), korp, alpkråka, bläsand, lärka och andra tättingar är vanliga medan det däremot inte finns svalor, vilket är förvånansvärt, då insekterna är en plåga. Vidare förekommer mås och tärna, vilket indikerar en viss fiskrikedom, och på marken kryllar det av lämlar och sorkar. Även varg förekommer, varför herdarna sätter ut rävsaxar, som deras vallhundar fastnar i. Därför haltar vanligen dessa illa medfarna vallhundar på tre ben.

Vi slog upp vårt läger på sju sovtält, ett kantintält och ett kocktält samt fem bilar mellan de båda bergen på en grön ås mellan dem. Sjöns vatten är fruset sju månader om året från november till maj och var nu i mitten av juli ungefär 12 grader varmt. Vattnet är kristallklart då sjön är helt oförorenad, och man kan dricka vattnet direkt från sjön. Vädret är dock mycket nyckfullt och riskabelt. Det kan snöa, och en kväll förmörkades horisonten av åskmoln på tre fronter. Ett åskväder över dessa väldiga berg är ett skräckinjagande fyrverkeri, och vindarna kan lätt blåsa bort tält. Vårt dasstält var plötsligt spårlöst försvunnet, vi kunde inte ens längre hitta den väl preparerade gopen i marken, tills det visade sig att vår mångerfarne tolk hade räddat dasstältet innan det blåste bort över bergen.

Vi är tretton kvar i gruppen då vår huvudreseledare fått så mycket annat att göra med genomförandet av skolbygget, men med oss följer vår pålitlige tolk, två kockar, fyra chaufförer och en munk, som alla är tibetaner. När de inte arbetar åt oss spelar de vanligen tärning eller har roligt åt oss på vår bekostnad utan att vi vet om det. De hade mycket roligt åt att vi sprang och letade efter det försvunna dasstältet, men det hade vi själva också.

Den enda malörten i glädjebägaren var väl att kineserna även hade nått hit. Här fanns det inte mycket till kloster att förstöra, grottor i berg är svåra att riva, men vi fann ett berg av krossade och hela tomma ölflaskor ett stycke utanför klostret med graffiti klottrade på klipporna på kinesiska och allt. Kineserna hade använt även denna heliga plats till att ha roligt på sitt eget sätt: naturligtvis var de få och små klosterbyggnader som en gång funnits här förstörda på det vanliga sättet.

Även andra hade funnit vägarna hit utom vi fastän inga vägar fanns. Den gamle ende återstående eremiten i klostret (med betecknande nog en sista återstående ensam tand kvar i munnen) hade i sin gäststuga härbärgerat två australiensare, två tyskar, en israelit och en danska, tre herrar och tre damer, allesammans mycket unga. De smälte bra ihop med detta sjölandskaps även för övrigt universella prägel.

Klippformationerna påminde starkt om Påskön, och vi fann påtagliga bevis för att området en gång varit vulkaniskt. De två bergen på halvön påminde starkt om den berömda Ayers Rock i Australien, och det fanns även något i sjöns natur som erinrade om Crater Lake i Nevada. Högst uppe på bergen överraskades man av att påträffa både vallmo och maskros och av att ovanför sig få höra lärkan i skyn. Lämlarna och murmeldjuren var det enda som gav intryck av någon fjällterräng, och jakarna förde tankarna till så urtida djur som myskoxar och mammutar, vilket det inte hade varit överraskande att påträffa här. Det mest överväldigande intrycket gjorde just urtidsstämningen. Det var något av Galapagosöarnas urtid över landskapet. Naturen hade fått vara i fred här, sjöns vatten var godare och renare än något annat, och de få människor som hade sökt sig hit hade gjort det av religiösa skäl. Men där människor hade trampat och bosatt sig växte det brännässlor, vilket inte växte någon annanstans. Det fanns gotländska raukar längs stränderna, och det var samtidigt något av samma stämning över detta ställe som över den väldiga oceangrottas natur som de tre resenärerna plötsligt kom fram till i "Resan till jordens medelpunkt" av Jules Verne...

Jag piggade till vid Nam Tso. Medan de flesta övriga föredrog att göra den religiösa vandringen runt bergen om och om igen föredrog jag att bege mig upp på dem. Jag var både uppe på

den högsta punkten och tre gånger uppe på den norra uddens berg, där jag fann en lämplig klippstol längst ut bland klyftorna och stupen. Där satt jag och skrev i allsköns ro medan sju svarta korpar cirklade ovanför mig och höll mig sällskap. Kanske de hade sina bon i närheten, men vi störde inte varandra utan höll bara varandra harmoniskt sällskap i hemlighetsfullt telepatiskt umgänge.

Nam Tso

Förlåt att jag föraktar er, o mänsklighet,
men vad är ni mot all naturen?
Vad är all er intriganta ävlan
mot naturens frihet och jungfrulighet?
Vad är en mänsklig storstadsöken mot ett paradys
där aldrig människor satt sin fot?
Vad är all mänsklig ljusomstrålad makt och prakt
mot glansen från en ostörd midnattshimmel?
Människan är värdelös och intet
mot den frid som andas från en orörd skog,
en obesudlad sjö med drickbart vatten
muromgiven av ett obestiget fjällmassiv
med oinskränkt naturfrihet för fauna och för flora
så långt bortom alla mänsklighetens nidingsverk som möjligt.

Anmärkning. Nam Tso kan verkligen vara vad som efter hundratals miljoner år återstår av en gigantisk vulkankrater, då sådana naturformationer lär vara ganska vanliga i Tibet: omfattande sjöar med uppstickande bergsöar i mitten. Hela Tibet har både varit oceanbotten och vulkaniskt. Frågan om sjön Nam Tsos yta har debatterats. Det förekommer officiella uppgifter på 19400 kvadratkilometer, vilket är omöjligt:

Vänern är bara en fjärdedel av denna yta, men från toppen av Nam Tsos berg kunde man se alla sjöns stränder. Troligen är sjöns omfång dock större än 200 kvadratkilometer, då Siljans är 290.

13.

Klostret i Reting låg idylliskt i en bred grönskande dal med en brusande flod. Landskapet var nästan engelskt pittoreskt. Klostret, ett av Tibets äldsta från 1057, hade totalförstörts genom den kinesiska kulturrevolutionen så när som på ett enda kapell. Urgamla tujaskogar utmärkte även stället, vars natur påminde starkt om örtagården i Getsemane. Dessa träd kunde kanske vara lika gamla. Emellertid hade kineserna sågat ner 20,000 av dem.

Från 1959 till 1984 fick ingen tibetan studera sitt modersmål eller lära sig skriva sitt eget skriftspråk. Om man inte kunde kinesiska kunde man inte få något arbete, och så är det ännu idag. Sedan 1984 har tibetanerna fått lov att återuppbygga sina kloster men bara med egna medel, och varje kloster får bara ha ett strängt begränsat antal munkar (i regel 10% av vad klostren tidigare sedan urminnes tider inhyst i egenskap av tibetanska universitet). Alla inkomster i Tibet går till Kina, som därmed fortfarande systematiskt utsuger landet och långsamt förfördelar ihjäl den tibetanska

befolkningen för att ersätta den med en kinesisk, som inte alls trivs i landet men som bara går med på att bo där för att de får statliga subventioner om de gör det: en kines i Tibet kostar Kina fyra gånger så mycket som en kines i Kina. Emellertid klarar inte kinesiska bönder av de agrala förhållandena i Tibet, varför åtminstone bondeklassen lyckligtvis förblir intakt tibetansk.

Vägen från Reting längs floden mot sydost, som småningom vänder mot sydväst mot Lhasa, är en av de vackraste man kan fara längs med höga berg och grönskande dalar inom ett vidsträckt panorama. Man kan inte se sig mätt på detta svindlande sköna och gröna, breda och generösa, omåttligt storslagna landskap. På denna väg insisterade två av oss fyra manliga resenärer i vår bil på att få spela amerikansk rockmusik i bilradion. Chauffören och den tredje av oss hade ingenting emot det, men jag sade ingenting, och när den skråniga och simpla musiken kom i gång sjönk jag in i en total tystnad med ett lidande uttryck i ansiktet. De andra måste ha märkt det, men de körde vidare med Bruce Springsteen och Dire Straits utan att bry sig om det.

Vad uttryckte då min tystnad? "Sådan musik kan de höra varje dag hemma om de vill, och jag har inte köpt en resa till Tibet för 30,000 kronor för att få höra amerikansk hårdrock i Tibet. Man frågar sig varför sådana människor alls reser utomlands om de inte kan vara utan sitt västerländska samhälles värsta barbarismer utan till och med måste ta dem med sig till ett land som Tibet." En av Bruce Springsteen-fantasterna tycktes dock förstå något av min tystnad och sade, liksom för att försvara sig: "Om du inte gillar den här musiken är du en högfärdig snobb." Då måste jag säga: "Om du tycker att denna musik är bra, så har du inte hört mycket musik." Ett bottenlöst svalg öppnade sig därmed kulturellt mellan oss och skilde mig från dessa andra tre, som tog med sig och ville plåga andra med att spela Bruce Springsteen ("Bo-o-o-o-o-o-o-o-o-o-orn in the USA") och Dire Straits i Tibet mitt i dess allra vackraste landskap, som om det gällde att enkom förstöra upplevelsen av all denna naturskönhet för var och en som kunde njuta därav. Jag kände mig ohyggligt ensam, som ju bara rest till Tibet för att få studera tibetanernas egen kultur och ta del av deras egna villkor.

Tertrum med de varma källorna låg högt upp i bergen mot sydost inkilat mellan topparna vid en vild bergsflod. Läget var oerhört pittoreskt, och man hade gärna stannat där i några veckor. De varma källorna var oerhört välgörande. Vattnet i dammen var närmare 40 grader varmt, och de vulkaniska bubblorna som hela tiden steg från botten gav en viss sensation av att vara svävande mellan vatten och luft. Hälsoeffekten av ett enda bad i dessa varma källor var berusande.

I Drigung Ti på väg därifrån fick vi träffa en sällsamt intagande lama. Han såg bra ut och var ytterst vital, flera munkar i detta kloster hade ett nästan romerskt utseende, han var glad och spirituell och gav ett outplånligt intryck av positiv beslutsamhet och energi. Han hade suttit i fängelse hos kineserna i 26 år, hade torterats och misshandlats svårt och fått sin ena hand kapad. Av någon anledning anvisade han mig en plats bredvid sig när vi hälsade på honom högst uppe på berget.

Vi passerade ett annat nunnekloster på vägen söderut som hette Chelung. Även det hade delvis förstörts under kulturrevolutionen men var ändå överraskande progressivt: det hade före 1959 haft 50 nunnor och hade nu 150. Det låg väl situerat uppe i en bergsdal ungefär som Montserrat ovanför Barcelona i Spanien, och nunnorna var översvallande generösa och gästfria.

Vägen gick sedan ner till den lilla byn Katsel vid Lhasafloden där skolföreningen höll på att uppföra sin skola. Nedre våningen var nästan färdig, och arbetet hade tillfälligt avbrutits på grund av den förestående lhamoföreställningen av tibetansk opera. Inför en sådan föreställning brukar det bryggas en hel del Chang, en lantlig alkoholdryck bryggd på korn, vatten och jäst, vilket föranleder vissa reflektioner angående vissa alkoholförhållanden i Tibet.

Chang smakar ungefär som citronlemonad, och man dricker därför lätt obegränsade mängder därav. Emellertid visar sig effekterna senare. Vid utskänkning av Chang iakttages vissa ceremonier. Man serveras ett glas, varefter utskänkerskan väntar tills den törstige druckit ur det. Sedan fyller hon på det till brädden och väntar på nytt tills den törstige druckit ur det. Sedan fyller hon på det till brädden för tredje och sista gången. Man måste inte tömma det de första två gångerna, det räcker med en anseelig klunk, men tredje gången måste man absolut tömma det till botten. Annars är man både ohysad, okultiverad, omöjlig och värdelös och definitivt ingen duglig tibetan.

Under en lhamoföreställning av tibetansk opera på sex timmar var den huvudsakliga utskänkningen alkoholdrycken Chang. Vissa försökte hålla räkning på hur många omgångar Chang de utsattes för, men samtliga förlorade räkningen mellan ett dussin och ett tjog. Antag att man utsattes för 15 omgångar. Varje omgång innebar minst tre glas och ofta mera. Räkna efter hur många glas detta kan resultera i, den som kan. Stipulera sedan att alkoholhalten varierade mellan 15-20%. Den kanske var mera. I Chang är alkoholhalten alltid oberäknelig och obegränsad.

För övrigt var i allmänhet det kinesiska röda vinet gott och billigt medan det vita var snarligt vatten. Det röda vinet kunde kosta 18 yuan i hotellbaren och så litet som 4 yuan ute på stan. Sensationen var emellertid den kinesiska whiskyn. Den var 39- procentig och inte alls så tokig, och på hotellet i Shigatse kostade en hel flaska 7 yuan. En flaska mineralvatten kostade på samma hotell 8 yuan som jämförelse. Naturligtvis var man misstänksam mot en så billig whisky, men när man kom till slutet av flaskan ångrade man att man inte hade hamstrat.

För att återgå till Chang-inmundigandet vid operafestivalen i Katsel, så var en av fördelarna med Chang att det inte gav någon baksmälla. Operaföreställningen på sex timmar kräver en utläggning för sig. Till skillnad från den kinesiska operan, som mest bygger på ljud och stilistiska effekter, så är den tibetanska operan mycket mera verbal och dansant. I stort sett går varje skede i operan till som så, att aktören sjunger en aria, som besvaras av kören, som vanligen består av damer. Därefter följer en vild dans ackompanjerad av orkestern, som här bestod av en trumma och cymbaler. Trumman sköttes av en och samme man under alla de sex timmarna, och cymbalerna sköttes av en och samme lille gosse, som allt igenom utförde exakt samma intrikata rytmiska kompositioner som trumslagaren. Danserna bestod av vilda yviga rörelser med svängande armar och ofta virvlande ben i sannskyldiga piruetter, vilket gav hela operan en mycket mer levande och fri prägel än den kinesiska. Efter dansen uppträdde recitatören med ett oändligt textanförande, och därefter vidtog ariorna med körer och danser på nytt. Recitatören hade påtagligt den svåraste uppgiften av alla, då hela operans handling framgick av vad han hade att berätta.

Publiken var den bästa tänkbara. Den bildade ett läger runt scenen, och i detta läger pågick samtidigt talrika mindre dramer. Det bröts arm, det spelades tärning, det idkades marknad, det spelades annan musik samtidigt, marketenteriet var fullt utvecklat, det kastades barn, (en av våra resedeltagare var särskilt kunnig i denna konst, som närmast påminde om de tyska mästerskapen i dvärgkastning, men roligast hade barnen,) och det åts överallt och dracks Chang. När demonerna kom på scenen och skulle ansätta hjälten jublade alla barnen, då blev det verkligen lustigt och spännande, och då och då måste aktörerna se till att scenen inte blev för liten genom den påträngande publiken. Aktörerna bjöds på te av marketenterskor, som aldrig tvekade att kliva omkring mitt på scenen för att hjälpa aktörerna på traven, och även barnen rände understundom omkring på scenen mitt under operans gång. Det lär finnas nio tibetanska operor som framförs ganska regelbundet av kringfarande aktörer ute på landsbygden, som då uppträder med tält, och ett antal mindre operor som ej hör till den

fasta repertoaren. Operorna har en uråldrig tradition och är vanligen byggda på historiska teman från Tibets storhetstid för 1300 år sedan. Nu var den här operaföreställningen ovanligt lyckad. Aktörerna kom bara av sig ibland, och ingen blev för berusad och redlös av Chang. Förra året hade operaföreställningen nästan urartat på grund av Chang, och aktörerna hade nästan inte kunnat genomföra föreställningen på grund av vacklande balans, sludder och redlöshet.

Vi fick även inspektera skolan. För närvarande ägde undervisning rum i en mörk ladugårdsliknande barack med tre klasser och en lärare. Vanligen fick eleverna sitta utanför på marken. De hade träpennor som de skrev med bläck på en sorts halvgriffeltavlor. Det hela var ytterst primitivt, men barnen fick lära sig läsa, skriva och räkna.

Den nya skolan kommer att få åtta klassrum i två våningar, och hälften av eleverna kommer att plockas från landsbygden och andra ställen än Katsel. Det blir två lärare, som då liksom hela skolbygget avlönas och finansieras av SIDA och skolföreningen, och de fyra huvudämnena blir tibetanska, engelska, kinesiska och matematik. Skolan i Katsel blir inte någon svensk koloni utan blir helt tibetansk och har som enda ändamål att ge tibetanska barn möjlighet till kunskap och utbildning. Det hela har godkänts av Dalai Lama.

SIDA ansvarar dock inte för detta skolprojekt i Tibet. Det är riktigt, att SIDA själv driver många egna projekt i olika länder, men därtill ger SIDA även stöd till enskilda organisationer som driver egna utvecklingsprojekt. Detta sker genom SEO-byrån. Efter ett rigoröst ansökningsförfarande kan enskilda organisationer eventuellt erhålla ekonomiskt stöd till utvecklingsprojekt som uppfyller SIDA:s högt ställda krav. Skolföreningen har erhållit sådant stöd. Det är alltså skolföreningen som driver skolprojektet i Tibet med stöd från bl.a. SIDA. Det innebär att föreningen själv måste samla in minst 20 % av kostnaderna för projektet. SIDA står då för 80 %. Det hela är noga reglerat i avtal och en fastställd budget, och det hela kontrolleras av en auktoriserad revisor. Skulle det kosta mer får föreningen på egen hand skaffa fram pengar, och SIDA ger ingen kompensation för devalvering och inflation. När Sverige devalverade 1992 kom således hela detta projekt i svår gungning men kunde genomföras ändå genom oemotståndlig envishet.

Men för att återgå till den speciella konstform som tibetansk opera är, så är den huvudsakliga skillnaden mellan kinesisk och tibetansk opera rent musikalisk. Den tibetanska operan är utpräglat musikalisk, allting sjungs, och de främsta aktörerna har skolat sina röster, de sjunger ut ordentligt, och endast själva texterna är viktigare än musiken. Närmast liknar den tibetanska operan primitiva kyrkliga "passioner" från europeiskt 1600-tal.

I den kinesiska operan har både musiken och texten en underordnad betydelse. Den största vikten läggs i stället vid det pantomimiska framförandet, den akrobatiska tekniken samt kostymerna. Utan sin läckert kostymerade akrobatik vore den kinesiska operan helt intetsägande. Musik förekommer, men aktörerna sjunger inte utan jamar och gnäller som kattor och apor. Det kan förekomma en hel orkester, men den är huvudsakligen till bara för att rassla och smälla och ställa till med oljud. Den bara ackompanjerar handlingen och är till för att accentuera denna genom ljud effekter. Dess oväsen är monotont och kan bli öronbedövande. Någon njutbar musikalitet är det knappast frågan om.

Hela den så berömda kinesiska operakonsten bärs alltså egentligen bara fram av den tekniskt mycket avancerade akrobatiken och de mycket effektfulla och dramatiska kostymerna. Närmast vad vi kallar teater kommer den kinesiska operan i sin utveckling av pantomimen. Av de två föreställningar vi sedermera såg i Peking var båda sanslöst osammanhängande och saknade både handling, form,

logik och konsekvens. Möjligen hade den senare, "Kaos i paradiset", någon sorts mening som parodi på världsordningen.

Då står den tibetanska operan på en betydligt högre nivå genom sin utpräglade musikalitet, sin episka karaktär, sin höga litterära utveckling och sin betydligt friare utformning. Det finns inget utrymme för improvisationer i den kinesiska operan, utan varenda minsta rörelse är noggsamt indrillad. I den tibetanska operan är allt tillåtet om man bara håller sig inom den litterära och musikaliska ramen.

14.

Ganden är kanske det skönast belägna av alla tibetanska kloster. Det ligger högt uppe strax innanför en bergkam som skyddar det, och när man tar sig upp på kammen har man en överväldigande utsikt över hela Lhasafloddalen. Klostret var ett av Tibets största och det tredje största i världen med 3300 munkar och utsattes för den kinesiska kulturrevolutionens mest våldsamma förstörelselusta. Munkar och nunnor som berövats sina kloster tvingades radera detta kloster sten för sten och bära ner dessa klosterstenar en och en hela vägen ner i dalen. Större delen av klostret sprängdes av kineserna med dynamit. Allt som de kunde ha användning för, bjälkar, fönsterbågar, byggstenar, och allt vad klostret innehöll, tvingade de tibetanerna till att bära bort därifrån på sina ryggar ner i dalen. Klostret totalförstördes. Det har blivit en symbol för den kinesiska kulturrevolutionens yttersta förtryck och vanvett. Det återuppbyggs nu långsamt, och för närvarande finns där 480 munkar.

Därmed var vår tältturné på tio nätter till ända, och vi återkom till Lhasa. Jag hade redan längtat tillbaka till Lhasa och till mina affärer där i flera dagar, och när vi kom tillbaka besannades mina aningar: mycket hade hänt i min frånvaro.

Det viktigaste var att Johannes hade lyckats samla de stridande parterna igen och fått dem ut just

till Ganden under några dagars reträtt. Samtalen hade varit givande, och med Kims hjälp hade han till och med åstadkommit ett slags dokumentation av det hela. Så här lyder min egen sammanfattning av de anförda argumenten:

Slutsats av samtalen i Lhasa, Ganden och Nechung fram till den 22.7.1993.

Mannen från Iran förklarade ur olika synvinklar islams kris i hela världen och vad som var att göra åt saken. Han hävdade för det första att Iran måste inse sina egna politiska och religiösa missgrepp alltsedan revolutionen 1979 och gå tillbaka till sakernas tillstånd som de var innan ayatollah Khomeini kallades till makten, om Iran någonsin igen skulle kunna betraktas som en nation bland nationerna. Han hävdade att denna tillbakagång till anständig status bara var möjlig om Irans hela shiaväsen fullkomligt skrotades. Å andra sidan anklagade han den icke-muslimska världen för orättvis behandling av den muslimska världen. Därvid framhöll han framför allt situationen i Bosnien och kom med mycket hårda anklagelser mot det kristna Serbien, som resten av världen lät förinta en delvis muslimsk nation utan att blinka. Han hävdade, att om Irans shiaväsen måste genomgå en fullkomlig upplösning, så måste det kommunistiska Serbien göra det också.

På frågor angående situationerna i Kurdistan, Irak, Libyen och Sudan beklagade iraniern framför allt den kurdiska situationen. Han menade, att västvärlden, genom att hålla Turkiet om ryggen och vägra tillåta kurderna en egen stat, därmed drivit kurderna till desperation och till uppkomsten av ett så olyckligt terroristiskt kommunistiskt parti som PKK, som aldrig skulle kunna föra kurdernas sak till någon seger utan bara till tragisk självdestruktivitet. Beträffande situationerna i Irak, Libyen och Sudan menade han att ingenting kunde försvara regimerna i dessa länder. Överraskande nog ville han även anförda Pakistan och Indonesien till denna oförsvarliga diktaturkategori.

Mannen från Turkestan (Sinkiang) kom med de hårdaste anklagelserna mot Kina. Han menade att kinesernas övergrepp mot Turkestan var värre än övergreppen mot Tibet. Kina hade använt Turkestan som atombombslaboratorium och därvid för alltid förgiftat stora delar av landet. Han hade den största sympati och medkänsla för Tibet och tibetanernas sak och hävdade att Tibet och Turkestan måste göra gemensam sak mot Kina, då även norra Tibet drabbats av kinesernas totala miljöförstörelsegodtycke med vidsträckta förgiftade landområden och med onaturlig begränsning av de tibetanska nomadernas vandringsområden och boskapsinnehav. Han jämförde Turkestans och Tibets situation med de nordamerikanska indianernas, som systematiskt berövats land och rörelsefrihet och slutligen utrotats av amerikanerna. Något sådant fick inte hända i Asien men höll icke desto mindre på att hända. Han framhöll även den metodiska kinesiska inplanteringen av kineser i Sinkiang som ett led i Kinas systematiska och beräknande ersättande av folken i Turkestan och Tibet med kineser, som inte hörde hemma i dessa trakter varken etniskt, språkligt, mentalitetsmässigt eller konstitutionsmässigt.

Mannen från Mongoliet följde samma linje och förstärkte denna med att fullkomligt understödja uigurens argument. Han hävdade att kineserna sedan fem sekler tillbaka metodiskt ansträngt sig för att behärska och undertrycka mongolerna. Han gjorde ett intressant historiskt påpekande i att belysa att kineserna själva från början etablerat sin gräns mot mongolernas land i och med byggandet av den kinesiska muren. Norr därom bodde sedan urminnes tider bara mongoler. Det borde kineserna acceptera, och de borde dra sig tillbaka från Inre Mongoliet till de gränser som de själva med sådant nit från början byggt upp.

Mannen från Manchuriet förklarade hela Manchuriets historia och använde detta som argument för sin personliga kapitulation inför Kina. Manchudynastin från Manchuriet hade behärskat hela Kina i tre århundraden och därmed infört mycket manchuriska element i Kina. Kulturblandningen hade varit naturlig, och den etniska blandningen hade blivit en följd därav. Manchuriets identitetsmässiga utplåning var inte enbart Kinas fel utan framför allt Japans. 1900-talet hade varit katastrofalt för Manchuriet och medfört så omfattande kataklymer att han inte trodde att Manchuriet mer skulle kunna spela någon självständig roll politiskt. I dragkampen mellan västerländska, ryska, japanska, koreanska och kinesiska intressen hade det inte blivit någonting kvar åt manchurierna. Det var bara att acceptera att Manchuriet först uppslukats av Japan, och därefter hade Kina frälst det genom att sluka vad som blev över efter Japans grundliga förtäring. Den slutliga kinesiska avfallsprodukten av Manchuriet hade kineserna sedan döpt om och givit det kinesiska namnet Heilungkiang, liksom de döpt om uigurernas land Turkestan till Sinkiang, den "nya provinsen", som de använde som atombombsprovssprängningsområde.

Efter samtalen i Ganden hade dessa fyra män rest hem till sitt. Vi skulle inte få träffa dem mera medan jag, Johannes, Kim, kinesen och tibetanen var kvar i Lhasa. Vi skulle ännu fortsätta samtalen.

Barkhor och Jokhang

Man följer med strömmen. Man lämnar all världslighet bakom sig.

Det avskyvärda kinesiska Lhasa, de hemska moderna kvarteren,
de gräsliga uniformerade stenmilitärerna, allt sådant upplöses
när man slår följe med strömmen av fromma och mänskliga,
enkla och alldagliga tibetaner, som alla sugts in emot centrum,
mot stånden, mot Lhasas bakgator, mot Barkhor, mot Jokhang,
mot trängseln, mot tiggarnas högkvartersparadis, mot själva hjärtat av Lhasa.

Där sitter de alla och helst mitt i gatan: de mässande munkarna,
alla de vanskapta tiggarna, alla de fromma och trasiga pilgrimerna,
medan strömmen av vandrande sökare alltfört går vidare in emot templet.

Där möter man de allra frommaste: de som prostrerar sig.

De kastar ut sig på stenarna handlöst och reser sig åter
och slänger så ut sig igen framför ingången till det för dem allra heligaste
medan bönerna aldrig ett ögonblick upphör att rinna fram på deras läppar.

Vi inträder i portens dunkel och i detta oformligaste allra heligaste.

Det är likt Markuskyrkan i den lika sällsamma staden Venedig:
oändliga vindlingar, läktare, trappor och stegar, kapell, labyrinter och osymmetri.

Man kan icke ta på detta tempels mystik och dess helighet;
allting är heligt här inne allenast av andakt och vördnad och känsla.

Hit når ingen okänslig grym automatisk kinesisk kall överhöghet.
Ockupanterna av detta land kan förstöra, men aldrig kan de komma åt
vad som gör detta land och dess andlighet så oåtkomligt för världsliga tänkesätt.

Kinesens huvudargument:

"Jag är medveten om att vi är inkräktare i detta land och att vi inte har någon rätt att vara det och att fortsätta vara det. Min huvuduppgift här bland er är att be om ursäkt för mitt folk och för det kommunistiska parti, som så länge det fortsätter ha makten i Kina kommer att fortsätta stinka. Jag är medveten om att min ursäkt inte räcker långt till, och att den kan förefalla klumpig, men jag vill gärna anknyta till vår vän från Iran och hans argument. Fler och fler medborgare i Kina idag börjar inse att den enda vägen mot en dräglig politisk framtid är att inse och erkänna de egna misstagen. Kinas katastrofala misstag var kulturrevolutionen, som i sin tur var ett resultat av kommunismens beklagliga maktövertagande i Kina. Denna tragedi var i sin tur ett resultat av 30-talets kriser med Kuomintangpartiets uppsplittring och Japans förödande aggressioner mot Kina. På 20-talet höll Kina på att bli en upplyst demokrati, som Indien är idag, under doktor Sun-Yat-Sens kompetenta ledning. Att denna demokratiska process misslyckades genom hans efterföljare Chang-Kai-Shek och Mao Zedong och deras inbördeskrig jämte Japans förödande krig mot Kina är Kinas stora tragedi under 1900-talet. Alla efterföljande tragedier inklusive Tibets, Sinkiangs och Manchuriets är direkta följder därav.

Emellertid hade åtminstone kulturrevolutionen kunnat undvikas. Kina hade kunnat uppfylla sina konstruktiva löften mot Tibet under 50-talet. I stället valde Kina att våga det vanvettiga försöket att utplåna Tibets kultur, ett försök som var lika dödfött som vanvettigt och som i praktiken blev Kinas kommunistiska partis bankruttförklaring och självmords-återvändsgränd, genom att Kina även försökte utplåna buddhismen i hela Kina. Revolutionen i Kina hade kunnat styras i en konstruktiv riktning, men partiet valde 1966 att i stället styra det i destruktiv riktning. Kinas fall var därmed oundvikligt.

Det har pågått i ett antal år. Marknadsekonomi är dödsstöten mot ett centralstyrt och förenat Kina, och genom massmedias och särskilt televisionens inflytande blir det omöjligt att vända tillbaka. Kina kommer att gå samma öde till mötes som Sovjetunionen. Därom är jag och de flesta kinesiska upplysta medborgare övertygade.

Därmed vill jag vända mig från Kinas inre angelägenheter och mot våra vänners argument från de autonoma regionerna. Jag förnekar inte att våra vänner från Tibet, Sinkiang och Mongoliet har rätt. Men antag att Kina lämnade Tibet och Sinkiang. Vad skulle då Tibet få i stället? Landets gränser skulle öppnas för ett fullkomligt hänsynslöst kapitalistiskt utnyttjandesystem. Autostrador skulle dras kors och tvärs genom landet, klostren skulle bli turistindustrier med cirkusjippon, hamburgerbarer skulle öppnas i varje gathörn i Lhasa, staden skulle drunkna i trafik och avgaser, bordeller och kriminalitet skulle få insteg, och det skulle bli dödsstöten för tibetansk kultur. Vore det bättre än dagens ändå ganska måttfulla kinesiska kontroll av situationen?

Och vad skulle Sinkiang få i stället? Det skulle bli islamsk revolution där med samma inbördeskrig och anarkiresultat som i Afghanistan, Tadjikistan och Iran. Det skulle kanske bli en islamsk terrorregering utan kontroll över alla blodbad som skulle äga rum. Vore det bättre än Kinas ändå ganska nyktra sekulära behärskande av situationen?

Vår vän från Mongoliet har helt rätt i att den naturliga skiljemuren mellan våra båda folk är den kinesiska muren. Kina har själv byggt den för att utestänga mongolerna från Kina. Jag har inga argument att bemöta vår vän från Mongoliet med. Kinas förtryck av Mongoliet bottnar i att

mongolerna har varit det enda folk som Kina har fruktat då endast mongolerna någonsin hotat Kina innan Japan blev en stormakt. Därför har Kina alltid velat gardera sig mot mongolerna från uppförandet av den kinesiska muren till idag. Jag kan inte försvara Kina mot Mongoliet. Jag kan bara förklara varför Kina föredragit att hålla Mongoliet instängt som en ande i flaskan framför att släppa ut dessa förfärliga tartarer.

Ni kan trösta er med att det troligen inte kommer att gå bättre för Kina i framtiden. Marknadsekonomin kommer att öppna dörarna för alla lössläppta kapitalistdemoner, av vilka de farligaste är Japan, Amerika, droger, kriminalitet, prostitution och aids. Mest av dessa fruktar jag Japan, som redan förut visat sig kunna ställa till med obotliga skador för Kina.

Därmed ber jag att få tacka för att ni har velat lyssna på mig och särskilt vår vän mr Westerberg för att han organiserat detta intressanta möte. Vi har träffats på demokratisk basis, och bara våra vänner muslimerna har betett sig odemokratiskt genom att ta illa vid sig för att man uttryckt sina åsikter. Som förnuftig buddhist har jag aldrig kunnat acceptera islams intoleranta ensidighet, som måste resultera i vanvettiga diktaturer som ayatollah Khomeinis, Saddam Husseins, överste Khadaffis och andra liknande. Liksom jag tar avstånd från Kinas kommunistiska parti tar jag avstånd från islam, då båda stinker lika mycket. Tack för att ni i denna kinesiska konferens även ville lyssna på Kina."

Denna kines var av gammal mandarinfamilj från Kanton. Jag har aldrig fått veta hans verkliga namn, han har alltid refererats till som doktor Sun, och han vill själv av försiktighetsskäl inte kalla sig något annat, men det bestående intrycket av honom var av klok och vörnadsvärd respektabilitet, ett intryck som bara förstärktes ju mer jag fick uppleva av honom.

Som indisk buddhist yttrade sig Kim kanske fränare än någon annan mot Kina:

"Vår lärde vän från Kanton får ursäkta, men tyvärr kan vi inte skona Kina. Om det hade funnits fler kineser som vår lärde vän från Kanton vid inflytelsrika poster hade vi säkert sluppit det kinesiska bekymret. Vi har nu i dagar fått lyssna till dessa kinesiska argument om hur Kina har hjälpt Tibet med vägar och sjukhus, välfärd och industrialisering med mera sådan skit ("all that junk") medan samtidigt alla kultur- revolutionens fasor skriker i grälla färger och outplånliga historiska katastrofester från varje heligt kloster och tempel i Tibet. Jag måste få precisera vari det kinesiska brottet egentligen består. Tibet var känt för resten av världen som hemmet för all mystik. Det var ett dimomhöljt ouppnåeligt religiöst centrum utan motstycke, vars helighet var så legendomsusad och högstämd, att det verkade lika totalt oåtkomligt som den största av alla religiösa lockelser. Just denna mystik, som var Tibets hela väsen, ägnade sig kineserna åt att metodiskt och avsiktligt bryta ner sten för sten och avliva. Det hela var ett överlagt mord på en annan nation. Man kan bara jämföra detta med spanjorernas utplåning av Inkariket i Peru och kanske med tyskarnas hantering av Polen, men det är endast tyskarnas försök till utplåning av judarna som överträffar Kinas brott mot Tibet. Detta brott kan aldrig sonas, om inte Tibet får bli självständigt jämte det lika misshandlade Turkestan, och om inte Kinas kommunistparti upphör att existera.

Ett led i Kinas metodiska utplåning av Tibet som nation var stängningen av gränserna söderut mot Indien. Vi har under dessa dagar fått höra många intressanta historiska argument. Jag vill också komma med ett. All asiatisk civilisation har kommit från Indien. Där föddes hinduismen och buddhismen, och denna indiska buddhism spred sig till Bortre Indien och Kina och Japan och är ännu idag den mest civiliserande kraften i hela östra Asien. Kinas stängning av gränsen mot Indien var för Tibet en strypning av Tibets andliga pulsåder och ett kapande av ett fosters navelsträng i livmodern. Av alla kinesiska brott mot Tibet var detta det kanske grymmaste och mest utstuderat onda. Tibet hör

kulturellt ihop med Indien och inte med Kina. Indien har alltid tillfört Tibet positiva andliga stimulanser och ledare, men allt vad Kina har givit Tibet är förtryck och förtryckare. Vår lärde vän från Kanton försökte måla upp fasorna med ett Tibet och ett Turkestan utan kinesiskt beskydd, som då fullständigt skulle vara blottställda för kapitalistisk utsugning och exploatering med hamburgerbarer, bordeller, kriminalitet, droger och aids överallt. Utan att försvara turismen vill jag då fråga Kina om inte detta utsugit och exploaterat Tibet med rovdrift i alla dess skogar med miljökatastrofer och ökenutbredning som resultat utom utrotning av många arter vilda djur? Innebär inte Kinas eliminering av andra utländska exploaterande krafter att Kina försäkrat sig om ett monopol i hela Tibet, som möjliggör för Kina att kunna ta vad som helst i form av mineraler, guld och uran därifrån utan att ens behöva betala för det? Därmed har vi inte berört Kinas utnyttjande av Tibet som kärnvapendepå för långskjutande missiler, ett faktum som är lika viktigt att framhålla som utnyttjandet av Sinkiang, förlåt, Turkestan, som provsprängningsområde för kinesiska kärnvapen utan att Turkestans folk fått ge någon tillåtelse därtill. Kort sagt, vår värde vän från Kanton, allt vad ni säger är skitprat ("bullshit"). Tibet har ingenting att vara Kina tacksamt för medan kontakten med Indien, Nepal och Bhutan är livsviktig för Tibets andliga existens och liv. Därför måste vi inför världen insistera på att alla pass och vägar mellan Tibet och Indien öppnas och får förbli öppna utan restriktioner och helst även utan kontroll. Det är egentligen bara naturliga handelsvägar det är frågan om, som helt onaturligt har blockerats av Kina."

Dessa argument behagade Johannes mycket, som ofta haft svårighet att resa i Himalaya på grund av besvärliga kinesiska byråkrater och formaliteter. Även Kim hade haft svårigheter men klarat sig, då han kunde nepalesiska och kunde gälla för en nepales.

Tibetanen yttrade sig minst av alla. Han lyssnade mycket uppmärksamt men ville inte ge sig in på några debatter eller besvara ledande frågor. Det var först när kinesen lämnat oss som han slutligen i förtroende vände sig öppen hjärtligt till främst Johannes och mig och överraskade oss med följande bön:

"Med stor tacksamhet har jag lyssnat till allt vad som har sagts under dessa dagar, men jag kan inte besvara ett enda av alla era argument och frågor eller bemöta en enda av er. Jag kan varken försvara den kinesiska överhetens sak eller den tibetanska saken. I stället vill jag rikta en bön till er västerlänningar. Det är från er initiativen kommer i den värld som idag är, och det är därför bara ni som kan göra någonting åt saken. Men i Tibet och i det tibetanska livet är det bara en enda sak som någonsin har fungerat, och det är böner.

Därför vill jag be er att be för oss. Tänk på oss och bed för oss, och sprid detta budskap ut över världen. Tanken är det mäktigaste som finns, och tankens renaste manifestation är bönen. Naturligtvis finns det skillnad på böner och böner; sådana böner som ber om pengar och makt är mera värdelösa än dassapper och avföring, men en bön som ber för andras sak, som är konstruktiv och menar väl, som har en ärlig och god avsikt och som är väl övertänkt, är mäktigare än någon politisk handling i världen. Genom den goda bönen kommer vi som närmast den yttersta andligheten och den högsta upplysningen, och det finns kanske ingen högre och ädlare strävan vid sidan av den inre meditationen. Men till och med meditationen kan vara mera egoistisk än den sanna bönen.

Därför är mitt enda budskap till den omvärld som vill hjälpa Tibet: giv oss era böner. Ägna oss era tankar. Vår svåraste tid är redan över, vi blir kanske självständiga redan inom tio år, men den goda sanna bönen är den viktigaste motorn i alla konstruktiva omvälvningar. Vi ber inte om pengar och vapen mot kineserna. Allt vad vi behöver är era böner."

Det var lämpligt att våra samtal avslutades i och med den tibetanska munkens rörande argument. Ingen hade liksom någonting mera att säga. Det var bara Kim, jag och Johannes kvar, och vi var överens om alla tre att det var lämpligt att betrakta det hela som avslutat.

Detta var förmiddagen den 23 juli 1993. Vi hade träffats första gången den 2 juli, så denna intressanta konferens hade ägt rum under sammanlagt 21 dagar. Jag hade bara varit närvarande under tre av dem och knappast haft någonting att säga själv, som en annan Parsifal. Min uppgift hade i stället varit att försöka samla materialet, göra det åskådligt och ge det en sanningsenlig dokumentation, liksom Johannes uppgift hade varit att samla de sju ytterst olika parterna under ett tak och få dem att förstå varandra. Det var vår uppgift att få fram dessa sjus argument, få dem presenterade och kanske uppmärksammade. Denna redogörelse är i all sin koncisa sammanfattning i alla fall bättre än ingenting, den borde ha skrivits på engelska men hade i så fall blivit ännu mera knapphändig; nu är den i alla fall presentabel och kan kanske översättas till engelska, och i värsta fall kan den alltid kompletteras efteråt om det skulle behövas.

Kim och Johannes stannar ännu i Lhasa, jag hinner träffa dem ännu i morgon innan jag själv reser vidare till Peking den 25.7 för att därifrån fortsätta till Sverige. Både Johannes och Kim far tillbaka till Indien när den värsta monsunen är över och det börjar bli kallt i Tibet.

16.

Knappt hade vi kommit tillbaka till Lhasa igen, så blev den ena efter den andra magsjuk igen. Snart var fem av männen utslagna och däribland den ena reseledaren. Den egentliga reseledaren hade trots så många tidigare vistelser i Tibet legat dödssjuk i tre dagar under vår rundtur norrut.

Den tibetanska diarrén är någonting alldeles förfärligt. Det börjar med att man blir sprängfylld av gas, som man inte kan få ut. Det är oerhört plågsamt, spänningarna i magen är olidliga, och har man tur kan man få ut gasen genom rapningar. Sedan börjar lavemanget, fast motsatsen, eller den nedåtriktade fontänen. Under ett helt dygn bara rinner man ut i kloaken; det finns ingenting man kan göra åt saken. Om man då dessutom ligger i tält ute i vildmarken och fontänen behagar börja spruta plötsligt när man på natten ligger i sovsäcken, så är man sannerligen förlorad och alla ens kläder också.

Tydligt överansträngde jag mig igen den 23.7, då mina samtal avslutades med mina lokala vänner, och följande natt drömde jag bara om energiska hantverkare, som höll på i vårt sovrum med att måla om, byta gardiner, laga fönster, snickra, och så vidare, utan att de förstod att det var lämpligare att göra sådant på dagen. Jag började sedan spruta klockan fem på morgonen. Dagen kröntes av lunchen hos borgmästaren, vars högtidlighet inte blev helt till allas belåtenhet, då alla inte fick sitta vid samma bord; utan det blev ett honnörsbord och ett minoritetsbord, vars sex utbölingar fick sitta och titta sex av honnörererna i ryggen. Borgmästaren erbjöd sig att bjuda den som önskade på whisky, endast två anmälde sig frivilligt, varpå det visade sig att hotellrestaurangen inte hade någon whisky. I stället bjöd borgmästaren då på ett slags ciderläskeblask, som märkvärdigt många ville ha. Bredvid borgmästaren satt det en kines, som bara kunde kinesiska fastän han bott 24 år i Tibet, och man frågade sig om han var en politruk eller borgmästarkontrollant. Borgmästaren var tibetan och mycket hjärtlig och visste inte hur länge han skulle få fortsätta vara borgmästare. I varje fall hade han redan hunnit starta mängder av berömliga skolbyggnadsprojekt omkring i hela Tibet, mot vilka vår enda lilla svenska skola framstod som ett tillskott av en droppe i oceanen. Men hellre en generös droppe än

ingenting alls, och troligen motsvarade inte heller alla borgmästarens vidlyftiga skolprojekt mer än bara en bråkdel av det verkliga behovet.

Man kommer tyvärr inte ifrån, att den kinesiska närvaron i Lhasa är oerhört deprimerande. Man märker det inte de första dagarna, men efter tre dagar börjar man upptäcka sinofieringens förlamande och deprimerande effekt på det tibetanska livet. Innan kineserna kom fanns det inga flygare i Tibet, och många tibetaner menar, att flygarna är avrättade kinesiska reinkarnerade soldater, som man bör låta leva, så att de får genomgå sitt straff av föraktlig flygexistens. Innan kineserna kom fanns det inget öl i Tibet. Genom ölet har alkoholkonsumtionen tilltagit kraftigt, och man påträffar sönderslagna flaskor överallt och även ute i naturen för lekande barn och hundar att gå och skära sig på. De flesta tibetaner som dricker är arbetslösa, och de slår sönder flaskorna av ren förtrytelse. De kan inte få något jobb, emedan de saknar utbildning, emedan kineserna berövat tibetanerna deras utbildningsmöjligheter. Sedan säger kineserna: "Se på dessa värdelösa tibetaner! De duger ju till ingenting! De kan varken arbeta eller studera!" Och med det som argument inplanterar de fler kineser i Tibet utan att ens ifrågasätta deras egna kinesiska herrars politik när de med våld berövar tibetanerna både rätten till utbildning och rätten till arbete.

Med den största svårighet kunde jag på eftermiddagen efter den sällsamma banketten ta mig ut på stan för att säga adjö till mina vänner. När jag kom tillbaka igen fortsatte jag genast att spruta. Detta är vår sista dag i Tibet, och min rumskamrat frågade mig om jag tyckte att resan hade varit värd sitt pris. Svaret var ja och nej. Priset hade varit högt, och den största svårigheten hade för min del varit, att jag känt mig bunden av skolföreningen och dess aktiviteter. Bara tre dagar hade jag kunnat ge åt mina egna kontakter och den improviserade men kanske ändå nog så viktiga konferensen, medan 25 hade gått åt till att följa med i gruppens program. Å andra sidan hade jag fått se mera av Tibet än vad jag hade kunnat drömma om och fått en introduktion i alla de viktigaste klostren omkring Lhasa (utom Samye, det allra äldsta), och inte ens mina vänner Johannes och Kim hade ännu upplevat Nam Tso. Och fördelarna uppvägde nackdelarna. Kanske att jag underskattar resultaten av konferensen och mina egna insatser i den, och kanske att genomförandet av en sådan konferens var något att vara stolt över och något som omedelbart borde överskugga både priset, diarréerna, strapatserna och eventuella mindre besvikelser på vissa medresenärers ytliga turistmentalitet.

17.

Vad ska man då säga om Kina? Vi begav oss ut till den kinesiska muren tidigt om morgonen innan ännu turistfloderna hunnit vakna. Vi kom ostörda upp på muren och fick ta del av all dess vidunderlighet. Problemet var bara det, att man inte såg någonting, då dimman låg tät och det dessutom regnade. Vi fick promenera bäst vi ville i allsköns ro upp och ner för muren, vilket var som att beträda en berg- och dalbana till fots i drypande väta, ogenomtränglig dimma och äckligt regn utan att se något av landskapet eller ens det närmaste tornet framför oss, som världens blindaste turister. Det hela var ganska ironiskt och groteskt.

Vi fick även gå ner i de kejsarliga gravarna från Mingdynastin under 14-1600-talen. Dessa gravar var bara en, då de andra ännu var outgrävda. Under marken hade kejsaren byggt liksom en bunkerstad åt sig och sina döda gemåler. Det var ett jättelikt förvaringsrum för tre lik byggt med lika astronomiska allmänna medel som den kinesiska muren, som kejsaren förbrukade en femtedel av Kinas befolkning till att bygga under 15 år. Minggravarna var som byggnadsverk ännu tommare. Som

en i vår grupp uttryckte det: "Mycket intressant att ta sig så djupt ner under jorden för att få se röda trälådor. Det här liknar mest en utställning hos en begravningsbyrå." Och märkvärdigare än så var inte resultatet av all denna Mingkejsares fåfänga.

Och vad ska man då säga om Kina idag? Nu kommer mina åsikter att färgas ganska mycket av mina vänners och främst Johannes Westerbergs. Min egen erfarenhet blev tyvärr att kineserna var ohederliga och osympatiska. "Lita aldrig på en leende kines!" sade Johannes till mig, och jag fick tyvärr erfaras att hans varning var befogad. Kineserna betraktar utlänningar från väst som penningmjölkkor utan mänskligt värde, som bara är till för att utnyttjas och mjölkas. Deras utpressningsmetoder är generande och besvärliga, och enda sättet att undvika dem är till slut att bara gå förbi dem och vägra befatta sig med dem. Kineserna är alltför opportunistiska för att kunna göra affärer på ett hederligt sätt. Kina är därför som nation ännu mycket omogen, knappast rumsren och knappast en nation bland de andra nationerna. Naturligtvis bör man se detta mot bakgrunden av Kinas olyckliga 1900-talshistoria, då allt bara gick på tok för Kina från början till slut, men mest ansvarig för situationen gjorde sig en enda man: Mao Zedong.

Det har sagts att kulturrevolutionen under Maos sista tio år genomfördes av 'de fyras gäng' och att Mao själv var oskyldig, men vem som än genomförde kulturrevolutionen, så var Mao det kinesiska kommunistpartiets ende ordförande och därigenom den högste ansvarige. Faktum är, att han startade kulturrevolutionen själv, han tyckte det var ett roligt och progressivt jippo, han genomförde det främst med den starka motivationen, att det var ett sätt för honom att kunna behålla makten, fastän han började bli för gammal och inkompetent; och kulturrevolutionens förödande destruktivitet kom inte av sig förrän tre år efter hans död och hade då rasat i hela Kina med Tibet och Turkestan i fjorton förfärliga år av terror och förödelser. Mao var även ensam ansvarig för alla de andra katastrofala misstagen under hans tid, som användandet av jordbrukarmassorna till industriarbetare, så att det blev hungersnöd och 43 miljoner kineser omkom på grund av detta, han var den drivande kraften bakom kärnvapensprängningarna i Sinkiang, den brutala ockupationen och omfattande förstörelsen av Tibet och hela dess kultur, anfallskriget mot Indien på två fronter och alla de omfattande stalinistiska massavrättningarna inom det egna landet på sådana oliktänkande som han själv uppmuntrat till att komma med uppbygglig kritik mot regeringen, så att denna skulle kunna bättra sig. Den bättrade sig inte utan avrättade kritikerna i stället. En sådan man började den lika gode kålsuparen president Nixon av Amerika göra affärer med från 1972. Dessa USA:s affärer med Kina har sedan dess aldrig avbrutits utan ständigt bara utvecklats, så att Kina idag är den nation i världen som får mest hjälp från USA.

Även i Europa besjälades man redan på 60-talet av denna vurm för personkulten i Kina. Jean-Luc Godard gjorde en smickrande film om Mao, överallt i Europa engagerade sig intellektuella för kulturrevolutionens sak, att ta parti mot Amerikas inblandning i kriget i Vietnam hade som konsekvens att man måste ta parti för Mao med allt vad Mao innebar, och alla struntade i tibetanerna. Tibet var levande begravet 1966-79, klostren var döda och förstörda, ingen tibetan fick praktisera någon form av buddhism, och först när tibetanerna fick komma fram igen efter 1979 och livet fick börja om från början igen i klostren, började man acceptera att tibetanerna över huvud taget fanns till. Men före det var det bara fritt fram för Maokulten i hela Europa. Han inte ens kritiserades. Och eftersom de levande begravda tibetanerna inte gav ett ljud ifrån sig i sina gravar, fastän de ännu levde, så ansågs de inte existera. Denna totala likgiltighet för tibetanerna och deras totalförstörda civilisation och kultur är ett brott som hela den 'civiliserade' världen gjorde sig medskyldig till: den blundade och teg inför det värsta brottet mot mänskligheten efter det andra världskriget, och detta brott fortsätter

ännu idag att begås av alla som utan att ens rycka på axlarna låter Kina fortsätta förtrycka Tibet.

Kommunistpartiet sitter ännu vid makten och tar för givet att världen nu skall välkomna Kina som en nation bland andra nationer utan vidare och som om Mao och hans brott aldrig hade existerat. Vi frågade vår kinesiske guide i Peking om Kinas förhållande till Tibet, och han svarade: "Tibet tillhör Kina. Så har det alltid varit, och så skall det alltid vara. Punkt, slut. Det existerar inga problem." Han visste ingenting om Kinas bombning av kloster i Tibet och menade att sådant bara var illvillig propaganda. Vi fick den uppfattningen att han måste stå för dessa åsikter om han ville behålla sitt jobb.

Kineserna har alltid förts bakom ljuset av sina härskare, och de har alltid fogat sig i sina överordnades beslut utan att våga vara kritiska. Härskarna har alltid kunnat göra vad de ville med dem, och de har alltid hållit sina egentliga förehavanden hemliga för folket. Även Mao styrde Kina enväldigt med undanhållandet av sanningen som en viktig del i maktutövningen. Vi lärde oss i Europa så småningom att sådant aldrig kan löna sig i längden, medan Kina ännu verkar ha långt kvar till denna demokratiska mognadsprocess. En ljuspunkt är Hongkong om än kanske den enda, men ingen vet vad som kommer att hända där efter den första juli 1997 om knappt fyra år. I värsta fall drabbas Hongkong av samma totala lamslagning av hela samhället som Tibet. I bästa fall upphör Kina att vara kommunistiskt före det.

18.

Tibets självständighetshistoria i modern tid.

1912 förklarade sig Tibet formellt självständigt från Kina efter Manchudynastins fall 1911. Ett av de få länder som tog denna självständighet på allvar och erkände den var England, som alltid respekterade den. Kina däremot vägrade acceptera den, vilket ledde till att kineser under 38 års tid bara kunde resa till Tibet via Indien med brittiskt visum. 1947 blev Indien självständigt från England, och Indien övertog då Englands förbindelser och förpliktelser mot Tibet. När folkrepubliken Kina utropades i oktober 1949 blev en av dess primära målsättningar att lägga beslag på Tibet; program hade redan gjorts upp om dess annektering. Redan 1950 blev den planerade invasionen verklighet, och Lhasa vädjade till världen och till FN om hjälp. England och Indien tog upp frågan i FN. Tibets status av självständig stat visade sig då vara oklar (efter 38 års reell självständighet), och Indien hoppades på en fredlig lösning. Den fredliga lösningen åstadkoms i Peking, där en delegation från Lhasa tvingades samtycka till 17- punktsprogrammet, som innebar att Tibet frivilligt blev en del av Kina mot att Kina garanterade Tibet full autonomi. Alternativet var öppet krig. Under öppet hot om blodigt krig, alltså under vapenhot, gick delegaterna med på överenskommelsen.

Den systematiska religionsutrotningen, folkmordet och tvångsinplanteringen av kineser i landet vidtog nästan genast. Redan 1956 var klosterbombningar och masstvangssteriliseringar ett faktum, medan massor av tibetanska barn systematiskt tvångsevakerades till Kina för att uppfostras till goda kommunister och klostren tömdes på munkar och nunnor som tvingades till dödligt kroppsarbete och äktenskap mot sin vilja.

I mars 1959 ansåg Dalai Lama med sin autonoma regering att kineserna brutit mot 13 av de 17 överenskomna punkterna av fördraget och förklarade därför detta ogiltigt. Tibets fullständiga självständighet och oberoende utropades ånyo. Kineserna vidtog genast åtgärder och ämnade arrestera

och likvidera hela den tibetanska regeringen, men Dalai Lama flydde och upprättade sin exilregering i Indien.

Premiärminister Nehru i Indien ville att Dalai Lama skulle återvända till Tibet och söka en fredlig uppgörelse med kineserna, men Nehrus samarbetspolitik med Kina kom av sig när Kina anföll Indien på två fronter, i Ladakh och i Assam.

Tibets självständighetsförklaring från mars 1959 har aldrig tagits tillbaka av Dalai Lama och hans exilregering och gäller alltså fortfarande efter 34 års oavbrutet motstånd mot den kinesiska ockupationen av Tibet. Rent rättspolitiskt och folkrättsligt har alltså Tibet varit självständigt sedan 17 mars 1959 och har det bara tillhört Kina i detta århundrade under åren 1900-1912 och under inte ens åtta år från den 23 maj 1951 till den 17 mars 1959.

Vid självständighetsförklaringen 1912 omfattade Tibet utom sin nuvarande yta även allt land upp till Altyn-Tag-bergen och sjön Koko Nor (Tsing Hai) och österut till de trakter där Huang Ho och Yangtse Kiang flyter som närmast varandra. Kina gjorde inte bara om Tibet till en exploaterad och förslavad provins utan stympade även dess naturliga gränser.

Något bör nämnas om Panchen Lamas märkliga ställning. Han är officiellt Tibets andliga överhuvud, medan Dalai Lama är dess statsöverhuvud. I praktiken har rollerna varit ombytta: Dalai Lama har agerat som en oomstridd andlig ledare, medan Panchen Lama gjort sig bemärkt för märkliga politiska turer. När engelsmännen kom till Gyantse 1904 flydde Dalai Lama (XIII) till grannlandet Mongoliet i norr medan Panchen Lama (IX) stannade kvar och träffade överenskommelser med engelsmännen. När Kina angrep Tibet 1910 flydde Dalai Lama till Indien medan Panchen Lama stannade kvar och träffade överenskommelser med Manchudynastin. När Tibet förklarade sig självständigt från Kina den 16 december 1912 fann sig Panchen Lama i en så besvärlig politisk situation, att han såg sig tvungen att fly till Kina, där han levde under Kuomintang och Chang-Kai-Sheks beskydd under fåfänga försök att få återkomma till Tibet. Han hade politiskt gjort bort sig så totalt, att han kunde återkomma först i sin likkista 1935.

När Kina överföll Tibet 1950 var det med den officiella föranledningen, att den då 13-årige nye Panchen Lama (X) hade bett Kina komma och befria Tibet. Kommunistiska kupper har alltid genomförts på det sättet: kuppmaakarna har hävdad att någon uttryckligen bett dem komma och lägga beslag på all makten. När Dalai Lama flydde från Tibet 1959 stannade Panchen Lama kvar och fortsatte samarbeta med kommunisterna, med eller mot sin vilja, vilket han redan hade gjort sedan 1952, då han ju var kinesernas kandidat till titeln. Han var inte den ende obestridlige kandidaten - det fanns en annan också, en tibetansk kandidat, en liten pojke, som under en pilgrimsfärd från Tashilumpo till Indien hade eliminerats - ingen vet något om honom efter att kineserna arresterade honom i Yatung strax norr om Sikkim. Det var kommunisterna som etablerade den kände Panchen Lama vid makten, men när han vid mogen ålder vågade säga ifrån och ta Dalai Lamas parti i Indien fick han ändå tillbringa ett tjugotal år i isolering i Kina, under långa tider svårt torterad och fullständigt isolerad från yttervärlden, tills han gick med på att samarbeta igen. Vare sig han var en falsk eller en äkta Panchen Lama var hans ställning djupt tragisk. Han dog för fem år sedan fastän han var flera år yngre än Dalai Lama. Hans död inträffade under mystiska omständigheter, och i samband därmed avled ett antal medlemmar i hans familj enligt kineserna av hjärtattacker. Många menar dock att hjärtattacker inte kan vara så epidemiska som de blev inom Panchen Lamas familj efter dennes död.

Av de mänskliga rättigheterna har Kina brutit mot 19 punkter i Tibet:

§ 3 Rätten till eget liv, frihet och personlig säkerhet har kränkts genom mord, våldtäkter, fängelsestraff utan rättegång och godtyckliga avrättningar.

§ 4 Förbudet mot slaveri har kränkts i det att Kina i det officiella ärendet att befria Tibets människor i stället gjort dem till sina egna slavar.

§ 5 Förbudet mot tortyr och mot grym, omänsklig och förnedrande behandling av människor har kränkts genom att allt detta genomförts mot den tibetanska befolkningen.

§ 9 Förbudet mot att utsätta folk för godtyckliga arresteringar, kvarhållanden och landsförvisningar har kränkts.

§ 12 Förbudet mot att inkräkta på folks privatliv, familjeliv, hemliv och korrespondens och mot ärekränkning samt rätten till lagens skydd mot sådant har kränkts genom tvångsskilsmässor, tvångsfamiljeupplösningar och berövandet av barn från deras familjer mot barnens vilja.

§ 13 Rätten till rörelsefrihet till och från och inom sitt eget land och från vilket annat land som helst har berövats tibetanerna.

§ 16 Att äktenskap får ingås endast genom båda parternas egna fria vilja har kränkts i genomförandet av de många tvångsäktenskapen mellan munkar och nunnor och genom att många tibetanskor tvingades gifta sig med kineser.

§ 17 Rätten till egendom och förbudet mot att berövas sin egendom kränktes genom masskonfiskeringar då tibetanerna ofta berövades allt utom kläder och hushållsartiklar.

§ 18 Rätten till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet berövades tibetanerna.

§ 19 Rätten till åsiktsfrihet berövades tibetanerna främst genom att tibetanernas böcker och skrifter systematiskt förstördes.

§ 20 Rätten till fredliga möten förbjöds av kineserna då endast möten som utlysts av kineserna blev tillåtna.

§ 21 Rätten till politisk valfrihet i det egna landet förbjöds av kineserna.

§ 22 Rätten till social säkerhet förvägrades tibetanerna, då 1) Tibets ekonomiska resurser gick till Kina, 2) de sociala förändringarna i Tibet skedde till tibetanernas nackdel och 3) man försökte utrota tibetanernas religion.

§ 23 Rätten till arbete, till egen valfrihet av arbete, till god arbetsmiljö och till rättvis lön förvägrades tibetanerna genom tvångsarbete under omänskliga förhållanden och utan lön.

§ 24 Rätten till vila och semester från arbetet förvägrades tibetanerna.

§ 25 Rätten till dräglig levnadsstandard och tillgång till läkarvård samt alla mödrars och barns rätt till särskilt skydd kränktes genom att alla tibetanska ekonomiska tillgångar omhändertogs av Kina.

§ 26 Rätten till fri utbildning och uppfostran kränktes genom att tibetanernas egna utbildningsanstalter stängdes och ersattes med kommunistiska propagandaskolor samt genom att de tibetanska barnen berövades sina föräldrar för att indoktrineras i tvångspropaganda.

§ 27 Rätten till deltagande i det egna landets kulturliv berövades tibetanerna genom att kineserna försökte eliminera den tibetanska kulturen och ersätta den med ateistisk kommunism.

§ 29 Att den personliga friheten bara får begränsas genom tillbörlig hänsyn till andra människor kränktes av kineserna kanske mest genom bombningarna av tibetanska kloster, som byggts mest för att värna om den personliga friheten och integriteten.

Brotten mot de mänskliga rättigheterna i Tibet har pågått oavbrutet i mer än 40 år, då det systematiska, metodiska och överlagda folkmord på tibetanerna som inleddes 1950 aldrig har avbrutits fastän Kina är med i FN och permanent medlem i Säkerhetsrådet. Utvecklingen går nu åt rätt håll och har gjort det ända sedan Mao Zedongs död 1976, men den har hela tiden bromsats av kineserna (ex. Himmelska Fridens Torg i juni 1989). Ovanstående uppgifter om brotten mot de mänskliga rättigheterna i Tibet var klara och internationellt kända redan 1960 genom Internationella Juristkommissionens i Genève utförliga undersökningar och alltså långt innan kulturrevolutionen inleddes. Ingenting gjordes åt saken då, och egentligen har ingenting gjorts heller sedan dess, utom av tibetanerna själva, som bygger upp sina kloster igen med egna medel medan kineserna fortsätter att obehindrat exploatera deras land.

19.

"En inflytelserik person i så gott som varje familj är farbrodern, som är munk. Fastän han kanske lever någon del av året i kloster och använder mycket tid till resor har farbrodern alltid en säng stående i hemmet; det är också han som står för lärdomen i huset. Han svarar för att en av hans brorsöner, den näst äldste, utbildas till munk och att de övriga barnen får lära sig något.

Den äldste sonen vet, att när han gifter sig och ärver faderns hem och övriga ägodelar, så är det han, den näst äldste, som får den stora äran att bli munk. För de av oss som lever i länder där religionen inte har så stort inflytande är det svårt att uppskatta till vilken hög grad Himalayaborna anser att munkens liv är särskilt eftertraktat. Vi, som föds till att begära världsliga ting, har inte så mycket till övers för andligt liv. Barnen i Himalaya däremot får lära sig att respektera sina lärare, att tycka om böcker och att tänka på att livet bara är en övergående fas på vägen till fullkomning. Grunden för det andliga livet i Tibet är respekten för det skrivna ordet och att allt skrivet tas på allvar. Därmed är tibetanerna liksom judarna framför allt ett skriftens folk, och det är munken som uppbär detta ansvar. Att få bli munk är för pojkar ett stort privilegium och en stor social och andlig utmärkelse. De vet också att deras farbroder, som är munk, lever ett mycket intressant liv.

"Ett bättre liv är inte möjligt. Jag har ingen hustru, inga barn som skall ha mat, jag behöver inte arbeta på fälten eller ge mig upp i bergen för att leta reda på en försvunnen ko eller häst. Jag har inga bekymmer i världen, jag är fullständigt fri; jag har visserligen inget guld eller silver, men jag äger den största skatten av alla, som är att förstå den buddhistiska läran och dess sanna natur. Inget annat liv kan jämföras med det som är ägnat åt Dharma." (insikt)

Kineserna och några andra europeiska forskare har kallat munkarna i Tibet och Himalaya för parasiter. En sociologisk film om Ladakh, som gjordes för inte så länge sedan, har till och med framställt de nuvarande klostren som fruktansvärda instrument för utnyttjande av de fattiga. Många förstår inte att det förhåller sig precis tvärtom. Klostren är ekonomiskt fördelaktiga för alla. I själva verket finns det inte mycket jordbruksmark som lämpar sig för konstbevattning och som kan brukas. Om jordbruken delades lika mellan barnen eller endast mellan sönerna hade på några få generationer befolkningen ökat så att valet stått mellan svält och emigration. För en jordbruksbefolkning i områden med begränsad tillgång på odlingsbar mark är det absolut nödvändigt med någon form av födelsekontroll. Frivilligt celibat tycks vara en av de bästa metoderna för att stabilisera folkmängden. Genom att ta sig an son nummer två från familjerna begränsar klostren i Himalaya folkökningen på ett naturligt sätt.

Det är ett faktum att traditionen med jättelika byggnadsverk går tillbaka till Antiken, men en elvavåningars fästning uppförd på 600-talet måste ha varit en av de första skyskraporna i världen. Vi känner väl till Potala, Dalai Lamas palats i Lhasa, som byggdes under senare delen av 1600-talet och som har 16 till 19 våningar. Vad det rätta talet än är så måste det ha varit en av de högsta och största byggnaderna i världen under flera sekler. I Europa överträffades det först 1922 av en skyskrapa i Belgien.

Det viktigaste inslaget i kulturen i Himalaya är av estetisk natur, inte ekonomisk. Så till exempel kan en dörr på sina sneda gångjärn få gnissla men ändå vara dekorerad med de mest utsökta utsirningar. I detta fall anses dörrens estetiska roll vara lika viktig som dess funktion om inte viktigare. I vår moderna värld gäller snarare motsatsen. Vi använder mer tid och pengar på effektivitet än på konstnärlig utsmyckning. När vi någon gång använder den är det som försäljningsargument för att vädja till konsumenten. Begrepp som effektiv, praktisk och bekväm har alltid företrädde framför skönhet. Så har det varit för oss sedan funktionalismen bröt igenom på 1900-talet medan vi ännu på 1800-talet också satte skönhet i första rummet. För en tibetan är ordet för lycka synonymt med skönhet, medan vi numera kanske vill ersätta skönhet med bekvämlighet. Vårt skönhetssinne är tyvärr avtrubbat nästan till obefintlighet genom vår bekvämlighet, och estetik existerar knappast längre för oss. Häri ligger en av de stora skillnaderna mellan vår västerländska och den himalayiska världen.

Ett känt fenomen i Tibet är den så kallade tibetanska sjukan eller bergssjukan, som främst bergsbestigare drabbas av. I Sverige finns ett liknande fenomen som kallas för lappsjukan. Alla som bott i Lappland känner till det. Symptomet är ett beroende av närkontakt med den egna hemjorden som är starkare och svårare ju fattigare och oländigare denna hemjord är. I Himalaya yttrar sig detta fenomen bland bergsbestigare som så, att de helt enkelt ständigt måste bege sig tillbaka och bestiga samma omöjliga berg igen om de så stupar på kuppen. Många har offrat sina liv för K2 på detta sätt. Har man varit bland bergen i Himalaya är detta fenomen det verkligaste tänkbara. Det är sällsynt att en resenär till Himalaya inte till varje pris känner att han måste återvända dit. För Sven Hedin blev sjukan till en mani som ständigt drev honom tillbaka till "sin kalla brud i Asien", de tibetanska öknarna och bergen. Man är helt enkelt förlorad från det man för första gången sätter sin fot på den tibetanska högplatån. Ja, det räcker rentav av med Darjeeling eller Kathmandu, så är man fast."

- efter Michel Peïssel.

Den svenska skolan i Katsel invigdes hösten '94, och vi besökte den i maj '97. Den är unik i sitt slag i hela Tibet och hade då 184 elever av vilka 73 bodde på skolan. Då skolan var fullbelagd med bara fyra klasser hade man ännu inte kunnat satsa på att ha den komplett med sex klasser. Tyvärr hade kineserna hösten '96 insisterat på att varje klassrum skulle domineras av jätteporträtt av Mao med andra röda, fula och utdöda partikoryféer. Andra länder har försökt genomdriva liknande skolprojekt i Tibet, men bara den svenska skolan har tills vidare lyckats.

Strulresan.

Våren 1993 i Europa.

Följande brev kom från doktor Sandy i Budapest:

"Min käre vän, bekymra dig inte. Lämna Turkiet åt mig. Allt är en enda röra där och troligtvis hopplöst omöjligt att sortera ut, men du kan inte göra någonting åt saken, absolut ingenting, för du känner inte turkarna, och du kan inte tala turkiska. Kurderna är nu helt desperata, och turkarna vet inte vad de ska göra med dem, så de ställer till med en stor internationell kampanj mot armenierna i stället, det enda folket i världen som moraliskt understödjer kurderna, som om all moralisk energi hos kurderna kom från dem. Lämna bara kurderna och armenierna och turkarna åt mig. Jag ska ta hand om situationen. Beträffande er lokala chef, som tog initiativet till att likvidera CCA, så be honom dra åt fanders. Han kan gå hem. Gör er bara av med honom. Han är fullständigt värdelös. Man kapitulerar inte i CCA. Man bara vinner.

Då är din egen arbetssituation mycket viktigare än denna politiska oreda med desperata kurder. Jag råder dig att stanna hemma, ta det lugnt, lugna ner dig och sköt dina egna affärer. Att resa är hälsosamt och den bästa bot som finns för allt möjligt, men att resa för mycket är varken bra för ens hälsa eller för ens ekonomi. Jag skulle råda dig att i stället koncentrera dig på din viktigare resa till Indien och att till dess koncentrera dig på ditt arbete. Om du nu kommer ner till det Balkanska kaoset och får dina cirklar störda och sedan kommer hem minuten innan du ska resa till Indien, så kommer hela din höst att bli en enda förskräcklig röra, och det blir ingenting kvar av ditt arbete, din ekonomi eller din mage. Ta det lugnt, stanna hemma, sköt dina egna affärer, och bekymra dig inte!

Vi ses väl igen någon gång, Sandy."

Onsdag 15 september hade jag ännu inte fått mitt beställda visum till Bulgarien. Jag skrev då följande brev till mina vänner där:

"Jag är mycket ledsen, men det har inte gått som det skulle den här hösten. I tio dagar har jag väntat på ett visum till Bulgarien, som de lovade på den bulgariska ambassaden i Stockholm att bara skulle ta sex, och nu går tåget. Jag tänker inte betala 100 D-mark för ett visum vid gränsen, vilket betyder att jag inte kommer till Bulgarien den här gången. Det är den bulgariska byråkratins fel, som gör den sämsta tänkbara reklam för Bulgarien. Detta är synd, då Bulgarien verkligen har vänner som uppskattar Bulgarien för dess rika musik- och kulturliv och religiösa ortodoxi. Bulgarien har ingenting att vinna på att skrämja bort sådana vänner inte bara vid sina gränser genom tvångsvisumutpressning utan dessutom med sin byråkrati i sina utländska ambassader."

När jag kom hem 12 oktober (1993) hade det beställda visumet till Bulgarien fortfarande inte kommit.

Här följer nu min resedagbok från denna Strulresa:

1.

Samtalen med doktor Sandy var mycket givande, och vi kunde i princip sitta och prata hur länge som helst medan samtalet aldrig upphörde att bli mer intressant. Desto mera angeläget kändes det för mig att försöka memorera våra intressanta samtal så att jag kunde få dem snabbt dokumenterade genast utan att något av det viktigaste gick förlorat.

Naturligtvis började han med att förhöra mig om min hälsa. Det börjar alltid så. Beträffande det att mina magsymptom praktiskt taget försvunnit kanske i och med Tibetresan hade han inga kommentarer utan bara ett typiskt läkarpokersansikte att uppvisa som vägrar ta en patient ur hans illusioner om dessa är goda; men när jag berörde de nya hjärtsymptomen sade han genast och nästan avbröt mig:

"Stress. Du måste upphöra med musiken. Du plågar ihjäl dig med den. Har jag inte rätt?"

Därmed var vi inne på det vidlyftiga ämnet om vad jag egentligen borde ägna mig åt i livet.

"Du klamrar dig fast vid musiken som en dum kapten vid sitt vrak fastän han vet att han själv kan simma men inte vraket. Du måste släppa det. Du seglar genom livet med en dragg ute som hela tiden bromsar dig så att du inte får någonting gjort. Du har gjort ditt inom musiken. Lämna den i fred. Du har vuxit ifrån den. Vad du skriver är mycket viktigare, och det är din skyldighet att se till att det kommer ut så att världen får läsa det och särskilt den engelsk-talande världen."

Han menade att det var mitt musikaliska engagemang som alltid hindrat mig från att verkställa mitt genombrott som författare och att det var min absoluta skyldighet att inte bara se till att alla mina manuskript på svenska blev renskrivna och tillgängliga för alla utan att jag även själv borde översätta alla dessa till engelska. Han förelade mig alltså ett betydande arbete.

Mitt musikliv försvarade jag med att jag ännu inte var färdig med det. "Jag kan inte fatta något beslut förrän jag åtminstone fullbordat inspelningen på band av alla mina verk."

"När du är färdig med inspelningarna börjar du bara om från början igen och satsar så mycket tid och energi på teknisk exekvering att både ditt komponerande och ditt skriveri hamnar på hyllan. Det är bättre att hugga av dig vänstra handen om den sålunda bara tjänar dig till förförelse."

Det var hans uppriktiga mening om mitt liv som misslyckad pianist.

Han hade rätt så till vida att jag upphört att utveckla mig våren 1986 när jag lämnade min sista organisttjänst, att jag inte komponerat någon ny ballad efter den senaste fullbordan hösten 1987, att jag inte mera breddat min repertoar efter uppgivandet av min musikateljé på 4-e Långgatan sommaren 1991 efter bråket med rockgrannen ovanför som Hyresnämnden inte givit mig någon hjälp emot, och att jag sedan dess knappast blivit bättre men däremot i stället mera kritisk. Man kan säga att min musik kämpar en ojämn kamp mot verkligheten.

Vi talade naturligtvis mycket om CCA och dess fall. I detta ämne var han mera fryntlig och var benägen att vifta bort det som en småsak. "Det uppstår alltid på nytt och fortsätter sin verksamhet ändå, och dess nya namn är mycket bättre och mera betecknande. Du kan lugnt sätta det på pränt i din tidskrift, så stor spridning som den ändå har i världen." Han vidhöll absolut att mr "Defeat", som tagit initiativet till CCA:s skrotning, inte var pålitlig och borde avpolleteras. "Han har gjort sitt. Han får själv stå för det nederlag som endast han har erkänt, och därför har han all rätt att gå hem och stanna utanför i fortsättningen."

Han visste inte vad han kunde göra i Turkiet utom att dra i sina trådar, orientera sig i det aktuella läget och fortsätta försöka inge kurderna hopp. "Det är ingen risk att kurderna ger upp. Däremot har den armeniska situationen blivit farligare under den sista tiden. Det får inte ske, att både kurder och armenier får både turkar, azerer och Iran emot sig i ett jugoslaviskt krig utan ände." På den punkten menade han sig kunna uträtta något i Ankara.

I slutet av denna diskussion återkom han till min situation. "Vad du än gör, så måste du alltid prioritera ditt arbete inom främst litteraturen. Du har inga förpliktelser mot CCA. Däremot har du tunga förpliktelser mot litteraturhistorien och kanske även musikhistorien. Dina verk måste komma ut och bli allmänt tillgängliga. Sedan får CCA säga vad de vill. CCA kan klara sig utan dig och du utan dem, men litteraturen och musiken befinner sig i ett kristillstånd i världen sedan andra världskriget som just sådana som du måste hjälpa dem ut ur med att komma med nya ideal och exempel. De gamla föll 1914, och det har inte visat sig några nya hållbara sedan dess."

Min resa var annars planerad att gå den långa svåra vägen på 3335 km ner till Athen via Köpenhamn, Berlin och Budapest. Utom dessa tre tågbyten måste man även stiga av och på i Gedser, Warnemünde och Rostock. Sammanlagt väntades det på tåg i 20 timmar. I Berlin-Lichtenberg återstiftade man den kära bekantskapen med denna pittoreska stations klientel av mest fyllisar, gormande ungdomar, dreglande sömngångare och annat bisarrt löst folk. Kategorin dreglande sömngångare representerades denna gång av att jag sittande med en bok på en bänk plötsligt överfölls av mannen bredvid mig, som hade legat och sovit, och som plötsligt, fortfarande i sovande tillstånd, började klättra på mig med slutna ögonlock och dreglande mun. Jag lyckades skilja mig från honom utan att han vaknade.

I Budapest har väl allmäntillståndet förbättrats sedan jag var här senast men inte utan att dessa förbättringar inneburit försämringar. En ökande standard har medfört en ökande sterilisering av livet, som nu visade mindre mångfald, fantasi och mänsklighet i sitt utbud. Livet hade blivit dyrare och utslagningen större så att tiggarna var flera. Denna tendens verkar alarmerande gemensam för hela Europa.

Naturligtvis var doktor Sandy mycket intresserad av vad som passerat i Tibet och väntade ivrigt på min engelska summering av det hela, men ännu mer intresserad var han av framtiden. Han förväntade sig mycket av min nya resa till Indien och dess eventuella spörsmål, men till slut kom vi mest att dröja vid samtidens problem. Jag avslöjade för honom, att om det skulle bli en konferens med Kim och Westerberg i Indien så skulle den antagligen mest handla om ekonomi.

"Den där Westerberg verkar vara en hejare på att ställa till med konferenser, men vad vet han om ekonomi?" frågade han.

"Jag vet inte, men han är världens snålaste människa och kan om någon överleva på ingenting."

"Då vet han en hel del om ekonomi, för ekonomi är det samma som snålhet. Men vad tusan har hänt med Sverige, en av världens små ekonomiska stormakter, som plötsligt gått ner som en punkterad ballong?"

Jag försökte redogöra så gott jag kunde för Sveriges situation, som jag själv tyckte att närmast liknade en klen patients desperata åtgärd att sätta sig själv på kryckor för en stukad fots skull.

"Sveriges situation är mycket intressantare än så," genmälde han. "Tål du höra min syn på saken?" Jag längtade efter den.

"Sverige är ett välutvecklat och intelligent men väldigt bortskämt barn, och det är den där bortskämdheten ni måste lära er att avstå ifrån. Men denna bortskämdhet var inte ert fel. Den var en följd av andra världskriget. I detta fatala och onödiga krig, kanske världshistoriens och kulturmänniskans värsta och mest onödiga katastrof någonsin, blev alla barn illa slagna utom Sverige och Schweiz. Dessa gick helt oskadda ur kriget med sina teknologiska och sociala strukturer helt intakta, och det var de ensamma om i världen. Följaktligen hade de en mera ekonomiskt gynnsam situation än någon annan stat. Schweizarna tog detta lugnt och nöjde sig med att förnöjsamt ägna sig åt att bara bibehålla detta angenäma och fördelaktiga status quo, och deras förnöjsamhet har gått så långt att de menar sig kunna hålla sig utanför EG. Med Sverige gick det annorlunda. Stimulerat av en ekonomiskt gynnsam ställning utan motstycke började Sverige diktera villkor för världen. Dag Hammarskjöld gjorde detta på ett klokt och acceptabelt sätt, men redan han lät sin svenska självgodhet och ofelbarhet skena iväg med sig. Han skaffade sig fiender och blev därför nerskjuten. Om någon personifierar den totala svenska bortskämdheten är det Olof Palme, som blir statsminister genom sin blotta fräckhet, som tar parti för Nordvietnam och Cuba utan att beakta konsekvenserna, som predikar för Sydafrika hur det skall sköta sin politik och som blandar sig i alla världens angelägenheter som det lilla Sverige inte har någonting att göra med. Olof Palme personifierade en svensk berusning av sin egen förträfflighet som var helt orealistisk. Sverige trodde i sin självgodhet att det var genom sin egen förtjänst som det fick det så bra efter kriget. Det var det inte alls. Det var bara för att Hitler och Stalin råkade lämna Sverige i fred. Dess uppgång var naturlig efter kriget, men dess berusning av sin egen lycka var en fara för Sveriges framtid. Olof Palme ansåg Sveriges väl helt bero av den härskande socialistiska politiken, men så var det inte alls. Socialismen i Sverige red på vågen av Sveriges välstånd och utnyttjade det till sin egen fördel. Olof Palme blev socialist bara genom ren opportunist, och det skulle inte förvåna mig om han till sist blev skjuten av mera riktiga socialister i partiets egna led.

Sverige lever fortfarande till stor del i illusionen av att dess välstånd var Sveriges egen och socialismens förtjänst. Det var det inte alls. Sverige råkade få det bra genom att det råkade lämnas i fred av kriget. Sedermera har andra länder, som Frankrike och Tyskland, av egen moralisk energi

arbetat sig upp till och förbi Sveriges standard, och då upptäcker Sverige plötsligt att det saknar denna moraliska energi. Och det kan inte förstå det. Det kan inte förstå vad det gjorde för fel. Det gjorde inget fel. Det råkade bara plötsligt hamna i smöret, och sedan råkade smöret av helt naturliga skäl bli slutkonsumerat. Och där står kanske hela världen idag och trampar som flugor i samma tomma smörfat. Och de klarar sig aldrig om de inte samarbetar. Därför är Serbien helt ute på fel väg, och därför är Sverige och Finland på rätt väg åtminstone så länge de fortfarande vill in i EG.

Men den verkliga krisen för framtiden är inte ekonomisk. Den ligger på ett helt annat plan. Det var därför jag var så ytterst intresserad av era samtal i Indien om Aids, för genom dem trodde jag mig verkligen få en inblick i den största krisen i framtiden. Det fick jag också. Tyvärr sätter jag den allvarligaste tilltro till doktor Singhs apokalyptiska förningar. Det måste jag göra som läkare.

Problemet med Aids är inte att det är en obotlig sjukdom. Problemet med Aids är att det är en obotlig sjukdom som alla envisas med att sopa under mattan. Men när man ständigt fortsätter med att sopa farligt skräp under mattan blir det småningom knölar som folk snubblar på, som drar till sig djur och som börjar lukta illa. Problemet med Aids är, att ju större högarna blir, ju mer det luktar illa, desto mindre vill folk befatta sig med det.

I och för sig är det en mänsklig och positiv reaktion att undfly det vedervärdiga, men detta är bara den ytliga reaktionen. Den andra farliga reaktionen är den som går inåt och som inte syns. Den utbreder sig långsamt men säkert i alla lager av samhället, som jag ser det, som en osynlig kräftsjukdom i form av en ständigt accelelerande depressivitet. Sjukdomen är hopplös, och fler och fler blir sjuka. Fler och fler får mer och mer längre och längre verkande motgifter som bara uppskjuter sjukdomens kris och avgörande utan att åtgärda sjukdomen. Det blir fler och fler evighetspatienter.

Det är möjligt att den ekonomiska kris som hela världen upplever idag kan spåras ner till denna ständigt tilltagande sjukvårdskris, som ständigt slukar mer och mer pengar utan att kunna påvisa några som helst positiva resultat. De enda Aidspatienter som tillfrisknat är i regel sådana som ej medicinerat. Längs med den linjen ligger kanske gåtans lösning, men likväl blir ständigt fler och fler sjuka och intagna på evighetsvård.

Jag måste se detta som en mycket allvarligare kris för mänskligheten än den rent ytligt ekonomiska, då Aids har med människans existensförmåga att göra och ifrågasätter denna och kan sätta den ur spel. Detta måste påverka människans innersta livsgnista. Människan i världen verkar redan i dag ha förlorat initiativet. Hon har teknokratiserats, steriliserats, denaturaliserats och medicinerats rakt in i Aidskrisens återvändsgränd, och mot detta hjälper inte den största ekonomiska återhämtning i världen."

Som resällskap när jag lämnade Budapest efter åtta timmars samvaro med den fryntlige men skeptiske doktorn hade jag bland andra ett ungt österrikiskt par, som liksom jag skulle till Athen, men de hade köpt en särskild tur- och returbiljett för endast detta mål. Redan medan tåget ännu var i Ungern uppenbarade sig illavarslande omen. Den unga konduktören ville ha 300 forint av alla passagerare som inte gjort reservationer. Det var alla passagerare. Jag hade själv frågat särskilt om den saken på stationen och fått till svar att platsreservation inte behövdes. Dumt nog betalade vi i vår kupé 300 forint (25 kronor) och fick inte ens kvitto på det, vilket styrkte vår uppfattning att konduktörerna bedrev privat affärsverksamhet genom utpressning med yrket som förevändning. Jag sade till de österrikiska ungdomarna att jag hoppades detta skulle bli resans värsta incident. Föga anade vi vad som väntade oss.

I Subotica på den serbiska sidan blev det passkontroll. Passpolisen lämnade inte tillbaka passen till oss som inte hade jugoslaviska pass utan tog dem med sig ut och bad oss följa med. Det var klockan fem på morgonen, och det ösregnade. Utanför tåget tappade vi totalt bort honom i den överväldigande trängseln på stationen. Vi frågade olika uniformerade karlar vart vi skulle ta vägen, och alla gav oss olika besked. Till slut hittade vi in till gränspoliskontoret, där myndighetspersonerna tilltalade oss argt och sade: "Varför har ni inte bagaget med er?" Vi fick alltså söka oss tillbaka till tåget i trängseln och villervallan och ösregnet och natten, leta rätt på rätt vagn i det oändliga tåget, hämta allt vårt bagage och bege oss ut i trängseln igen för att leta oss tillbaka till gränspolisen, där vi inte visste vad de gjorde med våra pass.

Poliserna förklarade att vi inte kunde resa genom Serbien utan visum. Detta var en nyhet, som tidigare endast drabbat kroater. Tydligen var nu alla utlänningar för serberna lika goda som kroater. "Nå," sade vi, "vad kostar ett visum?"

"Ni kan inte få det här. Ni måste resa tillbaka till Budapest och ansöka om visum hos jugoslaviska ambassaden där. De arbetar 24 timmar om dygnet, så det får ni lätt."

Vi var alltså hänvisade till att resa tillbaka fem timmar till Budapest för att få transitvisum genom Serbien. Tåget skulle gå efter tre timmar. Under tiden fick vi sitta där inregnade och trängas på stationen tillsammans med hundra tusen kaotiska serber.

För mig var det lätt med mitt inter-rail-kort, men det österrikiska paret måste lösa ny biljett tillbaka till Budapest. Serberna erbjöd en sådan för 40 dollars. Jag föreslog ungdomarna att i stället skaffa biljett på tåget.

När vi äntligen satt på tåget tillbaka till Budapest med återgäldade pass kunde den serbiske konduktören bara sälja biljett till närmaste ungerska gränstation. Priset för den biljetten skulle vara 1,580,000,000 dinarer, alltså en och en halv miljard. Att åka tåg i Jugoslavien kostade således 200 miljoner dinarer per person per kilometer, då Ungern låg precis åtta kilometer därifrån. Österrikaren köpte biljetten och betalade i dollars (sex för båda) och slapp sedan råka ut för en ny ungersk konduktör under resten av resan tillbaka till Budapest.

I Budapest gällde det att hitta den jugoslaviska ambassaden. När vi ringde dit fick vi en signal som indikerade att telefonen inte fungerade. Dessutom var det lördag, och alla ambassader var stängda. Att den jugoslaviska skulle vara i full funktion 24 timmar om dygnet även på en lördag var knappast troligt.

Mitt olycksdrabbade österrikiska par valde att stanna kvar i Budapest och vänta på bättre tider och försöka igen på måndag, då deras biljett ändå inte kunde återlösas. Själv fattade jag det realistiska beslutet att acceptera att resan till Athen var omöjlig över Balkan och i stället söka mig ner mot Italien. Nackdelen med detta var att Inter Rail inte längre accepteras i Italien för oss över 26 år. I Jugoslavien, Rumänien och Bulgarien är alla Inter Rail-resenärer hjärtligt välkomna, om de först betalar fantasipriser för visum vid gränsen eller skaffar det i närmast förbipasserade huvudstad. Med sådana metoder får dessa länder inga Inter Rail-resenärer utom möjligen mycket rika och stolliga sådana.

Nu förstod jag doktor Sandys varningar, och han fick tyvärr rätt: jag borde inte ha kommit. För första gången hade en av mina resor blivit en total misräkning och fiasko. På kuppen blev jag svårt magsjuk, och när jag äntligen nådde ner till Venedigs mer humana klimat fick jag där mest ägna mig åt ofrivilliga explosioner på toaletten. Så sjuk hade jag inte varit sedan Tibet, och den åtföljande svagheten, som gör att man inte orkar med något, förstörde allt vad som återstod av min resemoral.

I Venedig rådde kaos, ty presidenten var där. Han höll låda på själva Markusplatsen och predikade om nödvändigheten av Italiens fortsatta samman-hållning under stor eskort och ackompanjemang av parader och musikorkestrar medan ingen själ kunde komma fram över Markusplatsen då allt var avspärrat. På tågstationen stämde ingenting då det pågick en järnvägsstrejk, som innebar att varje tåg som förekom i annonseringen kunde med skäl betvivlas existera. Venedig var även ovanligt hårt drabbat av folkträngsel denna söndag, då tydligen hela världen var där just då, och på stationen sprang alla omkring och letade efter försvunna eller annars obefintliga tåg. Situationen erinrade starkt om förhållanden i Benares. Jag hade tur som till slut kom med ett tåg till Verona som startade från en okänd perrong utan att ha annonserats. Tåget gick emellertid punktligt, och jag var den sista som hann med ombord. Troligen rände tusentals samtidigt omkring på stationen och letade efter just detta försvunna tåg som smusslats undan till den sista perrongen.

Verona är ett fenomen vars trollkraft alla berörs av utan att kunna definiera den. Hur kommer det sig att just Verona är så särskilt trivsamt och väcker en längtan tillbaka till dess odefinierbara idylliska trygghet som ingen annan stad i Italien? Efter 27 års erfarenheter av fenomenet kan jag bara förklara det genom Shakespeares "Romeo och Julia". Shakespeare var aldrig i Verona och inte ens i Italien, och verklighetsbakgrunden till sagan om Romeo och Julia är tämligen diffus. De stora turistattraktionerna "Julias balkong" och "Julias grav" är troligen båda bedrägerier, balkongen är oromantisk och otillgänglig, så att om det var den så måste Julia och Romeo ha stått och gapat till varandra och Romeo ha varit en otrolig fasadklättrare för att kunna ta sig upp till en så oattraktiv avsats; och "graven" är en hästhö i ett stall i vilken man knappast ens hade lagt liket av en sköka. Likväl har Shakespeare i sitt drama lyckats ge uttryck och form åt just den förtätade miljö- och karaktärsstämning som alla uppfattar i Verona. "Romeo och Julia" är det absoluta kärleksdramat i vilket Shakespeare gett åt världen ett exempel på en idealisk kärlekshängivenhet, och genom något oförklarligt trollslag har Shakespeare lyckats förläna just Verona den största delen av denna gåva. Har man läst "Romeo och Julia" känner man genast igen sig när man kommer till Verona första gången, och kommer man till Verona utan att ha läst dramat upplever man ändå stämningen som man inte kan förklara eller förstå förrän man studerat dramat. Så förknippade är Shakespeare och Verona med varandra utan att de någonsin möttes.

I Rom konsulterade jag Kerstin, min "healing expert", för att få alternativ och kompletterande diagnostisering. Hennes undersökning indikerade att det inte gick någon nöd på mitt hjärta men att magen som vanligt var ömtålig och krävde lyhördhet. Jag fick det stora nöjet att få rensa hennes översta terrass från löv som blockerat avloppen så att terrassen vid regn fylldes med vatten som sedan rann ner i huset. Åtgärden beredde henne stor lättnad. Min magsituation tillspetsades samma kväll när jag skulle lämna hennes hus utanför Rom och det inte befanns några bussar: en negress förklarade för mig att bussen hade tagit ledigt denna dag. Följaktligen fick jag gå med allt bagage in till staden till första nästa buss, vilket all Kerstins utsökta mat i magen kraftigt protesterade emot, så att jag nästan var frestad att återvända norrut.

Rom förblir ett evigt monstrum som en gång skenade iväg med sin egen storhet och makt och därefter aldrig har blivit normalt igen. Det romerska komplexet är som en ständig elefantiasisböld i alla romares själar. Man kan försöka analysera denna anomali i evighet utan att bli klokare på saken än

romarna själva, som har som enda terapi att strunta i det, vilket bara gör komplexet och resultatet värre.

Som medpassagerare till Palermo hade jag två albaneser. Den ena var av urgammal siciliansk familj, det finns sedan 500 år en ortodox-albanesisk församling i Palermo på ett större tusental personer, han hade gift sig med en finska och kunde tala både italienska, albanesiska, tyska och finska. Nu var han skild från sin finska, men de hade tre barn tillsammans. Den andre albanen var flykting och sade lika litet som den andre excellerade i ren entonig pratmakarkonst. Dessutom hade denne en mycket tunn röst, så det var svårt att förstå vad han sade, men han var på väg att bli ett Jehovas Vittne och hyste en teori om att alla historiska skeenden var beroende av vad de historiska personerna åt. Tyvärr var det mesta av vad han sade som jag kunde förstå rent nonsens, och ju renare det var som sådant, desto mer pratade han på - en märklig typ som inte var helt ointressant.

Gryning över Messina

Du glöder i gryningens matta vulkaniska sken,
vilda avlägsna ö bortom vågor och strömmar,
som ofta omstörtat förryckta imperier i sken
mot sin undergång och icke enbart sikuliska drömmar.
Din varma vulkaniska doft av en oerhörd styrka
som rör sig på farliga djup av det undermedvetna
är både mer vild, svår och säker än någon from kyrka
som motstått barbarstormar i nästan två tusen år.
Denna glans av en böljande purpur som höljer Messina
i intensiv respektingivande evigt skön vår
är på något sätt höjden av all romantik och förtrollning
som lägrar sig över besökaren som balsam över hans sår,
även de som gått djupast i själen och hjärtat och det icke medvetna,
för att ge en högre mening åt hans livs behållning.

Mondello i månsken

Du ryter, o hav, i ditt eviga drama mot stranden
i frossande slösande outsinlig energi
som om vågorna var lika många otaliga barn
som du fritt kunde frikostigt slänga konfetti med handen
och det utan att ens riskera bankrutt på en sådan espri.
Men du har konkurrens i din dramatiks slösande flarn,
ty i zenith står månen som din egen härskargudinna
och sprider det guld över vågornas skum som blott ljuset kan ge
genom nattlig sordin som ackompagnemang till vårt sällsamma liv

och till ödets finvävnad vars gåta ej någon kan finna,
till kraften i de relationer som ingen kan fatta och se
och som trots all självdestruktiv livsdramatik alltid fortsätter trotsa allt liv
och dess dödlighet genom blott vänskapens skönhet och evighet
som hav och månsken förena i treenig samstämmighet.

I Palermo blev det som vanligt mest samtal med bankirer och ingenjörer. En av dessa ingenjörer var en datorexpert, och han förklarade världskrisen sålunda:

"Människan har sedan länge varit på väg dithän, att hon i sin strävan efter teknologisk fullkomning gradvis mer och mer bortrationaliserat allting utom själva teknologin, som hon själv blivit ett offer för. Massarbetslösheten i världen med 24% i EG-landet Spanien beror bara på att vi genom datorer bortrationaliserat bort så många arbeten. Och hur går det? Vi finutvecklar datortekniken och får ständigt bättre datorer som blir dyrare och dyrare och mer och mer ömtåliga och komplicerade och som leder till att fler och fler jobb blir onödiga varför arbetslösheten ständigt stiger medan större och större enheter i samhället blir beroende av färre och färre datorer; och så insmyger det sig ett fel någonstans, ett "datorvirus", som ingen behöver vara skyldig till, och precis hela apparaten med alla dess program kollapsar. Och där står vi med en massarbetslöshet och hela samhällsenheten helt beroende av en enda apparat som plötsligt blir oduglig.

Den högteknologiska fulländningen är alltid bara ett oåtkomligt ideal. Vi kan sträva efter det, men vi kan aldrig nå det, och vi faller alltid tillbaka till jorden igen. Man kan säga, att högteknologins uppoffringar och krav går an så länge den bara är ett medel, men när den blir ett mål som man blir beroende av måste det sluta med förskräckelse. Vad vi behöver är inte ständigt bättre och mer komplicerade apparater för fler att bli beroende av, utan vad vi behöver är individuella initiativ, hantverksskicklighet, specialisering på gräsrotsnivå och en total bortrationalisering av all parasitism och opportunism. Men även detta sista är bara ett oåtkomligt ideal: människan kommer aldrig att slippa sina mänskliga svagheter och hämskor."

För övrigt blev min vistelse i Palermo något av en fångenskap, ty min värd måste resa bort på tre dagar, och det hade varit mycket oartigt av mig att lämna staden innan han kom tillbaka, och när jag äntligen kunde fara stoppade en ny järnvägsstrejk alla tågen.

Emellertid kan nu ett mysterium klarläggas. Min far Aurelio blev aldrig klok på relationerna i vår palermitanska värdfamilj och frågade mig alltid om jag hade förstått något av det hela. Saken är den, att familjen har fyra barn, av vilka alla nu är fullvuxna och utflyttade, medan modern hade två män boende hos sig. Den ena var officiellt och juridiskt alla barnens far, men endast ett var honom likt, han och modern umgicks knappast då han nästan alltid var borta, medan den andra mannen mera bekymrade sig om familjen. Min far förstod att de var bröder, men det var de inte alls. Den andre mannen var dock alldeles tydligt åtminstone far till den yngsta sonen. Jag såg en gång ett fotografi där de förekom tillsammans, och jag slogs då av likheten mellan deras pannor och näsor och uttryckte detta. Nästa gång jag kom hade detta fotografi avlägsnats. Det originella förhållandet var alltså, att modern levde samman med två män av vilka den ena var hennes make och den andre en naturlig far till hennes yngsta barn. Men villkoret för att denna dubbla sammanlevnad skulle fungera var, att den naturlige fadern aldrig fick göra anspråk på sin egen son varken juridiskt eller ens mänskligt. Endast

om maken förblev juridisk far till alla fyra barnen kunde den naturlige fadern få bo hos sin egen familj. Här är alltså det originella förhållandet, att maken och älskaren båda fick bo hos modern, och att alla tre kom väl överens sins emellan, om bara älskaren avstod från alla anspråk på sin egen son, vilket han också ädelt nog gjorde.

Nu kan detta berättas, för nu har modern kastat ut båda männen och lever ett nytt liv allena medan alla hennes barn tar avstånd från henne genom denna hennes nya oförklarliga egoism, som hon bara blivit sjuk av. Genom att plötsligt och drastiskt åtgärda sitt eget moraliska dilemma har hon avslöjat sig, vilket hon aldrig hade behövt göra.

Min professor i Palermo förbjöd mig kategoriskt att ens någonsin tänka på att avstå från musiken. "Ingen konst förpliktar så som musiken. Har man en gång tillägnat sig något av dess mästerskap är man heligt förpliktad mot hela mänskligheten att utveckla det så länge man lever. En förrädare mot musiken är värre än en självmördare." Jag frågade honom varför musiken var mera förpliktande än andra konster. "Därför att den är mera konstruktiv. Den luttrar människan och förbättrar henne. Det är musikens mening. En som tillägnat sig konsten att tänka musikaliskt är ett konstruktivt och ansvarstungt geni som står på högre nivå än andra människor. Han kan rensa ut ur sitt liv alla futtigheter och frestelser, alla tarvligheter och intigheter och lyfta även andra över allt som är dödligt och som drar ner människan. Framför allt gäller detta om han kan komponera sann musik. Det kan du. Glöm det här med dina tekniska ofullkomligheter. Andra kan spela Beethoven. Du måste inte göra det. Det är viktigare att du komponerar. Det är det enda du *måste* göra inom musiken."

Han var själv kompositör och levde ett tillbakadraget liv i ett mörkt hus i centrala Palermo. Hans musik var mycket originell och personlig, men jag har ännu inte kommit in i den eller ens fått studera den på pappret. När jag berättade för honom vad doktor Sandy hade sagt om att jag borde avveckla mitt musikaliska stressliv sade han:

"Löjligt. Han kan inte vara musikalisk. Om något är bra för hälsan är det klassisk musik, och det kan man inte lägga ner för mycket arbete på, och det kan inte leda till sjukdom. Tvärtom. För övrigt finns det bara en medicin mot magbesvär som hjälper: fasta. Har jag rätt? Kan en sådan doktor vara musikalisk?" Jag berättade att doktor Sandy inte visste mycket om musik då han var skotsk dessutom. "Där ser du!" utbrast professorn förnöjt. "De enda läkare som musiker borde anlita är andra musiker."

Strul dominerade även resan från Palermo. Efter järnvägsstrejken skulle alla resa iväg samtidigt, och resultatet var fullständigt italienskt kaos. På tåget från Palermo till stöveltån fanns det bara plats i gångarna. Min medpassagerare hade stått hela vägen från Marsala vid Siciliens västligaste udde. Det var dessutom inkallelsedag, så att en hel generation italienska soldater skulle samtidigt resa till Taranto direkt efter en järnvägsstrejk. På stationen vid stöveltån stod de alla och väntade, och det var så trångt att tåget inte kunde komma in till stationen. Diverse stinsar fick gå före och ploga undan människomassorna. Nattsitttåget var sedan lika fullt som Palermotåget. En dam förlorade sin ena sko. Den återfanns aldrig fastän hon demonstrativt vände upp och ner på hela tåget och alla hjälpte henne att söka.

På färjan från Brindisi till Patras fortsatte strulet genom att det vid Korfú kom ombord några hundratal italienska turister i en och samma grupp som alla skulle till Kefallonia. Båten fick göra en omväg, det blev en svår försening, alla kom för sent till tåget i Patras till Athen, och jag var en av de få som kom fram till Athen - långt efter midnatt. Men det lönade sig. Vem hittade jag inte sittande och

pimplande grekiskt hemmagjorda groggar på mitt gamla vandrarhem om inte en hel grupp skottar inklusive en familj vars faderskap mycket väl kände doktor Sandy? Han hade varit stamgäst i Athen ända sedan 70-talet och kände nästan hela staden och doktor Sandy mer än väl, eftersom han var skotsk, men även Freddy. Ingenstans är världen större än i Athen, men där kommer man kanske närmast inpå den.

Och vem träffar man mer i denna stad om inte en göteborgare, som man är van vid att se nästan varje dag i Göteborg? En holländare hade däremot otur. Han arbetade hela sommaren i Grekland med fotografering och vattenskidsskola och förtjänade 4 miljoner drakmer (cirka 150,000 kronor) i 5000-lappar, som han stoppade innanför fodralet till sin dyrbara kamerautrustning. På järnvägsstationen slumrade han till i tio minuter i den brännande solen och vaknade upp och fann hela kamerautrustningen stulen. Bara remmarna runt axeln fanns kvar, som någon flinkt hade skurit av utrustningen från. Tjuven hade tagit utrustningen utan att ana vad som låg gömt i kamerafodralet. Vår man hade aldrig blivit bestulen i sitt liv tidigare. För att komma hem gick han till holländska ambassaden för att genom lån få hjälp till biljetten. Ambassaden svarade, att någon måste skicka honom pengar från Holland först innan ambassaden kunde hjälpa honom. Om ingen i Holland kunde hjälpa honom kunde inte ambassaden göra det heller. Samtidigt omkom hans två bästa vänner i en motorcykelolycka.

Stöldhistorier blir lätt klassiska då de ofta är ganska dråpliga. En familj hade sett fram mot sin sommarsemester hela året, och de hade köpt en särskild extra släpvagn. Äntligen kom sommaren, och semesterförberedelserna inleddes. De packade bilen och släpvagnen ytterst noga och metodiskt och glömde ingenting. Till slut var bilen och släpvagnen fullpackade, och semestern skulle inledas i triumf. Familjen gick in i huset för att ta en sista kopp kaffe före avresan. Då de bara skulle vara inne i tio minuter lämnades nyckeln kvar i bilen. När de kom ut var både bil och släpvagn och allt vad de packat i dem borta för evigt. Det var den semestern.

Beträffande holländaren som blev av med miljoner drakmer gömda i en kameralåda hoppas vi med honom, att mannen som knyckte kameralådan tog hand om kameran (värd en förmögenhet) och slängde lådan, så att någon som verkligen behövde pengar kunde hitta den och ta hand om dess väl dolda innehåll.

Emellertid lyckades jag till slut genomföra även resans kanske viktigaste mission i Athen. Under resan till Tibet använde jag två par skor, av vilka de bättre och stadigare genast gick sönder. Det andra paret var mina äldsta grekiska sandaler, som höll under hela Tibetvistelsen och klarade alla bergsbestigningar, men i Stockholm fastnade sedan den ena sandalen i en bankdörr och gick sönder. Dessa grekiska sandaler hade då hållit i tre år och under elva påfrestande resor bland annat till Egypten, Indien och Tibet. Han som gjort dessa sandaler var en hantverkare i Athen, och de kunde alltså bara ersättas där. Aldrig var det svårare att komma till Athen än i år, men till slut lyckades det, och jag kunde äntligen för sista gången ta av mig den trasiga sandalen och på mina fötter träda ett par nya identiska grekiska sandaler. Må de hålla minst lika länge som de förra och under helst ännu fler, längre och svårare resor.

Min nye skotske vän var en av dessa vinddrivna förlorade själar som inte hörde hemma någonstans och allra minst i sitt hemland Skottland. Han hade inte varit hemma på fem år och räknade

inte heller med någon återkomst så länge de konservativa satt kvar vid makten. Han hade deltagit i Falklandskriget 1982 och därefter kommit i delo med fru Thatcher, som så många andra. Om han återvände hem under en konservativ regering riskerade han sex månaders fängelse. Han hade rest omkring i hela världen (29 länder) sedan 70-talet, och hans modersmål var gaeliska. Han var alltså en riktig högländare och därtill en riktig kelt, fullständigt ärlig och uppriktig, fullständigt rotlös och romantisk och fullständigt glömsk av sig själv. Mest var han van vid att försörja sig som gatumusikant i alla världens och mest Europas gångtunnlar. Hans "fru" var en tillfällig bekantskap, som han tagit hand om, och hennes son var någon annans. Hon var åldrad i förtid, hade förskräckliga tänder och rynkor och var knappast mer än några och 30. Sådana vilsna förlorade öden finns det överallt runt Medelhavet i nästan varenda vrå, men Athen är deras metropol. Där bråkar ingen med dem. Hennes son var sex år och alldeles förtjusande. Vad skall det bli av honom?

Det har aldrig varit så svårt att lämna Grekland som det var denna gången. Allt kändes ofullbordat, jag hade varken haft tid att ta kontakt med mina gamla vänner eller med Freddy, aldrig kändes Grekland angelägnare, och aldrig mådde jag så bra och var jag mera hemma. Det kan inte hjälpas, men det är kanske bara i Grekland jag känner att jag kan slappna av som människa. I inget annat land överensstämmer såväl mentaliteten, temperamentet och tempot så bra med mitt eget som här. Ändå har jag aldrig kommit längre in i Grekland än fram till tröskeln - först när man kan grekiska kan man verkligen börja upptäcka landet och dess människor.

Athens fullmåne

Din måne är ljuvare än någon annan,
du frihetens eviga vänliga gyllene stad,
ty din värme för mänskorna strålade samman
i ljusaste gladaste gamman, och i högre grad
än vad jag vet att någon stad annars kan komma åstad.
Varför måste jag lämna dig då, när jag trivs bättre här
kanske än någon annanstans, och varför stannar jag hos dig så kort,
kortare än någon annanstans, fastän bland städer jag har dig mest kär?
Jag beklagar, men sådant är ödet. Det kallar mig bort
från din kärlek och värme och ljuvhet till dyster rapport
om blott arbete, plikter och ansträngningar av den digraste sort.
Men mitt hjärta bor kvar i Athens varma fullgoda månsken
och glöder i Nordens köld vidare för att ej alls glömma bort
att en dag åter framträda ur katakombernas fängelsegravsten
för att återupplivas här i Athen och dess strålande sken.

Anspänningarna inför familjemötet i Verona började uppladdas redan i Palermo. Det hade alltid hetat att min mor skulle komma ensam, men det var ovisst när. Följaktligen måste jag dagligen stå i telefonkontakt med Verona för att få veta om släkten fått veta någonting. Det gällde ju att inte vara

alltför långt borta när ens moder själv kom för att träffa släkten i Verona. Det ginge ju inte an att samtidigt vara i till exempel Bulgarien eller Turkiet. I Palermo fick jag så veta ankomstnyheten: hon skulle komma tillsammans med min bror. Men vår släktfamilj hade bara två extrasängar. Hur skulle detta dispositionsproblem lösas?

För att hinna till Verona lagom till min moders och broders ankomst fick jag på grund av tågstrejken i Sicilien, som försenade mig där, bara en dag i Athen, som uteslöt möjligheten att ta kontakt med Freddy och mina andra gamla vänner där. Samtidigt skulle det finnas en sängplats för litet för oss i Verona. Jag tyckte mig höra min moders röst: "Jag kommer ju med din bror, så unna dig några extra dagar i Athen. Tänk inte på oss." Men det var otänkbart. Jag hade inte sett min mor i Italien på 27 år, och min bror hade jag aldrig sett i Italien. Han hade inte varit där på 15 år, och vi hade aldrig varit där tillsammans. Mötet förpliktade, även om det verkade praktiskt ogenomförbart.

Till slut fann jag lösningen. Jag skulle vara tillsammans med dem hela deras ankomstkväll i Verona och sedan ta nattåget till Rom klockan 0.55. Då skulle vi samtidigt träffas och släkten inte få problem med logeringen.

Det visade sig vara en lycklig lösning. Kvällen med moderskap och broderskap och tre släktskap i Verona blev en oförglömlig fest, och sedan var man upprymd nog att tåga iväg till järnvägsstationen med så mycket bagage man orkade bära efter midnatt.

Romvistelsen blev denna gång ovanligt angenäm. Ute hos Kerstin mår man alltid som Cato Major på sin vingård och som Cicero i Tusculanum, det är ju i det distriktet Kerstin bor med egen råvaruproduktion av bästa sort från vulkanisk mylla med utsikt mot både Catos och Ciceros närliggande byar; och man upplever där hela den delen av den romerska epoken som var oöverträfflig i förträfflighet innan allt brakade åt helvete med kejsardömet. Inne i Rom rörde jag mig mest inom olika muséer och utställningar rekommenderade av Teresa, medan vi mellan varven hade litterära debatter i hennes hem. Mest talade vi om irländsk litteratur, då hon nyligen hade varit på den gröna ön. Vi jämförde Synge och Yeats, och hon hade följande intressanta anmärkning:

"Synge skriver som om han betraktade mänskorna och deras relationer på teleskopiskt avstånd som myror. Hans distans är total, och det ger honom en nästan omänsklig personlighet, medan Yeats är för djupt engagerad i det mänskliga för att ha någon son helst distans till vare sig själv eller till andra." Jag gav henne helt rätt och belyste det förhållandet att det vanligen är författare av Synges kategori som får nobelpris för sin okänsliga distans medan de som verkligen är engagerade i det rent mänskliga, som Joseph Conrad, Somerset Maugham, Graham Greene, Stefan Zweig, Karen Blixen och andra, aldrig får det av någon underlig anledning, som om de herrar akademiker som utser nobelpristagare själva föredrog så mycket distans som möjligt till människan och hennes ödes problematik.

Sedan återsåg jag René. Han är nu 90 år gammal och svagare än någonsin men fortfarande helt sig själv. Han hade mycket att säga mig. "Kom inte hit fler gånger," sade han, "för man vet aldrig om jag nästa gång du kommer är död."

Han förhörde mig noga om mitt liv och var utomordentligt intresserad av Tibetresan, men samtidigt blev han bekymrad över mina åtaganden.

"Du tar på dig för mycket," sade han. "Det är musiken du borde ägna dig åt, och om du försummar den kommer du att ångra det efteråt. Så länge man orkar ge den energi som den behöver är det värt att göra det, för så länge föryngrar man sig själv därigenom. Jag blev gammal direkt när jag gifte mig och släppte musiken, och det skulle jag inte ha gjort. Du ser mig nu: en

gammal musiker som aldrig blev någon musiker. Min fru dog, och min son dog, det var det äktenskapet, och ingenting har jag kvar utom de musikaliska drömmar som kunde ha gjort mig till en annan Artur Rubinstein. Men drömmar utan substans är värdelösa. Res mindre, och satsa i stället på att komponera. Den resan är bättre, ty genom den slipper du alla världens bekymmer. Hela världen är alltså inte bara *ditt* bekymmer." ("*Tout le monde n'est pas seulement la responsabilité de toi.*")

Han hade rätt på sitt sätt, men jag kunde inte förklara för honom att jag omöjligt kunde dra tillbaka mitt engagemang i även världsliga affärer. Därmed återvände jag till Italien.

På tåget från San Remo till Genua hade jag en medpassagerare som kommit fel. Hon skulle ha rest i första klass, men då hon var 85 år och inte orkat leta efter första klass längst bak i tåget i gruset eller längst fram i tåget i gyttjan hade hon nöjt sig med andra klass och hamnat hos mig, en finlandssvensk; och hennes mormor (eller farmor) hade varit finlandssvensk och varit en baronessa von Klinckowström. Denna hade varit släkt med Axel von Fersen och skrivit en bok om denne, som hon hade i italiensk översättning: "Den vackre Fersen".

Vi pratade följaktligen mycket om litteratur. Hon skrev själv noveller men var mycket pessimistisk beträffande det litterära läget. "Vi lever i en hjärntvåttsålder där bara de slår igenom och kommer fram som underordnar sig hjärntvåttsystemet, alltså massmedia och främst då televisionen. Det fasansfulla med denna hjärntvåttsålder är att alla frivilligt underordnar sig den och låter sig fördummas av television och allt det andra i samma väg - video, freestyle, skvalmusik, blaskpress och veckotidningssmörja, medan litteraturen, ordet och språket gradvis mer och mer försvinner. Om Dante idag skulle skriva sin "Gudomliga Komedi" skulle han aldrig finna någon som skulle vilja eller kunna trycka den, helt enkelt för att man idag bara publicerar arbeten för snöd vinnings skull medan kvalitet, konst och hantverksskicklighet inte längre lönar sig." Mot detta protesterade jag naturligtvis, ty en så vrång värld får man bara inte acceptera.

Hon hade blivit tidigt gift och förlorat sin första man vid 22 års ålder och då blivit änka som moder till ett sex månader gammalt barn. Hennes hemstad var Florens, men hon hade blivit gift i Genua och sedan blivit kvar där, fastän hon egentligen inte alls hörde hemma där eller trivdes där. Hon kände till gatan 'Via Lanciai' i Florens, en liten krokig gränd i den äldsta delen av staden, en gata som uppkallats efter vår familjs framträdande där som ansedda adelsmän under medeltiden tills påvarna och revolutionerna tvingade oss till det friare Venetien. Vi växlade adresser, och det är typiskt, att just när man kanske aldrig mer får träffa René, så dyker det upp en Beatrice i stället med hela kultur-Italien på sina fem fingrar och jämnårig med ens egen bortgångne far.

Hon berättade också mycket om ovädren. I Rom hade jag blivit varnad för att resa upp till Ligurien, då järnvägen där ibland hade försatts ur funktion av översvämningarna. Hur allvarliga dessa var för en vecka sedan antyds av denna historia: en dam skulle gå ut och hämta sin bil. Strömmarna på gatan var så svåra att hon halkade och spolades ut i havet och dog. Man hittade sedan hennes bil, och hennes nycklar satt kvar i bildörren. Detta var i centrala Genua.

Strulresan fortsatte. För att kunna infria en inbjudan till Bergamo måste jag resa upp till Milano, men tågförbindelserna var förskräckligt dåliga, och jag kunde bara komma fram till Bergamo mitt i natten. Vem vill väl ta emot en då? I Milano fanns det ingen matservering i hela stationen, så man måste ut och jaga mat i stan, men till slut fann man en trevlig sylta som hette "Charlie Bravo" (italiensk översättning av Charlie Brown). Där kan jag rekommendera deras utbud på obegränsad mat på en tallrik för 8500 lire. Det är det värt.

Att summera denna strulresa blir inte lätt då det måste ingå så många struliga rapporter i den. Den depression som ligger som en våt filt över hela Europa märks tydligt i ett så lyckligt land som Italien medan kanske endast det redan tillräckligt fattiga Grekland verkar vara förskonat därifrån. Grekland var resans huvudmål, och det att resan dit drastiskt stoppades direkt av serbisk krigsbyråkrati förstörde i princip hela resan. Visserligen uppnåddes Grekland senare, men omständigheterna gav mig bara en enda dag i Athen och ingen tid för kontakt med gamla vänner där. Resans huvudsyfte förfelades alltså totalt.

Inte heller blev det något besök i Bulgarien eller Turkiet den här gången, på grund av samma struliga omständigheter, och alla de ljuspunkter som ändå förekom räckte inte till för att väga upp struligheterna. De lyckliga stunderna är lätt summerade: tre underbara dagar i Rom, fyra på Sicilien med resans vackraste dag i Cefalú, den enda dagen i Grekland samt resans kanske yppersta höjdpunkt: de tre timmarna hos min småkusin i Wien. Vi hade inte setts sedan vi var barn för trettio år sedan, och även om hennes dagsprogram var struligt med barnkalas och kvällsbidning var vår stund tillsammans desto mer givande och på sitt sätt värt hela resan.

Resan gjordes för att den var nödvändig, samtalen med doktor Sandy i Budapest berättigade väl ensamheten hela resan, och även ekonomiskt var den värd sitt pris: 5200 kronor för 27 dagar i nio främmande länder. Billigare har jag aldrig rest, och ändå har den svenska valutan förlorat i värde.

Vissa episoder förtjänar ett särskilt omnämnande. Jag glömmer aldrig min förvåning när jag i Palermo en morgon kom in på ett kafé för att ta en cappuccino och fann detta kafé vid stadens enda huvudgata vara fullkomligt tomt. Tomma caféer är annars en omöjlighet i Italien. Men skenet bedrog. Helt ensam fick jag visserligen inta min cappuccino i detta ödsligt tomma café men inte särskilt länge. Plötsligt kom det en hop ungdomar på femtio personer in i kaféet som alla skulle ha sin förtäring: det låg en skola intill som plötsligt fått rast. Plötsligt kom det en grupp på femtio tyska turister in på kaféet som alla skulle ha sin förtäring: katedralen låg strax intill, och en visning hade just fullbordats. Det kom fler skolklasser och fler tömda turistbussar in på kaféet. Från att ha varit helt öde drabbades det alltså av alla laviner på en gång, och det var inte lätt att ta sig ut därifrån.

Två svenskor från Dalarna, som jag träffade på båten från Patras, träffade jag på nytt i Nizza. På detta exklusiva franska tåg av modernaste tänkbara klass hade de emellertid råkat illa ut. Man får ju höra om plundringar av kupéer med hjälp av gas utförda av professionella gangsters på ställen som Warszawa och Slovakien, men detta hade nu också hänt på ett franskt första-klass-tåg mitt på Rivieran i Europas rikaste landskap. De två svenskorna och en dam till i samma kupé hade sövts ner genom gas och blivit plundrade på all kamerautrustning.

Resans värsta strul stod dock en norrman för. Jag stötte ihop med honom i Köpenhamn, där han och ett stort antal andra resenärer skulle med nattåget mot Oslo och Stockholm. Både han och jag skulle stiga av i Göteborg klockan halv tre i natten, men tåget bestod uteslutande av liggvagnar och sovvagnar. Inte går man och lägger sig att sova i en liggvagn när man ska stiga av klockan halv tre mitt i natten, men det fanns inget annat val. Norrmannen var mycket missnöjd.

Emellertid uppenbarade sig en valmöjlighet. Vi kunde få sitta i en sittvagn som skulle kopplas ifrån i Helsingör, och sedan kunde vi i Helsingborg ta en sittvagn från Malmö i besittning. De flesta tågpassagerare tycktes föredra detta alternativ, och alla hade mycket bagage. Det blev ett idogt kånkande till och ombord och av från färjan hela natten och sedan en enastående väntan och trängsel till den enda försenade sittvagnen. Men norrmannen hade varit med om värre. Han skulle till Säffle och hade rest på detta sätt i en vecka sedan han gjort vad han kunnat i Jugoslavien.

Hans bestyr hade gällt en bosnisk sambo och hennes båda barn, som tydligen inte var hans. Men han var en mycket godhjärtad person och gammal sjöman, (en norsk sjöman på 50-talet var nästan som en nationalhjälte,) och han hade därför ställt upp med att försöka fixa ut henne och hennes båda barn ur krigets Bosnien. När alla papper blivit klara på ambassaden i Wien hade han själv vågat resa ner för att hämta barnen. När han väl var där nere visade det sig att pappren inte var klara. Oändliga utgifter och dyrbar tid hade spillts på att få ordning på det hela, vilket till slut inte hade gått. 20,000 kronor fattigare kom han nu tillbaka till Värmland som en slagen man och hade ingenting annat att göra än att börja om från början igen med förhandlingar med världens idag enda totalt hopplösa byråkrati: den jugoslaviska. Han var gråtfärdig, och hans bosniska sambo med hennes båda barn var redo att kasta sig framför tåget.

Man kan alltså säga att Strulresan började och slutade i krigets Jugoslavien. Norrmannen har min adress, han är välkommen när som helst att sova över hos mig, och han har lovat att någon gång ge mig fortsättningen på hela den heroiska historien om hans ändlöst tålmodiga självuppoffring för att klara ut en ensam moder med två barn ur det ändlösa krigets och strulets Jugoslavien.

(16.9-12.10.1993)

P.S. En läsare har undrat över att doktor Sandy inte varnade mig för att resa ner genom Serbien mot Athen, - han borde ju ha vetat att det inte skulle gå. När jag sade till honom att jag skulle resa till Athen genom Serbien sade han bara: "Försök och se vad som händer." Han menade att det inte var omöjligt men å andra sidan även att vad som helst kunde hända, och han fick rätt.

Nya indiska turer

Indienresan 27.10-19.11.1993 kan delas upp i följande fyra huvudavsnitt: Konferensen i Simla - motgångar i Darjeeling - höjdpunkt i Calcutta - samt Den Skandalösa Återresan.

Resan började under sämsta tänkbara auspicer. Jag kom hem från Italien med en ny visdomstandskris efter alla sicilianska kakor, och det var bara två veckor mellan den och Indienresan. Inte går man då och inleder en serie tandläkarbesök med eventuella långvariga och upprepade visdomstandsoperationer, utan hellre går man och borstar fanatiskt tänderna efter varje måltid och hoppas att infektionen skall lätta. Den lättade. Men två dagar före avresan till Indien slog den till på nytt och hårt. Följden blev sömnlösa nätter och en sprängande huvudvärk, som spädades på av en allmän överansträngning - det gäller ju att ta ut sig ordentligt innan man tar ledigt från arbetet. Natten till måndagen - morgontåget till Stockholm gick klockan nio - låg jag vaken i feber och bara frös. Det var inte ett lämpligt tillstånd att resa till Indien i, och huvudvärk och tandvärk var ingenting att exportera till Indien.

Dessutom var mina instruktioner från Indien mycket luddiga. Mötet skulle äga rum i Simla, men ingen visste när. "Det är möjligt att allting är över när du kommer," hade Johannes skrivit helt kort och bett mig inhämta vidare instruktioner på postkontoret i Simla "Poste Restante" vid tillfälle om jag kom.

Hela natten medan jag frös och bet ihop min tandvärk grubblade jag över om jag skulle inställa resan eller inte. Allt jag behövde var att visa mig för en läkare - min blotta uppsyn skulle förråda min totala olämplighet som tåguffare i Indien.

Likväl befann jag mig måndag morgon på tåget till Stockholm - jag hade inte kunnat bestämma mig. I Stockholm hade jag 24 timmar på mig att tillfriskna. Jag övervägde att där uppsöka en läkare för åtminstone en rutinkontroll. Det blev aldrig av. En god natts sömn gjorde susen, och på tisdagen satt jag på flyget - med en flaska Martini Rosso i handen för säkerhets skull. Nu gick det inte längre att hoppa av flygplanet.

Som medpassagerare hade jag ett par som också skulle till Indien men till Delhi. "Mellanlandar planet i Delhi?" Svaret var jakande. Det hade jag inte blivit informerad om av Fritidsresor. Om jag kunde hoppa av i Delhi skulle det bespara mig kanske 40 timmar. När planet mellanlandade i Helsingfors förhörde jag mig genast om dessa möjligheter. "Nej, det är inte möjligt," sade personalen i Helsingfors, "för din flygbiljett säger Goa. Eftersom du har bokat plats ända fram till Goa kan du inte hoppa av på vägen." Längre än så kom jag inte i något resonemang med dem. Jag hade visst kunnat hoppa av i Delhi om jag bara sedan återreste i vanlig ordning från Goa. Men det hängde upp sig på bagaget. Om jag haft allt bagage tillgängligt som jag velat, (en portfölj och en cykelväska,) hade jag lugnt kunnat göra det, men tyvärr hade jag förbjudits ta med mig mer än ett handbagage, hur små mina båda bagage än var. Det gick alltså inte, och jag var tvungen att följa med till Goa och förlora kanske två hela dygn av konferensen i Simla. Allt hade kunnat avhjälpas om jag bara varit fullständigt informerad av Fritidsresor om resans beskaffenhet.

Annars var klientelet på Finnairplanet gott. Planet var fullsatt, bredvid mig hade jag en barnfamilj med småbarn, och bakom mig satt det glada finnar som sjöng manskör. Något brydsamt var det kanske att få plats längst fram omedelbart framför videofilmskärmen, så att man under hela flygturen måste hjärntvättas visuellt på extremt nära håll. Man kan använda öronproppar mot audiell hjärntvätt, men ögonen behöver man ändå för att läsa och skriva, och man kan inte avskärma blott en del av synfältet. Naturligtvis blev flygnatten fullkomligt sömnlös, då videon hölls på non-stop under precis hela den 14-timmars flygturen med två mellanlandningar i Helsingfors och Delhi. Hade jag haft mitt andra lilla bagage tillgängligt där hade jag utan svårighet kunnat hoppa av där. Vi diskuterade saken ingående med en hindu under mellanlandningen i Delhi. Hans enda kommentar var ett hjärtligt: "Välkommen åter till Indien!"

I Goa var det sedan att sittandes och svettandes rinna av sig och sova bort jet-laggen så gott det gick, och förvånansvärt nog tycktes kroppen ha lärt sig sedan förra året, - eller min kris i Göteborg hade kanske bara varit kroppens drastiska omställning i förväg för det Indien som den redan så oförglömligt väl mindes. Jag lutar åt den senare teorin. Faktum är att den extrema jet-laggen (med kvällsflygning och framkomst utan natt på morgonen utan någon sömn) var nästan smärtfri.

Massor av nya intressanta bekantskaper infann sig genast. Ett engelskt par besökte okända ruiner i södra Indien, och han visade sig vara symfoniker och trombonist. Han hade tillhört en radioorkester som hade blivit arbetslös genom att synthesizern hade gjort audiell revolution i etern och var mycket desillusionerad. Han hade även fått anbud från Helsingforssymfonikerna men föredragit att gå över till jazz. Trombonen var det första instrument som synthesizern slagit ut, medan jazzen ändå var omöjlig utan tromboner.

Det var som sagt en mycket våt dag i Goa, och svetten rann lika effektivt som en stilla strildroppande dusch. Mot kvällen kom myggorna, de bet, och man blev påmind om att Indien är ett av

världens svåraste malarialänder. Det engelska paret tuggade malariapiller jämt, medan jag inte ens hade rekommenderats att ta sådana med mig.

Ett sällskap ungdomar från Hyderabad fick jag glädjen att kunna hjälpa. De befann sig i en byråkratisk svårighet: då de inte kunde få biljett till sitt tåg förrän i morgon hade de inte rätt att polletera och effektförvara sitt bagage. De fick låna mitt resepass, och saken var klar: de sparade därigenom 200 rupier i extra bagage-förvaringsomkostnader och var mycket tacksamma.

Min reskamrat från Goa blev den bästa tänkbara: en alert brittisk Indienveteran, som nu gjorde sin sjätte Indienresa. Han var idealisk som rådgivare, och hans råd visade sig vara de absolut mest korrekta, när man råkade ut för andras sämre rådgivning. I början satt vi helt ensamma i kupén tills tåget startade 70 minuter försenat från början. Då blev vi plötsligt invaderade av 6-8 personer som alla gjorde anspråk på kupén. Han höll sig till sin plats och vägrade flytta på sig och vann i längden, när konduktören benade ut situationen. Vi två blev senare överflyttade till luftkonditioneringsavdelningen, som är ett steg högre än första klass.

Man passerar många intressanta stickspår och sevärdheter på den 43 timmar långa resan till Delhi. I väster ligger Rajahstan med framför allt Jaisalmer ute i öknen mot Pakistan som en intakt och väl underhållen dröm ur "Tusen och en natt" samt det skärgyllene Jaipur och det romantiska Udaipur som omistliga förpliktelser, men dessa orter ligger fjärran från Bombay-Delhi-banan. Däremot passerar tåget Gwalior med en imponerande bergs borg med tempel och palats samt Fatehpur Sikri innan det kommer fram till Agra med alla dess sevärdheter inklusive Taj Mahal. Fatehpur Sikri är ett komplex av Mogul-palats som står i tågande rad längs en vidsträckt kulle cirka fyra mil söder om Agra. Min vän skulle själv stiga av i Jhansi för att besöka Orcha, ett ställe av slottsruiner vid en sjö som få turister hittat vägen till.

Äntligen kom man då till Delhi efter en onödig tidsförlust av två dygn. Jag tog en taxi till hotellet som min reskamrat rekommenderat, men taxin körde fast i Delhis beryktade trafiksjörja. Detta ville chauffören ta mer betalt för, så jag hoppade av och fortsatte till fots. Det visade sig att han dessutom hade kört fel. Tydligen hade han inte vetat var hotellet låg. När jag kommit så långt i min orientering att jag förstått så mycket rådfrågade jag en polisman som visade mig den exakta vägen. Senare visade den sig vara helt fel. Där stod man alltså mitt i hjärtat av Delhis kompakta kaos helt prisgiven åt första bästa bondfångare. Slutligen hamnade man på ett obskyrt bakgatuhotell där det åtminstone var tyst. Det var något dyrare än det av min reskamrat anvisade hotellet, som låg närmare stationen. Mitt tåg skulle gå klockan 6 följande morgon. Jag hade fått de första förkänningarna av den indiska valrörelsen, som redan totalt förstoppat hela Delhi.

Om man bortser från trafiken är dock Delhi en trevlig och livlig stad med ett utomordentligt fängslande folkliv. Slutintrycket var bättre än vad man vågat hoppas på, så man vågar nog komma tillbaka.

Vägen norrut passerade ett så illustert ställe som Kuruksetra. Man riktigt hajade till när man upplevde detta namn som namnet på en järnvägsstation. Kuruksetra är scenen för den dramatiska klimaxen i Indiens uråldriga nationalepos "Mahabharata". Det är ett slagfält där alla dödar alla och där huvudaktören grips av fasansfulla skrupler inför prospektet att nödgas döda alla sina släktingar, varpå "Bhagavad-Ghita" uppstår, kärnan av all indisk visdom. Det var också till dessa trakter norr om Delhi som Alexander den Store kom på sitt indiska fälttåg - och nödgades vända tillbaka då hans soldater vägrade följa honom längre bort. Annars hade han lätt kunnat erövra hela Indien, vilket det i stället

blev Chandragupta som gjorde en mansålder senare. Alexander vände någonstans strax öster om Amritsar.

Sedan passerade tåget Chandigarh, ett fasansfullt ställe, något så oindiskt som ett futuristiskt samhälle ritat av Le Corbusier med numrerade "sektorer" i stället för stadsdelar, lika malplacerat i Indien som Euro-Disney i Frankrike. Staden är exakt fyrkantig, i varje enskild "sektor" är alla hus precis likadana, hela staden liknar ett koncentrationsläger, och Le Corbusier kallade det sin "idealiska stad". Och den trodde han skulle göra sig i Indien! Av alla ställen! Möjligen i Sibirien!

Men vi närmade oss sanningens ögonblick. Vi närmade oss Simla. Tåget dit från Kalka, en sträcka på 80 kilometer, tog sex timmar. Kurvorna var tvära, backarna var långa, och tunnarna var otaliga, men en fest var resan för alla passagerare och särskilt för barnen, som skrek av förtjusning för varje tunnel. Det är intressant att jämföra Simla med Darjeeling. Simla är som samhälle mera storvulet och pretentiöst, mera lyxigt och skrytsamt, medan dimensionerna i Darjeeling är mycket mindre och mera anspråkslösa. I stället är naturen där så oändligt mycket mera majestätisk.

Däremot upplever man klart i Simla att man redan nästan befinner sig i Kashmir. Det är samma svårmod i folkmusiken som i den turkiska och den tibetanska, det är samma sorts högresta välskapta människotyp med praktfull hårväxt på skalle och haka, inga småväxta finlemmade mjuka hinduer längre utan ett grant och resligt folk av karaktär och pondus.

När jag vandrade omkring i staden på kvällen passerade jag förbi en varubod. Två personer, en lång och en kort, höll på att köpa ägg. De verkade bekanta på något vis. Så såg jag att den längre var blond. Det var Kim och Johannes. Det var som om vi hade skilts igår.

Båda var lediga och mådde bra, och det var en fröjd att se Johannes som sig själv helt omaskerad igen med normalklippt hår som återtagit sin rätta färg. De var på mycket gott humör. Det tog inte många minuter innan jag frågade om konferensen. Genast blev samtalet allvarigare och intensivare.

Jag hade naturligtvis kommit för sent, men det hade inte hjälpt ens om jag kommit en vecka tidigare, ty konferensen hade avslutats redan för tio dagar sedan, då den påskyndats med anledning av de förestående indiska valen. Flera av konferensdeltagarna hade måst bryta upp från konferensen för att direkt ta i tu med valrörelsen.

Jag fick således den mycket svåra uppgiften att i efterhand försöka dokumentera en högst intressant asiatisk konferens som jag inte ens fått vara med om själv. Dess tema hade varit ekonomi men politisk ekonomi med Mondialt perspektiv. De flesta deltagarna hade varit politiska ekonomer från Indien men även från Pakistan, Iran, Singapore, Thailand, Burma, Hongkong, Kina, Taiwan och Indonesien. Det hade alltså varit en ekonomisk konferens nästan uteslutande med ekonomer från U-länder. Inte en enda europé, amerikan eller japan hade förekommit, utom Johannes själv, men han var ju inte ekonom. Den ekonomiska världskrisen hade diskuterats uteslutande från U-landssynpunkt, och resonemangen och diskussionerna hade varit oöverskådliga och outtömliga; men tydligen hade alla deltagare blivit tillfreds med resultatet av konferensen, även om det bara hade varit teoretiskt. Naturligtvis utgjorde Indiens nyckelposition i världens framtida ekonomi grunden i hela debatten.

Ett annat aktuellt glädjämne var Benazir Bhuttos seger i det pakistanska valet, även om det var en seger med många frågetecken, som band hennes ena hand bakom ryggen. Men man trodde nu allmänt på ett bättre indiskt förhållande till Pakistan med bättre möjligheter till en konstruktiv dialog, och detta var väsentligt för hela Asien.

Indiens ekonomi är naturligtvis inte god, det är ett av världens fattigaste länder, men det har oöverskådliga resurser och möjligheter och skulle mycket väl kunna utvecklas till en ekonomisk

supermakt mycket snabbare än Kina, så länge Kina ännu lider av sitt erbarmliga kommunistparti. Indien har därmed det bästa tänkbara utgångsläge: det står på botten och har alla möjligheter att nå toppen. Inom det indiska scenariot ryms alltså alla ekonomiska realiteter och förutsättningar, de bästa tillsammans med de sämsta. Detta är på ett sätt en gynnsammare situation än I-världens, som utvecklat sig till en artificiellt uppskruvad nivå vars höga korthushöjd inte tål någon vindpust hur svag den än må vara. Genom sin fattigdom är Indien redan nere på jorden och tål vad som helst medan det samtidigt kan bygga sig uppåt. Även kommunist-Kinas belägenhet är snarlik korthusets, ty ej heller en etablerad kommunism tål någon plötslig marknadsekonomi. Kinas desperata åtgärder att införa allmän värnplikt och fortsätta försöka skrämmas med att spränga atombomber (i ett annat ockuperat land) vittnar om en skräckslagen osäkerhet inför det faktum att det håller på att förlora kontrollen över sig själv.

I-världens svaghet är att hela dess samhällsstruktur blivit beroende av en levnadsstandard som måste innebära ett liv över ens tillgångar. I-världen kan bara klara sin ekonomi om den blir mera realistisk och lever sundare utan exempelvis så dyra nöjen som droger, tjuvjakt, rockmusik och ett fatalt beroende av massmedia. Världens två mest lönsamma industrier idag är vapenindustrin och drogindustrin, och det är I-världen som dirigerar dessa industrier, då den är beroende av dem för att finansiera sitt eget liv över sina tillgångar. Däri ligger det ekonomiskt sjuka i världen idag, som U-världen är helt oskyldig till, då denna skenande karusell endast drivs av I-världen.

Så mycket förstod jag av de vidlyftiga sammanfattningar som Kim och Johannes gav av denna ytterst intressanta konferens. Det här med devalveringar hade försvarats ur den synpunkten, att ett I-land som devalverar sin valuta tar därmed ett steg ner från denna hetskarusell och sätter en fot på marken som broms, vilket i själva verket är ett beundransvärt närmande och solidaritetsbevis med U-länderna. En devalvering är bara dålig för dem som har det bra medan den alltid är bra för dem som har det dåligt. Naturligtvis kan man därmed inte uppmuntra devalveringar, som ändå alltid måste förbli politiskt smärtsamma operationer att endast vidtaga i nödfall.

Ett av konferensens mest vittdiskuterade ämnen hade varit kommunismen med anledning av de förestående valen och dess starka fästen i bergstrakter som just i Kashmir, Simla och Darjeeling utom Bengalen, Calcutta och Kerala. Samtidigt som dess aktualitet inte kunde förnekas, åtminstone så länge kommunismen fortfarande hade makt i Kina, ifrågasattes dess betydelse. De flesta var tämligen eniga om att den var otidsenlig och knappast längre kunde tas på allvar. Å andra sidan påpekades dess fortfarande betydelse för exempelvis de fattiga massorna i Calcutta och dess viktiga roll i en stat som Kerala. Ett intressant argument för kommunismen kom därmed fram.

Det var ingenting ont med kommunismen så länge den inte hade någon makt, och även exempelvis Lenin-kommunismen erbjöd vissa fördelar som inte fick glömmas bort. Lenin var en bildad man och filosof som studerat grekiska, och hans samhälle var fortfarande ett kultursamhälle. Endast kapitalismens avarter och barbarismer hade eliminerats. I ett leninistiskt samhälle skulle exempelvis ingen rockmusik vara möjlig, som ju bara är ekonomiska spekulationer i så starka rytmer som möjligt för massuggerering av lättförförda ungdomar; ingen narkotikakult skulle vara möjlig, som ju likaledes bara är ekonomisk spekulation och utnyttjande av människors svaga karaktärer; inga svindelsekter skulle vara möjliga, vars ledare ju brukar försvinna när de förtjänat ett lämpligt antal miljoner dollar; och i stället skulle alla dessa oöverskådliga ekonomiska resurser kunna investeras i kultur och utbildning. I en helt fredlig värld skulle dessutom vapenindustrin kunna skrotas, vilket aldrig skulle kunna ske i en kapitalistisk värld, där egoism hela tiden leder till våld. Summan av detta

intressanta anförande var, att I-världen måste ta vara på socialismens positiva sidor, att det kalla krigets avslutande aldrig fick avsluta de socialistiska universalidéerna, och att kapitalismen helt enkelt inte kunde ignorera och köra över socialismen utan att den måste kompromissas med. Därmed poängterades det, att kommunismen var död endast som maktmissbruk men att den aldrig kunde dö som ideologi eller utopi.

Kommunismen är alltså inte omöjlig i sig utan tvärtom som idé lika idealisk fortfarande som när Thomas More på 1500-talet tänkte ut sin "Utopia". Det olösliga problemet är dock: hur skall den genomföras utan att den för till ett sådant fatalt maktmissbruk som i Sovjetunionen, Kina och Kambodja?

En deltagare hade kommit med den mycket intressanta iakttagelsen, att hela den världsekonomiska krisen skulle kunna lösas mycket lätt. Han hänvisade till statistik som indikerade, att så mycket som 60% av världens ekonomiska resurser för närvarande uppslukades av vapenindustrin och dess olika marknader, från raketer och atombomber till Bofors och vanlig smuggling. Om dessa pengar (60% av hela världens bruttonationalprodukt) i stället användes vettigt, så skulle världskrisen lösas direkt. Han poängterade också, att om U-länderna upphörde att tvingas till att köpa vapen skulle de i stället kunna åtgärda sina fattigdomsproblem, och då skulle befolkningsexpansionsproblematiken omedelbart upphöra av sig själv. Denne deltagare var en buddhist från Burma.

Jag får säkert anledning att återkomma till fler detaljer i denna högtintressanta konferens under resans gång.

Simla hade annars allt att erbjuda - utom ett berg som Kanjenjunga. Johannes förde mig omkring till de olika kyrkorna. Den anglikanska ligger vit och praktfull på krönet av staden framför The Mall medan den katolska verkar mera livaktig och större. Här skulle man kunna fira allhelgonahelgen på katolskt vis på tröskeln till Kashmir och Himalaya. Vi gick också upp till aptemplet ovanför staden. Vad skall man säga om detta? Inte inspirerade det precis till någon andaktsstämning. Detta omintetgjordes främst av att det ur högtalare vrålade ut skrällig musik alternerande med en speaker som informerade ställets besökare om varför templets apor var heliga - tydligen var de något slags inkarnation av Siva. Vilken kontrast mot den heliga rena friden i ett buddhistempel med sina karaktäristiska bönevimplar och flaggor, som spred sitt budskap för vinden på ett mycket mera förfinat sätt! Dessa högtalare i aptemplet var precis lika avskräckande som de vrålade högtalarna från politiska propagandabilar.

När vi nu ändå drar religion i tvivelsmål måste vi också en aning dröja vid de heliga sikherna med sina turbaner. En sikh får inte klippa sitt hår eller sitt skägg. Håret virar han upp och täcker han in med ett slags tätt åtsittande huvudduk. Ovanpå denna sätter han turbanen. Tänk er: långt hår uppvirat på skallen täckt av en nästan plastliknande huvudduk och ovanpå denna en tjock och varm turban, och detta i ett klimat med en normal dagstemperatur på 30-40 grader! Hur varmt måste det inte bli under denna trefaldiga skallvärmare? Man kunde förstå turbanen och huvudduken om de var flintskalliga, men varför måste de ha långt hår om de inte ens får visa det? Nej, det hela verkar inte alls förnuftigt.

Med Kim och Johannes diskuterade jag möjligheten att bege sig norrut till Kulu och Manali. Manali ligger liksom Delhi tio timmars bussresa från Simla men norrut och lär vara ett mycket vackert ställe, men Johannes avrådde. "Det är dyrt där, och dit reser mest bara rika hippies för att knarka ner sig på livstid. Där växer det nämligen cannabis vilt överallt. Res dit en annan gång när du har bättre tid

på dig." Eftersom det ändå inte ingick i programmet kunde jag lätt avstå från denna omväg. Kim antydde att Manali och Kulu skulle kunna besökas i samband med en resa till Dharamsala ungefär lika långt norrut men längre åt väster.

Ett ställe som jag måste rekommendera till alla Simla-besökare är kaffehuset, "The Indian Coffee-House", ett utomordentligt trevligt gammaldags ställe med gott kaffe och bästa tänkbara stämning, ungefär som i gamla Wien. Man har här hela London-sekelskiftesstämningen kvar. Det ligger strax nedom Kiplings "Scandal Corner" ett femtiotal meter ned för backen eller precis under den röda anglikanska kyrkan, den som numera är bibliotek. Den vita eller ljusgula anglikanska kyrkan, "Christ Church", används numera för gudstjänst bara en gång varannan vecka, medan, som sagt var, den katolska är mera levande.

Mera intressant än allt vad den ekonomiska konferensen kunnat tänkas innehålla var för mig vad Johannes och Kim sade till mig personligen. Johannes framtidsplaner var både intressanta och oroväckande. Direkt från Simla tänkte han bege sig upp till Kashmir och blanda sig i tvisterna där mellan hinduer och muslimer. "Tyvärr tror jag knappast att ni någonsin får se mig i Skandinavien mera. Här är för mycket att göra, och i vart fall kommer jag inte tillbaka förrän kommunistpartiet i Kina är upplöst, Sinkiang och Tibet självständiga och den militant galna formen av islam har konsumerat sig själv. 1968 i Tjeckoslovakien svor jag att aldrig ägna mig åt ett normalt mänskligt liv förrän den politiska kommunismen som förtryckarmakt var utrotad, och den är ännu inte utrotad ur Kina och Nordkorea. I Iran dominerar ännu terrorformen av islam, och sådant är för mig likvärdigt med kommunistisk diktatur. Så till Sverige och Finland kommer jag ännu inte på ett tag. Dessutom är Himalaya mitt adopterade hemland. Jag har vänner överallt där det finns tibetaner, och deras land sträcker sig från Karakoram till Koko Nor och Chengtu. Detta fria land innefattar hela norra Indien med Nepal och Bhutan, och med Kims hjälp kan jag nu få giltiga papper i ordning för vistelse i Indien på livstid. Indien förblir den bästa språngbrädan för konstruktiv verksamhet i hela Asien. Så du får träffa mig här i fortsättningen, men din ekonomiska situation oroar mig. Din Tibetresa torde ha givit dig djupa ekonomiska sår. Kom inte för min skull eller för Asiens skull i fortsättningen, utan kom bara för din egen skull."

Mest hade det glatt honom att jag hade sett så frisk ut. "Senast vi sågs i Lhasa kunde du ju knappt stå på benen av blekhet och svaghet. Du hade ju nästan skitit ihjäl dig." För mig hade det varit ett lika stort nöje att se honom så ledig och frisk och identifierbar ut igen. Vi hade ju inte setts på tre månader.

Jag kände mycket för att från Simla resa ner till buddhismens heligaste plats Bodhgaya nära Patna, för att stifta närmare bekantskap med buddhismens heligaste mysterier och väsen, och dessa trakter var Kims egna hemtrakter. Den intressanta möjligheten framstod att han skulle göra mig sällskap och till och med kunna erbjuda mig sitt hem, men till min förvåning avstod han: "Du är en sådan som reser bäst ensam. Du behöver all den frihet du kan få. I Bodhgaya finner du vad du behöver finna, och du behöver inte min hjälp till det. Till mitt hem och min familj hoppas jag du kan komma en annan gång. Klara dig i Indien utan mig och John. Han har någon sorts hake på dig som jag tror att du skulle klara dig bättre utan. Vad är det mellan er egentligen?" Han vågade bekänna sina innersta misstankar. "Jag vet ju att ni kommer från samma land, men det är något mer än så. Ibland när jag ser på er kan jag inte hjälpa att jag får vissa misstankar. Du har nästan alltid ett leende till hands medan John ler mera sällan, men när han ibland spricker ut i ett leende slås jag av att det är samma leende som ditt. Är ni släkt med varandra?" Jag måste le och svara som det var: "Det kan jag inte svara på, men även om vi var det så skulle ingen kunna bevisa det." Han nöjde sig med det. "Dessutom,"

fortsatte han, "tror jag att det är viktigare nu att jag bistår John. Det är ju jag som försörjer honom här i Indien, och även om mina resurser är outtömliga skulle han få det svårt om jag inte fanns i närheten. Han medger det aldrig själv, men han är faktiskt ekonomiskt beroende av mig för hela hans asiatiska verksamhet. Han kanske skulle klara sig även utan mig, men hans möjligheter skulle då begränsas. Så jag följer med honom till Srinagar och längre, om det behövs. Men vi håller ju kontakten i alla fall. Troligen kommer vi tillbaka hit för de värsta vintermånaderna."

Sålunda uttryckte Kim sin misstanke om att Johannes hade någon hake på mig, som om han inte alls gjorde anspråk på att ha den största tänkbara hake på Johannes. Mera om dessa mina båda bästa vänner i Indien senare.

Jag hade beslutat att lämna Simla med buss, som gick direkt till Delhi och kostade bara 97 rupier. Därmed skulle jag vinna både tid och pengar. En bärare hjälpte mig hitta rätt buss bland de hundratals som stod och väntade på att få köra. Han såg ovanligt bra ut för att vara bärare och talade ovanligt god engelska för att bara vara bärare. Vad han gjorde för mig var en bagatell, det var ju bara att hitta rätt buss åt mig, men för mig var det av högsta tänkbara betydelse, varför jag lönade honom med en tia. Han tog emot den med översvallande tacksamhet och fällde de bevingade orden: "Det här landet tillhör sina gentleman!" Och jag var honom lika oändligt tacksam tillbaka.

Emellertid hade jag inte väntat mig den bussresa som förestod. Sätena var hårda, trånga och primitiva, och många måste stå. Jag hade oturen att bredvid mig få en stor kluns, som levde hela natten. Hängde han inte på mig gled han ner på mig eller satt han på mig. Dessutom spelade busschauffören hela natten gäll indisk popmusik på radion som gick genom märg och ben. Bussresan varade från åtta på kvällen till fem på morgonen.

I Delhi råkade jag fem på morgonen ut för en typisk budgetsabotör. Jag ville att han skulle köra mig till stationen, men han körde mig till ett hotell. Jag insisterade på att han skulle köra mig till stationen, men han körde mig till ett annat hotell. Han menade att stationen var stängd, att inga tåg gick så tidigt på morgonen, att området omkring stationen var belagt med utgångsförbud på grund av valet och framför allt att stationen kryllade av farliga luffare. Som om jag brydde mig om alla hans farliga luffare! Vem var väl rädd för dem utom han själv? Till slut insisterade jag så obevekligt på att han skulle köra mig till stationen att han faktiskt surmulet gjorde det till slut, men då hade hela taxiscooterresan kostat mig mer än bussresan från Simla till Delhi. Likväl var det han som var arg på mig som inte förstod mitt eget bästa och som var så dum att jag inte ville satsa på de hotell som han hade fått bonus för mig för, om jag hade accepterat dem.

På stationen mötte jag en ädel äldre man som talade en bättre engelska och som var kristen. Han var där för att möta en kanadensisk gäst och bad mig komma och bo hos honom i Indore när jag nästa gång kom tillbaka till Indien.

Tågresan på 100 mil från Delhi till Patna (16 timmar) förlöpte annars smärtfritt. Från Allahabad till Varanasi hade jag sällskap av en kultiverad man som visste allt om valrörelsen och de religiösa konflikterna, och från Varanasi hade jag sällskap av Kailash Peti Shaw, en oförglömlig liten äldre man. Han hade haft oturen att vid pensioneringen efter ett långt livs tjänst vid järnvägen bli utan pension på grund av ett bokföringsfel. Under de senaste tio åren hade han processat om saken utan att få någon rätsida på det. Han var varmt och innerligt religiös och spådde mig min framtid genom handpåläggning och skullskådning. Jag skulle leva i 98 år, få två bilar, resa över hela världen, tjäna

mycket pengar och komma till Indien nästa gång i mars 1995. Den första spådomen blir den svåraste att kontrollera, ty om jag ska bli 98 år får jag vänta i 56 år på att se om jag blir det.

Patna var sig likt. På stationen låg folk överallt i drivor i väntan på tåg eller på något annat, på döden eller livet, och få stationer i Indien är så överväldigande i sin kompakta verkan av folkets nöd som Patna. Det finns få ställen som väcker till liv ett större medlidande med den lidande mänskligheten, ty den tycks samlas och trängas här på stationen i Patna, där alla golv utomhus och inomhus, i gångar, korridorer och trappor är täckta av liggande tiggare, män, kvinnor, åldringar och barn, välskapta och vanskapta, spetälska, halta och lytta, med eller utan kryckor. Stationen i Patna erbjuder ett oöverskådligt material för den som vill studera mänskligheten när den är som mest nödställd och ömkansvärd. Här kan man verkligen frossa i medlidande. Den som aldrig känt barmhärtighet med lidandet bör få se stationen i Patna. Där skulle han bli botad.

På vägen till Patna från Delhi passerar man städer som Kanpur, Lucknow och Allahabad utom de mer självklara Agra och Benares, men även dessa andra tre är väl värda ett omfattande besök. Lucknow kan verka skrämmande genom sin dominans av shiamuslimer, men den är faktiskt den finaste staden av de tre. I Kanpur massakrerades engelsmännen under sepoyupproret 1857 sedan de kapitulerat mot löfte om fritt återtåg, men i Lucknow härdade de ut med en 87 dagar lång belägring innan de äntligen fick undsättning, och sedan varade belägringen tre månader till.

Vägen ut till Bodhgaya (eller Buddhagaya) från Gaya bör man begå i cykel-rickshaw, så att man kan unna sig att njuta av det mycket vackra och harmoniska landskapet längs med floden med heliga berg och kloster på andra sidan. I det stora tempelkomplexet omkring själva stupan i Bodhgaya, en av buddhismens heligaste platser, hittar man trädet som Buddha fick sin förklaring under precis bakom stupan från ingången sett. Överallt blir man väl emottagen här. Jag fick nöjet att byta adress med en kollega, som lovade skicka mig aktuella artiklar om buddhismen, och hans bror organiserar resor över hela världen. (Även min nye kontakt i Simla var en reseorganisatör med en broder i Arizona, en moder i England, en syster i Simla, och så vidare. När hinduerna skaffar sig språkkunskaper och kontakter kommer deras universalitet verkligen till rätta.) Men min bäste nye vän i Bodhgaya blev en cykelrickshawförare som var analfabet. Under tio år hade han cyklat mellan Gaya och Bodhgaya och därvid lärt sig en anmärkningsvärt god engelska fastän han inte kunde skriva. Hans fru hade just fött sitt tredje barn genom kejsarsnitt, förlorat mycket blod och fått dyra blodtransfusioner - en flaska blod i Indien kostar en förmögenhet. Han hade hellre gett sitt eget blod och därvid utmattats så totalt att hans arbetsförmåga kommit i riskzonen. Han var mycket pratsam och en levande uppslagsbok beträffande allt om Bodhgaya och dess omgivning. Han insisterade på att jag skulle komma hem till honom och hans familj nästa gång jag kom till Indien, när hans fru skulle vara friskare.

Emellertid är det svårt att finna något gott att säga om järnvägsförbindelsen mellan Patna och Gaya. Tåget har bara en andra-klass-vagn, och resten är tredje klass med hårda träbänkar. När tåget kommer in på stationen är det helt ostädad och inregnat, så att, om man inte måste vada i skräp och trampa i oönskvärda slippriga föremål av oidentifierbart slag, så måste man åtminstone sitta i vatten. Sedan blir tåget så fullt, att det går fem man på tre platser. Ej heller har tåget belysning. Fastän sträckan bara är 100 km är det vanligen två timmar försenat, så att tre timmar tar fem. Trots trängseln och mörkret insisterar hela tiden månglare på att tränga sig fram genom gångarna med stearinljus och göra affärer med sina nötter och torrskaffning, te och popcorn under ihållande mässande av sina nasala försäljningsfraser. Dock är denna ingrediens i tågresa med dess håll-i-gångare med sina stearinljus

kanske resans största charm. Det är svårt att tänka sig primitivare tågförhållanden. Senare fick jag veta att just denna järnvägssträcka är särskilt belastad med förekomsten av tågrånare och andra banditer.

Så sent blev tåget tillbaka till Patna att det sedan blev för sent att fara till Katmandu. Ej heller fanns det någon säng ledig på stationen. Alltså for jag till Darjeeling. Resan gick smärtfritt, och angenämt damsällskap förekom på tåget.

Fastän Simla och Darjeeling har så mycket gemensamt - läge, höjd, miljö och klimat, är även skillnaderna stora. Simla är ett lyxställe medan Darjeeling är mera mänskligt. Ej heller har Simla någon motsvarighet till Darjeelings djupt dramatiska Himalayaomgivningar med Kanjenjunga som kronan på verket, men dessa jämförelser har vi gjort förut. Personligen föredrar jag både Calcutta och Darjeeling framför Delhi och Simla.

Lika enastående som upplevelse som Darjeeling var första gången var det även andra gången. Troligen blir det även denna Indienresas höjdpunkt. När vi nu är här i Darjeeling och kan ta det lugnt och pusta ut och återhämta sig från hela Indiens smuts och vedermödor känns det lägligt att anföra det viktigaste med Simla-konferensen. Ett gemensamt manifest koms överens om av samtliga deltagare, ingen undantagen. Alla dessa ekonomiskt insatta personer från Indien, Pakistan, Iran, Kina, Hongkong, Malaysia, Thailand, Singapore och allt vad de kom från, (jag var ju inte där och fick inte träffa en enda av dem, varför jag inte kan beskriva dem mera exakt,) som alltså var Johannes personliga kontakter och som alla, får man förmoda, var djupt kulturellt insatta, kom alltså överens om det följande: att all ekonomi och civilisation bara har en konstruktiv målsättning: kultur, vilket då i första hand är bildning, "andlig odling", religiös och historisk kunskap, språkbildning och allt som tjänar till djupare förståelse för människan individuellt och internationellt. All egennyttig ekonomi är förkastlig och dödfödd, då egoistisk spekulation måste sluta med bankrutt för de flesta. Den enda meningen med livet är samlandet, bevarandet och det konstruktiva användandet av kunskap om människan, och det inbegriper all kulturhistorisk kunskap bakåt i tiden. Egentligen borde alla människor gå i kloster eller ligga vid universitet alltid för att aldrig upphöra studera vidare och lära mera. Därmed var alla konferensdeltagare överens om att allt mekaniskt rutinarbete var omänskligt och något som mänskligheten borde befrias ifrån, (vilket redan Emile Zola ansåg på sin tid). Detta inbegriper naturligtvis inte skapande mänskligt hantverk.

Därmed borde även all politisk strävan gå ut på att först och främst understödja utbildning, skolväsen och universitet, boktryckning och kulturstöd. Bokförlag som bara trycker bestsellers för snöd vinnings skull är därmed betraktade och stämplade som kulturmissbrukare. Alla resurser som används rent kapitalistiskt för spridning av dålig litteratur (ex. pornografi), dålig musik (ex. hårdrock), dålig film (porr- och reklamfilm) och blaskpress borde i stället användas för bevarande och spridning av klassiker, uppmuntrandet av melodisk och harmonisk musik, satsandet på seriösa filmer och kulturtidskrifter. Detta ansågs som självklart av alla konferensdeltagare. Manifestets författare var Johannes Westerberg, det var författat på engelska och undertecknat av alla deltagare, och dess huvudinnehåll är här återgivet i sammandrag. Själv fann jag manifestet i sin helhet alltför tungt formulerat och belastat med upprepningar för att jag skulle kunna översätta alltsammans, ungefär som Gorbatjovs böcker om Glasnost och Perestrojka.

Darjeeling

Det glänser silver över nejden.
Silvret tilltar ständigt över höjden.
Silvret glänser intill bländande extas.
Där ligger berget över alla andra,
högt omstrålat av serenitet och himmelskt majestät.
Och byn, som ligger i dess skugga,
som ett barn av detta skönhetsparadis,
som lever av det höga Kanjenjungas återglans;
så generös är denna livgivande strålning
att den lilla byn direkt blir alla kullars drottning.
Kanjenjunga, du är kejsaren och majestätet,
men din stad Darjeeling speglar denna suveränitet
och blir bland drottningar den nog mest åtråvärda
genom att hon stjälar ens hjärta
och blott lämnar kvar den ljuvligaste nostalgi.

Darjeelingvistelsen fick en högst oväntad vändning. När jag anlände dit hade det varit oavbrutet vackert väder i 35 dagar. Med mig kom regnet, som höll i sig så länge jag stannade kvar. Nu är det inte särskilt roligt att vara inregnad i just Darjeeling, ty vanligen betyder varje regnskur ett strömavbrott i hela staden. Regn i Darjeeling betyder ett liv med stearinljus, och utomhus är man efter mörkrets inbrott lika hjälplös som en blind om man inte har ficklampa. Lägg till detta Darjeelings mycket invecklade stadsplan, där hela centrum är ett enda gytter av gränder av vilka inte en enda är rak. Försök sedan hitta en restaurang på kvällen i detta mörker i detta virrvarr. Om man en gång i Darjeeling passerar en idealisk vegetarisk restaurang och tänker: "Där måste jag äta nästa gång," så kan man vara säker på att man aldrig hittar tillbaka till den restaurangen mera. Man kan leta i evighet och bara uppleva att man tappar bort sig i nya gränder som man aldrig sett förut. Det finns mycket litet att orientera sig efter i centrala Darjeeling, som i alla fall är en ansenlig stad på 100,000 invånare, två tredjedelar av Lhasa.

I detta virrvarr satt man alltså inregnad medan man tvekade mellan att fara till Gangtok eller Kathmandu. Slutligen lyckades man få en bussbiljett till Gangtok på kort varsel, det blev en frenetisk morgon av spring mellan hotell och busstation, biljettkontor och packning, någon lunch blev det inte, och så satt man på bussen till Gangtok i Sikkim, där det skulle råda polisstrejk och oroligheter. Jag hade avrått från att försöka bege mig dit men åkte på vinst och förlust.

Vägen till Gangtok är makalöst vacker. Den slingrar sig upp för Himalaya längs med en underbart naturskön floddal som aldrig tar slut utan som bara blir vackrare hela tiden. På halva vägen far man över Teestabron, som bara ett fordon får fara över åt gången i högst 10 kilometers hastighet. Bron är förbjuden att fotografera.

Fyra mil från Gangtok passeras gränsen till Sikkim. Jag var den enda i bussen som inte var inhemsk, så jag kallades ut för kontroll av gränsposteringen. Jag hade tidigare granskats av militärkontrollen i Siliguri (New Jaipalguri) utan några problem. Men här visade sig nu plötsligt föreliggande ett problem. "Var är ditt visum?" frågade mig officeren och bladdrade förgäves flera gånger

genom mitt pass utan att finna rätt stämpel bland urskogen av gränspasseringsminnen. Själv bläddrade jag sedan lika förgäves på samma fåfänga jakt efter en visumstämpel. Jag hade ansökt om visum i oktober och fått det, men av någon anledning hade mitt visum sedan aldrig införts i mitt pass och givits mig till handa. Där fanns bara en stämpel som godkände mitt intrång i landet men inget visum. Jag visade denna stämpel för officeren, men det var inget visum.

Här hade jag alltså kommit in i Indien utan visum, vilket inte upptäcktes förrän jag kom till Sikkim. Av någon anledning hade arrangören av min resa misskött min visumfråga så att jag visserligen fått visum men inte fått det med mig. Därmed var Sikkim stängt för mig och inte bara Sikkim utan även Nepal. Det gällde ju nu att se till att inte fler indiska myndighetspersoner fick upp ögonen för att jag befann mig i Indien olagligt utan visum. Om det gjordes sak av det kunde det sluta i ett ändlöst trassel av världens snärjigaste strul.

Därmed var jag även i Darjeeling olagligt, då formellt ingen utlänning fick komma till Darjeeling utan visum *och* vistelsetillstånd. Utan det ena kan man aldrig få det andra.

Jag kunde alltså varken bege mig till Sikkim eller till Kathmandu. Dock kunde jag inte klaga. Jag hade i alla fall fått se det mesta av den vackra resvägen till Gangtok, och militärerna och andra var mycket hjälpsamma i att skicka mig tillbaka. I Kalimpong fick jag en taxi tillbaka till Darjeeling, som jag alltså nu återvände till fullt medvetet illegalt. Bussbiljetten till Gangtok hade kostat mig 55 rupier (14 kronor), endast en fjärdedel av resan hade förmenats mig, och jag fick en taxi tillbaka till Darjeeling för 50 rupier (12:50 kronor). Jag gav chauffören 60 (15 kronor) och var glad över att få vara tillbaka i ett Darjeeling som nu tycktes börja klarna upp.

Fritidsresor hade alltså begått en ordentlig blunder i sin miss av mitt visumdokument och faktiskt därmed ordentligt saboterat min resa från början, omedvetet men oförlåtligt. Nu måste Katmandu och Gangtok vänta på mig till ett annat år. Johannes hade kunnat förse mig med en förfalskad visumstämpel, om jag vetat om det när jag var hos honom, men nu var det för sent. Beklagligt var att jag inte heller då passat på att besöka Kulu och Manali, vilket inte hade berett några problem från officiellt håll.

I anslutning till denna högst oväntade och smådråpliga visumkris vill jag översätta ett brev från Indien daterat 28.12.1993 från min gode vän Dipak Ghosh i Calcutta:

"Tack för din vänlighet att ihågkomma mig. Min högsta önskan i livet är att utveckla internationell kärlek och samförstånd, men denna uppgift är för stor för mitt korta liv; men du och jag och många andra kan åtminstone utveckla idén därom internationellt, så att det med tiden blir helt onödigt med både pass och visum för att resa från land till land. Det måste gå så, för fredens utbredning över världen är det enda som kan göra det möjligt för mänskligheten att överleva.

Jag har många goda idéer om hur man skall tjäna pengar för att kunna satsa dem på utvecklingen av sann internationell kärlek, vilket kommer att kräva stor hängivenhet och stark viljekraft. Fyra punkter är vitala:

1. All nationellt bunden religion måste avskaffas.
2. Alla former av kultur måste respekteras.
3. All miljöförstöring måste avbrytas.
4. Alla rasmotsättningar måste överbryggas genom ett konsekvent genomfört system av internationella äktenskap. ("*Inter-continental marriage*".)

Allt detta är enkelt att säga men mycket svårt att genomföra i praktiken, då all politik står hindrande i vägen; men jag uppskattar mycket alla dessa hippies och musiker från väst för deras toleranta vidsynthets skull; de förenar på sitt sätt hela världen i en internationell kärleksanda, och det är kanske just de som kan förena hela världen genom kärlek och musik. Än en gång, tack för ditt brev, och det bästa jag kan sända dig är min sanna kärlek och bästa välgångsönskningar för hela din familj och alla dina vänner.

P.S. Min engelska är inte den bästa, och jag är glad om du korrigerar den. Rätta mig om jag har fel:

Somerset Maugham, Erich von Däniken, Jules Verne, Leo Tolstoj, Goethe, William Wordsworth, Shakespeare, Rabindranath Tagore, Jean-Paul Sartre och alla de andra, allt vad de har skrivit är bara kopior av mången okänd författare, och alla deras sanningar fanns redan i Bibeln, Koranen, Bhagavad-Gita, Ramayana eller Mahabharata, och alla de religiösa böckerna är bara återsken av antika försvunna civilisationer såsom Veda- och Inkakulturen med andra förlorade civilisationer som alla förstördes genom våldets dårskap och vanvett. Detta är min åsikt, och det är vår uppgift och vårt ansvar som tänkande människor att motverka allt våld så att kärlekens och fredens tidevarv någon gång äntligen kan inledas."

Först efter dessa strapatser och motgångar kände jag mig mogen för att våga uppsöka min gode vän från förra året Sri Ram. Skulle jag hitta honom? Det första försöket på förmiddagen misslyckades. På eftermiddagen försökte jag mera metodiskt fråga mig fram. Alla ville hjälpa mig men ingen kände honom. Det verkade som om han hade försvunnit och aldrig existerat. Då kom en yngling på att det måste vara palmisten, han som spår i händer, som bodde högre upp på slutningen närmare Fredspagoden. Jag försökte där och hittade honom. Det var bara det att han aldrig hade spått i någons hand.

Han blev mycket glad över mitt oväntade besök och bjöd genast på te hinkvis och middag. Han hade inte fått mitt brev under året och således inte heller de pengar jag skickat honom, men det var möjligt att de väntade på honom hos hans son i sydligaste Indien. Vårt samtal var hjärtligt och animerat, och jag fick rätta hans senaste noveller. Han hade tydligt gjort framsteg sedan senast, överst i hans senaste trave nya böcker låg en Thesaurus, Bröderna Karamasov, en lärobok i hebreiska, Maupassants noveller och Robert Burns dikter. Denne fenomenale man behärskar hindi, urdu, sanskrit, persiska, arabiska och engelska men vill helst bara hålla sig till engelska. Han har vandrat omkring i hela Indien och kan hela sitt land och alla dess folk utantill, han har blivit slagen av poliser och mörbultad av etablissemangen hela sitt liv, han är helt självlärd och har ett universum av livserfarenhet och sund naturfilosofi att bjuda på. Han var gladare i år än förra året och verkade yngre än någonsin, men han börjar se sämre och har redan starka glasögon, vilket bekymrar honom en aning. Han är i övre femtioårsåldern men är i god form och har alla tänder i behåll. Flera av hans senaste noveller var underbara, och det var mycket lärorikt att få se andra besökare i Indien från Europa genom hans ögon och hur han upplevat dem. De flesta européer i Indien verkar för hinduerna som arroganta och viktiga, självupptagna stroppar som aldrig kan koppla av och som är mycket misstänk-samma, rädda och snarstuckna. Lyckligtvis fanns det emellertid undantag.

Han har en specialitet som han är unik för. Med sin oöverskådliga erfarenhet av alla tänkbara missförhållanden i Indien kan han i en enkel komposition presentera något politiskt eller religiöst

spörsmål som mynnar ut i ett olösligt problem som ställer hela ifrågavarande politiska eller religiösa etablissemang på huvudet. Dessa kritiska essayer kan vara ytterst obehagliga i sitt sätt att sätta fingret på den sjuka punkten. Exempelvis beskriver han i en novell en paradisk sjö som upptäcks av turismen. Först kommer det bara några harmlösa vandrare dit, sedan börjar turisttrafiken, sedan börjar man såga ner träden för att bereda plats åt varustånd och kommers med krimskrams och coca-cola, sedan börjar trafiken komma, man måste dra fram en bättre väg och bereda plats för hotell och busstrafik, kalhyggena fortskrider, sedan kommer grävskoporna och sprängningsmaskinerna, man börjar spränga bort klippor och berg som står i vägen, och till slut är paradissjön förvandlad till ett indiskt socialt kaos med smuts och elände och miljöförstöring som bara sprider sig mer och mer, borta är då redan alla de exotiska fåglarna, den sällsynta faunan och den naturliga friden, som är avlöst av skrällande rockmusik. I den mån det finns några trän kvar är de sjuka eller döende. Och turisterna börjar tröttna på hålan, som inleder sin oändliga ekonomiska och sociala nedgång.

Detta är tyvärr också själva Darjeelings historia. Första gången man kommer dit märker man det inte, men andra gången upptäcker man de djupa sårn i naturen. Framför Tiger Hill, till exempel, är stora arealer skog skövade bara för att göra synfältet bättre för turisterna; inga träd får ju stå i vägen när turister kommer för att betala för att få en utsikt. Tiger Hills turistjippo är sedan rena cirkuskarnevalen. De kommer i tusental och trängs och tutar och dånar med sina bilar till ackompanjering av skrällande rockmusik, (olika från olika bilar som blandas med varandra i olika tonarter och rytmer som skär sig,) och står sedan där och velar i två timmar medan de fryser i väntan på soluppgången. Ett av världens vackraste och unikaste naturspektakel är sålunda förvandlat till ett hysteriskt oredigt cirkusjippo. Naturen kommer bort alldeles.

I Darjeeling har utvecklingen varit smärtsam och ibland lett till tragiska kravaller. Sålunda gick Röda Korsets hus upp i lågor för några år sedan liksom det väl situerade Hotel Mount Everest. De har inte restaurerats, ty oron är ständigt latent, Darjeeling är en stor stad som trängs på en liten klipphylla, trängseln i centrum är värre än i Benares, och vid de värsta sociala eruptionerna förlorade 200 människor livet och blev tusentals hem förstörda. Utvecklingen... befolknings-explosionen... fattigdomen... trångbodheten... den ständigt ökande turisttrafiken... - allting mynnar ut i en ständigt accelererande miljöförstöring, som aldrig kan repareras. Darjeelings Röda Korshus och ruinerna av det ståtliga hotell Mount Everest är som tronande monument över denna mänskliga tragedi.

Likväl är Darjeeling en av Indiens mest fantastiska städer. Där möts Tibet, Nepal och Bengalen, det är ett forum för alla Asiens idealismer, där har Tibet en stark sak samtidigt som alla andra religioner etablerat sig där genom stiftelser och intressanta samlingsplatser, för resenären är det en språngbräda mot hela Himalaya med Sikkim och Nepal inom en armlängds räckhåll, och sceneriet är unikt och oöverträffbart - i vackert väder. Det bör framhållas att alla de bästa restaurangerna, hotellen och affärerna är tibetanska. Bland restauranger kan jag speciellt rekommendera Lhasa Restaurant, bland hotellen Shamrock (tibetanskt) och vandrarhemmet (tibetanskt), och alla kuriosa-affärer är tibetanska. Frihetsrörelsen för Tibet är starkare här än Gurkharörelsen för ett självständigt Gurkhaland. Gurkorna har kommit av sig genom dumma våldsmetoder och överdrifter, men den tibetanska frihetsrörelsen har kanske ingenstans en mera pålitlig moralisk grund än här. Den närmaste vägen till Lhasa från Indien går här genom Sikkim, vilken var en av de vägar som Dalai Lama kom till Indien längs, fast han flydde längre österut över Tawang. Här finns även flera tibetanska flyktingkolonier med utsökta konsthantverk att bjuda på.

Från Darjeeling till Guahati i de nordöstra territorierna, sällan besökta av västerlänningar, och här finns en helt ny värld att upptäcka. Guahati, den största staden och centralorten för hela Assam, är stort som Malmö och har ungefär samma stadsplan. Den ligger vid södra stranden av Brahmaputra, som ger staden all dess skönhet. En strandpromenad både längs den västra och den östra delen av staden rekommenderas, det händer hela tiden saker längs floden, som påminner om Mississippi, och strandlivet är lika pittoreskt som vid Benares och Patna. I den zoologiska trädgården kan man hitta den indiska noshörningen (längst bort) med den afrikanska noshörningen som granne intill. Båda har det relativt bra med stora inhägnader, medan naturligtvis de flesta andra djuren (och särskilt lejonerna) bara tillbringar sina dagar med att gå av och an innanför buren i en desperat och fåfäng längtan ut. Här finns även vita tigrar, en indisk specialitet som upptäcktes först 1951, och snöleoparder. Intill ligger den botaniska trädgården som inte har några pinsamheter att uppvisa. Annars är ju i princip alla zoologiska trädgårdar rena djurplågeriuppvisningar.

Det märkligaste med Guahati var dock att jag var den enda vita mannen som sågs till i hela staden. Västerlänningar förefaller ovanliga här, och fördelen med det är att man slapp bli trakasserad. Väl blev man betraktad med intresse av varenda människa, men inte en enda betraktade en som en utpressningsmöjlighet. Troligen är det så överallt i de nordöstra territorierna, varför det vore tacknämligt att återvända hit och utforska landet närmare, framför allt Shillong, "Indiens Skottland". Även Imphal vore intressant att besöka bara för att uppleva de omständigheter som den oförglömlige Max Chablon lämnade denna världen under, och givetvis det kristna Nagaland. Alla dessa länder gränsar till Burma, som också är ett land som ropar på hjälp och där det finns mycket att uträtta framför allt politiskt.

Knappt hade jag börjat fantisera och drömma om Imphal, så fick jag till rumskamrater ett glatt sällskap unga soldater som bjöd på indisk rom, som faktiskt inte var så dålig. Den indiska whiskyn lär vara opålitlig och kunna smaka allt från champagne till ricinolja, men dessa kamrater höll rommen som en mer pålitlig vara, och jag övertygades av deras konkreta argumentering med ovedersägligt bevis ej utan verkningar. De skulle alla till Imphal. En av dem hade aldrig sett en engelsman förut och var så intagen av sin upplevelse av mig att han bad mig följa med till Imphal. Tyvärr måste jag tacka nej både av tidsskäl och praktiska skäl: jag hade redan med byråkratisk möda lyckats försäkra mig om en platsreservation till Calcutta, och, som sagt var, i saknad av visum var jag egentligen portförbjuden redan i Guahati, och Imphal hörde till de mest förbjudna nejderna i Indien i synnerhet för utlänningar. Han lämnade mig dock sin adress och bad mig verkligen komma till honom i Imphal ett annat år när jag hade mera tid. Sedan drog de fem unga soldaterna ut på en whiskyruna i staden medan jag lämnades åt mitt tåg.

Resan till Calcutta tog 26 timmar och erbjöd mycket positivt resällskap. Ovädersmolnen hängde fortfarande över Darjeeling och Kanjenjunga, så ingenting lockade mig att stiga av i Siliguri: Indien tycks vara drabbat av en sällsynt eftermonsun. En av resällskapet hade varit i Tawang i närheten av Tibet i den västligaste delen av Arunachal Pradesh, ett stort buddhistkloster på 3000 meters höjd som utlovade ett intressant besöksmål i framtiden. Två damer kom direkt från Gangtok och förhörde mig noga om Tibet. Den ena var mycket angelägen och vacker och fick mig att prata mig fullständigt hes om Tibet, då hon ställde mig många frågor. Hon ställde sig kritisk till att tibetanerna inte tycktes göra någonting själva åt sin sak. Hon menade att de bara såg på när deras kloster förstördes och förföll och väntade sig att resten av världen skulle göra allt för dem. "Men vad kan väl buddhistiska munkar och nunnor göra när kineserna kommer med flygplan och bombar deras kloster?" invände jag. "Hur kan

väl ett pacifistiskt folk försvara sig mot k-pistar och tanks? Det enda de kan göra är att sten för sten långsamt bygga upp sina kloster igen när kineserna förstört dem färdigt, och det tar tid, då kineserna inte ens låter dem få ha sina pengar och ännu mindre rörelsefrihet eller rätt att arbeta med vad de vill och bäst duger till." Och så höll vi på tills jag var fullständigt hes. En yngre man i samma kupé blev det sedan som gav mig nattkvarter i Calcutta.

Tåget var då tre timmar försenat och kom fram efter midnatt till Sealdah-stationen, där det inte gick att få något "*retiring room*", vilket var lika bra det, då standarden på denna station var anmärkningsvärt låg även jämfört med vanlig Calcuttaslum. Min reskamrat bodde emellertid i närheten, och han tog mig in i sitt hus utan några reservationer. Det var ett vackert hem i tre våningar, och familjen härstammade från Ramakrishna - han och hans fru jämte Vivekananda hängde på väggen tillsammans bland övriga släktingar. Min vän var enda barnet, och hans onkel var pensionerad och gick hemma hela dagarna medan båda föräldrarna arbetade. Min unge värd var själv ingenjör.

På morgonen försökte jag få tag på min Calcuttavän från förra året, men telefonnumret han hade lämnat förde mig till en dam med samma namn som inte kände till honom. Tydligt var han en bror till hennes man som bara kom och hälsade på någon gång då och då. I brist på annan adress hade han lämnat sin brors adress, och hans bror kändes tydligt inte vid honom. Ytterligare ett komplicerat indiskt mysterium.

I stället träffade jag på två andra intressanta herrar. Den ena hade en dotter inom den indiska televisionen i Delhi, och han blev eld och lågor över konferensen i Simla, som just rörde hans specialområde: motsättningarna mellan I- och U-världen, den nya kolonisationen av tredje världen genom videovåld, rockmusik och coca-cola, den skandalösa vapenindustrins globala korruption och fördärv för vars skull president Kennedy och Olof Palme blev skjutna, och så vidare. Han visste mycket om saken.

Den andra var läkare hos moder Teresa, vars sjukhus jag passerade, där han arbetade nattetid. Jag passerade det under dagen på väg till *College Street*, där Indiens främsta och flesta bokaffärer finns, och vi hade ett intressant samtal om kristendom, aids och läkarvetenskapen. Han trodde inte på några medicinska metoder mot aids utan ansåg att denna världsfara endast kunde komma åt längs andra mer esoteriska vägar. I samma veva kan jag rekommendera restaurang *Khalsa*, ett utsökt ställe drivet av sikher, där jag hade mitt bästa mål mat hittills i Indien. De hade en träffande slogan: "Vi tror bara på Gud. Alla andra måste betala kontant." För första gången i Indien orkade jag inte med allt jag fick på tallriken, fastän det bara var vegetariskt.

Genom en kuriös tillfällighet råkade jag ständigt ut för jippon vart jag än reste i Indien. I Delhi och Simla var det valrörelse med buller och bång och pamp-tillställningar med utgångsförbud i huvudstaden till följd av alla valkalabaliker, i Darjeeling var det Gurkharörelser och kommunister i farten, i Guahati drällde det av tungt beväpnade soldater som till och med satt vakna i tåget och bevakade det mot bomber och terrorister, som om många sådana just hade smält av, och i Calcutta var det Kalis fest, dödens gudinna, med ren karnevalyra och fyrverkerier hela natten. Vad följer sedan? Lyckligtvis blir det ingen ny Kumb Mela i Allahabad med miljoner nakenbadare i Ganges samtidigt förrän om åtta år anno 2001. Men då! Vilket beach-party! 1989 tog man för givet att minst 200,000 skulle trampas till döds i oredan, när alla miljoner skulle hoppa i plurret samtidigt, men tragedin uteblev, och det blev bara plaskfest till tusen för hela slanten utan en enda incident.

Men hör och häpna inför denna bengaliska middag! Jag bjöds på middag av mitt värdfolk, men det var en högst säregen middag. Den bars upp på mitt rum där jag fick inta den i ensamt majestät i

husets tornrum medan familjen åt för sig själva där nere. Den bestod av två kokta ägg, två sandvikare, två bananer och en hel flaska rom (42,8%) av berömlig indisk kvalitet, bästa tänkbara medicin mot allt möjligt. De hade alltså bemödat sig om att skämma bort mig med en riktigt engelsk dålig kvällsvard, och den smakade fullständigt pyton - utom rommen. Smörgåsarna vägrade jag äta, och när jag tillfrågades varför svarade jag rättfram: "Det enda bröd jag äter i Indien är indiska chaupattis!" Och de hade inte vågat servera mig sådana eller någonting indiskt! Dock var jag tacksam för rommen, som både gjorde och mådde gott inombords, medan hela Calcutta dånade av festligheter, fyrverkerier, karnevaler, nattliga dansriter och ett folkmusikliv utan motstycke - dödens gudinna Kali var tydligen en enbart rolig dam, så rolig, att det är för hennes skull som alla *suttees* offer sig, (indiska levande änkor som låter bränna sig levande på sin makes bål. Det är olagligt men förekommer alltjämt. Varje gång det händer blir det eviga diskussioner i pressen, då det alltid finns de som hävdar att *sutteen* var frivillig och de som påstår motsatsen. Hela sanningen blir aldrig helt klargjord, varför diskussionerna och de juridiska turerna fortsätter i det oändliga, som om det inte räckte med att änkan redan hade bränts levande.)

En hel flaska rom, och ett helt Calcutta utbrett framför mig i total festyra, - fest och rus överallt, en glädje utan gränser, en total lössläpphet till gudinnans ära, en universalberusning utan måtta eller någon begränsning i en av världens största och fattigaste men även mänskligaste städer - min indiska lycka var fullkomlig.

Naturligtvis blev Calcutta en enastående höjdpunkt men tyvärr också en vändpunkt. Dagen därpå (efter en rehabiliterande riktig bengalisk frukost - och vilka läckerheter!) var jag helt slutkörd, och vanliga överansträngningssymptom började visa sig. Aptiten tog slut, magen vände sig, man orkade ingenting, och det hör även till saken att det tyvärr inte finns något syre i Calcutta. Hela den 30 timmar långa tågresan till Madras låg jag som ett paket och orkade inte ens titta ut en enda gång. Matsmältningsapparaten var kvaddad, i stället för naturliga funktioner hade man i ändan en inbyggd lavemangsspruta som sprutade åt fel håll när den själv ville, och runt en sjuk västerlänning i Indien samlas genast gamarna. Konduktörerna skulle ha extra betalt för att jag alls fick åka med, lustiga bengaler ville hålla i mig whisky som den enda verkningfulla medicinen, andra stal min plats, ens svaghet var bara skäl till att förakta en sådan där vit förtryckare, det går an att bli sjuk i Indien om man inte reser ensam, men om man reser ensam bör man inte bli sjuk i Indien.

I Madras var det fullbokat i stationens alla vilorum och gästsängar, och att i ett prekärt tillstånd ge sig ut på stan (Indiens fjärde stad med fyra miljoner invånare, stort som Rom,) för att börja leta hotell var inte att tänka på. Det var bara att resa vidare.

Efter denna långa dag av enbart tribulationer slog det mig plötsligt, att det var precis ett år sedan den traumatiska aids-konferensen hos doktor Singh i Varanasi, som avbröts av hans sista epileptiska anfall, vilket medförde döden. Sedan dess hade även Max Chablon gått ur tiden. Det var nästan som om jag hade doktor Singh med mig och flåsande i min nacke. Plötsligt blev upplevelserna av honom så levande för mig igen, och jag beklagade att vi tre som återstod av hans sällskap, jag, Kim och Johannes, inte hade kommit överens om att sammanstråla igen just denna dag för att helighålla minnet av doktor Singh. Sannolikt tänkte Kim och Johannes samma sak, och de kanske också kände doktor Singh flåsande i nacken.

Efter den rekapitulationen vågade jag inta en enkel kvällsvard av bara ris och *curd* - och vilken festmåltid det var! Åtminstone kunde jag ju äta! Och jag lämnade Madras för andra gången utan att ha fått se dess Thomaskatedral (där aposteln Thomas är begravd) men med tämligen gott intryck av det smidiga och välordnade Madras.

Förvånansvärt många hinduer är helt negativt inställda till nobelpriset. En bad mig till och med framställa det förslaget till Svenska Akademin att upphöra med att dela ut det. I viss mån har de rätt i sin argumentering. De menar att Alfred Nobel instiftade sitt pris bara för att plåstra över sitt dåliga samvete - han hade ju bara gjort sin förmögenhet på T.N.T. som framför allt gav vapenindustrin luft under vingarna och inledde hela bomb-eran. Dessutom menar man i Indien att framför allt litteraturpriserna har missbrukats, då alla världens bästa och mest klassiska författare aldrig fått motta dem (som Tolstoj, Tjechov, Gorkij, Conrad, Greene, Graves, Maugham, Zweig, Ibsen, Strindberg, Waltari, Feuchtwanger, Brecht, Moravia, Wells, Shute, m.fl.). En indier som förde denna argumentering stödde sig på en artikel av Irving Wallace, där denne författare intervjuat nobelkommittémedlemmar och fått överraskande svar av dessa på varför just klassiker som ovanstående förnekats priset: de var för gammalmodiga, för konservativa, de passade inte medlemmarnas smak, dessa hade någonting personligt emot dem - allt kom fram utom sakskalet.

Mitt främsta försvar för nobelpriset är att det lyckligtvis finns ett alternativt nobelpris, som utdelas just som kritik och protest mot missbruk av det stora nobelpriset. Dessutom kan framför allt fredspriset försvaras, då faktiskt genom detta pris många välförtjänta idealister fått ett stort tack som lön, såsom moder Teresa av Calcutta, Dalai Lama, Henri Dunant och en oändlig skara i en lysande

församling av mänsklighetens hjältar. Om litteraturpriset har misslyckats i många fall så kompenseras detta av hur ofta fredspriset har lyckats.

Många andra hinduer kan aldrig bli kloka på varför västerlänningar reser till Indien. Många ställde mig frågor som: "Varför kommer ni till detta eländiga land när ni har det så mycket bättre hemma hos er? Vad finns det för er att hämta i detta helvete?" Och jag får höra åsikter om att Gandhi och Nehru var dårar som kämpade för att få bort engelsmännen när engelsmännen skötte landet mycket bättre än hinduerna: de höll ju ihop ett indiskt imperium som överträffade både Akbars och Ashokas, medan splittringen i Indien, Pakistan, Ceylon, Burma och Bangla Desh bara lett till kriser och krig som engelsmännen ensamma kunnat undvika. "Engelsmännen borde ha varit glada åt att få slippa Indien med all dess hinduiska oreda. I stället kommer ni tillbaka som multinationella företag och hippies, som om ni inte hade fått nog av oss redan."

Frågan är svår att besvara, och jag kan bara svara för mig själv. Jag tror att hela mänskligheten kan ha mycket att lära av Indien. Här finns tankar, gammal vishet, överlevnadskonst och en samarbetsförmåga som det inte finns maken till i väst. Naturligtvis existerar det indiska helvetet också, det får varje vomitageresenär minsann erfara förr eller senare och kanske mest under kvalfulla provningar på latrinen, men det finns också ögonblick då Indiens skönhet överträffar allt. Den gamle Indieveteranen Mark Tully skriver i sin bok inför en upplevelse av Ganges: "Det var ett av dessa moment då det stod helt klart för en att man aldrig någonsin skulle kunna lämna detta land." Dessa ögonblick av oändlig tjusning binder en till sig med en kraft som bara kan mottagas med total underkastelse. De inträffar sällan, men de är desto starkare.

Min enda invändning mot Mark Tullys mycket sanningsenliga, konkreta, uppriktiga och konsekvent dokumentära skildring av sitt Indien är hans depreciering av det engelska språket. Faktum är, att det är bara det engelska språket som håller ihop den indiska unionen. Det stora folkspråket hindi talas inte ens av hälften av landets befolkning, och den hinduistiska religionen kan inte heller förena landet, då muslimer, buddhister, kristna, sikher, jainister och andra inte kan acceptera hinduismen. Det är även bara det engelska språket som skulle kunna återförena till exempel Indien med Pakistan och Bangla Desh med Västbengalen. Många hinduer strävar därhän, och all positiv strävan i Indien kräver det engelska språket. Kolonialismen och det brittiska imperiet är borta, men det engelska språket spelar en mycket större roll som internationellt språk i världen än vad någon brittisk politik någonsin gjorde. En betoning av språket hindi eller av hinduismen som religion kan bara leda till ökad splittring i Indien.

Min återhämtning efter överansträngningen i Calcutta tog tre dagar. Först mot kvällen i Bangalore den tredje dagen slutade det nyckfullt spruta, man kunde stå på benen igen, man var inte längre ett offer, spänsten och initiativet började återvända igen, och på kvällen i Bangalore kunde jag för första gången på tre dygn åter inta ett normalt vegetariskt mål mat. Hur många kilon krisen hade kostat mig kunde jag tyvärr inte ta reda på, men tretton måttlösa diarréer under tre dygn kostar på. Aptiten återvände inte förrän i Goa det femte dygnet efter krisen.

Under dessa sista hektiska resdagar på mellan två till tre tusen kilometer i skakande primitiva sjögångståg från Calcutta till Goa träffade man på ett myller av karaktärer. I den allmänna sovsalen på Bangalores station löpte konversationen och diskussionerna stafett, då man knappt förlorat en intressant samtalspartner ur sikte förrän det genast dök upp en ny. Alla dessa intressanta människor var dock så många, och jag var så trött, så det var omöjligt att dokumentera alla samtalen. Till de tre

intressantaste hörde dock en gammal affärsman i Bangalore, som redan vistats tio dygn i sovsalen under samtal med alla tänkbara olika resenärer, och som enbart hade gott att säga om engelsmännen och deras roll i Indiens historia. Han menade definitivt att splittringen i Indien, Pakistan, Burma, Ceylon och Bangla Desh enbart var hinduernas och framför allt de indiska muslimernas eget fel och inte alls ett resultat av brittisk "söndra-och-härska-"politik. Han menade att Indien fortfarande var beroende av kontakten med den anglo-saxiska stabiliteten och högre utvecklade logiken för sin existens.

En annan var en kristen socialarbetare som bedrev ett väldigt projekt med att försöka samla Indiens tiggarbarn i rätt fålla så att de skulle få utbildning och skolas till konstruktivt arbete. Bara i Bangalore, som ingalunda är en av Indiens största städer men däremot en av de rikaste, finns det cirka 50,000 tiggarbarn utan hem eller föräldrar eller någon som tar hand om dem. De måste klara sig själva eller låta sig uppslukas av någon maffia. Han lovade skicka mig en rapport över sin verksamhet, och jag hoppas att han gör det.

Den tredje var en sjöman i Goa som sett hela världen och kände alla länder. Inget land var emellertid bättre än Indien. I Skandinavien och USA var livet omänskligt dyrt, där kunde ju ingen vanlig mänska leva, medan det värsta av alla länder menade han att var Cuba. Där fanns varken mat eller pengar. Där fanns bara Fidel Castro som en gammal bromskloss på hela nationen. Jag gav honom naturligtvis rätt i att denne gamle urmodige herr Castro borde pensioneras på ett effektivt sätt.

Förvånansvärt många indier var initierade i EG-frågan och intervjuade mig ivrigt om allt vad jag visste om de senaste skeendena. Alla var de överens om att EG behövdes som motvikt mot det alltför mäktiga och farligt dominanta Amerika. Endast en indier träffade jag som var helt okritisk mot Amerika, och det var en mycket gammal man. Alla andra uttryckte tvivel och farhågor beträffande den amerikanska dubbelmoralen, brottsligheten, (Miami är ett mycket osäkrare ställe än Calcutta,) och den brutala skjutjärnspolitiken, (principen att skjuta först och undersöka saken sedan, vilket bl.a. ledde till forceringen av Hiroshima- och Nagasakibomberna). I Indien känns Amerika som en oberäknelig muskelknutte som har mera kraft än förstånd och vars krafter är så betydande att de inte alltid är hälsosamma för omvärlden. Alla dessa indier som ifrågasatte Amerikas mogenhet som ensam världsledare var mycket intresserade av Simla-konferensen och dess rön.

Som sagt var återvände aptiten i Goa och jag blev normal igen. Jag återfann mitt ställe från förra året, där jag åtnjöt en sådan minnesvärd avskedsbankett då, och jag firade nu dubbelt. Så gott hade jag inte ätit sedan på Khalsa i Calcutta. Den bengaliska maten skämmer bort en direkt, efter Calcutta hade jag levt i ett vacuum av försmäktande saknad, men i Goa var krisen överstånden. Festmiddagen i Khalsa hade kostat åtta kronor. I Goa kostade den bara sex. I Sverige hade liknande middagar ute kostat 200-250 kronor minst.

Liksom förra året satsade jag min sista indiska vila på ett reträttrum för mig själv på järnvägsstationen. Det kostade 60 rupier (15 kronor) och inkluderade säng, lakan, kudde med dynvar, garderob, två fåtöljer, boudoir, skrivbord, badrum med dusch och vattenklosett utom lavoar och fläktar i taket. Det var bättre än något av resans tre hotellrum och nästan hälften så billigt som det billigaste av dem.

Trots förekommande budgetsabotörer även detta år samt andra större utgifter som bussresor och uppköp så höll budgeten, som var på 200 rupier (50 kronor) om dagen. Jag behövde inte växla mer än en enda gång, och sammanlagt konsumerades endast 3800 rupier (950 kronor) på tre veckor. I Sverige lever jag på 70 kronor om dagen som jämförelse. (Det indiska tågkortet och löpande räkningar i

Sverige är ej medtagna i dessa kalkyler utan endast dagliga kontanta betalningar.) Och så frågar mig alla avundsjuka svenskar: "Hur kan du väl ha råd att resa utomlands?"

Det återstår att summera resan. Varje resa har sin kris, och alla ens erfarenheter är aldrig tillräckliga inför ödets ständigt nya överraskningar. De första två veckorna klarade sig hälsan förvånansvärt väl, och inte förrän efter alla resans viktigaste programpunkter uppstod de första magbesvären. Dock väntade man sig inte att bli förkyld i Indien. Den nattliga dragiga trånga bussresan från Simla till Delhi gav fröet till en förkylning, som dock inte bröt ut på allvar förrän i Assam efter en lång svettig dags promenader omkring i hela staden och misstaget att därefter ta en kall dusch. Det var oundvikligt, ty det fanns inget varmvatten. Dagen därpå kulminerade förkylningen när jag helt tappade rösten. Därefter kom överansträngningen i Calcutta - tolv timmars vandringar i en tolvmiljonstad utan syre - med åtföljande kvaddad matsmältningsapparat.

Egendomligast var dock missödet att i Sikkim råka ut för det faktum att ens indiska visum inte existerade. Detta hade kunnat resultera i helt beskuren rörelsefrihet och till och med utvisning omedelbart, men det var illa nog att därmed Sikkim och Nepal förblev stängda för mig. Det var på ett liknande sätt som Johannes karriär som framgångsrik dokumentförfalskare började. Någonstans i någon muslimsk sovjet-republik råkade han ut för att någon myndighet slarvat med hans dokument. Han fick helt enkelt retuschera arbetet för att kunna fortsätta, och så var han inne på den linjen och är väl idag en expert.

Om Kim, den andra huvudpersonen bland mina vänner i Indien, borde jag även berätta något. Han hör till en gammal rik buddhistisk jordägarfamilj i Bihar, och han har fått den bästa tänkbara utbildning delvis i Europa, i Oxford, Heidelberg och Lund. Han talar alltså svenska men med en viss skånsk brytning, vilket man inte väntar sig av en *bihari*. Det händer ibland att han återkommer till Europa, hans intressen är enbart internationella, och han har kontakter överallt. Hans riktiga namn är inte Kim, som bara är ett gammalt smeknamn från barndomen, men han är mycket mån om att inte figurera offentligt med sitt familjenamn. Det kan ha att göra med hans familjs sedan sju-åtta århundraden känsliga ställning i Bihar efter buddhismens tillbakagång.

Ett av resans sällsammaste ögonblick var dock mitt återseende med Sri Ram i Darjeeling. Ingenting hade kunnat glädja honom mer än att jag bara dök upp och hälsade på honom direkt i hans tarvliga hydda med jordgolv i ett rum utan kök med härd på golvet och hela rummet fyllt av bara böcker och en säng för honom och hans lilla hustru. Det var ett mycket kärt återseende som jag aldrig hade velat missa för allt gott i Indien.

Resans vackraste upplevelse var dock Bodhgaya. Ingenstans i Indien har jag någonsin blivit så väl emottagen som där, och likväl var jag en fullständig främling. Den översvallande välvilja och godhet som jag mötte där kan bara förklaras på ett sätt: på något sätt måste de ha känt på sig att jag inte var främmande för buddhismen. Till och med mannen i entrén som tog avgifter för varje kamera av varje turist vägrade ta emot någonting av mig, fastän jag ville betala helt frivilligt. Och av min ögonblickligen gode vän *Shahabuddin* fick jag till och med pengar till skänks för både rickshawskjuts och entréavgift, som om han såg det som en skändlighet att jag skulle behöva betala själv.

Den stora lyckträffen var dock Calcutta, att råka ut för att bli inbjuden till ett hem bara några hundra meter från Sealdahstationen, och att denna familj var samma familj som Ramakrishnas - man ramlade rakt in i hjärtat av Indiens finaste kultur, - vars hem är Calcutta.

Och så alla dessa festivaler som förföljde en vart man kom. Även i Bangalore var det fyrverkerier hela kvällen, och tydligen var det någon särskild fest den 13-14 november. I Goa var det stor kulturfest

på stränderna med knutpunkt på Miramar utanför Panjim med utställningar, föreställningar, blomfest och marknadsfest, en sorts mat- och kulturfestival från 17 till 21 november. Så man kom till ett Indien i valyra och lämnade Indien berusad av festivaler som tycktes vidta på nytt från början för varje ny delstat man kom till. Bara borta i Assam och i Darjeeling var det någorlunda lugn och ro men i stället full militär beredskap. Kronan på verket av alla festivalerna var förstås den vidunderliga Kalifestivalen i Calcutta. Staden har ju sitt namn från denna ej helt rumsrena döds gudinna. Kalighat, det ursprungliga namnet på stället där den engelska staden växte upp, betyder 'stället där gudinnan Kali badar och rengör sig'. I skuggan av denna makabra människoooffersfrossande döds gudinna och hennes riter för att rena sig själv har alltså Calcutta vuxit upp till en av världens största städer, till en av dess värsta slumstäder, till någonting så unikt i stadsväg som ett samhälle med seglivat kommunistiskt demokratiskt styre, till det brittiska imperiets andra stad (som sedan länge är större än London), och till den sista staden i Asien som vidmakthållit hand-rickshawen, alltså en kärra på två hjul för passagerare som drages av en springande (vanligen barfota) man. Calcutta har försökt avreglera denna trafik, men alltför många i Calcutta förtjänar sitt levebröd på att springa omkring som mänskliga hästar, så att avreglera denna trafik skulle väcka ett ramaskri och orsaka en förödande massarbetslöshet som ytterligare en plåga till Calcuttas tusentals andra.

Tips till andra Indienresenärer:

Om du råkar ut för sprutdiarré, så är det dummaste du kan göra att kämpa emot. Hjälp till i stället. Magen kämpar för att rensa ut något, och då är det bara att dricka mycket och låta det spruta, - ju mer desto bättre. Det enda som hjälper emot det är ris. Äter man bara ris kan man räkna med förstoppning, men ris med *curd* är en gyllene medelväg. Dessutom är det gott.

Res inte till Calcutta om du har något på gång. Res bara dit om du är helt frisk, och så fort du känner dig sämre är det bara att lämna staden genast. Kommer man till Calcutta det minsta sjuk kan man bara bli sjukare, och en frisk västerlänning kan knappast räkna med att få förbli frisk i Calcutta särskilt länge.

En av de pålitligaste restaurangkedjorna i Indien heter *Goenkar*. Den finns i nästan varje stad, dess kök är från Punjab med måttlig kryddning, och man kan få både vegetarisk och ovegetarisk tali (ris med flera sås- och grönsaksalternativ med obegränsad påfyllning).

Och så har vi Johannes båda gyllene dietregler: Ät hellre något för litet än det minsta för mycket. Hellre en god aptit som aldrig blir mättad än ofrivilliga offer på latrinen.

Det känns på något vis rätt att komma till och lämna Indien via Goa. Här grundades den första europeiska kolonin redan 1510, det var portugiser som skapade det första europeiska monopolet över den Indiska Oceanen - fransmännen och engelsmännen kom långt senare. I Gamla Goa en bit inåt från Panjim härskade den stränge Alfonso Albuquerque över det första europeiska indiska imperiet, som då var utan annan europeisk konkurrens. Det var holländarna som sedan först började konkurrera och slå ut Portugal. Och Goa känns fortfarande som det mest europeiska i Indien. Det var den sista europeiska kolonin som återlämnades (för bara 32 år sedan), och kristendomen har sitt starkaste fäste här. Alla kyrkor är i ljuvlig portugisisk stil med mjuka fasader, låga tak, runda bulliga pelare och utförda i en bländvit renhet. Portugisiska hör man knappast längre, de inhemska språken är tre till antalet, men alla kan engelska. Engelsmännen lät portugiserna hållas i Goa, men när indierna drev ut portugiserna 1961 blev det snart engelskan som drev ut portugisiskan - tyvärr.

Och vad hittar väl då inte dessa indier på till min avskedsmiddag? Jag gick tillbaka till Prabhat (mitt Vascoställe till vänster från stationen 100 meter) och intog min sista indiska vegetariska middag. Jag var väntad, och alla ville passa upp på mig, jag fick hela tiden påfyllning, och vänligheten bara accelererade. Så betalade jag och skulle bryta upp. Vad presenterar de för mig då? En avskedspresent! Jag hade inte haft någonting med mig från Sverige åt dem, men de ville nödvändigt ge mig en dyrbar kulspetspenna med ett rött hjärta på genomborrat av en pil, och där pilen träffar hjärtat var en liten glasdiamant - som tecken på helt okända indiars tillgivenhet för en helt främmande europé. Plötsligt kändes Indien och Europa så nära varandra. Det var djupt rörande, och onekligen angår Indiens och Europas öden fortfarande varandra. Åtminstone angår Indien mig och det ännu mer efter denna andra resa än vad det redan så definitivt gjorde efter den första.

Tack, Indien, för din uppskattning av en ensam pilgrims tillgivenhet för dig.

Avslutning - den skandalösa återresan.

Inte bara hade Fritidsresor fuskat med mitt visum och närapå saboterat hela resan för mig (och bara lyckats med att blockera Sikkim och Nepal,) utan återresan blev något i hästvåg. För första gången fick jag se de andra svenskar, finnar, norrmän och danskar som utsatt sig för att få en Indienresa arrangerad av Fritidsresor. Det var 39 grader varmt i Goa avresedagen, och samtliga cirka 300 resenärer från Norden hade väckts klockan halv 5 på morgonen för att kunna infinna sig punktligt på flygplatsen klockan sju. När alla infunnit sig punktligt på flygplatsen möttes de av det beskedet att flyget var fem timmar försenat. Ingen av reseledarna visste varför flyget var fem timmar försenat. De visste bara att det var fem timmar försenat, och därmed fick 300 svettiga nordbor som stigit upp halv fem för att vara i god tid låta sig nöjas.

När ett flyg väl har börjat vara försenat är det oundvikligt att det blir mera försenat. Alla 300 resenärerna kördes i en stekande bastubuss till ett hotell där de mutades med frukost och efter tre timmar även lunch, medan dagstemperaturen steg. Sedan var det bastubuss tillbaka till flygplatsen igen.

Nu är en indisk flygplats mycket värre än en indisk tågstation, ty oredan är större, trängseln är värre, och alla vet mindre. Ett tåg blir aldrig mer än en eller högst två timmar försenat, men om ett flyg redan är fem timmar försenat är det risk för att det aldrig kommer. Nu kom vårt Finnair-flyg verkligen till slut. Det ställde sig på flygbanan utanför stationen så att alla 300 nordbor tydligt kunde se det, och där stod det och gjorde ingenting medan vi fick stå inomhus och titta på. Under tiden tilltog oredan i flygstationen, ty plan skulle till Bombay, och plan skulle till Delhi, och inget plan kom, och vi 300 nordbor var bara en liten minoritet i det kaos av tusentals hinduer som skulle med olika obefintliga flygplan. Och på flygstationen fanns det ingen restaurang, ingen bar, ingen läsk, inget kaffe, inget te utan bara souvenirbutiker. Det fanns faktiskt en automat som levererade myntkaffe, men de som drack det förklarade att det smakade rostig plåt.

Vi fick vänta i tre timmar i en liten hall där vi trängdes kanske 800 personer medan Finnairplanet hela tiden stod utanför fönstret. Då skulle hälften av passagerarna efter landningen i Helsingfors sedan med andra flyg till Stockholm, Oslo, Göteborg och Köpenhamn, och många skulle dessutom sedan med tåg från dessa städer.

Planet landade i Helsingfors klockan 10 på kvällen, och då gick inga fler plan därifrån den dagen. Det blev till att tillbringa natten i Helsingfors. Vi forslades i buss längs snötäckta vägar till hotell

InterContinental, och klockan var halv ett när vi kom till våra rum. Vi skulle väckas halv sex morgonen därpå för vidare forsling per buss tillbaka till flygfältet och nya internordiska flygplan. Frukosten började serveras klockan sex i hotellet, så vi hade en kvart på oss att kasta i oss en hotellfrukost.

Det var originellt att se dessa 300 nordbor gå av flyget i Helsingfors i shorts och T-shirts utan skor på fötterna direkt från 39-gradig Goavärme till ett mörkt och snötäckt Helsingfors i minus tre grader, vilket var milt för säsongen. Många blev väl förkylda genast. Jag frågade några andra bland nordborna hur de hade klarat Indien. "I vår grupp blev nitton av tjugo dödssjuka och måste ha läkarhjälp med tung medicineri i nästan en vecka." Nitton sjuka av tjugo torde vara normal statistik bland nordiska turistgrupper i Indien.

Slutligen steg man ner på jorden i Stockholm 16 timmar efter tidtabellen. Mitt tåg till Göteborg hade redan gått, och alla andra var i liknande situationer. Ett ungt par satt gråtfärdigt inne hos någon flygplatskurator och försökte förgäves reda ut sin situation. Ingen var glad.

Planet hade försenats redan på sin tidigare resa, det hade varit försenat redan när det lyft från Helsingfors, när det landat i Delhi hade en motor krävt en närmare undersökning som krävt fyra timmar, och först därefter hade det kommit fram till oss i Goa. Sedan hade förseningen ytterligare försenats och försenats.

Jämför detta med tågen i Indien. De skakar och bullrar men fungerar, de är smutsiga och primitiva men har ändå all mänsklig service ombord, man kan sträcka ut sig i hela sin längd och sova lugnt utan att ha det trångt, de kör sträckor på 20-40 timmar men blir aldrig mer än högst två timmar försenade på sin längsta sträcka., och på stationerna finns det restauranger för både vegetarianer och köttätare, det finns bokständer och teständer, det finns gottekiosker och kaffebarer, det finns reträttrum för trötta och för dem som vill ligga över en natt och vila sig, och allt fungerar med ordentlig noggrannhet. Mot en sådan organisation står sig Finnair slätt när det kan råka ut för en åttatimmars försening och absolut ingenting fungerar. Företeelsen ger en unik möjlighet att jämföra ett mänskligt uttänkt system med ett enbart tekniskt system, och vid denna jämförelse ter sig det tekniska som påtagligt fallet för monstruösa fiaskon.

Nu kan man ju utifrån sett tycka att en åttatimmars flygförsening inte var så mycket att klaga över - vi bjöds ju som kompensation både på frukost och lunch i hotell Oberoi vid Goas paradisstränder, och vi fick gratis övernattniing och frukost på InterContinental i Helsingfors, huvudstadens finaste hotell, men det var främst de psykologiska effekterna som var fatala. Där satt tre hundra nordbor strandade och instängda på en stekande flygplats i Goa, alla längtade hem, och ingen kunde meddela sig med dem där hemma. Ännu på flyget till Helsingfors försäkrade piloten att alla skulle hinna hem åtminstone på rätt dag, vilket var rena lögnen. Inför avresan från Helsingfors flygfält, när flygförseningen vuxit till 16 timmar, var många i upplösningstillstånd. Lägg till detta klimatskillnaden från ljus och värme till mörker och kyla med en temperaturskillnad på över 40 grader.

Hemresan är den sista etappen i varje resa och därför den viktigaste. Om den sker smidigt får hela resan en bekräftad positiv stämpel. Detta är önskvärt, och det är i allmänhet svårt att undvika. Men ju värre tillstrulad just en hemresa blir, desto mera förstörs hela resan.

Lägg till detta kulturchocken. Där hade man i över tjugo dagar fått en idealisk diet i Indien med bara vegetarisk mat, gott te och söta bananer, och så kommer man hem till en fiberchock, helt okryddad mat utan smak, fläsk och julbord. Där hade man fått träffa bara älskliga människor som det var positivt att prata med. På tunnelbanan i Stockholm domineras vagnen av punkare och skinheads som

super och spelar rockmusik för högsta volym, och alla passagerare är rädda för dem, så att ingen vågar säga något. På tåget från Stockholm till Göteborg dominerades vagnen av ett gäng rasister som skulle till ett sådant möte i Göteborg och som också spelade rockmusik för högsta volym hela vägen från Stockholm till Göteborg, och ingen vågade gå nära dem av rädsla för att bli nedslagen. Tåget kom fram till Göteborg efter att den sista spårvagnen hade gått, och det fanns ingen taxi att tillgå, för det var fredag kväll närmare midnatt. Alltså fick man gå hela vägen hem med sitt bagage genom Göteborgs centrum fredag efter midnatt, då staden har alla sina värsta avarter att uppvisa.

Ännu en vecka efteråt drömde jag mardrömmar varje natt om denna hemresa och vaknade kallsvettig. Det var som om mitt undermedvetna aldrig gav upp att försöka brottas med problemet: hade det kunnat undvikas? Hur hade det kunnat skötas bättre? Vad hade man kunnat göra åt saken? Men ingenting hade kunnat undvikas, ingenting hade kunnat lindras, och absolut ingenting hade kunnat göras åt saken.

Och jag var bara en av 300 stackars nordbor som råkat ut för denna hemresa. När jag låg sjukare och svagare än vad jag någonsin varit tidigare i mitt liv undrade jag om de andra var i liknande tillstånd.

Naturligtvis tvingades man till eftertanke. När man satsar betydande besparingar på en resa så är det inte slarv med visum, saboterade tidtabeller, timmar av diarréer på dass, utkastning från länder som Serbien och dåligt väder som är motsatsen till det normala som man har betalat för, och en åttatimmars flygförsening som reseavslutning ger ingen god eftersmak. Nu var min resa, liksom alla mina resor, väl värd sitt pris, men jag reser inte för resandets skull, utan det skall anledningar till, som konferensen i Simla, mötet i Benares förra året, det dubbla grupparbetet i Tibet, det ekumeniska mötet i Egypten, min armeniska inbjudan till Van och mitt värdefulla möte med doktor Sandy i Budapest nu i höst, för att jag alls ska ge mig ut på dylika resor. Annars hade de aldrig varit värda det pris i självupppoffringar som man alltid fått betala.

(27.10-19.11.1993)

Samtal i Jerusalem

(Turerna inleddes vid jul 1993 genom ett rundbrev författat av Johannes B. Westerberg från Simla, Indien:)

"Bröder,

Det är nu två år sedan vi samlades inför det minnesvärda mötet i Egypten varunder vi gjorde ett så givande försök att gå till rätta med de överhängande problemen med islam. Sedan "Den nya dekalogen" kom till har mycket hänt icke minst inom Islam, men det enda intressanta som hänt i den muslimska världen är egentligen det så kallade "fundamentalistiska" skeendet i framför allt Iran, Egypten och Algeriet med de bokstavstrognas totala moraliska urspårning. De som i Allahs och Muhammeds namn tagit till våld mot fullkomligt oskyldiga kristna och andra minoriteter i dessa länder och andra, som till exempel Turkiet, har i handling bevisat, att Koranen inte håller. För varje "fundamentalistiskt" mord som begåtts i den muslimska världen har Profeten förlorat en portion odödlighet och har Islam kriminaliserat sig själv.

Detta är emellertid bara ett tecken som inte får skymma hela horisonten. Vi har mycket att göra, ty mycket står på spel. För tillfället är det muslimska läget i Pakistan och Kashmir under kontroll men icke i Afghanistan, Iran, Saddam Husseins ihjältorterade land, inbördeskriget Sudan, militärdiktaturens Libyen eller i Algeriet. De kristna armenierna lider nöd såsom alltid, liksom alla Orientens kristna, och kurdernas uppror mot Turkiet är grymmare än någonsin. Dessa är bara ett fåtal av den ständigt kokande Orientens mänskliga problem.

Tyvärr är jag upptagen i Indien med angelägenheter rörande Tibet, Sinkiang och ännu östligare länder. Jag kan inte sammankalla eller organisera den nya konferensen i Jerusalem. Däremot kan jag se till att den i alla fall äger rum och anmoda er alla att åtminstone försöka ställa upp. Ni som inte kan resa till Jerusalem ber jag att åtminstone såsom jag närvara med en skrivelse. Vad vi huvudsakligen har att gå till rätta med den här gången är Gud, de olika Gudsbegrepp som finns, den judiska och muslimska synen på Gud och även andras. Vår judiske vän rabbi Yohanan kommer att hålla i det hela, och han kommer inom kort att meddela er exakta instruktioner. "Den nya dekalogen" har fyllt två år och kan nu börja göra sig gällande. Alla ni som omfattat den bedes närvara personligen eller skriftligen.

Er broder, Johannes.

P.S. Dig, Christian, sänder jag detta bara på svenska, men du kan lita på att alla våra vänner, som inte kan svenska, har fått samma brev på engelska eller något annat språk."

2. Rabbi Yohanan till John Westerberg.

"Hur kan du vänta dig att få samman människor från hela världen genom ditt blotta ord utan att du är här själv? Du kan inte bara lämna allting åt mig. Jag kan inte ta ansvar för en sådan konferens med ett obestämt antal delegater. Du måste komma hit själv om någonting alls ska kunna ske. Flera av våra gemensamma vänner har redan skrivit till mig och ställt frågor om din förmåtenhet och vägrar att komma om inte du kommer. *Please come.*

Din, rabbi Yohanan."

3. Johannes till Christian

"Käre vän, Rabbi Yohanan vill inhibera allt bara för att jag inte kommer. Han måste förstå att jag inte kan komma. Risker är då att ingen kommer. Han skriver att han fått flera brev från sådana som inte vill komma bara för att jag inte kommer. Varför kan de då inte samla sig i mitt namn och i min anda? Varför måste just judar alltid ha konkret närvaro och faktiska bevis för att över huvud taget kunna komma sig för att börja överväga att över huvud taget tänka sig att kanske börja ta tron i övervägande?"

Jag har förklarat för honom varför jag inte kan lösgöra mig. Jag måste både till Dharamsala och Mussoorie, och jag blir ju med åren även ständigt mer anlitad och upptagen som själasörjare. Snart känner jag alla hippiekolonier i Indien, och några av de värsta finns här i grannskapet relativt sett. Det är kanske bara jag som orkar hålla på med att försöka få västerländska drogmissbrukare att backa ut från sitt flummeri och återvända till ett mänskligt liv. Jag känner dem, jag kan leva som de, jag kan till och med delta i deras "andakter" utan att det gör mig någon skada, och de får lätt förtroende för mig. Men jag längtar efter den dag då jag bara får försvinna med gott samvete i något lamaistiskt kloster

och bara få ägna mig åt bön och meditation i ett äntligen försäkrat och oåterkalleligt celibat. Det finns många kloster som skulle behöva mig.

Jag kan inte tvinga dig att resa till Jerusalem och träffa rabbi Yohanan - du blir kanske den enda som gör det om du far. Se det inte som ett ansvar eller som en plikt, utan gör det bara om du vill. Att jag inte kommer och att kanske ingen annan kommer betyder inte alls att det då är desto viktigare att åtminstone du kommer. Den viktigaste frågan som jag bitt rabbi Yohanan samla på svar på av alla våra vänner helst skriftligt är: "Vad finns det idag för klagomål mot Gud?" - ur kristet, judiskt och muslimskt perspektiv. Om du uppsöker Yohanan har du möjlighet att få mycket intressanta svar på den frågan, som du sedan kan ta upp till debatt i din berömda tidning. Som Elisabeth Rehn lär ha sagt: "Inga debatter och diskussioner är farliga, om man bara vågar föra dem." Jag håller med henne om, att endast vad som förtigs kan vara farligt.

Din svårt upptagne, *Johannes.*"

Det var förspelet. Medan allt detta höll på höll även jag på med mina förberedelser. Jag hade bokat en resa med Fritidsresor till Jerusalem åtta dagar för 5760 kronor men kände mig inte väl till mods med priset, som gav mig dåligt samvete. Men det löste sig. Efter en vecka annonserade Fritidsresor om platser till Natanya åtta dagar för bara 2350 kronor. Jag avbokade hastigt min beställning och ringde sedan in en ny bokning hos en annan disk.

Emellertid var avresan den mest obekväma tänkbara. Klockan fem på morgonen skulle man ta buss från Centralstation ut till Landvetter, man måste således gå hemifrån klockan 04.00, det blev alltså ingen sömn alls den natten, och sedan var flyget försenat då en pilot kommit bort. Man fick telefonera efter en ny ut till skärgården, och det tog en timme för honom att vakna, göra sig i ordning och komma till Landvetter i det inre av landet. Flyget var dessutom uppdelat på två, det från Göteborg skulle gå till Eilat, så i Malmö fick alla Tel-Aviv-passagerare stiga av och byta plan och vänta ännu längre, men sedan bar det av med desto säkrare fart och fläng, ty vi hade medvind hela vägen ner till Tel Aviv, så att planet bröt genom ljudvallen och kom nästan fram i rätt tid.

Man var alltså på väg, och det kändes överkligt. Redan 1973 hade jag önskat resa till Jerusalem, och nu när det äntligen kom till kritan efter 20 år kändes det nästan för sent. All min ungdoms religiösa entusiasm inför världens heligaste stad var borta och hade ersatts med kall realism, trött resignation och en total illsusionsfrihet. Med mig hade jag bara ett signalement på en för mig okänd rabbin i Jerusalem samt instruktioner om var jag skulle finna honom utom en gammal kontakt i Tel Aviv, som inte hört av sig på tre år, och, det viktigaste av allt, mina erfarenheter och minnen av mötet i Egypten '92. Skulle jag träffa någon av deltagarna från den tillställningen på nytt i Jerusalem? Det var knappast troligt. Alla hade försvunnit och inte hört av sig nästan sedan dess, Johannes och Kim var i Indien, och doktor Singh var död. Endast minnena var kvar, men dem hade jag med mig, och de var åtminstone ett nog så intressant diskussionsämne att ta upp med rabbi Yohanan.

Många som rest till Israel har haft den upplevelsen att de känt sig mera välkomna där än någon annanstans. Jag gjorde samma erfarenhet. Mottagandet blev överväldigande. Vad som överväldigade en mest var denna känsla av sund demokratisk frihet, blomstrande konstruktivitet, en glödande positiv energi och en välvilja som omfattade hela världen. Jag mindes att mitt starkaste intryck under hela Egyptenresan 1992 var av öknen i Sinai som blomstrade mitt i vintern och som flödade av rinnande vatten. Uppodlingen av öknen har blivit något av Israels uppbyggnads signaturmelodi och

känнемärke. Dessutom kom man rakt in i Israels jordgubbssäsong (i januari). Medelhavet var 18-19 grader varmt, allt var grönt, och från den övre hallen i det anspråkslösa hotellet kunde man sitta och arbeta i lugn och ro och samtidigt ha utsikt över havet i solnedgången. Jag överväldigades av stormtrivsel från första början.

Den första dagen i Jerusalem.

Den andra sidan av den överkliga drömtillvaron i Israel visade sig snart: Israel är inte ett billigt land. Priserna är obetydligt lägre än i Sverige, maten är dyr, och det är ont om vatten och elektricitet. Typiskt nog kom man dit just när det började regna för första gången på månader, och Jerusalem var inte lika gyllene i regn och mulet väder som i Sions bländande solsken.

Jag hade emellertid tur som fått plats på ett hotell i just Natanya, ett badparadis för turister, en snabbt växande immigrantstad där alla språk och alfabet gör sig hörda och skyltas med: franska och ryska hördes nästan mer än engelska och hebreiska. Det är en grön och rik stad full av oaser i motsats till det mera ghettolikhande stengyttret Jerusalem.

Jag trädde in i staden genom Jaffaporten (Antikens berömda Joppeport) och passerade därvid genast Davids torn som första byggnad med Herodes palats där bakom någonstans. I stället för att gå rakt på Den Heliga Gravens Kyrka vände jag till höger och passerade genom de armeniska kvarteren. Här påminns man genast om historiens första stora överlagda folkmord: 1,500,000 armenier mördades med berätt och överlagt mod fullt avsiktligt av turkarna bara i april 1915. Systematiskt transporterades de bort från sina hemtrakter till avrättningsplatserna där mången armenier slutade med sitt avskilda huvud spetsat på en påle. Tyskarna har betalat för förintelsen av judarna i den mån de kunnat det, men turkarna vidkänns ännu inte idag förföljelsen och utrotningen av armenierna för deras språks, kulturs och kristna religions skull. Enligt det moderna Turkiets historia har helt enkelt något sådant aldrig ägt rum.

Min väg förde mig fram till Sionporten, Jerusalems sydligaste port med berget Sion och Davids stad längre mot öster. Sedan gick jag upp till Den Heliga Gravens oformliga kyrka med alla sina outforskliga mysterier. Som namnet antyder utgörs kyrkans hjärtpunkt av den så kallade Heliga Graven, som liknar allt annat än en grav. Miljontals besökare har gjort samma erfarenhet av detta bisarra ställe och lämnat det med samma besvikelse. I stället för en grav hittar man ett trångt litet överbelamrat kapell av rysch och plysch och krimskrams in absurdum med allsköns kitsch. De ansvariga har helt enkelt gjort allt som stått i deras förmåga för att oigenkännliggöra den graven som sådan och i stället sminkat ansiktet så att hela ansiktet gått förlorat.

Däremot blev man ganska knäsvag när man vandrade genom kapellet som byggts över Golgata och man faktiskt fick se den kalksten som givit platsen dess namn: det är en sten som naturen själv format till en döds-kalle.

Det är lätt att vandra vilse i kyrkan med alla dess kapell och sidogångar, underjordiska gångar och gallerier, extra tillbyggnader och charmiga labyrintsystem, där alla blindgångar åtminstone tar slut ganska fort; så det är skönt att komma ut därifrån igen.

En osmaklig upplevelse utanför: en liten pojke erbjöd sig att visa mig vägen. Det var tydligt en muslimsk gosse, och det var tydligt att han ville tjäna pengar genom detta förklädda tiggeri, men jag blev inte av med honom. När han visat mig vägen gav jag honom en halv shekel (1:50 kronor). Han

blev mycket besviken. Hans otacksamhet var total. Vem trodde han att jag var? Bara en rik och dum turist som alla andra västerlänningar? Han misstog sig totalt, och det var inte mitt fel.

Så kom jag fram till Klagomuren och fortsatte ut genom D yngporten. Genom Kidrons dal förbi Sakarjas, Josafats och Absalom s gravar gick jag upp till Getsemane. Alla Nationers Kyrka eller Basilikan över Jesu Ångest fann jag vara en av Jerusalems vackraste och intressantaste fastän den byggdes först 1919. Talrika nationer hade bidragit med mosaiker och glasfönster, bland andra Belgien, Frankrike, England, Italien, Brasilien, Argentina, Chile, USA, Canada, Polen, Ungern, Irland och några till, och resultatet var en sällsynt harmonisk modern kyrkobyggnad. Själva ortagården med de flertusenåriga olivträden väckte dock en större andakt än någon kyrka kan göra.

Högre upp ligger en ekumenisk böneträdgård instiftad av påven Paulus VI och en fransk präst. Även detta är en sällsynt harmonisk plats med en idealisk utsikt över hela Jerusalem. Tanken bakom trädgården var att alla nationer och religioner här skulle kunna bedja tillsammans för fred och försoning världen över.

Tillbaka i Jerusalem återinträdde jag genom Lejonporten och följde hela Via Dolorosa. Innan jag kom tillbaka till Den Heliga Gravens Kyrka svängde jag av till vänster för att äntligen uppsöka rabbi Yohan an. Det var dags för honom nu.

Det var en liten gammal man med världens vänligaste utseende men med knipsluga ögon som samtidigt vittnade om en stor och underfundig humor. Det var en man med både omätlig lärdom och stor fantasi.

Dessutom var han fruktansvärt munvig. När han väl kom i gång var det omöjligt att få honom att sluta, och det värsta var, att det var han som frågade ut mig. Han ville veta allt som jag inte visste något om, och han gav sig inte. Ju mindre jag visste, desto mer tog han för givet att jag måste veta om saken.

Somliga saker kunde jag dock stimulera hans nyfikenhet i. Jag hade ju själv varit med vid den märkvärdiga konferensen i Egypten för två år sedan och kunde därför berätta en hel del om den saken. Själ v hade han inte kunnat vara med emedan han var rabbin. Därför hade han skickat en god vän i stället, en mer civil israel, som sedan farit iväg med konferensens enda kvinnliga deltagare.

Däri genom kom vi småningom mest att tala om Johannes. Han var ganska kritisk mot honom mer som mänska än som teolog. "Han är en verklig äventyrare men framför allt en stor skådespelare. Han söker och söker och gör stora nummer av alla sanningar han tycker sig finna men blir aldrig nöjd med dem utan drar vidare bort ifrån dem och lämnar dem ifrån sig för att ständigt bara gå mera vilse. Han kommer aldrig att bli nöjd men ständigt göra stor teater av sina besvikelser. Han borde ha blivit skådespelare i stället, som er påve. Då hade han gjort framgång. Om det inte hade varit för hans blonda utseende och mer storväxta gestalt hade jag tagit för givet att ni kanske var bröder. Era personligheter är mycket lika varandra, fast du är mera försiktig och jordnära. Han tycks nu ha fått den idén att det är tibetansk buddhism som ska frälsa och förena hela mänskligheten i en gemensam tro, och den idén försöker han göra legitim med att påstå att er Jesus skulle ha varit i Tibet, en helt absurd idé som han väntar sig att folk ska tro på. Jag ser det mera som ett patetiskt försök i desperat riktning från hans sida att försvara sin egen ortodoxa kristendom mot allt mer påträngande yttre influenser från Indien och Tibet. Tror du inte det?" Jag kunde inte svara på den frågan.

"Vem av er konstruerade för resten denna 'nya dekalog' i Egypten? Var det du eller han?"

"Vi gjorde det tillsammans strax innan han lämnade Sverige i januari 1992."

"Den är inte dum, men den är svår att förstå. Den är inte så lättfattlig och enkel som Moses riktiga dekalog från Sinai, där det viktigaste och ur senare historisk synpunkt intressantaste budordet är 'Du skall icke dräpa'. Det är det kortaste och enklaste av alla budorden, ingenting är lättare än att låta bli att gå och döda sådant som lever, och ändå är det just det budet som överträtts mest av alla. Judarna själva gjorde det först med Moses i spetsen. Ser man budet som det är utan senare modifieringar, så betyder det helt enkelt att man skall låta allt levande leva. Inget bud är mera förnuftigt och mer moraliskt. Vi judar och ni kristna har alltid tagit för givet att det bara är människor man inte skall döda, men det står faktiskt inte så. Det står bara rent och slätt att man inte ska döda över huvud taget. Och det budordet ligger som en grundsten för världens tre blodigaste religioner, judendomen, kristendomen och islam. Det är omöjligt att utreda vilken av de tre som mördat och slaktat mest, men judarna är i alla fall de som har fått mest fan för det.

Ur den synpunkten är buddhismen mera beundransvärd som faktiskt satt det i system att låta allt levande leva och det i beundransvärd konsekvens och ärbar pacifism. Så kanske vår Johannes där uppe i Asiens berg ändå är på rätt väg. Vi får se."

Det började skymma redan, det var redan omöjligt att fotografera fastän solen ännu inte gått ner, och jag måste tänka på min återresa till Natanya. "Om du kommer igen i morgon skall du få litet undervisning," lovade rabbinen.

"Om vad?"

"Om vad judendomen och kristendomen egentligen är för religioner, och om vad Moses och Jesus egentligen var för ena karaktärer."

Med dessa frågetecken lämnade han mig åt mitt öde.

När mörkret sänkte sig över Israel framträdde fullmånen alldeles klar. Den skulle nå sin största fullhet under torsdagen på eftermiddagen, som var den dag då jag hade mera samtal att se fram emot med den gamle rabbi Yohanan.

2.

Min andra dag i Jerusalem trädde jag in genom Nya Porten och gick direkt till tempelområdet. Jag hade hört att Kedjeporten (enda ingången till tempelberget) skulle stängas redan klockan 1, och min buss från Natanya hade försenats. Jag kom in i sista minuten och överfölls genast av världens vänligaste frivilliga guide, som blev mycket besviken när jag inte behövde hans tjänster. Han krävde 20 shekel för att han visat mig vägen till biljettkontoret och vägrade lämna mig förrän han fått något. Jag blev av med honom för 2 shekel - en muta bara för att bli av med ett pinsamt och deprimerande besvär.

Klippmoskén, islams historias äldsta helgedomsmonument, blev nu den första moské i mitt liv som jag gick in i. Den är väl värd ett besök. Man kan förstå kejsar Fredrik II av Hohenstaufen när han under sitt fredliga korståg till Jerusalem 1228 berusades av denna heliga byggnads fantastiska arkitektur så till den grad att han lät bygga sitt eget viktigaste slott (Castel del Monte mellan Aquila och Pescara i Abruzzi) i samma form som en oktagon. När man går omkring och runt i denna fantastiska byggnad och studerar dess underbara kupol inifrån drabbas man av ett slags svindlande och berusande perspektivförskjutning, så att man tror att det är fel på ens syn, men det är det inte alls. Klippmoskén har bara givits en sådan vidunderlig design av sina arkitekter.

Därifrån gick jag ut genom Damaskusporten och ner tillbaka över Kidron till Getsemane. Tyvärr var den ryska Maria Magdalenakyrkan stängd och oåtkomlig, som utvändigt annars är Jerusalems vackraste kyrka. Efter återbesök i Getsemane örtagård och i Paul VI:s ekumeniska böneträdgård nästan högst upp gick jag åter ner till Kidron och följde den till Davids stad för att gå upp till Sion och inträda genom Sionsporten. Sedan återuppsökte jag rabbi Yohanan.

Han tog mig med genom Cardo till Klagomuren, och där satte vi oss på den långa stenbänken under flaggstängerna längst bort från muren. Han var på sitt allra bästa undervisningshumör, och han hade tydligt tänkt igenom vad han ville få sagt.

"Du förstår, Moses var egentligen den enda riktiga profet som någonsin funnits. Elias var klart nummer två, men sedan har det just inte funnits några andra. Men även en sådan som Moses hade sina svagheter och fel. Han var inte lätt att tas med när han blev arg, med dagens mått mätt var han väl ungefär lika förryckt som er Savonarola, som avrättades för mindre, och han var säkert mycket värre än er Giordano Bruno. Våra astrologer tror att han kan ha varit född i Stenbockens tecken, för det är aktningvärt hur han ständigt ville upp på högre berg. Han blev så förtjust i att klättra upp och ner för Sinaiberget att han av ren entusiasm drog med sig hela Israel dit, och som gammal och döende envisades han med att komma upp på Nebo berg. Men märk väl: ingen himmelfärd! Han må ha varit förryckt ibland, men fåfäng var han inte, utan han strävade alltid uppriktigt efter att göra vad som var rätt för hans folk ur mänsklig synpunkt. Och redan han inledde det oupphörliga kompromissandet med sin egen lag. Mose lag har aldrig följts till punkt och pricka, utan den har alltid kompromissats med. Moses själv kom nog bara med budorden och försökte sedan praktisera dem och dra konsekventa slutsatser av dem i alla individuella fall. Resten av lagen upptecknades troligen efter hans tid och utgjorde då helt enkelt en samling och koncentring av alla de individuella domslut och bestämmelser av honom som man kunde komma ihåg. Han var egentligen den första domaren, och Toran fick, tror jag, sin slutliga utformning under den siste store domaren Samuels tid, ty redan under Davids tid är Lagen ett faktum.

Titta på dessa judiska svartrockar med sina långa skruvade polisonger. Jag kan förstå att de ser löjliga ut för alla utomstående. De är de judar idag som kommer närmast den idealiska efterlevnaden av Mose lag, men bara deras yttre är en kompromiss. Lagen säger, att på en nasirs huvud skall ingen rakkniv komma så länge han är nasir. Han får alltså inte klippa vare sig hår eller skägg. Men dessa ultraortodoxa judar klipper bort allt utom polisongerna, som de lämnar kvar bara för att visa att de har något som bevisar att de efterlever även denna lag. De har inte kompromissat bort allt."

"De andra profeterna då, Jesus och Muhammed? Är de då helt värdelösa ur judisk synpunkt?"

"Det är de naturligtvis inte. Jesus var troligen sin tids i skrifterna bäst orienterade och bevandrade jude, han kunde kanske hela Lagen, Profeterna och Skrifterna utantill, han var vad man kan kalla ett underbarn, men speciella omständigheter gjorde att något steg honom åt huvudet. Han fick idén att han skulle vara Messias, och den rollen spelade han med beundransvärd konsekvens men fick fan för det (*"got the hell out of it"*) och dog ung. Men han hade genomfört sin roll, och resultatet blev världens mäktigaste religion, ty alla som ville vara stora och bättre än alla andra, främst då alla kungar och kejsare, tog efter Jesus exempel och blev kristna. Han kom väl närmast Messiasidealet av alla kandidater någonsin, men det gör honom inte till någon självklar Messias, hur mycket förnuft han än predikade, hur mycket gott han än gjorde, hur många sjuka han än botade och hur många döda han än uppväckte vid sidan av sitt spelande av Messiasrollen. Detta kommer naturligtvis att bemötas av motstånd och upprördhet av många av dina läsare, så jag ber dig att inte närmare definiera min person

utan bevara mitt inkognito. Men samma sak som jag säger dig skulle alla Israels övriga rabbiner och alla rabbiner i hela världen kunna tala om för dig."

"Och Muhammed?"

"Det är det kinkigaste problemet. Du förstår, av alla religioner är islam den som allra mest har tagit sig själv på blodigt allvar. Det finns ingen muslimsk humor, har aldrig funnits, och när en sådan i sällsynta fall försökt knoppa upp har den omedelbart bannlysts och aldrig fått blomma. Muslimsk humor, självironi och självkritik förekommer bara som underjordisk företeelse. Därför har islam blivit den mest instängda, trista och livsfientliga av alla religioner.

Ju mindre sagt om Muhammed själv, desto bättre. Jag hoppas verkligen du inte har några rättrogna muselmanska läsare. Han var en epileptiker som slog mynt av sin epilepsi genom att börja ta sina egna epileptiska syner på allvar. Hans epileptiska extas var profetiska syner och himmelska uppenbarelser från ängeln Gabriel. Araberna då var världens mest primitiva folk, och de var inte mindre vidskepliga än att de tog en sådan profet på allvar. Likväl skrev han ingenting ner själv, precis som Jesus, utan allt skrevs ner efter hörsägen långt efter deras död. Allt kopierade Muhammed från Toran, och Första Moseboken översatte han till arabiska förhållanden. För oss är Koranens versioner av Bereshit ungefär som en Kalle Anka-version av en berömd klassiker. Men det gick hem hos araberna. Och så kopierade han också det här med Jesu himmelfärd. Han tyckte det var en bra idé, så han flög till himlen han också, men han skulle göra det bättre än Jesus, så han seglade upp direkt från Moria berg, den kala tempelklippan i Jerusalem, platsen där Abraham tänkt offra sin son Isak, alla tre religionernas heligaste ställe.

Nu kan man ju inte helt bortförklara det här med Jesus och Muhammeds himmelfärder, och också Elias flög ju till himmelen, men på ett helt annat sätt. Elias blev hämtad av något, men Jesus och Muhammed bara lyfte. Nu finns det ett berömt kristet fenomen som kallas levitation. Er Thomas av Aquino lär ha leviterat, det vill säga lyft från marken, flera gånger och i vittnens närvaro, och Jesu himmelfärd är troligen en utbrodering av incidenten där han uppenbarades och förklarades med Moses och Elias. Även där liksom lyfte han. Nu är det känt, att extra inspirerade personer ibland kan försättas i en sådan extas och hänryckning av sina inre upplevelser att omgivningen märker det och ryggar tillbaka och liksom ser hur han får något förklarat över sig. Jesu förklaring var troligen ett sådant tillfälle i extremt hög grad, utbroderingen av de andras upplevelser av detta sanningens ögonblick blev till himmelfärden, och det tyckte Muhammed var så bra att han såg till att han själv fick flyga till himmelen han också.

Men det intressanta och väsentliga med islam är att den kom till som en utbrytarreligion och reaktion mot kristendomen, som höll på att förkväva hela världen i dogmer och dogmstrider. Islam är än idag kristendomens största utmaning, och oss emellan sagt tycker jag det är bra att Klippmoskén där på tempelområdet förblir muselmansk och en nagel i ögat på både kristendomen och alla lärdomshögfärdiga självrättfärdiga ortodoxa judar. Också de trevligaste delarna av Jerusalem är de muselmanska, där är livet som minst artificiellt, medan staden för övrigt tyvärr upphört att vara de fattiga pilgrimernas stad för att i stället mer och mer helst bara välkomna rika dollarturister. Ändå är staten Israel inte någon extrastat till Amerika eller någon amerikansk koloni. Endast pengarna kommer därifrån. Den judiska identiteten återupptäcktes och återuppväcktes i Tyskland på 1700-talet, och det är fortfarande tyska judar och ashkenasim som behärskar Israel. Dess kultur är europeisk. Endast dess ekonomi är tyvärr judisk-amerikansk. Men vi skulle aldrig ha gjort Jerusalem till vår huvudstad. Det skulle ha fått fortsätta vara en helig internationell stad mest för fattiga pilgrimer och heliga gravar. Tel-

Aviv är en mycket gladare och vänligare och mer utåtriktad stad och mycket mer lämplig som huvudsäte för landets sekulära administration och politik. Politikerna borde ha lämnat Jerusalem helighet i fred, ty som helig stad är Jerusalem världens bästa vittne om följderna av all politisk makt. Jerusalem har förstörts många gånger, och du ser här det enda som återstår av världens första och heligaste tempel, som fastän det återuppbyggdes bara revs ner igen ännu grundligare. Detta är sanningens Gud: Klagomuren, korsfästelsen och alla Jerusalems gravar. Gud är historien, som alltid kommer alla imperier och politiska storhetsdrömmar på skam. Vår Gud är Jobs Gud, som lät Job förlora alla sina barn och alla sina ägodelar fastän Job inte hade gjort någonting. Detta är den enda Gud vi har att komma med: den brutala och skoningslösa historiska sanningen om alla imperiers undergång och sex miljoner oskyldiga judars avrättning för ingenting. Det är inte Moses, er Jesus eller Muhammeds Gud, utan det är den Gud som alltid finns hur man än tror på honom eller inte, alltid lika oåtkomlig, odefinierbar, skoningslös och överväldigande i sin allmakt över historien som mänskorna själva aldrig kunnat behärska."

"Menar du att islam är dödsdömt?"

"Det är synd om islam. Titta på dessa tiggare på Jerusalems gator. De är alla muslimer. Titta på dessa intifadans stenkastande pojkar, som upprört hela världen och nästan vänt USA emot oss. De är bara barn, men de hatar oss, därför att de vet att de är oss underlägsna. Araberna och beduinerna kan inte konkurrera med oss, för de är inte lika flexibla. Vi har snappat upp alla världens språk och har fem alfabet på våra offentliga skyltar, men araberna kan bara sin Koran och bara sin arabiska. Deras fem böneförpliktelser om dagen gör att de aldrig kan koppla bort sin religion. De är hjärntvättade och livegna. De har mitt största deltagande, jag bekymrar mig mycket för dem, och om inte vi tar hand om dem när de far illa kommer ingen annan i världen att göra det heller. Islam har lika dåligt rykte bland Asiens hinduer och buddhister som bland Europas och Amerikas kristna. Och i Afrika bedriver muslimerna fortfarande slavhandel. Nog talat om det. Det var något du ville fråga om?"

"Tiden går, och det mörknar snart. Är det inte dags att vi kommer till saken?"

"Vilken sak?"

"Har någon annan utom jag kommit hit? Har någon av de andra hört av sig?" Och jag upprepade Johannes viktiga teologiska fråga för honom.

"Det bästa till sist," sade han. "Det har faktiskt kommit några brev. Du kan gärna få se dem. Du kan ta dem med dig om du vill. Jag tänkte faktiskt på det innan jag kom hit."

Och han tog fram en packe brev som han överräckte åt mig. Jag tvekade inför att ta emot dem, men han insisterade godmodigt. "Ta dem och läs! Du får göra vad du vill med dem. Självt vill jag inte ha dem."

De var nästan alla där - våra kristna bröder från Egypten, våra muslimska bröder från Iran och Bosnien, armenierna och till och med paret som smitit iväg. "Ingen av dem har klagat på Gud," sade rabbi Yohanan, "men de klagat alla ändå. Läs!"

Läsningen av ursäkterna beredde mig en chock. De var alla ungefär likadana. Brodern från Egypten ursäktade sig och sade att han gärna hade kommit om Johannes varit där men att han inte kunde lita på en jude. Assyriern skrev att han gärna velat träffa Johannes men inte var intresserad av att träffa rabbinen. Zigenaren från Bosnien skrev helt fräckt att han nog kunde lita på Johannes som ekumenisk ordförande men inte en judisk rabbin. Även iranierna ursäktade sig med att han gärna kommit för att träffa sin vän Johannes men inte kände rabbinen. Endast vår armeniske vän uttryckte sig korrekt och respektfullt men även han med en ursäkt som dock inte sårade någon. Men alla de

andra var lika nedlåtande mot ett judiskt värdskap. Alla kränkte de medvetet eller omedvetet rabbi Yohanan och det judiska.

"Du ser vad jag menar," sade rabbinen leende till mig, "det är vi judar som fortfarande mest får bara fan för att ha gett upphov till all monoteistisk religion."

Och detta var ändå på den gamla goda tiden före Hebronmassakern.

3.

En annan intressant personlighet jag mötte i Jerusalem var dödgravare. Hans uppgift här i livet var att gräva upp och skotta igen gravar, sätta gravstenar på plats, feja och putsa omkring stenarna, vakta gravgårdarna och på så sätt tillbringa sitt liv. Jerusalems vidsträckta begravningsplats öster om Kidron, där alla judar helst vill läggas så att de får sina ansikten vända mot Sion och Tempelplatsen, vet alla som har varit där hur oändlig den är. Den måste vara kanske världens största och mest tätbefolkade begravningsstad. Denne vänlige dödgravare, som var mycket angenäm att konversera med, ville visa mig både Menachem Begins och den store brittiske tidningsskojaren Maxwells gravar, men så intresserad av dessa personligheters tillstånd och belägenhet som lik var jag inte intresserad av. Han talade med en djup beslöjad Leif H. Andersson-röst, en mjuk rosslande bas, som vittnade om ett djupt engagerat rökande. Han medgav att han rökte 60 cigaretter om dagen. En bekant till mig i Göteborg, en journalist, som rökte i samma takt och blandade i denna musik ett dagligt inmundigande av starksprit och ett antal kannor extra starkt kaffe, fick magsår efter alltför många års daglig och nattlig stress och måste opereras och få hela magen ihopsydd och tillsnörpt. Sedan förbjöds han att dricka kaffe och sprit och röka cigaretter. Han fortsatte röka 60 cigaretter om dagen, dricka starksprit

som vatten, sitta uppe nätterna igenom under ständigt kaffedrickande och stressa ihjäl sig för att prestera bra historier. Han var 52 när han fick hjärtinfarkt för tredje gången och dog och hade då klarat sig förvånansvärt länge.

Min dödgrävare var betydligt äldre, och vem vet? Det kan kanske vara bra att hålla sig väl med en dödgrävare i Jerusalem, men nästa gång jag kommer hit är han förmodligen borta, så som han rosslar. Vår samvaro slutade med att han ville bjuda mig på litet dagsfärsk marijuana. Där gick gränsen. Jag måste tacka nej både till detta, en sight-seeing av Menachem Begins och skojaren Maxwells gravar och alla hans ur jorden framgrävda gamla romerska och herodianska mynt och återvända till heligare plikter.

Naturligtvis går det inte här att återge mina samtal med rabbi Yohanan i Jerusalem mer än i referat, till en sådan man i en sådan stad tar man inte med sig mikrofon och kassetbandspelare, men jag tror han skulle vara nöjd med min återgivning av det viktigaste. Hans vidlyftiga och utomordentligt intressanta psykologiskt djupa analys av Jesu personlighet och dennes entusiastiska övertros tragiska kollision med det dystert konservativa dåvarande judiska etablissemangets känsliga politiska läge under romerskt förtryck och dess förödande konsekvenser för judendomen, som i allt agerade just för att söka undvika allt det som ändå hände sedan, och hans utförliga utläggning över det ytterst känsliga palestinska problemet med alla dess politiska fallgropar med ett latent krig som aldrig upphört med Jordanien, Syrien och Libanon, hans bekymmer över den israeliska ekonomin, som han delar med alla israeler, med ett pinsamt medvetande om shekelns absurda övervärdering till följd av ett plågsamt beroende av Amerika – för många israeler är amerikanerna som nya romare – med ekonomin uppskruvad till en artificiell överspändhet, och hans mycket intressanta historiska parenteser, till exempel om det Bysantinska riket, som aldrig hade behövt degenerera och gå under om det inte från början till slut ställt sig fientligt till judarna, och om Turkiet, som aldrig hade blivit en stormakt om inte sultanerna från början till slut hade allierat sig med judarna; jag kan här endast ge en skymt av oändligt intressanta utläggningar som hade krävt volymers anteckningar.

När jag lämnade Jerusalem gjorde jag det genom Blomsterporten eller Herodes port, den minsta av de sju, och därmed hade jag gått ut eller in genom dem alla. Men jag var tämligen överansträngd efter dessa båda dagars både intellektuella och fysiska vidlyftigheter och måste antingen ta det lugnt följande dag eller bli sjuk igen. Jag valde det förra.

Men jag hade mycket kvar av Jerusalem att undersöka, och jag hoppades kunna få tid till ett tredje heldagsbesök och ytterligare samtal med min tillmötesgående rabbin, vilket jag hade talat om för honom. Han hade sagt, att jag visste var han fanns, och att han skulle vänta mig på söndag eller måndag. Denna andra dag var det torsdag, och i en överfull buss tog hemfärden till Natanya en timme och trekvart. Det hade varit en relativt vacker dag med solen bakom mjuka dämpande molnslöjor, men månen var borta, och nu började det regna.

Som avslutning till denna andra dag i Jerusalem kan jag anföra rabbinens mest farliga och kontroversiella uttalande. Det rörde sig om Jom Kippur-kriget 1973:

"Det var det mest beklagliga som någonsin har hänt i det moderna Israels historia. Tyvärr måste alla vettiga israeler dra den slutsatsen och lärdomen av det angreppet, att vi aldrig kan lita på araberna. Du måste förstå mig: angreppet var utan motstycke i utstuderad lömskhet. Vi har bara en enda dag på hela året då vi samlas inomhus och ber hela dagen. Då måste ju allting i hela Israel stå stilla emedan vi är judar. Försoningsdagen (Jom Kippur) är vår heligaste och allra mest djupt religiösa dag. Detta tog araberna, Egypten, Jordanien, Syrien och Libanon, som strategisk förevändning för att angripa oss på

alla fronter samtidigt. Det var bara kallt beräknande bakom denna blasfemiska kränkning av vår heligaste dags bönefrid som utfördes av ett besläktat folk med en likasinnad religion som gör anspråk på att vara lika helig och dyrka samma Gud som vår. Vi må kompromissa med araberna och göra allt vad vi kan för att få leva i fred med dem, men vi kommer aldrig någonsin mer att kunna lita på dem. Det måste du förstå. Detta totala religiösa förräderi gjorde de en gång för alla mot oss, och vi har aldrig kollektivt gjort något sådant liknande mot dem. Förstår du?"

"Och hur tror ni då att araberna någonsin skall kunna tro och lita på er?"

"Det paradoxala är att de kan lita på oss, åtminstone kollektivt, och de vet det. Vi har aldrig brutit mot något avtal eller några löften mot dem. Judar håller sina ord och sviker aldrig, fastän märkvärdigt nog de flesta i historien begagnat judarnas pålitlighet mest till att utnyttja dem och bryta ord och löften mot dem när det passat härskarnas godtycke. Men det ska du veta, och det vet vår vän mr John Westerberg där fjärran i Asien, att den sammanslutning av frivilliga krafter som nyligen bytt namn och som ni arbetar med alltid kan lita på en jude, ty hela Israel arbetar enbart för samma sak som ni: för livet."

Må alla anti-israeliter någon gång äntligen lära sig att det faktiskt även finns goda israeliter.

(torsdag 27.1.1994)

4.

Den stora sabbatsutflykten gick tillsammans med 50 andra resedeltagare från alla fyra skandinaviska länder i buss till Juda öken, Jeriko och Döda Havet. Den första anhalten var ett skräckställe som man aldrig hade väntat sig att man skulle behöva drabbas av i Israel: "*Elvis Presley Inn*" eller Elvis-platsen, där förfriskningsplatsen utvändigt och invändigt pryddes och dominerades totalt av Elvis Presley-bilder. Han stod till och med staty utanför krogen i vit marmor i obscen kroppsställning med mikrofonen i munnen, som i Las Vegas. Elvis! Av alla dårar! Att möta en sådan offentlig och etablerad idoldyrkan av just honom och det strax utanför världens heligaste stad för tre världsreligioner!

Det började bli verkligt intressant när bussen började ringla sig ner för de smala gamla vägarna österut från Jerusalem. Landskapet blev allt ödsligare och ljusare samtidigt som solen blev allt skarpare och alla moln från himlen försvann. Höjdskillnaden mellan Jerusalem och Jeriko är 1100 meter, och nedstigningen är ganska brant, då avståndet bara är cirka 35 kilometer. På vägen passerade vi ett ortodox kloster, Sankt Georgs anrika kloster från tidig medeltid och huvudkloster för georgianerna, till vilken orden även Johannes (Westerberg) har hört, fastän han har starkast band med munkarna på Athos. Vi kunde bara betrakta klostret på avstånd, ty detta var beduinernas land, och de ansatte oss så fort vi steg av bussen. 50,000 beduiner lever alltså som nomader i Israel och vägrar överge sin fader Abrahams vandrande livsföring, och de har protesterat vilt mot att Israels militär velat upprätta väldiga baser i Negevöknen, som alltid varit ett fritt land för beduinerna. 60,000 beduiner har Israel lyckats locka till bofasthet och till att fastna i konsumtionssamhället med dess enkelriktade fällor av borgerlighet och materialism utan utgång eller någon väg tillbaka.

I Jeriko besökte vi utgrävningarna av den hittills äldsta påträffade staden, den 24-e i ordningen av de Jerikostäder man grävt fram på en och samma plats. Den äldsta var från 6000-7000 före Kristus och alltså världens äldsta stad, och en kvinnlig brittisk arkeolog hade grävt fram världens äldsta torn, som påträffats intakt från denna stad långt under den nuvarande marken. Från samma ställe hade man in

mot Juda öken i väster utsikt mot ett annat grekiskt-ortodoxt kloster från 500-talet på platsen där Jesus enligt traditionen fastade 40 dagar i öknen och frestades svårt till att överge sitt kall. Från samma ställe hade man utsikt över ett av de första palestinska flyktinglägren från 1948, som numera äntligen var övergivet men fortfarande talande som spökstad. Hit hade palestinierna flytt på eget bevåg eller övertalade av släktingar eller drivna därtill av det längre kriget 1948. Jordanien hade vägrat ta emot dem av det skälet att de hade rätt till sina hem i Israel, men ur Israel hade de flytt, och de hade inga hem att återvända till. Så blev de det olyckliga vapen i båda ländernas händer mot varandra eller ett offer för båda ländernas oförsonlighet, medan de tvingades leva i själsförödande sysslolöshet och bara kunde odla sitt hat, så att många blev blinda terrorister. I 9000 år har Jeriko varit omtvistat och utsatt för oräkneliga belägringar och erövringar och ligger i dag mera i händelsernas centrum än någonsin.

Därifrån for vi utmed Döda Havet för att få avnjuta ett bad längst i söder, där Israel har sitt Las Vegas nära Sodom. Stället är utan tvekan kanske världens mest säkert hälsobringande kurort. Genom att det är den lägst belägna platsen i hela världen (400 meter under havsnivån) kan man sola hur mycket som helst utan att bli bränd. Luften är ytterst syremättad, och klimatet är subtropiskt men torrt och därför idealiskt. Döda Havets salthalt är 34% (alltså tio gånger mer än exempelvis Medelhavets 3%), och man känner hur välgörande dessa salter är så fort man börjar försöka bada. Min far, som under sina sista femton år förgäves sökte efter effektiva kurorter i Italien och Jugoslavien mot sina knän och andra krämpor och aldrig blev nöjd hade kanske funnit sitt rätta paradiset här vid Döda Havets sydända. Men platsen är avlägsen och svårtillgänglig, varför priserna måste bli därefter. En kopp kaffe med en kaka kostade 60 kronor (20 shekel).

Själva badandet är en historia för sig. Man kan inte vada, för plötsligt kan man inte längre sätta ner fötterna på botten då benen tvingas till ytan av vattnets flytkraft. När man sålunda maktlös finner sig tvingad till att flyta som en kork kan man heller inte simma, för man flyter för högt uppe på vattnet. Man känner sig mycket fånig och dum när man trots all sin simkunnighet är hänvisad till att behöva vara lika otymplig i vattnet som en badboll. Det enda man kan göra är att guppa. Till nöds kan man med händerna paddla sig mycket långsamt fram i någon riktning, men benen är totalt odugliga. Man kan inte ens trampa vatten då detta är fåfängt: man flyter ändå. Följaktligen är det löjligt nog omöjligt att drunkna i detta hav.

Efter denna besynnerliga belägenhet som badgäst att känna sig helt handikappad till följd av en fullkomligt absurd och överdriven flytningsförmåga, begav vi oss upp till Masada, denna kanske en av världens ensligaste platser. Här hade Herodes den store på sin tid byggt två stora slott åt sig och alla sina familjer med två väldiga romerska badinrättningar och två hela byar av bara förrådsmagasin plus ofattbart snillrikt konstruerade gigantcisterner för samlandet av vatten, för att han skulle kunna ta sin tillflykt med sitt hushåll till en säker plats ifall han skulle berövas makten. Han garderade sig alltså mot alla eventualiteter, vilket han hade goda skäl att göra, då han troligen var sin tids både mest hatade och grymma maktmänniska. Han behövde aldrig använda Masada som försäkrad tillflyktsort. I stället blev Masada det sista fästet för judarnas sista kamp mot romarna i kriget 66-70, och som alla vet slutade den kampen med de cirka 1000 judarnas kollektiva självmord efter år av belägring: de ville dö fria och såg ingen annan utväg. När romarna snopna hittade alla liken stälpte de ner liken i ett schakt utan att begrava dem, och där påträffades alla dessa lik fortfarande obegravda c:a 1900 år senare, varpå de äntligen fick en anständig begravning, var och en för sig. Svarta korpar kretsar ständigt kring Masada, liksom över Warszawahettot och i Londons Tower, och de har väl gjort så ända sedan Masadatragedin utspelade sig för 1920 år sedan.

Senare tog grekisk-ortodoxa munkar stället i besittning på 500-talet och byggde en vacker bysantinsk kyrka i skuggan av Herodes palatsruiner, men alla dessa munkar massakrerades till sista man av araberna, när dessa kom på 600-talet.

Vi passerade även Qumran-grottorna men stannade ej för att besöka dem. Man vet ännu ej om esséerna gömde undan sina skrifter i dessa grottor i panik när romarna nådde dem efter Jerusalem förstörelse år 70, eller om de avsiktligt placerade alla dessa rullar här helt enkelt för att dessa var kasserade och inte behövdes längre, då de ständigt producerade nya som var finare. Men man vet, att dessa esséer var judendomens fredligaste sekt under Jesu tid, före och efter, och att de alla, just för att de inte gjorde något motstånd, hänsynslöst och urskiljningslöst massakrerades av romarna, varpå de alla och hela sekten försvann.

När jag träffar rabbi Yohanán igen, om jag gör det, skall jag fråga honom om detta.

5.

Söndagen (30.1) gick åt till en galileisk utflykt på egen hand först av allt till Haifa. Israels tredje stad är en angenäm hamnstad, Israels största, och var länge den första kontakt med Israels fastland som immigranter och flyktingar fick. Jag besökte Haifa av tre anledningar. Den viktigaste var den Skandinaviska Sjomanskyrkan, som min morbror hittat till för 40 år sedan (1954) som slutmål på sin första längre resa. Hans vandringar slutade tyvärr i Canada vid 33 års ålder under aldrig ordentligt utredda omständigheter tre år efter Haifabesöket. Det var sällsamt att fullt medvetet vandra i Leif Westerbergs fotspår och omedelbart hitta rätt till det helt vanliga huset med fyra nordiska vimplar utanför, det enda man kunde känna igen en skandinavisk sjomanskyrka på. (Nu tror väl alla läsare att Fritänkarens medarbetare Johannes B. Westerberg måste vara släkt med denne Leif I. Westerberg, men det är inte alls säkert. Westerberg är ett lika vanligt svenskt namn i Finland som i Sverige, och på Sandudds rysk-ortodoxa kyrkogård i Helsingfors ligger det exempelvis en Georg Westerberg med namnet inristat högst upp till vänster på en för övrigt alldeles blank stor gravsten med plats för många namn, och ingen i vår släkt har någon aning om vem denne ortodoxe Georg Westerberg kan ha varit.) Denna sjomanskyrka förestås av en norsk familj som drivit den i alla år, familjens präst avled för bara några år sedan, men hans dotter är också teolog och fortsätter verksamheten. Det är naturligtvis mest norrmän som kommer hit men även aktningstvårt många finländare och tyskar förutom svenskar och danskar. Familjen publicerar även en tidskrift på norska och tyska som heter "Israels röst" som utkommer minst varje månad. Vi hade alltså mycket gemensamt.

Min högsta önskan hade varit att få finna min morbrors minne i en gästbok från 1954, men tyvärr fanns inte husets gästböcker från före 1958 tillgängliga. Vi hade dock en gemytlig samtalsstund över en kopp kaffe, och jag kände mig mycket varmt välkommen i detta vänliga och anrika hus, en intressant nordisk koloni med starka israeliska rötter.

Därifrån begav jag mig upp till Bahai-helgedomen högre uppåt berget Karmel, men denna var tyvärr stängd för dagen - den har bara öppet från 9 till 12. Bahai är den intressantaste och mest konstruktiva rörelsen inom islam. De eftersträvar en förenad fredlig värld med bara en Gud och en religion som innefattar alla, och de är pacifister. Därför har de hårt förföljts av islam. Helgedomen i Haifa med universitet och seminarium utgör Bahairörelsens centrum för hela sin världsverksamhet. Det är i år 150 år sedan den grundades.

Bussen krånglade sig längs krokiga vägar uppför Galiléen till Nasaret, som tycktes kröna hela landskapet med äran av att ha fått utgöra Jesu bakgrundsmiljö och barndomsstad. Bebådelsekyrkan stod som en bröllopskrokan mitt i staden och utmärkte på detta imponerande sätt den ödmjuka jungfrun Marias resignerade undergivenhet inför Gabriels omtumlande besök med dess oöverskådliga konsekvenser för hela mänskligheten.

Därifrån krånglade sig vägen vidare till Kana, platsen för Jesu första underverk och det enda bröllop som tycks ha förekommit med honom närvarande, och vidare uppför och nedför till Tiberias vid Gennesaretsjön.

Sjön påminner väldigt mycket om Vättern med Jönköpings omgivning. Men framför allt känner man här i Galiléen, att detta var Jesu landskap. Här växte han upp och utförde han hela den behagliga delen av sin verksamhet, här fann han alla sina lärjungar och höll han sina viktigaste predikningar, detta är Jesu hemland framför alla andras, och i hela Gamla Testamentet (eller som rabbi Yohanan hellre kallar det, "det Hebreiska Testamentet" i motsats till "det Grekiska Testamentet", då ju detta senare testamentet skrivits på enbart grekiska medan den judiska kanon var på enbart hebreiska, - Dantes "Gudomliga Komedi" kallar rabbi Yohanan för "det Katolska Testamentet".) förekommer knappast Galiléen i den hebreiska geografin, och sjön Gennesaret är knappast ett ställe som någon profet besöker. ("Kan väl något gott komma från Galiléen?") Det är Jesus och ingen annan som gör sjön och landskapet odödligt litterärt och historiskt genom sina förehavanden där.

Tiberias är en underbar liten idyll vid sjöns kust, ungefär som Malcesine eller någon annan pittoresk småstad vid någon av de italienska sjöarna. Man kan gå där omkring längs strandpromenaden i det oändliga utan att tröttna på idyllen, atmosfären, stämningarna och den oändligt pittoreska sjön med dess ständigt växlande väder och nycker. Det var också här som den hebreiska kulturen levde vidare trots allt efter de romerska utplåningskrigen i provinsen Palestina framför allt genom rabbi Jochanan Ben Sackais initiativ, den gamle lärde, som lät sig smugglas ut ur det belägrade Jerusalem i en likkista och fick kejsar Titus att gå med på att låta den judiska lärdomen överleva. Annars hade vi knappast haft Bibeln idag.

På hemfärden direkt till Natanya passerades berget Tabor. Det är ungefär så långt som det "Hebreiska Testamentet" kommer åt nordost, då Saul och Jonatan stupade strax söder om det mycket framträdande berget. Tabor och Karmel, där Elias hade sin berömda offerritsduell med Baals profeter, (det gällde att få eld på det egna altarets offer. Baals profeter fick ingen eld fastän de skriade och bölade och höll i gång och till och med blödde ner sig; men Elias hällde en massa vätska på sitt altare, så att offret blev genomdränkt och vätskan rann i en vallgrav runt altaret, och då fick han fyr på alltsammans genast. Kan det ha varit någon sorts tändvätska? Sedan kom regnet och dränkte hela landet, men Baals profeter blev alla dödade såsom komplett misslyckade sådana,) utgör ungefär de nordligaste utposterna för den gammalbibliska verksamheten. Däremot är Jerusalem med omgivning helt och hållet konung Davids och domarnas och profeternas land. Egentligen hade Jesus kanske ingenting där att göra, och han hade säkert sluppit hela sitt lidande om han stannat kvar i Galiléen hos sin moder. Men då hade det aldrig blivit något Grekiskt Testamente, någon kyrka, någon kristendomen eller ens någon historia värd att berättas och minnas. Endast Jerusalem gör Israel universellt.

I morgon far jag tillbaka dit i ett fåfängt försök att få allt det gjort som jag hittills där har gått miste om, och framför allt för att säga adjö till rabbi Yohanan, som väntar mig.

Mitt tredje och sista besök i Jerusalem blev det allvarligaste, intressantaste och viktigaste. Jag inledde besöket med att ta bussen ut till Yad Vashem på Herzlberget i stadens västligaste utkanter. Där ligger det stora muséet över Förintelsen 1933-45 med flera omfattande byggnader, institut, föreläsningssalar, monument och parker. Muséet över själva Förintelsen är det viktigaste. Utanför ligger ett monument över Warszawaghettoets uppror i april 1943, det första direkta upproret mot Hitler-Tyskland, som egentligen började redan i januari det året och som inte var slutgiltigt kväst förrän i augusti, men då hade det redan startat flera andra uppror. Muséet beskriver åskådligt och dokumentärt i bilder med åtföljande text hela utvecklingen 1933-45, från den första traditionella och uråldriga antisemitismens förtalspropaganda till de tyska riksdagsvalen 1930-33, som förde Hitler till makten, med Berlins Riksdagshusbrand som det nazistiska tvångsinförandet och etablerandet av kaos i Tyskland med stationärt undantagstillstånd. Bilderna talade mest, texterna var konsekvent dokumentära. Det var ingenting av propaganda över det hela, utan allt var historiskt källmaterial. Kristallnatten 9-10 november 1938 etablerade terrorn mot judarna, andra världskriget anstiftades och inleddes, i januari 1942 drog Heydrich upp riktlinjerna för förintelselägren genom Wannseekonferensen, och snart var dödsfabriker som Auschwitz i full verksamhet med omkring 20,000 avrättningar om dagen genom gasning av enbart judar, mest barn, kvinnor och gamla, då de män som orkade arbeta utnyttjades till det. Tre miljoner polska judar avrättades på detta sätt, en och en halv miljon ryska judar, allt som allt sex miljoner från hela Europa, och därav var en och en halv miljon barn.

Allt detta visste man ju förut, ingenting av allt detta överväldigande material var nytt för mig, men ändå gick det en lika djupt till sinnes igen som om man fått veta om det för första gången. Detta oerhörda massmartyrium under tolv långa år varav sex förfärliga krigsår med sex miljoner oskyldiga offer framstår som en passionsberättelse mot vilken hela kristendomen med Jesu Kristi lidande och alla andra religioner står sig slätt. Förintelsen får alla religionsberättelser att framstå som intiga.

Men det värsta återstod. När man gått igenom hela detta museum, studerat varje förstorat fotografi och läst varje chockerande dokumentärt historisk text som tillsammans utgjorde den överväldigande bilden av historiens värsta massaker och människoplågeri någonsin, när man gjort denna Via Dolorosa genom alla dess stationer under mänsklighetens historias värsta tolv år, vilket alltsammans tog två timmar, kom man till ett museum till, som låg litet utanför och något avsides. Det var Förintelsens Barnkammare, minnesmärket över de en och en halv miljon avrättade barnen. Man kom in i en mörk gång, som snart fylldes av ljus, men det var mycket små ljus. Man fick gå genom en helt mörk glasgång, men runt omkring en bakom glaset strålade ett litet tänt ljus för vart och ett av de 1,500,000 barnen, och man fick höra varje enskilt namn för sig uppläsa i en väl utförd ljudåtergivning. Stillheten och mörkret var totala där inne, men effekten av alla dessa små tindrande 1,500,000 ljus överallt på alla plan, ovanför en och under och överallt runt omkring, var förkrossande. Det var som om man svävade i rymden bland alla dessa små barns små ljusa själar. Det var för mycket, för överväldigande, för verkligt och för sant.

Och det var inte propaganda. Det var en verklighet som återgavs som just den verklighet den hade varit och fortfarande var.

Bedövad av denna förintande upplevelse av detta alltför välgjorda och finkänsligt utförda dokumentärmuseum tog jag bussen direkt ner till gamla staden. Den passerade på vägen Mea Sharim,

de ortodoxa judarnas stadsdel, och Bokharakvarteren, där vid sekelskiftet världens rikaste judar hade bott som hade kommit från Bokhara (nära Samarkand) och på en natt ruinerats genom första världskriget. Jag steg av vid Damaskusporten, gick in i staden, följde Via Dolorosa ut genom Lejonporten och gick än en gång upp till Oljeberget, den här gången direkt upp till toppen för att studera platsen för Himmelsfärden.

Tre helgedomar konkurrerar om äran av att få utgöra det ställe varifrån Jesus skulle ha uppstigit till himmelen. Själva Himmelsfärdskapellet är en liten moské, och där kostar det 1,5 shekel att få gå in. Bredvid ligger en fransk karmeliterkyrka, och bakom dessa två ligger en rysk-ortodox klosteranläggning med det höga tornet, som syns över hela Jerusalem. Alla tre slåss de om att vara den rätta platsen, alla tre har de lika stora chanser, medan judendomen tiger stilla.

När jag stod där uppe vältrade sig tunga mörka skyar upp över staden från väster, och snart låg hela staden i skugga. Det blåste alldeles ohyggligt, så det var direkt svårt att gå ner för Oljeberget mot vinden. Nu följde jag bäcken Kidron längst ner i dalen nedanför de båda bilvägarna och gick tätt förbi både Absaloms och Sakarjas gravar på mycket nära håll genom Josafats dal, där Gud förhoppningsvis en gång skall göra upp räkningen med mänskligheten, enligt profetian. Från Kidron gick jag sedan än en gång upp till Davids stad och vidare upp till Sion, där Davids grav, den katolska Dormitionskyrkan, den påstådda salen där Jesu sista nattvard skall ha ägt rum samt det äldre Förintelsemuséet finns, det som judarna byggde på Sion till minne av sina offrade släktingar redan när de kom hit omedelbart efter andra världskriget.

Davids grav stördes av geschäft. Det var fritt inträde, men ändå utsattes man för fräcka gynnare som trängde sig på en och som man inte blev av med förrän man betalade dem. Sådant förstör naturligtvis totalt hela andakten kring en så helig plats som Sion. Dessa parasiter skyllde på att turisterna var deras enda levebröd. Jag gick denna kalla dag i regn och oväder med nakna fötter i sandaler. Är hänsynslösa månglare så dumma att de inte kan se skillnaden mellan rika turister och fattiga pilgrimer?

Detta äldre Förintelsemuseum var gjort ungefär på samma sätt som det stora Förintelsemuséet i Yad Vashem men tio gånger mindre. Men det förelåg en intressant skillnad. Längst inne i detta museum på Sion låg det ett rum som visade tidningsurklipp från hela världen om pågående judeförföljelser, rasism och antisemitism. Dessa tidningsurklipp kompletterades ständigt. Det var ett sätt att hålla allmänheten *à jour* med hur Förintelsen fortsatte ännu idag. Mest dominerande av alla dessa dokumentationer var "*White Power*" från USA, språkröret för Ku Klux Klan, som öppet skröt med medlemmars Hitlerdyrkan och öppna rasism och som publicerade ständigt nya bevis för att "Förintelsen aldrig ägt rum". Ungefär hälften av alla dokumentationer var från "*White Power*", men nästan alla språk och länder fanns med och även Sverige. Dock saknades tills vidare Sveriges enda katolska tidskrift "*Adoremus in Aeternum*" i denna samling.

Den katolska Dormitionskyrkan, platsen där jungfru Maria skulle ha avsomnat, är en mycket vacker och väl hållen kyrka, och där finns mycket böcker och krimskrams för turister att köpa, men alla priser är i dollar. Det påstådda stället för den sista nattvarden är dock föga övertygande. Hela denna stadsdel är från korstågstiden.

Därifrån gick jag äntligen från regnet och kylan ner till värmen i gamla staden genom Sionsporten och sökte äntligen upp rabbi Yohanan. Klockan var redan tre, jag hade förlorat väldigt mycket tid fastän jag den här gången lyckats komma till Jerusalem redan på förmiddagen, och rabbi Yohanan var

påtagligt lättad av att äntligen få se mig. "Jag började nästan bli orolig över att du kanske inte alls skulle komma mer," sade han.

När han fick höra att jag besökt både Yad Vashem och Förintelsemuséet på Sion sade han: "Jag ville inte själv rekommendera dessa ställen för dig, jag vet ju hur hemska de är, men jag är glad att du gick dit av dig själv."

Jag berättade för honom om det museum som mina norska vänner i Haifa hade rekommenderat, "*One Last Day Museum*", om förintelsen av den judiska stadsdelen i Jerusalem i maj 1948, när araberna intog staden och metodiskt förstörde alla stora synagogor och jämnade de judiska kvarteren med marken. Engelsmannen John Phillips hade varit i Jerusalem då och under elva dagar med sin filmkamera lyckats dokumentera hela denna extra förintelse. Vi gick dit, men tyvärr var muséet stängt, fastän det borde ha varit öppet. Det är ett litet museum mitt i Cardo som guideböckerna knappast ens nämner.

"Engelsmännens agerande efter andra världskriget var utomordentligt intressant och betydelsefullt," menade han. "Egentligen kunde man säga att allt var den där Clement Attlees fel, han, som kom till makten av misstag när Churchill röstades bort av misstag, varpå Attlee inledde demoleringen av det brittiska imperiet. Och det började här i Israel, när engelsmännen tvingade överlevande från koncentrationslägren tillbaka till Europa, och i Indien.

Visserligen var det ur strikt politiskt objektiv synvinkel riktigt av engelsmännen att avvisa israeliska immigranter. Jag minns att min far försvarade engelsmännen på denna punkt. De ville inte provocera eller ha bråk med araberna, som de också hade ansvar för. I stället för bråk med araberna fick de hela världsopinionen emot sig och blev de hatade av israelerna. Engelsmännen hade två bittra bågare att välja mellan och måste välja den ena.

Och de fick rätt. Israelernas massinvandring ledde till bråk med araberna, och när det ledde till Israels självständighet ledde det till direkt krig med araberna, som varade i ett år, och det kostade just denna gamla stad i Jerusalem alla dess judars hem sedan 2000 år, som utplånades totalt. Naturligtvis var det vanvettigt av oss att spränga hotell King David i luften med alla engelsmän och mörda Folke Bernadotte, det var terroristiska överdrifter som Israel direkt gjorde sig skyldiga till och som inte ledde till något gott, men frågan är om England hade reagerat bättre om engelsmännen fått fortsätta ha mandat över oss. Det vet ingen. Men det direkta resultatet av att vi förlorade engelsmännens överhet var att vårt land splittrades i två stater och tre folk, Israel och Jordanien, israelerna, araberna och palestinierna, och att dessa genast kom i krig med varandra. Dessutom fick Israel alla andra arabstater till fiender, och de flesta av dem är det än idag. Ni i västerlandet lever i illusionen om att det kalla kriget nu äntligen är över. Men det är bara en illusion. Man kan aldrig bli av med fienden. Försvinner en uppstår det en annan. Ni har bara ännu inte insett var den nya fienden döljer sig, men han finns, ert kalla krig fortsätter fast under nya oförutsedda former, lita på det.

När du nu har sett Yad Vashem och Förintelsekällaren på Sion, kan du nu förstå varför vi judar aldrig kan slappna av? Vi kan aldrig sova lugnt, för vi vet aldrig när och var nästa Förintelse mot oss skall sätta i gång. Vi är historiens mest av historien torterade folk, och vi vänjer oss aldrig och accepterar det aldrig. Bara enskilda individer som lidit lika mycket som judendomen kan förstå vårt fall och vår mentalitet. Vi är inte lyckliga, men för att överleva har vi den hårda vägen lärt oss att aldrig slå oss till ro och sova med mer än bara ett öga slutet."

"Varför försvann egentligen esséerna? De var väl ändå en judisk särart som förstod att ta det lugnt?"

"Det är intressant att du frågar om dem. De kom till som resultatet av Jesajas, Jeremias och Hesekiels väckelserörelser, och det var kanske Hesekiel som fick dem etablerade som sekt. De var judendomens enda klostersekt någonsin. Egentligen är hela judendomen som en enda religiös orden, men den är tämligen slapphänt och lössläppt, vilket redan Moses klagade på, medan just esséerna hade både disciplin, kroppstukt och sann levnadskonst. Jag har alltid avundats era katolska och ortodoxa kyrkor er fabulösa förmåga till framalstringen av klosterordnar. Klosterlivet är enligt min uppfattning det vettigaste sättet att leva; man lever utan anspråk i enlighet med naturen och under ideliga kulturstudier. Ett fredligare och mera oskadligt liv kan man inte leva.

Esséerna var den enda sekt i den vägen som judendomen haft. De försvann under kriget mot romarna under Vespasianus och Titus och kom sedan aldrig mer tillbaka. Det är troligt att romarna massakrerade dem och utrotade dem i tron att de var farliga. De trodde kanske att de var zeloter som kämparna på Masada. Det var den romerska världsordningen med dess totala verklighetskontroll och materialism som förintade dem. Romarna menade att en sådan sekt inte hade något existensberättigande och likviderade den.

Men hur fel hade de inte! Romarrikets fall började med Herodes den store och Israels undergång. Esséerna var just en sådan mystisk sekt som alltid skall behövas. Man vet inte exakt vad de gjorde, men de hade goda förbindelser. Johannes Döparen hade mycket med esséerna att göra, och därmed är det troligt att även Jesus var intimt förknippad med dem. De framstår som en sorts underjordiskt kontaktnät, som visste allt och höll i många trådar men som ändå aldrig avstod från privilegiet att få slippa ha något att göra med den timliga världen. De var en sorts kontakt mellan världsordningen och Gud, och en sådan tror jag alltid att behövs för världsordningens skull. En enbart materiell världsordning håller aldrig. Den måste ha litet vägledning från ovan, som tsaren genom Dostojevskij, som Europas monarker genom kristendomen, som renässanskungarna genom sina biktfäder och som Muhammed genom Gabriel. Nu ska vi inte blanda in det arabiska testamentet (Koranen) i detta, men araberna har efter Muhammed aldrig mer haft denna kontakt med någon ovan dem, aldrig utvecklat någon klosterorden och aldrig nått någon helig kyskhet, som kristendomen ibland har gjort. Och judendomen gjorde det definitivt genom esséerna, under vilkas tid judendomen kanske nådde sin högsta religiösa nivå och utveckling, vilket bland annat resulterade i den kristna sekten eller kristendomen."

"Också hinduismen och framför allt buddhismen har utvecklat kanske ännu högre klosterväsenden, framför allt i Tibet."

"Ja, det är möjligt. Det vet jag inte så mycket närmare om. Men också där i Indien tvingades engelsmännen ge sig av på grund av hinduernas egensinnighet under ledning av den maktlystne profeten Gandhi, och vad blev resultatet? Fullt interindiskt inbördeskrig, splittring i fyra och till och med fem olika stater, 500,000 offer i Punjab och ett aldrig helt övergivet krigstillstånd mellan Indien och Pakistan. Jag är säker på att engelsmännen hade skött saken bättre om de hade fått vara kvar.

Jag vet att det finns många judar och kristna i Indien, jag tror att våra indiska judar borde vara drygt en miljon, och de kristna gör anspråk på att ha fått sin kyrka instiftad av aposteln Tomas, som hellre än att blanda sig i slagsmålet, er kyrkas första schism mellan Petrus och Paulus, rymde fältet och trivdes bättre i Partien och Indien, där han fick härja helt ensam. Har vår vän mr Westerberg något med de indiska kristna att göra?"

"Jag tror inte det, för han har inte varit mycket i södra Indien. Han har hellre hållit sig till Himalaya."

"En sak intresserar mig mycket, och det är hans mycket stränga sekretess. Er konferens i Egypten, till exempel. En total anonymitet blev dess kännemärke, och nästan alla deltagare fick vara helt inkognito, om de ville."

"Det var Johannes första betydande konferens, och den var mycket känslig, då dess huvudfråga var islams vara eller icke vara, och då den träffades i ett islamskt land. Konferensen etablerade och faktiskt bevisade islams ovärdighet och oacceptabilitet som mänsklig världsreligion, och samtidigt höll fundamentalismen på att explodera fram i Egypten och redan också i andra länder. Ett totalt inkognito var den enda garantin för konferensens deltagares säkerhet, och två av oss var muslimer."

"Och så presenterade ni er nya dekalog som konstruktivt alternativ till islam. Det är nästan lika bra som Bahai. Men en sådan dekalog har svårt för att göra sig gällande, det tar tid för islam att erkänna sex hundra år av misstag, och er försiktighet gör det inte lättare för er. Varför är till exempel vår vän Westerberg så noga med att alla hans brev måste förstöras?"

"Det har med hans egen identitet att göra."

"Är han en efterlyst kriminell?"

"Inte alls. Han har bara ägnat sig åt studier, vandringar och klosterliv i hela sitt liv. Han är ingenting annat än teolog. Men han kräver att få vara i fred för världen, och därför är han så noga med att han för denna världen aldrig skall kunna bli någon känd person. Han vill aldrig kunna bli instängd, som han säger."

"Lider han av klaustrofobi?"

"Snarare av klostermani. Han stänger gärna in sig i ett kloster, men det är alltid människor utanför som behöver honom."

"Han låter som en som kunde grunda en ny religiös orden."

"Det är just något sådant han aldrig vill bli. Han vill aldrig bli definierad som personlighet eller få någon stämpel på sig. Du kallar honom skådespelare, men han vill aldrig spela någon roll och framför allt aldrig löpa risken att fastna i en roll."

"Det låter förståndigt. Han förblir lika fullt en skådespelare, men han är ingen clown."

"Nej, han är nästan lika allvarlig som Zjirinovskij."

"Men Zjirinovskij om någon är en clown och en dålig clown dessutom, för han tar sig själv på allvar. Han kommer aldrig att kunna komma ifrån att han bara är en *refusnik* och därför misslyckad från början."

"Är han jude?"

"Man är inte jude för att man har en jude i familjen. Man kan bara bli jude om man föds till jude av en judisk moder. Zjirinovskij har ibland gjort anspråk på att vara jude men är bara en sorts kvartsjudisk äventyrare, och i den mån han faktiskt är jude är han en mycket dålig sådan."

Han blev påtagligt misslynt av att behöva prata om Zjirinovskij, ett ämne som gjort många judar på dåligt humör, så vi gick vidare till andra ämnen, men det var inte så mycket kvar att säga, vädret försämrades ytterligare, och till min fasa märkte jag att min klocka hade stannat och att tiden gått över fem. Jag måste lämna Jerusalem och rabbi Yohanan för denna gången.

Ovanstående samtalsåtergivning är bara ett koncentrerat fragment av allt vad vi talade om, men det berör i alla fall de viktigaste punkterna som kom på tapeten.

I Israel träffar man ständigt på skojiga människor överallt. De skojigaste är i allmänhet stamgäster på Kapulski's, Israels populäraste konditorikedja, ungefär som Fazer i Finland fast bättre.

Några av de skojigaste var emellertid utlänningar, dvs. svenskar. Två grabbar, en liten och en stor, Fyrtornet och Släpvagnen, hade kommit till Israel bara för att festa, och de hade gjort av med 15,000 kronor på två veckor och skulle precis telegrafera hem efter mera pengar för att överleva den enas 30-årsdag. Emellertid hade de även hunnit bli beskjutna av palestinier under farliga villfarelser i östra Jerusalem, och de var sällsamt väl informerade om palestinska vapen. En sorts kulspruta pepprar en full med så små kulor att de inte känns. Man förblöder på ett ögonblick.

En ung man från Costa Rica hade de israeliska myndigheterna problem med, för han såg precis ut som en palestinier eller cuban eller libyer. De var säkra på att han måste vara en terrorist, och vid ankomsten kvarhölls han en extra timme på flygfältet utan att den misstänksamma polisen fick veta mer än att han var från Costa Rica och skulle besöka Israel av kristna skäl. Han var inte en värre terrorist än att han också festade och söp sig full varje kväll i Israel. Polisen kom aldrig över sin misstanke att han var en mycket farlig man och släppte honom högst motvilligt. Visserligen såg han ut som Carlos och hade både långt hår och var orakad men kom dock bara från Costa Rica.

Min bästa vän bland svenskarna blev dock min rumskamrat, en äldre journalist från Stockholm. När jag lämnade Natanya fick han till efterträdare i stället för mig vår unge vän från Costa Rica med de våta nattvanorna, vilket han trivdes sämre med. Vi har hållit kontakten i Sverige och utvecklat ett lovande samarbete.

En högst oväntad fortsättning på mina samtal med rabbi Yohanan utvecklade sig genom tragedin Baruch Goldstein och mitt besök i England i juli, som gav en helt annan och djupare mening åt min Israelresa än vad jag någonsin kunnat föreställa mig. Närmare bestämt fick våra samtal i Jerusalem en direkt fortsättning i Ely den 18 juli, vilket närmare framgår ur den följande sommarens resa till Cambridge.

Slut på "Samtal i Jerusalem".

Blott en vecka efter min resa till Israel inträffade den traumatiska massakern i Hebron. Därav följande efterspel:

Hört från Israel

(två judar resonerar)

"Låt inte massakern i Hebron gå dig djupt till sinnes. Den har ingenting med någons religion eller fredssträvan att göra då den bara utfördes i ensidigt egoistiska syften av en galen amerikan. Han utgav sig för att vara jude, men ingen jude kan kalla honom jude då han bröt mot det heligaste av alla Guds bud: Du skall icke dräpa. Hans avsikt var inte bara att döda så många araber som möjligt utan att förstöra hela den livsviktiga fredsprocessen i hela Mellanöstern. Han var inte bara alla arabers fiende utan även alla judars, alla muslimers, alla kristnas och alla människors dödsfiende som har en uppbygglig strävan. De judar som välsignar Benjamin Goldstein, hyllar hans gärning och ärar hans minne är inga judar utan liksom Goldstein själv en vanära för Israel.

Å andra sidan - de som framhåller denne psykopats exempel som ett exempel typiskt för Israel, som använder detta exempel till att förbanna Israel och underblåsa hatet mot Israel är inte bättre de. Denne amerikanske psykopats exempel var ett unikt exempel som sådant, bara användbart som ett exempel på omänsklighet, och nästan bara jämförbart med Charles Manson, som också var amerikan.

Därför - ju mindre sagt och tänkt om denne ensamme psykopat, desto bättre. Sådana vettvillingar är bara till för att begravas i minnet som mänskligt avskräde som luktar allt för illa för att mänskligt kunna befattas med."

"Nej, broder, du kan inte bortförklara det. Baruch Goldstein var jude, född jude, utbildad jude och läkare dessutom, och han gjorde vad han gjorde i judendomens och Israels namn på en judisk glädjehelg dessutom. Han hade till och med planerat det noga. Det var ett överlagt heligt massmord gjort i medveten avsikt i Guds namn. Det kan inte jämföras med Charlie Mansons ritualmord för 25 år sedan men däremot med alla shiamuslimska självmordsattacker. Detta judiska illdåd stod på samma nivå som den lägsta sortens shiamuslimska terrorism. Vi som judar kan inte frikänna oss från ansvaret. Vi måste ta det på oss och bära det för evigt."

Palestinierns klagan

Baruch Goldstein, det var inga muslimer du mördade.
Det var dina egna bröder, systrar och barn.
Det var dina närmaste vänner, som du mejade ner
med berätt mod, överlagt, utan urskiljning.
Det var inte Israel du stred för och hjälpte.
Det var Israel du angrep och mejade ner och ville förstöra.
Det var Israel du sköt ned bakifrån, din egen moder,
och det överlagt med avsikt och noggrant planerat.
Så gör inga araber. Så gör inga människor.
Du var värre än en förrädare och värre än ett svin.
Din fega massaker på fredligt folk i bön på en helig plats
gör dig till mördare på Israels innersta helighet och själ
och därmed till en värre mördare än någon judeföljare i historien.
Du har bara än en gång fått ditt eget folk att förblöda,
din stackars vanvettige amerikanske självmördare.

Fallet Baruch Goldstein

När den ofattbara tragedin inträffade i Hebron den 25 februari visades det i alla nyhetssändningar i hela världen hur denne hebré med berätt mod mördade 30 araber när de höll gudstjänst och hur alla hebréer som kände Baruch Goldstein framhöll denne som en god jude. Mycket mer fick inte världen veta om saken.

Hade man frågat litet närmare om omständigheterna kring denna massaker och kring denna mördare hade man snart funnit ett märkligt förhållande: inte en enda person som någonsin känt Baruch

Goldstein hade någonsin kunnat säga eller tro något ont om honom. Inte en hade någon annan uppfattning än att han var en god människa och läkare. Då uppstår frågan: hur kunde en så otvivelaktigt god människa bli till en massmördare?

Det framgår att han under sina tolv år som läkare i Israel räddade många judars och arabers liv. Han hade hustru och fyra barn och var känd av alla som en respekterad och behaglig fridens man. Först efter den 13 september 1993, dagen för Osloavtalet om ett självständigt Palestina, började hans personlighet visa förändringar då han såg fler och fler av sina vänner och bekanta bli mördade av arabiska terrorister. Flera av dessa dog i hans egna armar. En av dessa var Mordochai Lapid, som dog i hans armar och efterlämnade en änka med tretton barn - de skulle ha varit fjorton, men även Mordochais son blev mördad. De judar som Baruch Goldstein såg falla offer för arabisk terrorism efter avtalet den 13 september lär ha varit ett 30-tal, och det blev några för mycket. Baruch Goldstein drevs till vanvett av helt mänskligt förklarliga skäl.

Sådana bakgrundshistorier tas av någon anledning aldrig upp av massmedia - en av massmedias huvudregler är ju att all rapportering måste vara underhållande, varför den måste bli lika ytlig som bristfällig. Ej heller rapporteras det någonsin om judiska självmordsfall. 1993 förekom det 38 fall av självmord bland judiska soldater. En sådan statistik om något vittnar om behovet av fred, men allt fler i Israel lutar (efter den 25 februari) åt åsikten att freden är en dröm som aldrig helt kan förverkligas fastän man är beredd att betala vilket pris som helst.

Ämnet är kontroversiellt, varför det är desto viktigare att man försöker förstå det och gå till botten med det, precis liksom nazismen inte kan förstås om man inte känner till bakgrunden av det första världskriget. Våra inlägg är ej att betrakta som något försvar för massmördaren utan som en kritik av massmedia.

För övrigt har även en massmördare rätt till en advokat.

Cypern i våra hjärtan

1.

"Söndagen den 20 mars mördades journalisten Theofilos Georgiades, 37 år och far till tre minderåriga barn, utanför sitt hem i Aglantzia, en förort till Nicosia. Han avled under transporten till Nicosias allmänna sjukhus.

Bakom denna handling står otvivelaktigt turkiska intressen. Theofilos Georgiades var ordförande i Cypernkommittén för Solidaritet med Kurdistan och djupt engagerad i kampen för det förtryckta kurdiska folkets rättigheter.

Den senaste tiden har försöken att med våld slå ner kurdernas frihetskamp i sydöstra Turkiet trappats upp: mord på kurder och utplacering av bomber utomlands har varit vanligt förekommande.

Mordet på Theofilos Georgiades är ett försök att skrämma och lägga munkavle på alla hans medarbetare och alla dem som kämpar för mänskliga rättigheter världen över."

Detta budskap kom fram vid "Föreningen för de mänskliga rättigheternas" årsmöte i Göteborg den 29 mars. Nyheten hade helt förbigåtts av pressen med tystnad, och hade det inte varit för denna förening hade jag aldrig fått veta den.

Hela april präglades av magsår på grund av nya skatteproblem, som det hade varit önskvärt att undvika. Detta föranledde telefonkontakter med min enda betrodda läkare doktor Sandy i Bukarest, och jag hoppades kunna företa en Inter Rail-resa i vanlig ordning med konsultation hos den värde doktorn, som förstod sig bättre på mitt speciella magsår än någon annan - det hade han visat. Emellertid stoppades resan av ekonomiska förvecklingar, och jag fann mig instängd i Göteborg med mitt magsår. Situationen var oacceptabel.

I mitten av maj ringer mig doktor Sandy och meddelar att han är på Cypern och att han kan fixa en billig resa ner för mig genom Hellas Tours. Därmed får jag idén att slå två flugor i en smäll - diskutera åkomsten och kontakta den kurdsolidariska rörelsen i Nicosia. Detta senare låg även i doktor Sandys intresse.

Hade jag slagit till direkt hade jag fått resan för bara tusenlappen inklusive en veckas hotell med egen lägenhet. Nu tänkte jag mig noga för i vanlig ordning med dröjsmål som följd, och när jag äntligen ringde upp Hellas Tours fanns det inga platser lediga förrän tidigast 6 juni. Då var priset 1695 kronor. Jag köpte det. Ingenting var viktigare för närvarande än att komma bort från alla rutiner och ekorrhjul.

På Sveriges nationaldag var det dags. Ingen sömn under natten, utan bara städning, dammsugning, dammtorkning och packning, tills det var dags 04.10 att vandra ner till flygbussen vid Centralstation, som avgick klockan 5. På Landvetter fick jag veta efter att ha kommit fram i en lång kö att jag i sista minuten ombokats på ett annat plan, som skulle avgå 15 minuter tidigare. Mitt plan hade blivit fullt, och därför hade jag förflyttats. Således flög jag inte ner med Hellas utan med Vingresor. I flygghamnen vid Larnaca på Cypern hade jag bara min Vingresebiljett att uppvisa, varför jag togs om hand av Vingresor och sattes på fel buss som körde till fel hotell. Där fick jag veta att jag inte hade något hotell att bo i och att min biljett bara innebar en flygplansstol och ingenting annat. Efter att ha slussats omkring i Aya Napa, som staden hette som jag hade bortförts till, mellan olika instanser som bara ville bli av med mig, gick slutligen Vings personal bet på att lösa mysteriet med gästen som hade kommit fel. Vi måste ringa till Stockholm och Göteborg för att äntligen få veta vilket hotell Hellas hade ordnat rum för mig i, vilket lyckligtvis låg i samma stad – tur i oturen! Men det blev dyra telefonsamtal och taxiresor.

Min hotellvåning visade sig dock vara idealisk med fyra sängar och med två olika rum för de två olika logerarna. Ett rymligt kök med grandios balkong ingick i lägenheten. Den andra logeraren väntades från Stockholm till natten. Med äntligen ett hem i Cypern till förfogande kunde jag äntligen börja ta i tu med mina affärer, pusta ut, koppla av och ringa doktor Sandy i Limassol.

"Where the hell have you been? Hellas har letat efter dig i hela världen!" hojtade den fryntlige doktorn, och 90 minuter senare infann han sig hos mig. Vi återupplivade gamla goda tider i Plakas trädgårdsrestauranger i Athen och åt var sin lasagne, medan doktorn bjöd på vinet. Han hade inte åldrats alls.

"Nå, vad är nu det här för elände med ditt gamla magsår?" gick han brummande rakt på sak, och jag redogjorde för situationen. "Har jag inte sagt till dig att du måste sluta med musiken?" sade han sedan nästan en aning vresigt.

"Jag är ledsen," sade jag försagt, "men det har visat sig vara omöjligt."

"Ja," sade doktorn, "antingen tar musiken kål på dig, eller också blir den din räddning. Låt oss hoppas på det senare. Det är kanske just bara musiken som kan ge dig den distans som du behöver till de världsproblem och magproblem som du brottas med."

Denna tväromvändning var typisk för doktor Sandy. Utan att ge upp sin ståndpunkt det minsta kan han utan tvekan plötsligt fatta motsatt ståndpunkt och hålla den för lika självklar. Någon envishet eller ensidighet är det aldrig tal om utan snarare en ständigt sig själv fördubblande dubbelhet utan gränser.

Så kom vi in på det som han kallar läkarvetenskapens svåraste problem: omöjligheten att kunna tala om för en sjuk person hur sjuk hon är, eller omöjligheten att kunna berätta sanningen för en patient.

"Det är alla läkares största moraliska problem, och det är värst första gången. Man vill tala om sanningen för patienten, hon har rätt att få veta den, hon kan till och med be om den, men man kan inte göra det. Ibland förstår man inte själv varför man inte kan göra det. Men i regel har det med patientens tillstånd att göra. Om hon kan höra hela sanningen och ta emot den utan att betrakta läkaren som sin bödel känner läkaren i allmänhet att han kan berätta den, och då gör han det. Vanligen går det an att avslöja sanningen för män medan det vanligen inte går med kvinnor. Kvinnor är mera beroende av lögnar och illusioner för att leva, medan män är mera beroende av öppna kort och konkreta fakta. Det har väl att göra med att kvinnan är det vecka könet. Hon kan aldrig bli mannens jämlike när det gäller karaktär, ryggrad och konsekvens."

"Menar du då att kvinnor är mindre pålitliga?"

"I högsta grad. De är aldrig pålitliga. Antingen är de godtrogna, naiva och fanatiskt lojala intill dumhet, eller också är de fullständigt opålitliga, lösaktiga och substanslösa. Det är min beklagliga erfarenhet."

"Är det därför ni är ungar?"

"Det är naturligt för mig. Men tillbaka till ditt problem. Det verkar på mig som att du är en skygg människa som hellre grubblar än sjunger ut. Detta leder ofta till magsår. För din egen skull borde du aldrig sticka under stol med sanningen inför andra. Ge dem vad de tål och särskilt om det är fruntimmer. Om man inte är uppriktig mot dem hamnar man under toffeln och blir deras slav. Ingen situation är mera förnedrande för en man."

"Säger du detta även som läkare eller bara som man?"

"Som din vän, som tycker att din hälsa är viktigare än världens synder."

"Och som läkare? Bör jag i en ansvarsställning även säga sanningen till en patient som inte tål det?"

"Du gör problem av saken."

"Svara uppriktigt."

Han sänkte rösten. "Nåväl, kollega, det att vi läkare inte kan säga sanningen till patienter som inte kan ta emot den är en av våra innersta yrkeshemligheter. Det är källan till kanske just den moraliska kraft som gör att vi kan vara läkare." Han höjde rösten igen. "Men jag tycker ändå din hälsa är viktigare än världens synder."

Må detta tjänstgöra som smakprov och inledning på våra samtal. Jag frågade om jag fick återge dem, och han hade ingenting emot det, om jag bara gjorde det med någorlunda god smak.

Även andra som intresserat sig för både min hälsa och min musik har frågat hur de egentligen kan kombineras med även Fritänkarens hektiska verksamhet. En debatt därom fördes för ett år sedan. Man kan lugnt säga, att fastän allt talade för att jag borde ha lagt ner mitt musikaliska yrke redan 1986, och fastän jag sedan dess oupphörligt varit inställd och sysselsatt med att göra det, så har det ännu inte märkts någonting därav.

Denna Cypernresa kommer att föra oss till händelsernas centrum i Nicosia och även ut till all politiks yttersta motsats, nämligen kärlekens innersta väsen ute vid Paphos där Afrodite uppsteg ur havets skum. Utom fortsatta diskussioner och konsultationsresultat med doktor Sandy kommer denna resa troligen även att föranleda en farlig debatt om islam.

2.

På kvällen körde han mig runt litet och presenterade mig för några av sina vänner. Han förde mig till utkanten av Famagusta, som var stängt för utlänningar och greker av turkarna. Man kunde bara betrakta det anrika Famagusta, Nicosias hamnstad, på avstånd.

"Det är en delad ö," berättade min värde doktor. "Här finns det fortfarande en Berlinmur kvar, och här grasserar ett ständigt latent inbördeskrig. Här bor greker och turkar som närmast inpå varandra, det blir dagliga konfrontationer, och här är grekerna också som livligast i sin verksamhet att hjälpa kurderna. Det är inte långt från Cypern till Kurdistan. Därför blir också Cypern ibland skådeplats för kriget mellan kurder och turkar, men här blir offren kurdvänliga greker."

"Kan ingenting riva Berlinmuren på Cypern?"

"Det var turkarna som byggde den. Bara de kan riva ner den. Det lär de knappast göra så länge de fortsätter sitt utrottningskrig mot kurderna. De måste begripa att de gjort fel först. Det brukar de som gör fel inte göra, utan hellre fortsätter de göra fel. Det är också kommunistregimens största fel i Kina: i sin iver att bekämpa alla försök att övertyga dem om att de har fel bereder de sin egen undergång. Ingenting kan rädda felhavare utom deras egen insikt om att de har fel."

"Du är med andra ord mot alla ideologier."

Jag visste att jag därmed tryckte direkt på doktors ömmaste punkt.

"Om det är någonting man måste sticka upp mot så är det allt ideologiskt tänkande. I det ögonblick man faller undan för den ideologiska blindhetens hänsynslösa egoism är man själv, mänskligheten och civilisationen förlorad. Det är ett axiom. Det gäller alla ideologier utan undantag. Alla är lika med döden. Farligast idag är islam med Kinas kommunism som god tvåa, men denna senare vacklar redan. Men det finns andra mindre men för individen inte mindre farliga ideologier. Dit hör den nya national-hinduistiska fanatismen, den ortodoxa judendomen och nästan alla frikyrkor, framför allt Jehovas vittnen och Mormonkyrkan."

"Är läran om Gud då en farlig ideologi?"

"Ja, om den missbrukas. Inget missbruk är farligare än religiöst missbruk, och inget religiöst missbruk är farligare än missbruk av monoteismen. Hela islam och all dess historia sedan 1300-talet handlar bara om detta slags missbruk. Jag har ingenting mot Gud personligen, men nog är han ansvarig för väl mycket elände i världen genom allt missbruk som förekommit i hans namn.

Nu känns det som att jag predikar för en ortodox präst. Du ser mycket ut som en sådan. Men jag har mera skägg än du men ser ändå inte ut som en präst. Vad kan väl det bero på?"

"Du tycks ha dina invändningar mot det här med Gud."

"Låt mig göra detta helt klart. Gud är en förträfflig idé, det är världens starkaste moraliska och förenande kraft, dess enhetstanke är nästan basen för all civilisation, men hur gick det för staten som uppfann Gud? Redan Salomo i all sin vishet och oförlikneliga ställning fann det klokast att avfalla för att i stället visa tolerans mot polyteismen, som kanske just därigenom gavs en ordentlig skjuts framåt genom fenikiernas sjöfart över hela medelhavsregionen. Den stora underbara blomman av denna utveckling var den grekiska mytologin med dess oöverträffade kultur. Och vad var kulmen av grekernas historiska insats? De uppfann demokratin. Således kan demokratin sägas vara den yttersta konsekvensen av ett avståndstagande från monoteismens tyranni.

Och finns det något som går upp mot demokratin friska luft och universaltolerans? Du har själv sett Famagusta. Där härskar islam och Guds övervåld mot cypriotisk demokrati. Staden var Cyperns andra stad och en blomstrande handelsplats. Nu är den en spökstad, och turkarnas Gud har ockuperat den och berövat den allt liv. Vad är då bättre?

Ändå vill jag råda dig att inte blanda dig i det cypriotiska inbördeskriget. De kontakter du fått i Nicosia är kanske ofarliga, men den kurdsolidariska rörelse vars ordförande blev mördad av turkar är det inte. Själv har jag inte haft något med den att göra. Jag är läkare. Min uppgift är att rädda liv, inte att uppmuntra mördare. Din inblandning i sådana angelägenheter kan knappast hela ditt magsår."

"Vad ger du mig för råd?"

"Håll dig till en snäll diet, och tag långa promenader. Var utomhus så mycket som möjligt, så slipper du grubbla. Ditt grubblande är din värsta fiende. Håll dig till pastarätter eller moussaka, och drick gärna vin till, men inte för mycket. Undvik sprit och kaffe. Det är mitt råd."

Till slut körde han mig till sitt tillfälliga residens utanför Limassol. Det var en avsides belägen mycket anspråkslös villa, och till min förvåning bodde han inte där ensam.

"Möt Steve," presenterade han sin vän för mig. Det var en ung engelsman med långt mörkblont hår och gyllene ringar i öronen iförd svart polotröja och svarta manchesterjeans. Han kontrasterade skarpt mot mitt prästerliga utseende i vit kortärmad skjorta utan ens ett armbandsur som prydnad.

"Var nu inte chockerad," sade doktor Sandy. "Detta är en av mina goda vänner från Grekland som jag har tagit hand om och räddat. Han höll på att röka bort hjärnan med cannabis på en av öarna här när jag erbjöd honom ett tillfälligt alternativ."

Mina frågande blickar tolkade min läkare tyvärr alldeles rätt.

"Utifrån ser det väl ut som ett homosexuellt förhållande, men så banalt är det inte. Vi har inte sex ihop, eller hur, Steve?"

"Men vi lever tillsammans, eller hur, Sandy?"

Doktorn var besvrad.

"Nåja, se det som en följd av kvinnornas totala opålitlighet. Steves mor var prostituerad och körde ut honom hemifrån. Mina kvinnor ska vi inte tala om, men ett har de alla haft gemensamt: de tråkade alla ut mig intill döden, och dessutom var ingen trogen. Här har jag nu Steve som alternativ till alla trolösa, ytliga, ansvarslösa, dumma och grälsjuka kvinnor. Steve är själv ett offer för kvinnlighetens omoral. Hans egen mor uppmuntrade honom till att börja röka cannabis. Vårt förhållande är rent. Jag medger att det förekommer en viss ljuvhet mellan oss, en sorts homosensualitet, och vi trivs med det båda och har gott utbyte av varandra. Döm mig inte, Christian. Jag är mer än medelålders. Inte kan jag

väl bara vara en god läkare som bara ska leva för andras bästa utan att någonsin få njuta av livet själv?"

Jag måste medge att Steve var den vackraste unge man jag hade sett. Jag kunde förstå doktor Sandys svaghet även om jag inte kunde dela den.

3.

Famagusta

Det sägs att Desdemona
ännu gråter över Famagusta.
Det finner turken värt att håna,
han som berövat staden all dess lusta.
Tom är staden. Endast dödens militär,
som ser till att ingen får ha roligt,
och som minst har roligt själv, är där,
medan Cyperns liv, blott var ej turken går, är soligt.
Desdemonas död var ingenting mot Cyperns våldtäkt.
Kloster, målningar och mänskoliv förstördes där mer svårläkt
än vad Desdemonas och Othellos själssår någonsin kan bli.
Våldtaget ligger hela Famagusta där inför turistens upptäckt,
på taggtrådsavstånd ser han där i kikarsiktet Cyperns själ alldeles uppfläkt.
En värre tragedi än Cyperns kan man nog idag ej varsebli.

Förtryckets lönsamhet

Förtryckta folk,
jag är din tolk
inför det allomfattande världssamvetet.
Vad är allt våld och ont förtryck
mot att en enda får ett ryck
och tågar ut i korståg mot allt sketet?
Älskade förtryckta kärleksidkare,
aldrig kan ni räkna mig till era svikare,
de som på vapen gör sig rikare
och säljer ut all mänsklig rättighet
för att behålla kommersiella privilegiers falska sprättighet
och tjäna pengar på förräderi och ynkedom
för att med orätt skaffa rikedom
och satsa den på mer förtryck och orättfärdighet.

Att redogöra för alla samtalen i Nicosia kommer att bli mycket svårt. Utan att nämna vem jag fick tala med fick jag dock all väsentlig information om den mördade hjälten, om den 20-åriga turkockupationen av halva Cypern, om den aktuella situationen, om hur Famagusta blev en spökstad och om den politiska utvecklingen i Turkiet idag. Bara för några dagar sedan (8.6) bombades och likviderades 19 kurdiska byar med dess civilbefolkningar på en enda dag.

Doktor Sandy blev mycket upprymd av mina samtal i Nicosia.

"Det gläder mig att du inte bara spillde deras tid och att de inte blev besvikna på dig. Uppenbarligen inspirerade du dem med ett visst hopp. Jag hoppas bara att det inte var bedrägligt.

Samtidigt är jag glad att du kom hit och tog tag i detta. Det motiverar mig till att klämma åt turkarna på mitt sätt. Jag kommer att få en del att göra i Ankara och Istanbul framöver."

I själva verket kan man säga att allting avgjordes denna onsdag den 8 juni. Jag fick mina kontakter och min information i Nicosia, vilket föranledde doktor Sandy att börja agera. Initiativet var definitivt och ohejdbart. Affären var klar. Resten blir förhoppningsvis historia....

Och kvar för mig på Cypern var bara att njuta, av värmen, av mänskorna, av friden, av Medelhavet, av maten och av alla mina vänner grekerna.

4.

Höjdpunkten under fredagsutflykten till Paphos var de tre klipporna strax intill den dramatiskt klippiga sydvästra kusten, av vilka den mellersta skall vara den som Afrodite från sitt snäckskal tog i land vid och uppsteg till i hela sin nakna kyska härlighet, varest hon förblev som en skeppsbruten för en avsevärd tid framåt. Cypern är Afrodites ö, och här kom man kanske landets innersta hemlighet och karaktär närmast. De tre klipporna och omgivningarna är mycket lika Faraglioni utanför Capri, men här förljuvas det naturliga omgivningsskådespelet av dessutom en oändlig sandstrand, som havet oavbrutet vräker sig in mot, frossande i Afrodites eget skum.

Naturligtvis är det många som badar här, fastän det inte rekommenderas. Man skall visst bli tio år yngre om man vid fullmåne simmar ut till Afrodites klippa och rundar den. Det låter ju ohyggligt inspirerande. Emellertid är det få som återvänt från försök till denna simtur. Det ser ut som ett lätt företag från stranden, klippan är inte alls långt borta, simturen är knappast längre än kanske hundra meter, men under ytan går det mycket nyckfulla och lömska strömmar. Efter att ett antal turister försvunnit genom drunkningskomplikationer inställdes alla turistresor till denna *beach*. Därmed vill vi inte avråda den som ändå vill försöka. Det kan ju vara värt att bli tio år yngre i Afrodites ljuvliga sällskap - om man överlever en dylik kärleksnatt.

För övrigt besöktes Cyperns äldsta stad från 6000 år före Kristus enligt legenden grundad av gubben Noaks sonson Kittim, varför staden fick heta Kition. Det var inte mycket att se på om än ålderns aktningvärdhet gav atmosfär åt besöket. Vi körde även igenom Englands två återstående baser på Cypern. Engelsmännen är inte populära på Cypern, och detta har sina mycket goda skäl.

När britererna övertog Cypern från Turkiet var det deras uttryckta avsikt att småningom låta Grekland få Cypern, då öns befolkning till 80% var grekisk. De skulle bara utveckla ön först, och under första världskriget visade den sig vara så strategiskt viktig i kriget mot Turkiet och bevakandet av intressena i Mellanöstern, så att britererna, i stället för att låta grekerna ta hand om den, gjorde ön till en kronkoloni, vilket den förblev till 1960. Först genom våld och inbördeskrig under fem år lyckades cypriotererna övertyga engelsmännen om det lämpliga i att de gav sig av.

Men engelsmän ger sig inte av så lätt. De försökte få cyprioter att förstå det lämpliga i att engelsmännen stannade kvar genom att ge turkarna farliga illusioner om en framtid på ön och spela ut dessa mot grekcyprioter. Resultatet av dessa brittiska manövrer blev att det fria Cypern fick en regering med 30% turkiska ministrar (fastän den turkiska befolkningen bara var 18%) och med en ständigt turkisk vicepresident med vetorätt. Dessa privilegier åt turkarna bäddade för tragedin. De tog tacksamt emot dessa flera fingrar utom lillfingret och släppte aldrig greppet. Grekerna kom därigenom i den tragiska ställningen att ständigt behöva bekämpa en pretentiös turkisk minoritet som aldrig var nöjd utan som ständigt krävde mera. När så militärjuntan i Athen 1974 begick sitt sista och största politiska misstag att förklara Cypern en del av Grekland tog Turkiet detta som förevändning till att ockupera halva ön med krigsmakt. Några dagar senare föll den grekiska militärjuntan medan den turkiska militärjuntan på Cypern stannade kvar - och bredde ut sig. I augusti omfattade ockupationen även den näst största staden Famagusta, vars invånare måste fly för sina liv. Sedan dess är Famagusta en taggtrådsbelägrad spökstad var endast turkiska militärer äga tillträde.

Så mycket för engelsmännen på Cypern, den kanske enda koloni i det Brittiska Imperiet som de verkligen till stor del lyckades förstöra genom politiska misstag. Turkockupationen har nu pågått i tjugo år, och turkarna tvångsflyttar ständigt turkar från fastlandet till ön för att turkofiera den för att legitimera sin ockupation, medan grekerna tvingas fly för sina liv bort från sina hem inom den turkiska zonen, där allt grekiskt och kulturellt plundras och utplånas systematiskt. Alla världens konstmarknader har formligen invaderats av stöldgods från Cypern som turkarna tagit från grekerna eller från kloster och kyrkor, som vandaliserats ihjäl.

Engelsmännen har två stora områden kvar på ön som militärbaser, av vilka det största är Episkopoi, den sydligaste halvön. Där har de sina egna hus och samhällen, sina egna cricket- och idrottsbanor, sina egna polofält och sina egna parker och trädgårdar, där de kan leva helt isolerat från resten av ön. De är kanske 30,000 till antalet och trivs förträffligt. Ibland blir aktiviteten vid de båda baserna mycket intensiv, som vid Gulfkriget januari 1991 och även vid de amerikanska bombningarna av Libyen april 1986 med Mrs Thatchers benägna tillåtelse. Dessa briter lär heller inte lämna ön i brådrasket och åtminstone aldrig så länge turkarna fortsätter ockupationen. Hela samväldet stöder grekcyprioter mot turkockupationen, men om det turkiska våldet lämnar Cypern lär knappast grekerna fortsätta stödja briter närvaro, åtminstone inte så länge Cypern inte är med i EU. Alla anser det dock vara en god idé att få med Cypern i EU, vilket skulle kunna bereda vägen även för ett israeliskt medlemskap - båda nationerna är redan europeiska.

5.

Kourion är en annan gammal grekisk stad med Cyperns bästa amfiteater som används flitigt för närvarande med gotiska Macbethkulisser. Den grekiska smaken från antiken förnekar sig aldrig - även från denna amfiteater har åskådarna den mest praktfulla tänkbara utsikt över hela sydkusten.

Där fanns även en utgrävd villa från 300-talet med bisarra blandningar av hedniskt och kristet. Huset var kristet med symboler som fisken tydligt markerande den kyrkliga tillhörigheten medan villan samtidigt hade lokaler för hela det romerska bad- och bastusystemet med obligatorisk bordell och intilliggande matsal med alla behöriga festsymboler - Afrodite, nymfer, bacchanalia, nakenhet, löslepphet och hejdlös livsglädje, alla sådana symboler som utmärkte varje romerskt hedniskt hus

med någon förmögenhet. Här smälte den frisinnade hedendomen totalt samman med urkristendomen utan några moraliska betänkligheter.

De mest omfattande utgrävningarna pågår emellertid i den gamla huvudstaden Paphos längst i väster. Antikens båda huvudstäder på Cypern var Paphos och Salamis (vid Famagusta) där Kimon från Athen slutade i ett sjöslag och därmed krönte en av det klassiska Greklands mest hedervärda politikerbanor som hjälte. Från trakten av Paphos kom ärkebiskop Makarios, Cyprens mest dugliga och minnesvärda president, som därför gjorde vad han kunde för att rycka upp just Paphos som turistort. Numera reser få turister till Paphos.

Ärkebiskop Makarios' bana som skicklig politiker var ett enda oändligt kompromissande och slingrande mellan grekiska, turkiska och brittiska intressen, som stred mot varandra, och vanligen klarade han att hålla en ytterst känslig politisk balans. Ett exempel: när engelsmännen skulle avkolonisera Cypern krävde de 100 square miles för sina baser. Grekcyprioterna vägrade gå med på så mycket som ett tresiffrigt tal. Drottning Elizabeth själv var inblandad i förhandlingarna, och Makarios föreslog henne att engelsmännen skulle sänka sitt krav till 99, så att det blev ett tvåsiffrigt tal. Det gick slutligen både greker och engelsmän med på.

Makarios var som enkom skapt för att bemästra den känsliga trilaterala politiska problematiken på Cypern och var enormt vördad av både grek- och turkcyprioter för sina ansträngningar till en konstruktiv politik. Vad han inte klarade av var diktatorisk inblandning utifrån. Den grekiska militärjuntans inblandning och annektering var en kniv i ryggen på hela hans diplomatiska livsverk, som fick ett definitivt skott i vattenlinjen genom den turkiska invasionen.

Även den turkiska befolkningen på Cypern är delad. Turkcyprioterna betraktar fastlandsturkarna som marodörer som kommer och förstör deras värld, och många turkcyprioter har utvandrat från Cypern på grund av detta. De turkar som inplanteras på Cypern är anatoliska bönder, fattigt obildat folk, som inte ens förstår turkcyprioternas språk. De är lika impopulära bland turkcyprioter som bland grekcyprioter.

Makarios dog 1977 tre år efter turkinvasionen och mitt uppe i sitt livs tyngsta och svåraste krig för att försöka åtgärda den hopplösa situation som orättvist drabbat den av Afrodite enkom för kärlek utvalda ön med dess goda, öppna och harmlösa folk, som varit samma greker i 3000 år. Turkarna, som bott där i 400 år, blev aldrig mer än 20 procent, och likväl har Turkiet genom krig ockuperat 40% av ön och därmed dess värdefullaste områden och rikaste industrier - och låtit allt förfalla.

Doktor Sandy lämnade Cypern torsdag morgon, och Steve följde med honom. Hur de ordnade med den korttidshyrda trevliga lägenheten utanför Limassol fick jag aldrig veta, men förmodligen hyrdes den väl ut till någon annan.

Agia Napa, där jag bodde, var en typisk medelhavsturisthåla på gott och ont. Bilden skiljer sig inte mycket från Mallorca, Kanarieöarna, Malaga eller Saint Tropez. Hela staden domineras av turismens totala ytlighets bullersamma sockerglasyr med tyngdpunkt på plageliv under dagen och krogliv på natten. Hela centrum av staden består bara av krogar med ett öronbedövande discolarm som kommer ut från alla krogar samtidigt och försöker överrösta varandra med bara blandat mardrömsbuller som resultat. Och ändå är alla dessa dyra krogar fulla om kvällarna av, som det verkar, fullständigt urblåsta turister som köper detta larm och betalar för det frikostigt. De kan inte prata med varandra genom oväsandet, men de kan dricka med varandra, och det är väl detta de gör.

I denna turistikultur försvinner det cypriotiska elementet helt, men en och annan lyckas ändå sticka av. En gammal toker hade tydligen som sin utkomst att spela apa på centraltorget med att dansa

till discobullret med en tre meter hög hatt av cococolamuggar, spriteflaskor och annat turistskräp limmat som ett Babelstorn i en jättelik strut på huvudbonaden, som han balanserade på huvudet medan han dansade; ty han förekom där med sin ryckiga styltiga dansstil varenda kväll.

Även några matställen skilde sig från de vanliga turistkrogarna. Den mest imponerande restaurangen var väl "Kapten Andreas" med bara ett stort urval fiskrätter på menyn. Hans restaurang var mycket respekterad. Han hade en egen fiskebåt nere i hamnen som alltid när det behövdes stack sig ut till havs och förnyade förrådet.

Bland krogarna höll jag mig helst till "*The Five Kings*". Det var den enda krog jag fann som inte körde med öronbedövande högtalaroväsen. Den låg lite avsidet, och det var mycket behagligt att där koppla av från turistmedelmåttighetens stök och stön med en obligatorisk mediumdry sherry varje afton efter solnedgången.

Naturligtvis var det även behagligt att gå ut i havet och simma ordentligt. Vattnet var svalkande och friskt, och ju mer olidligt solgasset blev, desto skönare blev det i havet. Men det fanns vissa risker. Simmade man något för långt ut från stranden blev man lätt fattad av strömmarna och kunde man föras iväg vart man icke ville. Detta var givetvis inte att rekommendera.

I sin helhet förblev Cypern ett ljuvt land där allt var behagligt och tillmötesgående. Till och med de inhemska vinerna hade alla något mjukt och ljuvt över sig. Detta utmärkte framför allt människorna trots den pågående turkiska ockupationen av två femtedelar av ön. Den förblir ändå Afrodites arvedel, och må hon fortsätta förvalta och influera den väl i eviga tider till uppbyggelse för alla som därav vill ta del. Om man håller sig till henne kommer man aldrig i dåligt sällskap på Cypern.

Och faktum är, att umgänge med Afrodite är bra för ens hälsa. Denna goda egenskap hos henne framhålls sällan, men alla som har erfarenheter av henne måste medge att hennes betydelse för hälsan måste vara minst lika betydelsefull som Asklepios - om inte mer.

Slut.

Den mirakulösa strulresan till Cambridge

1.

Det var vid midsommar som Cambridge första gången kom på tapeten. En god vän skulle resa dit i juli för studier och bad mig komma och hälsa på. Vi studerade en karta tillsammans där det befann sig att det endast var 67 kilometer från Harwich till Cambridge, vilket var förvånande litet, men den svenska vägkartan över England var samtidigt den mest tillförlitliga jag hade. Därigenom kom jag på idén att ta med cykel till England.

Veckorna gick, och jag väntade ivrigt på bekräftelse av inbjudan. Efter två veckor kom den äntligen och snappades lyckligtvis upp av min telefonsvarare. Problemet var det, att den telefonlinjen endast var öppen klockan 21 och 22 engelsk tid, och under de ögonblicken skulle sannolikt ett flertal använda den telefonen samtidigt. Jag gjorde dock förberedelser för resan, när det visade sig, att även skepps-förbindelsen Göteborg-Harwich var problematisk då Scandinavian Seaways, som ansvarade för den linjen, hade svåra problem med sina fartyg. Den aktuella båten låg på varv för reparation i maskineriet, skrovet och överbyggnaden samt innehålllet, varför linjen låg nere ända till lördag den 16

juli. Då skulle alla resenärer resa till England samtidigt, så det var omöjligt att få biljetter. Min resebyrådirektör skulle dock försöka sitt yttersta för att skaffa biljett, om jag betalade i förskott, och om jag lade på 300 extra, vilka extraordinära villkor jag troskyldigt uppfyllde. På det sättet fick jag den sista biljetten till ett fartyg som redan var fulltecknat.

Därpå kom företaget att få kontakt med min vän i Cambridge. På de båda klockslagen var det alltid upptaget fastän jag försökte kväll efter kväll. Slutligen fick jag en ung flicka i luren som visste att min vän bodde på ett helt annat nummer. Efter många om och men fick jag det numret. Där kunde jag till portvakten lämna ett meddelande om när jag skulle komma.

Min motivation att fara till England trots redan detta inledande strul var dubbelt därför att jag även hade en annan kontakt i England. Med honom var det betydligt lättare att få kontakt om dock den kontakten var desto kortare. Vi skulle träffas på ett diskret ställe någonstans i en obskyr del av England där ingen skulle ana något om oss, förslagsvis Ely, som låg nära Cambridge. Jag skulle av honom få viktiga nyheter angående WES och ett brev angående rabbi Yohanan i Jerusalem. Min man i Ely ville träffa mig personligen och därför inte skicka brevet, som skulle vara synnerligen personligt.

Alltså såg resplanen ut så här. Jag skulle ta båten från Göteborg den 16.7 klockan 14.00 och ta med cykeln ombord. Efter framkomst till Harwich följande dag klockan 13.00 skulle jag cykla till Cambridge och där träffa min vän. Följande dag, måndag, skulle jag cykla av och an till Ely för att träffa min man där. Följande dag, tisdag, efter två nätter i Cambridge, skulle jag cykla tillbaka till Harwich, avsegla med båten 20.30 och vara hemma igen följande middag. Min budget var på 2200 kronor, då själva resan kostade 1740. Jag hade alltså 500 kronor att röra mig med samt 500 extra i reserv, som sig bör.

När jag kom cyklande fram till skeppet vid middag den 16.7 möttes jag av nyheten vid incheckningen, att då maskineriet var trasigt skulle båten bara gå med halv fart till England och således försenas 6 timmar. Detta ställde genast hela resan i en mycket brydsam belägenhet, men det var redan för sent att vända. Jag skulle alltså komma fram till Harwich klockan 19.00 på kvällen, då det skulle vara för sent att cykla till Cambridge. Jag bad rederiet hjälpa mig med detta, och de lovade skaffa fram upplysningar om eventuella tåg eller bussar som jag kunde frakta cykeln på. De lovade faxa resultatet till mig under båtresan.

Saken var den, att de 67 kilometrarna till Cambridge visade sig vid närmare studium vara 67 engelska miles, alltså omkring 11 mil. Det skulle ta fem-sex timmar minst att cykla den sträckan. Om jag startade vid framkomsten skulle jag vara framme omkring 2 på natten. Det var ju inte att tänka på.

Inget faxmeddelande kom till mig på båten från rederiet. Det enda jag fick veta var att hela faxapparaten hade upphört att fungera. Sannolikt skulle något meddelande vänta mig vid terminalen i Harwich när vi kom fram.

Vid terminalen i Harwich visste ingen någonting alls. Inget meddelande angående min vidare transport till Cambridge med buss eller tåg samma kväll hade författats. Scandinavian Seaways hade struntat i mig.

Andra passagerare hade fått betydligt svårare skador genom förseningen och Scandinavian Seaways' nonchalans. Ett gammalt par hade hyrt ett hus vid engelska kusten på två veckor och förlorat den ena på att det inte gått något fartyg. En annan hade beställt en hyrbil som naturligtvis inte fanns på plats längre när fartyget kom fram sex timmar för sent. Och så vidare. I princip var ingen nöjd.

Det enda man visste i Harwich till min vägledning var att det var förbjudet i England att föra ombord cykel på buss. Det hade Scandinavian Seaways kunnat ta reda på och informera mig om

genast. Tågkonduktören på stationen var mycket vänlig och hjälpsam. Min enda möjlighet att med tåg komma till Cambridge samma (söndag) kväll var via London, vilket skulle kosta dubbelt mot det normala. Dessutom skulle tåget hinna fram till London för sent för att jag därifrån skulle hinna med det sista tåget till Cambridge.

Alltså var jag tvungen att övernatta i Harwich, vilket från början skulle spräcka både min budget och min tidtabell. Men jag hade inget val och lämnade Cambridge ett meddelande om katastrofen så att de slapp vänta på mig samma kväll.

Det billigaste hotellet i Harwich hette "*Captain Fryatt*" och kostade 16 pund för bädd och frukost. Stället påminde markant om "*Admiral Benbow*" i Stevensons "Skattkammarön" och även klientelet. Den enda som fattades i gänget var Long John Silver med träben och papegoja. Annars fanns alla originalen där: långhåriga, nerdekade, flintskalliga, smutsiga, busar, negrer och förmodligen uteliggare med eller utan ett antal ringar i öronen. Vårdinnan var en liten fet satmara med högt blodtryck och utstående ögon. Pubens underhållningsmusik var tvättakta dunka-dunka utan uppehåll, och jag fick hedern att bo rakt ovanför. Det fanns inget annat ledigt rum, sades det, fastän det bara fanns en annan gäst på hela hotellet utom jag, och det hade många rum. Där gick 3 åttondelar av reskassan i en tacksam satmaras fickor.

Resan var alltså farligt äventyrad och totalt saboterad från början. Om jag cyklade till Cambridge nästa dag skulle jag nödgas cykla tillbaka igen dagen därpå, en sträcka på 22 mil på två dagar i gassande julihetta i århundradets hetaste sommar - tack, jag avstod. I stället parkerade jag cykeln i säkerhet i Harwich och tog tåget mot Cambridge. Därmed misströstade jag även om att få kunna besöka min man i Ely och gav upp den möjligheten.

Döm då om min häpnad och förvåning när en av de tre stationer där jag skulle byta tåg (efter Manningtree och Ipswich) var just Ely, och det var just den rätta, planerade dagen för mötet! Klockan halv 11 steg jag med andakt av tåget i Ely och gjorde vad jag skulle göra. Jag gick till en telefonbox, slog ett nummer, meddelade min ankomst, och allt var klart. Min man skulle vänta på mig vid katedralens huvudingång.

Det mystiska mötet i Ely.

Det var således med dubbel respekt och bävan som jag närmade mig denna underbart fornsköna katedral som fullbordats 1189 innan gotiken ännu hade urartat. Där väntade han på mig vid ingången, en helt vanlig gentleman som jag aldrig hade sett förut och väl aldrig skulle se igen. Efter att jag fått ut vad jag velat ha av katedralen förde han mig till en anspråkslös pub.

"Ingen har sett oss här förut, och ingen kommer att få se oss här igen. En naturligt offentlig plats, där ingen har några hemligheter för någon, är det bästa tänkbara stället för angelägenheter som våra."

Han började med att förnärligt fråga mig varför jag inte kommit ut med mer än ett nummer av min tidskrift på engelska. Jag skyllde på mitt ofrivilliga engagemang i alltför många olika angelägenheter samtidigt, en föga tillfredsställande förklaring, men jag försökte släta över det hela med att jag nu i England fått ett bättre perspektiv till mina engelska språkkunskaper och att jag därför troligen i framtiden skulle begagna dem mera ledigt. Detta behagade honom.

Sedan kom vi in på mer allvarliga ämnen. Han avslöjade för mig vad jag inte ännu visste om den planerade konferensen i Kathmandu, att dess främsta fråga skulle handla om "buddhifikationen" av

Kina eller återupprättandet av buddhismen som statsreligion i Kina, precis som i Mongoliet. Den praktiska svårigheten gällde att ersätta den destruktiva kommunistiska materialismen med den mer konstruktiva och toleranta buddhismen så smärtfritt som möjligt. Det är just sådana problem som Johannes brottas med oupphörligen inom sitt område i norra Indien.

Sedan kom vi in på det mest allvarliga området - rabbi Yohanan. Jag visste att han hade avlidit, det meddelade mig Johannes redan i april, men omständigheterna hade inte klargjorts. Den avgörande dödsorsaken var troligen Baruch Goldsteins massaker i Hebron, även om den hade knäckt honom långsamt. Den hade träffat rabbi Yohanan i hans innersta. "Har vi inte nog med judiska tragedier redan i vår alltför jämmerliga historia?" hade han utbrustit efter massakern och sedan lämnat Jerusalem för att återuppsöka sina hemtrakter vid Gennesaret. Där hade han dött i mars bara omkring 70 år gammal.

Fallet Baruch Goldstein har sedan inte visat sig vara så enkelt. Vid utredningen av katastrofen visade det sig att araberna själva hade gömt eldvapen i patriarkernas grav. Detta leder till den ofrånkomliga möjligheten, att om doktor Goldstein inte hade anställt sin massaker på araberna, så hade araberna anställt den på judarna. Det är en möjlighet, inte en säkerhet. Sannolikt hade doktor Goldstein fått reda på något om arabernas gömda vapenförråd i moskén och därför tagit initiativet till att förekomma en katastrof på sitt eget sätt genom att samtidigt hämnas de 30 israeler som mördats av araber efter fredsavtalet i september och det större antal judar som massakrerades av araber i Hebron på 20-talet.

Rabbi Yohanans död ställer mina samtal med honom i en märkvärdig dager. Johannes skrev redan i april, att "genom att ingen visste att han så snart skulle dö kom din samvaro med honom att leda till uppteckandet av hans andliga testamente," vilket ingen av oss anade då.

Klart är att Hebronmassakern krossade hans hjärta. "Varför tar vi till våld när kärlek är det enda vi duger till?" var hans personliga protest.

Min man i Ely belyste fallet rabbi Yohanan sålunda. "Han var en liten man som uträttade storverk i det fördolda. Han ville inte synas eller att någon skulle få veta vad han sysslade med för att få kunna fortsätta verka ostört i fred. Det var i själva verket han som var initiativtagaren och den drivande kraften bakom den ekumeniska konferensen i Egypten våren 1992 fastän det var vår man John Westerberg som ledde och organiserade det hela. Det var den konferensen som definitivt inledde islams sönderfall. Ingen visste bättre än rabbi Yohanan att den muslimska fundamentalismen är islams eget självdestruktiva vapen mot sig själv och att det är den och ingenting annat som hotar islam. Det var dessa hemlighetsfulla undermedvetna religiöst fanatiska mekanismer som han ville få ekumeniskt diskuterade och definierade vid den egyptiska konferensen, som fastän den inte lyckades dock var ett betydande försök och initiativ."

Därmed överräckte han rabbi Yohanans sista brev till mig. Det hade påträffats efter hans död med underskriften "*Aux Mains*", alltså "till handa". Nu uppfylldes denna av hans sista önskningar fullständigt enligt hans önskan.

Detta brev är såpass märkligt att jag inte kan hålla det hemligt. Här är det alltså.

"Min käre son, En sista önskan till dig och dina vänner. I hela mitt liv har jag bekymrat mig över judendomens öde, och idag är jag mera bekymrad än någonsin. Vårt huvudsakliga dubbelproblem är assimileringens oundviklighet och oundvikligheten i att ortodoxin måste göra bort sig genom fanatism. Det tragiska med vår ortodoxi är dess egen blindgång och enkelspårighet - genom att vara perfekta eliminerar vi alla andra möjligheter till att vara mera mänskliga och toleranta än perfekta. Detta drag i

den judiska ortodoxin har alltid slutligen lett oss in i mekanismen av den onda cirkel som berett dess egen undergång. Det tragiska med detta är att den ortodoxa judendomen är den judiska religionens hjärta. Vi är de tragiska schizofrena ledarna för judendomen genom hela historien mot dess universalitet.

Denna tragedi ropar på hjälp, ständigt och angeläget. Det är bara mänskligt att gojim hatar oss eftersom vi betraktar oss som det enda verkligt heliga folket. Vår karaktär är en ständig utmaning mot all mänsklig avundsjuka. Men alla är inte avundsjuka på oss. Till våra högst värderade vänner hör sådana som du och Johannes och Kim, som förstår judendomen utan att vara judar. Ni är Israels bästa vänner genom historien. Vi behöver er i världen som våra advokater och försvarare. Om inte ni förstod oss och försvarade oss skulle ingen göra det. Ni är vårt hopp, och detta hopp är mycket starkt, ty vi vet att ni är pålitliga, genom er universella tolerans och förståelse för alla religioner. Om någon ny världsreligion skulle uppstå i mänskornas hjärtan skulle det vara en religion som omfattade alla religioner, såsom eran.

Detta fick jag aldrig sagt till dig i Jerusalem, varför jag nu skriver ner dem i efterklokhet, i hopp om att du åtminstone måtte få dem postumt. Din gamle vän,

rabbi Yohanan.

(övers. från engelskan.)

Skakad betraktade jag min hemlighetsfulle man i Ely. Han log för första gången. "Det var allt," sade han sedan enkelt och reste sig. Det var tydligen allt och tillräckligt för hela resan. Han gick före mig ut. När jag kom ut var han redan försvunnen. Det var helt i sin ordning.

Därmed var det bara för mig att rulla vidare ner mot Cambridge. Men även om jag aldrig mer får uppleva Ely kommer denna händelse att för alltid leva förknippad med Ely och dess förunderliga katedral i mitt sinne.

2.

Det stora problemet nu var att min reskassa redan var konsumerad till 70 procent. Jag hade tillräckligt kvar av mina svenska pengar för behov under återresan (200 kronor), och min tågbiljett tillbaka var betald, men hur skulle jag ha råd att leva i Cambridge? Resultatet av detta problem var att jag faktiskt kom till Cambridge som en tiggare, vilket kändes synnerligen olustigt.

Emellertid blev jag väl omhändertagen. Först gjorde jag Cambridge på egen hand och konstaterade att den viktigaste delen av staden med alla "collegen" var stängd för alla utom för studenter. Därmed var man exempelvis begränsad till att använda endast tre av broarna över floden Cam.

Men när väl min vän tog hand om mig öppnades alla portar. Vi besökte systematiskt alla collegen och fann båda det mest intressanta och vackra vara St. John's med bland annat "Suckarnas bro", fyllt av melankolin från alla körda studenter som i sin tröstlöshet brukar komma hit och reflektera över möjligheten att dränka sig i Cam - det är här som Cambridge faktiskt påtagligt erinrar om Venedig. Som god tvåa kom väl Trinity College, ett av de rikaste, där kronprins Charles studerat. Sedan kom alla de andra - Caius, Corpus Christi, King's, Peterhouse, Clare's, Queen's (med Erasmus av Rotterdams tillfälliga bostad), och så vidare. Jesus kom vi dock aldrig fram till. Det var på Caius

College jag fick bo i ett gästrum högst upp med utsikt över King's Chapel och huvudgatan. King's Chapel var det enda vi inte fick fritt tillträde till då där som bäst förekom generalrepetitioner, grammofoninspelningar med mera.

Men jag sov som en stock den natten. På morgonen frågade mig städerskan om jag inte hade störts av klockringningen i kyrkan bredvid eller av gatuborr-maskinerna, men jag hade inte hört någonting. Man sover gott i Cambridge, vilket för min del kunde konstateras redan 1963.

Den följande dagen var min avresedag. Frukost intogs på colleget i refektoriet tillsammans med studenterna, sedan åhördes en föreläsning om James Clerk Maxwell, han som förklarade Saturnus ringar och uppfann vektorn, ett matematiskt färggeni från Skottland (1831-79) som jag inte visste någonting om tidigare, och sedan intogs lunch på Cambridges "studentkår". Efter ett sista besök i Queen's och St. John's anträdde återresan med början till fots till stationen.

Jag hade fått ett nästan kungligt mottagande i Cambridge, alla dörrar hade öppnats för mig, jag hade fått uppleva alla parker och även de hemligaste broar och kapell, jag hade bjudits på de läckraste restauranger, (te på Henry's, middag på den utsökta indiska India House med efterrätt på den cypriotiska "Varsity" och pubbesök på "The Eagle",) och jag hade fått stifta bekantskap med de bästa antikvariaten, ("The Bookshop" och "The Haunted Bookshop". "Heffers" hade inte mycket att komma med.) På kvällen hade vi gömda bland buskarna fått åse slutscenen av "Othello" i en föreställning ute i det fria. Vi hade på det korta dygnet hunnit med hur mycket som helst, och allt hade varit perfekt.

På förmiddagen hade jag tänkt gå till stationen för att närmare ta reda på aktuella tågtider, men antikvariaten hade dragit ut på tiden, och jag hade sedan haft en tid att passa. Emellertid var klockan bara 16.45 när jag kom till stationen, och båten skulle gå först 20.30. Tre timmar och trekvart tyckte jag erbjöd goda marginaler för en tågresa till Harwich.

Det visade sig att det enda möjliga tåget skulle avgå först klockan 18, men jag behövde sedan bara byta en gång. Från Ipswich skulle tåget då komma fram till Harwich några minuter innan landgången skulle dras upp. "Jaha," tänkte jag, "det räcker med att det tåget blir försenat några minuter, och jag riskerar att missa båten."

Och det var just vad som hände. Det tåget blev 20 minuter försenat. Dramat utspelade sig i Ipswich. Det började med en lång palaver med stinsen. Han talade i telefon direkt med Harwich och drog den slutsatsen att min enda chans att hinna till båten var att ta en taxi direkt. Men jag hade allt som allt två pund och 200 kronor. Ingen taxichaufför ville ta mig med. De menade att det var järnvägen som borde betala. Järnvägen förnekade detta med den ursäkten att jag hade kunnat ta ett tidigare tåg från Cambridge. Det hade stinsen rätt i, men hur kan man som svensk ana att tre timmar och trekvart inte skulle räcka till för en tågresa i England på bara 11-12 mil? Under tiden rann minuterna iväg, och min sista chans gick förlorad. Det enda jag kunde göra var att ta det försenade tåget till Harwich och sedan fortsätta diskutera problemet med Scandinavian Seaways.

När jag kom till Harwich låg båten fortfarande vid kajen. Jag rusade upp till terminalen och frågade om det ännu fanns en möjlighet. Det var precis fem minuter efter avgångstid. De sade att båten visserligen låg kvar, men att landgången var hissad och båten helt tillsluten. Dessutom hade jag en cykel som skulle med. Det fanns ingen möjlighet. Sedan blev personalen väldigt upptagna med att stänga kontoret för dagen.

Det enda de kunde göra för mig var att boka om min biljett. Nästa båt till Göteborg skulle avgå först på söndag fem dagar senare, varför de satte mig på en båt till Esbjerg följande dag..

Jag växlade mina sista svenska reservpengar. Allt jag hade var nu 16 pund. Hur överlever man ett dygn och tar sig sedan på en flerdygnsresa till Esbjerg längst ner i södra Danmark och därifrån till Fredrikshavn längst i norr och därifrån över till Göteborg på 16 pund, som måste växlas två gånger på vägen?

Även om jag kunde ta mig över till Esbjerg och därifrån cykla till Fredrikshavn (32 mil) kunde jag knappast göra detta utan mat. De 16 punden skulle ofelbart ta slut under vägen.

Till detta kom problemet med omedelbart förestående övernattning i Harwich. Det billigaste hotellet "*Captain Fryatt*" skulle sluka alla de 16 punden genast. Vem ville väl tillbaka till ett så ruskigt ställe? Det enda att göra var att ta tåget tillbaka till Cambridge, komma dit som en tiggare för andra gången och hoppas på hjälp - följande morgon. Natten måste tillbringas som uteliggare.

Det fanns visserligen också den möjligheten att samma natt *cykla* tillbaka till Cambridge. Emellertid måste jag boka om min biljett *igen* om jag skulle fara till Cambridge, och Scandinavian Seaways skulle inte öppna sitt kontor igen förrän klockan 11 på morgonen.

Det finns cirka två miljoner uteliggare i England. Jag var nu en av dem, och det kändes behagligt, för jag var ju inte ensam. Till en början låg jag på golvet i gångbron över järnvägsspåren, men klockan två kom det en gammal städare dit för att putsa upp hela terminalen. Han hade tydligen erfarenheter från förut av blottställda olyckor som missat båten, så han föreslog mycket vänligt och godmodigt att jag skulle flytta in i den stora varuhissen. Den var varmare, där kunde jag stänga om mig, och jag kunde till och med släcka belysningen. Hans råd var synnerligen gott, jag tackade så hjärtligt, och där sov jag sedan ostört med min regnjacka och kofta till huvudkudde ända till klockan 7.30 på morgonen. Att då med igenmurade ögon och en ryggsäck som en annan luffare stiga ut ur varuhissen och därmed chockera alla de betydligt mer städade människor som passerade gångbron, som aldrig sett varuhissen öppnas inifrån tidigare eller ens släppa ifrån sig en levande man, var en upplevelse också det. Man kan skrämman slag på andra med mindre.

3.

Efter ombokning av min biljett till fredagen (fortfarande till Esbjerg) ringde jag till Cambridge och lämnade meddelande om olyckshändelsen med det försenade tåget och om min snara återkomst. Mannen jag talade med berättade då att England just den dagen var lamslaget av en järnvägsstrejk och att mitt enda alternativ var buss.

Jag beslöt att cykla in till Colchester och där satsa på en buss. Det är bara tre mil in till Colchester från Harwich, och vägen är tämligen rak och bekväm, men staden Colchester, Englands äldsta kända stad, är lika svår att ta sig in i som att hitta ut ur. När jag äntligen fann busstationen möttes jag där av beskedet att det inte gick några fler bussar till Cambridge den dagen.

Därmed var man hänvisad till att fortsätta cykla till Cambridge via Halstead, Haverhill och Linton - en sträcka på 8 mil. Precis när jag skulle lämna Colchester passerade jag ett matställe som hette "*Brahms & Liszt*" med ett luncherbjudande för bara 1,95 pund. Det var som placerat i min väg, och jag stannade där. Min enda frukost hade ju varit ett glas vatten.

Vägen från Colchester till Cambridge är oerhört vacker. Särskilt anmärkningsvärt för sitt pittoreska läge är den lilla staden Halstead, som ligger utsträckt på en åsrygg med en kyrka högst upp. Vägen var lätt att cykla, och jag behövde inte stanna förrän i Linton före den sista etappen på 13 km

till Cambridge, när Gog- och Magogkullarna väl var passerade, för en tepaus. De åtta milen tog inte mer än 3 1/2 timmar inklusive tepaus. När Cambridge äntligen kom inom synhåll kändes det som en strålande seger. Jag hade inte ens ont i knäna.

Emellertid var det ytterst betänkligt att för andra gången komma till Cambridge som en ännu mer utblottad tiggare än första gången. Det stred mot alla mina naturliga instinkter och mot hela min bakgrund och uppfostran. Jag hade alltid klarat mig själv och varit oberoende av andra, det hade varit min heder och suveränitet att vara självständig, hela min uppfostran hade gått ut på detta, och nu fann jag mig fullständigt utlämnad åt andras barmhärtighet i ett främmande land. Den från början försenade båten hade förstört resan från början, men det försenade tåget till Harwich hade varit katastrofen. Något sådant hade aldrig hänt mig på någon resa tidigare. Hur skulle min vän i Cambridge reagera? Mest rädd var jag för att utsätta även andra utom mig själv för min förlägenhet.

Så fort jag fick kontakt med min vän i Cambridge löstes alla problem direkt. Det var bara att konstatera. Ryktet hade gått att jag råkat ut för en trafikolycka, men den enda olyckan var lyckligtvis tågförseeningen. Alla andra problem ansågs som obetydliga.

Till lunch följande dag infann sig en mycket intressant jämnårig professor från York, en av Stephen Hawking's fem närmaste medarbetare. Som kvantfysiker hade han haft en professur i Bern men där råkat ut för obehaglig antisemitism som lett till hans avsked. Som jude var han den minst förtjänta av alla av antisemitiska intriger då han tagit avstånd från judendomen redan efter sin Bar Mitzvah. Vi hade mycket gemensamt, han var sprudlande trevlig, och av en händelse var han bara två månader yngre än jag.

Middagen intog jag med min vän på mitt favoritställe "*The Little Rose*" med grekisk buzukimusik i diskret ackompanjemang. Stället är både trevligt och hjärtligt och billigt och kan väl rekommenderas.

Puntandet på floden Cam förtjänar också sin utläggning. Man ska inte sätta ner staven framför sig. Då riskerar man att tappa farten och bli där. Man ska inte heller trycka ner staken i botten, för då riskerar den att bli där. Man ska inte heller släppa ner staven från så hög höjd som möjligt, för då får man aldrig upp den igen. I stället ska man lätt släppa ner staven så fort man fått den ovanför ytan och sedan kvickt dra upp den igen så fort man satt fart.

Olika nationaliteter betar sig olika vid puntning i Cambridge. Amerikanerna ställer alldeles för många frågor. "Går den här kanalen runt hela staden?" - Det är ingen kanal utan en flod, och om man far ner måste man fara upp igen. "Ser man alla collegen från floden?" Nej, man ser bara de tio främsta av trettio. "Hur lång tid tar det att se de tio collegen?" Två timmar. "Två timmar för att se tio colleges? Nej, det har vi inte tid med," och så går amerikanerna.

Tyskarna har en helt annan förfaringsmetod. En grupp tyskar har alltid en ledare, och det är han som sköter allt för de andra dumkopfarna. När han fått veta allt om puntning ger han de andra en utförlig lektion i hur det går till. Sedan stiger alla i punten, och när ledaren säger: "*Setzen!*" så sätter sig alla tyskarna ner samtidigt. Sedan går resten till i samma goda perfekta ordning.

Fransmännen är helt annorlunda. De har ingen ordning alls och kan inte mottaga instruktioner utan måste göra allt som de själva vill. De vill inte ens ha någon puntningspåle utan vill bara använda små paddlar. Man kan sedan tänka sig deras puntningsresa under stor oordning, alla paddlande åt olika håll samtidigt, den långsamma farten och den bristfälliga styrningen. De brukar förorsaka trafikförstoppningar på floden när deras punt lägger sig på tvären vanligen mitt under någon bro där de inte kan få någon hjälp från land.

Italienarna har helt andra problem. Deras damer har vanligen mycket stora klänningar och andra ömtåliga och opraktiska kläder utom att de har skor med väldigt höga och smala klackar, vilket medför att det tar en oändlighet innan de kommer till rätta i punten. När de äntligen kommit på plats har det gått så mycket tid att det är lika bra att de genast försöker ta sig i land igen, då det säkerligen kommer att ta lika mycket tid som det tog för dem att komma på plats i båten, om den inte ska kapsejsa. Detta är italienarna räddast för av alla av kanske relevanta skäl - en punt är mycket smalare än en gondol.

Kort sagt, det är kanske bäst att överlåta puntandet åt en erfaren engelsman, som vet hur enkelt det är.

Kvällen tillbringades i angenämt sällskap av unga studenter på en pub vid floden. Där fanns både tyskar och fransoser, en Aurelio från Catania, en grek och andra från både Canada, Amerika och Australien. I Cambridges tungt varma sommarklimat blir man bara törstigare av att dricka, varför man kan sitta på en pub hur länge som helst och varför stängningsdags klockan elva i de flesta fall är alldeles för tidigt.

Återstod problemet med återresan. Det enklaste hade varit att boka om biljetten till söndagen, då det skulle avgå en båt till Göteborg. Emellertid skulle min vän resa bort på lördag, varför jag var hänvisad till fredagsbåten till Esbjerg. I så fall, om jag tog den, skulle problemet återstå att ta sig från Esbjerg till Fredrikshavn (32 mil) med cykel för att sedan ta färjan till Göteborg. Det fanns knappast något alternativ.

Cykelturen från Cambridge till Harwich avlöpte utan svårigheter. Efter frukost på stationen tog det bara tre timmar att cykla de åtta milen till Colchester. Vinden var gynnsam tills jag nådde Halstead två mil från Colchester, och efter en välbehövlig lunch med vin i Colchester under en timme återstod de sista tre milen till Harwich. Motvinden var då besvärlig, varför turen tog 1 1/2 timme.

Det var melankoliskt att lämna England. Den stora depressionen är betydligt mera märkbar i England (med 2 miljoner uteliggare och hög arbetslöshet) än i Skandinavien. Det kan inte hjälpas, men denna depression grep mig och blev jag delaktig i inte minst genom mina egna engelska missöden: rent praktiskt blev resan en total katastrof. Att komma fram till Cambridge som tiggare gick väl an en gång, men att dessutom behöva återvända dit som tiggare en andra gång var för mycket. Till detta kom Scandinavian Seaways märkliga behandling av mig. När jag missat båten till följd av ett försenat tåg

blev jag helt värdelös i deras ögon. De gav mig en ny biljett till Esbjerg men vägrade ge mig hytt och tvådde sina händer med att ge mig så mycket hjälp att de föreslog att jag från Esbjerg skulle ta mig hem till Göteborg med egna medel, fastän de visste att jag var utan pengar. Deras hantering av mitt fall var fullständigt cynisk och gick bara ut på att bli av med mig. Att jag redan betalat full återresa ända till Göteborg med hytt betydde ingenting då att ett försenat tåg lett till att jag missat båten inte var deras fel.

I kontrast mot detta står Cambridges underbara värdskap och den behandling jag fick där. Jag var som en son i huset för den staden. Jag träffade bara underbara människor, och hela existensen där var som en fullständigt molnfri himmel. Desto mera synd var det att jag inte kunde stanna ända till söndagen.

Men hur mycket värre blev det inte just därför att både behöva komma och återvända till Cambridge som en tiggare. Man måste ju känna sig fullständigt misslyckad, och emedan ett sådant dubbelt resehaveri aldrig hänt mig tidigare på någon resa måste ju mitt självförtroende få ett rejält avbräck.

Emellertid måste man framhålla en sak: allt var inte Scandinavian Seaways fel. De hade haft en besynnerlig otur hela sommaren. När deras flaggskepp "*Princess of Scandinavia*" togs ur trafik och lades på varv i Norge var detta bara inledningen. Många bilister till England anmodades ta bilen till Norge för att där embarkera på färjan till England. Då välte båten på varvet och fick fördubblade skador. Många Norgedirigerade bilister till England fick inte veta det förrän de kom fram till det norska varvet. Efter många om och men blev "Prinsessan" reparerad men måste sedan ändå gå med reducerad fart.

Jag följde ju med detta skepp till England och måste framhålla att det var den underbaraste sjöresa jag gjort. Maten ombord var ypperlig, man dränktes inte av högtalaroljud överallt utan kunde få vara i fred på flera ställen, ordningen och snyggheten var påfallande, och i vissa restauranger fick man inte komma in utan skor på fötterna eller i T-shirt. I jämförelse med exempelvis Finlandsbåtarna, med deras zigenarläger ombord, kvarliggande spyor på varje offentlig toalett, ett nattliv som ständigt bara urartar mer och mer, ett busliv utan gränser med risk för stölder och trakasserier, och så vidare, var denna båt exemplarisk. Alla hyttplatser var upptagna, och inte en enda slarvade under natten utom inne på barerna, där det ju liksom ändå hörde till saken.

På Danmarksbåten till Esbjerg var det annorlunda och mer snarlikt Finlandsbåtarna med stökigt nattliv, många golvslaggare, högtalare i precis varje hörn av båten så att man inte fick vara i fred någonstans, och betydligt sämre klass och standard. "*Dana Anglia*" hette båten.

Det kritiska momentet skulle uppstå i Esbjerg. Hur ta sig från Esbjerg till Fredrikshavn? Jag fick tips om en gulgrön buss 100 meter från terminalen bortom alla andra bussar. Min första lättnad var att den tog cyklar. När konduktören kom för att sälja biljetter förklarade jag exakt min situation för honom och presenterade mitt resebevis från Scandinavian Seaways med betald tur- och returreisa Göteborg-Harwich inklusive cykel. Han behöll resebeviset och tog ingenting betalt. Vid Ålborg fick jag det tillbaka. Därmed sparade jag 240 danska kronor.

Nu är Scandinavian Seaways ett danskt bolag, och jag måste säga att den fria bussresan som Danmark bjöd på kompenserade alla tidigare förnedringar.

Dock måste man förundra sig över hur lätt det var i Danmark som hade varit så omöjligt i England. I Danmark släpptes jag på en fri bussresa genom hela landet (32 mil) nästan med honnör,

medan i England alla tänkbara hinder lades som barrikader på varandra för min avresa. Det finns ingen logisk förklaring till detta men kanske en metafysisk: England verkar inte ha velat släppa mig ifrån sig.

Även på färjan till Göteborg hade jag kunnat komma med gratis om jag inte varit naiv och trott att jag behövt ett boarding card för att köpa min obligatoriska sherry. Den danska bussen släppte mig ombord utan boarding card, men genom att jag gav mig till känna måste jag lösa biljett. Senare visade det sig att det inte behövdes något boarding card för att köpa ens den finaste sherry.

Därmed avslutar vi Cambridgeresan med en lämplig hyllningsdikt :

Cambridge

Välsignade lärdomsstad, tack för din fullkomlighet.
Du är hjärtat av all tolerans och högt spirande tankefrihet.
Medan Oxford tenderar att mera studera sig själv, sin förträfflighet
och därmed i narcissistisk introversion gå mot självgodhet
strävar du, Cambridge, beständigt bortom dig själv och din härlighet.
Allt vad du redan har åstadkommit, med Milton och Newton, din skönhet,
med Rutherford, Maxwell och Hawking och andra i underbar talrikhet,
bortser du från för att hellre bemöda dig om ständig kontinuitet
och bekymra dig om världens framtid och välfärd för hela vår mänsklighet.
Oxford begrundar sig själv och förkovrar sig genom sin burgnare storhet,
där finns en solidare basis för rikedom och monopolvetenskaplighet,
medan du hellre studerar och utforskar gåtor bortom alltings möjlighet
med mänskliga resultat, såsom upptäckten av svarta hål bortom alltings orimlighet.
Tack, Cambridge, för att du har adopterat mig. Det är en ära som känns som en gränslöshet.

En Kul Turresa

(Efter den lilla men omåttligt svårartade engelska resan under sommaren 1994 behövdes det en gedigen europeisk turné under hösten;
i 11 avsnitt med tillägget "Michael Lanciai in memoriam.")

1.

Min projekterade Tibetresa hade just stött på oanade hinder som överträffade Himalaya i oöverstiglighet, så att jag två veckor före avresan nödgats hoppa av denna resa, som skulle ha blivit mitt livs största och längsta, och som redan var den mest omdrömda, under smärtparoxysmer och besvikelsekval som endast andra som tvingats ge upp bestigningen av Mount Everest några meter från toppen skulle kunna förstå, när plötsligt telefonen ringde. Det var Arie Gelber från Hamburg. Vad tusan gjorde han i Hamburg när han hörde hemma i Sydafrika?

Det visade sig att han hade begått sitt livs misstag. Han hade lämnat sin perfekta tjänst och ställning i Durban före demokratiseringen av Sydafrika och i stället hamnat i Hamburg av alla ställen, som var betydligt sämre än Durban, och därefter hade omvälvningen i Sydafrika gjort förhållandena så mycket bättre där att han nu hade anledning att ångra sitt avsked från Durban för resten av livet, som hade varit ett paradiset i jämförelse med Hamburg, som då mest liknade motsatsen. Men vi bestämde där och då i telefonen att jag skulle komma ner till Hamburg och muntra upp honom.

Han var fortfarande gift med sin enda fru, som fortfarande inte hade fått barn, och han frågade genast om jag på samma sätt fortfarande förblivit unkarl, vilket jag hade.

Nu är det väl på sin plats att närmare förklara vad det är för mänska vi här har att göra med. Arie Gelber är inte sydafrikan utan israelit och tvättakta som sådan, och han hör till den bästa israeliska kantorsskolan i den chassidistiska traditionen. Hans lärare var den gamle legendariske Rawitz, som dog nyligen 109 år gammal, en chassidistisk kompositör med absolut gehör som bildat denna skola, som särskilt utväljer elever åt sig bland bara de mest utpräglade musikaliska israeliska barn. Av de kantorer som jag som organist fått nöjet att samarbeta med i Göteborg 1981-86 hade Arie Gelber varit den avgjort mest tacksamma och intressanta. Det var 1983 efter Laszlo Pasztors beklagade avsked från Göteborg som vi fick Arie Gelber för ett tillfälligt gästspel, varunder han slog lock för öronen på hela församlingen, grälade med Elias Bentow när denne försökte lura honom på en del av den överenskomna betalningen, och gav sig av mitt under högtiderna för att aldrig mer komma tillbaka. Han var besviken på församlingen som mest lämnat honom ensam, som fått honom att sjunga gratis på ett bröllop och dessutom försökt lura honom på en del av den överenskomna betalningen. Utom mig var det bara en annan i församlingen han inte blev besviken på, och det var den gode försynte och universellt kunnige föreståndaren Theodor Lilienthal, som då var 75 år och bara hade några år kvar att leva. Dennes demission från ämbetet 1985 ledde indirekt till att synagogan blev utan kantor för ett farligt längre tag, så att rabbinen tog över och fick både organisten och kören skrotade.

Efter 11 år hörde alltså denne Arie Gelber av sig till mig igen när han satt i Hamburg och vantrivdes så att till och med Göteborg framstod i ett förklarad ljus för honom. Det avgjorde saken. Han blev min första hållplats på min nya stora Europaturné, som hur stor den än var aldrig skulle kunna ersätta förlusten av Mount Everest.

Hamburgs judiska församling är inte stor, och i denna tyska mammutstad finns det bara en synagoga – Hitler förstörde alla de andra, och den som nu finns är helt modern, en kal och naken betongbyggnad utan charm eller personlighet bakom rigorösa säkerhetssystem av järnstaket och patrullerande poliser. Till kvälls-gudstjänsten på fredag mellan Nyåret och Försoningsdagen kom det bara 15 personer i tid, medan det gradvis infann sig fler senare. Församlingen är ortodox, där finns varken orgel eller kör, så man kan förstå att Arie Gelber kände sig ensam.

Emellertid hade han inte alls förändrats under dessa 11 år och inte hans fru heller – hon var exakt lika rund och glad fortfarande, var en exakt lika god kokerska och hade kvar samma bullrande humor - en Birgit Nilsson i en judisk kantors kök.

Det är svårt att tänka sig ett sådant par - en lång mager man av bara musik och andlighet, full av bara sång och chassidistiska traditioner, med klen språkkunnighet utom i hebreiska, tillsammans med denna frodiga fylliga matlagerska, full av humor och med alla världens språk på sina fem fingrar, en kvinna av bara charm, mat och jordisk duktighet, men de har varit gifta i femton år, har inga barn och trivs bra tillsammans, så bra att de inte kan leva utan varandra.

Även församlingen var som alla judiska församlingar ett brokigt lapptäcke av kontraster. I församlingen ingick etniska grupperingar från Ryssland och från Persien, som hävdade sina egna traditioner i kollision med tyskarnas. Ryssarna var ett ganska roligt kotteri, som i denna ortodoxa församling struntade helt i alla ortodoxa regler och gjorde precis vad de själva ville om det så måste ske i smyg. Ett antal bodde i församlingshemmet och hade där installerat egna TV-mottagare på sina rum för ryska program som de såg på dag och natt även på sabbaten, och ingen kunde hindra dem, fastän regeln var att man bara fick se på TV i församlings-hemmets salong gemensamt och aldrig på sabbaten. De ryska judarna gjorde precis som de själva ville.

De iranska judarna ställde till med mera problem, för de krävde införandet av iranska traditioner i religionsutövningen, vilket rubbade allas cirklar. De var inte populära.

Det största problemet i församlingen blev emellertid undertecknad. En goj var inbjuden till synagogan under sabbatsgudstjänsten av en ortodox kantor, och inte nog med att gojen var utan slips och gick i sandaler, han hade dessutom utbyte med de ryska libertinerna som inte drog sig för att skriva ner adresser åt honom mitt på sabbaten i synagogan, och dessutom följde denne goj med i Siddur under gudstjänsten och deltog i församlingens Kiddusch! Det var en hårsman från skandal, och kantorn var mycket noga med att jag inte för någon skulle avslöja att jag hade spelat orgel i en synagoga i fem år. En sådan upplysning i ett ortodoxt sällskap hade fullkomnat skandalen. Ändå föredrog jag öppenhet och svarade ärligt på församlingens ordförandes frågor och avslöjade då även till och med att jag utfört den oerhörda dödssynden att spela orgel fem år i en synagoga. Han genmälde, att församlingens Kiddusch egentligen bara var avsedd för församlingen men att jag var hjärtligt välkommen att delta ändå.

Allt detta kan förefalla obegripligt för en icke-jude, och inte heller går det att göra det mera begripligt. Det är kanske därför bäst att inte fördjupa sig mera i saken.

Hamburgs televisionstorn är mer än 150 meter högt. Hissen upp till cafeteria kostar 6 mark, och där kan man trängas med halva Hamburgs befolkning och inta något smått (en kopp kaffe kostar 4 mark) till skrällande schlagermusik. För 12 mark extra kan man bege sig till den revolverande restaurangen tio meter högre upp och där sitta så länge man vill och äta hur mycket kakor man vill till en kopp kaffe.

Min värd tog mig även med till hotell Intercontinentals casino. Han var själv rouletteexpert och hade som mest tjänat 2000 mark på fyra timmar. Emellertid förde jag tydligen otur med mig, ty i mitt sällskap gjorde han bara förluster. Inte heller var jag särskilt imponerad av atmosfären eller klientelet. Alla män hade de mest gräsliga blommiga och flamboyanta slipsar på sig, och alla damer verkade bedagade och uttråkade. Tobaksröken låg tung över salongerna, och croupiererna verkade kroniskt yrkeströtta. Även här vållade jag skandal. När jag reste mig för att gå sade jag vänligt "*Thank you*" till croupieren bredvid mig. Det skulle jag aldrig ha sagt. Man talar inte till croupierer i onödan, och croupieren tittade mycket riktigt förvånad på mig, som om aldrig någon tidigare sagt ett vänligt ord till honom. Min värd gav mig en sträng uppsträckning för att jag vågat säga ett enda vänligt ord till en croupier.

Emellertid kunde jag även bereda mitt värdfolk en viss glädje genom att ge en liten privatkonsert i församlingshemmet. Pianot var gammalt och undermåligt, några toner gick inte att stämma, varför man måste sticka papperstussar mellan de sjuka strängarna, men det gick bra ändå, och alla var nöjda och glada.

Sedan kom kallduschen. Av säkerhetsskäl förbjöds mitt värdfolk att ha inneboende hos sig vilka de än var, så att till och med kantorns moder varit ovälkommen och körts ut om hon kommit på besök. Samma öde måste således vederfaras mig. Kantorns lilla hus i anslutning till församlingshemmet var bevakat av tre patrullerande poliser 24 timmar om dygnet, och dessa bestämde de omänskliga säkerhetsreglerna. Det var bara för mig att packa och resa vidare.

En sista intressant notis om min värde kantor: han led av ett högst ovanligt och märkvärdigt yrkesproblem. En judisk kantor måste sjunga väldigt mycket, och på Jom Kippur (Försoningsdagen, den största högtiden) måste han hålla på nästan 14 timmar i ett sträck. Det är mera krävande än Wagner. Min kantor hade en mycket stark röst, och han led av ständigt återkommande huvudvärksbesvär till följd av att han så våldsamt använde sitt huvud till resonanslåda. Han är känd för att kunna få vilken synagoga som helst att vibrera av sin starka röst. Tänk då på vilka påfrestningar hans stackars huvud måste utsättas för som resonansbotten för en sådan allt genomträngande och genomrungande röst....

Detta var nu mest för sådana som intresserar sig för musik och det judiska, men i nästa kapitel fortsätter vi resan söderut.

2.

Min reskamrat från Hamburg till München hade en del intressant att berätta om gästarbetare i Tyskland från öst. Varje dag kommer det busslaster av tjeckiska gästarbetare in i Tyskland, som arbetar för en femtedel av vad tyskar kräver i lön. Detta är naturligtvis olagligt. Dessa tjeckiska gästarbetare bor sedan i containers, och förr eller senare kommer polisen på dem, varpå de skickas hem och deras arbetsgivare bötfälls. Men det lönar sig ändå, och varje dag kommer det nya busslaster östeuropeiska gästarbetare för att fylla deras platser som just har körts ut. Dessa gästarbetare kommer mest från Tjeckien och Polen men även från Slovakien, Ungern, Vitryssland, Ryssland och Ukraina.

Om Sverige har 8-9 procent immigranter har Tyskland minst 10 procent. I storstäderna kan det finnas upp till 25 procent, och kvoten ökar hela tiden, numera mest genom inflyttade muslimer från Afrika. Ingen tycker om denna utveckling, alla vill stoppa den, men den är ekonomiskt lönsam - än så länge, vilket den dock inte lär förbli särskilt länge, då immigranternas fattigdom hämnar sig genom att utvecklas till sociala problem. Lönsamheten är som alltid bara kortsiktig.

Wien var sig likt, men en intressant förändring var noterbar. Vid Prinz Eugen-Strasse utanför slottet Belvedere brukade den turkiska ambassaden ligga. Mitt emot den tvärs över gatan brukade det stå kladdat med flamboyanta bokstäver som inte kunde tvättas bort: "*Kurdistan*". Det var turkarna i den turkiska ambassaden tvungna att bli påmindas om varje dag. Det outplånliga "*Kurdistan*" stod fortfarande ingraverat med stora bokstäver på den vita muren, men den turkiska ambassaden var spårlöst försvunnen. En turkisk reträtt inför en påträngande verklighet?

Även Venedig var sig likt, men Italien hade en påfallande minskning av afrikanska besökare att uppvisa. De brukade förekomma överallt, men i Venedig såg jag bara tre (mot normalt ett obegränsat antal dussin) och i Verona bara en. Är de i avtagande? Vädret var bolmande vackert och stekhett ända fram till Vicenza, efter vilken stad ovädret tog vid med åska, dunder och ösregn. Jag kom hem till Verona med stormvädret, som var så häftigt, att när folk gick ut ur bussen och förtvivlat spände upp sina paraplyer som sina enda skydd, blåste dessa genast ofelbart aviga och sönder. Italien har haft en

lång stekhet sommar utan vatten, och nu tar orkanerna vid, som efter en extra varm sommar blir extra laddade och frenetiska.

Så frätande het hade sommaren varit, att getingarna hade blivit så koncentrerat giftiga, att ett enda stick kunde medföra döden, om man inte genast fraktades till sjukhus. Detta hände en granne till oss. Ett getingstick på kinden ställde till med förstoppningar i blodet så att han hotades av hjärtstillestånd och hjärnblödning. Hade inte en helikopter genast hämtat honom hade han avlidit.

Den stora sensationen i Verona var annars utforskandet av Julias födelsedag, Julia, ni vet, hon med Romeo, som Shakespeare skrev en så vacker pjäs om, att det unga olyckliga paret blivit Veronas främsta dragplåster, bara för att Shakespeare hade en så dramatisk fantasi. Man har nu funnit, att hennes födelsedag var den 16 september (ovisst vilket år). Alltså var hon jungfru.

En annan jungfru (4 september) var den sköne Axel von Fersen, han som försökte och nästan lyckades rädda Marie Antoinette och hennes familj undan den franska förödande revolutionen, vilket behjärtansvärda och konstruktiva företag saboterades av Ludvig XVI:s dumhet och maklighet, så att omsider båda kungligheterna blev giljotinerade och Axel von Fersen lynchad, fast i Stockholm 17 år senare.

Familjen Fersen var släkt med både familjerna de la Gardie och Klinckowström. En gren av familjen hamnade i Florens ("*Edwige Fersi*") och blev litterär. En sista frukt på detta exotiska högadliga träd var min nya väninna Beatrice Fersen, 86 år ung, som just kommit ut med en bok om sina stora kärleksäventyr under Italiens skickelsedigra historia från seklets början till efter andra världskriget, ett liv väl värt att dokumentera.

Som min samvaro med henne i Genua blev ganska vidlyftig sparar vi berättelsen därom till nästa gång.

3.

Familjen Fersen var släkt med både familjerna de la Gardie och Klinckowström. En gren av familjen hamnade i Florens ("*Edwige Fersi*") och blev litterär. En sista frukt på detta exotiska högadliga träd var min nya väninna Beatrice Fersen, 86 år ung, som just kommit ut med en bok om sina stora kärleksäventyr under Italiens skickelsedigra historia från seklets början till efter andra världskriget, ett liv väl värt att dokumentera.

Hon blev lyckligt gift som ung och fick nästan omedelbart en son, men sex månader efter sonens födelse avled hennes man. Familjen hade då flyttat till Genua, och för en ung och vacker, högadlig och kulturellt rikt utrustad ensamstående moder med ett barn att känna sig till rätta i den ganska råa och vulgära hamnstaden Genua var inte lätt. Hennes tillvaro blev isolerad från början, och för att kunna behålla den rika kulturvärld hon vuxit upp med i Florens isolerade hon sig helt från Genua med dess nästan totala kulturfattigdom.

Emellertid fick hon ett äktenskap till, som blev mycket lyckligt. En betydande advokat blev hennes nya man med många internationella uppdrag, som ofta förde honom till Paris och London. Han var mycket älskad i Genua, och folk kom från när och fjärran för att höra på honom. Under tiden växte hennes son upp och blev en betydande läkare med ständigt överarbete som specialitet. Han skulle kunna pensionera sig nu men vägrar att göra det. Även hans styvfar advokaten fortsatte arbeta tills han

var 85. Så fort han inte längre orkade arbeta dog han plötsligt, och Beatrice, tio år yngre än han, blev änka för andra gången.

När jag besökte henne i Genua var hon ensam, ty hennes son var på sällsynt semester med goda vänner på en rundresa i Syrien och Jordanien. Hon ringde till honom varje dag, och hon fann stort behag i mitt sällskap. Som ung hade hon varit känd för att vara mycket lik Jeanette MacDonald, och det var hon fortfarande. Hon var mycket väl bibehållen trots pace-maker, partiell blindhet och sömnlöshet, hon var sprudlande spirituell och konversant hela tiden, och hennes minne var kristallklart. Av en händelse påminde jag om hennes andre man advokaten, vi hade samma sorts skägg, en typ av skäggväxt som är sällsynt och som jag bara tidigare stött på hos en viss Paul Magnuson, avliden 1978 med också några underliga dubbelgångaregenskaper i relation till mig. Beatrice sade att det var som om hon alltid hade känt mig. Hennes storfarmor "Edwige Fersi", som också skrivit en hel del, var hennes definitiva förebild och dubbelgångare, och genom otroliga ödesmekanismer hade nästan hela farmoderns hem med släkttavlor, porträtt av litterära vänner (bl.a. Mrs Anthony Trollope, en indianska,) en flygel (ytterst väl bibehållen från 1859) och andra föremål samlats i Beatrices hem.

Detta var utomordentligt vackert högst upp i ett patricierhus just ovanför centrum. Våningen var stor med en balkong som gick runt hela våningen, och dess utsikt gav inte bara havet och Genuas berömda fyr torn utan också ett vackert palats vid foten av bergen. Mitt framför låg Genuas kanske vackraste kyrka, ett smyckeskrin från 1700-talet, utsökt detaljerat och framför allt dekorerat i en ovanlig färgsättning, som om hela kyrkan var draperad i pastell, något som jag aldrig sett maken till. Dess färger var genomgående ljusa, men tyvärr var kyrkan omöjlig att fotografera, då den låg så inklämd mellan husen - ett vanligt problem i Italien. Man kunde bara få ett hörn här och en fasadbit där - mycket frustrerande.

Jag fick ett stort rum för mig själv med dubbelsäng och skrivbord, och jag blev upppassad av en ecuadoriansk tjänstepiga. Maten var superb, man kom in till matsalongen genom två arkader med glasdörrar, och pigan tillkallades genom en hemlig elektrisk klocka under bordet, som bara hördes i köket. Till varje måltid var tre glas dukade, ett för vatten, ett för vin och ett för dessertvin. Utom förrätt och varmrätt ingick i regel även frukt och dessert utom kaffe. Dessutom serverades te på eftermiddagen.

Det är för litet sagt att jag trivdes i detta hem. Jag var mer än som hemma, och det var den mest idealiska tänkbara miljö för att avsluta mitt arbete om genuesaren Columbus, den ende store son staden har haft. Man möter honom överallt i staden genom gatunamn, segelskeppsmonument, statyer, muséer - utan Columbus hade Genua varit som Göteborg eller Liverpool. Columbus var stadens största och enda lyft.

Beatrice stod fortfarande i direkt kontakt med de högsta kulturkretsarna i Florens, och hon föreslog för mig att hon skulle ge mig en rekommendation till presidenten för *Accademia della Crusca*, som var hennes kusin. Denna akademi lär vara en av Italiens äldsta och förnämsta litterära akademier (från 1500-talet) med vård av språket som sitt syfte.

Via Lanciai i Florens lär ligga någonstans kring Via Calzaiuoli mitt i centrum, men den är liten och svår att finna. Beatrice kände mycket väl till den, mina föräldrar stötte också en gång på den av en händelse, och det är alltså en gata från medeltiden uppkallad efter min familj från dess storhetstid innan påvarna förstörde allt och familjen fick lämna Florens förödmjukad och ruinerad på 1500-talet. Detta är alltså inte bara en legend.

Naturligtvis utnyttjades tiden i Genua också till utomordentliga strövtåg över hela staden, upp till utsiktsplatser (liksom Corcovado), till stadens västra del (fyrornet), hela centrum och dess labyrintsystem och ända bort till det utomordentligt vackra Nervi halvvägs till Portofino och Rapallo. På Beatrices rekommendation följde jag strandpromenaden ända från parken bortom Nervi till slottet vid Boccadasse, en utomordentlig promenad, som jag gärna gjort i Beatrices sällskap. Jag föreslog att vi tillsammans skulle fara ut till Nervi på söndagen, men hon avrådde, då det då tydligen är överbelastat med söndagsturister och dessutom förskräckligt dyrt att äta där.

Tyvärr måste jag därmed säga farväl till min goda värdinna, men jag hoppades kunna återvända till henne än en gång före resans slut. Vi får se.

4.

Från Genua blev det en påfrestande resa med nattåg (utan sovplats) till Rom. Tyvärr var Kerstin indisponerad efter en katastrofal sommar som förstört hennes trädgård (med hagel efter en förödande torka) och som tvingat henne att hålla sig inomhus i total vanmakt hela sommaren på grund av hettan. Hon skulle precis få en gäst som skulle stanna över natten, och den 29-e skulle hon resa till Sverige. Jag hoppades få träffa henne före det.

Resan gick i stället över Apenninerna till Pescara och ner till Brindisi med ett överbelastat tåg, som man fick betala extra för, fastän det var så fullt att man fick stå hela vägen (4 1/2 timmar). I Brindisi var allting kaos som vanligt, och innan jag fick rätt papper, rätt kontor, rätt båt och rätt stämplat hade jag fösts omkring i hela staden från kontor till kontor. (Hamnkontoret hade nämligen flyttat.) Emellertid tröstade jag mig med den första goda måltid jag någonsin intagit i Brindisi, i en

liten trattoria precis på andra sidan om stationen. Sedan fick man för andra gången gå genom hela staden igen för att komma ombord och iväg till Grekland. Detta var Sveriges valdag den 18 september.

Som vanligt var maten desto sämre ombord, och tyvärr kom jag över med fel linje (Adriatica, den italienska,) medan det bara är de grekiska linjerna som duger. Men så fort man var över i Grekland var man hemma igen bland goda och trevliga människor, bra mat och äntligen gott väder efter att ha varit förföljd av bara regn hittills. I Grekland blåste det friskt, och sikten var för en gångs skull god över havet, så god, så att man från Korint kunde se ända till Attika. Detta händer sällan. Alla öarna utanför Athen och hela Peloponnesos avtecknade sig klarare än någonsin ovanför ett hav som var blåare än någonsin, krönt av vita skumkammor överallt. Man var hemma igen.

Och vem stöter man på i Athen om inte Doktor David Braithwaite från Skottland, vän och kollega till doktor Sandy, doktor i psykologi och sociologi men liksom doktor Sandy avhoppad från allt för att i stället bli en "doktor på gatan", fri-lans socialarbetare, tiggarevälgörare, med mera sådant, men doktor David har en extra merit som höjer honom ytterligare över sina kolleger. Han är gatumusikant och så skicklig på sina flöjter att han på en liten "*penny-whistle*" med bara sex hål kan spela i tre fullständiga oktaver. Jag har själv hört honom göra det. Han har aldrig tagit en musiklektion utom inom det mest elementära, han kan spela 56 instrument inklusive klarinett, munspel, mungiga, alla sorters flöjter och träblåsare med mera. Han har uppträtt i grekisk television och varit mer eller mindre bofast i Grekland sedan 1976, när ett hotellrum kostade 25 drakmer och en drink ungefär 2.

Hans senaste projekt var att följande dag ta med sig ett större sällskap av bara allsköns tiggare, prostituerade, ensamstående mödrar med barn och andra mer eller mindre samhällsodugliga olyckor på en stor fest i Korint som han själv skulle bekosta och som skulle vara hela dagen, bara för att göra ett sällskap olyckliga människor glada för en dag. Han är fattig själv och försörjer sig bara som gatumusikant, men ändå gör han sådana saker.

Mitt i vårt samtal ringer en gammal vän till oss båda, en iranier som arbetade på mitt hotell 1990-92, en ytterst sympatisk och mjuk flykting som bara ville vara i fred. Han ringde från sjukhuset och berättade att han var döende - ett sista rop på hjälp till den kanske ende gode vän han hade och den ende som brydde sig om honom. Vi fick varken veta på vilket sjukhus han var eller vad som hänt honom så att han nu var döende. Det verkade som om han helt enkelt hade givit upp.

Doktor David har också det gemensamt med doktor Sandy att han plockar upp brittiska narkomaner på de grekiska öarna och skickar hem dem till England när han vet att de är fria från sitt missbruk. Själv kallar sig doktor David Braithwaite bara för en tiggare och en gatumusikant. Som skotte är han starkt nationalistisk och en anhängare av huset Stuart (avlägsnat från Englands och Skottlands tron 1688) som fortfarande producerar tronpretendenter trots Culloden och allt det andra. Kanske Stuartarna idag skulle sköta sig bättre än familjen Windsor. De förlorade dock tronen genom att missköta sig som huset Windsor. De avlöstes av Oranien som var bättre men som dog ut, och därefter av Hannover, som var sämre och med tiden bytte efternamn till Windsor. Säg sedan vilka skojare man skall hålla på. Familjen Bernadotte blev åtminstone vald och har i stort sett hela tiden skött sig, i motsats till grekiska, italienska, franska, tyska, bulgariska, rumänska och andra kungahus.

Ett annat hjärtligt återseende var med Freddy, den unge kubanske regissören, som måste arbeta med turism för att överleva, men han såg nu fram emot att äntligen få kunna avsluta sin fotografiska utbildning i Moskva. Han talar obehindrat grekiska, engelska och ryska utom sitt modersmål spanska, och även hans underbara fru är mångspråkig och behärskar utom sitt modersmål grekiska även spanska, franska, engelska och ryska. Freddy lärde sig flytande grekiska under bara sina tre första

månader i Grekland. Detta är idealet: att behärska både ett latinskt, ett germanskt och ett slaviskt språk i Europa. Därmed är man hemma i hela Europa.

Om Kuba och situationen där ville han inte binda sig vid några uttalanden. Han menade dock att den käre farbror Castro nu hade stängt in sig i sin egen bakgård där ingen förändring längre var möjlig. Alla vet att ingenting är säkrare i politik än att vägran till förändring är den säkraste av alla dödsdomar för en politiker. Emellertid var han mycket melankolisk och nostalgisk när det gällde Kuba. Han hade inte varit där sedan 1990, och under dessa fyra år har allting förändrats. Sovjetunionen har spårlost försvunnit, alla gamla kommunistkommisariater har övergått till att bli framgångsrika affärsmän eller maffiabröder, och Kuba står helt ensamt kvar som en patetisk skeppsbruten som överlevt sig själv och vägrat acceptera det.

Två kvällar fick vi tillsammans under underbara samtal om film och kultur, litteratur och musik, och detta förgyllde min Athen-séjour så till den grad att jag fastnade i detta tiggarnäste och fann det svårare att lämna staden för varje dag. Det var kanske mest därför jag aldrig kom iväg varken till Bulgarien eller till Konstantinopel.

Till detta bidrog emellertid flera omständigheter. Den största var att doktor Sandy plötsligt damp ner i Athen som en bomb. Jag hade talat med honom i telefon på tisdagen, han hade avrått mig från att komma till Istanbul då han själv var på väg till Athen, och som för att bevisa detta kom han flygande till Athen följande dag.

Vi hade två intressanta luncher tillsammans, vilkas samtal jag dock inte vill gå närmare in på här, då de berörs i en annan artikel. ("Doktor Sandys Aids-statistik" i Frit. nr. 26 bl.a.) Om Turkiet var för doktor Sandy ingenting gott för närvarande att säga, varför det var bättre att inte säga det. Som avkoppling från de turkiska problemen ägnade sig då doktor Sandy med intensivt engagemang åt den grekiska aids-frågan, då ju Athen kryllade av prostituerade och det låg använda kanyler i rännstenen bara man behagade titta efter. Vad doktor Sandy fann intressant med den grekiska aids-frågan var att i Grekland ingenting doldes - i motsats till alla andra länder, som i princip bara ägnar sig åt att sopa allt sådant under mattan.

Jag berättade även för honom om mitt möte med hans gamle vän doktor David Braithwaite och dennes planerade storfest i Korint för utslagna. Doktor Sandy skakade medlidsamt på huvudet. "David är en god människa men hopplöst alkoholiserad. Han har aldrig haft något egentligt syfte med sitt liv. Det är hans tragedi. Därför är han så omåttligt skrytsam av sig, som om han hela tiden måste bevisa för sig själv att han har ett egenvärde. Kanske hans räddning blir just att ta hand om kolleger i en ännu sämre sits än han själv. Det blir kanske hans livs mening." Och han var mycket tacksam för min upplysning att David bodde på hotell Pindaros vid Omonia. Ingen hade emellertid sett David mer efter Korint-festen.

5.

Något måste också sägas om de kanadensiska bröderna från den vildaste delen av Alberta. Den yngre var mekaniker och hade råkat ut för ett äktenskap som gått galet, och nu tog hans äldre bror med honom på en hälsosam resa till hälsosammare trakter. Den äldre brodern (37) hade arbetat mest på en oljerigg men till slut tröttnat på all smutsen. Han gick omkring i långt hår och en bredbrättad Vilda Västern-hatt och verkade på långt håll som världens tuffaste veteran. Men han hade ett anatomiskt mycket litet huvud och var världens snällaste man. I Grekland fotograferade de mest sådant som de

kände igen från Canada, som ovanliga bilar, originella soptippar, grekiska katter som i deras ögon inte såg ut som katter ska se ut, grekisk vass som de frågade om det var sockerrör eller bambu, och annat sådant. När jag berättade för dem om konstruktionen av Akropolisbyggnaderna för 2500 år sedan trodde de att jag bluffade. "Hur kunde man bygga sådant då när man inte kan det idag?" var deras obesvarbara fråga. Men de var tydligt imponerade när det gick hem hos dem att grekerna faktiskt hade uppfunnit demokratin för 2500 år sedan, vilket de lät sig övertygas om när jag tog dem själva upp på Areopagen och visade dem hur utslitna och blankpolerade av sandaler dess klippor och stentrappor var. Stenar berättar inga lögner.

De var mina reskamrater från Patras, och jag fick sedan ta hand om dem i Athen. De hade bekymmer med sin tvätt, då de rest i två veckor och bytt kläder nästan varje dag, så att nästan hela deras stora och tunga bagage nu bestod av begagnade tvättkläder. Med min hjälp hittade de ett hotell med tvättmaskin, men där var det så kostsamt att tvätta, så de föredrog till slut att helt enkelt lägga hela sin tvätt i duschen, som fanns på rummet. Det kostade ingenting, för hotellet bjöd på vattnet. Men deras rum var mycket litet, det var knappast rum för mer än dubbelsängen, och de hade sedan väldigt mycket tvätt att torka. Samtidigt föredrog de att inta alla sina måltider på rummet. När jag sista gången såg dem var deras lilla rum i en obeskrivlig röra av torkande tvätt överallt, utspritt bagage överallt och oavslutade vindruvsmåltider överallt. Hur de fick sin nybärgade tvätt att gå ihop med alla sina oavslutade kladdiga vindruvsmåltider översteg en aning min fattningsförmåga. Vem vill frivilligt hitta vindruvor i sina skinande vita kalsonger? När det är för sent både att äta dem och att ha sittandet på dem (eller i dem) ogjort? Vindruvor och tvätt av vita underkläder är liksom varken någon klädsam eller någon aptitlig kombination. Men man kanske har en annan syn på saken vid Klippiga Bergen i Alberta, Canada.

En annan bidragande anledning till att det varken blev Istanbul eller Bulgarien på denna resa var fallet med den bulgariska ambassaden i Athen. Jag hade tänkt gå dit för att få visum till Bulgarien, och idén som sådan var idiotsäker. Det var bara det att den bulgariska ambassaden i Athen inte fanns på kartan.

Det finns områden i Athen som inte upptas av någon karta. De är liksom hemliga områden eller områden som man varken talar om eller beger sig till. I ett sådant distrikt skulle enligt hörsägen den bulgariska ambassaden ligga, men ingen kunde säga var.

Efter mycket oavbrutet forskande kom jag tillsammans med grekiska vänner fram till att enda sättet att ta sig till den bulgariska ambassaden var att ta en taxi och bara hoppas att chauffören kände till den mystiska adressen. Risker med detta var sedan att eventuellt inte kunna ta sig tillbaka till den normala staden igen. Experimentet prövades aldrig, ty efter doktor Sandys ankomst till Athen var lusten mindre än någonsin att betala ett inträde av kanske flera hundra kronor till ett land som inte var bättre än Grekland. Dessutom gick det för närvarande koleraepidemier både i Albanien, Turkiet och Rumänien så troligen även i Bulgarien.

Tre nätter hade efter dessa varierade program tillbringats i Athen, vilket var ett världshistoriskt rekord för undertecknad. Så stressad och så ekonomiskt betänklig hade min tillvaro i Athen alltid varit tidigare att jag aldrig förr tillbringat mer än två nätter där. Även nu försvann alla mina pengar som stoft för vinden, Grekland har alltid ofelbart varit mitt dyraste land, men ändå blev det den här gången hela tre nätter där. Själva hotellet (3 dygn) kostade ändå inte mer än sammanlagt 200 kronor.

Sedan vidtog den festliga returren till Italien. Hela besättningen på M/S Poseidonia (HML) var rysk och tämligen generös när det gällde utskänkning av alkohol. När man beställde en kopp kaffe

spetsad med cognac fick man själv bestämma hur mycket cognac i man ville ha. Naturligtvis sade man inte stopp genast.

Den ryska besättningen trodde av någon anledning att jag var från Israel. Många nationaliteter har man misstänkt mig för (Ungern, England, Ryssland, Tyskland, Iran, Holland, Tjeckoslovakien, Polen och till och med något kaukasiskt land men aldrig Italien, Sverige eller Finland,) men Israel var ett nytt förslag.

På tåget från Brindisi hade man otur att hamna i en tågagn som skakade så intensivt att det var omöjligt att läsa. Mina båda kupékamrater försökte läsa var sin tidning utan att lyckas. Ett konstant darrhant prassel var enda resultatet. Om man inte ens kan läsa en tämligen stabil bok för skakningar på ett tåg, så är det höjden av övermod att där försöka läsa en tunnbladig och överdimensionerad dagstidning. Den måste helt enkelt vägra samarbeta på hur många olika sätt som helst, genom att vika sig, skrynkla sig, glida i händerna, osv.

I kupén bredvid var dörren sönder - den hängde bara fast upptill. Detta innebar, att för varje krök tåget gjorde slängde och slamrade denna dörr något alldeles förfärligt. Varje gång en ny passagerare till sin stora glädje fann en hel ledig kupé för sig själv och ignorerade den lösa dörren till en början lämnade han vanligen frivilligt denna kupé vid nästa station med all sin entusiasm och glädje fullständigt bortblåsta. Ingen kunde åtgärda dörren fastän många brukade våld. Den slängde och slamrade öronbedövande hela natten, varunder tåget snart blev så fullt att somliga fann sig tvungna att överlåta sig åt denna kupés muntra oväsens oavbrutet skottlossningsmässiga godtycke. Följande morgon verkade dessa stackars offer tämligen bedövade och avslagna, som om de tillbringat en natt på operationsbordet utan bedövning.

6.

Det finns väl ingenting underbarare i Europa än att komma till Venedig tidigt på morgonen och uppleva hur hela lagunstaden vaknar. Före klockan åtta finns det inga turister, nattens fuktiga disighet hänger som ett flor över hela staden, vattnen är lugna och stilla, och endast en och annan gondol fraktar varor. Småningom börjar ett stilla oväsen, gatumånglarna öppnar sina stånd och börjar höras, vaporetorna sätter i gång, ljuset blir klarare, och en och annan turist börjar komma ut från sina tillhåll för att snart fylla morgonkaféerna, som doftar av espresso och capuccino med croissants och toasts. När även alla de japanska turisterna kommer ut är det färdigt. Då brummar sedan motorer på varje kanal, det börjar bli trångt i gränderna, en viss stress präglar alltid den ängslige turistjapanen i Europa, och meningen med hela hans besök verkar vara tillfredsställelsen att få göra gruppgrafier. Japanerna ska alltid fotografera sig i grupp mot en autentisk bakgrund, som om det gällde för dem att verkligen bevisa för andra japaner att de faktiskt varit på det noga fotograferade stället i fråga. Man får förstå deras noggrannhet mot bakgrunden av exempelvis Marco Polos problem när han kom hem från Kina år 1300 med nyheter om papper och tryckpressar, kol och miljonstäder, utan att ha haft någon fotograf med sig. Man får vara väldigt försiktig med dessa japanska turister så att man inte saboterar deras minutiösa gruppgrafier, vilket är lätt gjort, ty de uppträder överallt.

Sedan är hela staden bara ett stort sammelsurium, ett turistkaos utan metodik, en marknad av bara fåfänga turistprylar till 90 procent, en trängsel och en oframkomlighet som ingen står ut med men som alla deltar i. Då är det bäst att lämna Venedig.

Underbarast denna morgon i Venedig var dock att få sitta inne i Markuskyrkan medan stället ännu var en kyrka. En stilla gudstjänst pågick i gryningen till härligt orgelackompagnemang, som på ett påfallande sätt framhöll och illustrerade den berömda akustiken i Markuskyrkan, som på 1600-talet under Claudio Monteverdis tid gjorde denna kyrka till musikens centrum i Europa. Men snart var gudstjänsten över, portarna öppnades, och turisterna strömmade in som en syndaflod - alla ville komma först. Och mest bestod syndafloden av ivriga japaner, som konkurrerade ut alla andra genom sitt effektiva system att hålla sig till sina ogenomträngliga grupper.

Sedan vidtog den stora familjefesten i Verona. Lördag kväll trängdes åtta anhöriga inne i Idas, min fars kusins, pyttelilla butik för slipsar, halsdukar, näsdukar, scarfar och handskar (utom mycket annat sådant) och pratade i munnen på varandra. Hennes son Paolo (47 år, framgångsrik ingenjör med fyra barn och tillgång till två sommarställen, storrökare,) en stor skämtare, hade den mycket goda nyheten att han plötsligt på en gång slutat röka för två månader sedan och därefter aldrig mera rökt en cigarett. Denna plötsliga totala omvändelse från ett lastbart liv tycks delvis ligga i blodet. Hans far var storrökare i 30 år och därtill skådespelare, som från torsdag till söndag aldrig sov och bara levde på kaffe, tobak och sprit. Detta ledde omsider till magsår. Doktorn sade strängt till honom att han omgående måste sluta med både kaffe, tobak och sprit om han ville leva, och han lydde genast order. Sedan dess har han aldrig mera rökt, druckit kaffe eller sprit utan i stället utvecklat sig till en kvalificerad vinkännare.

På söndagen bar det av upp till bergen med nya fester. Söndagsmiddagen tog sex timmar av vilka fem gick åt till bara olika sötsaker, viner, desserter, såsom kastanjer inlagda i sprit, och ett oändligt prat om allt mellan himmel och jord under ständigt skiftande av gäster, som kom och gick i stafett. Även här var vi åtta.

Sedan bar det av till Rom, där jag äntligen fick träffa Kerstin strax innan hon skulle resa hem till Värmland. Hela hennes sommar hade varit förfärlig, på två månader hade hon inte kunnat gå utomhus på grund av den afrikanska hettan, och sedan hade det i slutet av juli kommit en lokal hagelskur med hagel stora som tennisbollar, som förstört hela hennes trädgård och framför allt hennes vingård. Ännu värre hade hennes grannar drabbats. Hagel mitt i sommaren är en katastrof för detta underbara jordbruksdistrikt, där även Cato och Cicero hade sina vingårdar, som normalt producerar något av det underbaraste i odlingsväg som man kan få i Italien. Det räcker kanske med att nämna de intilliggande byarna Frascati, Colonna och Palestrina.

Mitt i denna bedrövelse hade Kerstin och jag en underbar samvaro med livliga diskussioner om Lobsang Rampa, Annie Besant, Alice Bailey, Paul Brunton, madame Blavatsky och alla andra åt det esoteriska hållet. Hon beklagade min havererade Tibetresa lika mycket som jag, men låt oss hoppas det kan bli av någon annan gång i stället. Hennes helt vegetariska mat var min bästa middag i Italien hittills, så att frestelsen att bli vegetarian nästan blev övermäktig. Man känner sig ovillkorligen mer och mer dragen åt det hållet efter ständigt alltfler hälsokickar i rätt riktning som resultat av vegetariska erfarenheter i främst Indien, Grekland och hos Kerstin. Kerstin kämpar ensam för sin existens mot dolda fiender i form av hänsynslös byråkrati som försämrar pensionen för alla gamla samtidigt som skattetrycket ökar som ett slags psykologisk inkquisitionstortyr, som bara drabbar de försvarslösa. Men i allt detta är hon underbart ungdomlig och spirituell och verkar nu vara på väg mot ett slags förnyelse och pånyttfödelse. Vid sidan av doktor Sandy är hon min enda betrodda hälsoexpert, och hennes diagnos bekräftade doktor Sandys. När doktor Sandy tog min puls och blodtryck i Athen var pulsen 59 och blodtrycket 110/75. Kerstin bekräftade att jag var i bättre form än för ett år sedan. Hon kände inte

ens längre något skriande rop på hjälp från mina överkänsliga ständigt magsårshotade inälvor. Healing är hennes specialitet, det har den alltid varit, hon ärvde förmågan av sin far, och hon ställer alla zonerapeuter som jag känner i skuggan. Hennes liv som änka med italiensk pension och stort hus med gård är inte lätt, men hennes moral är den bästa tänkbara och vida överlägsen de flestas.

7.

En helt annan dimension av livet möter en i Palermo. Det är en avgrund. Det som ligger närmast till hands är att bli rädd och fly. Men om man kommer över denna helt logiska skräck för Siciliens "*terribilità*", vilket är en hög tröskel att bestiga, så kan man sedan aldrig mer vara utan Sicilien i sitt hjärta.

Bättre kan då Siciliens mentalitet uttryckas i musik. Låt mig få citera min musikaliske professor i Palermo:

"Musik är konsten att bemästra helvetet. Dante visade oss vägen. Det enda som alltid kan bemästra barbariet, den mänskliga brutaliteten, den naturliga råheten, det totala mörkret, ja, själva maffian, är den disciplinerade skönheten genom främst poesi eller musik. Det är detta Beethovens liv handlar om. Det är det Dantes hela diktning handlar om, när han i poetisk formfulländning sätter hela kyrkan på plats efter tusen års kyrklig diktatur och godtycke. Men Dantes diktning har sina rötter i Palermo, där den italienska poesin föddes, där italienskan blev ett litterärt språk, och där tankefriheten föddes under Fredrik II:s, Stupor Mundis, den siste italienske kejsarens och den störste kättarens ledning.

Men musikens liv är inte lätt, i synnerhet inte idag, när all skön musik har överröstats av hjärntvätt genom TV och etablerad rockmusik överallt. Liksom din väninna i Genua menar att Dante om han levde idag aldrig skulle få något publicerat, så skulle Beethoven om han levde idag aldrig få en chans utan genast sättas på sinnessjukhus. Mozart skulle dö ännu yngre och få ännu mindre utgivit och presenterat, Berlioz skulle skrattas ut, Wagner och Mahler skulle lynchas, och endast mästare som Verdi, Puccini, Cilea och Bellini skulle ha någon chans, och bara i Italien. Musikens enda sätt att överleva idag vore om mänskligheten äntligen växte upp och insåg rockmusik-oväsendets totala värdelöshet.

De flesta riktiga musiker idag överlever genom klosterisolering. De sluter sig inne i sina egna världar, som Bach, och kommer frivilligt utanför det värdelösa modets värld. De får kämpa ensamma mot en överväldigande övermakt av ignorans för att överleva, men om de är riktiga musiker klarar de av det.

Det finns bara ett brott som en riktig musiker kan begå, och det är att ge upp. Om han slutar musicera av andra skäl än med ålderns rätt ger han upp sin själ i förtid. Han bara måste fortsätta spela så länge han lever, ty annars väntar honom ett öde värre än döden, nämligen att inte kunna förlåta sig själv. En riktig musiker som ger upp är därför ett svårare fall än en självmördare. Döden är lättare än för en riktig musiker att ge upp musiken.

Musik är därför även att gå till rätta med sig själv, ett slags terapi, som bearbetar överkänslor och som disciplinerar det undermedvetna. Exempelvis finns det inget bättre medel än musiken när det gäller att bearbeta sorgen och vända denna i konstruktiv riktning. Se på alla Requiemmassor som komponerats, av vilka Verdis är den förnämsta, en tonsättare av gigantiska sorger, och Brahms'

kommer som nummer två, också en man av gigantiska sorger. Är något parti ur något Requiem mera gripande än Mozarts Lacrymosa, de sista toner han komponerade i livet på den absoluta gränsen till döden? Musik har en förmåga att ta upp och ut det allra djupaste i människan, mjuka upp det, förädla det, lösa alla knutar och förlösa själen. Ingen annan konstform har samma förmåga att utveckla människans yttersta andliga resurser och vända hennes största svårigheter och prövningar till en andlig seger över allt ont, fåfängt, världsligt och dödligt." - *Professor Bellasai*.

Som illustration till Palermos avgrunder kan anföras den tidningssida som värden på mitt pensionat lagt ut åt sina gäster till att lägga sina skor på. Artikeln på sidan handlade om ett Aidsfall som levde på Palermos gator. Hans föräldrar var döda, han hade inga släktingar, och hans fru var heroinist och lika hemlös och fågelfri. Ingen kunde ta hand om dem, och ingenting kunde hindra dem från att fortsätta leva öppet med aids och heroin. Sådant stod med stora rubriker att läsa om i Palermos dagstidning, och en hotellvärd drog sig inte för att lägga ut sådana artiklar åt sina gäster från Norden att lägga sina skor på, så att de måste se och läsa artikeln om de tog av sig skorna.

Mina goda vänner i Palermo hade flyttat in i en större våning. De hade redan ägt den i fem år, men den hade varit uthyrd redan innan de köpte den. Den italienska lagen har ett maximalt skydd för boende, hemfrid och hyresgäster. Därför kunde inte mina vänner bli av med sin hyresgäst förrän efter fem år. När hyresgästen äntligen flyttade lämnade hon inte husets nycklar ifrån sig utan tog dem med sig, så att husets ägare måste bryta sig i sitt hus. Detta befanns då vara i ett obeskrivligt tillstånd. Hyresgästen hade systematiskt förstört allt som gått att förstöra och tagit med sig allt som gått att ta med sig inklusive dörrhandtag, golvplattor, badrumskranar, skåpdörrar och balkongräcken. Sedan hade mina vänner fått tillbringa hela sommaren (århundradets varmaste med temperaturer uppåt 40 grader) med att reparera och restaurera sin våning. De hade fullständigt slitit ut sig men redan klarat av hälften av arbetet.

Som gäst under sådana omständigheter ville jag inte ytterligare belasta dem utan lämnade därför Palermo efter bara två nätter. Emellertid ledde just detta till att jag fick träffa ytterligare en intressant sicilianare som var vitt berest och hade en lång livstids erfarenhet bakom sig.

Han berättade lyriskt om det gamla Palermo hur det hade sett ut före kriget. På den tiden när man reste upp till Monreale var staden inte större än en tredjedel av sin nuvarande yta, och större delen var grön med vackra villor och grönskande trädgårdar. När man då blickade ut över Palermo från Monreale möttes man av en sagolik doft från alla trädgårdarna. Staden var då ett paradiset och kallades då av palermitanerna själva för det Gyllene Hornet ("*La Conca d'Oro*"), ty så rik och blomstrande av skönhet och fågling var staden.

Sedan kom kriget med bombning av hela hamnen och sedan återuppbyggnad med 60-talets hänsynslösa exploateringspolitik för främjandet av funktionalismens totala stillöshet. Palermo blev en storstad av kala skyskrapor, villorna och trädgårdarna revs och förstördes, vad expansionspolitiken inte förstörde förstörde i stället den omänskliga trafiken, och när man idag blickar ut över Palermo från Monreale ser man bara skyskrapor och en ständig smog som stinker. Aids- och heroinproblematiken har sedan kommit under 90-talet. Bara för två år sedan kunde jag tillfredsställande konstatera att Palermo fortfarande var fritt från sådant.

Min gamle sicilianare berättade även om Italiens stora Öresundsprojekt, bron över Messinasundet, som nu varit under planering i 40 år. Avståndet är relativt litet över sundets smalaste del, och redan araberna försökte för 1000 år sedan bygga ett slags pontonbro med stockar, men strömmarna var för starka, och ingen kamel lyckades ta sig över levande. Strömmarna är fortfarande för starka för att kunna möjliggöra vare sig några bropelare eller något tunnelbygge. Enda möjligheten vore att bygga bron med ett enda spann tvärs över, men då återstår den ständiga jordbävningssfaran. 1908 förstördes hela Messina med 50,000 offer. Tsaren sände ut ett hjälpfartyg för att rädda överlevande, och det kom sicilianarna ännu ihåg när Gorbatsjov besökte Sicilien för ett femtal år sedan, varvid han och Raisa hedrades särskilt för tsarens hjälpinsatser 80 år tidigare.

Han visste också allt om Kennedymordet och att den som vetat mest om Kennedymordet hade varit president Richard Nixon. Faktum är att ingen vann så mycket på Kennedymordet som han. Om bröderna Kennedy hade fått leva hade Nixons karriär varit slut. Efter John F. hade Robert blivit president och sedan Edward. I stället mördades John F. och Robert, och sedan räckte med att arrangera en skandal för att även Edward skulle vara ur leken. Min man på Sicilien menade att det alltid varit demokraterna som byggt upp Amerika och utvecklat dess demokrati medan det alltid varit republikanerna som gjort motsatsen med att framför allt värna om vapenindustrin och skjutfriheten. Att John F. Kennedy mördades för att han ville stoppa Vietnamkriget (enligt Oliver Stones film) var om något ett motiv som gick hand i hand med Richard Nixons och republikanernas politik. Hade inte Richard Nixon stoppats genom Watergateskandalen hade kanske Vietnamkriget kunnat fortsätta till 1989 minst.

Han visste också allt om de olika amerikanska maffiorna. Han hade respekt för den grekiska, den hebreiska och den irländska maffian, ty dessa var politiskt etablerade och hade sina tentakler ungefär så högt upp i kongressen och senaten som det bara var möjligt. Den italienska maffian hade nått sin höjdpunkt med Al Capone och hade aldrig kunnat etablera sig politiskt, varför den var dömd till att förbli underjordisk och ledande bara inom division B. Mest oroad var han av de kinesiska och de puertoricanska maffiornas expansion genom mera omänskliga metoder. Kineserna i synnerhet hade en otäck förmåga att klä sin grymhet och brutalitet i sofistikerade former. Puertoricanerna var bara konsekvent livsfarliga i synnerhet på natten. Andra maffior i Amerika ansåg han det onödigt att spilla ord på.

Mest beklagade han dock hela världens utveckling efter 1945 medan han nostalgiskt prisade tiden före, då brist på mat och ständiga krig tvingat folk till att arbeta och göra rätt för sig, vilket gjort dem lyckliga. På den tiden, berättade han, sjöngs det överallt, folk var friska, man rörde sig mest till fots även om det gällde att tillryggalägga några mil, och man var nöjd och lycklig med bara litet. Efter Marshallhjälpen har det aldrig mer förekommit ren materiell nöd för hela folket, man har i stället blivit bekväm, ingen går längre någonstans utan man kör bil om det så bara är 100 meter, och alla är sjuka och olyckliga. Ungdomen sjunger inte längre utan går i stället och öronbedövar sig med rockmusik och går och droggar sig på diskotek och blir kriminella.

I stort sett skyllde han allt på de rika. "Det är alltid de som har pengar som cyniskt och hänsynslöst satsar dessa på exploatering i varje tänkbar form, socialt genom utnyttjande av ungdomen för främjandet av dålig musik och spridandet av droger, globalt genom miljöförstöring, politiskt genom vapenindustri och varje form av underblåsande av våld, och ekonomiskt genom korrupktion. I

början på 60-talet hade världen en mycket lovande mänsklig utveckling genom personer som påven Johannes XXIII, Dag Hammarskjöld, president John F. Kennedy och Martin Luther King. Om dessas insatser för en bättre värld hade fått fortsätta ostörda hade det kalla kriget slutat tjugo år tidigare. Bakslaget började med mordet på Dag Hammarskjöld genom agenter för ekonomiska och politiska intressen i Afrika, påven fick inte leva länge och även en annan lovande påve undanröjdes snabbt, bröderna Kennedy mördades, och även Martin Luther King mördades. I stället främjades den amerikanska vapenindustrin in absurdum genom Vietnamkrigets vansinniga överdrifter och övergrepp och därmed även alla andra världens vapenindustrier, och hela 60-talets fredsrörelse kom av sig. Därmed försenades det kalla krigets slut med minst femton år. Det var bara Tyskland och Japan som var kloka nog att i stället för att satsa på krig och vapenindustrier satsa på fred och fredsindustri. Därför blev de med tiden så farliga ekonomiska stormakter. Framtidens krig har redan börjat, de är helt och hållet ekonomiska, och det håller redan på att växa fram ett nytt kallt krig av helt och hållet ekonomisk art mellan England och Tyskland och dels mellan USA och Japan. Denna utveckling måste bevakas och följas noggrant, ty var kommer Frankrike och Kina att ställa sig?" Han menade kategoriskt, att där pengarna finns, där finns ondskan, där finns initiativet till krig och diktatur, där finns all korruption och destruktivitet, och där finns makten som bara kan missbrukas.

9.

Åtterresan från Sicilien till Italien (två olika länder) blev som vanligt rena cirkusen. Jag hade två kupékamrater av vilka den ena reste med falsk biljett och den andra smugglade en katt i en kartong med andningshål, varför han måste ha fönstret öppet hela vägen till Torino. Båda (alla tre) skulle dit. Naturligtvis gick det inte i längden att dölja för konduktören att det var en kattfripassagerare i kartongen, då katten trots den friska luften gjorde ideliga utbrytningsförsök, men konduktören var mänsklig och förbisåg att katten inte hade löst biljett. Mitt i natten stannade tåget, och alla konduktörer steg demonstrativt av och lämnade perrongerna utan att säga någonting till passagerarna, som lämnades i total förvirring. Snart ryktades det om strejk, och inom kort kokade hela tåget av förargade passagerare som hjärtligt fördömde allt evinnerligt strejkande i hela landet. Efter två timmars förhandlingar övertalades konduktörerna och lokförarna att träda i tjänst igen, och tåget blev bara två timmar försenat av den plötsligt improviserade strejken. Sådant hör till normaliteterna i Italien, där ett tåg från Palermo till Torino ej sällan försenas med 24 timmar, och då kan passagerare få stå hela vägen. Det hade hänt den ena av mina kupékamrater. Även på detta tåg förekom det en trasig dörr i vagnen som för varje tunnel slog till ordentligt och väckte alla i hela vagnen. Tunnlarna mellan Palermo och Torino är väl några hundratal.

Den vilda södern i Italien tar vid där IC-tågen slutar, nämligen vid Bari och Neapel. Söder därom ansvarar staten inte längre för ordningen i tågen. Vad som helst kan hända, vilka förseningar som helst kan inträffa, och vi hade tur som bara råkade ut för en plötsligt improviserad tågstrejk mitt i natten.

Likväl kunde åtskilliga förbättringar i förhållandena på Sicilien med tillfredsställelse konstateras. När jag först kom till Sicilien 1990 var maffian allsmäktig, och alla människor levde under butter tystnad och fruktan. Följande år började saker hända, och islossningen började bryta upp ordentligt under hösten, när vanligt folk äntligen plötsligt beslöt sig för att inte längre acceptera maffians utpressningar. Sedan blev det storstädning i hela Italien, och 1993 började hela regeringen hamna i fängelse. Nu i år såg jag för första gången en levande och blomstrande turism på Sicilien. Min gode

vän Nino har särskilt arbetat för detta, och han börjar nu bli nöjd med resultatet, då det tydligt börjar märkas. Redan förra året började turismen märkas ekonomiskt så långt in på Sicilien som i Cefalú, och nu drällde det av lösa turister till och med i hela Palermo. Den ödsliga katedralen var packad med utlänningar omkring alla dammiga gravar, och svettiga blonda nordeuropéer med sina normala skrymmande otympliga berg av ryggsäckstorn och -pyramider kom ångande fram som lokomotiv på de smutsiga glödgheta gatorna helt frivilligt.

Sicilien blev också resans musikaliska höjdpunkt. Kanske var det även här som den västerländska musiken hade sitt upphov liksom poesin hade sitt. När man hör den sicilianska folkloristiken med dess utomordentligt dansanta karaktär (med tyngdpunkt på tarantellan) måste man bli dödligt smittad, och omusikalitet är en omöjlighet på Sicilien. Från dessa sprittande rytmer och melodier kommer säkert även sardanan (via Sardinien till Katalonien), flamencon (via araberna), den klassiska serenaden och den vanliga dryckesvisan. Vincenzo Bellini och Pietro Mascagni var båda sicilianare, och i deras operaspråk finns hela den utomordentligt musikaliskt rika sicilianska färgskalan.

Den mest älskade operan i Italien är emellertid förvånansvärt nog Verdis "*La Traviata*" (på en fransk roman). Sedan kommer "*Aida*" (egyptisk) och "*Tosca*" (äntligen romersk). Nummer fyra "*Barberaren i Sevilla*" är också fransk till ursprunget liksom femman "*Rigoletto*" (Victor Hugo). Nummer sex är åter fransk, "*La Bohème*", medan nummer sju, "*Madama Butterfly*", är anglosaxisk-japansk.

Den andra helt italienska operan kommer först på åttonde plats, "*Cavalleria Rusticana*" (Sicilien), och bland de följande åtta märks ännu en Rossiniopera, två operor av Vincenzo Bellini, Leoncavallos "*I Pagliacci*", en Donizetti och, märk väl, på tionde plats en för oss helt okänd opera av Cilea "*Adriane Lecouvreur*", ytterligare ett franskt tema.

Anmärkningsvärt är att varken Verdis "Trubaduren" eller Puccinis "Turandot" finns med bland de sexton främsta. Däremot finns "Otello" men sedan inga fler operor av Verdi. Ingen utländsk opera finns med bland dessa sexton favoriter medan de flesta utan konkurrens domineras av franska teman.

Emellertid är väl den napolitanska skolan den viktigaste för musikens utveckling i Italien. Den stora portalfiguren var Alessandro Scarlatti (far till Domenico), som med sina Concerti Grossi öppnade dörren för hela orkestermusiken. Det var även här Bel Canto-sättet att sjunga kom till med hela operaskolningen. Alla de mest älskade italienska sångerna kommer från Neapel, som "*Santa Lucia*" (en udde i Neapel, som denna barcaroll handlar om,) "*Torna a Surriento*", "*O sole mio*", "*Funiculí funiculá*" och tusentals andra.

Detta var nu litet om italiensk musik för omväxlingens skull i en reseskildring i stället för bara äventyr, möten och samtal, men mera skiftande och brokig för att inte säga bråkig än musiken i Italien är tyvärr den italienska politiken, varför vi uppskjuter dess betänkliga dissekering till nästa gång.

10.

Vad ska man då säga om den italienska politiken? Mycket har hänt under det senaste året, och det var med spänning som jag såg fram emot att få orientera mig i den nya situationen.

I stort sett håller Berlusconi en god fasad, han har tagit sig an Italiens fall och åtagit sig att göra någonting åt saken, så varför inte låta honom göra det? Hans båda hjälpredor är Umberto Bossi och Gianfranco Fini, båda representanter för högerpartier, det förra ett populistiskt missnöjesparti för norra Italien som vill slippa bördan av den fattigare södern, och det senare ett nytt fascistiskt parti. Detta har

oroat hela världen. Emellertid är det inte så illa som det verkar. Umberto Bossi är på fallrepet, han är en arrogant viktigpetter som bara tilltalar egoister, och hans dagar är nog räknade. Gianfranco Fini däremot är en säker politiker vars aktier är i stigande. Hans seriösa konstruktivitet har väckt folkets tillit och beundran, och jag träffade inte någon som hade annat än gott att säga om honom. Håll ögonen på honom! Han är intressant.

(Sedan detta skrevs för nu nästan ett år sedan har mycket hänt. Berlusconi har fallit och är numera tämligen impopulär och föraktad: ingen tror på honom längre. Bossi har lyckats klamra sig kvar stödjande sig enbart på de rikas missnöje i norra Italien med kostnaderna för söderns tilltagande fattigdom och utarmning, medan Gianfranco Fini gått från klarhet till klarhet: han har lyckats göra sitt "nyfascistiska" parti fullkomligt rumsrent och har trots sin ungdom befast sin ställning som Italiens enda populära politiker.)

För övrigt väntade mig bara problem i norra Italien, mänskorna blev svårare, livet blev dyrare, kontakterna blev färre och allt blev tyngre, som om norra Italiens bättre välfärd endast medfört att livet blivit svårare och mänskorna olyckligare. I Genua skulle min väninna och kollega opereras, och jag fick vilseledande uppgifter om saken, så att den ena menade att hon låg på sjukhus och den andra att hon bara var bortrest. Jag fick aldrig klarhet i saken. En läkare menade att hon skulle ha en ögonoperation men först om tre-fyra veckor. Till dess skulle hon vara bortrest på obestämd tid. Jag skrev ett vänligt brev till henne.

I Verona fick jag tyvärr inte tag på min stor-onkel Michael, 87 år, som hade varit sjuk när han senast uppenbarat sig i tillvaron för ett halvår sedan, och min närmaste kusin skulle opereras i hjärnan. Hennes fall var lika intressant som brydsamt. Hon är 40 år och har lidit av epilepsi under de närmaste 20 åren. Hennes föräldrar har gjort allt för henne och aldrig förtröttats i att leta efter kunniga specialister åt henne, de har varit i Paris med henne och spekulerat i Gamma-Knife-metoden i Stockholm, men ingenting har lett någon vart. Hon är en hårt arbetande lärarinna i främst geologi, och tyvärr har hennes "*petit mal*" blivit värre med åren, så att hon nu får anfall nästan varje dag, ibland fyra om dagen. Detta är ju inte så bra för en lärarinna. Nu har experterna i Verona kommit på en metod att bota henne då de äntligen kunnat fastslå en säker diagnos: en benign tymör helt nära nervcentret i hjärnan. Den kan nu opereras med mikrokirurgi, en ytterst långsam och precisionskrävande thrilleroperation med mikroskop och lupp, som har sina risker - hon kan bl.a. få stamningsbesvär efteråt. Men hon har beslutat sig för att göra det då det enda alternativet är att tumören växer och besvären förvärras. Valet är väl ungefär som mellan hängning och elektriska stolen med den skillnaden att man överlever, men i vilket skick?

(Hon opererades i början av mars i år. Hennes kloka lärare poängterade med eftertryck att det viktigaste av allt i operationen var hennes egen inställning och attityd till det hela. Detta fick henne att mobilisera den tappraste tänkbara motståndskraft och beslutsamhet, och operationen lyckades över all förväntan. Inga stamningsbesvär eller andra bieffekter uppenbarade sig, hon var klar i huvudet genast efter uppvaknandet ur sin totalbedövning, och alla har sedermera kunnat vittna om hur otroligt vital hon har blivit, som en helt ny människa. Det viktigaste är att hon tar det lugnt i ett halvår, och jag får troligen träffa henne närmast under resan i september.)

Roligare samtal hade jag med min andra kusin, skämtaren, som rest i Norge för ett år sedan och blivit mycket imponerad, i synnerhet som han hade haft den otroliga turen att helt och hållet slippa regn. Han hade blivit alldeles överväldigad av Norges så pålitligt konstant vackra väder. Annars

brukar det ju regna 200 dagar om året i Bergen, där han hade varit mest. Han ville därför till varje pris tillbaka till Norge, men nästa gång lär han inte slippa lika lätt undan regnet.

Den största muntrationen i Verona var emellertid en hund. Veronas främsta turiststråk heter Via Mazzini. Det är en smal gågata, och där trängs hundra tusen människor, mest turister, varje dag. Där mötte jag mitt på dagen en stor hund, som några yngre människor tanklöst introducerat i turisttrafiken, och helt plötsligt satte sig hunden i gatan, vägrade låta sig rubbas och avlade visitkort av den absolut största och läckraste sortens *de luxe* - en hel rad av porösa gulbruna jättebiffar, precis mitt i den smalaste delen av gatan, där med nödvändighet alla turister måste trängas som värst. Alla som blev medvetna om situationen i tid för att kunna ta en lämplig omväg skrattade medan de andra....kort sagt, så att säga, blev förda vart de inte ville. Pestsmittbärarna i Indien blev väl knappast så illa sedda som de arga klafsarna på Via Mazzini - väl intrampad i klaveret har man ju bara att stryka och stampa av sig på lediga delar av gatan, som då genast även de blir kontaminerade i förödande och förgelseväckande grad. Nog sagt. Låt oss byta samtalsämne, som det heter i finare salonger.

En trevlig lunch hade jag med min kusin Alberto och hans familj, varunder han bjöd på gott vin, brandy, grappa och fyra starka koppar italiensk espresso med cognac. Han ville i detalj veta allt om mina sysselsättningar, musikaliska uppdrag, min tidning och hur jag fick det hela att gå ihop ekonomiskt med mina vidlyftiga resor, vilket han inte kunde få. Mina Europaresor har sedan 1991 (sju stycken) gått på mindre än 6000 kronor för en månad, och detta mått verkar hålla. Slutresultatet för denna resa kvarstår ännu att färdigställa men kan klara sig under 5500 på grund av tur. Alberto är en typisk Lanciai i sin konsekventa ekonomiska realism och genomskådar genast mina ekonomiskt svaga punkter, liksom också min fars kusin Ida är den enda praktiska realisten i sin familj. Paolo, hennes son, ingenjören-skämtaren, har vår näsa och är litet åt samma håll.

Till slut fick jag åtminstone även prata med min stor-onkel Michael i telefon. Han svarade efter tionde signalen (efter att jag ringt varje halvtimme halva dagen) och hade då precis kommit in genom dörren efter ett läkarbesök. Han är snart 88, har smärtor i hela kroppen, svullna ben, ont i lederna och är stamgäst på sjukhuset men håller i gång ändå, reser på lustturer, styr och ställer för fullt med vad han hinner och är aldrig hemma. "Så länge man känner smärtorna vet man ändå att man lever," menade han.

Tyvärr nåddes jag även av ett sorgebud - Marcello Cecchini var död. Min gode vän från Pisa hade efter att konsekvent ha bränt sitt ljus i båda ändor genom omåttligt bergsbestigande, ständigt överarbete, ständigt accelelerande rökning och ständigt tilltagande alkoholkonsumtion slutligen dukat under för en vilt protesterande lever, som protesterat ihjäl sig. Ändå hann han överleva sig själv många gånger.

Han var även Achilles goda vän, och det var bergsbestigning som var vår gemensamma nämnare. Achille är nu 74 år och har i hela sitt liv drömt om att få komma till Tibet men har ännu inte varit där. Han har ett ansenligt tibetanskt bibliotek med böcker av Tucci, Maraini, Lobsang Rampa, Heinrich Harrer, Dalai Lama och många andra. Professor Tucci hade varit den ledande auktoriteten inom tibetansk kultur och hade i många år lett ett betydande asiatiskt kulturinstitut i Neapel, som hade deklinerat efter hans död. Nyligen hade det också varit en betydande tibetansk konferens strax norr om Verona med Hans Helighet Dalai Lama närvarande, där finns ett betydande buddhistiskt centrum, och Achille antog att Dalai Lama därför nu befann sig i det tibetanska klostret i Schweiz.

Tåget till Wien kryllade av australiensare. När turistsäsongerna tar slut efter september blir det australiensare, kanadensare och Nya Zeeländare som dominerar turismen i Europa ända fram till april, och man träffar på dem i alla omöjliga sammanhang och avkrokar, ofta vilsna i Östeuropa, ofta utblottade genom slarv och äventyr, men alltid lika glada och goda. Mina australiensare berättade att gästerna på ett vandrarhem i Rom till 82,5% hade utgjorts av bara australiensare - 35 av 40. Deras upplevelser av Europa med tåg som gick fel, aldrig höll tiderna, krävde ockerpriser genom supplement och med de mest vansinniga upplevelser av människor som inte ens kunde engelska var ungefär som barns upplevelser av spöktåg, berg- och dalbana och radiobilar på ett nöjesfält - de hade gränslöst roligt hela tiden.

Därmed var det farväl till Medelhavet och till Italien, ett tungt farväl, ty jag fick inte återse Beatrice. Hon skulle återkomma till Genua någon gång tisdag-torsdag, och mitt tåg till Wien gick tisdag kväll. Emellertid hade hon intagit en första rangplats på denna resa som ingenting kunde förskjuta. Fastän jag inte alls besökt Florens denna gång hade genom hennes gediget florentinska kultur även Florens kommit i centrum för min resa.

Tidigare har jag berättat om uppkomsten av den italienska litteraturen, poesin och musiken på Sicilien, men Florens organiserade och etablerade den italienska kulturen. Denna föddes i en tid av barbari och förödelse som ett litet ljus i en värld av överväldigande mörker, och genom Florens triumferade detta ljus, genom Medicéernas humanism och kloka politik, genom Dantes, Petrarcas och Boccaccios insatser, genom vågen av renässanskonstnärer kulminerande med Leonardo, Michelangelo och Rafael och genom den nya klassiska arkitekturen.

På något sätt lever vi i samma sorts värld av bedövande mörker och våld idag genom hela världens miljöförstöring, genom den totala skönhetsbankrutten i alla konstformer, genom den massmediala hjärntvätten, genom film- och videovåld, rockmusikens råhet och litteraturens tillbakagång, genom drogmissbrukens utbredning och den tilltagande världsarbetslösheten jämte befolkningsexplosionen, bilismens förgiftning av alla städer och den kortsynta krasshetens triumf genom industrialisering in absurdum. Har ljuset någon chans idag? Tyvärr ser det mörkare ut än någonsin - men det gjorde det också på 1400-talet.

Därmed är inget mörker så djupt att det inte finns något ljus i det.

Hennes bok är som en underbar saga fastän varje ord är sant. En högt kultiverad florentinska med adliga anor bland annat från Finland (Klinckowström) och Sverige (Fersen) blev hon tidigt gift och flyttad av sin man till Genua. Sex månader efter att ha fått en son dog hennes man och lämnade henne som en 20-årig änka ensam i en främmande stad utan något. Att dra sig på fötter igen efter det var hennes livs tyngsta prövning.

En ny man uppenbarade sig emellertid ganska snart, men han var gift och hade flera barn, och hans hustru vägrade ge honom fri. Följden blev en 40-årig kärleksförbindelse under oerhört svåra påfrestningar både socialt och framför allt under kriget innan han äntligen fick en laglig skilsmässa genomförd och de kunde gifta sig. Under tiden hade hennes son vuxit upp och blivit läkare och specialist. Hennes sista ord i boken är hennes vackraste:

"Det normala är att folk blir förälskade, upplever en innerlig förlovning och sedan genomgår ett långt äktenskaps alla prövningar. För oss var det tvärtom: vi var såsom gifta från början, och efter 40

år av gränslösa äktenskapliga prövningar blev vi äntligen gifta för att då först få uppleva en oändligt ljuvlig och lång förlovning."

Boken är spirituellt skriven från början till slut med många ack! och on! och utropstecken på varje sida men samtidigt koncentrerad och intelligent komponerad, då den bara består av väsentligheter i framför allt mycket dramatiska skeenden. Det skulle inte förvåna mig om den blev en klassiker.

I Wien hade min kusin en sensation att berätta: hon hade kommit över en ny uppfinning, som på ett mycket behändigt sätt pumpar luften ur en påbörjad vinflaska och sedan bevarar vinet i ett tillkorkat vacuum så att vinet håller sig för en avsevärt längre tidsperiod än vad det normalt skulle göra. Denna nyhet kommer att göra doktor Sandy salig av förtjusning. Det blir kanske årets julklapp.

Äntligen fick jag också träffa hennes man, en hjärtlig och positiv mänska med humor, och vi hade en angenäm stund tillsammans med hela hennes familj. Denna min kusin (egentligen "tvåmanning" eller "småkusin") intar en rangplats på min kusinlista då hon är nästan helt och hållet finlandssvensk men har en fullständigt onordisk personlighet. Italien är hennes passion, och vi förstår varandra nästan för bra, som om vi var mera släkt i själen än formellt. Vi är dessutom nästan jämnåriga och har något av samma sorts besvikelser i livet. Hennes barn är lika snälla och goda som min systers, vilket inte vill säga litet. Kort sagt - bara superlativer.

Tåget från Wien via Prag till Berlin var fullkomligt nerlusat av australiensare, kanadensare och nyazeeländare. De var så dominerande att de till och med slogdes om utrymmet i kupéerna sinsemellan, varvid i allmänhet kanadensare blev hänvisade till andra redan ockuperade kupéer och australiensarna bredde ut sig under ett förskräckligt oväsen av högljutt prat och skrålade som aldrig tog slut. Det är vanligt att australiensare gör Europatrippar på 1-2 år under oupphörligt tågresa, och de är lika högljudna och omisskännliga var de än uppenbarar sig. Ofta blir de fullkomligt vilsna och förvirrade någonstans på vägen, exempelvis i Bulgarien, varvid i allmänhet kanadensare får ta hand om dem.

Två stackars kanadensiska flickor ville från Budapest resa till Prag, men Tjeckoslovakien kräver visum av kanadensiska medborgare. Så de fick skaffa visum till Bratislava men hejdades sedan på väg in till Tjeckien, då detta var ett annat land, som också krävde visum. Så från tjeckiska gränsen fick de resa till Wien för att få visum till Prag. Delningen av Tjeckoslovakien är något av det dummaste i det nya Europa, och inte ens folken där ville det själva. De kanadensiska flickorna fick alltså betala två olika visa till två olika länder bara för att få komma från Budapest till Prag.

Den ökända Berlinstationen Lichtenberg hade fått en ansiktslyftning med trevligare serveringar och den mesta ruggigheten borta. Dess rykte av att vara Europas farligaste järnvägsstation lär nu vara över.

Den angenämaste färjan till Danmark-Sverige är utan tvekan Gedser-färjan på vägen Berlin-Köpenhamn. Puttgarden-färjan till Hamburg tar bara en timme och är fruktansvärt stressig och stökig, medan Sassnitz-Trelleborg tar fyra timmar och är prövande i sin långtråkighet. Gedser-färjan tar bara två timmar, man kan hinna med både måltid och uppköp i lugn och ro, och där finns ingen stökig jäkt eller trängsel.

Men i Danmark fungerade ingenting. Tåget från Gedser var försvunnet, (som om man plötsligt var hänvisad till sicilianska omständigheter igen,) och passagerarna till Köpenhamn hänvisades till en buss till Nyköbing. Där blev tåget försenat och måste dessutom värma upp sig innan det äntligen kom i gång.

Det försvunna tåget i Danmark förde tankarna till bilfärjan från Stockholm till Estland som slog runt med 900 människor ombord av vilka 800 följde med färjan ner i djupet. Sådana fenomen brukar inträffa i Asien och inte i Skandinavien, liksom sektledaren i Schweiz med sina 48 offer för ett heligt kollektivt självmord snarare borde ha varit amerikansk.

Nog av - min dam i Lund var inte hemma, så jag for direkt hem, efter att ha försökt ringa till min hyresgäst, som heller inte var hemma, så han blir väl överraskad när jag kommer hem vid midnatt. Det är bara att hoppas att han inte har något känsligt fruntimmer i sängen när jag kommer för att använda den.

Somliga tycks förmoda att mitt resande i Europa mest bara är ett kuskande från dam till dam, de flesta ensamstående. De har överdrivit betydelsen av mina resors detaljer. Visserligen är alltid mina viktigaste hamnar där det även finns varma famnar, men mina viktigaste damer är alla omkring 80 eller åtminstone mer än 70 (inte till antalet utan till åren), och ingen av dem är helt ensamstående. Sedan förekommer det naturligtvis yngre damer också, vanligen mödrar med minst två barn, (en ensamstående har tre,) men ingen av dem är helt utan kavaljer. Så mina läsare kan vara lugna, liksom Beatrice Fersen, som menade att jag var alldeles för självständig för att kunna vara gift.

Summan av resan måste bli en klart förträfflig serie av lyckträffar att vara både stolt och glad över. Utgifterna översteg inte 5500 kronor, (därav förslösades endast 800 kronor under 17 dagar i Italien, (hade räknat med 2400,) - mer än halva resan,) och av mina nio programpunkter genomfördes åtminstone sju - endast Bulgarien och Konstantinopel blev utanför, men doktor Sandy dök i stället upp i Athen, där jag dock missade min finlandssvenska familj - summa två missar. Jag hade fler kasettbandspresenter med mig än någonsin, och alla gick åt - hade jag också kommit till Bulgarien hade mina vänner i Wien blivit utan, och vad är väl viktigare på en resa för en musiker än att låta sin musik även höras i Wien?

Även arbetsmässigt klaffade resan perfekt. Alla medhavda böcker blev lästa och den sista påbörjad, och alla planerade projekt under resan gick i lås och fullbordades.

Kort sagt - en tur- och familjeresan utan motstycke, kanske min bästa resa hittills. Den kunde knappast ha gått bättre. Den kunde bara ha varat längre.

(9.9 - 6.10.1994.)

Michael Lanciai in memoriam (1907-1994)

Första gången jag stiftade bekantskap med Michael var under min första upplevelse av Italien sommaren 1966. Hans fru levde då ännu, och jag upplevde honom som ett fenomen av översvallande godhet, ömhet och generositet i så hög grad att han vida överglänste alla våra andra släktingar i Italien i ren mänsklighet. Vi gjorde en resa tillsammans från Verona till Lago di Garda och genom hela Toscana via San Gimignano, Siena och Orvieto till Rom och Tivoli, och han blev därigenom faktiskt den som introducerade hela den italienska kulturen för mig.

Närmare honom kom jag under min andra Italienresa 1973, då han tog mig in i hela klanen Lanciai, sin egen familj, sina bröder och deras familjer och hela det då sprudlande släktlivet i villan i Cisano vid Lago di Garda. Hans enda dotter (gift med tre barn) led då redan av sin obotliga

skelettcancer, men ingen anade då att hans underbara fru Nora, den varmaste italienska moder jag någonsin känt, bara hade några månader kvar att leva.

Hans dotter Laura, även hon en underbar mänska, med hela den italienska poesin på sina fem fingrar, fick jag ännu uppleva under den tredje Italienresan 1980, då hennes skelettcancer redan var långt framskriden. Även hon hade då bara några månader kvar att leva, och Michael hade redan haft oavbruten sorg i sju år efter sin hustrus bortgång. Han var redan tillräckligt melankolisk av naturen, och dotterns bortgång året därpå nästan knäckte honom.

Men hela Ryssland med sin vinter hade inte kunnat knäcka honom under andra världskriget, och han överlevde även alla sina personliga kriser för att mot slutet av sitt långa liv leva upp igen fullkomligt. Under andra världskriget hade han som kapten hört till den italienska bataljon som användes av tyskarna mot Moskva vintern 1942, som i realiteten blev tyskarnas första nederlag under kriget. Av 200 italienare överlevde elva, och de övriga begravdes på Leo Tolstojs gods Jasnaja Poljana, där den italienska krigskyrkogården fortfarande finns kvar. Michael hörde till de få som överlevde, om dock den ryska vintern kostade honom några tår och en kanonkula i axeln som fick sitta kvar där.

Under sina sista år återbesökte han alla krigsskådeplatserna i Ryssland som han själv upplevt som officer i likhet med sin förfader Pietro Lanciai, som följt med i Napoleons fälttåg mot Moskva 1812 under precis liknande strapatser. Om Michael lärt sig något av sitt ofrivilliga besök i Ryssland så var det en kärlek till det landet och dess folk som han aldrig kunde avstå ifrån. Han grät alltid när han talade om sina ryska krigsminnen, som om de givit honom ett extra liv som han aldrig kunde glömma.

Till sist måste jag citera något av mina dokumentationer av honom som människa. Under de sista åren fick han problem med sina utslitna ben, men ännu 1990 var han helt obruten av sin ålder:

"I Verona fick jag en eftermiddag tillsammans med min gamle veronesiske storförbror Michael. Han var 83 1/2 år gammal och såg ut som en 60-åring, han promenerade raskt genom hela staden med mig hem till sig, och med en oförliknelig livlighet berättade han om sina krigsupplevelser i Ryssland för 48 år sedan, då han talrika gånger överlevde fastän han skulle ha dött och upplevde hela det ärelösa återtåget genom den ryska vintern under oerhört Napoleonskt vedervärdiga strapatser - lemmar amputerades med rakkniv och med konjak som enda bedövningsmedel - och han visade mig ett fotografi som han tagit av en italiensk soldatkyrkogård vid Jasnaja Poljana, Leo Tolstojs hemort. Där hade denne varmblodige italienare varit vintern 1941-42 och begravt sina egna, och han var nu äldre än Leo Tolstoj när denne dog. Och min storförbror såg minst 30 år yngre ut än Leo Tolstoj."

Strax före jul '94 fick jag av våra släktingar veta att han förts till sjukhus. 30-e december ringde de igen och meddelade att han gått ur tiden. Om någon släkting var extra minnesvärd var det han för hans innerliga ömhet, som på något sätt var större än hela världen och fick alla andra människor att framstå som fattiglappar i mänsklighet och brist på berikande livserfarenhet av visserligen det mest plågsamma men även av det mest värdefulla slaget. Hans lidanden under kriget var ej förgäves.

Himalayaturer

Resans rutt: Delhi - Dharamsala - Manali - Simla - Mussoorie - Rishikesh - Joshimath - Naini Tal - Almora - Kausani - Pithoragarh - Darjeeling - Kalimpong - Gangtok - Bodhgaya - Agra - Delhi.

Tid : Fyra veckor. Total kostnad: 9000 kronor.

Del 1 : Dharamsala

Aeroflot var mycket imponerande. Flygmaskinen för 76 passagerare erinrade med sina broderade gardiner och sina blommiga fåtöljer mest om ens första flygningsförsök i propellerplan mot slutet av 50-talet. Charmen var gudomlig - man slapp både påtvingade videofilmer, påträngande högtalare utom all annan hemsk modern underhållning som alla moderna flygplan gisslar och hjärntvättar sina passagerare med, som om det var en given sak att dessa skulle tycka att det var roligt, och kaffet fick man serverat ur gedigna kaffemostrar som om det verkligen både kokats och klarerats direkt över öppen eld.

Värre var den hypermoderna Bresjnevsovjetiska flygplatsen Sjeremetjevo vid Moskva (som uppkallats efter en av de generaler som besegrade Karl XII), ett mastodontkomplex i betong och funkisstål för alla människor att känna sig små och förskrämda i. Dess märkligheter var många. Gick man runt i terminalen fann man sig snart vid exakt samma Tax Free Shop som redan ganska nyligen passerats, varvid man fick illusionen att man måste ha gått runt hela det oöverskådliga komplexet. Det hade man emellertid inte alls. Det var bara så att terminalen hade två Tax Free Shops som var helt identiska med varandra. De markerade båda strängt sina öppet-tider med att på plakat för ingången deklarerade, att affären skoningslöst stängdes för dagen klockan 18. En annan skylt deklarerade lika tydligt att affären hade nattöppet från klockan 18 till klockan 07, då affären ovillkorligen stängdes, för att åter öppna för dagen klockan 07.00. Ryskt system, outrannsakligt i sin logik.

Där fanns också en märklig restaurang. Den var utbredd över större delen av övervåningen, där fanns hundratals bord med vita dukar och vackert vikta vita servietter, men något kök syntes inte till, och inte en lampa var tänd. Hela restaurangen var totalt mörklagd, och det var terminalens enda riktiga restaurang.

Ej heller kunde man få mat. Först måste man mot uppvisande av biljett få en blå kupong av en kassörska på ett annat våningsplan. Sedan fick man full middag med två rätter och dryck gratis. Dessa rätter bestod mest av ljummet vatten. Förrätten var så kallad borsjtjsoppa (som mest smakade vatten) med komprimerade köttklimpar som genom sin benhårda seghet hade förstört ens tandprotes om man haft någon sådan; och huvudrätten bestod av överkokt ris (mest vatten) med sås (mest vatten) och ett slags stekbit som var tämligen vattnig. Men det var ändå en full gratis middag, och mineralvattnet ("*Moskovskoje Voda*", ej Vodka) gick faktiskt att dricka.

Aeroflot upphörde dock inte att förvåna. Ett större plan Moskva-Delhi bestod av fyra salonger med högt till tak och breda, blommiga fåtöljer - det enda som fattades var kristallkronor i taket.

Det märktes även att passagerarna trivdes. De flesta var skandinaver på väg till semestermålet Bangkok, och de inledde med hjärtans lust sina orgier redan på planet. En fem timmars väntan i Moskva firade de med skördar från Tax Free, som nogsamt tömdes lagervis, med den påföljd att flera

fick svårt att hinna med Delhi-planet och komma vidare - en kom i sista minuten. I röksalongen låg de i drivor och gottade sig medan man fick såga sig genom röken.

Kort sagt - Aeroflot var en imponerande succé.

Delhi var däremot lika kaotiskt som vanligt. Vi misslyckades med att genast ta oss från staden medan i stället alla tänkbara turistfällor knep oss. Tryggheten infann sig först när vi äntligen satt på tåget mot norr sent på kvällen efter att ha växlat, gjort av med och avhändats £342 per person (2 st.) vilket var betydligt mer än halva reskassan. Sådant får man räkna med i Delhi om man begår misstaget att stanna där. I gengäld fick vi två sevärdheter bara för att få tiden att gå - ett av de sista betydande monumenten från Moghultiden, Safdarjang från 1700-talet, en blek ättling till Taj Mahal och i förfallet skick utan vatten i spegeldammarna; samt det prunkande Krishnatemplet Laxmi Narayan från 1938, en smärre stad av tempelbyggnader och -skulpturer, pinsamt erinrande om en överdekorerad och -belamrad katolsk praktkyrka i Italien. Indien och Italien ligger inte långt från varandra mentalitetsmässigt.

Efter denna utmattande dag i Delhi kunde man för första gången under resan sträcka ut sig och sova i nattåget mot norr. Därmed var man på säkra sidan, och resan till Dharamsala gick smärtfritt. Att Dharamsala blev den första huvudpunkten på programmet var mycket lyckligt. Ingen av oss hade varit där förut, och upplevelsen blev överväldigande för båda. Vi blev mycket väl emottagna och fick genast plats på Loseling Guest House, ett rent och snyggt tibetanskt världshus med extra värme och varmvatten för 190 rupier natten per dubbelrum (50 kr).

Dharamsala är i sig självt inte så intressant som det lilla tibetanska bergssamhälle McLeod Ganj, som byggts upp 500 meter längre upp mot bergen. Här har Dalai Lama sitt residens, sin exilregering med hela administrationen, det världsberömda och unika buddhistiska biblioteket (i områdets vackraste byggnad), vars huvudmaterial består av handskrifter räddade från Tibet, och sitt "lilla Lhasa". Staden i sig är liten med bara ett enda kvarter, varifrån andra gator utgår i olika riktningar. I detta lilla kvarter finns även ett litet "Jokhang" med ett litet "Barkhor" (katedralen i Lhasa med bönehjul och kringvandring).

Vår kontaktperson var en äldre dam, som i många år samarbetat med Dalai Lama, men som visade sig vara mycket svår att få tag i. Efter många om och men fann vi hennes lilla hus med varningen utanför: "*Strict Retreat!* Får endast störas av mycket allvarliga skäl och endast 4.30-5 på eftermiddagen." Vi lämnade ett skriftligt meddelande och skulle just avlägsna oss, när hon öppnade dörren.

Hon var en smärt äldre dam med något stramt över sig och verkade skärrad över att ha blivit störd men unnade oss i alla fall en halv timmes konversation. Vad som var oroväckande var att varken hennes brev hade nått Sverige eller mina brev henne. För övrigt var hon rena informationscentralen och visste allt om alla. Dalai Lama satt själv i *retreat* efter sin senaste resa till Goa, varför det knappast skulle vara någon god gärning att störa honom. Han skulle just avsluta sin femte 12-årscykel och inleda en ny, och vid sådana trösklar i livet är det enligt buddhismen värt att ta det försiktigt.

En annan informationscentral, som Joyce rekommenderade, var en viss typ på restaurang Shangri La, som också visste allt om vad som pågick och som var en utmärkt rådgivare i politiska ting. Det verkar som om allt tibetanskt förbereder sig inför att ta "det stora språnget" inför Deng Xiaopings efterlängtnade demission. Som vår *lady*sade: "*Tibet is ready,*" - underförstått att ta över sitt eget land.

Kinas officiella hållning är att Tibet borde låta sig nöjas med bara 1400 kloster (mot 6259 före den kinesiska ockupationen) och bara 34,000 munkar (mot en dryg halv miljon före 1959) och hotar

med repressalier om den tibetanska religionen och klosterväsendet hotar att växa ut över denna ram. Kina har officiellt förbjudit innehav av bilder på Dalai Lama i Tibet. Innehav av sådana bilder betecknas som samhällsomstörtande verksamhet.

Dharamsalavistelsen fick en plötslig och otrevlig vändning i och med att min mage resolut vände sig ut och in av okänd anledning. Vi höll oss till lagom mat, drack inte vatten och företog oss inga extravaganser, och likväl blev jag våldsamt sjuk medan Tony förblev frisk. Det var direkt efter kvällsmiddagen den andra dagen som jag knappt befann mig ute på gatan förrän kväljningarna och explosionen kom. Ett andra anfall kom halv 5 på morgonen då jag åtminstone kunde kräkas utom synhåll på toaletten. Anledningen är som sagt outgrundlig. Min teori är, att efter mötet med Joyce Murdoch tog jag in så starkt hela *retreat*-andan att kroppen omedelbart tog i tu med en ordentlig självrensning. Jag blev svag, men den gjorde gott.

Dharamsala är även framför allt de långa promenadernas paradiset. Dessa är otaliga och kan varieras i oändlighet. Den kanske vackraste är *kora*-turen runt och nedanför klostret, i synnerhet om man av okunskap råkar ta den åt fel håll.

Ett annat fenomen i Dharamsala var dess fågelvärld. Där vimlar av korpar, och ständigt kretsar det rovfåglar av allehanda slag över byn - falkar, örnar och gamar. Att korparna var så oerhört mångtaliga stack en i ögonen, i synnerhet om man hade erfarenhet av andra platser med osedvanlig korpdominans, såsom Londons Tower, Warszawaghettot och Masada. Legenderna vill få det till att korpar är själar av martyrer. Dharamsala är ett lyckligt samhälle, och det kanske enda som erinrar om allvaret och tragiken i tibetanernas historia är de över Dharamsala ständigt hängande och vakande osaliga korparna.

Som avslutning på denna inledning en episod i Mandi. Bussen från Dharamsala till Manali stannade där vid midnatt för en längre paus. Mitt bland ett gäng indier låg en flicka från Finland och frös i den iskalla natten. Konversationen blev animerad, och det skojades mycket. Till slut bad mig indierna sjunga en sång för dem. Till den frysande Marjas ära blev det "*Haistakaa te huilu*", en finsk humoristisk kuplett som bara finnar kan förstå och ha glädje av. Det förekommer en bristfällig svensk översättning:

"Dra åt helvete ni alla
i denna blåsorkester,
staben först och sedan
ni andra också med;
för min bästa vän har tagit
min fästmö ifrån mig,
jag fryser, och dessutom har jag
sk-brådska."

Översättningen ger rättvisa åt sakinnehållet men inte åt mentalitetsfärgen. Marja hade varit i Indien i tre månader utan att ha hört ett ord finska, och så kommer det mitt i natten i Mandi en svensk-italienare och sjunger "*Haistakaa te huilu*" för henne. Hon uppskattade det mycket.

del 2 : *till Mussoorie*

Att lämna Dharamsala var något av ett vågspel. Min matsmältningsapparat hade kvaddats från början, jag hade haft feber och uppstötningar och försvagats väsentligt, och i detta skick satte man sig på en trång nattbuss till det ännu kallare och nordligare Manali.

I Kulu fyra mil från målet omkring klockan 3 på natten inträffade en dramatisk thriller. Plötsligt kunde inte bussen fortsätta längre, vi måste byta buss, även allt bagage överflyttades från det ena busstaket till det andra under stor oreda, och jag bad Tony att för säkerhets skull kontrollera att även hans större bagage hade överflyttats. Han nöjde sig med att chauffören betygade för honom att så hade skett, varefter chauffören försvann med den tidigare bussen. När på mitt insisterande kontrollen ändå utfördes visade det sig att Tonys större bagage med hela hans klädförråd inte fanns med.

Det gällde då att klockan 3 en iskall natt i Kulu spåra den tidigare bussen. Den skulle finnas parkerad några kilometer bakom oss. Jag ville springa dit och åtgärda saken men visste inte vägen. Någon taxi fanns inte tillgänglig. Då anmälde sig en ung indier frivilligt som vägvisare, och vi löpte iväg.

Vi kom fram till bussparkeringsplatsen där ett hundratal bussar stod parkerade, och alla hade de något på taket, mest bildäck. Att spåra just vår buss var omöjligt då alla var likadana och lika blåa. Tonys bagage fanns inte heller bland tillvaratagna effekter. Till slut, när jag nästan hade förtvivlat, fann dock min unge vägvisare den rätta bussen med bagage och allt. Bärande det tillsammans löpte vi tillbaka på samma sätt och kom just fram till vår buss när denna genast satte av mot Manali. Tony hade då haft all möda i världen att hålla kvar den.

Fram kom vi klockan 5 på morgonen, och alla hotell var stängda. Ingen kunde hjälpa oss. Vi traskade åstad på egen hand, och när vi misströstat och kommit tillbaka igen fann vi en man ute på

promenad med två hundar. Han förde oss till ett hotell som släppte in oss. Detta visade sig vara skumt, utan namn och ännu under konstruktion, och i det rum vi fick var temperaturen 4 grader. Likväl fick vi några timmars sömn om dock med något kalla fötter.

Likväl hade man inte velat missa detta underbara Manali, som mest erinrade om övre Gudbrandsdalen, fast bergen över Manali och Rothangpasset (3955 m) är över 6000 meter höga. Utom ett viktigt buddhistcenter med kloster och tempel har Manali också det gamla hindutemplet Hadimba från 1500-talet inne i en djup skog ovanför byn. Om man går upp från buddhistklostret och håller sig ovanför byn mot väster i riktning norrut och kommer ner vid Hadimba har man haft en oförglömlig skönhetspromenad med vackra vyer som man sedan aldrig glömmer Manali för. Inte undra på att detta är ett beryktat paradiset för hippies. Ur indiernas synpunkt är de nästan som fridlysta och heliga.

Det är vid Manali som även de källor rinner samman som sedan organiserar sig till floden Beas, floden vid vilken Alexander den Store vände. Den rinner från Manali via Kulu och Mandi för att sedan vända västerut till Pathankot, där den åter vänder söderut för att småningom rinna in i Pakistan och uppgå i Indus. Alexander vände dock långt inne på indiskt område.

Från vårt säregna ofullbordade hotells fönsterglugg hade vi en ovanlig men mycket betecknande utsikt över en gammal engelsk kyrkogård, som var helt förfallen. Sådana engelska kyrkogårdar finns spridda över hela Indien och är alltid patetiska till karaktären. Där ligger mest unga kvinnor och mycket späda barn, som inte klarade det påfrestande klimatet med den mördande solen och de intensiva febrarna. Man vet inte hur många engelsmän som fick sätta livet till bara genom epidemier och en ond bråd död i sängen, men de var ett betydande antal, och större delen av dem utgjordes som sagt av mycket små barn och mycket unga mödrar. Deras kyrkogårdar är alltid försummade om någon underhåller dem över huvud taget. Den utanför vårt fönster var kanske på tio kvadratmeter, bara ett femtal gravar fanns kvar, medan nybyggen och stängsel trängde sig in på gravgården och hotade utplåna den. Vi fann ingen väg in till kyrkogården.

Vårt oförglömliga hotell Kylskåp gav oss extra anledning att snabbt lämna Manali, där solen försvann bakom bergen klockan 4 efter en nästan norskt kort vinterdag, och enda bussen till Simla gick på kvällen och var en 10-timmars nattbuss. Problemet var att min mage var i oordning. Detta medförde en del dramatik på vägen. Efter en oändlig ödemarksetapp utan något rastställe sade jag till Tony, som satt närmare chauffören, att en paus var nödvändig. Chauffören ville inte stanna då det bara var tio minuter till nästa rastplats. Denna motgång utlöste katastrofen. Chauffören tvingades stanna innan allt hade kommit i byxorna. Det var precis 5 minuter för sent, men fem minuter ännu senare hade både inner- och ytterbyxor blivit förstörda för resten av resan. I samband med denna förskräckelse försvann den passagerare som satt ytter om Tony (vi trängdes tre på en hård bänk för två utan utrymme för knäna) spårlost och kunde ej mer återfinnas någonstans.

Allt löste sig och kom i ordning igen i Simla, som var sig helt likt. Det var som om man suttit på "*The Indian Coffee House*" senast igår och druckit gott kaffe, interiören var fortfarande intakt från före 1947, och hela staden var lika trevlig och oförändrad sedan mina dagar som den kanske varit sedan Kiplings och M.M.Kayes, som föddes här. Till och med samma svarta-börs-haj med släktingar i Arizona dök upp igen på The Mall och hade exakt samma värtaliga erbjudanden om resor och svart växling av dollar som han haft för femton månader sedan, och vi kände också igen varandra. Ett gott hotell fann vi genast vid framkomsten klockan 5 på morgonen med både värme och utsikt; och efter en vecka i Indien visade sig vår ekonomiska situation vara så fördelaktig att vi låg preliminärt 25% på plus - 2000 rupier (500 kronor) i veckan hade vi räknat med och endast förbrukat 1500. Det innebär

ungefär 45 kronor om dagen per man inklusive långdistansbussresor och hotell med TV och dusch. Följaktligen kunde vi med gott mod fortsätta.

Tyvärr kunde jag dock inte återfinna mina vänner från '93. Om jag haft mera tid på mig hade jag kunnat leta mig fram till det lilla hotellet på baksidan av staden, men dylika efterforskningar kunde jag nu inte unna mig. Kanske ett annat år....

Den 30 mil långa resan från Simla till Dehra Doon i dragiga dieselbussar halvsprängda av trängsel genom folk som måste stå i gången tiotals mil var den värsta bussetappen hittills trots att det var dagtid. En förnämlig lunch under väntan i Ambala var den enda lindringen. I Dehra Doon hamnade vi sedan i ett billigt hotell utan varmvatten med matsal i källaren - ett typiskt indiskt betonghotell. Vårt rum var utan fönster, dess belysning var vitt neonljus, och de gulkalkade väggarnas kalhet utan någon dekoration alls överträffades i tröstlöshet endast av det fukt- och mögelskadade takets flagande puts.

Det var naturligtvis inte för det vi reste till Dehra Doon. Anledningen var i stället Mussoorie 35 kilometer därifrån och 1400 meter högre upp, en av dessa talrika engelska "Hill Stations" som det vore behjärtansvärt för FN:s UNESCO att ta på sig att rusta upp ordentligt för bevarandet av unik arkitektur och miljö - alla dessa brittiska Hill Stations i Himalaya har sin egen särprägel, sin egna fantastiska arkitektur och ihoppusslade stadsplan, sina egna slott och sevärdheter och sina på varje ställe oöverträffbara excentriska egenheter. I Simla är det alla de "lustiga husen" längs the Mall, vanligen korsvirkeshus, i Darjeeling är det hela hotellstadsdelen med sin otroligt anakronistiska brokighet, och i Mussoorie är det de unika parkerna samt alla de gamla palatsen uppe på topparna av raden av kullar.

Vi besteg systematiskt Gun Hill, Librarybasaren, Municipal Garden och andra kullar men upptäckte bortom dessa ytterligare några. Den mest inbjudande hade ett litet indiskt tempel på sin yttersta klippa. När vi befann oss där var det redan sent på eftermiddagen och dags att börja återvända till Dehra Dun, men någon hade indikerat för oss att det i Mussoorie även fanns ett tibetanskt tempel. Detta tyckte vi oss skönja i fjärran från det indiska templet.

Vad vi upptäckte var som en förtrollande uppenbarelse. Vad vi fann var hela den tibetanska kolonin i Mussoorie med skolor och studenter, tempel och IM-finansierade tandvårdscentraler byggda av medel från Volvos arbetare i Göteborg, och framför allt underbara tibetaner, som brann av iver att få prata med oss. Längst bort låg templet, det första tibetanska tempel som de första tibetanska flyktlingarna från Tibet byggde 1960 när även Dalai Lama hade ett tillfälligt säte här, men bortom detta tempel låg ytterligare en liten paviljong längst ute på en klippa på den yttersta kullen längst bort från staden. Hela Mussoorie hade varit skönheten själv, men denna tilltog ju längre bort längs kullarna man kom, och mest betagande var den på den yttersta tibetanska kull-utkanten av staden.

Det finns åtskilliga blomstrande tibetanska kolonier i Indien, den kanske mest betydande utom Dharamsala finns i södra Indien, även i Manali hade vi hälsat på hos tibetaner med tempel och kloster, och till och med Simla hade en liten tibetansk koloni. Men den i Mussoorie var något extra. Här var det nästan bara ungdomar, Tibets framtid, begåvade, språkkunniga, pluggande, levande och glada. Samma blomstring som mött oss redan i Dharamsala erfor man även i Mussoorie. Det var som om man här fick titta in i en öppen dörr mot framtiden med en utsikt som omstrålade en med sitt ljus, sina förhoppningar och sina möjligheter.

Här är det kanske på sin plats att säga något om vad som skiljer hinduismen och buddhismen åt. Egentligen är de samma religion, och de samarbetar ypperligt. Buddha och hans lära utgick från hinduismen, som är den äldre av de två. Vad Buddha tog avstånd från i hinduismen var hela

kastsystemet. Därmed grundade han i praktiken en ny kast som stod över alla hinduismens kaster. Enligt hinduismen föds man i den kast man föds i, och ingenting kan förändra ens kastläge så länge man lever. Enligt Buddha kan man inte födas till förtjänster utan måste man skaffa sig dessa helt själv genom rent leverne, rätt handling, insikt och meditation. Därmed är hinduismen trots sin större frihet och dynamik långt mera fatalistisk och tenderande till underkastelse än buddhismen, som trots skenet av rigidare attityder och livsförnekelse i själva verket koncentrerar allt till det rent mänskliga och renodlar och utvecklar detta i en konstruktivism kanske utan motstycke i någon annan religion.

Buddhisterna har alltid råkat ut för katastrofer genom tyranner som sett denna dynamiska konstruktivism och kunskapsodling som ett hotande alternativ till deras eget underkuvningssystem. Således har buddhismen i Kina åtskilliga gånger utsatts för utrotningsförsök av politiskt svartsjuka och maktgalna kejsare, och de som nästan helt lyckades utrota buddhisterna från Indien var faktiskt muslimerna under Stora Moguls omfattande härjningståg överallt i landet, då nästan alla buddhistiska monument förstördes. Buddhismen är på sätt och vis till sitt innersta väsen den direkta motsatsen till allt vad våld och diktatur heter. Det är bara dessa båda mänskliga företeelser som någonsin haft något mot buddhismens totala kastlöshet och renodlande av det rent mänskliga som är enbart konstruktivt och gott till sitt innersta väsen.

En annan intressant olikhet i hinduiskt och buddhistiskt kynne är något som framför allt utlänningar som blir sjuka i Indien får erfaras. En hindu betraktar en sjuk västerlänning som bara ett objekt vars sjukdom gör det lättare att mjölka pengar ur honom: man drar fördel av hans svaghet; medan en buddhist hellre tar hand om honom och gör allt för att hjälpa honom bli frisk utan någon beräknande egennytta, i enlighet med Buddhas barmhärtighetsföreskrifter.

del 3 : *Rishikesh*

På vägen ner från Mussoorie blev Tony ordentligt sjuk. Han kräktes och hade diarré samtidigt och fick dessutom hög feber, och detta inträffade i vårt fuktiga kalla hotellrum utan fönster eller annat än kalkade murar. Jag fann det nödvändigt att genast byta miljö, ty Dehra Doons klimat var det absolut sämsta tänkbara med dieselrök och damm över hela staden. Problemet var att Tony var för svag för att kunna stå på benen. Jag fick raggas upp en taxi, och halv tio var vi på väg mot Rishikesh i elfte timmen efter vår värsta stad och vårt värsta hotellrum hittills.

Rishikesh var desto angenämare. "The Tourist Rest House" hade en angenäm trädgård, klimatet var gott, staden var trevlig och vackert belägen vid Ganges utflöde från bergen ut mot slätten, människorna var vänliga och positiva, och Tony kunde sova lugnt eller värma sig i den vackra trädgården under återhämtandet av sina mycket reducerade krafter.

Liksom under min förra Indienresa tycktes även denna gång festivaler och jippon förfölja oss från stad till stad. I Dharamsala kom samtidigt som vi Indiens inrikesminister på besök för hemliga överläggningar med Dalai Lama (angående Deng Xiaopings förestående frånfälle?) under ett säkerhetspådtag som fyllde hela staden med poliser, diplomater, svarta Sedan-bilar med ogenomsynliga bilrutor (förmodligen skottsäkra) och en oändlig tross av byråkratisk personal. När vi var i Manali pågick det där en musikfestival med öronbedövande oväsen och ogenomträngliga folkträngslar över hela den lilla staden, Simla hade dock denna gång ingenting extra, och inte Mussoorie heller, men i Rishikesh var det desto fler jippon på gång. Där pågick som bäst en yoga-

festival med cirkus över hela stan, som om det bara var sådant som yoga handlade om. Jag trodde för min del att yoga var en helt ljudlös meditationsdisciplin, men tydligen är det inte alltid det i Indien.

Tyvärr medförde Tonys plötsliga och drastiska sjukdom med dess påföljande nödvändiga hastiga uppbrott från Dehra Doon att vi inte kunde hälsa på hos IM vid Rajpur utanför Dehra Doon. Detta hade Joyce Murdoch enkom rekommenderat oss att göra, Tonys sjukdom kom emellan som rena sabotaget, det är alltid vanskligt att ge sig ut och leta efter en adress om man inte vet exakt var den är belägen, och i synnerhet om de sökande har en last av sjukdom med i bagaget, så vi får ta kontakt med dem i efterhand brevledes i stället.

Den stora yoga-festivalen i Rishikesh förde med sig ett fångslande fenomen när jag vandrade längs stranden av Ganges. Kullarna på andra sidan är ganska branta och återkastade genom en lyckligt lottad akustik allt ljud ifrån staden. Nu var stadens ljud denna gång enbart en kakofoni av olika blåsorkestrar och parader med gastande vokalister bakom högtalare, och effekten av att alla dessa olika musikaliska effekter samlades till ett enda var enastående. Det var faktiskt som om bergen sjöng av sig själva. Lägg till denna musikaliska effekt skönheten av Ganges klarblåa vatten och kullarnas harmoni, och man får en portion av Indiens personligaste mystik och magi i ett nötskal av så höggradig förtrollning att man aldrig kan glömma det för resten av sitt liv. Att Indien är heligt går efter en sådan upplevelse aldrig mer att betvivla.

På Tonys eget förslag begav jag mig ut i Indien på egen hand medan han fick återhämta sig i lugn och ro i den vackra trädgården i Rishikesh. En möjlighet att ta en morgonbuss klockan 5 för att med den 8 timmar senare nå Joshimath var oemotståndlig, och på sitt sätt blev denna resa en av höjdpunkterna. Det var bara det, att resan i realiteten tog 12 timmar i stället för 8, och bussen var så fullsatt hela vägen att det konstant stod folk i gången.

Men vilken bussfärd! En enfilig landsväg ringlar sig från Rishikesh upp mot Indiens heligaste pilgrims mål vid foten av Himalayas mäktigaste toppar, och det heligaste av dem alla är förstås Ganges källa vid Gangotri. De näst heligaste är Kedarnath (som har en pilgrimsledsförbindelse med Gangotri) och Badrinath, som ligger 4-5 mil över Joshimath.

Vad som tar så mycket tid på vägen är de många stoppen. Det finns sträckor under vilka bussen hämtar upp och släpper av passagerare var hundrade meter. I varje större by blir det tepaus för alla passagerare som vill. Det är möjligt att resan minus alla stoppen tar bara 8 timmar. Det är cirka 25 mil.

Men bussen måste också under långa sträckor köra extremt långsamt. Det finns hastighetsskyltar på vägen som ibland kommenderar högst 10 kilometer i timmen. Varje möte är besvärligt och måste ta tid.

Men det rysligaste med denna bussresa är de livsfarliga vägarna över bråddjup och konsekvent utan skyddsräcken. Man måste fråga sig hur fordon klarar denna väg på vintern. Under många sträckor måste bussen även ta sig under överhängande klippor med utstickande stenar, och det enda sättet för bussen att ta sig igenom och ut igen från sådana naturliga gallerier är att den håller sig så långt ute på kanten som möjligt. Ej sällan är det ingenting mellan denna kant och ett bråddjup typ Grand Canyon.

Klockan fem på eftermiddagen kom bussen äntligen fram till målet efter resans mest ansträngande bussfärd. Vägen vidare till Badrinath var blockerad av snö, och tyvärr hade just luften upp till Auli (Indiens längsta) slutat gå. Från Auli lär man ha en tillfredsställande utsikt över alla Indiens högsta berg - Nanda Devi, Trisul, Kamet, Dunagiri och allt vad de heter, från 6000 till 7800 meter.

Som samhälle har annars Joshimath inget att skryta med. Jag intog där resans billigaste middag hittills för 12 rupier (3 kronor), och den var fullödlig. Orten är primitiv och stillös men har ändå en viss charm fastän man lätt får klaustrofobi där då orten ligger så djupt nerklämd mellan så många och höga berg fastän den ligger så högt. Man skall upp till Auli för att komma över den känslan av att ligga i ett av Himalayas diken.

Men det underbaraste med Joshimath var dess välkomnande av oss som pilgrimer. När bussen närmade sig byn kom det en färggrant utstyrd procession oss till mötes med en lång helig midsommarstångliknande grant utstyrd påle längst fram som ställdes i vägen för bussen. Ingen slapp fram förrän alla hade välsignats. Detta var Vishnus eget heliga land, och särskilt viktigt var det att främlingar som jag inte kom undan utan ett Vishnumärke i pannan. Att trakten var helig märktes även på de talrika heliga sadhus som fanns där. En gick klädd i ett skyнке av säckväv med ett annat säckvävsstycke över skuldrorna. Annars var han naken i denna kalla högfjällsvärld. Många gick barfota, och alla var lika smutsiga och eländiga i sin annars imponerande salighet.

En annan lustig detalj: i samband med denna processions mottagningsceremoni blev jag tvungen att som utlänning betala en skatt för mitt inträde i Joshimath. Denna skatt bestod av 1 rupie (25 öre). När jag följande morgon lämnade Joshimath adresserade sig konduktören till mig med tal om pengar fastän jag köpt biljett (100 rupier) vid stationen. När jag förklarade detta för honom ruskade han på huvudet och vidhöll sitt obegripliga argument. Det visade sig, att vad han ville var att återbetala mig den rupie som jag betalat vid inträdet. Således kostade bussresan tur och retur Rishikesh-Joshimath-Rishikesh (50 mil) i praktiken exakt 199 rupier.

Från Joshimath går vägen som sagt vidare norrut mot Badrinath, varifrån vägen faktiskt fortsätter in i Tibet mot Kailash. Joshimath är bara 7 mil från gränsen och Badrinath bara 3. På min förfrågan om vägen var användbar fick jag dock svaret att den var helt stängd av kineserna - ingen tillåts passera.

Bussen från Joshimath avgick före gryningen 5.40, och det första gryningsljuset skönjdes först halv sju. Klockan sju kunde man se de första solstrålarna träffa de översta fjälltopparna. Vi var bara sju passagerare i bussen, det var naturligtvis svinkallt i en buss där ingen fönsterruta kunde stängas helt, de flesta satt med kapuschonger djupt ner över ansiktena och halsdukar under dem, men det var ändå inte som det ibland kan vara i bussar i västra Tibet: att passagerare fryser ihjäl under färden. Sådant förekommer ej sällan på bussar mellan Kashgar och Lhasa.

I stället var det bäddat för en utomordentlig soluppgångsupplevelse över Himalaya. Man riktigt väntade och längtade efter ljuset och värmen som måste komma, och vad gör den olycklige chauffören då? Han sätter på en kassettbandspelare med högtalare över hela bussen av sämsta tänkbara kvalitet - både ljudanläggningen och musiken, den billigaste skrånigaste tänkbara indiska rockmusik med svaj på mellan ett och två tonsteg för en fullkomligt öronbedövande volym. Man trodde först det var en naturkatastrof på gång eller att man av misstag kommit in i en Volvofabriksverkstad. Som tur var hade jag öronproppar av vax. Men hela soluppgångsskådespelet över Himalaya var fullkomligt förstört. Stämningen var slaktad av den brutalaste tänkbara smaklöshet.

Man frågar sig hur människor kan vara så totalt smaklösa. Även när vi reste med jeepar genom Tibet i de mest makalöst storslagna landskap med naturupplevelser som var unika för livet envisades enskilda medpassagerare att just då sätta på kassettband med Bruce Springsteen vrålände "Bo-o-o-o-o-o-orn in the USA" för högsta volym, som om detta kunde förhöja naturupplevelsen, som om sådan musik inte kunde höras någon annanstans vid en annan tidpunkt, och som om vissa människor såg det

som en nödvändighet att till varje pris överträffa allt naturligt ursprungligt och äkta med den raka motsatsen och därmed förstöra allt rent och heligt på jorden. Den gången hade jag inga öronproppar, och dagen blev ett minne för livet av förstörda möjligheter till oöverträffbara naturupplevelser.

Medan jag var i Joshimath hade Tony världens party nere i Rishikesh. Det begav sig inte bättre än att han råkade hamna mitt inne i höjdpunkten av den stora yoga-festivalen, vars avslutningsfirande tilldrog sig just i Tourist Rest House, där vi bodde. Medverkande var deltagare från hela världen med baluns och barbecue och stora yogis i händelsernas centrum. Emellertid var dessa yoga-festligheter så omfattande och våldsamma att Tony kände sig något utanför. När det hela var över och jag kom tillbaka följande kväll kände han sig något lättad.

Med nytt hopp och gott mod fortsatte vi österut följande morgon. Vi satte oss på en buss i Rishikesh som skulle direkt till Haldwani, men dess värre rörde den sig aldrig ur fläcken. Efter tålmodigt väntande (som vi inte var ensamma om) framkom det att bussen måste repareras, vilket skulle komma att ta några timmar.

I stället var vi hänvisade till andra bussar och då först ner till Haridwar, en annan av hinduismens heliga städer och vackert belägen vid Ganges, varifrån vi satsade på nytt mot Haldwani. Den buss vi hamnade på gjorde emellertid en så omfattande omväg att våra kartor inte räckte till, och i stället för en beräknad rutt på fem timmar och 20 mil blev det åtta timmar och 35 mil i vår värsta buss hittills. Dammet var så våldsamt att folk fick hålla näsdukar för andningsorganen, och trängseln var obönhörlig nästan hela vägen. Till slut landade vi i Naini Tal halvvägs upp mot Almora och i ett hotellrum (3 stjärnor) där vi med nöd med extra värmebatterier lyckades pressa upp temperaturen till nästan 12 grader.

del 4 : *Kris i Almora.*

Naini Tal var ett underbart vackert ställe och nästan europeiskt till karaktären. Mänskorna var mer än vänliga, och där fanns ett antal kristna kyrkor i anmärkningsvärt flitigt bruk. Vi bodde strax intill en "*Church of St. Francis*" som var katolsk med mässor faktiskt varje dag.

Naini Tal har också ett stort förflutet som Uttar Pradeshs sommarhuvudstad innan Delhi blev huvudstad och Simla dess sommarhuvudstad.

Omständigheterna tvingade oss att ånyo separera i Naini Tal. Tony ville prompt besöka ett ställe vid namn Haidakhan som skulle ligga någonstans intill Haldwani. Problemet var att det inte bara fanns två Haldwani (Haldwani och Haldwani cum Kathgodam, där järnvägen slutar,) utan dessutom två Haidakhan. På vägen från Haldwani till Naini Tal spejade vi längs vägen efter Haidakhan utan att finna någon skylt därom eller ens ett enda *ashram* (hinduiskt kloster). I Naini Tal trodde sig sedan Tony ha informerat sig rätt om rätt Haidakhan och var det låg, varför han propsade på att åka tillbaka, något som jag var helt omotiverad till och ointresserad av. Ett besök vid detta okända ställe någonstans på okänd plats var tydligen viktigt för Tonys utbildning, då där hade verkat en mästare i andningspedagogik, en viss Babaji, vilket var Tonys speciella utbildningsområde.

Efter att Tony lämnat mig i Naini Tal fortsatte jag i stället till Almora. Hur vi åter ska få kontakt med varandra vet gudarna. De tre hotell i Almora som jag namngav för honom som troliga tillhåll för mig hade alla upphört när jag kom fram utom ett, som bytt telefonnummer. Förhoppningsvis kan han få reda på detta - det är bara ett suffix på två tvåor som tillkommit - och där väntar honom ett meddelande om hur han kan finna mig. Han skulle komma efter till Almora när han var klar från

Haidakhan, men vem vet när det blir? Tyvärr har vi olika rytmer - jag vill ständigt vidare, medan han ständigt vill stanna kvar. Min största skräck i Indien är att halka efter tidtabellen medan han tycks tro att allt kan hinnas med om man bara slår sig till ro tillräckligt mycket. Inget tåg väntar på en resenär, och tyvärr har jag bara haft dåliga erfarenheter tidigare av att förlora ovärderlig tid på att söka efter ställen som man inte vet exakt var de ligger.

Har vi tur hinner han ifatt mig. Har vi otur gör han det inte, och i så fall ses vi inte igen förrän vid hemflygningen. Han fick i alla fall med sig all vår whisky (Chivas Regal) medan jag föredrog den mildare flaskan Martini.

Väntedygnet i Almora utnyttjades till en dagsutflykt till Kausani, ett ställe som är mest berömt för sin oerhörda utsikt över Garwhal Himalaya med de högsta topparna i parad längs horisonten, fritt hängande uppe i himmelen ungefär som Kilimanjaro i Afrika: Trisul, Nanda Devi, Nanda Kot och även Daulagiri längre åt väster i fjärran. I Kausani finns även ett berömt ashram, vilket hade varit något för Tony. I Kausani intog jag resans hittills billigaste fullödiga middag: 10 rupier (2:50 kronor). Stället var oförglömligt för sin höga klara luft, den långa vackra resan dit genom en underskön dal, dess formidabla vänlighet och dess höga drömmar.

När jag återkom till Almora halv 5 förelåg intet livstecken från Tony. Jag återbesökte hotellet som jag lämnat ett meddelande hos, men ingen hade ringt. Det var bara att fara vidare och hoppas att Tony var i goda händer i Haidakhans ashram, om han hade hittat dit.

Från Pithoragar finns det ännu en möjlighet att återkomma till Almora för att sedan ta tåget vidare österut från Haldwani, men vi får se. Ingen vet vilka möjligheter som finns i Pithoragar.

Förmodligen blir Johannes rasande när han får veta att jag lämnat Tony i sticket - att slarva bort en medresenär är det sämsta man kan göra på en resa - men han lämnade faktiskt mig först. Jag föreslog den möjligheten att jag skulle invänta honom i Naini Tal, men han tyckte själv det var bättre att jag fortsatte. Framtiden får utvisa den vidare utvecklingen av denna synnerligen oönskade problematik.

Färden till Pithoragar var storslagen som alltid i Himalaya. Vägen ringlade sig utmed vattendrag och uppför hisnande höjder i hårnålsfina enfiliga serpentinvägar av sämsta kvalitet - (ibland hade telefonstolpar kollapsat så att ledningarna låg tilltrasslade eller avskurna över vägen, ibland hade en bit av vägen rasat så att dess enfiliga bredd halverats, ibland passerades vattendrag utan broar, osv.) - så att dessa bussvägar knappast kan rekommenderas åt folk med anlag för svindel.

Efter den svindlande vackra landskapsfärden blev dock själva Pithoragar något av en besvikelse. Det var en oväntat stor stad och en av dessa besvärliga indiska städer där engelska knappast talas alls, engelsk skyltning ej heller förekommer och man är den enda i hela staden av europeisk ras. Staden fyllde mig med lika mycket ovilja som alla större myllrande indiska städer, fastän dess läge var hur pittoreskt som helst.

Emellertid innebar Pithoragar något av en vändpunkt på resan. Jag reste dit för Swami Pravanandas skull, den främsta av alla experter på pilgrimsvägar till Kailas, och han hade förekommit här så sent som 1981, när vägen till Kailas åter öppnades för hinduer för första gången på 22 år. Han var då 88 år gammal och kunde alltså knappast väntas leva ännu idag.

Emellertid var han ganska väl känd fortfarande, men ingen visste något om hans ändalykt. Om pilgrimsrutten fick jag dock den informationen, att den fortfarande fungerade och var öppen men bara

för hinduer. Vårt enda sätt som västerlänningar att komma till Kailas är alltså genom dyra sällskapsresor som "*Läs och Res*" eller den klassiska metoden att maskera sig, förse sig med förfälskade dokument och i hemlighet ta sig över gränsen, en metod som fungerar, om man bara har rätt vilja och inställning. Johannes har alltid klarat sig med den metoden.

Ej heller kunde man från Pithoragar ta sig in till Nepal fastän gränsen bara var tre mil åt öster. Man måste ha formellt nepalesiskt visum innan, eller man möttes av utvisning direkt. Även om man har visum ligger första möjliga gränsövergång mot Nepal femton mil söderut vid Tanakpur, om man inte väljer att smugga sig förbi Tinkelpasset längst i norr vid Lipu Lekh, det fatala passet mot Kailas, i vars närhet de sista 40 frihetskämparna för Tibet massakrerades genom förräderi och bakhåll.

För övernattnig hänvisades jag till the Tourist Bungalow utanför staden, ett hyfsat, billigt och drägligt ställe för bara 30 rupier. Men mitt ärende i Pithoragar var slutfört, och det kändes bäst att återvända till Almora, fastän det varit vettigast att stanna i Pithoragar över natten och följande morgon fortsätta österut via järnvägen i Tanakpur.

En ung man med jeep ställde sig till mitt förfogande för 600 rupier. Jag erbjöd 300, varefter kompromissandet slutade vid ett avtal om 350. Men resan var såpass tacknämlig och oförglömlig i det trolska eftermiddagsljuset med flera underbara te-raster och till och med litet mat med rom (42,8% av det indiska märket "James Bond") att jag gav honom 400. Det var ju ändå en sträcka på 12 mil genom världens vackraste landskap, som med sina tusenetersraviner och tornande berg i den varma kvällssolen flöt förbi som en överklig drömvärld närmast lik kinesiska sago- och ideal-landskap...

del 5 : till Darjeeling.

Knappt hade jag åter kommit till hotellet i Almora så ringde Tony - från Pithoragar. Han hade hört att jag åkt dit och följt efter i blind optimism och troskyldighet. Han är världens bästa reskamrat och godheten själv men är kanske något för god för denna världen. I mina meddelanden hade jag med flit underlåtit att meddela honom om min resa till Pithoragar just i hopp om att jag skulle hinna tillbaka därifrån till Almora till kvällen. Och så följer han paniskt efter och ställer till så att vi reser om varandra, så att vi förlorar ännu mera tid...

När han nu ankommer i morgon bitti hoppas jag vi genast kan ta bussen ner till Haldwani för att sedan direkt ta tåget mot Siliguri och Darjeeling. Dess värre finns det nu små chanser kvar att vi hinner uppleva Nepal under denna resa.

Tonys historia

Det var inte helt lätt att hitta ner till ashramet Haidakhan från Naini Tal. Först var det två timmar med buss tillbaka ner till Haldwani, och därifrån var det tydligen sedan 36 kilometer kvar. Jag fick ta taxi, vilket tog två timmar och kostade 350 rupier. Sedan fick jag gå resten. Det tog två timmar med bärare.

Det låg helt ute i ödemarken, och det fanns ingen civilisation i närheten. Men till detta ställe kom det folk från hela världen för att studera Babajis andningspedagogik. Där fanns till och med en svenska, som just kommit och som skulle stanna till långfredagen.

Babaji var en mästare som uppenbarade sig som från ingenstans vid 18 års ålder för att sedan sprida sitt budskap tills han lika spårlöst försvann igen vid 30 års ålder. Han skall ha ascenderat (alltså gjort en himmelsfärd) och därefter precis som Jesus uppenbarat sig på flera olika ställen för olika lärjungar samtidigt. Vid ett tillfälle genomförde han en 45 dagars fasta utan något att äta eller dricka på det heliga berget ovanför Haidakhan. Han har också gjort en autentisk kasettbandinspelning innan han försvann 1984, som jag köpte ett exemplar av för 250 rupier (drygt 60 kronor).

Att bli initierad i mysterierna på denna plats var en upplevelse. Jag fick klä mig i det indiska höftskynket och blev målad i pannan. Emellertid förekom det även en del egendomligheter. Mer än hälften av gästerna på detta ställe var tobaksrökare, och det varnades ängsligt för stölder. Man måste låsa in och fast sitt bagage med hänglås, då tydligen många gäster från utlandet här blivit rånade av ortsbefolkningen - ej av personalen på ashramet.

Ett indiskt ashram är ett kombinerat kloster och värdshus, och ofta sysslar det även med hjälpverksamhet. Ej sällan är ett sjukhus kombinerat med ett ashram. Det är en helig plats med strikta ordningsregler, och jag fick akta mig noga för att visa min whiskyflaska. Allt innehav och inmundigande av alkohol var strikt förbjudet medan man dock tydligen fick röka. Att bo och äta på stället var inte dyrt, utan priserna var måttliga.

Efter att ha varit med om alla de intressanta ceremonierna och en övernattningsinleddes jakten på Christian. Han hade lämnat mig tre telefonnummer till tre hotell i Almora av vilka han lovat att uppsöka ett. Dessutom hade vi båda telefonnumret till hotellet i Naini Tal som en extra ofelbar livlina, om inget av de tre hotellen skulle finnas kvar. (Hotelluppgifterna och deras telefonnummer var åtta år gamla.)

I Almora tog jag in på hotellet närmast busstationen. De var mycket hjälpsamma där och ringde runt till de tre hotellen. Christian fanns inte på något av dem, och inget hade något meddelande. Då ringde jag till Naini Tal. Samma besked där: inget meddelande. Det var torsdag kväll, och jag var konfunderad.

Följande dag bröt jag min fasta och tog in på en restaurang. Värden där var mycket hjärtlig och visade sig veta allt om både Christian och mig. Han hade bott på hotell Savoy och idag (fredag) rest till Pithoragar. Han skulle inte komma tillbaka.

På hotell Savoy fick jag samma besked: Christian skulle inte komma tillbaka. Där hade han lämnat ett meddelande åt mig med troliga hotell i Kathmandu och Darjeeling uppskrivna. Detta bekräftade för mig att han inte skulle komma tillbaka till Almora. Det var fredag morgon, och jag begav mig genast efter honom med buss till Pithoragar.

Där tog jag på nytt in på ett hotell som ringde runt till alla andra för att spåra Christian. Till slut kom det besked från Tourist Bungalow: Christian var på väg tillbaka till Almora.

Jag ringde till hotell Savoy i Almora och berättade detta för värden. Han blev mycket häpen. Det fanns ingen buss tillbaka till Almora för mig den dagen, utan den första skulle gå klockan 5 följande morgon.

På kvällen klockan 8 ringde jag åter till Savoy i Almora och fick äntligen tala med Christian. Han hade kommit fram några minuter innan. Äntligen! Allt klarades upp, och han lovade invänta mig klockan 11 följande morgon (lördag).

Enligt Christian är vi nu försenade två dygn, men det var besöket i Haidakhan värt - åtminstone för mig. Jag hade inte velat vara utan det.

Kommentar till Tonys historia: Hela Haidakhan-äventyret var ett höggradigt risktagande från Tonys sida. Ingenting är lättare i Indien än att fastna i ett trevligt ashram, och därför har jag aldrig besökt något ashram. Tony bekräftade själv att stöldriskan varit överhängande, och han hade kunnat bli av med åtskilligt. Beklagligt var dock att våra överenskomna kommunikationslinjer inte fungerade. Fastän jag lämnat ett skriftligt meddelande åt Tony på det tredje hotellet i Almora förnekade detta att det fått något meddelande. Sämst hade den "idiotsäkra livlinan" hotellet i Naini Tal fungerat: fastän jag ringt dit två gånger förnekade det inför Tony rätt upp i ansiktet att det fått något meddelande.

Både till restaurangvärderna i Almora och min hotellvärd hade jag sagt att jag ämnat försöka återvända från Pithoragar till Almora till kvällen. De hade båda svarat: "*Impossible!*", och utgående från att det faktiskt var omöjligt hade de båda sagt till Tony att jag inte skulle komma tillbaka. Tyvärr, i detta fall, är ingenting omöjligt i Indien.

Som Tony sagt i telefon från Pithoragar dök han upp i Almora klockan 10 följande morgon efter en fem timmars bussresa. Han hade haft en glad tid i Pithoragar, träffat flera mycket trevliga människor och till och med bjudits att delta i ett omfattande bröllopsfirande, som tydligen hela landskapet hade deltagit i - jag hade upplevat flera festprocessioner för denna tilldragelse redan under samma eftermiddag. När vi återförenats och rätat ut alla frågetecken och mysterier bröt vi omedelbart upp med buss mot Haldwani-Kathgodam.

De två förlorade dygnen fick oss att sätta kurs direkt mot Darjeeling, varför vi lämnade Nepal därhän tills vidare. Denna långa etapp från Kathgodam till Darjeeling var på sitt sätt resans mest anmärkningsvärda genom att den inte hade kunnat fungera mera perfekt. Vi lämnade Kathgodam med tåg 23.00 den 11.2 och nådde fram till Barauni 1066 kilometer därifrån följande natt klockan 02.00. Tåget var då 1 1/2 timme försenat, men likaväl väntade det tåg vi skulle fortsätta med snällt på oss i Barauni och avgick minuten efter att vi kommit på. Detta tågbyte var det snabbaste under hela resan. Sedan nådde vi fram till Siliguri klockan 10 på morgonen (13.2) och fick genast en buss till Darjeeling.

Det hotell jag hade önskat bo på hade tyvärr stängt för säsongen, då det var lågsäsong. I stället hamnade vi på ett tydligen tibetanskt skött hotell som hette Kedeling och som var idealiskt. Från takterrassen hade man utsikt över hela staden, vi kunde duscha i varmt vatten för första gången sedan Simla (12 dagar tidigare), och vårt värdfolk var det bästa tänkbara. Jag kände mig genast mera hemma i min främsta indiska hemstad än någonsin.

del 6 : *Kalimpong.*

Den följande dagen (tisdagen den 14 februari, St. Valentine,) ville Tony ta det lugnt i Darjeeling, bekanta sig med staden och göra affärer, medan jag ville till Kalimpong. Det var alltså bäst att vi åter separerade, då Kalimpong inte nämnvärt intresserade Tony. Själv hade jag vid tidigare Darjeelingbesök ignorerat Kalimpong, fastän jag befunnit mig i närheten, men efter vad jag läst om orten med dess speciella status på 60-talet (fullt av spioner och tibetanska flyktingar) var jag nu nyfiken på dess karaktär idag.

Föga anade jag ännu på måndagen att mitt besök i Kalimpong skulle bli resans troligen viktigaste anhalt. Vid tidigare Darjeelingbesök hade jag ignorerat Kalimpong, fastän jag befunnit mig i närheten,

men efter vad jag läst om orten med dess speciella status på 60-talet (fullt av spioner och tibetanska flyktingar) var jag nu nyfiken på dess karaktär idag. Vad som väntade mig fick jag först ett hum om när jag på tisdag morgon besökte Darjeelings postkontor och till min häpnad fann väntande meddelanden till mig från Johannes och Kim.

Intet hade hörts från dem före min avresa från Skandinavien, och det sista jag hört från dem tydde på att Johannes kanske kunde träffa mig om jag kom till Tawang eller Imphal (öster om Bhutan) och Kim om jag kom till Calcutta. På grund av reseförseningen var både Assam och Calcutta uteslutna, varför jag knappast hade väntat mig att få se någon av dem.

I meddelandet från Darjeeling hade Johannes formulerat sig med typisk lakonism: "Vi väntar på dig hos the Missionaries of Charity strax nedanför Mangal Dham i Kalimpong, stadens mest vräkiga, grälla och moderna byggnad. *You can't miss it.*"

Redan när man nalkades Kalimpong med jeep förekom det reklamplakat för ett besök i detta Mangal Dham i Kalimpong. Av plakaten framgick det att detta skrytbygge skulle vara skärt till färgen.

Att hitta detta "Missionaries of Charity" i Kalimpong var dock inte lätt. Mangal Dham stack en i ögonen från början, men det var inte lätt att finna rätta vägen dit. När jag slutligen kom fram till "Missionaries of Charity" visade det sig vara ett komplex av byggnader djupt skyddade av underbar trädgårdsgrönska, där kärnbyggnaden var ett kristet-hinduiskt tempel av sällsamt harmonisk skönhet. Jag upplevde faktiskt ingen vackrare byggnad i Kalimpong.

Att åter träffa Johannes efter 15 månader var emellertid något av en chock, ty han såg ut som om han hade åldrats lika många år. Hans ansikte var plötsligt fullt av skårar snarare än rynkor, han hade tacklat av åtskilligt, och ögonen var blodsprängda och tydde på kronisk överansträngning. Han hade haft en hård vinter i Kham.

"Vad du skriver om att kineserna har gjort i Tibet med utplacering av kärnvapen för att kunna hota Indien och Ryssland och därför förstört alla kloster är ingenting mot vad de har gjort i Kham. Av de tolvhundrausen tibetaner som bevisligen mördats av kineserna var mer än hälften från Kham. I detta Tibets vackraste land har de ägnat sig åt systematisk folkutrotning som vida överträffar vad tyskarna gjorde i Polen. Likvidering av alla tibetaner till 80-90 procent hörde till det program som konsekvent genomfördes med den påföljd, att alla tibetaner är utrotade från halva Kham. Ingen bygger upp de talrika förstörda klostren, vars ruiner i stället utplånas eller byggs på med någonting annat och särskilt fångelser. I de tibetanska städerna i Kham är tibetanerna i minoritet idag vanligen i omkring 5-15 procent eller mindre. Och alla dessa städer var helt tibetanska för 40 år sedan. I den största staden Chamdo är tibetanerna reducerade till ett fattigt ghetto i centrala staden. Vad kineserna envisast av allt tycks framhärda i att vägra tillåta tibetanerna är vanliga mänskliga rättigheter."

Han försvarade dock Nehru i den politiska Tibetdebatten:

"Nehru gjorde det enda han kunde göra. Det enda hinduerna är bra på är religion, fred och konstruktivitet. De blir galna ibland, men det går snabbt över, och konstruktiviteten tar alltid överhanden. Nehru kunde inte kriga mot kineserna, men han kunde lägga en stabil grund för konstruktivt arbete för den tibetanska saken för så länge det behövdes. Du har själv upplevat Dharamsala och Mussoorie och känner nu tibetanerna i Darjiling och Kalimpong. Deras konstruktivitet är oemotståndlig, och all ondska försvinner inför den. När Kina angrep Indien 1962 blev det det hårdaste slaget för Nehru i hans liv, ty därmed slogs den förhoppningen sönder för honom att Indien skulle kunna klara sig oberoende av västvärlden med Kina som lika oberoende och suverän kollega och parhäst. Den största besvikelsen med Kinas förfall till barbari och krig var att Nehru

därmed tvingades nedlåta sig till att be Amerika om hjälp och åter bli beroende av västvärldens odrägliga överlägsenhet."

Vi tog en lång promenad tillsammans, men Johannes följde oss bara till det första klostret, ty han var mycket trött.

När Kim och jag fortsatte på egen hand förklarade Kim hans tillstånd för mig:

"Den första Khamresan klarade han bra, men efter den andra hade något gått sönder inom honom. Han sover nästan aldrig, och när han sover, sover han aldrig gott. Vi är mycket glada att du kom hit. Vi räknade med det, och nu kan vi lugnt återvända till mer hemkära ställen som Dharamsala och lämna Kham bakom oss. Det är vad han behöver just nu."

Kim menade att Johannes helt enkelt hade misshandlat sin kropp med att envisas med att hålla på som vanligt vilka påfrestningar han än utsattes för. Det var inget fel på Johannes i själen, tvärtom var hans hjärna klarare och mera målinriktad än någonsin, medan dock Khams lidanden etsat djupa skårar i hans ansikte, förfinat hans lemmar och förtunnat hans hår, som ej längre var lika rikt, medan endast hans fina näsa blivit ännu mera markant.

Min guidebok berättade om Kalimpong att det tibetanska klostret var oändligt fallfärdigt medan det bhutanska var i otroligt gott skick. Det förhöll sig tvärtom. Det bhutanska var mycket förfallet och gjorde ett närmast dekadent intryck med sina många erotiska fresker som flagade bland ruinerna, medan mitt besök i det tibetanska innebar en underbar avkoppling i en perfekt miljö. Där förekom en ung polack som var mycket engagerad i den tibetanska fredsmarschen från Delhi via Kathmandu till Lhasa med början den 10 mars, vi hade mycket att tala om, men han höll låda mest. Han är aktiv i Regnbågsrörelsen, som är intimt förknippad med Greenpeace.

Den mest uppbyggliga upplevelsen var dock av den tibetanska skolan, som på håll såg ut som ett finare kloster. Därifrån tog jag mig upp till den engelska minneskyrkan, som tronar över hela staden, och sedan var det att finna sig ett ekipage tillbaka till Darjeeling. Jag hade lovat min reskamrat att komma tillbaka till kvällen, och Johannes hade påpekat vikten av att jag höll mitt ord, hur välgörande det än hade varit att tillbringa natten hos mina vänner i Kalimpong.

Tony hade hela resan sett fram emot att få träffa Johannes, men tydligen ville ödet annorlunda. Johannes frågade mig en del om Tony, framför allt vad som mest dragit honom till Indien, och jag berättade om Tonys besök i Haidakhan och hans intresse för Babaji. Johannes sade ingenting till detta, och ämnet togs inte upp igen.

Att komma från Kalimpong visade sig dock inte vara så lätt, som om staden med våld ville hålla mig kvar. Den sista bussen och passagerarjeepen hade gått klockan tre, och ingen taxi eller jeep ville ta mig för mindre än 600 rupier. Det är mycket pengar i Indien för bara sex mil. (Min chaufför i Pithoragar tog mig 12 mil längs mycket farligare vägar för bara 350.) Att övernatta hade varit det mest vettiga, men jag ville inte göra Tony orolig eller ytterligare försena vårt program. Till slut fann jag en taxi för 500.

Visst var Kalimpong en spännande och sevärd stad med sina många kloster och heliga institutioner, (Mangal Dham vågade jag dock inte nalkas för nära,) dess vackra läge och dess mer ursprungliga folkliv än Darjeelings mer anglofierade. Dess storhetstid på 60-talet som spion- och flyktingstad var förbi, men likväl hade resans kanske viktigaste punkt träffats där i och med det oförmodade mötet med Johannes och Kim.

(När detta publiceras fem månader senare vet vi, att "Missionaries of Charity" i själva verket är den organisation som Moder Teresa av Calcutta startat med förgreningar över hela södra Asien.

Johannes valde efter mitt besök att förbli i Kalimpong, där de kristna institutionerna var många med till och med en berömd jesuitskola, och vad jag vet är han kvar där än med eller utan Kim. Den unge polacken i det tibetanska klostret följde mig sedan till Sikkim och Darjeeling, han skulle stanna i Indien till april och lovade ta kontakt med mig från Polen i april, vilket han dock inte har gjort. Han kanske stannade kvar i Indien, där han redde sig väl.)

del 7 : *Sikkim.*

Redan på väg från Darjeeling till Kalimpong hade bussen kört in i dimbälten av osedvanlig tjockhetsgrad, och även om jag hade vackert väder hela dagen i Kalimpong höll det inte till kvällen. På tillbakavägen till Darjeeling började det regna, och när vi nådde Ghoom var det ren storm med både tjocka och regn, så att min taxi körde fast i tågspåret, vilket det tog tid och bekymmer att växla ut sig från. Men under natten kom stormen.

Det blåste så att fönstren skakade samtidigt som det ösregnade kraftigt, så en utflykt till Tiger Hill klockan 4 på morgonen för att uppleva soluppgången blev det knappast tal om.

Morgonens väderskådespel var sedan tämligen dramatiskt med hela Darjeeling svävande på moln medan dock det snart började regna. Resan till Gangtok och Sikkim var turvis regnig och molnig men utan några solskymtar. Regnet tilltog när vi nådde Gangtok och tilltog ytterligare medan vi var där. Vi var alltså inregnade i Gangtok. Av alla ställen att vara inregnad på under en lågsäsong måste väl Gangtok vara ett av de allra minst tacknämliga, då där finns så mycket att se och då det är så berömt för sina sköna omgivningar. Att ge sig ut i ösregn för att söka upp intressanta kloster och tempel på kulltoppar med sköna utsikter - kort sagt, fiasko.

Desto mera njöt vi i stället av dess restauranger och konditorier. I Kalimpong igår hade jag inte hunnit äta någonting på hela dagen, så det var synnerligen positivt att kunna ta den skadan igen i Gangtok med *momos* och *chowchow*, *laddus* och andra läckerheter bland trevliga människor i pittoreska miljöer - Gangtok är tämligen litet fortfarande och har en befolkning på kanske 25,000.

En del intressanta omständigheter förelåg beträffande vår ansökan om tillstånd till att få besöka Sikkim. I vår ansökan måste vi skriva under att vi inte ämnade försöka ta oss in i Bhutan, Nepal eller Tibet från Sikkim. Denna detalj intresserade Johannes. Han menade att det tydde på två saker: dels var det fullt möjligt att ta sig in i Tibet, Bhutan och Nepal från Sikkim, och dels var det folk som gjorde det.

Fastän vi ansökt om bara en dags uppehållstillstånd i Sikkim tilläts vi formellt i dokumentet att besöka även avlägsna utposter i Sikkim som Rumtek, Phodang i norr och det svårtillgängliga Pemayangtse längst i väster rakt söder om Kanjenjunga (40 km). Detta är värt att lägga på minnet inför framtiden: dessa platser är väl värda att besöka.

Beträffande Tibet framlade jag även för Johannes mina två rese möjligheter senare under året i juli och i september till Kailas. Han svarade med att avråda från alla sällskapsresor till Tibet så länge Kina behärskade landet. Han tillade även: "Du reser bäst ensam. Din resa nu med Tony är ett intressant experiment, och jag hoppas du låter mig få veta summan av det. Men jag tror att du reser friare, billigare och får mera gjort på egen hand."

Visserligen hade jag utan Tony kunnat vara friare, improvisera mera och resa rationellare, men Tonys sällskap har medfört en anmärkningsvärd fördel som har haft högsta moraliska betydelse. Vi

har kunnat tala svenska med varandra. När jag rest ensam i Indien har jag alltid varit prisgiven åt andras godtycke som kunnat tala hindi, bengali, nepali, tibetanska, tamil och andra språk utan att jag förstått ett vittent. Med Tony har jag kunnat tala svenska högt över hela Indien utan att en enda mänska i denna världens största demokrati har begripit ett ord av vad vi har sagt.

Nu var vi i Gangtok på strövtåg i en av Indiens vackrast belägna städer på jakt efter dess sevärdheter, som var stängda under lågsäsongen och som inte ens syntes för dimman och regnet; och det var en betydande fördel att kunna diskutera dessa frustrationer utan att någon sikkimes kunde förstå vår besvikelse. Frågan var vad som var bättre: att sitta på hotellrummet och frysa eller att gå ut i regnet.

- Vad gör en våt västerlänning i Gangtok?
- Fryser.
- Vad gör han då i Gangtok?
- Ser på regnet.
- Varför kommer han hela vägen till Gangtok bara för att se på regnet?
- Därför att han inte kan komma längre bort.

Man kan kalla det hela en tröstlös regndebatt i Gangtok.

del 8

När vi återkom till Darjeeling efter den tröstlösa regndebatten i Gangtok fick vi dagen därpå veta att det under vår våta dag i Gangtok hade varit världens bästa väder i Darjeeling. När vi kom dit blev det givetvis sämre.

I Darjeeling mötte oss nästa problemkris. Vi var tvungna att telefonera till Delhi för att bekräfta vår hemresa för att säkert få plats på flyget, och när vi försökte göra detta befanns det, att hela Indien för tillfället led av en telefonstrejk. Hur länge den skulle pågå visste ingen. Detta ingav Tony en viss panik, då han nödvändigt måste vara tillbaka i Sverige en viss dag för sin utbildnings skull. Vi beslöt att försöka ringa på nytt på fredagen.

Vi steg upp klockan 4 för att bege oss till Tiger Hill och uppleva soluppgången över Kanjenjunga och Himalaya där, och just när det skulle till att bli en soluppgång började en kall vind blåsa upp mörka moln från söder som täckte in oss i fullkomlig dimma, så att ingen såg någonting utan bara frös - det var minusgrader. Åter hade ett soluppgångsbesök på Tiger Hill slutat i fullständigt fiasko. Ändå hade det varit stjärnklart och fullmåne.

Emellertid klarnade det upp på vägen ner, och Tony fick uppleva Kanjenjunga i hela dess majestät från det berömda Ghoomklostret, medan jag tog en annan vandringsväg åt öster i sällskap med en sällsamt hurtig holländare, som hade cyklat till Darjeeling och ämnade cykla till Kathmandu. Jag rekommenderade honom att cykla förbi Kalimpong och Gangtok på vägen, vilket han gärna skulle göra.

En annan äldre europé som var med om fiaskot på Tiger Hill och undrade: "Vad har jag gjort för att förtjäna detta?" var från Slovenien och hade bott länge i Kathmandu. Han ansåg att staden var helt förstörd av turismens oundvikliga slagg-tross kapitalistisk hänsynslöshet och smaklöshet, medan han rekommenderade ett besök i Pokhara, som ännu inte skulle vara helt förstört.

Av annan mening var min vän Alex, min Nepalexpert på hotell Shamrock, en rödhårig irländare som kunde hela Himalaya och all dess litteratur utantill. Han hävdade att Nepal fortfarande var livsfarligt och att det varje år försvann omkring 35 turister spårlöst, som oftast blev rånmördade genom halshuggning och vars lik hastigt smusslades ner i okända gravar i djungeln. Nepals myndigheter förtiger detta faktum och sopar den hårresande statistiken under mattan och förnekar bestämt att alla dessa 35 försvunnit genom andras förvållande och ej genom sitt eget. Saken torde bli svår att utreda närmare.

För övrigt kommer kungen väl överens med det kommunistiska parlamentet då han vet att han när som helst kan upplösa det och då han har militären bakom ryggen. Emellertid stöds parlamentet av den impopulära polisen, så han föredrar att inte upplösa parlamentet, för att undvika inbördeskrig.

Tony beslöt att lämna mig för att resa till Delhi och försäkra sig om att vi kom med flyget hem. Själv var jag övertygad om att vi skulle göra det trots alla Indiens telefonkaosstrejker och även utan kraftfulla insatser från Tonys sida, och jag ämnade inte låta en indisk telefonstrejk förstöra mina sista dagar i Indien. Jag hoppades att Tony snabbt skulle få ordning på saken så att han sedan åtminstone skulle få kunna unna sig ett besök i Agra och Taj Mahal före avresan; medan jag själv ämnade ta det lugnt, spara Nepal och besöka Buddhagaya före återresan till Delhi, och jag beklagade att Tony skulle gå miste om detta.

En annan som beklagade att Tony försvann var min gamle vän Sri Ram. Just när vi återvänt från Gangtok dök han upp på Ladenla Road, och jag bjöd genast honom och Tony på te och indiska bakelser. Återseendet var hjärtligt, och Sri Ram smickrade mig med att mena att jag betedde mig precis som en hindu. Inte sedan han var barn hade han blivit bjuden på te och bakelser.

Jag hälsade på hos honom samma kväll och lovade då att ta Tony med mig följande kväll, men följande kväll hade Tony då tyvärr åkt.

Sri Ram bor kvar med sin fru i sin eländiga 16-kvadratmetersbostad (ett rum) med grått cementgolv och kokplatta på golvet som kök, en säng och resten bara böcker. Han fortsätter att skriva sina små filosofiska berättelser och reflektioner, som alltid är lika intressanta och välfunna. Han har ju gått (till fots) genom hela Indien från Kathmandu till Trivandrum och från Amritsar till Assam och lärt känna sitt land och folk från ett mycket nyktert perspektiv, bland annat från fängelset.

Om hans bostad är jämmerlig har han dock utanför husknuten världens vackraste utsikt över Darjeeling och Kanjenjunga, då hans bostad är högt belägen alldeles under Fredspagoden. Detta märkliga buddhistiska vita tempel med gyllene Buddha-statyer i naturlig storlek är väl Darjeelings främsta sevärdhet. Den invigdes den första november 1992 (två veckor innan jag kom till Darjeeling för första gången) och heter Fredspagoden då den är en manifestation av den japanska buddhismen, som förkastar allt krig och i synnerhet all hantering med atombomber. Man erinrar sig apropå detta, att Japan och Tyskland idag har världens starkaste ekonomi och att de ensamma bland stormakter ej sysslat med kärnvapen, medan Sovjetunionen och Kina körde sin ekonomi och utvecklingsmöjlighet i botten med att paniskt skaffa kärnvapenarsenaler, England förslösade sin obetydliga vinst av andra världskriget på samma sätt, medan egentligen endast USA hade råd med det.

Så mycket hände i Darjeeling under mina korta dagar där, så många nya intryck och impulser samlades, att det är omöjligt att återge dem alla. Men man spekulerar i att öppna en bussförbindelse mellan Darjeeling och Lhasa (via Gangtok och Gyangtse) vilket man är särskilt intresserad av just i Sikkim, då denna väg är den historiskt äldsta och mest använda handelsvägen mellan Indien och Tibet. Man kan kalla den Tibets pulsåder eller navelsträng från det religiösa moderlandet Indien. Ivern att

öppna denna väg från indiskt och sikkimesiskt håll illustrerar Johannes bestämda åsikt, att "något gott och konstruktivt för Tibet kan bara åstadkommas från Indien".

Roligt var det att se att Darjeeling hade ryckt upp sig något. Betydande förändringar hade ägt rum. Man planterade skog för fullt, det 1987 ödelagda Hotel Mount Everest hade man börjat restaurera liksom det lika illa medfarna Röda Kors-huset, man såg fler turister (européer och anglosaxare) där än någonsin, och järnvägens berömda Patasia-loop (där järnvägen slår ögla på sig själv) hade snyggats upp och gjorts till en park med belysning och minnesmonument. Darjeelingborna hade plötsligt blivit måna om sin stad bland molnen och nu definitivt kommit över och ifrån oroligheterna 1987.

En märklig episod: när jag återkom från Tiger Hill mötte jag i Ladenla-backen ett bedrövt par med rödgråna ögon som kommit från Gangtok, råkat illa ut i Darjeeling och nu saknade medel att ta sig tillbaka till Gangtok. Jag ville ge dem en tia, men de vägrade ta emot den då de bara behövde 50 rupier. Jag sade att jag inte hade så mycket pengar på mig, men om de väntade på mig på samma ställe skulle jag hämta pengarna på mitt hotell. Jag gjorde så, och när jag kom tillbaka var de försvunna.

När jag berättade detta för Tony frågade han: "Hur vet du att de inte var äventyrare?" Det visste jag naturligtvis inte, och jag nämnde för Tony att jag visst haft 50 rupier på mig vid tillfället men velat pröva paret.

När jag berättade episoden för Sri Ram på kvällen och beskrev paret, sade han, att han kände dem mycket väl. Ibland är det Gangtok de vill ha pengar för en hemresa till, och ibland är det Kathmandu. De hade inte stannat kvar och väntat på mig den morgonen då de alltid måste flytta på sig då många känner igen dem och är bekanta med deras knep - egentligen alla utom turisterna. Sri Ram sade mycket träffande: "Teater är ofta mer övertygande än sanningen."

Nästa dag mötte jag samma par på nytt men uppe på The Mall på toppen av staden. De var fortfarande lika bedrövliga och rödögda, då det var så synd om dem. Jag ursäktade mig igen med att jag inte hade 50 rupier på mig, men denna gång erbjöd jag mig inte att gå till mitt hotell och hämta.

I nästa avsnitt tar vi farväl av Darjeeling för att bege oss till Buddhagaya.

del 9.

På tal om Sikkim, så förekom där en frenetisk aids-kampanj, då det fanns skyltning om nödvändigheten av kondom och steriliserade kanyler inte bara i varje kvarter och vid varje gathörn utan på nästan varje hus. Jag frågade Alex om aids-situationen i Nepal, och han berättade, att aids i Indien och Nepal och Sikkim huvudsakligen spreds av lastbilschaufförer, som kör överallt, övernattar hos prostituerade överallt och tar med sig sjukdomen hem till sina byar. Även de prostituerade bär med sig sjukdomen hem till sina byar, och från Nepal importerar Indien många glädjeflickor till Bombay, som sedan reser hem rika till Nepal och för med sig sjukdomen...

Min sista morgon i Darjeeling gick jag ner till klostret i Ghoom för att försöka ta mig upp till stupan. Det visade sig lönlöst, ty dimman belägrade ånyo hela Ghoom, så att man inte ens såg var man satte sin fot. En uppklattring under sådana omständigheter på lerig mark nästan lodrätt uppåt var därför knappast att rekommendera. I stället mötte jag en annan grupp människor på väg tillbaka från soluppgången vid Tiger Hill. De såg tämligen medfarna ut, ungefär som en återvändande sydpolsexpedition utan att ha hittat sydpolen. En engelsk dam, som sludrade svårt på grund av frusna käkar, berättade, att de hade fått se solen och Kanjenjunga i precis två sekunder innan allting blev rå

tjocka - "tillräckligt för att få en uppfattning av Kanjenjunga, men inte tillräckligt för att utflykten skulle ha varit värd sitt pris," - jag kom genast ihåg minusgraderna, den mördande råa tjockan, trängseln och det kroniska frysandet klockan fyra på morgonen, och allt för att få se ett berg i exakt två sekunder. Jag tänkte på Alex erfarna råd: "Moln kan man även se från Darjeeling."

Som resällskap från Darjeeling hade jag ett intressant och mycket avslappnat amerikanskt par från Boston, Massachusetts, som var i färd med att resa omkring under ett års tid. Sedan skulle de bestämma var de skulle bosätta sig, men det lutade åt Arizona. De hade alltså ingen adress under resan och var helt omöjliga att få kontakt med för andra under sin resa. På Alex' rekommendation delade vi på en jeep ner i stället för att ta bussen, vilket förkortade nedresan med hälften tidsmässigt och var dessutom bekvämare medan den högre kostnaden var obetydlig. Tony hade åkt ner på samma sätt.

Emellertid följde nu kanske resans värsta kapitel. Ingen res-etapp, och inte ens de tolv timmarna upp till Joshimath och ner igen, var så påfrestande som resan till Buddhagaya.

Det började med en tågolycka strax efter Siliguri, som ledde till att mitt tåg till Patna försenades 10 timmar. Jag hade räknat med att komma till Patna i gryningen för att utan problem kunna ta bussen därifrån direkt till Gaya och Buddhagaya (11 mil) och komma fram ännu på morgonen. I stället kom tåget fram klockan 14, och den överbelastade buss, med dubbelt så mycket passagerare på taket som i bussen, som jag hamnade på, gick bara halva vägen. Den stannade i Jahanabad, där just fyra parlamentsledamöter (Kongresspartiet) hade mördats dagen innan, och stället var ökänt för sin kriminalitet. När vi kom dit (halv fem) hade det redan börjat skymma, och Alex hade särskilt varnat mig för att resa i Bihar efter solnedgången, då ingen del av Indien var farligare än Bihar. Ingen hade varnat mig för detta oönskade bussbyte, och fortsättningsbussen gick från en annan busstation i andra ändan av staden, vart jag måste gå och söka mig fram. Mest orolig var jag för att komma fram till Buddhagaya för sent för att träffa mina vänner. Men i denna prekära situation var jag glad för Tonys skull att han inte var med. Dessa bussar var de mest primitiva på hela resan och hade utgjort en mardröm för Tony med sina långa ben. Tåget från Patna till Gaya, 10 mil som tar fem timmar, utgör rena skräckresan, då tåget saknar belysning och bara har tredje klass, men bussförbindelsen är ännu värre.

Emellertid slutade allting väl: inte ens jag, denna vilsna skandinav med tungt bagage på vandring i Indiens kriminellaste stad sökande efter en obefintlig busstation i skymningen, fick halsen avskuren denna gång. När jag efter klockan åtta irrade omkring i mörkret i Buddhagaya på jakt efter mat kommer plötsligt en man fram och skakar hand med mig. Han hade känt igen mig genast efter 15 månader. Det var min kollega, M. Shahabuddin, redaktör för tidskriften "Sambodhi", som talade en utmärkt engelska och även arrangerade resor tillsammans med sin bror. Vi hade ett långt samtal under kvällen där också hans medredaktör var närvarande och diskuterade ingående den tibetanska frågan och den kinesiska med den väldiga stupan Mahabodhi vid Buddhas Diamanttron upplyst ett stenkast utanför hans fönster.

Vad som förvånade mig mycket var att Nehrus anseende i Indien är praktiskt taget lika med noll, och det beror uteslutande på hans tibetanska misstag. Han var den förste i världen som erkände kommunist-Kina 1949, han trodde uppriktigt på Maos Kina som en konstruktiv samarbetspartner, varför han inte ville ge Tibet något stöd 1950, och så följde ockupationen av Tibet med våld 1959 och Kinas invasion i Indien på två fronter 1962, vilket krig Indien förlorade. Resultatet blev att Nehru förlorade ansiktet totalt, och han lyckades aldrig reparera förlusten. Han förlorade det främst inför hela Indien, och Indien förlät honom aldrig. Åtminstone är den vanligaste attityden mot honom från indiskt

håll fortfarande rent förakt. Det ska till en sådan som Johannes för att försvara honom. I Buddhagaya bodde jag på resans billigaste hotell för 50 rupier och njöt av att besöka alla de olika tibetanska, thailändska, japanska och bhutanska templen och klostren, men de tibetanska är alltid de vackraste. Inträdet till den stora Mahabodhi-stupan är numera fritt, och man behöver inte längre lämna skorna utanför området. Det räcker om man tar av sig dem strax utanför själva stupan. Däremot måste man betala 5 rupier om man ämnar fotografera.

Emellertid är klostren och templen i Buddhagaya så talrika, att om man vill besöka alla de viktigaste blir det ett oändligt avtagande och påtagande av skor. Knäppkängor avrådes därför ifrån, medan vanliga tofflor och sandaler utan remmar är det enda vettiga och praktiska.

del 10.

Förvånansvärt många västerlänningar förekom i Bodhgaya, när jag var här förra gången var jag nästan ensam, och endast Darjeeling har under resan hittills haft mer västerlänningar att uppvisa.

De flesta förekom dock i Agra. Tåget från Delhi till Agra var packat med väldiga turistgrupper (c:a 50 i varje grupp) från Japan och Tyskland. Det märktes att denna tåglinje var turismens kroppspulsåder i Indien, ty tåget var snabbt, det tog två timmar från Delhi till Agra när samma avstånd (20 mil) normalt tar fem timmar i Indien, och en riktig frukost ingick i resan.

Även Taj Mahal var sig likt trots vissa skillnader. Numera får man inte fotografera i närheten av mausoléet, och man måste ta av sig skorna innan man bestiger terrassen. Inträdet har höjts från 2 rupier (50 öre) till 10:50 (drygt 2:50 kronor) vilket kan anses som fullt berättigat. Men den största skillnaden från förra gången var att jag denna gång var ensam med Taj Mahal.

Jag hade hoppats kunna genskjuta Tony, då han ämnat sig hit, men han lyste med sin frånvaro. Förra gången i november '92 hade Johannes mött mig här ung och fräsch i sin bästa form. Minnet av det mötet och frånvaron denna gång av någon god vän bidrog till platsens oändliga melankoli.

Förra gången hade jag i samförstånd med Johannes av ren finkänslighet ej vågat nalkas den sörjda skönheten i världens vackraste grav. Denna gång gick jag direkt in, och det var underbart att kila omkring barfota för första gången i år och dessutom i Taj Mahal. Kungen, som byggt mausoléet åt sin avlidna älskade hustru, hade även låtit sig själv gravläggas här, så att de faktiskt låg sida vid sida. Kan man tänka sig ett vackrare förevigande av en äkta kärlek?

Tyvär var gallerierna och minareterna stängda, så att man inte kunde ta sig upp för högre utsikter. Anledningen var tragisk. Alltför många misslyckade studenter och olyckligt förälskade hade använt Taj Mahals balkonger och torn för att slunga sig ut i världens vackraste självmord. Man kan knappast dö på ett vackrare ställe, men de ansvariga såg sig tvungna till att avråda från efterföljd genom att stänga till uppgångarna.

Min första Indienresa började vid Taj Mahal, och den tredje och mest lyckade slutade vid Taj Mahal. När blir nästa Indienresa? Det finns tre möjligheter: antingen i höst, samma tid nästa år, eller hösten nästa år. Och det måste då minst bli en ny helmånadsresa.

På eftermiddagen bjöds jag av min rickshawförare till hans hem, där han presenterade sin far och syster, som bjöd på te. Hemmet var av indisk standard: ett enda rum med cementgolv. Hans fru och dotter var någon annanstans, men det märkliga med denna familj var att de var katoliker. Madonnan med Jesusbarnet hängde på väggarna i olika versioner precis som Krishna och Siva eller Indra gör i

hinduiska hem och som man finner buddhor och taras i buddhistiska. Det var ingen skillnad. Cykelrickshawförare är ofta betydande filosofer med intressanta internationella kontakter (tidigare kunder, som de samlar minnen av,) och det är alltid värt att prata med dem, i synnerhet om de är pratsamma. Min rickshawförare berättade att 40% av Agras befolkning är kristna, vilket jag hade svårt att tro, då det också finns mycket muslimer och då landet ändå är hinduistiskt. Vägen till hans hus var omöjlig att hitta om man inte kände den, ingen cykelrickshaw gick in i de trånga, krokiga och gropiga gränderna, så vi måste gå den sista biten. Likväl var jag inte den förste västerlänning som följde med honom till hans ytterst enkla hem, endast obetydligt rikare än Sri Rams i Darjeeling, och Agra är ändå en förhållandevis rik indisk stad. Ingen cykelrickshawförare äger sin cykel, utan han hyr den, varför de alla är fattiga.

Sålunda var min sista dag i Indien ganska vemodig. Dominerande över hela staden var dock Shah Jahans personlighet, den mest melankoliska av självhärskare, som byggde världens vackraste monument åt en redan avliden fru, för att själv inspärras i ett torn av sin son under sina sista sju år, tills han äntligen fick göra sin avlidna hustru efterlängtat sällskap i världens vackraste sagoslott, som bara är ett monument över döden när den är som vackrast.

Inför avskedet av resan är det dags för återblickar. Vad har varit bäst? Det har förekommit flera höjdpunkter eller "sanningens ögonblick". Dagarna i Dharamsala var så underbara att de gärna hade fått vara fler. Manali var kanske det vackraste stället på resan. Mussoorie var kanske resans mest överväldigande upplevelse medan Rishikesh bjöd på resans bästa hotell ur miljösynpunkt med perfekt restaurang och trädgårdsservering. Joshimath var resans djärvaste utflykt för min egen del medan Kausani blev höjdpunkten i Garwhal. I Almora däremot förekom de bästa mänskorna.

Höjdpunkten för min del blev dock det kortaste besöket av alla i Kalimpong med plötslig kontakt med mina gamla vänner, även om Darjeeling ju alltid har varit den trevligaste centralpunkten på alla mina Indienresor. Emellertid blev Bodhgaya den religiösa höjdpunkten medan Agra blev en värdig avslutning.

För Tonys del kan man tänka sig att sanningens absoluta ögonblick var när han reste till Haidakhan på egen hand, tog en taxi långt ut i ödemarken och steg av någonstans i vildmarken utan att veta vare sig var han var, vart han skulle ta vägen, hur han skulle komma tillbaka eller om han skulle komma tillbaka, - ett oerhört risktagande och mera äventyrligt än vettigt, som bara kan ursäktas med att besöket var viktigt för hans utbildning.

De övriga höjdpunkterna för honom var Dharamsala och Darjeeling, av vilka det senare överträffade det första men bara tack vare en soluppgång och klar morgon med Kanjenjunga. Att Darjeeling därigenom blev en succé även för Tony glädde mig mycket.

Nepal blev ingen besvikelse då vi ju aldrig kom dit. Hade vi kommit dit hade det kanske blivit en besvikelse, vilket dock knappast är troligt. Inte ens Gangtok och Sikkim i ogenomtränglig dimma och regn blev ju någon besvikelse.

Däremot kan man med fog kritisera vårt satsande på Indrailpass (för 2000 kronor per person) fastän vi bara höll oss till norra Indien och mest använde buss. Hade vi i stället skaffat reguljära biljetter för våra tågresor hade det bara kostat omkring 2500 rupier eller en tredjedel. Emellertid var det praktiskt och bekvämt att kunna hoppa på vilket tåg som helst "i farten", och utan detta Indrailpass hade vår resa från Kathgodam (Haldwani) till Siliguri (New Jaipalguri) via Barauni inte kunnat göras lika smidigt och effektivt.

Resans största kris var emellertid Tonys sjukdom i resans sämsta hotellrum i Dehra Dun utan fönster. Tony kan aldrig glömma min blixtingsinsats för att rädda hans bagage i Kulu, men jag anser att min insats för att få honom från det djävliga hotellet i Dehra Dun (där vi hamnade av misstag) till det idealiska hotellet i Rishikesh var betydligt mera avgörande. Det enda som är värre än att bli sjuk i Indien är att bli sjuk på ett ohälsosamt ställe, vilket Dehra Dun var. Ett liknande fall var min sjukdomskris i Benares 13 november 1992 i samband med doktor Singhs ohyggliga dödskris, som löstes med att Johannes bestämt sände mig iväg därifrån, vilket var hur jag fann Darjeeling.

Vi får se vad Tony har att berätta om sin återfärd från Darjeeling när vi ses på flygfältet i morgon inför kvällen.

del 11 : *Avslutning.*

På morgonen tog jag tåget tillbaka till Delhi och fick till resällskap en mycket angenäm dam med 6-årig dotter. Vi talade engelska tills vi kom på att vi båda kom från Sverige. Ensam med sin dotter hade hon rest runt i Indien och Nepal under tre veckor - väl vågat enligt min mening. Det visade sig att hennes far var finlandssvensk.

Delhi mötte oss med världens sämsta väder - regn, tjocka och kyla, ett helt absurt väder för säsongen. Ut till flygfältet delade jag en autorickshaw med två andra, och resan dit var kanske den värsta biten av hela resan - det regnade in, det blåste iskallt, och vi trängdes bland koffertar och bagage och kunde knappast sitta obekvämare.

Tony dök upp som väntat klockan 7. Han hade kommit till Delhi sent lördag kväll och på söndagen inte kunnat göra något utom sight-seeing. På måndag hade han besökt Aeroflots kontor för att bekräfta biljetterna, varvid det visat sig att det inte registrerats i datorn att vi lämnat Moskva och kommit fram till Delhi. Därmed blev bekräftelsen av biljetterna en besvärlig historia som inte löste sig förrän på onsdag morgon.

På tisdagen for han ut till Agra och kom fram dit vid middag precis när jag lämnade Taj Mahal. Han besökte Taj på eftermiddagen, så att vi faktiskt befann oss i Agra samtidigt och hade kunnat stöta samman. Emellertid låg jag ständigt några timmar före honom, så att jag även hann tillbaka till Delhi före honom och till flygfältet tre timmar före honom.

Sista dagen i Delhi hade han emellertid äntligen fått träffa den guru han väntat på hela resan, som namngav alla hans närmaste utan att känna honom och förutspådde hans framtid. Gurun tog ett okänt arvode för sina imponerande konstverk.

Emellertid var inte alla våra bekymmer över. Dimman i Delhi skulle visa sig fatal. Vårt plan gick inte den kvällen och inget annat plan heller. Vi fick tillbringa natten i terminalen sovande i sittande ställning tills vi brutalt blev väckta och kommenderade att inta en gratis middag i den flotta restaurangen vare sig vi ville eller inte. Klockan tre på morgonen är det inte alla förunnat att ha en god aptit, i synnerhet inte om de bryskt blir väckta och kommenderade till att ha det. Natten blev således tämligen sömlös, och en miserabel frukost på morgonen erbjöd föga plåster på sår. Denna hade man bättre aptit till, men när man kom fram efter alla köer och all trängsel var de flesta faten länsade och erbjöd endast sorgliga för att inte säga oaptitliga ruiner. Vårt flyg gick äntligen klockan 14 endast 12 timmar försenat för att därpå mellanlanda i Tasjkent och stanna där i några timmar. Tiden var för kort för en sight-seeing i Uzbekistan men för lång för att sittandet i Tasjkents pittoreska flygterminal

skulle erbjuda någon direkt njutning. Tydligen har en rysk hemresa från Indien sina putslustiga överraskningsmoment.

Ankomsten till Moskva klockan 6 på kvällen medförde nya dröjsmål. Flygplatsen Sjeremetjevo behövde natten på sig för att boka om 500 försenade passagerare från Bangkok, Singapore, Karachi, Calcutta och Delhi på väg till Amerika, Cuba och alla möjliga länder i Europa. Under tiden skulle dessa tappra 500 förpassas till något hotell, men ingen av dessa 500 ofrivilliga volontärer hade något ryskt visum. Detta medförde oändliga byråkratiska turer med oändliga köer flera gånger om. Vi kom till hotellet en halv timme före midnatt.

Nya turer följde nästa dag. Frukosten (gratis) bestod av en kopp te, två brödskivor utan smör och ett halvkokt ägg. Flygresan hem gick sedan först till Köpenhamn, sedan till Stockholm och därefter med inrikesflyg till Göteborg, vilken stad nåddes klockan 6 på kvällen. Vi hade då lämnat Moskva klockan 12 (lokal tid) och sedan fått vänta några timmar i Köpenhamn respektive Stockholm. En flygtur som enligt bokning skulle ha tagit 10 timmar hade tagit 41.

Denna flygförsening på 30 timmar var alltså nästan dubbelt så allvarlig som min förra hemresa från Indien, som bara varit på 16. Emellertid hade den flygförseningen haft betydligt värre konsekvenser för passagerarna då medelåldern hade varit högre: hälften hade varit pensionärer, och många hade varit sjuka redan före start. Förseningen hade försämrat tillståndet hos alla och desto mer ju sjukare man var innan, med flera nervsammanbrott, en hjärtinfarkt och några som fick hämtas med bår som resultat. Ändå hade Finnair skött den förseningskrisen betydligt smidigare än vad Air India och Aeroflot skötte denna.

Att klientelet som utsattes för denna 30 timmars försening klarade krisen förvånansvärt väl berodde väl mest på den låga medelåldern - ingen pensionär var med. Moralen var hög från början, vilket i hög grad berodde på det tongivande Bangkokgänget, en grupp ungdomar som rumlat om i Bangkok i en månad och verkade ha varit plakat hela tiden. Några av dem hade svårt för att hålla sig på benen, och man fick alltid hämta dem särskilt vid varje ny flygstart. Några hängde med ända till Göteborg. De hade alltid plats längst bak i planet, och deras intellektuellt mycket högt stående konversation hördes alltid över hela planet. Det var i alla fall inget fel på deras goda humör och moral. En av dem (en finlandssvensk) hade gift sig med en thailändsk moder med tre barn med troligen lika många olika män. Han höll mest i gång av alla men verkade vara trött på sitt med tiden alltför påfrestande thailändska äktenskap, då det medfört så många extra medlemmar i familjen från hennes tidigare mäns sida - ingen kan klara av en hur stor släkt som helst, och kanske allra minst en thailändsk sådan, som resulterat i tre extra familjer genom hustruns tre före-dettingar, som hon aldrig skilt sig helt från, då de ju trots allt fortfarande var äkta fäder till alla hennes barn.

Nervösast under resan var min speciella vän Jim, indisk jude, som skulle fortsätta till Seattle. Enligt bokningen skulle han från Moskva fortsätta direkt över Sibirien nonstop till Seattle, men ombokningen medförde att han fick flyga över Atlanten i stället med mellanlandning i New York, som om detta skulle vara kortare. Hans flyg skulle lämna Moskva 11.30 och komma fram till Seattle 11.20 samma dag.

Betydligt lugnare var vår medgöteborgare Kjell, som under resan råkat ut för ungefär allt i olycksväg man kan råka ut för inklusive mordförsök. I Rajahstan hade han råkat ut för det sällsporda och helt ofrivilliga miraklet att han vid en station stigit av tåget för att köpa bananer och sedan, när han stigit på tåget igen och det satt i gång, så småningom märkt att det hade bytt färdriktning. Ändå var vagnen och kupén exakt den samma med rätt nummer om dock hans bagage saknades. Han hade alltså

med sina nyinköpta bananer stigit på fel tåg. Ett nytt tåg hade kommit till stationen av exakt samma typ och med samma vagnbeteckningar som det rätta, och han hade då misstagit detta för sitt eget. Med bagaget hade han förlorat allt inklusive pass, pengar och biljetter.

Ändå var han kärnfrisk och på gott humör. I Stockholm väntade honom en ny överraskning: han hade anhållits i sin frånvaro för delaktighet i Stureplansmorden, och det hela hade gått ut över hans syster i Stockholm, som inte ens visste var den anhållne befann sig. Stormen hade småningom blåst förbi och misstagen rättats till, men det var tur för Kjell att han inte var i Sverige när han blev anhållen.

En annan obehaglig överraskning mötte under tecknad vid hemkomsten. Visserligen hade jag hostat blod två gånger i Agra, i Delhi hade torrhostan ständigt blivit torrare, och sedan följde mardrömshemresan med 7 timmars sömn under två dygn; men med ren viljekraft understödd av god Dubonnet och pålitlig whisky hade jag dock alltid hållit mig vid järnspänst under hela resan, tills vi nalkades Göteborg. Framme i Göteborg började min röst försvinna, och på kvällen vid sängdags vidtog det totala sammanbrottet. Ingenting fungerade i kroppen längre. Det var omöjligt att sova, ingenting smakade utom rent te, en nyckfull diarré blev okontrollerbar, och febertermometern visade på 39,5.

När jag på lördagen skulle cykla ner till staden för att tvinga i mig litet mat var det nästan omöjligt att cykla, som om jag måste lära mig det om från början. Jag bara vinglade, krockade med parkerade bilar och ramlade omkull. Maten jag omsider fick i mig smakade pyton hur god den än var. Plötsligt saknade man de heta kryddorna något alldeles oerhört.

Även hemma var det svårt att stå på benen. Det var omöjligt att resa sig utan stöd. Först på söndagen lyckades jag under synnerliga ansträngningar packa upp mitt bagage.

Jag är övertygad om att denna kris aldrig ägt rum om flygförseeningen kunnat undvikas. Slutetappen är varje resas psykologiskt absolut viktigaste punkt, och ju längre bort man är, desto viktigare är den. Om något slår fel i denna slutetapp ansvarar nervsystemet inte längre för vad som händer med kroppen. Detta visade sig ännu tydligare vid min förra hemresa från Indien, då en 16 timmars försening som drabbade en passagerarlista med hög medelålder direkt fördubblade patientlistan.

Samtidigt ställs hela resan på kant, och man börjar ifrågasätta om den var värd sitt pris. Givetvis var den det i alla fall, detta var min bästa Indienresa hittills, det var en ovärderlig pionjärresa med nya omistliga erfarenheter och upptäckter av nya möjligheter och vägar; och vid hemkomsten väntade också ett brev från "Läs och Res" på mig som hälsade mig välkommen på deras resa till Kailash i september. Den resan inkluderar Nepal, och det kan även bli en extra vecka i Indien på tillbakavägen, åtminstone i Darjeeling, Kalimpong och Sikkim. (Nu blev det inte så, utan det blev bara Indien med Nepal.)

Trots flera brydsamma situationer förtjänar min reskamrat Tony högsta möjliga betyg. Vår enda meningsskiljaktighet var egentligen biologisk - vi kan inte hålla samma takt. Han missade därför Joshimath, Kausani, Kalimpong och Bodhgaya medan jag bara missade dröjsmålet vid Haidakhan. I allt övrigt är han den idealiske reskamraten - alltid positiv, hjärtlig, lättroad, förnöjsam, tålig och godmodig. När han blev sjuk i Dehra Dun - Indiens värsta ställe att bli sjuk på enligt Jim - varnade han mig för att han kunde bli grinig, men den grinigheten såg jag ingenting av.

Dock är det fel att enbart belasta flygplansförseeningen för sammanbrottet vid hemkomsten. Oturliga omständigheter spelade ett skickelsedigert spel. Det visade sig, att en svår influensaepidemi

som bäst höll på att grassera som värst som lagt en stor del av svenska folket i sängen för en vecka eller mera med hög feber, bland andra min granne inunder och Tonys son Jonas. Man hade precis finslipat sin motståndskraft mot alla indiska bakterier och suveränt gått segrande genom striden, när man i Göteborg möttes av en helt ny bakterieflora som man inte ens var förberedd på, i synnerhet inte som den drabbade en bakifrån som ett klubbslag i skallen av en stenkross. Man knockoutades i första rondan innan det gått en minut. I förening med flygförseningens påfrestningar och överansträngningar blev knock-outens effekt dubbel och groggytillståndet oöverskådligt.

Det tog en månad innan man blev normal igen. Det är inte konstigt efter en sådan resa, som faktiskt överträffade alla mina tidigare resor i strapatser och ansträngningar, men som också gav bättre utdelning än någon tidigare resa i fråga om erfarenheter, lärdomar och njutbara minnen.

Vårresan (27.3-21.4.1995)

(9 avsnitt)

I Berlin pågick det en FN-konferens om världens klimat. Min gode vän från Azerbadjan hade inte kunnat lova att göra sig ledig för min skull, men han gjorde det, och under våra två timmar på stationsrestaurangen Lichtenberg hann vi diskutera de flesta av dagens aktuella ämnen: Turkiet, Nordirland, och mycket annat.

Av honom fick jag WES' årsrapport för 1994. De två stora framgångarna var Sydafrika och Nordirland. I Sydafrika hade WES outtröttligt verkat för åter-upprättelsen av Nelson Mandela och för en demokratisering av landet men mest för att skydda den vita minoriteten och bespara den mer oekonomiskt våld och revolutioner. Denna politik hade till slut definitivt segrat, och de vita kunde överleva i Sydafrika i fred med räddad ekonomi för hela landet.

Nordirland var ett betydligt känsligare och mer svårmanövrerat företag som ännu inte låg säkert i hamn, men utvecklingen var definitiv mot en försoning mellan England och Irland, ekonomiskt och etniskt nödvändig för båda.

Det stora bakslaget var som vanligt Turkiet med värre etniska krig än någonsin och en ständigt tilltagande inre upplösning som följde. "För omvärlden verkar det som om Tansu Ciller är galen när hon med ena handen forcerar fram en tullunion med EU medan hon med den andra accelelerar folkmordet i Kurdistan, men så enkelt är det inte. Militären är för mäktig i Turkiet, och det är den som tvingar henne att gå med på det fortsatta folkmordet. Annars skulle hon avsättas direkt." Mera får jag utan tvivel veta av doktor Sandy senare.

Tibet och problemet Kina har fortfarande högsta prioritet i WES och bevakas ständigt allt noggrannare. Inom WES används aldrig mera namnet Sinkiang utan enbart uigurernas eget namn på sitt land Turkestan.

Naturligtvis diskuterades även islam med tyngdpunkt på problemen i Algeriet, Sudan och Egypten, och fem muslimska regimer i världen i dag bearbetas underjordiskt av WES i ordningen Irak, Iran, Sudan, Indonesien och Libyen.

Därefter diskuterades även andra problematiska regimer som Castros Cuba och Serbien, som även bearbetas, men även Ryssland efter Tjetjenien håller på att bli ett problem igen, i synnerhet i samband med de ryska återinförlivningsplanerna mot Vitryssland.

Sedan skildes vi. Min kontakt måste återvända till problemen med det allt hastigare försämrade världsklimatet, som enbart beror på människans industrialisering och urbanisering - de stora tiomiljonstäderna är ur naturlig synpunkt världens värsta pesthärdar och fungerar för det globala livet som cancerceller och metastaser. Här tyckte jag mig känna igen doktor Sandys tankegångar, och mera skulle jag få veta av honom. Han lär ha något nytt projekt på gång. FN-konferensen kommer inte att ta upp världens sjukdomar med de nya kriserna som malariaspridning, ebola- och andra dödsvirus, aids, osv. Klockan 17 måste han lämna mig, drack snabbt upp sitt kaffe, spillde ut hälften därvid, och försvann.

Till Berlin kom jag från Köpenhamn med tåget klockan 02.20 från Göteborg. Resan var behaglig med mest många glada danskar ombord på tågen, och även Berlin kändes positivt den här gången.

Det snöade vackert hela vägen från Göteborg till Bratislava. Speciellt Dresden var extra vackert i ljuvt snöfall och hela färdvägen upp längs floden in mot Tjeckien, som det landet numera heter. I Budapest var det fortfarande kallt om än snön var borta, men det var ändå ljuvligt att promenera ner för drottningalléerna (*Teréz* och *Erszébet Körút*) och koppla av i Café Mozart med café au lait och en Schönbrunnårta med bara Mozartmusik i bakgrunden. Mera hemma än i hägnen av Habsburgepoken kan en musiker knappast vara.

Mitt långa uppehåll i Budapest tillät mig att göra en extravagant utflykt utanför programmet. Det visade sig nämligen att det från min ankomststation Nyugati Pu gick regelbundna tåg till Esztergom. Detta ställe hade alltid intresserat mig som det centrum för den katolska kyrkan i Ungern det var med uråldriga traditioner (sedan år 1010) och en berömd basilika.

Det var bara 53 kilometer dit, men tågresan tog nästan två timmar, då det var ett litet underbart lokaltåg som stannade vid varje småstation på vägen. Emellertid var denna resa över kullarna västerut mycket vacker och bör rekommenderas.

Ej heller ångrade man besöket i Esztergom, ehuru det blev något kort. Tåget gick nämligen inte förrän 14.05, mitt nästa tåg till Bukarest avgick 19.25, och då tåget från Esztergom tillbaka till Budapest avgick 17.15 hade jag bara en dryg timme på mig i Esztergom. Det räckte precis till ett besök i basilikan.

När jag kom in och ställde ifrån mig allt mitt bagage vid en pelare för att lättare kunna "göra" kyrkan blev några kyrkvaktmästare ganska perturberade. Bland mitt bagage fanns nämligen öppna plastpåsar med bl.a. bananer och Dubonnet, och sådant är inte lämpligt att placera i en kyrka. En tant uppsökte mig när jag läste marmorinskriftionerna i sakristian och kom med ett långt förmaningstal på ungerska, som jag naturligtvis inte begrep ett vatten av, men jag förmodade att det var mitt bagage som vållade kyrkan problem; och jag svarade så artigt jag kunde på italienska, engelska och tyska att jag bara skulle stanna i några minuter, vilka språk hon tydligen inte begrep ett vatten av. Så jag tog alltsammans med mig ner i kryptan, där en annan kyrkvaktmästare en aning spärrade upp ögonen för att jag tog med mig så mycket bagage ner i kryptan.

I kryptan ligger kardinal Jozsef Mindszenty begravd, (1893-1975), den legendariske ungerske kardinalen, som efter kriget vågade ställa upp mot kommunismen och demaskera denna fullkomligt, varför han 1948 utsattes för en flera dygn lång tortyrartad hjärntvätt, som förberedelse för en "fixad" rättegång mot honom som förrädare mot staten. Den enda stat han uppträdde mot var Stalins

Sovjetunion. Genom hjärntvättstortytren knäckte de honom såpass att de inför en förvånad värld fick honom dömd i en offentlig rättegång för landsförräderi utan att han orkade försvara sig. Hans dom blev livstids fängelse.

Under revolten 1956 blev han befriad och kunde sedan gradvis återhämta sig för att så småningom ge offentlig kännedom om exakt hur hans hjärntvätt hade gått till och återuppta sin kamp mot kommunismen. Hans oförsonliga hållning mot denna vållade omsider påven Paulus VI och hans ekumeniska politik problem, så att denne mot slutet av den ungerske kardinalens levnad såg sig nödsakad att hota den gamle kämpen med exkommunicering från kyrkan. Några år därefter avled den gamle sege, hårt åtgångne, omänskligt behandlade men outtröttlige kardinalen.

Hans moraliska betydelse för Ungern och för ungrare över hela världen blev oerhörd, vilket man ännu ser på hans grav: den smyckas oavbrutet av nya blommor och kransar och band av besökande ungrare från hela världen.

1991, två år efter de dramatiska och totala omvälvningarna 1989, kom påven Johannes Paulus II hit för att personligen hedra den avlidne och äntligen ge honom rätt å hela världskyrkans vägnar. Paulus VI hade gått ur tiden med alla sina konflikter med gamla primaser som ärkebiskop Lefebvre och andra kämpar av kardinal Mindszentys status oavslutade. Johannes Paulus I fick aldrig möjlighet att göra något konstruktivt, men kardinal Wojtyla, från ett lika undertryckt katolskt land i Östeuropa som Ungern, underlät det icke. Kardinal Wojtyla lär vid något tillfälle ha uttalat, att kardinal Mindszenty, om någon, förtjänade ett högre vitsord än någon påve.

Mitt besök hos honom blev alltså det allra angenämaste trots kyrkans problem med mitt bagage. Den mäktiga basilikan i Esztergom verkar på håll något klumpig och steril, men liksom de flesta basilikor är den desto underbarare invändigt. Där finns rymd och frihet, taket lyfter sig, den är alltigenom klassisk och harmonisk i arkitekturen, och man föreställer sig kardinal Mindszentys djärva och frimodiga ande på sin rätta plats i detta heliga palats, för alltid trotsande alla världens dårskaper till försvar för de oomkullrunkeligt evigt heliga värdena godhet, fromhet och barmhärtighet.

del 2 : *Rumänien.*

Ungern förblir ett underbart land med underbara människor, som jag alltid kommer att trivas i och känna mig hemma i, och det är alltid ett nöje att återvända dit och upptäcka nya sidor av landet och människorna.

Rumänien var emellertid ett nytt land för mig. Helt oävet var det inte men ganska spännande.

Avfärden dit från Budapest antydde redan besökets rafflande karaktär. Tåget från Esztergom nådde Nyugati Pu klockan 18.50, och på 35 minuter måste jag således hinna gå till Keleti Pu med allt mitt bagage, ty ingen taxi var till synes, så som fallet alltid är när man behöver dem. Precis när jag kom fram till Keleti Pu avgick tåget, och jag kom med på sista vagnen.

Dagens innehållsrika och stressade program hade inte medgivit något utrymme för vare sig lunch eller middag. jag hade hoppats hinna köpa något på stationen, vilket tågets punktliga avgång hindrade. På tåget fanns det emellertid en upppassare med mat- och dryckesvagn. Jag såg honom skymta förbi min kupé en gång, men han hade skyndsamt och försvann snabbt med sin läckerhetsvagn utan att jag kunde hinna i fatt honom. Tålmodigt inväntade jag i stället hans återkomst. Denna dröjde. Till slut gick jag ut för att söka honom - han hade försvunnit i de tre sista vagnarna bakom min, så han borde kunna lokaliseras. Jag kammade noll i de första två vagnarna. Den tredje och sista var reserverad för

första klass. I den sista av denna vagns kupéer fann jag honom med sin vagn, men han låg och sov, kupén var släckt och låst, och han var totalt utslagen. Fåfänga försök gjordes att med knackningar återkalla honom till medvetandet om sina plikter. Läget var hopplöst. Han bara sov.

Med spänning såg jag fram emot gränsöverskridandet. Formaliteterna var mer ordentliga på den ungerska sidan: ett helt kompani av ungersk passkontrollspersonal med tulltjänstemän och annan uniformerad milis utförde noggrann passkontroll en och två och tre gånger om. På den rumänska sidan upphörde ordningen. Tåg-undersökningskommissionen där bestod av ännu elegantare myndighetspersoner som inte visste hur de skulle hantera utlänningar. En konduktör krävde att jag utom färdbiljetten även måste lösa platsbiljett, vilket inte tidigare hade behövts på detta tåg direkt från Prag och Berlin, denna platsbiljett kunde endast lösas med rumänska lei vilket jag ännu inte lyckats skaffa mig, och då jag ville stiga av tåget för att växla pengar och tillmötesgå min konduktör förbjöds jag detta av annan uniformerad personal. Resultat: dödläge. En civilklädd dam, som kom ombord, lät mig slutligen både betala för ett extra billigt visum (bara 35 tyska mark) och växla pengar. För 1100 ungerska forint (c:a 70 kronor) fick jag emellertid bara 6000 lei, medan jag för 20 tyska mark (drygt 100 kronor) fick 25,000 lei. Hur hon räknade vet jag inte. Jag fick aldrig se någon kursuppgift på den rumänska valutan.

Rumänerna däremot framstod som intressanta, vänliga och sympatiska. Min penningväxlare dam rekommenderade att jag inte stannade längre än en dag i Bukarest och nästan skämdes för sitt land och sitt folk, som var så fattigt.

Emellertid var den rumänska fattigdomen inte ekonomisk. Landet är rikt på resurser, och folket verkar energiskt och aktivt - man ser sällan slöfockar på Balkan. Visserligen skulle man kunna beteckna Rumänien som Europas Indien - standarden är sämre än i Turkiet, socialvården till synes obefintlig, tiggarskrået påfallande överallt, men folket verkar hederligt och mera förnöjsamt än det bulgariska - den värsta sortens människor jag upplevde var vanliga narrar till skojare.

Katastrofen i Rumänien är i stället den andliga fattigdomen. Diktatorn Ceaucescu med sitt av Nordkoreas framlidne diktator inspirerade spritt sprängande storhets-vansinne vinnlade sig om att utrota hela Rumäniens tidigare historia och särskilt dess kyrka. Fler kloster och kyrkor har rivits av socialismen i Rumänien än någon annanstans i Europa. En liknande ofärd ser man bara i Kina. På Bukarests turistkarta finns bara en enda kyrka utsatt, som då är den ortodoxa katedralen, som så omsorgsfullt restaurerades av konung Carol på 30-talet. När jag först frågade människor om denna katedral visste ingen var den låg och kände nästan ingen till den. Under Ceaucescus kvartssekellånga diktatur har han nästan helt lyckats utplåna allt religiöst ur människornas medvetande med ett hårresande katastrofalt resultat för landets andliga klimat och utseende - i centrala Bukarest har nästan hela den gamla staden med alla dess kyrkor utplånats för att ge plats åt gråa sterila funkis-monument, ständigt överträffande varandra i livlöshet och tristess.

Man kan ha sina logiska invändningar mot religiöst tänkande, men friheten därifrån har nästan alltid lett till slaveri snarare än frihet. Ingenting är så befrämjande för fantasin som religionen, och ingenting är mera hälsosamt för människans sinne än att fritt få utveckla och begagna sin fantasi, som Einstein sade: "Fantasi är viktigare än kunskap." Han menade att fantasin var det samma som människans rent kreativa förmåga medan kunskap bara är som ett verktyg att bearbeta den med.

Man ser även en annan baksida av den totala sekulariseringen: ett omfattande alkoholmissbruk överallt. I Bukarest formligen ramlar alkoholisterna över en, och alkoholismen har på många håll blivit som ett substitut för religionen, som accepteras och uppmuntras överallt.

Ingenting ont om alkohol i goda drycker och rimliga proportioner, men till och med min egna enda betrodda husläkare doktor Sandy, som betecknar sig själv som en gammal whisky-doktor (som har samma klang och rang ungefär som en brännvinsadvokat) ordinerar sprit bara som medicin i nödfall och helst bara i måttliga proportioner.

Summan av Rumänien blir ändå positiv. Landet har det värsta bakom sig och definitivt en lovande framtid. Jag tror inte att det kommer att behöva tillhöra kategorin "Europas fattigaste land" särskilt länge, då efter de krigiska delarna av Jugoslavien man bara kommer att finna extrem fattigdom i Europa i länder ständigt längre och längre åt öster, ex. Moldavien, Vitryssland, Ukraina och Ryssland.

Till den positiva bilden av Rumänien bidrog även mitt underbara resällskap från Bukarest till Sofia. Vi var fem personer, två rumäner, en montenegrin, en ukrainare och en svensk, och mellan oss talades det i kors sex språk: rumänska, ryska, engelska, franska, tyska och italienska. Montenegrinaren hade arbetat fem år i England och även en tid i Tyskland, Italien och Danmark, så han var mycket duktig i engelska och njöt av att få tala det med mig, då han alltid längtade tillbaka till England och kände sig hemma där. Med sin gode vän ukrainaren talade han ryska, men med mig talade ukrainaren tyska. Den ena rumänen, den mest sympatiska i sällskapet, talade en utsökt franska medan den andra rumänen, en ung teolog, behärskade både engelska och tyska. Sällan har jag haft så gott och så underhållande resällskap. Montenegrinaren talade varmt om England men uttryckte sin starka oro över Tyskland och dess ekonomiska frammarsch. Han hade aldrig kunnat trivas i Tyskland då han upplevde tyskarna som svåra och fyrkantiga, hårda och oberäkneliga. Ukrainaren var expert på ämnet vodka och bjöd gärna frikostigt omkring sig av denna kostliga vara, "livets mjölk" för alltför många slaver. Han bekräftade min uppfattning att Rumänien var ett rikt land i jämförelse med länder längre österut som Ukraina.

Ändå var fattigdomen i Rumänien alltför överväldigande. Bukarest omges av oöverskådliga slumområden, ungefär som plåtruckelförstäderna utanför miljon-städerna i Latinamerika, av sådan beskaffenhet att det skär en i hjärtat när man ser dem i all oändlighet från tågfönstret när tåget lämnar staden. Tiggarna har jag tidigare nämnt: de drar sig inte för att exponera sina hemskaste lyten och sjukdomar för att vädja till folks barmhärtighet. En polioskadad man drog sig fram på trottoaren i snövädret med sitt förtvinade förvridna polioskadade spindelben helt naket och blottat för hela världen.

Snövädret var så tätt i Bukarest att några utflykter där på egen hand var otänkbara. Det snöade under hela resan till Bulgarien, och ingen värme fanns i tåget. Rumänen som talade franska frös alldeles oerhört och måste ideligen gå ut i korridoren för att stampa i sig lite värme. Han visste allt om kriget i Bosnien och Turkiet och kunde ge mig en hel del ny intressant information. Han betraktade Turkiet som en tysk koloni och bosnienmuslimerna som precis lika goda kålsupare som serberna. Han var mycket besviken på västerlandet för dess cyniska opportunistiska politik. Varför samlades hela världen för att rädda Kuwait? För att Kuwait hade olja. Varför låter världen både kriget i Bosnien och det turkiska kriget mot kurderna fortgå i all oändlighet? Därför att varken Bosnien eller Kurdistan har olja eller något annat lönsamt att besvara sig för.

Mitt transitvisum för Rumänien kostade 35 DM, men för ett transitvisum genom Bulgarien måste jag betala 55, och det varade då bara i 30 timmar. Även de bulgariska tull- och passkontrollmyndigheterna var betydligt hårdare än de rumänska: för första gången under resan måste jag öppna allt mitt bagage. Rumänien var trots all sin fattigdom ett gästfritt, vänligt och sympatiskt

land, medan Bulgarien var betydligt kärvare och svårare. I Rumänien fanns det inte en person som inte genast tog mig för en ortodox präst, men i Bulgarien blev man konsekvent betraktad bara som en dum utlänning att plocka på pengar. I Rumänien måste man dock alltid ha en extra platsbiljett när man reser på tåg, då tågen där vanligen är överfulla. Rumänerna är ett stort folk i ett litet land, då diktatorn Ceausescu under tjugo år försökte tvinga varje rumänsk familj att ha minst fem barn.

del 3 : *Bulgarien*

Körkonsert i Sofia.

Bulgarien är världsbekant för sina förnämliga körer, och de brukar vanligen vinna första- eller andra-priser vid alla körtävlingar. Jag fick det stora nöjet att få uppleva en helafton med Sofias Filharmoniska Kör varunder den uppförde Palestrinas "Missa Brevis", Bachs motett "Jesu meine Freunde" och Carl Orffs "Catulli Carmina". En tredjedel av kören användes för Palestrina, de andra två tredjedelarna för Bachmotetten och slutligen hela kören för Orff.

Tyvärr var körens standard inte den absolut idealiska. I varje sats av mässan sjönk kören konsekvent en hel halvton, och det var tenorernas fel, som inte orkade hålla upp sin stämma. Dessutom begick kören det oförlåtliga felet att utelämna "Gloria in excelsis Deo" i Gloriasatsen och började i stället direkt på "et in terra pax hominibus". Så får man bara inte göra. Så okunnig om Palestrina får man inte vara om man en gång sjunger Palestrina.

Tyvärr blev tillståndet inte bättre av att kören byttes ut mot den andra två tredjedels-kören i Bachmotetten. Där var det sopranerna som drog ner det hela, även om tolkningen och dirigenten, en kvinnlig sådan, smal som en tråd, var ypperliga.

I den tredje avdelningen med hela kören samlad i Orff-verket blev det stora misstaget som kören begått uppenbart. Den hade lagt ner det största arbetet på detta ytliga effektsökeri med pianoackompagnemang och utan intonationssvårigheter för att få detta billiga verk med mycket omusikaliska effekter bestående av mellanprat och slagverksbatterier att fungera fullständigt perfekt ; medan de hade försummat de mycket svårare och mer arbetskrävande verken av Palestrina och Bach, gedigna mästare med avancerad musikalitet, medan Orff bara förblir en effektsökande dilettant, hur slagkraftigt hans första verk "Carmina Burana" än är, vars succé han begick misstaget att försöka upprepa med att producera en imitation. Orffs stil är visserligen personlig men bara en nyhet första gången, medan "Catulli Carmina" definitivt inte kommer med något nytt. En speciell stämning krävs för att man ska stå ut med Carl Orffs grova effekter. "Carmina Burana" tål framföranden utan denna specialstämning men inte "Catulli Carmina".

Tyvärr är det som en körsjukdom att inför konserter med blandad repertoar satsa hårdast på det verk som är tekniskt svårast, medan därigenom verk som är mer musikaliska och därför kräver större noggrannhet försummas och presenteras opolerade. Carl Orff fungerade perfekt i denna konsert, men man ville bespara sig att höra verket fler gånger, medan man beklagade att Palestrina och Bach inte framförts bättre av en så kvalificerad kör. En konsert med bara Palestrina och Bach i färdigarbetat skick hade varit bättre än denna halvdana konsert med en åbakig bluff som avslutning.

Sådana konserter brukar försvara sig med att, "ja, men publiken vill också ha något effektivt och anslående, inte bara gamla klassiker, för då blir den bara uttråkad och stannar hemma." Skitprat.

Publikens smak kan aldrig bestämmas eller sonderas i förväg. Publikfrieri är det mest vanskliga man kan försöka sig på, för om man gör det blir publiken verkligen som en nyckfull kvinna. Det enda som alltid går hem hos en publik är ärlighet i uppförandet och kvalitet. Om kvaliteten är genomarbetad och uppförandet genomförs med ärligt engagemang blir resultatet oemotståndligt för vilken publik som helst, vad det än gäller, för det är just sådant som varje publik gärna betalar för.

Sofiaoperan och "Kärleksdrycken"

Sofia har ett underbart operahus, och den bulgariska publiken är alltid tacksam. Det är alltid en fest och en upplevelse att få vara med om en operaföreställning där, och jag såg mycket fram emot den. Donizettis "Kärleksdrycken" skulle ha premiär, och salongen var fullsatt. När föreställningen väl började med idealisk scenografi och en utmärkt regi, dirigent och orkester satt man emellertid förstummad. Aktörerna sjöng på bulgariska.

Hur kan man framföra en italiensk opera på något annat språk än italienska? Föreställ er den lyriska tenorarien "*Una furtiva lagrima*", en av höjdpunkterna i tenorrepertoaren, sjungen på bulgariska, med alla dessa fräsande och forsande sj-tj-konsonantljudsanhopningar och tjocka slaviska l-ljud. Halva musiken går ju genast förlorad. Det är som att i stället för "Santa Lucia" sjunga "Skända Lushia".

Dessutom sjöng både primadonnan och stackars Nemorino falskt. Mitt i sin stora tenoraria har han en lång kritisk F-ton, som han bör crescendera tills arian plötsligt blommar ut i en dur-tonart, och just detta långa F tog hjältetenoren mer än en kvarts ton för lågt. Det var värre än att sitta hos tandläkaren, och det isade värre i hela skelettet än med bara tandvärk.

Tyvärr har den musikaliska standarden i Bulgarien gått ner. Så fort en förmåga lyckas slå igenom internationellt lämnar hon landet för gott. Kvar blir bara diletanter, patetiska vrak på glid och omogna ungdomar, som inte ens kan sjunga rent ännu.

Vad som däremot höll var som tröst kyrkokören i Alexander Nevskij-katedralen. När jag gjorde mitt enda möjliga besök skulle just en gudstjänst börja, allt var under ivrig förberedelse, kören höll på att samlas, stämningen var redan fullödigt fastän fortfarande under uppladdning, och katedralen var lika varm och underbar som alltid. Kyrkan ser inte stor ut utvändigt men liksom lyfter sig och breder ut sig åt alla håll så fort man inträder, och akustiken är överväldigande. Här kunde folk fortfarande sjunga.

Slaskig byråkrati i slask-Bulgarien

Tyvärr hade det idylliska Bulgarien även sina mindre idylliska avigsidor. En av dessa var byråkratin och den skräck som den lever genom att inspirera.

I Ruse vid bulgariska gränsen hade jag fått betala 55 DM för ett transitvisum genom Bulgarien. Min andra dag i Sofia ringde min värdinna till polisen och frågade för säkerhets skull hur länge ett sådant transitvisum gällde. Hon skulle inte ha ringt. Det gällde i 30 timmar. När hon ringde hade jag redan varit i Bulgarien betydligt längre än så, nästa tåg till Istanbul skulle avgå först följande morgon, (det enda tåget per dag var ett tidigt morgontåg,) och jag hotades således av oöverskådliga böter vid nästa passkontroll.

Min värdinna visste genast på råd. Jag hade fått en "sjukdomskris", och en god vän till hennes dotter, som var läkare, kunde alltid ordna ett intyg. Med detta i handen skulle böter kunna undvikas.

Emellertid var läkaren bara en barnläkare, så den möjligheten var misslyckad. I stället drog mig min värdinna med sig till polikliniken. Där hänvisades vi till ett speciellt sjukhus för utlänningar utanför staden. Det hör till saken att det hade snöat oavbrutet i Bulgarien, liksom i Rumänien, och nu var det förfärligt slaskigt överallt. Det var ett utomordentligt nöje att slaska fram genom snömodden mellan olika sjukhus i Sofia.

Sjukhuset för utlänningar skulle gärna ta sig en titt på mig - för 22 dollar. Ett intyg kunde dock kosta mera, beroende på om jag var sjuk eller inte. Vi slaskade hemåt genom snömodden igen.

Naturligtvis skulle min värdinna aldrig ha ringt polisen, och jag skulle ha försökt klara mig genom min okunnighet och myndigheternas brist på information till mig vid gränsen. Emellertid hade samma myndigheter begått ett misstag. Enligt stämplarna i mitt pass hade jag lämnat Rumänien den 30.3 och ankommit till Bulgarien den 29.3. Det var ju helt omöjligt. Samma felaktiga datum, den 29.3, hade passkontrollören skrivit på mitt bulgariska transitvisum.

Jag lämnade Bulgarien i ett underbart jullandskap med Vitosha badande och gnistrande i snö i praktfullt solsken, som gav den bländande vita vintern en extra kyla och stränghet. Tåget var bara två timmar försenat från början. Som reskamrat hade jag turen att få en trevlig amerikan från New York, som arbetade som lärare i Ruse. Han var mycket litterärt kunnig och intressant att samtala med, och det var betydligt angenämare att frysa tillsammans på ett tåg utan värme (i vintern) än var och en för sig. (Som vanligt i bulgariska tåg gick vissa fönster inte att stänga.)

Den dramatiska passkontrollen inträffade där vintern i Bulgarien äntligen avlöstes av en turkisk vår. Den bulgariske passkontrollanten var en stor två-meters buffel med hårt fyrkantigt ansikte, utrypen för en sovjetrysk skräckkommisarie. När han såg mitt transitvisum blev han genast arg och anklagade mig för att ha stannat i Bulgarien i tre dagar och krävde böter (ett opreciserat belopp) av mig. Jag påvisade då för honom visummisstaget i Ruse: enligt den rumänska passtämpeln hade jag lämnat Rumänien den 30.3 för att därpå ankomma till Bulgarien den 29.3. Han blev ännu argare, slet mitt pass ifrån mig och lämnade tåget. "Mera problem!" skrek han.

Efter en längre stund kom han tillbaka. Han bad mig plocka ner mitt bagage. Lyckligtvis ville han bara att jag skulle öppna det, han konstaterade det huvudsakliga innehållet av bara svenska böcker, (inget bulgariskt smuggelgods,) gav mig mitt pass och gick.

Det visade sig då att han begått misstaget att inte ta tillbaka mitt transitvisum när han tagit mitt pass ifrån mig. Troligen hade detta misstag från hans sida fått honom att tänka om. Dessutom kunde ju inte de anakronistiska passtämplarna förklaras på annat sätt än att den ena måste vara fel, och om jag påstod att Bulgarien stämplat fel kunde han inte bevisa motsatsen.

Mitt argument var att jag (enligt passtämplarna) lämnat Ungern den 29.3, kommit till Rumänien den 29.3, lämnat Rumänien den 30.3 (på kvällen) och kommit till Bulgarien den 31.3 efter midnatt. I så fall kunde jag inte ha stannat i Bulgarien mer än en natt.

Jag hade varit tre nätter i Bulgarien - det var den rumänska passtämpeln som var fel. Jag hade kommit till och lämnat Rumänien den 29.3. Detta hade den rasande kontrollanten kunnat se på min biljett, men han gjorde det inte. Den falska rumänska passtämpeln var Rumäniens vänliga avskedsgåva till mig.

Sålunda tog jag igen skadan för det falska visum jag tvingades betala för i Bulgarien våren '93, vilket medförde att jag uteblev från Bulgarien i två år. Bötesbeloppet var okänt, men jag sparade åtminstone 50 DM. Det hör även till saken att detta var morgonen den Första April.

Tyvärr lämnade jag Bulgarien även denna gång i hopp om att slippa komma tillbaka. Och tyvärr reflekterar detta de flesta bulgarers disposition. De vill helst bara lämna landet och slippa komma tillbaka, och alla som kan gör så. Kommunisterna har myglat sig tillbaka till makten genom maffiametoder och falsk skräck-propaganda, som den fattiga massan gått på, och en sådan regering kan inte åstadkomma något gott för landet utan bara för sig själva.

del 4 : *Turkisk vår.*

Där hade man krånglat sig genom alla världens byråkratiska besvär med odrägliga pass- och visumturer, och så kommer man till Turkiet, detta fördömda land med muslimer och folkmord på kurderna och en djupt sjunken ekonomi, och där togs man emot av våren med idel vänlighet och öppna armar, efter alla Balkans kristna busar. Kontrasten var slående. Gränsformaliteter var ett minimum, och gränsens *tax free* var välförsedd med allt vad man behövde: whisky, cognac, brandy, vodka, martini och allt utom vin. Jag köpte en Martini Rosso medan min reskamrat köpte en whisky. Tillsammans blev det en njutbar Manhattan som räckte länge.

Tåget kom fram till Konstantinopel tre timmar efter tidtabellen, alltså elva på kvällen. Min vän skulle ha mottagits av några vänner, som skulle ha tagit med honom till turkiska bad, men efter en tre timmars försening fanns ingen välkomst-kommitté kvar. Han var därigenom fullkomligt prisgiven i ett midnattsmörkt Istanbul. Jag tog honom därför med till mitt ungdomshärbärge.

Detta hade just drabbats av en lavin av holländska turister liksom hela staden. Vart man än kom i staden möttes man av lokaler och matställen sprängfyllda av holländare. På mitt vandrarhem var det holländska ungdomar som ockuperade alla bord och alla rum, på min restaurang var det holländska pensionärer som inte lämnade ett enda bord ledigt, och så tycktes det vara överallt. Trots inbördeskriget, en valuta som kunde förlora 50% av sitt värde mot andra valutor på en vecka, exploderande bomber var som helst, beväpnade vakter och soldater överallt och kurdiska varningar mot alla turister var det tydliga "*business as usual*" i Konstantinopel och i synnerhet för flygande holländare.

Efter att ha orienterat mig på söndagsmorgonen och fått kontakt med doktor Sandy tog han mig med till en liten mysig restaurang "*Altin Kupa*", där vi begick våra vanliga orgier med en enkel middag och vitt vin. Han hade åldrats och krympt. Han hade i januari-februari varit svårt sjuk, och såväl hans skägg hade blivit gråare som hans ögon blåare och hans rynkor djupare. Jag saknade plötsligt hans stöddighet.

Det var en djupt desillusionerad man jag hade framför mig. Han var mycket intresserad av mina intryck av Rumänien, och jag delgav honom framför allt mina samtal med min rumänske vän som talat franska. "Just det," sade han, "det är det som är den stora sjukdomen. Serberna tillåts fortfarande härja fritt i Bosnien, turkarna tillåts fritt fortsätta sitt folkmord på kurderna i Irak och Turkiet, och det rika västerlandet bara tittar på och låter det gränslösa eländet fortsätta. Deras maximala insats är ungefär att liknöjt säga "jaså". De struntar fullkomligt i vilka folkmord som sker i Tibet, Turkiet och Serbien bara de får vara i fred med sin TV, sin rockmusik, sina porrklubbar och sina diskotek. Egna nöjen och laster är viktigare än krig som drabbar andra. Det är detta just som man särskilt i Rumänien är så vanvettigt upprörd över. Det är samma mentalitet och likgiltighet som 1453 ledde till att Konstantinopel gick förlorat."

Han redogjorde överskådligt för den turkiska situationen. "Det var en oerhörd landvinning för Turkiet att principiellt få EU att acceptera en tullunion med Turkiet på villkor att Turkiet avvecklade sin ockupation av norra Cypern 1996, och så begår den stackars Tancu Ciller genast efter denna triumf det katastrofala politiska misstaget att trappa upp kriget och folkmordet mot kurderna. Det är rena politiska självmordsförsöket, och hon riskerar därmed hela Turkiet och dess framtid. Det är en desperat åtgärd, som att satsa mer pengar på en förlust i stället för att acceptera den, Nicholas Neesons stora misstag, då Turkiet de facto håller på att förlora kriget. Du märker det på ekonomin. Inflationen är 100% om året, och det har hänt att den tyska marken blivit dubbelt så dyr på en vecka. Turkiet håller på att falla, och i stället för att hejda fallet försöker Lady Ciller accelerera det och göra slutsmällen desto hårdare. Ett sådant misstag kan endast en kvinnlig politiker göra."

Jag har aldrig berört doktor Sandys antifeministiska fördomar då dessa är alltför extrema, men dessa stödjer han alltid på fakta ur verkligheten.

Sedan pratade vi om Tibet och min förestående resa i september. Han var mycket intresserad av mina kontakter med yngre läkare och deras reaktioner inför hans brev och mina artiklar i "Fritänkaren" angående hans erfarenheter och åsikter i Aids-ämnet och dess eventuella tibetanska lösning. Han skulle ivrigt invänta fortsättningen av denna debatt och resultatet av min resa.

Därmed skildes vi. Inte ett ord hade han nämnt om sina kontakter med Yasar Kemal, som ju i höstas slog världen med häpnad med att ta parti för kurderna mot turkarna, Turkiets mest världsberömda författare, som doktor Sandy otvivelaktigt lyckats påverka, då han kände honom sedan länge. Ej heller sade han ett ord om sina underjordiska ansträngningar att nå en lösning på såväl det cypriotiska som på det kurdiska problemet, men otvivelaktigt hade han både en hand i det nya lovande perspektivet för Cypern (med EU-medlemskap inom några år), samtidigt som han var bittert desillusionerad över turkarnas astronomiska dumhet i att envist fortsätta sitt utrotningskrig mot kurderna. Däremot nämnde han någonting om att det viktigaste i Turkiet idag var att knäcka dess militärmakt moraliskt.

"Grekerna begick ett stort misstag då de 1918 ockuperade stora delar av västra Turkiet. Det gav turkarna och Kemal Atatürk råg i ryggen för att kasta ut dem och skaffa sig en ny militär moral, som rättfärdigade den turkiska militärens då behövliga oumbärlighet och dogmatiska ofelbarhet. Grekernas invasion 1918 gav turkarna deras militära förödande moral. Det är denna som nu håller på att knäckas av kurderna och som måste knäckas.

Detta kommer att lämna turkarna utan identitet, men det blir hälsosamt för dem. De måste då börja samarbeta bättre med omvärlden, och det är fortfarande positivt att de är mest angelägna om att få samarbeta med Väst."

Han avrådde mig från att besöka Troja. "Bussresan dit är lång och tråkig, och vad är Troja utom legenderna och dramat? Bara en kulle i ett ödsligt turkiskt landskap, där det finns alltför många sådana kullar, som alla är likadana. Det var bara Homeros som gjorde Troja till vad det blev. Utan Homeros hade det blivit lika okänt och oansenligt som Sardes eller Tarsus."

"Men Schliemann då?" invände jag.

"Schliemann var en äventyrlig fantast som satsade allt på ett kort och vann. Han återupptäckte visserligen Troja, men det var inte Troja som därmed åter blev betydelsefullt. Det avgörande med hans upptäckt var att han därmed bevisade att Homeros fortfarande var vederhäftig efter 2500 år. Så håll dig till Homeros och lämna återuppgrävandet av alla Trojas tretusenåriga lik åt arkeologerna. Endast hos Homeros är de fortfarande levande."

Men där hade doktor Sandy fel. De lever även hos Aiskhylos, Sofokles, Euripides, Vergilius, Dante, Shakespeare, Purcell, Händel, Gluck, Mozart, Berlioz, Offenbach och många andra. Homeros bara inledde deras odödlighet.

Det blev ingen tvist med doktor Sandy om den saken. Däremot hade jag haft en hård tvist med den lärda Jotka i Bulgarien om det antika Egypten. Hon ifrågasatte värdet av dess civilisation:

"Vad var egypterna med sina pyramider och faraoner? Bara tyranner och översittare! De var barbarer som tvingade andra folk till slaveri under dem för att få sina barbariska jättemonument uppförda! Det var en monsterstat, som styrdes av en omänsklig diktatur! De åstadkom ingenting utom bara tomt skryt och fåfänga!"

Mot detta opponerade jag mig bestämt. Jag framhöll egypternas uppfinning av hieroglyferna, det första riktiga skriftspråket i väst, och deras inledning av astronomin med den första riktiga årskalendern från före år 4000 före Kristus. Detta fick Jotka att dämpa rösten.

Barbariet och diktaturen ligger i stället, menade jag, i den moderna materialismen, som blint kör över historien och religionen för att ersätta eviga värden av skönhet och filosofi med funkis och industrier, miljöförstöring och globalt hot mot allt fritt liv i naturen.

"Vad är då naturen?" genmålde Jotka. "Bara vildhet och grymhet, ingen ordning, ingen civilisation, bara godtycke och den blindaste tänkbara hänsynslöshet!"

"Har vi därför rätt att förstöra den och därigenom förstöra grunden för även all mänsklig existens? Utan naturen är människan ingenting, och om mänskligheten dör ut kommer likväl naturen att fortleva, mera fri och levande än någonsin hela mänskligheten."

Dessa tankegångar hade kunnat vara doktor Sandys, och Jotkas dialektiska svada förmådde inte besvara dem.

Kort om Aziz Nesin och Yasar Kemal

Av dessa är den nyss avlidne Aziz Nesin undervärderad medan Yasar Kemal är övervärderad. Aziz Nesin var en liten försynt gammal man som länge var mycket sjuk och kunde dö när som helst. Han var högt uppskattad i Turkiet för sitt konsekventa ställningstagande mot allt förtryck vare sig det kom från militärt håll, muslimskt fundamentalistiskt eller från regeringen. Mest spektakulärt var hans definitiva avståndstagande från islam vilket gjorde alla fundamentalister till hans fiender för livet. Vi lärde känna honom i mars 1993 när han kungjorde att han ämnade översätta och publicera Salman Rushdies "Satansverserna" på turkiska. Han var då 78 år gammal och dödssjuk och drev samtidigt ett eget förlag för undertryckta författare och ett gränslöst barnhem för upphittade och föräldralösa barn. Trots Fritänkarens mycket begränsade läsekrets vågade vi redan då plädera för ett nobelpris åt Aziz Nesin för hans långt gående humanitära verksamhet och djärva opposition mot islam utom en gränslös litterär produktion, innan det var för sent, men nu är det för sent.

Yasar Kemal lever emellertid vidare, Turkiets mest översatta författare, som trots att han är kurd först förra året äntligen började våga ta öppet parti för kurderna mot turkarnas utrotningskrig mot detta folk. Hans böcker karakteriseras av en stark primitivitet med ofta brutala våldsinslag men samtidigt ett underbart frihetspathos. Hans bästa böcker är väl "Låt tistlarna brinna" och "De tusen tjurarnas berg". Han är 73 år gammal och alltså sju år yngre än Aziz Nesin, som ännu gästade Göteborgs bokmessa i våras och framträdde i svenska media. Han blev känd i hela världen förra året när fundamentalisterna satte eld på ett hotell för att han bodde där, varvid många oskyldiga omkom men den lille gamle

mannen lyckades klättra ut levande. Nu finns han alltså inte bland oss mer, men kanske man äntligen kan börja se fram emot att någon gång få se hans böcker på svenska.

del 5 : *Grekland.*

Det var förbryllande svårt att lämna Konstantinopel denna gången. Jag hade blivit mera fäst vid staden än någonsin tidigare, och min vistelse hade ytterligare förgyllts genom mina goda vänner Lee från New York, som arbetade som lärare i Ruse, Bulgarien, och Hugo från Sydafrika, en typisk kraftfull men sympatisk boer, som hade mycket intressant att berätta om den nya Mandela-eran.

Ofrånkomligt drabbades man även av fasan av att ställas inför det moderna industrialiserade Grekland, där nästan ingenting av det gamla eviga Grekland längre fanns kvar, särskilt inte i Thessaloniki.

Ändå hade jag även där en positiv överraskning. Den stora väntsalen i stationen, där jag hade haft en så oförglömlig natt 1989 bland idel luffare, zigenare och internationella resenärer på glid eller på avvägar, och som sedan dess varit stängd för ombyggnad, var nu åter öppen. Men den hade ombyggts till ett ortodoxt kapell. Där satt en kör och övade, och dess akustik var som i en kyrka. Man hör inte mycket grekisk ortodox kyrkomusik i världen, men här i denna före detta stationsväntsal ombyggd till kyrka var den enbart till sin fördel.

I Athen trivdes man bättre än någonsin som vanligt, men ändå förstod jag plötsligt varför doktor Sandy ändå föredrog Konstantinopel. Grekerna är positiva och konstruktiva men alltid distanta: det är svårt att komma nära en grek och omöjligt att veta var man har honom, och han kan vara mycket svår att ha att göra med genom hans nonchalans, aggressivitet eller hårda yta. Lika svåra som grekerna är att komma nära är turkarna lätta, och de kan vara hur mjuka som helst, vana vid myndigheters förödmjukelser som de alltid fått vara. Turkiet är ett oerhört spännande land genom de nästan obegränsade utvecklingsmöjligheter som där ännu finns, och ett resultat av mitt femte besök i Konstantinopel var framtida planer på en helt och hållet turkisk resa.

Turkiet är även billigare, och det är lättare att där vistas inkognito, något som passar doktor Sandy. Det politiska läget där är rafflande och tidvis explosivt, varför det är en idealisk tummelplats för folk med smak för spioneri och politiska intriger.

I Athen stötte jag helt oväntat på min gamle vän från 1990, som då varit kypare på min stamrestaurang "Aerides" vid Odos Markou Aureliou. När jag 1991 återkom hade restaurangen blivit svindyr, och min vän kyparen var försvunnen.

Nu återsåg jag honom efter mer än fyra år. Han berättade att han avskedats från "Aerides", men i stället var han nu ägare till "Nefeli" vid Pan-gatan, det ställe i Plaka som definitivt har den bästa musiken. Jag kände igen honom innan han kände igen mig, men när han väl gjorde det var återseendet desto hjärtligare, och han bjöd mig på ett generöst glas ouzo.

En underbar dagsutflykt företogs till Kalavrita i hjärtat av Peloponnesos. Man reser med tåg till Diakofto ganska nära Patras, och där tar man ett mindre lokaltåg upp i bergen. Detta lokaltåg består av två vagnar, och järnvägen är smalspårig. Den stiger brant till 700 meter på 36 kilometer och slingrar sig fram genom fantastiska klyftor och raviner med en ständigt forsande flod som den zick-zackar över. Kalavrita är sedan ett litet pittoreskt samhälle med god mat och glada vänliga människor med vita

berg i bakgrunden. Det var förvånansvärt att se så många berg täckta av snö i Grekland den femte april. Det liknade mera Norge och Lofoten än Peloponnesos.

Mitt enda bekymmer i Grekland blev som vanligt ekonomin. Efter att ha levt på under 50 kronor om dagen i Rumänien, Bulgarien och Turkiet kostade livet i Athen mer än 200 kronor om dagen. Hur mycket man än trivdes förblödde man samtidigt ekonomiskt, och detta kunde inte pågå i hur många dagar som helst, hur ogärna man än ville lämna Grekland. Man vill gärna leva så att man unnar sig allt vad man vill ha, men om ens ekonomi är begränsad måste man tyvärr förvägra sig en hel del av vad man vill ha, och detta är särskilt smärtsamt i ett land som Grekland. Denna gång hade exempelvis nästan alla mynttelefonautomater bortrationaliserats i Athen och ersatts med telefonkortautomater, medan de få mynttelefonautomater som fanns kvar vanligen tog ens mynt och behöll dem utan att fungera. Ett telefonkort kostade mer än 1000 drakmer, och att köpa ett sådant för bara ett eller två samtal är tyvärr betänkligt om man redan annars möter ekonomiska problem i Grekland. Turkiet är då mer än hälften så billigt och har dessutom en skenande inflation, medan den grekiska drakman håller värdet medan priserna ändå stiger - tacka EU för det. Jag hade alltså svårt för att ens kunna ringa mina vänner utanför Athen. Först den sista kvällen fick jag veta att man även kunde ringa från tobaksaffärer, men då var min tid redan utrunnen, och jag måste avresa följande morgon.

Dessa vänner utanför Athen har jag nu inte fått träffa sedan 1992, då det alltid har uppstått förhinder när jag passerat Athen. Nu gick det för långt när jag inte ens kunde ringa dem, så nästa gång ska jag vara bättre förberedd och arrangera kommunikationerna helst i förväg.

Tiden i Athen (fyra dagar) användes ytterst väl. När jag efter Kalavrita-dagen äntligen ringde Freddy blev han djupt sårad för att jag passerat två dagar i Athen och ännu inte ringt honom. Två kvällar fick vi till vårt förfogande under idealiska stunder även med hans vänner, hans frus trevliga broder med en utomordentligt vacker fästmö. I Italien skulle jag aldrig kunna tänka mig att gifta mig och slå mig ner, men grekiskorna är det något särskilt med, och där skulle jag i princip inte ha någonting emot det.

Mina favoritställen i Plaka förblev mina favoritställen med "*Proodos*", "*Greek Garden*" som nummer ett, där jag tillbringat åtskilliga härliga stunder bl.a. med doktor Sandy, som var den som introducerade mig i denna idealiska grekiska trädgård, som är billig och anspråkslös och generös med vin, som alltsammans passar mig perfekt. Där satt jag efter luncherna och studerade Homeros och Vergilius och jämförde dem till nackdel för den senare. Homeros' gestalter är alltid blodfulla och personliga och har en hög individuell integritet, vilket helt saknas hos Vergilius med ett enda undantag: drottning Dido av Kartago, en av världslitteraturens mest praktfulla och oförglömliga kvinnor, helt i stil med Euripides' främsta. Men hon är den enda, och det att hon i motsats till alla andra gestalter hos Vergilius (utom möjligen Palinurus) är konsekvent gör att hon i hela Kartagos namn måste begå självmord. Där började den romerska förföljelsen av Kartago, Roms mest vanvettiga utrikespolitiska kapitel, då Rom kunde ha samarbetat med Kartago men i stället valde en konfrontationspolitik, vars slutresultat var den rättsvidriga förstörelsen av Kartago, ett parallellfall till Troja, Dresden och Hiroshima.

Athen är och förblir hela Europas innersta demokratiska hjärta. Homeros' och Euripides' andar dominerar fortfarande hela världen därifrån med sina innerliga humana och demokratiska tendenser. Hektor och Odysseus kunde bara ha varit greker, och deras passioner, så långt före Alexander den Store och Jesus Kristus, är fortfarande den enda ursprungliga och helt stabila grunden för det

mänskliga Europa. Homeros var definitivt mera human än Jesus enligt Mattheus' hävdvunna äldsta evangelium.

Emellertid måste jag få avsluta detta grekiska kapitel med doktor Sandy, då hans sista avslöjanden gällde Grekland. Trots allt var han nu optimistisk beträffande Turkiets handledning i rätt kurs, "om vi bara kunde få dem att sluta med att slakta kurder och förstöra deras land. De har alltid varit förtrampade av turkarna, och när de till slut sade ifrån försvarade turkarna sitt förtrampande av dem med att inleda krig mot dem. Men med grekisk och cypriotisk hjälp är nu ändå den sjunkande trasiga skutan under bogsering och på rätt bog.

Men ett värre jobb väntar oss. Operation Storstädning är på gång. Det är dags att på allvar ta i tu med drogproblemet i västvärlden. Alla människor måste lära sig att alla slags droger, hur spännande och upplyftande de än är, bara är destruktiva, från tobak till alla "*smart drugs*" i apoteket. Om de ej förstör minnet förstör de nerverna, eller blodet, eller cellerna, eller förståndet, eller något annat. Egentligen hör alkohol till samma kategori, men vin och ädlare drycker är det i alla fall en uråldrig kultur i. Droger kan och bör bara användas som medicin och då bara i strängt kontrollerad utsträckning. Allt missbruk, och även av alkohol, måste till varje pris motarbetas av alla ansvariga människor."

"Vad har gjort dig så engagerad i denna 'Operation Storstädning'?"

"När Thessaloniki, den rena vackra staden, blev ett centrum för herointrafik gick det för långt. Det är en ren personlig krigsförklaring mot mig. Även jag har mina gränser. Somliga övertramp tål jag bara inte."

Han blev riktigt upprörd, och när hans ansikte blev rött av helig vrede övertygades jag av att han både menade allvar och dessutom var förmögen till att krossa allt narkotikamissbruk i hela världen ensam om det behövdes. Någon hade trampat in djupt på någon av hans ömmaste punkter i hjärtat med att värva narkomaner och kurirer i Thessaloniki. Jag kom att tänka på att det var därifrån som en stor del av omvälvningarna i Östeuropa 1989 hade styrts. Fanns där något samband? Jag frågade inte doktor Sandy närmare om saken, då det nu gällde att få hans ansikte att blossa mindre, men saken torde utgöra ett intressant forskningsområde för framtiden.

del 6.

Efter alla Balkans små plottriga länder var som vanligt Italien som en överväldigande kontinent av intryck. Det är omöjligt att återge allt vad man nu upplevde i Italien. I stället skall jag försöka hålla mig till de intryck jag fick av människor.

Kerstin är kanske min närmaste själsfrände i Italien, och när man besöker henne kommer man inte bara rakt in i allt det bästa som var det gamla Rom, den gamle Catos och även Ciceros vingårdsidyller, Horatius och Vergilius pastorala harmoni ut mot Tusculum, Soracte, Palestrina och Colonna; utan dessutom kommer man genast ut i den stora vida universella världen av kunskap och forskning, av filosofi och kreativitet, samt det oerhört bestickande och viktiga ämnet danandet av framtiden. Ty vad Kerstin mest sysslar med ensam i sitt stora hus med en idealisk trädgård som förser henne med allt vad hon behöver nästan året om, är just studier i skapandet av framtiden.

Hennes skola är "den arkaniska skolan" som också går under benämningen "den nya eran". Dess lärdomssäten är belägna i London, Genève, New York, Tokyo och Darjeeling, och dess målsättning är att fungera som terminal för alla religioners självklara uppgående i en enda, med Kristus och Buddha

som centralgestalter, med reinkarnation som en antagen självklarhet, och med även den viktiga föresatsen att "redigera" religionerna, så att allt värdefullt i samtliga bevaras och utvecklas medan all vidskepelse, missförstånd och oegentligheter avstås ifrån. Den "arkaniska skolan" är alltså ingen ny religion utan bara allt det konstruktiva ur alla de gamla i förening med varandra. Utbildningen i denna skola tar 14 år i anspråk, och Kerstin har hittills hållit på i fem.

En viktig del i dessa studier är teorin om människans sju temperament. De vanliga fyra temperamenten är ju sangvinism, melankoli, koleriskhet och flegma, men den arkaniska skolans sju temperament handlar inte om yttre uttryck utan om inre förmågor och kvalifikationer. De sju temperamenten kartlägger vad en människa egentligen är funtad för.

Här är en kort översikt över de sju temperamenten, som jag under en intensiv eftermiddag i Borghesiana hann översätta från italienska till svenska:

1. Vilja-makt. Positiva egenskaper: mod, moståndskraft, viljestyrka, oräddhet, beslutsamhet, rättskänsla, vidsynthet och förmåga att lösa omfattande problem.

Negativa: ambition, arrogans, stolthet, vrede, envishet, dominans, isolationistisk egoism och kapacitet att ta till våld.

Dygd att sträva till: ömhet, ödmjukhet, medlidande, tolerans, takt, tålmod.

2. Kärlek-vishet. Positiva egenskaper: lugn, tålmod, förstånd, tolerans, takt, förmåga att samarbeta, kärlek till studier, konstruktivitet, trohet, intelligens, känslighet, generositet, medlidande.

Negativa: likgiltighet, obeslutsamhet, lättja, viljelöshet, oförmåga till att vara ensam, överkänslighet och rädsla.

Dygd att sträva efter: aktivitet, energi, entusiasm och karaktärsfasthet.

3. Tankeaktivitet. Positiva egenskaper: vidsyn, omdöme, rationalism, klarhet, kvickhet, flexibilitet, förmåga att urskilja det essentiella, mångsidighet, saklighet, sinnesjämvikt, förmåga att resonera, att finna nöje i att tänka och filosofera, smak för ordet, förmåga att övertyga, oförmögenhet till våld eller till vrede.

Negativa: oordning, ytlighet, distraktion, oärlighet, nyfikenhet, slughet, opportunism, beräkning, hyckleri, dubbelhet och koncentrationssvårigheter.

Dygd att sträva efter: noggrannhet, koncentration, förmåga att förverkliga, ordning och hängivenhet.

4. Harmoni gentemot konflikter. Detta är svårt att översätta och klargöra men är något i stil med "motsatsernas förening", ex. att leva i det förgångna och ändå vara entusiastisk för det nya, att beundra renhet och samtidigt vara liderlig, både snarhet till vrede och fallenhet för olympiskt lugn, att eftersträva andliga värden och hålla styvt på formerna, etc. Positiva egenskaper: hängivenhet, starka känslor, intuition, humor, opartiskhet, kärlek för det harmoniska och sköna, kärlek för djur och natur.

Negativa: egocentricitet, extravagans, sensualism, oförmåga att anstränga sig, brist på offervilja, brist på moral, nyckfullhet.

Dygd att sträva efter: renhet, självständighet, moralisk och mental jämvikt.

5. Konkret kunskap. Positiva egenskaper: exakthet, ärlighet in i minsta detalj, sanningsfullhet, punktlighet, förmåga att genomföra, observans, klarsyn, sinne för vad som är rätt och omöjlighet att kompromissa därmed, oberoende.

Negativa: pedanteri, mental statiskhet, exklusivitet, skepticism, oförmåga att fatta det ej konkreta, förakt för konst och poesi, okänslighet, fördomar och kritiska attityder.

Dygd att sträva efter: intuition, förståelse, respekt, fantasi och uppskattning av andra.

6. Hängivenhet och idealism. Positiva egenskaper: hängivenhet, idealism, mysticism, offervilja, trohet, entusiasm, ömhet, kärlek, askes, medlidande, innerlighet, hjälpsamhet, respekt och pålitlighet.

Negativa: fanatism, partiskhet, kortsynthet, svartsjuka, impulsivitet, raseri, fördomsfullhet, behov av att stödja sig på andra, självbedrägeri, fallenhet för förhastade slutsatser, misstänksamhet, ensidighet.

Dygd att sträva efter: oegennyttig kärlek och altruism, öppenhet för idéer, distans och att inte ta saker personligt.

7. Ordning och ritual. Positiva egenskaper: koncentrationsförmåga på det rent konkreta, förmåga att manipulera med fysiska energier, ordning, organisations-förmåga, sinne för detaljer, ekonomiskt sinne, produktivitet, beständighet, artighet, självsäkerhet, praktiskt och tekniskt sinne, tolkningsförmåga, arbetskapacitet.

Negativa: formalism, bigotteri, högfärd, materialism, vidskeplighet, bacillskräck och överdrivet intresse för det fenomenala.

Dygd att förvärva: mottaglighet för nya idéer och intryck, förverkligandet av det enhetliga, tillämpningsförmåga, variationsförmåga och improvisation.

Vidare har enligt den arkaniska skolan människan fem komponenter. Enligt den katolska kyrkan består människan av bara kropp och själ, men enligt den arkaniska skolan består människan av: a) kropp, b) känsloliv, c) sinnesvärld, d) personlighet, och e) själ. Var och en av dessa fem komponenter influeras och domineras av något av de sju temperamenten. Således är exempelvis jag troligen till kropp och själ dominerad av det första, i känslolivet dominerad av det tredje, i personligheten färgad av det fjärde och i sinnesvärlden lutande åt det sjunde. Jag ber Kerstin överse med eventuella bristfälligheter i min översättning, tolkning och förkortning av de sju temperamenten, men jag har inte ens börjat skolan ännu.

del 7.

Tyvär bjöd Rom även på resans första bakslag och besvikelser. Den första dåliga nyheten kom från mina vänner Oscar och Teresa, gifta sedan 13 år, barnlösa. De berättade att min vän Nino i Palermo, som redan i höstas bjudit mig till en ny påsk i Sicilien, plötsligt hade rest bort utan att meddela vart. Jag fick bekräftelse på detta när jag själv ringde till Palermo. Nino gjorde bekantskap med min far redan under 80-talet, och de blev mycket goda vänner. Även min mor upplevde Nino enbart positivt under hennes enda besök med min far på Sicilien. Nino förenar i sig alla de bästa egenskaperna hos en sicilianare: generositet, fantasi, öppenhet, snabb fattningsförmåga och en oerhörd medmänsklighet. Han har alltid utgjort min fasta klippa i Palermo. Att han nu hade rest bort innebar en smärre jordbävning och omkullkastade alla mina sicilianska planer. Att resa till Sicilien utan att träffa Nino var en otänkbarhet.

Samtidigt beskars därmed även mina besök i Rom från två till ett, vilket också nödvändiggjorde att mina vänbesök beskars från fem till två. Familjen Bordonaro fick vänta till en annan gång, Annie Ekland, som jag lovat hälsa på men som bodde i utkanten av Rom långt i söder i E.U.R. måste jag därmed också göra besviken, liksom min gamle vän Franco, som jag inte ens hade telefon till. Även Oscar och Teresa fick jag bara två dryga timmar tillsammans med.

Oscar är en utomordentlig torrball och på sitt sätt en italienare av den värsta sorten, "*pieno di se*", full av sig själv, intelligent men dryg, krasst realistisk och förvånansvärt inskränkt och fördomsfull. Han håller knappast på att utvecklas utan snarare tvärtom. Varför han tycker om mig har jag aldrig kunnat förstå då vi nästan är varandras motsatser. Han ser bra ut men är tämligen nyanslös, tråkig och platt.

Troligen är han ganska frustrerad av sitt äktenskap. Hans underbara spanska fru Teresa är ständigt på resande fot som konstjournalist, och när hon är bortrest meddelar hon sig aldrig med sin man. Hon är mjuk och intuitiv och mycket exotisk, och det enda som jag får ut av deras sällskap får jag ut av henne.

De höll som bäst på med att lära sig dansa, som "Ginger och Fred", troligen för att försöka bättra på sitt bristfälliga äktenskap. Därför hade de mycket litet tid till övers för mig. Vi åt en glass, drack te på en engelsk krog, promenerade litet och besökte kyrkan med Caravaggios båda målningar "Petri korsfästelse" och "Pauli omvändelse", av vilka den första är den mest oförglömliga, perfekt i sin nästan veristiska realism. Caravaggio var den siste store renässansmålaren, och hans dramatiska realism har aldrig överträffats på duk.

Det var allt om Oscar och Teresa. På vägen hem till dem i buss visade de mig vilken hållplats jag skulle stiga av vid för att därifrån kunna gå till stationen. Man fick det intrycket att de bara ville bli av med mig, då dansen för dem för ögonblicket var viktigare än hela världen. De bad mig att nästa gång jag kom till Rom meddela dem en vecka i förväg exakt när jag skulle komma, vilket ju är en omöjlighet med mitt sätt att resa, där allt alltid bara är improvisation. Om andra då kräver som villkor för att träffa mig att jag ska precisera ankomst och avfärd så långt i förväg som möjligt kan jag bara tolka det som att de inte vill träffa mig. En realistisk resenär måste ständigt vara beredd på plötsliga och drastiska kullkastanden av alla planer, som t.ex. av Ninos plötsliga flykt från Palermo till en destination okänd för alla, och man kan aldrig kräva av en resenär att han en vecka i förväg ska veta exakt var han är följande vecka, om han inte är stationär på sin resa, vilket jag aldrig kan vara.

Den andra svåra motgången inträffade på tåget. En konduktör som undersökte min biljett fastställde att den inte var giltig i Italien. Därmed måste jag betala inte bara biljett för alla mina återstående etapper i Italien utan även en straffavgift. Konduktören menade att Inter Rail +26 inte har varit giltigt i Italien sedan två år tillbaka, och visserligen hade han rätt, men sedan dess har under två rundresor alla italienska konduktörer låtit mig resa på biljetten och till och med hälsat mig välkommen (särskilt i de södra delarna) och nästan gjort honnör för mig. Naturligtvis var det oundvikligt att jag förr eller senare skulle råka ut för en pedant, och detta inträffade alltså nu i tåget från Rom till Genua, ett nattåg med bara sittplats.

Därmed är Inter Rail +26-biljetten reducerad till ett frivilligt ekonomiskt gatlopp för innehavaren, om han reser längre bort än till Ungern. Belgien, Schweiz, Frankrike, Italien, Spanien, Portugal och Marocko är stängda för honom, reser han till Rumänien måste han betala visum (35 DM för transit) liksom i Bulgarien (55 DM för transitvisum giltigt för högst 30 timmar), vilka länder är enda vägen för honom till Grekland, då Serbien är stängt tills vidare på grund av krig. Det är också enda vägen för honom till Turkiet, där han kan bli mördad av kurder eller bomber på grund av kurdiskt folk mord och inbördeskrig, om han reser över till den asiatiska delen av landet. Däremot är han välkommen att använda biljetten på färjan från Grekland till Brindisi, men om han då utnyttjar detta och kommer till Italien gratis och glad i hägen måste han sedan alltid betala fullt pris i hela Italien.

del 8.

Desto bättre blev jag mottagen i Genua. Beatrice tog emot fastän hennes hem och situation var i djup kris. Hennes hembiträde hade slutat vid månadsskiftet, och då hon vid sina 87 år är helt beroende av ett sådant hade hon fått skaffa sig ett provisoriskt sådant, som inte kunde någonting, en liten stackare från Ecuador. Den förra, Lucy, som alltid haft det bra hos Beatrice, hade träffat en karlslok, en riktig äventyrare, och kommit på avvägar.

Icke desto mindre har jag aldrig blivit bättre mottagen i mitt liv. Ett vackrare förhållande mellan mor och son har jag aldrig sett än mellan Beatrice och hennes son Pier Giulio, nu 64 år gammal. Han är läkare och har arbetat ihjäl sig under hela sitt liv, vilket man ser på honom. Hans ansiktsfärg är inte naturlig, mera gråblå än mänsklig, hans hår är alldeles vitt, och han måste alltid använda mycket starka glasögon. Ändå är han vänligheten själv med ett mycket vackert och hjärtligt leende ständigt i beredskap, och tillsammans med modern är han ljuvligheten själv. (Hon blev änka när Pier Giulio var nyfödd, och hon gifte om sig först när Pier Giulio var fullvuxen.) Liksom sin florentinska mor är han djupt kultiverad, och han har skrivit talrika böcker och artiklar inom läkarvetenskapens område. Han vägrar att pensionera sig så länge han orkar arbeta.

Hans fru var däremot något av en komedienne. Hennes områden var konst och psykologi, och hon var lärare till yrket, men beträffande ämnet Genua var hon rena encyklopedin. Hon visste allt om sin stad sedan dess grundläggning, och hon tröttnade aldrig på att berätta. Hon hade mostrar och fastrar och onklar spridda över hela staden, alla i pittoreska eller luxuösa villor, och hon tog mig med till ett antal av dem på besök. Hennes bror bodde med sin familj i en villa vid havet mellan Nervi och Portofino. Hon visade även Portofino för mig där Italiens rikaste män, bl.a. Berlusconi, har sina sommarvillor gömda i klyftorna och sina yachter i den exklusiva hamnen; och en annan moster bodde i en villa mitt i en park på en kulle mitt inne i staden, som om man i Göteborg skulle ha en villa mitt i Vasaparken eller i Stockholm mitt i Tegnérslunden. När vi besökte en gammal kyrka mitt i den äldsta delen av staden med bara de trängsta tänkbara gränder insisterade hon på att köra ända fram med bil. (Beatrice var då med.) Nu är ju framkomligheten där bland gamla 800-talsgränder inte den bästa, och i Genua lutar dessutom de flesta gator i nästan 45 graders vinkel. Vanligen kom Graziella, som hon heter, fram med sin bil genom gränderna men kunde sedan inte vända tillbaka. Hon kunde alltså bara liksom leta sig fram tills gränden tog slut inför en trappa eller gård eller 360-graders kurva och sedan backa för att söka sig fram längs en annan väg. På detta sätt gjorde hon de flesta gränder osäkra i det gamla Genua. Det var dessutom skärtorsdag, och tusentals människor, mest gamla käringar, var på väg i klump till eller från gudstjänster och svor ve och förbannelse över Graziella och hennes bil, som hänsynslöst backade in och ut genom världens trängsta gränder, som käringarna tydligen menade sig ha monopol på att få tränga sig igenom utan gemena sabotage i form av oformliga bilar.

Deras son Beppi är ännu ett oskrivet kapitel. För närvarande är han en vimsig odåga som inte klarar av universitetet då han helst ägnar sig åt att spela synth och sjunga på nattkrogar och göra kassetinspelningar av egna rocklåtar på italienska. De låter förvånansvärt bra för att vara rockmusik men är samtidigt både skrattretande och patetiska. Han är inget direkt svart får ännu, och föräldrarna hoppas ännu att det kan bli något av honom.

Den stora personligheten i familjen är dock Beatrice med sin utomordentliga florentinska bakgrund. Bara efter mina två korta och intensiva dagar hos henne kunde jag märka hur hon redan haft

inflytande på mitt språk. Hon fick mig att upptäcka glädjen i det italienska språket och vilka utomordentliga uttrycks-möjligheter detta språk har, som i viss mån rentav överträffar engelskans. Den italienska litteraturen är full av pärlor och djupt underskattad både utomlands och hemma, i motsats till den franska, som är överskattad överallt, och den svenska, som är överskattad hemma (i jämförelse med den italienska).

Karakteristiskt för Beatrice var också hennes sätt att köra ut mig. Det att hon inte kunde erbjuda mig just den höga standard som hon själv ville ha och var van vid, beträffande service och mat, gjorde henne olycklig och att hon skämdes inför mig. Jag hade själv planerat att inte stanna längre än två nätter, så när hon själv föreslog samma sak passade det utmärkt, men hon hade gärna velat ha mig längre. Bara hennes självkritik och det att hon inte kunde presentera den höga livskvalitet som var hennes rätta florentinska element gjorde att hon måste be mig lämna tidigare än hon själv ville. På så sätt lyckades hon ändå ge mig just något av sin rätta florentinska livskvalitet, och för det var jag djupt tacksam.

Även Ligurien har sina pittoreska egenheter. Till påsken exempelvis pryds alla gravar med festliga färggranna blommor och kransar, som för att smycka döden till en fest. Redan på skärtorsdagen ser man alla kyrkor fulla med blomsterprydnader och människor ivriga med att dela ut buketter och komma med famnen full av blommor till varje grav, som om alla världens bröllop skulle firas på nytt. I Ligurien har man också den originella sedvänjan att smycka husen med fresker utvändigt. I stället för prålig arkitektur med krusiduller och reliefer, pelare och pilastrar, målas dessa utsmyckningar utvändigt på husen så skickligt och realistiskt, att de ofta ser helt verkliga ut.

I Verona väntade dock inget påskfirande med gravblomster, kyrklighet och seriöst ståhej. I stället samlades hela familjen, elva personer, i mina släktingars lilla hus uppe bland bergen, där vi påskdagen intog en festmåltid i ett värdshus med bara lantlig spis, husets vin och andra äkta varor. Det var kanske hela resans höjdpunkt. Kulmen av detta presenterades kanske av Paolo, min kusin, när han med stor humor inför alla intervjuade mig angående min sociala ställning, min befrielse från militärtjänst p.g.a. plattfötter, min uteblivna betalning av TV-licensen och annat sådant. Italienare kan ju inte bli kloka på det svenska skönstaxeringssystemet, i synnerhet när detta används mot inkomsttagare av mindre än 10,000 kronor om året, men på något sätt kunde Paolo ändå moraliskt acceptera mitt utanförskap i samhället, i synnerhet i beaktande av att jag ju mest arbetat som seriös musiker i en tid där den enda etablerade och lönsamma musiken var infernaliskt oväsen kallat rockmusik. Befrielse från militärtjänst p.g.a. plattfötter kunde även accepteras som fait accompli, i synnerhet i beaktande av att Kalle Anka råkade ut för samma sak och det i Amerika, världens mest militanta nation. Däremot kunde den obetalda TV-licensen inte accepteras, fastän min TV var från 1972, fastän man måste sätta på den en kvart innan programmet börjar, fastän den inte har något ljud, och fastän jag inte är någon TV-tittare utom på gamla klassiska filmer, som visas ack alltför sällan. Allt kunde man förlåta mig utom detta. Man menade att hela min skönstaxeringshistoria och mitt undvikande av militärtjänst p.g.a. plattfötter var alltför italienska historier för att kunna kritiseras medan det här med obetald TV-licens var något synnerligen allvarligt.

Ur väderlekssynpunkt var påsken i Italien ganska besynnerlig. På långfredagen snöade det kraftigt även längst söderut i Italien, och påven ledde långfredagens korsvägsandakt i Colosseum inför hela världens TV-kameror i oupphörligt ösregn. Påskdagen var sedan som en omvänd hand. Plötsligt var det sommar med klar himmel och temperaturer uppåt 25 grader. Ännu min sista dag i Verona var det 23 grader varmt i skymningen.

Olika TV-filmer visades på det kända påsktemat. Nicholas Rays film från 1961 "Konungarnas konung" visade en ung och grann macho-Jesus med idel sköna ynglingar som lärjungar med helt felfria tänder, där varje leende var som en gnistrande bländande pepsodent-reklam. Till och med Pontius Pilatus såg alldeles ovanligt ung och grann ut. Kort sagt, Hollywoodiseringen av Jesussagan var inte helt övertygande.

Den bästa Jesusfilmen som gjorts hittills är väl Zeffirellis långa och väl genomtänkta och genomarbetade version med bara världens bästa skådespelare i alla huvudroller. Men Zeffirelli är främst, liksom Visconti, en operaregissör, och tolkningen av Jesus gester och scener och utfall är väl i Zeffirellis version litet väl instuderade och teatraliska. Utan tvekan hade Jesus varit just sådan om han levt i Italien, men nu levde han faktiskt i Israel.

Som den mest övertygande av alla Jesusfilmer framstår trots allt även alla den filmens svagheter Pasolinis svartvita "Evangelium enligt Matteus", oöverträffad både i övertygande realism och kraft och chockerande verkan. Pasolinis Jesus var väl litet väl hård och nästan omänsklig men ändå kanske den som kommit närmast sanningen.

I Italien frossar man i påsken och dess mysterier, och man kan aldrig få nog av religiösa fenomen och nya underverk, vilket den blodgråtande madonnan i Civitavecchia visar. Italien är de facto fullt av underverk i en måtto som kanske bara Indien och Tibet överträffar, men England kommer också ganska nära. Franciskanermunken Padre Pio levde de facto i 50 år efter sin stigmatisering och bibehöll de genomborrande såren i sina händer hela tiden till sin död vid 82 års ålder utan att någonsin ha brutit mot sina munklöften av kyskhet, lydnad och fattigdom. Ingen har kunnat förklara hans stigmatisering eller hans säregna förmåga att faktiskt kunna bota sjuka och förutsäga framtiden - han förutsade redan 1945, när han träffade Karol Wojtyła, att denne skulle bli påve, vilket då föreföll helt omöjligt.

Sådant är bara att respektera, och om man inte kan förstå det är det bara att låta det vara. Man måste inte gå in i det själv, och vill man inte är det bara att hålla sig utanför. Kungligheter har sina slott, och svin har sina stior. Ingen utom dessa kungligheter och svin behöver besöka deras slott eller stior.

del 9 : avslutning.

Det blev dags för hemresa efter fem intensiva dagar i Verona under främst hemliga diskussioner om familjeangelägenheter, så att som vanligt mina "normala" vänner i Verona försumrades totalt. Emellertid är min italienska familj såpass intressant och givande, att det är värt att försumma vad som helst för dem. De omfattar en alltid med en öppen kärlek utan reservationer, och vår intima kontakt går tillbaka till 30-talet, när min far för första gången besökte sina kusiner i Verona. Han blev då sin kvinnliga kusins första stora kärlek, och deras förhållande, som varade i hela hans liv, var som mellan bror och syster. Hon har samma stora blåa ögon som han och samma försynta ekonomiska konstruktivitet, som antagligen först efter hennes bortgång kommer att visa sig i sin fulla dager och outhärlighet, som blev fallet efter min far. Hennes båda barn är nu mina närmaste kusiner i Verona, mitt förhållande till båda är det bästa tänkbara, och nu gäller det att se till att samma goda förhållande även fortsätter i följande generation.

Kvar av resan återstod ett besök i Venedig och Wien. Till Venedig hade jag trots allt lyckats mobilisera en av mina sicilianska kontakter, och vi hade en ytterst spännande middag på mitt stamställe "*Spaccanapoli*" (mitt framför mitt gamla stamställe "*Il Gazebo*"). Venedig var sig likt men påfallande dominerat av japanska och tyskspråkiga turister. Det gav ett besynnerligt intryck att höra gondolsång och dragspel från kanalerna som alltid visade sig komma från gondoler till brädden fyllda av sammanpackade japaner.

Med min sicilianska kontakt diskuterade vi mest världens ekonomiska situation med fallande valutor i Amerika, England, Sverige, Grekland och mest av allt Italien. I Italien är ju den politiska och ekonomiska situationen alltid en kronisk storm i ett teglas, och få i Italien bryr sig om det. Även mina politiskt mest engagerade vänner ämnade i valet på söndag rösta blankt. Vår diskussion kom mig att meddela doktor Sandys nya initiativ i Thessaloniki, och min vän presenterade då sin syn på saken:

"Han har faktiskt utsikt att lyckas. Drogkulten i västerlandet har överlevt sig själv, och den har under de senaste åren bara framstått som mer och mer barock och absurd, särskilt i samband med den

ekonomiska krisen i Mexico, som bara beror på drogmaffiornas urholkande av staten genom korruption. Världen har inte längre råd med den vansinniga lyx som drogkulten innebär. Det är verkligen dags nu att den avlägsnas som den maligna tumör på hela mänskligheten som den är." (Orden kunde ha varit doktor Sandys.) "Den etablerades i västerlandet från öst som ett led i psykologisk krigföring i det kalla kriget, men situationen har drastiskt förändrats efter 1989. Västvärlden hade råd med en drogkult fram till 1989, men för varje år sedan dess har denna drogkult visat sig mer och mer undgänglig. Den fyller ingen politisk funktion längre. Och när man belyser vilka oerhörda kapitalresurser som finns uppbundna i narkotikatrafikfinansieringen och ställer detta mot världens ekonomiska turbulenser idag ser man direkt vad dessa turbulenser beror på. Pengarna har gått åt till narkotika. Men de finns kvar, de är väl förvaltade, och det är bara att sätta dem i omlopp i konstruktiv riktning igen. En nyckelposition därvidlag har Sicilien. Maffiorna där kontrollerar större delen av västvärldens narkotikatrafik, och om dessa skulle släppa denna trafik och låta dess ekonomiska resurser i stället komma Italien till del skulle Italien genast bli det rikaste landet i Europa. Doktor Sandys initiativ är taget i exakt rätt ögonblick, och han kommer att bli förvånad över vilket medhåll han kommer att få kanske överallt. Bara två områden kommer att bli svåra att knäcka: rockmusiken, vars flesta artister är beroende av narkotika, och den muslimska världen, som fortfarande ser narkotikaexport till västerlandet som en politisk nödvändighet. Vad eventuellt Kinas roll kan vara i detta vet jag inte."

(Hans utlåtanden översatte jag för doktor Sandys räkning till engelska och skickade dem till honom, vilket han sedermera var mycket glad för. Red.anm.jan.96.)

Så långt Venedig. Jag tog nattåget till Wien och sammanträffade där med min kusin och hennes familj under lika hjärtliga förhållanden som vanligt. Under dagen gjorde jag emellertid en rundtur i Wiens centrum och kom då för första gången i kontakt med Wiens tiggare. Dessa har knappast förekommit tidigare och förekommer enbart i Wiens centrum, där de gör goda förtjänster. De skiljer sig från vanliga tiggare då de i allmänhet inte ser ut att lida någon nöd. Jag blev antastad av en sådan inne i själva Stefansdomen. Denna tiggare var en ung dam av påfallande skönhet, väl klädd och sminkad, och hon körde en barnvagn med ett lika välmående och välklätt litet barn. Jag såg själv betydligt slarvigare och tårdare ut än hon, men inne i själva Stefansdomen tiggde hon om pengar till mat och gav sig inte på tio minuter. Till slut förlorade hon tålmodet och sade: "Ja eller nej!" När jag då sade nej gick hon uppretad därifrån, som om hon var förargad över att ha spillt tid på en dålig affär och det fanns andra bättre kunder som väntade.

Fenomenet var emellertid påfallande och vittnar om en viss ekonomisk nöd bakom de strikta fasaderna av världens starkaste valutor. Liknande historier hörs från Tyskland. Min speciella tiggerska inne i Stefansdomen talade en utmärkt tyska och engelska fastän hon troligen kom från Rumänien, men det fanns även hur många inhemska tiggare som helst, och alla var inte lika välbeställda.

Apropå det följer här några ekonomiska tips. Den bästa tax-free-butiken i kanske hela Europa är den i Patras inför färjorna. Jag har aldrig upplevt någon bättre någonstans vad beträffar både sortimentet och priserna. Den brukade själv förr göra reklam för sig med sloganen "*the smartest buys in Europe*", och den har åtminstone under de senaste fyra åren lyckats hålla sin oförlikneliga nivå helt stabil.

Däremot finns de försåtligaste av alla Europas valutaväxelkontor även just både i Patras och i Brindisi. Man skall aldrig växla till drakmer på den italienska sidan eller till lire på den grekiska. Det

gäller att ta ett grekiskt fartyg (där bara drakmer gäller) från Grekland och ett italienskt (vice versa) från Italien. Annars tvingas man växla ombord, och det förlorar man mest på av alla alternativen.

(Detta har sedan dess förbättrats, så att man numera åtminstone på somliga fartyg kan använda båda valutor. *Red.anm.jan.96.*)

Rumänsk, bulgarisk och turkisk valuta är inte växlingsbar utanför dessa länder utom i mycket stora belopp - (det finns turkiska miljonsedlar - c:a 200 kr,) och nästan den enda möjligheten att göra detta är i Wien. Venedig är ett annat ställe med många fällor, och det finns bara ett ställe där man kan växla valuta utan större risk, och det är i järnvägsstationen. Alla andra ställen skor sig hänsynslöst på turisternas dumhet. I Wien gäller den motsatta regeln - kommissionen på järnvägsstationen är hutlös medan det säkraste kanske är att växla i sedelväxlingsautomater utanför bankerna, mest i centrum. Det är onödigt och dumt att förlora pengar bara på att växla dem, och huvudregeln är: växla aldrig till någon valuta utom i själva det land där den skall användas.

Nå, hur gick det då med resans huvudsyfte? Fann jag våren någonstans? Det snöade ju hela vägen ner till Plovdiv i Bulgarien, och i Turkiet var våren ännu mycket försiktig. Först i Athen första veckan i april märktes våren tydligt, om dock Peloponnesos berg ännu var snötäckta. Men sedan följde våren faktiskt med mig. Den var med mig i Rom och Genua, och även i Verona förekom temperaturer på 20-25 grader även vid solnedgången. I Wien började våren vid min ankomst, enligt flera vittnesmål, men till Berlin hade den ännu inte hunnit. Vilken överraskning då att Danmark prunkade i våryra! Resan hade lyckats! Och jag kunde med gott samvete konstatera att jag faktiskt hade lyckats med uppsåtet att hembära våren från Grekland och Italien ända hem till Danmark och till det efter en alltför lång och prövande vinter plötsligt soldränkta Sverige den 21 april 1995 efter 25 dagars framgångsrikt vårdande av våren.

Slut på resan.

Optimistresan

(med GSS till Prag, sommaren '95 - en underbar komedi.)

del 1.

Denna resa kom som en överraskning. Den var absolut inte planerad. Vid en tillställning med GSS (inte Göteborgs Seglarsällskap utan Göteborgs Skrivarsällskap) dök denna möjlighet upp i slutet av april, och godtrogen som man var tecknade man sitt namn på en intresseanmälningslista utan bindande förpliktelser, utan onda aningar och fullkomligt naivt. Hur det nu var blev det 17 deltagare i resan av vilka en händelsevis blev undertecknad.

Det var ju naturligtvis fullständigt dåraktigt att resa söderut mitt i sommaren, men denna resa på tio dagar var billig, och inkvarteringen skulle vara god, ungefär som på Cypern, med egna hotellägenheter strax intill staden med kylskåp på rummet och gränslös frukost, plus flera teaterbesök, kulturjippon och möten med berömda tjeckiska kulturpersonligheter, exempelvis enligt vissa önsketänkanden presidenten, som ju var poet och pjäsförfattare och som alltså borde ha goda förbindelser med GSS.

Nu blev det inte riktigt så. Resan till Prag skedde i buss 20 timmar nonstop med middag på båten omkring midnatt och lunch på en bensinmack någonstans i Berlintrakten under 15 minuter. På bussen kunde man dricka kaffe för tre kronor, men kvaliteten på kaffet var enligt priset. Visste man inte att det skulle vara kaffe hade man spottat ut det i brist på identifierbar smak.

Hotellet låg 9 km utanför staden i ett grått betongförstadsområde, som senare vid jämförelse med andra förstäder skulle visa sig vara det närmaste ren slum man kunde komma i Prag. Det var ett hotell för pendlare, dvs. gäster som kom till staden bara för att arbeta fem dagar i veckan, ha någonstans att sova och fara hem till lantbyarna till helgerna. Rummen hade Kafka-artade slussmekanismer, dvs. varje rum var tvåbäddsrum, till varje rum fanns det bara en nyckel, två rum var alltid ihop och hade en gemensam ingång med lås och extra nyckel, och till rumskorridorerna var det en ingång med lås som endast portieren kunde öppna. Man kan föreställa sig de praktiska problemen. Det var liksom bäddat för strul så ordentligt, att undvikandet av strul helt enkelt var omöjligt.

Dock hade hotellet en bar som hette "Barbar". Det var ett litet rum med små bord med vita dukar, ungefär som besättningsmässen på en lastbåt eller ett sämre klassens pensionats tarfliga frukostrum, och där kunde man faktiskt beställa och intaga drinkar, kaffe och juice men ingen mat.

Om alltså de praktiska omständigheterna var de simplaste och torftigaste tänkbara var dock sällskapet det bästa tänkbara, både unga entusiaster och gamla krutgummor, erfarna levnadskonstvetraner och äventyrslystna pionjärer, alla positiva och glada och utan att någon spottade i glaset. Sällskapets otroligt höga standard var så överraskande att resan måste bli oförglömlig och särpräglad bara därför. Det var liksom klart från början och oundvikligt att undvikandet av enbart glada stunder i detta sällskap helt enkelt var omöjligt.

En annan attraktion i Prag, som delvis blev avgörande för min medverkan, var att doktor Sandy signalerat att han skulle vara där en god del av sommaren. Nu blev det inte en god del av sommaren, ty våra första dagar i Prag var så glödgheta och tryckande, att doktor Sandy redan till söndagen beslöt att plötsligt förflytta sig till Warszawa, men vi fick åtminstone en hel dag ändå tillsammans. Vad han då hade att avslöja om sitt nya stora projekt var mera kontroversiellt än lustigt och kanske mera en eventuell seger genom döden än någon klar seger för livet, men jag såg ändå fram emot mitt möte med honom med spänning, vilken ej alltför lindrigt hade visat sig vara befogad.

del 2.

Doktor Sandy förde mig omkring både till de mest idealiska turistställen och riktigt ruffiga gamla typiska Pragställen från den gamla eran och hjälpte mig dessutom återfinna mina egna gamla stamställen. Vi hade en präktig lunch på Club Lavka vid floden precis vid sidan av Karlsbron på västra stranden, ett otroligt ställe genom sin enorma variationsrikedom med både terrasrestaurang, trädgårdsrestaurang, diverse barer och nattklubbar och med Smetana själv krönande det hela som bronsstaty tankfullt blickande ut över Moldau. Ett helt annat ställe var restaurang Arkadia där vi åt middag, ett gammalt sjaskigt ställe med full middag för 39 tjeckiska kronor, där det bara satt tjecker av den gamla sorten, som om 1989 bara hade varit en vindpust precis som 1968. För att komma till detta ställe måste man gå in i en lång mörk gång, där det längst inne fanns en hiss med bara en enkel hissdörr. Denna hiss förde upp i tredje våningen, där det bredde ut sig den mest vräkiga tänkbara restaurang med plyschsoffor och väldiga barlokaler samt en terrass i parisisk stil. Prag har ju en sorts släktkänsla med

Paris, dess finaste gata är boulevarden Pariszka, och när någonting skall göras fint i Prag skall det erinra om Paris. Så långt var allt gott och väl i vår idealiska samvaro på detta gammal-tjeckiska ställe där allt luktade 50-tal; men vad doktor Sandy hade att berätta var inte lika lustigt. Han hade ett mycket svårt fall att framlägga.

"The case I have to deal with is very tricky and controversial. You can't imagine."

Och på fullt allvar presenterade han för mig nödvändigheten av en totalliberalisering av all narkotika.

"This is against my own nature, but it is the only possible way out. You can't avoid it by resisting it. You have to deal with it closely and go through it."

Han grundade sitt argument på att huvudlockelsen med all narkotika var att den är förbjuden och därför så spännande. Så länge droger förblir förbjudna kommer de att förbli lockande och spännande. Enda sättet att beröva alla världens droger deras attraktion är att avkriminalisera dem, beröva dem deras aura av förbjuden hemlighetsfullhet, ta bort deras spänning med att göra dem lättillgängliga och helt enkelt avromantisera dem och göra dem så prosaiska och förödande banala som de egentligen är.

"I am very well aware that almost no doctor could agree with me on this. Too many patients would kill themselves. So what. Let them kill themselves if they are foolish enough not to appreciate life. The world won't miss them. If somebody really wants to kill himself there is no qualified doctor in the world who is capable of stopping him. Let them all kill themselves. That will help curing the epidemic, and that will be only warning examples to others."

Denna ytligt sett cyniska slutsats var dock inte det värsta av problemet. Doktor Sandy hade verkligen gått på djupet sedan senast och lärt känna sin fiende.

"Do you think this is easy for me, to state such a solution? My worst enemies are not all normal impeccable doctors who refuse to allow any drug liberalism. The cleverest drug dealer brains know very well that a liberalisation of drugs would imperil the whole market, which happens to be the most prolific business in the world. They are my worst enemies, and if they really knew me they would instantly dispose of me in the same mysterious way as some people disposed of your great Olof Palme: most brutally with total impertinence och cynicism and with no clues to the crime. They would even make my body disappear without a trace, because they know how, and that is worth doing if the victim isn't prominent."

Han presenterade alltså där inför mig mellan fyra ögon motivet och metoden till hur han skulle kunna mördas, och han betecknade de värsta gangstrarna inom den turkiska regeringen, kurdutrotarna, som menlösa barn i jämförelse med hjärnorna bakom den internationella drogratiken. *"So if I suddenly die in Turkey seemingly by Turks or Kurds, don't believe in appearances. Turks may desire to kill me, but the mafia brains will surely try to kill me if they find me."*

Helt lamslagen inför hans argument kunde jag inte förbli. Min stora invändning mot alltsammans var fiaskot i Zürich, där den politik han förespråkade faktiskt hade tillämpats och misslyckats totalt: i stället för att missbrukarna hade förbrukats och tröttnat hade de trivts och multiplicerat sig. *"That experiment was very interesting and especially why it failed."* Han menade att rika intakta länder som Schweiz och Sverige mycket väl kunde ha råd med att bekämpa narkotikan konventionellt och att sådana länder med välbevakade gränser också hade resurser och praktisk möjlighet att hålla sig själva tämligen drogfria. Sitt legaliseringsprogram trodde han mest på för stora oöverskådliga länders del, som Amerika, Tyskland, Frankrike, England, Italien, Spanien och även drogmässigt lättillgängliga

länder som Grekland, Marocko, Thailand m.fl. där det var direkt idiotiskt att kriminalisera narkotikainnehav.

Summan av vårt samtal var dock att jag kände en betydande oro för min gamle doktor, denne lille åldrande man, som till sättet och personligheten påminde mycket om vår kände vän Sven Evander i Göteborg, och som nu i sina vidlyftiga engagemang i Turkiet för kurdernas sak och i det globala narkotikaproblemet, som han betecknade som "*the greatest evil in history*" på grund av dess profitörer, nu i mina ögon hotade att ta sig vatten över huvudet. Desto angelägnare blir det för mig att hålla stadigare kontakt med honom framöver.

Det var så hett i Prag i dessa dagar att doktor Sandy redan följande dag beslöt att förflytta sig till Warszawa, varför vår första dag tillsammans i Prag även blev den enda.

Vi tar inte ställning till doktor Sandys ytterst kontroversiella lösning till problemet. Det finns bara ett politiskt parti i Europa som nästan skulle vara överens med doktor Sandy, nämligen "D66" i Holland, som dock bara vill legalisera lättare droger. Fritänkarens hållning i frågan är att låta utvecklingen och framtiden avgöra, med reservation för möjligheten att doktor Sandys lösning kan visa sig ha varit den enda effektiva.

Emellertid finns det även en annan bov i dramat, som följande insändare tydligt visar:

"Många förfasar sig över ungdomsbrottsligheten. Man hör dagligen via massmedia om knivslagsmål, drogmissbruk, osv., och vuxna förfasar sig.

Så gör även jag, en medelålders mamma, men när man verkligen lyssnar till rocklåtarnas amerikanska eller engelska texter kan man bli mörkrädd. Budskapet i många house/ravelångmixar är att man finner lyckan i droger som kokain och ecstasy och hur man av misstag sedan (påverkad av dessa lyckodroger) mördar människor som man hatar.

Efteråt när folk ligger blödande på gatan ser man att man på grund av drogdimman haft ihjäl fel person. Många house/ravelåtar detaljbeskriver stämningen i städer som Amsterdam och fattigkvarteren i New York och London, och hur man lycklig svävar fram i dunket från suggestiva rytmer alltmedan drogerna får en att lämna den trista verkligheten.

Musiken får en att tänka bisarra, psykopatiska tankar, och allt hat man har inom sig lossnar när man kört kniven i någon. Hur står det egentligen till med censuren? Finns det över huvud taget vuxna människor som avlyssnar texterna? Man talar så ofta om film- och videovåld, men jag tror musiken påverkar ungdomarna ännu mer då många av dem lever dygnet runt med dessa sjuka budskap dunkande i huvudet."

sign. "*Scorpio - 46*".

Insändaren tangerar hypotesen att rocklåtar genom videorullar eller ravepartyn kan fungera som ett slag av hjärntvätt, som faktiskt kan "programmera" ungdomar till både drogmissbruk och våldshandlingar gärna i förening med varandra. Faktum är att väldigt många, som tvingas höra musik som de inte vill höra på kaféer, på restauranger, i varuhus eller andra offentliga ställen, ofta upplever denna musik, som vanligen då är öronbedövande rockmusik, som ren hjärntvätt, som det är omöjligt att skydda sig mot, då man kan blunda för syner man inte vill se men inte sluta sina öron för vad man inte vill höra.

Vidare är det häpnadsväckande att musik av detta slag, d.ä. hårdrock och dylikt, som alla kunniga musiker uppfattar som direkt barbarisk, gives extremt mycket utrymme i massmedia, särskilt dagspressen, - exempelvis handlar i regel Göteborgs-Postens Avenybilaga varje veckoslut nästan enbart om barbarisk musik som sålunda främjas med alla ekonomiska och massmediala medel, medan man får skatta sig lycklig om man någon enda dag i veckan i dagspressen hittar någon pytteliten notis om riktig musik, exempelvis nyinspelningar av Mendelssohns stråkkvartetter eller senaste nytt om Sir George Solti, världens största och äldsta dirigent, som fortfarande arbetar hårt fastän han är över åttio.

del 3 : *Teater i Prag*

Vi bevistade två teaterföreställningar, "Legender om det gamla Prag" på Svarta Teatern och "Cirkus" på den berömda Laterna Magica. Båda föreställningarna var pantomimteater kompletterad med film, på Laterna Magica rentav Cinerama. Kombinationen är en fullständig fullträff konstnärligt och har oöverskådliga utvecklingsmöjligheter, i synnerhet om det som här dessutom förenas med balett och extraordinära fantasieffekter. Dock är det för mycket sagt att denna pantomimteater med film är teaterkonstens räddning och framtidens teater. Pantomimen kan aldrig ersätta dialogdramat hur suveräna bild- och ljudeffekter pantomimen än kompletteras med. Detta är ett fantastiskt språng framåt för pantomimteatern men betyder ingenting för dramats utveckling.

Dessa båda föreställningar var sins emellan mycket olika trots den likartade formen. "Legender om det gamla Prag" begagnade Ahasverusgestalten för att åskådliggöra ett kaleidoskop över Prags historia med tyngdpunkt på det mystiska och sagolika, där hjärtpunkten utgjordes av det judiska Prag med betagande musikillustrationer. Svarta Teatern har fått sitt namn genom sin uppfinning av helt svartklädda scenarbetare som i mörkret kan göra vad som helst på scenen utan att de märks. Det finns sammanlagt sju "svarta teatrar" i Prag av vilka denna var den ursprungliga.

Laterna Magicas föreställning var då både mera virtuos och mera lättsam. Bitvis nådde föreställningen svindlande konstnärliga höjder genom sin Fellini-inspirerade karakterisering av huvudrollerna: två clownar, en ljuv primadonna (gestaltad som Botticellis "Venus uppstigande ur havet") och en demonisk cirkusdirektör; men man saknade Svarta Teaterns djupare tyngd och mystik, då denna Cirkus-föreställning var tämligen ytlig och lättsam och nästan som en matiné och barnföreställning. Svarta Teatern förmedlade Prags magi och själ på ett genomgripande sätt medan Laterna Magicas föreställning mest bara var en ytterst kvalificerad underhållning.

Den "riktiga" teaterns framtid och utveckling har ifrågasatts, och många menar att den rentav är döende och utkonkurrerad av film och TV. Emellertid har ingen faktor varit så betydelsefull för teaterkonstens nedgång som alla dess misslyckade experiment med att finna nya vägar och former i avantgardistisk och modernistisk riktning. Ett grekiskt eller Shakespearedrama kan aldrig göras rättvisa i modernistiska omtolkningar. Klassiska dramer kräver den dekor och de tidsenliga kostymer som deras historiska handling nödvändiggör för den rätta effektens skull, och detta är och förblir den klassiska teaterkonsten, som i första hand beror av det talade ordet. Menligt för denna teaterkonst är försludring av språket, strykning i texterna, pietetslös scenografi och framför allt slarvig diktning. Vad som däremot kan utveckla och hjälpa denna teaterkonst vidare är ljudeffekter och, som i Prags Svarta Teatrar och Laterna Magica, filmeffekter, varigenom den klassiska teatern faktiskt kan tillföras en

extra dimension, så att filmen, i stället för att konkurrera ut teatern, blir ett medel för att framhäva teaterns avgörande fördelar som scenisk konst framför alla andra.

En nackdel dock med en sådan teknokratisering av teatern är sådana föreställningars tilltagande sårbarhet. På *Laterna Magica* gick filmen av i början på föreställningen, varför föreställningen avbröts för ett långt uppehåll och sedan måste tas om från början. En föreställning som blir helt beroende av tekniska hjälpmedel måste tyvärr bli desto mer sårbar för oförutsedda omständigheter ju mer tekniska hjälpmedel den är belastad med. Om den har både ljudband, film och ljussättning finns där tre faktorer som när som helst kan gå sönder, medan den mänskliga faktorn, den enda svaga biten i en riktig teaterföreställning, är betydligt mindre sårbar än tekniska sådana, då mänskliga brister kan suffleras bort, men ingen sufflör biter på en trasig maskin som inte vill samarbeta.

del 4 : *Det judiska Prag*

Det har sagts att Prag var judiskt redan innan tjeckerna kom dit. Prag har alltid förknippats med judendomen kanske mera intimt än någon annan europeisk stad, - de enda konkurrenterna skulle vara Amsterdam och Antwerpen. Judarna i Prag kunde nå en procenthalt av befolkningen på över 10%, och ibland kallade judarna över hela världen Prag för "Israels moder". Ändå har judendomen ingalunda skonats i Prag mer än någon annanstans.

De judiska kapitlen i Prag är många och fördelade under mycket olika historiska epoker, från Prags storhetstid under medeltiden fram till det Kafkas Prag som tyskarna självdestruktivt förstörde genom deportation av hela den judiska befolkningen till Theresienstadt och Auschwitz. Det är viktigt att komma ihåg att det judiska Prag alltid var tyskt. Kafka skrev på tyska, och utom judarna i Prag var ännu 1850 så mycket som 40% av stadens befolkning tyskatalande. De sista spåren av Prags tyska historia, från Habsburgs kejsare på 1500-talet till nationalismens genombrott efter 1850, totalförstördes av Hitler och nazisterna.

Av alla judiska kapitel i Prag är det dock särskilt ett som alltid förblir oförgämligt fascinerande, och det är senrenässansens Prag under Rudolf II, som dog 1612. Denne exotiske furste hade en jude till finansminister, Mordekai Maisl, och han umgicks med stadens judiska överrabbin, den legendariska rabbi Löw, på mycket intim fot och faktiskt mest bakom lyckta dörrar för att inhämta rabbinens råd och undervisning i hemliga ting som Kabbalariter och alkemi. Det var även Rudolf II

som öppenhjärtligt tog hand om Giordano Bruno under dennes tid i Prag (1588), och i samband med dessa skumma personers gästspel i Prag får man inte glömma, att det även var här som doktor Faust (1480-1539) till stor del var verksam.

Rabbi Löws gestalt är dock den som mest tornar upp sig över seklerna i Prag som hjärtpunkt för alla dess judiska legender och sagor. Den mest namnkunniga av dessa är berättelsen om Golem, som på 1920-talet gjordes till en oförglömlig stumfilm. Golem gjordes av lera och ingavs liv av rabbi Löw som en sorts Frankensteins monster men mera sympatiskt. Golem var en superstark hjälpreda som hämtade vatten, sågade ved och utförde annat tråkigt fysiskt dagsverke. Men han spelade samtidigt rollen av en sorts skyddsängel för judarna i Prag även om det gick på tok ibland, när Golems övernaturliga krafter missbrukades. Till slut var det säkrast att skrota honom, som en robot som löpt amok en gång för mycket.

Kvar idag av det judiska Prag finns bara några gamla synagogor, rådhuset och begravningsplatsen. Hela den judiska stadsdelen Josefov sanerades omkring sekelskiftet, och tvärs genom hela området drogs Prags vackraste gata, Pariszka, som en boulevard importerad direkt från Paris. Ändå förblir stämningen kvar i staden av det evigt judiska Prag, och det beror mest på den fantastiska gravgården.

Inom ett litet område stort som en rosenträdgård ligger 12,000 judar begravda från nästan hela detta millennium. Då området var så litet måste samma gravytor användas om och om igen, så att det ligger tolv varv med lik i den backiga skogen av gravstenar, som står så tätt, att de ofta lutar sig mot varandra. Gravgården förlänar därmed den exakta stämningen av hur det var med trängseln i ett judiskt ghetto. Något *Lebensraum* kunde det aldrig bli tal om. Judarna i Prag utsattes för ständiga likvideringar under olika epoker, men de tätt sammanträngda gravstenarna med sina inskrifter lever kvar med sitt eget oförytterliga liv och är så levande i sin tysta vittnesbörd som om de med säkerhet skulle överleva hela mänskligheten med sin innerliga judiska melankoli.

Pogromerna har till och med fortsatt efter det andra världskriget. Till följd av sexdagarskriget 1967, när Israel besegrade alla sina grannar, beslöt den dåvarande tjeckoslovakiska regeringen (efter 1968) att utplåna alla judiska namn från en synagoga, som ingraverats där som minne av deras deportation till Auschwitz under andra världskriget. Efter 1989 har man börjat om från början igen med återingraveringen av alla dessa namn, ett minutiöst precisionsarbete som kräver år av möda och finansiering.

del 5 : *GSS osäkrar Prag*

Det var ju liksom bäddat från början för komplikationer i GSS:s vistelse i Prag. Hotellet var ju rena Kafkainteriören med dubbla slussar till både korridorer och dubbla sovrum med bara en nyckel. Inte bara hotellet var ytterst väl organiserat med sin Bar Barbar som lördag kväll stängde klockan 22 på grund av oförutsedda bestämmelser, med sina slussanordningar till korridorerna som bara personalen kunde öppna, och med sina intrikata rumsanordningar som gjorde att man i ett visst tillstånd inte längre kunde ta sig in på sitt rum utan att bryta sig in från gårdssidan, vilket var lätt gjort då det bara var att kliva in genom fönstret direkt från trädgården; utan även reseprogrammet var ytterst väl organiserat. Särskilt kom den väl övertänkta precisionsorganisationen till kritan vid tillfällen då det krävdes improvisation. Ett sådant tillfälle var när hela GSS (17 personer) hade varit på studiebesök vid

en ölfabrik ute på vischan någonstans, väl kamouflerad i grönskan ungefär som ett experimentellt koncentrationsläger, där alla besökare trakterats frikostigt på mer än vad de orkade dricka, vilket tillfälle ingen varit dum nog att inte utnyttja till övermaximerade gränser, med den påföljd att busschauffören på vägen tillbaka vägrade släppa av sällskapet i centrala Prag. De sjutton ölundersökarna släpptes i stället av i Florens, som en busstation hette, varifrån de fick bege sig vart de ville på egen hand. På något sätt lyckades de villa in sig till centrala Prag, men sedan var det slut på den perfekta organisationen.

Saken var den att det regnade, och just vid detta tillfälle hade det organiserats gruppfotografering på Vaclavplatsen. Samtidigt var betydande minoriteter i gruppen mer hågade att finna något ätbart matställe än att bli fotograferade i hållregn, enär de var tämligen hungriga, då hela dagen gått åt till att inspektera ölframställning utan annan förtäring än bara öl, och det redan var sent på eftermiddagen. Att under rådande omständigheter organisera en professionell gruppfotografering i hållande regn erbjöd vissa svårforcerade svårigheter, då ständigt mindre grupper inom gruppen inte infann sig, enär de strävade åt olika håll mot olika matställen och främst undan regnet. Hur gruppbilderna sedan blev förtäljer inte historien, men de torde ha blivit tämligen söliga, solkiga och nedblötade med hängande hårtestar över ansiktena som fordrade att vridas ur....

Sedan gällde det att finna en för tillfället lämplig restaurang. Bara för att komma under tak (- vid Vaclavplatsen finns det nästan bara uteserveringar.) föreslog någon att man skulle anlita en billig förträfflig restaurang nere i tunnelbanestationen, vilket förslag mottogs med acklamation - vad som helst för att komma bort från regnet! Det visade sig dock bara att den förträffliga efterlängttade restaurangen inte fanns i just den tunnelbanestationen. Eller visserligen fanns den säkert där, men även Prags tunnelbanestationer har sina högt utvecklade Kafkasystem med utstuderat tillkrånglade labyrinter, så när något söks där hittas det inte. Restaurangen fanns säkert där förvisso, det var alla säkra på, men i en annan ända och nedgång eller uppgång, som inte direkt var tillgänglig, då det fanns så många som alla var så avlägsna från varandra. Så det var bara att gå upp i regnet igen, vilket hela gruppen tappert gjorde.

Vad som sedan följde var en oändlig vandringsfärd i ösregnet på jakt efter restauranger i Prag som inte var uteserveringar, varvid sådana unika etablisseman just då inte stod någonstans att finna. Till slut hittades ett idealiskt ställe med tacknämliga priser, som dock visade sig bara ha sallad på menyn. Under denna ack så heroiska men tröstlösa vandring glesnade leden på ett anmärkningsvärt sätt, då ingen fattade vart fler och fler tog vägen. De bara försvann. Måttet rågades när stommen av gruppen slutligen fann sig tillbaka på exakt samma ställe var den utgått ifrån efter den blöta och pinsamt minnesvärda gruppfotograferingen.

Av de mindre upplösta grupperna hamnade slutligen en inne på en ölbar där det åtminstone fanns mera öl. En annan hamnade inne på ett sjapp där det spelades öronbedövande rockmusik medan televisionerna samtidigt visade "*Dallas*" utan ljud. Vart de övriga tog vägen förtäljer inte historien, men vill det sig riktigt illa går väl somliga förlorade GSS-medlemmar kvar där i ösregnet allt ännu och letar efter andra förlorade GSS-medlemmar eller efter förlorade billiga restauranger nere i Kafka-tunnelbanans outgrundliga labyrintmysterier utan ände....

(Optimistresan förväntas fortsätta i Budapest nästa år.)

Krisresan

(10 avsnitt, hösten 1995.)

Denna höstresa började som sig bör med flygande fanor och klingande spel med full entusiasm på flykt undan det annalkande höstrusket i Sverige i dödsdömd men hoppfull strävan efter att förlänga sommaren med att jaga solen mot söder förbi Köpenhamn, över Östersjön förbi Berlin och ner mot Prag, som passerades i full fart men dock så att man kunde vinka till Letnany, den sagolika förstaden där det till och med fanns en restaurang utom den berömda och oförglömliga baren Barbar, som ju blev den oförgängliga födelseorten för den sedermera så berömda och livaktiga Letnany-gruppen, liksom Betlehem av misstag blev det för Jesusbarnet, dvs. en grotta med krubba utanför. Med Letnany-gruppens väl i åtanke inspekterades sedan Budapest, vart ju Letnany-gruppen genast tog initiativet till att förordna en resa för GSS under 1996 någon gång. Café Mozart visade sig hålla rätt mått och standard fortfarande med rätt Sacher-tårta, gott kaffe och rätt musik till skäligt låga priser, men dessutom inspekterades restaurang New York vid Erszebet Körüt (Elisabeth-bulevarden), ett sagolikt ställe som hämtat ur "Tusen och en natt" med även god mat, gott kaffe och skäligt låga priser. En omistlig och påtaglig godbit för ärrade Letnany-veteraner och hela GSS-gruppen!

Budapest är större och generösare än Prag, där finns vidare vyer och mer att upptäcka, maten är bättre med utomordentlig specialisering på bakverksområdet, och stämningen är mer positiv och lider inte av några Kafkakomplex. Vad vi ännu inte har inspekterat är tunnelbanan, men den lär fungera.

Vi lyckades i somras osäkra hela Prag och är nu inriktade mot Budapest. Vad hindrar att vi sedan osäkrar Bukarest? Eller Belgrad, som ju lär vara ganska osäkert redan? Eller ännu bättre – Sarajevo.

Det är något visst med Bukarest och Rumänien. Mycket påminner mentalitets-mässigt om det älskvärda Ungern, men Rumänien är fattigare och öppnare och i viss mån ännu genuinare. Att

upptäcka landet ordentligt med genomgripande utforskningar av hela dess genom-pittoreska väsen vore väl värt att göra och skulle till och med klart löna sig över hövan, då det är ett stort land som rymmer mycket, ungefär som Polen men ej lika förstört av andra världskriget, om dock kraftigt fördärvat av Ceaucescu, men det var lyckligtvis mycket han inte kom åt att fördärva.

Så om vi gör Bukarest med GSS efter Budapest och eventuellt Belgrad och Sarajevo ligger det sedan nära till hands att satsa på Sofia, en tyvärr genom modernisering ganska genomförstörd huvudstad i dock ett fantastiskt land av pittoreska idyller och undersköna landskap med en utomordentlig kust vid Svarta Havet, så varför inte? Det är inte ett stort land heller. Och sedan är det bara ett stenkast till Konstantinopel-Istanbul, där GSS verkligen skulle kunna leva ut och frossa ordentligt, om dock dess väldiga harem numera för säkerhets skull är stängt för besökare.

En incident från Bukarest måste berättas innan vi lämnar Rumänien bakom oss. Från Budapest hade jag intressant franskt resällskap i form av ett ungt par, som aldrig hade rest till Istanbul eller Sofia förut. Man fick alltså ta hand om dem, och i ruschen från tåget klockan 6 på morgonen glömde jag kvar en bok på hyllan i kupén, James Frazers "Den gyllene grenen", en tjock bok med vackra pärmar på svenska. Detta upptäckte jag först efter att vi kommit in på stationen och skulle skaffa oss platsbiljetter åt fransmännen för Sofiatåget om en stund, varpå jag omedelbart ilade tillbaka till vårt tåg och fann det plomberat. I min vagn satt det ett original som vägrade släppa in mig då han var strängt upptagen med någonting. En liten tiggarpojke försökte hjälpa mig komma in utan att lyckas, vilket jag lyckades själv med ett antal vagnar längre bort. Efter att ha trevat mig genom hela tåget kom jag fram till min vagn och kupé, men boken var borta. Det återstod bara att vända sig till originalet som låst in sig i vagnen, en kupéstädare, som mycket allvarligt satt och studerade min stora bok på svenska, som om han begrep sig på den. Jag lyckades göra mig förstådd och återfick boken, men tiggaringen, som inte hjälpt mig in i tåget, blev jag sedan aldrig av med förrän jag köpte mig fri. 100 lei (knappt 50 öre) gjorde honom salig för resten av dagen, verkade det som.

Bulgarisk dramatik

Denna var ganska förödande. Genom tur med tågbytena kom jag fram till Sofia ett halvt dygn för tidigt, på kvällen i stället för följande morgon, vilket gav mig den underbara möjligheten att få avnjuta en hel ortodox kvällsgudstjänst med en full kör (icke berusad utan fulltalig i alla stämmor med expertdirigent) i denna en av världens akustiskt intressantaste kyrkor, nämligen Alexander Nevskij. Jag har en grammofoninspelning därifrån, men inte ens den bästa skivinspelning motsvarar mer än en tiondel av upplevelsen i verkligheten. Kyrkan har ett universum av rymd, och kören har en fantastisk förmåga att fylla hela kyrkan med sin klang, som om det var hundra körsångare i fördubblad stereo från kyrkans olika hörn och inte bara ett trettiotal från en trång liten hylla.

Dramatiken tilldrog sig följande dag på berget Vitosha. Detta är ett av Bulgariens högsta berg på 2300 meter och tornar upp sig över Sofia som Etna över Catania. Det går en linbana upp nästan hela vägen till toppen, då där finns betydande vintersport-anläggningar. Min goda vän Diana hade för söndagen, som var min födelsedag, planerat ett besök hos hennes bästa väninna Liliana i en stor villa ute på landet med praktfull trädgård, men tyvärr var hennes bil ur funktion, och hon kunde inte få skjuts med någon annan. I stället bestämde vi oss då för en utflykt upp på Vitosha fastän vädret inte var det bästa och fastän mitt tåg skulle gå 21.00. Dianas förslag var att vi skulle ta linbanan upp och sedan vandra ner, vilken promenad skulle ta två timmar. Detta passade mig, och vi kom lyckligt upp

till ett helt annat mera vintrigt klimat med kall blåst och nästan storm än nere på jorden, där det ännu var sommar. Lugnt inledde vi den vackra promenaden ner efter en kopp kaffe, men efter en timmes promenad måste Diana konstatera att vi hade gått fel, när vägen vi följt började vända uppför i stället för att fortsätta nedför. Klockan var då 17.30, alla liftar och linbanor hade för länge sedan upphört att gå, det ryckte an mot kväll, och vi såg ingen annan kvar uppe på berget. Jag föreslog då för Diana att vi skulle ta en genväg nedför och följa en stig som löpte rakt under linbanan. Den var brant men lätt att följa. Hon trodde på idén, men vi hade redan förlorat alltför mycket tid. Jag måste lämna hennes hus 20.00 för att hinna med tåget, vi var halvvägs upp för Bulgariens högsta berg flera mil utanför staden, och det började skymma. Dessutom kunde Diana inte hålla samma tempo som jag, fastän jag bara hade sandaler utan strumpor och bar allt bagage. Vi kom alltmer ifrån varandra, och till slut måste jag stanna och vinka upp till henne att jag ämnade fortsätta rakt nedför ensam och hoppades att hon, som inte hade lika skyndsamt, kunde finna en bekvämare väg och buss.

Vägen utför blev ett våldsamt äventyr. Sammanlagt ramlade jag fem gånger och smorde ner mig med gyttja totalt. Min ena sandal blev skadad så att pliggarna gick igenom sulan och stack in i foten, varvid jag tillfälligt måste välja en bekvämare väg och kom fullständigt vilse. Värst var det när jag måste följa en ko-stig och fullkomligt begravnade fötterna och sandalerna i gyttjan, som jag sedan måste tvätta rena i en bäck.

Väl nere gick det inga bussar mer, utan det var bara att promenera två mil in till staden och hoppas på en vänlig lift. Denna visade sig och körde mig till den sydöstra utkanten av staden, varifrån jag fick ta en buss in till centrum. Jag kom hem till Dianas hus exakt klockan 20.00 och kunde precis hinna med att samla ihop mitt bagage och bege mig; men jag glömde kvar tandborsten, mitt tandborstglas och min Vademeccum-flaska. Lyckligtvis var hennes dotter hemma, så hon kunde släppa in mig., förmedla mina budskap och säga adjö till mig. Till henne kunde jag också avlämna den vattenmelon som Diana köpt och som jag burit på under hela Vitosha-utflykten. Jag hoppades den var oskadad.

När man reser mycket lär man sig trassla sig ut ur svåra situationer, men denna var en av de värsta och mest påfrestande, och jag har aldrig varit med om en så äventyrlig födelsedag. Berget Vitosha är inte att leka med, och om jag lärde mig något på kuppen så var det en synnerlig respekt för detta berg. Det svåraste var att behöva lämna Diana i bergets våld, men hon är naturmänniska och känner berget, och hon kan reda sig väl i Sofia och Simeonovo med alla dess omgivningar. Hon hade större anledning att bli orolig för mig och min situation än jag för hennes, och sannolikt blev hon lugnad när hon omsider kom hem och fick veta att jag trots allt hunnit med tåget.

Och detta var bara inledningen till krisresan och dess betydligt allvarligare prövningar i Turkiet.

del 2.

Istanbul-Konstantinopel var sig likt med bättre väder än någonsin och underbarare människor än någonsin. Jag hade gott sällskap av mina franska vänner från Bukarest, och även fem andra unga franska män kunde jag visa vägen till mitt värdshus för, där de gärna tog in och trivdes. Så långt var allting gott och väl. Värre var det med doktor Sandy.

Enligt uppgift var han försvunnen någonstans inne i landet, och jag måste resa till Ankara för att få veta mer. Redan tågresan till Ankara var alldeles tillräckligt äventyrlig. Jag blev anmodad av konduktören att stiga av tåget någonstans i Istanbuls yttersta utkanter, då jag inte hade någon

sittplatsbiljett och tåget var fullbokat, fastän ungefär varannan plats var ledig. Det är första gången i mitt liv jag som Inter Rail-resenär blir anmodad att stiga av tåget. Konduktören menade att det kom två senare tåg som jag kunde försöka komma med på. Det var bara att stiga ut i natten och vänta.

Detta var desto mera beklagligt som jag just fått en god vän i en hjärtlig medresenär, Bora från Ankara, som rest i tretton länder och studerat tyska, engelska och japanska (!) i Istanbul. Han kom med den häpnadsväckande tesen att turkiska och japanska var besläktade språk som grammatikaliskt och strukturmässigt stod helt nära varandra. Detta är ett otroligt påstående då ju turkar och japaner är så helt väsensskilda folk, men han var helt övertygad om sin uppfattnings riktighet. Som muslim var han även helt öppen för reinkarnationsmöjligheten, som han fann vara helt logisk. Han var säker på att han under andra världskriget varit en tysk soldat som stupat vid Sankt Petersburg och före dess japan. Som turk hade han råkat bli född i Tyskland.

Hans familj var från Ankara, men hans morfars familj var från Antakya, forntidens Antiokia och då en av världens och kristenhetens största städer. Han blev eld och lågor över att jag rest i trakten (Adana och Tarsus) och rest så långt i Turkiet som till Malatya. Vi blev mycket goda vänner, han var en lång och hjärtlig typ med stor kalufs, och vår förbindelse hade kunnat utvecklas till något betydande, om den inte avbrutits tvärt av konduktören.

Han frågade mig mycket noggrant om vad jag tänkte om Turkiet. Jag fann Turkiet vara ett mycket spännande land då det just nu befann sig i en fas av en betydande och dynamisk utveckling, medan jag samtidigt framhöll att Turkiets kanske svåraste bit var skuggan av det förflutna med århundraden av den grymmaste förtryckarregim under sultanerna, som kulminerat under första världskriget med det råa folkmordet på 1,5 miljoner kristna armenier. Han höll med mig om detta, men vi var båda ense om att Turkiet nu höll på att komma ut ur sig själv, dess folk började komma i kontakt med omvärlden och lära sig andra språk, och att turkarnas intressantaste egenskap var deras förmåga att fatta snabbt och att med lätthet uppsnappa främmande språk. Turken har egentligen ett lysande intellekt, men min vän Bora menade att ett annat stort problem i Turkiet var den enorma skillnaden mellan olika mentaliteter inom landet.

På den hemska järnvägsstationen i Istanbuls yttersta östra utkanter fick jag vänta en timme på nästa tåg, som var ett sovvagnståg som också var fullbokat. Nästa tåg kom klockan ett på natten efter ytterligare en timme. Där fanns det plats, men knappt hade jag somnat så kom konduktören och anvisade mig en annan plats. Knappt hade jag somnat igen så kom han igen och förde mig i tåget genom många vagnar till en plats i första klass, där jag äntligen fick vara i fred. Den konduktören var i alla fall mån om sin utlänning.

Tåget nådde Ankara klockan åtta på morgonen. Jag gick genast och ringde min kontaktman i Ankara (på stationens enda kvarvarande polett-telefon), och han kom genast i sin bil till stationen. Han var inte glad. Vi drack en kopp kaffe tillsammans i stationens behagliga tesalong, varunder han fattade sig kort och berättade det värsta.

Doktor Sandy hade kommit till Istanbul i slutet på augusti och ganska snart fortsatt till Ankara, troligen direkt efter att han ringt mig den 20 augusti. I Ankara hade han träffat mycket folk och även haft en lunch med mannen jag hade framför mig. Han hade meddelat sin avsikt att uppsöka kurderna. Den 27 augusti hade han rest vidare österut. Sedan dess hade ingen hört något mera om honom.

Vad som oroat min kontaktman var att doktor Sandy aldrig nått fram till sina kurder. Han skulle ha träffat en av ledarna vid månadsskiftet, men den lille skotske doktorn hade aldrig nått fram.

Min kontaktman befarade det värsta. Han var inte längre inne i regeringskretsarna, men han kunde Turkiet utantill och visste hur saker och ting går till. "Varje år försvinner mer än 2000 människor i Turkiet spårlöst. Den enda motsvarigheten är hur det gick till i Argentina under militärjuntans dagar. Våra militärer flyger knappast ut över Svarta Havet och dumpar folk i havet, men de har andra metoder, och de är grundliga. Om de vill att ett lik skall försvinna så försvinner det utan spår.

De kan ha haft ett motiv för att röja doktor Sandy ur vägen, men deras motiv måste i så fall ha varit väldigt starkt, då doktor Sandy var brittisk medborgare. Därför tror jag inte på det motivet. Det krävdes ett starkare motiv än turkiska militärens avund mot en utlännings vänskap med kurder, och ett sådant motiv kan bara ha funnits hos drogtrafikanter. Doktor Sandy hann med mycket från det att han inledde sitt enmanskorståg mot narkotikamaffiorna, och bland annat tror jag att den drastiska vålds- och drogförbrukningsminskningen i USA från i våras var ett direkt resultat av hans insatser. Sådant tål inte den professionella drogtrafiken. Där har du det enda troliga tillräckligt starka motivet för att undanröja både doktor Sandy själv och hans lik.

Naturligtvis kan du resa vidare till Van och där uppsöka vår gemensamma armeniske vän, men jag tvivlar på att han vet något mera. Tvärtom vill jag avråda dig från att diskutera doktor Sandy med någon mer i Turkiet eller i Europa. Om fel person får höra att du vill gräva i doktor Sandys fall kan du själv bli satt på vissa farliga svarta listor, och det är ingen betjänt av, allra minst du själv."

Naturligtvis var det svårt att diskutera inne på kaféet, men han körde mig till den nya stora busstationen, och större delen av vår konversation ägde rum i hans bil. Den nya stora busstationen var alldeles härresande, särskilt om man jämförde den med den gamla, en primitiv och ytterst levande bazar till busstation med trivsamma matställen överallt, så att det där var alldeles oemotståndligt att ta en buss vart som helst. Allt var förändrat nu. Busspriserna hade ökat med 400%, och den nya busstationen, en monstruös futuristisk mammutbunker som gjorde till och med bussarna små och förskrämda, tycktes vilja allt för att avskräcka resenärer. Till och med den enda restaurangen var monstruös till storleken, steril och svindyr, varför få satt där och åt.

Till dessa avskräckande förhållanden kom också en olidlig muskelvärk efter äventyret på Vitosha, som gjorde det alldeles olidligt att gå. Sandalpliggarna stack mig fortfarande i foten, och hur skulle jag klara försörjningen under den 150 mil långa resan till Van och sedan tillbaka igen, även om jag fann hotell Van i Van och min armeniske vän? Allt talade emot att jag skulle försöka resa dit.

Det sista min högt uppsatte kontakt i Ankara sade till mig var inte helt tröstlöst. "Det finns en möjlighet att doktor Sandy ännu skulle finnas till. Det finns många hemliga kloster där i östra Turkiet. Eventuellt kan han ha funnit det säkrast att temporärt försvinna från världen för att idka klosterliv som omväxling. Det är inte omöjligt. Men om han lever hör han av sig, och i så fall meddelar vi dig genast."

Han log vänligt, skakade hand med mig, och vi skildes. Jag blev ensam kvar med den monstruösa bussterminalen från Mars och tog första bästa buss till Istanbul.

del 3 : "Fallet doktor Sandy"

Är det då möjligt att doktor Sandy kan ha gått i kloster? Han var minst av allt religiös. Han var en njutningsmänska och materialist med ett mycket djupt mänskligt och humanitärt intresse. Det enda som kunde intressera honom för religion var om den som lamaismen hade intressanta medicinska

sidor. Som läkare var han den bästa jag har känt. Han menade, att varje patient var sin egen bästa läkare, och att varje patient exakt vet rent instinktivt vad som är fel och vad som är bäst för henne. Därför menade han att en läkares viktigaste plikt var att lyssna till sin patient och ta henne på allvar. "Det finns patienter som exakt känner och vet när en medicin som ordineras för henne inte är bra för henne, som om kroppen rent intuitivt reagerade i förväg mot medicinens oförutsedda bieffekter. Det värsta en läkare då kan göra är att ändå insistera på att medicinen injiceras. Vanligen utlöser en sådan medicin då nya symptom och obotliga allergier hos patienten som hon aldrig haft tidigare."

Han tog aldrig betalt av mig för någon av mina många konsultationer, och jag ger honom ensam äran för att ha lotsat mig ut ur min magsårskris 1985-90. Vi träffades första gången i Budapest hösten 1990, (det var samma resa som gav mig bekantskapen med den gamle pianisten René Drouault,) och jag visade mig från början angelägen att inte förlora honom ur sikte. Han brukade sedan regelbundet ringa upp mig efter midnatt när han bytt residens eller vistelseort, vanligen från Budapest, Prag eller Athen. Med åren blev vårt samröre allt intensivare, och våra bästa stunder hade vi alltid i Athen eller på Cypern. Gradvis fick jag också veta mer och mer om hans historia.

Han var inte litterär eller lärd på något sätt, men han hade varit en lovande pionjär i kampen mot Aids 1982 som läkare i Edinburgh, London och Paris. 1983 uppstod den osmakliga prestigestriden på liv och död mellan Luc Montaigner i Paris och Robert Gallo i Amerika, som berörde doktor Sandys läkaretik så illa, att han frivilligt hoppade av en lysande och lovande karriär. Från 1983 var han helt ensam och fri som sin egen och inledde sin nya karriär, som han kallade det, som "människoforskare". Jag fick aldrig veta hans riktiga efternamn, men han mottog alltid mina brev adresserade till "Doktor Sandy". Jag antog att "Sandy" var ett diminutiv av Alexander. Om han hade familj och barn fick jag heller aldrig veta, men det framgick att han hade en förmögen bakgrund. Troligen kom han från en rik familj men utan att denna brydde sig om honom och utan att han lämnade efter sig några egna arvingar, om han nu är borta.

Aidsproblematiken upphörde aldrig att sysselsätta honom, och när han av mig fick veta att Aidsproblemet hade diskuterats på en buddhistisk "konferens" i Darjeeling hösten 1994 insisterade han på att få veta vad som hade sagts. Detta resulterade i att jag gav honom kontakt med Kim, vilket ledde till doktor Sandys häpnadsväckande utlåtande, att "den tibetanska buddhismens medicinska kunnande har svaret till det olösliga problemet Aids". Han ville själv resa till Ladakh för att studera ämnet men hindrades av sjukdom och bekvämlighet och gav upp. Troligen hade det varit bättre för honom att han ändå farit.

I stället engagerade han sig i världens narkotikaproblem och beslöt att gå till storms mot det på egen hand med egna medel med hjälp av bara sina oöverskådliga underjordiska kontakter. Vad han egentligen lyckades åstadkomma får vi troligen aldrig veta, om han nu är borta, men i så fall var det troligen det som krävde hans liv, vilket han själv förutsade när vi träffades för sista gången i Prag i somras.

Det finns hopp om att han kan komma tillbaka, men hur stora oddsen är vet ingen. De är ytterst osäkra, då han var en så ensam och fördold filantrop som han var. Färdiga med honom blir vi emellertid aldrig.

Därmed framstår parallellförsvinnandet Sven Enander som ganska kuriöst. Han var av ungefär samma ålder, samma sorts mänska och till och med liknade doktor Sandy till det yttre om han dock var ödmjukare och mer religiös. Sven reste till Turkiet under vårvintern för att återhämta sin hälsa, och ingen vet sedan något mera om honom. Sven är dock just en sådan mänska som gärna försvinner i

kloster på en tid för att sedan helt oförmodat dyka upp igen. Doktor Sandy var emellertid bättre på att höra av sig och noga med att någon visste var han var. Turkiet är ett väldigt land som det är alltför lätt att försvinna i.

del 4.

Som tröst och avkoppling från det hemska bryderiet med doktor Sandy råkade jag emellertid ut för världens bästa resällskap från Konstantinopel. Den första var en sprudlande trevlig makedonier från Toronto i Canada, som just hade avslutat en genomgripande tur genom hela Mindre Asien med alla de gamla klassiska antika ställena avklarade: Halikarnassos, Efesos, Pergamon, Troja och många andra. I motsats till doktor Sandy hade han bara gott att säga om Troja och sevärigheterna där, främst utgrävningarna av Troja. Han behärskade både makedoniska, grekiska, turkiska och i viss mån bulgariska och var konsthandlare till professionen, som importerade medelhavskonst från alla medelhavets länder men i synnerhet från Grekland för att sälja den i Canada. Som grek-makedonier var han därtill en specialist på ämnet Alexander den Store, som han aldrig tröttnade på att forska vidare i. För närvarande höll han på med en bok av Mary Renault, som vi båda inte helt kunde godkänna, då hon är en feministisk sensuell författarinna (död 1983) som mest bara ägnar sig åt visserligen sensuella och raffinerade spekulationer och gissningar. Han är djupt fascinerad av ämnet Alexander nästan intill fanatism men lyckas aldrig komma honom nära och träffar ofta fel.

Intressantast var dock hans kunskap om den makedoniska situationen. Enligt honom var Makedonien den verkliga krutdurken i f.d. Jugoslavien, då så många olika folk drar åt olika håll i det lilla landet: s.k. makedonier, grek-makedonier, serber, bulgarer, albaner och turkar. Han menade att landet Makedonien var en tom konstruktion och att landet inte hade någon historia att bygga sin existens på. Därför var det extra sårbart som offer för en dragkamp i de fyra väderstreckens olika riktningar: bulgarer i öster, albaner i väster, serber i norr och greker i söder. Särskilt farlig var situationen i beaktande av Turkiets pakt med Albanien: om Kosovo skulle försöka frigöra sig från Serbien och uppgå i Albanien skulle turkarna troligen blanda sig i leken (på Bosniens sida) och dra i gång en balkansk storkonflikt. Han underkände Makedoniens president Grigorov totalt som en okunnig demagog som inte visste vad han gjorde. Vi hade hemskt mycket att tala om hela natten, och han satte mycket högt värde på mina synpunkter och råd särskilt beträffande hans öde att alltid råka ut för farligt dualistiska damer - han var nyskild och inte för första gången. Jag menade att han var en typisk avancerad älskare som krävde utmaningar och som också skulle unna sig dem.

Den andre var en ung napolitanare som visade sig ha studerat vid Tuccis och Marainis orientaliska institut i Neapel och var en blivande sinolog. Han var bortrest 7-8 månader per år och såg just nu fram emot en 6-7 månaders vistelse i Kina. Dimitri från Makedonien lämnade oss i Thessaloniki, varvid jag såg min chans, då jag aldrig upplevat Neapel ordentligt. Jo då, jag blev genast inbjuden att stanna hos honom några dagar, vilket jag såg fram emot.

I Athen hade jag nöjet att få ta honom till Filipappos-kullen, varifrån man har den bästa utsikten över Akropolis, vilket han uppskattade mycket. Han var bara 21 år gammal och Dimitri 35, så här var två unga män med alla utsikter till stora och spännande karriärer framför sig, vilket det skulle bli intressant att följa med i. I synnerhet Armando från Neapel såg mycket fram emot att få ta del av mina erfarenheter från Tibet, som han ännu inte kunnat besöka. Dimitri satte högst värde på mina enligt hans förmodan mystiska egenskaper, men vi hade också utomordentligt roligt tillsammans i utbytet av våra erotiska erfarenheter.

Emellertid var min och Armandos gemensamma tågresa under natten till Athen inte den lättsammaste, då bekvämligheten i vår kupé uppvisade vissa brister. Exempelvis gick hela tiden fönstret upp av sig själv, så att man varje gång måste stiga upp och stänga det om man inte ville blåsa bort eller förfrysa eller få en förkylning på halsen. Kupén var inte fullsatt, men fem personer på åtta platser var ändå tillräckligt prövande, i synnerhet då Armandos närmaste granne utgjordes av en oformlig grottkvinna till hellensk matrona, som varje gång han i sömnen stack ut en arm eller ett ben för långt fick hennes armbågar i magen och diverse andra ojusta tacklingar till och med under bältet. Lyckligtvis hade jag min Martini som vi kunde skölja ned den nattens obehag med.

Freddy mötte mig i Athen med överväldigande generositet och vänlighet som vanligt. Vi hade en otroligt trevlig afton tillsammans då han förde mig ut i Athens mera folkliga nattliv framför allt då kring Exarchia, det triangelformiga torget som brukade vara stället där alla konspirationer föddes. Där fanns mest ungdomar och anarkister med betoning på avant garde. Men det intressantaste som Freddy hade att uppvisa var hans alternativa dam Katerina. Hon var läkare och mycket intressant och mjuk och ömtålig som kvinna. Hon hade levt ett år i Kalavrita och även arbetat länge i Patras. Till Athen hade hon ett masochistiskt kärleksförhållande, då hon både älskade och hatade staden, vilket jag alltför väl kände igen mig själv i. Athen är ett helvete som man måste älska eller ett paradys med infernaliska baksidor. Att stanna länge i staden är vedervärdigt och ohälsosamt, då den är för stor och för mänsklig med en fruktansvärt skadlig stadsluft. Efter två dygn är man fullkomligt slut och tål man inte se staden längre. Både Freddy och Katerina planerar att överge staden, vilket inte är så enkelt då de arbetar där. Vi pratade naturligtvis också mycket om film, vilket ju är Freddys område, och jag höll fullkomligt med Katerina i hennes åsikter. Hon tål inte se brutala amerikanska våldsfilmerna då hon som läkare själv erfarit hur ungdomar av sådana filmer kan bli så fullkomligt hjärntvättade och avtrubbade då de får det inmatat i sig att helt kallblodigt och utan att fatta vad de gör själva börja ägna sig åt samma våld i verkligheten.

Mina nätter i Athen blev denna gång fasansfulla då mitt rum på det gamla pensionatet var kroniskt fullt av outrotliga myggor, som bet ihjäl en en masse så fort man upphörde att jaga dem. Aldrig tidigare har jag upplevt så mycket och så förfärliga myggor i Athen.

På båten från Patras till Brindisi träffade jag Thomas Schindler, en tysk antroposof från Freiburg. Han kom ombord från Korfu och var den enda på hela båten som gick i slips, en fin spröd intellektuell med glasögon och intagande sätt, som intog mig helt med sina antroposofiska teorier. Det att jag kom från Finland blev den tändande gnistan. Han menade att det finsk-ugriska folket, och särskilt då magyarerna i Ungern och Siebenbürgen (Transsylvanien) ursprungligen kom från Tibet och var direkta avkomlingar av det folk i Tibet som för många tusen år sedan dirigerat de begynnande civilisationerna i Egypten, Peru, Babylon och Mexico. Eftersom han så automatiskt kom in på det här med pyramidernas samtida uppkomst i tre olika världsdelar nämnde jag för honom Elisabeth Haich från Österrike och hennes berömda bok *"Einweihung"*, som han mycket väl kände till, och han blev eld och lågor över att jag kände till den. Detta inledde vår hjärtliga vänskap, som jag hoppas skall bestå, men det är han i så fall som måste höra av sig, ty jag kunde ge honom mitt kort men icke han sitt. Det var han som först tilltalade mig med att ta mig för författaren till en epokgörande bok om örter och gröna växters klorofylls samband med blodet hos människor och djur. Han blev dock inte besviken utan fastmer entusiastisk när han fick veta att jag väl inte var någon berömd författare men i stället en obskyr musiker. Han hade goda kontakter med Indien och Sai Baba, så det är bara att hoppas på en fortsättning av kontakten.

del 5 : *Sicilien.*

Min tur med resällskapet höll i sig ända till Palermo. I Brindisi festade jag runt ordentligt med en praktfull middag hos Ginos i vanlig ordning, som sig bör i Brindisi. Min värdinna där känner vid det här laget igen mig varje gång, och det är en sann njutning att gästa hennes ställe som är som ett museum överbehängt av gamla minnen och ordspråk och främst av allt brev och kort från hela världen av tacksamhet och som komplimanger för Ginos utomordentliga kök.

På tåget fick jag sällskap av två pratlystna damer, som höll låda ända till klockan 03.00. Den ena var från Catania och tämligen enfaldig men hjärtegod, medan den andra hade rest över hela världen och nu senast varit på en konferens i Glasgow. Hennes engelska var perfekt, vilket är ovanligt för en italienska, och hon hade även varit på akademiska symposier i Los Angeles, Brasilien och andra häpnadsväckande ställen. São Paulo hörde inte till hennes favoritstäder. I Italien älskade hon mest Florens och Rom, men hon medgav, att även dessa ypperliga städer hade förstörts mycket av biltrafikens förbannelser, medan jag höll på Venedig som idealstad och föregångsexempel - utan en enda bil.

Det regnade i Palermo när jag kom dit, vilket är mycket ovanligt för Sicilien i september. Jag hade inte ringt för att förvarna om min ankomst, då det var söndag i Brindisi, vid framkomsten till Palermo försökte jag ringa två gånger varvid Nino var ute båda gångerna, varför jag beslöt att gå till hans kontor. Där blev jag desto bättre mottagen med överväldigande generositet och service som vanligt, då vi ju inte hade setts på ett år. (När jag senast besökt Italien i påskas hade han rest till Australien.) Tyvärr fungerade dock inte min gamla pension längre, då innehavarens broder hade dött och han därför inte orkat skaffa sig ny licens för verksamheten, varför denna var nerlagd tills vidare. Det skulle betydligt försvåra mina livsviktiga mellanhavanden med musikprofessor Bellasai, som jag kanske därigenom inte skulle få träffa denna gång, då signor Salvatore Traina var min viktiga kontaktman i förbindelsen, då professorn bodde i samma hus som Trainas pensionat.

Vädret blev inte bättre under min séjour i Sicilien, men på onsdagen tog jag ändå chansen och reste längst ut till Marsala på Siciliens västkust. För två år sedan hade jag fått en inbjudan dit, det hade inte lyckats för mig att komma dit tidigare, men nu tog jag chansen. Min vän Salvatore kom mycket väl ihåg mig och blev eld och lågor över att jag besvärade mig att komma hela vägen, (tre timmar med minitåg från Palermo,) och fastän han arbetade från 5 på morgonen till 6 på kvällen blev jag furstligt mottagen av hela hans familj. Hans far var keramikarbetare och -lärare, hans mor var den mest underbara lilla mamma man kan tänka sig, och han hade även en lillebror på 15 år.

Varje resa har sin höjdpunkt, och denna resas blev kanske just besöket i Marsala hos denna genuint sicilianska familj, som levde helt nära naturen utan att ha lyckats bli förstörda av civilisationens dekadenta förbannelser som materialism och TV-hjärntvätt. Salvatore hade arbete och studier att sköta men var även fiskare och vinodlare, och han presenterade mig genast för sin bästa vän, som brukade fara ut och fiska med honom. Vinåret lovade att inte bli alltför dåligt för Siciliens del, då regnet inte varit alltför våldsamt, medan exempelvis Greklands vinskörd hade drabbats av katastrofala hagelstormar, som reducerat både skörden och turismen med nästan 40 procent.

Vi diskuterade allt hemma hos familjen den kvällen, och fadern Franco var väl insatt i det här med musik. Han underkände Wagner även om han tolererade de andra tyska mästarna, som dock varit mest verksamma i Wien i Österrike, medan dock Italien förblev musikens förlovade moderland, där

till och med en så tysk stormästare som Händel hade lärt sig allt. Wagners operor kan bara skrikas och vrålas, och man lyssnar sällan frivilligt till en sådan mer än en gång rätt igenom, medan man aldrig tröttnar på de italienska operorna och allra minst på Puccini. Vi var helt överens på denna punkt.

Han förhörde mig noga om min musikaliska verksamhet och i synnerhet om hur det förhöll sig med mitt framtida komponerande, varvid jag måste erkänna, att jag aldrig skulle kunna fullborda eller avsluta min sista komposition.

Marsala är en liten stad på 90,000 invånare, äldre än romartiden med intressanta muséer, framför allt det arkeologiska, som bl.a. har ett puniskt krigsfartyg att uppvisa, som grävts upp från havets botten. Det är omöjligt i Marsala, liksom i hela södra Italien och på Sicilien, att börja bygga hus, då man ofelbart stöter på gamla fornyfynd från Antiken, som då måste arkeologiseras, systematiseras och katalogiseras, vilket tar längre tid än hela byggnationen hade gjort.

Mycket är att upptäcka i Marsala (Antikens Lilybaeum) och i trakterna runt omkring, framför allt de Engadiska öarna och Selinunt, en gammal grekisk koloni med grekiska tempel.

Den största sensationen på Sicilien var emellertid den här gången något helt annat. I Palermo ställdes jag av en slump inför möjligheten att släktforska. Genom en databank, som grundats i Torino, kunde man gratis ta reda på ursprunget till sitt familjenamn, om det förelåg i heraldiken. Denna databank omfattade hela Italien, och man kunde exakt få reda på när och var ens familjs äldsta anor fanns heraldiskt dokumenterade. Naturligtvis föll jag för frestelsen att pröva databanken, då jag ju redan visste hur vår familj spårats tillbaka till Florens på 1300-talet och därför kunde jämföra och kontrollera databanken med vad jag redan visste. Emellertid fick databankens svar, som dröjde i flera minuter, mig att häpna, ty det fanns heraldik över familjen Lanciai redan på 1000-talet på Sicilien. Tre lejon ingick i vapnet med två fält i Bayerns färger silver och azurblått, lejonet i mitten var krönt med guld och krona, och en häst med krona och mantel indikerade familjens rang av furstar (*principi*). Det var alltså på Sicilien på 1000-talet, när normannerna organiserade sitt rike på Sicilien under konungarna Roger och senare Hohenstaufarna, av vilka den siste var Fredrik II, som dog 1250, som jag alltid haft en förunderlig förkärlek för, den store mäktige bannlyste kejsaren, som var den ende korsfararen någonsin som lyckades erövra Jerusalem på enbart diplomatisk väg utan att ett enda skott blev avlossat.

Familjen Lanciai har alltså tydligen alltid haft sinne för det här med att vara med om att göra historia. Sicilien var under den äldre medeltiden världens högst utvecklade kulturstat (jämför Spanien), som efter Fredrik II:s död 1250 fullkomligt krossades av påven. Därefter dök familjen Lanciai upp i Florens och hörde där till högaristokratin tills även Florens krossades av påven och Lanciaiarna utvandrade till Venedig, varifrån Pietro Lanciai följde med 1812 på Napoleons fälttåg in i Ryssland till Moskva och överlevde, vilket även Michael Lanciai gjorde 1942 med den tyska arméns enda italienska bataljon och överlevde tillsammans med tio andra av 200.

Mina vänner i Palermo sade genast: "Aha! Därför dras du ständigt till Sicilien!" Och det visade sig att jag hade mycket äldre rötter där än någon av dem.

Salvatore är nu en av mina bästa vänner på Sicilien, och han vill nödvändigt lära sig leva som jag och komma ut och resa med mig helst ända till Indien. Hans far Franco hade sina invändningar mot detta då han var väl informerad och visste, att många narkomaner inleder sina karriärer just i Indien. För närvarande pågår ett intressant uppvaknande på Sicilien inför narkotikakultens ekonomiska nackdelar, vilket torde ha paralleller över hela världen och vilket kan vara ett direkt resultat av doktor Sandys beslutsamma ryckande i vissa trådar. Helt realistiskt betraktar man på Sicilien resultat av

drogkultens härjningar som alltför liknande de ekonomiska och sociala ruinerna efter det andra världskriget.

Vistelsen i Marsala var som en nyförlovning med Sicilien, det kan inte förnekas att det mellan mig och Sicilien existerar ett säreget kärleksförhållande som både jag och alla dem jag känner där tycks må väl av, så det är bara att fortsätta odla det och utveckla det.

Naturligtvis kontrollerade jag den heraldiska databanken noga, men den var ingen bluff utan helt vetenskaplig och helt enkelt bara en samling av alla kända och vederhäftiga tillgängliga heraldiska data över hela Italien. Min väninna Paola hade också anlitat den och helt riktigt funnit sin familj komma från Spanien på 1500-talet, vilket helt stämde med vad hon redan visste. Hon menade, att heraldik och släktforskning inte är någon fåfänga utan bara historisk medvetenhet och ett sätt att odla djupare förtrogenhet och säkerhet i den svårhanterliga tidsdimensionen. Allt vad som någonsin har hänt finns kvar i nuet, och att förneka det och förtränga det är ren ignorans, vilket enligt hinduisk visdom är den enda oförlåtliga synden. Man bör öppna sitt hjärta för allt och i synnerhet för ständigt mera kunskap, ty annars har man stannat, givit upp och börjat gå baklänges.

(17-21.9.1995.)

del 6 : *Neapel*

Resan från Marsala till Neapel avlöpte tämligen smärtfritt om dock utan sömn under natten, då kupén var fullsatt. Desto bättre blev man mottagen av Neapel, där jag personligen blev avhämtad av min unge värd, resans kanske mest häpnadsväckande lyckträff. Unge Armando, blåögd med glasögon och rödlockigt hår, mycket liten till växten, är bara 21 år gammal och redan väl berest. Han gjorde sin första utlandsresa till Sri Lanka (Ceylon) vid 18 års ålder och ämnar nästa år besöka Kina under 6-7 månader i egenskap av sinolog. Samtidigt som han arbetar nattetid som kypare studerar han hårt under dagarna för att klara sina examina vid Istituto Universitario Orientale, ett av världens fyra berömdaste orientaliska institut, av vilka de andra tre är Paris, Amsterdam och Cambridge. Professorn i Neapel är för närvarande katalansk och heter Prats. Utom de flesta europeiska språk utom katalanska behärskar han även de flesta orientaliska språk. Neapel är en stor universitetsstad, och en hel stadsdel i centrum består av bara universitetsbyggnader och bokaffärer. Mest berömd av Neapels fakulteter är kanske den medicinska, som grundades av vår gamle vän Fredrik II Hohenstaufen i början av 1200-talet och som länge var den ledande i världen.

Min första utflykt på egen hand i staden gällde naturligtvis Santa Lucia, den mångbesjungna udden som är huvudperson i den uttjatade och misshandlade sången med samma namn, som alltså inte alls har något att göra med helgonet med håret i ljusan låga utan bara med den främsta hamnutsikten från Neapel över vattnet mot Vesuvius. Udden omfattar en mycket pittoresk liten hamn ungefär som Portofino med bara restauranger överallt utom båtar, ett tydligen mycket populärt utflyktsställe för napolitanare om kvällen.

Även Armandos hus är praktfullt beläget i Herculaneum vid foten av Vesuvius ett stycke uppåt, varifrån man även har en idealisk utsikt över hela Neapel mot nordväst. Hans far låg på sjukhus, hans mor skötte huset ändå, och han hade även två syskon utom en förnämlig terrass på taket med ännu bättre utsikt än från huset.

Vi hade mycket att diskutera och prata om då våra intressen nästan överensstämde helt med varandra. Han sög i sig allt vad jag visste om Tibet och Indien, och han hade redan vid 21 års ålder

lyckats vinnlägga sig om samma ekonomiska reseteknik som jag med nästan minimala kostnader. Han hade en gång rest runt hela Europa under 45 dagar för bara 1,100,000 lire, alltså 5500 kronor. Samtidigt är han 23 år yngre än jag, så man kan föreställa sig vad han kan ha framför sig, då hans möjligheter faktiskt är oöverskådliga. Han är samtidigt sprittande spirituellt och intellektuell, alert till tusen och mycket godmodig. Det är kanske bara utseendet han har en aning emot sig, men det kan å andra sidan under oändliga resor faktiskt vara en fördel: färre hoppar på en än om man är vacker och ståtlig.

Hans hjärtliga inbjudan innan vi skildes i Athen var emellertid inte den enda anledningen till att jag stannade till i Neapel. Jag hade där en kontakt med mina kontakter i Turkiet, och den visade sig fungera. Till min stora lättnad fick jag veta något om doktor Sandy. Han hade kommit fram till Van och därefter fortsatt in i kurdernas land för att tydligen fortsätta in i Armenien, var han för närvarande troligen vistades. Detta fick mig genast att spekulera i att han kanske ändå med tiden tänkte sig mot Kashmir och Ladakh - Kaukasus är ju egentligen samma berg. Huvudsaken var dock att jag äntligen fick ett livstecken från honom. Detta var den 22 september, tio dagar efter mitt besök i Ankara.

Trafiken i Neapel är ett kapitel för sig. Den är alldeles omöjlig. En vanlig syn är en oändlig bilkö i fullständig röra, där alla sitter stilla i sina bilar och tutar medan ingen gör någonting. På de lokala bussarna åker de flesta gratis. Därför sker det noggrann kontroll. När en buss har 3-4 konduktörer och för övrigt är helt tom vet man att det handlar om kontrollanter - alla som saknat biljetter har stigit av bussen, och det innebär *alla*. Under rusningstid när bussarna är fullproppade sker det aldrig någon kontroll.

En neger blev tagen på bar gärning ute i San Giorgio 10 kilometer utanför staden på väg in. Han fick betala sin biljett och höll sedan låda hela vägen in till staden, smädande hela det italienska folket i hela världen, som om han blivit utsatt för världens mest himmelsskriande orättvisa, när han bara tvingats betala för den biljett han inte hade. Han hävdade oavbrutet hela vägen in till staden att han skulle lämna Italien omedelbart om han bara kunde.

En annan vanlig syn är en bilist som kört i vägen för en annan så att ingen kommer fram. Den ena måste backa men vägrar. Då måste också den andra vägra. Följden blir en animerad diskussion, under vars gång vanligen båda chaufförerna stiger ur sina bilar åtföljda av sina hustrur, som överträffar sina män i handgriplig argumentering....

Armando har ett lustigt sätt att skratta. Han vänder ansiktet mot himlen och öppnar munnen på vid gavel, men det kommer inget ljud. Hans skratt är lika hjärtligt som ljudlöst. Kanske det är det idealiska skrattet - lika totalt hjärtligt som förbluffande ljudlöst. Ingen störs, men alla berörs.

Den napolitanska mentaliteten är framför allt beundransvärd genom sin lätthet och kvickhet. Livet i Neapel är kanske lättare och billigare än någon annanstans i Italien. Det är svårt att hänga med i farten om man inte är van, men man lär sig snabbt.

Under min sista dag skulle mitt tåg avgå 15.00. Före det ville mina vänner visa mig hela Neapel. Vi for upp till Vesuvius till att börja med och vandrade upp till kratern. Därefter tog de mig omkring till alla de vackraste utsiktspunkterna - San Martino, Posilipo, udden mot Ischia, och så vidare. Allt hanns med på två timmar. Samma morgon hade jag även hunnit visa Armando alla mina tibetanska diapositiv med projektor och skärm, och ändå kom vi till stationen i god tid en halv timme före tågets avgång.

Till lättheten och snabbheten hör också den totala musikaliteten. Armando till exempel sjunger alltid för sig själv, och det är aldrig samma melodi två gånger. Det framstår som helt naturligt, när man upplever Neapel ordentligt, att det inte kan finnas något annat musikaliskt hjärta i Italien.

del 7 : *Krisen*

Efter Neapel fick jag för första gången under hela resan tillfälle att tala svenska igen hos Kerstin i Borghesiana utanför Rom. Hon hade haft en svår sommar med problem både med hjärtat och med knäna och fötterna, så jag kunde inte stanna länge hos henne denna gång, bara två nätter, vilket var det längsta hittills. Till min glädje kunde jag hjälpa henne både med ärenden, hugga och såga ved, rensa en aning i trädgården och med annat fysiskt lantligt arbete, medan det var lika njutbart som alltid att med henne diskutera alla världens esoteriska ämnen. Tyvärr hade på grund av hennes kriser hennes vidare studier i Scuola Arcana en aning kommit av sig.

Sedan började problemen. Nattågresan från Rom till Verona blev ganska hårresande. Till en början hade jag en kupé för mig själv, men då jag satt där tyst och snäll och ensam lockades fem libyer till att hålla mig sällskap. De tjattrade för det vildaste hela natten och bredde ut sig och vräkte sig så till den grad att jag pressades in i ett så litet hörn att det var omöjligt att få någon sömn i den ställningen den natten. En av libyerna reste utan biljett och satt därför ständigt i dörröppningen och höll vakt. Så fort en konduktör dök upp smet han tyst iväg in på toaletten. Dessa libyer var dessutom voluminösa utom storväxta, så att innan jag drunknade totalt fick jag nog av situationen och fann mig en annan kupé, varpå jag gjorde min sorti med dunder och brak med allt mitt bagage, spatsierande över alla de libyska nattvraken och önskade dem en god natt.

Den nya kupén var också tom till en början. Men när jag väl slagit mig till ro och börjat sova kom det ett antal negresser in i kupén och bredde ut sig och trängde in mig och stängde in mig precis som libyerna. Den här gången orkade jag inte reagera mer.

I Verona kom jag fram 6.30 efter ett åtta timmars nattåg under ovan beskrivna omständigheter. Efter att ha sovit på en träbänk i två timmar vandrade jag hem till mina släktingar och blev lika väl emottagen som alltid. Där kom det fram att jag hade blivit bestulen på 1600 kronor eller alla reskassans reserver.

Detta måste ha hänt i Neapel. Jag förvarade dessa kontanter i en tygpåse runt halsen innanför skjortan, och denna hade jag bara tagit av mig i Neapel, när jag gått på egen hand och litat på mina vänner. Den enda tänkbara kandidaten som tjuv var Armandos lillasyster, 19 år, en ung dam med problem. Det var hennes rum jag hade fått sova i, hon hade varit där flera gånger och hämtat saker, hon hade lätt kunnat undersöka mitt bagage medan jag varit ute, och min penningtygpåse i den ena väskan (som jag avsiktligt lämnat hemma hos dem för att inte råka ut för eventuella rån ute på stan) hade blivit en för svår frestelse för henne med 1500 kronor, 20 tyska mark och 100 ungerska forint.

Min kusin i Verona hade också blivit bestulen när hon skadat en fot under sommaren och lagts in på sjukhus. Hon hade haft sin handväska med sig på sjukhuset med kontanter, adressbok, fotografier och andra ovärderliga privata dokument och blivit av med alltsammans. Kontanterna hade uppgått till 500,000 lire eller nästan 2500 kronor. Sådant lär ske ideligen i synnerhet på franska sjukhus.

Även min mor blev bestulen i Venedig i juni på nästan hela reskassan, men i mitt fall var dådet mera spektakulärt. Jag bodde hos vänner jag litade på, enkom inbjuden av Armando, världens bästa

vän, och jag skämdes bort mer än väl, medan lillasystemen med berätt mod och överlagd list tömde min penningtygpåse vid ett väl valt ögonblick och sålunda skämde ut sig och sin familj och plundrade sin broders vän och gäst. Ingen annan kan ha gjort det, ty hela kassan var intakt när jag lämnade Palermo, jag bar den ständigt på mig utom i Neapel hos mina vänner, och hos Kerstin var jag säker. Det var så slugt utstuderat och utfört att jag inte märkte det förrän i Verona.

Man kommer då ofrivilligt ihåg andra tillfällen då man blivit bestulen - min första resa på egen hand i Italien 1973, då någon okänd bestal mig på originalpartituren till två av mina ballader för piano - de kom aldrig till rätta, och mysteriet blev aldrig löst. I Rom 1990 lurades jag på 500 kronor av en äventyrar-sol-och-vårare, som prackade på mig några läderjackor - de lär ännu finnas kvar hos min dåvarande värd i Rom. På färjan från Finland 1992 stal någon min kamera med färdigt exponerad film med 36 utsökta ovärderliga bilder - kameran hade varit en gåva, men förlusten av bilderna gjorde mest ont. I jämförelse med dessa tidigare händelser ter sig dock stölden i Neapel som vida mer infernalisk och allvarlig, då förlusten var en tredjedel av hela reskassan och tre fjärdedelar av vad jag hade kvar. Det äventyrade både resten av resan med de tre planerade besöken i Genua, Venedig och Wien och den kommande Indienresan. Mest fatal blev dock en sådan incident för resans nöje och moral. Man känner sig misslyckad.

Naturligtvis blev upptäckten av plundringen en chock, så att jag till och med blev sjuk. Med ens var den idealiska drömresan över, och man befann sig i en främmande fientlig och farlig värld utan förskoning, där till och med vädret med ens var hotande och farligt med sitt tilltagande höstmörker. Man trodde aldrig man skulle få se solen mer, och de underbara länderna i söder, Grekland och Sicilien, befann sig plötsligt på andra sidan jorden, som om man hade förlorat dem för alltid. Man är ju något av en gammal grekisk filosof (med skägg och allt) och dessutom numera av en siciliansk furstesläkt, och att då plötsligt försättas i en mardrömsvärld av lömska och infernaliska och till och med kvinnliga bovar i en förfärlig värld av anryckande vinter och stormar är som för en fisk att hjälplöst försättas på torra land. Ändå var man ännu bara i Verona.

Jag förklarade fallet för min läkare i Genua, Pier Giulio, en hårt arbetande expert, som är så älskad av sina kolleger och systrar, att de vill försöka tvinga honom att inte gå i pension förrän vid 70 - han är nu 64. Han har metodiskt slitit ut sig under många år, han är en sådan som inte bara aldrig kan säga nej utan som dessutom alltid ställer upp frivilligt och erbjuder sig, och han ser mycket äldre ut. Han förstod genast hela fallet med Armandos syster i Neapel - "*la droga*", vilket också hade varit min diagnos. Armandos syster är just en sådan person utan ryggrad med benägenhet för att låta sig vilseföras - det tydde också hennes musikbibliotek på, som bara bestod av hårdrock och drogmusik - och vid nitton år redan totalt vilseförd och med djupa problem med sig själv.

Det var sällsamt, att jag i Neapel skulle få det förlösande budet om doktor Sandy, att han fortfarande stod upprätt vid fronten mot folk mord och drogkult, och samtidigt råka ut för drogkultens värsta symptom - den totala hänsynslösheten och egoismen, som inte skyr några medel för att odla sin last, i det här fallet en ung flicka, som inte drog sig för att plundra sin broders gäst och kollega från utlandet på hela hans återstående reskassa i utländska sedlar.

del 8.

Beatrice, min speciella väninna i Genua, 86 år, Pier Giulios mor, skall nu få sitt enda fungerande öga opererat den 13 oktober men är annars vid prima vigör. Det var mer underbart än någonsin att få vistas i hennes hem, där allting andas Florens högsta kulturnivåer, och att åter få diskutera konst, litteratur och musik med henne. För tio dagar sedan hade Francesco Messina avlidit, hennes gamle vän, som skulpterat hennes byst för 60 år sedan, och som troligen var världens främsta skulptör, en dynamisk sicilianare, som strikt höll sig till klassiska realistiska former och aldrig nedlät sig till sådana fuskverk och manér som Marino Marini, Henry Moore, Giacometti eller andra sådana återvändsgrändare. Mest erinrar Francesco Messinas skulpturer om Auguste Rodin men är ännu renare, mjukare och mera mänskliga med påtagligt släktskap med Donatello.

Francesco Messinas byst av sin väninna Beatrice står på hennes Pleyel-flygel från 1860, som fortfarande är felfri och helt angenäm att spela på. Liszt och Chopin brukade bara Pleyel-instrument, och även om Pleyels flyglar inte kan jämföras med Steinway var de en bit på väg åt det hållet.

Det är Beatrice som är en sen släkting till Axel von Fersen med fullt av Fersens och Klinckowströms i sin släkt, som hon vet allt om. Jag berättade för henne om de senaste rönen om min familj från Siciliens 1000-tal, och det var en sann fröjd att med henne bena ut våra olika familjers öden under det senaste årtusendet. Hon är även släkt med hertigfamiljen Gonzaga från Mantua, och på något sätt försvinner både tiden och ens ålder när man sålunda vistas i hela historien på en gång. Beatrice var mycket kritisk mot nutiden och hade skäl att vara det efter två världskrig, två avlidna äkta män, hela fascist-eran och det nya drog- och våldssamhället efter 60-talet, som härjar vilt ännu idag inte minst genom den hänsynslösa och vanvettiga biltrafiken, som exempelvis förstört alla italienska städer utom Venedig. I Verona, exempelvis, är det bevisat att 60% av alla cancerogena gifter i stadsluften kommer av biltrafiken. Siffran torde vara ungefär den samma i alla städer och blir desto högre ju större staden är. I mastodontstäder som Mexico City, São Paulo, Delhi, Bombay och Calcutta torde den överskrida 90%.

Som resällskap från Genua hade jag en rumän, två amerikaner och en gammal italiensk krigsveteran från Egypten. Amerikanerna var från Colorado och var på sitt första besök i Europa någonsin, vilken världsdal de ämnade göra under två veckor inklusive allt. De hade redan gjort Amsterdam och Genua och ämnade nu göra Milano och Schweiz för att sedan värdigt avsluta sin interueropeiska turné med att dricka öl i München. Rumänen hade lärt sig italienska på mycket kort tid och bekräftade min uppfattning att rumänska stod så nära italienskan som en italiensk dialekt. Intressantast var dock veteranen från Egypten. Han hade vuxit upp där och kunde hela landet utantill, men kriget hade han sett från ett fängelsehåll, då han internerats av engelsmännen 1939 för att inte bli fri igen förrän 1945. Han hade vistats i det kungliga palatset, känt kung Faruk och inte lämnat landet för Italien förrän efter störtandet av Faruk.

Mitt mest originella sällskap från Milano till Verona var en framgångsrik affärsman med en yuppiesnalle, som han använde sig av under hela resan med ojämn framgång. Mest svor han när han förgäves försökte telefonera, och när han äntligen kom fram hade han oändliga besvär med att höra vad den andra sade. Hans konversation bestod av mest bara "Hur sa?" upprepat ad infinitum. Ibland ursäktade han sig i telefonen med att "Det är ganska svårt att kommunicera då jag sitter på tåget." Tydligt är yuppiesnallar extra känsliga mot ett löpande tågs elektriska linjer. Under resans två timmar

försökte han sig på cirka trettio samtal av vilka kanske två lyckades. Han satt mitt i en full kupé och telefonerade tämligen demonstrativt hela tiden.

I Verona var allting sig likt. Min kusin Cristina berättade om sitt uppvaknande efter operationen i våras, när ett helt livs tilltagande mardröm äntligen var över. Hon led av en mild form av epilepsi orsakad av en liten benign tumör nära centrala nervsystemet i hjärnan, med vilket problem hon som hårt arbetande lärare tampades i hela sitt liv, medan hennes föräldrar sökt specialisthjälp i hela Europa, bland annat Paris och Uppsala. I våras utfördes operationen, som lyckades, varpå Cristina vaknade upp till ett nytt liv, som startade med en naturlig eufori som i viss mån blev bestående. Hon är helt förändrad som människa, aktiv, utåtriktad, humoristisk, socialt upptagen till tusen och oändligt pigg. Hennes nya jag blev dock litet för mycket för hennes pojkvän, som tagit så väl hand om henne medan hon var sjuk, att de fann det klokast att separera. Även hennes mor suckar en aning trött: "Det är inte längre den gamla goda Cristina från förr i tiden," en aning utmattad av sin dotters nya kapacitet av fartfyllt energiknippe. Man måste unna Cristina denna entusiasm - hon har ju delvis förlorat de första 40 åren av sitt liv.

Hon är mera sin fars dotter än sin moders, men även mellan far och dotter råder det vissa motsättningar, då fadern hör till den gamla generationen och fortfarande omfattar dess blinda tro på materiell framgång, industrialismens ensidiga välsignelser och mirakler, människans rätt att göra vad hon vill med naturen och ett nästan tveklöst omfattande av vetenskapens ofelbarhet, medan Cristina är väl insatt i miljöförstörelseproblematiken. Achille menar att naturen är gjord för människan och inte tvärtom, och att människan därför inte behöver visa naturen någon hänsyn. Tyvärr förhåller det sig dock som så, att om människan förstör naturens framtid har heller inte människan någon framtid. Hänsynslöshet är alltid självdestruktiv. Stalins tvångsindustrialisering av hela Sovjetunionen ledde till oöverskådlig miljöförstörelse med tilltagande cancerfall och sjunkande medelålder som resultat över hela detta världens största land. Det bekom inte Stalin, men Rysslands framtid får betala för det.

del 9.

Cristinas bästa väninna doktor Marisa undersökte mig noggrant och fann heller inte hon några fel hos mig med ett blodtryck på 112/72 och en puls på 55. (Jag har haft 48.) Hon var mycket intresserad av min undersökning i Göteborg gjord av en av Sveriges fem utbildade experter på elektrisk akupunktur, som utförs med en biotron. I stället för nålar appliceras en sorts elektrisk "penna" på alla kroppens intressanta punkter, varvid vilka sjukdomar och problem som helst kan spåras och givas lämplig "organterapi". Denna utbildning är helt ny och kan för närvarande i Sverige endast fås i Danmark. Den som undersökte mig förbluffades av att jag var hennes friskaste patient någonsin och att jag bara led av brist på zink och järn och hade ett inflammationsfokus i svalget, vilket är med sanningen överensstämmande, då alla mina infektioner någonsin börjat där, vilket inte hon kunde veta.

Till Venedig kom jag i den gyllene skymningen, när allt guld blänkte som intensivast och skymningsljuset var som rödast och vackrast. Jag hann precis till Piazza San Marco innan solen skymdes av horisontens moln, och endast kyrkan var redan stängd för dagen. Annars var Venedig sig fullkomligt likt i sin drottningprakt, där det reste sig i kvällens dis över de försiktiga böljornas hav.

På något sätt är Venedig både en idealstad och framtidens stad, fastän den är så gammal och rucklig och otidsenlig och dessutom i sjunkande tillstånd. Men den är helt fri från bilar, varje gata i

hela staden är en gågata, och luften ger inte några andningsbesvär. Stämningen är jämn och positiv över lag, och i vilken annan förgiftad stad möter man sådant? Man kan andas fritt och leva ett mänskligare liv än kanske någon annanstans, bara för att det saknas bilar. Allt är inom gångavstånd, allt är idylliskt och smått, och vatten finns det överallt. Ibland rasar havet och stiger över bräddarna - det är den absolut enda nackdelen. Allt annat talar mer till Venedigs fördel än till någon annan stads. Den enda stad som möjligen kan jämföras är Marstrand.

Det har blivit tradition för mig att varje gång jag är i Venedig köpa en konstbok. De är billiga där, och denna gång blev det Salvator Rosa, en ganska undanskuffad och bortglömd konstnär på 1600-talet men en av de mest romantiska av alla. Han var E.T.A.Hoffmans stora hjälte inom konsten, och denne skrev flera vidunderliga noveller om honom. Om de är sanna vet ingen, men de kan vara det. Han förtjänar definitivt en större uppskattning än vad som hittills kommit honom till del.

Innan vi lämnar Italien måste vi gå igenom det politiska kapitlet. I parlamentet finns det en gammal radikal som heter Panella. För att få igenom sina krav på olika folkomröstningar har han inlett en hungerstrejk för att väcka uppmärksamhet. Den uppmärksamheten har han fått. Alla Italiens TV-kanaler ger honom tio minuter varje dag för att han ska få propagera för fri abort, fria skilsmässor och fria droger bland mycket annat. För att få igenom en folkomröstning måste man i Italien ha 500,000 namnunderskrifter, vilket den gamle välgödde Panella tror sig kunna få på detta sätt. Troligen är hungerstrejken bara bra för hans hälsa.

Gian Franco Fini betraktas i norr alltmer som den italienska politikens enda ryggrad medan han i söder betraktas som en farlig man. Nino i Palermo, en erfaren ekonom som vet allt om det politiska livet i Italien, hävdar att Fini är lika insatt i den italienska korruptionen som Berlusconi, Andreotti och alla de andra regeringsledamoterna bakom galler. Det är bara så att Fini har klarat sig, och åtminstone norra Italien vill att han ska fortsätta klara sig.

Dini kämpar heroiskt för Italiens anseende utomlands, för dess stabilitet och ekonomi men med klen resultat. I Rom kunde Teresa denna gång inte träffa mig då hon som journalist var fullt upptagen av processen mot den italienska politikens grand old man Giulio Andreotti, som suttit i Italiens regeringar i 50 år som varjehanda minister och som på sistone anklagats för att vara maffiaboss. Alla tvivlar på en vettig utgång av denna process, då man troligen aldrig får veta vare sig hur skyldig han är eller hur oskyldig han är. Processen kan liknas vid ett gigantiskt teaterjippo, där alla Italiens ledande jurister får sin stora chans att ta hela Italiens scen i besittning - italienarna är världsbäst på att säga så litet som möjligt med så många ord och så stora åthävor och så magnifik retorik som möjligt.

Nog om detta virrvarr. Som resällskap från Venedig till Wien hade jag turen att få en spanjor som bodde i Florens, en amerikan från Kalifornien och en rumänsk dam. Amerikanen hade kontakter med Taiwan, vars situation han belyste mycket intressant. Utvecklingen går mot att hela Kina taiwaniseras, dvs. att Kina med maoismens gradvisa bortdöende och en tilltagande utbildningsstandard gradvis kommer att bli mera likt Taiwan med dess liberala ordning. De två motpolerna i Taiwans attityder är dels ett förakt för den härskande klassen, som fortfarande ser ner på Kina med förakt och gör förmögenheter med att bara rulla tummarna, och dels en fruktan för en upprepning av situationen 1949, när Chang Kai Shek vände upp och ner på hela ön och dess struktur och ruinerade hela det föregående etablissemanget. Taiwan vill av den anledningen inte ha en ny kinesisk invasion från fastlandet, då Chang Kai Shek redan på sin tid gjorde alldeles tillräckligt mycket skada.

del 10 : *Avslutning.*

I Wien handlade de viktigaste diskussionerna om vin, närmare bestämt om hur man dricker det. Jag och min kusin är överens om det mesta, och vi har båda en ganska gedigen utbildning på området, skolade som vi är under många år i Italien. Det var dock med tillfredsställelse jag för henne även kunde presentera den ännu äldre och större experten doktor Sandys erfarenhet och visdom på området.

Vi var båda överens om, att det sista man ska göra är att dricka själv och ensam. Endast i sällskap är det hälsosamt. Mest hälsosamt av allt är rött vin medan vitt vin är en god tvåa. Sedan kommer alla portviner som trea och alla sherryviner som femma, medan en liten fyra där emellan är Madeiran. Av vinerna är i allmänhet de italienska överlägsna tätt följda av de grekiska med Retsinavinerna i täten. Det är sedan långt till tredje plats, som nästan alla andra europeiska vinodlande länder slåss om, främst Spanien och Bulgarien. Först därefter kommer Frankrike åtföljt av Turkiet, Algeriet, Ungern och de vita vinerna från Österrike och Rhenlandet. Sedan kommer alla de andra kvantitetsvinerna från Australien, Kalifornien, Chile, Argentina och Sydafrika.

Alla andra alkoholsorter är underordnade de ovanståendes överlägsenhet. Whisky bör betraktas mer som medicin än som dricka. Öl är för vulgärt folk som vill odla sin fetma. Det är dessutom cancerogent i motsats till rödvinets förbluffande förmåga att avhjälpa främst magcancer. Cognac och brandy avrådes ifrån då de inte har samma medicinala egenskaper som whisky. Punsch och sekt intar en särställning som lämpliga för dem som vill satsa på en präktig huvudvärk. Vermouth är tämligen ofarligt som avancerad läskedryck. Pernod bör alltid blandas med vatten liksom ouzo. Dricker man dem oblandade tar man en risk. Brännvin, snaps och vodka, slutligen, bör enligt klok gammal skandinavisk hävd endast tas till fisken. Att ryssar och polacker föredrar vodka utan fisk är deras problem. Att fördjupa sig i det problemet är inte att rekommendera.

Meningen var att jag från Wien skulle resa över Prag, Berlin och Gedserfärjan hem. Nattåget från Wien var en prövning, då det vid varje passerad gräns kom nya konduktörer och passkontrollanter som skulle inspektera alla ens papper. Man passerar ganska många gränser på vägen, och man har precis hunnit somna och hämta sig efter föregående officiella terroristattacker när nästa kommer. Därtill hade jag ett ständigt ombyte av bullersamma medpassagerare, bland vilka de tyska ständigt insisterade på att öppna fönstret, medan jag, som fick allt draget på mig, sedan fick stänga det. Sålunda förflöt natten under oupphörligt inbördeskrig i kupén tills Berlin nåddes klockan 07.11 efter ungefär en och en halv timmes sammanlagd sömn.

Från Berlin gällde det att ta tåget över Rostock mot Warnemünde och Gedser. På det tåget uppenbarade sig mycket lämpligt en ny kris. Konduktören påstod att Gedserfärjan inte gick längre. Jag kunde inte tro mina öron. Jag hade ju kommit med den färjan ner till kontinenten, Nordens underbaraste färja, lugn och gammalmodig. Konduktören stod på sig. Färjan hade lagts ner medan jag varit utomlands, och alla de stora färjorna hade sålts efter 95 års regelbunden trafik. Men jag kunde fortfarande ta mig över Gedser med färja om jag steg av i Rostock och där tog ett annat lokaltåg till Rostocks yttre hamn i öster.

Alltså steg man av i Rostock för att där försöka ta reda på vilka eventuella möjligheter det fanns att ta sig över till Danmark sedan Warnemündefärjan skrotats. Jo, mycket riktigt, det gick en färja från Rostocks hamn över till Gedser klockan 15, men det fanns sedan inget tåg längre från Gedser norrut till Köpenhamn. Även detta hade plötsligt skrotats.

Efter utredning av alla tänkbara möjligheter visade sig det enda raka vara att ta ett tåg som följde Tysklands nordkust från Stralsund ner till Lübeck, och där byta till det konventionella banala Hamburgtåget över Puttgarden.

Sålunda återsåg jag Lübeck, denna anrika pittoreska håla, vart Johann Sebastian Bach en gång i tiden begav sig till fots för att få höra Buxtehude spela orgel, och vilken stad även är den övervärderade urtorre författaren Thomas Manns bakgrund, bror till den ännu mer dekadente Heinrich Mann. Efter att Thomas varit en av Tysklands främsta chauvinister på 20-talet drevs han med sin broder i exil på 30-talet fastän de liksom Remarque inte ens var judar. Thomas blev gammal och dog en naturlig död medan hans ännu mer lovande, skärpte och intelligente son Klaus Mann, liksom den undervärderade Stefan Zweig, begick självmord.

På vägen från Lübeck mot Puttgarden stannade tåget och förblev stående. Lokföraren mumlade någon outrannsaklig förklaring i högtalaren och trodde att tåget skulle komma i gång igen efter tio minuter. En halvtimme gick. Sedan blev himlen svart, och en regnstorm bröt ut. Det var en sällsam känsla att där på en ofrivillig extra odysse i norra Tyskland på väg hem utan att lyckas komma hem enligt planerna finna sig inregnad i ett stillastående tåg någonstans i ingenstans.

Under tiden läste jag Solsjenitsyns roman "Den första kretsen", hans mästerverk och helvetets förgård till Gulag-arkipelagen, hans mest dramatiska, mänskliga och levande bok och den enda som litterärt når upp till Tolstojs, Dostojevskijs och Pasternaks nivå. En så dystert bok var ett passande sällskap under omständigheterna.

Efter hand kom tåget faktiskt i gång igen, men det fortsatte regna genom hela Danmark. I Helsingborg fick man sedan vänta i tre timmar på det svenska tåget (från 22 till 01.00) som slutligen förde en fram till Göteborg klockan 03.20. Inga spårvagnar gick då längre, varför man fick gå hem i regnet med bagaget. Det tog bara en timme, men det gjorde inget, för Krisresan var över.

Den sista krisen var det plötsliga bortrationaliserandet av Gedser-färjan, som till allas belåtenhet varit i trafik sedan seklets inledning. Den färjan var ett underbart alternativ till den stressade och stökiga Puttgarden-färjan och till den långsamma tråkiga Trelleborg-färjan som ett idealiskt mellanting. Men naturligtvis måste man då gå och skrota just den.

Den största krisen var förlusten av tre fjärdedelar av reskassan i Neapel genom stöld, men även ett antal mindre kriser förekom, som när jag fick springa genom hela Genua med allt mitt bagage för att hinna med tåget efter en alltför angenäm lunch hos Beatrice, varvid vi båda glömt bort tiden totalt tills marginalen krympt till 15 minuter till avgång. En sådan språngmarsch direkt på en sådan lunch ledde oundvikligt till magproblem och i förtid smutsiga kalsonger.

Ändå kan man säga att resan lyckades. När jag kom hem hade jag ännu några pengar kvar på fickan, så att jag faktiskt hade sluppit be släktingar och vänner i Verona, Genua och Wien om hjälp med att täppa till hålet i plånboken. Resans totala kostnad under 29 dagar med besök i tio huvudstäder, bussresor i Turkiet och en betydande séjour på Sicilien, resans höjdpunkt, var faktiskt inte mer än 6200 kronor. Förlusten genom stöld uppgick till 1600, den totala notan var då 7800 och ändå inom ramarna för resans budget på 8000, vilket för en sådan resa är en lämplig budget att hålla.

Hem kom man i nattregn efter promenad med allt bagage på en timme halv fem på morgonen efter en 32 timmars resa från Wien med omvägar. Men det viktiga var att Krisresan var över.

När man kom hem väntade en i brevlådan två manusrefuseringar från Bonniers och Norstedts med de vanliga intetsägande refuseringsformler som man tacksamt fått vänja sig vid under de senaste decennierna. Samtidigt förelåg det beskedet från Statens Kulturråd, att sista ansökningsdatum om

bidrag till "Fritänkaren" var 15 september 1996, alltså om ett år från nuet räknat, och man kunde då kanske få bidrag till 1997.

Krisresan var inte över. Den skulle fortsätta hela livet.

7.9-7.10.1995.

(Sedermera har både Sven Enander och doktor Sandy kommit till rätta igen. Redan i Neapel fick vi veta att doktor Sandy dykt upp i Armenien, och här är nu en översättning av hans julbrev.)

Doktor Sandys julbrev

"Tack för allt ditt besvär för min skull. Fastän det inte har gjort någon nytta alls måste jag värdesätta det som sådant. Som du har förstått har min höst varit ganska upp och ner, (*"topsy-turvy"*;) men jag har aldrig svävat i någon fara. Jag har bara träffat många lustiga människor. Det känns skönt att nu vara tillbaka på Cypern bland riktiga vänner och inte bara sådana som låtsas vara det.

Armenien var ett mycket fascinerande land att lära känna, och dess bergnatur inspirerade mig till att verkligen planera för Ladakh trots allt. Kanske det blir av. Jag har ju ingenting att förlora utom livet, så varför inte?

Troligen kommer Europa att vara dumt nog att rösta för tullunion med Turkiet och blunda för *"the crime side of business"*. Jag vet inte själv vad som är rätt. Kanske att Europa gör det rätta när hon hjälper Turkiet att lösa sina problem med att inte göra dem värre, vilket är samma princip som USA applicerar mot Kina. Endast framtiden kommer att veta vad som är rätt.

Mycket har hänt under året inom drogernas undre värld, och jag är stolt över att kunna erkänna att min privata offensiv i våras inte var helt utan resultat. Ändå vidhåller jag nödvändigheten av en liberalisering. Det är bättre att ha patienter att vårda än att ha kriminella att bekämpa. Läkare kan göra större nytta i sjukhus än poliser med skjutvapen. Om detta kommer att öka bördan för sjukvården kommer det dock att lätta bördan för samhället.

Hoppas vi ses igen i vår i Athen eller Istanbul.

Yours truly, etc."

Nya Himalayaturer

- kanske vår bästa resa någonsin – allt klaffade perfekt.

del 1 : Till Dharamsala.

Det kom ett meddelande på min telefonsvarare dagen innan jag skulle resa:

"Jag ringer vid midnatt svensk tid. Sudda ut meddelandet."

Rösten var Johannes, men jag visste inte varifrån han ringde. Min fjärde Indienresa var planerad sedan sommaren, och han var givetvis invigd i mina planer.

Han ringde exakt vid midnatt. "Res inte till Kashmir." Det var vad han ville säga. Jag hade planerat resan från Delhi upp till Jammu och Kashmir för att sedan besöka mera välkända ställen som Dharamsala, Rishikesh, Joshimath, Kausani och Almora, sedan ta tåget till Gorakhpur och därifrån ta bussen in till Nepal till Kathmandu och Pokhara, för att sedan fortsätta till Darjeeling, Kalimpong och Sikkim.

Det blir alltid bråk med Johannes om vart jag får åka och vart jag inte får åka. "Jag kan inte tala länge," sade han. "Du får bara inte fara till Kashmir."

"Varför?"

Svaret var typiskt för honom. "Du vet ju själv att det inte är klokt," nästan förebrående.

Naturligtvis var det inte klokt. En helt oskyldig norrman hade fått sitt huvud avskuret där uppe av vilda muslimer som tagit fyra andra naiva västerlänningar som gisslan. Alla visste att de hade sågat av huvudet på norrmannen. Ingen visste vad som hade hänt de fyra andra.

Jag kunde inte lova att inte besöka Kashmir. Jag lät det vara en öppen fråga.

Naturligtvis hade han rätt främst ur den synpunkten att ett besök där skulle stjäla mycket tid av min resa: det var 800 kilometer från Delhi till Srinagar, som jag hade tänkt tillryggalägga med buss under primitiva omständigheter.

Det uppstod även annat strul från början på resan. Jag bokade den redan i slutet av augusti. Först tio dagar före avresan meddelades det mig att Aeroflot hade lagt om sina rutter beroende på kriget i Afghanistan: de vågade inte längre flyga över Afghanistan nattetid. Detta lät ju dramatiskt och romantiskt tilltalande och acceptabelt. Rutten skulle i stället läggas från Moskva över Sharjah i Arabien och sedan fortsätta till Delhi. Detta skulle medföra en nödvändig övernattnings i Moskva. Denna skulle Aeroflot bjuda på med hotell och allt, lovade min resebyrå, och jag svalde betet.

Söndag morgon steg jag upp klockan 8 för att lämna mitt hem klockan 9 och ta flyget 11.45. Emellertid fick jag på flygplatsen veta att det skulle gå först 14.25. Dessutom blev det sedan försenat "p.g.a. tekniska problem".

Klockan 9 på kvällen kom man fram till Moskva. Där fick man veta att Afghanistan-problemet var rena bluffen. Rutterna hade lagts om 15 september p.g.a. säsongskifte, och det var hela saken. Ville jag sova över på hotell i Moskva fick jag betala för det: 45 dollar.

Där satt man på Moskvas flygplats med en trevlig natt framför sig på hemska stolar i en typisk flygplatsmiljö till all lycka åtminstone inomhus. Det bjöds på middag med vatten, några grönsaker, litet bröd utan smör, och en skinnslamsa som krampaktigt skulle föreställa en liten fisk. Potatistärningar ingick också i begränsat antal. Middagen serverades utan kniv, varför man fick bena fisken med fingrarna. Fisken hade mera ben än kött. Då välsignade jag mitt förutseende att ta med mig

rikligt med kakor och bananer från Göteborg för eventuella strapatser. På Landvetter hade jag dessutom köpt en Sherry och en Martini för 112 kronor. Även de kom väl till pass, men så ynkelig var maten under denna dags ryska förhållanden att en liten fingerborg Martini var tillräckligt för att få allting att virvla.

Det blev en minnesvärd natt på Moskvaskvads flygplats. Samtliga över natten kvarhållna passagerare valde att slagga på stationen, som fick karaktären av ett större tatarläger, där negrer och hinduer, indonesier och kineser, peruanska indianer och unga luffare från hela Europa snart låg i drivor omkring i hela restaurangen, som var flygplatsens enda någorlunda varma ställe. En gammal vän till mig dök upp på flygfältet: Franco, italienare bosatt i Göteborg, naturaliserad svensk, flitig resenär och entusiastisk Nepal-expert, som jag inte hade sett på 20 år ungefär. Nattens show stals emellertid av en del unga engelsmän, som gjorde hela natten till en fest. Vid femtiden på morgonen väcktes alla sju sovare bryskt av en städande gorilla, en typisk pensionerad och omskolad tyngdlyfterska, som engelsmännen prompt ville fotografera. Hon gjorde motstånd, men engelsmännen gav sig inte utan fotograferade henne ur alla tänkbara synvinklar, som om hon var en Marilyn Monroe: "Stå still och le lite, så vi får föreviga dig, din pompösa kossa!" Och förevigad blev hon, om än hon knappast gjorde sig ens på bild.

Alla vraken som då väcktes hade haft en ganska förskräcklig natt. De flesta hade sovit på det kalla hårda golvet. En finne, som slöt sig till oss, hade till välsignelse en uppblåsbar huvudkudde, som dock kollapsade. Några, som jag, valde att försöka sova på stolar, ställda tre i rad, med bruten eller åtminstone tillkroknad rygg som resultat, ty stolarna var buckliga. Men hopkrupen kunde man ändå i denna obekväma sits få några timmars sömn och drömma om värmen vid ett fritt Medelhavs blåa brusande vågor, medan dock engelsmännen föredrog att festa hela natten. De drack whisky direkt ur flaskan.

Följande dag fungerade flyget, och trots en mellanlandning i Sharjah vid Persiska Viken kom man sedan fram till Delhi till kvällen. Himlen var klar, och planet flög in över Delhi, som bjöd på ett häpnadsväckande skådespel. Denna vidsträckta oöverskådliga ljuspunktsstad där nere blixtrade och flammade överallt, som av miljoner plötsliga blixtar från jorden. När vi kom närmare såg vi även talrika fyrverkerier. Det var fest på gång i hela Delhi.

När man sedan med taxi åkte in till staden från flygplatsen hörde man också ljudet av bombkrevader överallt. Som fordon längs dessa pyrande gator, där fyrverkerier och smällare flammade i varje gathörn, var man ständigt i skottlinjen och beskrev nästan ett väldigt gatlopp, ty vägen var lång.

Vid busstationen var allting kaos. Den gängse bussen norrut mot Pathankot gick inte på grund av festivalen. Moloken beredde jag mig på en trist hotellövernattning, när en gubbe menade att det gick en buss från perrong nummer 9. Han hade rätt. Jag köpte en biljett, satte mig i bussen och inväntade nöjd dess avresa. Gradvis blev den fullare, och när den skulle gå bjöd min sitskamrat mig på en kopp te. Då uppdagades det att min biljett inte gällde för just den bussen. Att betala två gånger för en enkel resa roade mig inte, så jag lämnade bussen och ställde mig att invänta en annan, som inte såg ut att komma.

Emellertid inväntade även en annan ung man från Kashmir samma buss som aldrig kom, och vi kom i trevligt samspråk med varandra. Det hela slutade med att han bjöd mig till sitt hem i Srinagar, och jag var i högsta grad lockad att acceptera. Samtidigt kom bussen, och vi tog plats bredvid varandra, så att vi kunde fortsätta samtalet.

Emellertid infann sig samma situation på denna buss: den biljett jag köpt gällde inte för just den bussen, och jag fick köpa ny biljett om jag ville sitta kvar. Det finns olika bussbolag som konkurrerar, och en biljett på en buss gäller inte på en annan fastän färdsträckan är den samma. Denna gång valde jag att lösa ny biljett, ty den var åtminstone billigare.

Naturligtvis kunde jag tyvärr inte acceptera min vän Selims inbjudan, hur frestande den än var. Johannes hade avrått mig, bara resan dit skulle stjäla två dagar av min indiska vistelse, och jag hade hela Garwhal och Nepal framför mig. Den norska gisslans öde, som fått huvudet avsågat, hade genljudit i hela världen, och ingen visste vad som hänt de andra fyra. De var helt enkelt försvunna och om levande troligen under ganska brydsamma omständigheter. Det var nästan varje västerlänningss plikt att visa solidaritet med gisslan och inte resa till Kashmir. Vintern var redan på väg, och passen till Leh och Ladakh var redan stängda. Det var bättre att satsa på en Kashmirresa i mars-maj någon gång. Jag lovade dock Selim att återkomma, och det såg han fram emot.

Bussresan 400 kilometer norrut till Pathankot startade halv 11 på kvällen och nådde målet halv 9 på morgonen. Bussen var oavbrutet så full så att folk fick stå, minst tre man trängdes på varje bänk, och även om man inte riskerade att ramla om man somnade, då man av trängseln hölls i konstant upprätt ställning, så blev det inte mycket sömn.

På morgonen ägde en solförmörkelse rum medan jag satt på busstationen i Pathankot och väntade på nästa buss, men förgäves väntade jag på att få se den. Det skulle visa sig senare att jag dels tagit miste på tiden och att den dessutom bara var synlig 20 mil söder om Delhi. Även från Pathankot till Dharamsala var det svårt att finna en buss, och jag hade redan parkerat mig på en "kompromiss"-buss, som jag måste byta från på halva vägen, när rätt buss plötsligt uppenbarade sig. På den fanns det gott om plats, så där ramlade man ständigt omkull hela vägen, då det var omöjligt att värja sig mot sömnen. Detta erfor även åtskilliga andra passagerare, som rumlat om i Diwalifestivalen hela föregående natt och nu fortsatte rumlandet med att ramla och störta omkring sittande och sovande i högar i den våldsamt krängande bussen. I princip hade man nu överlevt två nätter utan sömn.

Hur överväldigande dessa strapatser än var var det ändå en oerhörd glädje att åter få vara i Indien. Festen i Delhi vid min ankomst var som ett särskilt personligt välkomnande, och med en gång när man kom ut ur flyget träffades man av de berusande exotiska indiska dofterna, som omedelbart förför en med sin mjuka ljuvhet, och som bara finns i Indien. Det var som att vara hemma igen, och i Dharamsala fick man till och med en säng att få sova i.

del 2 : *Dharamsala*

Dharamsala är kanske det ställe i Indien som kommer närmast Shangri La-idealet. Omgivningarna är i alla fall de mest idealiska med den ytterst kontemplativa miljön, den omedelbara närheten till de höga bergen, Dalai Lamas närvaro i samhället och den konsekventa, konstruktiva buddhismen överallt. Tibet är idag världens hårdast drabbade land, men i Dharamsala genom exiltibetanerna möter man kanske världens starkaste framtidstro och beslutsamhet.

Platsen är därför mycket populär för västerlänningar, som söker sig hit från alla delar av världen och i de mest olika tänkbara syften. Några av de intressantaste var här för sin hälsas skull. En mycket vacker tysk ung dam hade kommit hit för att genom tibetansk medicin och levnadsföring bota sin cancer, vilket än så länge medfört önskat resultat. Hon menade, att det viktigaste av allt var att radikalt

förändra sitt sinne och sina attityder. Hennes teori var att alla cancersjukdomar härrörde från en människas attityd och känsla av att vara ett offer för livet i stället för en som behärskar sitt öde. En annan patient från Canada var här för att göra någonting åt sina dåliga lungor.

När vi var här med Tony i februari var det fullständigt fel säsong med iskalla nätter och hela stället i reträtt. Nu var nätterna i sena oktober fortfarande varma, min rumstemperatur gick aldrig under 20 grader (utan uppvärmning), och stället kryllade av folk från hela världen. En vacker fransyska (Marie) hade flugit från Paris samtidigt som jag från Göteborg men kommit ännu billigare undan än jag med Aeroflot, då hon begagnat sig av ett rumänskt flygbolag med lika karnevalsaktig övernattnings i Bukarest som jag haft i Moskva. Men mest överraskande var det att här träffa på ett sällskap italienare från Milano, som dominerade hela restaurangen Kailas med sin animerade konversation. Till slut kunde jag inte låta bli att gå fram och delta. De var mycket positivt överraskade av att här bli tilltalade av en främling på italienska. Det var en ensam ganska komediantaktig herre med tre vackra damer från Milano, och emedan han tydligen inte ville dela någon av dem med mig fann jag det säkrast att småningom lämna dem i fred.

Jag kom fram till Dharamsala klockan 3 på tisdag eftermiddag efter en 17 timmars resa med buss från Delhi (540 km), men onsdag morgon gick jag upp till Triund nära snögränsen 1000 meter ovanför McLeod Ganj, som är på 1850 meters höjd. Promenaden tog 2 1/2 timmar upp och märkligt nog lika lång tid ner, då nedstigningen var mera påfrestande för benen. Andra på väg upp till Triund, som man mötte på vägen ner, kunde man uppmuntra med den paradoxala sanningen, att "ju högre upp man kommer, desto mera tröttsamt blir det, varför det just därför blir desto angelägnare att fortsätta ännu högre upp." Den sentensen gäller hela livet.

Varje dag klockan 11 på morgonen förekom det intressanta föredrag på Biblioteket, som då hölls av någon hög lama. Föreläsningarna var mycket uppskattade, de hölls på engelska, och publiken, som då nästan bara bestod av västerlänningar, var mycket talrik. Föredragen, som varade en timme, kunde behandla de mest olika ämnen, som "hur man rör på sin lättja", enkla fundamentala levnadskonstregler, fundamental buddhism eller ren historia.

Tyvärr var inte min vän den svåråtkomliga damen hemma. Jag försökte knacka på hennes dörr flera gånger, men sista gången jag gick ner till Biblioteket, i närheten av var hon bor, var det redan kväll, hon borde ha varit hemma, och min buss skulle avgå 19.30. Hon var alltjämt inte hemma, så jag måste skriva ett litet meddelande på en serviett och lämna den i hennes brevlåda, så att hon åtminstone fick veta att hon varit eftersökt och ej endast av Dalai Lama.

Min sista måltid drabbade jag ånyo samman med italienarna från Milano, och de ville prompt veta vilken bok jag höll på att läsa där på restaurangen. Av alla böcker råkade det vara en bok om Caterina de' Medici, Frankrikes maktfullkomliga drottning på 1500-talet, damen bakom Bartolomeinattens massakrer, en florentinska. De var mycket imponerade. När vi skildes sade vi "Ciao ciao" som man brukar, och strax innan jag gick ut genom dörren sade också en tibetansk kvinna "Ciao ciao" till mig. Hon ville vara med. Den livliga italienska konversationen hade väckt tibetanernas munterhet och intresse.

Kort sagt, bara gott om Dharamsala, den idealiska viloplatsen och första anhalten i Indien, nyckeln till Himalaya och Tibet, det goda tibetanska hjärtats hemvist, den goda moralens och uppbyggliga optimismens kanske främsta ställe i världen.

del 3 : *Till Rishikesh*

Bussen gick från Dharamsala 19.30 och var en direktbuss till Dehra Dun. Resan var på cirka 850 kilometer, och Dehra Dun nåddes enligt tidtabellen klockan 10.30 efter 15 timmar. Det var en vanlig indisk landsvägsbuss med hårda sitsar, inga bagagehyllor, tjockt med folk som stod i gången hela resan, och annat dylikt.

Med på denna bussresa var två mycket långhåriga insnöade flum-tyskar, som liksom jag skulle till Rishikesh. Det uppstod problem med dem under färden, ty de hade tagit två av platserna längst fram till vänster bredvid chauffören i besittning, som det var förbjudet att sova i, vilket förbud de envisades med att ständigt trotsa. De trodde att konduktören och chauffören bluffade när dessa ständigt förbjöd dem att sova, fastän grälen och förmaningarna mot deras sovande ständigt upprepades med beundransvärt tålmodig tjatighet. Det var ingen bluff, utan det var förbjudet att sova på de platserna av den logiska anledningen, att om de somnade och ramlade av sitsen kunde de äventyra körningen genom att exempelvis blockera bromsen. De envisades med att fortsätta somna, och varje gång blev de väckta under samma förmaningar. Så förflöt deras hopplösa natt.

I Dehra Dun envisades de med att vilja ta långa drinkar och pausera, medan jag ville rycka med dem genast till Rishikesh, då jag visste att Dehra Dun inte var något drägligt ställe för sådana som vi. Det var här jag med Tony begick vårt första misstag under februariresan, vilket kanske utlöste alla de andra. När vi kom till Dehra Dun tog vi in där på resans eländigaste hotell (Akash Deep) i stället för att omedelbart fortsätta till Mussoorie. Hade vi kommit till Mussoorie hade vi sluppit bli beroende av hotellet i Dehra Dun, vi hade kunnat ha desto trevligare desto längre i Mussoorie i stället, som kanske var vår gemensamma resas höjdpunkt, och Tony hade kanske sluppit bli sjuk, och så vidare.

Som väl var fick jag loss de båda långhåriga insnöade flum-tyskarna, och den förhållandevis korta bussresan till Rishikesh (43 kilometer på 1 1/2 timme) blev oförglömlig genom de äventyrliga flodkorsningarna. En bro var skadad och så bräcklig, att inga bussar och lastbilar släpptes över den, utan dessa fick i stället köra genom vattnet längs improviserade vägar och vadställen. Bussen körde genom hundratals små strömmar korsande hit och dit i en imponerande labyrinth av improviserade vägar. För varje ny flodfåra som plöjdes igenom med gasen i botten skrek alla barnen i bussen av jublande förtjusning.

I Rishikesh visade jag de båda långhåriga insnöade flum-tyskarna mitt hotell där, the Tourist Rest House, världens kanske bästa hotell i norra Indien, som dessutom var billigt med ljuvlig trädgård och perfekt restaurang. Tyskarna tittade surmulet på ett rum och sade sedan att de också ville titta på andra hotell innan de bestämde sig. De försvann och kom inte tillbaka. Troligen ångrade de sig men hittade sedan inte vägen tillbaka. De skulle så småningom till blomsterfestivalen i Pushkar efter att ha flummat vid Ganges i några dagar.

Paradismiljön vid Rishikesh kan inte beskrivas. Den är helt enkelt fullkomlig, särskilt vid mitt hotell *par préférence* Rishilok eller the Tourist Guest House, tidigare the Tourist Bungalow, i stadens norra utkant på en liten höjd med en underbar trädgård och en förnämlig restaurangservice, som man kan njuta av i trädgården om det behagar. Där kan man slappna av och filosofera, duscha och sträcka ut sig och prata bort tiden med andra tacksamma västerlänningar.

Men mitt viktigaste göromål i Rishikesh var att söka upp min unge vän från senast, Harish, vilket inte var så lätt, då min hotellvärd bara visste att adressen låg utanför staden. I stekande middagssol gick jag ändå ut på jakt, frågade mig fram, gick för långt, övervägde att ge upp och råkade just då

befinna mig på rätt gata, när jag för tredje gången frågade och gav saken en sista chans. Gatunumret var "28/4 lane 4", och varken gatunamn eller siffror var utsatta. Till slut såg jag dock nummer 29/2, varför jag dök in där och frågade i ett telefonservicekontor. Mannen där tillkallade en annan man, som råkade komma förbi där just då, och som råkade vara – Harishs egen fader.

Han tog mig genast hem till sig, och vi hade ett långt givande samtal tillsammans, varunder jag fick träffa hans underbart vackra fru, hans andra äldre son och hela släkten med hela vänskapskretsen. De ville prompt att jag skulle stanna på både lunch och middag, men jag avböjde lunchen och föreslog att jag skulle återkomma senare, när Harish kommit hem från skolan. Det var svårt att få dem att acceptera detta. De ville helst att jag skulle stanna där och inte lämna deras hus på minst två dagar.

Klockan halv 5 fick jag träffa Harish, när jag återkom punktligt på överens-kommen tid. Han är tretton år och har en lektion i engelska varje dag i skolan, det är fem timmar i veckan. Just nu har han börjat studera "As You Like It", som han tycker är mycket svår. Han har även en engelsk antologi som lärobok med bara engelsk poesi.

Tre brev hade han skrivit till mig sedan jag senast tillskrivit honom, men han hade inte avsänt dem, då jag meddelat min förestående ankomst till Rishikesh. Vi hade en mycket angenäm afton tillsammans med hela familjen och hela vänkretsen, och där finns alltså en hel koloni av människor i Rishikesh som läser den engelskspråkiga upplagan av "*The Free Thinker*" med stort intresse.

Hans äldre bror körde mig hem på sin scooter, och då fick Harish följa med och titta på mitt rum med dess ringa inventarier. Harish har skött vår kontakt högst korrekt och exemplariskt och tar den mycket seriöst. Det egendomliga med honom är att han har ett egyptiskt utseende med lång haka och långt bakhuvud, vilket ingen annan i hans familj har. Det första intryck jag fick av honom, när han spontant tilltalade mig på gatan i Rishikesh i februari, var, att det här var en ung och begåvad prins. Hans far medgav att han är mycket intelligent.

Här har vi alltså en av mina indiska rötter: en direktkontakt i Rishikesh med både det ur-indiska och Indiens framtid. En intressantare förpliktelse kan man knappast ha.

del 4 : *Joshimath och Badrinath*

Bussen gick klockan 4 på morgonen i nattmörkret från Rishikesh till Joshimath. Resan tog tio timmar inklusive en tepaus i Rudraprayag och en lunchpaus i Piplikot. Tio timmar för en sådan resa (25 mil) längs enfiliga slingerbults- och serpentinvägar är otroligt snabbt. Jag hade turen att få en skicklig chaufför, som satsade allt på den första etappen, innan solen gick upp, och tog det lugnast den sista och svåraste.

Jag återfann mitt gamla hotell i Joshimath vid världens ände vid foten av Indiens högsta Himalayatoppar, en indisk gudsförgäten Klondykehåla; men den trevlige unge man, som tog så väl hand om mig här senast, fanns inte kvar. Rumspriset var 75 rupier inklusive toalett och (kallvattens-)dusch, men jag fick inleda min rumsvistelse med att städa upp efter föregångaren, en viss Julio Orán från Argentina, som bl.a. missuppfattat den indiska toaletten och satt sig på huk med skorna på på toaletsitsen i stället för på emaljkransen. Jag fick även skura alla hans efterlämnade hinkar.

När mörkret faller på i Joshimath sätter alla samtidigt på strömmen, och då går alltid alla säkringar över hela staden. Detta är typiskt för alla samhällen med elektricitet i Himalaya. Klockan tio

på kvällen, när de flesta gått och lagt sig, kommer strömmen tillbaka överallt, när ingen har användning för den.

Eftersom jag kom så tidigt fram till Joshimath redan klockan 14 kunde jag genast satsa på linbanan upp till Auli, Indiens längsta linbana på 8 km. Emellertid infann sig en mängd problem. Linbanan gick inte om det inte fanns ett minimum av egentligen 15 men minst 11 passagerare, och jag var ensam. Ingen annan hade intresse av linbanan. Moloken gick jag därifrån och mötte då på väg upp ett sällskap av indiska turister från Goa, gamla och unga, som råkade vara just 11 till antalet. Så långt hade jag tur, och vi kunde köpa biljetter. Goaturisterna skulle emellertid stanna i Auli, och linbanan kunde inte ta mig ensam ner. Följaktligen köpte jag en full biljett för att åka upp, som gällde upp och ner men för mig bara upp, och en stollift ner, (Auli är Indiens enda ort för skidsport,) för sammanlagt 200 rupier. 150 var för kabinen upp och 50 för stolliften ner. När jag kom upp till toppen (2740 m.ö.h.) fanns det ingen stollift ner - den gick inte. Linbanemästarna hade lurat mig, och jag fick vandra ner 20 kilometer. Emellertid fanns det diverse genvägar som gjorde promenaden värd besväret, men oturen slog till igen: på ett sådant enastående ställe med svindlande utsikt över alla Indiens högsta Himalayatoppar tog min kamerafilm hastigt slut, och de finaste bilderna blev aldrig tagna. På vägen mötte jag bland annat en koloni langurer, de gråvita aporna med svarta ansikten, men min film var då hopplöst slut.

Nästa dag hade jag vikt för en utflykt till Badrinath, tillsammans med Kedarnath och Gangotri ett av hinduismens främsta pilgrimsmål till Ganges olika källor. Badrinath var emellertid särskilt intressant. Det hade varma källor, det hade varit buddhistiskt, och det låg på 3100 meters höjd vid foten av glaciärerna från Kamet, Indiens näst högsta berg beläget på den tibetanska gränsen.

Dessutom hade jag tur. Vägen var alltså öppen, och det gick regelbundet bussar dit. Vid mitt lilla billiga hotell Marwari mötte jag två engelsmän som också tänkt sig till Badrinath, de enda västerlänningarna i trakten utom jag. De skulle åka dit i en privat bil men först till den andra porten klockan 9, medan jag tänkt ta bussen till den första klockan 6.30. Emellertid visste min hotellvärd att berätta, att det inte skulle finnas några bussar tillgängliga nästa dag till den första porten utan först till den andra klockan 9.

Detta egendomliga portsystem måste förklaras. Vägen till Badrinath är nästan inte ens enfilig, och för att trafiken ändå ska flyta dit utan olyckor har de infört systemet med att indela trafiken i omgångar. Dessa omgångar startar samtidigt från Joshimath och Badrinath klockan 6.30, 9, 11.30, 14 och 16 och möts alltså alltid på halva vägen. Just där ligger det ett litet samhälle där man kan hämta sig, dricka te och ta det lugnt, tills alla fordon samlats och bommarna öppnas åt båda hållen. Militärer övervakar och kontrollerar det hela, då det är så nära den tibetanska gränsen, och olyckor inträffar nästan aldrig.

En nackdel med detta system är att man inte kan stanna på vägen och fotografera. Trafiken måste flyta jämnt om den skall fungera. Man får i stället chansa på att fotografera från bilfönstret i krökar eller när fordonet saktar ner. Har man tur får någon motorstopp och blockerar hela vägen just på ett lämpligt ställe för fotografering.

Engelsmännen visste var jag bodde, och på kvällen kom den äldre av dem förbi och knackade på och berättade, att de i alla fall skulle satsa på den första porten på morgonen och erbjöd mig att följa med i deras bil. Jag blev överlycklig och tackade genast ja. Klockan 6 skulle jag infinna mig på morgonen i deras hotell.

Vi hade sedan en mycket angenäm dag tillsammans. Det var far och son från Hampshire som var ute och reste under två veckor i Indien för att besöka intressanta och heliga platser. De hade upplevt den totala solförmörkelsen från Fatehpur Sikri utanför Agra klockan 8.33 den 24 oktober indisk tid, (jag hade då suttit på bussen till Pathankot och sedan inväntat eklipsen i väntan på Dharamsalabussen men blivit besviken då ingenting hänt klockan 10.06, då jag beräknat fel tidpunkt,) och hela Agra hade då lämnat staden för att uppleva solförmörkelsen (100% nästan en hel minut) från Fatehpur Sikri, kullen med monumentalbyggnader fyra mil söder om Agra.

Fadern var i datorbranschen och såg ut som en pigg 60-åring med helt snö vitt hår. Han chockerade mig med att berätta att han bara var 43, alltså yngre än jag, medan han trott mig vara omkring 30. (Min ålder tycks bereda mig och andra ständigt nya överraskningar. I Rishikesh hos Harishs familj talade jag till fadern som till en betydligt äldre och mognare man än jag själv, och så var han bara 38 år!)

Vi hade tur som kom till Badrinath så tidigt. Vi lämnade detta pittoreska pilgrimsmål till den tredje porten 11.30, och just då började bergen i norr höljas i mörka hotfulla moln. Dessa följde oss hack i häl på vägen ner, medan vi såg de höga majestätiska bergen bakom oss insvepas i tjocka ödesdigra moln och försvinna.

Badrinath är intressant för sitt läge och sina varma källor, men orten tycks leva på bara sina pilgrimer, och som samhälle är det ganska intetsägande. Folket där lever under ständigt hot mot sina liv genom den oupphörliga lavin- och jordskredsfasen året runt. När vi lämnade Badrinath bakom oss var det som om hela världen bakom oss bergtogs och uppslukades av denna överväldigande faras verklighet.

Vi skildes sedan i Joshimath. Far och son ville ta linbanan upp till Auli en gång till, där de redan varit en gång, och jag hade lust att följa med dem men betänkte mig inför faran av de moln som nu även nalkades från söder. De skulle sedan fortsätta till Rudraprayag, där det var farligt att gå utomhus efter mörkrets inbrott på grund av herrelösa leoparder och elefanter, medan jag skulle fortsätta mot Kausani och Almora åt ett annat håll.

Jag fick anledning att glädja mig över att jag ej begivit mig upp till Auli än en gång, ty på eftermiddagen började det regna, helt i trots mot säsongens väderordning. Detta regn kommer dock att göra gott, ty monsunen kom för sent i år. Torkperioden varade en och en halv månad längre än vanligt, och i stället fick Indien slåss med en och en halv månads skogsbränder över hela norra Indien, tills regnet äntligen bröt ut, som sedan blev för kortvarigt. Må det regna. Indien behöver regn.

Några slutliga hemtrevligheter med mitt hotellrum i Joshimath: då rummet trots toaletterum med vattenklosett och dusch saknade handdukar, hade de flesta rumsgästerna påtagligt torkat händerna på gardinerna. Detta är vanligt bland fattiga hotellgäster i billiga hotell. Till slut blir det svårt att finna något ställe kvar på gardinerna att torka sig på som inte redan är svarta. Gardinerna får hänga i evighet.

Den indiska populärmusiken är ganska enerverande med sina monotona melodier ackompanjerade av en hel orkester av bara olika slaginstrument medan den kvinnliga sångrösten är evigt samma jamande gnäll. Intill mitt hotell hade ett etablissemanng tydligt en kassettbandspelare som spelade samma kassettband om och om igen hela dagarna. Det var bara det att bandspelaren gick för fort, som när man spelar 33-varvs skivor på 45-varvs hastighet. Den indiska popmusiken sålunda uppvarvad gör ett obeskrivligt intryck. De jamande katterna (primadonnorna) blir i stället till frenetiskt pipande möss, och det hela ger intryck av en skenande cirkusmusik anförd av Piff och Puff hysteriskt

dirigerande med sina röster. Hinduerna märker ingen skillnad från den rätta varvshastigheten, eller de har blivit vana.

Som sagt var, jag fick städa upp efter min företrädare på rummet, som inte ens hade spolat efter sig på toaletten. Värre var det dock med fönstret, som hade gått sönder, vars enda ruta hade ersatts med utspänt tidningspapper. Stängde man antingen toalettdörren eller rumsdörren eller öppnade någon av dem för häftigt blåste tidningspappret ut eller in, och man fick spänna fast det på nytt, om man inte ville ha Himalayiskt tvärdrag. Ändå var det tunna tidningspapprets effektivitet mot draget tvivelaktig.

Detta som illustration till livet i det indiska Himalayas yttersta utposter.

del 5 : Den långa vägen till Kausani

Besöket i Badrinath, en av Indiens absolut mest avlägsna utposter mot Tibet, måste betecknas som en höjdpunkt. Blotta resan dit över fallfärdiga enfiliga tillfälliga broar, över vilka bara ett fordon fick fara åt gången, varunder hela bron skakade och gungade som i Jules Vernes Medicine Bow-incident (i "Jorden runt på 80 dagar", tågbron i Klippiga Bergen som rasade efter överfarten,) tre stycken sådana över raviner och forsar, och med tvånget att hålla absolut jämn takt med trafiken - saktade man ner blev man genast ilsket påtutad av hela karavanen bakom - gjorde turen unik i sitt slag. Mina båda engelsmän i baksätet utvecklade en teknik att fotografera ändå - på en serpentinväg kunde den som satt till vänster fotografera tills en hårnålskurva till höger kom, då han kvickt slängde över kameran till den andre, som då kunde fotografera på sin sida, tills en ny hårnålskurva kom, och kameran bytte ägare igen. Manövrerna krävde en viss precision av brittiskt mått.

En liten komisk episod tilldrog sig på min vandring ner från Auli efter att jag mött langureernas koloni. Dessa slängde föremål på mig och jagade bort mig så eftertryckligt, att jag nästan väntade mig att få träffa fler spontana djur på vägen. Plötsligt prasslade det i buskarna. "Här har man kanske chansen att få se en riktig glasögonorm eller kungskobra!" tänkte jag och stannade. Ljudet återkom. Jag smög mig bakom en klippa, klättrade upp en bit och kikade försiktigt över kanten. Vad fick jag se där i buskarna? En kvinna! Och bakom mig dök hennes man upp och såg bister ut. Han väntade sig ingen förklaring utan såg ut att ämna skrida till handling genast. Då var det jag som försvann kvickt i buskarna utan att ens försöka förklara mig.

Den långa vägen till Kausani var inte längre än 20 mil, men det tilldrog sig en del på vägen. Bussen startade från Joshimath klockan 6 på morgonen. Ingen stjärna syntes, utan tvärtom regnade det fortfarande. Bussen blev snart proppfull, och jag hade blivit tillsagd att byta till en annan buss i Karanprayag. Om denna andra buss skulle komma kunde ingen garantera. Däremot hade min biljettförsäljare i Joshimath ställt det i utsikt för mig att det kunde uppstå problem på vägen.

Den andra bussen kom och försäkrade en obruten resa till Kausani, vartill jag köpte en biljett och pustade ut. Men det hade regnat. Vägen var ännu smalare och sämre än den till Badrinath, och det gick hela tiden uppför. Från var jag satt kunde jag se att hastighetsmätaren aldrig översteg 30 kilometer i timmen utan snarare höll sig mellan 15 och 20. Snart övergick vägen till att få en allmän lervällings något lösare konsistens. Farliga vattendrag korsades, men bussen klarade alla vadställen. Till slut kom man fram till en lastbil som stod stilla framför oss. Framför den stod det en lång rad andra lastbilar, bussar och jeepar. Ännu längre bort kunde man se de första i raden av lastbilar, bussar och jeepar som stod vända med nosen mot oss. Blickarna sökte sig då till vad som fanns emellan. Där låg en lastbil en halvmeter ner i dyn och hade tydligen råkat ut för ett litet jordskred, som inte gjorde saken lättare. Vid

lastbilen stretade ett antal nergyttjade personer uppgivet med något. Ett femtiotal personer från de båda köerna stod runt omkring på behörigt avstånd och tittade på.

Det var bara att ta upp en bok och läsa för att få tiden att gå. En del andra passagerare tog det ännu lugnare och låg med munnarna upp och snarkade på vid gavel. De var tydligen vana vid sådant.

Men proppen löste sig, och vi kunde fortsätta. Klockan halv tre kom vi fram till resans lunchställe, och då återstod ännu halva resan. När lunchen var över bad mig busschauffören stiga ur och sätta mig i en överfull jeep i stället. Där satt redan den enda övriga i sällskapet som skulle till Kausani, en äldre gentleman. Ytterst obekvämt med benen uppdragna under hakan och med allt bagaget tillknycklat till oigenkännlighet fick man sitta där och trängas tillsammans med tio andra i en stinkande rykande sardinburk. Man såg ingenting av utsikterna. Det var värre än någon bussresa.

Två mil från målet stannade jeepen och gick inte längre. Vi som skulle vidare fick hoppas på att det skulle komma en annan jeep. Det kunde ta dagar. Stället var en obeskrivlig håla där ingen talade engelska och alla skyltar var på hindi. Den hette Garur eller något sådant och låg halvvägs mellan Baijnath (berömt för sina ashrams och sitt vackra läge) och Kausani. Varning emellertid för detta hål mitt emellan! Till slut hittade vi en villig taxichaufför, men han vägrade köra oss om han inte fick minst 7 passagerare - vi var fyra. Det hjälpte inte att jag erbjöd mig att betala mera. Till slut satte han dock knotande i gång med sex passagerare, när en annan konkurrerande jeep dök upp.

Klockan 17 kom vi fram till Kausani efter 11 timmars färd och bara 195 kilometer - det var alltså inte ens 20 kilometer i timmen. Emellertid var därmed sagan inte slut. Min medpassagerare från Karanprayag, den gamle gentlemanen, måste ännu fortsätta 5 mil till Almora, och nu var det skymning. Han förklarade, att bussen vägrat fullfölja resan på grund av förseningen. Det gick inga bussar till eller från Kausani efter klockan 3. Så nu var det hopplöst för honom att komma fram.

Emellertid lyckade jag hjälpa honom. Jag kände genast igen en god vän från mitt förra besök i Kausani, och han lyckades uppbringa en frivillig taxi. Överlycklig fortsatte den gamle till Almora med dagen räddad.

Det var egentligen min gode vän som först kände igen mig. Han påminde mig om att jag då lovat bo hos honom i hans hotell. Jag bad honom visa mig dit, och det var alldeles förträffligt till det facila priset av 50 rupier per natt. Sålunda blev man mer än översvallande väl mottagen med varm famn och härd efter resans hittills svåraste strapatsdag.

Mer än detta varma välkomnande betydde dock upplevelsen av att bara få komma upp till Kausani. Luften där är så mirakulöst välgörande. Där finns flera ashram, och ett av dem har ett tempel enkom tillägnat Mahatma Gandhi med bilder och porträtt från hela hans liv. (Med sådana öron måste han ha haft en exceptionellt god hörsel!) Detta tempel och ashram ligger på toppen av samhället, varifrån man har en av Indiens mest storslagna utsikter över hela Garwhal och 300 kilometer av dess högsta toppar som uppradade bredvid varandra. Vädret verkade nu också att vara på bättringsvägen, redan vid Karanprayag hade solen börjat titta fram, så låt oss hoppas på morgondagen!

del 6 : *Kausani och Almora*

Det var oemotståndligt att stanna två nätter i Kausani i Kumaon. Den första morgonen var vädret inte det bästa men dock på bättringsvägen, varför jag beslöt att ge Kausanis berömda utsikt en extra chans, och det lönade sig. Den andra november var morgonhimlen kristallklar, och det enda moln som syntes på hela himlen var litet snömoln som vid soluppgången blåste ifrån Nanda Devis högsta topp.

Detta otroliga skådespel att från Kausani kunna se alla Himalayas högsta toppar i Indien från Kedarnath längst i väster längs Chaukhamba, Neelkanth, Nanda Chunti, Trisul, Devasthan, Nanda Kot, Nanda Devi och Pindari ända till bergen mot Nepals gräns är en så svindlande upplevelse, att det kanske rentav överträffar intrycket av Kanjenjunga från Sikkim och Darjeeling. De berg i detta massiv som man inte kan se från Kausani är endast Kamet, Hathi Parwat och Dunagiri, som skymms av Nanda Chunti och Trisul, som av dessa berg är de Kausani närmast belägna (50 kilometer). Till Nanda Devi är det 80 kilometer, och till Kedarnath och topparna mot Nepal är det omkring 120. Allt detta, som omspanner drygt 20 mil, ser man från en enda punkt!

Ytterligare förgylldes tillvaron i Kausani av närvaron av Chris från Sussex, en van Himalayavandrare, som just tog igen sig på mitt hotell inför nästa dust med 7000-meters-topparna. Han hade varit i de flesta av de vackraste ställena i Garwhal och kände hela landet väl. Han var en öppen bok för alla som behövde expertisråd angående att vandra i Garwhal. Han skulle nu vandra i sju-åtta veckor, sedan fira jul och nyår i Bangkok, sedan fortsätta till Nya Zeeland för att arbeta där i några månader för att sedan återkomma till Indien för nya fjällvandringar. Han försökte organisera sitt liv så att han jämt kunde resa omkring och samtidigt få betalt för det. Hans utseende var ganska härjat efter många års tydliga strapatser, men hans sätt var det mjukaste och mest sympatiska tänkbara. Jag kunde tänka mig att han var den idealiska reskamraten på tuffa fjällvandringar. Han hade gärna haft mig med på några, men tyvärr var mitt program redan fullt.

Kausani har gamla traditioner som pilgrims mål med flera ashram, och Mahatma Gandhi själv vallfärdade hit, vilket förklarar förekomsten av ett omfattande Gandhi-Ashram, som utgör centrum av det lilla samhället. Det bästa hotellet heter Prashant och ligger högst upp närmast ashramet. Priserna där ligger från 35 till 100 rupier och inkluderar tillgång till varmvatten och dusch. Innehavaren själv är intimt förknippad med någon hög helig guru i Indien, om det dock inte var Gandhi själv.

Nära Kausani ligger Binsar, som en tandläkare från Bombay rekommenderade mig, varifrån man enligt Chris har en ännu bättre utsikt än från Kausani. Hur är detta möjligt? Detta ställe och andra, som Jageshwar och Dwali, får vänta till en annan gång.

Resan till Almora var förhållandevis lätt och bara på 52 kilometer (drygt två timmar). Vid detta kära återseende med denna trivsamma lilla stad, som efter Kausani och Badrinath med andra Klondykehålor var som en plötslig metropol, tog jag in på hotell Kailas, det enda hotell i Almora som det verkligen är värt att bo på. Det är från 1885 och pyttelitet men utomordentligt pittoreskt och trivsamt. Värden har en Gästbok där gästerna får skriva vad de vill, och det var bara att instämma i deras spontana superlativer. Värden, en gammal hindu, är ett underbart original, som för 50 år sedan gjorde en pilgrimsresa till Kailas, hans livs äventyr. Över hans lilla portierdisk hänger ett imponerande fotografi av det heliga berget. Han mindes mycket väl den gamle legendariske Swami Pravananda och var förvånad över att jag kände till honom. Han förelade den mycket intressanta möjligheten, att man kunde inlämna en petition till den indiska regeringen om att få göra en pilgrimsresa till Kailas den hinduiska vägen och få den bejakad. 100 pilgrimer tillåts göra denna resa varje år, och man måste inte alls vara hindu, allt enligt min gamle vän Shyamlal Hiralal Shah, eller kort och gott Mr Shah, som skämde bort en mer än man förtjänade med god mat och hinkvis med obegränsade mängder te.

Även min gamle vän från hotell Ambassador, som varit så hjälpsam senast när Tony och jag desperat jagade varandra över bergen mellan Almora och Pithoragar, hälsade jag genast på, och han kände genast igen mig. Vårt samtal blev livligt och ihållande, och han var mycket intresserad av att om möjligt hjälpa Tony och mig med hans tröjprojekt i Darjeeling - eller andra intressanta

affärsprojekt. Han trodde Nepal skulle vara intressantare och lättare än Darjeeling. Vi får se. Jag skickade genast ett kort hem till Tony om de troliga tendenserna och premisserna i detta eventuella affärsföretag. Vår vän med hotell Ambassador har god erfarenhet av att göra sådana affärer i Bombay, där han dock blev lurad, fick gå i bankrutt och i exil till Almora, där han dock tycks klara sig förhållandevis bra med sin lilla rörelse och sitt primitiva hotell. Han är åtminstone en perfekt informationskälla, då han noggrant genom engelskspråkiga medier och tidningar följer med i allt vad som händer både i Indien och runt om i världen. Han kan inte förlåta Frankrike för att det spränger atombomber, och han kan inte förlåta Amerika för att det militärt understödjer Pakistan, som understödjer oroligheterna i Kashmir.

del 7 : *Naini Tal.*

Det bästa med Almora var just detta kära återseende med en gammal vän, den bästa sortens hindu, helt ärlig, rättfram och öppenhyrtlig och dessutom intelligent och vaken som få. Jämför honom med holländaren som bodde på mitt hotell, en hinduistisk freak-flummare, troligen självpensionerad hippie efter alltför många trippar.

Bussresan till Naini Tal var svår men slutade desto lyckligare, då man kom fram till detta unika indiska paradiset i form av en liten stad uppförd runtom en liten sjö, som i Englands Lake District, eller ännu snarare, som vid de italienska sjöarna. Staden ligger på 2000 meters höjd, och om man i gryningen vandrar upp till China Peak, den högsta punkten som syns från staden (2611 meter) har man därifrån en utsikt som i klart väder överträffar både Kausani och Auli. Där uppe i en liten hydda bor Alam alldeles ensam, men vid niotiden på morgonen får han sällskap av några vänner från staden, som kommer upp för att göra affärer med turister nerifrån genom att erbjuda dem te och chips med annat. Dessa hans vänner är där bara för *geschäfft*, men det lönar sig att gå upp i gryningen eller skymningen när Alam är där ensam. Man får gärna stanna hos honom över natten, och han lagar riktigt god mat. Han har ett mycket enkelt och naturligt sätt men är något av en filosof, och hans Gästbok är fullklottrad av besökarens från hela världen anteckningar om hans gästfrihet, hans goda sätt och mat och intressanta konversationer. Jag lovade att hälsa på honom igen nästa år, då allt lutar mot att det måste bli fem veckor i Indien.

På vägen ner från detta höga ställe inträffade en *force majeure* som hade kunnat sluta riktigt illa. Det händer ofta när man är ute och vandrar i Indien att man helt plötsligt och genast måste göra toaletten. Det hände på vägen ner från China Peak där stigen ringlade sig längs ett krön och där det därför var närmast omöjligt att diskret smyga sig undan i ett lämpligt buskage, då något sådant inte fanns tillgängligt. En nödlösning var av nöden. Ett litet stycke längre ner kunde man smyga sig över på andra sidan kammen och där under ett litet träd med grenar uträdda förrättningen; men man var ändå synlig. Knappt hade jag hukat mig, så kom det förstås upp för stigen ett ansevärt antal unga kvittrande damer, som var mycket muntra och kända till mods av det vackra morgonvädrets lovande perspektiv. Det var bara att huka sig djupare ner, hålla sig förstenad med hela sin exponerade underkropp och hoppas på att inte bli upptäckt. Det lyckades, men det var förbått nära ögon. Det finns knappast någon mera penibel situation än att bli upptäckt och överraskad av en kvinna (i det här fallet flera) mitt i.

Ett mycket ungt och trevligt engelskt par råkade befinna sig i Naini Tal samtidigt som jag. De var från Yorkshire, och vi stötte ihop gång på gång, så det var omöjligt att inte bli vänner. De var på resa i Indien per scooter, som de inköpt i Delhi, och hade redan avverkat fem veckor, däribland ett antal

dagar i Dharamsala. De visste inte mycket om den tibetanska frågan, och jag kunde bereda dem nöjet att öppna denna värld för dem genom min tidning på engelska och adresser. De studerade miljökrisen runtom i världen och hade länge varit i Indonesien och rentav lärt sig indonesiska, medan hindi var svårare.

Det högsta vitsordet i Naini Tal måste jag dock ge mitt hotell. Tillsammans med en ung Naini Talare, som följt med mig ända från Almora, en mycket skygg och vänlig ung man som lärt sig tyska av en tysk turist, sökte vi vid ankomsten förgäves efter ett lämpligt hotell, men det var hopplöst: alla hotell var lyxhotell med TV på varje rum, då Naini Tals standard är hög. Till slut skildes jag från min hjälpare och fann på egen hand ett Y.M.C.A. högst upp efter en av världens tröttsammaste trappor med 142 halvmeterhöga trappsteg. Där fann jag äntligen rum utan TV, det var billigt, och värden (med hela sin familj) var älskvärdheten och hjälpsamheten själv. Han lagade åt mig vad jag än ville ha, bjöd på te alla tider på dygnet och värmdde varmvatten åt mig i ämbaren när jag så behövde. Då detta Y.M.C.A., en sorts turistvandrarhus, låg högt ovanför staden precis över mitten av sjön hade man dessutom god utsikt över allt och nära till allt. Det personliga bemötandet betydde emellertid mest. Bara därför stannade jag två nätter i stället för en och utnyttjade den extra dagen till vila och till att äta upp mig: det är absolut nödvändigt att man äter ordentligt i Indien. Så fort man sjunker ihop till lägre vikt än normalt minimum blir man mera utsatt och mottaglig för infektioner, förkylningar och annat, som kan bli svårt att bli av med. Den första varningssignalen är om man börjar frysa om nätterna. Den andra varningssignalen är om man börjar hosta. Om man inte genast lyckas eliminera dessa symptom är det klippt, och konvalescensen hemma (i Europa) blir lång.

En intressant sak med Naini Tal är, att där utom ett antal kristna kyrkor (bl.a. en katolsk med dagliga gudstjänster och en metodistisk) även finns ett buddhistiskt kloster (uppåt den nordöstra sluttningen) och en väl tilltagen moské (i nordvästra utkanten), som gör väldigt mycket väsen av sig under bönetimmarna över hela dalen, utom den dominerande hinduismens alla små manifestationer. Här finns alltså på en liten yta i en liten stad alla de fyra största världsreligionerna väl representerade utan att störa varandra, medan man alltså endast saknar en synagoga. Men det kanske finns det också.

Min bästa restaurang var "Negi" vid basaren, där både servicen och maten var förträffliga. I "Paradise" fick man vänta en timme på maten, medan flera andra lockande ställen var svindyra. Egentligen var det bara mitt Y.M.C.A. som höll måttet. Mina engelska vänner bodde emellertid för samma pris på "Prashant", som finns allmänt litet varstans över Indien, och som alltid tycks hålla en både hygglig och billig standard.

Utom den religiösa pluralismen har Naini Tal också ett imponerande utbud sportmöjligheter. Utom idealiska vandringar och en linbana upp till en förnämlig utsiktspunkt har Naini Tal också roddbåtar till uthyrning, som man kan snurra runt omkring sjön med, och man kan även hyra hästar för att med dem bege sig ut på oförglömliga rid- och naturupplevelser runtomkring uppåt kullarna. Ridvägarna lär vara oklanderliga, och det kan knappast finnas bättre omgivning för dristiga ryttare.

del 8 : *Den långa vägen till Darjeeling.*

Den extra vilodagen i Naini Tal visade sig ha varit befogad, ty den etapp som följde ställde allting på sin spets. Vägen från Naini Tal ner till järnvägsstationen Kathgodam vid Haldwani är bred och underbar, och denna järnvägsstation är också en av de bäst skötta i Indien och är dessutom billig - te

kostar 1 rupier, och kaffet är inte dyrare än téet. Emellertid fick jag kanske just delvis därför till min middag en liten kanna kaffe i stället för te. För mig gjorde det detsamma, men jag hade inte druckit kaffe på så länge, att detta inmundigande verkade som rena drogen, och hela mitt system kom i uppror.

Följderna visade sig på tåget. Det gick an fram till Barauni i nordöstra Bihar, där jag skulle byta till Nordostexpressen mot Siliguri, men denna gång i Barauni hade jag inte samma tur som jag haft med Tony senast, då det tåg vi skulle byta till stod färdigt parkerat vid perrongen när vi kom fram. Denna gång var det 5 timmar försenat, och att spendera 5 timmar mitt i natten på ett ställe som Baraunis järnvägsstation är inte det allra mest upplyftande man kan råka ut för.

Detta ställe är bara en järnvägsstation och ingenting annat, men denna järnvägsstation är jättelik. Hindustans järnvägslinjer drabbar där samman i en korsväg som också inbegriper alla nordöstra Indiens tåg. När jag kom fram var tydligen alla tåg för dagen 5 timmar försenade, ty perrongerna var packade av tiotusentals människor som för det mesta liggande väntade på sina tåg.

Det är omöjligt att få klart besked på en indisk järnvägsstation, och där finns i regel ingenting som indikerar vilka tåg som går när eller från vilken perrong. Väntar man på ett försenat tåg är det bara att passa på alla som kommer och hålla sig framme när de kommer. Har man tur kommer man av en slump på rätt tåg till sist.

Järnvägsknutpunkten Barauni är dessutom förvirrande genom att de tåg som ska västerut löper ut mot öster, och vice versa. Kommer man på rätt tåg förbryllas man sedan av att det verkar gå åt fel håll. Om man ska till Guahati (i Assam) är det därför lättare att komma på ett tåg till Delhi än till Guahati.

Till detta kom oordningen i mitt kroppssystem. Det fanns visserligen allmän latrin på stationen, eller egentligen två, ty den andra var för damer; men latrin hade inget ljus, och det var natt. Det var kanske bäst att man inte såg hur den såg ut. Men med tarmsystemet i bakvänd ordning och i uppror dessutom var det ganska brydsamt att finna ett torrt ställe i latrin att sätta ner sitt medhavda bagage på och att använda sig av medhakt toalettpapper med någon framgång. Enda sättet att göra toalett på med systemet i krig mot en själv är att befria sig från samtliga ben- och underkläder i förväg, och var ska man sedan placera dem i en mörklagd genomsumpig latrin?

Klockan fem på morgonen kom tåget, och det var i alla fall rätt tåg. Någon sömn blev det naturligtvis inte av under rådande omständigheter, och någon mat hade man inte fått på hela dagen, då Kathgodam-tåget via Lucknow och Gorakhpur inte har någon sådan service. Ej heller fick man någon filt på det nya tåget, då uppässaren sov; men man överlevde.

Det tog sedan hela dagen för tåget att komma fram till Siliguri i konsekvent snigelfart. Emellertid dök det till slut upp några misstänkta små molnpuffar längst bort mot horisonten. "Kan det vara bergen?" frågade man sig hoppfullt och vågade nästan inte tro det. Emellertid var jag såpass intresserad att jag gick ut ur vagnen och ställde mig på den guppande livsfarliga övergången till nästa vagn; och där låg mot norr hela Kanjenjunga i sitt mest fullkomliga majestät utbrett i hela sin härlighet och generöst synligt från hela slätten - avståndet torde ha varit 100 kilometer. Bara den synen, det välkommandet, var värt hela resan.

I Siliguri blev man väl omhändertagen och skickligt rickshaw-cyklad direkt till en väntande jeep, som förde en direkt upp till Darjeeling. Emellertid hade tåget varit 5 1/2 timmar försenat, så det kom fram först klockan 15. Från Siliguri till Darjeeling är det 80 kilometer, och det blev mörkt i dalarna redan klockan fem. Aldrig tidigare hade jag kommit så sent fram till Siliguri, och den långa färden upp för kullarna blev som en kapplöpning med mörkret, där mörkret måste segra. Emellertid var skymnings-belysningen magnifik, vädret var alldeles klart, och så fort solen gick ner gick fullmånen

upp. Jag hade kommit fram till Darjeeling just i tid för att hinna uppleva fullmånen, och detta faktum plus det klara vädret lovade allt gott inför en soluppgång vid Tiger Hill följande gryning.

Emellertid hade resan från Naini Tal varat i 54 timmar på evigt rullande hjul eller under nervös väntan på att de skulle börja rulla. Givetvis var man helt slut. Emellertid tycktes magens oordning ha rehabiliterat sig, och man kunde åter fisa utan att befara fripassagerare - det perfekta symptomet på en frisk mage. Det första friskhetstecknet är om man kan låta vatten utan att det kommer ur fel kran, men en glad fjäril utan larver är det bästa tecknet.

del 9 : *Darjeeling.*

Tiger Hill i soluppgången med fullmåne i världens klaraste väder med Kanjenjunga och Mount Everest i blickfånget samtidigt, utom andra berg som Makalu, Cho Oyu och Chomolhari – kan man uppleva något mera fullkomligt och otroligt? Det kändes otroligt att vara i Darjeeling igen, resan dit på drygt två dygn från Naini Tal under vidriga omständigheter hade varit ogenomförbar men ändå genomförts, och vädret överträffade allt in-klusive alla mina tidigare besök - jag hade inte sett Mount Everest från Tiger Hill på tre år.

Naturligtvis blev man överentusiastisk och började genast vandra av sig benen upp till olika stupor på olika kullar, den ena mer svårtillgänglig än den andra. Klostret Ghoom håller på att utvidgas väsentligt, och ett väldigt hotellkomplex håller på att uppföras kring en av stuporna, "Sterling Resort", som redan är i verksamhet. Klostret Ghooms stupor är ett antal, och flera är hedrade till minnet av enskilda lamor; men den man ändå mest tänker på här är Lama Anagorika Govinda, den tysk-bolivianska Himalaya- och Tibetvandranden, som tillbringade ett antal år här.

Tonys och mitt värddpar från februari på hotell Dekeling tog hjärtvänligt emot mig, och vi hade en lång konversation om Tonys projekt. Han hade kontaktat dem från Sverige beträffande sin önskan att köpa hundratals tröjor från en tibetansk affär, där han hittat en som väckt hans entusiasm. Problemet var att han varken kom ihåg affärens namn eller exakt var den låg. Vårt värddpar hade gjort sitt bästa för att hitta affären men misslyckats. I augusti hade jag meddelat Tony min avsikt att besöka Darjeeling i november och åtagit mig att reda ut tröjaffären och om möjligt genomföra den, vilket han hjärtligt gått med på och uppskattat.

Från Almora hade jag skrivit till honom om vad jag trodde om möjligheterna. Risken var att affären inte hade någon exportlicens. I sådant fall var det min avsikt att inköpa kontant så många tröjor som jag kunde medföra ur landet utan att få problem med tullen. Jag trodde aldrig att jag skulle ha något problem med att hitta affären, då Tony beskrivit dess läge tämligen klart.

Vårt värddpar gav mig en lång historia om hur de i månader jagat upp och ner i hela staden och frågat alla utan att ha hittat den. "Okey," sade jag, "jag skall hitta den imorgon."

Efter att ha jagat i ett ansevärt antal timmar gata upp och gata ner och finkammat åtminstone tre av dem metodiskt måste jag inse, att det faktiskt var svårt att hitta den.

Det fanns hundratals tibetanska textilaffärer, och det fanns hundratals textilaffärer som hade stängt. Tonys efterlysta tröja var en T-shirt, och i november är det inte säsong i Himalaya för T-shirts. Få affärer hade någon enda, och om de hade var de aldrig ens tillnärmelsevis besläktade med Tonys fynd.

Sålunda tillbringades min första dag i Darjeeling med ett oupphörligt springande av mig benen i hela staden, som är mycket backig med stora nivåkillnader (från 2000-2300 m.ö.h.), till vilket kom pappersexercisen med mitt inresetillstånd för Sikkim, som först måste exerceras nere hos Deputy Commissioner's Office i djupet av staden, sedan stämplas hos Foreigner's Registration Office uppe på toppen av staden och därpå ratificeras nere hos Deputy Commissioner's Office igen.

Kvällen firades dock med middag i restaurang Orient, för mig den kanske bästa restaurangen i världen, inte bara för dess goda mat och imponerande meny, utan mest för dess miljö. Man kan knappast tänka sig något mer exotiskt i restaurangväg. Den ser mycket liten ut utifrån, ungefär som ett dockskåp, men vilket dockskåp! Väggarna är prydda från golv till tak med praktfulla bilder av den hinduiska gudavärlden jämte färgporträtt av familjen Gandhi och andra indiska koryfärer mellan glasskåp väl låsta, ty deras innehåll är alla Indiens bästa alkoholsorter, från Royal Challenge (den bästa whiskyn) till det sämsta ölet. Åt olika håll leder sedan den lilla restaurangen ut i korridorer med bås, som kan tillslutas. Man ser inget slut på dessa hemliga sidogångar. Restaurangen breder alltså ut sig invändigt i oändliga labyrinter fulla med hemlighetsfulla privata bås, där restauranggäster kan ha för sig vilka hemligheter som helst - ett perfekt ställe för hemliga konferenser.

Följande morgon var det meningen att jag skulle fara till Gangtok klockan 6.30 på morgonen, men när jag kom ner till bussen med allt mitt bagage fanns det ingen buss där på grund av strejk den dagen (9.11). Jag kunde tidigast fara till Gangtok dagen därpå (Mårten Gås). Det var den första dagen på hela resan som jag förlorat, men i stället kunde jag då utnyttja denna dag till att avsluta mina och Tonys affärer i Darjeeling. Dessutom kunde det inte skada med en dags paus och vila efter de senaste hektiska fyra dagarna efter Naini Tal med nästan ingen sömn och dålig mage.

Emellertid hade vädret hunnit försämrats. Redan min första dag hade det på eftermiddagen dykt upp hotande moln från söder, skymningen hade varit rödflammande av anryckande stormmoln, ett sådant väder förebådar normalt cykloner, och det var nästan för övertydligt att det var storm över Himalaya på gång. Torsdagen var helt grå och kall. Mot kvällen började det sakta regna. Fredag morgon, när jag äntligen skulle bege mig till Gangtok, ösregnade det som om alla himlens portar hade öppnats, det forsade ner så ymnigt att det var förvånansvärt att en buss till Gangtok alls vågade genomföra resan över brant stupande berg, genom forsande bäckar, över trådmala broar och längs hårt trafikerade enfiliga vägar, utan någon sikt alls.

Med på bussen fanns det ett holländskt och ett schweiziskt par. Holländaren, en ung tusan till karl, var det mest hurtfriska jag har varit med om. Under fyra månader i Indien hade han aldrig råkat ut för någon hälsofnurra, fastän han åt vilken mat som helst och drack vilket vatten som helst. Han hade inget paraply och inga regnkläder heller, och han gjorde gärna show av hur föga ösregnet bekom honom. Det finns sådana västerlänningar i Indien också.

I Gangtok ösregnade det värre än i Darjeeling och mycket värre än när jag var här senast med Tony. Jag prisade mig dock lycklig med mina ordentliga vinterskor, mitt lilla italienska paraply och mina skyddande handskar, ty dagen i Gangtok var den råaste för året. Några utflykter till Phodung eller Pemayangtse kunde aldrig komma i fråga.

del 10 : *En dag i Gangtok.*

Vad som mest slår an på en i Sikkim är den vänliga attityden överallt, i synnerhet från riktiga sikkimeser. Tyvärr har dessa under de senaste 20 åren uppblandats kraftigt med framför allt inflyttade nepaleser men även hinduer. Sikkimeserna och Lepchafolket, som fram till 1975 var självständiga och hade en egen monarki, har efter Indira Gandhis Indiens uppslukande av landet blivit, liksom tibetanerna i Tibet, en minoritet i sitt eget land. I denna del av världen är det bara Bhutan som ännu håller ställningarna.

Ändå är Sikkim fortfarande en av de mest trivsamma och charmerande delarna av Indien. Huvudstaden Gangtok är mindre än både Darjeeling och Kalimpong men ändå väldigt bestyrst och bullersamt, och på de centrala marknaderna är trängseln och trafiken betänklig. Liksom över hela Indien slås man även i Gangtok av fenomenet, att man ingenstans på någon restaurang eller offentligt ställe kan vara i fred från den allestädes närvarande utomordentligt tjatiga och enfaldiga indiska schlagermusiken.

De tre primära utflyktmålen från Gangtok är klostrena Phodang, Rumtek och Pemayangtse. Närmast till hands är Rumtek, som bara ligger tvärs över dalen, men det är ändå 24 kilometer dit, då dalen är djup, och bussar går bara sent på eftermiddagen, så man måste bli där över natten, och det kanske inte alltid är så bekvämt. Klostret Rumtek är säte för den andre Karmapa, abboten för en av de fyra stora ordnarna i Tibet, vars kloster i själva Tibet är Tsurpu, som bombades av flygplan till grus och flisor av kineserna. Denna ordens överhuvud tycks alltså i sin reinkarnation ha separerat sig i två olika överhuvuden, ett fenomen som verkar lika litet logiskt som de flesta märkliga mänskliga fenomen i Indien och det religiösa Asien.

Phodang ligger 43 kilometer åt norr, men dit är vägarna besvärliga, och efter ett heldagsregn, som nu, är det omöjligt att komma dit. Det kostar bara 29 rupier med jeep, men det går även i regel bussar tidigt på morgonen. Phodang, som ligger på vägen till Mangan, erbjuder en magnifik utsikt mot Kanjenjunga från Singhik omedelbart norr om Mangan, om man har lov att bege sig dit eller gör det ändå. Phodang erbjuder bekvämare vistelseförhållanden än de flesta primitiva orter i Sikkim.

Pemayangtse är emellertid det viktigaste klostret i Sikkim, det näst äldsta och huvudklostret för alla andra. Det ligger på 2085 meters höjd och är väl det närmaste man kan komma Kanjenjunga utan bergsklättring. Det tillhör den sällsynta Nyingmapa-orden, den äldsta i Tibet, instiftad av Padmasambhava på 700-talet, och strax ovanför det ligger Tashidingklostret. Båda är värda ett besök ehuru de är besvärliga att komma fram till. Bussresan från Gangtok till Gezing tar upp till åtta timmar, (man får räkna med en hel dag,) och sedan återstår det bara 6 kilometers vandring upp till Pemayangtse och en dag extra till Tashiding.

Dessa tre lockande utflyktsmöjligheter var tyvärr uteslutna för min del, dels emedan jag förlorat en dag i Darjeeling, dels emedan vädret varit dåligt, och dels emedan magen löst upp sig igen: dysenteriska utbrott infann sig tämligen nyckfullt och plötsligt när som helst med bara någon sekunds förvarning, och utbrotten var i regel explosionsartade. Då jag följt en strikt diet och följt alla konstens regler för att undvika dylikt var det lika omöjligt att förstå orsaken till detta sabotage mot min verksamhet som att åtgärda det. Den av alla människor som då kom med ett förvånansvärt expertråd var Johannes, min enda dietexpert i Indien:

"Drick sprit, helst på tom mage. Ta det som ren medicin, ej för mycket och ej för litet. Mer än en klunk men mindre än en munfull. Börja dagen med det, när magen är som tommast, och avsluta även

din dag därmed, så att allt vad du intagit under dagen neutraliseras. Whisky är det bästa, ju starkare desto bättre. Det är en vidrig medicin med bieffekter, den är inte bra för något annat utom möjligen odlandet av magsår, men du kan åtminstone fungera normalt."

Faktum är, att jag inte hade några problem i Garwhal och Kumaon, så länge min medhavda Martini och Sherry varade, men dessa tog slut i Naini Tal, och därefter började problemen. I Barauni var jag helt alkoholfri, och där kom den första fasliga förlossningen. Jag beslöt att prova Johannes råd och köpte en 75-a "Director's Special", en indisk whisky av god kvalitet om dock inte den bästa, för 150 rupier (30 kronor), och den smakade därefter: som terpentin med tillsats av tvål och sirap. Som medicin var den vidrig tillräckligt.

Johannes ville inte denna gång att det skulle framgå ur "Fritänkaren" var i Indien han befann sig, då "Fritänkaren" ju även nu utkommer i Indien på engelska; men detta är redan reseskildringens 10-e avsnitt, varför det kommer ut tidigast till sommaren '96, då han säkert är någon annanstans. Han var i bättre form nu, han hade låtit sitt hår växa ut igen, han gick klädd i buddhistiska munkkläder och bar mörka glasögon på dagen: en mycket exotisk uppenbarelse bland många andra sådana i Gangtok och Sikkim, som mycket väl kan bli nästa hippie-paradis. Det finns en stark rörelse i Sikkim för oberoende från Indien, men att Indien skulle släppa Sikkim fritt är otänkbart så länge Kina är kvar i Tibet. Om Indien släppte Sikkim skulle Kina med stor sannolikhet forcera in sig dit i stället med ännu värre resultat för Sikkim än med indisk närvaro.

Johannes hade ringt till mig i Göteborg från Kathmandu och redan då meddelat att han skulle invänta mig i Gangtok. Då detta var en så viktig anhalt på min resa beslöt jag därför i Naini Tal att uppskjuta Nepal tills vidare för att i stället tidigare fara till Darjeeling och Sikkim. Vi fick nu en hel dag för oss själva i Gangtok, som mest tillbringades bakom slutna förhängen inne på skumma restauranger och tesjapp; men han visade mig även det finaste hotellet i staden, Tashi Delek, med makalös utsikt från teterassen över hela staden. Ett dygn där kostar 2500 rupier och inkluderar då alla måltider och allt annat. Miljonärer kan således bo bekvämt även i Gangtok.

När vi avhandlat det mesta presenterade han sin stora överraskning: en dokumentation som han själv hade gjort dagen efter en tvådagarskonferens med kineser och tibetaner den 1-2 november i Kathmandu. Jag hade nästan kommit för tidigt till Gangtok för att hinna få samtalen färdigskrivna: han hade avslutat dem på torsdag för två dagar sedan, alltså dagen före min ankomst. Hade jag inte förlorat en dag i Darjeeling hade jag kommit fram till Gangtok när Johannes bläck ännu var vått.

Jag hade inte kommit ihåg namnet på mitt hotell i Gangtok ("Blue Haven"), men på min beskrivning hade han ändå förstått vilket det var och bett en av personalen meddela sig till honom så fort jag dök upp. Sålunda dök han upp på mitt hotell i ösregnet med ett illa medfaret svart paraply bara en timme efter mig och innan jag ännu hade hunnit torka.

"Och Tony?" frågade han. "Och Kim?" frågade jag. Jag förklarade, att jag hoppades att Tony skulle bli nöjd med mina ansträngningar i Darjeeling för hans räkning, medan jag tyvärr inte skulle få träffa Kim den här gången. Han var i Dharmsala. Vi hade alltså rest i kors. Men om jag återbesökte Dharmsala innan jag lämnade Indien kunde jag kanske få träffa Kim då. En sådan möjlighet var lockande och inte helt utesluten. Om det är något ställe man gärna återvänder till som älskare av den tibetanska saken så är det Dharmsala.

Jag frågade Johannes om hans munkmundering. Han förklarade att han faktiskt blivit intagen under den buddhistiska klosterregeln, som är mycket sträng och som i varje buddhistiskt kloster världen över reciteras på nytt för alla munkarna var fjortonde dag. Reglerna är de samma i varje orden,

och detta klostersistem är alltså det äldsta i världen och oförändrat sedan det instiftades för nästan 2500 år sedan. Johannes kallade sig numera en "ortodox kristen buddhist", och jag måste medge att i denna roll passar han perfekt. Varför han valt Gangtok som sitt nya högkvarter förklarade han med: "Jag vill vara på plats när vägen mellan Gangtok och Gyantse öppnas för normal trafik."

När vi på kvällen intog en enkel vegetarisk måltid i en av de rysligaste syltorna i en av de mörkaste gränderna inträffade en lustig episod. Det finns ingen som jag kan prata musik med som Johannes. Vi satt just och diskuterade den erbarmliga indiska schlagermusiken, som inställsamt jamade i våra öron till öronbedövande dunka-dunk-rytmer, och Johannes hann precis säga: "Medge ändå att den här musiken med sin genomgripande melodik står på en skyhögt högre nivå än den hysteriskt skrikiga ihjäl förstärkta vulgärpopulärmusiken från västvärlden," när det plötsligt blev strömavbrott i hela staden, och all skvalmusik överallt kom av sig totalt och ersattes med den ljuvaste tänkbara tystnad. Man ser sällan Johannes glad, men nu kluckade han i mörkret och sade: "Herren är med oss! Hare Krishna!" Och utan att någon i restaurangen fattade sammanhanget deltog alla i hans munterhet. Måltiden blev sedan idealisk med alldeles tillräckliga stearinljus.

På tal om hans förvånande rekommendation av sprit så fanns det förvånansvärt många spritbutiker i Gangtok - nästan en i varje kvarter. I Almora och Naini Tal hade det funnits en i vardera staden, och spritförsäljningen där hade skett genom galler, som i en pantbank, som noggrant låstes fast som ett fängelse till kvällen. Här var alla spritbutiker vidöppna, och inga försiktighetsåtgärder hade vidtagits för att skydda butikerna mot inbrott. "Hur tror du hinduerna erövrade Sikkim?" sade Johannes. "På samma sätt som amerikanerna lurade till sig indianernas land - med samma eldvatten som oemotståndligt betalningsmedel. Därför finns det så få sikkimeser kvar." Och exakt samma recept begagnade kineserna mot tibetanerna med den skillnaden, att exempelvis en kinesisk spritsort som "de tusen fröjdernas vin" på mycket kort tid förstörde tibetanernas njurar.

Emellertid prövade jag hans whisky-recept för magen, och det visade sig vara hundra-procentigt effektivt.

del 11 : *Sista dagen i Darjeeling.*

Det finns få bussresor som är så samtidigt hisnande och intressanta som den mellan Gangtok och Darjeeling. Teestadalen upp till Gangtok är så berusande vacker, som en lustgård alltigenom, och bussklättringen upp för kullarna mot Darjeeling är än mer berusande genom sitt ständigt växande panorama. På halva vägen ligger Kalimpong, som jag inte besökte den här gången.

När jag återkom till Darjeeling hade mitt tibetanska värdpar tyvärr inte längre plats för mig i sitt hotell, som plötsligt blivit fullt. I stället fick jag då en kär anledning att återbesöka mitt andra tibetanska ställe Shamrock, där jag blev mer än väl emottagen och för halva priset. Den riktiga värdinnan var bortrest men ersatt av en desto bättre "Shamrock Lily", som genast bjöd mig på te. Vi hade mycket intressanta samtal tillsammans främst om Tibet, då hon liksom ägarinnan är tibetanska, och hon bjöd på en underbar middag, kanske den bästa i Darjeeling för mig den här gången.

Före det hade jag i solnedgången besökt den japanska Fredspagoden och min gode vän Sri Ram. Kanjenjunga framträdde i sin varmaste och mest majestätiska glans i den glödande skymningen, och Fredspagoden är situerad just så, att en vacker solnedgång skall framhäva den. I en perfekt solnedgång blir Fredspagodens effekt en överväldigande skönhetsupplevelse. Liksom tre andra japanska Fredspagoder (en i Bihar, en i London och en till någonstans i södra Indien) är syftet en demonstration

mot atombomben. Om någon nation har skäl till att kräva alla atombombars desarmering är det Japan, och detta land kan inte göra det på något mera värtaligt sätt än genom dessa glänsande rena Fredspagoder i bländande vitt med Buddhastatyer av guld.

Vägen dit är Darjeelings vackraste och går förbi Sri Rams lilla hus. Vi hade en angenäm samvaro som vanligt, han hade faktiskt tänkt på mig just den dagen jag kom till Darjeeling, och jag kunde denna gång inte bara ge honom en Fritänkare på engelska utan dessutom, om vi i Göteborg lyckas genomföra ett bokförlag, erbjuda honom att kanske rentav en dag bli hans förläggare. Hans bok omfattar nu närmare 400 välskrivna sidor, ofta korrigerade och omskrivna, varenda en av dem med tänkvärt innehåll.

Denna sista underbara gripande dag i Darjeeling gjorde det ohyggligt svårt att lämna staden. Men min biljett till Pokhara var redan köpt och kunde inte ångras. Den hade kostat 270 rupier, vilket inte är litet i Indien. Så det var bara att stå sitt kast och fara och därmed med våld slita sig från denna lilla unika gamla säregna stad, för mig med det mest dramatiska läget och de mest trollbindande omgivningarna i världen, min personliga bas i Indien och det ställe i denna del av världen som mer än något annat alltid drar mig tillbaka.

Den långa resan till Annapurna

Den tog 29 timmar i buss. Den första etappen var ner till Siliguri. Där måste man byta fordon för att med jeep föras till gränsen för visumformaliteter och sådant. Från den indiska gränsstationen måste man ta sig till fots till den nepalesiska. Där emellan ligger det en bred flod med en oändlig bro över. Det är bara att gå på i den intensiva hettan med ryggsäck och handbagage. Tillsammans med mig var en engelska och en irländare, som inte ens hade dollars att köpa visum för.

Men allt förlöpte väl. Nepaleserna tog väl hand om oss, och jag blev särskilt upppassad av en hjälpsam själ, som inte övergav mig förrän jag satt säkert på rätt plats på rätt buss med allt mitt bagage.

Sedan började problemen. Den väg som bussarna tar från Kakarbhitta in i Nepal är lång och rak och ser imponerande ut på kartan. När Tony och jag planerade ett besök i Nepal i februari tog han för givet att denna väg var en autostrada. Tyvärr är det i stället så, att denna långa imponerande väg, som går genom hela Nepal och är en sorts "söderled", är den enda landsväg som finns i Nepal, med några kortare utstickare söderut och norrut till Kathmandu och Pokhara.

Denna Nepals enda landsväg är enfilig och i tämligen ofelfritt tillstånd. Bitvis har den rasat, ännu mera bitvis är den i ständigt rasande skick, och milslånga vägsträckor är den under evig reparation. Omkörningar kan bara ske om det omkörande fordonet kör ut på ängen. Ofta är vägen i så dåligt skick att alla fordon måste ta omvägar ut på ängen för att komma fram på vägen. Där detta är omöjligt uppstår det timslånga blockeringar och köer. Ett par jag träffade i Darjeeling hade suttit fast fem timmar i sin buss orörliga på denna väg på grund av vanligt regn.

Bussen, som man frivilligt åkte dessa 72 mil med och frivilligt betalade för, var en lyxbuss med superbekvämlighet, klass A "*de Luxe*". Bättre fordon fanns bara inte. Hur denna lyx egentligen manifesterar sig får varje passagerare finna ut själv på egen risk. Ryggsätena ska kunna sänkas, men ingen kunde sänka dem. Många fönster var trasiga, så att de inte kunde stängas, så att man hade kallt drag hela natten. Flera fönster gled upp av sig själva om man inte krampaktigt med handkraft höll dem

tillslutna hela tiden. Försökte man sträcka ut benen under sitsen framför fick man smalbenen skurna av en skarp osynlig stålkant. Men det värsta var alla guppen.

Nepalesiska gupp är ingenting att leka med. På en nattbuss till Pokhara håller de en fullt sysselsatt hela natten. Om inte bagage ramlar ner över en är det grannen som ramlar ner över en. Ibland glider det bagage fram från under sätet bakom en och pressar fram ens ben så att smalbenen skärs av av den tidigare beskrivna berömda osynliga vassa stålkanten. Denna sofistikerade stålkant verkar enkom vässad för att behaga passagerare *de luxe*. Och så vidare.

Under dessa omständigheter kan man faktiskt säga att resan räddades av dem som förde liv hela vägen. En glad överste, som tydligen skulle hem på permission, tog initiativet i det glada folklivet ombord och anförde inte bara allsången utan rentav dansen, medan han frikostigt bjöd laget runt på whisky. En resedeltagare hade en liten kasettbandspelare med sig på vilken han spelade ett band med nepalesisk folkmusik. Denna nepalesiska folkmusik bestod av en och samma melodi på exakt sju takter, som under resans gång upprepades femtioelva triljoner gånger, då han spelade om samma kasett hela tiden, och denna inte hade något annat innehåll, medan den berusade översten förtjust klappade takten med händerna och sjöng med under hela resan medan whiskyflaskan gick runt. Även texten till denna enkla melodi på exakt sju takter (till ett och samma ackord hela tiden) var den samma hela tiden. Ändå var den femtioelfte triljonte gången, som samma melodi och text upprepades, lika entusiastiskt ackompanjerad med taktfasta handklappningar och deltagen i av översten och hans glada gossar, som dansade och tog ett glas och sjöng med, och med lika stor inlevelse, som den allra första.

Efter 29 timmar och 70 mil på detta sätt började plötsligt Annapurna resa sig som en kolossal vit vägg eller ridå längs horisonten. Pokhara ligger på bara 900 meters höjd, men Annapurna reser sig mer än 7000 meter däröver och är följaktligen hisnande imponerande, i synnerhet som massivet ligger så nära inpå Pokhara. Det är bara drygt tre mil upp till den närmaste Annapurnatoppen.

del 12 : Pokhara

Som stad var Pokhara föga imponerande. Den ligger utspridd över hela dalen, och gångavstånden är oerhörda. Läget vid sjön är visserligen vackert och pittoreskt, och dess tjusning har dragit hit turismen, som tyvärr dominerar hela denna del av staden kallad Lakeside. Det luktar amerikanska dollars överallt, och man ser nästan fler västerlänningar än nepaleser. Pokhara är dyrare än Naini Tal, som ändå har en högre klass och stil.

Nepal är ett av världens fattigaste länder. Där finns exempelvis nästan inga järnvägar. De enda som finns är två små ynkliga blindtarmar som kommer upp från Indien. Den ena slutar i Dharan Basar i östligaste Nepal (från Calcutta), medan den andra skulle ha byggts upp till Kathmandu men kom inte ens halvvägs. Det blev inte fler järnvägar i Nepal då Nepal aldrig blev koloniserat och utvecklat av engelsmännen. Därmed har Nepal vissa för- och nackdelar som Indien saknar. Nepal är i stora stycken fortfarande jungfruligt och oexploaterat. Det har inte utsatts för den kolonisationsexploatering som sög ut Indien, men å andra sidan undfick Nepal heller aldrig någon ordning av engelsmännen. Landet blev aldrig organiserat och förblir oorganiserat ännu idag. Å tredje sidan har Nepal sluppit det trauma, som det innebar för Indien att engelsmännen blev utkörda och tog det bästa av Indien med sig.

En dag i Pokhara.

Morgonen var molnig. Tydligen är i Pokhara skymningen säkrare att satsa på när det gäller klar sikt och höga vyer än morgonen, då det tydligen för det mesta är molnigt. Likväl utmanades ödet och bestegs Sarankot 700 meter ovanför staden, men vägen dit är mycket lång och mödosam, då man antingen måste ta vägen genom hela staden eller följa sjön mot väster i en ännu längre och besvärligare omväg. Men det lönar sig vad man än gör. När jag väl kom upp öppnade sig molnen för hela Annapurnamassivet, och utom de sex Annapurnatopparna, av vilka endast den mest avlägsna nätt och jämnt överstiger 8000 meter, ser man också Daulagiri och längst i nordost Manaslu, ytterligare en 8000-meters topp, utom många andra lika snöiga berg.

Nedstigningen på baksidan mot sjön var en hisnande upplevelse, ty här är livet ännu helt oförstört, risfälten höll som bäst på att skördas, och det var som att komma i kontakt med människans mest jungfruliga sätt att leva. Här fanns inga turister, inga vägar och inte ens några stigar, medan ett och annat skördelag i stället var i farten på risfälten inför en öppen ridå av det magnifikt vackra sjölandskapet.

Tyvär håller annars Pokhara på att exploateras för fullt. Man märker det främst på den utbredda turismen med dess följder. Flera gånger erbjöds jag att köpa hasch, bland annat av en mycket gammal kvinna, och där cannabis är så lättillgängligt finns det mycket turister och mycket rika turister, ty endast rika narkomaner reser utomlands för att röka. De har mycket dollars med sig, och där uppstår det ett artificiellt välstånd med en väldigt stor del av lokalbefolkningen som blir beroende av turismen. Detta märktes också på ett ställe som Manali i Indien. Tyvärr går blomstrande turism och droger vanligen hand i hand.

Genom detta förfaller många i lokalbefolkningen till att profitera och parasitera på enbart turismen. Var man än går i Pokhara utsätts man för guider som insisterar på att få tjänstgöra som vägvisare, och säger man att man varken behöver någon guide eller har några pengar insisterar de och tjänstgör de ändå, och sedan vill de ändå ha pengar och blir väldigt besvikna om de inte får några. Det hjälper inte att man tjarar om att man inte är någon fördömd turist utan bara en fattig pilgrim, ty det vägrar de att acceptera. För dem är en västerlänning lika med mycket dollars och behov av mycket droger. Något alternativ tycks inte existera för deras fantasi.

del 13.

På vägen upp mot Sarankot mötte jag ett desillusionerat engelskt par. De hade övernattnat där uppe enkom för att få uppleva soluppgången över Annapurna. Av deras höga förväntningar blev det intet utan snarare motsatsen, då vädret var rått och fuktigt, och hela morgonen var inbäddad i gräsligt dis med raa vindar. Man såg ingenting av ens närmaste berg. Paret hade väntat och väntat i hopp om att himlen skulle klarna men till slut givit upp, och det var ett besegrat och slaget par med djupa rynkor och neddragna mungipor som jag mötte på avslagen nedgång.

Och knappt hade jag kommit upp så klarnade allting som genom ett trollslag, och runt omkring dånade hela Annapurnamassivet i all sin bländande skönhet omstrålat av den mest magnifika tänkbara sol från klar himmel. Antagligen nådde det gamla strävsamma paret just i samma ögonblick slutet på sin nedgång.

Uppe på Sarankot mötte jag Franco, som jag skilts från i Delhi. Han hade rest till Jaipur och Varanasi och sedan åkt buss till Kathmandu och där blivit övergiven av både sin guide och sitt resällskap. Han menade att min flygbiljett hem mycket väl kunde både konfirmeras i Kathmandu och till och med ändras från Delhi till Kathmandu till lördag den 18.11, om det fanns plats på planet. Detta lät som en underbar möjlighet, då mitt indiska program hade fullbordats och då jag egentligen inte behövde stanna här längre. Min resa skulle alltså kunna förkortas med fem dagar utan att jag förlorade något på saken.

En annan överraskning mötte mig nere vid Pokhara Lakeside vid strand-promenaden nära mitt hotell. Där återfanns de båda mycket långhåriga insnöade flumtyskarna, som efter att vi skilts i Rishikesh inte hade gjort mer i Indien än besökt Pushkars blommfestival och Benares. I den senare staden hade den ena blivit våldsamt magsjuk med diarré var tionde minut i sex dagar. Jag gav honom omedelbart Johannes preskription, men han ville inte ens intaga opium. Till deras förtjänst måste sägas, att de var lika frustrerade av Pokhara som jag. Det liknade enligt dem alldeles för mycket Mallorca, och det enda som skilde denna strandpromenad från Reeperbahn i Hamburg var en tills vidare frånvaro av alla fallna kvinnor. Efter så många enbart andliga upplevelser i Indien framstod Pokhara som chockerande materialistiskt och fasansfullt ytligt, ungefär som Agia Napa på Cypern, med exakt samma vulgärinternationella amerikanska skränmusik överallt på varje matställe med pizza, spaghetti, moussaka, hamburgare, cheeseburger, barer och danspalats och en utomordentlig kitschmarknad dominerande hela turistbyn. Även tyskarna var liksom jag i Nepal för första gången och lika djupt deprimerade och chockerade av all denna materialism utan ett uns av andlighet - inga munkar, inga heliga gamla män, ingen religiös känsla någonstans. Tacka dollar-turismen för det.

I de äldsta delarna av Pokhara kunde man se spår av en gammal mer ursprunglig bebyggelse: underbara gamla tegelhus med utsökta utsirade rikt dekorerade fönster av trä. Detta var tydligen typiskt nepalesiskt.

Aktningsvärd var också den rikliga förekomsten av bokaffärer. De fanns nästan i varje kvarter. Tydligen är nepaleserna ett bokälskande folk.

Men den allt annat överträffande förtjänsten med Pokhara var den fantastiska anblicken av hela Annapurnamassivet, och som viloläger för Annapurnabestigare och fjällvandrare måste Pokhara vara alldeles idealiskt med den ljuvliga sjön, som man till och med kunde ta sig uppfriskande simturer i. Endast hästar hade man i Pokhara ej ännu kommit på att berika tillvaron med.

Mitt stamställe blev en liten enkel restaurang som hette Darjeeling. Det var kanske det enda stället i hela Baidam (Lakeside) som inte hade bedrövlig skränmusik på för fullt tutande i gästernas öron, som om oväsen var viktigare än maten. Jag förblev denna oas konsekvent trogen under hela min vistelse, och min värdinna där, som med sin man kocken faktiskt var från Darjeeling, blev riktigt fästa vid mig. Vi älskade alla tre Darjeeling, vilket förenade oss i ett hemligt samförstånd som uteslöt allt vulgärt och onaturligt i Pokhara, som bara försvann i dimmorna av allt oväsentligt nonsens i denna av ytlighet så ihjältorterade värld.

Bussen till Kathmandu följande dag, som tog 8 timmar (20 mil) tog priset. Det var en videobuss. Videon som visades under färden var från början till slut indisk våldspornografi från Bombay med mycket överdrivna teatraliska och melodramatiska effekter. Samtidigt som filmen visades förekom det reklam hela tiden på den nedersta tredjedelen av rutan. Det kunde hända, att när kropparna flög omkring som bäst i uppfriskande slagsmål, så var det samtidigt reklam för Air India, eller när alla interiörer konsekvent demolerades under de uppfriskande slagsmålen, så kunde det vara reklam för

utsökta glasvaror och porslin. Stundom avbröts filmen totalt mitt i en dramatisk höjdpunkt av något tekniskt fel (med mycket "myrornas krig" som brusande mellanspel), och när filmen kom tillbaka var det mitt i en helt annan scen. Sålunda fick man aldrig veta hur det gick för den stackars man, som just höll på att bli hängd när teknikerns under avbröt filmen, och när handlingen återkom var det bara förförelsescener. Kort sagt, ingen i bussen följde med denna video, som tycktes vara enkom ägnad att göra resan ännu tröttsammare för passagerarna än vad den redan var utan denna prövande forcerade underhållning.

Från Pokhara finns det utomordentliga trek-möjligheter norrut. Min vän Franco hade varit i Jomsom vid Kaligandakis övre lopp, vilken ort är inkörsporten till Mustang, det legendariska konungadömet Lo, där de sista Khampagerillakrigarna hade sina sista baser för tjuugoårskriget mot kineserna. Franco hade planerat att besöka Mustang men blev övergiven av sin guide på vägen. Söderut från Jomsom rinner Kaligandaki genom världens kanske djupaste dal, då floden skär sig genom Annapurnamassivet och Dhaulagiri, vilka berg reser sig 7000 meter över floden. Det var denna dal som doktor Michel Peissel utforskade med flotte för 20 år sedan. Det har sedan blivit en omtyckt internationell sport att ge sig i gummiflotte ut för de nepalesiska floderna, men Nepals myndigheter har ständigt återkommande problem med turister som bara försvinner utan att ens deras kroppar mera kan återfinnas.

del 14 : *Kathmandu.*

Detta är en mycket glad och trivsamt stad. Jag hade hört skräckhistorier om den dåliga luften, dammet, avgaserna och ofrånkomliga dysenteriepidemier, men allt sådant fann jag överdrivet. Visserligen är Kathmandu med sina fem miljoner invånare något för stort, och det kan inte mäta sig med det pittoreska Darjeeling i trivsamhet. Men Kathmandu har ett större utbud och sjuder av dynamisk livlighet som måste betaga och smitta av sig på alla besökare.

Den stora stupan med ögonen, som förekom i Bertoluccis Buddhafilm, är en världsbekant sevärdhet, men det finns faktiskt två. Den mest iögonfallande ligger på toppen av en kulle med god utsikt över staden. Dit upp går en mycket spektakulär trappa. Den börjar med en lätt stigning i små trappor om tre trappsteg åt gången med en jämn gång där emellan. Sedan kommer de små trapporna allt tätare, plötsligt får de fyra och sedan fem trappsteg per trappa, och plötsligt stiger sluttrappan brant upp framför en. Det är alltså en ständigt allt brantare jättetrappa (324 höga trappsteg, 3 X 108,) som dessutom sluttar utåt, så att man hela tiden frestas att falla baklänges när man klättrar upp. Varning även för taken där uppe, ty där sitter det apor. Om man råkar stå under en tempeltakås med ett idealiskt perspektiv för fotografering kan det hända att man just då får en överraskande liten dusch över kläder och hår och i bästa fall ner i nacken. Det är i så fall en apa som pissar, *just for your information.*

Den andra stupan är större och intressantare. Vägen dit är längre, den ligger i den motsatta östra utkanten av staden, den syns inte från staden, och att promenera dit från centrum tar 1 1/2 timme. Dessutom är det nästan oundvikligt att gå fel.

Det är denna stupa som förekom i Bertoluccis film. Här är turismen inte lika påträngande, här erbjuds man inte att köpa cannabis som vid den andra, och här finns inga påflugna "tarts", tiggerskor med spädbarn på armen som hänger efter en och nästan sliter en i kragen för att få en allmosa, vilka är ganska allmänt förekommande och påfrestande i hela Kathmandu.

De berömda ögonen, som karaktäriserar denna och andra liknande stupor, förekommer bara i Nepal. Det är Buddhas egna ögon, och deras mening är, att man varje gång man gör något fel skall känna dem på sig. De utgör alltså manifestationen av ett slags nationellt samvete.

På vägen till denna stora vita stupa ligger ett hinduistiskt tempel som heter Vishnupati. Jag försökte ta mig dit, men tempelområdet är stort, och endast hinduer blir insläppta. Det finns ingen chans för en västerlänning att ens komma åt att få fotografera det. Trängseln är oerhörd, och här är geschäftsmarknaden dubbelt så livaktig mot de båda buddhistiska stuporna. Denna hinduistiska exklusivism, som alltså utesluter alla utom rättrogna hinduer, fann jag förvånande och främmande för den hinduistiska universella tolerans och öppenhet som denna religion annars predikar. Det var en klar kontrast mot buddhismens mer konsekventa öppenhet.

Det hade varit skönt att få fara hem fem dagar tidigare än beräknat, ty efter Kathmandu hade jag egentligen ingenting nytt kvar på programmet. Min kontaktman på Aeroflots kontor gjorde vad han kunde för att få mig med på lördagens flygplan, men tyvärr var det omöjligt. Dessutom lovade Delhi att ställa till med problem, då flyget Delhi-Moskva skulle vara fem timmar försenat på grund av ändrad tidtabell och jag därmed skulle missa mitt flyg från Moskva till Göteborg. Min man i Kathmandu visste inte hur detta problem skulle kunna lösas. Det var bara att hoppas på bättre tider och dricka te i Kathmandu så länge.

Teet i Nepal är sämre än i Indien. De ställen där det serveras gott te är mycket sällsynta och svåra att hitta. Däremot finns det ett stort antal förnämliga tibetanska restauranger. Mitt stamställe blev "Yak", där de hade utsökta yak-momos. Det var ett trivsamt ställe som åtnjöt stor popularitet. Min första kväll där hade ett franskt sällskap bokat halva restaurangen. De hade tydligen något att fira, kanske de just hade kommit ner från Mount Everest, ty de festade mycket bullersamt och tog fram diverse medsmusslade flaskor Martini och Sherry. Deras stämning var så hög att ledningen måste dämpa dem en aning med att byta ut ett kassettband upphetsande Bach-musik (i raffinerad orkestrering) mot ett band med den mest saktmodiga och kontemplativa tänkbara tibetanska tempelmusik.

Mitt hotell "Marco Polo Guest House", som rekommenderats mig av Franco, var trevligt och väl skött (4,40 dollar per natt), men det fanns ingen papperskorg på rummet, och badrummet var offentligt med en klosett som inte fungerade. För att spola måste man själv sticka ner handen i spolvattnet och lyfta upp proppen. Det hade kunnat vara värre. Duschen fanns i samma skrub, så att vanligen när man gick på toaletten var allting genomdränkt. Ibland fanns det varmvatten och ibland inte. Detta är hög Kathmandu-standard.

Bäst av allt var emellertid mänskorna. Nepaleserna kan i regel engelska, och de är ytterst förbindliga och hjälpsamma, ibland litet för. När jag en gång stannade för att fråga om vägen gav sig inte min hjälpare förrän han hade ritat upp en hel detaljerad karta åt mig. Många försöker sälja cannabis, men de menar inget ont därmed. De gör det för att behaga de rikaste dollarturisterna, i regel amerikaner, för att tjäna och behaga dessa.

Men framför allt är Kathmandu den stora Himalaya-metropolen. Det är en utveckling som Kathmandu uppvisar som även Lhasa borde ha fått. I stället är Kathmandu den blomstrande centralmarknaden i Himalaya medan Lhasa av kineserna reducerats till ett koncentrationsläger. Det är bara att hoppas, att obalansen skall åtgärdas, så att Kathmandu och Lhasa kan stå på samma nivå och konkurrera med varandra, i stället för att Kathmandu skall få vara utan konkurrens och Lhasa helt utslaget av kinesisk terror.

del 15 : *Den långa resan till Bodhgaya.*

Den tog 26 timmar med buss. Nattbussen från Kathmandu nådde Birganj vid gränsen klockan 4 på morgonen (efter nio timmar), och därefter började problemen.

Biljetten som köptes i Kathmandu inkluderade en hel resa till Bodhgaya och frukost i Birganj på morgonen för sammanlagt 550 Nepal-rupier. Någon frukost vid gränsen blev det inte. Te fick man och flera glas men ingenting mer. I stället fick man sitta där i mörkret och vänta tills klockan blev 6. Då öppnades gränsen.

Min nepalesiske kontakt förde mig över gränsen och på rätt buss i Raxaul. Där försäkrade han mig om att en av chaufförerna skulle hjälpa mig med bussbytet i Patna så att jag där kom på rätt buss till Bodhgaya. Enligt Kathmandu skulle det ha varit en direkt buss från Raxaul till Bodhgaya. Knappt hade Patna-bussen i Raxaul satt i gång, så försvann den "konduktör", som skulle ha hjälpt mig, spårlöst.

Där i Raxaul förekom det ett helt gäng av kriminella typer som hade som verksamhet att sko sig på turister från Nepal. En krävde 10 rupier av mig för att jag förde bagage på bussen, en annan krävde 10 rupier för ingenting (och fick ingenting), medan ytterligare andra, i synnerhet han som skulle ha hjälpt mig och som försvann, bad om extra pengar för sina tjänster och fick det. Dessa människor försvann alltså sedan utan att ha gjort något för att förtjäna vad de fick.

I Patna trodde jag mig ha turen att genast komma på rätt buss till Bodhgaya. Emellertid tillryggalade denna buss sträckan från Patna till Bodhgaya (11 mil) på sju timmar. Vi kom fram klockan nio på kvällen efter en ytterligt tröttsam utflykt i hela östra Bihar (med besök i bl.a. Nalanda och Rajgir) på Indiens sämsta vägar. När man kom fram var man därför i upplösningstillstånd, (vilket de facto manifesterades följande dag på toaletten). Alla mina resor till Bodhgaya har varit för djävliga, men de tycks dessutom bli värre för varje gång. Den här fick jag dessutom betala dubbelt för (Patna-Bodhgaya,) som om den skulle ha varit värd det.

Ljuspunkten i denna mardrömsfärd var reskamraten Stefano från Venedig. Vi hade sällskap från Kathmandu hela vägen till gränsen, där vi skildes, då han saknade biljett vidare. Vi återfann varandra på Bodhgayabussen i Patna, där han då redan suttit och väntat i två timmar på dess avgång. Vi delade sedan rum i den burmesiska missionen och kom mycket väl överens, då vi hade samma engagemang i öst. Han hade rest i Tibet i sådana delar som Kham och Amdo men inte kommit fram till Chamdo. Han var egentligen sinolog men reste nu för första gången i Nepal och Indien. Under en fjällvandring runt Annapurna hade han drabbats av den fruktade Diardhya-amöba-infektionen, som resulterar i kronisk dysenteri och ständiga stinkande rapningar som av dåliga ägg. Det kan ta månader att bli av med ett sådant encelligt djur, som man får av det friska vattnet i Himalaya. (Långtidsbesökare vid Haidakhans ashram vid Ganges strax norr om Haldwani brukade vanligen bli långtidspatienter av denna famösa amöba. Källvattnena där sades ha en renande effekt, men kanske något för drastiskt renande, tyckte säkert somliga.)

Kort sagt, ju mindre sagt om denna resans värsta bussrese-mardröm, desto bättre. Bara förnedringen att komma ner från Himalaya till det fuktiga, ångande, tunga heta klimatet i Indien var mer än nog. Detta är också det största problemet för alla de exiltibetaner som kommit ned. Genom otaliga generationers vistelse uppe på en minimihöjd av 3500 meter har de utvecklat en särskild förmåga att klara av detta och blivit funtade för det, vilket när de etablerar sig i ett liv nere på slättlandet i stället blir ett extra vapen emot dem. Kineserna tål inte att leva uppe i Himalaya men har

ändå etablerat sig där och jagat bort tibetanerna, som i hundratusental tvingats till ett liv som de inte tål nere i Indiens mördande värme och slättland. Här har den berömda asiatiska bristen på rationalism nått en höjd eller ett lågmärke som ej kan överträffas.

Pepsiturer i Bodhgaya

Första gången jag kom till Bodhgaya var jag den enda västerlänningen där för bara två år sedan. Vid andra besöket i februari '95 såg man här och där en och annan tillknäppt västerlänning. Nu var det plötsligt fullt med västerlänningar överallt. Emellertid var dessa västerlänningar lyckligtvis inte bara vanliga turister utan framför allt buddhistiska studenter och sökare.

Emellertid var blotta förekomsten av så många västerlänningar (350 enligt en uppgift) tillräckligt för att det normala livet skulle infekteras. Redan fanns det dyrare restauranger med västerländsk mat och vidrig västerländsk rockmusik.

Mitt illamående sedan passerandet av gränsen kulminerade till en sådan middag. Det förelåg ingen aptit, men man måste ju äta i alla fall, och då maten därmed intogs måste måltiden tvärt avbrytas efter några tuggor av skyndsamt utomhus för att kräkas. Kan-ske var det maten, kanske var det den hemska musiken, kanske var det överansträngning efter alla strapatserna och låglandets bakteriechock, men troligtvis var det alla tre.

Det var då jag träffade Andreas, en svensk, som varit ute i Indien, Nepal och Thai-land i nio månader och därunder drabbats av ett stort urval sjukdomar, främst mask, som till slut kom krypande ut ur näsan på honom. Av nödtvång hade han fått skola sig i skyddsåtgärder. Mot min förstörda mage rekommenderade han Pepsi-Cola, något som jag aldrig druckit sedan jag var i Pompeii 1966 och då blev dödssjuk av. Emellertid var det inte lätt att få tag i Pepsi-Cola i Bodhgaya. Min gode vän Shahabuddins bror visade mig dock det ställe i byn som hade monopol på Pepsi-Cola. Där inhandlade jag en flaska som jag medtog till min lunch och avnjöt där (under hotfulla kurrningar från magtrakten) för att sedan efter lunchen pliktskyldigast återgälda tomflaskan till monopol-innehavaren, vilket denne varit mycket noga med att utbedja sig om. Sålunda var mina Pepsi-turer på det heliga stället Bodhgaya fyra till antalet: 1) Jakten på flaskan med lokalisering av butiken, 2) Inhandlandet av flaskan genom personligt besök i butiken, 3) Förändet av den öppnade flaskan till min restaurang, och 4) Återförandet av tomflaskan till butiken.

Maten behölls efter denna lunch. Om det var tack vare Pepsi-Cola lär dock vara svårt att närmare utröna.

Utanför ingången till den stora stupan vid Buddhas Diamanttron samlas tiggarna. De flesta är gamla kvinnor, "tarts", invalider och vanskapta. De ligger eller sitter huller om buller och upptar en ganska stor yta, så att det ibland kan vara svårt att komma förbi dem. En av dessa tiggerskor fick plötsligt mitt på den öppna platsen innanför den första porten ett rysligt epileptiskt anfall. Hon tuggade fradga och sprattlade i hela kroppen och hade kunnat tolkas till ett tiggarknep, om det inte hade hållit på så länge. Plötsligt försvann tiden och rummet, och scenen var precis som hämtad från ett av dessa chockerande patientmöten som Jesus ofta hade i Jerusalem. Här var det samma armod, samma totala lidande, samma överväldigande heliga tempel, och munkar klädda som i romerska togor. Plötsligt blev buddhismen och kristendomen i denna blixtbelysning av det hopplösa mänskliga lidandet identiska med varandra utan några som helst påfallande skillnader längre.

Andreas hade deltagit i den stora tibetanska fredsmarschen från Delhi i mars '95 och till och med videofilmade den, denna väl motiverade demonstration, som slutade så snöpligt redan i Ambala, därför att den indiska regeringen inte givit demonstranterna tillstånd att gå längre. De hade tänkt marschera till Kathmandu och Lhasa men stoppades alltså redan i Ambala söder om Chandigarh.

Tyvärr fick jag inte träffa min vän Shahabuddin den här gången. Han hade skickat ut sina mycket intressanta och väl planerade pilgrimsreseprospekt (för vallfärd till buddhis-mens heligaste platser i Indien samt Lumbini) till hela världen, främst Europa, Amerika, Malaysia, Australien och Japan, men fått föga respons. Han var nu bortrest, och jag fick nöja mig med att umgås med hans bror, som är mera försiktig och jordnära. Han kunde dock ge mig ovärderlig hjälp med min sista tågbiljett i Indien till Delhi, vilket gav honom mycket problem och två resor till och från Gaya. Därmed skulle jag åtminstone komma tillbaka till Delhi och Moskva, medan färden från Moskva till Göteborg tills vidare var ett öppet problem.

del 16 och avslutning.

Delhi nåddes i gryningen, och det gällde att genast ta i tu med de överväldigande problemen inför återresan. Dessa tillökades dessutom genom att min taxichaufför inte kunde hitta Aeroflots kontor: han körde mig först till YMCA och sedan runt i hela staden. Till slut fick jag själv visa honom vägen - och betala för alla omvägar.

Som alltid togs jag väl emot av Aeroflot, och de satte sig genast in i mina problem under gravallvarligt begrundande och en massiv tystnad, som knappast bådade gott. Till slut öppnade min betjäsnare munnen och avgav diagnos:

"Allt är klart till Moskva. Där är inga problem. Men sedan vet jag inte hur vi ska göra. Flyget till Göteborg från Moskva går precis 25 minuter efter att ditt flyg har landat. Om planet håller tiden finns det kanske en chans för dig att hinna..."

Det skulle alltså bli en hemresa med marginaler på högst några minuter, och oddsen var klart emot mig, när man betänker hur Aeroflots flyg från Indien sällan håller tiden.

Men min man hade rätt. Allt gick väl till Moskva. Av hänsyn till mitt problem fick jag också ta båda mina resväskor som handbagage, då de ändå inte vägde så mycket. I Moskva ställdes man sedan inför det förbluffande beskedet: flyget hade kommit fram 25 minuter för tidigt. Vi hade alltså vunnit 25 minuter extra, och därmed var det inga problem med Göteborgsflyget. Man kunde rentav ta det lugnt.

Följden blev, att denna sista och längsta etapp på hela resan blev den tidsmässigt kortaste och mest smidiga och smärtfria. Det tog 10 timmar från Delhi till Göteborg via Moskva. Jag har aldrig varit med om maken. Dessutom hade jag ett ytterst trevligt resällskap hela vägen: ett danskt par från Årjäng, som hade Indien som specialitet och som ägnat årtal åt akademiska forskningar kring religionsfilosofierna i norra Indien och framför allt i Garwhal, där jag hade härjat som mest under denna resa.

Denna slutkläm beseglade den otroligt succéartade karaktären av hela resan. De nästan fem veckorna med två flygresor, två långa tågresor, tolv långa bussresor och tolv hotell inklusive all mat hade kostat sammanlagt 7000 kronor - min billigaste resa någonsin om man räknar per dag. Dessutom

var behållningen av resan med dess erfarenheter och studier, arbetsresultat och de nya kontakterna den största och mest givande någonsin.

En sådan oöverträffad resa blir svår att överträffa i framtiden.

(22.10 - 23.11.1995)

Paradisresan

Alla reseprojekt torskade under våren 1996 – tills vi åkte till Budapest under sommaren med GSS....

del 1.

Förra årets Pragresa i GSS' regi blev en oförglömlig festupplevelse med rikliga intellektuella kulturupplevelser av teater och litterära samtal. Årets Budapestresa skedde på ungefär samma premisser men överträffade till och med Pragresan. Orsakerna till detta var ett antal.

Vi var sjutton som åkte till Prag förra året men bara åtta som åkte till Budapest i år. Detta mindre antal var en klar fördel : mindre kaos, bättre organisation, mera sammanhållning och lugnare förhållanden. Förra året osäkrades ju i princip hela Prag och inte bara Letnany av GSS:s dårars vilda attacker och krogrundor; men Budapest hade mera utrymme, där fanns fler och bättre krogar med mera vin än öl, ytorna att sprida sig över var generösare, och folket var mera festvant och festade gärna med själva. Detta var en omöjlighet i det intellektuella, intelligenta och filosofiska Prag, de stora 1600-talstänkarnas fristad, där Kepler levde och Brahe dog, där Faust verkade och judarna dominerade, där tanken var fri och ingen förföljdes.

Budapest är mera en musik- och vinstad. Som festlysten skandinav smälter man lättare in i Budapests festliga förhållanden och suggs med och lyfts upp av dess oemotståndliga festatmosfär, som i Prag snarare manar till besinning och eftertanke.

Dessutom åkte vi tåg ner i stället för buss som till Prag. Tåg var vida mer bekvämt och inte särskilt mycket dyrare. Vi startade en eftermiddag och kom fram följande dag några timmar senare.

Den största fördelen med denna resa var emellertid att Janne hade kontakter och kunde ungerska. Tillsammans med andra hade han arbetat på denna resa hela våren och utfört diverse hotellbokningar och avbokningar, det hela hade varit en intrikat härva av fruktlöst sökande efter det rätta stället att bo på, tills slutresultatet blivit en fjärran liggande skogshydd på toppen av staden långt utanför. Jakten på detta ställe hade dock inte varit förgäves, ty det visade sig vara det enda rätta idealet för oss.

Från Keletistationen får man ta tunnelbanan långt under Donau till Moszkva-platsen bakom Budas slottskullar och därifrån ta vidare bussar uppåt skogarna. Det är en oändlig ljuvlig uppforsbacke hela vägen tills man till slut vid närheten av Hotel Panorama står med hela Budapest under sina fötter.

Vår Skogshydd var en sorts daghem för barn med sommarläger och vidsträckt parkanläggningar. Det fanns olika stugor man kunde få bo i med tvåmansrum eller med tiobäddsrum. Vi valde det första. Där fanns även dusch med kylskåp, och det fanns även enmansrum för den som föredrog det. Vi välkomnades varmt av vår värd Antal (kallad Toni), som generöst bjöd på ungersk Palinka (en sorts kryddbrännvin gjort på antingen körsbär, päron eller persika, mycket bättre än

Sliwowitz,) och visade oss runt i parkanläggningen, där vi provade varje gunga och annat lekredskap för små och stora barn.

Samma kväll intog vi vår middag på den lokala restaurangen. Den låg strax intill Hotel Panorama och var mycket frekventerad. Där slutade kugghjulsbanan, ett extra kommunikationsmedel som förde direkt ner till staden. Dess rymliga vagnar gick långsamt och sällan men desto säkrare och var aldrig fulla.

Redan första kvällen på toppen av detta friluftsborg (*Svábhegy*) råkade vi ut för vad som skulle bli något av resans ledmotiv: *Kekfrankos*, ett ungerskt vin med många varianter. Ibland kunde det vara något för torrt och tunt, och ibland kunde det fullständigt överraska oss med att vara desto mera fylligt och suveränt. Den bästa varianten råkade vi ut för i en ölkällare intill marknadsplatsen vid Moszkvatorget. Den etiketten var gul, och vi såg den bara den enda gången.

Här framgår det redan vad resan för det mesta kom att handla om : kroggrundor och restaurangbesök. Vissa dagar fylldes nästan bara av att man gick från restaurang till restaurang, satt tre timmar på det ena stället och fyra på det andra, medan man satt på en krog eller tog sig en varm korv där emellan. På flera av dessa restauranger var det dessutom levande musik, tvättäkta ungerska violinister som gick omkring och gned sina violiner på ett fullständigt självklart och naturligt överlägset sätt, så att man kunde njuta desto mera.

Efter första dagens pliktskyldiga besök på Fiskarbastionen, där det var mycket geschäft och turister och hutlösa priser till följd av den prisvärda utsikten, hamnade Roger, Nisse och jag på ett mycket behagligt ställe nere vid floden. Emellertid fick vi redan här stifta bekantskap med ett av Budapests ofrånkomligen vanligaste fenomen : krockande bilister. Trafikolyckorna i Budapest är så omåttligt frekventa, att man längs de stora gatorna aldrig slipper det ständigt återkommande ackompanjemanget av tjutande ambulanssirener. På Café Mozart dränktes Mozarts musik ständigt av detta. Dessa sirener är visserligen mycket varierande, varje ambulans kör tydligen sin egen stil, det är ingen monoton över det hela, tvärtom lystrar man hela tiden till när en ny stämma gör sig hörd på ett nytt sätt, och dessutom skiftar sirenernas melodier ofta mitt i och byter om till en annan rytm och tonart ; men likväl blir det aldrig frågan om någon direkt njutbar musik.

Utanför vår restaurang vid floden frontalkrockade två bilar med varandra mitt framför våra näsor. Ingen blev skadad, men bilarna blev väl förmodligen skrot. De ansvariga skällde inte och grälade inte på varandra utan tycktes mera ta olyckan med ett slags nedslagen resignation: "Man slipper inte ifrån sitt öde"-attityden.

Vår bästa restaurang var kanske ändå "Markus". På Jannes rekommendation samlades vi där till en gemensam middag en av de första dagarna, och det var det enda tillfället som vi alla kunde samlas som helt friska. Stället ligger precis bakom marknadsplatsen vid Moszkvatorget och är billigt och har en trevlig atmosfär. Menyn finns på alla de stora språken, och även kyparna är flerspråkiga. Vi satt utomhus, maten var genomgående till allas smak och belåtenhet, vinet likaså, och stämningen var den bästa tänkbara. Den enda malörten i tillställningen kom senare : en av deltagarna riskerade sin mage med en gulasch och åkte dit.

Den ungerska gulaschen är nämligen inte det samma som det vi tänker på när vi talar om gulasch: en läcker glödande röd kötträtt med mycket kryddor. Den ungerska gulaschen kan vara många olika saker, men grundstommen är ett slags brunröd vattmig soppa, och det är denna, som vi aldrig ser utanför Ungern, som ställer till det i Ungern för intet ont anande utlänningar. Man kan tåla det, men om man inte tål det åker man dit, som vår deltagare gjorde för resten av resan.

Var det den kvällen som vi åkte ut till den fantastiska folkloristiska konserten någonstans i de sydliga förorterna ? Vägen dit var oändlig, och vi tog hela tiden fel spårvagn, så att vi fick gå flera kilometer och kom för sent, men föreställningen var ändå värd sitt dyra pris, det som återstod av den. Det var en konsert med både musiker och dansensembler, och dessa virvlande dansensembler sjöng samtidigt som de utförde sina akrobatiskt svindlande danser. Kvaliteten på hela tillställningen var mer än överlägsen. Dessa akrobatiska dansare, som utförde halsbrytande balett-nummer vars minsta rörelse borde ha gjort en vanlig människa andtruten för en halvtimme, sjöng glatt och högt samtidigt som de virvlade omkring med den mest självklara lätthet. Mellan dansnumren utförde den folkloristiska orkestern inte mindre ekvilibristiska mästar prestationer genom klassiska virtuosa zigenarmusiknummer i svindlande högt tempo. Att inte låta sig ryckas med och bli överväldigad och hänryckt av den sprudlande dans- och spelglädjen var omöjligt.

2.

Det var följande dag som vi besökte den stora zigenarmarknaden långt utanför staden, där vi råkade ut för det bästa vinet på hela resan. Marknaden var ett jättelikt läger där man kunde köpa allt från alla tidigare regimers tider för en spottstyver. Där fanns den underbaraste samling gamla trattgrammofonskönheter jag någonsin har sett, där fanns praktporträtt av alla de gamla gökarna Marx och Engels och Lenin i förgyllda retoucheringar som nu var helt ute, där fanns allt vad man kunde behöva i klädväg från alla tider, där fanns tyska soldathjälmars från andra världskriget och ordnar och medaljer från 1700-talet framåt inklusive tallösa Leninordnar för 20 forint (1 krona) styck högst, där fanns glas och kristall och juveler och i princip allt utom själva Stefanskronan. Och där fanns vin.

Man fick det karaffvis om 1,1 liter, och det kostade 220 forint (11 kronor). Det var vitt och utan etikett och kallades "husets vin" men var det godaste vi drack på hela resan. Endast i södra Italien och på Sicilien träffar man på liknande utsökta gyllene vita viner som alltid är utan namn och etikett.

Var det efter det som vi gick till den underbara zigenarrestaurangen med det professionella vandrande musikkapellet, som gick omkring från bord till bord och spelade vars och en gästs eget hemlands musik? Vid ett spanskt bord flödade alla de gamla kända spanska folk- och zigenarmelodierna fram, vid ett ryskt bord hörde man "Kalinka" och annat sådant, ett svenskt bord bakom oss lyckades trolle fram både "Ack Värmeland du sköna" och "Å jänta å ja" bland annat, och det var bara vi som blev utan. Vi satt i mitten som det största sällskapet vid det största bordet, och en av oss ville inte ha musikalisk uppvaktning, för han ville inte betala för en sådan. Det kände tydligen de ungerska finkänsliga musikerna på sig, ty de undvek oss konsekvent, fastän både jag och andra av oss skickade välkommande långtansfulla blickar efter dem. Jag hade gärna exempelvis velat höra deras italienska repertoar i ungersk tappning.

Följande dag gick vi förlorade på Margit-ön. Denna väldiga ö är ett grönområde i floden som är så oändligt, att man i dess mitt är helt omedveten om staden - den finns inte längre inom hörhåll. På denna ö ligger flera av de varma källorna med Europas kanske mest fantastiska badinrättningar. Jag avstod själv från att gå och bada då jag var mera intresserad av att gå på upptäcktsfärd längs hela ön, men de som gick in fick sitt lystmäte på varmbad och svavelbad, hälsobad och ångbad, plaskbad och poolbad - alla varianter fanns. Andra föredrog att sitta på en servering och dricka vin.

Det var dåligt med serveringar på Margit-ön. Där fanns restauranger överallt och till och med reklam för restauranger och kaféer överallt, men samtliga var stängda. Den stora restaurangen var helt övergiven, vilket var förundransvärt, då dess läge och arkitektur var synnerligen tilltalande. De enda ställen som hade öppet låg i norra ändan av ön, och där var det konsekvent slagsmål om de få sittplatser som fanns.

Det gjordes flera försök att komma in på Café New York, men vi kom aldrig längre än till Café Mozart, där alla de tjutande ambulanserna hysteriskt trängde ut musiken. På Café New York, detta ryktbara litterära tillhåll, försiggick en filminspelning som skulle vara slut dagen därpå, men alltid när vi kom tillbaka dagen därpå skulle den hålla på en dag till. När vi en dag optimistiskt fann dörren öppen och stegade in kom vi mitt framför kamerorna i tydligen en mycket känslig scen, en arg regissör skrek "Bryt!" och vi blev utkörda ej utan bestämdhet. Det var vårt sista försök att komma in där. Av förklarliga skäl lyckades vi aldrig göra oss välkomna.

Höjdpunkten var emellertid dagen därpå, när vi gjorde utflykten på floden norrut till den lilla staden Szentendre. Vädret var kalas och flodresan njutbar till maximum. Szentendre, egentligen ursprungligen Sanct Andreas, är en uråldrig stad från förra millenniet som haft en mycket skiftesrik historia med tre olika storhetstider. Den tjänade bland annat som kyrkligt centrum och uppsamlingsplats för alla kristna flyktingar från södern i Jugoslavien när turkarna beslagtogs hela landet. Just nu skryter staden med sin fjärde storhetstid. Den har blivit ett konstnärligt centrum för hela landet med en mycket intressant konsthantverks-marknad uppe vid kyrkan.

Där i en skuggig berså nere vid floden hade vi vår stora festliga avslutnings-bankett på lördagen. Det var en värdig avslutning på hela resan. Även de som varit sjuka kände sig tillfälligt bättre, och omgivningarna, miljön med floden i denna pittoreska småstad av nästan bara envåningshus, hade inte kunnat bli bättre.

Somliga av oss valde att ta båten även tillbaka medan andra föredrog att ta tåget. En tablå utspelade sig när vi skulle göra inköpet av våra tågbiljetter. Janne som kunde ungerska åtog sig att genomföra uppgiften. Där satt två gamla ampra helsura tanter med pokerstenansikten i biljettkontoret när Janne steg in och framlade sitt anspråkslösa ärende. Deras reaktioner hade ingen kunnat förutse. De fullkomligt exploderade ut i gapskratt och kunde inte bärga sig. De skrattade hejdlöst och okontrollerat så länge Janne var kvar på biljettkontoret. Han kunde inte för sitt liv begripa vad det var som de båda satta tanterna hade så förtvivlat roligt åt, men faktum är att de gapskrattade hysteriskt så länge han var kvar inom synhåll.

del 3 och avslutning.

Resan hade varit så lyckad och angenäm alltigenom att flera menade att den hade varit för kort. Det var mycket man inte hade hunnit med, inga konstmuseer, inga kyrkor, inte Gellertberget och allra minst Café New York, så många menade att det förelåg skäl att satsa på en repris nästa år.

Den sista dagen företog jag min enda tur på egen hand. Jag gick upp till Gellertberget, den högsta punkten med den bästa utsikten över Budapest, och därifrån över Elisabethbron till Pestsidan till torget framför Konserthuset, en av Budapests angenämaste punkter, där världens äldsta i bruk varande och alltsedan invigningen oförändrade spårvagnslinje nummer 2 fortfarande följer hela Peststranden till Parlamentet; från vilken lilla marknadsplats jag följde stranden till Kedjebron, gick över denna och genom tunneln under slottsberget tillbaka till Moszkvatorget. Det var den perfekta Budapestpromenaden som dock förlöpte genom en av världens vackraste städer då denna var som tommast på folk i början av juli. Alla ungrare överger Budapest då, och det är även få utlänningar som kommer dit då, varför tomheten är ganska påfallande. Anledningen till denna folkflykt är sommarhettan. Emellertid var det i år en misslyckad sommar i norra Europa, i Skandinavien var det närmast en grön vinter, varför man kan säga att klimatet var som drägligast i Budapest just då. Det var bara de två sista dagarna som var något varmare än vad man hade önskat.

Denna folkflykt från Budapest drabbade oss däremot på ett annat sätt. Ingen var hemma. Både Janne och jag försökte oss på ett antal telefonsamtal till bekanta i Budapest utan att någonsin lyckas. Janne kom åtminstone in i en automatisk telefonsvarares garn medan jag aldrig ens bemöttes av en sådan.

Åtterresan blev emellertid ett kapitel för sig. Vi åkte tillbaka med samma "Csardas"-tåg som vi kommit ner med, och allt gick bra genom ett ljuvligt aftonskymningslandskap belyst av de mest smäktande tänkbara rosenskimrande solnedgångsfärger, tills vi kom till Prag. Det var då sent på kvällen så att fler och fler ville gå och lägga sig, varvid fler och fler upptäckte att allt inte var som det skulle med toaletterna. I vår vagn var båda låsta med den förklaringen att de var "kaputt", och vi blev inte insläppta till vagnen bredvid, som var en första klassens sovvagn, medan vår vagn bara var en liggvagn. Dessa oförklarliga omständigheter ledde till att en viss upprorsstämning började alstras i vår vagn då allt fler inte rent fysiskt kunde hålla sig i längden.

Det krävdes att någon gjorde något drastiskt. Samtidigt som det drog in ett gäng praktfulla tjeckiska punkare på vår plattform på stationen i Prag gjorde tydligen någon av konduktörerna detta drastiska. Ingen av oss blev klok på vad han egentligen gjorde, men han gjorde något med vår vagns toalett, och följden blev samma effekt som efter en atomstinkbomb. En överväldigande alltför lättdefinierbar lukt av den lägsta sortens kloakinnehåll lägrade sig över hela vagnen och synbarligen

över hela stationen, ty även punkarna där ute reagerade synnerligen kraftigt, då de tog sig för sina luktorgan under kommentarer som uteslöt alla missförstånd och kvickt skingrades från stationen.

Detta omfattande stinkbombsfenomen utlöste olika teorier. Någon menade att konduktören blivit arg på dessa besvärliga skandinaver som bara klagade på toaletterna hela tiden och därför gett dessa besvärliga klagande skandinaver svar på tal. Emellertid kunde efter denna drastiska utlösning toaletterna användas igen, om någon kände för att göra det.

Därmed endast började problemen. Vi skulle vara framme vid Sassnitzfärjan klockan sju följande morgon. Klockan sju följande morgon befann sig tåget på tyskt fastland rullande någonstans i ingenmansland. Och det fortsatte rulla vidare i timmar utan att det kom fram någonstans. Efter många om och men medgav konduktören att vi hade missat färjan och måste vänta i fem timmar på nästa. Anledningen var att två tåg under natten hade kolliderat mellan Dresden och Berlin och att vårt tåg därför måste ta en omväg. Det var bara att följa med på omvägen och vänta fem timmar extra på Sassnitzfärjan. Det var ingen tillgänglig persons fel.

Detta innebar att hemresan förlängdes med sex timmar eller en dryg femtedel. Vi skulle ha kommit fram till Göteborg före klockan 18 men kom åtminstone fram före midnatt. Detta vållade vissa problem för dem som sedan skulle vidare med buss till exempelvis Alingsås eller Frillesås medan de andra åtminstone kom hem.

Värst var det för dem som hade lämnat in sina husdjur före resan och lovat lösa ut dem denna dag. Det blev ju ingenting av med det. På morgonen när humöret var som sämst på vissa håll företog sig en att inleda denna sura morgons frukost med yoghurt. Han spillde, som man lätt gör i skakande tågkupéer med yoghurt. Detta tillspetsade den kritiska situationen bortom all uthärdlighet. Han blev så rasande att han beslöt att kasta ut all yoghurt genom fönstret - på fel sätt, naturligtvis. All yoghurt som slängdes ut slungades av motvinden in i kupén igen, så att allt och alla - tapeter, bagage, klänningar, osv, fick en viss beklädnad av yoghurt. En närvarande fällde den oförglömliga repliken: "Nej men älskling, du har ju slängt yoghurt omkring i hela kupén!"

Ändå var det en paradisresa som vi gärna gör om.

Torskresan

("Torsk" i detta sammanhang står varken för fisken eller verksamheten utan är teaterspråk och står för betydelsen "fiasko, bakslag, tji, fikon, korgen," med mera sådant.)

Resan började med dramatiska förtecken. Hela vägen ner till Malmö ösregnade det med en såphal autostrada som följd, där långtradarna framstod som oberäkneliga dödsfallor när man passerade förbi, då ösregnet och deras stänk gjorde varje möjlighet till någon sikt omöjlig. Efter denna flygande start och bästa tänkbara skjuts ner till Malmö av en god vän blev jag utsläppt någonstans i Malmö i ösregnet för att sedan fråga mig fram till stationen.

Tio minuter före tågets avgång fick jag veta att tåget hade ersatts med buss. Ingen visste exakt varifrån denna buss skulle avgå. Det var bara att bege sig ut i ösregnet med allt bagage och leta, och småningom stötte man på en liten folkskara som såg bekymrad ut. Det var napp. De skulle med den bussen.

På bussen anmodades man av en konduktör att fylla i namn och adress med personuppgifter för tyskt myndighetsbruk på Trelleborgfärjan. Två damer kom fram till att ifyllandet av dessa uppgifter var viktigt om färjan skulle haverera på vägen och man sedan måste ta reda på vem som var ombord och vilka som förolyckats. Emellertid lämnades dessa ifyllda handlingar ombord på båten.

Lyckligtvis sjönk inte båten denna gång. På tåget hade jag som kupékamrater i liggvagnen två äldre tanter och en yngre dam. Då de två äldre tanterna var ganska skrymmande och därtill ytterst opraktiska infann sig snart en kris. Den yngre damen påpekade för konduktören att de flesta kupéerna i liggvagnen var helt tomma och undrade därför om det var alldeles lämpligt att då klämma in fyra personer i en kupé med obehag för alla fyra i stället för att ge åtminstone två av dem en egen kupé. Konduktören förkunnade kategoriskt att det var alldeles omöjligt att ändra på den centraldatoriserade ordningen.

Ganska snart infann sig en konflikt mellan den yngre damen och de båda tanterna. Dessa ockuperade nämligen liggandes de nedre kojerna utan att ha biljett till dem och hänvisade den yngre damen, som hade biljett till en av de nedersta kojerna, till en av de översta. Dessutom krävde tanterna, eftersom de gick och lade sig tidigt, att alla kupéns passagerare skulle göra det samma, hur litet sömniga och trötta de än var.

Sedan hällde tanterna ut några deciliter klubbig saft på golvet, så att det inte längre gick att beträda detta utan att fastna däri med fötterna eller skorna. Värst var det om man på natten skulle ut barfota på toaletten. Detta dilemma hade till följd att småningom allt i hela kupén blev alldeles utsägligt klubbigt. Efter detta mästerskap i opraktiskhet lyckades tanterna dessutom på något sätt få kupéns avfallsinkast upp-och-ner-vänt, så att alla dess begagnade bananskal, klubbiga fruktskal, söliga pappersservietter som förbrukats i upptorkandet av en bråkdel av de båda decilitrarna utspilld sötklubbig sockersaft, rann ut på golvet och förgyllde oredan. Kort sagt, de båda skrymmande tanterna gick från ytterlighet till ytterlighet, och konduktören tog genomgående parti för alla deras förehavanden mot varje försök till protest från de yngres, offrens, sida.

Trösten för dessa gradvis alltmer upptornande obehag fann den yngre damen och jag i varandras sällskap. Hon var rumänsk ungerska som lärt sig svenska och talade detta språk bra. Vi knöt genast litterära kontakter som kan bli lovande för eventuellt samarbete i framtiden.

Emellertid fick tanterna det sista ordet i Budapest. När de skulle stiga av tåget orsakade deras bagagetonnage förstoppning i vagnen, så att ingen kom av. Av någon anledning fungerade inte vagnens andra utgång, utan alla ville ta sig ut genom den utgång till vilken tanterna i god tid hade organiserat sig själva och hela sitt bagage först i kön. Deras bagage var lika skrymmande och otympliga som de själva. Visserligen hade kappsäckarna hjul, men dessa fastnade nästan överallt, och några gick sönder. Inte heller dög deras rullvagnar till mycket, då dessas stroppar även grep omkring sig och ingalunda höll det dåligt surrade bagaget på plats, som rasade in i varje kupéöppning under vägen och där förorsakade andra ras i ett slags kedjereaktioner. Dessutom var detta bagage (i medeltal fyra koffertar per tant) så tungt, att de omöjligt själva kunde få det av tåget. Lyckligtvis fastnade inte tanterna själva i de smala dörrarna, men allt de hade med sig gjorde det.

I Budapest fördrev jag sedan väntetiden med en lämplig middag på den tjeckiska restaurangen "Svejk" med förträffligt god mat och eget musikkapell, varifrån jag sedan tog mig tillbaka till stationen Keleti Pu för att där njuta av klienteletets sällskap i den stora väntsalen. Klientelet i fråga bestod av några hundratal individer från hela Balkan. Några var musiker och spelade galant på oboe och andra blåsinstrument. Några var inte alls resenärer utan stamgäster av ett annat slag, som tydligen

brukade sitta där och övernatta i brist på bättre ställen. De flesta av dessa var ganska kraftigt påverkade. Ett äldre par utmärkte sig särskilt därvidlag. De grälade sinsemellan så eftertryckligt, att innehållet i damens plastpåse klirrade olycksbådande mot golvet så att klangen brast och de ädla vätskorna spred sig i små floder utmed hela väntsalen och därtill spred omisskännliga parfymers. Sedan tilltog grälet, och de fortsatte ett bra tag med att klirra med de i påsen redan sönderslagna flaskorna under vilt magyariskt ovett.

Bredvid mig satt en annan påstruken herre som hela tiden monologiserade utan konsonanter men med desto fler vokaler - han talade i skägget. En annan natthärbärgare satte sig försynt mellan mig och honom, så att denne stackare fick alla skäggtalarens monologer i örat. Min stackars nye granne försökte då beklaga sig för mig, men när han förstod att jag inte förstod ungerska gav han upp. Jag förstod dock situationen, och han såg tacksamt att jag sympatiserade med honom i hans utsatta läge, varpå han ytterligare klargjorde läget för mig genom att menande uttrycka ett internationellt ord som jag måste förstå, i det att han indikerade sin monologiserande granne. Han klargjorde mycket tydligt dennes karaktär med att benämna honom med det omissförståeliga ordet: "Idiot!" Sedan slumrade han tyst in, resignerande inför sitt öde, medan den andre i sitt skägg fortsatte sitt ändlösa monologiserande på obegriplig rotväliska utan någon som helst artikulation.

Sålunda tillbringades kvällen, tills jag steg på tåget söderut mot Istanbul klockan 23.55, det värsta olyckståg jag någonsin råkat ut för på någon av mina många resor. Hur resan därmed totalt torskade till sig uppskjuter vi den sorgliga redogörelsen för till en annan gång.

del 2

Innan jag köpte min Inter Rail-biljett i Sverige informerades jag mig noga om förhållandena på Balkan. Jag fick veta att endast Rumänien och Bulgarien krävde visum och att Inter Rail åter var giltigt i Jugoslavien (Serbien).

När jag kom till gränsen till Jugoslavien vid Subotica anmodades jag stiga av tåget och ta nästa tåg tillbaka till Budapest då jag inte hade visum. Jag bad om att bara få betala för ett transit-visum, som man gör vid gränsen i Rumänien och Bulgarien, för att kunna fortsätta resan. Jag hade köpt liggvagnsbiljett till Istanbul för två nätter för 52 D-mark. Då blev passpoliserna i Subotica bara desto ovänligare, lade beslag på mitt pass och bad mig stiga av tåget.

Således hade jag fått fel information i Sverige. Inter Rail-resenärer är välkomna till Jugoslavien, men vid gränsen visas de bryskt tillbaka till utlandet för att där skaffa visum.

Fastän kriget i Jugoslavien är slut har det alltså inte blivit bättre. För en Inter Rail-resenär är det att resa genom Balkan fortfarande ett gatlopp. Senast jag reste genom Rumänien förra året kostade där ett transitvisum 33 D-mark och i Bulgarien 55, vilket medgav ett uppehåll i Bulgarien på 30 timmar. För 105 mark fick man stanna längre.

För att komma till Grekland eller Turkiet med Inter Rail måste man resa genom antingen Rumänien-Bulgarien eller Jugoslavien, ty även Italien är stängt för Inter Rail +26 sedan 1993, liksom även Frankrike, Spanien, Belgien, Schweiz och Portugal.

Fastän så många dörrar stängts i Europa för Inter Rail +26-resenärer fortsätter dessa att satsa på Inter Rail, lurade av falsk information om förbättrade förhållanden åtminstone i Jugoslavien.

Man frågar sig därmed om Inter Rail +26 är ett lurendrejeri eller bara en patetisk parodi på vad det var före 1993. Före 1993 var Inter Rail det perfekta sättet för res-entusiaster som vägrade bli gamla

att knyta kontakter och bekanta sig med hela Europa (inklusive Marocko och Turkiet) för ett överkomligt pris. 1989 innebar de öppnade dörrarna mot öst att horisonterna och möjligheterna blev ännu vidare. Europa var på väg åt rätt håll, tills 1993 den ena dörren och gränsen efter den andra åter började stängas. Bulgarien införde visumtvång på nytt 1993 samtidigt som hela det latinska södra Europa utestängde alla äldre Inter Rail-resenärer, och samma höst blev det omöjligt att resa genom Jugoslavien, vilket det fortfarande är, om man inte vill brottas med jugoslaviska myndigheter.

Vad har då dessa länder på Balkan och i södra Europa att vinna på att misshandla, skrämja bort och utesluta resenärer? Bara dålig propaganda och dåligt rykte för det egna landet.

Man kan förstå att det måste ligga i deras intresse att undvara illegal invandring, flyktingar från söder och öster och annat tvivelaktigt folk som man kan få problem med, men till denna kategori hör knappast skandinaver, engelsmän eller andra nordeuropéer, som av ren entusiasm och av kulturellt intresse ger sig ut på vidlyftiga tågresors vedermödor bara för att komma i kontakt med övriga delar av Europa.

Tillsammans med mig i Subotica åkte två polacker fast för att vara utan visum. De hade lagt ut betydande belopp i förväg för sin tilltänkta resa till Sofia och Istanbul och omkring i hela Turkiet men råkade nu illa ut. Han hade Inter Rail men ansåg sig inte ha råd att utsätta sig för det rumänsk-bulgariska visumgatloppet och kom alltså inte vidare. Hon hade en vanlig biljett till Sofia och inga pengar kvar för att betala återresan till Budapest, varför hon tvingades stiga av detta jugoslaviska IC-tåg innanför Ungern och lifta vidare Gud vet vart. Jag är själv Inter Rail-resenär sedan 1989, och detta skulle ha blivit min tolfte Inter Rail-resa. Då jag samtidigt i Subotica blev bestulen beslöt jag att fara hem igen innan jag blev sjuk - den planerade 30-dagars resan blev bara fyra dagar lång.

Kort sagt, Europa är på fel väg. Det håller på att bli girigare och mera omänskligt. Det är idag säkrare att resa ensam omkring i Indien än i Europa. Den lovande liberaliseringen 1989 har kommit av sig. Tågen stänger sina egna möjligheter, höjer priserna, vill göra om alla linjer till EC eller IC eller något ännu dyrare och vill göra det omöjligt för mindre rikt folk att resa, genom att ta bort möjligheten att resa nattetid sittandes i andra klass. Därmed minskar resenärerna, och tågtrafiken blir ännu mindre lönsam.

Detta vore en ytterst osund utveckling, då *tåg är både det miljövänligaste, säkraste och bekvämaste sättet att resa, som till varje pris borde uppmuntras i stället för att bestraffas.*

Vad är då att göra? För att rätt förstå situationen i Subotica (Jugoslavien, Serbien) måste fler detaljer givas.

Vi kom fram till Subotica klockan 5 på morgonen och väcktes då bryskt av gräns- och passpoliser. Med mig i liggvagnskupén var två trevliga japaner, som hade överkojerna, medan jag hade en underkoj. När jag inte hade visum kommenderades jag argt av tåget. Jag tog då fram min plånbok för att visa min goda vilja och bad om ett transit-visum, då jag inte hade för avsikt att stiga av tåget förrän i Istanbul. Detta gjorde polisen bara argare. Det var sammanlagt tre olika gräns- och passpoliser i kupén samtidigt. Då jag inte ens var klädd och ändå kommenderades av tåget uppstod det en viss förvirring, och jag måste lägga ifrån mig plånboken. När jag nästa gång öppnade den (på tåget tillbaka till Budapest) var den tom - 350 kronor och 50 D-mark hade försvunnit. Min slutsats är att bara någon av kontrollanterna kan ha tagit innehållet, då jag alltid utom i det ögonblicket bar plånboken i innerfickan närmast hjärtat. Det var inte så mycket pengar men tillräckligt för att det skulle svida.

Jag och de två polackerna fick sedan vänta 4 1/2 timme i Subotica innan vi fick tillbaka våra pass och ett tåg tog oss tillbaka mot Budapest. Det var en iskall regnig morgon (14.9.1996), och på stationen fanns det knappast någon värme.

Polacken steg av tåget vid den första stationen innanför Ungern då det var ett IC-tåg och då han med sin Inter Rail-biljett var rädd för att därför råka illa ut – Subotica hade gjort honom skärrad. Den som tvingade av den polska damen av tåget (c:a 35 år, blond i lång klänning och lätta sommarkläder med enkel biljett till Sofia) var den ungerska konduktören, då hon inte hade tillräckligt med pengar för att betala en biljett tillbaka till Budapest. Sofia-biljetten hade alltså kostat henne hennes sista pengar. Att hon var polsk medborgare såg jag på hennes pass. Jag försökte plädera för henne, men konduktören vägrade lyssna fastän han kunde engelska. Innan hon lämnade mig (vid den andra stationen innanför ungerska gränsen) meddelade hon att hon inte hade något annat val än att lifta tillbaka.

Senast jag var i Jugoslavien var hösten 1993, då det för första gången var omöjligt att passera. Man hänvisades då till ett telefonnummer i Budapest för visumansökan, vilket nummer sedan visade sig inte existera. Även polackerna fick här ett telefonnummer i Budapest, men det var lördag morgon, och det var långt till måndag.

I Budapest fattade jag det avgörande beslutet att avbryta resan och återvända direkt till Göteborg. Alternativet hade varit att satsa på den mödosamma omvägen Rumänien-Bulgarien, men då min resa mest var för hälsans skull - jag skulle ha träffat min bästa läkare i Istanbul - hade det varit direkt dåraktigt att fortsätta resan på de nya premisserna.

Om jag från början vetat om Jugoslaviens visumproblem hade jag från början lagt resan över Bukarest-Sofia. Genom att jag informerades fel av SJ (i vars broschyr det uttryckligen står att endast Rumänien och Bulgarien kräver visum bland Inter Rail-länder) havererade resan.

Efter hemkomsten fick jag av mina bulgariska vänner veta, att det även har hänt i Bulgarien att nordeuropéer förvägrats betala för ett transitvisum vid bulgariska gränsen trots giltigt färdbevis.

Vad man måste göra internationellt är att kräva av länder som ingår i Inter Rail-samarbetet att de måste låta Inter Rail-resenärer få passera. Annars har dessa länder (i detta fall Jugoslavien och Bulgarien) ingenting i Inter Rail-samarbetet att göra.

Om dessa länder bryter med Inter Rail-samarbetet innebär det att vägen ner till Grekland och Turkiet är stängd för Inter Rail +26, och då är dessa länder otillgängliga för Inter Rail +26 fastän de vill samarbeta.

Önskvärt är naturligtvis att Inter Rail-systemet återgår till hur det fungerade före 1993, men samtidigt kan man ju inte tvinga de latinska länderna att vara med, då de har rätt att säga nej.

Då min resa grundades på fel information från SJ borde SJ ta ansvar för detta och antingen ersätta mig för biljetten eller låta mig ha en Inter Rail-resa till godo - förutsatt att Inter Rail fungerar även i framtiden.

Första halvan av detta brev skrevs redan den 16.9 och delgavs SJ följande dag. En vecka senare bifogades andra halvan. Idag är det den 4.11.1996, och jag har ännu inte hört något från SJ.

Om SJ struntar i saken och aldrig svarar innebär det att SJ godkänner de jugoslaviska metoderna. I så fall är SJ och Sverige inte bättre än Jugoslavien.

Expedition Oman

Detta okända land var hermetiskt tillslutet ända fram till 1970, när den nuvarande sultan Qaboos störtade sin reaktionäre fader, och det hade varit fullständigt otillgängligt utan en enda bil eller skola ända från 1850. Men före det hade Oman faktiskt varit en stormakt.

Det låter först tala om sig i historieböckerna när Vasco da Gama 1498 navigerade till Indien för första gången med en omanier som lots. Utan Omans hjälp hade det alltså inte gått. Icke desto mindre bestraffade portugiserna Oman hårt senare under 1500-talet med att ockupera huvudstaden Muscat. Oman blev därmed en del av det portugisiska imperiet i Indiska Oceanen. Men portugisernas storhetstid tog slut som allting annat, och i början på 1800-talet behärskade sultanen av Oman nästan hela Östafrika ner till och med Zanzibar utom delar av Persien. Det var denna storslagna epok som bröt samman kring 1850, varefter Oman förföll till den muslimska världens mest bakåtsträvande nation.

Men det svängde totalt i juli 1970 genom sultan Qaboos framgångsrika palats-revolution, och han blev sedan ytterst populär och är det fortfarande. Före 1970 fanns knappt en enda väg i landet, och nu omfattar vägnätet mer än 400 mil. Beduin-befolkningen, som tidigare på sin höjd hade en dromedar som enda draghjälp i livs-föringen, har numera jeepar, sjukvård och utbildning att tillgå. Landets universitet invigdes 1986. För tjugofem år sedan fanns inga bilar i landet; nu finns det 270 000 på en befolkning av 1,5 miljoner. Landet är ungefär två tredjedelar så stort som Sverige.

Politiskt är landet alliansfritt och neutralt, men det finns amerikanska baser sedan 1980 och diplomatiska förbindelser med Ryssland sedan 1985 (Gorbatjov). Oman var det enda arabiska land (bland 24) som inte fördömde Egypten för fredsfördraget med Israel 1978.

Till detta land planeras en expedition i februari. Vi är drygt tio stycken som utgående från Sharjah i Dubai åker söderut med buss och jeep för att utforska detta vilt främmande land, som ända till 1970 nästan inte ens var inkluderat i den kända geografien. Vid detta redaktionsslut är det ännu inte säkert om vi kan genomföra resan, men risken finns.

(1)

Varför Oman? Möjligheten dök upp redan i januari 1996 när Kerstin allvarligt funderade på att åka dit och hälsa på några kolleger som arbetade där och det eventuellt hade varit möjligt för mig att följa med. Jag hade redan läst en del om landet och fått den uppfattningen att det var det bästa av alla arabländer, och möjligheten att få komma dit och utforska landet var intensivt lockande. Nu blev det ingenting 1996, året då nästan alla resor torkade in, men så kom 1997. Möjligheten kvarstod, och januari-februari var den bästa tiden på året. Tyvärr blev emellertid Kerstins vänner tvingade av sjukdom att tillfälligt lämna Oman och komma hem, vilket inställde resan för Kerstins del. Jag kollade då andra möjligheter.

Det visade sig att ett välrenommerat reseföretag för första gången i år ordnade en gruppresa till Oman. Resan skulle omfatta nästan hela landet, som skulle utforskas med buss och jeepar. Det fanns ingen plats ledig den 5 februari, men det fanns precis en plats ledig den 19-e. Detta skulle vara för sent för mig. Missmodig bestämde jag mig för att skrinlägga hela resan, gick ner till resebyrån och förklarade, att jag bara kunde åka den 5 februari eller inte alls. Då hade det precis uppstått en ledig plats den 5 februari efter en avbeställning.

Alltså kom projekt Oman i gång. Allt var emellertid ganska diffust. Jag fick inte veta hur många deltagarna var, ingen gruppsammankomst preludierade resan, ingen information gavs om var på Arlanda man skulle infinna sig, medan man däremot skriftligt avråddes från att köpa någon alkohol på vägen och befalldes att avstå från detta. Det skulle alltså bli en torr resa.

Under tiden inhämtade man den lilla information som fanns att tillgå om detta obskyra land i ändan på Arabien längst ut mot Indiska Oceanen. Ju mer man läste, i desto mer märklig dager framstod landet. Fram till 1970 hade landet en enda automobil och en enda asfalterad väg. Landets enda bil ägdes av den gamle sultanen. Men landet hade då ännu inte en enda bensinstation, då landets olja kom i dagen först senare. Hur använde då sultanen sin och landets enda bil? Jo, han färdades med den på landets enda väg på så sätt att han lät sina slavar skuffa den.

Emellertid går Omans historia långt tillbaka i tiden och är enbart hedervärd. Omanierna är de araber som kunnat navigera. Nästan alla andra araber från Marocko till Mesopotamien kunde det här med kameler och att ta sig över öknar, men havet hade de i regel bara fasa till övers för. Däri skilde sig Oman från resten av arabvärlden och gör det ännu idag och på flera andra sätt även.

Alla muslimer tillhör antingen Sunni- eller Shiagrenen av islam - utom omanierna, som tillhör en helt annan gren, som inte förekommer någon annanstans, nämligen *lbadiyagrenen*. Denna utmärker sig bland annat genom att damer har större frihet och inte behöver bära slöja. All bildkonst är enligt islam förbjuden men inte i Oman. Detta land har en alldeles egen märklig underjordisk konsthistoria.

Landet styrs av den märklige sultan Qaboos, nu i 50-årsåldern, som 1970 störtade sin far och ändade en 120 år lång regim av bakåtsträvande och inbördeskrig. Oman var nämligen i decennier två stater, som låg i oupphörlig fejd med varandra: imamatet Oman och sultanatet Muscat. Imamatet Omans huvudstad var då Rusteq inne i landet bland bergen ungefär 8 mil från Muscat. Efter många

decenniers inbördeskrig lyckades sultanatet Muscat erövra imamatet Oman, och de båda staterna blev då sultanatet Oman.

Dess historias första folkräkning gjordes 1993 och hade det överraskande resultatet att uppvisa, att det bodde hela 2 miljoner invånare i detta land lika stort som hela Finland eller två tredjedelar av Sverige. Av dessa 2 miljoner var dock en fjärdedel importerad arbetskraft främst från Indien. (1955 hade det uppskattningsvis bott ungefär 550 tusen människor i hela "Muscat och Oman" och endast fem tusen personer i Muscat. Det var på stenåldern.)

Det är nämligen så att de rika oljearaberna ogärna vill arbeta själva. Detta nödvändiga onda överlåter de gärna åt för ändamålet importerad arbetskraft, främst billig sådan från Indien, Bangla Desh och Pakistan. Detta har lett till en ganska unik situation i Förenade Arabemiraten norr om Oman.

De Förenade Arabemiraten är sju olika arabländer som gått samman i en sorts federation. Detta var lämpligt att göra då många av dessa arabemirat har enklaver inom sina grannländers områden. Det dominerande arabemiratet är Abu Dhabi, som omfattar åtta niondelar av hela området. Det näst största är Dubai, som har världens största hamn. Sedan kommer Sharjah och alla de andra. Dessa arabemirat är så stormrika genom sin olja, att Abu Dhabi, Dubai och Sharjah alla tre byggde var sin mastodontflygplats nästan inom promenadavstånd från varandra. Detta var på 70-talet, när deras oljeindustri kom i gång. Arabemiraten förenades 1971, och före det hade de knappast haft någon historia alls.

Men den som blir rik blir lat. Det behövdes plötsligt arbetskraft, som kunde bygga alla dessa flygplatser, asfaltera vägar som aldrig funnits tidigare, bygga städer av kontorskomplex och annat sådant. Då började massimporten av arbetskraft från Pakistan, Indien och Bangla Desh. Idag är dessa hinduer, pakistaner och östbengaler 80 procent av de Förenade Arabemiratens befolkning. Inga fackföreningar är tillåtna och inga politiska partier, och blotta viskningen av ordet demokrati är rent landsförräderi, då ingen demokratisk reform i dessa länder är möjlig utan en total revolution som resultat.

I det betydligt större Oman är läget lugnare då bara 25% är indiska gästarbetare. Folket är även öppnare och ledigare, och dess sultan Qaboos är en sällsynt sympatisk despot. Han råkar nämligen vara demokratisk. Han är en upplyst despot i ordets bästa mening, han lyssnar på folk och tar reda på vad de vill, till utseendet liknar han något Sean Connery, och han är populär. Det enda bekymret med hans regering är att han efter 26 års regering alltjämt är ogift och barnlös. Därmed blir successionen ett problem när den frågan aktualiseras. För tillfället är frågan löst genom att en kusin som är någon sorts utrikes- eller försvarsminister åtagit sig att ta på sig ansvaret för den nuvarande regeringens politik och kontinuitet om något skulle hända.

Vi flög från Stockholm klockan 16 och landade i Sharjah klockan ett på natten lokal tid. Halv två fick vi kliva i en buss som skulle föra oss in till Oman. Naturligtvis hade somliga ändå inhandlat sprit på Arlanda trots avrådandet och befallningen att avstå. Ett par klarade tullen i Oman, men ett annat par åkte fast. De blev fråntagna alkoholvaror för 200 kronor och fick desutom betala böter. Deras dyra fina whisky och konjak hälldes ut i toaletten. Tullposteringen vid gränsen till Oman var också ovanligt noggranna. Undersökningen av bussen och alla passagerare tog 1_ timme från klockan 3 till halv 5 under natten. En annan lastbil som skulle passera gränsen var lastad med små lådor, säkert tusentals. Varenda låda lastades av och sedan på igen av tullpersonalen under ett ändlöst tålmod och enastående omsorg i undersökningen. Vad de letade efter var allt som kunde vara syndigt, främst alkohol, andra berusningsmedel och pornografi, till exempel avancerade och farliga tidskrifter som *Playboy*. Det att

de fann sprit hos oss och hos en gammal oantastlig tant dessutom lär inte förminska deras iver i fortsättningen.

Till vårt hotell i Sohar kom vi fram klockan 7 på morgonen. Det var ett av världens vackraste lyxhotell med kristallkronor, och mitt enmanshotellrum var rena bröllops-sviten. Där fick man sova i tre timmar tills man väcktes och kördes vidare - utan frukost.

Från Sohar, enligt sagan Sinbad Sjöfararens hemstad, under 900-talet arab-världens kanske största och ledande handelsstad med förbindelser direkt med Kanton och Sydafrika, gick färden in i landet till Rusteq, den tidigare omtalade ex-huvudstaden för det rebelliska imamatet. Kringgärdat av höga berg och dadelpalm-odlingar var stället påfallande likt en tibetansk klosterstad med *dzong* och allt. Klippborgar finns överallt i Oman. Det var portugiserna som byggde dem i bästa korsfararstil, och de är alla hårt restaurerade under den moderna eran.

Från Rusteq åkte vi äntligen på lunch. Denna måste intagas hemligt i bussen med alla gardiner neddragna, ty det var fortfarande fastemånaden Ramadan, under vilken ingen måltid får intagas före solnedgången. Om någon blir ertappad med att äta före solnedgången kan han råka ut för oöverskådliga rättsliga procedurer och straff enligt lagen. Vi kunde riktigt känna hur förbipasserande bilister misstänksamt betraktade den främmande bussen med alla fönster täckta, som för att särskilt demonstrera att något ytterst syndigt försiggick. Lunchen bestod av kallt kött, ett kallt kokt ägg, litet bröd med ost och marmelad, en liten apelsinjuice, en bit fruktkaka, ett äppel och en liten flaska mineralvatten. Ingenting var varmt, men det var tillfredsställande.

Vi begav oss sedan till ett ställe med varma källor. Där måste bussen stanna 12 kilometer ifrån, ty vägarna dit var för smala. Den sista biten fick vi i stället skjuts av en sorts flaktaxi för tio personer i två olika omgångar. Vi var 19 stycken i gruppen, så när den andra halvan av gruppen skulle hämtas fördes den första halvan tillbaka. Sex personer fick sitta på flaket medan fyra fick plats inne i bilen.

Själva stället var inte så märkvärdigt. Vattnet var varmt men långt ifrån hett. Omgivningarna var däremot mycket pittoreska med höga berg och en djup ravindalgång, nästan som Tertrum i Tibet, med mycket grönska och en vacker väg dit i skarpa krumbukter. Detta omtyckta utflyktsmål hette Nakhil.

Sedan for vi äntligen till Muscat. Vi tog in på Gulf Hotel strax utanför staden uppe på en klippa ovanför kusten. Där fanns persisk restaurang, swimming-pool och nedanför klipporna en oändlig sandstrand mot norr. Där fanns även ping-pong och tennisbana och mycket annat mer än vad man kunde begära av ett hotell, men detta var ju ett hotell i ett rike av oljemiljonärer, där även det enklaste och fattigaste hotell måste te sig som ett överväldigande lyxpalats som ingen vanlig dödlig kan ha råd med.

del 2.

Den tredje dagen fick man äntligen frukost. Även för övrigt blev dess vedermödor mera mänskliga, då dagens resor inskränkte sig till Muscat med omgivningar. Vi inledde dagen med ett besök vid den lokala fiskmarknaden i hamnstaden Muttra tolv kilometer från Muscat. Där fanns även på andra sidan hamnen en arabisk bazar, en Suq, där allt fanns till salu från guld och silver till skarpslipade dolkar och det enklaste tänkbara krimskrams. Hela marknaden var liksom i Istanbul bazar under tak, och trängseln var stor men inte odräglig.

Vi gjorde sedan en tur längs kusten över bergen till det gamla Muscat med det gamla portugisiska fortet och sultanens nya palats från efter 1966, då det gamla revs. Det nya palatset är en fest för ögat i

persisk stil men, liksom allt i Oman, inte överdrivet vräkigt eller luxuöst. I majestätisk och stilfull enkelhet påminde det närmast om det kungliga palatset i Kathmandu, Nepal.

Den gamla historiska staden Muscat ligger insprängd bland bergen vid en naturlig hamn, som utgör en perfekt liten örlogshamn för försvar mot inkräktare. Muscat var portugisernas viktigaste hamn och bas på sjövägen till Indien tills de fråntogs den av holländarna som förlorade den åt engelsmännen. Dessa hade länge kvar en beskyddande bas på öarna utanför. Men Muscats äldsta arkeologiskt bevisbara historia går tillbaka till det första århundradet av vår tideräkning. Emellertid finns det arkeologiska fynd som vittnar om Omans civilisation redan 3000 år före vår tideräkning. Omans största och viktigaste stad var emellertid inte alltid Muscat, utan på 900-talet hade Sohar, Sinbad Sjöfararens hemstad, sin storhetstid som en av arabvärldens största städer som bedrev handel och sjöfart bland annat med Kina.

Därifrån åkte vi till Al Bustan, då flera fick trängande behov av att gå på toaletten. Nu är Al Bustan inte någon offentlig toalett utan Muscats troligen förnämsta och vack-raste lyxhotell. Utifrån ser det ut som ett massivt modernt fort, men inuti häpnar man inför upplevelsen av att komma in i en lobby som är rena katedralen. Det billigaste rum-met här kostar 2000 kronor natten och har då bergsutsikt. Vill man ha utsikt mot havet kostar det minst 3000 kronor natten. I översta våningen har den sällsynt sympatiska sultanen (inte längre än 1,50 meter) sin egen lyxsvit som han vid behov lånar ut åt sina vänner. Denna svit begränsar sig till 400 kvadratmeter - eller var det 400 rum?

Därefter besökte vi en getmarknad på väg till lunchen. Kände man för det kunde man där köpa en bra get för knappt 2000 kronor. Geten är jämte kamelen Omans viktigaste nyttodjur och används till allt: mjölk, kött, läder, pälsverk och annat.

Efter lunchen ombads man ta det lugnt resten av dagen inför de följande dagarnas utflykt i jeepar främst ut i öknen och upp bland bergen. Man kunde alltså riktigt få njuta av värmen, solen, swimming-poolen och plagen längs det brusande varma havet.

Man får över lag ett gott intryck av Oman. Förnuftet verkar styra landet. Särskilt anmärkningsvärd är den renlighet som råder överallt. Om en bilägare låter sin bil bli för smutsig kan han få böter på upp till 20 000 kronor. Man ser inget skräp och ingen smuts någonstans, parkerna är exemplariskt skötta, och nästan varenda trafikrondell är prydd med något pittoreskt enkelt monument, som en *dhow*-replik, ett gigantiskt rökelsekar, någon fontän med ornamentik eller något annat med vackra blommor omkring, som alltid tjänar som ögonfröjd. Människorna är hederliga, någon kriminalitet lär inte förekomma, och vi kunde lämna vad som helst kvar i bussen när vi lämnade den för besök på restauranger eller sevärdheter. I motsats till de nordligare arabemiratens vräkiga slöseri med absurda skyskrapor bara för höjdens skull präglas Oman av anspråkslöshetens måttlighet och rimlighet.

Förnuftet styr även familjepolitiken. Den höga moralen är idealet. En pojke har i gossåren mest sällskap av kvinnor och framför allt av sin mor, men från 11 till 20 år har han nästan ingen kontakt alls med det täcka könet. Dessa år är hans lärotid, då han skall lära sitt yrke och hur man skaffar pengar för att försörja en familj. Från 20 år beräknas han kunna arbeta och göra rätt för sig. Han kan inte gifta sig om han inte kan försörja en familj. Hela giftermålsproceduren är tämligen försiktig.

När en mogen ung man funnit den han vill gifta sig med skickar han ut sina bröder att ta reda på allt om bruden. Det gäller att få reda på om hon duger. Det viktigaste är att hon kan bli en god moder. Hon måste därför framför allt ha ett starkt psyke och får inte vara omoralisk.

När den tilltänkta får veta att mannen undersöker henne gäller det för henne att undersöka honom. Hon skickar då ut sina systrar att ta reda på allt om honom så att hon kan få reda på att han duger. Det viktigaste är att han inte är slösaktig eller våldsam, ty ingen kvinna vill ha en man som slår henne.

Om både mannen och kvinnan tycker att den andra parten duger gäller det för deras mödrar att komma överens. Dessa äger att fatta det slutgiltiga beslutet. Om båda är missnöjda med barnets val är saken klar. Om en finner något fel hos den andras barn är det tillräckligt för att det inte skall kunna bli något bröllop. Bara om båda är nöjda med den andras barn kan det bli giftermål.

Detta sker sedan i all enkelhet hemma. Det finns bara borgerliga vigslar i islam. Ett bröllop kan aldrig äga rum i en moské. Naturligtvis ställer familjerna till med fest, men värre än så blir det inte.

Inte heller görs det något väsen av folks begravningar. Man finner inga gravstenar på muslimska begravningsplatser, ty det enda som utmärker ett nedgrävt lik är en anonym sten där huvudet ligger och en annan vid fotändan. På kvinnors gravar ligger det en tredje sten i mitten. Detta enkla arrangemang görs bara för att undvika att någon annan kommer och gräver en ny grav där den döde ligger.

Dessa enkla seder är i stort sett genomgående i alla muslimska länder. Ett undantag är Turkiet, då turkarna tagit efter de kristnas vana att ordna med utsmyckade gravar och gravstenar. Men förnuftet kring äktenskapets ingående är det samma överallt. Kärlek vid första ögonkastet förekommer naturligtvis men har aldrig någon avgörande betydelse. Det är föräldrarna och främst modern som bestämmer.

del 3.

Efter att i två dygn bara ha åkt omkring i bekväm buss på breda asfalterade vägar vidtog nu den stora ökensafarin med enkla jeepar. Vår karavan på fem jeepar med fem personer i varje löpte rakt ut i ett fullkomligt öde landskap av bara klippor, sand och törnebuskar. Bitvis var den knapphändig vägen nästan ofarbar med störtstyckningar i nittio graders vinkel ned i raviner med tvära kurvor mitt i backen och uppför lika branta och omöjliga ravinbranter på andra sidan. Men i denna öde öken utmed kusten fanns det märkliga fenomen på vägen.

Vi intog vår picknicklunch vid ett slags krater, ett väldigt hål mitt i öknen, som var fyllt av vatten, då det rann fram en källa ur grottor under jorden. Denna krater var cirka tjugo meter djup och kanske hundra meter i diameter. En trappa hade byggts ner till botten, och där nere kunde man simma och bekvämt ta det lugnt med god aptit. Det hade varit en perfekt konsertlokal, ty akustiken var fenomenal. Vattnet var bräckt men fullkomligt rent.

Oman är annars ett av de få lyckliga ökenländer som inte har vattenproblem. När det regnar så regnar det rikligt, klimatet längs ostkusten är subtropiskt medan det längre söderut är tropiskt, då sydkusten åtnjuter monsuner. Arabemiraten har i stället fått sina vattenproblem mångdubblade genom att på jakt efter vatten gräva så djupa brunnar att havsvattnet trängt in i dem och vattnet blivit oanvändbart. Detta har medfört ett förbud mot att gräva nya brunnar utan särskilt tillstånd. Oman däremot har alltid färskvatten året om hur varmt det än blir. Ett typiskt drag för de fiffiga och praktiska omanierna är deras bevattningssystem. Detta är fullkomligt snillrikt och uråldrigt. Genom små fina rännor leds vattnet från källorna och vattendragen in i byn, där det passerar mest över allt innan det rinner vidare. Det används både till dricksvatten och tvättvatten, men tvättställena är särskilt utvalda platser, och vattnet kommer fram dit först sedan det passerat drickställena. Man ser alltid små fiskar

simma motströms i dessa vattenrännor, ytterligare ett högt vitsord om omaniernas förbluffande förmåga att hålla allting rent.

Våra dagstemperaturer höll sig i regel mellan 20-25 grader, men en dag blev det 28. Den högsta sommartemperaturen har varit 49 grader, men en av våra chaufförer var av den åsikten att rekordet var 52.

Däremot kan nattvindarna vara förrädiska, och de är ej att leka med. En stöddig tysk råkade illa ut. Han var van vid snöstormar och hur råa och kalla väder som helst och tyckte att väderleken i Oman var en bagatell att strunta i. Hans guide varnade honom för nattvinden och sade att han måste ta på sig en tröja på kvällen över T-skjortan. Tysken struntade i rådet. Följden blev att resten av resan blev förstörd för honom då han efter en infektion inte mera dög till annat än att ligga till sängs och kräkas blod i en sorts kombinerad lunginflammation med lungemfysem som slagit sig även på magsystemet.

De förrädiska vindarna kommer från det inre av Arabien, ungefär som en värre *scirocco*. Även vindarna från Iran och från öknen Sind i Indien och Pakistan är förrädiska. Det blåser kraftigt, och allt blir ytterst disigt, och på kvällen skär vinden in i kroppen och benen. Lyckligtvis dominerar de friska havsvindarna, men havet kan storma våldsamt. Det ser man på den hårt naggade kusten, där vågorna ofta längs milslånga sträckor har ätit sig in i berget så att landet ligger som på en hylla över vattnet delvis längs hela kusten.

Vårt andra intressanta rastställe var en *wadi*. En *wadi* är en ravin med en flod som rinner ner från landets bergiga inre och har vanligtvis ätit sig en djup ravin med otroliga oaser och prunkande växtlighet. En sådan var Wadi Shab vid Tiwi, en otroligt vacker kanjon med dadelpalmlunder och prunkande grönsaksodlingar, som man kunde vandra uppåt längs i timmar med kilometerhöga berg omkring sig, som i en arabisk Grand Canyon. Bitvis fick man vada, bitvis fick man klättra, men man kunde alltid ta sig vidare hur långt som helst in i en landskaps- och oasskönhet utan like. Man förstår på ett sådant ställe upprinnelsen till de berömda arabiska trädgårdarna, som fortfarande delvis finns kvar i Palermo och i Spanien, och som bildade utgångspunkten för hela park- och trädgårdskulturen i hela Europa.

Otroligt var det att bli insatt i arabernas sätt att se. De har kanske världens bästa ögon. Vad detta kan bero på kan det spekuleras i i det oändliga, men troligen har det att göra med de vidsträckta ökenlandskapen, som tvingar araberna att se långt och focusera skarpt. Det starka ständiga dagsljuset kan också spela en roll - de har knappast några dimmiga, mulna eller mörka dagar.

När vi åkte omkring där i öknen under ständigt skumpande upp och ner, varvid araben ständigt måste hålla ett öga på den obefintliga vägen, sade han plötsligt: "Där borta är gaseller." Vi såg ingenting.

Vi såg dem först när vi stannat bilen, stigit ur och tagit fram våra kikare, men till och med då var det svårt att se dem. Araben hade alltså upptäckt dem genom en hoppande vindruta när han haft ögonen på vägen.

Utom gaseller finns det i Oman även antiloper, främst Oryxantilopen, troligen före-bilden till myten om Enhörningen, då Oryxantilopens horn ser ut som ett i profil, då dess horn är spikraka och parallella och dessutom skruvade.

Den tredje intressanta haltpunkten på dagens rutt var ödestaden Qalhat. Den hade före portugisernas ankomst i början på 1500-talet varit en av landets största och mest blomstrande handelsstäder, varför portugiserna fullkomligt hade förstört den. De lär ha förstört mycket och många städer längs kusten bara för att försäkra sig om kontrollen av hela kusten. Man kan kanske även med

fog misstänka att de gjorde så med de arabiska handelsstäderna för att i någon mån ge tillbaka för det moriska tyranniet på den iberiska halvön under århundraden omkring 1000-talet. Kalifatet Cordoba omfattade ju tidvis hela Spanien och Portugal, och på den tiden var kristna lika litet värda för araberna som sedan i och med korstågstiden araberna blev för de kristna.

Den enda byggnad som stod kvar i Qalhat efter portugisernas grundliga ödeläggelse var ett mausoleum över drottning Mirjam, gift med den siste konungen av Hormuz. Detta mausoleum står kvar ännu idag som en vemodig ruin som trotsigt vittnar om att även Oman, denna hypermoderna mönsterstat bland arabländer med nästan bara de renaste tänkbara bländvita hus i hela landet, även har sin historia.

Dagens rutt på 22 mil i jeepar längs med nästan bara ofarbara vägar var mycket påfrestande. Vi höll på från 10 på morgonen till 6 på kvällen - det är inte ens 30 kilometer i timmen i medeltal. Den sista sträckan fick vi dessutom problem. Precis när staden Sur, målet för dagens resa, kom inom synhåll bredde ett oändligt träsk ut sig mellan oss och staden. Inte bara vägen utan hela landskapet var fullkomligt översvämmat och förvandlat till ett oöverskådligt träsk. Sådant händer plötsligt i öknen ibland. Det var bara att vända och finna en annan väg. Detta gick om än med svårighet. Den värsta biten var översållad med stenar, så att det var som att köra över en oändlig spikmatta anpassad för bilars storlek, så att marken skulle bli så oländig som möjligt för dem. Allt vi kunde göra var att sucka och säga: "Tur att det inte var så här hela vägen!"

I Sur väntade oss Sur Resort Beach Hotel, vårt enklaste men bästa hotell på hela resan, med välkomstceremoni och gratis förplägnad av kaffe med dadlar och omansk halvah. Därefter gick man frivilligt till en överdådig middag. En biff stroganoff serverades på två jättelika tallrikar, en för riset och en för stroganoffen, och därefter fick man en hel kanna kaffe som gav fem stora koppar - alltsammans för 3 riyal, det är 55 kronor. Man mådde som en arabisk prins.

del 4.

I Sur började äventyret. Där inleddes nämligen de mera äventyrliga utflykterna ut i terrängen med jeepar. Till en början höll vi oss i Sur, Omans största hamnstad, där vi inspekterade det väldiga varvet, där *dhow*s fortfarande byggs enligt uråldriga traditioner. Sur har en underbar naturlig hamn som rymmer hur mycket som helst, ungefär som Lissabon eller Sydney. De enastående *dhow*båtarna byggs av teak som importeras från Indien eller Zanzibar. Med dessa farkoster trafikerade omanierna för tusen år sedan alla haven mellan Sydafrika och Kanton. På den tiden syddes skeppen ihop med kokosfibrer, så att de blev ytterst smidiga och följsamma i oceanvågorna. Nackdelen var, att om något gick sönder, som vid kollision med ett rev, så gick allting sönder. Ännu på 1700-talet omfattade det omanska sjöimperiet inte bara sydöstra Arabien med Bahrein och Qatar utan även hamnar längs hela Östafrika från Somalia ner till Mozambique samt även hamnar i Persien (främst Khorramshahr), Pakistan och Indien.

I dessa utmarker av den arabiska halvöns yttersta sydostspets blev trakterna allt vildare och ortsnamnen allt svårare att hålla reda på. Namn som man kunde komma ihåg var Dagmar och Birka, men redan med Al Ashkashash blev det svårare. Vi besökte en urgammal stad i Sharquia-området med ett uråldrigt fort med fint utsnidad träport från Zanzibar som var som en ökenstad i Afrika med hus av bakad lera, som måste regna bort om det regnade för mycket. Sedan tog vi språnget ut i den vilda beduinöknen.

Wahiba Sands är en relativt liten öken, men dess sanddyner är upp till 100 meter höga. Som lekfulla barn körde våra chaufförer ut med oss i de fem jeeparerna i dessa sanddyner och körde berg-och-dal-bana i dem av hjärtans lust. En av våra chaufförer, Samir, hade varit i armén som soldat, flygplanspilot och helikopterförare. Han tog de värsta riskerna och trodde kanske att han kunde göra åttor och loopar även med sin jeep i öknen och körde följaktligen fast ibland eller hotade välta, till sina dampassagerares måttliga förtjusning. Den tekniska ledaren för expeditionen var Sultan, en högre och auktoritativ arab i västerländska kläder, som alltid visste exakt hur alla problem skulle lösas, även om han var en stor skojare. Han påstod att "trollslända" på Swahili heter "helicopter", och det fanns de som gick på det.

Intressantast av våra chaufförer var Abdul Sharif, som var ägaren till alla fem fordonen, en liten försynt man konsekvent arabiskt klädd i turban och burnus, mycket beläst, mycket kunnig och med världens vackraste händer. (Jag studerar alltid människors händer, då de säger mycket om karaktären.) Han kunde tyda alla gåtfulla inskrifter som dök upp på vår väg. Han kunde Koranen utantill.

Feisal var en annan av chaufförerna. Han var helt västerländsk och gick bara i en skjorta som det stod "Los Angeles 98" på, och när tystnaden i öknen blev för olidlig för honom spelade han egensinnigt disco- och dunka-dunk-musik på kassett. Klockan fyra på morgonen vaknade vi av att han inte kunde sova (av ovana vid tystnaden), då han för att fylla tomheten av sin sömnlöshet spelade sin dunka-dunk-disco-musik. Vi kommer till fler underliga ökenkontraster senare.

I öknen hälsade vi på hos äkta beduiner, som bjöd oss på dadlar och kaffe med omansk halvah. Beduinerna lever sitt eget liv som nomader och vägrar att kalla sig fattiga eller asociala. De ägnar sig mest åt att föda upp kameler, och Arabiens bästa kameler kommer just från Wahiba Sands. En väl uppfostrad kamel kan betinga ett pris på en miljon kronor.

Övernattningen skedde i ökentält ute i sanddynerna medan hela stjärnhimlen strålade i sin klaraste tänkbara glans. Månen var nätt och jämnt ny, så natten var som allra mörkast. Det var slutet på Ramadan i dessa dagar, den heliga fastemånaden, som varje år infaller cirka elva dagar tidigare än föregående år, så att araberna med tiden kommer att hinna i kapp vår tideräkning (på 6000-talet), då de har cirka tre år fler än vi per sekel. Ramadan avslutas med en speciell högtid som kallas Eid och som varar i tre dagar. Då klär alla upp sig, herrarna tar på sig sina bälten med sina stora silverdolkar, och kvinnorna tar på sig sina vackraste dräkter och alla sina smycken av silver och guld, medan festligheterna genomförs med danser och festmiddagar.

Stämningen var ganska slö och uppsluppen när vi på kvällen satt runt lägerelden. Samir berättade sina skrönor från sin karriär som allt möjligt, och snart kom man in på de bedrövligaste och slöaste tänkbara vitsar. Det var faktiskt Muhammed, vår egen älskvärda chaufför, som började:

"Vad heter världens mest kända amerikanska general?"

"Schwarzkopf?"

"Nej."

"Eisenhower?"

"Nej."

Fler förslag mottogs med nekande svar. Patton skrotades också. Det rätta svaret var: General Motors.

Så började det. Någon frågade: "Vad hette Jakobs tolv söner?" Ingen kunde komma ihåg alla Jakobs tolv söner. Svaret var: Bröderna Jakobsson.

Så var det Herkules tur. Frågan var: vad hette Herkules hustru? Ingen visste. Naturligtvis hette hon Frukules.

Världens mest kända skotte? Ingen visste. Svar: Skotten i Sarajevo.

Men sedan kom det en rolig som omväxling. Frågan var: Varför är det så farligt att åka i sovvagn på tåg? Svaret var: Tåget kör över alla *sleepers*.

Och så höll det på. Stämningen i lägret var god och uppsluppen för att inte säga den hjärtligaste tänkbara, och denna goda anda genomsyrade hela vår grupp. De flesta av oss var erfarna resenärer som varit överallt över hela jorden inklusive ställen som Borneo, Peru med Macchu Picchu och Titicacasjön, Bortre Indien, Japan, Nepal och allt möjligt, men det var bara jag som hade varit i Tibet. Vi var åtta par och tre ungar plus färdledaren, en helt ung göteborgare, med klart språk och sonor stämma. Två av paren var från Norge medan en dam var finsk och en man var engelsman.

De flesta valde att ligga i enmanstält eller dubbeltält, varför de tre stora beduintälten nästan blev tomma. Jag valde ett av dem och fick ligga där helt ensam nästan som en schejk bland mattor och i skön och rymlig sovsäck. Emellertid är ökenklimatet mycket nyckfullt. Det var kallt när vi gick och lade oss, ty vinden var frisk, och jag måste ha på mig både strumpor, byxor och tröja i sovsäcken. Men plötsligt upphörde vinden, och det blev alldeles för varmt. Klimatet i öknen lär förändras drastiskt fyra gånger per dygn.

Tyvärr led jag av en mage i upprorsstämning. Jag kämpade hela natten med kramper och kolik och fick därför nästan ingen sömn alls, och på morgonen släppte jag ut innehåll. Jag grävde noga en grop innan så djupt som möjligt, men denna grop fylldes sedan med ett innehåll av en sådan beskaffenhet, att om en kamel sedan trampade däri skulle den finna sig värre därän än i kvicksand.

del 5.

Färden gick till Nizwah och andra orter där omkring vid foten av Omans högsta berg Jebel Shams i massivet Jebel Akhdar, som når en höjd av över 3000 meter. Vid foten ligger den lilla uråldriga staden Al Hamra med en oändlig dadeloas som stadspark, i vars skugga vi intog vår picknicklunch. Vi skulle ha besökt en slavmarknad på vägen, men den hade stängt på grund av helgerna. Slavhandeln pågick här ända in på 1900-talet fastän engelsmännen förbjöd den 40 år tidigare. Att engelsmännen gjorde detta blev en ekonomisk katastrof för landet då slavhandeln var dess mest betydande inkomstkälla ända tills oljan hittades 70 år senare - först då hämtade sig landet ekonomiskt efter förbudet mot slavhandeln. Detta är kanske Omans enda betänkliga historiska fläck. Utom slavmarknaden skulle vi också ha besökt en krukmakarverkstad och där sett krukmakarna dreja sina krukor, men också denna sevärdhet var stängd på grund av helgerna. I stället råkade vi ut för en överraskning.

Vår busschaufför från Muscat bodde strax utanför Al Hamra, och han visste att vi skulle förekomma här denna dagen. Således hade han ursinnigt sökt oss överallt. Till slut fick han tag i oss och ville bjuda oss alla (alla nitton plus färdledaren och de fem chaufförerna) på lunch. Tyvärr måste vi avstå då vi nyss hade ätit. Han fick inskränka sig till att bjuda på frukt (apelsiner, äpplen, vindruvor, granatäpplen,) kaffe och halvah samt dränka oss i parfym och rökelse, tills vi storknade. Sedan insisterade han på att vi alla 25 skulle stanna till middag. Tyvärr kunde vi inte acceptera, då vi måste hålla programmet; men så älskvärt blev vi alltså trakterade där av en enkel chaufför i hans eget hem. Det var oförglömligt.

Han tog oss även med på en utflykt till ett legendariskt berg vid Balha strax vid Al Hamra. Där hade för väldigt länge sedan en legendarisk häxa haft sin boning just vid det mest dramatiska bergets fot. Hennes bild var uthuggen ur klippan, och mödrar i Oman använder henne ännu idag till att skrämma sina barn med om de inte är snälla. Omgivningarna i detta sällsamma landskap var som hämtade direkt från Arizona eller Colorado med sina oerhörda klippformationer. Samtidigt var det något av Henry Rider Haggard över det hela: man väntade sig när som helst att få uppleva en uppenbarelse som av häxan Gagool i detta ytterst suggestivt vilda land.

Därifrån for vi äntligen till vårt hotell i Nizwah, där vi kunde duscha och sträcka ut oss i riktiga sängar efter en fantastisk men ej alldeles bekväm jeepfärd på tre dygn omkring i olika öknar. Vi bjöd våra fem goda chaufförer farväl, men det var bara jag och en till i gruppen som ville fotografera dem alla till avsked. Sålunda tar jag dem i viss mån med mig till mitt hem samtidigt som jag lämnar en del av mig själv kvar i Oman, detta vänliga arabiska ökenland som så exemplariskt domineras av renhet, vänlighet och gästfrihet.

Även den sista dagen bjöd på ett omfattande program. Vi besökte de båda fortet i Nizwah och Jabrin bortom Al Hamra och Balha. Fortet i Nizwah är den enklaste tänkbara fortkonstruktion i världen: bara ett runt torn, som dock har en mycket rymlig diameter, och höjden är stor. Men där finns inget inre, utan hela tornet med dess diameter på omkring 30 meter är fyllt av bara jord och sten. Ett helt kompani ryms sedan uppe på tornet, där ett omfattande försvar är lätt att organisera, då ytan är lättöverskådlig och stor som en balsalong. Murarna är höga, och ett galleri går runt hela tornkranen med skottgluggar. Nedanför detta galleri är skyddet det säkraste tänkbara.

Fortet i Jabrin var en helt annan typ av konstruktion. Det var ett omfattande och komplicerat palats, då orten en gång varit huvudstad och imamen haft sitt residens här. Fortet var som en labyrint i Knossos, och vår färdledare hade själv tidigare gått vilse i den. Det var fullt av trappuppgångar i olika riktningar och lönnrum med lönnluckor överallt, där kokande olja kunde hällas ut över icke önskvärda gäster, som till exempel beväpnade fiender. Allt fanns i fortet. Damerna hade sina egna kvarter, och imamens eget lokus med representationsrum var förhållandevis enkla. Där fanns till och med ett hemligt rum för hemliga överläggningar, där sådant fick sägas som ej kunde avlyssnas någonstans ifrån. Där fanns till och med en matsal där beväpnade vakter kunde dyka upp ur golvet genom hemliga gångar om inte gästerna uppträdde som imamen ville.

En enkel lunch intogs i Ibri på halva vägen mot gränsen. Denna stad var som en vilda västern-håla fast i Arabien med en enda bred gata i hela staden utmed vilken små men skrytsamma affärer skyltade med sitt nonsens. Likväl förfäktade lokala omanier att även Ibri hade sitt fort och sin Suq, sin marknadsplats, som vi bara måste besöka. Varken chauffören Sultan eller vår färdledare visste något om Ibris vare sig marknadsplats eller fort.

Därifrån var vägen ytterligare drygt 20 mil till gränsen och till Dubai. Vi nådde Dubai efter solnedgången. Sammanlagt hade vi därmed färdats 137 mil i Oman och emiraten varav 51 mil hade tillryggalagts i jeepar.

Att komma från Oman till Dubai var som att komma från ett överkligt paradiset rakt in i västvärldens odrägligaste storstadslyx. I Oman är allting måttligt och välbalanserat, inga överdrifter förekommer, allt är anspråkslöst och sunt fastän det är ett välmående land, men i Dubai, främre Orientens Hongkong, är allting bara överdrifter och vräkighet. Man känner genast att luften är mycket mera förorenad. I Dubai möter man plötsligt väldigt mycket ryssar, som här gör mycket goda maffia-affärer. De flesta ryssarna i Dubai är nämligen före detta KGB-agenter, partipampar, politruker och

kommissarier. De pendlar numera mellan Dubai och Ryssland för att i Dubai köpa allting billigt (i synnerhet apparater, videos, televisioner, datorer och sådant) och sälja det på svarta marknaden i Ryssland. Man möter dem i Dubai överallt. Det finns till och med ryska kvarter med ryska gatskyltar och butiksskyltar.

Livet i Dubai passar dem nämligen då det är ganska fantastiskt och lockar till äventyr och monstruösa satsningar. 1996 fyllde arabemiraten 25 år, vilket de olika schejkerna tyckte att borde firas ordentligt. Bästa sättet att fira det på tyckte då en shejk att vore att ta sig in i Guinness rekordbok, varför han lät binda åt sig världens största blomsterbukett. Den omfattade bland annat 25,000 rosor - eller var det 250,000? Det väckte shejkens i Dubai stora avundsjuka. Han skulle inte vara sämre och tillverkade åt sig världens största flagga, som vecklades ut och sträcktes av armén på autostradan i en längd av 2,5 kilometer. Då ville en tredje shejk vara med och tävla. Han beslöt att bjuda hela sitt folk på marcipantårta. Han lät baka världens största tårta och lät duka upp den på strandpromenaden eller Cornichen i en längd av 2,5 kilometer. Till sådana jippon hör att folket även skall få presenter. För att tårtan verkligen skulle bli populär och villigt ätas upp av allt folket beslöt shejken att skänka bort tre fina bilar och placera nycklarna gömda i tårtan. De som i ätandet av tårtan råkade få nycklarna skulle få tillhörande bil. Alla TV-kanaler skulle filma jippon, som skulle sändas ut över hela Orienten. Allt var kanske väl menat och positivt tänkt, men allt blev bara katastrof och pannkaka. Det utbröt nämligen allmänt tårtkrig om de tre utlovade setten bilnycklar, och efter bara några minuter var hela den 2,5 kilometer långa marcipantårtan ödelagd utan att knappt någon hade smakat på den medan i stället hela folket hade deltagit i vad som kan kallas en pajkastningsshow av Guds nåde.

Vårt enda moskébesök under resan var också något av en antiklimax. Långt bortom tid och rum borta i ödemarken bortom öknarna besökte vi en urgammal moské med 22 kupoler. När vi kom in i denna anrika historiska moské från medeltiden erbjöd den heltäckande mattor över hela det vidsträckta golvet, luftkonditionering, högtalare överallt och en *muezzin* som höll för öronen när han ropade ut middagsbönen i ett slags dånande megafon. Ändå, fastän han höll för öronen, var han tydligen hörselskadad.

Sådana kontraster mötte oss överallt omkring i Arabien och Oman. Ute i öknen hade beduinerna, dessa primitiva nomader, yuppienallar, som ibland ringde till dem och de ivrigt pratade i. Förr i tiden hade deras burnuser eller dishdashor (deras vanligaste klädesplagg, fotsida nattskjortor med tofs vid hakan att doppa i parfym) aldrig fickor, men numera har de nästan alltid fickor för araberna att ha sina bilnycklar, sin yuppienalle, sina miniräknare och snart väl också sina fickdatorer i. Det var nästan så att man fruktade för att få höra plötsliga fax-signaler hemma hos beduinerna i deras tält ute i öknen.

Nu är ju också islam en besynnerlig religion grundad av en mycket besynnerlig människa. Muhammed var analfabet och getherde. Småningom avancerade han till kamel- och karavanförare. För att få pengar gifte han sig med en 15 år äldre änka, som alltså köpte honom. I hennes vård började han få sina uppenbarelser av ärkeängeln Gabriel. Det var antagligen hon som nedtecknade hans första suror. Genom sina koranuppenbarelser bildade han en sekt som snart väckte de styrandes missnöje i Mecka. I ett anfall av kombinerad panik och paranoia flydde han från staden till Medina, där han fortsatte sin märkvärdiga kombinerade frälsnings- och värvningsverksamhet. Han gjorde karriär som rövare med att med sina trosanhängare överfalla karavaner och råna dem. Detta synes han ha varit skicklig på. Sedan gjorde han beduinerna till sina sektmedlemmar med att lova dem beskydd och att inte råna dem om de anslöt sig till honom. Följaktligen anslöt de sig till honom. Detta var alltså historiens första maffia: övertalning genom utpressning, och detta har sedan år 622 alltid förblivit

islams expansionsformel, vars mentalitet senare bland annat spritt sig i den spanska inkquisitionen, till Sicilien och till ryska exkommunister. Med allt detta lösa folks hjälp skaffade sig sedan Muhammed kontrollen över Mecka, som han erövrade, varefter han bestämde, att bara anhängare av hans nya religion fick förekomma där. Alla judar och kristna fick alltså packa och ge sig av för alltid för att aldrig mera finna någon varaktig eller säker trygghet någonstans där islam var statsreligion.

Muhammed var alltså från början till slut en kriminell och intolerant fantast - ingenting annat.

Tur då att det inom arabvärlden även finns ett land som Oman, som låtit förnuft och måttlighet härska över fanatismen. Utmärkande för deras gren av islam Ibadiyah är, att deras imamer och religionsledare faktiskt utses genom val. Inga ärftliga kalifat har någonsin nått Oman eller Jemen, och deras imamer och mullor har aldrig varit tyranner utan till och med kunnat avsättas efter att ha valts. Inte konstigt då att Oman även är det enda arabland som vågat sig långt ut på havet och ej bara till sina kameler, som ändå förblir Arabiens bästa.

Dubai har ett mycket intressant etnografiskt museum, "The Dubai Museum", som är Dubais enda museum, men det är ytterst intressant och överskådligt upplagt. Det berättar Dubais hela etnografiska historia och visar hur ett primitivt stenålderssamhälle av lerhyddor och halmtak på bara 30 år blev till ett mellanösterns Los Angeles. Oljan upptäcktes på 60-talet, på 70-talet inleddes industrin som exploderade genom de svindlande oljepriserna efter Jom Kippur-kriget 1973, varpå den ekonomiska stormaktstiden genast började. Man kan kalla fenomenet "från stenålder till supermakt på 30 år".

Emellertid måste man oroligt fråga sig vad konsekvenserna kan bli av denna oerhörda ekonomiska frammarsch. Vi har redan nämnt att arabemiratens folkmängd till 80% består av importerad arbetskraft från Indien. Endast 7% inhemska araber arbetar. Alla de andra är drönare. Detta är knappast någon sund eller ens någon hållbar situation. Även om Dubais och arabemiratens ställning är relativt stabil kan den enastående ekonomiska stormaktshistorien ta slut lika plötsligt som den började.

Emellertid är det en lättnad i Dubai att slippa höra böneutroparnas påträngande högtalare. I Dubai har man tydligen lyckats få ner religionen på den rätta diskreta nivån. Kvinnorna får gå klädda precis som de vill, och man ser alla tänkbara varianter överallt från de mest heltäckande oidentifierbara svarta säckar till kort-kort och offentliga magdansöser. Allt accepteras som den naturligaste sak i världen, som om det var i New York.

Därmed återkommer vi till religionen. Om Muhammed kan egentligen ingenting gott sägas, men ingenting ont kan sägas om Allah eller om arabernas fromhet. Denna är så genuin och äkta som någon religiös känsla kan bli, och den måste respekteras. Jag har alltid haft en synnerlig respekt för beduinerna, och för varje ny kontakt med dem har denna bekräftats och tilltagit. Vi får aldrig glömma, att gamle fader Abraham, den förste praktiseraren av en monoteistisk religion, var en hebreisk beduin.

Det sunda förnuftet och den höga moralen i islam är till och med fullt kompatibel med buddhismen, då dessa båda har många gemensamma nämnare, fastän mycket skiljer dem åt, främst buddhismens celibat, klosterväsen och agnosticism mot islams absoluta monoteism och dess äktenskapsplikt för alla kvinnor.

En ogift kvinna inom islam är en skam för hela släkten. Sådana later har inte buddhismen, varför denna väger etiskt tyngre. Men buddhister och muslimer har i regel aldrig haft svårt för att samarbeta, fastän islam i Indien tenderat att förstöra allt buddhistiskt medan det icke har varit vice versa. Då har hinduismen betydligt svårare att samarbeta med islam, då hinduismen är mera impulsiv och mycket mindre förnuftsbetonad.

Och buddhismens sätt att samarbeta med islam tycks vara det enda rätta: kall fördragsamhet utan åthävor. Då islam aldrig tvekat att ta till våld är det bästa sättet att sätta fart på islam att bruka våld mot islam. Det är det sämsta sättet att behandla muslimer på.

De flesta muslimer eftersträvar fred och ett samarbete i godo med omgivande folk och religioner. Det är inte för mycket begärt utan enbart rimligt.

Däremot kan man inte ignorera det muslimska problemet med bristande familjeplanering, motstånd mot abort och dess accelerering av befolknings-explosionen.

Därför var Oman ett så underbart land att besöka. Här har förnuftet segrat. Nativiteten har gått ner, och medelåldern har gått upp. Sjukdomar som trakom och malaria har utrotats medan levnadsstandarden ständigt stiger. Det var som att komma till ett paradiset, fastän det var muslimskt; men i Oman om i något muslimskt land har islam faktiskt funnit den idealiska formen med full respekt och tolerans för människovärdet och oliktänkande och med faran för religiöst missbruk nästan omöjliggjord genom Ibadiyah-grenens nästan demokratiska val och avsättningar av överstepräster, imamer.

Oman var heller inte överbefolkat. Arabemiratens 80% av livegna gästarbetare ifrågasätter genast en paradistillvaro och gör den omöjlig, ty där det finns för mycket folk uppstår det fattigdom och nöd, och där accelererar befolknings-explosionen, som i Indien, i Cairo, i Istanbul, i Iran och Pakistan och även i Indonesien.

Det var Muhammed som gjorde det till lag att en man skulle få ha fyra hustrur, och att ingen hustru kunde dra sin man inför rätta för otrohet om hon inte har fyra vittnen till hans otrohet.

Kort sagt, ingenting gott sagt om Muhammed, men ingenting ont sagt om Allah.

Några korta ord som avslutning. En natt i Oman diskuterades en utflykt till Jemen. Vår färdledare menade att en sådan utflykt vore förenad med vissa risker, då Jemen är ett kommunistland. Inte alls. Kommunismen i Jemen strandade för två år sedan. Sedan dess har landet stabiliserats och får nu sakta i gång sin export av olja och mineraler.

Huvudstaden Sana'a är kanske världens äldsta bebodda stad. I tre tusen år har den stått med sina upp till sju våningar höga skyskrapor, som fortfarande står kvar – de är idag 14,000 stycken och konstituerar kanske världens mest originella stadsbild. Annars är landet för övrigt fattigt - en befolkning på 14 miljoner har en medelårsinkomst på 3000 kronor. 2 miljoner bor i den trånga lilla stenålders-huvudstaden Sana'a, 2000 meter över havet uppe bland bergen.

Från dessa fjärran exotiska ökenländer kom man hem till ett vintrigt Stockholm med trafikchaos där bussar inte orkade slira sig upp för backarna och där tunnelbanetrafiken hade förstoppningar och förseningar. En vakt ner till tunnelbanan hejdade mig och trodde att jag var den skönsjungande finske sångaren Numminen. Jag visste inte att en sådan fanns. Tyvärr måste jag göra vakten besviken - jag var en finlandssvensk från Göteborg.

Och en annan svensk såg på mina ökensandaler och frågade: "Varifrån kommer du?"
"Oman."

"Oman? Det är väl huvudstaden i Syrien?"

"Ja. Och i Oman tror de att Stockholm är huvustaden i Oslo."

Allt är relativt. Allt jämnar ut sig. Allt går på ett ut. Grekiska sandaler på strövtåg i Oman gick bra även i ett vintrigt och halkigt Stockholm - men ej utan strumpor.

5-13.2.1997.

Man erinrar sig då invandrades benämningar för julen och påsken här i Sverige. Julen kallar de för "Paketfesten" och påsken för "Äggfesten".

Så här skildrar en besökare från Kenya sina intryck av de religiösa festerna i Sverige för en släkting hemma i Kenya:

"Det här är ett väldigt exotiskt land med djurälskande invånare, där olika djurkulturer avlöser varandra under nästan hela året, som om djur var de heligaste avgudar som finns. Några dagar under början av solperioden dyrkar de med utomordentlig iver sina fjäderfän, då de smyckar sina hem med hönsfjädrar och bilder av kycklingar, och de har till och med en hare som lägger ägg, som han transporterar till barnen. De ägg som då hela folket förtär har ytterst varierande konsistens, och som om deras innehålls variationsrikedom inte skulle vara tillräckligt, så målar de dessutom hönsäggen på utsidan, som för att förbättra hönsens och påskharens prestationer. Samtidigt klär de ut sina barn till hemska gubbar och häxor, som för att i god tid förbereda dem för ålderdomens kommande prövningar, medan de tänder stora farliga eldar och fyrar av raketer, ofta så att de offerar sina lemmar samtidigt. Vitsen med detta har jag inte förstått. Jag tror att det är något slags ond gudom de sålunda försöker skrämman bort, men han verkar ändå återkomma varje år.

Senare på året, när solen - som också alla dyrkar - står som högst på himlen, klär de höga stänger med blommor och blad och reser denna mot skyn, medan de dansar runt och sjunger sitt hemlands vemodiga sånger. Detta verkar vara någon sorts fruktbarhetsfest, då stängen pryds med två kransar i samma ordning som våra testiklar pryder grenen. Den mest egendomliga dansen i detta sammanhang var när de härmade inte bara grodornas ljud utan även deras rörelser. Det hör till denna fest att de också fullständigt hänger sig åt allsköns dryckjom, nästan som för att förvandla sig själva till krälände amfibier, vilket de ibland lyckas med, så att de inte ens längre kan prata utan bara rapa och kväka.

När kvällarna sedan blir mörkare igen flockar sig människorna kring enkla ljuslågor. Nu sätter de vuxna på sig haklappar och små mössor, precis som på amerikanska barnkalas; men de djur som de hyllar under sådana ceremonier är små skaldjur, som de äter tillsammans med samma starka drycker som till grodfesten, som om det gällde att den här gången bli som dessa kräl- eller krabbdjur.

Men det hemskaste av allt hände mig när nätterna var som allra längst. En natt öppnades min dörr, och en mängd lösa kvinnor i vita, fotsida klädnader trängde in utan minsta förvarning, som för att göra något förskräckligt med mig. Antagligen för att ytterligare öka skräckeffekten hade en av dem dessutom lågande ljus i sitt hår, men snart lugnade jag mig, när de bara tycktes sjunga om hästar och vilja tala om katter, som de menade sig bjuda på, men det var lyckligtvis inga katter, varken stekta eller kokta, utan bara en sorts svårsmälta cementbröd.

I detta land var det sällan jag hörde någon tala om sin gud. Men jag fick vara med och se när de firade den stora grisfesten. De anrättade grisen på många olika sätt, och när de på den första festdagens afton hade ätit grisen - Då kom deras gud.

Ja, de sade ju aldrig att det var så, men jag förstod nog. Han liknade vår gamle medicinman med mask framför ansiktet prytt med väldigt mycket vitt löshår och iförd en extra varm kostym helt i rött, - antagligen för att synas bra mot snön. Han hade dyrbara gåvor med sig till människorna, som då blev glada och lyckliga. Sedan försvann han igen. Jag såg många sådana, och jag misstänker att de är statligt anställda. De sade, att han brukar komma en gång om året. Jag undrar då vad han gör resten av året, för han kan ju knappast leva på en lön för ett jobb som bara räcker några dagar varje år, då alla

andra i detta land måste jobba häcken av sig hela året bara för att överleva det att de måste ge staten nästan hela sin lön. Det är kanske för detta som staten tröstar dem med att skicka dem röda snälla medicinmän (som alltid är stora och trinda och glada) under de dagar när året är som mörkast. Jag blev aldrig klok på om deras gud var dessa lösdrivande gubbar med säckar eller om det var grisen."

Drömresan

Äntligen en omfattande Europaresa som fungerade igen – 11.3–2.4.1997.

Resan började egentligen med haveriresan hösten '96 och dess efterverkningar. Efter fyra månader utan svar från SJ vände jag mig till kommunikationsminister Ines Uusmann, som ganska snart svarade och gav mig ett namn att vända mig till. Efter ett nytt brev till Karin Edberg fick jag svar från Jan Svensson, som gav mig delvis rätt och meddelade sin avsikt att gottgöra mig med en till hälften återbetald Inter Rail-biljett. Detta gav mig mod att åter satsa på Inter Rail.

Vad som hände under hösten var följande: efter klarsignal från SJ om att Inter Rail åter gällde i Serbien, och utan att de hade någon information om visumtvång i Serbien, satsade jag på den möjligheten och åkte dit, åkte fast i Serbien för att vara utan visum, plundrades av någon gränstjänsteman och skickades tillbaka till Budapest. Samtidigt ådrog jag mig en infektion och avbröt resan och åkte hem för att inte göra saken värre. Där gav jag SJ skulden för att ha gett mig felaktig information och bad dem ersätta mig för den Inter Rail-biljett jag köpt av dem i Sverige.

Den 11 mars lämnades Sverige i den lågande Hale-Bopp-kometens tecken, men det lovade att bli en kontrastrik resa. Det bekväma Csardaståget gick ännu inte direkt till Budapest, utan jag måste byta i Berlin och vänta där i 13 timmar. I Budapest måste jag ta reda på om jag måste ta omvägen genom

Rumänien eller om jag den här gången kunde fara genom Serbien. Om jag kunde fara direkt till Sofia från Budapest via Belgrad skulle jag bara behöva vänta sex timmar i Budapest, medan jag måste vänta i 15 timmar om jag måste via Bukarest.

Den goda nyheten var Bulgarien, som var visumfritt sedan några dagar tillbaka. Däremot var landet i allmän nödsituation för övrigt: det hörde till vardagen att bröd-butiker stormades, och inflationen var i februari 400%. Det enda som Bulgarien inte led brist på var vin, så från och med Bulgarien skulle god tillgång på vin följa mig genom alla länder, (Turkiet, Grekland, Italien,) ända till Österrike. Det lovade nästan att bli en vinresa. Den skulle ju dessutom avslutas i Wien.

(12.3.) Men Berlin var råkallt och bistert, och stationen Lichtenberg (världens ensli-gaste ställe att tillbringa väntan på tåg) var under fullständig ombyggnad, så det fanns ingen värme i stationen. Enda sättet att få någon värme där var att gå ut med sitt pick och pack och promenera energiskt.

Till resans dramatik bidrog denna gång en olycka. Fredag den 7 mars skar jag sönder två fingrar med en skarptandad brödkniv när jag skulle skära en hård brödkant och kniven slant. Jag blödde ner hela köket, som var hos en god vän, och kunde inte spela piano mer på några veckor. Försökte jag, började det genast blöda på nytt (trots plåster och bandage), och alla tangenter blev blodiga utom att det gjorde förtvivlat ont. Denna plötsliga och drastiska arbetsinkapacitetisering ökade i hög grad motivationen att resa bort. En sådan övertydlig resemotivation hade jag inte haft sedan min första Inter Rail-resa 1989, då jag reste iväg med brutet nyckelben.

Ej heller saknades det dramatik på vägen. När jag var i Berlin exploderade en bomb i Oranienburg, så att alla tåg norrifrån den dagen försenades ordentligt. Lyckligtvis hade jag kommit en dag för tidigt.

(13.3.) I Budapest gällde det att ta reda på om man kunde fara via Belgrad eller om man måste ta omvägen över Rumänien. Allt pekade på Rumänien. Ingen information i Budapest visste någonting. Det verkade som om de inte ville veta någonting och som om världen tog slut söder om Kelebia, den ungerska gränsstationen i söder. De kunde ge mig ett telefonnummer till jugoslaviska ambassaden, be mig ringa dit och fråga. Belgradtåget skulle gå om två timmar. Även om man kunde få visum skulle det ta tid att bege sig till ambassaden, få sitt visum och sedan återvända till stationen. Jag lutade mer och mer åt Rumänien.

Men i den ombyggningsdrabbade stationen Keleti, där allt var desorganiserat kaos, fanns det en liten byrå i ett litet hörn med en liten informationsskylt. Jag grep efter detta sista halmstrå i syndafloden, gick in och frågade.

En vänlig söt ung dam bemötte mig där med all den information jag behövde. Hon visste allt. Ja, det behövdes visum, men ambassaden låg inte långt borta. Om jag gick dit genast kunde jag hinna. Jag gick dit genast.

Det tog 20 minuter dit, en halv timmes väntan på de jugoslaviska byråkraternas pappersexercis och 20 minuter tillbaka. Men det bästa av allt var att jag fick mitt visum utan någon kostnad.

Jag hann till och med med en snabblunch, (soppa, spaghetti och kaffe,) för 480 forint (drygt 20 kronor) som var helt njutbar, innan jag för första gången på 4 år kunde sätta mig på ett tåg genom Jugoslavien utan att känna min resa hotad till livet av sabotage eller något annat på något sätt.

Emellertid skulle denna känsla sedermera bryskt gå över.

(14.3.) Det jugoslaviska tåget var anmärkningsvärt på flera sätt. Dels hade ett nytt system helt konsekvent införts beträffande toaletterna: de kunde inte låsas inifrån. Alla sådana låsmöjligheter hade

avlägsnats tydligen för att råda bot på skadan att folk låste in sig på toaletterna för att smita från att behöva betala biljett genom att undvika konfrontation med konduktörerna.

I Belgrad möttes man dock av smäktande dragspelsmusik på stationen utanför järn-vägskaféet och vemodiga röster som sjöng. Kaféet var i den gamla äkta stilen med allting nergånget och vita dukar på borden i restaurangen - inga hamburgerbarer eller hemska fast-food-inrättningar.

För första gången upplevde jag att stämningen i Jugoslavien och i Belgrad var god. Något hade hänt. Folk var glada och skämtade. Särskilt tydligt var detta på tåget söderut. Stämningen ombord var hjärtlig. Tåget var överfullt, folk låg i drivor på varann, och flaskorna gick runt. En gammal avdankad och obeskrivligt lufsig tågsservitör gick om-kring och erbjöd kaffe eller öl med en bricka smyckad med en pappersmugg med vad som skulle föreställa kaffe. Ingen ville ha, men han försökte ändå. I min kupé hade ett sällskap med sig oskyldiga Fanta-flaskor av plast som de fyllt med stark vodka och hemmagjord slivovitj, eller som de kallade det, "slivowhisky" – en ny kontinental term som det kanske är värt att lägga på minnet. Detta var tydligen kutym, och flaskorna gick runt hela natten medan stämningen aldrig avmattades i sin hjärtlighet.

Så kom den bulgariska gränsen klockan sex på morgonen. Gränsgubbarna hade inte hört talas om att presidenten kungjort att visumplikten för västeuropéer hade upphört, så de krävde 109 D-mark av mig, och det var bara att betala, om man dock var föga tack-sam för de omsorgsfulla stämplarna och kvitton man fick. Byråkratier föredrar alltid att leva kvar på medeltiden vad presidenter än säger. Antagligen skulle reformen komma, men vem vet när?

Orsaken till kaoset i Bulgarien var att inrikesministern hade sålt hela årets spann-målsskörd till utlandet och lämnat bulgarerna själva utan bröd. Därför svalt bulgarerna och stormade de brödbutiker i hela landet. Vissa statliga investeringar hade också slagit fel (liksom i det berömda Albanien), så att flera banker gått omkull, med den påföljd att folk som haft sina pengar i sådana banker hade förlorat allt. Det var mycket snarlikt en Albanien-situation.

Mina vänner kunde inte fatta att gränsmyndigheterna tagit 109 D-mark för ett transit-visum - motsvarigheten till 60 dollar. För dem var detta en förmögenhet. Min värdinna tjänade 3 dollar i veckan som fast anställd lärare och måste arbeta svart bredvid för att klara sig och sin son. Dessutom hade gränspoliserna fått mig att lova att bara stanna en natt i Sofia – det ingick i priset. Man blev alltså officiellt insläppt i landet för 109 D-mark på villkor att man bara stannade över en natt i landet. Det var den officiella gäst-friheten, vad än presidenten sade.

Mina vänner upplevde livet i Bulgarien som situationen i den berömda novellen av Wilkie Collins, där gästen i ett skumt hotell ser sänghimlen långsamt sänkas ner över sig för att ljudlöst och omärkligt kväva honom i sängen. Han lyckas smita, men i Bulgarien finns det inget sätt att undkomma, om man inte som de flesta beger sig utomlands.

Det enda man kan göra hemma är att "go on smiling", och det gör man med besked. Fredag kväll i Sofia upplevde jag två fester, där man gjorde skäl för utfästelsen, att det enda det inte rådde någon brist på i Bulgarien var vin. Diana hade inbjudit alla sina gamla journalistvänner från sin nerlagda tidning, för att de gemensamt skulle utse en fackrepresentant. Alla dessa högt begåvade och utbildade intellektuella skribenter var arbetslösa eller på fri lans och arbetade i regel utan lön. Men alla tog sin flaska och mat med till festen, även om det bara var billigt hembryggt vin eller några nötter. Utom allehanda röda och vita viner var det massor med snaps, cognac, brandy, raki och sprit. Snart började det sjungas, och den gamle redaktören, en stor sentimentalist, var mest i gasen av alla. Stämningen

nådde sublimes höjder, och man började till och med dansa till gamla schlagers från 50-talet, mest Paul Anka. Det billigaste och enklaste hembryggda vinet smakade bäst av alltsammans, och allt tog slut.

Den andra festen var en spektakulär födelsedagsfest som gavs av en rikt gift lärare. Hon hade haft råd att lägga ut enorma summor på riktigt vin med salami och annat kött, men vinet smakade surt, salamin var salt, och det enda gästerna på denna fest gjorde var att sjunga gamla bedrövliga Beatles-låtar och se på videos av sig själva. Det var mot-satsen till det föregående festsällskapet: bara ytlighet och *spleen* och ingen naturlig glädje eller spontanitet. Födelsedagsbarnet hörde till Bulgariens jet set, hennes far var ambassadör, hon talade perfekt amerikanska och verkade den mest uttråkade och opersonliga av alla. Lika underbar i sin spontanitet och hjärtlighet som den tidigare, enklare fattigmansfesten hade varit, lika mycket på ansträngd tomgång gick denna senare krystade fest, där all stämning måste vevas upp med krampaktig möda och utan en droppe entusiasm, fastän vin och mat fanns i överflöd.

15.3. De intressantaste samtalen i Sofia var emellertid med Dianas elever, unga begåvade studenter med en enorm intellektuell kapacitet. En av dem ställde mig frågor om buddhismen som visade en mycket sunt kritisk inställning till allt vad oegentligheter heter, som förvisso förekommer även inom buddhismen - ingen religion är drullesäker. Som exempel på missbruk av buddhismen anförde en annan student den koreanska Moon-rörelsen med dess massäktenskap och den amerikanska Scientology-rörelsen, medan min kvinnliga student menade att buddhismen till och med hade missbrukats inom den tantriska skolan i Tibet. Emellertid är den andra kritiska punkten viktigare.

Det hör till buddhismens innersta väsen att förneka alla den materiella världens värderingar och hela världsordningen. Denna anti-kosmiska ståndpunkt är buddhismen ensam om bland världens stora religioner. Hinduismen tar avstånd från det tidsbundna kosmos men inte från världsliga värderingar, som den tvärtom upphöjer genom religiös symbolik. Buddhismen är alltså den enda nihilistiska religionen, då alla monoteistiska religioner är starkt kosmiskt orienterade och uppbyggliga.

Därmed är kanske Konfucius och Lao-Tse nödvändiga som kompletterande motpoler till buddhismens absoluta världsförnekelse. Ingen filosofi är så statligt uppbygglig som Konfucius system, och även Lao-Tses system är ett försök till det yttersta harmoniserandet av världsordningen. Ingen religion är ens tillnärmelsevis så radikal som buddhismen, om dock islam kommer som god tvåa i dess predikande av våld och förstörelse av allt som inte är av Gud.

Så naturligtvis måste denna buddhistiska nihilism verka skrämmande för dem som inte förstår den. Emellertid är den klokare än den verkar, då den faktiskt har en större uppbygglighet än någon annan religion att presentera i stället. Detta är det etiska personliga idealet av den moraliska absolutism genom renlevnad medförande absolut koncentration och medvetenhet som kallas Nirvana, som inte är något annat än det totala självuppgivandet för att ingå i den universella enhetens absoluta och totala konstruk-tivitet. Naturligtvis är detta svårt att förstå.

Som resällskap från Sofia hade jag en mycket melankolisk turk från Plovdiv och två präktiga turk-bulgariska kärringar. Den större och tjockare av dem hade bott som flykting i Tyskland i två år och talade rätt så hyfsad tyska. Hon var änka och hade tre barn, och hon föreslog utan vidare ceremonier att hon skulle komma och leva med mig med sina tre barn i min lägenhet. Hon var dubbelt så stor som jag och dessutom rökare. Alla dessa tre turkbulgarer (som inkluderade en extra kvinna) var svartmuskiga och risigt klädda och skulle i Sverige gälla för klassiska tattare. Jag backade från hennes

generösa förslag med att hävda att jag bara var en fattig musiker som aldrig haft råd att ha en familj. De steg av i Plovdiv och ut ur mitt liv för gott efter ett ganska imponerande chanstagande gästspel.

16.3. Småningom blev tåget kallare, då bulgarerna tydligen alltid stänger av värmen i alla tåg som passerar genom deras land, och natten blev iskall. Klockan tre väcktes man huttrande av de bulgariska gränskontrollanterna, kontrollen tog en trekvart varunder alla kupéer med allt damm som låg under alla bänkar belystes noga i jakt på undanstoppade flyktingar, och därefter vidtog den turkiska kontrollen. Alla passagerare måste gå ut i nattens kyla klockan 4 och få sina pass stämplade ordentligt och genomgå visum-formaliteter vid behov. Det tog en timme, varunder tåget inte blev varmare. Det blev inte varmare under hela den långa morgonen, och man steg skakande av kyla av i ett gråvintrigt Konstantinopel med iskall nordlig vind där våren verkade mera avlägsen än vad den hade varit i Skandinavien.

17.3. I Istanbul regnade dagarna bort. Det var svinkallt, och man lockades inte ens till att göra den vackra färden över till den asiatiska sidan, då regnet och råheten bara skulle förta hela nöjet. Man fick i stället trösta sig med det rikliga utbudet av umgänge på vandrarhemmet i Istanbul.

Syrien är tydligen det nya *inne*-landet. Alla skulle fara till Syrien. Min gode vän Claude la Barre var där som bäst, så jag hade missat honom med bara några dagar. Emellertid var det inte lätt att ta sig in i Syrien. Man måste ha visum, och vid gränsövergången måste man dessutom växla minst 100 dollar till värdelösa syriska pengar. Somliga fick visum till Jordanien men inte till Syrien. Hur de tänkte ta sig till Jordanien utan att kunna ta sig genom Syrien var deras problem. En finne visste inte om han skulle kunna få sitt visum i Istanbul eller Ankara, men han chansade på Ankara, då det låg närmare Syrien. Han såg fram emot att åtminstone få kunna komma till Adana.

Ett annat nytt ineställe var hippiebyn Olympus. Alla talade om det, men ingen hade varit där utom en schweizisk flicka, som blivit besviken. Men hon hade blivit besviken på allt och till och med på Kappadokien. Kort sagt, fastän säsongen låg i bottenläge var Turkiet mer än någonsin ett turistland.

Även doktor Sandy var melankolisk och hade åldrats. Han börjar mer och mer likna den gamle försupne och patetiske Rembrandt. Han dricker numera inget vin mer utan bara whisky. Han skyllde på vädret: "Mitt liv rinner ut mellan mina fingrar precis som regnet ner i rännstenen och kloaken, och ingenting vettigt har jag gjort av mitt liv. Ändå hade jag alla förutsättningar. Jag kommer att dö en okänd nolla som ingen visste någonting om." Kanske det var vädrets fel. Det var kallare än i Bulgarien och i Berlin och värre än i det dimmigaste London, enligt en engelsman.

Vi hade två angenäma luncher och middagar tillsammans, men vinet har blivit dyrt i Turkiet. "Ännu finns det riktiga Turkiet kvar, men det får inte bli värre än så här," sade doktor Sandy.

Vi diskuterade ingående det muslimska problemet, men det är svårt att genast sammanfatta alla aspekterna av det intressanta dagsläget. Mest rädda för islam idag verkar Australien vara på grund av den svällande krutdurken Indonesien.

Jag lämnade Istanbul ensam i ett regnigt nattmörker utan liv på gatorna och utan värme i stationen eller på tåget. Ingen vår hade ens vågat knoppa i det europeiska Turkiet. Det var bara att hoppas på Grekland.

Sista bilden av Turkiet: framemot midnatt, på en trasig parkbänk en utsträckt uteliggare, snöblandat regn.

18.3. Grekland var vackrare än någonsin. Efter passerandet av gränsen, där tre passagerare visades tillbaka till Turkiet, avtog snöbyarna småningom, men under hela dagen förblev bergen snötäckta mot Bulgarien. Tidvis på vissa sträckor såg man snötäckta berg även söderut. Men solen bröt fram efter Alexandropolis och var sedan strålande härlig och klar hela vägen till Thessaloniki, ehuru det förblev kyligt. Den iskalla natten vid gränsen, där två timmar passerades med värmen avslagen i tåget, tog tyvärr ut sin rätt genom omisskännliga förkylningssymptom.

Mitt resällskap var två trevliga norrmän från Åndalsnes och Ålesund. Den ena studerade internationell juridik vid Thessaloniki medan den andre, den äldre brodern, hälsade på. De hade gjort en utflykt till Istanbul och funnit den obehaglig, då de pinsamt hade berörts av den turkiska regeringens förehavanden framför allt mot kurderna och de mänskliga rättigheterna.

Vi diskuterade livligt hela natten, då den äldre brodern var psykolog och mycket insatt i tidens strömningar och problem. Han hade läst C.G.Jung och var mycket initierad i buddhismen, så vi var på helt samma våglängd. Emellertid motsatte han sig min historiesyn och intellektualism, som han menade att var för torra. Hans verklighetsuppfattning var helt subjektiv, vilket kunde försvaras genom hans ungdom: han var bara 28 år. Den yngre brodern, juristen, var bara 24 men enligt min mening något klokare.

När våra debatter blev som hetast föredrog de att dra sig bort till en annan tom kupé, så att vi alla tre kunde sova gott för natten genom att sträcka ut oss i vår fulla längd. Det kunde man inte som tre i en kupé. Vår tågagn var grekisk, sätena var hårda att sitta på, så det gick inte att sitta uppe hela natten.

Vi skildes sedan i Thessaloniki efter en 18 timmars tågresor, de på den yngre broderns vägar och jag för att efter en påfrestande fasta äntligen släcka törst och hunger på mitt favoritställe i Thessaloniki med en ljuvlig flaska Retsina.

19.3. Ett och annat vårtecken hade man kunnat se redan på vägen till Thessaloniki. Mandelträden hade stått i blom liksom vissa andra träd, och här och var hade man kunnat konstatera knoppar. Natttåget till Athen var uthärdligt om dock stökigt. Man slapp i alla fall frysa, och man kunde sträcka ut sig. Men dess värre bemötte en Athen med samma väder som Istanbul om dock något varmare och mindre rått. Staden var avslagen och betryckt under den blytunga mulenheten.

Det är svårt att byta land mellan Turkiet och Grekland, och att passera gränsen är alltid traumatiskt. Grekland är idag rikare och friare, medan turkarna är mera tillmötesgående. Vad grekerna aldrig tänker på i det oförsonliga hatet mot turkarna (som är helt logiskt och outplånligt, då inget folk begått sådana grymheter mot grekerna som turkarna,) är att det turkiska folket lidit under samma förtryck som grekerna. En annan viktig faktor är att turkarna i stor utsträckning gör det fortfarande. Men förtrycket har gjort turkarna ödmjuka och sympatiska, medan grekerna saknar denna egenskap i sin självklara västerländska demokrati.

Ett märkligt exempel på den grekisk-turkiska oförsonligheten är min gamle vän doktor Sandy. Han sitter nu i Istanbul och huttrar och fryser och talar om att han längtar ner till Athen, men han kan inte ta sig före att bege sig dit. Han har fastnat i den turkiska lunken och klagar på grekernas arrogans och svårtillgänglighet. I Turkiet gör hans turkiska vänner vad som helst för honom, han har vänner i hela landet som gärna skulle krypa i stoftet för honom, medan han klagat över att han förlorar kontakten med fler och fler av sina vänner i Grekland, därför att han nästan aldrig är där. Men han har ett ypperligt försvar för sin turkiska partiskhet:

"Grekland är färdigt som land. Det är fritt, det är demokratiskt, det är industrialiserat och med i EU - saken är klar. Där är ingenting mer att göra. Men i Turkiet finns allt kvar att göra. Demokratin är marginell, den har ingenting att säga till om, den får existera bara på nåder, fattigdomen är universell, hela Turkiet är fortfarande rena Asien och jämförbart med Egypten och Pakistan, och dessutom pågår det ständiga inre blödningar genom inbördeskriget. Det är i princip bara Istanbul, västkusten, Ankara och sydkusten som fungerar i Turkiet. Resten är som vilda västern fast primitivare och fattigare. Du borde en gång åka runt i hela Turkiet och bekanta dig med alla de okända trakterna, som sjön Vans omgivningarna med berget Ararat, nordkusten med Trapezunt och Samsun och hela det vilda bergslandet. Där finns hur mycket som helst att hämta och att utträta."

Jag föreslog att han skulle komma med på en sådan rundresa, men han tackade nej. "Jag är för gammal. Jag skulle aldrig kunna hänga med i ditt tempo. Men du är ännu ung och tål vilka påfrestningar som helst. Världen är ännu din, och du kan göra någonting åt den. Jag är gammal och döende. Glöm mig."

Och han drack sin whisky.

Ändå är han förvånansvärt aktiv fortfarande. Den utomordentliga turkiska dagstidningen "Turkish Daily", som tidigare utkom en gång i veckan, är nu en av Asiens bästa engelskspråkiga dagstidningar, och doktor Sandy har ett finger med i spelet där som hemlig rådgivare och kanske primus motor. Jag bara antyder hans roll i Turkiet utan att avslöja den.

Men i alla argument tar han alltid parti för grekerna mot turkarna. Betecknande för honom är, att det finns en enda sak som han aldrig kan förlåta grekerna:

"Efter första världskriget och sultanatets fall hade de världens chans. Hela Turkiet låg öppet för dem. De hade kunnat lägga beslag på hela västkusten, som hade en betydande grekisk befolkning, och kunnat hålla städer som Smyrna, men vad gjorde de? Jo, de blev omedelbart berusade. De ockuperade hela västkusten och gick sedan vidare och spred sig över hela landet. De trodde de kunde erövra hela Turkiet och hela Mindre Asien, som Alexander den Store. De var helt utan strategi och ledarskap, och de hade inte ens någon taktik. De trodde de kunde ta Ankara och Istanbul utan vidare och lämnade hur många luckor som helst i sina linjer, varför det blev en lätt sak för den kloke och metodiske Atatürk att driva dem tillbaka rätt ut i havet. 50,000 greker massakrerades och dränktes i Smyrna, bara för att grekerna inte hade någon kompetent general. Grekerna försökte erövra Turkiet som individer, där varje soldat var sin egen general, och därför gick hela företaget åt helvete. Där var ingen planering alls utan bara improvisation och övermod. Grekerna borde ha vetat bättre med sin långa historia. De hade sin stora underbara chans, den enda i modern historia, och de sumpade den. Därför får nu i stället andra desto mer att göra. Det kan jag aldrig förlåta grekerna."

Därmed lämnar vi doktor Sandy.

20.3. Tyvärr fick jag ingen kontakt med Freddy i Athen. Hans telefon hade upphört, och det var bara att befara att han och Nadia, hans grekiska sambo, hade separerat. Förra gången hösten '95 gick han ut med mig tillsammans med sin älskarinna, doktor Katerina, medan jag inte alls fick träffa Nadia. Det är bara att hoppas att jag någon gång återfår kontakt med honom, vilken dam han än har.

Till denna kris kom det dystra kalla vädret. Till detta kom en besvärlig hälsokris. Den avstängda värmen i det bulgariska tåget, det svinkalla regniga Konstantinopel utan värme ens inomhus, (hela mitt hotell hade bara en enda kamin - i köket,) den förfärliga gränspasseringen Turkiet-Grekland klockan 3-

5 på natten med värmen i tåget avstängd under tiden, samt slutligen snöstormarna i norra Grekland, tog slutligen ut sin rätt, och jag ådrog mig en lätt förkylning.

Antagligen blev jag smittad redan i Konstantinopel. Där förekom en grupp hostande och snörflande japaner, som hade lyckats skaffa sig en medicin, vars alla instruktioner råkade vara på italienska. Dess värre behärskade ingen av japanerna detta främmande språk, och den enda i hela hotellet som kunde någon italienska alls visade sig vara jag, så jag fick det betänkliga nöjet att bena ut instruktions-föreskrifterna för denna grupp japaner, som trängdes omkring mig. Det gällde att inte ta medicinen om man hade astma, om man var gravid, om man led av grava allergier mot exempelvis pälsdjur, och absolut inte tillsammans med någon form av alkohol. Om man gjorde detta ansvarade läkemedelsfabrikatet inte för konsekvenserna. För varje detalj i de fyra sidor långa instruktionerna jag läste upp och tolkade sken japanerna upp, som om jag hade räddat deras liv. De lämnade mig sedan överlyckliga över att kunna använda medicinen och veta hur, men mig förmodligen grundligt nersmittad, vilket visade sig först under snöstormarna i norra Grekland, då plötsligt en viss halsbränna gjorde sig förnimbar genom sin outhärdlighet. Lyckligtvis hade jag inte tillgång till den japanska medicinen med italienska instruktioner, varför ingenting kunde avhålla mig från den enda korrekta medicinen: flaskan, i det här fallet god italiensk Martini. Jag behövde inte ens tänka på att eventuellt behöva ansvara för konsekvenserna.

Jag var sedan sängliggande hela den första dagen i Athen, och frågan var om det alls var lämpligt att jag lämnade Athen på ett tag. Emellertid är denna stad inte världens allra hälsosammaste genom sina massiva avgaser och benägenhet för smogkoncentration, så det gick på ett ut. Vad som kanske räddade situationen var en underbar kväll tillsammans med andra kära gamla vänner från Göteborg ute i Kefisia, vart man åkte tunnelbana. Athen har bara en enda tunnelbanelinje, då brytandet av tunnelbanor i Athen är förknippat med vissa arkeologiska problem, så att det går ungefär tre gånger så långsamt i Athen som det gör i Rom, som efter många herrans decennier redan har lyckats åstadkomma två tunnelbanelinjer.

Ändå var det med vemod och smärta man lämnade sitt stormpinta, kalla och regniga Athen efter bara en enda natt. I Patras blåste det ännu värre, och regnet forsade ner på vägen. Man såg ingenting av stranden på andra sidan Korintiska Viken. Aldrig tidigare har jag upplevt Grekland så höstligt och vinterligt på våren. Det var ju ändå vårdagjämning denna dag.

Kanske jag borde ha stannat längre i Athen. Det får framtiden utvisa.

27.3. Vädret förblev dåligt. På Adriatiska Havet kunde man varken se Albanien eller Italiens kust. Däremot var sällskapet desto bättre. Ett par unga kanadensare, ett par unga amerikaner från Oregon, ett par unga damer från England och ett ungt heroiskt par kvinnliga cyklister från Kalifornien slog sig ihop i ett nattparty ombord med generöst utbudande av kanadensisk whisky, som den tongivande i sällskapet, Nick från Saskatchewan, bjöd på. Det var den utan jämförelse trevligaste överfart mellan Patras och Brindisi jag någonsin gjort. Min roll var som ett slags kombinerad outsider och medelpunkt, då jag samtidigt som jag var ensam visste så mycket om allt vad dessa ungdomar var intresserade av och jag säkert var dubbelt så gammal som någon av dem. Jag hade kunnat vara far till dem alla.

De unga cyklande systrarna från Kalifornien tilldrog sig mitt särskilda intresse, då det är ovanligt att påträffa två så energiska damer. De hade alltså transporterat sina cyklar hela vägen från Kalifornien och cyklat omkring i hela Grekland. De ämnade nu med Rom som utgångspunkt cykla omkring i

Apeninerna och bland annat upp till Assisi. Det var förvånansvärt djärvt och företagsamt av två så unga och vackra sköra flickor.

Tågresan från Brindisi till Catania på Sicilien blev emellertid ett helvete som var värre än Bulgarien. Värmen fungerade inte i hela vagnen, och av de enda två övriga vagnarna var den ena fullsatt och den andra förbjuden första klass. I båda de vagnarna fungerade värmen. Men i vår vagn vaknade alla upp omkring klockan tre på natten stelfrusna, huttrande, hostande och snörflande och hade helst av allt dragit på sig pälsar, och inte ens det hade hjälpt. Blåsten var stenhård utanför, och vagnen blåste lika ursinnigt ut sin luftkonditionering i alla kupéer med en temperatur och ett drag som hade passat på Nordpolen vintertid. Det var fullkomligt omöjligt att sova den natten.

22.3. I Brindisi hade jag försökt ringa min nästa kontaktman i Catania men fått det automatiska svaret att hans telefonnummer inte existerade. Min enda möjlighet var alltså att på vinst och förlust söka upp honom i Catania och hoppas att han var hemma. Jag skulle komma fram lördag morgon före Palmsöndagen, då väl de flesta påskfirare redan har lämnat allt vad de kan bakom sig för att utnyttja allt vad de kan av påskferier.

Trängseln ombord på Messinafärjan var kompakt och färjan i sig den minsta tänkbara. Tydligt hade många tåg under natten kommit försenade fram till Villa San Giovanni, så att sedan alla deras passagerare fick tränga ihop sig på en extra ersättningsfärja av minityp. På andra sidan var sedan alla tåg försenade med 1 à 2 timmar med den påföljd, att alla ville komma med på det enda extratåg som fanns kvar sedan de missat alla de rätta tågen. Detta extratåg hade bara sovvagnar och liggvagnar, ingen passagerare ville lösa extra biljett för sådant klockan 7 på morgonen, och ingen konduktör ville släppa ombord någon som inte ville lösa liggvagnsbiljett klockan 7 på morgonen för en morgonresa på tre timmar. Allt var bäddat för upplopp.

Vid sidan om stationen hittade jag ett stickspår med ett lokaltåg som ämnade avgå i rätt tid. Det blev min räddning. Det skulle bara till Catania, och jag skulle inte längre, så jag satte mig ombord på det med en lättnadens suck och värmdes mig med nattens sista sup. Det hade gått åt många sådana under natten, då det hade varit enda sättet att hålla kvar någon värme i kroppen och överleva. Nästa prövning skulle bli vad som eventuellt väntade i Catania. Min kontaktman där hade ingen aning om att jag var på väg.

Catania var en helt ny stad för mig. Bara en gång tidigare hade jag stannat där och då bara för att byta tåg. Det var sju år sedan. Ängsligt letade jag mig fram längs gatorna till den adress till min kontaktman som jag åtminstone hade. Det var mitt i stadens mest ödsliga och deprimerande kvarter där väldiga ytor var befriade från alla hus i väntan på att nya skulle byggas. Min kontaktmans adress visade sig vara en väldig grå betongbunker på sju våningar. Han bodde högst upp. Han öppnade genast. Han var alltså hemma, och jag var tillfälligt räddad från alla Greklands och Siciliens massiva vinterstormningar mot alla varmblodiga människors behov av naturlig bekvämlighet i form av sol och värme.

Jag hade inte sett Paolo på fyra år. Han bjöd genast på resans hittills underbaraste varma kopp kaffe, och jag fick genast ett eget rum att vila upp mig i efter elva dagars resa av vilka endast tre nätter hade tillbringats till sängs.

Under några timmar hade vi gynnsamt solsken. För första gången kunde man ta av sig strumporna och på sig sandalerna, och vi besökte alla Catanias sevärdheter: de tre amfiteatrarna, av vilka en var grekisk och alltjämt i bruk, en romersk och en ett väldigt parti, blott fjärdedelen av bottenvåningen, av

den gamla gigantiska arenan, som en gång kunnat tävla med Colosseum. Vi besökte det väldiga benediktiner-klostret, som numera är universitet: ett gigantiskt komplex ungefär som ett kungligt palats. Catania förstördes fullständigt i en jordbävning på 1600-talet och byggdes sedan upp igen i en mycket personlig spansk barockstil som tog ut svängarna ordentligt. Arkitekturen är storskalig men ren och luftig och formellt mycket tillfredsställande i en klassisk blandning av barock och rokoko. Stilen är imponerande ren och ibland flamboyant. Lissabon förstördes ju också fullständigt i en jordbävning hundra år senare, och det finns mycket i de båda städerna som gör att de påminner om varandra.

Vi besökte också Vincenzo Bellinis hem, ett bedårande litet dockhus där allt var bevarat med en otrolig pietetsfullhet. Rummen var kanske fem men våningen var knappast större än 70 kvadratmeter. Det var lågt till taket, och man fick huka sig genom dörrar och över trösklar.

I motsats till den älsklige Bellinis hus framstod författaren Giovanni Vergas som hårdare och mera skrytsamt. Verga är mest känd för novellen "Cavalleria Rusticana", "På Sicilien", som Mascagni gjorde till en enastående opera, men han var även parlamentariker och i högsta grad en offentlig person. Det märktes på hans hem, som var mera representativt än personligt. Det mest intressanta i hans hem var hans val av konst. Han hade satt upp ett antal tidiga reproduktioner i svartvitt av Rembrandt, Tintoretto och Velazquez. Den märkligaste tavlan var emellertid äkta: en mycket besynnerlig mytologisk fantasi föreställande en död naken kvinna drivande i vattnet under en trädgren som kryllade av otäcka ormar. Intendenten för hemmet påstod att motivet var wagnerskt. Jag kunde inte få det till någonting. Verga var också en framstående fotograf.

Sedan började det regna. Det dåliga vädret kom tillbaka med besked. Likväl hade vi en trevlig kväll tillsammans med Paolos vänner och besökte väldigt vackra ställen som hade varit något att se om det inte hade regnat.

Paolo är en stor resenär och talar god engelska för att vara italienare. Han har flera gånger rest i Skandinavien, Norge, Sverige och Finland, och hade länge en moitié i Tyskland. Han försöker alltid att besöka synagogan i varje stad han kommer till fastän han inte är jude och har även ett betydande buddhistiskt intresse. Han arbetar i en bank och var i sin ungdom en betydande sportsman men överansträngde sig en gång i terränglöpning på skidor så att han ådrog sig besvärliga åderbrock på benen - ådrorna liksom tänjdes ut och rasade ner längs benen. Detta medför att han inte kan köra bil mer än en timme i taget. Han talar alltid om att operera besväret, men hans läkare säger att det inte behövs. Han är i alla fall helt medicinfri.

Vår vänskap går tillbaka 24 år i tiden, då vi träffades i Rom 1973 på min andra Italienresa. Fjorton år senare sökte han upp mig i Göteborg, och sedan dess har vi hållit en något tätare kontakt. Han är levnadsglad och trevlig med stor humor men mycket splittrad och egensinnig.

Han berättade historien bakom de väldiga ödetomterna runt centrum i mitten av staden där han bor. Dessa väldiga områden ägs av maffian, som tycks ha någon sorts monopol på stadens byggnadsväsen. Ödetomterna är stadens dyraste och väldigaste och kan alltså bara bebyggas på maffians villkor - så länge den maffian finns och fungerar.

Paolos lägenhet är annars magnifik. Han har takvåning med terrass runt nästan hela lägenheten åt tre väderstreck med utsikt mot centrum, mot Etna och mot havet. Hur avskräckande huset än är, ett väldigt bankpalats i grå betong, kan man knappast bo säkrare och bättre i Catania. Dessutom har han tillgång till taket, som är en enda stor öppen terrass med hela Catania för ens fötter.

Vi besökte också Vincenzo Bellinis grav inne i katedralen, vart hans kropp småningom fördes från Paris, där Chopin hade insisterat på att få ligga bredvid honom. Det finns även en magnifik Bellinipark inne i Catania där de under sommaren ofta har konserter ute i det fria. Dessutom finns det en Belliniteater, som naturligtvis är Catantias opera. Kort sagt, Catania har gjort allt och fortsätter att göra allt för att hedra sin berömde son.

23.3. Tyvärr förföljde oss ovädret hela söndagen, så att vi inte kunde bege oss någonstans. Det bara regnade. Jag beslöt därför att resa vidare. På tåget från Catania till Rom hade jag åter världens gladaste resällskap i form av tre entusiastiska unga män från Gela, av vilka en var poet, en annan musiker och den tredje en alldeles särdeles briljant begåvad jurist. Det blev till att sitta uppe och prata hela natten, och först vid 4-tiden hade alla dukat under för sömnen, fastän denna blev i det närmaste obefintlig. Det blev den sämsta natten hittills då vi var sex i kupén och ingen kunde breda ut sig. Dessutom var det kallt, och det blev bara sämre. Tåget försenades, och när vi passerat Neapel bröt hagelskurar ut med blix och donner. Vädret blev fullständigt infernaliskt, och det var bara att sitta inne och frysa medan tåget väntade ut timmarna på sin egen försening. Dagen före hade alla tåg varit 3 timmar försenade från Italien till Sicilien.

24.3. Vädret blev inte bättre under vägen ut till Kerstin. Tvärtom. Ösregnet bara tilltog. Även Kerstin var i sämre form än senast och kunde bara ta emot mig under två timmar. Emellertid var återseendet efter ett och ett halvt år en betydande ömsesidig glädje, och vi hade som vanligt hela världen att tala om. Sedan var det bara att bege sig in till staden igen i ösregnet med allt sitt bagage utan sömn under en dryg timmes mardrömsritt i läckande bussar som generöst försåg en med överraskande duschar på olämpliga ställen (såsom i nacken) och därmed omintetgjorde varje kort sekunds sömn. Sedan var det bara att sitta på Roms centralstation och frysa under väntan på att timmarna skulle gå tills nästa tåg skulle föra en vidare bort på denna resas tydligen obotliga paniska flykt från regnet som bara hela tiden förde en djupare in i regnet, hagelskurarna, åskan, blixarna, kylan och vätan.

25.3. I Genua bemöttes man med världens generösaste solsken och värme, som en extrem kontrast mot alla Greklands, Siciliens och Roms hagelskurar, snöbyar, åskstormar och eviga regn. Det var alldeles otroligt. Klockan fem på morgonen strålade kometen i all sin glans över hela staden mot norr, som jag under resan tidigare bara sett en skymt av i Thessaloniki. Efter några timmars kall sömn på stationen begav jag mig till Beatrice, som tog emot mig med öppna armar och beklagade att jag fått vänta på stationen - hon hade gärna stigit upp och tagit emot mig fem på morgonen. Hon är nu 89 år gammal och kan se igen med sitt enda öga - man ser inte att hennes andra öga är blint sedan 20 år tillbaka - och hon har kommit ut med två nya böcker. En är en underbar liten novellsamling av egna sannfärdiga minnen, och den andra är en samling spökhistorier. Dessutom arbetar hon på en "*libro giallo*", en nästan pornografisk historia, så pornografiskt som något kan bli i Italien, där den katolska kyrkans stränga sedlighet fortfarande genomsyrar hela samhället; och hon menar att en sådan historia är roligare att skriva än att läsa. Vi får se.

Hennes samling spökhistorier är ännu inte utgiven, men den kan bli hennes intressantaste bok. Det är en samling av 21 övernaturliga fenomen i hennes liv. Hon försvarar den med, att även om *ett* sådant fenomen kan bortförklaras som en tillfällighet, och om *två* kan godkännas som åtminstone en

indikation, så utgör tre redan en bevisning. Hon har alltså samlat sju gånger tre sådana fenomen i en sjufaldig bevisning.

Hon är alltså släkt med familjen Fersen i Sverige och Klinckowström, då en ättling, Edwige Fersen, slog sig ner i Florens, som är Beatrices, min värdinnas hemstad. Hon är alltså avlägset svenskättad med även släktingar i Finland, medan jag som finlandssvensk är italienskättad med ett släkträds rötter i Florens.

Vi träffade varandra på tåget genom en tillfällighet. Jag reser alltid i andra klass medan hon alltid reser i första. Just den gången var jag på väg tillbaka från René Drouault i Grasse för sista gången, då han var döende och hade bett mig att inte mer komma tillbaka. Jag satt redan i vagnen när Beatrice kom in i min kupé. Just den gången hade hon bestämt sig för att åka i andra klass för första gången i sitt liv, och hon råkade hamna i min kupé. Där började vår vänskap som en direkt fortsättning på den avslutade vänskapen med den 90-årige René Drouault. Beatrice var då bara 85. Hon var alltså bara 43 år äldre än jag och ett år äldre än min far, som samma år hade gått bort.

Hennes livs största smärta var när hon som nybliven moder förlorade sin man och blev änka vid 22 års ålder. Denna katastrof gav henne ett perspektiv på livet som är få förunnat. Hon känner livet och människorna med en intuitiv skarphet, som gör att hon bara genom en blick från en okänd kan genomsåda hela den personens livs situation. Jag har ingen bättre lärare i italienska i Italien.

Hennes son doktor Pier Giulio hade under hösten rest med sin fru till Guatemala och Peru. Han berättade i förtroende för mig att resan hade varit misslyckad trots Macchu Picchu och alla Guatemalas fantastiska tempelruiner. En upplevelse i Arequipa hade fullständigt berövat honom allt självförtroende i resor till fjärran avlägsna länder. Ändå hade deras resa varit perfekt organiserad från början till slut.

I Arequipa hade han helt utan förvarning överfallits och hotats till livet av en okänd, som tagit honom bakifrån om strupen och blottat en kniv. Han fick avstå från alla sina pengar och kontokort plus kameran och mycket annat. Allt han hade velat göra den dagen i Arequipa hade varit att gå i kyrkan på söndagen.

För övrigt hade resan varit intressant. Han berättade, att i Peru är 50% av befolkningen indianer medan 30% är mestiser. I Guatemala är bara 10% vita medan 70-80% är indianer. Så stor är alltså fortfarande indiandominansen i två latinamerikanska länder fastän indianerna där sedan 400 år aldrig har haft någonting att säga till om politiskt.

Han är nu 66 år och överarbetad som läkare och kan gå i pension när som helst, vilket han dock drar sig för, då han inte vet vad han skall göra som pensionär. Han är fortfarande mycket uppskattad som läkare.

Han och doktor Sandy är alltså nästan varandras direkta motsatser. Ändå har de väldigt mycket gemensamt. Det finns ingen noggrannare läkare än Pier Giulio, som kan lokalisera och rätt diagnosticera sjukdomar som ingen annan kan upptäcka. Genom denna skarpa observationsförmåga har han lyckats rädda många liv. En annan sorts noggrannhet är doktor Sandys, som hellre hoppade av sin karriär än kompromissade med läkaretiken. Ingen är mera känslig än han mot varje form av läkarvetenskapligt missbruk. Och det som doktor Sandy sade till mig i Konstantinopel skulle också Pier Giulio ha kunnat sagt till mig i Genua:

"Läkaryrket är det smutsigaste och mest otacksamma som finns. Man måste ta i tu med alla gräsligheter i det mänskliga livet och inte bara sticka ner händerna och söla ner dem med alla människornas kroppsliga lidanden från spetälska och cancer till aids och elephantiasis. Och man är

fullständigt blottställd själv inför alla mänsklighetens värsta sidor. Om man begår ett enda misstag så är man fullständigt oförsvarlig. En brottsling kan alltid räkna med att få en advokat att uppträda till hans försvar, men en läkare kan aldrig försvara sig, och ingen kan försvara honom. I regel är kritik och otacksamhet den enda lön som man alltid kan räkna med att få och som det blir något över av, ty den kan man aldrig befria sig ifrån.

Hur kan man då stå ut med att vara läkare, det smutsigaste av alla yrken? Det finns bara en sak som kan få en att ställa upp som läkare och fortsätta vara läkare vad som än händer: ens eget medlidande med andra. Som läkare kan man inte leva för sig själv, utan det enda liv man har är det som man ger de andra. Det finns ingen större glädje för en läkare än att lyckas rädda ett människoliv, och den glädjen betyder mera för honom än varje annan tänkbar lön. Ty han vet, att om han bara en gång har lyckats rädda ett människoliv, så har han visat för sig själv att han kan leva upp till att göra rätt för sig som läkare."

Emellertid vågade jag kritisera honom för hans inställning till schizofreni. Jag vågade ställa honom den direkta frågan: "Är du säker på att det är en kroppslig sjukdom?"

Han svarade genast, som om han var van vid sådana frågor varje dag:

"Det finns två olika former av schizofreni. Det slag av schizofreni som jag berörde i mitt brev om narkomanins skadliga effekter och som är rena hjärnskador är bara en form. När du ställer din fråga på det där sättet så innebär det att du bringar i tvivelsmål diagnosticerandet av schizofreni i andra former av personlighetsklyvning. Denna fråga är särskilt intressant att debattera i Grekland och södra Italien, främst Kalabrien och Sicilien och alla de områden som kultiverades av de gamla grekerna, ty här förekommer det ymnigt fenomen av schizofreni som definitivt är något annat.

Vi får aldrig glömma att de gamla grekerna var helt öppna för reinkarnations-tanken och att Pythagoras inflytande som den förste store grekiske filosofen trängde in mycket djupare i den grekiska föreställningsvärlden än vad vi har någon aning om idag. Det händer ideligen att människor i Grekland och på Sicilien blir så att säga besatta av främmande andar, talar i främmande språk, talar med en helt annan röst och skiftar personlighet helt apropå. Sådant är till och med vanligt i England. Detta är inte schizofreni, och det är helt fel att diagnosticera detta metafysiska fenomen som en sjukdom. Min teori är följande.

Antikens civilisation i Hellas levde så utomordentligt intensivt och dynamiskt under främst det fjärde och femte århundradet före vår tideräkning, att när denna kultur plötsligt avbröts, som genom den sicilianska expeditionen 405 och Roms paralyserande makt, så blev många av Antikens stora själar hemlösa. De upphörde att finnas till i världen, och många menar, att de fortfarande hänger i luften i denna del av världen och bara väntar på att få återinträda i en mer dräglig och upplyst värld som passar dem. Många levande människor hävdar att de står i levande kontakt med dessa gamla själar och ibland blir besatta av dem. Det är också vanligt i Florens.

Det är bara en teori, men jag är beredd att ta den på allvar, ty den förklarar dessa fenomen bättre än bara kallt diagnosticerad schizofreni. Därmed har du alldeles rätt i att ifrågasätta mitt utlåtande om schizofreni. Det finns ingen skummare sjukdom." (*"There is no illness more unfathomable."*)

Och det var just om yttringar av dessa fenomen på Sicilien som vi satt och pratade hela natten på tåget från Catania till Rom, jag, Gaetano och Giosué.

26.3. I Genua pågick som bäst en ofantlig utställning av den flamländska målaren Anthonis van Dyck, elev till Rubens, 1599-1642, hovmålare hos Karl I av England. Denne unge briljante målare

hade tillbringat långa perioder i Genua och även rest så långt söderut som till Palermo. Utställningen omfattade även målningar av Tizian, Rubens, Caravaggio och många andra, av vilka dock Tizian som alltid tog priset; men utställningens kanske ändå förnämsta tavla var den euforiskt högt prisade "*Markisinnan Balbi*", ett utsökt porträtt målat i Genua med nästan oöverträffad finess före Gainsborough.

Emellertid infann sig en ny infektionskris. I Rom hade jag hos Kerstin uttryckt min stora lättnad över att min förkylning från Konstantinopel gått över på bara fem dagar. Men Romvistelsen var det förhoppningsvis hemskaste på hela resan. På vägen från Neapel till Rom hade det haglat och åskat, och det ösregnade hela den en och en halv timme långa vägen till Kerstin, och exakt samma väder fortfor på vägen tillbaka samma eftermiddag med dessutom en läckande och droppande buss. Någon sömn från Catania till Rom hade det inte blivit på grund av det ovanligt pigga och trevliga resällskapet, så när jag kom fram till Roms järnvägsstation från Kerstin var jag fullständigt slut och somnade i väntsalen, där det var ganska kallt. Efter någon timme vaknade jag frysande och alltjämt våt.

Ej heller blev det någon vidare sömn från Rom till Genua. Tåget gick 23.30 och kom fram 5.30. I Genua var väntsalen stängd på grund av Stilla Veckan och dess gudstjänster, så jag måste bege mig till en annan station (Brignole) för att få kunna sitta i en väntsal och sova.

Därmed var det färdigt när jag kom fram till Beatrice, och på natten blev det halsonda outhärdligt. Beatrice gav mig då ett intressant recept: att gurgla med ättika blandat med vatten. När jag gjorde så och därpå spottade ut det sura gurgelvattnet följde det stora röda blodlåsor med. Det var nästan omöjligt att nysa och svälja, och jag var djupt olycklig, speciellt som Genua bjöd på resans första klart vackra väder och jag hade att göra med resans bästa värdfolk.

För att i någon mån själv åtgärda situationen sökte jag mig ner i hamnkvarterens skummaste bakgator och fann där en butik som även sålde siciliansk Averna, den bästa förkylningsmedicin som finns. Jag hade ju missat Palermo på denna resa, där jag alltid brukar få en sådan flaska som present, vilken brist sålunda kunde åtgärdas. Averna finns inte att få utomlands, den är stark som whisky men mycket effektivare, den är rena värmeelementet kalla vinterdagar, den är dryg som torskleverolja, och en enda droppe är som en hel slägga i huvudet. Det finns ingen bättre bombmedicin.

Den gode expediten hävdade också att det skulle bli oväder till påsken med regn och köld och snö. Det var inte menat som en uppmuntran till mig att köpa mera bombmedicin utan bara som ett konstaterande: "Själv svettas jag inte mindre för det," menade han. Hans butik var rena loppmarknadslabrynten med varorna i oordnade högar omkring överallt, och hans klientel var lika pittoreskt: hamnluffare, trashankar, negrer, prostituerade, - men han var älskvärdheten själv. Det är bara sådana levande butiker det är roligt att handla i; och sådana butiksinnehavare är i regel de bästa affärsmännen.

27.3. Därmed var väl hälsan försäkrad för resten av resan och det värsta av resan över, trodde man. Men nya hårda prövningar väntade.

Milano blev denna gång en skräckupplevelse. Den gamla fina väntsalen i Milanos magnifika järnvägsstation var stängd, och i stället hänvisades man till en hemsk modern sådan som var direkt avskräckande. Man fick inte inträda utan att man hade en giltig tågbiljett, som måste uppvisas och kontrolleras av vakten, som gick omkring i väntsalen och bevakade alla. Man fick inte sitta där i väntsalen längre än två timmar, oberoende av när ens tåg gick. Man fick inte äta eller dricka eller inta

någon förtäring i väntsalen. Om man gjorde det kom vakten fram till en och körde ut en, som han gjorde med två oskyldiga ungdomar. Om då en passagerare där i väntsalen måste inta någon medicin ett speciellt klockslag och svälja den med något vatten, - skulle hon då våga göra det utan att riskera att bli utkörd av vakten? Kort sagt, hela detta system tycktes vara inrättat för att göra resandet så olustigt som möjligt för Italiens Statsjärnvägars kunder.

Av mina släktingar i Verona fick jag veta att Italien numera har världens högsta skatter på 57-58 procent i medeltal. Arbetslösheten är 12 miljoner eller närmare 30% av arbetskraften. Och det finns ingenting som tyder på att det kommer att bli bättre: staten fortsätter att skära ner och höja avgifterna, och arbetslösheten fortsätter att stiga.

Verona bjöd på ett fullkomligt kalasväder. Det hade inte regnat där på två månader, och våren hade hunnit en månad i förväg, så att körsbärsträden redan blommade. Med förvåning åhörde mina släktingar min vittnesbörd om vintern i Konstantinopel, snöstormarna i Grekland, ösregnen på Sicilien, hagelskurarna omkring Neapel och åskvädren med det förfärliga regnandet i Rom - i Verona regnade det aldrig mer, sade de.

28.3. Men så fort jag reste till Venedig möttes jag åter av åska och blixtrar och störtregn. Det var tio grader kallare i Venedig än i Verona fastän det bara är 12 mil ifrån.

En besynnerlig episod inträffade när jag skulle lämna Venedig. Milanotåget stod inne med alla dörrar öppna en trekvart före avgång, varför jag steg på tåget i tron att det var rätt tåg. Men efter fem minuter satte sig tåget i rörelse. Det var således fel tåg, och jag lyckades hoppa av det i farten innan denna ännu blivit för hög. När sedan tåget passerade ut från stationen såg jag i en annan vagn en annan ensam passagerare som stigit på det för tidigt och som inte hunnit hoppa av. Han stod skräckslagen och hjälplös och blickade ut genom fönstret med världens mest obeskrivliga uttryck, som om han var ett litet barn som förlorat sin mamma.. Vart detta tåg sedan tog vägen med sin enda malplacerade passagerare kommer vi aldrig att få veta.

Det riktiga tåget kom sedan in en kvart senare på stationen, och jag kunde genom blixtrar och dunder och regnskurar via Vicenza återvända till det alltjämt kruttorra Verona. Under resan ägde till och med flera strömvabrott rum inne i tåget. På väderlekskartan kunde vi i Verona också senare på kvällen se hur hela södra Italien med Sicilien var täckt av ovädersmoln med ösregn och åskväder av imponerande massivitet. Påsken hade sedan ett snötäckt Vesuvius att uppvisa.

30.3. Påsken i Verona förlöpte sedan traditionsenligt med stor släktmiddag ute på landet i glänsande vårväder och med klar sikt från Castagné ända bort till Lago di Garda. Som vanligt kom jag och kusin Paolo i livlig diskussion med varandra. Han hade i januari varit i New York och Philadelphia och hade glänsande bilder och böcker därifrån att uppvisa. "Men inte är det som Konstantinopel," vågade jag provocera honom.

"Vad menar du? Här är världens mest praktfulla stad med världens högsta skyskrapor, och allt du har att säga är att det inte är som Konstantinopel. Vad har då Konstantinopel som New York saknar?"

"Historia," svarade jag. "Det land vi kallar Turkiet har 5000 år av historia bakom sig. Konstantinopels levande historia har pågått i 2500 år. Till och med turkarna, som existerat i Turkiet i bara drygt tusen år, har en fem gånger större historia än New York och ditt USA, som bara existerat i 200 år."

Då var jag mera imponerad av hans skildring av Moskva, när han en morgon klockan 7 steg ut på Röda Torget som då var helt snötäckt utan att en människa ännu lämnat ett fotavtryck på hela torget. Moskva hade i alla fall varit Rysslands huvudstad redan för 500 år sedan.

Min avsikt hade varit att från Verona fara vidare till Wien och hälsa på min kusin där, men tyvärr fick jag ingen telefonkontakt. Tydligt hade numret ändrats, och att från Italien ta reda på vad det eventuella nya numret kunde vara verkade omöjligt. Den italienska nummerbyrån kunde bara informera om riktnumret till Wien. Dessutom var det föga troligt att de skulle vara hemma under påsken. Om jag for till Wien och sedan inte fick tag i dem skulle sedan resan hem erbjuda långa väntetider i Wien och Berlin. Det verkade klokare att resa direkt hem och sedan ta reda på deras nya nummer därifrån. Från Verona till Göteborg skulle resan vara smärtfri med bara två tågbyten (i München och Köpenhamn) utan någon extra väntetid. Det skulle ta sammanlagt 26 timmar, och jag skulle vara hemma onsdag den 2 april efter en resa på 22 dagar. Därigenom skulle jag vinna mycket tid genom att hinna återuppta mitt arbete i Göteborg tidigare än planerat. Jag föll för denna frestelse.

37.3. Emellertid blev avresan ändå uppskjuten genom att doktor Marisa bjöd oss ut måndag kväll. Hon är en mycket säregen läkare som springer maraton en gång i veckan och går året runt i sandaler utan strumpor. Vi kommer alltid mycket väl överens och har mycket att tala om, fastän hon inte alls är som mina andra läkare. Hennes diagnos på mig är att jag verkar 12-15 år yngre än vad jag är, och hennes enda medicinska råd till mig är att jag skall fortsätta leva som hittills. Det säger sig självt att hennes prescriptioner är lätta att följa. Hon är i min ålder och ogift liksom jag.

1.4. För att få en sista kväll med familjen uppsköt jag min avresa en dag och använde den sista dagen till en cykeltur till Lago di Garda. Vädret var perfekt, och sjön låg nästan spegelblank. Det var en njutning att leda cykeln hela vägen längs stranden från Cisano via Bardolino till Garda. Det var en sju mils utflykt som tog precis tre timmar, men trött blev man i baken. Det var emellertid en värdig avslutning på vad som mer och mer på grund av det varma vackra vädret hos familjen i Verona (med 21 grader denna dag) framstod som rena drömresan.

2.4. Det kanske kan vara av intresse för somliga att få veta hur det gick till när Arenan i Verona blev opera.

Arenan i Verona är lika gammal som vår tideräkning och i betydligt bättre skick än Colosseum i Rom, fastän även Veronas arena mest användes som stenbrott efter den romerska tiden. 1913 var arenan i Verona mest ett tillhåll för hemlösa katter, hundar råttor och uteliggare. Den var helt öppen för vem som helst att gå in i, och folk brukade använda den som skrotupplag. Den var alltså samtidigt stadens soptunna och outtömliga stenbrott.

En dag träffades poeten Berto Barbarani, målaren Angelo dall'Oca Bianca samt tenoren Zenatello på Bar Liston på Piazza Bra, den stora platsen utanför arenan, och drack och hade det gott i solen som de tre gamla vänner de var. När de satt där och slappade råkade poeten undslippa sig en plötslig tanke, ett hugskott: "Egentligen är det bra synd att arenan bara är ett skrotupplag. Tänk om vi kunde sätta upp en opera där i stället."

"Du är galen!" sade tenoren. "Den är alldeles för stor. Inte ett ljud skulle höras längre än hundra meter från en så öppen scen!"

"Men idén är inte så dum egentligen," sade målaren. "Och jag känner en arkitekt som kunde göra dekoren. Faggioli älskar att satsa på stort."

"Vi går in och ser om det är möjligt!" sade poeten. "Kom, Zenatello! Du skulle aldrig kunna få en större scen!"

Och de gick in i arenan bland alla skrotupplagen och stenbrotten, alla katterna och all smuts och bråte, och det såg hopplöst ut. Men tenoren ställde sig i den östra ändan och började vråla en aria. Poeten stod då långt därifrån och hörde varje ord, så han ropade tvärs över arenan: "Sluta, Zenatello! Du sjunger ju som en megafon där borta!"

Och Zenatello hörde varje ord av detta, och målaren som stod långt därifrån hörde varje ord av vad kollegerna skrek och förvånade sig över en så god akustik trots all bråten och katterna, så han blandade sig i samtalet och ropade:

"Mina vänner! Vartenda ord ni säger hörs alldeles övertydligt! Akustiken här inne är fantastisk! Saken är klar! Vi sätter upp Aida!"

Och så blev det. Författaren-kritikern-dramatikern Renato Simoni ställde upp på deras sida, och arkitekten Faggioli gjorde Arenans första Aida-kulisser. Arenan rensades från skrot och katter och utelligare, och premiären blev en utomordentlig succé i juli 1913. Sedan dess uppförs Aida årligen i Arenan i Verona och alltid med ekonomisk framgång, medan samtidigt 4-5 andra operor även sätts upp på Arenan varje sommar under juli-augusti. Det är världens största operascen och utomhusscen och i viss mån den förnämsta. Den har ingen like i världen.

Hemresan från Verona utmärktes av både kontraster och tur. I Tyrolen var Fimbulvintern dominerande med nästan sibiriskt landskap av överväldigande snödrivor och isiga vidder överallt, men som resällskap från München råkade jag ut för resans bästa nya bekantskap: en briljant advokat från Belgrad, som studerat i Rom och Chicago. Vi hade utomordentligt intressanta samtal hela natten om rätt och orätt, om kontrasterna mellan öst och väst, om de balkanska kriserna, om Jugoslaviens framtid och dess bittra arv från den turkiska gårdagen. Han attribuerade de jugoslaviska krigen helt och hållet till arvet från turkarna, som visserligen lämnat Jugoslavien men lämnat kvar ett bittert visitkort i form av den aggressiva turkiska mentaliteten. Samtidigt var han mycket kritisk mot Amerika, som han menade att var fullständigt andefattigt och historielöst. När han berättat för sina vänner i Chicago om att en kyrka i Belgrad firade 800 år hade ingen amerikan trott honom. "Du måste mena 80," menade de. Sådant gick de inte på.

Men han talade engelska, italienska, tyska och franska utom diverse östeuropeiska språk och var underbart kultiverad och väl bevandrad i de svåraste internationella juridiska problemen. Han menade att den största faran för världen var dess kulturella och intellektuella utarmning genom kapitalismens forcerade ytlighet. Hans största invändning mot Amerika var hans observation av hur amerikanerna blev alltmer personligt isolerade och polariserade genom sin arbetsnarkomani. "De sitter bara var och en för sig och arbetar med sina datorer helt utan någon kontakt med den levande mänskliga världen, medan det allra viktigaste för det mänskliga livet är att människorna umgås och har kontakt med varandra, talar med varandra och förstår varandra över alla gränser. Just detta går amerikanerna miste om genom sitt frenetiska prioriterande av att bara förtjäna pengar med att var och en sitta ensam för sig framför sin datorskärm."

Sålunda blev resans sista intryck en hoppfull glimt av ett vettigare Jugoslavien i framtiden genom en ädelt kultiverad serb som genom sina erfarenheter av både hela världen och sin egen

krigsskådeplats i hemlandet kanske hade djupare inblickar och visste mer om mänskligheten än hela världen utanför Jugoslavien.

Det är bara att bygga vidare på kloketens trots allt oförgängliga hopp.

Slut.

Expedition Tibet, maj '97

Förspel.

Hur Tibetresan blev en enda stor röra

Allt fungerade perfekt från planeringsstarten i oktober '95 fram till mars '96. Då började problemen.

Det uppstod olika uppgifter om hur man skulle flyga Göteborg-Moskva-Kathmandu-Lhasa. Det befanns säkrast flyga Stockholm-Moskva-Kathmandu ner och Kathmandu-Moskva-Göteborg tillbaka. Men allt strandade på sträckan Kathmandu-Lhasa.

Det befanns nämligen, att flyget skulle komma fram till Kathmandu precis någon timme efter att flyget Kathmandu-Lhasa avgått. Lyckligtvis gick det dock två flyg Kathmandu-Lhasa i veckan, så vi skulle bara behöva vänta tre dagar i Kathmandu. Min första tanke var: "Där gick den resan i putten," men beslöt ändå med de andra deltagarna att inte ge upp i den första uppförbacken - vi beslöt att ta buss från Kathmandu till Lhasa, en sträcka på 915 kilometer i en uppförbacke på 3000 meter.

Vår guide i Lhasa var i mars ytterst angelägen om att vi omgående skulle skicka honom kopior av våra pass, så att han kunde utverka våra tillstånd för att genomföra hela reseprogrammet i Tibet. Den slutliga deltagarlistan var då ännu inte färdig, då flera kandidater var osäkra. Först den 13 april var åtminstone 6 deltagare säkra, varför jag beslöt att satsa endast på dem och undvara alla de osäkra. En av dessa var på resa i Bangkok och hade senast hörts av då han på eget bevåg och olagligt kört motorcykel in i Burma. Han ämnade sig även till Indien och Nepal och skulle komma hem vid midsommar, alltså efter ytterligare två månader. Att jag lämnade just honom därhän gjorde emellertid den främsta av de andra rasande, varför det uppstod en onödig och ensidig extra kris även i relationerna.

Passkopiorna avsändes den 19 april, och därefter var det bara att vänta på att vår guide skulle höra av sig. Han hörde inte av sig. Det enda vi hörde från Tibet var nyheter om nya kravaller i Lhasa med ett nittiototal offer och att de kinesiska myndigheterna ånyo vridit åt tumskrubarna och bland annat stängt det viktigaste klostret Ganden. I månader väntade jag varje dag på att vår guide skulle ringa utan att han gjorde det.

Han hörde av sig måndag efter midsommar. Då hade redan två av deltagarna bestämt sig för att hoppa av på grund av pressande arbete och ekonomiska missräkningar - alltså helt acceptabla skäl. Vår guide hade under dessa tre månader själv varit på resa i Kham - utan att meddela det innan.

Att två hoppade av innebar att resan fördyrades med 500 dollar per person för de fem återstående. Då ville ytterligare en hoppa av av ekonomiska skäl. För att åtgärda denna kris beslöt då majoriteten att resan skulle kortas ner med en vecka och att det inte skulle bli några besök i vare sig Tsurpu, Nam

Tso, Reting, Terdrom eller ens till den svensk-tibetanska skolan i Katsel, Svensk-Tibetanska Skol- och Kulturföreningens hjärtesak i Tibet. Att resan sålunda beskurits med en vecka och endast fördyrats med 700 kronor per person meddelades mig den 9 juli när jag kom hem efter en veckas resa till Budapest. Då avsåg jag mig allt ansvar då det inte längre handlade om den resa jag hade ställt upp för och arbetat för utan en helt annan resa.

Till detta kom då fallet med de häpnadsväckande dubbelbokningarna. Vi bokade flygbiljetterna till Kathmandu redan i januari genom "Läs och Res" men fick dem aldrig bekräftade. Detta var förbryllande, då en väntelista sju månader före avgång knappast hör till vanligheterna hos Aeroflot. För att få reda på mera om läget gick jag till Aeroflots kontor och resebyrå i Göteborg "Alt-Rejser" och fick genast fem lediga platser hela vägen fram och tillbaka från Kathmandu. Detta var i april. Då vi emellertid föredrog att ha sex platser kvar hos "Läs och Res" framför bara fem säkra hos "Alt-Rejser" gick jag emellertid tre dagar senare (en måndag) tillbaka till "Alt-Rejser" och avbokade de fem platserna. Av någon anledning glömdes pappret kvar på disken av expediten, hon hade kanske mycket att göra den dagen, och avbokningen blev aldrig utförd.

Därmed hade vi fem säkra flygbiljetter kvar hela sommaren utom de sex på väntelistan hos "Läs och Res", för vilka elva bokningar inte en enda bokningsavgift hade krävts.

Nu gäller det att dra lärdomar av alla turerna. Den tredje Tibetveteranen av oss drog genast från början Karma i tvivelsmål som guide då vi hade kunnat få en betydligt billigare genom "Läs och Res". Vi andra två beslöt ändå att satsa på den betydligt dyrare Karma för hans sakkunnighets skull och för att vi kände honom sedan tidigare. Hans ansvarslösa frånvaro från Lhasa under tre kritiska månader av total kontaktlöshet tyder på att den tredje av oss kan ha haft rätt. Just Karmas tre månader långa frånvaro och kontaktlöshet mars-juni måste betecknas som reseplaneringens utan jämförelse största kris.

Denna kommuniké, i original med fem namn nämnda, skickade jag bland annat till Johannes B. Westerberg i norra Indien för analys och rådgivning. Han kom snabbt med ett svar:

"Dina Kailasmisslyckanden blir intressantare för varje år. Även om du knappast kommer närmare berget utan snarare finner fler hinder i vägen för det för varje år så samlar du ändå på erfarenheter av berget. Kort sagt, även om inte du når det så verkar det mer och mer nå dig.

Din rapport om hur den fantastiska resan havererade är aktningvärd, och jag har en del synpunkter. Det är iögonfallande hur många hinder som tornade upp sig : först problemet med den viktiga flyglänken Kathmandu-Lhasa, sedan guidens försvinnande från scenen i tre månader, sedan de båda avhoppet och till slut de återstående ändring av resplanen i din uppenbara frånvaro. Inget av alla dessa hinder kan jag däremot bedöma som avgörande. Här är mina synpunkter.

Det första bryderiet uppstod tydligen när valet mellan att vänta tre dagar i Kathmandu på nästa flyg och att ta bussen uppstod. När jag fick veta detta slog genast alarmklockan hos mig och sade : här är något som inte stämmer. Först då vågade jag komma med mina första invändningar mot din resa - aldrig tidigare. Jag lovade ju till och med att möta er i Kathmandu.

Vad var det då som inte stämde ? Här skärptes mina sinnen, och jag började bli mycket känslig för varje detalj i er berömliga resas fortsatta utveckling och inveckling.

Att ni valde bussen behöver inte ha varit fel. Kathmandu är ett för turister livsfarligt stinkande knarktrask som det inte är hälsosamt att stanna mer än högst en hel dag i.

Att er guide försvann behöver inte ha påverkat projektet. Han fann det kanske klokt att lämna Lhasa medan oroligheterna blossade upp där i maj och väntade kanske med att komma tillbaka tills allt var säkert lugnt. Jag kan inte se att han begick något misstag.

Här kommer en mycket intressant psykologisk detalj in i din haveriskildring, som varje erfaren reseplanerare måste snubbla på : en av deltagarna blev rasande på dig för att du utslöt en annan. Här har vi den utlösande granaten. Ingenting kan ge en sämre prognos för en resa än bråk mellan deltagarna. Om ett sådant uppstår redan före resan är resan inte att tänka på. Sannolikt gav detta de två avhopparna, båda erfarna Asienresenärer enligt dig, deras andliga motivering för att hoppa av.

För att komma till rätta med resans haveri måste man fördjupa sig i och gå till botten med detta besynnerliga kiv, som du skriver att var "onödigt och ensidigt". Tydligen var du inte alls arg på honom hur arg han än var på dig, och du tycks till och med ha återtagit utslutningen, fastän den utslutne begett sig "på motorcykel in i Burma", men låt oss inte fördjupa oss i denne kandidats privata äventyr. Intressantare är hans beskyddares raseri över dig.

Jag förstår att hans syfte med att resa till Kailas var att fira sin 50-årsdag. Nu reser man inte till Kailas för att fira sin 50-årsdag, lika litet som man reser till Grönland på sin bröllopsresa, eller till Sahara på sin smekmånad. Här föreligger uppenbart ett felaktigt syfte. Jag finner detta vara den avgörande faktorn i hela projektet som inte stämmer. Vad som sedan följer bekräftar min slutledning.

Efter de två avhoppen höjer er guide priset troligen emedan han anar att allt inte är som det ska: som tibetan känner han de falska vibrationerna. Detta utlöser den märkligaste åtgärden av alla: medan du är borta passar de återstående fyra på att skära ner resplanen med en hel vecka inkluderande det oundgängliga besöket i svenska skolan i Katsel. Tre av dessa fyra har aldrig varit i Tibet tidigare och kan följaktligen inte ana vad denna nedskärning innebär. Men den fjärde, 50-åringen, vet precis vad det betyder. Vad som är otroligt är att han tror att han kan göra det och att du skall acceptera det. Ännu otroligare är det att han skulle ha gjort det avsiktligt bara för att spräcka hela resan.

Kort sagt, den 50-åringen måste finna sig ett högre syfte med att ta sig till Kailas. Annars kommer han aldrig till Kailas.

Allt som händer er under er projekterings utveckling och gradvisa haveri är utomordentligt intressant. Intressantast är kanske denna röda tråd : när ni ställs inför valet att ta flyget tre dagar senare i Kathmandu eller att satsa på en tre dagars bussresa med oöverskådliga strapatser väljer ni det senare, det svårare. När du kommer med det mycket kloka förslaget den 27.6 att uppskjuta resan till nästa år väljer ni ändå att med decimerad styrka satsa på i år. Och när du är i Budapest och de andra amputerar ena benet på resan tror de ändå de kan genomföra den med bara ett ben. Denna seghet och envishet är otrolig och skriker i himmelens sky om att projektet hade alla förutsättningar att lyckas.

Så min slutledning är följande: ge för all del inte upp. Kailas väntar på er. Ni måste bara bli tillräckligt värdiga först. Och här är en annan morot, som dock är helt konfidentiell och som du inte får inkludera i en publikation om du låter trycka mitt brev:

Ett annat råd: vilken guide ni än har, så se till att han inte får någon förvirrad uppfattning om vem som är kaptenen ombord, så att han tror att det är två och inte förstår vem som är den riktiga. Det är en fördel om bara en kapten håller i alla avgörande kommunikationslinjer, då guiden är hans enda styrman. Sven Hedin hade inte kunnat genomföra en enda av sina Tibetresor om han inte ensam varit expeditonsledare för dem alla.

Sedan bör du även se över dina egna kvalifikationer. Du har gjort så många lyckade och omfattande resor ensam att jag tror, att du på en sådan här resa kan vänta dig mera av dina medresenärer än vad de kan ha att ge, så att du alltför lätt blir besviken. Därför reser jag alltid helst ensam själv med, om det behövs, bara de allra nödvändigaste medresenärerna."

I ett brev till 50-åringen inkluderande detta brevutdrag bifogade jag följande :

"Själv är jag inte helt benägen att hålla med Johannes i hans teori. Snarare är jag av den uppfattningen att det var ett antal faktorer som på ett kuriöst sätt samverkade till en uppskjutning av projektet, och jag vidhåller att den viktigaste faktorn var Karmas tre månader långa tystnad."

Till Johannes skrev jag sålunda :

"Tack för din mycket intressanta analys av hur vår resa gick i kvav. Jag sitter just nu ute på vårt familjegods i Östra Nyland ute i skärgården och njuter av den äntligen kommande sommaren (5.8!) efter en lång våt och kall grön vinter av Östersjötyfoner och skräckslaget innesittarliv inför vådrets onda makter. Men jag har fått mycket gjort. Vi öppnar vårt förlag inför Göteborgs Bokmässan i oktober med inte mindre än nio debutanter, om bara alla nio manuskripten hinner bli klara och tryckta. Ett av dem är i så fall första delen av Tibetromanen, som blir utgiven i Ditt namn.

Din analys av vårt resehaveri har jag skickat vidare och runt till vissa berörda parter som kanske värdefulla och tänkvärda synpunkter inför nya försök i framtiden. Till "50-åringen" har jag skrivit att jag inte helt delar din mening utan att jag vidhåller att den avgörande orsaken till att vår resa gick i stöpet var vår guides försvinnande under tre månader till efter midsommar. Din analys är mest intressant därför att du helt bortser från alla materiella orsaker till att allt gick på tok och i stället enbart påvisar andliga orsaker som de enda väsentliga och avgörande. Detta är enligt min mening ett helt och hållet hinduiskt-buddhistiskt sätt att tänka.

Till "50-åringens" försvar kan jag säga det, att han är en boren atlet och pålitlig i alla väder. När man sätter i gång honom kör han på som ett lokomotiv utan att något kan stoppa honom. Som reskamrat är han outhärlig för sin optimism och för sin varma tro på människan. Han drev på detta företag som en maratonlöpare desto hårdare därför att han kanske tyckte att jag höll på att tappa sugen, vilket jag inte gjorde, utan jag tog bara mera hänsyn till för handen liggande omständigheter än vad han gjorde, då han inte såg dem eller fattade dem. Man kan diskutera om det var klokt att låta honom driva företaget så långt ensam eller om det hade varit bättre att stoppa honom redan före juli med bestämdhet, och man kan diskutera om det var rätt eller fel att ta med eller utesluta en ung 26-årig man som dumdrigt riskerade sina utsikter med att självsvåldigt bege sig in i Burma på motorcykel, som aldrig har fullbordat sina längre resor. (Hans Sydamerikatripp avbröts av sjukdom och stöld på halva vägen i Guatemala, och även hans sista resa förkortades med en månad då han blev sjuk i Dharmasala och varken kom till Nepal eller Darjeeling som han planerat.) 50-åringen förblir välkommen om han vill ställa upp för Tibet igen, medan det bör diskuteras om det är klokt att ta med en 26-åring som kan ställa hela resan på kant.

Vad vi lärt oss av detta fiaskos erfarenheter är framför allt det, att en sådan resa inte kan företagas om deltagare måste vara tillbaka från resan på en bestämd tid. Man måste ha helst gränslösa marginaler för oförutsedda dröjsmål på vägen. Det får inte finnas någon stressfaktor med på en sådan här resa. Det var också därför jag ville utesluta 26-åringen : han skulle börja på en speciell kurs genast

i början av september. Samma stressfaktor fick de två avhopparna att definitivt hoppa av. Sådana stressfaktorer måste uteslutas, om man ska vara säker på att komma fram till Kailas.

Du har inte skrivit något om vi borde anlita en annan guide. Det lutar åt att vi gör det då det fanns billigare alternativ och då ekonomin tyvärr är en viktig faktor i sammanhanget, då resan måste bli dyr vad den än kostar. Om vi kan få ner det till 22 000 lutar det nog åt att det är värt att offra både lyxhotell och västerländsk spis och guiders expertiskunskap om tibetansk mytologi för att i stället genomföra resan på en mera primitiv basis helt utan lyx.

Nu är det långt till nästa år, och planeringen lär därför bli lugn under hösten. Kanske det är bättre väderleksmässigt att riva av företaget i maj, men det passar nog deltagarna tidsmässigt bättre i augusti. Denna fråga förblir dock, liksom alla andra frågor om projektet, tills vidare helt öppen."

Vi har aldrig tidigare offentliggjort något brev till Johannes utan bara brev *ifrån* honom. Då han aldrig sparar våra brev utan alltid förstör dem genast kanske det är dags att börja bevara dem. Däremot sparar han alltid alla de "Fritänkare" han får, åtminstone tills han lärt sig dem utantill. Ingen har bättre koll än han på vad som stod i Fritänkaren i vilket nummer. Han har fotografiskt minne, vilket är skälet till att han aldrig sparar brev eller ens Fritänkaren utom i minnet.

Fredag den 16 augusti hade vi en liten konferens med "Läs och Res" i Stockholm om Tibetplaner 1997. De beklagade mycket att de inte haft Kailas med på sitt program detta år, och de ville gärna ha det med för nästa år, i synnerhet om det redan fanns en färdig grupp i Göteborg som ville resa. Därmed kommer vår Kailasplanering för nästa år att ske i samarbete med "Läs och Res" och med deras guide i Tibet, en Khampa precis som Karma men billigare.

Vår planerade resrutt via Katsel och Nam Tso den nordliga vägen till Kailas och den sydliga tillbaka via Mount Everest med gränsövergång till Nepal båda gångerna vid Zhangmu blir då den som gäller. Följande har hänt i Tibet i sommar : kineserna krävde plötsligt i juni att alla researrangörer i Tibet måste höja sina priser med 25%, och alla arrangörer som inte gjorde detta tvingades upphöra med sin verksamhet. Mot bakgrunden av detta framstår vår Karmas höjande av sitt pris med bara 15% som en gratifikation åt oss.

"Läs och Res" kommer att annonsera resan för ett deltagarantal mellan 7 och 15 personer. Därmed är vem som helst välkommen oavsett erfarenheter, syften och tidspress. Karmas ord om att det praktiskt idealiska deltagarantalet vore 7 står fast, men faktum är att det blir billigare om man är fler. För att fylla varje bil bör det dock helst vara jämnt 7, 11 eller 15. Enligt Jörgen kan man dock klämma in 5 personer i en enda bil, om det inte skulle bli fler. Då gäller det, menade Christian Jutvik, att bilen tar samma väg fram som tillbaka, så att den som får sitta i bakluckan får se utsikten även åt andra hållet.

Kort om den planerade Tibetresan i augusti 1997

Frågan har väckts varför Reting, Tsurpu, Tertrum och Nam Tso strukits ur programmet. Svaret är, att om dessa programpunkter medtagits hade resan blivit 38 dagar lång. Tyvärr fann "Läs och Res" det inte vara realistiskt att räkna med att en så lång och vidlyftig resa kunde få tillräckligt antal deltagare. 32 dagar är fortfarande inom ramen för vad som är realistiskt, och vi får i alla fall en liten tur norrut till

Katsel, Ganden och Yerpa. Dessutom är chanserna stora att vi i början av augusti får vara med om en tibetansk operafestival i Lhasa, vilket vore en höjdpunkt bara det.

Dessutom slipper vi eventuella riskmoment med Aeroflot, då vi flyger med Thai i stället.

Resan till Kailas

Det är nu bestämt att den går av stapeln den 3.5.1997 med återkomst till Sverige den 6.6 samma år. Anledningen till att den förlades till maj är den, att det är den säkraste och bästa säsongen, ty då beger sig de flesta pilgrimerna dit. Augusti kunde vara en riskabel månad då det är så snart efter monsunen, ty när "Läs och Res" senast begav sig till Kailas i *september* 1994 var ännu då vissa vägar ofarbara på grund av översvämningar efter monsunen. En känd resa till Kailas ett år i augusti strandade på halva vägen på grund av dessa monsunöversvämningar. Så det var nog tur att vi inte försökte bege oss dit i augusti i år. Det hade kunnat bli ett förödande fiasko.

Dessa risker lär inte föreligga i maj, som är den enda riktiga pilgrimssäsongen. Det gäller bara att få ihop minst sju deltagare till dess, vilket inte torde bli svårt, då det ännu är fem månader kvar. Tre, eventuellt fyra deltagare, är redan säkra.

Expedition Kailas

Än så länge har sju frivilliga anmält sig, det är därmed tämligen säkert att resan kan genomföras, det finns till och med risk för att den kan bli fullbokad då det är bara fyra platser kvar, men vår vägvisare har sagt, att det kan gärna bli upp till 15 deltagare. Han lovar nästan tusen pilgrimer vid Kailas vid samma tidpunkt som vi är där. I varje fall lär vi inte bli ensamma, vilket hade kunnat bli fallet i augusti eller september.

Enligt populärmytologin så skall en rundvandring kring berget Kailas befria en från all synd och skuld i både det förflutna och i framtiden. Om man prostrerar sig hela vägen runt befrias man från all synd i alla förgångna och framtida inkarnationer. Sådana före-ställningar bör givetvis tas med en nypa salt. Det återstår att se vad praktisk konsekvens för ens nuvarande liv detta strapatsrika företag kan innebära förutom den rena tillfreds-ställelsen över sportprestationen som sådan med dess oförlikneliga naturupplevelser.

Däremot är det ganska klart att det rena vattnet i Manasarovar, världens högst belägna sjö, kan ha undergörande verkan. Bara för sensationen att få ta ett kalldopp i denna exklusiva sjö är det värt att resa hit över halva världen upp till dess högsta och mest svårtillgängliga och förbjudande ödemarker. *Gompa*, den tibetanska beteckningen för kloster, betyder *ensamhetsställe*.

Expedition Tibet, maj '97

Inledning.

"Läs och Res" organiserade sin första resa till Kailas i västra Tibet i september '94. Dess ledare skulle ha varit Lennart Norrström, (ledaren för min första Tibetresa med Skolföreningen '93), och jag var anmäld och skulle ha följt med men tvingades i sista stund hoppa av på grund av olyckliga

omständigheter. I stället för Lennart blev sinologen Jörgen Fredriksson ledare, en mycket kvalificerad sådan, men resan gjordes med kinesisk guide, vilket var tämligen misslyckat i Tibet. Svåra översvämningskriser saboterade även resan, man blev ett dygn stående vid en omöjlig flodövergång, men alla deltagarna kom i alla fall runt det heliga berget Kailas.

Följande år organiserades det hela bättre, men till resan anmälde sig bara två deltagare, jag och en annan, varför den måste inställas. Detta var märkvärdigt, då den var så mycket bättre planerad och organiserad än 94 års resa.

Följande år hade "Läs och Res" lagt ner alla planer på Kailas, och i stället försökte jag och Tony Hansson, min medresenär från '93, organisera en egen resa med vår tibetanska guide från det året, Karma. Planeringen gick förträffligt, och vi kom upp till antalet sju deltagare, när vår guide plötsligt försvann för tre månader (april-juni) sam-tidigt som svåra oroligheter förekom i Lhasa. Två av deltagarna hoppade då av, resan fördröjades, resplanen skars ner utan att jag vidtalades, jag hoppade av i protest, och hela resan kom av sig och blev inställd.

Genast efter detta kontaktade jag Jörgen Fredriksson på "Läs och Res" och föreslog honom nya Kailas-planer för '97. Christian Jutvik var genast med på noterna, och resan började planeras - *med tibetansk guide*. Planeringen fortgick hela hösten '96, och jag och Jörgen konfererade ofta om resans utformning. På mitt förslag förlades resan till maj '97 mitt i pilgrimssäsongen, och jag accepterade hans förslag att avstå från den nordöstra ruten till Tsurpu, Nam Tso, Reting och Drigung Ti för att i stället satsa på den nordvästra ruten till Kailas, en spännande omväg bakom Trans-Himalaya på över 650 kilometer extra via Oma och Ali. Planeringen fortskred friktionsfritt hela hösten, och innan katalogen kom ut hade redan Sven och Eva anmält sig. Jag, Lars och Manfred anmälde oss sedan direkt när vi fick katalogen innan året var slut.

Tyvärr upphörde därmed Jörgens arbete för "Läs och Res" då han flyttade till Japan. I stället blev Mikael Nylander ansvarig för resan, vilket ansvar han skötte med nog-grannhet och intresse.

Detta var den långa förhistorien. Därför kunde resan bara bli en succé. Åtminstone var grunden god för att den skulle bli det.

Så här såg deltagarlistan ut:

1. Sven Johnsson och Eva Nordenskjöld, Stockholm (Söder) och Ven, Afghanistan-kommittén, erfarenheter från Afghanistan och Ladakh.
2. C. Lanciai, Göteborg-Finland-Italien, andra gången i Tibet.
3. Lars Olof Lidmo, Trollhättan-Västerås, fjärde gången i Tibet.
4. Manfred Marchner, Stockholm-Västerås, expeditionsledaren, erfarenheter från Nepal.
5. Charles Sandström, Stockholm (Söder) och Skottland, buddhist, erfarenheter från Sikkim och Nepal.
6. Trygve och Frida Serck-Hanssen, Bergen (Norge), erfarenheter från Hunza, Bhutan och Kilimanjaro.
7. Holger Nilsson, Trollhättan och FN, andra gången i Tibet.
8. Madeleine Axell, Stockholm, Tibet-kommittén, erfarenheter från Dharamsala och Kenya.

Denna samling på tio personer skulle genast visa sig vara ypperlig i sin beskaffenhet för ändamålet. Alla var vi erfarna och ändå entusiastiska, alla besatt det rätta goda humöret, - kort sagt, för Kailas hade gruppens sammansättning knappast kunnat bli bättre.

Direkt efter ett värdigt Valborgsfirande i Lund med överhängande naturliga resultat av diverse snapsar och punschar gällde det att ta sig till Tibet. Det var givetvis förenat med vissa problem. Det var inte bara att ta tåget, utan för att ta sig till Lhasa måste man först ta sig till Kathmandu för att där skaffa sig tibetanskt visum. Flyget till Kathmandu gick från Köpenhamn via Bangkok. Från Lund hade det visserligen varit lätt att ta sig över till Köpenhamn, men flygbiljetten till Lhasa via Kathmandu och Bangkok från Köpenhamn gällde bara från Göteborg. Innan man kunde resa till Lhasa från Köpenhamn måste man alltså först ta sig från Lund till Göteborg.

Detta var även lämpligt att göra då man borde ha något bagage med sig och helst även packa det.

För att göra en lång historia kort: jag blev hemkörd till Göteborg från Lund torsdag kväll, kunde sålunda packa den natten och sedan bege mig till flygbussen klockan halv sex fredag morgon.

På Landvetter möttes jag av Lars Olof, som även varit med mig i Tibet '93. Sedan dess hade han återbesökt landet '96 och kunde berätta om en del nedslående förändringar. Han hade deltagit i en resa till orakelsjön Lhamo Lhatso, men endast fem av de fjorton deltagarna hade kommit fram till sjön då överraskande klimatförhållanden med snöstormar hade avskräckt de flesta från att genomföra resans viktigaste etapp.

Till Landvetter kom också Holger Nilsson, en mycket sportig äldre gentleman, hurtig till tusen, med mångårig erfarenhet av Indien, Nepal och Tibet och med både livsavgörande bekantskaper med Sai Baba och Babaji i bagaget. Både han och Lars Olof kom direkt från Trollhättan.

De övriga mötte vi i Köpenhamn. Det var ett norskt äldre par från Bergen medan resten, fem personer, alla tycktes komma direkt från Söder i Stockholm. Tre av oss var damer, tre av oss hade varit i Tibet tidigare, tre av oss var ungdomar, tre av oss var omkring 60 år, men alla var vi erfarna resenärer. Sällskapet sammansättning verkade vara den bästa tänkbara. Vi hade varit åtta anmälda, ingen hade hoppat av, men i stället hade det tillkommit två. Prognosen för resan kunde knappast bli bättre.

Vi flög från Köpenhamn klockan 3 på eftermiddagen och kom fram till Bangkok klockan 6 på morgonen efter en mycket kort natt, men det var angenämt att flyga med Thai. De vackra uppapperskorna bjöd frikostigt på vin, Campari, whisky och cognac under hela resan utom mat med bakelser och kaffe, och stämningen var nästan som ombord på gamla trevliga Aeroflot. Många danskar utnyttjar möjligheten att kunna flyga direkt från Köpenhamn till Bangkok och tar ut semesterns utsvävningar i förskott ombord på planet, vilket ytterligare förhöjer stämningen ombord.

Efter Bangkok började emellertid stämningen bli något mera trött. Vi satt fem timmar i Bangkok och väntade på planet till Kathmandu, och där i Bangkok var temperaturen uppåt 38 grader. Visserligen fortsatte Thais frikostiga utskänkning av vin, cognac, whisky och annat ombord på planet till Kathmandu, men man somnade med vinglasen i handen så att det stjälppte och rann ut över byxorna och skjortan, och till och med servitörerna hällde bredvid och spillde ut.

Likväl kom man fram till Kathmandu exakt 24 timmar efter att man lyft från Göteborg. Vi togs utomordentligt väl om hand av vår nepalesiske guide Shekar Singh Gondal, som behängde oss med kransar och gav oss det tredje ögat i pannan och förde oss i säkerhet till Bhaktapur. Denna förtrollande gamla stad är helt oförstörd av turismen och fullständigt intakt i sin närmast antika prägel av uråldrig historisk kulturstad. Alla turister måste betala 300 rupier i inträdesavgift till staden, som var väl värd det, och vårt hotell var ett förtjusande litet dockskåp i fyra våningar med trappor branta som stegar och restaurang på taket. Där kunde man äntligen slappna av, tvätta sig fri från allt svett och smutsslagg, äta gott och sova i en riktig säng. Vi satt alla uppe på taket under kometens långsamt resigande sken

och åt bättre än någonsin i Sverige medan vi njöt av det faktum, att i denna milda sommartemperatur med bara armar inför planeternas sken med den godaste tänkbara mat i ett fantastiskt litet drömhotell, ingenting för tillfället kunde bli bättre. Att vi skulle klara av både Kailas och Mount Everest utan några större svårigheter var därmed liksom en självklarhet från början. (3.5.1997)

del 2 : Kathmandu

Vår första dag i Kathmandu blev en enastående arbetsdag av otroliga kraft-prestationer. Vi steg upp halv 4 i gryningen för att i skumpa-dumpa-buss längs lösa stigar färdas upp till soluppgången vid Nagarkot. Solen gick upp på en molnfri himmel medan den sakta omstrålade Langtang-massivet, Ganesh-massivet, Manaslu och Himal Chuli, Dorje Langpo och även massivet kring Mount Everest. Därifrån for vi upp på ett annat berg på 2100 meter för att därifrån bege oss till det stora Vishnutemplet utanför Kathmandu, det mesta till fots. Som avslutning på dagen bjöd oss vår guide Shekar hem oss till sig på middag med hembränt vin av anseilig styrka. Vi fick träffa hans vackra hustru och späda son i deras lilla hem strax väster om Kathmandu bortom fotbolls-arenan. Vi fortsatte sedan dagens diskussioner och program för morgondagen på taket av vårt utsökta hotell, där debatten pågick efter en 15-timmars arbetsdag i ytterligare tre timmar under periodvis animerade och dramatiserade diskussioner om huruvida det var lämpligast att hellre satsa på 915-kilometers backen 3000 meter uppför till Lhasa än att sätta sig i en tarvlig flygmaskin.

På måndagen träffade jag Johannes i Kathmandu. Jag sökte upp honom i hans Guest House i Thamel, han var inte inne, i stället satt det ett anseeligt antal människor av varierande raser och klasser och väntade på honom, jag lämnade honom ett meddelande om var jag skulle sitta och vänta på honom, och efter en halv timme dök han upp på mitt lilla kafé Right Choice.

Vi hade inte setts på exakt ett och ett halvt år. Det var därför svårt att finna var vi skulle börja. Men så småningom började han utfrågningen. Han ville veta allt om vår grupp, så att han småningom kunde bilda sig en uppfattning om vår expedition. Sedan inledde han sin långa och utförliga rådgivning.

Vad han fick höra om oss behagade honom mycket. "Äntligen har du oddsen på din sida och bättre förutsättningar den här gången för att lyckas än förra gången du var i Tibet. Tag noga vara på den totala frånvaron av stressfaktorer. Jag föreslår att du denna gång helt ägnar dig åt gruppen, då det inte finns någonting som kan distrahera dig från den. Se till att den klarar sig lika bra som du själv. Och jag tror det är viktigt att ni alla kommer runt Kailas. Om ni gör det borde er resa bli fullständigt lyckosam."

Han ville också höra allt om de individuella medlemmarna. Den äldsta var ju 65 och den yngsta, en dam, bara 26, men till allas vår fördel var det faktum att vi alla, från den äldsta till den yngsta, var grundligt erfarna resenärer.

"Emellertid måste ni akta er i Tibet. De yrande stoftstormarna kan bli outhärdliga. Ni kommer alla att behöva ansiktsmasker, särskilt i Lhasa och Shigatse. Vad ni än gör, så tag inga risker. Det är det första och sista och viktigaste budordet för alla Tibetresenärer."

Efter en gemytlig kopp kaffe på Café Right Choice gick vi tillsammans upp till Swayambunath. Solen var besvärlig, gatorna var uppgrävda, men luften över Kathmandu var hög och klar. Han berättade då en sällsam teori för mig.

"I förhistorisk tid tror man att Kathmandudalen var en enda stor sjö. Denna kulle med dess heliga status sedan urminnes tider skulle då ha varit en ö. Det finns förhistoriska legender och poem som berättar om en svunnen sagotid med underbara palats, som sedan tillsammans med sjön skulle ha försvunnit genom jordbävningar. Dessa uråldriga legender skulle passa som hand i handske med de gamla legenderna om Atlantis och syndafloden. Men i alla dessa gamla legender finns det alltid något som verifierar dem i allt utom vetenskapligt. Beträffande Kathmandudalen är det faktum som talar för att det faktiskt varit en sjö dess nästan absoluta platthet överallt. Det finns bergskullar men inte en enda jordkulle. De geologiska förutsättningarna och omgivningarna här är ungefär de samma som vid Tenochtitlan i Mexico, som ju också var en enda stor sjö med några öar, där nu Mexico City breder ut sig i en förödande stenöken av bara platthet.

Tyvärr saknar man i Nepal medel till att utföra arkeologiska utgrävningar. Troligen skulle man lätt kunna ta reda på Kathmandudalens geologiska historia genom enkla borrhningar, och eventuella ruiner på en svunnen sjöbotten skulle också ganska lätt kunna lokaliseras. Alla dessa internationellt intressanta forskningsarbeten kommer väl att genomföras med tiden, bara inte staden hinner växa sig för stor och massiv."

Vi gick sedan till Yak Restaurant och intog en enkel lunch med *lassi* och *momos*. Han väntade sig mycket av min resa, och efter några sista goda råd från hans sida skildes vi halv två. Vi såg båda fram mot återseendet om jämnt en månad, när det skulle vara ännu hetare i Kathmandu - nu var det bara 32 grader.

Under tiden följde Manfred, vår demokratiskt utvalde gruppleadare, med vår guide Shekar till den kinesiska ambassaden för att fixa våra visum till Tibet. Allting hängde på det. Några av oss fick byta yrken, ingenjören Holger fick bli serviceman, och en administratör i utländska ärenden fick bli lärare. Det spelade ingen roll vilka okontroversiella yrken vi hade bara kineserna blev glada. Därmed ordnades ärendet smärtfritt.

De andra åkte och besökte den tibetanska kolonin söder om staden med en fullständigt halsbrytande hemresa till Bhaktapur till resultat som varade i en och en halv timme i en fullständigt proppmättad buss, där alla fick intaga tämligen halsbrytande och kroppsbrutande ställningar. Holger köpte böcker för 2500 rupier på Mandala Book Point som expediten förband sig till att skicka hem till honom - han har redan ett bibliotek på cirka 50,000 volymer. Denne fantastiske man har arbetat i alla möjliga internationella sammanhang som truck- och helikopterförare i Sinai bland annat och mest som militär tekniker. Hans fotografiska utrustning på resan är värd mer än 100,000 kronor.

På tisdag följde så det stora lyftet över Himalaya till Lhasa. Himlen var molnfri, och sikten var nästan fullständigt klar. Vädret var idealiskt för en kringsegling i luften av hela Mount Everest-massivet. Redan Ganesh och Langtang och Manaslu syntes väl från flygfältet, men när vi väl lyfte upp i jämnhöjd med den bländande Himalayavärlden blev de spetsiga vintertopparna nästan påtagligt nära. Jag hade turen att få en fönsterplats på rätt sida, så det blev ett oupphörligt fotograferande hela flygturen med sammanlagt fyra andra kameror utom min egen - ens privilegierade plats innebar ju ett visst ansvar och tillgodoseende av deras behov som inte kunde åtnjuta samma förmåner.

Först dolde sig Mount Everest under vingen innan hela massivet småningom trädde fram, där Everest påtagligt var den dominerande toppen ehuru den höjde sig bakom de tre andra drabanterna Makalu, Lhotse och Cho Oyu. Planet svepte på respektabelt avstånd från topparna mot öster innan det lovade upp mot norr för att passera mellan dem och Kanjenjunga-massivet. Av Kanjenjunga såg jag ingenting, och inte heller av Jamdrok Tso som vi passerade väster om, medan vi däremot snart kunde

se Shigatse långt där nere med Tashilumpo och fortets mörka ruinhög för att därifrån följa Brahmaputra mot öster. Till slut kom även Lhasa med Potala inom synhåll strax innan planet gick ner för landning på det nya flygfältet i Gonggar. Turbulenserna var förfärliga hela vägen fastän det var klart väder. Planet var ett tvåmotorigt Boeing 737 med plats för cirka 200 passagerare.

Kineserna erbjöd oss inga problem vid immigrationen eller tullen, och vi kunde omedelbart ta plats i bussen som vår guide Tenzing mötte oss med. Han är en liten enkel man som hela tiden är fullständigt rakt på sak och tycker om att man pratar med honom och skämtar med honom.

Vårt hotell i Lhasa var Banak Shol strax norr om Barkhor i den tibetanska stadsdelen vid en av de största gatorna, som österut för direkt till Potala. Hotellet var anspråkslöst och charmfullt med en mycket välförsedd restaurang - kvällen firades med en synnerlig festmåltid.

De flesta av oss hann även med att gå ned till Barkhor och Jokhang och till att gå hela varvet runt. Några av oss gjorde det en gång till efter middagen.

Återseendet med Tibet efter fyra år var en överväldigande upplevelse. Redan när jag såg de första enkla tibetanska lerhusen på vägen in mot Lhasa med sina bönevimplar som enda utsmyckning började jag gråta av rörelse. En oändlig hemkänsla överföll en bakifrån med en förödande kraft som man aldrig hade kunnat föreställa sig. Visserligen hade jag sett fram emot att få komma tillbaka till Tibet ända sedan min förra och första resa, men aldrig hade jag anat att återseendet skulle bli så starkt känsloladdat som det blev. Samtidigt var det som om de fyra år som passerat emellan aldrig hade varit. Det var bara att fortsätta direkt från det ögonblick då man förra gången motvilligt skiljts från detta världens säkert mest säregna land.

Del 3 : Lhasa (inledning)

Kineserna i Lhasa var vidrigare än någonsin, men ändå var det påtagligt att det tibetanska livet utvecklats sedan sist. Folklivet runt Barkhor var mera intensivt och blomstrande än någonsin, och affärsverksamheten var större än för fyra år sedan. För första gången såg jag frukt i fruktstånd i Lhasa med till och med bananer. Den enda påtagliga försämringen var på kinesiskt håll genom de "blåa husen" - nya hus med blåa glasfönster, bakom vilkas färgade glas dolde sig militärernas prostituerade flickor. Militärerna får inte ta med sig sina familjer till Tibet, då dessa står under uppsikt för att militärerna skall sköta sig, varför militärerna i stället tillgodoses med etablerad prostitution i Lhasa, världens heligaste stad. Allan hade berättat för mig om detta i Göteborg, så jag var varnad, men ändå var det värre än vad jag hade trott.

Andra försämringar är den tilltagande skvalmusiken och det ökade antalet tiggare. 1993 råkade jag inte ut för en enda tiggare i Lhasa. Nu finns de överallt, och smutsiga småbarn i trasiga kläder hugger tag om dina ben och vägrar släppa dem förrän man gett dem en sedel. Ibland kan man få gå (med svårighet) några hundra meter med ett trasigt barn fastklamrat vid vardera benet utan att de släpper taget och utan att man kan ge dem något.

I Barkhor ser man även små kinesiska militäruniformer för småbarn, som sålunda de förtryckta tibetanerna uppmuntras till att köpa åt sina små barn och klä upp dem i.

En annan förändring, och den kanske värsta av alla: Dalai Lama är försvunnen. Man ser ingenstans mer någon bild av honom. 1993 förekom han öppet överallt, men nu är alla porträtt av honom noggrant avlägsnade till och med inne i Potala. Panchen Lama finns kvar här och där, vilket är

aktningsvärt, men det är som om Dalai Lama aldrig hade existerat. Ändå finns det ingen personlighet som är kärare för tibetanerna. Alla bär honom i sitt inre, och om han inte längre syns och visas offentligt kan man vara säker på att de flesta tibetanerna har bilder av honom undangömda på säkra ställen.

Vi besökte Potala på onsdagen, men vår guide bad oss uttryckligen att inte ställa några politiska frågor där inne. Potala kontrolleras av lojalister, kinestrogna tibetaner, och där finns många falska munkar och spioner. Det mesta av värde i Potala har förts till kinesiska muséer, och kvar finns egentligen bara kulisser och marionetter utom sådant som inte är av något direkt materiellt värde.

Vi besökte även Sera, men här var det ledigare och öppnare. Emellertid måste vi även här betala inträde liksom i Potala. Potala krävde 45 yuan i inträde och 10 yuan extra om man ville gå upp på takterrassen. Till Sera var inträdet 30 yuan. Alla dessa inträden krävdes ofta av uniformerad kinesisk polis. 1993 förekom ingenting sådant.

En av oss upplevde något mycket obehagligt på kvällen. Det var vid Barkhor som två kineser sågs misshandla en tibetansk khampa. De sparkade honom i magen och utsatte honom för metodisk oupphörlig misshandel utan att någon vågade göra någonting, utan alla bara såg på, liksom den kinesiska polisen, som ju förekommer överallt där i Barkhor. De vanliga människorna visste att de var bevakade av dessa kinesiska poliser, och de visste, att om de ingrep till försvar för tibetanen mot kineserna så kunde det betyda internering på livstid. Tibetanen misshandlades allt utom ihjäl, ingen visste varför, alla bara såg på, ty de kinesiska poliserna såg på och lät det ske. En sådan hållning ingår väl i kinesernas ständigt fortsatta etniska rensning av det tibetanska folket från Tibet. Ett par som vi träffade berättade, att det försvinner 2 à 3 tibetaner om dagen i Lhasa på detta eller liknande sätt.

Vittnet till denna händelse blev även trakasserad när han fotograferade några tibetanska hus som kineserna höll på med att riva - de hade rivits under de senaste veckorna och skulle kanske ersättas med blåfönstrade kinesiska horhus som på andra sidan gatan.

Emellertid lyckas inte kineserna utrota tibetanerna. De har ansträngt sig under 47 år, men i Lhasa verkar alla barn vara tibetanska medan man inte ser ett enda kinesiskt barn. De tibetanska barnen är dessutom glada och lyckliga hur fattiga och trasiga de än är. Men de flesta kineser i Tibet är soldater som inte har tillgång till sina familjer, och de kinesiska hororna ger dem bara Aids. Andra kineser i Tibet är mest bara förvisade slavarbetare, som bara får ha ett arbetsliv. Kort sagt, tummen ner för Kina - och det genom kinesernas egen förskyllan. Det blir ingen mänsklig ordning i Kina så länge Marx, Lenin, Stalin och Mao förblir dess falska ideal och så länge dessas självdestruktiva politik vidmakthålls.

På restaurang Tashi träffade jag en trevlig amerikan som frågade mig om Lhasa hade förändrats till det bättre eller till det sämre sedan jag var här senast för fyra år sedan. Svaret var enkelt. Det hade förändrats både till det sämre och till det bättre. Försämringarna var helt och hållet kinesiska medan förbättringarna var helt och hållet tibetanska. Det fanns ingen tibetansk försämring och ingen kinesisk förbättring.

Ett typiskt exempel på de kinesiska försämringarna är hur kineserna har lyckats förstöra hela flodstranden och öarna i floden. Detta är ett omfattande kinesiskt drömprojekt. På dessa sandbankar i floden ämnar de uppföra det kinesiska Lhasa, ett kinesiskt drömparadis med höghus där alla hus är likadana. De har redan byggt broarna över till ön, och hela stranden är som sagt totalförstörd i ett krampaktigt försök att göra den till en kajpromenad. Som strandpromenad hade den kanske blivit

vacker om inte ön skulle bli bebyggd med höghus och om inte kvarteren närmast floden var kinesiska avspärrningsområden med taggråd och murar krönta med fastcementerat glassplitter.

Förr var flodstranden helt naturlig, och tibetanerna brukade tvätta sina kläder där, särskilt munkarna, som sedan lade upp dem att torka längs hela den naturliga strandpromenaden. Bara detta var en sevärdhet. När Lasse, som förr var en god kommunist och trogen maoist, såg vad kineserna hade gjort med stranden förra året tog han definitivt parti mot Kina. Ett sådant nidingsdåd kunde han aldrig förlåta kineserna.

Dagens utflykt gick till Drepung, som bestogs i alla dess våningar och etager, tempel och samlingsalar, mastodontkök och kapell i tillbörlig ordning, medan vädret ständigt blev bättre. Vi hade inte sett mycket av solen i Tibet än så länge, men nu kom den fram, bländande och het, brännande och tryckande, så att det sedan var som en befrielse att få dyka in i Jokhangkatedralens dunkla mörklagda mysterier med alla dess fantastiska kryptiska kapell. Jokhang förblir Tibets hjärta och äldsta helgedom, och där är alla Tibets mysterier koncentrerade i ett underbart ogenomträngligt mörker av labyrintisk mystik in absurdum.

Samtidigt som solen kom fram i Lhasa och värmdes upp hela staden hörde vi nyheter från Sverige om katastrofala regn och översvämningar i Värmland och dagstemperaturer på högst 8 grader. Kanske vi då hade det bättre i Tibet i detta paradiset för etniska studier, Lhasa, denna häkkittel av tibetanska nationalisterna, kinesiska utsugare, muslimer och uigurer, och ett förlovat paradiset för unga och gamla turister från Israel, Sverige, Frankrike, Amerika, Portugal, Tyskland, Holland, Norge, England och Nya Zeeland och vilka länder som helst. För en internationell humanist är Lhasa det förlovade paradiset. Där finns alla de extremaste ytterligheterna, som bara fortsätter att polariseras hela tiden. Det kan inte finnas något intressantare forum för mänskliga studier i människans mest tillspetsade och innersta väsen. Allt finns i Lhasa - buddhismens och förtryckets huvudstad, internationalismens, fattigdomens, nödens och eländets smutsiga blindtarm och ändstation - och världens charmigaste håla.

del 4

På fredagen åkte vi ut till Katsel för att mönstra skolan. Vi bemöttes med tveksamhet, då lärarna trodde att vi var kontrollanter. De frågade oss vad vi ville, men när det gick upp för dem att vi var från Sverige och att flera av oss var med i Skolföreningen lossnade alla band. Vi fick se alla klassrum och alla barnen. Skolan har 184 elever av vilka 81 är flickor och av vilka 73 är boende på skolan. Denna är byggd för sex klasser, men då beläggningen är full bara med fyra klasser anser man inte att man även kan satsa på två klasser till. Många tibetaner vill ha sina barn i denna skola, den har klart ett gott renommé, och den sköts exemplariskt. Där finns inte en enda kinesisk lärare, ehuru Mao hänger i varje klassrum tillsammans med den blodröda partifanan. Barnen måste lära sig kinesiska, men det viktigaste är att de lär sig skriva sitt modersmål tibetanska, och de får även undervisning i matematik, musik, dans och (från och med tredje klass) i engelska. Kanske någon av dem även en dag vill lära sig svenska.

Rektorn bjöd på kaffe med hela lärarkåren, och vi kunde tacksamt dela ut presenter: specialpresenter till vissa föreningsmedlemmars fadderbarn, två fotbollar, en frisbee, kulpennor och annat sådant. Vår visit blev mera angenäm ju längre den varade.

Tyvänn måste vi dock till slut återvända till Lhasa. Vägen var den sämsta tänkbara, på flera ställen hade den rasat, och på ännu fler ställen var den under kronisk reparation med truckar och traktorer som bökade i leran och blockerade all trafik. Tyvärr kunde vi inte besöka Ganden, då detta skulle vara förenat med vissa komplikationer. En amerikan jag talat med i Lhasa hade besökt Ganden utan svårighet på egen hand, men tydligen var det svårt för grupper att få tillstånd.

Vi hade alla sorters väder på vägen: regn, hagelskurar, sandstorm, ömsom solsken och ömsom tjocka. Men vi kunde se de yttersta konturerna av Ganden uppe på krönet av bergen samt de små högt uppsatta klosterbyggnaderna i Yerpa på andra sidan floden. När skulle man få besöka dessa vackra och omistliga platser igen?

Det frågades av vilken art de kinesiska försämringarna och de tibetanska förbättringarna är. Det är nästan som en regel utan undantag i Tibet att allt kinesiskt är negativt, och om något kinesiskt tilltar blir det mera negativt. Det kinesiska förtrycket har ökat. Det märks på den kategoriska utplåningen av allt som har med Dalai Lama att göra. "The Sino-Swedish Friendship School" i Katsel behövde inte tidigare ha Mao och hans bloddränkta snorfana i varenda klassrum.

Den tibetanska förbättringen är att tibetanerna trots ökat förtryck håller stilen och till och med är ännu vänligare och hjärtligare än för fyra år sedan. Något har hänt med den tibetanska medvetenheten, den har lyft sig och kanske inspirerats av det ökade förtrycket - den är andligare än någonsin. Enbart tack vare tibetanerna är Lhasa troligen världens mest andliga, mest inspirerade och mest inspirerande stad - trots det outsägliga eländet och fattigdomen.

Just därför är det så förfärligt att åse allt vad kineserna gör för att förstöra detta. De pumpar in pengar i Lhasa för att skapa en artificiell ekonomisk expansion som är helt oförenlig med Lhasas väsen. Den förstörda stranden har tidigare nämnts. Det vackra naturliga flodlandskapet med dess öar av sandbankar är förstört, och genom att avleda floden och bygga väldiga kajkomplex runt öarna för att på dessa bygga höghus blir vattnet i kanalen mellan dessa och staden en stagnerande kloak, där allt skräp samlas. Byggnationen av öarna i Lhasafloden är bara ett av kinesregeringens vansinnesprojekt, som verkar genomföras med ett slags överlagt skenande storhetsvansinne.

Deprimerad av kinesernas tilltagande förstörelse av Lhasa blev jag magsjuk och kunde därför inte delta i de andras besök i Norbulinka, som var oförändrat: Dalai Lamas sommarpalats förblev den primära turistattraktionen och vårdas ömt, medan allting annat där får förfalla, i synnerhet djuren i deras alltför trånga burar. I stället besökte jag de gamla tempen i den norra delen av de tibetanska kvarteren. Ramoche var stängt för ombyggnad, men några mindre tempel i närheten kom jag in i. Ett av dem hade den första bild på Dalai lama jag fick se denna gång i Lhasa. Det lär finnas en till i det lilla templet bakom Barkhor, medan Nechung, orakeltemplet vid Drepung, hade fyra att uppvisa, när Lars-Olof som den ende av oss reste dit för ett besök.

Vi besökte även Mentsikhang under dagen, det tibetanska sjukhuset för tibetansk astrologisk medicin, som verkar mycket väletablerat. Vi visades runt och fick ta del av de viktiga 80 thanks som är den tibetanska medicinens urkund (från 800-talet, utarbetad av en läkare som levde 706-831!) Visningen avslutades med en videofilm över den tibetanska medicinens landvinningar och internationella vikt, där den amerikanska speakern naturligtvis även framhöll förtjänsten av Kinas fredliga befrielse av Tibet. Man kunde spy för mindre, och ingen av oss hade efteråt någon kommentar till besöket i det väletablerade och välrenommerade sjukhuset.

Fotnot. Enligt senare information borde vi ha haft ett brev med oss från Skolföreningen i Stockholm till skolan i Katsel. Emedan vi inte hade detta, "*Läs och Res*" hade inte känt till denna förenklade procedur, togs vi först emot med försiktig tveksamhet, som dock förbyttes till desto mer översvallande entusiasm när rektorn och lärarna fick klart för sig vilka vi var. Många utländska grupper har kommit och besökt den svenska skolan i Katsel, så att lärarkåren där ibland nästan generats av all denna internationella uppmärksamhet.

Enligt Lars-Olof, som besökte skolan senast i oktober '96, har införandet av Mao med andra urmodiga partikoryféers stenansikten i vartenda klassrum jämte den illröda snorfanan skett först efter hans besök i höstas som ett led i den nya sinofieringsvågen av Tibet, som är den värsta sedan kulturrevolutionens dagar. Kloster rensas på munkar, till och med nunneklostret i Terdrom rensades nyligen på ett stort antal nunnor, och det allra senaste är att Kina har förklarat buddhismen vara otibetansk. Sanningen är väl snarare att det är kommunismen som är i högsta grad okinesisk.

del 5 : *Till Gyantse och Shigatse.*

Söndag den 11 maj började äventyret. I tre jeepar lämnade vi Lhasa för att bege oss upp mot Khamba La och Karo La. Vi hade en underbart otrolig tur med vädret. Det blåste kraftigt, och himlen var alldeles klar, så man såg alla de snöklädda bergen omkring den turkosfärgade sjön Jamdrok Tso, som lyste i de mest otroligt klarturkosblå färger: hela sjön gnistrade som en ädelsten. Emellertid störde kineserna även denna glädje: kraftverket som stjal vatten från den heliga sjön (som saknar naturligt utlopp) är fullt utbyggt och i full gång, och det syns tydligt att stora delar av sjön blivit torrlagda. För att åtgärda detta problem planerar kineserna pumpa upp sötvatten från floden. Om så sker kommer Jamdrok Tso att förlora sina klara färger, för vilka den blivit så världsberömd, då dessa färger beror på en viss naturligt välbalanserad salthalt, som mycket lätt kan rubbas om Brahmputras leriga sötvatten får blandas därmed.

På vägen passerade vi fyra tappra västerländska cyklister, tydligen på väg till Gyantse över de höga passen. En var slut och bearbetades med massage av den andra, den tredje verkade trött, medan endast den fjärde trampade frimodigt på utan att ana hur långt hon hade kvar upp till 5000-meterspassets krön. Vi såg dem aldrig mera senare under resan, och deras vidare öden förblir höljda i dunkel.

Det hisnande vackra vädret följde med oss hela vägen över Karo La och över de sista passen före nedstigningen till Gyantse, men där började kinesmardrömmen på nytt: hela den nedre delen av dalen var förstörd av omfattande kinesisk gruvdrift. Det var ett fullständigt miljöhelvete. Vår guide bad oss uttryckligen att inte stanna och fotografera helvetet för att undvika politiska problem.

När vi kom fram till Gyantse förvånades jag av att majoriteten då ville inta en kinesisk middag. Jag hade tveklöst föredragit den tibetanska Yak Restaurant men följde med majoriteten. Denna kinesiska middag var vattnig och föga mättande och dessutom dyr. Min princip är att i alla lägen i Tibet gynna allt tibetanskt och bojkotta allt kinesiskt, vilket tyvärr inte är möjligt att göra konsekvent. Men det är alltid positivt när man lyckas gynna något tibetanskt och när man lyckas bojkotta något kinesiskt.

Dagens enda malör var ett vinfiasko. I Lhasa hade jag köpt en flaska rödvin för 4 yuan, som vid öppnandet visade sig vara en mycket klabbig sojasås. Det var bara att skänka den till vår kock.

Vårt hotell i Gyangtse hette "Hotel of Nationality" och var tydligen den lokala mattfabrikens hotell. Vi hade en nattbio och Gyangtsets nya kinesiska tivoli precis utanför fönstret, och mannen i rummet intill snarkade nästan sönder pappers-tapeterna. Likväl sov vi relativt gott, och den som fick nöjet att nödgas bege sig ut på nattpromenad till den öppna toaletten på taket kunde ovanför sig njuta av världens klaraste och rikaste stjärnhimmel.

På morgonen tog vi sedan staden i besittning. Först besökte vi Palkor Choide-klostret med Kumbum-stupan, där tre av oss besteg den översta byggnaden i klostret och ännu fler nådde upp i kronan av stupan. När man kom upp i den översta klosterbyggnaden bemöttes man av en häpnadsväckande syn: där stod en cykel parkerad i tempelförmaket, som någon måste ha burit ända upp och in i det översta klostret. Från dess terrass hade man en storslagen utsikt över staden, fortet och klostret, där det överst i Kumbum-stupan dansade en ensam munk i en sorts solitär morgonbön av det mera inspirerade slaget. Vi tog oss sedan alla upp till toppen av fortet, som ju höjer sig 70 meter över staden i en fantastisk fästningsarkitektur med tempel på toppen. Mycket hade gjorts för att restaurera fortet sedan senast, och bland annat hade det tillkommit ett anti-brittiskt museum med anledning av Younghusband-expeditionen 1904. Att ta del av de utförliga beskrivningarna på engelska av Younghusband-expeditionens brutala terrorism var intressantast ur grammatisk synpunkt: texterna tycktes avfattade på engelska men tydligen med kinesisk grammatik.

Gyangtse har lyckligtvis inte förändrats mycket. Merparten av staden är fortfarande tibetansk, och endast några nya kinesiska distrikt har tillkommit utanför infarten till staden. Där finns bland annat tivolit, som då kanske går på ström från Jamdrok Tso. De nya kinesiska kvarteren är muromhägnade och verkar koncentrationsläger och är väl mest konstruerade för att inhysa den nya gruvarbetarbefolkningen. Om gruvverksamheten i dalen ovanför Gyangtse längs vägen mot Lhasa fick vi veta, att de bryter kol. Det är den officiella versionen. Förmodligen gräver de efter uran och använder helst lokalbefolkning, men då denna hellre ägnar sig åt bön än åt arbete måste de använda kineser. Det gäller att arbetarna hålls okunniga om riskerna med uranbrytning. Hela området verkade tämligen kaotiskt och slarvigt, och förmodligen händer det olyckor. Men vilken kommunistisk ledning i Kina bryr sig om det?

Vi reste sedan på två timmar till Shigatse, varunder vi passerade ett ruinerat kloster och det restaurerade Drongtse. Framme i det sprudlande Shigatse hade vi underbar äntlig lunch klockan 16 i en tibetansk restaurang och gick sedan och shoppade. Några av oss återbesökte det eleganta Shigatse Hotel, vårt finaste hotell på förra resan. Mycket var förändrat där inne. Den kinesiska whiskyn för 7 yuan var borta och ersatt med Black Label och andra svindyra västerländska sorter. Även biljarden var borta med hela den avdelningen av hotellet, som ersatts med konferensrum. I lobbyn strålade en blodröd kineskommunistisk nationalfana. Vi stannade inte länge där inne.

Under ett besök på loppmarknaden råkade en av oss ut för ett smärre äventyr. Han råkade ut för en försäljerska som ville sälja en praktfull khampakniv till honom för 150 dollar. Den väldiga summan fångade hans intresse, så han beslöt att se hur långt ner han kunde pressa priset. De köpslog våldsamt och länge, och till sist hade han fått ner priset till 5 dollar. Då var han nöjd med utgången, tackade nej och gick. Rasande kastade hon då kniven efter honom, så att den nästan träffade honom.

Mot kvällen beslöt vi att vandra koran runt Tashilumpo. Vårt hotell "The Fruit Orchard" råkade ligga just mitt emot Tashilumpo, så det var mycket lämpligt. När vi kommit upp bakom Tashilumpo blev toppen av berget bakom klostret såpass frestande, att det blev omöjligt att inte ge sig upp dit. Klättringen var brant och blev brantare ju högre upp man kom, men när man väl nådde krönet med det

stora röset var det en underbar naturupplevelse att få njuta av det tibetanska bergslandskapet i skymningsolen, nästan som när man var i Mussoorie. Där uppe hade man sällskap av falkar och tornsvalor, och när man sedan tog sig ner igen var det som en andlig befrielse utan motstycke, då man plötsligt var så lätt, så lätt, som om man nästan flög på egna vingar. Det kan man kalla den stora koran (pilgrimsvandringen) runt Tashilumpo.

Överallt ser man bilder på den falske (kinesiske) åttaårige gossen Panchen Lama. Även i Gyangtse såg man honom allmänt etablerad, medan den riktige av Dalai Lama bekräftade Panchen Lama hålls fången i Peking. Om kommunist-Kina plötsligt faller, upplöses och kollapsar (vilket mycket talar för att det kan göra) och kineserna då brådstörtat lämnar Tibet, så att Dalai Lama kan återinstalleras, kommer det att bli problem med Panchen Lama, såvida inte Dalai Lama beslutar att det kan finnas två Panchen Lama. (Det finns ju två Karmapa: en i Tsurpu och en i Sikkim. De var bara en, men tydligen har de separerat i två, och båda är accepterade.) Gudskelov ligger detta problem inte i nutiden utan i en okänd och osäker framtid.

del 6.

Tidigt på morgonen den 13 maj avreste vi mot Sakya, passerade passet på 4500 meter och nådde den urgamla medeltida klosterstaden, där ingenting hade förändrats sedan senast. Vår gamla restaurang var borta, inga ko-kadaver hängde längre på någon matsalsvägg, och vi intog i stället lunchen i ett trivsamt sjapp som munkarna drev. Tyvärr var denna dag en otursdag för Sakya och för oss. Samma dag hade det anlänt en kader kinesiska Gestapomän i militära uniformer för att korrigera klostret, beslagta förbjudna bilder (på Dalai Lama) och ge munkarna en politisk uppsträckning i form av hård politisk omskolning på kinesiska. Endast 80 munkar fanns kvar på klostret sedan 20 fördrivits som icke kommunistiskt renläriga förra året. Ursprungligen hade klostret ungefär 120 olika klosterbyggnader omkring i grannskapet som alla förstördes av kinesiska rödgardister under kulturrevolutionen. Följden av Gestapobesöket för vår del var att klostret gått i strejk, all belysning släckts, och vi fick bara besöka huvudhallen, där det fantastiska 700-åriga biblioteket finns med 20,000 volymer, alla tryckta för 700 år sedan. Fastän vi bara fick besöka denna femtedel av klostret med släckt belysning måste vi betala fullt kinesiskt inträde (30 yuan), och dessutom försökte den kinesiska inkassörskan smita med växeln för 50 yuan. Dessa dryga inträdesavgifter överallt i Tibet är ett kinesiskt påfund och mycket kränkande för turisterna genom deras hutlösa belopp. Det går väl an att betala 20 yuan (20 kronor) för att gå upp i Gyangtses fort och beundra utsikten, men dessutom ville de kinesiska kulturmyndigheterna där ha en kameraavgift på 100 yuan och en avgift för videokamera på 1000 yuan. Sådant är ju löjligt.

I kloster är det kränkande med inträdesavgifter då kloster är heliga platser. Det är ett uttryck för kinesernas vidriga politik att betrakta kloster som museer och behandla dem som sådana med en begränsning av munkarnas tillåtna antal till 5 à 10% av det ursprungliga antalet och med drastiskt beskärda rättigheter för dem. Kina är det enda helvete Tibet någonsin har haft - och har det fortfarande.

Sedan gick färden ut i det okända. Vi nådde den kinesiska kolonialisthålan Lha-Tse (Lazi) till kvällningen och tillbringade natten där på hotell Lazi. Hålan är gräslig med både bordellrestauranger

och bordeller (- en av våra damer gick i misstag in i en,) och vårt hotell var kanske det enda anständiga. Det var vårt sista hotell för kanske två veckor framåt.

14.5. Vi lämnade Lha-Tse tidigt för att inleda den stora tältmanövern på åtskilliga hundratals mil. Vägen gick bitvis brant uppför med pass på 4400 meter, 4600 och 4900. Två vackra sjöar passerades och det otroliga Nyingma-klostret Tabsang beläget högst upp på en spetsig bergstopp. De två översta klosterbyggnaderna var vita och vackra och troligen återuppbyggda medan man längs hela bergsryggen kunde se ruinerna av vad som en gång hade varit.

Vi passerade Sangsang tidigt på eftermiddagen, där vi enligt resplanen skulle ha tillbringat natten. Vi såg en fördel i att ligga före tidtabellen och fortsatte därför vidare upp för pass och allt svårare vägar. Strömdragen vi måste passera igenom blev snart legio, och vi prisade oss lyckliga i att vara ute i detta land under torrperioden.

Under eftermiddagen försämrades vädret, vinden blev allt oförsonligare, och allt mer snö och is syntes på marken. Strax före Raka vek vi av från vägen för att köra rakt norrut där vi nådde vårt nattläger en bra bit in i en bister lappländsk-isländsk vildmark i ett geysiområde med varma källor. Meningen var att vi skulle få bada i dem och ha det skönt, men i den iskalla vinden avstod samtliga. De ohyggliga strapatserna i att få tälten resta i den iskalla stormvinden knäckte de flesta. Dessa tribulationer inbegrep att tältpåsar blåste bort, att tältpinnar krökte sig, att fingrar frös sönder med andra bedrävligheter resulterande från att ingen tidigare rest dessa tält och följaktligen ingen visste hur det skulle göras. Enda sättet var att lära sig av alla tänkbara misstag den hårda vägen. Endast Holger kunde efter dessa pärsler till fullo njuta av faciliteterna i de naturliga swimmingpölna i den isiga natten.

Lyckligtvis är vi dock alla friska. Manfred och Charles var dåliga de första dagarna i Lhasa men har hämtat sig. Madeleine har haft problem med magen liksom jag och även Holger idag, efter att ha köpt och ätit ett rått blomkålshuvud, medan alla andra har hållit sig kärnfriska. Vi har fyra chaufförer (för tre jeepar och en lastbil), vår förträfflige guide och allt i allo Dawa Tenzing (tibetan) samt två kockar, båda tibetaner, den ena därtill en khampa med kniv i nästan halv kroppsstorlek - han är den frommaste av oss alla och bär Dalai Lama i ett smycke om halsen. Två av chaufförerna är kineser, den ena gammal och skrynkelig som ett russin, långt över pensionsåldern, och den andra helt ung men mycket alert och sympatisk. Utom dessa två är alla fem i vår besättning tibetaner.

Men att resa tälten i hård fjällvind var inte det lättaste, i synnerhet som det inte fanns någon instruktionsbok och ingen hade någon erfarenhet av dessa tunneltält tidigare. Flera tältbågar gick sönder, många förlorade humöret, många fick en olidlig huvudvärk under ansträngningarna, och flera tält hamnade på ställen med mycket jakskit och andra olägenheter. Det är bara att hoppas på att alla skall klara natten utan allvarligare men än frostsador, huvudvärk och uppfläkta händer. Sömlösheten i detta oroliga och gastkramande väder tar vi för given.

del 7.

15.5. Alla överlevde natten men ej utan svårigheter. När vi steg upp klockan 7 var det 4,5 minusgrader, och Madeleines tält var täckt av frost och is. Flera hade haft problem med fötter som inte kunde hållas varma, och Holger var uppe hela natten och kräktes och hade andra magproblem. Ändå

tog han ett verkligt förfriskande morgondopp i en varm källa i den isiga morgonen, som om det inte hade räckt med alla nattens vinterbad.

Hur kall morgonen än var var vädret alldeles bländande vackert, och under förmiddagen hade vi vår vackraste etapp hittills längs två sjöar med underbara vitklädda fjäll i bakgrunden. Vi stötte dessutom på vilda flockar av både gaseller och vildåsnor (*kiang*) utom hjordar av jakar och hästar samt ett dussintal nomader, den ena praktfullare än den andra, särskilt kvinnorna. I dessa nejder finns det ingen bofast befolkning, men nomader stöter man på överallt: så fort man stannar bilen dyker de upp från ingenstans för att tillfredsställa sin nyfikenhet. De bara kommer och står och ser på utan att göra någonting.

Därefter nådde vi vårt högsta pass hittills på 5425 meter (enligt Trygves höjdmätare; den brukar vara osams med Manfreds, och troligen visar båda för låga värden på grund av det låga atmosfärtrycket.) Vägen ner därifrån ledde in i ett ökenområde som Sven menade att liknade Ladakh medan andra avskräcktes av hur likt det var Saharas sandöknar: inte ett grönt strå någonstans, bara uttorkade sjöar och saltsjöar, inte en människa, intet liv. Vi höll till och med på att köra vilse, då de uttorkade ökensjöarna var så ohyggligt enahanda. Efter många timmar på detta sätt med även resans första punktering slog vi läger nära Tsochen. Vädret var fortfarande vackert, men blåsten var hård och bitande kall. Få se hur denna natt skall gestalta sig. Det går inte att sätta upp tälten utan att bära stora stenar att sätta på deras pluggar i marken så att dessa säkert skall hålla.

16.5. Natten klarades bra. En nattetemperatur uppmättes på minus 7 grader, varför vi tror att det måste ha varit minus 10 förra natten. Likväl tyckte några att det hade varit för kallt även i natt.

Vi passerade Tsochen utan att bry oss om någon sight-seeing och fortsatte direkt västerut upp mot Dayum Tso, en kombinerad salt- och sodasjö med både gasell-hjordar och vildhästar och -åsnor i närheten - vi passerade även vår andra vid sidan av vägen lugnt sittande örn. Färden gick norrut, och diverse malörer inträffade: vår lastbil fick punktering, ett avgasrör nästan lossnade, och en syrebehållare läckte ut sitt innehåll i en bil, så att dess passagerare blev påtagligt påverkade och mer än vanligt upprymda. Lunchen intogs i skuggan av ett ståtligt berg på 6340 meter (utan känt namn), varefter vi passerade vidare mot ett synnerligen överkligt landskap vid sjön Dong Tso, åter en kombinerad sjö av is och snö, salt och soda, men ytterst vidsträckt och fylld av förvillande hägringar, som ej lät sig fotograferas. Landskapet var svindlande bedrägligt i sin mångskiftande mångfald av dallrande hägringsskikt i olika färger, bakom vilka den tredje Himalayabergskedjan (bortom Trans-Himalaya) reste sig på ett oändligt avstånd av kanske 40-50 kilometer. Höjden på sjön var cirka 4500 meter, men bergen höjde sig över 6000 meter. Vi fortsatte vidare till Gertsé, en ruskig håla mest full av krossat glas överallt, där den nye kinesiske borgmästarens herravälde märktes tydligt på de glassplitterkrönte murarna runt nästan varje hus och gård. Han tog makten här för ett år sedan och sparkade ut alla tibetaner. I Batchelors guidebok är staden beskriven som "en av de minst attraktiva orterna i Centralasien". Vi passerade fort vidare.

Emellertid var vädret plötsligt idealiskt, och för första gången kunde vi slå upp våra tält utan storm någon mil bortom den fasansfulla spökstaden. Landskapet var nästan överkligt i sina surrealistiska konturer, skymningen var förtrollande, men den påföljande gryningen ännu mer:

Gryning i öknen

Kylans grepp om natten är en terror gastkramande och hård.
Isen täcker tälten, vinden tjuver, allt är köld och dödens bård.
Men ljuset tänder livet. Först det snuddar lätt vid högsta fjällens krön
för att så förgylla, värma och ge glädjeliv åt snön.
Så börjar öknen glöda: röd, förtrollande och vaknande som livet självt från graven,
rödglödande, grannare än något annat, tindrande av vaknat liv från djupen;
sjöar glittra, fåglar kvittra, allt förgylls och stormar an som haven
från en säker död mot livets strand, med nöd och än en gång förlupen
ifrån undergångens mörker till det sanna livets oförgänglighet från avgrundsstupen.

17.5. Norges nationaldag firades med nationalhymn på morgonen, som under min nedkomst från ett berg utifrån lät som ett rostigt skrålande efter en lång fest. Dagen var idealisk, och vägen västerut förlöpte lyckligt i det tilltagande drömlandskapet. Vi passerade den förtrollade sjön Oma med vacker förgeologisk vulkankägla mitt i i form av en ö: sådana sjöar tycks vara vanliga i Tibet. Med vindens hastighet fortsattes färden på obefintliga vägar ut i ingenstans, och vid ett skede löpte vi ut för en oändlig utförsbacke i form av en sluttande högslätt som aldrig tog slut i 80 kilometers hastighet eller mer, vilket var en njutning av samma slag som en skidlöpare erfar när han får glida ut kilometer efter kilometer i det oändliga i en utförslopa som aldrig tar slut.

Emellertid var en av våra chaufförer mycket dålig med huvudvärk och alla andra problem med magen och andningen som man brukar få här om man inte är tibetan, och vi fick ofta stanna och vädra honom. Han är vår äldste och dessutom kines.

Emellertid tilltog landskapets surrealistiska överklighet när vi svängde av åt söder vid den betydande tätorten Yanhuchu (med kanske ett 70-tal invånare och flera butikstält, där Holger köpte två flaskor kinesisk sprit på 45%, för att kanske förgylla det norska nationaldagsfirandet,) och det kändes mer och mer som att färdas genom Mordor, det ondas rike i Tolkiens berömda trilogi, (som vid en folkomröstning i England utkorats till århundradets bästa bok,) vilket intryck styrktes av den påtagliga kinesiska ockupationen av detta heliga land med muromgärdade sterila fort utspridda här och där, (några i totalt upplösningstillstånd sedan kineserna övergivit dem för bara fem år sedan: det som inte underhålls bryts snabbt ner av väder och vind i Tibet,) och med vår guides berättelser om hur redan 96 av hans kolleger i Lhasa förlorat sina jobb för att de inte varit prokinesiska, för att de varit utbildade i Indien eller något annat dumt. (Ingen västerländsk resenär i Tibet vill ju ha en guide som kör med kinesisk propaganda.)

Vårt läger för natten blev vid Chungba vid en rik fågelsjö. Vädret var sämre, vinden var åter rasande, och vår kinesiske gamle chaufför var knappast bättre.

Emellertid hade jag från passet mellan Yanhuchu och Chungba längst i sydväst redan kunnat se en skymt av Kailas högresta vita pyramid resa sig över bergen i ett oändligt fjärran. Detta tecken om något vittnade om att det fanns en väg ut från Mordor.

Dagens färd hade varit 254 kilometer, gårdagens 267.

På kvällen firades den norska nationaldagen mera ordentligt med Holgers 5-yuan-snaps utspädd med Sprite. Somliga såg till att de fick blanda själva, och andra hällde diskret ut groggen i tältkanten. Några blev aldrig av med eftersmaken.

Natten blev emellertid en mardröm i synnerhet för mig. Min sovsäck hade gått sönder i blyxtlåset så att den inte gick att tillsluta, och det var resans kallaste natt hittills med 10,7 grader kallt klockan 7.30 på morgonen efter en fullständigt olidlig natt i hård vind. Jag fick låna Holgers långa sovsäckspåse som i någon mån skyddade men utan att värma.

del 8.

18.5. Den isande morgonen inleddes sent, och vi kom inte iväg förrän efter nio. Många tältpluggar hade frusit fast i marken och var omöjliga att dra ut, medan andra fann det tidsödande att få sina under natten tillfrusna pansarkläder upptinade. Flera hade vaknat med is i håret.

Färden gick till en början genom Mordors öken, och naturligtvis fick vår chaufför motorstopp: kylaren kokade, och inget vatten fanns i närheten. Det blev inte dagens enda prövning.

Den väg vi hade att följa ner mot Ngari visade sig vara resans sämsta hittills: kronisk tvättbräda hela vägen. Emellertid kompengades detta skakande missförhållande av att landskapet blev allt mer intressant: vi befann oss nämligen vid Indus källor, och vi följde en ljuvlig liten flod ner längs alltmer grönskande dalar genom ett allt vildare Mordorlandskap mot dagens slutmål: västra Tibets största stad Ngari, en nästan helt kinesisk och modern stad men med utomordentliga omgivningar, ungefär som den norska industrihålan Sunndalsöra längst in i en praktfull fjord. Vidare från Ngari (som kineserna kallar Ali då de inte kan säga R utan det blir L i stället) rinner Indus ner i Indien och Ladakh för att drygt 30 mil västerut ifrån oss passera Leh. Ngari ligger på 4300 meters höjd.

Vårt hotell i Ngari visade sig emellertid vara en brydsam historia. "The Ali Guest House" var helt övergivet, det fanns inte en kotte i hela det väldiga komplexet, dörrarna stod vidöppna, medan endast hotellrummen var låsta - med hänglås. Det fanns inte en människa i hela hotellet.

I stället körde vi då till stadens finaste hotell, "The Ali Hotel", som var ett massivt komplex på flera byggnader med tillbyggnader och appendix. Emellertid var lobbyn tom. Receptionsdisken var fullständigt renskrapad, och hotellets ståtliga fasad mot gatan hade ett ansenligt antal sönderslagna rutor att ståta med. Vi sökte längs korridorerna efter någon levande människa, och miljön var precis den samma som i Kafkas "Processen" i Orson Welles berömda filmversion. Till slut mötte vi en skräckslagen ung japan som tittade ut ur hotellets enda icke låsta hotellrum. Han sov där med tre landsmän den natten. Han gav oss hopp: det måste finnas någon levande på hotellet.

Slutligen uppenbarade sig portieren. Det var en kinesisk militär som kom på motorcykel. Han ville ha 120 yuan av oss var för att sova i sängar på hotellet i fyrbäddsrum utan toalett eller varmvatten. Hotellet var helt fallfärdigt fastän det bara var några år gammalt, och tydligen hade portieren-militären bra betalt av partiet för att förestå hotellet utan att sköta det.

I denna sterila mardrömsmiljö blev Frida, vår norska dam, svårt sjuk genom yrsel och högt blodtryck. Ansträngningarna hade tagit på henne. Att fara vidare från staden var otänkbart. Vi måste finna ett tredje hotell, även om ett sådant inte fanns.

Men det fanns. Det var helt nybyggt, dess toaletter och duschar var inte ens installerade, men det hade ett kök, där vi fick god mat. Den enda toaletten låg tvärs över gatan genom en grind över en gård till vänster bakom några hus och bestod av de vanliga hålen i golvet - ingenting annat. Emellertid var detta hotell det under omständigheterna bästa tänkbara. Frida fick lägga sig och vila, fick syrgas och kunde snart återhämta sig.

Sålunda slöts vår 17-e resedag. Precis halva resan var fullbordad, vi befann oss längst bort i utkanterna av västra Tibet nära gränsen till Indien och Ladakh, och vi hade klarat oss förhållandevis väl trots oerhörda strapatser. Ingen hade blivit verkligt sjuk, utan det hade bara rört sig om indispositioner på högst två dagar. Humöret hade varit konsekvent gott för att inte säga högt, moralen har hela tiden varit den bästa tänkbara, entusiasmen har aldrig minskat, varför jag tror och hoppas att vi alla skall klara av vandringen runt Kailas den närmaste veckan.

19.5. Det står nu klart att Frida inte kan gå runt Kailas. Hon måste föras till sjukhus för undersökning, och eventuellt kan hon inte ens komma med till Mount Everest. Men hennes vilja är stark, och hon har fått tillbaka ansiktsfärgen, så hon behöver i alla fall knappast avbryta resan. Ej heller behöver vi bli försenade. Så trots dramatiken igår i hennes rum, med stadens polischef som översättare, en läkare som inte kunde något annat språk än kinesiska, ett antal andra militär- eller civilklädda kineser och annat pack och löst folk, som alla var där för att analysera och tolka hennes tillstånd på sitt sätt och anbefalla åtgärder, så behöver vårt program inte ändras mer än att vi hoppar över Purang-Taklakot. (De fem kineserna som inspekterade henne var dock betydligt mer intresserade av rummets två andra damer, som tvådde sig ungefär som den kyska Susanna i badrummet utan faciliteter och utan avlopp, än av den utslagna patienten. Följaktligen måste deras kinesiska diagnoser betraktas som mer än bara ganska tvivelaktiga.)

Sjukhuset var sedan som vi hade fruktat: liksom hotellet utan avlopp, utan toalett, utan stolar eller bord, med bara gamla fattiglappar till patienter utan köbildning eller någon hygien. Hos Frida påträffades som väntat inte något fel. Hon skulle bara ta det litet lugnare. Sålunda kunde vi köra vidare som vanligt före middag.

Emellertid var denna dag Charles' 40-årsdag, som firades under övliga former. När han tidigt på morgonen satt på den obeskrivliga toaletten (i kvarteret utan tak på andra sidan hotellet) infann sig två damer utanför den stängda skrubbdörren och sjöng för honom. En intresserad kinesisk publik flockade sig genast runt stället för att ta del av denna särpräglade västerländska plägsed att genomföra en uppvaktnings-serenad på ett sådant ställe och på ett sådant sätt.

Färden gick ut från det horribla stället Ali, som på tibetanska heter Ngari, vars samtliga kineser mest bara tycktes ägna sig åt superi, upp för ett pass och ner för andra sidan till den stora breda dal eller högslätt som österut leder upp till Manasarovar. Vi passerade Gartok och slog läger efter 170 kilometer. Ju högre upp vi kom, desto ödsligare, flackare och kargare blev landskapet men även desto vidare och vackrare: det är som om en viss förtätad stämning över landskapet blir allt mer överhängande och dramatisk ju högre upp österut vi kommer. Från klassiska reseskildringar känner man alltför tydligt igen den laddade Kailas-stämningen över landskapet. Vi ser nu hela Gangdisbergskedjan, och bara själva det heliga berget Kailas saknas. Alla mår bra, Holger badar dagligen i ständigt allt kallare sjöar och vattendrag, Trygve får dagligen sitt lystmäte på fågelskådning med professionell kikare, men roständerna, tranorna, örnarna och lammgamarna har nu övergivit oss. I stället ser vi harar och murmeldjur. Vi passerade avtagsvägen upp till Tsaparang i det gamla konungariket Gugge (som på tibetanska ungefär uttalas 'Cookie') som vi tyvärr inte kan besöka: det är oerhört svårt att få tillstånd då området är såpass nära Indien och där förekommer stora kinesiska truppkoncentrationer. Den välbesökta indiska vallfartsorten Badrinath ligger ju precis på andra sidan gränsberget Kamet.

Vi slog läger strax före det högsta passet på drygt 4900 meter, och på kvällen avfirade vi Charles' 40-årsdag med drickbart rödvin och mindre drickbar kinesisk vodka, varvid under högtidliga former en speciellt i Ngari inköpt kinesisk blomsterbukett överräcktes bestående av färgstarka plastblommor. Ändå är det tveksamt om de kommer att hålla resan ut.

Vi hade kolossalt roligt hela kvällen, och detta är väl kanske denna expeditions särmärke: vi har roligt hela tiden. Det har jag aldrig varit med om tidigare på någon gruppresa. Man har alltid haft roligt ibland även med de sämsta tänkbara grupper, men aldrig hela tiden som nu.

del 9.

20.5. Resan fortsattes under dramatiska former. Först kokade kylaren på vår jeep (igen!), och sedan kollapsade den andra jeepen då en kardanaxel gick. Den ersattes med en tom Sprite-plåtburk, men från detta haveriställe, där vi intog vår lunch, kunde vi se både Kailas-bergen, den fantastiska toppen Nanda Devi i Indien (som jag senast sett från Joshimath, Kausani och Naini Tal) och det i fjärran i molndimmorna sig höjande bergmonstret Gurla Mandatha.

Det dröjde sedan inte länge innan Kailas blev synligt; men det finns ett antal toppar som är det heliga berget likt när man kommer västerifrån. Vi gissade fel flera gånger, tills ytterligare ett bergs konturer sakta blev synliga genom molnen, som var högre och spetsigare än de andra. Världigt skred det långsamt ut ur molnmassorna, och strax därpå kunde vi se Rakkas Tals blåa vatten i fjärran.

Men vi var fullkomligt utslagna. De senaste två dagarnas jeepfärd hade varit en skumpande mardrömslik barbackaritt, och det var inte underligt att bilarna skakade sönder, den ena efter den andra, och vi med. Just när Kailas blev synligt greps Holger av en mördande kolik, som krävde sina smärtsamma utlösningar. Den andra jeepen gick sönder på nytt, och dess gamle kinesiske chaufför körde sedan fel, så att alla hans fyra passagerare blev tvärarga på den skyldige till bristen på rätt information och vägledning. Vi kom urlakade fram till Darchen men fick åtminstone åter vila i sängar i *The Darchen Guest House*, ett vänligt äkta tibetanskt värdshus, där det utanför i femhundralet hade samlats pilgrimer i tält. De skulle alla upp till Kailas samtidigt som vi.

I Darchen hittade jag också "The Kailas Tea Shop" med text för övrigt endast på tibetanska. Utanför stod ett biljardbord som flitigt användes av fyra glada tibetaner. Detta önskar man få se mer av i Tibet: lyckliga tibetaner med gästfria hus med skyltar på bara tibetanska och engelska - ingen kinesiska.

Och detta var det underbaraste med Darchen: bara tibetaner överallt, utom några få européer. En stor tibetansk festival stod för dörren i vilken ingen kines hade någon gemenskap eller förståelse för, så det kinesiska elementet var kliniskt försvunnet på ett sätt, som man önskar att det vore för hela Tibet, för tibetanernas och för deras religions skull.

21.5. Redan före klockan tio hade de flesta pilgrimerna packat sina saker och gett sig iväg upp mot Kailas, de flesta på lastbilsflak. Man kan köra de första 15 kilometrarna upp för koran vilket även vi kommer att göra. Vädret är det bästa tänkbara: bländande solsken på en molnfri himmel efter en bländande fullmånesnatt. Fullmånen når sin höjdpunkt under de kommande två nätterna.

När vi övernattade igår såg vädret hotfullt ut österut mot de heliga sjöarna och Kailas. Det såg ut som regnmoln eller stormmoln, och vi hade faktiskt en del hårda sandtromber igår till och med över

lägret. Kailas är känt för sitt ytterst nyckfulla väder: det kan snöa och hagla mitt i sommaren, och de drastiska totala väderomslagen kan ej sällan vara direkt fatala och livsfarliga. Allt är möjligt när det gäller väderlek omkring Kailas. Charles berättade om en som gick runt Kailas i september att han aldrig såg någonting av berget för bara dimma. Maj tycks åtminstone hittills nu vara en bättre månad.

Vad har jag då att säga om områdets arkeologiska hemligheter? Problemet med hela västra Tibet är att allting vittrar så snabbt. Det kinesiska fortet vid Oma till exempel konstruerades för bara fem år sedan, hade övergivits för två år sedan och var redan fullkomligt söndervittrat trots att det hade varit välbyggt. Ruinerna i Tsaparang från 1700-talet ser 2000 gamla ut. Detta är troligen det område i världen där allt civiliserat fortast måste duka under för det extrema klimatet.

Men när vi rullade ner mot de heliga sjöarna observerade vi ett egendomligt terrassformat mönster på marken. Naturen kan näppeligen ha åstadkommit någonting sådant. Slätten sluttade inte rakt, som slätter brukar och ska göra, utan den sluttade ner i stora jämna terrasser, vilket gjorde det omöjligt för en att inte misstänka att där någon gång hade existerat systematiska odlingar om inte rentav kanske en hel stad.

Det märkligaste med berget Kailas är dess regelbundna pyramidform. Det ser precis ut som den kollapsade pyramiden vid Meydum i Egypten, som om någon hade ritat och konstruerat hela berget, och som om alla pyramider i Egypten och indianernas Amerika hade haft Kailas som prototyp och inspirationskälla.

Så har vi det ofantliga mysteriet med alla världens äldsta legender om de fyra floderna, som i dem alla rinner upp i ett och samma område. Det är inte bara Bibeln som beskriver dem, där den första av dem aldrig har kunnat identifieras, ("floden Pison, som flyter omkring hela landet Havila, där guld finnes,") även om de andra tre bibliska paradysfloderna utmärks som Nilen, Eufrat och Tigris. I lika uråldriga indiska beskrivningar och legender utpekas de fyra floderna i olika versioner som Ganges, Indus, Brahmaputra, Oxus, Syr-Darja, Amu-Darja, Tamir och till och med Huang-Ho bland andra. Legenderna är den samma i alla dessa olika källor. Det är bara flodernas namn som skiftar. De beskrivs som utgående från det ursprungliga paradiset, och Kailas-området är det enda stället i världen där fyra stora floder rinnande i olika riktningar har ungefär samma källområde: Indus, Ganges, Brahmaputra och Sutlej. Det är därför troligt att alla dessa legender, som har en och samma form och som hör till världens allra äldsta litterära urkunder, handlar direkt om Kailas-Manasarovar-området, som dessutom är ett av världens vackraste. Landhöjningen här är 40% större än i Skandinavien. Det är därför inte omöjligt att detta område en gång kan ha varit bördigt och rentav skogbevuxet. Jag är ingen vetenskapsman. Jag bara spekulerar och låter andra forska vidare i saken.

del 10: Parikrama, första dagen.

Här visade sig genast den stora nackdelen i att höra till en grupp - man måste göra som gruppen gör. Följaktligen förstördes parikraman från början genom fusk - vi blev körda de första 15 kilometrarna. Men vem har inte fuskat runt Kailas? Förmodligen bara riktiga tibetaner. De går längs en högre väg och har med största sannolikhet mycket bättre vyer och utsikt än vi, fastän de saknar kamera. Men även Sven Hedin fuskade. Fastän han hade all tid i världen red han stora sträckor runt berget, och somliga menar, att det var därför han sedan slutade olyckligt. Först fick han England emot sig, sedan tog han ställning politiskt i första världskriget (fastän hans bästa vän George Nathaniel

Curzon i Calcutta, vicekonung av Indien, enkom bad honom att ägna sig åt enbart vetenskap och glömma allt om politik, som hans omdöme inte var tillräckligt kvalificerat för,) för Tyskland, för att på 30-talet entusiastiskt sluta upp bakom Hitler. Till och med svenskarna övergav honom till sist.

Var det Kailas fel? Knappast, men förhållandena kring Kailas har en förmåga att tillspetsa ens öde, och allt hänger egentligen på ens egna attityder och förhållanden till en själv. Sven Hedin var inte en religiös man utan hade egentligen bara sin äregirighet som sin enda religion.

Emellertid straffades vi genast för vårt fusk. När vi kom fram till Tarboche, inledningsplatsen för parikraman, där den stora tempelpålen markerar det stora heliga områdets början, fattades ett tält. Ingen kunde begripa hur det hade gått till. Det var bara försvunnet. På min inrådan åkte Dawa tillbaka till Darchen för att se om det möjligen hade hamnat under någon säng i våra rum. Han kom tillbaka tomhänt. Tältet kostade 1000 yuan, och han var ansvarig för det. Vi beslutade enhälligt att skramla ihop 100 kronor var för att ersätta honom, om det skulle behövas. Dessutom måste vi dock pressa ihop oss i de fyra återstående tälten 3+3+2+2, vilket kan ha både fördelar och nackdelar med sig. Fördelen är att tre personer i ett tält höjer värmen i tältet. Nackdelarna vet vi ännu inget om.

Dagen blev ytterst aktiv. Utom inspektion av den stora festplatsen, där den väldiga tempelpålen med flaggor skall resas imorgon, gick vi upp till den tibetanska begravningsplatsen, som ligger på en ytterst märklig exakt fyrkantig bergsplatå, som om den hade ritats av en arkitekt. Den skulle kunna utgöra den idealiska grunden för ett gammalt tempel. Där låg bara ett färskt lik väl styckat som korpar och bergskräkor kom och hackade i, och tydligen är det brist på gamar vid denna begravningsplats. Tibetanerna iakttar samma form av "*sky burial*" som de nordamerikanska indianerna men av mer praktiska skäl: det är i allmänhet svårt eller omöjligt att gräva ner lik i Tibet, och gör man det kommer de snart upp till ytan igen beroende på det tunna lufttrycket (574 millibar här) och andra egenartade faktorer beroende av den höga höjden.

Sedan begav jag mig till klostret Nyenri, ett Nyingma-kloster tvärs över dalen. Det är svårt att ta sig upp dit, men likväl var där massor av folk, och utsikten därifrån mot Kailas var en överväldigande belöning. På vägen ner passerade man Lotusgrottan och Elefantgrottan, klassiska tillhåll för eremiter. Även Manfred och Lars hade varit uppe vid klostret och mest förbryllats av det faktum att någon eller några hade tagit med sig två cyklar upp till det svårbestigliga klostret, som stod där pryddigt parkerade utanför av troligen två energiska munkar.

Natten blev emellertid sedan ohygglig. Vinden är bitande kall, och det var mer frost och is och snö på tältet än vanligt på morgonen när man vaknade.

Flaggstångsceremonin vid Tarboche tog sedan en dryg timme. Det var en otrolig feststämning kring företaget. Den väldiga flaggstången på drygt 20 meter fullbehängd med böneflaggor och andra prydnadsföremål, som en monstruös majstång i kubik, krävde en oerhörd precision i uppresandet. Det gick mycket långsamt i början, men efter att en 45-graders vinkel uppnåtts gick resten sedan mycket kvickt. Den erhöll den önskade svaga lutningen mot Kailas, vilket lär förebåda lycka och hälsa åt det tibetanska folket under det kommande året.

Ceremonin ägde emellertid rum under noggrann uppsikt av kinesiska säkerhetspoliserna med maskingevär. En sådan kom till vårt tält och ville förbjuda oss att bege oss vidare denna dag "av säkerhetsskäl". Naturligtvis ville han bara bli mutad och pressa oss på pengar. Problemet löstes utan att han fick några pengar och utan att han tillgrep sitt maskingevär.

Genom flaggstångsceremonin blev den andra dagens uppbrott mycket försenat. Först klockan 2 kom vi i väg på den 18 kilometer långa promenaden till Drira Puk, som är det vackraste utsiktsläget mot Kailas: dess norra vägg, som företer den mest klassiska anblicken: mera förbjudande än Mount Everests nordvägg, mera majestätiskt än Kanjenjunga, och omöjligare att bestiga än K2. Elva jakar bar heroiskt vårt bagage och gick förbi de flesta av oss på vägen medan bergen alltmer tornade upp sig omkring oss bortom Gudarnas Dal, där vi redan lämnat Tarboche och klostret Chukku Gompa vid Nyenriberget långt bakom oss. Omkring oss hade vi nu i stället Tara, Amitayus och Vijaya, långlevnadens triad, på vänster sida, medan Gombo Pang och Vajrapani fick oss att känna oss försvinnande små högerifrån, där bakom alltsammans Kailas ständigt reste sig allt högre, brantare och närmare. På halva vägen mötte vi ett välkommet tetält kringgårdat av buskar och stengärdsgårdar, så att det inte genast skulle blåsa bort. Där inne hade vi en underbar vilopaus tillsammans med enbart de allra jovialaste tibetaner och andra rastare. En tibetansk familj skötte rörelsen med nyfött barn och tycktes bo där året runt: det saknades ingenting i form av omoderna bekvämligheter av tibetansk standard.

Vi kamperade mot kvällningen på sydsidan om floden Lha Chu, men jag stack mig över till klostret Drira Puk, som är mycket vackert med hela två kapell och varifrån man har den allra finaste utsikten mot Kailas överväldigande nordsida.

Promenaden var lång men lätt då det endast gick långsamt uppför. Dessutom hade vi medvind hela tiden, vilket betydligt underlättade saken. Bara den sista biten var något ansträngande, och när vi kom fram till vårt nattkvarter klockan 7 var det 4 grader varmt på 4990 meters höjd. Natten lovar att bli svår, men till och med Frida orkade gå hela vägen upp hit. Madeleine har ont i höften, men annars verkar alla i prima form.

23.5. Som väntat blev det varmare i tälten när vi sov tre stycken i två av dem, även om det blev trångt: somliga hamnade diagonalt medan andra blev instängda i små hörn. Jag steg upp halv 8 och hann med en morgonpromenad upp till klosterruinen ovanför flaggröset, där jag fick Kailas på bild i hela sin morgonfröjd i soluppgången med fullmånen ovanför Vajrapani. Klockan 8 var det kaffe med frukost. Först klockan halv 9 kom vi på att ta morgontemperaturen. Det var då nästan 13 grader kallt, och vi hade helt lugnt och oskyldigt stått och intagit vårt kaffe och morgonmål på stående fot utomhus på backen.

Emellertid hade alla sovit ovanligt gott och länge, vilket bådade synnerligen gott för dagens bestigning av Drolma La, den svåraste biten av kringvandringen av Kailas, ett pass på omkring 5650 meters höjd, vilket troligen skulle bli höjdpunkten av hela vår resa.

Det hade inte kunnat bli en bättre dag: vindstilla och molnfri himmel. Ännu när jag steg upp och begav mig upp till klosterruinen lyste fullmånen som en stor boll mellan de taggiga fjälltopparna mot väster. Vi kom iväg klockan 9 med Avalokiteshvara till höger om oss, bakom vilket glaciären från Kailas bredde ut sin tjocka brudslöja; vi passerade begravningsplatsen och stenen som prövar synder, som man skall gå igenom (?); och exakt 10.40 var jag uppe vid Drolma La efter mitt livs tyngsta och mest ansträngande fysiska arbete. Emellertid var det bara vissa sträckor som var svåra, främst såphala isfält och branta sluttningar med stenfält, som man måste klättra över. Naturligtvis var den sista biten den svåraste: mot detta var Chilikootpasset upp mot Klondyke ingenting då vid sekelskiftet när det begav sig.

Känslorna när man nådde detta pass efter en sådan fruktansvärd kraftansträngning (*"the most difficult pilgrimage in the world"*) var överväldigande i sin mångfald. Glädjen var fulländad samtidigt som man bara ville gråta av scenens gripande otrolighet. Pilgrimer strömmar i en jämn flod förbi mig där jag sitter och antecknar, de kastar vindhästar i luften över flaggmonumentet, hänger upp sina bönevimplar under högljudda utrop, ställer sig på led framför monumentet och sjunger i kör innan de kastar tsampa över röset – ett folkliv som är för underbart för att kunna tillhöra denna världen.

Även jag har fullgjort mina plikter - gått runt monumentet tre gånger, hängt upp mina i Shigatse inköpta bönevimplar för mig och Håkan, vars kamera jag fått använda för att fotografera även för hans räkning - plus en kata-sjal, den första jag fick i Tibet i juli 1993. Men tacksammast är jag för Berndt Lindholms skor, som burit mig upp hit som på Hermes vingar. Jag fick dem 1990 efter hans bortgång, och fastän jag tog robusta kängor med mig på resan har jag aldrig haft användning för dem – bara mina grekiska sandaler och Berndt Lindholms gamla skor, som skriker om sitt behov av skoputsning och vars skosnören när som helst kommer att gå av.

Omkring klockan 12 kom de första av de andra, och vem var först om inte Frida, ridande som en drottning på en jak? Holger följde intill med sin 15-kilos kameraväska, och småningom kom de andra. Först efter de tre första av oss kom de första andra västerlänningarna, två stycken, och de var de enda. Alla de femtiotal från Tarboche, alla japanerna och indierna, var som bortblåsta. Det var bara vi tio och två till före klockan halv ett.

Då började också de första molnen skymma solen med den första vinden. Vi hade haft tur som hunnit upp innan vinden vaknade.

Men tapprast av alla passöverträdarna var de tibetanska mödrarna med småbarn på armen. Somliga var bebisar. Det var minst ett dussin spädbarn som bars över passet av sina föräldrar, och inget av dem klagade. Även småbarn i 4-5-årsåldern sprang smärtfritt utan ansträngning över passet, som om de sprungit omkring hemma på skolgården.

Nedstigningen blev sedan brant. Snön smälte i middagssolen, vilket gjorde isfälten såphala, men värst var ravinerna. Jag såg även flera tibetaner falla och ofrivilligt rutscha ner i dem.

De två sjöarna på vägen ner var båda helt isbelagda, och man kunde gå torrskodd över Barmhärtighetens Sjö. Snöskorpan var massiv, dessutom var det mycket litet vatten i sjön, så den var inte ens något att fotografera.

När man väl var nedanför ravinerna återstod det bara en oändlig promenad längs med floden Zhong Chu ner till klostret Zutrul Puk, som egentligen avslutar den intressanta delen av koran. Att komma ner på slättlandet igen (på *bara* 4700 meter) var något av en antiklimax. Som Sven sade: "Här har man bestigit ett pass på nästan 5700 meter under övermänskliga kraftansträngningar och sedan tagit sig ner för omöjliga ravinbranter, men det är ju omöjligt att berätta om hemma, när man tänker på de tibetanska 4-5-åringarna, som rände över passet som i en bagatellartad barnlek." Hela ansträngningen och prestationen var bara en futtig fåfånga. Men hade man känslor inför upplevelsen så består de.

Under eftermiddagen flockades det hotfulla mörka moln. Vi kom fram till det stora klostret Zutrul Puk vid 5-tiden, klostret där Milarepas Kailas-grotta finns bevarad. Småningom kom de andra fram, Madeleine ridande på jak den här gången till följd av en gammal knäskada, som vållat henne höftbesvär under promenaden. Annars mår alla mer än väl.

23.5. När vi vaknade i våra tält i soluppgången var de kraftigt nertyngda av, som vi förmodade, regn. Emellertid visade det sig vara snö. Våra tält var intäckta i snödrivor när vi förvånat stack fram våra huvuden i ett helt främmande landskap, som om man gått till sängs i Tibet och vaknat upp i Alaska.

Landskapet var helt snötäckt, och det snöade delvis fortfarande. Vår gemensamma slutsats var: vilken tur att vi inte råkat ut för detta snöoväder tidigare! Nu hade vi bara den lättaste delen av Parikraman kvar.

Emellertid var det slut med fotograferingen. Bergen hade gått i ide, och det skulle dröja innan Kailas kom fram igen. Det var bara att avsluta Parikraman utan Kailas.

Vid Zutrul Puk hade utom vi en grupp japaner och en schweizisk grupp slagit läger. Japanerna gick jag tämligen snart förbi, men schweizarna, som börjat gå en timme tidigare, kom jag förbi först med Darchen inom synhåll. De var mycket nöjda med sin Parikrama och menade sig ha haft världens tur med vädret. Jag kunde bara instämma.

Så kom man fram till Darchen precis två timmar från Zutrul Puk. Det första jag gjorde var att gå på toaletten, den berömda utomhustoaletten i Darchen, en släkting till den offentliga toaletten i Tangier. Emellertid var den helt fullbelagd, så det var bara att dra ner byxorna utanför. Under hela Parikramans fyra dagar hade jag inte haft stolgång en enda gång förrän nu, och ändå hade jag ätit mycket med god aptit utan magproblem. Det säger kanske något om hur mycket energi det måste uppåddas till att göra denna världens största och svåraste pilgrimsvandring.

24.5. Från ett vintrigt och rått Darchen for vi ut i ständigt återkommande snöbyar mot slätterna i söder och de jättelika sjöarna Rakkas Tal och Manasarovar. Endast Rakkas Tal syns från Darchen, då Manasarovar ligger högre upp och längre åt öster bakom en långsträckt ås. Mitt ute i detta stäpplandskap blev vi stoppade av en kinesisk tullbil. Fem militärklädda Gestapo-kineser krävde att få visitera vårt bagage. De vände upp och ner på Trygves ryggsäck, gick igenom alla kartor och papper, öppnade alla fack, gick igenom hela den skrymmande kamerautrustningen, och sedan tog de i tu med Manfreds och Madeleines. Pass och dokument var de inte alls intresserade av. De ville bara rota. Hos Holger slutligen fann de en bild på Panchen Lama. Den tog de i beslag. När de hade gått igenom alla fyra bilarna gav de Panchen Lama-bilden tillbaka till Holger. Det visade sig, att det enda de varit på jakt efter var bilder på Dalai Lama, som ju var strängeligen förbjudna i hela Tibet, som om Dalai Lama vore den största och farligaste brottslingen i hela Kina. De var tullpolis, men pass, alkohol, tobak eller knark brydde de sig inte alls om, utan det var bara bilder på Dalai Lama som de tydligen hade instruktioner att göra vad som helst med turisternas bagage för att luska reda på och ta i beslag. När de hade utfört sin officiella mission utan något resultat alls (utom allmän total oreda i vårt bagage) ställde sig två av dem och pissade offentligt. Vi beklagade alla att vi just då tyvärr inte var beredda med våra kameror. Det hade varit en snygg bild av den totalt föraktande kinesiska övermakten.

Det här med Dalai Lama var kanske resans största bekymmer. Alla tibetaner frågade oss om bilder på Dalai Lama, men ingen av oss hade, ty vi hade fått noggranna instruktioner från "Läs och Res" om att inte ta med oss sådana bilder för att undvika problem. Emellertid hade det varit värt risken att smugla med ett hundratal Dalai Lama-bilder bara för den goda sakens skull. Tibetanerna är värda att man tar risker för dem.

Vi stannade vid stranden av Manasarovar mitt på näset strax nedanför klostret. Vilken kontrast mot Kailas-omgivningarna! Här kunde man klä av sig i vårsolen och gå och vada i vattenbrynet. Holger tog genast ett grundligt kallbad medan jag nöjde mig med fötterna och litet till. För första gången i år kunde man gå barfota. Det var rena söderhavsstranden. Det var roligt att ha varit vid Nam Tso så att man kunde jämföra. De är utpräglade syskonsjöar och påminner mycket om varandra. Båda är troligen ytterst gamla vulkankratrar med upphöjda formationer i mitten av söndervittrade vulkankäglor av ytterst hårda bergarter. (Rakkas Tal och Manasarovar har ursprungligen varit en sjö av ungefär samma storlek som Nam Tso.) Emellertid är Manasarovar vackrare och har mänskligare stränder. Vid Nam Tso är allting klippor och sten, men Manasarovar karaktäriseras av mjuka sandstränder.

En sorglig syn var emellertid alla krossade ölflaskor. Tydligt har kineser även här varit ute och supit och sedan krossat sina förbannade glasflaskor utan en tanke på barfota tibetaner eller haltande hundar - man ser ofta tibetanska hundar halta på tre ben, vilket alltid är en hjärtskärande syn.

Det klarnade något till kvällen, så att man efter solens nedgång åter kunde se hela Gurla Mandhata. Månen skulle ha gått upp efter klockan 22, men därav blev intet. Dock hoppades vi på en klar morgondag.

Lördagskvällen till ära bjöd Holger på kinesisk brandy för 35 yuan, som gick att dricka. Jag föreslog att det skulle bildas ett "Sällskapet Kailas" för enbart sådana som gjort parikraman runt Kailas, som ett slags motsvarighet till den sakta men säkert utdöende Kap Horn-klubben (för alla som *seglat* runt Kap Horn) för att kanske fylla det tilltagande vacuumet efter den med en mera aktuell och tidlös prestationsklubb. Entusiasmen var inte överväldigande.

del 13.

25.5. Tyvärr kom våra förhoppningar på skam. Sikten var drastiskt försämrad, och vi skulle varken få se Gurla Mandhata eller Kailas mer. Det var mera snö på gång, och det tydligt annalkande ovädet gjorde att vi påskyndade vår avfärd. Klockan 9 bröt vi upp, gjorde ett entimmesbesök i det underbara klostret Chiu mitt på näset (som helt förstördes av kineserna under kulturrevolutionen men som sedan återuppbyggdes under 80-talet) varefter vi bjöd hela Kailas- och Manasarovar-området farväl.

Under Parikraman runt Kailas hade vi sett minst ett dussin klosterruiner. Endast tre (fyra med Chiu) har sedermera återuppbyggts, men klostren är sorgligt fattiga på munkar, då Kina även stoppar nyrekrytering av sådana och fortsätter att grymt motarbeta det anrika tibetanska klosterväsendet: kloster som Kina förstört låter de restaurera bara för turistnäringens skull.

Gärna hade man stannat längre vid Kailas och Manasarovar. Gärna hade man gjort den andra kortare och svårare Parikraman högre upp in på berget. Gärna hade man även gått runt hela Manasarovar och Rakkas Tal. Men detta var en gruppresa med strikt tidsschema, som det inte gick att rubba.

Färden gick bort från Manasarovar in i ett sibiriskt snölandskap. Alaska hade förändrats till Sibirien. Det dåliga vädret förföljde oss hela dagen, och resans sämsta väg hittills förde oss upp till passet Mayum La (5151 m.ö.h.) Landskapet blev åter ett sterilt och ödsligt ökenområde utan människospår. Vi friskade upp vårt mod under denna sibiriska tröstlöshetsfärd med ett snöbollskrig. På andra sidan passet kunde vi snart skönja de första bäckarna som skulle bli till Brahmaputra. Vi slog

läger i vad som bara kan beskrivas som en rytande snöstorm. Snön öste ner så kraftigt att det var omöjligt att fortsätta längre. Det var bara att vänta ut snöstormen, som måste bedarra lika plötsligt som den börjat. Dagens fotografering blev givetvis i det närmaste obefintlig.

Emellertid upphörde inte snöstormen. Vi stod huttrande inne i kafétältet och smuttade på våra kaffemuggar med vantarna på medan vi bara kunde stå och se på hur våra bräckliga sovtält där ute begravdes av snömassorna, som bara vräkte ner i sibirisk monoton. Det hette att ovädret måste sluta när som helst, men det bara höll på och höll på och höll på, som i Antarktis under kapten Scotts sista expedition på hans dödsbringande återfärd. Ingenting visade något tecken på att det någonsin skulle upphöra. Det var som om den sibiriska vintern nu hade inletts och inte hade för avsikt att upphöra på minst hundra år. Takten och monotonin på de nedvräkande snömassorna var otroligt stabil och statisk, som om ingenting kunde rubba detta hopplösa undergångsväder. Allt eftersom timmarna gick blev även vår vägvisare orolig. Detta var helt naturligt, men ansvaret hos en vägvisare för den grupp han leder är så totalt, att det sista han får göra är att visa sin oro eller några onda aningar, om han känner några. Här hade det nu redan gått så långt, att vår vägvisare rent ut sade:

"Detta är förfärligt. Om det fortsätter så här kan vi bli sittande här i tre-fyra dagar."

Närmaste samhälle låg på 100 kilometers avstånd. Detta var alltså vårt prospekt för närvarande: att bli sittande insnöade utan hopp om någon kontakt med någon yttervärld på tre-fyra dagar, kanske mer. Om detta var verkligheten skulle det förstöra vår tidtabell och resten av vår resa. Vi var ensamma med kylan och vintern, helt insnöade med begränsade livsmedel och hänvisade i ohyggliga vinternätter till av snö begravda bräckliga minitält.

Det var bara att resignera och hoppas på en bättre morgondag trots allt. Vi drog oss tillbaka till våra levande begravda tält och beredde oss på en kall och fasansfull natt. Det gällde att alltid då och då boxa bort snömassorna från tälttaket, helst varje gång man vaknade under natten, så att tälttaket inte skulle kollapsa av trycket. Det var ungefär allt man kunde göra åt den omedelbara situationen: förhindra att den inte blev ännu värre, åtminstone på kort sikt.

Till detta kom mitt gamla problem med min sovsäck. Den tredje natten hade blixtlåset gått i två delar, och sedan dess hade varje natt varit en ojämn kamp mot kölden, då de 10 säkerhetsnålar jag använde i stället för blixtlåset skäppte in alltför mycket kyla, då de gick upp ibland. När de gått upp var det oundvikligt att sticka sig på dem när man skulle försöka sätta fast dem igen. Lagg till detta kisspauserna under natten. Då måste man ta upp de översta säkerhetsnålarna för att komma ur säcken, ett tidsödande bestyr, och sedan efter toalettbesöket åla sig ner i säcken och sätta fast dem igen i nattmörkret. Och så vidare. Denna natt kunde man inte hålla sig varm ens i fosterställning. Natten gick till som så, att man insomnade i fosterställning, vaknade efter några timmar av att man frös, måste då aktivera kroppen, sprattla med benen och gymnastisera liv i fötterna så att man återfick värmen, varpå man på nytt kunde sova i någon timme i fosterställning tills man på nytt vaknade av att man frös.

del 14

26.5. Lyckligtvis slutade det snöa under natten, men man vaknade upp i ett Antarktiskt landskap. Vår vägvisare menade emellertid att vi kunde fortsätta. Han säger att detta väder inte alls är ovanligt för säsongen i Tibet. I maj är det ofta problem med snö, och på hösten är det vanligen problem med översvämningar. Däremot sade han inte att man också kan få problem med sand.

Vi färdades i några timmar i det Antarktiska landskapet tills vi kom ungefär till Samsang. Därefter försvann snön, vägarna blev åter omåttligt dammiga, och snart var landskapet ökendominerat. Allt oftare körde vi fast i sanden, och vid ett tillfälle måste vi med ledarjeepens hjälp dra vår lastbil ut ur en sandfälla. Det blev också allt svårare att finna vägen, då denna ibland hade sandat igen. Efter en dagsetapp på 9 timmar och 177 kilometer längs fullständigt omöjliga vägar slog vi slutligen läger vid Shuo. Det blåste då kraftigt, det åskade för tredje dagen i rad, och vi kunde se hur det snöade på de närmaste bergen. Vädret tycks plötsligt ha blivit mycket ostadigt, och i Himalayas extrema värld kan detta ha oöverskådliga konsekvenser. Vi har fått veta, att en 30-årig tibetansk man dog i dessa dagar vid Drolma La-passet bakom Kailas, och när vi lämnade Kailas i den värsta snöyran träffade vi en engelsk gruppleddare som med allt skäl var mycket orolig för sina kamrater som just då måste befinna sig mitt i det värsta ovädet under den svåraste delen av den stora Parikraman.

Den omkomne tibetanen hade varit helt normal, inte på något vis sjuk och bara 30 år gammal. Han hade helt enkelt tagit i för hårt, och hjärtat hade givit vika. Vår vägvisare menade, att det var på grund av detta som vädret därefter börjat gråta.

Vi visste inte då ännu, att vädret verkligen hade haft anledning att gråta, ty samtidigt gick sju personer under på Mount Everest i ett plötsligt stormväder, som sedan tydligen hållit i sig över hela Himalaya, både över Kailas, Mount Everest och över oss.

Hur det gick för det engelska sällskapet vid Kailas som ännu hade Drolma La kvar att bestiga när ovädet bröt ut kommer vi väl aldrig att få veta.

Ovädet lär sedan ha hållit på i tre dagar.

27.5. Färden gick österut längs med Brahmaputra genom ett överväldigande storslaget landskap, där man i söder kunde se hela det stora Himalayas alla gränsberg mot Nepal, och där man i norr följdes av det inte mindre vackra Trans-Himalaya. Det var som att plötsligt färdas omkring på Kenyas tropiska savannhöglätter med Kilimanjaro i närheten. Vi passerade Zhongba, som var rena spökstaden, då man nyligen hade flyttat hela staden till ett mer skyddat ställe norrut. I Tibet liksom i Öst-Turkestan (med Sven Hedins "vandrande" sjö Lop Nor) får man räkna med att allt ideligen förändras och kan förändras både drastiskt och plötsligt. Vår bästa karta skall gälla till 1996-98 men har påfallande oegentligheter att uppvisa, mest beroende på flyttade vägar, byar, sjöar och floder.

Vid Saga måste vi ta en färja över Brahmaputra. Denna färja var av stenåldersslag: den hängde fast vid en vajer över floden, som man måste staka och kränga färjan över med handkraft. Bestyret att få över tre Land Rovers och en lastbil på denna färja, som bara kunde ta två fordon åt gången, tog bara 1_ timme, fastän färjans överfart även var beroende av rätt vind. Bläste det medströms från väster var det omöjligt att manövrera färjan.

Vädret förblev ostadigt hela dagen; Trots att vi hade hela det stora Himalaya inom synfältet i timmar förblev Annapurna hela tiden bortskymt av moln, och på eftermiddagsfärden söder om Brahmaputra hade vi både regn och snö. Slutligen slog vi läger klockan 7 i hård och iskall blåst vid sjön Lodu Loney Tso. Vårt mål hade varit att nå fram till den större Paiku Tso, men folk var för trötta. Vi hade i alla fall kört 243 kilometer i tio timmar, och detta skulle vara vår resas tolfte och sista tältnatt.

28.5. Morgonen var till en början klar när vi färdades vidare över vidderna söder om Brahmaputra. Vi passerade den magnifika sjön Paiku Tso, men sedan började åter molnen hopa sig, och tyvärr fick vi inte mer än sporadiska skymtar av Shishabangma, den sista av topparna över 8000 meter som bestegs, då den hamnade inom ockupationsmakten Kinas gränser och kineserna vägrade låta någon bestiga den förrän de kunde göra det själva - kollektivt. Vädret blev allt dystrare när vi passerade två dystra kinesiska kontrollstationer som krävde pengar av oss och vi kom fram till Tingri, där vi skulle ha kunnat få se Mount Everest, vilket omöjliggjordes av de mörka molnen, som snart övergick till fullständig mulenhet. Längs med dalen mot öster vi sedan följde kunde vi observera tjuotals med klosterruiner förstörda av kineserna. Slutligen kom vi fram till Shegar, en förtjusande liten tibetansk stad och distriktets huvudstad, som påminde mycket om Gyantse. Den hade ett magnifikt kloster klättrande upp för en bergssida, men tyvärr kom vi för sent fram för att kunna fotografera det med framgång. Visserligen blev det plötsligt vackert väder, men klostret låg öster om berget och föll helt i molnskugga. Detta kloster påminde mycket om både Gyantse, dess fort och kloster, och Yambulakang i sin himmelssträvande arkitektur utan motstycke. Tyvärr hade dock även detta kloster förstörts mycket av kineserna och påminde även om Ganden i sin förstörelse, som blev desto mera uppenbar ju högre upp man kom. Det hade börjat byggas upp igen 1985, och dess centrala stora heliga Buddhafigur var bara två år gammal.

Följande morgon, när morgonsolen föll på klostret, kunde man bättre fotografera klostret, då det som mest framträdde till sin fördel.

29.5. Dagens etapp blev bara 99 kilometer från det oförlikneliga Shegar till klostret Rombuk, världens högst belägna kloster (4990 meter) i omedelbar närhet av Mount Everest. Vägen gick över ett grandios pass, Pang La på 5200 meter, där vi hann få en praktfull skymt av Mount Everest innan molnen blev för påträngande. Vi följde sedan dalen upp mot Zemukh, som var översvädd av förstörda kloster. Jag har aldrig sett så mycket förstörda kloster i Tibet som i detta område söder om Brahmaputra. Efter Zemukh vidtog den trånga dalen upp mot Rombuk, varvid molnen ständigt skockades allt tätare. Vi passerade en strandad tysk haverist med dam, vars chaufför parkerat deras bil mycket lämpligt mitt på den enfiliga vägen med motorhuven uppe. Tysken var mycket frustrerad. Han hade köpt sin resa i Lhasa, fått en dålig chaufför med en ännu sämre bil och dito guide och hade redan försenats fyra dagar. När vi lunchade i gröngräset hann detta tyska sällskap upp oss, varpå tysken genast uppsökte Dawa och bad om att få slå följe med oss. Detta var givetvis omöjligt, trots tyskens hjärtnipande situation. Han förklarade, att chauffören behövde reparera bilen varannan kilometer, och för varje 500 meter somnade han vid ratten. "*Das ist ja schrecklich,*" menade jag, men tysken invände genast: "*Nein, es ist eine Katastrophe!* Hela min Tibetresa är en katastrof!" Och han fick åka vidare på sitt eget öde med sin dam, sin misslyckade guide och sin sovande chaufför, som åtminstone kunde reparera bilen varannan kilometer.

När dessa tyskar omsider kom fram till Rombuk hade de den stora turen att få det sista gästrummet. Emellertid var det omöblerat med stengolv. Efter många om och men fick de *en* säng in i rummet men utan madrass. Under dessa trista förhållanden intog de sin från Tyskland medhavda mat. Allt hade gått fel för dem på denna resa. De hade till och med fått fel visum, så att det blivit bakfram: det gällde landvägen in i Tibet och för flygresa ut, men de hade flugit in och tänkte ta landvägen ut.

Man vågar inte tänka på allt kinesiskt byråkratiskt strul som de med största säkerhet ännu hade att se fram emot.

Efter oss kom det också ett sällskap danskar till klostret, men för dem fanns det inget rum. De fick återvända ner till Zemukh.

Strax efter vår framkomst började det snöa. Det snöade sedan hela eftermiddagen. Av Mount Everest såg man intet. Först mot kvällen upphörde snöfallet, och gradvis började världens högsta berg framträda genom alltmer glesnande molnslöjor. Först i solnedgången blev toppen synlig. Då stod det ett helt kompani färdiga med sina stativ, mest nepaleser och norrmän, beredda att skjuta skarpt så fort det sista molnet avhöljde den gäckande toppen. Hurdana bilderna på skönheten blev återstår att se, men troligen tog hon inte av sig den sista slöjan förrän mörkret ändå gjorde henne otillgänglig även för den mest uthållige fotografens envisaste åtrå.

del 16

30.5. Klockan halv 8 steg alla upp för att få en förmånlig vy över Mount Everest. Kvart före 8 stod 16 fotografer med kameran i högsta hugg redo att fånga första bästa skymt av det nyckfulla berget. Det var en strålande morgon i bländande solsken och bitvis klar himmel. Det var bara det, att just Mount Everest var fullständigt inhöljt i moln. Och de 16 fotografierna från Sverige och Norge, Danmark och Kanton och allt vad de kom från, fick frysa och vänta förgäves. Mount Everest klädde inte av sig.

Emellertid fanns det tecken på att det skulle bli bättre. Halv tio kom två bilar äntligen iväg mot baslägret (5200 meter) medan Holger och Manfred stannade kvar i Rombuk för att vakta Mount Everest med sina kameror, i fall berget skulle behaga framträda. Det framträdde faktiskt under vår färd till baslägret, och vi fick några fina bilder på vägen. Framme vid baslägret vägrade chaufförerna köra längre, fastän det hade varit möjligt, och vi fick tillsägelse att inte gå längre än de närmaste snöfria kullarna, ty annars kunde kineserna behaga bötfälla oss. Denna kinesiska reglering satte alltså vårt Mount Everest-besök i tvångströja från början.

Emellertid hann jag upp till den högsta kullen 10.40 precis innan berget åter började svepa in sig i sina moln. Vid denna kulle låg en liten sjö, och Dawa förklarade efteråt att man i gott väder kunde se hela Mount Everest återspeglas i denna sjö. Riktigt så gott var vädret inte nu. Molnen tätnade åter, så det var bara att återvända. Även de andra hade slagit till reträtt och inte ens kommit upp på en enda högre kulle. Till slut kom också den tredje bilen med Manfred och Holger, som körde fram dem flera kilometer längre än oss, och de skröt med hur fina bilder de fått av berget med teleobjektiv. Medan vi andra gick tillbaka fortsatte de vidare mot berget för att gå enbart tjocknande moln till mötes.

Men de hade tur. Det klarnade efter middag, och de kunde riktigt frossa i att fotografera Mount Everest i visserligen rykande kall blåst men ändå. De var så inspirerade av det härliga vädret att de ville stanna kvar i Rombuk sedan så länge som möjligt, men tyvärr ville de flesta av oss tvärtom. Redan klockan 3 blev det uppbrott, och vi körde till det mycket mindre inspirerande samhället Zemukh, där vi tog in på hotell med utedass tvärs över gatan, med två trånga sovrum (varav ett på taket, som man måste klättra upp till för en steg innan man kunde inträda,) men med angenäm takterass, där man kunde inta en apéritif i solskenet före middagen, även om den enda möjliga apéritifen bara var öl.

Emellertid hade detta tornrum på taket sina fördelar. Jag fick en säng vid fönstret mot söder, så att jag följande morgon kunde följa med soluppgången över Everest utan att behöva lyfta huvudet från kudden. Dock förefanns även vissa nackdelar: stegen ner och ut till toaletten var världens brantaste trappa, som det inte var rekommendabelt att göra bruk av under natten. Dock fanns det ett hål till en takränna på terrassen, så om man riktade in sig där behövde man inte riskera att bryta benen av sig bara för minsta naturbehovs skull.

Följande morgon var klar och strålande, och Everest skymdes inte av ett enda moln. Fler och fler beklagade att vi inte stannat i Rombuk en dag till, ty denna dag om någon visade sig Mount Everest i hela sin mest generösa och oförlikneliga glans. Men vi var hopplöst på väg bort från världens högsta berg. Vi var på väg utför efter vår effektiva odysseé runt och till världens två märkligaste berg: det vackraste och heligaste, och det högsta.

del 17

På väg upp mot Pang La fick vår bil problem med vattnet: kylarvattnet läckte ut, och röret måste bytas. Likväl kunde saken ordnas provisoriskt genom lappning, och vi fortsatte. Hela dagen blev strålande. Vi for exakt samma väg som vi kommit nästan ända fram till Shegar, innan vi vände västerut: detta var enda vägen. Från Shegar fram till passbestigningen upp för Friendship Road mot Nepal, en sträcka på 10 mil, räknade jag upp till 30 av kineserna förstörda stora kloster längs vägen, och ändå sov jag stora bitar av vägen. På väg upp för det sista 5000-meterspasset framträdde Shishabangma i hela sin härlighet: en ogästvänlig och tillkrånglad stenhög av förfärliga dimensioner. Därefter gick vägen utför i en rasande fart i en utförsbacke som aldrig tog slut: det var en höjdsänkning från över 5000 meter till 3700. Dagens högsta pass hade varit på 5200, så vi hade under dagen drastiskt sänkt oss 1500 meter.

Vi stannade vid Milarepas grotta, ett underbart stämningsfullt ställe, där Milarepas egen närvaro fortfarande var påtaglig, med dess svindlande sköna utsikt över en blomstrande sydlig tibetansk dal, där Milarepa verkade länge och skrev sina berömda hundra tusen sånger.

Därifrån fortsatte vi söderut mot Nyenlanmo, men kort efter Milarepas grotta fick vår bil resans andra punktering. Det var bara att krypa under bilen och traggla med osmorda mekanismer som inte fungerade. Vår chaufför hade inte ens en domkraft.

Egentligen var bara en av våra tre jeepar bra. De andra två var tejpade och skramlade med trasiga ljuddämpare, lossnande avgasrör, läckande kylare, trasiga bränslefilter, utslitna stötdämpare, brustna kardanaxlar och annat sådant - de var tio år gamla. Ändå hade vi klarat 300 mil i Tibet med dessa utslitna skrotmässiga T-fordar.

På kvällen i Nyenlanmo hade vi en liten avslutningsfest med både Chang och risbrännvin. Speciellt Lars och kocken var bra i gasen och drack gärna hur mycket som helst - de hade ju kamperat ihop förr - medan stämningen bara steg. Middagen var kinesisk men god trots oläslig meny på enbart kinesiska, och vi bjöd våra sju chaufförer och kockar med medarbetare på middagen medan vi samtidigt gav dem alla en extra dags traktamente (30 yuan), vilket måste betraktas som generöst från vår sida, medan kocken ödmjukt beklagade sig över att hans mat inte hade varit så god som han hade önskat göra den för oss. Kort sagt, vi var alla nöjda med varandra. Något missnöje över huvud taget kunde nog bara spörjas allmänt (förstås) med det kinesiska förtrycket.

(Efteråt har det dock visat sig att ännu 1 1/2 år senare en del av oss fortfarande beklagar att vi inte stannade längre i Rombuk vid Mount Everest.)

1.6. Start från Nyenlanmo klockan 9.30, varpå den hisnande utförsbacken fortsattes. Vägen blev bättre och bättre samtidigt som vyerna blev mer och mer svindlande med snöhöljda toppar fortfarande krönande landskapet ovan en alltmer i avgrunden försvinnande ravin med floden Sun-Kosi, en biflod till Nepals största flod Kosi i öster. Omkring halv 11 uppnåddes Zhangmu, den sista staden inom Tibet, en sällsam och mycket exotisk sino-tibetansk-nepalesisk knutpunkt, en mycket större stad än Nyenlanmo. Serpentinvägen genom staden var mycket gyttjig, så vi var glada åt att få slippa stiga ur bilarna, om dock trafiken var hård och omkörningar och möten i stort sett omöjliga. Detta är den enda öppna vägen mellan Indien och det kinesockuperade Tibet, varför all trafik läggs här och leder till förfärliga förstoppningar, då vägen inte kan vara mer än enfilig. Bilar, jeepar, bussar, lastbilar, truckar - alla ska fram, med risk för att ingen lyckas; medan det vore en lätt sak för Kina att även öppna vägen Gyangtse-Gangtok, som ju var den normala och naturliga handelsvägen mellan Indien och Tibet.

Vid "Friendship Bridge" vid Kodari väntade Shekar, vår nepalesiske guide, och han och Dawa fick träffas, vilket båda hade sett fram emot. Medan de överlade om tekniska och politiska problem i sina yrken måste vi säga farväl till våra sedan fyra veckor tibetanska följeslagare: de fyra chaufförerna, kocken, den oumbärlige vicekocken (khampa) och förstås Dawa själv. Vi var allesammans till 100% nöjda med dem alla.

Vägen utför fortsatte därefter fast i gemensam minibuss längs med flodravinen med inträffade ras överallt som krydda i landskapet. På ett ställe hade ett ras sopat bort en by och 70 personer, som alla förts ut i floden och begravts under lermassorna. Trafiken var hård och blev ständigt hårdare, så i Barabise gjorde vi paus för lunch och intog en förträfflig Dal-Bat, så att alla kunde äta sig mätta och känna sig välkomna i Nepal.

Vägen vidare till Bhaktapur gick därefter smärtfritt, då den ständigt blev bättre, och 16.45 kunde vi återinta vårt hotell efter 6 timmar och 10 mil från Kodari. Det var ljuvligt att kunna slappna av i sommarnatten uppe på takterassen av hotell Shiva Guest House med ett läskande glas öl efter alla Tibet-strapatser, som betydde mera och kändes ljuvligare än till och med "en iskall i Alexandria".

Detta var på sätt och vis resans märkligaste dag. Vi hade passerat genom den stora Himalayabarrären, genom väggen mellan två mycket olika världar, den ena fientlig, kall och nästan obefolkad, den andra varm, mänsklig och myllrande. På två dagar hade vi sänkt oss 4300 meter (om man räknar från Pang La-passet till den lägsta nivån av vägen längs Sun-Kosi), vilket i praktiken innebar nästan den mest extrema tänkbara miljöomvälvning.

Men det märkligaste var, att vi alla tio, efter fyra veckors oerhörda kraft-ansträngningar och strapatser i ett iskallt Tibet med bristfällig matförsörjning, var lika friska och fräscha som när vi lämnat Bhaktapur. Det hade ingen kunnat gissa då. Den enda förändringen var kanske den, att flera fått dra in svängremmen ett helt hål för att kunna fortsätta hålla byxorna uppe.

Astronomisk-astrologisk varning

Den första veckan i maj år 2000 inträffar ett fenomen som inte har förekommit på 6000 år: från Jorden sett står Solen, Månen, Merkurius, Venus, Mars, Jupiter och Saturnus i konjunktion med varandra i Oxens tecken. När en liknande konjunktion inträffade för 6000 år sedan inträffade den s.k. Syndaflo den, före vilken man inte har några rester kvar av föregående civilisationer, utom Sfinxen och Pyramiderna, som kan vara 10,000 år gamla, enligt de senaste forskarrönen. Säkrate stället att befinna sig på under denna konjunktion lär enligt vissa experter vara Kailas-området i Himalaya.

del 18.

På måndagen besökte vi det buddhistiska Patan (Lalitpur) under Shekars kvalificerade ledning med alla dess tempel och palats, där det vackraste var den magnifika Krishna-pagoden på Durbar-torget, som hade kunnat ritas av en renässansarkitekt med en skulpturell miniatyrutmyckning utan motstycke. Därefter åkte vi upp till Swayambunath, det ökända Aptemplet, där jag blev bestulen av en apa på två mangofruktar. Jag hade tre stycken i en plastpåse när jag gick ner för trappan mot staden, när en apa helt fräckt flög på mig bakifrån och slet sönder påsen. Mangofrukterna rullade hopplöst ner för den oändliga trappan, och endast en kunde räddas undan de skamlösa aporna.

Jag skildes från de andra för att söka upp Johannes. Dagen var olidligt het, men jag hade bättre tur nu än förra gången. Han låg på sitt rum och sov. Han hade gett instruktioner om att ett besök från mig var det enda som fick störa honom. Han blev glad när han blev väckt av mitt besök, på så gott humör hade jag sällan sett honom, och vi gick genast ut till ett litet tesjapp för att över en kopp te med *laddhus* diskutera min resa.

Att min resa gått så bra gladdde honom mycket. "Ni har haft en otrolig tur," menade han. "Jag har aldrig upplevat att ett sällskap västerländska gröngölingar haft en så makalös tur runt Kailas." Men vad som mest av allt gladdde honom med vår resa var att vi tagit omvägen förbi Shegar bara för att besöka dess kloster. "Det är ett av mina favoritkloster," förklarade han. "Många Khampas och flyktingar har kunnat gömma sig där under svåra tider. Det var därför det förstördes så grundligt. Det var legendariskt under det långa gerillakrigets tid. Det gläder mig mycket att de har kommit så långt med renoveringen."

Allt vad vi talade om vidare faller utanför ramen för denna skildring, men han tyckte att det räckte med vårt möte denna dag. "Jag beklagar att du offrat ett besök vid Bodhnath med dina vänner för min skull. Det skulle du inte ha gjort. Du hade kunnat träffa mig i morgon i stället.

Men nu när du utan svårighet lyckats göra parikraman runt Kailas behöver du inte mig längre som din vägvisare. Du är fri från mig. Vi har känt varandra i 18 år, och under nio av dessa har vi samarbetat litterärt. Jag betvivlar att detta samarbete nu behöver fortsätta. Dina nyheter från Tibet gläder mig. Jag trodde det skulle dröja innan jag skulle återvända dit, men efter vad du berättar verkar kusten vara klar. Jag har ju inte klippt mig nu sedan konferensen i Simla för tre och ett halvt år sedan, så jag skulle lätt kunna maskera mig som Khampa och ta mig in i Tibet igen. Frågan är om jag gör det.

Naturligtvis skall vi fortsätta hålla kontakten. Men du behöver mig inte längre som din vägledare i Himalaya. Du är mogen nog att stå på egna ben. Så jag är tacksam om du respekterar att vi nu borde betrakta vårt litterära samarbete som avslutat."

Han menade allvar med detta. Emellertid hade han ett kort kvar i ärmen. Innan vi skildes gav han mig utan ett ord ett brev. Det var från ingen mindre än vår gamle vän doktor Sun. Jag översätter det här ordagrant:

"Detta är mitt uttalande beträffande Hongkongfrågan. Jag blev mycket förvånad när premiärminister Margaret Thatcher gav upp Hongkong så lätt. Hon skulle med större noggrannhet ha beaktat det faktum att Kina är en diktatur och att Hongkong styrdes av en demokrati. I stället släppte hon Hongkong utan vidare, på samma sätt som premiärminister Neville Chamberlain utan vidare lät Nazi-Tyskland få Tjeckoslovakien 1938.

Bakom denna transaktion ligger naturligtvis främst amerikanska affärsintressen. Kina och Amerika är idag världens enda återstående imperialistiska makter. Därför stödjer de varandra, då de tror att deras imperialistiska intressen är gemensamma, fastän den ena är en diktatur och den andra en demokrati. Denna förmodan att de har gemensamma imperialistiska intressen är ett grovt misstag.

Dårskapen i detta är att låta det kinesiska kommunistpartiet ha någon del i spelet. Det kinesiska kommunistpartiet är ett gäng banditer utan något folkligt stöd eller legitimitet. De usurperade makten i Kina 1949 för att etablera en hård diktatur som bara kunde vidmakthålla sin ställning genom att utrota miljoner och hundratals miljoner människor, och de har bara behållit sin makt genom rått våld. Att över huvud taget erkänna en sådan regering var ett förfärligt misstag från början. Jag tror att Frankrike var den första demokrati som tog ett sådant ytterst odemokratiskt steg.

Vem som än har någonting att göra med en sådan odemokratisk regering som den självtablerade kommunistregimen i Kina gör sig delaktig i dess förtryck av det kinesiska folket och blir smittad av det partiets brott, hur hårt det partiet än försöker dölja och förneka sina brott i det förflutna. Kinas kommunistparti har överlevt och fortsätter att överleva bara genom sina dåliga lögnar. Det har inget hjärta, ingen grund och ingen legitimitet. Det är själv vad Ordförande Mao kallade en "papperstiger". Det kallar den legitima tibetanska exilregeringen i Dharamsala i Indien för "Dalai Lama-klicken" medan det regerande kommunistpartiet i Kina i själva verket inte är något annat än en liten klick av självutnämnda usurpatorer.

Den minsta skyldighet som Kina har gentemot Tibet, som vi under så många år har förslavat, torterat och försökt beröva dess identitet, vore att återuppbygga vartenda kloster som vi förstörde i Tibet mellan 1956 och 1976. Vi förstörde mer än 6000 kloster och gjorde mer än 500,000 munkar och nunnor hemlösa, varav många av dem dog till följd. Detta ohyggliga brott måste Kina sona på ett eller annat sätt.

Detta är mitt uttalande beträffande Hongkongfrågan.

Doktor Sun, Kanton, maj 1997."

Därmed avslutar jag denna resebeskrivning och dessa tibetanska dokument. Troligen är detta bara en början på en historia, men jag går inte längre än hit i denna krönika. Johannes har sagt upp vårt litterära samarbete, och därmed kan jag inte ensam fortsätta det. Han ledde mig in på dessa vägar, han ledde mig två gånger genom Tibet och fyra gånger till Indien; och om han är så nöjd med resultatet att han vill låta det vara som det är, så har jag som hans dokumentator ingenting annat att göra än att låta det bli därvid.

För min del kommer dock dörren alltid att stå på glänt för den möjligheten att han en dag kanske vill öppna den på nytt - för nya möjligheter.

del 19 och avslutning.

Vi åkte in från Bhaktapur klockan 9 på morgonen. Charles och Lars var sjuka, hårt drabbade av Himalayaförkylning, som utlösts kraftigt genom den hastiga klimatförändringen från det kalla Tibet till det stekande Nepal.

Jag uppsökte Durbar Square och jagade sedan Second Hand Book Shops längs hela Freak Street utan att finna en enda. Målet var Johannes lilla Guest House. Jag ville träffa honom ännu en gång om det var möjligt. Som vanligt fann jag människor som väntade på honom i hans rum, men han var inte där, och ingen visste var han fanns. Av värden fick jag veta att hans räkning var betald. Han hade alltså kunnat ha brutit upp utan att meddela någon.

Vem är då denne vår vän Johannes? Jag passade på att fråga några av dem som väntade på honom. En tysk menade att han var "the king of the hippies in Himalaya". En engelsman hävdade att han var "tibetanernas bästa vän och beskyddare". En flicka menade att han var Himalayas bästa själavårdare. Men en nepalesisk-tibetansk munk, som också var där och talade god engelska, menade att Johannes inte var någonting annat än en Tulku. Och han var den mest övertygade och säkra beträffande Johannes personlighet och mission.

Jag lämnade dem och gick till restaurant Yak för att inta en lunch av *momos* och *lassi*. Jag lämnade ett meddelande till värden om var Johannes kunde finna mig, men jag väntade mig inte att han skulle dyka upp. Det gjorde han inte heller.

Under lunchen försvann solen, och det lutade åt ostadigare väder, kanske oväder. Plötsligt började det regna, stora tunga droppar, som om monsunen satt i gång. Man satt inregnad på restaurant Yak i Kathmandu. Det var bara att ta det lugnt. Jag passade på att gå på toaletten. Det var min första avföring sedan Rombuk för fyra dagar sedan, och den var i god form och toaletten tacknämlig. När jag kom tillbaka hade skuren upphört, men den följdes snart av andra skurar.

Sålunda gick en lunchtimme. Till slut var jag och vädret överens, och man kunde gå ut igen. Då gick jag tillbaka till Johannes hotell.

4.6. Det är dags för återfärden. Det är åtta år sedan massakern på Himmelska Fridens Torg i Peking, då den kinesiska kommunistregeringen körde över det folk den härskade över med tanks och massakrerade tusentals personer, kanske 10,000-tals.

Vi mår i stort sett alla bra. Hårdast drabbad av förkylning är Charles, men lyckligtvis har jag kunnat förse honom med whisky och toalettpapper i obegränsade mängder, då så litet gått åt: Jag tog med mig två rullar, av vilka jag inte ens kunnat konsumera en halv. Även Lars är förkyld, och Eva verkar vara i förstadiet till en förkylning, vilket dock kanske mest kan bero på de nuvarande turbulenserna i hennes liv: Hennes chef vill att hon skall resa till Ruanda för Rädda Barnen så fort hon kommer hem, vilket Eva helst icke vill. Annars är Trygve, 65 år, den enda under hela resan som hållit sig helt frisk hela tiden, medan Manfred, som var sjukast av alla i början, nu är den piggaste och har

det bästa humöret. Madeleine, den yngsta av oss, har klarat hela resan storartat fint trots alla magbesvär och sitt hopplöst invalidiserade knä. Sven har även hört till de friskaste, då han bara lidit av snabbt övergående höjdbesvär ibland.

Våra svåraste kriser var utan tvekan de som hade med vädret att göra. Den första tältnatten var kanske den svåraste. I rykande vind och minusgrader måste vi rigga upp våra tält första gången, och ingen visste hur det skulle göras. Tältpåsar blåste bort, i sista ögonblicket lyckades jag rädda Holgers sovsäck från att rullande blåsa ner i sjön (när det var exakt en meter kvar till vattnet,) flera fläkte sönder sina fingrar i blåsten och kylan, och ingen var tillräckligt varmt klädd under natten. Det var en hård och intensiv nattutbildning i hur man överlever tältliv i nordvästra Tibet.

Snökrisen var mera alarmerande men mindre farlig. Det såg förfärligt ut för oss så länge det snöade, men så fort det slutade var krisen över.

Nästan alla utom jag frös sönder sina händer. Den torra kylan gjorde att fingertopparna sprack, och det tog lång tid för dem att läkas. Som pianist med överkänsliga händer (framför allt för kyla) kunde jag bättre gardera mig från början, varför jag slapp obehaget och plågorna. Somliga gick i dagar med plåster på alla fem fingertopparna.

Men det värsta obehaget under hela resan stod givetvis kineserna för. Deras mest vedervärdiga sabotage var alla straffavgifterna. Dessa var av två slag. Vi måste betala dryga inträden för att besöka Potala, Jokhang, Drepung, Sera, Norbulinka, Kumbum och borgen i Gyangtse, Tashilumpo, Sakya, Shegar och till och med Milarepas grotta. Till detta kom dubbla avgifter för att över huvud taget vistas i Mount Everest-regionen. Detta kinesiska straffsystem mot turister pungslog de flestas plånböcker och kändes för flera mycket kränkande när det gällde klostren. Sekulära ställen och monumentalbyggnader som den spektakulära borgen i Gyangtse och Potala gick det väl an att betala inträde för, men att kräva inträdesavgifter för kloster är direkt kränkande om man besöker dem som pilgrim, då det är att försöka reducera heliga platser av universellt intresse till döda muséer. Detta är oacceptabelt. Att kineserna kräver inträdesavgifter av besökare på heliga platser som Jokhang, Drepung, Sera, Kumbum, Tashilumpo, Sakya, Shegar och Milarepas grotta är att bestraffa pilgrimerna för deras fromma besök.

Endast omkring Kailas slapp man sådana straffavgifter, för där fanns inga kineser. Denna fantastiska Parikrama förblir resans makalösa höjdpunkt utan konkurrens. Endast där var Tibet och tibetanerna fria och helt sig själva, och kineserna vågade sig inte ens i närheten av det heliga berget.

Denna upplevelse av Kailas var så fantastisk att allting tog slut efteråt. Detta är bekant som det berömda och försåtliga *Kailas-syndromet*. Kailas är en så oerhörd upplevelse, att efteråt allting annat faller platt till marken. Många slocknar efter sin första kringvandring av Kailas. Även Johannes berörde detta betänkliga fenomen när han sade:

"Så nu har du äntligen kommit runt Kailas. Och sedan? Vad har du kvar av världen efter det? Vad var Kailas annat än ett kallt och oåtkomligt berg för lättlurade människor att odla sin fåfänga med att gå runt? Vad var det mer än en fåfäng sportprestation? Kom bara inte och säg att du blev heligare och kände dig bättre efteråt. Jag vet hur det fungerar. Efteråt är man bara tom, helt tom och urlakad, för man har ingenting bättre och större kvar av världen att uppleva."

Men, Johannes, man har dock erfarenheten av Kailas kvar efteråt, och jag undrar om egentligen inte vem som helst kan bli klokare av en sådan magnifik erfarenhet av den rena fåfängans sublimaste höjder i denna världen.

Klokare kan man alltid bli - frågan är hur. Och av alla sätt att bli klok och erfaren på tror jag ändå att Kailas är ett av de bättre.

Jag har nämnt att kineserna ej gärna går runt Kailas. De om några skulle kanske behöva göra det för att fatta något av det land som de så energiskt har försökt göra allt för att komma åt på alla dåliga sätt men aldrig det enda möjliga - genom enkel självuppgivelse och barmhärtighet.

Slut.

Göteborg 15.6.1997.

Liten kommentar. Både doktor Suns uttalande (innan Hongkong övertogs av Kina) och Johannes avsked från 1997 är numera historia. Kina har inte övertagit Hongkong med samma våldsamhet och terror som det en gång "övertog" Tibet, och samarbetet med Johannes fick en intressant återupptagning genom Laila Roths initiativ att be honom medverka i en novell.

Världens förändringar sker snabbare än någonsin, och vad som var aktuellt för bara 1 1/2 år sedan ter sig redan idag som antik historia.

Vad som dock förblir brännande aktuellt i doktor Suns argument fortfarande är Kinas vanvettiga fortsatta ockupation av Tibet. Denna världssmärta brinner nu oförminskad för 50-e året.